

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona

De l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu dels paüls a la parròquia mercedària de Sant Pere Nolasc (1703-2017)

Maria del Mar Rovira i Marquès

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història de l'Art

Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona

De l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu dels paüls
a la parròquia mercedària de Sant Pere Nolasc
(1703-2017)

Maria del Mar Rovira i Marquès

Directora: Dra. Rosa Maria Subirana Rebull

Tutora: Carme Narváez Cases

Programa de Doctorat:

Societat i Cultura. Història, Antropologia, Arts, Patrimoni i Gestió Cultural (HDK17)

Àmbit:

Història i Teoria de les Arts

Línia de recerca:

Història de l'art modern i contemporani (101321)

Barcelona, abril de 2019

Tesi realitzada amb el suport de la Universitat de Barcelona, gràcies a l'atorgament d'un contracte d'investigació predoctoral (APIF) (abril 2016 – març 2019) i d'un ajut complementari per fer estades a l'estranger vinculat al mateix contracte (maig-juny 2017)

Resum

L'objecte de la present tesi, que duu per títol *Casa de la Congregació de la Missió. De l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu dels paüls a la parròquia mercedària de Sant Pere Nolasc (1703-2017)*, és l'estudi històric dels aspectes artístics i arquitectònics que caracteritzaren les cases de la Congregació de la Missió a Barcelona, en ser concebudes a partir d'uns preceptes constructius singulars i paradigmàtics en el context artístic català del Set-cents. Tanmateix, el treball mostra els resultats de la investigació relacionada amb l'evolució estructural d'aquests conjunts per tal d'explicar l'adaptació dels edificis a les successives modificacions dels seus usos i a l'entramat urbà que els emparava. Per consegüent, s'han analitzat les circumstàncies relatives al seu establiment el 1703 al Principat, la seva evolució al llarg de tot el segle XVIII i primer terç del XIX, les conseqüències de la secularització d'aquests espais sacres i la seva transformació en conjunts civils entre el 1809 i el 1942, per finalment estudiar el procés d'enderroc dels cenobis i la rehabilitació d'un dels seus elements constitutius, el temple de la Casa de la Missió del carrer Tallers, per tal de desenvolupar el procés d'adequació a la nova trama urbana i al culte mercedari.

L'elecció del tema d'investigació es justifica per la convicció que l'arquitectura catalana del segle XVIII i inicis del segle XIX encara compta amb conjunts culturals que no han estat àmpliament estudiats malgrat presentar variacions interessants en els paràmetres constructius seguits al llarg del Set-cents al Principat. Per altra banda, el fet d'haver-se preservat l'església de l'enderroc del conjunt del carrer Tallers el 1942 ens permet estudiar un paradigma patrimonial realment significatiu per a la història de l'art del segle XVIII català i espanyol, un vestigi que ha pogut subsistir en el seu enclavament urbà tot i els esdeveniments bèl·lics succeïts al llarg dels segles XIX i XX.

L'estudi de la fundació, del desenvolupament i de les vicissituds que envoltaren l'establiment de les Cases de la Congregació de la Missió a Barcelona, permet donar valor als seus elements artístics i arquitectònics, a les mostres de pintura mural que encara s'hi conserven i als béns patrimonials mobles que formaren part dels conjunts; així com reconèixer, a través d'aquests casos d'estudi, els condicionants que envoltaren la transformació dels conjunts culturals de Barcelona en edificis per a ús militar a partir de la Guerra del Francès, així com les problemàtiques derivades d'aquestes ocupacions pel que fa a la gestió i conservació del seu patrimoni.

L'estructura del treball es planteja en tres blocs principals que es corresponen amb tres períodes temporals rellevants per a la història del nostre objecte d'estudi: en un primer bloc (1703-1808) analitzem l'establiment de les Cases de la Missió a Barcelona, els seus aspectes arquitectònics i el seu patrimoni artístic, així com estudiem la possible concepció d'un tipus constructiu propi de la Congregació de la Missió, a partir de l'observació de les característiques que presentaven les altres cases construïdes al Principat durant el Set-cents i a l'inici del Vuit-cents. El segon bloc (1809-1942) tracta l'adaptació dels conjunts als usos civils imposats i les seves conseqüències en el patrimoni moble i immoble de la congregació; i, per acabar, es dedica un tercer bloc (1943-2017) a l'enderroc dels conjunts i la rehabilitació d'un espai subsistent en concret, l'església dels paüls, per a convertir-se en una de les esglésies parroquials que caracteritzen el paisatge urbanístic del barri del Raval.

El caràcter d'aquesta investigació és històric, amb un objecte d'estudi de naturalesa artística i d'àmbit local, però considerem que les seves conclusions són extrapolables més enllà de la ciutat de Barcelona. Considerem que el camp d'estudi és interdisciplinari, ja que es basa en una recerca interessada en aspectes geogràfics, culturals, religiosos, polítics i econòmics a Barcelona. El marc teòric general, per tant, és el de la història de l'art, i els específics són els estudis sociològics de l'art i els estudis sobre la gestió i conservació del patrimoni artístic moble i immoble. En termes metodològics, les tècniques d'investigació aplicades han estat la revisió bibliogràfica, el treball documental i el treball de camp; i l'enfocament metodològic observa una primera anàlisi dels condicionants que van caracteritzar l'establiment, construcció i transformació dels conjunts cenobials del Raval barceloní en època moderna; per tal de continuar l'escomesa del nivell específic de la recerca, en el qual s'analitza l'objecte d'estudi per conèixer la seva naturalesa, la seva relació amb el territori i elements urbans que l'envolten, l'estat i el desenvolupament històric de les seves instal·lacions i la seva gestió, entre d'altres.

Agraïments

Desitjaria mostrar la meua gratitud a totes aquelles persones que, d'una manera o altra, han confiat en aquest tema d'estudi i han orientat, recolzat i facilitat l'elaboració de la investigació.

En primer lloc, agraeixo a la directora de la tesi, la professora Rosa Maria Subirana Rebull, la seva paciència i vocació a l'hora de dirigir, seguir i revisar la recerca des de la redacció del treball final de màster fins a la conclusió d'aquesta tesi, així com la seva confiança a l'hora de participar en les activitats organitzades als projectes de recerca en què ha estat membre; els seus consells i facilitats en el moment d'emprendre la docència, i el seu ànim persistent. Tanmateix, a la meua tutora, Dra. Carme Narváez, per la revisió i les recomanacions brindades al llarg d'aquest temps.

També voldria agrair als professors del departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona la seva disposició i acollida a l'hora d'exposar els primers resultats de la recerca, l'assessorament puntual durant la investigació o les facilitats donades a l'hora de participar en alguna de les seves classes, amb menció particular al Dr. Xosé Aviñoa, Dr. Pere Beseran, Dra. Sílvia Canalda, Dr. Jaume Carbonell, Dr. Toni Conejo, Dra. Rosa Creixell, Dr. Joan Domenge, Dra. Laura García, Dr. Joan Sureda, Dr. Joan Ramon Triadó i Dr. Jacobo Vidal; així com he de reconèixer el suport rebut per part dels membres dels projectes de recerca a través dels quals m'he format, ACAF/ART 3 i ACPA. Així mateix, vull reconèixer l'orientació i la informació facilitada pels doctors Agustí Alcoberro, Marià Carbonell i Vicent Zuriaga.

No puc deixar d'agrair a tot el personal dels arxius baix enumerats, la informació proporcionada i la facilitat brindada a l'hora de consultar la seva documentació. En primer lloc, als arxivers i bibliotecaris de la Congregació de la Missió a Barcelona, a Madrid i a Mallorca, sobretot a la Isabel Colmenares, de la biblioteca de la parròquia de Sant Sever i Sant Vicenç de Paül a Barcelona; al sacerdot José María Nieto, de l'Archivo Matritense de la Congregación de la Misión; als pares Òscar Muñoz i José Barceló, de la Casa de la Missió a Palma; així com a l'arquitecte Christian Huarcaya, per les seves indicacions respecte a la recerca que havia efectuat sobre el conjunt dels paüls a Palma.

Als pares mercedaris de la parròquia de Sant Pere Nolasc a Barcelona, P. Jose Roy i P. Domingo Lorenzo; al P. Juan Pablo Pastor, historiador de l'orde a la parròquia de València, i a fra Carmelo Portugal, de la parròquia de la Mercè de Lleida, els quals sempre han estat disposats a obrir-me les portes del seu arxiu i del seu temple.

Al personal de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, en especial a la disposició i entusiasme d'en Jordi Tor, així com a la generositat d'usuaris com la Rosa Nacente i en Rafael Pahissa.

Als arxivers de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en especial a María Pilar Fernández, Félix Hernández i Gloria López.

A Victoria Durá i a Begoña Forteza, del museu i arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi.

A Núria Benavent Mateu, per permetre'm consultar l'arxiu personal de Joan Benavent Santandreu.

Als arquitectes Xavier Pigrau i Alícia Calmell, del Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona; a Ángeles Alfonso, de l'Arxiu Central d'Ecologia Urbana; i a la restauradora Mercè Marquès, qui dugué a terme la restauració pictòrica del conjunt de Sant Pere Nolasc el 1999, facilitant-me els seus coneixements tècnics i material gràfic.

A Madrid, a les arxiveres Ascensión Ciruelos i Esperanza Navarrete de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.

Quant al vessant d'història militar d'aquesta recerca, als arxivers del Archivo General Militar de Madrid i als tècnics de la seva cartoteca; a l'arxiver Guillermo Pascual, del Archivo Intermedio Militar Pirenaico, i als arxivers del Centro de Historia del Gobierno Militar de Barcelona.

A Roma, mereixen especial menció els religiosos de la Congregació de la Missió. En primer lloc, agrair al P. Tomaž Mavrič, superior general, al P. Francisco Javier Álvarez, vicari general, i al P. Martial Tatchim, arxiver i bibliotecari de la Cúria General, la seva

càlida rebuda i generositat. En segon lloc, al P. Giuseppe Guerra, arxiver i procurador del Colegio Leoniano, per les facilitats brindades a l'hora de consultar els seus fons.

En l'àmbit personal he d'agrair el suport de l'Angie, la Sílvia, l'Alba i la Núria, així com a les companyes de llicenciatura, Patri, Laia, María i Raquel, per l'encoratjament continu.

Als companys de feina d'Eurotomb, sobretot l'Ester, la Carme i en David; i als companys de despatx de màsters, Irene i David, els quals van compartir amb mi els feixucs inicis de la recerca.

Un profund agraïment als companys de doctorat, amb els quals he compartit aquests anys d'investigació i que han contribuït a la feina feta, oferint-me els seus coneixements, consells, suggeriments i una empena incessant, Dra. Anna Vallugera, Dr. Sebastià Sánchez, Sara Gutiérrez i Maria Moreno, i en especial el meu agraïment i afecte a la Dra. Anna Trepal, per l'amistat, l'energia, la comprensió i l'entusiasme, per l'ajuda constant en les revisions, pel suport mutu en els congressos i pels cafès i àpats compartits a Roma i a Barcelona.

Tanmateix, he d'agrair l'existència de plataformes com la dels Abrils de l'Hospital, espai en què he pogut començar a divulgar la meva recerca, així com conèixer i aprendre de companys com la Dra. Clara Jáuregui i en Raúl Villagrasa; i l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i societat (Emblecat), per la labor envers els joves investigadors i el suport brindat pels seus membres principals, Dra. Esther García Portugués, Alma Reza i Xavier Roura.

A la família Rovira-Marquès i als Naval-Macabuhay.

Finalment i de manera especial, als meus pares, Joan Manel i Marta, a les meves germanes, Meritxell i Ariadna, i a en Kenny, per la paciència, confiança i suport que m'heu donat durant aquests cinc anys, sense vosaltres i la vostra ajuda aquesta tesi no hauria pogut tirar endavant.

Gràcies a tots.

Taula de continguts

Acrònims.....	13
Abreviatures.....	15
1. Preàmbul	
1.1. La Congregació de la Missió: consideracions prèvies.....	19
1.2. Estructuració de la tesi.....	31
1.2.1. Raons i límits de la recerca.....	31
1.2.2. Organització dels continguts.....	34
1.3. Marc teòric.....	36
1.4. Objectius.....	39
1.4.1. Objectius principals.....	39
1.4.2. Objectius secundaris.....	39
1.5. Criteris metodològics.....	38
1.5.1. Caràcter de la investigació i orientació metodològica.....	40
1.5.2. Tècniques d'investigació.....	40
1.5.3. Recollida i sistematització de les dades.....	42
2. Aproximació bibliogràfica i fonts documentals	
2.1. Estat de la qüestió bibliogràfic.....	47
2.1.1. Dels orígens al primer terç del segle XIX.....	47
2.1.2. Dos últims terços del segle XIX.....	51
2.1.3. Primera meitat del segle XX.....	54
2.1.4. Segona meitat del segle XX.....	63
2.1.5. Darreres aportacions bibliogràfiques.....	72
2.1.6. Consideracions finals.....	77
2.2. Fonts documentals.....	79
3. Establiment de la Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona	
3.1. Fundadors i principals benefactors.....	89
3.1.1. Francesc Senjust i de Pagès.....	89
3.1.2. Jeroni Enveja Marcer.....	95
3.1.3. Philippe-Emmanuel de Bette.....	98
3.1.4. Bonaventura Sans Capdaigua.....	101

3.2.	Circumstàncies i tràmits vinculats a la fundació.....	103
4.	Patrimoni immoble de la comunitat barcelonina.....	111
5.	Construcció de la primera Casa de la Missió a Barcelona	
5.1.	Situació.....	131
5.2.	Gestió i finançament de les obres.....	136
5.2.1.	Donacions insignes.....	138
5.2.2.	Altres dotacions.....	142
5.3.	Mestres i mà d'obra.....	148
5.3.1.	Tracistes, arquitectes i enginyers militars.....	149
5.3.2.	Mestres de cases.....	155
5.3.3.	Altres operaris.....	160
5.4.	Seqüència constructiva.....	167
5.4.1.	L'oratori i l'església primitiva (1704-1710).....	168
5.4.2.	Primera ampliació de la Casa de la Missió (1710-1724).....	169
5.4.3.	L'impuls constructiu del segon quart de segle (1725-1752).....	172
5.4.4.	Les darreres obres (1753-1821).....	176
5.5.	Aspectes arquitectònics.....	181
5.6.	Els temples de la Casa de la Missió a Palma de Mallorca, Guissona, Reus i Barcelona: influències i transferència de models.....	238
5.7.	Conclusions parcials.....	249
6.	Patrimoni artístic: obres i mobiliari litúrgic.....	253
6.1.	Elements de la iconografia vicenciana.....	256
6.2.	Notícies sobre els béns artístics de la Casa de la Missió.....	276
6.2.1.	Esglésies.....	277
6.2.2.	Sagristies, oratori i capelles externes.....	296
6.2.3.	Altres dependències.....	304
6.2.4.	Conclusions parcials.....	312
6.3.	Conjunt de frescos del temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.....	313
6.3.1.	Pintures de perspectiva a l'absis de l'altar major.....	313
6.3.2.	Pintures murals de la cúpula primitiva.....	347
6.3.3.	Josep Bernard Flaugier i el conjunt de pintures murals del 1801.....	361

7.	Les conseqüències de la Guerra del Francès per a la Casa de la Missió a Barcelona (1808-1816)	
7.1.	Els hospitals militars.....	419
7.1.1.	Atenuants de la seva adaptació.....	421
7.1.2.	El cas de la Casa de la Missió a Barcelona.....	423
7.2.	Dispersió del patrimoni artístic.....	427
8.	Període post-conflicte i l'esdevenir de la Casa de la Missió (1814-1942)	
8.1.	Situació i localitzacions de la comunitat a Barcelona durant el Trienni Lliberal i la Dècada Ominosa (1821-1833).....	435
8.2.	Construcció de la nova Casa de la Missió.....	441
8.2.1.	Consolidació d'un model: les cases de Madrid i Barcelona.....	445
8.3.	Crema de convents, Desamortització i conseqüències envers el patrimoni dels paüls (1835-1836).....	457
8.4.	Esdevenir de la segona Casa de la Missió.....	464
8.5.	L'hospital militar del carrer Tallers.....	470
8.5.1.	Restabliment i ordenació estructural.....	470
8.5.2.	Entrada de la Companyia de les Filles de la Caritat.....	477
8.5.3.	Projectes hospitalaris alternatius.....	479
8.5.4.	Reformes estructurals.....	483
8.5.5.	Ornamentació i embelliment de l'església castrense.....	485
9.	De l'enderroc de l'hospital fins a la restauració i conversió del temple en la parròquia de Sant Pere Nolasc	515
9.1.	Demolició de l'hospital i urbanització de la plaça Castella.....	516
9.2.	Primera restauració i adaptació al culte mercedari de l'església (1943).....	521
9.3.	Darrera intervenció a la parròquia de Sant Pere Nolasc (1993-1999).....	546
10.	Conclusions finals	555
11.	Bibliografia i publicacions periòdiques	569
12.	Annexes	
12.1.	Índex cronològic.....	617
12.2.	Estat de la qüestió exhaustiu.....	645

12.3. Catàleg.....	701
12.4. Llistat del fons arxivístic de la Congregació de la Missió.....	727
12.5. Llistat d'artistes vinculats a l'obra de la Casa i església de la Missió a Barcelona.....	739
12.6. Arbres genealògics.....	755
12.6.1. Llinatge Senjust.....	755
12.6.2. Llinatge Serrallach-Glòria.....	772

Acrònims dels arxius consultats i citats en el text

Barcelona

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó

ACB = Arxiu Capitular de Barcelona

ADB = Arxiu Diocesà de Barcelona

AFB = Arxiu fotogràfic de Barcelona

AHCB = Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

AHPB = Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

AIMP = Archivo Intermedio Militar Pirenaico

AMCB = Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona

ANC = Arxiu Nacional de Catalunya

APEPC = Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya

ARACBASJ = Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi

BHMB = Biblioteca Històrico-Militar de Barcelona

BNC = Biblioteca Nacional de Catalunya

BPEB = Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona

BRUB = Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona

CEC = Centre Excursionista de Catalunya

COAC = Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya

IAAH = Institut Amatller d'Art Hispànic

ICC = Institut Cartogràfic de Catalunya

MASMM = Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró

MFMB = Museu Frederic Marés de Barcelona

MNAC = Museu Nacional d'Art de Catalunya

SPAL = Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona

Girona

AHG = Arxiu Històric de Girona

Lleida

ACN = Arxiu Comarcal de la Noguera

ACS = Arxiu Comarcal de la Segarra

ADL = Arxiu Diocesà de Lleida

AHL = Arxiu Històric de Lleida

AML = Arxiu Municipal de Lleida

Tarragona

AHAT = Arxiu Històric arxidiocesà de l'Arquebisbat de Tarragona

AHT = Arxiu Històric de Tarragona

AMR = Arxiu Municipal de Reus

Madrid

ACMM = Archivo de la Congregación de la Misión de Madrid

AGMM = Archivo General Militar de Madrid

AHN = Archivo Histórico Nacional

ARABASF = Archivo de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando

CEGET = Centro Geográfico del Ejército de Tierra

Segovia

AGMS = Archivo General Militar de Segovia

Valladolid

AGS = Archivo General de Simancas

Roma

ACGCM = Arxiu de la Cúria General de la Congregació de la Missió

APRCM = Arxiu de la Província Romana de la Congregació de la Missió (Colegio Leoniano)

ASV = Archivio Segreto Vaticano

Abreviatures i símbols

a.	abans
act.	actiu
aprox.	aproximadament
c.	<i>circa</i> (a l'entorn de)
cm	centímetres
col.	col·lecció
coord.	coordinador / coordinada
dir./dirs.	director / directors
doc.	document
ed./eds.	editor / editors
<i>et al.</i>	<i>et alii</i> (i altres)
exp.	expedient
f. / ff.	foli / folis
fig. / figs.	figura / figures
<i>ibid.</i>	<i>ibidem</i> (a la mateixa obra)
il./ils.	il·lustració / il·lustracions
inv.	inventari
là.m.	làmina
leg./legs.	Lligall / lligalls
ms.	manuscrit
núm.	número
p. / pp.	pàgina / pàgines
r	recto
reg.	registre
s.	segle
s.a.	sense any
s.f.	sense foliar
s.l.	sense localització
s.p.	sense paginar
trad.	traducció, traduït
v	verso
<i>vid.</i>	<i>vide</i> (vegeu)
vol. / vols.	volum / volums

1. Preàmbul

1. Preàmbul

1.1. La Congregació de la Missió: consideracions prèvies

La tasca d'abordar l'estudi arquitectònic i artístic de la Casa de la Missió a Barcelona requereix la consideració prèvia d'una sèrie de factors que van determinar el context, els criteris i les pautes a seguir a l'hora d'establir la comunitat dels paüls a Barcelona l'any 1703.

La Congregació de la Missió va ser fundada per sant Vicenç de Paül (1576-1660) a París el 17 d'abril de 1625, com una comunitat de sacerdots i germans coadjutors que es dedicaria a evangelitzar als pobres realitzant missions al camp i a les zones més isolades de França, amb una labor caritativa organitzada, a més de dirigir seminaris i promoure els exercicis espirituals per a la formació del clergat. Aquesta va ser aprovada pel pontífex Urbà VIII el 12 de gener de 1633, amb la butlla *Salvatoris Nostris*.¹ Des d'aquell moment també serien coneguts popularment com a pares i germans de la Missió, paüls, vicencians,² seminaristes (per la seva labor formativa envers el clergat) i lazaristes (per haver fundat la seva primera casa al Priorat de Sant Llätzer de París).

Cal tenir present que no es tracta d'un orde religiós, sinó que, des de la seva fundació, es va instituir com una societat de vida apostòlica secular, motiu pel qual la comunitat està exempta de la jurisdicció ordinària i el bisbe no pot intervenir en la seva vida interna. En aquest cas és el superior general de la congregació qui representa l'autoritat suprema, com a successor de sant Vicenç de Paül. Això facultà a la congregació a gaudir des de la seva fundació de més autonomia que els seminaris diocesans.

Els membres de la Congregació de la Missió són sacerdots, clergues i germans coadjutors (llecs) que viuen en comunitat i emeten vots simples de pobresa, castedat, obediència i adhesió estable a la congregació al llarg de la seva vida. Aquests són dispensats pel superior general de la congregació i van ser aprovats amb el breu *Ex Comissa Nobis* donat pel pontífex Alexandre VII el 22 de setembre de 1655.³ Aquesta

---

¹ APRCM, Montecitorio, *Antiquioribus quaedam*, ff. 1-8

² Els paüls fan servir el terme vicencià en lloc de vicentí per distingir sant Vicenç de Paül de sant Vicenç Ferrer, a qui l'Institut d'Estudis Catalans atribueix aquest darrer adjectiu. Així doncs, al llarg d'aquest treball farem servir la terminologia utilitzada pels membres de la Congregació de la Missió en aquest sentit.

³ APRCM, Montecitorio, *Antiquioribus quaedam*, f. 13

circumstància donà a la comunitat una major llibertat i mobilitat a l'hora de realitzar les seves tasques evangelitzadores.

En no tractar-se d'un orde religiós, la residència en què conviuen els membres d'aquesta comunitat no es pot anomenar convent, sinó casa o establiment. Aquestes cases s'organitzen a través de províncies circumscrites per límits territorials, amb un visitador provincial que les governa i que promou l'observança de les constitucions congregacionals, en procurar les ordenances que ha de seguir cada comunitat que visita.

La primera Casa de la Missió que es va establir a Catalunya va ser la de Barcelona, l'any 1703. Des de la seva fundació, aquesta casa va formar part de la província italiana de la congregació, tal com ho havia estipulat el papa Climent XI al breu del 29 de desembre de 1703;⁴ però poc després d'aquest establiment, el setembre de 1704, la província italiana, que comprenia tot el territori nacional italià i que tenia la casa central a Montecitorio (Roma), va ser dividida en dos, la província de Roma i la de la Llombardia (actual Torí). En aquell moment la Casa de Barcelona va passar a formar part de la província romana, i així es mantindria fins al 1736, en què esdevindria casa de la província llombarda per motius de proximitat territorial.⁵

Un altre dels aspectes que voldríem puntualitzar prèviament és que durant la realització del buidatge bibliogràfic hem observat que l'església de la Casa de la Missió del carrer Tallers ha estat denominada sovint capella, tant pels propis paüls com per altres historiadors; i de vegades s'ha atestat que l'ús del terme església per a l'edifici que ens ocupa era erroni. Hom considera que aquesta afirmació es deu a una confusió amb l'apel·latiu «capella castrense» amb què s'havia anomenat el temple durant l'etapa hospitalària del conjunt. Així doncs, el buidatge de la documentació concebuda pels mateixos paüls durant el segle XVIII ens ha permès observar una distinció clara entre l'ús dels termes «església» i «capella», ja que la Casa de la Missió va disposar durant el Set-cents d'un temple, d'un oratori i de dues capelles a l'interior del seu cenobi, i mentre l'església podia ser ocasionalment concorreguda pels ciutadans amb motiu de certes celebracions litúrgiques, les capelles i l'oratori estaven restringits a l'ús de la comunitat i dels ordenants i exercitants durant les tandes d'exercicis espirituals.

---

⁴ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 24; PARADELA 1931a, pp. 34-35

⁵ PARADELA 1923, pp. 35-37 i 103

Tal com expressa la butlla fundacional del papa Urbà VIII, la principal comesa de la Congregació de la Missió és l'apostolat, dut a terme a través de les anomenades missions populars, realitzades en col·laboració amb les parròquies per tal de revitalitzar o potenciar la fe a partir de la prèdica de sermons i doctrines expressades en un llenguatge planer i confessant en poblacions rurals petites o isolades, principalment als pagesos i vilatans que veien la seva cura d'ànimes desatessa per un cos clerical escàs. Originàriament, dedicaven a les missions 7 o 8 mesos l'any, d'octubre a juny, per tal de no coincidir amb el moment de sembra dels camps, i cada missió tenia una durada aproximada de tres setmanes a un mes.⁶ Normalment les portaven a terme tres o quatre sacerdots missioners, juntament amb un germà coadjutor, tot depenent del nombre d'ànimes de cada regió. Una altra de les seves característiques és que aquest ministeri té un caràcter gratuït, tal com havia deixat estipulat sant Vicenç de Paül i com queda patent a les seves regles.⁷ Per altra banda, des del 1648 també es realitzen missions *ad gentes*, en aquells països on l'Església encara no està arrelada.

El caràcter gratuït de la vocació principal de la congregació, les missions, implica que la fundació d'una Casa de la Missió ha d'estar ben dotada, és a dir, ha de gaudir de fons suficients perquè puguin conviure en comunitat i perquè puguin sufragar els viatges i les estades d'aquells encarregats d'impartir les missions.

Una altra de les seves funcions principals és la de proporcionar la formació necessària als religiosos per arribar al sacerdocí. Aquest ministeri es recolzava en una carta escrita pel pontífex Innocenci XI el 9 d'octubre de 1682 i difosa a Espanya pel nunci Savo Mellini el 23 de juny de 1683, que establia que els bisbes de territori hispànic només podien conferir a les sagrades ordes aquells religiosos que haguessin practicat exercicis espirituals en alguna casa religiosa o congregació, com ja es practicava a Itàlia, per tal que actuessin sense presumpció i sense ser guiats per interessos propis.⁸

Pel que fa a la primera Casa de la Missió a Barcelona, les tandes d'exercicis espirituals van acollir anualment a nombrosos clergues que volien ser admesos als tres ordes

---

⁶ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, ff. 1r-106v (1717-1833); PARADELA 1923, p. 59

⁷ ACLR, Montecitorio, *Istituto e funzione*, f. 87

⁸ ADB, *Edictes i circulars episcopals*, núm. 27, 1704; PARADELA 1928b, p. 639; ORCAJO 2007, p. 36. La disposició per decret a tots els regnes d'Espanya la va fer Climent XII el 30 d'agost de 1732.

sagrats o majors (subdiaconat, diaconat i sacerdoci), així com als religiosos que accedien a la tonsura i als ordes menors. Durant un període que normalment s'estenia entre 7 i 10 dies abans de l'ordenació, se'ls iniciava a la pregària, la litúrgia, el cant, l'administració dels sacraments, la predicació, l'ensenyament del catecisme i els fonaments essencials de la teologia. Les cases de la Missió rebien ordenants en 6 tandes anuals que es feien en temps de tèmpestes de sant Mateu (setembre), de Quaresma (primavera), de la Santíssima Trinitat (estiu) i d'Advent (desembre), a més del dissabte de Passió i del dissabte sant. De totes maneres, es podien fer ordenacions extraordinàries si es tenia el vistiplau del superior.⁹ Les més concorregudes eren el mes de desembre, ja que es feien per a tot el clergat.¹⁰ Entre els exercitants, acollien també nombrosos germans de l'oratori de Sant Felip Neri.¹¹

Al llarg de l'any també realitzaven exercicis espirituals els preveres, rectors de parròquies, canonges, capellans i capellans castrens, així com seglars, reservats ordinàriament només als homes, amb l'objectiu de millorar o reformar els seus costums. Entre els exercitants hi havia membres d'una gran varietat d'estaments i professions, des de militars, nobles i ciutadans honrats fins a artesans.¹² Van arribar a ser grups tan nombrosos i freqüents que la Casa de la Missió va acabar coneixent-se popularment com a Seminari o Casa santa i santificant.¹³

De la mateixa manera, tant religiosos com seglars sovintejaven la Casa de la Missió per tal de realitzar-hi retirs espirituals d'una durada indeterminada, que de vegades s'allargava dos o tres anys, i eren assistits pels paüls en les seves oracions, lectures i meditacions per poder reordenar els pensaments i compondre els seus costums, a més de practicar confessions generals.¹⁴

Els paüls disposaven, tanmateix, d'un seminari intern, anomenat noviciat a altres congregacions i instituts, en el qual els subjectes que hi accedien, en un termini de dos

---

⁹ BRUB, ms. 144, p. 231

¹⁰ AMCM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (1704-1734) i ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3094, s.f. (1735-1783)

¹¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110

¹² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vols. 108, 109 i 110

¹³ BRUB, ms. 620, p. 14 (Guillaume Viellescasses, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47); *Manual* 1761, pp. 73 i 90; *Calendario* 1776, p. 38; A.B.C.E. 1789, p. 27; «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, p. 54; HORCAJADA 1909, p. 68; BARCELÓ 2006, p. 143; MARTÍ BONET – JUNCÀ 2014, p. 49; El baró de Maldà també l'anomenava casa exemplar, *vid.* AMAT I DE CORTADA 1987-2003, vol. V, p. 279

¹⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 124, s.f., «Importancia de los Ejercicios para Ordenandos»

anys eren alligonsats sobre els exercicis espirituals, la teologia escolàstica, moral i mística, el cant gregorià, les rubriques, ritus i cerimònies, així com se'ls instruïa en el mode pràctic de predicar, ensenyar la doctrina i administrar els sagraments, el baptisme, l'eucaristia, l'extrema unció i la penitència. D'aquesta manera, acabats d'ordenar, podien fer els vots per ingressar a la Congregació de la Missió o eixir de la casa amb l'aptitud necessària per exercitar els ministeris sacerdotals on fos necessari.

Un altre dels mitjans dels que disposava la congregació per al benefici o formació del clergat varen ser les conferències eclesiàstiques dels dimarts, fundades per sant Vicenç de Paül i anomenades conferències espirituals a Barcelona a partir del 1707, les quals consistien en una trobada quinzenal en la qual els sacerdots es reunien amb el clergat i recapitulaven els punts més importants de la formació i la pràctica sacerdotal.¹⁵

— Funcionament intern

Pel que fa a l'organigrama intern de la comunitat, existien diversos càrrecs que havien d'assegurar el bon funcionament de la mateixa. El càrrec de més autoritat era el de superior de la casa, nomenat pel visitador amb l'aprovació del superior general de la congregació, i tenia com a objectiu regir la comunitat. A continuació hi havia l'ofici de director del seminari intern, que era responsable de la formació dels novicis i els intruïa en les regles i constitucions de la congregació, el comportament, les responsabilitats i els càrrecs a exercir un cop fets els vots, així com la seva formació cultural. Seguidament, qui exercia com a procurador de la Casa de la Missió tenia el poder legal per representar la comunitat de la Missió davant dels notaris, jutjats i tribunals; i solia exercir alhora d'administrador o ecònom de la comunitat, pel que s'encarregava de portar els llibres d'entrada i sortida de la Casa de la Missió, controlava les despeses i les entrades de cabals a la casa, els imports de les obres i altres aspectes necessaris per a l'establiment, sota la direcció i vigilància del superior. Aquest podia disposar d'un germà coadjutor que actués com a assistent. Altres oficis documentats són el de director de les missions, el d'arxiver i el de sagristà, que exercia el càrrec d'endreçar i preparar l'església i la sagristia per a les celebracions, així com tenia cura dels seus ornaments.¹⁶

---

¹⁵ BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 587

¹⁶ BRUB, ms. 620, p. 18-20 (Guillaume Viellescases, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47); i BRUB, ms. 620, pp. 67-70 (Edmonde Perriquet, *Ordenanzas de la visita del año 1747*, pp. 61-75); transcrites per PARADELA 1931, pp. 96-104

D'altra banda, els germans coadjutors, és a dir, no ordenats, atenien les necessitats materials de la comunitat, pel que solien ocupar-se de les funcions domèstiques i exercien els càrrecs de porter, cuiner, celler, infermer, rober, servidor de taula, turiferari i hortolà, entre altres.¹⁷ Els examinadors dels postulants també havien de saber si el sol·licitant estava instruït en algun art i si sabia llegir i escriure, ja que, com veurem, alguns dels seus germans coadjutors foren mestres d'obra, fusters i pintors.¹⁸ De totes maneres, no tots exercien el seu ofici exclusivament, ja que alguns germans, com el tracista Francesc Badia, també apareixien documentats exercint els oficis de procurador i sagristà.¹⁹

La vida interna dels missioners s'ajustava a la del clergat regular, ja que diàriament es practicaven una hora d'oració mental en comunitat, la santa missa, l'oració de les hores canòniques en comú, les lectures espirituals, els exàmens particulars de consciència i els generals, a més de fer confessions un o dos cops per setmana i el retir un cop a l'any per practicar 8 dies d'exercicis espirituals en comú. La comunitat vivia en silenci, replegada a les seves cambres per aplicar-se a l'estudi i sortint de la Casa de la Missió únicament un cop a la setmana.²⁰ Pel que fa al seu hàbit, aquest era similar al dels membres del clergat secular i estava format per un vestit negre talar o sotana, amb un alçacoll blanc doblegat per damunt i una faixa negra que queia a l'esquerra, a diferència dels jesuïtes, els quals la duïen penjant a la dreta. Els germans coadjutors vestien com els sacerdots en els actes de comunitat, però quan es dedicaven als treballs físics, és a dir, a les labors a l'interior de la Casa de la Missió, es treïen la sotana i es posaven una brusa de color gris, substitutiva de la sotana a mig panxell.²¹ L'hàbit per a les missions incloïa el roquet per damunt de la sotana i una estola.

El fet que els individus que ingressaven a la comunitat fessin un vot simple de pobresa, els privava d'exercir un ús lliure dels seus propis béns. Només retenien el domini d'aquests en el moment de fer el seu testament i el solien distribuir en obres pies, almoines per als seus parents pobres o objectius similars, sota el vistiplau del superior de la casa.

---

¹⁷ BRUB, ms. 620, pp. 42-43 (Guillaume Viellescases, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47); transcrites per PARADELA 1931a, p. 66

¹⁸ BRUB, ms. 144, p. 142

¹⁹ AHPB, 934/41, Josep Francesc Fontana, manual de 1746, ff. 214v-215r; AHPB, 950/40, Fèlix Avellà, manual de 1747, f. 128v

²⁰ ASV, Archivo Nunzio Madrid, 136, f. 32 (*Breve noticia del instituto de la congregación de la misión*, 1758, 8 ff.); publicat també per PARADELA 1931, pp. 105-106

²¹ L'hàbit dels paüls en territori hispànic divergia de l'utilitzat a França, perquè els pares que van arribar a Barcelona el 1704 provenien d'Itàlia. Per tant, es vivia i vestia al mode italià. Agraïm al sacerdot Antonino Orcajo la coneixença de les dades sobre el vestit vicencià.

— Fundacions i propietats

En origen les fundacions de la Congregació de la Missió habitualment tenien lloc en nuclis urbans. Així doncs, des del 1625 el seu establiment es va dur a terme en ciutats com París, Roma, Varsòvia, Gènova i Nàpols,²² ja que l'establiment a les urbs i el contacte amb les seves oligarquies proporcionava una font de subsistència segura per a la comunitat (a partir de les almoines, les rendes, la compravenda de censals, els llegats i les donacions) i oferia a les aristocràcies urbanes disposades a prosperar socialment, un prestigi a través del patronatge.

La beatificació de Vicenç de Paül el 13 d'agost de 1729 i la seva canonització el 16 de juny de 1737 sens dubte contribuïren a l'expansió territorial de la Congregació de la Missió a Europa i, en concret, a Catalunya, amb la fundació de les cases de Palma de Mallorca (1736), Guissona (1751) i Reus (1758).

Com es pot observar, però, els establiments a Reus i Guissona corresponien a fundacions en indrets allunyats de les grans urbs, que es justifiquen per l'existència de donacions d'ens privats que desitjaven impulsar les missions des d'aquests emplaçaments i brindaren el capital suficient per disposar d'una renda capaç de costejar les despeses de l'allotjament i la manutenció de la comunitat, així com la logística de les seves missions gratuïtes.

A banda de les cases, els paüls també disposaven de propietats distanciades dels nuclis urbans i dedicades als retirs espirituals, perquè els membres de la congregació poguessin portar a terme el seu recés anual de 8 dies i practicar-hi els exercicis espirituals en comú; a més de torres i masos en què recollien les collites de vinya, fruita i hortalissa que conreaven i que, a partir de la seva venda, permetien sufragar part de les despeses de la comunitat.

— La Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona

Un cop, doncs, realitzades les precisions introductòries sobre aquest institut religiós, voldríem assenyalar alguns aspectes preliminars sobre la Casa de la Congregació de la

---

²² ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 111, s.f.

Missió a Barcelona, que, de forma sumària, ens permetran ubicar fites històriques clau i advertir els aspectes que varen determinar el seu desenvolupament en territori peninsular.

Tot i que l'acta d'establiment de la congregació es va realitzar el 6 de novembre de 1703, el bisbe Benet de Sala no celebrà la primera missa a l'oratori de la Casa de la Missió fins al 19 de maig de 1704, en un acte en què, un cop finalitzat l'ofici, col·locà el Santíssim al sagrari.²³ De la mateixa manera, els sacerdots i germans coadjutors de la Missió, que partiren de Roma per conformar la comunitat barcelonina, no van arribar al port de Mataró fins al 8 de juliol de 1704 i el 20 de juliol la comunitat va obrir el seu seminari intern perquè hi ingressessin els primers novicis, que foren l'advocat i clergue Josep Jofreu (1676-1743) i el germà coadjutor Miquel Xuriach (1682-1768), company de pelegrinatge del fundador de la Casa de la Missió a Barcelona, Francesc Senjust (1654-1708).²⁴ La setmana següent hi ingressà també el sacerdot Salvador Barrera (1681-1752), que arribaria a ser superior de la Casa de la Missió a Barcelona (1712-1733), a Palma (1736-1743) i a Lisboa (1743-1752).²⁵

Pel que fa a la labor formativa envers els religiosos que volien accedir als ordes sagrats, el 19 de juliol de 1704 el pontífex Climent XI envià un breu al bisbe, estipulant que tots aquells individus que haguessin de ser promoguts als ordes sagrats fessin els seus exercicis a la Casa de la Missió.²⁶ Per aquesta raó, el 15 de novembre de 1704 el bisbe Benet de Sala va emetre un edicte pastoral dirigit als sotsdiaques, diaques i preveres de la diòcesi, en el qual es disposà que tots aquells religiosos aspirants als ordes majors havien de realitzar 10 dies d'exercicis espirituals a la Casa de la Missió, tal com es practicava a Itàlia arran del breu del pontífex Innocenci XI el 1682.²⁷ A aquests religiosos se'ls anomenava ordenants i, a més de practicar els exercicis, allí també hi aprenien les rúbriques de la missa.²⁸ De fet, el mateix baró de Maldà considerava que l'església de l'Oratori de Sant Felip Neri i el temple dels pares paüls eren els indrets barcelonins on millor es feia el cerimonial litúrgic.²⁹

---

²³ ADB, *Registra Communium 1704-1710*, ff. 538v-539r; ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 26-27

²⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 293, s.f. (1704-1820); ORCAJO 2007, p. 58

²⁵ PARADELA 1935, pp. 10-11

²⁶ ADB, *Registra Communium 1704-1710*, f. 22B

²⁷ *Ibid.*, f. 22B

²⁸ BNC, ms. 2543, f. 12r, transcrit per ARITZETA 1994, p. 106

²⁹ AHCB, ms. A, núm. 249, p. 227 (16-IV-1815), citat per LAPLANA 1978, p. 135

Així doncs, la primera tanda d'exercicis es va realitzar el 20 de novembre de 1704 i a la segona, el 10 de desembre del mateix any, van assistir-hi 450 religiosos provinents de diferents diòcesis catalanes.³⁰ A partir de llavors es portaren a terme entre sis i vuit tandes anuals, amb una mitjana d'exercitants que oscil·lava entre els 100 i els 500 ordenants i eclesiàstics per any. A més a més, des del 1719 també els practicaren aquells religiosos que volien rebre ordes menors i la tonsura.³¹ Tanmateix, cal tenir present que des del setembre de 1704 els paüls promogueren la realització d'exercicis espirituals per a seglars, pel que l'afluència de religiosos i laics a la Casa de la Missió va ser cada cop major.³²

Un cop inaugurats aquests dos ministeris i tenint en compte la concurrència d'exercitants a la Casa de la Missió, va arribar el moment de construir una església pel conjunt dels paüls. Així, el 2 de gener de 1705 el bisbe Benet de Sala va donar permís al pare superior Gian Domenico Orsese (1663-1735) per posar la primera pedra del nou temple.³³

Seguint amb la institució dels ministeris de la congregació, el 28 de desembre de 1707 el promotor de l'establiment d'aquest institut a Barcelona, el canonge Francesc Senjust (1654-1708), va inaugurar les conferències eclesiàstiques, a imitació de les conferències dels dimarts fundades per sant Vicenç de Paül, i estipulà que se celebressin cada 15 dies. La primera trobada va arribar a reunir 200 sacerdots catalans, entre els quals foren presents el vicari general Josep Romaguera (1642-1723), diversos canonges rectors, beneficiats i catedràtics de la Universitat de Barcelona.³⁴

Pel que fa a l'exercici de les missions populars als pobles de Catalunya, aquest ministeri no es va poder practicar fins al 1717, a causa de l'escassetat de personal a la comunitat i a les revoltes ocasionades pel conflicte bèl·lic.³⁵

---

³⁰ AMCM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (10-XII-1704); PARADELA 1928b, p. 689; HERRERA 1949, p. 226

³¹ La realització d'aquests exercicis, els noms dels qui es prepararen per rebre les sagrades ordes, la data i el temps que duraren i els sacerdots que els dirigiren des del 1704 fins al 1783 es pot consultar als següents dos volums manuscrits: AMCM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (1704-1734); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3094, s.f. (1735-1783); el primer dels quals serví als mateixos paüls al segle XX per analitzar el funcionament d'aquest ministeri, en publicacions com: PARADELA 1923, pp. 43-45; PARADELA 1928b, pp. 643-644; ORCAJO 2007, pp. 75-76

³² AMCM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (1704-1734)

³³ ADB, *Registra Gratiarum 1702-1710*, f. 153r

³⁴ HORCAJADA 1912, p. 29; ORCAJO 2007, p. 78

³⁵ Aquesta va tenir lloc a Sant Quintí de Mediona, a l'Alt Penedès, de l'1 al 15 de maig de 1717 i va ser dirigida pel sacerdot Salvador Barrera. SILVA 1925, p.163; PARADELA 1923, p.90; ORCAJO 2007, p. 78. Actualment s'està realitzant un treball final de màster sobre les missions populars realitzades pels paüls a

Novament, el nombre creixent de religiosos i seglars que assistien a la Casa de la Missió per realitzar les tandes d'exercicis espirituals, va fer patent les limitacions d'espai que presentava el cenobi. Per dirimir-ho, el 30 d'agost de 1710 el bisbe de Solsona, fra Francesc Dordà (1661-1716), va col·locar la primera pedra d'una nova església i donava inici a l'ampliació de la totalitat del cenobi.³⁶ Aquesta obra, però, a causa de la dilació en l'arribada de recursos i davant de la progressiva notorietat de la congregació a la ciutat, seria contínuament ampliada fins a finals del segle XVIII.

Tot i que la Casa de la Missió de Barcelona havia pertangut des del setembre de 1704 a la província romana de la congregació, cal constatar que el març de 1736, a l'assemblea general de la Congregació de la Missió celebrada a París, els diputats de la província romana proposaren al superior general Couty que la Casa de Barcelona passés a formar part de la província llombarda.³⁷ El superior barceloní Josep Tort (1688-1759) va exposar els motius de proximitat i d'estalvi en els desplaçaments per terra dels visitadors i dels mateixos paüls a les assemblees provincials, com a raons principals per a pertànyer a la província de la Llombardia en lloc de la de Roma,³⁸ i la proposta va ser aprovada pel Superior General.

Cal tenir present que un dels esdeveniments clau per al reconeixement i creixement de la comunitat catalana a la península va ser la celebració a Barcelona, els dies 27, 28 i 29 de setembre de 1729, de la beatificació del fundador Vicenç de Paül, decretada pel pontífex Benet XIII el 13 d'agost d'aquell any;³⁹ així com la seva canonització, festejada a Roma el 16 de juny de 1737 pel papa Climent XII,⁴⁰ i que va ser celebrada a Barcelona el 23 de desembre del mateix any.⁴¹ La consagració del fundador d'aquest institut va facilitar el coneixement dels seus ministeris i l'extensió de les fundacions de la congregació per la

---

Catalunya durant el segle XVIII a través dels llibres de missions conservats a l'ACA, per part de Judith Armiño Alarcón.

³⁶ AHPB, Joan Solsona, 890/16, f.128r-129r

³⁷ *Recueil des principales circulaires des supérieurs généraux de la Congrégation de la Mission* 1877, vol. 1, p. 529; STELLA 1885, p. 148; PARADELA 1923, p. 103; ORCAJO 2007, p. 64

³⁸ HORCAJADA 1903, p. 353; PARADELA 1923, p. 103; PADRÓS 1960, p. 700

³⁹ En motiu d'aquesta commemoració la comunitat de paüls barcelonina va publicar les tres composicions poètiques que celebraven al beat i que foren musicades pel mestre de capella de la Catedral, Josep Picanyol, perquè fossin cantades cada dia de la festa (*Beatificationem servi dei Vincentii a Paulo, barcinonensis missionis congregatio celebrat*. Barcelona, Maria Martí vídua, 1729); «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, p. 59; PADRÓS 1960, pp. 695-696; ORCAJO 2007, p. 71

⁴⁰ La cerimònia va tenir lloc a la basílica de Sant Joan de Laterà i es va fixar que la seva festivitat se celebrés el 19 de juliol, substituint el 27 de setembre, data de la mort del sant i que fins al moment havia servit per festejar el fundador. PADRÓS 1960, p. 702. L'any 1969 la data de festivitat del sant tornarà a establir-se el 27 de setembre.

⁴¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (22-XII-1737)

península i les illes balears. El primer cas va ser a Mallorca, gràcies al llegat de l'ardiaca de la Seu mallorquina, Miquel Sastre Palou (1657-1731) que ja el 1722 tenia intenció de fundar una Casa de la Missió a Palma, tot i que els tràmits es van allargar fins al 9 de novembre de 1736.⁴² El 1751 es va erigir la casa de Guissona, que havia estat fundada el 1737, però no s'havia pogut establir aquell any. El 1752 es va inaugurar el seminari de Nostra Senyora la Bella de Castelló Seboller, a Osca, però amb motiu de la insalubritat de l'indret, el seminari seria traslladat el 1759 a la ciutat de Barbastre i seria anomenat seminari de Sant Vicenç de Paül; finalment, el 1758 es va erigir la casa de Reus, tot i que la fundació s'havia signat el 1746.⁴³

De l'1 al 8 de juliol de 1774 es va acordar en assemblea general de la Congregació de la Missió que el territori vicencià espanyol ja gaudia dels mitjans i personal necessaris per convertir-se en una província autònoma, pel que, amb el vistiplau del superior general Antoine Jacquier (1706-1787), el 30 de juliol se separava definitivament de la província llombarda i passava a constituir la província canònica d'Espanya, formada per les cinc cases situades a Catalunya, Balears i Aragó.⁴⁴

La tesi també tindrà en compte l'establiment de la segona residència de la Congregació de la Missió a Barcelona, que es va construir ja durant el segon terç del segle XIX amb motiu de la transformació del primer cenobi en hospital militar. Així doncs, quan la comunitat barcelonina va decidir vendre el primer edifici a la Real Hacienda el 1828, va fer servir els fons de la compra per construir un nou immoble en un terreny situat entre la muralla de terra, el carrer Lleialtat i el carrer Reina Amàlia. Les obres començaren el 1832 i, tot i estar inacabat, el 1833 els paüls s'hi van traslladar.⁴⁵ Les obres es van estendre fins al 25 de juliol de 1835, moment en què la comunitat va haver d'abandonar el conjunt amb motiu de la crema de convents.⁴⁶

La província espanyola de la Congregació de la Missió va quedar dissolta el 1835 amb les lleis i decrets desamortitzadors i no va ser restablerta en territori hispànic fins al 1852.⁴⁷

---

⁴² PARADELA 1923, p. 110; PADRÓS 1960, p. 701

⁴³ «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, p. 60

⁴⁴ *Recueil des principales circulaires des supérieurs généraux de la Congrégation de la Mission* 1879, vol. 2, p. 100 (1-I-1775); PARADELA 1923, pp. 197-198; PARADELA 1931a, p. 157; «Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1952, vol. 117, p. 497

⁴⁵ PARADELA 1923, p. 286

⁴⁶ BARRAQUER 1906, 587

⁴⁷ ROMÁN 1972, pp. 152-156

La comunitat de Barcelona, que havia perdut la seva residència a Reina Amàlia en ser convertida en presó, va haver d'instal·lar-se a l'antiga col·legiata de Santa Anna, on va residir fins al 1867. Després va passar a habitar una casa de Rambla Catalunya i el 1880 van ocupar-se de l'església de Santa Marta.⁴⁸

De totes maneres, l'any 1867 el bisbe de Barcelona, Pantaleó Montserrat (1807-1870), va afavorir l'obertura d'una nova residència a Barcelona.⁴⁹ Així doncs, el 1882 els paüls adquiriren els terrenys del carrer Provença 212 i van iniciar la construcció del nou conjunt, que quedaria definitivament inaugurat el 1884. D'altra banda, l'església va ser construïda entre el 1885 i el 1889, tot i que quedà severament afectada durant la Setmana Tràgica de 1909 i la Guerra Civil, pel que posteriorment fou restaurada i ampliada.

Per concloure, a l'Assemblea Provincial del 24 d'agost de 1902, la Congregació de la Missió ja gaudia de 22 cases a Espanya, pel que es va decidir que la província es dividís en dues d'independents, la de Barcelona (que comprenia les cases de Catalunya, València i les Illes Balears) i la de Madrid, dividida el 1969 en les províncies de Madrid, Salamanca i Saragossa.⁵⁰

---

⁴⁸ CARRÉ 1974, p. 22

⁴⁹ HORCAJADA 1909, p. 70

⁵⁰ HORCAJADA 1903, 361; «Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1952, vol. 117, p. 498; CARRÉ 1974, pp. 20-21

1.2. Estructuració de la tesi

1.2.1. Raons i límits de la recerca

La Congregació de la Missió ha estat un tema d'estudi poc recurrent en les investigacions sobre la història de l'arquitectura catalana barroca i setcentista. A la ponència que Marià Carbonell dedicà a l'arquitectura a l'època barroca, emmarcada en les jornades sobre *l'Època del Barroc i els Bonifàs* el 2006, l'autor observava que els estudiosos encara no havien dibuixat amb suficient precisió el perfil de l'arquitectura catalana de la primera meitat del segle XVIII i considerava que, al marge de l'activitat tracista dels enginyers militars, no se'n sabia molt més sobre l'arquitectura que es projectava arreu del país, pel que esglésies singulars, com la de Sant Sever i Sant Carles Borromeu de la Congregació de la Missió, encara no s'havien estudiat amb rigor.⁵¹

El 2015 Carbonell hi insistia amb la publicació del llibre *El Palau de la Generalitat de Catalunya, art i arquitectura*, en què recollia l'activitat com a tracista d'un germà llec de la congregació, Francesc Badia, i reiterava que l'església de l'orde dels paüls era una obra interessant però poc estudiada, així com resultava encara més desconegut el cenobi que l'emparava.⁵² L'autor considerava que el fet que l'autoria de la traça continués resultant un misteri era lamentable, si es tenia en compte que el temple adoptava una tipologia arquitectònica poc freqüent a la ciutat, pel seu gran espai presbiteral.⁵³

De l'edifici objecte d'estudi, la Casa de la Congregació de la Missió, perdura únicament la seva església, propietat de l'Ajuntament de Barcelona i actual parròquia de Sant Pere Nolasc. Es troba ubicada a la plaça Castella i resulta peculiar per la seva adaptació i adequació a l'emplaçament urbanístic creat a mitjans del segle XX, amb motiu de les seves característiques constructives setcentistes i per les excepcionals pintures murals que encara atesora al seu interior.

D'acord amb la nostra hipòtesi, les raons que han contribuït a mantenir en l'oblit l'activitat arquitectònica de la congregació probablement es deuen al seu establiment tardà al Principat (1703), la seva activitat rural com a missioners i la gairebé desconeguda urbana com a seminaristes, el canvi d'usos que varen patir els seus cenobis a partir de la Guerra

---

⁵¹ CARBONELL 2007, pp. 25-26

⁵² CARBONELL 2015, p. 500

⁵³ *Ibid.*, p. 501

del Francès (1808-1814) i la supressió de la comunitat després de la crema de convents (1835) i la Desamortització de Mendizábal (1836). Aquests fets comportaren la dispersió i pèrdua del seu patrimoni durant els segles XIX i XX, sota el pretext d'un suposat escàs valor històric i artístic dels seus béns i, per tant, el seu sacrifici justificat per motius d'utilitat pública.

La recerca realitzada ha tingut com a punt de partida el treball que elaboràrem en el marc del Màster d'Estudis Avançats en Història de l'Art, en què férem una primera aproximació a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu a partir de l'elaboració d'un estat de la qüestió bibliogràfic que s'ha anat ampliant progressivament amb les últimes publicacions sobre el tema. L'objectiu d'aquest treball era conèixer quins autors n'havien fet referència i analitzar quins eren els objectius dels estudis, els aspectes que no s'havien analitzat i els que sí, com s'havien dissenyat les investigacions, les metodologies i les fonts utilitzades, com s'havien desenvolupat les anàlisis, a quins resultats havien arribat, quines preguntes s'havien plantejat i quines qüestions havien deixat obertes, per extreure com a conclusions els aspectes estudiats fins al moment, així com els buits i els possibles errors que presentessin, de manera que durant el doctorat podríem encarar més fàcilment la nostra anàlisi històrica del cenobi.

A partir d'aquesta informació vàrem poder desenvolupar les hipòtesis i dur a terme una recerca als arxius més precisa, amb l'objectiu de consultar les referències documentals citades a la bibliografia i procedir a completar-les per elaborar un estudi crític i contrastat del conjunt de la Casa de la Missió.

Hem volgut emprendre, doncs, una investigació rigorosa, concreta i local, que reivindicés la importància de la institució de la Congregació de la Missió a Barcelona a partir d'un estudi detallat de l'obra, el qual posés en relleu el llenguatge arquitectònic aplicat en la seva arquitectura conventual i que destaqués alhora el valor artístic del seu patrimoni moble i immoble. Per aquest motiu, la investigació ha hagut de tenir presents els referents socials, polítics i culturals que van donar lloc al projecte arquitectònic de la congregació. Així doncs, ens hem plantejat resoldre la pregunta de si la construcció d'aquest cenobi fou rellevant per al desenvolupament de l'arquitectura religiosa a Catalunya i si es pot parlar d'un estil arquitectònic propi d'aquesta comunitat en territori català. Per tant, hem analitzat les semblances constructives i tipològiques compartides amb la resta de cases de la Missió construïdes al segon terç del segle XVIII al territori (Palma de Mallorca, Reus i

Guissona), així com les edificades el primer terç del segle XIX (Madrid i Barcelona) i el perquè de les solucions singulars que presenten respecte a l'esquema habitual posttridentí que s'aplicava als temples bastits a la ciutat comtal durant els segles XVI i XVII.

Un altre dels aspectes treballats en aquesta investigació han estat els condicionats de l'adaptació d'aquests conjunts cenobials al compliment dels nous usos imposats durant la Guerra del Francès i després de la Desamortització, així com les conseqüències de la prossecució d'aquestes utilitats diverses en els anys posteriors a aquests conflictes.

Tanmateix, cal destacar que aquesta investigació no només se centra en els aspectes arquitectònics de les obres de la Congregació de la Missió, sinó que també considera l'interès artístic i el procés de conservació dels béns mobles que formaven part dels conjunts (pintures murals i sobre tela, escultures, retaules i altres objectes litúrgics), per avaluar la rellevància del mecenatge emprès per la comunitat al segle XVIII i el valor artístic que posseeixen les obres, tant pel que fa a aquelles conservades com per les desaparegudes o no localitzades.

— Marc geogràfic i temporal

El marc geogràfic es focalitza en la ciutat de Barcelona, emplaçament de dues de les Cases de la Missió fundades a Catalunya, tot i que per extensió es tractaran més concisament els exemples de Reus, Guissona, Palma de Mallorca i Madrid, per tal d'estudiar l'expansió d'un model arquitectònic gestat a la capital catalana. La creixent revaloració social del patrimoni i les polítiques culturals públiques en els darrers anys han estat un element clau per al desenvolupament local i font de projectes i aplicacions que en donen mèrit i continuïtat i que permeten la seva gestió i conservació. Per tant, el coneixement aprofundit de conjunts locals com el que treballem, s'erigeix com un projecte substancial dintre de les pràctiques habituals de qualsevol actuació en el patrimoni i permet la vinculació amb les institucions encarregades de la seva administració i preservació.

El marc temporal s'inicia amb la fundació de la primera Casa de la Missió al Principat el 1703 i finalitza el 1942, amb l'enderroc de l'edifici cenobial. Tanmateix, hem dedicat un últim capítol al període emmarcat entre la restauració i adequació del temple a la

urbanització de la plaça Castella, inaugurada el 1943, i l'actualitat, per poder investigar les actuacions empreses respecte als elements patrimonials lligats al temple durant la seva adaptació a parròquia tutelada per l'orde mercedari.

1.2.2. Organització dels continguts

Per a estructurar els continguts d'aquesta recerca s'han establert tres blocs que corresponen a tres períodes temporals determinants per a l'objecte d'estudi. En cadascuna d'aquestes parts s'analitzen distints apartats, fonamentals per presentar amb més claredat els factors que intervingueren en l'establiment, desenvolupament, transformació i desaparició i adequació de la Casa de la Congregació de la Missió i la seva església a l'entorn urbà actual.

El primer bloc està dedicat a l'establiment i la consolidació de la Congregació de la Missió en territori hispànic des del 1704 fins al 1809. L'objectiu és presentar la història fundacional, constructiva i d'ornament d'un edifici a hores d'ara desaparegut, del que només se'n conserva l'església.

Per tal de dur-ho a terme, hem cregut convenient realitzar un capítol introductori dedicat a la descripció de la Congregació de la Missió com a institut religiós, amb la identificació del seu fundador i l'establiment de la institució, el funcionament i organigrama intern de la comunitat, l'exposició dels principals ministeris als quals es dedica, el reconeixement dels diversos apel·latius amb què se la denomina i els criteris seguits per a l'emplaçament de les seves cases en entorns rurals i urbans. Seguidament, s'ha presentat l'estat de la qüestió bibliogràfic sobre la Casa de la Missió de Barcelona per, posteriorment, introduir quines han estat les fonts documentals consultades.

Un cop aclarides aquestes qüestions prèvies, s'ha donat pas al primer bloc temàtic, que s'inicia el 1703 amb un capítol dedicat a la identificació dels fundadors i principals benefactors de la Casa de la Missió, per poder abordar després l'apartat destinat a les gestions realitzades per a l'establiment d'aquest institut a Barcelona i els factors que van condicionar i afavorir la creació de la comunitat, per tal de contextualitzar l'obra.

Tot seguit s'ha dedicat un capítol a la identificació dels béns immobles que foren propietat de la Congregació de la Missió, des del 1703, any en què s'elaborà el document

fundacional, fins a la Desamortització. D'aquesta manera creiem que resulta més fàcil identificar el context urbà en què es va establir la comunitat, ja que es pot analitzar quins altres ordes i congregacions es varen instituir a finals del segle XVII i la primera meitat del segle XVIII a prop de l'emplaçament on se situaren els paüls; així com enumerar les finques i els terrenys que la congregació posseïa a la rodalia de la ciutat.

Un dels capítols més importants de la present és el dedicat al procés de construcció de la Casa de la Missió, des de l'elecció del seu emplaçament, la gestió i finançament de l'obra, els mestres i operaris que hi treballaren; i la seqüència constructiva del conjunt, fins a abordar els aspectes arquitectònics de l'obra. Per tancar aquesta primera part de la tesi, hem dedicat un apartat a analitzar els procediments de transmissió i de posada en pràctica dels preceptes arquitectònics empleats a la Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona en relació a les cases de Palma de Mallorca, Girona i Reus.

Seguidament, s'ha elaborat un apartat dedicat a l'estudi del patrimoni artístic, és a dir, a l'anàlisi de les obres i del mobiliari litúrgic del temple i de la resta de la Casa de la Missió. En aquesta secció hem considerat oportú detallar quins són els elements iconogràfics peculiars dintre del culte vicencià, per poder justificar el tipus d'imatges que ornaven l'església i el conjunt cenobial. En segon lloc, hem estudiat les obres ubicades al temple mitjançant un ordre cronològic i tipològic, a partir de les dades extretes dels fons arxivístics que les han documentat. Així doncs, hem abordat el tema de les pintures murals i hem dedicat un apartat al projecte emprès per Flaugier a la segona cúpula de l'església el 1800 i hem volgut descriure el procés d'elaboració de les obres, els agents implicats en els encàrrecs i el plet entre Flaugier i els paüls per al pagament de la seva intervenció, ja que és un dels aspectes que més interès ha despertat en la historiografia sobre el conjunt estudiat. Seguidament, dediquem un altre capítol a la fàbrica d'altars i retaules i a la resta d'arts sumptuàries.

El segon bloc s'inicia el 1809 i analitza el període històric corresponent a la Guerra del Francès, per tal d'estudiar els atenuants que induïren a la transformació de l'edifici en un conjunt hospitalari, les dades obtingudes sobre la seva adequació per a complir aquest fi i la primera dispersió del patrimoni artístic.

El següent capítol, centrat en l'etapa de 1814 a 1942, aborda els moviments de la comunitat dels paüls a Barcelona des de la cessió de l'edifici per a convertir-lo en un

centre sanitari, fins a la construcció de la segona Casa de la Missió entre el 1829 i el 1833. En aquest apartat també s'ha dedicat una secció a estudiar la consolidació del model tipològic de la Casa de la Missió per segon cop a Barcelona i per primer cop a Madrid entre el 1829 i el 1835.

Alhora hem considerat convenient abordar els successos relacionats amb la crema de convents i l'expulsió de la comunitat el 1835, juntament amb la consegüent dispersió del patrimoni i la conversió del segon cenobi de la Missió en presó pública, així com l'esdevenir de l'hospital militar del carrer Tallers durant el període assenyalat.

L'últim bloc ha estat dedicat a l'etapa de 1942 a l'actualitat, com un epíleg per tractar l'acord d'enderrocament de l'hospital, així com el procés de restauració i l'adaptació del temple per a convertir-se en una parròquia mercedària.

Finalment, com a annexos inclosos després de les conclusions generals de la tesi i la bibliografia, hem elaborat un esquema sobre la història cronològica de la Casa de la Missió, per a poder resseguir amb més facilitat la relació de fets i esdeveniment assenyalats al llarg de la tesi; hem creat un catàleg dels béns mobles de la Casa de la Missió; hem inventariat de forma sumària el fons documental que pertanyia a la Congregació de la Missió i que actualment es troba disseminat en diversos arxius catalans i espanyols; i hem incorporat els gràfics sobre els arbres genealògics dels personatges més rellevants per a la història de la Casa de la Missió.

1.3. Marc teòric

La tesi s'emmarca en el camp de la història de l'art de manera general, pel fet de portar a terme una narració històrica sobre l'establiment i l'evolució dels cenobis que pertanyien a la Congregació de la Missió a Barcelona, en ser considerats ens de rellevant valor artístic. De manera específica es treballa el camp del patrimoni moble i immoble del segle XVIII, ja que l'ampliació i sostracció dels seus béns setcentistes va anar conformant la riquesa cultural i artística del conjunt.

El nostre interès no radica en presentar únicament l'anàlisi formal de les obres, sinó en tractar de cercar la relació d'aquests béns amb el context social, polític i religiós de l'època, així com inscriure les peces concebudes per a la congregació dins del corrent

evolutiu que seguien les manifestacions artístiques al Principat. D'aquesta manera, considerem que el present treball planteja un estudi interdisciplinari i que, per tant, el marc teòric referencial és divers.

Així doncs, els estudis històrics per a la documentació, gestió i conservació del patrimoni cultural constitueixen un dels exemples de marc teòric referencial, ja que aquests estableixen necessari realitzar el buidatge documental i el treball de camp per extreure les conclusions dels seus estudis.⁵⁴ En el cas de la nostra investigació, el buidatge de fons documentals i gràfics, així com el treball de camp, han permès identificar i localitzar els elements de vàlua patrimonial que formaven part del conjunt desaparegut.

Un altre marc teòric referencial el constitueix la sociologia de l'art, perquè estudia el funcionament del medi artístic en un context determinat i en valora les condicions socials, polítiques i econòmiques que determinaren la producció artística i la perspectiva sociològica dels seus artífexs.⁵⁵ Considerem que l'anàlisi de l'obra arquitectònica, escultòrica, pictòrica i de moblam litúrgic creada en el si de la congregació és inconcebible si no es tenen en compte altres factors vinculats, com l'economia, la ideologia política dels benefactors, les relacions amb les cases provincials de les quals depenia i les transferències culturals que en derivaren.

A partir d'aquests paràmetres, s'analitza la ubicació del conjunt i els motius d'aquesta situació en el marc geogràfic i temporal de la Barcelona d'època moderna, així com s'estudia la tradició constructiva dels edificis culturals moderns a la ciutat, la seva estructura arquitectònica i el tipus d'objectes litúrgics i d'obres que custodiava. La cronologia en què s'emmarca aquesta investigació abasta principalment un període de 130 anys, per poder estudiar l'establiment de la primera Casa de la Missió el 1703 i tenir evidències sobre la circulació del seu model arquitectònic pel Principat, així com del seu poder i representativitat fins a la crema de convents i expulsió de la comunitat el 1835. A partir d'aquest moment l'estudi se centra a esbrinar l'adaptació i conservació d'aquests béns en fer front a les vicissituds econòmiques, polítiques i socials que s'esdevingueren fins al 1942, data de l'enderroc del conjunt primitiu i adaptació de l'església a la nova realitat urbanística de la plaça Castella.

---

⁵⁴ GARCÍA FORTÉS 1998, pp. 23-25; BROGIOLO 2011, pp. 121-128

⁵⁵ FURIÓ 1986, pp. 11-44

Per tal de situar-nos en el context teòric sobre l'arquitectura catalana i espanyola del segle XVIII ens hem servit de diversos textos, com l'obra *Estética y teoría de la arquitectura en los tratados españoles del siglo XVIII* (1994) de Francisco J. León Tello i M. Virginia Sanz Sanz;⁵⁶ i *La modernització de l'utilitatge mental de l'arquitectura a Catalunya (1714-1859)*,⁵⁷ publicat per Josep M. Montaner i Martorell (1990). D'altra banda, considerem que l'estudi sobre el panorama artístic i les relacions arquitectòniques entre Roma i Espanya durant el segle XVIII plasmat en aportacions com la intitulada *Architectural temperance: Spain and Rome (1700-1759)*, publicada per Victor Deupi el 2015,⁵⁸ encara es pot completar amb exemples com el de la Congregació de la Missió. En aquest sentit, una de les aportacions bàsiques sobre l'arquitectura projectada per aquest institut que cal citar, en tractar-se de l'únic treball sobre el tema que s'havia escrit fins ara, és la tesi doctoral centrada en l'estudi de l'arquitecte i sacerdot paül *Padre Bernardo della Torre, architetto della Congregazione della Missione (1715-1749)* que l'arquitecte Marco Pistolesi va defensar el 2016 i que dedica un petit apartat a l'església de Barcelona.⁵⁹

A tall d'exemple, volem fer referència a altres treballs monogràfics sobre temples i cenobis de l'art català modern, que tot i tractar conjunts amb particularitats diferents del nostre objecte d'estudi, han conformat un precedent immediat per a l'enfocament de la nostra recerca. En primer lloc, l'estudi d'Antoni Albacete i Margarida Güell sobre el monestir de Santa Maria de Valldonzella,⁶⁰ en haver abordat una monografia històrica i artística sobre un conjunt monacal barceloní amb una voluntat científica i rigorosa, partint d'un punt de vista similar al nostre estudi en el seu enfocament, la descripció dels aspectes històrics i formals de les seves construccions, la seva activitat i relació espiritual i cultural amb la societat, els factors que es troben vinculats amb la concepció arquitectònica i litúrgica dels seus espais cenobials; com també comparteix alguns dels nostres handicaps, en la manca d'un arxiu congregacional organitzat i complet, que permeti reconstruir els aspectes constructius i ornamentals de la comunitat de manera contínua al llarg de la seva història.

Tanmateix, els treballs sobre l'església de Sant Jaume d'Ulldemolins, per exemple, de Marià Carbonell, Antoni Martínez, Mercè Vidal i Jordi Figueras;⁶¹ o l'estudi sobre

---

⁵⁶ LEÓN TELLO – SANZ SANZ 1994

⁵⁷ MONTANER MARTORELL 1990

⁵⁸ DEUPI 2015

⁵⁹ PISTOLESI 2016a, pp. 50-57

⁶⁰ ALBACETE – GÜELL 2013

⁶¹ CARBONELL – MARTÍNEZ – VIDAL – FIGUERAS 1995

l'arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell de Maria Garganté,⁶² demostren la necessitat de realitzar recerques aprofundides i científiques que aportin dades inèdites sobre conjunts o manifestacions artístiques particulars però rellevants dintre del context català d'època moderna.

1.4. Objectius

1.4.1. Objectius principals:

- Realitzar un estudi històric i artístic sobre la Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona, que respongui a la qüestió de si el conjunt és rellevant en el context de la història de l'art del barroc i en la configuració de l'arquitectura religiosa de l'època.
- Investigar i descriure si es donaren les circumstàncies adequades per parlar d'un estil arquitectònic específic d'aquesta congregació religiosa, a partir de la identificació del motiu o l'origen de les seves característiques tipològiques, més enllà dels límits geogràfics locals si cal, així com estudiar quin fou el seu impacte i la seva implementació al Principat i en territori hispànic.
- Reconèixer els condicionants que van provocar la transformació dels conjunts culturals de Barcelona en edificis d'ús militar durant la Guerra del Francès, per determinar quines són les característiques que van facilitar la seva transformació, les modificacions significatives que implicà la seva adaptació sanitària i les problemàtiques derivades d'aquestes ocupacions pel que fa a la gestió i la conservació del seu patrimoni.

1.4.2. Objectius secundaris:

- Observar la presència d'aquesta comunitat a Barcelona a través de l'estudi de la seva labor i utilitat cultural i espiritual a la ciutat.
- Plasmar el procés constructiu de la Casa de la Missió de Barcelona i els seus principals impulsors, així com documentar els afegits i les transformacions que experimentà al llarg del Set-cents.

---

⁶² GARGANTÉ 2006

- Ressaltar el valor artístic de la construcció i configurar un catàleg-inventari dels béns patrimonials mobles del conjunt.
- Elaborar una base de dades sobre el fons documental que pertanyia a la Congregació de la Missió i que, arran de la Desamortització de Mendizábal, va quedar dispers en diversos arxius locals, provincials i nacionals.
- Apropar els resultats de la recerca al públic a partir de la publicació d'articles en revistes d'accés obert, com a eina de difusió del seu patrimoni artístic, per tal de destacar la notorietat del conjunt i incentivar la seva coneixença i conservació.

1.5. Criteris metodològics

1.5.1. Caràcter de la investigació i orientació metodològica

El caràcter de la investigació és històric, amb un objecte d'estudi de naturalesa artística i d'àmbit local. A causa del nostre bagatge com a historiadors de l'art, l'estudi de l'aspecte arquitectònic té un caràcter historicoartístic, però també es tenen en compte els estudis i les consideracions d'arquitectes i tècnics experts en la matèria tractada, a partir de les conclusions que han desvetllat els seus estudis i que hem detallat a l'estat de la qüestió.

Amb la finalitat d'abordar la recerca i per tal d'assolir els objectius proposats, l'enfocament metodològic d'aquesta investigació observa una primera anàlisi dels condicionants que van caracteritzar l'establiment, construcció i transformació dels conjunts cenobials del Raval barceloní en època moderna. A partir d'aquest coneixement s'escomet el nivell específic de la recerca, que analitza l'objecte d'estudi per conèixer la seva naturalesa, la seva relació amb el territori i elements urbans que l'envolten, l'estat i el desenvolupament històric de les seves instal·lacions i la seva gestió, entre altres aspectes.

1.5.2. Tècniques d'investigació

El camp d'estudi és interdisciplinari, ja que es basa en una recerca documental d'aspectes geogràfics, culturals, polítics i econòmics a Barcelona, per tal de contextualitzar la construcció del conjunt que ens ocupa i la seva rellevància en el context social del moment.

Les conclusions de la investigació són generalitzables als camps relacionats amb la història de l'art i amb l'estudi del patrimoni historicoartístic, en treballar casos d'estudi que permeten conèixer totes les característiques especificades anteriorment.

Per tal de dur a terme la investigació amb l'enfocament metodològic proposat, s'aplicaran les tècniques següents:

1.5.2.1. Revisió bibliogràfica

Una de les tècniques troncal d'aquesta recerca ha estat la revisió exhaustiva de la bibliografia dedicada al patrimoni arquitectònic i ornamental, així com les característiques tipològiques, constructives i artístiques dels elements a estudiar. El treball bibliogràfic és necessari per poder orientar el desenvolupament de la recerca i té un doble objectiu, per una banda constituir la tècnica bàsica per construir el marc teòric i l'estat de la qüestió relatiu al tema en el qual s'emmarca la nostra recerca, i per altra banda, esdevenir el punt de partida per a la recerca arxivística, en obtenir les referències que ens permeten abordar la investigació documental sobre els diversos casos a estudiar.

Per a la construcció del marc teòric i de l'estat de la qüestió s'ha partit principalment del material bibliogràfic existent, des de monografies, articles de premsa i articles en revistes especialitzades, publicacions periòdiques, actes de congressos o jornades que aborden algun aspecte de l'objecte d'estudi i que s'han localitzat a les biblioteques i hemeroteques públiques i a través de les diverses plataformes en línia, donat que molta d'aquesta bibliografia es troba digitalitzada i és consultable a través d'Internet.

1.5.2.2. Treball documental

Aquest comprèn la localització, buidatge i anàlisi de la documentació vinculada als diversos continguts o àmbits que conformen el tema que és objecte de la nostra recerca, com l'establiment dels conjunts culturals del segle XVIII a Barcelona, el seu desenvolupament econòmic i social fins a l'arribada de la Guerra del Francès i els processos de modificació dels seus usos. El material documental d'interès ha estat aquell produït tant per la mateixa institució com pels organismes i administracions públiques i privades a Barcelona, Catalunya, Espanya i Itàlia, i comprèn diferents tipologies

documentals, des de correspondència, dietaris i cròniques, llibres de comptes i documentació notarial, fins a legislació en matèria de patrimoni cultural, projectes de restauració i rehabilitació, documentació tècnica i, finalment, el material gràfic i fotogràfic.

1.5.2.3. Treball de camp

A partir d'aquest mètode s'han obtingut les dades que han permès configurar el catàleg d'obra que conformà el patrimoni moble del conjunt i que ha quedat disseminat en diferents centres religiosos i castrenses després de la Desamortització del segle XIX i de l'enderroc de l'hospital militar del carrer Tallers del segle XX.

1.5.3. Recollida i sistematització de les dades

S'ha emprat la base de dades FileMaker per configurar el recull bibliogràfic, gràfic i documental. D'aquesta manera s'ha compilat i classificat tota la informació necessària a l'hora de redactar el treball i elaborar les referències.

Hem fet servir les notes a peu de pàgina per ampliar o completar una idea expressada en el text i per presentar les referències bibliogràfiques i documentals de les cites. El criteri formal per a la redacció de les referències bibliogràfiques a les notes a peu de pàgina s'ha basat en la citació d'autor-any que recull el mètode Chicago, en el qual s'ha referenciat el cognom de l'autor, l'any de publicació (precedit per l'any de la primera edició en claudàtors, si s'escau), el volum i la pàgina o pàgines consultades. En el cas que l'autor hagi publicat més d'una obra en un mateix any, s'ha afegit una lletra per ordre alfabètic darrere l'any. Aquest sistema, que s'utilitza habitualment per a les citacions dins del text, considerem que en el cas de situar-lo a les notes a peu de pàgina agilitza la lectura.

En el cas de les notícies extretes de la premsa en què no es coneix el nom de l'autor, s'ha optat per desenvolupar la cita sencera, amb el títol de la notícia, el nom del diari, número i data de publicació i la paginació corresponent.

Pel que fa a les referències documentals, s'indica l'acrònim de la biblioteca o arxiu on es conserva, així com la corresponent signatura i foliació o data que apareix referenciada al document, si la font consultada no disposa de foliació. Si es tracta d'un manuscrit amb diverses parts o escrits al seu interior, hem optat per especificar el títol del text al qual

volem fer referència en una nota entre parèntesis al costat de la referència documental anteriorment especificada.

A l'hora de redactar el llistat bibliogràfic, aquest ha estat ordenat per ordre alfabètic d'autor, si n'hi ha, o de títol de l'article, llibre o capítol, si no s'esmenta l'autor, i a continuació la ciutat d'edició, l'editorial, l'any de publicació i la paginació.

Amb referència a les imatges emprades al cos de la tesi, hem fet servir tant fotografies i plànols conservats als arxius, com imatges reproduïdes i ja publicades anteriorment per altres autors, per tal de realitzar el seu anàlisi amb una finalitat d'investigació i citant l'autor i l'arxiu en què es conserva i/o l'obra en què s'hi troba divulgada per primer cop, tal com adverteix el dret de cita a l'article 32 de la Llei de Propietat Intel·lectual.⁶³

Quant a les fitxes catalogràfiques, hem fet servir com a model de dades el patró que ofereix el sistema de gestió MuseumPlus i que ha estat aplicat a les col·leccions catalanes informatitzades, tal com es pot consultar al web Museus en línia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.⁶⁴

---

⁶³ «El derecho de cita», a *Boletín informativo de Cedro*, núm. 66, setembre-desembre 2008, pp. 22-23

⁶⁴ GENCAT, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, *Museus en línia*. Disponible a: <<http://museusenlinia.gencat.cat/>> (consulta: 26-III-2015)

2. Aproximació bibliogràfica i fonts documentals

2. Aproximació bibliogràfica i fonts documentals

2.1. Estat de la qüestió bibliogràfica⁶⁵

La Casa de la Congregació de la Missió de Barcelona, tot i ser la primera fundació que els paüls portaren a terme a Catalunya, no disposa de cap monografia àmplia que empri els fons documentals vinculats al seu procés de construcció ni que analitzi l'obra en detall, per destacar trets en comú amb les tendències arquitectòniques i constructives de l'època al Principat, ni que manifesti els aspectes originals de l'obra. No obstant això, a partir de l'establiment de la Congregació a Barcelona, podem localitzar aportacions bibliogràfiques que, realitzades des de diferents camps d'estudi i amb intencionalitats diverses, ens permeten valorar quin interès ha despertat la Casa i l'església de la Missió en cronistes, arquitectes, historiadors i altres estudiosos des del segle XVIII fins a l'actualitat.

2.1.1. Dels orígens al primer terç del segle XIX: assentament de la comunitat dels paüls a la primera Casa de la Congregació de la Missió i transformació hospitalària

Les primeres referències bibliogràfiques sobre la Casa de la Missió, si bé puntuals, són contemporànies al seu establiment a la ciutat. Narcís Feliu de la Penya (1646-1712) va ser el primer a fer-ne al·lusió al tercer volum dels *Anales de Cataluña* (1709). En ell, l'autor recollia la notícia fundacional del conjunt el 19 de maig de 1704 i detallava que Francesc Senjust i de Pagès i Jeroni Enveja foren els promotors principals de l'establiment, situat a la residència que el primer havia adquirit al carrer Tallers.⁶⁶

Amb motiu del traspàs del fundador, es van celebrar tres dies d'exèquies a l'església dels paüls. Francesc Garrigó (†1715), prevere i membre de la conferència eclesiàstica fundada el 1707 per Senjust,⁶⁷ va ser l'encarregat de predicar les virtuts de l'ardiaca, en un cant funerari que es publicà sota el títol de *Threnos lamentables* (1708). Aquesta obra ens

---

⁶⁵ Aquest apartat va ser desenvolupat per primer cop al Treball Final de Màster (ROVIRA I MARQUÈS 2013), pel que presentem una adaptació actualitzada. La versió més exhaustiva es pot consultar a l'annex 12.2.

⁶⁶ PENYA 1709, vol. III, pp. 169, 518-519

⁶⁷ Al sermó dedicat al beat Joan Nepomucè el 24 de maig de 1712, el doctor Francesc Garrigó es presentava com a prevere, examinador sinodal dels bisbats de Barcelona, Vic i Solsona, teòleg de la nunciatura d'Espanya i vicari general del Reial Exèrcit de Catalunya. BNC, Fullets Bonsoms 648, s.f.; Pere Voltès Bou afegix que tenia gran fama com a predicador i que fou fundador el 1689 de la congregació dels Dolors de Vic i Mataró, a més d'establir cases de l'Oratori de sant Felip Neri i altres associacions religioses. VOLTÈS BOU 1963, vol. I, pp. 91-92

permet conèixer de manera sumària el recorregut vital i formatiu de Francesc Senjust, el qual havia deixat per escrit unes memòries sobre la fundació que Garrigó emprà per compondre l'oració fúnebre.⁶⁸ L'obra ressenya els ministeris que van prevaldre a l'hora d'establir un nou institut religiós a Barcelona i els que motivaren l'elecció de la Congregació de la Missió, així com els avatars que condicionaren l'establiment al Principat.

De totes maneres, el valor artístic del cenobi no va suscitar l'interès dels historiògrafs fins al tombant de segle, moment en què resulten primordials les aportacions de Juan Agustín Ceán Bermúdez (1749-1829). Arran de la publicació del *Diccionario de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España* (1800), l'autor va contribuir a pal·liar la manca de referències sobre els béns artístics de la Casa de la Missió, en recollir una minsa encara que valuosa notícia sobre l'autoria i la temàtica de dues de les obres setcentistes més rellevants de l'església, el quadre de sant Vicenç de Paül entregant la regla als seus deixebles d'Antoni Viladomat (1678-1755) i un sepulcre, del qual no especifica el motiu, realitzat per l'escultor Joan Enrich (1743-1795).⁶⁹ Malgrat això, les successives biografies d'artistes publicades a Espanya i a l'estranger⁷⁰ només recolliren referències a Viladomat, i ometeren l'obra que aquest realitzà per al conjunt dels paüls, així com tampoc citaren la tomba d'Enrich ni les obres realitzades a l'església amb posterioritat a la publicació del *Diccionario*, com la cúpula pintada per Josep Bernard Flaugier (1757-1813).

Un altre dels aspectes a destacar sobre la fortuna crítica del conjunt durant el Set-cents és que, des de l'establiment dels paüls a Barcelona i fins a mitjans del segle XIX, els viatgers catalans, espanyols i estrangers que van visitar la ciutat i van descriure la seva estada, obviaren l'existència de la Casa de la Missió⁷¹ o, simplement, senyalaren la seva situació urbana, sense fer cap referència als seus usos o als seus aspectes formals i ornamentals.⁷² Així doncs, les edicions que podrien haver atorgat prestància a l'obra, a més de documentar el seu procés constructiu, deixaren un buit que, per altra banda, els manuals i les guies per a forasters editades a Barcelona tampoc ompliren, ja que en detallaven únicament la seva situació, el nom dels fundadors i l'ús i capacitat de l'edifici.⁷³

---

⁶⁸ GARRIGÓ 1708, pp. 9 i 27

⁶⁹ CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. II, pp. 257-258; vol. V, p. 240

⁷⁰ QUILLIET 1816, pp. 391-392; BRYAN 1816, p. 555

⁷¹ THICKNESSE 1777, vol. II; DILLON 1782; NOUVEAU 1782, vol. I; YOUNG 1787; SWINBURNE 1810; PIFERRER 1839, vol. I; VILLANUEVA 1851, vol. XVIII i vol. XIX

⁷² PONZ 1788, vol. XIV, p. 7; LABORDE 1974 [1806], vol. I, p. 33

⁷³ *Manual* 1761, pp. 73 i 90; *Calendario* 1776, p. 38; A.B.C.E. 1789, p. 27

L'arribada de les tropes franceses a Barcelona el 13 de febrer de 1808 i l'inici de la invasió napoleònica al Principat (1808-1814) suposà un punt d'inflexió cabdal en la història del conjunt. Gràcies al dietari *Barcelona cautiva*, (1815-1819), del pare Raimon Ferrer (1777-1821), prevere de l'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona, conservem notícies imprescindibles per conèixer quines vicissituds degué afrontar la Casa de la Missió durant el conflicte bèl·lic. Així doncs, el 26 de novembre de 1808 Ferrer detallava que els francesos havien situat un revellí i diversos canons a la porta de Tallers per fer foc a les tropes espanyoles⁷⁴ i que l'1 de desembre del mateix any el comissari de policia Ramon Casanova confiscava als paüls les claus de les estances de la Casa de la Missió pròximes a la muralla de terra,⁷⁵ a l'espera que, el 12 de febrer de 1809, l'exèrcit ocupés definitivament l'edifici i el convertís en hospital militar,⁷⁶ per tal d'acollir als malalts i ferits de guerra que, a causa de la saturació en què es trobaven l'hospital civil de la Santa Creu i els militars de Jonqueres i de Sant Pau, no podien ser atesos.⁷⁷

L'endemà de la seva expulsió, el pare Ferrer atestava que els sacerdots de la Missió es veieren obligats a traslladar-se a la Casa Matamoros, una propietat dels paüls situada al carrer Valldonzella i pròxima a l'hort de la Misericòrdia, i que només els havien permès endur-se allò que els era estrictament necessari.⁷⁸ Quatre mesos més tard, els francesos els tancaren també l'església i els prohibiren dir-hi missa.⁷⁹

La seva situació s'agreujà el 27 de novembre de 1809, amb la publicació del decret d'exclaustració dels béns d'esglésies i convents de Catalunya, expedit pel cap militar del Principat, Guillaume Philibert Duhesme (1766-1815). A partir d'aquest edicte, la Casa de la Missió esdevenia un establiment de segona classe i això impedia la seva clausura, tot i que quedava desproveïda d'aquells objectes litúrgics que no eren considerats essencials per al culte.⁸⁰

Poc temps després d'aquesta classificació, els convents catalogats de segona classe no van poder mantenir el seu tarannà religiós i van acabar parcialment o totalment ocupats com a caserna, hospital o magatzem de palla i cavallerisses pels francesos, si no havien

---

⁷⁴ FERRER 1815-1819, vol. I, pp. 520 i 557

⁷⁵ *Ibid.*, vol. I, p. 549

⁷⁶ *Ibid.*, vol. III, pp. 116-117; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 407

⁷⁷ *Ibid.*, vol. I, 596; vol. III, p. 72

⁷⁸ *Ibid.*, vol. III, p. 118

⁷⁹ *Ibid.*, vol. IV, pp. 38-39

⁸⁰ «Noticias particulares de Barcelona. Decreto sobre la supresión de los Conventos e Iglesias», *Diario de Barcelona*, núm. 333, 29-XI-1809, pp. 1401-1403

estat ja adaptats a altres usos, com era el cas del conjunt dels paüls. De fet, Ferrer apuntava que la Casa de la Missió, capacitada per acollir nombrosos religiosos i seglars durant la realització dels exercicis espirituals, gaudia d'un bon nombre de llits, matalassos, llençols i mantes que l'havien fet propícia per a la funció hospitalària.

La mesura desamortitzadora comportà, a més, la pèrdua d'una bona part dels seus ornaments litúrgics, en ser utilitzats com a actiu financer pel manteniment de les tropes opressores.⁸¹ En efecte, l'1 de desembre de 1809 Raimon Ferrer recollia que la comissió francesa encarregada de confeccionar els inventaris dels béns conventuals i monàstics de Barcelona, registrà el cenobi i sostragué ornaments de plata, exceptuant aquells que per decret havien de romandre al conjunt.⁸² Consegüentment, es constatava que la plata sostreta pels francesos de la Casa de la Missió el 1810 equivalia a 1250 unces i 12 adarams,⁸³ corresponents a 36 quilograms i 770 grams,⁸⁴ una quantitat molt superior a l'extreta a la resta d'esglésies, convents i monestirs de la ciutat.

La clausura de l'església es va perllongar fins al 1811, moment en què la suma de pacients va minvar i es va efectuar el trasllat dels ferits a l'hospital de Drassanes. A partir de llavors, els sacerdots van poder tornar a celebrar missa a l'església,⁸⁵ amb la condició de mantenir la seva residència a la Casa Matamoros.⁸⁶ Aquesta situació es va mantenir més enllà de l'expulsió de les tropes el 1814, ja que la Casa de la Missió va continuar complint funcions sanitàries fins al 1816, any en què l'hospital fou traslladat al monestir de Jonqueres i es va permetre als paüls retornar al seu cenobi.⁸⁷

Per bé que aquest retorn els podia haver semblat definitiu, un avís públic datat del 1821 evidenciava que la Congregació de la Missió havia hagut de posar novament a disposició de l'Ajuntament de Barcelona el seu cenobi, per establir-hi un hospital provisional de malalts afectats per l'epidèmia de febre groga que afligia la ciutat.⁸⁸ Des d'aleshores, advertim una interrupció de referències bibliogràfiques pel que fa a l'estat del conjunt i la seva comunitat que s'allargà fins al 1831.

---

⁸¹ «Noticias particulares de Barcelona. Decreto sobre el inventariado de plata, efectos preciosos y muebles que se hallan en los conventos religiosos de la ciudad», *Diario de Barcelona*, núm. 289, 16-X-1809, pp. 1219-1220

⁸² FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 420-421

⁸³ *Ibid.*, vol. V, pp. 32-33

⁸⁴ BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 407

⁸⁵ FERRER 1815-1819, vol. VII, p. 39

⁸⁶ *Ibid.*, vol. VIII, p. 154

⁸⁷ PI I ARIMÓN 1854, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 408

⁸⁸ BNC, Fullets Bonsoms, núm. 17438

2.1.2. Dos últims terços del segle XIX: trasllats de la comunitat a Barcelona, construcció de la nova Casa de la Missió i canvi d'usos dels seus edificis

El primer autor a reprendre l'interès pel conjunt va ser Pere Felip Monlau i Roca (1808-1871), qui va editar *El amigo del forastero en Barcelona y sus cercanías* (1831), un estudi urbà en el qual es concretava que la comunitat dels paüls llavors residia a la Torre de la Virreina de Gràcia, atès que, des del 24 d'abril de 1829, al cenobi del carrer Tallers s'hi emplaçava la Reial Fàbrica de Cigars de Barcelona.⁸⁹

D'altra banda, la mancança de notícies sobre artistes catalans contemporanis a la publicació del *Diccionario* de Céan Bermúdez, va començar a ser mitigada amb l'edició del *Suplemento al Diccionario Histórico o Biografía Universal* (1836), compendiada per un o diversos autors que signaren amb les inicials E., H B. i Mh. Aquesta esdevenia la referència biogràfica més immediata del pintor Josep Flaugier després de la seva mort, i, a més d'especificar el seu origen francès, li atribuïa per primer cop la decoració pictòrica situada a la cúpula de l'església dels paüls, alhora que feia al·lusió a una disputa existent entre el pintor i els sacerdots de la Missió per la remuneració de l'obra.⁹⁰

El mateix any 1836 la premsa va recollir les primeres notícies sobre les modificacions practicades al segon cenobi que la Congregació de la Missió havia començat a construir el 1829 en els carrers Reina Amàlia i Lleialtat de Barcelona. Així doncs, el 1836 el *Diario de Barcelona* publicava que l'Ajuntament estava duent a terme els tràmits per convertir la nova Casa de la Missió en presó pública, a través del seu emparament en la llei de desamortitzacions del març de 1836;⁹¹ tot i que no va ser fins al 1839 quan es va començar a dur a terme el trasllat dels reclusos provinents d'altres presidis.⁹²

Pel que fa a la primera casa, novament va ser una guia de la ciutat publicada per Manuel Saurí i Crespí (†1854) i Josep Matas, *Guías de forasteros de Barcelona* (1842), la que facilitava informació sobre l'estat del primitiu convent dels paüls, ja que, a causa del seu

---

⁸⁹ MONLAU I ROCA 1831, pp. 15 i 25-26. Aquesta informació es va continuar citant a A.B.C.E. 1831, p. 13; CORTADA – MANJARRÉS 1848, p. 140; *Manual* 1840, pp. 37 i 110; PI I ARIMÓN 1854, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PERMANYER 2002a, p. 7

⁹⁰ *Suplemento al Diccionario histórico o Biografía Universal* 1836, pp. 31-33

⁹¹ *Diario de Barcelona*, núm. 192, 10-VII-1836, p. 1554; notícia recollida per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 592

⁹² «Nuevas cárceles», *El Guardia Nacional*, núm. 1009, 17-X-1838, p. 2; ABADAL 1857, pp. 445-446

ús com a fàbrica de cigars, els autors afirmaven que s'havia dut a terme una ampliació del costat nord-est del cenobi.⁹³

En aquestes dates, algunes fonts bibliogràfiques començaren a presentar incorreccions i dades força discutibles en redactar les notícies sobre el conjunt que ens ocupa, com les que trobem al tercer volum del *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* (1846), en el qual Pascual Madoz (1806-1870) va precisar una situació fundacional errònia per a la Casa de la Missió, ja que afirmava que l'establiment originari havia estat a la Torre de la Virreina de Gràcia i que, quan la torre va ser convertida en hospital militar i posteriorment en fàbrica de cigars, els sacerdots s'hagueren de traslladar a una nova casa del carrer Tallers, que llavors també era un hospital castrense.⁹⁴ Aquests errors possiblement es devien a l'ús de fonts secundàries a l'hora de redactar l'obra i van ser esmenats pocs anys després de la seva publicació per autors contemporanis.

Coincidint amb l'edició del diccionari de Pascual Madoz, les guies de la ciutat escrites per Antoni de Bofarull i Brocà (1821-1892), *Guia-cicerone de Barcelona* (1847); i novament per Manuel Saurí i Josep Matas, *Manual histórico-topográfico, estadístico y administrativo, ó sea, Guía general de Barcelona* (1849), recollen que el govern havia ordenat la reconversió de la fàbrica de cigars del carrer Tallers en hospital militar durant el mes de desembre de 1842.⁹⁵

En aquestes mateixes publicacions es feia referència a la situació de la segona Casa de la Missió com a presó pública de Barcelona i es detallava que l'edifici havia estat un cenobi de sacerdots paüls, però que, a causa de la crema de convents de 1835 i de la desamortització de béns de 1836, s'havia cedit per acomplir les funcions de presó. Els autors també afirmaven que es varen dur a terme nombroses obres per condicionar l'espai entre els mesos de maig de 1838 i desembre de 1840,⁹⁶ a banda de descriure la disposició i funció vigent de les seves cambres.

---

⁹³ SAURÍ – MATAS 1842, p. 44. Afirmen, però, de forma equívoca, que la fàbrica de cigars s'havia establert el 1839 al cenobi, quan ho havia fet el 1829.

⁹⁴ MADDOZ 1846, vol. III, p. 525. Tot i així, aporta dades correctes, com són els noms dels fundadors i l'any del seu establiment a la ciutat.

⁹⁵ BOFARULL I BROCÀ 1847, p. 245; DUBÀ I NAVAS 1847, p. 48; SAURÍ – MATAS 1849, p. 136; PERMANYER 2002a, p. 7

⁹⁶ BOFARULL I BROCÀ 1847, p. 230; SAURÍ – MATAS 1849, pp. 102-103

Pocs anys després, l'estudi *Barcelona antigua y moderna, o descripción e historia d'esta ciudad desde su fundacion hasta nuestros días* (1854) d'Andrés Avelino Pi i Arimon (1793-1851), el qual partia d'una sòlida base documental malgrat no esmentar les fonts utilitzades, va esdevenir l'obra més destacada fins al moment pel que fa a la difusió de dades històriques sobre el conjunt i fou citada posteriorment per nombrosos historiadors que successivament han anat corroborant la veracitat de les dades aportades. En presentar la Casa de la Congregació de la Missió, Pi i Arimon va corregir explícitament el diccionari de Madoz, ja que situà el seu establiment primitiu al carrer Tallers i afegí que el bisbe Benet de Sala va atorgar el permís per posar-hi la primera pedra el 2 de gener de 1705.⁹⁷ També aportà dates concretes sobre els tres períodes en què el conjunt funcionà com a hospital militar, és a dir, de 1809 a 1816, de 1821 al gener de 1822, i de la primavera de 1823 a l'abril de 1824, etapa en la qual els sacerdots van gestionar la venda de l'edifici de Tallers i s'emplaçaren, en primer lloc, al col·legi dels trinitaris i després a la Torre de la Virreina, mentre adquirien alhora un terreny als horts de Sant Pau per a la construcció, entre 1832 i 1835, del seu nou convent.

Amb la publicació de *El Consultor* (1857), Josep Abadal i Soler (†1889) va proporcionar la primera descripció detallada sobre l'estat de l'hospital militar i la seva disposició interna,⁹⁸ així com la situació en què es trobava la presó pública.⁹⁹ Abadal especificava que el govern havia resolt establir definitivament l'hospital militar de Barcelona al primer convent dels paüls, per fer desaparèixer l'elaboració de cigars a la ciutat, i emfatitzava que, com l'edifici no s'havia construït per complir les funcions hospitalàries a què havia estat destinat, mostrava grans defectes estructurals.¹⁰⁰

En relació als béns artístics del conjunt, la *Guia para el estudio de la pintura* (1861), publicada per Pedro Reynés Solá a Barcelona, aprofità la descripció de l'obra del *Paradís* de Tintoretto al Gran Consell de Venècia, per comentar que sobre aquell mateix motiu recordava haver contemplat una obra amb una disposició en escorç de figures, composició i clarobscur admirables, deguda al pintor Josep Flaugier i situada a la cúpula de l'antiga església dels paüls a Barcelona.¹⁰¹

---

⁹⁷ PI I ARIMON 1854, vol. I, p. 561; GIRBAL 1886, p. 13

⁹⁸ ABADAL 1857, pp. 530-531

⁹⁹ *Ibid.*, pp. 445-446

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 446; Quasi deu anys més tard, l'aportació d'Abadal fou transcrita de cap a cap per Víctor Balaguer (1824-1901) a l'obra *Las calles de Barcelona: origen de sus nombres, sus recuerdos, sus tradiciones y leyendas* (1866), *vid.* BALAGUER 1866, vol. II, p. 344

¹⁰¹ REYNÉS 1861, p. 4

Per altra banda, el pintor càntabre Ceferino Araujo Sánchez (1824-1897), en parlar de Flaugier a *Los museos de España* (1875), una guia crítica sobre les principals galeries del territori espanyol, destacava, d'entre totes les seves obres, la cúpula de l'església de sant Sever i sant Carles Borromeu, llavors encara hospital militar, que «aunque pesada y parda de color, revela genio y condiciones de artista».¹⁰²

En territori català, la primera monografia rigorosa sobre la vida i l'obra del pintor Antoni Viladomat, realitzada per Joaquim Fontanals del Castillo (1842-1895) i publicada el 1877, *Antonio Viladomat, el artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII*, recollí la referència al llenç de Sant Vicenç de Paül documentat a la Casa de la Missió per Ceán Bermúdez i proposà la seva desaparició l'any 1835, amb motiu de la crema de convents i les conseqüències de la Desamortització; per altra banda, l'autor afegia que a la capella de l'hospital militar existia un quadre d'un «Jesús sacramentado cubriendo el sagrario, de formas muy descarnadas y vulgares», conjunt que li recordava al quadre del mateix tema pertanyent al monestir de Santa Maria de Jonqueres.¹⁰³

El primer diccionari d'artistes excepcionalment catalans, titulat *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX* (1889) del biògraf Antoni Elías de Molins (1850-1909), destacà la cúpula de la Casa de la Missió, referenciada erròniament com a Seminari Conciliar, i la considerava la més important de totes les obres del catàleg del francès Josep Flaugier. L'autor remarcava el mèrit i el talent de l'artista i esmentava els problemes que, per a la remuneració de l'obra, varen sorgir entre el pintor i la Congregació de la Missió.¹⁰⁴ De totes maneres, caldria esperar fins a la segona meitat del segle XX per obtenir una referència més detallada al respecte.

2.1.3. Primera meitat del segle XX: perill d'enderrocament del cenobi, reconsideració del seu patrimoni i restauració i adequació del temple al nou espai urbanístic

Si bé la historiografia del segle XIX tendí a la descripció sumària i reiterativa del conjunt estudiat, les aportacions d'inicis del segle XX presentaren un nou enfocament a l'hora d'analitzar l'obra, a causa dels problemes funcionals que llavors patia l'edifici cenobial i als

---

¹⁰² ARAUJO 1875, p. 159

¹⁰³ FONTANALS DEL CASTILLO 1877, p. 230

¹⁰⁴ ELÍAS DE MOLINS 1889, vol. I, pp. 604-605. Al diccionari *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* de l'any 1907 es repeteix el mateix error en la denominació de la Casa de la Missió, en apel·lar-la Seminari Conciliar. THIEME - BECKER 1907, vol. XII, p. 78

canvis urbanístics que derivarien del propinent trasllat de l'hospital militar a una nova ubicació, tenint present les possibles conseqüències que aquesta translació tindria sobre el patrimoni artístic allí conservat.

El primer a donar la veu d'alarma sobre el perill de destrucció del temple fou Raimon Casellas (1855-1910) a l'article *Una gran pintura en perill* (1902), publicat al diari La Veu de Catalunya.¹⁰⁵ L'autor considerava que les pintures de la cúpula de l'església eren una de les millors obres d'art que es podien contemplar a Barcelona i en va fer la primera descripció formal i estilística, en explicar que s'hi representava la glorificació de la Verge Maria. Pel que fa a les desavinences pel pagament de l'obra, Casellas apuntava que aquestes podien haver estat la causa immediata de la mort de l'artista el 1813 i afegia que hauria estat el mateix Flaugier qui hauria demanat als sacerdots paüls poder-la pintar.

Paral·lelament, els paüls van iniciar l'estudi de la seva història com a congregació en el territori hispànic l'any 1893, amb l'edició de la revista *Anales de la Congregación de la Misión en España*. En aquesta publicació editaven freqüentment seccions històriques que recollien dades documentals sobre l'establiment de la congregació a la Península, els seus principals artífexs i els ministeris duts a terme per part de les seves comunitats. El sacerdot Lorenzo Sierra (1872-1947) fou el primer a publicar un article sobre la història de l'establiment d'aquesta comunitat a Barcelona, titulat *Historia de la Congregación de la Misión en España* (1893-1894), i en ell enumerava, per primer cop, les temptatives de sant Vicenç de Paül per fundar la Congregació de la Missió a Espanya, així com els passos seguits per Francesc Senjust a l'hora d'aconseguir la promulgació de l'ordre reial que permetria el seu establiment a Barcelona el 1703.¹⁰⁶ L'any 1903 el pare Mauricio Horcajada (1863-1932) presentà un sumari sobre la història de les províncies de la Congregació de la Missió a Espanya, encetant-la amb la fundació de la casa a Barcelona i la dependència d'aquesta de la província de Roma i finalitzant-la amb la divisió de la província espanyola en la madrilenya i la barcelonina el 1902.¹⁰⁷ L'any següent el pare Mariano Torres (1848-1934) publicava un article sobre la vida del fundador Francesc Senjust,¹⁰⁸ basat en les dades facilitades per Francesc Garrigó el 1708 i en dades arxivístiques pertanyents a la Congregació de la Missió, un article que serviria com a base

---

¹⁰⁵ CASELLAS 1902, p. 3. L'article va ser novament publicat el 1912 a la revista *La Il·lustració Catalana*, davant del perill en què se seguia trobant la conservació d'aquestes pintures, *vid.* CASELLAS 1912, pp. 553-555

¹⁰⁶ SIERRA 1893, pp. 372-382 i 524-536; 1894, pp. 312-319

¹⁰⁷ HORCAJADA 1903, pp. 351-363

¹⁰⁸ TORRES 1904, pp. 48-86

per a posteriors publicacions centrades en la vida de l'ardiaca i la fundació de la Casa de la Missió.¹⁰⁹

Dos anys després es publicà l'estudi *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX* (1906) de Cayetano Barraquer (1839-1922). Fou el primer autor a dedicar un capítol monogràfic als paüls fent ús de les referències documentals anteriorment citades i dels testimonis orals dels mateixos sacerdots de la Missió, amb la voluntat de realitzar una anàlisi històrica i descriptiva que completés les notícies publicades per Ferrer, Céan Bermúdez o Pi i Arimon. El capítol no tan sols inclogué referències a les dues cases de la Missió que es van establir a Barcelona, sinó que també aportà informació sobre les cases fundades a Guissona el 1751 i a Reus el 1758.

El seu estudi de la Casa de la Missió del carrer Tallers oferia noves referències al voltant de les característiques arquitectòniques i ornamentals, i incloïa dades documentals inèdites sobre la fundació, localitzades en els manuscrits de la comunitat que es conservaven a la Biblioteca Universitària de Barcelona.¹¹⁰ Seguidament, l'autor inclogué una relació sobre el conjunt, el qual visità quan funcionava com a hospital militar el 1904, i afirmava que la façana de l'establiment s'estenia pel carrer Tallers, on hi havia la porta principal del cenobi. En accedir-hi, es podia veure el seu claustre quadrangular toscà, el qual tenia «marcadísimo el sello del siglo XVIII que lo levantó, y bien que neo-pagano, muestra severidad y buen gusto».¹¹¹ Al costat sud del claustre hi havia la porta d'entrada a l'església, ornada amb pilastres corínties, una cornisa amb un cap d'àngel alat i un frontó triangular rebaixat. Del temple, Barraquer en destacava l'entroncament entre la nau i el creuer, on assenyalava l'existència de quatre fornícules que, històricament, havien exhibit imatges a mida natural dels quatre evangelistes. D'altra banda, afirmava que la nau estava coberta amb volta de canó amb llunetes i al presbiteri s'aixecava una cúpula damunt de quatre arcs torals i una cornisa circular. Pel que fa a la descripció de la cúpula pintada per Flaugier, Barraquer va citar textualment la ressenya que Casellas n'havia fet l'any 1902¹¹² i va esmentar les obres que Céan Bermúdez havia vist al temple i que ja no es conservaven.¹¹³ Finalment, l'historiador va concloure que «este templo, si no grande,

---

¹⁰⁹ HORCAJADA 1909, pp. 63-73; BARCELÓ 2003, pp. 47-95

¹¹⁰ L'autor no especifica quin document va consultar. Per les dades facilitades podria tractar-se dels manuscrits redactats per l'erudit Pedro Serra i Postius (1671-1748), conservats a la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona: BRUB, ms. 189, Pedro Serra i Postius, *Historia eclesiástica del principado de Cataluña*, 1712, vol. IV, pp. 128-129

¹¹¹ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 582

¹¹² CASELLAS 1902, p. 3

¹¹³ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 583

resulta airoso, adornado y, dentro del gusto del Renacimiento, muy hermoso», i va completar la ressenya fent referència als rumors d'un probable enderrocament proper de l'hospital.¹¹⁴

L'any 1912 el paül Mauricio Horcajada donà a conèixer nous fragments de les transcripcions manuscrites que, sobre documents originals, es conservaven a l'Arxiu de la Congregació de la Missió de Madrid. L'article, *Más datos para la historia de la Congregación de la Misión en España*, fou publicat als *Anales* de la institució i en ell presentà quines foren les personalitats que més afavoriren amb els seus llegats el sosteniment de la comunitat i el procés de construcció del conjunt cenobial, així com divulgava la nota sobre la benedicció de l'església de la Casa de la Missió de Barcelona. De totes maneres, l'article permet saber que la còpia transcrita el segle XX que es conserva a l'arxiu, feta sobre un manuscrit original del segle XVIII, la que va ser emprada per Horcajada a l'hora de redactar la seva publicació, pateix imprecisions en l'anotació dels noms propis i en les dates en què ocorregueren els fets que relata, aspecte que hem pogut corroborar *in situ*. Per aquest motiu, l'autor transcrivia que la cerimònia de benedicció de l'església es va produir el 1716, en lloc del 1746,¹¹⁵ una confusió que també ens ajuda a explicar el ball de dates que des de llavors s'ha anat repetint per part dels historiadors que han tractat la construcció del temple, alguns afirmant que la seva edificació s'havia finalitzat el 1716 i altres el 1746.¹¹⁶

Entre els anys 1915 i 1917, Cayetano Barraquer va publicar un nou estudi en 4 volums dedicat a les desventures viscudes per les comunitats religioses a Catalunya des de la Guerra del Francès fins a la crema de convents i la Desamortització de Mendizábal. L'obra, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, dedicà diversos capítols als paüls i recollí els testimonis del pare felipó Raimon Ferrer i la guia d'Andrés Pi i Arimón sobre el període de 1808 a 1814; els problemes ocasionats durant les pestes del 1821 i 1823, on Barraquer feu noves aportacions a partir de nombrosos documents de

---

¹¹⁴ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 583

¹¹⁵ HORCAJADA 1912, pp. 28-39. El relat de la benedicció menciona que el bisbe de Barcelona en aquell moment era Francisco del Castillo, el qual va exercir com a bisbe entre el 1738 i el 1747. Per tant, la benedicció no va poder tenir lloc el 1716, com feia constar Horcajada i com es pot llegir al quadern signat amb el número 2, que tot i ser més extens que el número 1, conté alguns errors de transcripció.

¹¹⁶ A tall d'exemple, AINAUD - GUDIOL - VERRIÉ 1947, vol. I, pp. 216-218; HERNÁNDEZ-CROS – MORA – POUPLANA 1973, p. 146 feren constar que l'obra havia conclòs el 1716.

l'Arxiu Municipal i Episcopal de Barcelona;¹¹⁷ i, finalment, els infortunis que tingueren lloc en relació a la crema de convents.¹¹⁸

En aquesta obra Barraquer va transcriure alguns documents dels paüls, com l'inventari de la sagristia i església de l'any 1835 i que va poder consultar a l'arxiu de la Delegació d'Hisenda de Barcelona.¹¹⁹ Barraquer també va recollir un comunicat que el Marquès de Lló escrigué a l'Ajuntament el 3 d'agost de 1835, en el qual afirmava que els objectes de culte trobats al convent de Sant Vicenç de Paül, quan va ser tancat i irromput per les comissions de salvaguarda del patrimoni, varen ser entregats al vicari de la parròquia del Pi.¹²⁰ També transcrivé una carta del paül Joan Baptista Figuerola, dirigida a l'Ajuntament de Barcelona el 16 d'agost de 1835, en què demanava la devolució de tots els béns propis de la comunitat; tot i que aquests van acabar subhastats.¹²¹

Reprenent les aportacions històriques que els paüls publicaren sobre el seu recorregut en territori hispànic, l'any 1923 el sacerdot Benito Paradelà Nóvoa (1883-1936), arxiver de la Casa de la Missió de Madrid, publicà el llibre *Resumen histórico de la Congregación de la Misión en España, desde 1704 a 1868*, en el qual se serví de la documentació original que es custodiava a l'arxiu madrileny de la comunitat per elaborar un resum sobre la seva història, el qual, en el cas de les cases de la Missió de Barcelona, s'estenia des de l'establiment a la ciutat a inicis del segle XVIII fins a la crema de convents i la Desamortització.¹²² El 1931 completà l'obra amb la publicació de la *Colección de documentos para la Historia de la Congregación de la Misión en España*, en què transcrivé diversos escrits relacionats amb la fundació de la Casa de la Missió de Barcelona, com l'acta notarial de l'establiment feta pels canonges Senjust i Enveja el 6 de novembre de 1703, així com els escrits sobre la constitució de les cases de Guissona i Reus, i les ordenances redactades pels visitadors provincials sobre el funcionament de la comunitat dels paüls a la Ciutat Comtal al llarg del segle XVIII.¹²³

---

¹¹⁷ BARRAQUER 1915-1917, vol. I, pp. 1231-1234

¹¹⁸ *Ibid.*, vol. I, pp. 406-408; vol. II, pp. 509-510 i 657-663; vol. IV, 320-324 (Guissona); vol. IV, pp. 590-604

¹¹⁹ Actualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *vid.* ACA, Órdenes Religiosas y Militares, Monacales-Hacienda, vol. 3114 (*Casa-Misión de Barcelona. Inventarios de la Casa, 1724-1835*)

¹²⁰ BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 594-595

¹²¹ *Ibid.*, vol. IV, pp. 596-598

¹²² PARADELA 1923. Aquesta informació també va ser divulgada pel mateix autor en diversos articles posteriors als *Anales* de la Congregació de la Missió, com per exemple PARADELA 1928a, pp. 372-376

¹²³ PARADELA 1931a

L'any 1932 Benito Paradela escrigué un nou article sobre un dels personatges que foren representats a la cúpula pintada per Flaugier. Es tractava del militar i religiós flamenc Philippe-Emmanuel de Bette (1677-1742), cavaller de Lede i comanador de l'orde de Sant Jaume, qui el 1720 es retirà del servei per instal·lar-se a Barcelona. Bette ingressà a la Congregació de la Missió el 1727 com a germà coadjutor i aportà la seva renda per construir una nova dependència del convent i, en especial, l'església, en la qual esmerçà més de 12.000 lliures.¹²⁴ Sobre la seva representació a la cúpula es podia llegir el següent:

«El personaje que con el hábito de Santiago se destaca en el precioso fresco de la cúpula de la iglesia de la Misión y ahora del hospital militar, obra maestra del insigne pintor Flaugier, es sin duda el Hermano Bette».¹²⁵

També transcriví la notícia que el cavaller de Lede havia donat a la Congregació de la Missió una venera o insígnia de cavaller de l'orde de Sant Jaume, feta amb diamants, per tal que ornés l'ostensori.¹²⁶ Les dades sobre la vida d'aquest personatge provenien d'un manuscrit anònim conservat als arxius de la Congregació de la Missió¹²⁷ i, segons Paradela, era probable que aquesta biografia hagués estat escrita pel paül Esteve Pinell (1703-1775). El manuscrit tornaria a ser transcrit i publicat entre el 1944 i el 1945 per un altre sacerdot paül, José Herrera (1899-1979), als *Anales de la Congregación de la Misión de Madrid*.¹²⁸

Reprement l'obra de Josep Flaugier, Alfons Maseras (1884-1939) publicà tres articles al *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona* dedicats a l'estudi de la figura i l'obra del pintor, com a major representant del neoclassicisme francès trasplantat a Catalunya,¹²⁹ *Clarícies sobre l'origen de Josep Flaugier. La seva partida de naixement* (1933); *Una decoració de Josep Flaugier al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes* (1933) i *Les pintures de Flaugier llegades pel doctor Fàbregas als nostres museus* (1934). Partí, com a fonts bibliogràfiques, dels articles de Raimon Casellas a *La Veu de Catalunya* i dels catàlegs

---

¹²⁴ PARADELA 1932, pp. 5-12, 58-68 i 103-113

¹²⁵ *Ibid.*, p. 112

¹²⁶ *Ibid.*, p. 66

¹²⁷ Hem localitzat una versió manuscrita entre els documents conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *vid.* ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f.; i una altra escrita per Esteve Pinell a BRUB, ms. 344, Esteban Pinell, *Tratados espirituales*, 1746-1775, pp. 208-225

¹²⁸ HERRERA 1944, pp. 242-254 i 280-286; i 1945, pp. 48-61

¹²⁹ MASERAS 1934, p. 312

d'exposicions on foren exhibides les obres de l'artista,¹³⁰ i definia la cúpula de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu com una de les millors composicions de l'artista, a més d'atribuir-li l'altar major en *trompe l'oeil* i la grisalla del mateix temple.¹³¹

Quant a la segona Casa de la Missió del carrer Reina Amàlia, el 21 d'agost de 1936 la premsa previngué que les obres d'enderrocament de la presó de dones havia començat amb un acte institucional presidit per l'alcalde Carles Pi i Sunyer.¹³² Aquest enderroc donaria pas a la construcció d'equipaments pel barri i a la plaça anomenada Josep Maria Folch i Torres.

Finalment i pel que fa a la casa del carrer Tallers, el mes de gener de 1943 començaren les obres d'enderrocament. L'agència *Cifra* fou la primera a donar ressò a l'esdeveniment el 3 de gener de 1943 al diari *ABC* i afirmava que fou evacuat per la quarta regió militar l'estiu de 1942 i entregat a l'Ajuntament, que tenia la intenció d'urbanitzar el solar, tot i que s'ignorava el seu pla d'utilització definitiu. Tanmateix, afirmava que l'Ajuntament havia acordat preservar la capella de la demolició i en destacava els frescos de Flaugier, l'obra més interessant de l'artista.¹³³

La revista *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (1941-1968) esdevingué una publicació cabdal per a la difusió de les últimes investigacions d'art català. En aquesta, Pere Bohigas i Tarragó hi publicà *Contribución a la biografía de Flaugier* (1944), article en què feu un repàs biogràfic de la seva trajectòria artística i personal a partir dels documents familiars que Andreu Clarós Flaugier, besnét matern de l'artista, llegà a l'Arxiu Històric de la Ciutat una donació essencial per perfilar la història de l'encàrrec.¹³⁴ Es tracta

---

¹³⁰ Són nombrosos els catàlegs de museus, exposicions i col·leccions privades que fins aquell moment conservaven obra atribuïda a Flaugier: CATÁLOGO 1847 i CATÁLOGO 1866 citaven els quadres conservats al museu de l'Acadèmia de Belles Arts de Llotja; BOFARULL I BROCA 1849 relacionà els quadres de la col·lecció de l'advocat Josep Carreras d'Argerich; BALAGUER 1900b recollí les obres de la col·lecció de l'escriptor Joaquim Balaguer i Aymà; MASERAS 1934 es referí als de la col·lecció del doctor Francesc Fàbregas; i BOFARULL I SANS 1902 relacionà els quadres que s'exhibiren a l'*Exposición de Arte Antiguo* de 1902 i que es conservaven a les col·leccions privades de Josep Carreras, Francesc Fàbregas, Bonaventura Grases i Hernández, Andreu Clarós i Flaugier, Josep Erasme de Janer i les obres del Museu de Belles Arts de l'Ajuntament de Barcelona.

¹³¹ MASERAS 1933a, p. 71. Seguint aquesta premissa, la guia *Los templos modernos de Barcelona* (1934) de Pere Bohigas i Tarragó, també considerà la pintura de la cúpula i la grisalla del mur de l'altar major com a obra de Josep Flaugier, *vid.* BOHIGAS I TARRAGÓ 1934, p. 36

¹³² «Ayer se iniciaron las obras de derribo de la antigua cárcel de mujeres», *La Vanguardia española*, núm. 22.602, 22-VIII-1936, p. 1

¹³³ «Se procede al derribo del antiguo Hospital Militar de Barcelona», *ABC Madrid*, s. núm., 3-I-1943, p. 26; «Edificios que desaparecen. El Hospital Militar», *Diario de Barcelona*, 18-III-1943, p. 2; PASCUAL 1943, pp. 48-52

¹³⁴ BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, pp. 23-29

d'un article fonamental perquè per primer cop recolzava l'episodi sobre l'impagament dels honoraris per les pintures murals amb les dades extretes dels documents de la família¹³⁵ i advertia que l'artista va destinar cinc mesos a la realització dels dibuixos i estudis preparatoris de la cúpula i cinc mesos més a pintar la superfície mural, abandonant qualsevol altre encàrrec o ocupació. El preu convingut foren 2.000 pesos forts,¹³⁶ una quantitat que s'havia de recaptar a partir de donatius dels feligresos i, en cas que la col·lecta no arribés a la xifra convinguda, Tomàs Serrallach, qui posà en contacte a l'artista amb la comunitat dels paüls, aportaria la resta fins a una suma màxima de 300 o 400 lliures barcelonines. Malgrat aquest compromís i per motius desconeguts, els paüls, que alabaren, segons Flaugier, l'obra del pintor, es negaren a realitzar la recaptació i Serrallach a aportar la seva part. Davant d'aquesta situació, Flaugier presentà un escrit al rei el 5 de novembre de 1802 per tal de sol·licitar el seu suport i afirmant que qualsevol acord entre les parts havia estat inútil. De totes maneres, l'artista coneixia la influència que els paüls tenien en territori hispànic, pel que, tanmateix, va dirigir-se a l'ambaixada francesa a la recerca d'una acció favorable als seus drets legítims i que pogués influir als alts càrrecs espanyols. Un nou document del 1809 amb motiu del procés contra la comunitat servia a Bohigas i Tarragó per verificar que el conflicte sobre la remuneració de l'obra no s'havia resolt i, finalment, el 1839, 26 anys després de la mort de l'artista, el seu fill prengué en préstec una petita quantitat, 250 duros, a retornar quan rebés la quantitat total fixada com a compensació per les pintures.

Durant l'any 1945 Joan Benavent Santandreu (1903-1958), aparellador del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics de l'Ajuntament de Barcelona, va publicar dos articles relacionats amb el procés de restauració que Joaquim Vilaseca i Adolf Florensa, caps del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics, realitzaven a la capella de l'Hospital Militar, en tractar-se d'un dels projectes de preservació patrimonial empresos per aquest òrgan després de la Guerra Civil. Els escrits foren publicats a la revista *Barcelona Atracció* i en el primer, titulat *La Iglesia del ex Hospital Militar*,¹³⁷ Benavent afirmava que

---

¹³⁵ Els documents familiars de l'artista es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, *vid.* AHCB, ms. B-192, s.f.

¹³⁶ El "peso fuerte" o "duro" és la moneda grossa de plata espanyola del segle XVIII, el nom oficial de la qual és el "real de a ocho" o 8 rals. Sabem que dos mil pesos forts equivaldrien a l'època a 3.750 lliures catalanes aproximadament; i per poder comparar el que es podia comprar amb aquesta suma, sabem que el 1806 la Junta de Comerç, a proposta de Pere Pau Muntanya, director de l'Escola de Llotja, va adquirir set quadres per 1.400 pesos forts d'entre els quals hi havia atribucions a Diego Velázquez, Nicolas Poussin i obres d'escola flamenca (MARÉS 1964, p. 758); pel que considerem que el sou de Flaugier es corresponia amb l'obra monumental que havia de realitzar en el termini d'un any i amb la seva afortunada consideració com a bon pintor a l'època, tal com constatava FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 422-423

¹³⁷ BENAVENT 1945a, pp. 43-48

Joaquim Vilaseca (1885-1963) havia dut a terme el projecte d'urbanització dels encontorns de l'església durant el mes de febrer de 1943 i que havia encarregat l'enderroc dels cossos de l'edifici que conformaven el conjunt hospitalari, a excepció el temple. Tanmateix, l'arquitecte havia formulat la modificació de les alineacions que afectaven els voltants de l'església, per deixar-la ben situada i sense perill de deteriorament. En aquest mateix article, l'autor informava que el projecte arquitectònic de restauració de l'església, el qual incloïa la creació d'una nova torre-campanar, un pòrtic al davant de la façana principal, amb les columnes i els arcs que existien al claustre de l'antiga casa dels paüls; i, al damunt d'aquest pòrtic, una balustrada i un gran finestral per donar llum a l'interior.

Per últim, Joan Benavent realitzava una descripció detallada de l'exterior i l'interior del temple, n'especificava mides, materials de construcció i citava aspectes ornamentals del conjunt, com els retaules policromats que s'emplaçaven a les capelles laterals, dels quals és el primer autor a fer-ne referència malgrat no especificar-ne l'origen, i la decoració pictòrica de la cúpula. Finalment, l'escrit fou il·lustrat amb diverses fotografies realitzades per Francesc Ribera Colomer (1912-2015), les quals mostraven l'exterior i l'interior del temple, a més dels retaules laterals de l'església.

El segon article de Benavent, titulat *Hallazgos pictóricos en la iglesia del ex-Hospital Militar*,¹³⁸ feia referència al descobriment, durant els treballs de restauració de l'església, d'unes pintures murals realitzades en una cúpula no visible, juxtaposada a la visible. L'autor explicava que l'equip d'arquitectes i restauradors havia observat com el suport de la volta esfèrica visible damunt la cornisa inferior no coincidía amb la vertical d'arrencada de la dita cornisa, pel que van suposar l'existència d'una doble superfície cupular, una d'elles estructural i oculta, i l'altra paredada i visible. Les dues presentaven decoracions murals amb una separació entre elles que oscil·lava entre els 5 cm a l'arrencada i els 56 cm a la part superior. Per aquest autor, les pintures de la cúpula tapiada correspondrien a la mà de Josep Flaugier, ja que mostraven una analogia quasi absoluta de procediments, trets pictòrics, semblances fisonòmiques i compositives de les figures, distribució de les masses i color en grisalla, amb el catàleg d'obra fins llavors atribuït a l'artista i amb les petxines i l'altar major del temple, mentre que les de la cúpula visible correspondrien a la mà d'un altre artista, per la seva estridència colorista i la seva composició. Benavent va afegir una descripció de la composició de la cúpula no visible i l'acompanyà amb fotografies que realitzaren Francesc Ribera Colomer i ell mateix durant la restauració.

---

¹³⁸ BENAVENT 1945b, pp. 103-109

Continuant amb les publicacions relatives a la restauració del temple primitiu per part del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, l'arquitecte Adolf Florensa i Ferrer (1889-1968) finalitzà la reforma arquitectònica de la capella el 1948 i adaptà la seva fisonomia per convertir-la en una església isolada, amb els seus enfronts a plena llum. Al primer i al segon volum de *Conservación y restauración de Monumentos Históricos* (1946 i 1953), Florensa va exposar les modificacions que el seu equip havia realitzat en l'aparença exterior del temple i indicava que, en tenir en compte els volums i les característiques arquitectòniques de la capella, pròpies del pas estilístic del segle XVIII al segle XIX,¹³⁹ varen optar per substituir l'espadaña que hi havia hagut en un origen a un dels costats de la façana per una torre d'obra nova, perquè estèticament fes parella amb la torre del rellotge existent a l'altre costat de la fatxada principal.¹⁴⁰ Sobre la cúpula estructural i oculta, Florensa demostrava tenir una opinió diferent a Benavent i considerava que la primera cúpula es podia atribuir als germans Tramullas, mentre que la visible l'inclouïa en el catàleg de Josep Flaugier.¹⁴¹

Un cop finalitzada la reforma, l'Ajuntament va entregar l'església en usdefruit a l'orde de la Mercè. La benedicció de la nova església es va donar el 21 de setembre de 1947, amb una celebració que quedà recollida a la premsa de l'època.¹⁴² Aquell mateix any es publicà el *Catálogo Monumental de España. La Ciudad de Barcelona*, coordinat per J. M. Ainaud de Lasarte (1925-2012), J. Gudiol Ricart (1904-1985) i F. P. Verrié (1920-2017); en el qual es destinà una entrada a l'església de la plaça Castella, aportant una síntesi catalogràfica del conjunt que donava rellevància al seu patrimoni material i immaterial.¹⁴³

2.1.4. Segona meitat del segle XX: noves aportacions documentals i aprofundiment en l'obra de Flaugier

Durant la segona meitat del segle XX, i arran de la restauració del conjunt cultural, una gran part dels textos publicats de manera monogràfica sobre l'edificació tenien l'objectiu de donar rellevància als seus singulars aspectes arquitectònics i ornamentals i destacar la seva importància patrimonial, alhora que, amb el descobriment de la segona cúpula, es

---

¹³⁹ FLORENSA 1946, p. 12 i làm. XII

¹⁴⁰ FLORENSA 1953, p. 24 i làm. XX

¹⁴¹ FLORENSA 1946, làm. XII

¹⁴² «Ante la fiesta de Ntra. Sra. de la Merced, inauguración de la iglesia de los PP. Mercedarios», *La Vanguardia Española*, núm. 25.283, 21-IX-1947, p. 9

¹⁴³ AINAUD - GUDIOL - VERRIÉ 1947, vol. I, pp. 216-218

remarcà de nou la personalitat de Josep Flaugier i es feren noves propostes d'autoria per a la composició de la cúpula primitiva. Així doncs, continuà una tendència a l'alça pel que fa a la bibliografia, els enfocaments i el rigor crític dels autors.

Agustí Duran i Sanpere (1887-1975) publicà el 1948 l'article *La iglesia del antiguo hospital militar y las pinturas de Flaugier*¹⁴⁴ als quaderns titulats *Barcelona divulgación històrica*. Aquest esdevingué un text clau per actualitzar l'estat de la qüestió sobre el conjunt. En ell comparava les similituds entre el perfil, la coberta i la cúpula de l'església de la Ciutadella i la de la plaça Castella. Duran i Sanpere probablement tingué presents els textos del sacerdot Benito Paradela i va fer referència a la importància del germà llec Philippe-Emmanuel de Bette per a la història de la construcció del conjunt, en aportar les seves rendes per acabar l'aixecament del cenobi i l'església al llarg de la primera meitat del segle XVIII. El seu escrit es va convertir en primordial per a l'esdevenir historiogràfic de la Casa de la Missió, ja que l'origen flamenc del mecenes li permeté plantejar una nova hipòtesi sobre la procedència de l'arquitecte. Així doncs, Duran i Sanpere considerà que podria tractar-se d'un enginyer militar proborbònic que hauria propiciat la tipologia singular de l'edifici en el panorama arquitectònic barceloní de les primeres dècades del segle XVIII.

Pel que fa a les obres artístiques custodiades a la capella castrense, cal destacar que l'escrit de l'autor donà lloc a notable confusió en la identificació del sepulcre realitzat per Joan Enrich i situat, segons Ceán Bermúdez, al temple dels paüls. Duran i Sanpere interpretà que aquest túmul era un sant sepulcre, una imatge que a les fotografies de 1933 hem localitzat custodiada en una de les capelles laterals de l'església de l'hospital. A partir de llavors els historiadors que es basaren en aquesta font anaren repetint la denominació de sant sepulcre, quan en realitat Céan Bermúdez no especificà en cap moment quin era el motiu d'aquest monument.¹⁴⁵

L'autor també feu referència a la cúpula de Josep Flaugier, de la qual en realitzà una breu descripció per tal de justificar la dissonància estilística entre la cúpula i les petxines a partir d'una possible realització en dues fases de l'obra, amb una primera etapa, en què decoraria la cúpula amb un estil localista i tradicional; i un segon període, d'arrel

---

¹⁴⁴ DURAN I SANPERE 1948, pp. 257-264. Una nova versió amb escasses diferències d'aquest text fou publicada pel mateix autor al tercer volum de *Barcelona i la seva història*, vid. DURAN I SANPERE 1973, pp. 429-433

¹⁴⁵ En seguir el parer de Duran i Sanpere, cometeren el mateix error: RÀFOLS 1951-1954, vol. I, pp. 343 i 407-409; FOLCH I TORRES 1954, p. 21; i PADRÓS 1961, p. 54

academicista i després d'un suposat viatge a París, que l'influenciaria a l'hora de representar les petxines en grisalla.

De manera paral·lela, Joaquim Folch i Torres (1886-1963) publicà *Una deuda a pagar: las pinturas de la capilla del antiguo Hospital Militar de Barcelona en la nueva Plaza de Castilla* (1954) al diari *Destino*,¹⁴⁶ un article en què tornà a plantejar les similituds constructives que Benavent i Duran i Sanpere havien considerat existents entre l'església dels paüls i la capella de la Ciutadella. Així doncs, l'autor proposava de nou la hipòtesi sobre la participació d'algun enginyer de Felip V en la projecció del temple, a causa de la deixa que Philippe-Emmanuel de Bette havia aportat a la caixa dels paüls per a la finalització de la construcció del conjunt.

Pel que fa a la composició pictòrica de la cúpula, l'autor discrepava de la lectura iconogràfica que, des dels escrits de Raimon Casellas, s'havia donat a la composició, ja que considerava que no es tractava de l'assumpció de la Verge als cels, sinó de l'ascensió d'una ànima escollida. També dissentí amb Duran i Sanpere sobre el moment en què Flaugier pintà la composició i defensà que la cúpula va ser realitzada després del seu suposat viatge a París, el 1797. Així doncs, l'autor afirmava que a França no pogué trobar models de grans composicions religioses a les cúpules dels temples, com a conseqüència de la Revolució Francesa, pel que va l'artista hauria sentit la necessitat de recórrer al seu repertori barroc, influenciat pels Tramulles.¹⁴⁷ L'historiador també atribuï a Flaugier la representació de les petxines del creuer, de marcat estil neoclàssic; així com un retaule escultòric fingit a l'altar major, també d'estil barroc, que més que obra original, a parer seu era una restitució de les pintures d'estil tramullesc que probablement s'haurien fet en finalitzar les obres d'edificació de l'església, durant el primer quart del segle XVIII.¹⁴⁸

Per últim, l'autor també va rebatre la teoria que defensava Casellas per la qual Flaugier hauria demanat als sacerdots de la Congregació de la Missió poder realitzar les pintures de la cúpula, ja que, si es tenien en compte els documents familiars conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i donats a conèixer per Bohigas i Tarragó el 1944, fou el comerciant Josep Serrallach qui es presentà a l'artista i li encarregà l'obra. Finalment, Folch i Torres deduí, per falta de referències en els documents que reclamaven els honoraris de l'obra, que entre els sacerdots paüls i Flaugier no es va signar cap contracte

---

¹⁴⁶ FOLCH I TORRES 1954, p. 21

¹⁴⁷ *Ibid.*, pp. 21-22

¹⁴⁸ *Ibid.*, p. 22. L'autor, per tant, es va basar en la datació de 1710 a 1716 com a interval de construcció del temple, malgrat l'estil tramullesc amb què identifica per primer cop la pintura mural de l'altar major, seria propi d'una datació més pròxima a mitjans de segle.

escrit per l'obra i que els documents d'al·legacions que provenien de la família podrien no ser imparcials sobre aquella qüestió.

A partir dels anys 50 del segle XX començaren a publicar-se les primeres síntesis historiogràfiques sobre l'art a Catalunya, editades en diverses col·leccions. Aquests reculls, que van iniciar l'estudi de l'art espanyol i català de manera retrospectiva, reuniren i confeccionaren un breu resum sobre les notícies publicades per autors anteriors al voltant del conjunt cenobial amb una clara vocació divulgativa, pel que, no és comú trobar identificades les fonts de les quals extragueren les seves referències. A trets generals, encara que s'aprecia una sòlida base bibliogràfica, no existia una voluntat de recerca documental sobre els temes tractats, pel que no aportaren nova informació al respecte. Així doncs, procuraren descriure tot el conjunt de forma global, tant pel que fa als elements arquitectònics com als ornamentals, sense pretendre arribar a nivells exhaustius, per tal d'oferir una correcta síntesi sobre el tema.¹⁴⁹

L'any 1958 Josep Maria Madurell Marimón (1893-1983) donava a conèixer una nova referència documental vinculada a la Congregació de la Missió en l'article *Regesta documental de reliquias y relicarios (siglos XIV-XIX)*. Així, recollia la donació que el superior de la Congregació de la Missió, Giovanni Domenico Ortese (1663-1735), havia fet el 1710 a l'arquitecte, pintor i escenògraf italià Ferdinando Galli Bibiena (1657-1743), d'una relíquia de Santa Àgueda, com a gratificació pels serveis prestats a la Casa de la Missió.¹⁵⁰

Els sacerdots paüls seguiren aportant apunts historiogràfics sobre la Casa de la Missió als seus *Anales de la Congregación de la Misión de la Provincia de Barcelona*. Així, el pare Joan Padrós repassava novament la història d'aquesta casa a l'article *Panorámica de la primera casa de España durante un siglo y cuarto* (1959-1961) i aportava dades com la presència a Barcelona el 1724 del visitador i superior de la Casa de Montecitorio, Bernardo della Torre (1678-1749). Padrós presentava a Della Torre com un sacerdot amb grans coneixements arquitectònics que havia edificat l'església de la Missió de Montecitorio i la Casa de Tívoli, així com havia introduït notables ampliacions en altres obres tant pròpies dels paüls com foranes.¹⁵¹ Seguint aquesta línia, el sacerdot David Bartolomé afegia que l'església de la Casa de la Missió de Barcelona era una reproducció

---

¹⁴⁹ KUBLER 1957, p. 329; BERGÓS 1958, vol. II, p. 190; MARTINELL 1959-1963, vol. II, p. 41; i vol. III, pp. 85 i 134; CIRICI 1973, p. 300; HERNÁNDEZ-CROS – MORA – POUPLANA 1973, p. 146; CAMÓN – MORALES – VALDIVIESO 1984, vol. XXVII, pp. 75 i 225; JARQUE – GARCÍA 1991 (1999), pp. 416-419

¹⁵⁰ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 145r-149r (14-X-1710); citat per MADURELL MARIMÓN 1958, pp. 291-324

¹⁵¹ PADRÓS 1960, p. 694

de la de Montecitorio, però considerava que l'edificació de l'església també es devia a les rendes i als coneixements arquitectònics de Philippe-Emmanuel de Bette.¹⁵²

De manera paral·lela, el perfil biogràfic i artístic de Josep Flaugier resultà notòriament enriquit amb la publicació de la tesi de Santiago Alcolea Gil (1919-2008), sintetitzada en dos volums a la revista *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (1959-1962). Aquesta obra no només facilitava dades biogràfiques i notícies sobre la producció de cada artista, exhumades a diversos arxius de la ciutat, sinó que també emetia un judici crític sobre les valoracions realitzades per biògrafs anteriors. Així, a l'apartat dedicat al pintor Flaugier, advocava per defensar que part de la seva obra demostrava ser més pròxima a les primeres orientacions neoclàssiques propugnades per Anton Raphael Mengs (1728-1779) que a l'obra de David, i la prova n'eren les pintures neoclàssiques de les petxines i el fris de la cúpula de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. En canvi, Alcolea considerava que la composició cupular, de colors brillants i daurats, així com la disposició rica i variada de personatges en la superfície, recordava les decoracions barroques dels grans pintors al fresc espanyols de la segona meitat del segle XVIII.¹⁵³

Al segon volum de la seva tesi, Alcolea cità el llenç de *Sant Vicenç entregant la regla als seus deixebles*, realitzat per Antoni Viladomat, documentat per Ceán Bermúdez i desaparegut, i valorà el quadre del *Crist mostrant les nafres*, situat a la porta del sagrari de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu com una obra de Viladomat però d'inferior qualitat que una pintura del mateix tema pertanyent a la col·lecció de Policarpo Pascual.¹⁵⁴ Finalment, a l'apartat biogràfic dedicat a Josep Flaugier, Alcolea acabà atribuint a l'artista provençal les composicions de la cúpula, el fris de la seva base, les petxines i l'altar major de l'església.¹⁵⁵

Antonio Paulí Meléndez, autor d'una monografia sobre el monestir de *Santa Maria de Valldonzella* (1972), recollí que en l'any 1826 s'havia situat al presbiteri del refet monestir de Valldonzella un altar provinent de la Casa de la Missió, amb motiu de la confiscació i conversió del cenobi dels paüls en hospital militar.¹⁵⁶ Després d'aquest traspàs les monges decidiren substituir la imatge de sant Vicenç de Paül per la d'una Assumpta, un

---

¹⁵² BARTOLOMÉ 1968, p. 392

¹⁵³ ALCOLEA GIL 1959-1960, pp. 187-188; 284-286

¹⁵⁴ Alcolea es refereix a una tela d'un *Jesús Eucarístic* que havia format part de la col·lecció de Policarpo Pascual de Fontcuberta, però que actualment es troba en una altra col·lecció privada, després de ser venuda el 2001 per l'antiquari Jaume Xarrié. ALCOLEA GIL 1961-1962, p. 206; MIRALPEIX 2005, p. 728

¹⁵⁵ ALCOLEA GIL 1961-1962, pp. 72-73

¹⁵⁶ PAULÍ MELÉNDEZ 1972, p. 99; ALBACETE-GÜELL 2013, p. 285

sant Benet i un sant Bernat, que provenien de l'antic retaule que l'escultor Carles Grau havia projectat per al monestir. L'autor també afirmà que l'altar dels paüls havia estat restaurat l'any 1886 i finalment resultà cremat durant la Setmana Tràgica de 1909.¹⁵⁷

Quant a l'aspecte arquitectònic del temple, Josep Laplana, a l'estudi sobre l'*Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona* (1978), considerava la similitud que presentava el projecte que el carmelità descalç Jaume de Sant Agustí realitzà el 1710 per als oratorians amb el disseny de l'església dels paüls i la capella de la Ciutadella i valorava la influència que pogué exercir Ferdinando Galli Bibiena en les aportacions dels arquitectes borbònics Rez i Verboom.¹⁵⁸

Poc després es feu una nova valoració arquitectònica del conjunt per part dels arquitectes Ignacio Paricio i Jaume Rosell a *Anàlisi tècnica i funcional del patrimoni immobiliari municipal* (1983), on es resumiren les característiques del solar, del cenobi i de l'església. Un dels aspectes a destacar d'aquesta font és que, per primer cop, els especialistes advertiren sobre els problemes de conservació de les pintures amb motiu de les humitats provinents del subsòl, les quals també afectaven seriosament la sagristia, així com la presència de nombroses esquerdes a l'edifici.¹⁵⁹

Recuperant les col·leccions d'art català editades durant la segona meitat del segle XX, el volum dedicat a l'*Època del Barroc* (1984) a càrrec de Joan Ramon Triadó, presentava l'obra de Josep Flaugier i definia el seu estil com a determinat pel decorativisme derivat de Tiepolo. L'exemple més representatiu de la seva producció era la Glorificació de la Verge plasmada al sostre de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu,¹⁶⁰ de la qual Triadó n'opinava que:

«Una certa fador classicista envolta la composició, que perd el sentit idealitzat del barroc, per esdevenir una obra freda mancada de sentit espiritual. Un pintor ha de creure allò que pinta, i hom creu que Flaugier fa en aquesta gran composició una obra d'encàrrec a la qual falta convicció»¹⁶¹

---

¹⁵⁷ PAULÍ MELÉNDEZ 1972, pp. 116-117

¹⁵⁸ LAPLANA 1978, p. 86

¹⁵⁹ PARICIO – ROSELL 1983, vol. II, fitxa 76, s. p.

¹⁶⁰ TRIADÓ 1984a, p. 255

¹⁶¹ *Ibid.*, pp. 252-253. Les referències arquitectòniques i pictòriques del temple s'ampliaren una mica més a TRIADÓ 1999, p. 102; i TRIADÓ – SUBIRANA 2000, pp. 144 i 146

Arran de la documentació donada a conèixer per Madurell i Marimón,¹⁶² la qual tractava sobre la remuneració que obtingué Ferdinando Galli Bibiena per les feines realitzades a l'església dels paüls al voltant del 1710, Jordi Ribera Bergós publicava l'article *Ferdinando Galli Bibiena a la cort barcelonina de l'arxiduc Carles* (1987), en el qual aportava noves hipòtesis sobre el tipus d'encàrrec que hi pogué realitzar. L'autor, a raó dels dissenys teatrals que l'arquitecte va projectar durant l'estada de l'arxiduc a Barcelona, considerava que la tipologia escenogràfica del retaule en grisalla pintat al mur presbiteral del temple dels paüls, propi de l'arquitectura barroca, contrastava amb el caire neoclàssic de la intervenció del pintor Josep Flaugier a la cúpula,¹⁶³ i relacionava la fàbrica del retaule pictòric amb el reliquiari de santa Àgata que la comunitat dels paüls havia lliurat a Bibiena com a gratificació la feina feta al conjunt cenobial. Per tant, l'autor suggeria una possible col·laboració de l'artista bolonyès en la perspectiva pintada, juntament amb Viladomat, que també havia realitzat la imatge del Crist per a la porta del sagrari de l'església.

Pel que fa als aspectes arquitectònics, cal citar que el 1991 Manuel Arranz Herrero (1946-1990) publicà el llibre *La construcció a Barcelona en el segle XVIII*, a partir dels resultats de la seva tesi doctoral. En aquesta obra Arranz referencià al germà coadjutor Francisco Badia (1712-1788), membre de la comunitat dels paüls a Barcelona, com a arquitecte o tracista que participà en les reformes arquitectòniques fetes al Palau de la Generalitat. Tanmateix, l'historiador va afegir que, davant la negativa per part del germà Badia de percebre una retribució per la seva feina, els magistrats de l'Audiència van acordar lliurar a la Casa de la Missió uns ornaments litúrgics que devien provenir de la capella de Sant Jordi.¹⁶⁴ Es tracta, doncs, de la primera referència sobre la professió d'un germà llec de la comunitat dels paüls fora de la mateixa comunitat.

Quant a les similituds entre l'església castrense de la Ciutadella i l'església dels paüls, l'any 1995 Juan Miguel Muñoz Corbalán en tornà a fer referència a l'article *La Iglesia de la Ciudadela de Barcelona o Francia y Flandes en la Ciudad Condal del siglo XVIII*; i afirmava que els models tipològics estructurals i ornamentals de la cúpula de l'església de la Ciutadella i la de Sant Sever i Sant Carles Borromeu eren d'origen català del moment, i no es devien a innovacions d'origen flamenc o francès; ja que, si es deixava de banda la inexistència de la llanterna, existien certs paral·lels formals entre ambdues mitges taronges, principalment en l'anell d'arrencada damunt de la cornisa (en el cas de l'església

---

¹⁶² MADURELL MARIMÓN 1958, pp. 291-324

¹⁶³ RIBERA BERGÓS 1987, pp. 64-65; MIRALPEIX 2014, pp. 70-71

¹⁶⁴ AHCB, Audiència, *Acords 1765-1772*, f. 67r; citat per ARRANZ 1991, p. 27

de la Ciutadella n'hi havia dos), amb un revestiment ceràmic característic de la tradició llevantina i un cimbori que es construï «en la forma ordinària i més convenient que s'acostumava al país», per la qual cosa hem d'entendre que, a trets generals, el recobriments del creuer amb una cúpula va ser dut a terme segons els mètodes habituals utilitzats en el panorama arquitectònic català del moment.¹⁶⁵ Uns anys després, amb la publicació *La Iglesia de la Ciudadela de Barcelona* (2004), basada en la seva tesi doctoral, Muñoz afirmava que al 1726 a la Capella de la Ciutadella es varen col·locar teules de ceràmica envernissades de diferents colors per a cobrir exteriorment la cúpula i el campanar, però aquestes no foren les que es poden veure avui en dia, ja que les actuals pertanyien a alguna de les nombroses restauracions que s'havien fet amb posterioritat.¹⁶⁶

L'església que ens ocupa, juntament amb la capella de la Ciutadella, són els dos únics temples sobre els quals l'Ajuntament de Barcelona té potestat a la ciutat. Així doncs, entre els anys 1993 i 1999 l'arquitecte Ignasi de Lecea (1950-2005), cap del Servei de Patrimoni de l'Ajuntament de Barcelona, després de rebre la sol·licitud de restauració del conjunt per part dels mercedaris, requerí tancar l'església per tornar a rehabilitar-la i per restaurar-ne la pintura mural, afectada per les patologies estructurals ja advertides per Paricio i Rosell. Aquest projecte va ser dirigit per l'arquitecte Xavier Pigrau Santeugini, en col·laboració amb l'arquitecta María Luisa Aguado i l'aparelladora Alícia Calmell,¹⁶⁷ i tenia per objectiu solucionar les filtracions d'aigua i d'humitats, a partir de la reparació dels elements ceràmics deteriorats a la coberta, les bigues de fusta i els murs de pedra. A més a més, se situà una reixa a l'atri exterior per tal de protegir el pòrtic de l'església i mantenir visible el seu interior.¹⁶⁸ El projecte de restauració finalitzà el 18 d'abril de 1999,¹⁶⁹ amb la reobertura del temple als feligresos i la redacció d'una petita ressenya històrica per part del pare mercedari Carmelo Portugal Covarrubias, rector de la parròquia de Sant Pere Nolasc.¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ MUÑOZ CORBALÁN 1995, p. 186

¹⁶⁶ MUÑOZ CORBALÁN 2004, pp. 78-79 i 181-182

¹⁶⁷ La documentació es conserva al Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona, sota el títol de «Projecte de rehabilitació de l'església de Sant Pere Nolasc, 1995», i el pla de restauració de les pintures murals gaudeix d'un enregistrament de 12 minuts realitzat l'octubre de 1999 en VHS per l'empresa de restauració ARCOR, al qual no hem pogut tenir accés.

¹⁶⁸ YÁÑIZ 1998, p. X

¹⁶⁹ FONTOVA 1999, p. 30

¹⁷⁰ PORTUGAL 1999, s.p.

Per altra banda, les llavors caps de l'empresa de conservació i restauració ARCOR, Mercè Marquès i Clara Payàs, publicaren el mateix any l'article *Restauració del conjunt de pintures murals de l'església de Sant Pere Nolasc*, a la VII Reunió Tècnica de Conservació i Restauració de Catalunya.¹⁷¹ Aquesta resultà una ressenya significativa sobre el projecte de restauració de les pintures murals que varen realitzar entre 1993 i 1999 a l'església, ja que en ella analitzaren els suports estructurals on es trobaven les pintures al fresc, constataren les pèrdues de superfície pictòrica, comprovaren la presència de repintats generals i van percebre la diferència estilística entre l'autor de la composició del mur de l'altar major i la cúpula no visible, d'un barroc acadèmic, i l'autor de la resta de pintures murals, d'influència neoclàssica.¹⁷² Així doncs, descriviren les composicions, denotaren la diferència en el traç de les pinzellades i en les solucions adoptades per resoldre els problemes pictòrics i les jornades de treball. Un altre dels punts més rellevants de l'article fou la identificació iconogràfica dels personatges que apareixien a la superfície de la cúpula visible i alguns dels diversos grups de figures de la cúpula oculta, pel que esdevenia l'estudi iconogràfic més extens fins al moment.¹⁷³

Una altra de les obres a destacar és el *Catàleg de pintura del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* (1999), elaborat per Francesc Fontbona i Victòria Durà, en el qual per primer cop es relacionaren alguns dels quadres conservats a l'Acadèmia amb obres que provenien de la Casa de la Missió, i que, segons els autors, haurien estat requisades durant la invasió napoleònica per les comissions de Llotja encapçalades per Josep Flaugier el 1809 i la Desamortització de 1836. Els tres llenços que de ben segur vingueren del cenobi foren el retrat del seu fundador, l'ardiaca Francesc Senjust, que consideraren d'un autor català anònim del segle XVIII i posterior al 1708;¹⁷⁴ el retrat del canonge Benet de Sala, atribuït a Antoni Viladomat i posterior a l'any 1709;¹⁷⁵ i el retrat del germà Philippe-Emmanuel de Bette, d'un autor català del segle XVIII i datat com a posterior a l'any 1742.¹⁷⁶

---

¹⁷¹ MARQUÈS – PAYÀS 2000, pp. 59-68

¹⁷² *Ibid.*, p. 61

¹⁷³ *Ibid.*, pp. 63-68

¹⁷⁴ FONTBONA – DURÀ 1999, vol. I, p. 104

¹⁷⁵ *Ibid.*, vol. I, p. 92

¹⁷⁶ *Ibid.*, vol. I, pp. 104-105; recollides a l'annex 12.3, *vid.* pp. 701-708

2.1.5. Darreres aportacions bibliogràfiques

Al llarg de les dues primeres dècades del segle XXI s'han pogut conèixer més detalls sobre l'ús de les Cases de la Missió dels paüls abans, durant i després de la Guerra Civil a Catalunya, gràcies a aportacions puntuals que permeten conèixer noves particularitats sobre la història de les edificacions que estudiem.

El primer exemple el conformaria l'article de Marc Lloret Piñol, *La modernización del sistema de acuartelamiento en la ciudad de Barcelona* (2001), el qual oferia novetats sobre el procés de translació de l'hospital militar des del carrer Tallers fins al barri de Vallcarca, a partir de la documentació buidada a l'Arxiu del Govern Militar de Barcelona. Així doncs, l'autor exposà que el trasllat del centre sanitari fou un projecte dilatat en el temps, que s'inicià amb la dictadura primoriverista i que finalitzà durant la dictadura franquista. A la dècada dels anys 20 es va aprovar un projecte per a la construcció d'un nou hospital militar a les Corts que pogués substituir el servei que complia el de Tallers, ja que les reduïdes dimensions de l'edifici i la manca de condicions higièniques van fer que l'hospital fos inclòs en el projecte de renovació de les instal·lacions militars de la ciutat. Finalment, però, per a substituir-lo, l'any 1931 es va aprovar la construcció d'un nou hospital militar als terrenys del Mas Falcó, pròxims a la riera de Vallcarca, el qual va ésser finalitzat després de la Guerra Civil.¹⁷⁷

D'altra banda caldria mencionar l'última aportació dels sacerdots de la Congregació de la Missió respecte a la seva història fundacional, el llibre del pare Josep Barceló Morey (1928-2013) *Francisco Senjust y de Pagés. Un gran desconocido* (2003). En aquesta obra l'autor tractà de reconstruir la biografia del fundador de la primera Casa de la Missió a Barcelona, a partir de la recopilació i síntesi de les dades sobre la vida d'aquest artífex. Així doncs, narrava el transcurs de la fundació, les vicissituds a què va haver de fer front, els ministeris que va exercir i l'adveniment de la seva mort, alhora que reuní imatges sobre dues de les escultures que es trobaven a les fornícules de l'església dels paüls quan aquesta era capella castrense, sense citar-ne, però, la nova ubicació.¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ LLORET PIÑOL 2001, s.p. Actualment el recinte emplaça el parc sanitari Pere Virgili, a l'avinguda Vallcarca.

¹⁷⁸ BARCELÓ 2003, pp. 186-187. De totes maneres, en publicacions anteriors per a la revista *Sintonía* de les Filles de la Caritat i al *Butlletí Informatiu de la Congregació de la Missió de la província de Barcelona*, Josep Barceló havia mencionat la seva localització, una a la Capella Castrense de la Ciutadella i l'altra al Racó Històric de les Filles de la Caritat, situat a la residència Maria Reina, *vid.* BARCELÓ 1985a, p. 10; BARCELÓ 1988, pp. 3-5

El 2005 Francesc Miralpeix recollia les tres obres del conjunt dels paüls que havien estat atribuïdes a Viladomat en el catàleg d'obra de la seva tesi monogràfica sobre l'artista. També feu una relació sobre els autors que n'havien parlat o les havien citat a les seves publicacions¹⁷⁹ i esmentà la ubicació actual de l'obra conservada.

Maria Garganté va publicar el 2006 els resultats de la seva tesi doctoral a l'obra *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell*, en la qual va presentar dades inèdites sobre la construcció de la Casa de la Missió que els sacerdots paüls van fundar a Guissona, en donar a conèixer el contracte d'obra de l'edifici. La troballa d'aquest document permeté exposar que el mestre d'obres del conjunt fou Damià Riba, un constructor barceloní i un dels pocs mestres forans que treballaren a la zona durant el segle XVIII.¹⁸⁰ Aquesta publicació també completava les dades localitzades per Joan Santaèulària Pujol al llibre *La casa Seminario de Guissona* (1988), en què s'exposaren les notícies documentals relacionades amb la fundació de la Casa de la Missió, els benefactors i els sacerdots que s'hi instal·laren per impulsar el creixement de la comunitat dels paüls durant la segona meitat del segle XVIII a Catalunya.¹⁸¹

El mateix any 2006 Christian Huarcaya i Beatriz Gamundí, en col·laboració amb el sacerdot Josep Barceló Morey, varen publicar l'article *El conjunt arquitectònic de la Casa de la Missió de Palma de Mallorca, des de la fundació fins a l'actualitat*, en el qual feren un repàs historiogràfic a l'establiment i les fases de construcció de la Casa de la Missió a la ciutat de Palma des del 1722, així com a les vicissituds que configuraren la seva situació i preservació actuals. Els autors partiren tant de la documentació d'arxiu de la comunitat a Palma, com de fonts bibliogràfiques contemporànies i posteriors al seu assentament a l'illa.¹⁸² Aquesta recerca es veuria completada el 2013 amb la publicació de l'article *Els retaules de l'església de la Casa de la Missió de Palma*,¹⁸³ del mateix Huarcaya, el qual s'interessava pel mobiliari litúrgic encarregat per la comunitat dels paüls des de la seva fundació i indicava les advocacions de l'altar major i les capelles de l'església, l'any de la seva construcció, els retaules i les imatges que les ornamentaven i els canvis que ocorregueren en la seva decoració amb el pas dels segles.

---

¹⁷⁹ MIRALPEIX 2005, pp. 729, 894 i 1093

¹⁸⁰ GARGANTÉ 2006, p. 149

¹⁸¹ SANTAÈULÀRIA 1988

¹⁸² HUARCAYA – GAMUNDI 2006, pp. 75-92

¹⁸³ HUARCAYA 2014, pp. 67-84

El 2007 Aram Monfort i Coll, arran de la seva tesi dedicada a l'ocupació franquista de Barcelona, els camps de concentració i les presons d'homes de la capital el 1939, aportava noves dades sobre l'ús que havia tingut el recinte castrense després de la Guerra Civil, emprat per a assistir i tancar presos dels batallons de treballadors.¹⁸⁴

D'altra banda els frares mercedaris també han dut a terme una labor històrica fonamental sobre les efemèrides i les vicissituds sofertes per aquest orde a Barcelona al llarg de la seva existència. Un exemple en són els estudis del frare Juan Pablo Pastor Ariño, que el 2010 va publicar un fascicle, dintre la col·lecció *Familia Mercedaria*, dedicat a la tornada de l'orde a Barcelona després de la seva expulsió el 1835 i als 48 anys en què els mercedaris residiren al convent del Bonsuccés.¹⁸⁵

L'estudi que el 2011 publicà Antoni Simón i Tarrés, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, publicava noves dades biogràfiques sobre l'estirp del fundador de la comunitat dels paüls a Barcelona, Francesc Senjust i de Pagès. L'autor se centrà en l'orientació política d'alguns dels membres més propers del seu llinatge, pel que destacà el paper com a dirigents que tingueren el seu germà i bisbe de Vic, Manuel Senjust; o el seu nebot, Francesc Berardo Senjust, marquès de Montnegre.¹⁸⁶

El 2012 Julien Lugand editava el volum *Les échanges artistiques entre la France et l'Espagne*, en el qual presentava un article centrat en la figura de Josep Flaugier.¹⁸⁷ L'autor considerà que la seva obra, més que mostrar una evolució cap al Neoclassicisme, era eclèctica i depenia de cada encàrrec, pel que se solia moure entre el Barroc tradicional i el Neoclassicisme pròpiament dit. Tanmateix, Lugand estimà que la cúpula dels paüls estava molt influenciada per l'obra de Corrado Guiaquinto, opinió que es desmarca del llistat habitual d'influències i que incorpora un altre model a valorar.¹⁸⁸

Pel que fa a la història i als promotors de l'establiment de la Congregació de la Missió a Barcelona, l'any 2014 Josep M. Martí Bonet i Josep M. Juncà publicaren el llibre *El Cardenal Sala. Història d'una tragèdia*, on dedicaren un capítol al paper que va tenir el

---

¹⁸⁴ MONFORT 2007, pp. 266-267. L'any 1941 encara hem localitzat casos en què l'hospital militar del carrer Tallers servia per realitzar consells de guerra i destinar interns a les presons, com és el cas de «Consejo de guerra contra un destacado patrullero», *ABC Madrid*, s. núm., 14-IX-1941, p. 15

¹⁸⁵ PASTOR 2010, pp. 12-38

¹⁸⁶ SIMÓN I TARRÉS 2011, pp. 299-301 i 308-313

¹⁸⁷ LUGAND 2012, pp. 263-274

¹⁸⁸ *Ibid.*, pp. 267-268

llavors bisbe Benet de Sala en la fundació de la Casa de la Missió i la funció d'aquesta comunitat envers la ciutat.¹⁸⁹

El 2015 Marià Carbonell amplià les dades facilitades per Manuel Arranz sobre el germà coadjutor i arquitecte Francisco Badia al capítol *El Palau confiscat. De l'Audiència a la Diputació Provincial*, del llibre *El Palau de la Generalitat de Catalunya, art i arquitectura*.¹⁹⁰ L'autor considerà que Badia fou el tracista de diverses obres del Palau de l'Audiència o de la Generalitat des del 1762 fins al 1771,¹⁹¹ en concret de l'ampliació de la capella de Sant Jordi amb la zona presbiteral (1768) i del campanar o torre de les hores de planta quadrada que es pot veure des del Pati dels tarongers (1769-1771), a més de ser el responsable de la primera reforma de la crugia de llevant del Pati dels tarongers, per traslladar-hi l'arxiu reial (1766-1767).¹⁹²

En parlar de Francesc Badia, Carbonell també va presentar el cas de l'església dels paüls i considerà que el tracista, germà llec de la Congregació de la Missió des dels 26 anys, podria haver intervingut en la construcció del temple o, si més no, les obres podrien haver estat la seva font formativa per aprendre l'ofici.¹⁹³ Pel que fa a les característiques arquitectòniques, l'autor cità un llibre de caixa de la comunitat, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó,¹⁹⁴ en el qual es demostrava l'empenta que entre 1736 i 1742 va tenir l'obra de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, gràcies a les almoines del germà llec d'origen flamenc Philippe-Emmanuel de Bette (1675-1742), el qual podria haver facilitat la participació d'algun enginyer militar borbònic en el disseny del temple, tal com havia defensat Duran i Sanpere en el seu article de 1948.

Tanmateix, el 2015 es va publicar el llibre *Joies del Barroc català: del Renaixement al Vuit-cents*, coordinada per Francesc Fontbona, una enciclopèdia dedicada a les obres d'art català més rellevants d'època moderna i en la qual es destinà una entrada als frescos de l'església de Sant Pere Nolasc, comentada per Francesc M. Quílez.¹⁹⁵ En aquesta es resumiren les consideracions anteriorment esmentades sobre l'obra de Josep Flaugier, recollia la lectura iconogràfica de la cúpula com a una representació de la coronació de la Verge per part de la Santíssima Trinitat, envoltada d'àngels, sants, màrtirs

¹⁸⁹ MARTÍ BONET – JUNCA 2014, pp. 43-50

¹⁹⁰ CARBONELL 2015, pp. 494-506 i 537

¹⁹¹ *Ibid.*, p. 537

¹⁹² *Ibid.*, p. 500

¹⁹³ *Ibid.*, p. 502

¹⁹⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108; citat a *Ibid.*, p. 501

¹⁹⁵ QUÍLEZ 2015, pp. 322-325

i bisbes, i datava l'obra al voltant de l'any 1801, com un encàrrec realitzat pels sacerdots paüls i el comerciant Tomàs Serrallach. L'autor defensà que el programa traspuava originalitat i que no era el primer cop que l'artista s'enfrontava a una decoració al fresc, ja que anys enrere havia realitzat un programa iconogràfic de caràcter mitològic en algunes estances del palau Miró a Reus, amb un gran nombre d'analogies compositives amb l'obra del conjunt de la Missió, com la concepció del cànon allargassat per les figures, els rostres de gran expressivitat i l'ús de la grisalla.

El mateix any 2015 tant el grau d'Arquitectura Tècnica com el màster de Tecnologia de l'Arquitectura de la Universitat Politècnica de Catalunya varen impulsar la realització de dos treballs finals basats en l'estudi de la parròquia de Sant Pere Nolasc. Tot i que el caràcter historicoartístic és sumari i basat en el repàs bibliogràfic del nostre treball final de màster, han aportat l'aixecament de nombrosos plànols del temple,¹⁹⁶ i un original estudi tècnic i comparatiu de la cúpula amb altres tipologies arquitectòniques cupulars localitzades en diferents temples barcelonins d'època moderna i contemporània, pel que ha resultat de gran interès per al nostre estudi.¹⁹⁷

Reprement la tipologia de cúpula i tambor emprats al temple dels paüls, a la publicació pòstuma d'un escrit de Manuel Arranz intitulat *L'arquitectura religiosa a Barcelona en el segle XVIII* (2016), l'autor defensava que, entre els diversos aspectes arquitectònics projectats pels constructors catalans d'època moderna, aquests no foren capaços de resoldre correctament l'aspecte extern dels seus cimboris o mitges taronges. Així doncs, aquest tipus d'obres no resistien la seva comparació amb les cúpules del barroc romà, ja que molt sovint no tenien tambor, amb motiu de la seva probable incapacitat per a dissenyar-lo i executar-lo i, quan el tenien, el desastre era encara major, com demostrava l'aspecte barroer de la cúpula de Sant Agustí Nou. De totes maneres, l'església de la Missió assolía una qualificació més elevada, però sempre en un nivell de gran discreció.¹⁹⁸

Finalment, l'any 2016 l'arquitecte Marco Pistolesi va defensar la tesi *Padre Bernardo della Torre, architetto della Congregazione della Missione: 1715-1749*, de la qual deriva la publicació de l'article *L'architettura lazzarista tra Italia e Spagna: la chiesa della Missione di Barcellona (1710-1746)*.¹⁹⁹ En aquesta tesi, Pistolesi va dedicar un capítol a analitzar

---

¹⁹⁶ MONTERO ZUAZUA 2015, pp. 37-65

¹⁹⁷ BATLLORI ARANDA 2015, pp. 87-110; 116, 137-140

¹⁹⁸ ARRANZ 2016, p. 39

¹⁹⁹ PISTOLESI 2016b, 51-62

les característiques arquitectòniques de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu a Barcelona, i les comparava amb les solucions emprades per l'arquitecte i sacerdot paül Bernardo della Torre als temples de la mateixa congregació a Roma i a Tívoli.²⁰⁰ Pistolesi presentà per primer cop la hipòtesi que Bernardo della Torre, el qual havia estat a la Casa de la Missió de Barcelona el 1724 i el 1736 com a visitador provincial,²⁰¹ hauria pogut donar el seu parer sobre els aspectes arquitectònics de l'església que des del 1710 s'estava construint a la capital catalana, ja que, segons l'autor, les característiques tipològiques i lingüístiques de la zona del creuer i el presbiteri del temple de Barcelona estan connectades inequívocament amb l'obra concebuda per Della Torre a les esglésies de la Congregació de la Missió de Gènova (1728), Tívoli (1735-1741) i Roma (1739-1743). Per tant, esdevingué el primer autor a aportar notícies documentals sobre la circulació de models entre Itàlia i Barcelona, només apuntada anteriorment per alguns sacerdots paüls en els seus articles als *Anales*.²⁰²

2.1.6. Consideracions finals

El recorregut bibliogràfic realitzat al voltant de la Casa de la Congregació de la Missió ens ha permès configurar una primera aproximació a la matèria d'estudi, així com reconèixer els buits, errors i problemes a tractar en la tesi a emprendre, per tal de relativitzar possibles hipòtesis imprecises i confuses. Una vegada conclòs hem pogut observar que, al llarg dels tres segles d'existència del conjunt i a excepció dels estudis breus i concisos de Cayetano Barraquer i Agustí Coy, no s'ha dut a terme cap investigació específica de les Cases de la Missió a Barcelona des d'una perspectiva arquitectònica i artística. Així doncs, en la major part dels casos, s'han realitzat revisions històriques generals sobre la Congregació de la Missió i les cases establertes en territori hispànic, així com aportacions documentals puntuals sobre algun membre o qualcun element patrimonial en concret del temple.

Per tant, cal puntualitzar que la recerca documental sobre els aspectes historicoartístics del conjunt dels paüls encara es troba en un estat primerenc, tal com demostra la manca de consens entre historiadors i altres especialistes sobre la cronologia constructiva de l'església dels paüls, ni l'existència d'una lectura sobre el seu tarannà arquitectònic insòlit dintre del panorama català del moment; com també s'han denotat les confusions dels

---

²⁰⁰ PISTOLESI 2016a, 50-57

²⁰¹ Dades facilitades anteriorment per PARADELA 1923, p. 94-95 i 103; i ORCAJO 2007, pp. 64 i 72

²⁰² PADRÓS 1960, p. 694; BARTOLOMÉ 1968, p. 392

autors alhora d'identificar l'edifici, amb motiu dels diversos apel·latius amb què la documentació del segle XVIII feia referència al conjunt. Tanmateix s'ha advertit una absència de referències sobre les peces i el mobiliari litúrgic que varen ornamentar el temple i el cenobi, a banda de les sis obres conegudes a partir de la publicació de Ceán Bermúdez i del catàleg de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi; així com no s'han acabat d'esclarir les circumstàncies de l'encàrrec que la comunitat va fer al pintor Josep Flaugier per a fer la seva composició pictòrica a la cúpula, l'autoria de la composició de l'estructura cupular primerenca, o el desenvolupament del litigi entre Flaugier i la Congregació de la Missió pel pagament de l'obra.

Així doncs, es fa latent la necessitat de realitzar una recerca documental exhaustiva i aportar referències inèdites que donin a conèixer dades concretes sobre l'establiment i el desenvolupament constructiu de les Cases de la Missió a Barcelona entre els segles XVIII i XIX. D'aquesta manera es poden arribar a contextualitzar correctament les obres en l'entorn artístic català del Set-cents i establir paral·lelismes estilístics i tipològics, a més de completar el perfil dels arquitectes reconeguts i dels mestres d'obra ignorats en aquest repàs bibliogràfic. Per tant, tindrem les eines per a desenvolupar els arguments que permetin demostrar que les obres desenvolupades per aquesta congregació esdevenen exemples singulars i importants per a l'estudi de l'arquitectura catalana del moment. Tanmateix, cal realitzar una exhaustiva recerca sobre els artífexs i artistes, encara força desconeguts, que varen participar en l'ornamentació de l'església i de la Casa de la Missió, per valorar la seva qualitat i transcendència, així com per procedir a conformar un catàleg minuciós de les obres conservades i de les documentades però extraviades.

Finalment, considerem que resultaria convenient completar aquestes dades amb les notícies vinculades a la transformació del primer conjunt dels paüls en hospital militar i fàbrica de tabacs i de la conversió del segon conjunt en presidi durant el primer terç del segle XIX, per tal d'esbrinar com aquestes modificacions podien haver repercutit en l'estat de conservació dels béns mobles i immobles dels paüls.

2.2. Fonts documentals

En primer lloc, i per tal d'introduir la naturalesa de la documentació consultada, cal tenir present que els llibres, volums i lligalls de documents que pertanyien a l'arxiu i a la biblioteca dels paüls a Barcelona quedaren dispersats arran de la supressió de la Congregació de la Missió en territori hispànic el 1835, pel que actualment aquests es poden localitzar en tres centres diferents.

El 1836 els fons bibliogràfics i part dels fons documentals procedents dels arxius i les biblioteques del clergat barceloní varen ser dipositats a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, però el 1943 part de la documentació arxivística que s'hi havia dipositat va ser traslladada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Per tant, actualment, la biblioteca i l'arxiu de la Congregació de la Missió de Barcelona, juntament amb alguns fons de les cases de Reus i Guissona, es troben repartits entre l'Arxiu de la Corona d'Aragó, la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona i l'Arxiu de la Congregació de la Missió a Madrid.²⁰³

Malauradament, tot i que aquesta tesi se centra a estudiar la construcció i l'enriquiment decoratiu de les Cases de la Missió de Barcelona, hom ha de tenir present que, en cas que la comunitat hagués elaborat uns llibres d'obra específics sobre l'edificació dels conjunts, aquests no han estat localitzats.²⁰⁴ Així doncs, per tal de resoldre aquest primer impediment, hem realitzat un buidatge sistemàtic de nombrosos fons documentals alternatius i generats pels mateixos paüls a Catalunya, els quals han permès completar la informació sobre els aspectes anteriorment assenyalats, tot i que possiblement no amb la mateixa exactitud que ens hagués facilitat l'existència i conservació de llibres específics sobre la fàbrica del conjunt.

---

²⁰³ Alberto Torra introduí la tipologia d'alguns dels volums que es podien consultar a l'ACA referents a la Casa de la Missió a TORRA 2002; Francesc Miquel Rosell inventarià nombrosos manuscrits dels paüls custodiats a la BRUB, a MIQUEL ROSELL 1958-1969, 4 vols.; el sacerdot Benito Paradela també va transcriure alguns dels documents que es poden trobar a l'ACMM a PARADELA 1931; i el sacerdot Josep Barceló va enumerar els volums que havia localitzat tant a l'ACA com a la BRUB a BARCELÓ 2006, pp. 537-544. Als annexes es pot consultar una taula en què s'ha inventariat de manera sumària el fons arxivístic de la Congregació de la Missió i on hom hi trobarà la cronologia precisa de la documentació que hem localitzat realitzada pels paüls i conservada als centres esmentats.

²⁰⁴ Tenim constància de l'existència d'unes llibretes o quaderns sobre les despeses de l'obra gràcies a les anotacions puntuals que l'anomenen en els llibres de caixa generals, però aquestes no s'han localitzat: ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (1735); i vol. 3093, s.f. (1748-1749). De totes maneres, tant als llibres de rebudes i despeses de la comunitat i a les llibretes de comptabilitat sobre els llegats dels benefactors de l'obra, també s'hi troben anotades les despeses de la construcció, tot i que amb algunes llacunes temporals.

D'entre els fons documentals traslladats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó des de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, anomenats *Monacales-Universidad*, cal esmentar els llibres de registre comptable d'entrades a la caixa de la comunitat, elaborats per l'ecònom de la Casa de la Missió, els quals permeten conèixer les seves fonts d'ingressos i els noms dels benefactors de l'obra. Entre aquest corpus documental també destaquen els reglaments a seguir pels pares i germans de la comunitat, els registres d'ingrés dels novicis i la realització dels seus vots a la Casa de la Missió, que resulten útils per conèixer les dates de naixement i defunció dels seus membres i algunes de les seves professions; així com els llibres de difunts, en què es feia constar l'emplaçament de la casa on aquests eren enterrats.

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó també hi podem localitzar la documentació eclesiàstica que fins al 1918 conservava la Delegació Provincial d'Hisenda de Barcelona sobre la Casa de la Missió. D'entre els fons d'Hisenda, denominats *Monacales-Hacienda*, destaquen els llibres de rebudes i despeses, realitzats per l'administrador de la comunitat, els quals ens permeten conèixer, a grans trets, notícies sobre els preus dels materials, la seqüència constructiva, els noms dels benefactors més rellevants de l'obra i els artífexs de l'edificació, ampliació i ornamentació de l'església i la resta del cenobi; si bé no donen excessiva informació sobre les pautes arquitectòniques que regien l'obra.

Tanmateix s'hi conserven nombrosos llibres de rendes, censos i censals, en què es faciliten dades sobre els béns immobles i algunes de les principals fonts de finançament de la comunitat, així com hi ha diversos llibres de fundacions de misses i aniversaris per part dels devots de la casa, un llibre que registrava la concurrència d'exercitants i ordenants a la Casa de la Missió des del 1735 fins al 1783; i l'inventari de béns mobles del cenobi, que allista el mobiliari i els objectes pertanyents a la comunitat de manera succinta, de manera que ens possibilita l'estudi del creixement i puixança de la casa a l'hora d'analitzar la riquesa del seu volum patrimonial.

D'altra banda, l'arxiu també custodia diversos lligalls amb papers solts corresponents a cartes, circulars, llibretes de despeses de les cases de Guissona i Reus i sermons realitzats pels sacerdots de la casa.

Pel que fa als fons conservats actualment a la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona, podem observar que aquesta preserva 864 llibres que formaren part de la

biblioteca de la Casa de la Missió, així com 88 manuscrits de la mateixa entitat, els quals engloben ordenances dels visitadors provincials, cartes circulars dels superiors i decrets de les assemblees generals, els quals intermitentment ofereixen dades sobre aspectes de l'edificació i ornamentació de la casa de Barcelona.

Per últim, l'Arxiu de la Congregació de la Missió de Madrid disposa de diversos manuscrits originals, que varen ser facilitats pels mateixos sacerdots de la Casa de la Missió de Barcelona, així com còpies manuscrites d'exemplars extraviiats o de volums conservats a institucions barcelonines. Ja hem destacat a l'estat de la qüestió l'interès i la transcendència que té per la nostra investigació la transcripció manuscrita a finals del segle XVIII d'un llibre d'efemèrides no localitzat sobre la Casa de la Missió. Aquesta crònica disposa d'anotacions del mateix Francesc Senjust sobre les vicissituds de la fundació de la casa i una ressenya sobre l'acte de benedicció de l'església. D'altra banda, la consulta de la publicació periòdica dels *Anales* de la congregació de Barcelona i Madrid, conservats a la biblioteca d'aquesta mateixa institució, ens ha permès completar l'estat de la qüestió i conèixer quins fons documentals havien estat localitzats i estudiats pels paüls, així com aquells que encara els resultaven desconeguts.

Tanmateix cal mencionar l'Arxiu de la província romana de la Congregació de la Missió, custodiat al Colegio Leoniano de Roma, en el qual es troba el corpus documental de la Casa de la Missió de Montecitorio. Aquest fons és significatiu perquè alguns dels volums recullen informació sobre el període en què la Casa de Barcelona va estar lligada a la província romana (1704-1736) i normatives generals de la congregació a finals del segle XVII i principis del segle XVIII, en les quals s'enumeraven les condicions necessàries per fundar una Casa de la Missió, segons les funcions i el *modus vivendi* intern de la comunitat; els llibres de la procura provincial, en què apareixen el capital i els objectes enviats des de Roma per a la comunitat barcelonina; i les cartes trameses entre Barcelona, París i Roma referents a la fundació de la Casa de la Missió a la Ciutat Comtal i els criteris de cada agent implicat al respecte.

Per tal de localitzar documentació no directament produïda pels paüls però sí relacionada amb els aspectes que estudiem sobre les Cases de la Missió de Barcelona, es va recórrer a la consulta de fons diversos:

A fi de cercar fons notariais relacionats amb la comunitat es va recórrer a la consulta de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. A partir d'aquesta investigació s'han identificat els notaris que treballaren més habitualment amb la comunitat als segles XVIII i XIX, que foren Vicenç Gavarró menor, Joan Solsona, Josep Francesc Fontana, Josep Amat i Reixac, Fèlix Avellà, Sebastià Prats, Josep Maria Avellà, Fèlix Veguer i Avellà, Marià Llobet i Vaixeras i Ignasi Llobet; així com s'han consultat els manuals notariais que contenen l'instrument de fundació de la Casa de la Missió el 1703, el testament del fundador Francesc Senjust i de nombrosos benefactors de la casa, així com alguns inventaris de béns i l'escriptura de la col·locació de la primera pedra de la nova església de la Missió el 1710, entre d'altres.

En la mateixa línia, l'Arxiu Diocesà de Barcelona conserva en els seus *Registra Gratiarum* i *Communium* del segle XVIII diverses notícies relacionades amb la Casa de la Missió, com la col·locació de la primera pedra i benedicció de l'església primitiva el 1705, algunes «autèntiques de relíquies» que ingressaven a la Casa de la Missió de Barcelona i els edictes episcopals per a la realització d'exercicis espirituals a la casa dels paüls al llarg del segle XVIII. A banda d'això, a l'*Archivio Segreto Vaticano* també s'hi conserven alguns escrits adreçats al pontífex Climent XI des de Barcelona i Roma durant el període regnant de l'arxiduc Carles d'Àustria i relatius al funcionament de la congregació i de la comunitat a la Ciutat Comtal que han resultat rellevants per reconstruir una etapa notable de la història dels paüls a Barcelona.

L'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona també conserva notícies sobre el nomenament com a ardiaca del fundador Francesc Senjust, al llibre de la Sivella, i sobre el paper de Jeroni Enveja com a canonge de la Seu, a les actes capitulars; així com notícies sobre la Casa de la Missió el 1751, al *Speculum septem ecclesiarum parrocialium barcinonensium* escrit pel prevere i notari de la cúria del vicariat general de Barcelona Antonio Campillo.

A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona es troba dipositada la documentació de l'Arxiu del Veguer, on hi ha la sèrie de llicències d'obres privades i on hem localitzat la llicència concedida a Francesc Senjust per modificar la casa que posseïa al capdamunt del carrer Tallers i condicionar-la als seus propòsits fundacionals. També hem consultat la sèrie d'Obreria del fons municipal, en què trobem els permisos sol·licitats per part dels superiors de la Casa de la Missió per a intervenir o modificar elements que afectaven la

via pública, com l'obertura de finestres i balcons a les façanes de la Casa de Matamoros i la seva reedificació, la reparació de les parets de l'hort del cenobi del carrer Tallers i l'edificació de la segona Casa de la Missió al carrer Reina Amàlia.

Per altra banda, després de la mort del capellà castrense i escriptor Agustí Coy Cotonat aquest arxiu adquirí, d'entre els seus fons personals, diverses quartilles redactades el 1916 sobre les efemèrides de la primera casa dels paüls al carrer Tallers i sobre la història de l'hospital militar, ja que Coy fou capellà de l'església i s'interessà per fer recerca sobre els esdeveniments que experimentà el conjunt.

Al mateix arxiu podem trobar la carpeta de documents familiars del pintor Josep Flaugier, en què es conserven les cartes que l'artista va adreçar a diferents autoritats per aconseguir el pagament de l'obra per part dels paüls i en què explicà, a grans trets, el procediment que va seguir per realitzar el conjunt.

La Biblioteca de Catalunya custodia fons amb els quals hem pogut realitzar els arbres genealògics de la família Senjust i Serrallach, així com notes i documents puntuals vinculats a la vida i l'activitat de Josep Flaugier.

A Madrid, els fons de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* ens han permès localitzar els dos permisos que varen sol·licitar els sacerdots paüls per construir la segona Casa de la Missió a Barcelona, així com un expedient datat del 1803 per construir un hospital militar a la ciutat que finalment no es va arribar a portar a terme, però amb el qual podem realitzar una visió més acurada de la situació assistencial a la ciutat abans de la conversió hospitalària de l'edifici de la Missió el 1809.

Per poder investigar l'esdevenir com a hospital militar de la primera Casa de la Missió, un cop desapareguda la fàbrica de tabacs el 1842, així com el procés de conversió de la segona Casa de la Missió en presó pública, l'arxiu primordial a consultar ha estat l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, que conserva nombrosos expedients sobre petites obres realitzades al conjunt hospitalari, les actuacions al voltant del seu enderroc el 1943, la permuta dels terrenys de la plaça Bonsuccés amb els de la plaça Castella el 1945 i documentació diversa sobre la restauració de l'església i la realització d'elements patrimonials per tal d'adaptar el conjunt al culte mercedari entre el 1945 i el 1960.

Per tal d'estudiar l'última restauració del temple hem recorregut al Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona, ja que aquest organisme conserva la documentació relacionada amb la rehabilitació de l'església de Sant Pere Nolasc entre el 1995 i el 1999 i ens ha permès conèixer quines eren les patologies detectades en el conjunt arquitectònic i pictòric mural abans de la seva actuació.

Els fons de l'arxiu mercedari de Barcelona també han estat essencials per conèixer l'última etapa de l'església de la Missió com a parròquia de Sant Pere Nolasc. Així doncs, la consulta dels capítols provincials entre 1943 i 1952 han permès reconstruir el procés de trasllat de la comunitat des de Bonsuccés fins a la plaça Castella; els llibres de crònica diària del convent també han aportat nombroses notícies sobre el procés de restauració de l'església el 1998; i, per últim, la consulta dels articles publicats en revistes editades per l'orde, com *Obra Mercedaria* o *Família Mercedaria*, ha estat útil per obtenir notícies sobre els aspectes assenyalats.

Pel que fa a les fonts cartogràfiques, en no disposar dels dissenys o projeccions creades per la mateixa comunitat,²⁰⁵ hem recorregut als plànols realitzats pels enginyers militars al llarg dels segles XVIII i XIX, tant del baluard de Tallers, en què ocasionalment apareix representat amb més o menys precisió el conjunt de la Missió, com dels cenobis quan hagueren de ser convertits en hospital militar i en presó, així com dels projectes d'hospital militar que es van intentar projectar a Barcelona durant els segles XIX i XX i que no van arribar a ser construïts. Aquest tipus de plànols s'han localitzat a les cartoteques del *Archivo General de Simancas*, del *Archivo General Militar de Madrid* i del *Archivo Intermedio Militar Pirenaico* a la Caserna del Bruc.

Així mateix, al Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya vàrem localitzar nombroses reproduccions dels plànols localitzats als centres anteriorment esmentats i documentació relacionada amb els projectes constructius realitzats als encontorns de la parròquia de Sant Pere Nolasc un cop finalitzada la urbanització de la plaça Castella.

---

²⁰⁵ Les ordenances realitzades pel visitador paül Edmonde Perriquet (1701-1755) a Barcelona el 1747 ens confirmen l'existència d'un plànol sobre l'obra del conjunt que fou aprovat pels ens competents de la Congregació de la Missió abans de dur a terme l'obra nova: BRUB, ms. 620, s.f. (14-VIII-1747); i a l'inventari de la Casa de la Missió del 1724 s'anotà l'existència de tres plànols, dos de la Casa de la Missió i un de l'església: ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 163, els quals augmentaren el 1753 amb l'existència d'un plànol més, sense especificar, però, el motiu d'aquest: ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 256

També hem tingut en compte els plànols de Barcelona conservats al departament de fons gràfics de l'Arxiu Històric de la Ciutat i a la cartoteca del *Centro Geográfico del Ejército* de Madrid, en els quals s'ha pogut observar la situació i els perfils canviants de la primera i la segona Casa de la Missió a la ciutat al llarg de les tres centúries.

Pel que fa a les fonts gràfiques, hem localitzat nombroses fotografies de l'església dels paüls a l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona, referents a la restauració del temple que l'Ajuntament va emprendre entre el 1943 i el 1952, així com del perfil de la Casa de la Missió quan era Hospital Militar. Per altra banda, l'Arxiu Mas, conservat a l'Institut Amatller d'Art Hispànic, conserva fotografies de l'església i d'alguns detalls del claustre abans de la Guerra Civil; i els fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya han resultat una altra font primordial per completar el buidatge gràfic de la Casa de la Missió de Barcelona, en conservar fotografies de l'interior de la casa de Tallers quan era un centre hospitalari, així com de la segona Casa de la Missió, convertida en presó de dones, abans de ser derruïda el 1936. També hem consultat alguns fons gràfics privats, com els de l'aparellador Joan Benavent, conservats per la seva filla, per tal d'aconseguir fotografies realitzades per l'autor sobre la segona cúpula, obtingudes durant la restauració de mitjans del segle XX.

Per tractar d'obtenir més informació sobre la figura de Francesc Badia, germà coadjutor i arquitecte, vàrem visitar l'Arxiu Diocesà de Lleida, on es conserven els llibres de batejos i defuncions d'Almenar, vila de naixement de l'esmentat arquitecte; així com l'Arxiu Comarcal de la Noguera, per tal de consultar els manuals notariais del districte de Balaguer; i l'Arxiu Municipal de Lleida, en què s'hi conserven les actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida, per tal de localitzar o descartar el seu nom com a mestre o obrer relacionat amb les edificacions que s'emprenien a la ciutat.

En relació a les Cases de la Missió fundades a Guissona i a Reus, a banda dels documents localitzats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ha resultat de notable interès la consulta dels arxius locals i comarcals. Així doncs, per a la Casa de la Missió de Reus, enderrocada amb els bombardejos de 1938, hem consultat l'Arxiu Històric de Tarragona, on hi ha dipositats els manuals notariais de Reus, l'Arxiu de l'Arquebisbat de Tarragona, on es conserven alguns llibres de comptes de la comunitat, i l'Arxiu Municipal de Reus, que conserva les actes municipals, en què apareix un dibuix de l'església i la casa de la Missió el 1758, així com plànols de les modificacions que es feren al temple un cop convertit el cenobi en Casa de la Caritat.

Pel que fa a la Casa de la Missió de Guissona, enderrocada entre el 1915 i el 1962, la major part de les notícies es troben a l'Arxiu Comarcal de la Segarra, on es custodien els fons del districte notarial de Cervera i on s'inclouen els de la vila de Guissona. De totes maneres, el contracte de construcció de la casa ja havia estat localitzat per Maria Garganté el 2006 i Joan Santaeulària ja havia publicat el 1988 nombrosos documents relatius a aquesta i conservats a l'arxiu de la congregació a Madrid.

3. Establiment de la Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona

3. Establiment de la Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona

3.1. Fundadors i principals benefactors

La comunitat barcelonina de la Congregació de la Missió va comptar amb diversos fundadors i benefactors que afavoriren l'establiment i la prosperitat de la seva labor a la ciutat. Per tal de facilitar la seva identificació, aquest capítol pretén aportar una breu ressenya biogràfica sobre els personatges, focalitzada en contextualitzar la seva relació amb la comunitat dels paüls i el seu paper envers la història del conjunt.

3.1.1. Francesc Senjust de Pagès²⁰⁶ (Barcelona, 1654-1708)

Francesc Senjust fou titular de diversos beneficis, canonge de la Seu d'Urgell (1678-1686), prior del monestir de Santa Maria de Santa Oliva (1691-1702), sacerdot de la Congregació de la Missió (1704-1708) i ardiaca de la Seu de Barcelona (1707-1708).

Va néixer a Barcelona el 1654, fill d'una família noble amb residència al carrer del Pi.²⁰⁷ El seu pare, Francesc Senjust de Pagès de Vallgornera (†1692), hereu universal de Jeroni Senjust de Castre (†1636), va ser escollit conseller en cap de Barcelona en dues ocasions, el 1675 i el 1684.²⁰⁸ La seva mare, Maria Pexau de Planella (†1695), posseïa el títol de senyora de la Morana.

Va tenir nou germans, d'entre els quals destacaren Josep Senjust de Pagès (1647-1701), primogènit i hereter de la casa, senyor d'Albons i de la Morana i besavi de Rafael Amat de Cortada; Manuel Senjust de Pagès (1648-1720), bisbe de Vic; Galderic Senjust de Pagès (1657-1735), abat del monestir de Sant Pere de Camprodon; i Joan Senjust de Pagès, militar i governador de Menorca.²⁰⁹

---

²⁰⁶ El seu cognom presenta diverses grafies, sent comú localitzar-lo esmentat com a Santjust, Sentjust, Sanjust, Senjust, Sant Just, Sant-Just, Sent Just, Sen-Just i Sent-Just. Hom ha fet servir la grafia que l'interessat va utilitzar més habitualment per a signar els seus escrits i la que usaren freqüentment els pares paüls als documents arxivístics conservats, a més de ser la grafia que es fa servir a la veu "paül" de l'Enciclopèdia Catalana per referir-se a aquest personatge.

²⁰⁷ L'arbre familiar de la casa Senjust es pot consultar a l'annex 12.6.1

²⁰⁸ LAZERME 1975, vol. 3, p. 17

²⁰⁹ FELIU DE LA PEÑA 1709, vol. III, p. 615; AHCB, Fons personals, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02, 1916, s.f.; TORRES 1904, p. 49

Una altra de les seves germanes, Serafina Senjust de Pagès de Pexau, es va casar amb Agustí de Berardo Santàgata, senyor de Montnegre, l'any 1664. El fill, Francesc de Berardo Senjust (†1714), nebot de Francesc Senjust, va rebre de part de Carles III d'Àustria el títol de marquès de Montnegre i la grandesa d'Espanya, unes distincions que denotaven la reconeixença pública d'aquesta figura per part del monarca i esdevenien la recompensa a la seva fidelitat.²¹⁰

Sobre la infància de Francesc Senjust no s'han localitzat registres documentals conservats; pel que només coneixem el que el seu primer biògraf i company, el canonge Francesc Garrigó, donà a conèixer a l'oració fúnebre que va compondre per a l'ardiaca. Així doncs, Garrigó afirmava que durant la seva infantesa Senjust es va formar a Tortosa amb el seu oncle,²¹¹ Joan Pagès de Vallgornera (act. 1653-1671), prior claustral de la Seu de Tortosa i diputat del braç eclesiàstic de la Generalitat.²¹²

Un cop finalitzats els seus estudis, al voltant de l'any 1678, va ser ordenat sacerdot i va obtenir el canonicat a la Seu d'Urgell. De totes maneres i per recomanació del seu confessor, l'any 1686 Francesc va renunciar al canonicat i a altres prebendes, a excepció del Priorat de Santa Oliva que l'obligava a mantenir la cura d'ànimes, i es va retirar a la soledat per fer vida ascètica.²¹³ Així doncs, es dedicà a les missions populars i a altres obres de zel a Santa Oliva.²¹⁴ De fet, l'any 1738 l'erudit Pedro Serra Postius, el qual havia conegut al fundador,²¹⁵ afirmava que a Barcelona existia una capella que portava per nom *la del arcediano Sen-just* i que rebia aquesta nomenclatura perquè durant un temps hi va viure solitàriament aquest personatge.²¹⁶ Tot i que no hem localitzat més dades al respecte, creiem que podria tractar-se de l'ermita que es va fer construir a un terreny heretat a Sarrià²¹⁷ i que quedava recollida a l'escrit fundacional de la congregació del 6 de novembre de 1703.²¹⁸

---

²¹⁰ SIMON I TARRÉS 2012, p. 308; MARTÍ FRAGA 2013, pp. 392-393

²¹¹ GARRIGÓ 1708, p. 8; TORRES 1904, p. 49; BARCELÓ 2006, p. 41

²¹² També va ser president de la Generalitat de Catalunya entre 1668 i 1671. SANS I TRAVÉ 2002, p. 856; SOLÉ SABATÉ 2003, vol. II, pp. 265-268

²¹³ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 2; GARRIGÓ 1708, pp. 22-23; TORRES 1904, p. 52; PARADELA 1923, p. 14

²¹⁴ PARADELA 1935, p. 7

²¹⁵ «Bien quisiera yo epilogar aqui la vida, de este varon santo, que conocí, y traté; pero el saber, que expresamente la escriben sus Hijos, suspente el curso a mi pluma», a BRUB, ms. 192 (02-VII-1708)

²¹⁶ AHCB, ms. A, núm. 85, f. 40; citat per PADRÓS 1961, p. 55. No es tracta de l'església de la Casa de la Missió al carrer Tallers, perquè aquesta ja l'anomena a AHCB, ms. A, núm. 85, f. 18

²¹⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4458, f. 35r

²¹⁸ AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/34, manual 1702-1703, ff. 786r-798v

Il. 1. Anònim, *Retrat de l'ardiaca Francesc Senjust de Pagès*, c. 1708–1732. RACBASJ, Museu, inv. 172

Il. 2. *Escut de la casa Senjust*, 1763
ACA, ORM, Gran Priorato,
volúmenes y legajos, 479/02, p. 14

Segons deixà escrit el mateix Senjust, el seu interès se centrava a crear una comunitat dedicada a realitzar missions populars per a la gent del camp i a impartir exercicis espirituals als religiosos i seculars, tal com havia disposat el papa Innocenci XI a Itàlia el 1682, tot i que llavors encara desconeixia l'existència de la Congregació de la Missió i de la seva obra.²¹⁹ Així doncs, el 1685 va adquirir una casa retirada a Barcelona, al capdamunt del carrer Tallers, i la va començar a habitar,²²⁰ mentre tractava, sense èxit,²²¹ de reunir un grup de religiosos afins a aquesta tasca.²²²

A partir del setge de 1697 la situació de torbació política que es vivia a Catalunya va fer que el seu director espiritual, el pare carmelità descalç Joan de la Concepció, li recomanés abandonar Barcelona per marxar de pelegrinatge²²³ i guanyar les indulgències del jubileu de 1700 a Roma. Després d'un llarg recorregut iniciat el 17 de setembre de 1698 i acompanyat de Miquel Xuriach (1682-1768),²²⁴ va arribar a Roma l'octubre de 1699²²⁵ i hi va fer una estada de set mesos.²²⁶ Posteriorment, i per voluntat del superior de la Casa de la Missió a Barcelona, Giovanni Domenico Ortese, Senjust va deixar per escrit el procés que va seguir l'establiment de la Casa de la Missió a la ciutat,²²⁷ recorregut que repassem al capítol respectiu.

A Roma, el sacerdot Benet Vadella (†1737), ardiaca de Besalú, procurador del canonge Antoni de Bastero a Roma i, més tard, secretari del cardenal exiliat Benet de Sala,²²⁸ el va acollir a casa seva i el va fer visitar la Casa de la Missió de Montecitorio,²²⁹ per tal que allà s'examinés sobre la cerimònia de la missa, un requisit indispensable per garantir l'observança de les facultats necessàries per dir missa a Roma.²³⁰

---

²¹⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 2-3; TORRES 1904, p. 63

²²⁰ AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/60, *plec de documentació diversa*, s.f. (c. 1700-1703)

²²¹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 3; PARADELA 1923, p. 12; PARADELA 1935, p. 7

²²² AHCB, Arxiu del Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-06, s.f. (02-IV-1685)

²²³ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 3; NADAL 1815, vol. I, pp. 226-227. Fra Joan de la Concepció, de la comunitat de Santa Maria de Gràcia, també fou el confessor de sant Josep Oriol. Al mateix manuscrit, però, una religiosa carmelitana que el conegué afirmava que el seu pare espiritual havia estat fra Antoni de Sant Josep, del convent de Sant Josep de Barcelona. ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 81

²²⁴ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, ff. 73v-77v. Miquel Xuriach ingressaria al seminari intern de la Congregació de la Missió el 20 de juliol de 1704 i faria els vots com a germà coadjutor el 4 d'octubre de 1707.

²²⁵ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 77v

²²⁶ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 77v; GARRIGÓ 1708, p. 37; TORRES 1904, p. 62

²²⁷ D'aquest manuscrit se'n conserva una còpia escrita a finals del segle XVIII, *vid.* ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 1-34

²²⁸ FELIU I TORRENT 1998, pp. 293-295

²²⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 77v; AHCB, Fons personals, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02, 1916, f. 23J; TORRES 1904, p. 54

²³⁰ FERNÁNDEZ 1974, p.8; POOLE 1973, pp. 205-206; TORRES 1904, p. 62

El descobriment d'una comunitat com la de la Congregació de la Missió, que es dedicava plenament als ministeris que ambicionava establir Senjust a Barcelona, va fer que el canonge tornés a la seva ciutat el maig de 1700 amb la voluntat de fundar l'institut i d'acollir, amb la major prestesa possible, als sacerdots paüls provinents de les cases d'Itàlia.²³¹

Llavors entrà en contacte amb el canonge Jeroni Enveja, un religiós que al seu testament havia disposat fer donació de tots els seus béns per a la fundació d'una congregació que implantés a Barcelona els ministeris que interessaven també a Senjust i que coincidien amb els que es dedicava la Congregació de la Missió.²³² A partir de la seva coneixença començà el procés per a l'establiment d'una comunitat de paüls a la capital catalana.

Per un privilegi de Climent XI, el bisbe Sala va admetre Senjust a la Congregació de la Missió com a sacerdot el 24 de maig de 1704, tot i que mai havia viscut en una Casa de la Missió ni havia fet el noviciat canònic. A més, va ser nomenat administrador de la casa fins a l'arribada dels sacerdots italians.²³³

El 29 de gener de 1706 el papa Climent XI el va nomenar, *motu proprio*, ardiaca major de la Santa Església Catedral de Barcelona i va prendre possessió de l'ardiaconat el 4 de maig de 1707.²³⁴ De totes maneres, les absències freqüents de Senjust en feines litúrgiques vinculades a la congregació, amb motiu de la seva labor diària al cor de la catedral com a ardiaca de la Seu, van provocar queixes sobre el seu descuit de la vida comunitària i apostòlica a la Casa de la Missió.²³⁵

Finalment, Senjust va defallir a Barcelona el 2 de juliol de 1708, a les 3 de la tarda,²³⁶ després de fer testament el 24 de juny de 1708 davant del notari Joan Solsona.²³⁷ Al *Calaix de Sastre* (1769-1816), Rafael Amat de Cortada (1746-1819), baró de Maldà i besnebot del fundador de la Casa de la Missió, feu sovint referència al vas o sepulcre

---

²³¹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 3; GARRIGÓ 1708, p. 28

²³² ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 3-4

²³³ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 28-29; AHCB, Fons personals, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02/03, 1916, f. 23LL; Hi ha autors que afirmen que va ser admès a la Congregació de la Missió el 19 de maig de 1704, *vid.* PARADELA 1935, p. 7

²³⁴ ACB, Llibre de notaris 760, Maties Marçal, ff. 51v-54r (02-V-1707); ACB, Llibre de la Sivella, vol. 11, f. 55 (04-V-1707); ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 21r; GARRIGÓ 1708, p. 55; TORRES 1904, p. 82; PARADELA 1935, p. 7; PADRÓS 1960, p. 529; BARCELÓ 2006, pp. 155-156

²³⁵ PARADELA 1923, p. 70; BARCELÓ 2006, p. 153; ORCAJADA 2007, p. 56

²³⁶ FELIU DE LA PEÑA 1709, vol. III, p. 606; ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 21v; TORRES 1904, p. 85; PARADELA 1935, p. 7

²³⁷ AHPB, Joan Solsona, 890/22, s.f. (24-VI-1708)

familiar que la casa Senjust posseïa a la capella de Nostra Senyora de la Vida o del Santíssim Sagrament de l'església del convent del Carme a Barcelona.²³⁸ Tot i així, allà no hi varen ser enterrats ni Francesc Senjust ni el seu germà Manuel Senjust, en decidir ser inhumats al vas comú de l'església de la Missió.²³⁹

Així doncs, el cos de Senjust va estar exposat dos dies en un túmul rodejat per 8 atxes i per espai de tres dies consecutius es van celebrar honres fúnebres en la seva memòria. Les seves virtuts van ser predicades pel prevere Francisco Garrigó, membre de la conferència eclesiàstica fundada per Senjust el 1707²⁴⁰ i van ser publicades sota el títol de *Threnos lamentables que en las exequias celebradas por la Conferencia eclesiástica erigida en la Casa del Santo Instituto de la Misión desta Excma. ciudad, a las tan justas y devidas memorias de su fundador, el muy ilustre Señor Don Francisco de Sen-Just y de Pages*.

Cap al 1820 es va escriure una referència sobre la seva defunció al llibre d'òbits de la Casa de la Missió a Barcelona, en la qual es feu constar que els sacerdots de la Missió llavors consideraven que el seu cos havia estat enterrat a la primitiva església, a un espai que després s'anomenà capella de la convocatòria, al costat de l'altar i a la part de l'Epístola; pel que va ser el primer a estrenar el sepulcre fabricat per a la comunitat a la casa.²⁴¹

---

²³⁸ ACA, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 229r, 233r (*Convent del Carme, Libro de óbitos*); AMAT DE CORTADA 1987-2003, vol. VII, pp. 10 i 132; vol. XI, p. 41

²³⁹ Sobre l'enterrament de Manuel Senjust a la Casa de la Missió es conserva la següent referència: «Als deseuit de Janer del Any mil set cents y vint, a las quatre oras y mitje del maty mory lo llustre Senyor Don Manuel Sant Just y Pagés, Bisbe de Vich. Mory en casa Romualdo Xammar de Baix, ay aura estat tretze mesos y tretze diez perque ay vingue al sinch de desembre del any mil set cents deseuit. Lo dia desanou de dit mes y any de Janer sels selebraren dos officis de franch tots los sacerdots, que heren deset, y die vint de Janer de dit mes y any lo aportaren a Barcelona y lo deposaren en lo seminari y rebé tots los sacraments», MAS 1906-1921, vol. 13, p. 183; ORDEIG I MATA 2014, p. 280

²⁴⁰ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 21v; TORRES 1904, p. 86

²⁴¹ «Su cuerpo fue enterrado según se cree en la Iglesia, que después se llamó Capilla de la Convocatoria junto al altar a la parte de la Epistola donde descansa hasta ahora», a ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.

3.1.2. Jeroni Enveja Marcer (Barcelona, 1642 – Camp de Tarragona, 1709)

Jeroni Enveja fou canonge de la Seu de Barcelona²⁴² (c.1689-1709) i cofundador de la Congregació de la Missió a la mateixa ciutat. Era fill de Bernat Enveja, doctor en medicina i metge de la comunitat del monestir de Sant Jeroni de la Murtra,²⁴³ i de Margarida Marcer,²⁴⁴ i entre els seus germans destaquen Bernat Enveja Marcer, doctor en dret canònic i prior de l'església i col·legiata de Santa Anna, a Barcelona;²⁴⁵ i Narcís Enveja Marcer, doctor en ambdós drets i resident a Sant Feliu de Guíxols.²⁴⁶

Pel que fa a les notícies sobre el seu recorregut vital, cal recórrer a les publicacions biogràfiques d'un altre personatge que exercí de guia espiritual de Jeroni Enveja, és a dir, Bonaventura Gran de Riudoms o Fra Bonaventura de Barcelona (1620-1684), fundador dels convents del Sant Retir a Roma. El 1723 el jesuïta Francesco Maria Galluzzi publicà una biografia sobre Fra Bonaventura en què descrigué a Enveja com un gentilhome i cavaller de Barcelona, que es dirigia a Sicília per militar sota els estendards del rei catòlic Carles II, però que abans d'emprendre el camí volgué ser aconsellat pel frare franciscà a Roma, qui li recomanà adoptar l'estat eclesiàstic. Així doncs, tot i les objeccions del seu cercle més proper, Enveja es va ordenar sacerdot i amb el temps va ser aprovisionat d'un canonicat per part de la Santa Seu, que va obtenir a la Catedral de Barcelona.²⁴⁷

Aquestes referències sobre el personatge foren repeses el 1786 per Luigi di Roma, un dels sacerdots del Sant Retir a la capital italiana. En aquesta obra, l'autor mencionà a Jeroni Enveja, qui identificava com un cavaller espanyol que havia estat promogut pel rei a un grau major a la milícia, havia decidit visitar el convent de Santa Maria de Gràcia a Ponticelli per conversar amb Fra Bonaventura el Gran abans de tornar a Espanya. El frare franciscà li va aconsellar ingressar 8 dies al convent per fer exercicis espirituals i en finalitzar aquesta estada, Enveja es va inclinar per l'estat eclesiàstic i va renunciar al seu estatus militar.

---

²⁴² ACB, *Resolucions capitulars comensant en janer de 1680 fins abril de 1686 i part de l'any 1689*, f. 421r (26-VIII-1689) ACB, *Llibres de notaris*, Maties Marçal, vol. 742, f. 143r (25-VIII-1689)

²⁴³ PÉREZ SANTAMARIA 2012, p. 85

²⁴⁴ ENVEJA 1661

²⁴⁵ ENVEJA 1688; PÉREZ SANTAMARIA 2012, p. 85

²⁴⁶ ACA, *Real Audiencia, Pleitos civiles*, 27883 (1699)

²⁴⁷ GALLUZZI 1723, p. 133; GALLUZZI 1733, pp. 177-178. Un exemplar de la segona edició d'aquest volum pertanyia a la biblioteca de la Casa de la Missió de Barcelona (BRUB, B-69/3/16)

Il. 3. Antoni Viladomat (atrib.), *Retrat del canonge Jeroni Enveja*, c. 1736. RACBASJ, Museu, inv. 172

Segons el mateix autor, al cap d'un temps el papa va decidir, *motu proprio*, conferir a Jeroni Enveja un canonicat, amb el qual es va ordenar i va poder viure amb decència en el seu nou estat.²⁴⁸

Altres fonts ens adverteixen que el 1686 Enveja residia a Roma en companyia de sant Josep Oriol²⁴⁹ i poc després degué tornar a Barcelona, ja que el 1688 realitzava una

²⁴⁸ ROMA 1786, pp. 137-139; ROMA 1832, pp. 441-442

²⁴⁹ NADAL 1815, vol. I, p. 143

donació de quatre relíquies a la Congregació de l'oratori de Sant Felip Neri a Barcelona per l'especial afecte que tenia envers aquesta comunitat i perquè assistia habitualment als seus exercicis espirituals.²⁵⁰

En el seu testament va voler llegar tot allò que tenia perquè es fundés a Barcelona un institut amb els ministeris que exercia la Congregació de la Missió.²⁵¹ En conèixer els propòsits de Francesc Senjust, va donar i cedir a la Casa de la Congregació de la Missió 11.850 lliures.²⁵² Donava a la casa una renda anual de 400 lliures.²⁵³

L'any 1708 va fer donació d'un quadre d'una Verònica per a la capella del Sant Crist del monestir de Sant Jeroni de la Murtra, on hi havia enterrats els membres de la seva família.²⁵⁴ Probablement sigui aquest el quadre amb la faç de Crist que apareix al retrat del personatge que es conservava a la Casa de la Missió (il. 3).

Finalment, Jeroni Enveja va morir el 2 de gener de 1709 al Camp de Tarragona, on s'havia adreçat per a millorar el seu estat de salut.²⁵⁵

---

²⁵⁰ NADAL 1815, vol. I, p. 143

²⁵¹ TORRES 1904, p. 65; PARADELA 1923, p. 14

²⁵² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, legajos grandes 373, s.f. (*Memoria de los Bienhechores de esta Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona*, 30-IX-1733)

²⁵³ HORCAJADA 1912, p. 30

²⁵⁴ DÍAZ I MARTÍ 2002, p. 27

²⁵⁵ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 37v; HORCAJADA 1912, pp. 30-31; PARADELA 1923, p. 71
PADRÓS 1960, p. 532

3.1.3. Philippe-Emmanuel de Bette de Croÿ-Solre (Valenciennes, 1677 – Barcelona, 1742)

D'origen flamenc, el seu pare fou Ambroise de Bette de Hornes (1640-1677), marquès de Lede, cavaller de l'orde de Sant Jaume, comanador de Biedma i governador de Valenciennes.

El seu germà era Jan Frans de Bette de Croÿ-Solre (1672-1725), qui com a primogènit heretà el títol de marquès de Lede, a més de capitanejar els exèrcits espanyols de Felip V i ser governador militar a Tarragona (1713), Barcelona (1714), Mallorca (1715), virrei de Sardenya (1717) i Sicília (1718), així com president del Consell Suprem de Guerra (1724).

Philippe-Emmanuel de Bette, conegut com a cavaller de Lede, va ser marcial de camp i tinent general de cavalleria dels exèrcits del rei Felip V. Va néixer a Valenciennes, quan Flandes encara era territori espanyol, es va formar a Roma i allà va iniciar la seva carrera militar,²⁵⁶ participant en diferents batalles comandades pel seu germà.

El 1718 va resultar ferit greument a Sicília per una bala que li va travessar el braç i li impactà al costat durant la batalla de Milazzo.²⁵⁷ Tot i així, Bette seguí combatent i un dels conflictes més importants en què participà fou a la batalla de Ceuta contra les tropes del sultà marroquí Muley Ismael, la qual resultà en victòria el 15 de novembre de 1720. Va fer diversos actes de valor durant aquesta batalla i va rebre un cop de fusell al rostre.²⁵⁸ Finalment, el 1720 va ser nomenat comanador dels Bastiments de Castella a l'Orde de Sant Jaume i pensionista de la Comanda de Segura de la Sierra.²⁵⁹

En una data incerta, tenint la gràcia del governador de Tortosa, va decidir retirar-se de la vida militar i es va instal·lar a Barcelona. La primera notícia que tenim data de l'1 de gener de 1722, quan va fer els primers exercicis espirituals a la Casa de la Missió dirigits pel sacerdot Salvador Barrera;²⁶⁰ i els continuà practicant un cop l'any fins al 1727, encarregant alhora misses pels seus difunts a l'església de la Missió.²⁶¹

---

²⁵⁶ PARADELA 1935, p. 21

²⁵⁷ ATIZTIA 1718, p. 4

²⁵⁸ HERCKENRODE 1865, vol. 1, pp. 190-191

²⁵⁹ AHPB, Josep Amat i Rexach, 940/19, Manual 1728 (26-VI-1728)

²⁶⁰ AMCM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (1-I-1722).

²⁶¹ AMCM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (20-XII-1722; 28-IX-1723; 9-IV-1724; 24-IX-1725 i 14-IV-1726); ACA, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (25-IX-1725)

Il. 4. Anònim, *Retrat de Philippe-Emmanuel de Bette*, c. 1742-1775. RACBASJ, Museu, inv. 177

Il. 5. *Escut de la casa de Bette*. Anònim, *Retrat de Felip-Emmanuel de Bette*, c. 1742-1775. RACBASJ, Museu, inv. 177 (detall)

Amb la intenció de poder ingressar a la Casa de la Missió com a germà llec,²⁶² el 29 de juny de 1727 va visitar el rei a Madrid per tal d'obtenir la llicència i el vistiplau del monarca²⁶³ i finalment fou admès al seminari intern de la congregació el 23 d'agost de 1727. Va fer els vots com a germà coadjutor de la Missió el 24 d'agost de 1729, exercint labors domèstiques, com a turiferari de l'església. Se li va permetre portar a la seva capa i sotana una creu vermella de l'orde de Sant Jaume, per ser cavaller d'aquesta professió. També solia portar penjada al pit una venera de llautó.

Va destinar els seus béns a la construcció de l'ampliació de la Casa i a l'obra de l'església de la Congregació de la Missió a Barcelona, en la qual va invertir més de 12.000 lliures. Malgrat això, Bette no la veié acabada, ja que va morir el 4 de gener de 1742 i el dia següent va ser enterrat al vas comú de la Casa de la Missió de Barcelona.²⁶⁴

Segons la documentació buidada, el cavaller de Lede era propietari d'un quadre de la Verge d'Àfrica que havia encarregat pintar, però que no va voler tenir penjada a la seva cel·la per considerar que no es corresponia amb la virtut de pobresa, pel que es va acabar situant en un altre paratge del conjunt.²⁶⁵ Aquesta pintura de la Verge és present al retrat del personatge realitzat per a la Casa de la Missió de Barcelona (il. 4).

---

²⁶² ACA, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (29-VI-1727)

²⁶³ PARADELA 1932, p. 58

²⁶⁴ ACA, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (04-I-1742)

²⁶⁵ HERRERA 1944, p. 284

3.1.4. Bonaventura Sans Capdaigua (Armentera, ? – Barcelona, 1773)

Bonaventura Sans va néixer a l'Armentera, comarca de l'Alt Empordà, a la casa d'en Sans, ubicada al carrer del Mar.²⁶⁶ Era fill de Bonaventura Sans Rimaui, cirurgià oriünd de Prades del Rosselló, i de Maria Capdaigua.²⁶⁷ Els fons buidats han permès documentar alhora l'existència d'almenys dos germans seus, Pere Sans (†1716), jove cirurgià, i Caterina Sans († c. 1754).²⁶⁸

Bonaventura era comerciant d'indianes²⁶⁹ i el 1753 decidí vendre la casa familiar de l'Armentera²⁷⁰ amb motiu d'haver establert la seva residència a les ciutats de Cadaqués i Barcelona.²⁷¹ Anteriorment també havia viscut a l'Habana, on va fer un testament l'any 1746.²⁷² Pel que fa al seu estat civil, la documentació especifica que no es va arribar a casar mai ni va tenir descendència.²⁷³

Sans correspon a la figura d'un important promotor d'obres per a l'església, el qual va sol·licitar ser enterrat al mateix temple de la Casa de la Missió, davant de l'altar que havia fet projectar i consagrar a la Mare de Déu dels Dolors i que es trobava a la capella de Sant Joan Nepomucè. Sentia un fort lligam amb la comunitat de la Congregació de la Missió, ja que sovint assistia a la casa per fer exercicis espirituals;²⁷⁴ i al seu testament quedà reflectida la seva especial consideració cap al germà coadjutor Francesc Badia, el qual duia els comptes de la seva fundació.²⁷⁵

Com a comitent d'aquesta obra, va proporcionar 1.000 lliures per realitzar el retaule, daurar-lo i col·locar-hi una imatge de la seva propietat en què hi havia representada la Verge dels Dolors amb el Nen, pintada sobre planxa d'aram, amb marc de plata i un vidre al davant; a més d'encarregar una llàntia perquè hi cremés dia i nit, sis canelobres i sis malles o rams, tot de plata treballada.²⁷⁶ Tal com deixà estipulat al seu testament, però, la

---

²⁶⁶ AHPB, Sebastià Prats, 1019/8, f. 325r (1751); AHG, Fons Notarials, Pere Pagès, AE 28, Segon manual de 1716, ff. 3v-5v (30-XII-1716); i Francesc Mir Llaureus, AE 79, ff. 65r-66r (20-V-1753)

²⁶⁷ AHG, Fons Notarials, Pere Pagès, AE 28, Segon manual de 1716, ff. 3v-5v (30-XII-1716)

²⁶⁸ AHG, Fons Notarials, Pere Pagès, AE 28, Segon manual de 1716, ff. 3v-5v (30-XII-1716)

²⁶⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (25-XI-1772)

²⁷⁰ AHG, Fons Notarials, Francesc Mir Llaureus, AE 79, ff. 65r-66r (20-V-1753)

²⁷¹ AHPB, Sebastià Prats, 1019/36, s.f. (15-X-1754)

²⁷² En poder de Bartomeu Nuñez, notari de l'Habana, citat a AHPB, Sebastià Prats, 1019/36, s.f. (15-X-1754)

²⁷³ AHPB, Fèlix Veguer, 1047/41, ff. 49v-60r (12-X-1772, publicat el 23-VII-1773)

²⁷⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3094, s.f. (15-III-1747; 23-III-1750; 24-III-1752)

²⁷⁵ AHPB, Fèlix Veguer, 1047/41, f. 57v (02-X-1772, publicat el 23-VII-1773)

²⁷⁶ AHPB, Sebastià Prats, 1019/36, s.f. (15-X-1754)

imatge de la Verge sobre planxa d'aram va ser substituïda després de la seva defunció per un quadre del mateix tema que custodiava a casa seva, amb guarnició de plata; i la pintura sobre planxa d'aram va ser situada en un espai imprecís de l'església.²⁷⁷

Finalment, Bonaventura Sans va morir a Barcelona el 23 de juliol de 1773,²⁷⁸ a la seva residència a la Rambla situada al costat del convent de Santa Mònica.²⁷⁹ Els marmessors del seu testament foren el rector i vicari de la parròquia d'Armentera i el superior i assistent de la Casa de la Congregació de la Missió de Barcelona, és a dir, els sacerdots Vicenç Ferrer i Rafael Balaguer.²⁸⁰

Per a enterrar-se a la capella va encarregar una sepultura de pedra de Tortosa, que va ser ubicada a sota l'arc del costat de l'Epístola, dins la capella on tenia erigit l'altar sota invocació de la Verge dels Dolors.²⁸¹ És possible que aquesta hagués estat la sepultura que Céan Bermúdez va veure el 1800 i que va considerar realitzada per l'escultor Joan Enrich (1743-1795),²⁸² si bé no hem aconseguit localitzar ni l'encàrrec ni l'obra.

---

²⁷⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, ff. 65r-66v; AHPB, Fèlix Veguer, 1047/41, f. 57r (12-X-1772, publicat el 23-VII-1773)

²⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3107, f. 491; AHPB, Fèlix Veguer, 1047/41, f. 62v (28-VII-1773)

²⁷⁹ AHPB, Fèlix Veguer, 1047/40, ff. 21r-22r (testament original entregat el 30-XII-1772)

²⁸⁰ AHPB, Fèlix Veguer, 1047/41, ff. 62v-63r (28-VII-1773)

²⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, ff. 65r-66v; AHPB, Fèlix Veguer, 1047/41, f. 52r (02-X-1772, publicat el 23-VII-1773)

²⁸² CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. II, pp. 257-258

3.2. Circumstàncies i tràmits vinculats a la fundació

Tot i els tres intents de sant Vicenç de Paül per establir la Congregació de la Missió en territori hispànic, un dels quals va ser a Catalunya el 1644,²⁸³ la seva fundació es va dur a terme a Barcelona el 1703 a través de la mediació de l'ardiaca Francesc Senjust de Pagès.

Una de les raons principals d'aquesta dificultat, a banda de la situació política que es vivia al Principat al segle XVII, va ser que a Barcelona ja existien diverses congregacions i ordes religiosos que es dedicaven a realitzar missions i a impartir exercicis espirituals, com era el cas dels jesuïtes, els teatins o els caputxins; i aquests ordes mendicants i la Companyia de Jesús depenien de les almoines i de les rendes ciutadanes per subsistir. La situació repercutia forçosament en els drets de les parròquies, que sovint tenien enfrontaments amb aquests nous instituts per la dura competència que representaven a l'hora de repartir-se les donacions i els favors dels devots, a més de suposar una disminució dels beneficis (misses, enterraments, donacions i delmes).²⁸⁴

Durant la segona meitat del segle XVI i la primera del XVII l'assentament de cenobis a la ciutat va ser especialment intens i les fundacions van patir un increment notable. Al segle XVII existien a Barcelona 26 convents masculins i 18 femenins, sense comptar amb els col·legis, la Catedral, les parròquies, les esglésies, les capelles, el Seminari Episcopal i les propietats del clergat secular.²⁸⁵ Aquesta saturació va obligar a les congregacions religioses que arribaven a la ciutat a establir-se a l'extensió de terreny lliure que flanquejava el llenç de la muralla de la Rambla.²⁸⁶

A partir de llavors, la zona del Raval va anar adquirint una configuració de barri conventual. Això implicà la reducció de zones habitables i de focus de població en aquest emplaçament, suposant un problema pel creixement urbà. A finals del segle XVII, l'excessiu nombre de comunitats religioses establertes a Barcelona, que tenien com a base per la seva sustentació l'acumulació de béns i rendes, representava una càrrega

---

²⁸³ Es coneixen tres cartes al respecte, escrites entre el 16 de març i el 13 de maig de 1644, però els recursos econòmics necessaris per a la fundació no es van arribar mai a fer efectius i la intenció de sant Vicenç de Paül per fundar a Barcelona es va esvaïr. Aquestes cartes es poden consultar a: COSTE 1921, vol. II, pp. 452-454 (16-III-1644), p. 455 (14-IV-1644); pp. 458-461 (13-V-1644), i han estat citades per SIERRA 1893, 372-382 i 524-536; i PARADELA 1923, p. 3-4, entre d'altres.

²⁸⁴ DOMÍNGUEZ ORTÍZ 1979, pp. 50-51

²⁸⁵ SOBREQUÉS 1992, p. 24

²⁸⁶ FIGUEROLA-MARTÍ BONET 1995

molt pesada de suportar per les difícils condicions econòmiques i demogràfiques que sofria la ciutat. Els convents cada cop acaparaven més superfície edificable per a les seves dependències, horts i jardins, propietats que deixaven de ser empleades per a l'habitatge. A més a més, en lloc d'aportar guanys a l'economia municipal en restaven i generaven un augment de la població improductiva que, en cas de necessitat, no podia col·laborar en la defensa de la ciutat.²⁸⁷

L'explicació a l'enorme expansió dels nous ordes en nuclis on ja existia una nodrida representació de convents d'altres congregacions eren les oligarquies urbanes, que tenien en les seves mans el govern de les ciutats i estaven molt predisposades a l'exercici d'una pietat que els era imprescindible per a la salvació de l'ànima i per a obtenir prestigi social.

Aquesta acumulació de convents a les poblacions espanyoles de l'època, la manca de recursos amb els quals eren portats a terme i les presses per veure'ls acabats van ser factors que tingueren la seva repercussió en la mala qualitat d'aquestes construccions (materials pobres i de poca solidesa) que feien necessàries intervencions posteriors, repetició continua de models, dintre d'un mateix orde i entre tots ells, i la sensació general de falta d'idees i de talent artístic en la major part dels edificis.²⁸⁸

Davant d'aquestes circumstàncies, no va ser fins a inicis del segle XVIII que la fundació de la Congregació de la Missió va poder arribar a tenir lloc a Barcelona, a través de les gestions de l'ardiaca Francesc Senjust de Pagès i les de diversos intermediaris que van permetre adreçar-la fins a obtenir els permisos necessaris.

Per tal que una nova fundació fos acceptada pel superior general de la Congregació de la Missió era necessari que aquesta disposés d'una renda suficient per assegurar la realització de les missions gratuïtes al camp i per garantir la manutenció i l'allotjament de la comunitat. Quan Senjust va aconseguir reunir 200 doblons de renda anuals a través del compromís de diversos donants, va iniciar els tràmits per aconseguir el vistiplau de totes les autoritats competents per a l'establiment de la congregació a Barcelona.

---

²⁸⁷ SOBREQÜÉS 1992, p. 62

²⁸⁸ «L'art barceloní -i català-, un art provincial, escassament creatiu, mimètic respecte del que es fa a Madrid, a París o a Roma, en bona mesura segueix tutelat per l'Església», *vid.* ARRANZ 2016, p. 17; «Aquestes corporacions [les religioses], aferrades per naturalesa a la tradició, es mantingueren fidels a les maneres italianes i espanyoles i tenien al seu favor, no solament el prestigi artístic, sinó també l'autoritat litúrgica que en art religiós manté totes les formes adoptades prèviament als temples de Roma. Aquesta preponderància en art religiós va subsistir fins a l'època de domini francès», *vid.* MARTINELL 1959-1963, vol XII, p. 33; MONTANER I MARTORELL 1990, pp. 114-115

Així doncs, el 16 de gener de 1702, el canonge Senjust, a través d'un company i frare dominic, Raimundo Berart (c. 1651-1713), va poder fer arribar una carta al cardenal Luis Manuel Portocarrero (1635-1709), arquebisbe de Toledo i ministre del rei Felip V, per demanar-li el seu suport en la sol·licitud del permís reial de fundació de la Congregació de la Missió a Barcelona. L'elecció d'aquest intermediari es degué al fet que el cardenal Portocarrero coneixia els ministeris impartits per la Congregació de la Missió a Roma i sentia propensió per aquesta.²⁸⁹

El cardenal va contestar positivament el 28 de gener del mateix any i Berart va confirmar a Senjust que Portocarrero i ell mateix trametrien un memorial sobre aquesta fundació al rei Felip V, al president del Consell Suprem d'Aragó duc de Montalto, al virrei de Catalunya comte de Palma i al bisbe de Barcelona Benet de Sala (1642-1715), per aconsellar el seu establiment. De totes maneres, Senjust va haver de reescriure al cardenal Portocarrero el de gener de 1703 per recuperar aquestes gestions, ja que, malgrat la correspondència tramesa, no hi havia hagut cap manifestació al respecte.²⁹⁰

L'Arxiu Diocesà de Barcelona conserva la correspondència que durant el 1703 van adreçar-se Francesc Senjust, el rei i el bisbe de Barcelona, per a la fundació de l'institut.²⁹¹ En aquests escrits Senjust exposà al rei i al bisbe els grans avantatges que derivarien de la seva fundació i afirmava que disposava d'una dotació de 200 doblons anuals, equivalents a 1.100 lliures d'ardit, per fundar una casa de clergues seculars, subordinats al bisbe, que executessin exercicis espirituals i missions populars.²⁹² En aquests documents, per tant, no es va fer constar que la congregació estigués exempta de l'ordinari.

En rebre la carta de Senjust, el rei va dirigir un escrit al bisbe el 31 de gener de 1703 demanant-li informació i la seva opinió quant a la Congregació de la Missió, per tal

---

²⁸⁹ El 1701 el frare agustí Juan del Santísimo Sacramento va escriure a Nàpols la primera biografia de sant Vicenç de Paül en castellà, la qual va dedicar al cardenal Portocarrero, per la seva actitud envers la Congregació de la Missió. També va ser un dels cardenals que sol·licitar al papa Climent XI la beatificació del sant. JUAN DEL SANTÍSSIMO SACRAMENTO 1701, pp.1-2; ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 4; PARADELA 1923, pp. 15-16; BARCELÓ 2006, pp. 84-85

²⁹⁰ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 6-7; PARADELA 1923, pp. 17 i 19; BARCELÓ 2006, p. 87; ORCAJO 2007, p. 51; als testaments redactats per Senjust i Enveja el novembre de 1702 també es parla encara condicionalment de la fundació de la casa dels missioners: AHPB, Vicenç Gavarró, 873/60, *plec de documentació diversa*, s.f. (2-XI-1702 i 20-XI-1702)

²⁹¹ Notícia advertida per MARTÍ BONET – JUNCA 2014, pp. 43-50

²⁹² ADB, *Registra Communium 1698-1704*, f. 499B

d'atorgar el permís que sol·licitava el canonge.²⁹³ El 12 de maig de 1703 el bisbe envià a Felip V una carta favorable a la fundació de la congregació, considerant que les rendes i terrenys que Senjust ofería eren suficients per a la seva instauració. Així doncs, el 30 de juny de 1703, el rei finalment va concedir la llicència per a la seva fundació i va demanar al bisbe que donés les ordres i providències necessàries perquè s'acomplís la seva escomesa.²⁹⁴

Quan Benet de Sala, però, va advertir que la butlla papal d'Urbà VIII el 1633 eximia la Congregació de la Missió de l'ordinari, s'oposà al seu establiment.²⁹⁵ Amb els tràmits de la fundació deturats, el 20 de setembre de 1703 el cardenal Paolucci, secretari d'Estat del pontífex Climent XI (1649-1721), envià un breu al bisbe per instar-lo a promoure l'establiment de la Casa de la Missió a Barcelona;²⁹⁶ i el 21 d'octubre de 1703 el cardenal Portocarrero escrivia de nou a Sala perquè acceptés la fundació.²⁹⁷

Finalment, el 6 de novembre de 1703 Senjust va obtenir el vistiplau del bisbe per a l'emplaçament dels membres de la congregació a Barcelona i va fer l'escriptura de fundació davant notari. En aquesta acta va concedir, juntament amb el canonge Jeroni Enveja, diverses propietats, censals i beneficis per a la nova Casa de la Missió,²⁹⁸ entre les quals es trobava la residència de Francesc Senjust al carrer Tallers, que serviria com a establiment de la comunitat. A l'acta de fundació s'especifica que Francesc Senjust i Jeroni Enveja van fer una donació de 20.720 lliures per a l'establiment de la casa. Les rendes de censals, les cases i horts, l'ermita i els mobles de la casa donats per Senjust equivalien a 8.870 lliures. Jeroni Enveja va cedir a la comunitat de la Congregació de la Missió béns per valor de 11.850 lliures, entre els quals es trobaven els crèdits i drets de la torre o mas Fragadell, a la parròquia de Sant Genís d'Horta (800 doblas [4.480 lliures] de les quals només es van quedar amb 2.940 lliures, 7 sous i 7 diners després de la seva venda) i una renda anual de 400 lliures anuals que el donà des del 6 de novembre de 1703 fins al 2 de gener de 1709.

---

²⁹³ ADB, *Registra Communium 1698-1704*, f. 499C

²⁹⁴ ADB, *Registra Communium 1698-1704*, f. 499D

²⁹⁵ ACMM, *Caja Barcelona* (--), sign. núm. 1, pp. 9-10; PARADELA 1923, p. 22

²⁹⁶ ADB, *Registra Communium 1704-1710*, f. 22B

²⁹⁷ «Fondation de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1880, vol. 45, pp. 209-210; PARADELA 1923, pp. 25-26; BARCELÓ 2006, p. 89

²⁹⁸ AHPB, *Vicenç Gavarró menor*, 873/34, manual 1702-1703, ff. 786r-798v, transcrit per OLABUENAGA 2006b, pp. 6-15

El 10 de novembre de 1703, Benet de Sala va enviar una carta al pontífex donant notícia d'aquest establiment, adjuntant l'instrument de fundació i sol·licitant la confirmació apostòlica i l'expedició cap a Barcelona dels sacerdots italians que fossin precisos per a aquesta escomesa.²⁹⁹

En resposta, el papa Climent XI va dirigir un breu especial al bisbe Benet de Sala el 29 de desembre de 1703 a través del cardenal Paolucci, en què estipulà que la Casa de la Missió de Barcelona havia de pertànyer a la província d'Itàlia fins que hi hagués fundacions suficients en territori hispànic com per formar una província pròpia. També els permetia evangelitzar a Catalunya i recordava l'exempció de la jurisdicció del bisbe.³⁰⁰

Tal com indicava el breu papal, en origen la Casa de la Missió de Barcelona va pertànyer a la província d'Itàlia, fundada el 1661. De totes maneres, a finals de setembre de 1704 aquesta es va dividir en dues unitats organitzatives, la romana i la llombarda; pel que Barcelona passà a dependre de la jurisdicció de la província de Roma fins al 1736.³⁰¹

Realitzades les gestions fundacionals a Barcelona, Francesc Senjust dirigí un escrit al sacerdot paül Lazaro Maria Figari (1648-1725), superior de la Casa de Montecitorio a Roma, sol·licitant-li que aportés com a candidats per formar la primera comunitat barcelonina germans que fossin espanyols, i si no n'hi havia suficients, altres membres que fossin italians i portuguesos, impedit l'adreçament de sacerdots francesos, perquè així quedava estipulat a l'acta de fundació.³⁰² El 22 de febrer de 1704 Figari contestava positivament a la seva sol·licitud,³⁰³ tot i que aquesta exclusió no va resultar plaent al superior general de la congregació, François Watel (1651-1710), ja que li semblava que Senjust volia allunyar la comunitat barcelonina de l'autoritat del superior general i hagués preferit que aquesta depengués directament de París.³⁰⁴ La situació política al Principat, però, no ho permetia, ja que l'origen francès de la congregació ocasionava certes

---

²⁹⁹ ADB, *Registra Communium 1704-1710*, f. 22B

³⁰⁰ ADB, *Registra Communium 1704-1710*, f. 22B; «Fondation de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1880, vol. 45, pp. 210-212; PARADELA 1923, p. 29

³⁰¹ ORCAJO 2007, p. 64

³⁰² ASV, Ordini religiosi, Lazzaristi, numero XII, s.f. (20-VIII-1706); PARADELA 1923, p. 28; ORCAJO 2007, p. 54. La fundació de la Casa de la Missió a Lisboa el 1718 partirà de la mateixa prohibició i es negarà a reconèixer cap lligam de dependència amb un superior francès, *vid.* ORCAJO 2007, p. 73

³⁰³ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 25

³⁰⁴ Les cartes del superior Watel, escrites el 1704 per a diversos sacerdots paüls italians, feien evidents les desavinences. TORRES 1904, p. 74; PARADELA 1923, pp. 79-81; ORCAJO 2007, p. 54; MEZZADRI 2009, pp. 38-39

reticències en territori català degudes a la Guerra dels Nou Anys (1688-1697) i als cinc setges francesos que, des del 1697 fins al 1714, van damnificar Barcelona.³⁰⁵

El 24 de maig de 1704, gràcies a un privilegi papal emès el 29 d'octubre de 1703,³⁰⁶ el bisbe Sala va admetre a Francesc Senjust a la Congregació de la Missió, fent els vots sense haver passat pel noviciat canònic i convertint-se en l'administrador de la Casa de la Missió fins a la vinguda dels sacerdots italians.³⁰⁷

Així doncs, el 8 de juliol de 1704 varen arribar al port de Mataró, procedents de les cases de la Missió de Montecitorio i de Monte Celio a Roma, els sacerdots Gian Domenico Orseese (1663-1735), que seria el superior de la comunitat; Giovanni Battista Balcone (1664-1710), director del seminari intern; i el cordovès Luís Narváez (1661-1749), ecònom; juntament amb dos germans coadjutors, el gallec Antonio Camino (1675-1710) i el genovès Giacomo Bisso (1676-1740), els quals atendrien les necessitats domèstiques de la casa.³⁰⁸ Senjust els va rebre a l'alçada del riu Besòs i junts es van dirigir cap al Palau Episcopal per ser rebuts per Benet de Sala.³⁰⁹ Posteriorment van acomodar-se a la Casa de la Missió i el dia següent van entregar els breus papals d'aprovació de la fundació al bisbe i al virrei de Catalunya, Francisco de Velasco (1649-1716).³¹⁰ El 12 de juliol de 1704, els sacerdots missioners també van ser rebuts al Consell de Cent per tal de fer entrega del breu papal que aprovava l'establiment de la congregació a la ciutat; i tres dies després els consellers varen resoldre positivament aquesta fundació.³¹¹

Amb el reconeixement de l'arxiduc Carles d'Àustria com a rei Carles III i el jurament de fidelitat per part dels representants de les institucions del Principat el 16 de novembre de 1705, l'establiment de la Congregació de la Missió a Barcelona, aprovat per Felip V el 1703, va requerir la gestió d'una nova admissió reial. Com a resultat, la Casa de la Missió va tornar a sol·licitar el permís reial de fundació a l'arxiduc i va ser aprovada en Reial

---

³⁰⁵ RYBOLT 2016, p. 169

³⁰⁶ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 24-25

³⁰⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 293, s.f. (1704-1820); ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 28-29; PARADELA 1923, p. 29

³⁰⁸ ADB, *Registra Communium 1704-1710*, f. 22B; APRCM, *Catalogus Missionarium Provincia Romana*, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 293, s.f.; «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, pp. 50-53; PARADELA 1923, p. 41; FERNÁNDEZ 1974, p.9; BARCELÓ 2003, p. 103

³⁰⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 30; PARADELA 1923, p. 36

³¹⁰ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 31; PARADELA 1923, p. 37

³¹¹ BRUNIQUEL 1912-1916, vol. III, p. 142; VOLTES BOU 1971, vol. XXIV, p. 174

Decret el 13 de febrer de 1706,³¹² donant-los permís per establir altres cases a la monarquia espanyola amb la condició que aquestes no tinguessin cap relació amb els superiors generals de França ni cap membre francès a les seves comunitats. També es va afegir que les cases de la Congregació de la Missió establertes a qualsevol regió de domini austríac haurien de disposar d'un superior general que visqués a Roma i que no tingués orígens ni lligams francesos.

Senjust va enviar el decret al pontífex Climent XI per tal que anomenés un superior per a la casa de Barcelona que fos aliè al superior general francès i al govern borbònic. Aquest escrit va anar acompanyat d'un memorial redactat per l'ardiaca Benet Vadella, en el qual justificava el nomenament d'un nou superior per als territoris italià i espanyol que fos afí al decret reial posant com a exemple el cas d'altres ordes religiosos que també havien protagonitzat alguna escissió provincial al llarg de la seva història. El motiu d'aquesta escrupolositat a l'hora de presentar l'escrit es devia al fet que les resolucions de l'arxiduc Carles entraven en conflicte amb les regles de la Congregació de la Missió, les quals disposaven que el superior general havia de ser francès i que les assemblees generals s'havien de celebrar a París. Vadella exposava que irremeiablement la Congregació de la Missió a França estava lligada a la cort reial borbònica, perquè tenien cura de les parròquies règies de Versalles i Fontainebleau i de la capella reial.³¹³ Davant d'aquest conflicte, Climent XI decidí que la qüestió fos estudiada per una comissió independent de cardenals i finalment es va concloure que no hi havia motius suficients per a realitzar la divisió, un dictamen que fou aprovat i ratificat pel papa.³¹⁴

Malgrat aquesta decisió, la situació política va afectar indiscutiblement les relacions entre el superior general de la congregació a París, els sacerdots missioners italians – que al seu torn eren superiors provincials de la Casa de la Missió a Barcelona – i els membres de la comunitat catalana. Francesc Senjust i alguns membres de la casa, com el superior Giovanni Domenico Orsese i el sacerdot Josep Jofreu, varen fer evident la seva afecció austriacista, un aspecte que afavorí que la cort reial col·laborés en el patrocini de les obres de construcció i d'ornament de la Casa de la Missió.

---

³¹² Archivio Segreto Vaticano (ASV), Fondo Albani, 101, ff. 256r-257r (09-XI-1707); sense citar la font d'origen també en tenim referències a: «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, p. 53; PARADELA 1923, pp. 82 i 86; BARCELÓ 2006, p. 136; ORCAJO 2007, p. 66

³¹³ ASV, Fondo Albani, 101, ff. 257r-261v

³¹⁴ ROMÁN 2004, p. 297

De totes maneres, en finalitzar la Guerra de Successió i amb el retorn de Felip V al poder, la situació de la comunitat barcelonina es veié afectada per la repressió que s'infligí contra aquells que s'havien beneficiat de la seva vinculació amb el poder austriacista. Així doncs, entre el setembre i l'octubre de 1714 varen ser desterrats, per ordre reial, el superior Giovanni Domenico Orsese i el sacerdot Josep Jofreu, en haver-se mostrat públicament partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria.³¹⁵ Per altra banda, el sacerdot Jean Bonnet (1664-1735), superior general de la congregació, remeté un escrit el 26 de desembre de 1714 al sacerdot Jean Couty (1667-1746), superior a Roma, per informar-lo que a Barcelona la comunitat no seguia els costums i les funcions estipulades per a tots els membres de la Congregació de la Missió;³¹⁶ una qüestió que seguí sent debatuda fins al 1724.

Finalment, durant l'assemblea general de la congregació d'aquell any, el superior Jean Bonnet va qüestionar, davant de tots els representants provincials, l'exclusió que la comunitat de Barcelona practicava envers els paüls francesos, amb motiu de les clàusules estipulades a l'instrument de fundació de 1703. Tanmateix advertia que aquest document no s'havia concebut amb la supervisió del superior general ni amb cap delegat d'aquest i que el superior Watel havia cedit al seu establiment per no actuar en contra de les disposicions pontifícies de Climent XI. Així doncs, Bonnet posava novament en entredit la fidelitat de la comunitat barcelonina als usos i regles de la congregació,³¹⁷ i recomanà que Bernardo della Torre (1676-1749), superior de la casa de Montecitorio i visitador provincial de Roma des del 1722, passés visita a la casa barcelonina per establir-hi ordre i disciplina.

Della Torre va residir amb la comunitat catalana durant l'octubre de 1724 i les seves ordenances demostraren que aleshores la casa ja complia amb les normes i els decrets establerts a les regles i a les assemblees celebrades per la congregació,³¹⁸ finalitzant d'aquesta manera la controvèrsia entre la comunitat i els seus ens governatius. De totes maneres, els superiors generals també varen propiciar que els sacerdots catalans visitessin les cases franceses per observar com duïen a terme les funcions del seu institut i ho adoptessin més fàcilment a la seva.³¹⁹

---

³¹⁵ PARADELA 1923, pp. 92-93; ORCAJO 2007, pp. 67-68

³¹⁶ *Recueil des principales circulaires des supérieurs généraux de la Congrégation de la Mission* 1877, vol. 1, p. 498; PARADELA 1923, pp. 81, 88 i 94; ORCAJO 2007, pp. 68 i 72

³¹⁷ PARADELA 1923, pp. 93-94; ORCAJO 2007, p. 70; MEZZADRI 2009, pp. 38-39

³¹⁸ PARADELA 1923, pp. 94-95; ORCAJO 2007, p. 72

³¹⁹ Així ho indica el sacerdot Guillaume Viellescases en una carta dirigida al bisbe de Girona, Baltasar Bastero, l'agost de 1732, *vid.* FELIU I TORRENT 1998, p. 336

4. Patrimoni immoble de la comunitat barcelonina

4. Patrimoni immoble de la comunitat barcelonina

El buidatge notarial vinculat a la congregació ha facilitat la localització de nombroses notícies sobre les propietats que els paüls posseïren a la ciutat de Barcelona i als seus encontorns, pel que hem pogut detallar els indrets en què assentaren els seus establiments, les terres en les quals conrearen els seus productes i els allotjaments en què s'instal·laren temporalment durant el segle XIX.

— Primera casa de la Congregació de la Missió

Il. 6. *Baluard de Tallers*, c. 1722
(detall de les possessions dels paüls)
AGS, Cartoteca, MPD, 07, 004

L'assentament de la Congregació de la Missió a Barcelona el 1703 es va donar en quatre terrenys contigus que es trobaven al capdamunt del carrer Tallers, els quals formaven una gleba de 93 metres d'amplitud al llarg d'aquesta via (il. 6). Les seves construccions preexistents conformaren les primeres dependències del cenobi i el seu procés d'obtenció fou gradual.

Abans del pelegrinatge de l'any 1700 a Roma i de conèixer la Congregació de la Missió, el canonge Francesc Senjust havia adquirit una sèrie de propietats pròximes al baluard de Tallers i al terraplè de la muralla, per tal de fundar un institut religiós que es dedicés a la impartició d'exercicis espirituals per a religiosos i seculars.

La primera propietat aconseguida per Senjust consistí en unes cases i botigues amb quatre portals oberts a Tallers i un hort proveït d'un pou darrere d'elles. El terreny s'estenia en amplitud 11,5 metres i estava ubicat davant de la plaça que s'obria enfront

del col·legi dels dominics. Les possessions havien pertangut al prevere Jaume Ferrer, però foren atorgades a Senjust el 4 de febrer de 1685 per part dels seus marmessors i foren valorades en 1.330 lliures, 1 sou i 6 diners.³²⁰ L'abril d'aquell mateix any les va fer reformar i adaptar convenientment perquè fossin habitables per una comunitat de religiosos.³²¹

El 20 d'octubre de 1686 el prior de Natzaret li va cedir en emfiteusi dos casalots derruïts amb un hort contigu, d'una amplada de 18,4 metres, els quals estaven ubicats al costat de les propietats de Jaume Ferrer,³²² a cens d'1 lliura i 16 sous anuals. Aquests foren convertits en un corral de gallines i un llenyer per a la casa.³²³

El 1700, un cop retornat de Roma i amb la voluntat de fundar la comunitat de la Congregació de la Missió a Barcelona, el rector del col·legi de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort també li cedí en emfiteusi un casalot quasi derruït amb un hort darrere, d'ample 11 metres, que es trobava al costat dels casalots que havia adquirit el 1686. Per a efectuar la cessió es va acordar que el canonge no construiria ni reedificaria cap habitatge en aquell casalot, de manera que només podria tancar-lo amb envans, a cens de 2 lliures anuals.³²⁴

Seguidament, el 1703, Senjust va fer la compra d'una nova casa amb dos portals, una botiga i un hort amb pou de sínia i safareig, la qual mesurava d'ample 11,5 metres i s'ubicava al costat de llevant de les propietats cedides per Jaume Ferrer. El seu valor era de 1.100 lliures, pagadores a través d'un censal a favor de Francesc de Copons i Grimau, venedor de la casa.³²⁵

Per últim, Senjust va adquirir tres cases petites amb un hort, contigües al terreny que havia estat adquirit a Francesc Copons, per 1.750 lliures. La parcel·la mesurava 40,6 metres d'ample i els seus propietaris havien estat Mariangela Guardia i el seu fill Josep Ginestar, courer.³²⁶

---

³²⁰ AHPB, Maties Marçal, 784/35, ff. 40v-49v (04-II-1685); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4458, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, f. 1r

³²¹ AHCB, Arxiu del Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-06, s.f. (02-IV-1685)

³²² AHPB, Pau Pi, 781/26, ff. 347v-349v (20-X-1686)

³²³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4458

³²⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4458, s.f. (14-X-1700)

³²⁵ AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/34, ff. 497r-504v (09-VII-1703)

³²⁶ AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/34, ff. 536r-551r (22-VII-1703)

A través de l'escriptura de fundació de la congregació, protocol·litzada el 6 de novembre de 1703,³²⁷ totes aquestes possessions foren atorgades a la comunitat dels pares paüls després de la defunció del fundador.³²⁸ Tanmateix, els sacerdots prosseguiren amb l'adquisició de propietats al carrer Tallers per ampliar el conjunt cenobial i l'hort. Així doncs, l'agost de 1732 compraren una casa petita amb un portal obrint al carrer Tallers, cuina i eixida valorada en 170 lliures als marmessors de Maria Trinxant, vídua del traginer de mar Joan Subirats. La van adquirir per 32 lliures i 10 sous i la obligació de pagar un cens de 5 lliures i 10 sous anuals al convent del Bonsuccés.³²⁹ El terreny se situava adjunt a l'hort plantat de vinya de la congregació i al costat de les cases de Josep Troch, properes a la muralla.³³⁰

A partir del 1727 també es va procedir a derruir les tres cases petites que havien comprat a Josep Ginestar el 1703, per obrir nous fonaments i poder prosseguir amb l'ampliació del cos cenobial de la Missió. Llavors es referien a la casa vella com el nucli adquirit per Senjust entre el 1685 i el 1703 i mantenien independent la casa adquirida el 1732 a Maria Trinxant i Joan Subirat, la qual varen reparar entre el gener i el febrer de 1733³³¹ i llogaren a diferents arrendataris.³³²

Entre el 1732 i el 1733 els paüls gestionaren l'adquisició d'una nova parcel·la pròxima a la Casa de la Missió. Es tractava d'un pati amb una casa derruïda de 4 metres d'ample i 16,4 metres de llarg, la qual es trobava situada enmig dels sis patis que posseïa el monestir de Valldonzella entre el carrer Tallers i el carrer Natzaret i davant dels horts del col·legi dels dominics. El terreny fou disputat entre el monestir de Valldonzella i la Casa de la Missió, ja que era considerat un bé vacant pertanyent a la Reial Hisenda i les monges el volien per poder construir el seu nou temple.³³³ Finalment, però, tot i que era una parcel·la que es trobava separada de la Casa de la Missió per un dels patis que pertanyien al monestir, fou finalment adquirida pels paüls per 97 lliures i cens de 3 sous anuals.³³⁴

---

³²⁷ AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/34, ff. 786r-798v (06-XI-1703)

³²⁸ AHPB, Joan Solsona, 890/22, s.f. (testament de Francesc Senjust: 24-VI-1708)

³²⁹ AHCB, Cadastre I-57, barri 9è., s.f. (carrer de Tallers); AHPB, Josep Amat i Rexach, 940/24, ff. 182r-185r (03-VIII-1732)

³³⁰ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 4458, f. 26

³³¹ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (11-I-1733 a 27-II-1733)

³³² ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (el seu arrendament es documenta des del 02-XII-1732 fins al 13-II-1741)

³³³ ACA, Real Patrimonio, BGRP, processos 1732, nº1, Ji, s.f.

³³⁴ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (17-IV-1733)

El 21 d'agost de 1741 la comunitat comprà una última propietat al carrer Tallers, la qual pertanyia a l'apotecari Josep Troch, per valor de 212 lliures. Consistia en tres casalots derruïts amb portals al carrer Tallers i horts contigus,³³⁵ arrambats a la muralla i a prop de la casa de Maria Trinxant i Josep Subirat, que ja havien fet seva el 1732.³³⁶ Progressivament unificaren les diverses propietats creant el conjunt del Seminari que s'estenia des del carrer Valldonzella fins a la pujada de la muralla.

Finalment, els paüls adquiriren el 1792 un terreny amb un edifici bastit entre el 1786 i el 1789, situat a la parcel·la del costat de llevant de la Casa de la Missió i davant del carrer Tallers. Aquest solar fou cedit pel bisbe de Barcelona, Gabino de Valladares, amb la comissió de Francisco González y de Bassecourt, comte de l'Asalto, el 31 de maig de 1792,³³⁷ amb la condició que s'abonés la inversió feta per Baltasar Bacardí amb motiu de la seva construcció, i conformà l'últim cos que s'adjuntà a la casa i que donaria a l'establiment el seu aspecte longitudinal enfront del carrer Tallers.

Aquesta Casa de la Missió va ser habitada pels paüls des del 9 de juliol de 1704 fins al 4 de març de 1823, tot i que durant els conflictes bèl·lics i les epidèmies que afectaren la salubritat de la ciutat el primer terç del segle XIX els sacerdots hagueren de traslladar-se a altres espais de la ciutat per viure i cedir la seva casa perquè aquesta complís funcions sanitàries.

— Casa de Matamoros

Les propietats conegudes com a «Casa de Matamoros» estaven situades al carrer Tallers i al carrer Valldonzella, a prop de l'hort de la Misericòrdia³³⁸ i del convent de Montalegre. Estaven formades per dues cases, conegudes com a «casa gran i casa petita de Matamoros», una al carrer Valldonzella número 11³³⁹ i l'altra al carrer Tallers, i les dues disposaven de cotxeres, cavallerisses, estances i un hort.³⁴⁰ A principis del segle XVIII havien servit com a habitatge de lloguer per a Sebastià Matamoros, un brigadier dels

---

³³⁵ AHCB, Cadastre I-57, barri 9è., s.f. (carrer de Tallers); AHPB, Fèlix Avellà, 950/34, ff. 448r-451v (21-VIII-1741)

³³⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3903, s.f. (22-VIII-1741)

³³⁷ AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/76, ff. 418v-421v (31-V-1792)

³³⁸ AHPB, Pau Cabrer, 877/27, ff. 86r-86v (17-III-1725); i 877/31, ff. 220v-223r (22-I-1725); AHPB, Ignasi Llobet, 1257/1, ff. 171v-172v (21-XII-1830)

³³⁹ AHCB, *Diario de Barcelona*, núm. 15, p. 60 (15-I-1801)

³⁴⁰ AHCB, Cadastre I-57, barri 9è., s.f. (carrer de Natzaret). El mateix baró de Maldà feu referència a l'habitatge en motiu d'una festa organitzada el 1772 a l'hort i casa de Bàrbara Matamoros; *vid.* AHCB, Manuscrits A, núm. 201, p. 23 (Rafael d'Amat i de Cortada, *Calaix de Sastre*, 16-VII-1772)

Reials Exèrcits de Felip V i tinent coronel del primer batalló de l'artilleria sota el comandament del marquès de Ledesma, que hi residia amb la seva família. Després de la seva mort les cases passaren a mans de la seva muller, Maria Àngela, que s'encarregà d'adquirir-les i ampliar l'habitatge del carrer Valldonzella en comprar altres cases i terrenys propers el 1725.³⁴¹ Un cop difunta, la seva filla, Bàrbara Matamoros, obtingué les propietats i, en no tenir descendència, passaren a mans de Fernando i Jerònima Araciell, els seus cosins, així com als fills d'aquests.³⁴²

Les notícies publicades al *Diario de Barcelona* entre l'any 1798 i el 1801 ens adverteixen que a la «casa gran de Matamoros» s'hi havia instal·lat una fàbrica de filats de cotó amb 43 màquines, la qual havia fet fallida; mentre que la «casa petita» estava dividida en diversos pisos de lloguer.³⁴³

El 1803 les cases foren cedides als paüls, per un import de 1.911 lliures, 11 sous i 3 diners, després d'acordar la seva compra amb Agustí Lancaster i Araciell (†1801), el qual havia estat capità general de Catalunya i últim descendent de la nissaga Matamoros-Araciell, tal com havia quedat acordat al testament de Sebastián Matamoros.³⁴⁴

Els llibres de comptes i documents solts de l'Arxiu de la Corona d'Aragó permeten saber que a partir del 1804 els paüls seguiren arrendant les propietats de forma temporal.³⁴⁵ Així doncs, la «casa gran de Matamoros», al carrer Valldonzella, fou llogada a la Casa de la Caritat,³⁴⁶ que el 1806 va sol·licitar permís al bisbe per situar-hi un altar provisional o portàtil.³⁴⁷

Els mateixos paüls es veieren forçats a habitar la «casa gran» des del 12 de febrer de 1809 fins al març de 1814 i des del maig de 1815 fins al juliol de 1816;³⁴⁸ amb motiu de

---

³⁴¹ AHCB, Cadastre I-67, núms. 844 i 845, s.f.

³⁴² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4458, f. 655r

³⁴³ AHCB, *Diario de Barcelona*, núm. 273, p. 1103 (1-X-1798); núm. 8, p. 32 (8-I-1801); núm. 15, p. 60 (15-I-1801); núm. 176, p. 795 (27-VI-1806)

³⁴⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (03-XII-1803 i 27-VIII-1804)

³⁴⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (25-III-1805); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3557, s.f. (1804-1808)

³⁴⁶ ROSELL 2015, p. 31

³⁴⁷ ADB, *Registra Gratiarum*, vol. 1805-1807, ff. 206r-207r

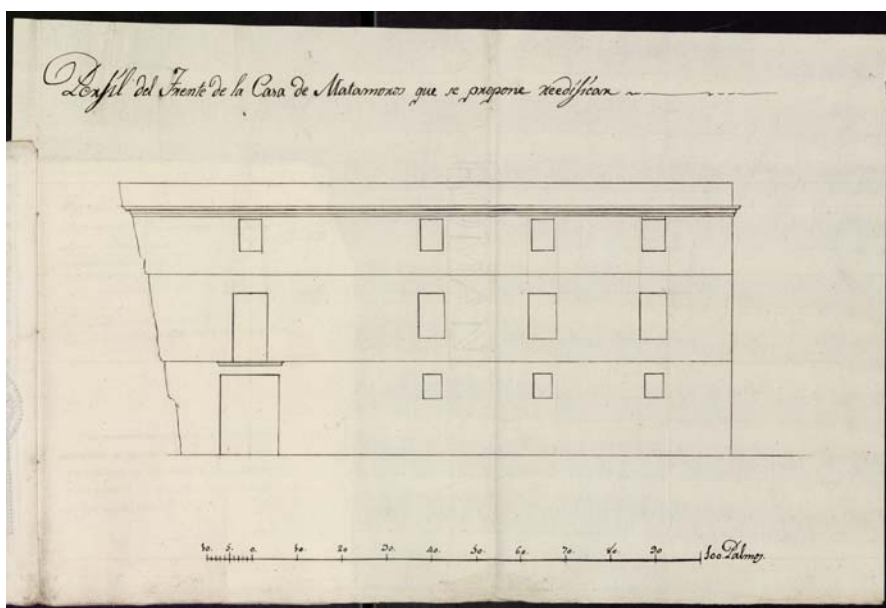
³⁴⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111 (V-1815); FERRER 1815-1819, vol. III, p. 118

l'ocupació napoleònica (1808-1814), així com hi varen exercir les seves funcions eclesiàstiques entre el juny de 1809 i principis del 1811.³⁴⁹

Entre el 1825 i el 1831, tot i que els paüls s'havien traslladat a viure a la torre de la Virreina, van seguir realitzant obres de reedificació i de modificació tant a l'exterior com a l'interior de les cases de Matamoros, per seguir-les arrendant (ils. 7-8).³⁵⁰

Un cop suprimida la congregació per Reial Ordre el 19 de febrer de 1836 es va procedir a la venda de les cases de Matamoros, que van ser atorgades al comerciant Mariano Borrell i Miralpeix,³⁵¹ vocal de la junta de la Casa de la Caritat.³⁵²

La «casa gran» fou adquirida per la Casa de la Caritat juntament amb l'hort de Natzaret i enderrocà les seves dependències el 1875 (il. 9).³⁵³

Il. 7. Reedificació d'una part de la façana derruïda de la «casa gran de Matamoros» (1825)
AHCB, Obreria, 1C.XIV-94

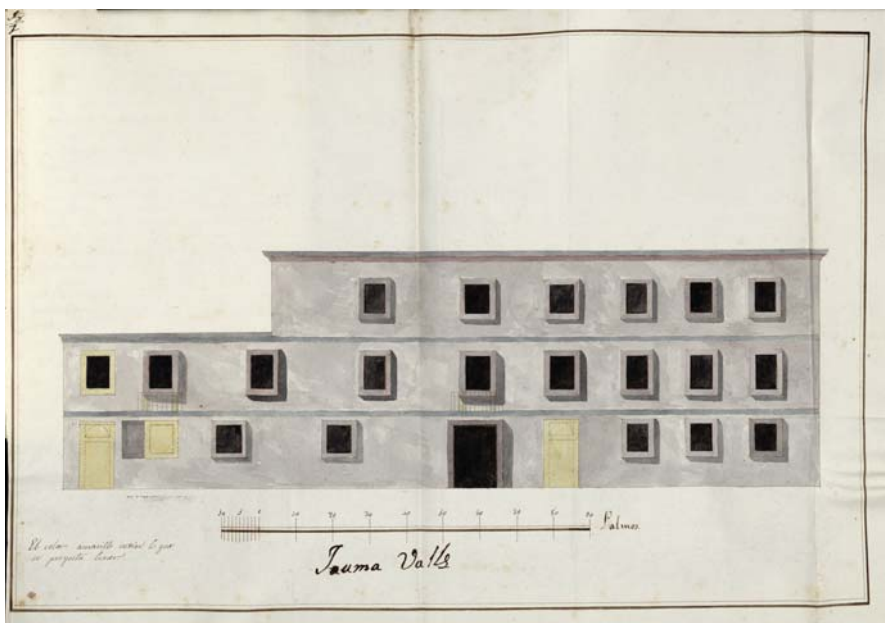
³⁴⁹ FERRER 1815-1819, vol. III, p. 118; vol. IV, p. 38; vol. VII, p. 39; vol. VIII, p. 154; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 407

³⁵⁰ AHCB, Obreria, 1C.XIV, cota 94 (18-IV-1825) i cota 108 (05-XI-1830)

³⁵¹ AHPB, Escrivanies especials, Manuel Clavillart, Escrivania de Venda de Béns Nacionals, Barcelona, ff. 118r-121v i ff. 122r-125v (16-XII-1840); citat per BARRAQUER 1906, vol. II, p. 586

³⁵² AMCB, A183, Comissió de governació, exp. A-821, s.f. (*Expediente de D. Mariano Borrell sobre su renuncia de vocal de la Junta de la Casa de Caridad*, 03-VII-1841)

³⁵³ ROSELL 2015, pp. 49 i 172

Il. 8. Façana de la «casa gran de Matamoros» (1830-1831)
AHCB, Obreria, 1C.XIV-108

Il. 9. Miquel Garriga i Roca,
Plànol de la «casa gran de Matamoros», pertanyent a la Casa de Caritat, 1858-1861.
AHCB, Quarterons Garriga i Roca, Quarteró 77

— Segona casa de la Congregació de la Missió

Es trobava situada a les hortes de Sant Pau, a prop del desaparegut jardí botànic que realitzà Juan Martín Zermeno el 1768, i entre els carrers Reina Amàlia i Lleialtat (il. 10).³⁵⁴

L'escriptura de venda del terreny es va fer davant del notari Ignasi Llobet el 26 de juliol de 1830,³⁵⁵ per les filles de Francisco d'Assis Tomàs, comerciant de Barcelona, per un preu de 18.539 lliures barcelonines. Es tractava d'un terreny amb casa, hort i dues sínies.

³⁵⁴ AHCB, Obreria, 1C.XIV, cota 103 (12-VIII-1829)

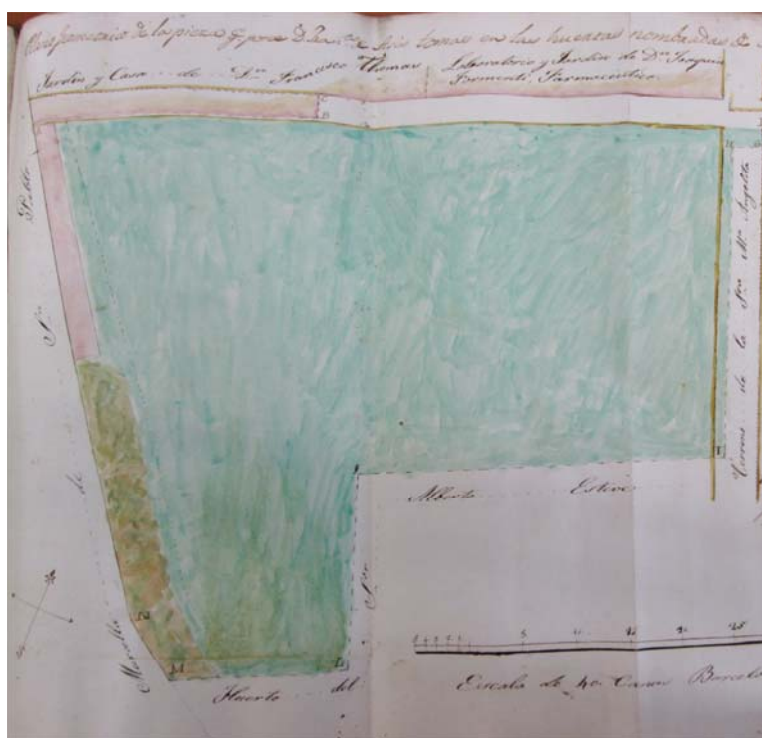
³⁵⁵ AHPB, Ignasi Llobet, 1257/1, ff.109r-112v (26-VII-1830)

Entre el 26 de juliol de 1832 i el 17 de juliol de 1833 els terrenys previstos per al seu establiment van quedar modificats, en adquirir 66.362 pams quadrats de terra, conformats per una part dels solars de l'hortolà Albert Esteve que els eren contigus i per l'obertura del carrer Reina Amàlia (il. 11),³⁵⁶ pel que el setembre d'aquell any el mestre de cases Joan Josep Soler i Mestres (1797-1863) va elaborar una ampliació sobre el projecte de l'edifici.

El novembre de 1833 l'obra havia quedat parcialment finalitzada, pel que la comunitat que restava a Barcelona, formada per 24 sacerdots, 18 estudiants i 4 germans coadjutors, es van anar traslladant a la nova casa entre el 25 de novembre i el 7 de desembre d'aquell any.³⁵⁷

De totes maneres, l'estada al segon cenobi duraria menys de dos anys, ja que la crema de convents del 25 de juliol de 1835 els va impedir tornar al seu establiment. L'Estat va cedir l'edifici en usdefruit a l'Ajuntament de Barcelona perquè aquest servís com a presó pública o nacional i així funcionà fins al 1936 (il. 12), any en què fou derruïda per ordre governativa i el solar va passar a convertir-se en la plaça Josep Maria Folch i Torres.

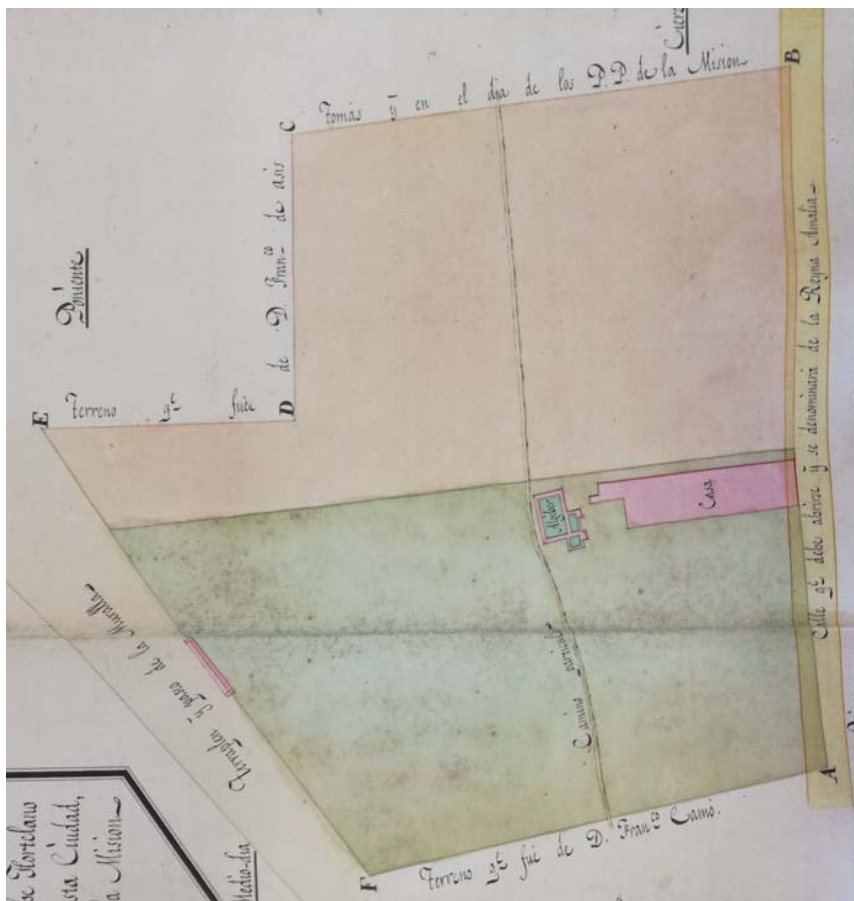

Il. 10. Primera porció de terreny adquirida per a construir la segona Casa de la Missió a Barcelona, 1829.

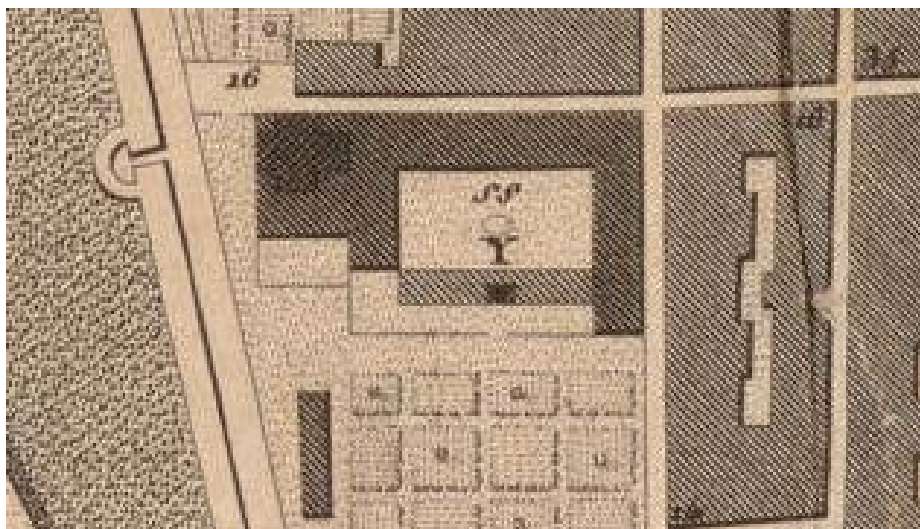
AHPB, Ignasi Llobet, 1257/1, ff.109r-112v

³⁵⁶ AHPB, Ramon Sampons, 1249/7, ff. 344r-348v (17-VII-1833)

³⁵⁷ BARRAQUER 1915-1917, vol. I, pp. 1233-1234

Il. 11. Joan Soler i Mestre, *Plànol de l'hort i casa que Albert Esteve, hortolà, posseeix a l'horta superior de Sant Pau, del qual han comprat una part els PP. de la Missió pels usos de la seva nova casa (terreny de color taronja)*, 30-VII-1833. AHPB, Ramon Sanpons i Sarri, 1249/7, fol. 344v

Il. 12. Josep Mas i Vila, *Plano geométrico de la ciudad de Barcelona (detall del terreny on es construí la segona Casa de la Missió, llavors presó nacional)*, 1842. CEC, RC2820

— Torres i terres que posseïa la Casa de la Missió extramurs

Durant el segle XVIII la congregació va aplegar diverses finques als encontorns de Barcelona per conformar un ric patrimoni agrícola que proporcionés una base estable per a la sustentació dels membres de la comunitat.

o Sarrià

L'any 1692 Francesc Senjust va comprar una peça de terra a Maria Planella i Xammar, cunyada seva, com a obtentor del benefici personat sota invocació de sant Onofre i sant Francesc, fundat a l'altar de Sant Francesc de la seu de Girona per Onofre Alsina.³⁵⁸ Era descrita com una peça de terra bosquina de 6 mujades,³⁵⁹ anomenada «Bosc de la Creu», la qual es trobava a la muntanya que pujava cap a Vallvidrera.

En aquest terreny, i abans de la fundació de la Casa de la Missió, Francesc Senjust va fer-hi construir una ermita per retirar-se i abstreure's durant certs moments de l'any, per tal d'entregar-se a l'oració, silenci i mortificació. Després del traspàs de Senjust, els paüls hi seguiren fent retirs una vegada a l'any per tal de practicar els exercicis espirituals en comunitat. L'ermita tenia un altar major i una imatge d'un sant col·locada en un nínxol i el bosc l'envoltava va ser talat pels sacerdots per tal plantar-hi vinya.³⁶⁰

Des del 1723 fins al 1740 varen adquirir 7 mujades més de terra a Jaume Canut, la seva vídua i Ramon Casanovas, pagesos de Sarrià, i als administradors de l'Hospital General de la Santa Creu.³⁶¹ Per últim, el 6 de maig de 1779 van adquirir 8 mujades més de terra per a plantar-hi vinya a Josep Bosch i a tres companys més, tots pagesos de Sarrià, tal com confirma l'escriptura feta davant el notari Fèlix Veguer i Avellà.³⁶²

---

³⁵⁸ AHPB, Maties Marçal, 784/42, ff.137v-141r (31-VII-1692)

³⁵⁹ Segons el diccionari de llengua catalana DIEC (2017) una mujada és una mesura superficial agrària, pròpia de la zona de Barcelona, que equival a 4.896,5 metres quadrats.

³⁶⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4458, f. 35r

³⁶¹ AHPB, Alexis Claramunt (29-III-1725); Felix Avellà, 950/33, ff. 450v-455r (15-XI-1740); Salvador Pi, 904/8, ff. 19r-23r (23-I-1723); Felix Avellà, 950/33, ff. 135v-138v (7-IV-1740) i 950/39, ff. 170r-171r (18-VIII-1746)

³⁶² AHPB, Felix Veguer i Avellà, 1047/52, ff. 499v-504v; 506r-511r; 512v-517v; 518r-522v (06-V-1779); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f.

- Creu coberta

A prop de la Creu Coberta i del camí reial d'Esplugues, extramurs de la ciutat, també hi tenien dues peces de terra, una de dues mujades i tres quartes, i l'altra d'una mujada, on disposaven de dos molins de vent,³⁶³ els quals llogaven.³⁶⁴

- Sants

A la zona de Sants els paüls posseïen 19 mujades de terra, adquirides entre el 1740 i el 1765. Una d'aquestes propietats era una peça de terra campa de 10 mujades i dues quartes, al Torrent del Mal Consell i Carner. Es tractà d'un establiment fet per Maria Teresa Olzina, vídua de Jaume Cordelles, el 1743, amb una entrada de 700 lliures i 50 lliures de cens anuals.³⁶⁵

De les 9 mujades restants, una part fou comprada a Feliu Lleopart, pagès;³⁶⁶ i la resta va ser rebuda com a donació per part de Margarida de Frigola, de Britos i de Llordad.³⁶⁷

- Sant Martí de Provençals

En aquesta àrea extramurs els paüls van adquirir l'anomenada «Torre Fitona», una propietat formada per una casa i 22 mujades de terra dedicades a la plantació de vinya. Es tractà d'una donació de Josep Fitor i Montsalvo, oïdor de la Reial Audiència de Catalunya i president de la sala criminal, el 29 de gener de 1756, amb escriptura en poder de Fèlix Veguer i Avellà. A canvi, a partir dels fruits d'aquest terreny i després de pagades totes les despeses oportunes, els paüls es comprometeren a celebrar-li 10 misses cantades i 197 misses resades anualment.³⁶⁸

A partir de la seva adquisició, els llibres de caixa i despesa presentaren el cost de les obres de construcció puntuals que els paüls efectuaven per condicionar la casa o per arreglar desperfectes que amenaçaven ruïna.³⁶⁹

---

³⁶³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4458, f. 39r

³⁶⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (11-VIII-1759)

³⁶⁵ AHPB, Gerard Ferrusola, 964/5, ff. 123r-127r (20-XI-1743)

³⁶⁶ AHPB, Gerard Ferrusola, 964/4, ff. 173r-175v (06-VIII-1740)

³⁶⁷ AHPB, Felix Avellà, 950/39, ff. 36r-38r (04-II-1746)

³⁶⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3103, f. 114

³⁶⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3110, s.f. (anys 1756, 1763, 1829-1831)

Al mig d'aquestes propietats existia una peça de terra amb oliveres, posteriorment modificada per plantar-hi vinya, que va ser venuda a la Casa de la Missió per part de Paula Oriol i Umbert, vídua de Miquel Oriol, pagès de Sant Andreu de Palomar, en una escriptura en poder de Fèlix Veguer el 3 de juny de 1769.³⁷⁰

Aquesta residència també resultà profitosa durant l'expulsió dels religiosos de Barcelona el març de 1814 i l'epidèmia de febre groga entre el novembre i desembre del 1821, ja que part de la comunitat dels paüls s'hi traslladà per refugiar-se i per evitar el contagi.³⁷¹

- o Marina de l'Hospitalet (Santa Eulàlia de Provençana)

Francesca Tapies, vídua de Francesc Cañador i Bonadona, pagès de la parròquia de Santa Maria de Badalona, va vendre la seva finca i els terrenys que posseïa a la Marina de l'Hospital, amb escriptura en poder del notari Josep Ferran el 14 d'abril de 1710,³⁷² per valor de 7.000 lliures.³⁷³

Es tractava d'una propietat de més de 70 mujades de terra (il. 13), formada per diferents parts i totes utilitzades per plantar-hi vinya. La torre gran disposava d'una casa i 50 mujades de terra, inclòs el Camp dels Palmers, de 9 mujades i mitja. Al costat hi havia la coneguda com a «Torre xica», que tenia una casa i 31 mujades de terra; així com el Camp Segués, format per 7 mujades i mitja de terra.

A banda d'aquests terrenys, els paüls heretaren de Teresa Lloreda i Mateu altres camps propers que conformaren un terreny de 14 mujades de terra, quatre d'elles eren camp i les demés plantades de vinya, i que el 1803 concediren en emfiteusi als pagesos Francesc Castelló, Jacinto Cadena, Jordi Cuxart, Pau Rosés i Miquel Boada.³⁷⁴

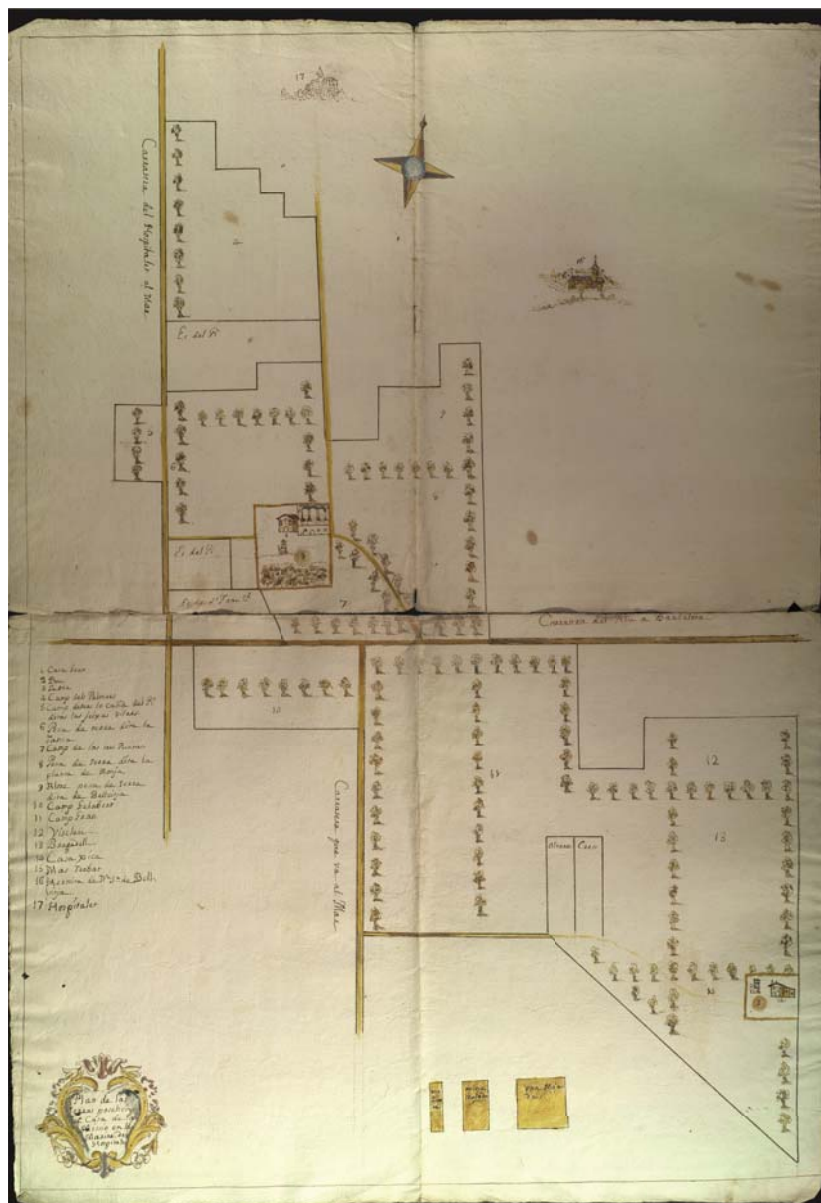
³⁷⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f.

³⁷¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.

³⁷² AHPB, Josep Ferran, 853/42, ff. 171v-186r (14-IV-1710)

³⁷³ ACMM, Caja Barcelona (--), Sign. núm. 1, f. 37v

³⁷⁴ AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/90, ff. 23r-28r, 28v-33r; 33v-39r, 39r-43r, 43r-50v (17-I-1803)

Il. 13. *Plànol de les terres que posseeix la Congregació de la Missió a la Marina de l'Hospitalet, s. d. (s. XVIII). ACA, ORM, Moncales-Hacienda, leg. grandes 369, s.f.*

— Altres allotjaments amb caràcter temporal

○ Col·legi tridentí o seminari episcopal de Betlem

El 1820 la comunitat estava formada per 13 sacerdots, 11 estudiants, 13 novicis i 13 germans coadjutors.³⁷⁵ El 9 de setembre de 1821 l'Ajuntament i la comunitat barcelonina dels paüls van arribar a un acord davant de l'epidèmia de febre groga que afectava la ciutat. Els sacerdots decidiren cedir la seva casa, amb els mobles i llits, per tal de fer-se servir com a hospital d'empestats³⁷⁶ i la comunitat, a excepció de tres sacerdots i dos germans coadjutors que s'hi van quedar per assistir els malalts a l'hospital, es va retirar al col·legi episcopal de Betlem.³⁷⁷

Els contagis, però, d'alguns membres de la comunitat a la nova ubicació van fer que el visitador decidís traslladar els estudiants, novicis i mestres a la Torre Fitona.³⁷⁸ Aquesta situació es mantingué fins a finals de gener de 1822, moment en què els sacerdots van poder tornar a la seva residència.

○ Col·legi dels trinitaris calçats

Quan el 24 d'abril de 1823 l'Ajuntament rebé un ofici del general Antoine Rotten en què els sol·licitava el cenobi dels paüls per convertir-lo en un hospital militar per als milicians constitucionals, la comunitat va haver de cedir l'edifici i va ser allotjada al col·legi dels trinitaris calçats,³⁷⁹ entre els carrers dels Àngels i del Peu de la Creu. De totes maneres, aquest període va ser breu, ja que l'abril de 1824 els trinitaris van obtenir el permís per restituir-se al seu col·legi.³⁸⁰

○ Torre de Gràcia, dita del Virrei (torre de la Virreina de Gràcia)

La casa o torre de la Virreina, feta construir entre el 1771 i el 1773 pel virrei Manuel Amat a la vil·la de Gràcia, tot i tractar-se d'una residència particular, va funcionar durant alguns

---

³⁷⁵ ADB, *Registra Communium*, 1820, f. 51; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 1231

³⁷⁶ AHCB, Acords, 1D-I-103, p. 1367; citat a BARRAQUER 1906, vol. II, p. 588; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 1231

³⁷⁷ AHCB, Acords, 1D.I-103, p. 1369

³⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.

³⁷⁹ AHCB, Acords, 1D.I-109, p. 841; PII ARIMON 1854, vol. I, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 1233

³⁸⁰ BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 1233

anys com a estatge provisional per a comunitats religioses i famílies nobles. Així, el 1794 va acollir la comunitat dels josepets, el 1797 va ser cedida a la duquesa de Borbó en fugir de França, i el 1821, durant l'epidèmia de febre groga, també va funcionar com a hospital.³⁸¹

Antoni d'Amat i Rocabertí (1775-1824) deixà en herència la torre de la Virreina a la seva neboda, Maria Escolàstica d'Amat i d'Amat, marquesa de Castellbell.³⁸² De totes maneres, aquell mateix any, com que la Casa de la Missió del carrer Tallers encara servia com a hospital militar i els paüls havien hagut d'abandonar el col·legi dels trinitaris calçats, el secretari interí de l'Ajuntament de Barcelona, Felipe Claramunt (†1854), en nom del consistori, va escriure una carta el 9 d'abril a la marquesa de Castellvell i als marmessors d'Antoni d'Amat, per notificar-los que la seva casa de camp a Gràcia, dita del Virrei, havia d'acollir a la comunitat dels paüls i no els podia desallotjar fins que no se'ls retornés la Casa de la Missió.³⁸³

Aquell mateix mes d'abril els paüls es traslladaren a la torre i hi van efectuar petites obres d'adequació per al seu millor assentament.³⁸⁴ Mangueren aquesta residència fins al novembre de 1833, moment en què es traslladaren a la segona Casa de la Missió a Barcelona.

El 1871 la torre va ser adquirida per l'Hospital de la Santa Creu i es va fer servir com a manicomi,³⁸⁵ fins que finalment va ser enderrocada el 1877 a causa del seu deteriorament,³⁸⁶ per tal de construir una nova església parroquial de Sant Joan Baptista, creada el 1868.

---

³⁸¹ AHCB, Acords, 1D.I-103, pp. 2004-2005

³⁸² SÁENZ-RICO URBINA 1967, vol. 2, p. 438

³⁸³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (9-IV-1824)

³⁸⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (IV-1824)

³⁸⁵ CORNET I MAS 1866, p. 388

³⁸⁶ CASTELLÀ 2006, p. 907

5. Construcció de la primera Casa de la Missió a Barcelona

5. Construcció de la primera Casa de la Missió a Barcelona

5.1. Situació

L'anàlisi de les fundacions que emprengueren els paüls durant el segle XVII i inicis del XVIII, tant a França, com a Itàlia i a Espanya, permet observar que d'entrada, en la major part dels casos, les comunitats habitaven allotjaments preexistents i no sempre ben adaptats a les seves necessitats, mentre esperaven disposar en endavant de més mitjans que facilitessin la renovació de l'habitatge o la construcció d'un nou conjunt.

A França succeí d'aquesta manera amb la casa mare de Sant Llàtzer a París i les cases de Sarlat, Montalban, Bourges i Lió, entre d'altres.³⁸⁷ L'arquitecte Marco Pistolesi confirmava aquest mateix fet a la seva tesi amb les fundacions de les cases de la Missió italianes a Roma, Gènova, Ferrara i Florència durant el segle XVII.³⁸⁸ Si analitzem els assentaments dels paüls a Catalunya, podem afirmar que es va procedir de la mateixa manera amb la fundació de les cases a Barcelona (1703)³⁸⁹ i a Palma de Mallorca (1736),³⁹⁰ però no en el cas de les de Guissona (1741),³⁹¹ Reus (1758)³⁹² i la segona casa a Barcelona (1829), les quals foren construïdes des dels fonaments expressament per a l'allotjament dels paüls.

Així doncs, per a l'establiment de la primitiva Casa de la Missió a Barcelona, hem advertit anteriorment que el canonge Senjust, entre el 1685 i el 1703 va anar adquirint uns solars amb cases ja existents al capdamunt del carrer Tallers, a prop del baluard i la muralla, les quals va arranjar per poder acollir la comunitat dels paüls el 1704.

El solar es trobava a la jurisdicció de la parròquia del Pi i es tractava d'un espai agradable i airejat, allunyat del bullici i beneficiat dels aires saludables que corrien en aquella part de la ciutat. Aquestes característiques els permetien conviure en el silenci reglamentari, en tractar-se d'una zona poc freqüentada i que propiciava l'abandó a la soledat i l'abstracció de l'esperit. Tanmateix el baró de Maldà elogiava aquesta part de la ciutat, en què la

---

³⁸⁷ CONTASSOT 1959, p. 40

³⁸⁸ PISTOLESI 2016a, s.p.

³⁸⁹ AHCB, Arxiu del Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-06, Francesc Senjust (02-IV-1685)

³⁹⁰ HUARCAYA – GAMUNDI 2006, p. 78

³⁹¹ GARGANTÉ 2006, pp. 472-480

³⁹² BOFARULL I BROCA 1959-1961 [1867], vol. 2, p. 155

verdor dels horts, jardins i prats d'indianes s'estenien a la vora del monestir de Valldonzella i de la casa dels pares del Seminari a l'últim terç del segle XVIII.³⁹³

El primer plànol en què s'observa de forma específica l'emplaçament de la Casa de la Missió data del 1722 (ils. 14-15). Es va concebre amb motiu d'un projecte de reedificació del baluard de Tallers i en ell es distingeixen les construccions i terrenys que pertanyien a la congregació, així com aquelles propietats veïnes que la comunitat anà adquirint progressivament per ampliar el seu cenobi. Considerem que el caràcter tècnic del plànol sobre la remodelació del baluard i sobre els encontorns afectats seria la representació més propera a l'aparença real de la planta del conjunt, si ho comparem amb la resta de plànols setcentistes de Barcelona que hem pogut localitzar i analitzar.

A trets generals, podem afirmar que la Casa de la Missió es trobava envoltada de diverses institucions religioses dedicades a l'estudi i la caritat, dos ministeris relacionats amb les funcions principals de la Congregació de la Missió. Al davant de l'entrada de la Casa de la Missió, al mateix carrer Tallers, hi havia el Col·legi de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort (1668-1758), de l'orde dels dominics, on s'impartien ensenyaments de filosofia i teologia per a la formació de frares dominicans,³⁹⁴ fins que el 1758 aquests es van traslladar al carrer Sant Pau. Al segle XIX les propietats dels dominics passaren a pertànyer al comerciant Mariano Borrell i a l'industrial Valentí Esparó, i s'hi bastiren edificis d'habitatges i una fàbrica de foneria.³⁹⁵ Entre els dos conjunts hi havia una distància de 27 pams i entremig de les entrades dels dos cenobis es formava una petita plaça.

A l'oest, com ja hem advertit anteriorment, s'hi trobava la pujada al terraplè de la muralla, el baluard i el cos de guàrdia de Tallers. Al sud, la Casa de la Missió afrontava els horts del monestir de Santa Maria de Valldonzella (1670-1909), de les monges cistercenques. Finalment, a l'est hi havia la plaça i el carrer de Valldonzella o de Natzaret, en què s'ubicaven el convent de Montalegre i els horts de la Casa de la Misericòrdia. Aquesta

---

³⁹³ BNC, ms. 402, s.f.; transcrit per AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 82

³⁹⁴ Col·legi fundat a partir de l'herència de la vídua Eulàlia Ferrer i Jordà. En aquelles 13 cases, a prop del portal de Tallers, hi havia hagut, des del 1628, el convent de les monges mínimes. Quan se les traslladà a la casa de les Penedides, l'edificació va servir d'hospital de la misericòrdia fins que s'abandonaren, llavors el notari Bartomeu Roig es dirigí al consistori per demostrar que aquelles cases pertanyien al seu avi, el mestre de cases Bartomeu Roig. Aquestes cases les vengué a l'orde dels Dominics el 1661, *vid.* BNC, Col·lecció de documents en paper, núm. reg. 13219-13224, caixa IV.

³⁹⁵ AHCB, Obreria, 1c.XIV-c60, s.f. (Joan Ubach, rector del col·legi dels dominics, 5-II-1796) i 1c.XIV-c69, s.f. (Joan Ubach, rector del col·legi dels dominics, 11-V-1803); AMCB, Q136, Obres públiques, exp. 457 – 3/1, s.f. (*Expediente promovido por D. Mariano Borrell y D. Valentin Esparó sobre la rectificación de la calle dels Tallers*, 01-VI-1841)

plaça, però, a partir del segle XIX passà a ser anomenada «plaça o placeta del Seminari», com així ho documenten els fons gràfics i les guies vuitcentistes de Barcelona (il. 16).³⁹⁶

Prosseguint amb el reconeixement de l'entorn, val a dir que entre els anys 1598 i 1635 el convent de Montalegre havia assumit les funcions de seminari conciliar o col·legi del bisbe, però amb motiu de la decadència que experimentà el conjunt arran de la Guerra dels Segadors (1640-1652), va restar clos durant les primeres dècades del segle XVIII. El 1735 amb la reedificació de les construccions, els ensenyaments hi van ser restaurats,³⁹⁷ però el 1772 van ser traslladats al col·legi de Cordelles i l'edifici es transformà en un hospici, fins que el 1803 va esdevenir la Casa Provincial de la Caritat. Pel que fa a la Casa de la Misericòrdia, aquesta estava formada per diverses construccions i oferia allotjament als més necessitats.³⁹⁸

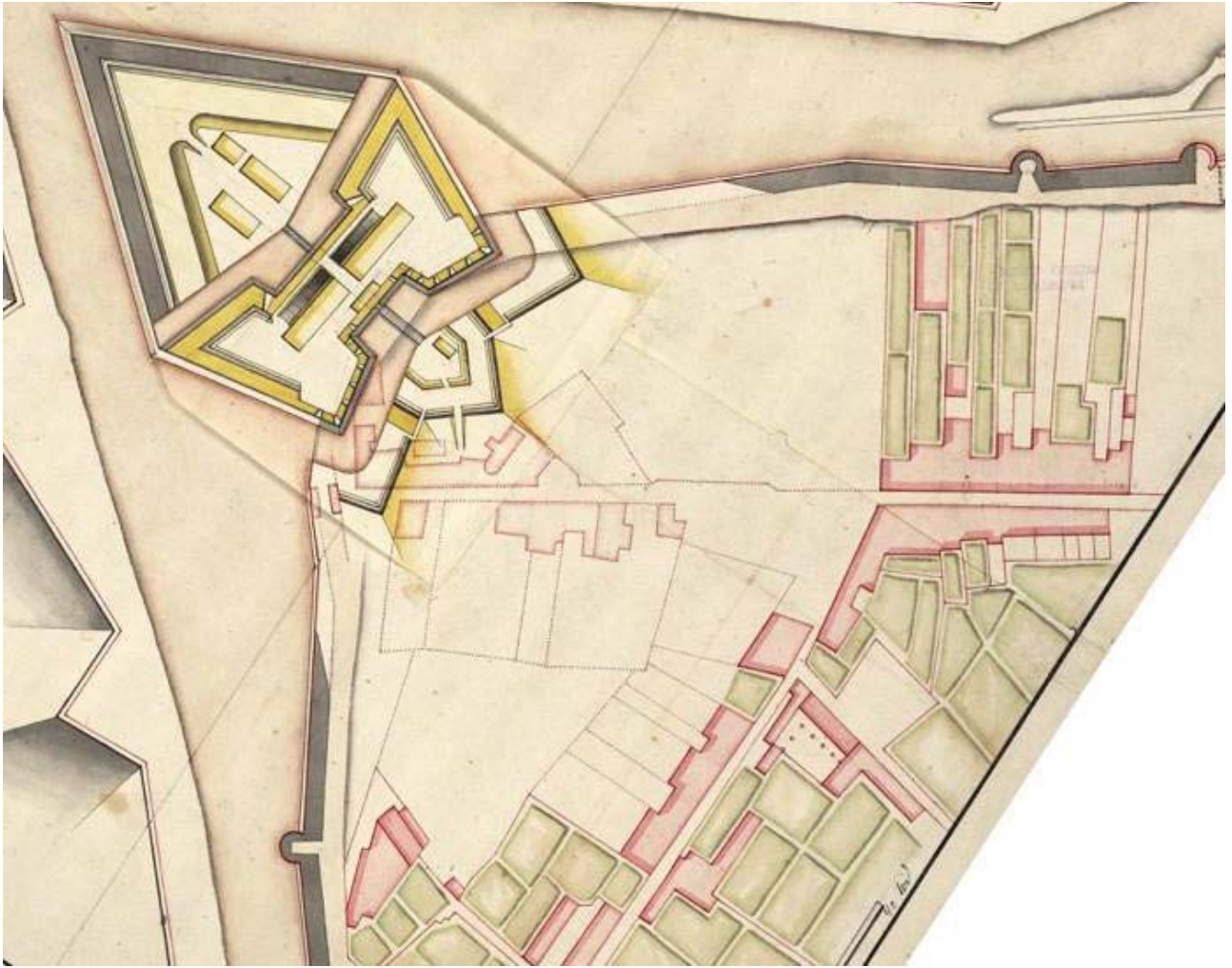
D'altra banda, el cadastre reial de l'any 1716 permet reconèixer algunes de les propietats que també envoltaven el solar de la casa dels paüls i que anaren sent adquirides per la comunitat amb els anys. Així doncs, al carrer Tallers i al costat oest del cenobi inicial, hi havia les cases de Joan Subirachs, traginer de mar, les quals eren habitades pel mateix propietari; i al costat d'aquestes hi havia uns casalots derruïts pertinents a l'apotecari Josep Troch, els quals es trobaven a tocar de la torre de Tallers. Entre el carrer Tallers i el carrer i plaça de Natzaret, també anomenat carrer de Valldonzella, hi havia diversos habitatges en lloguer i habitatges de propietat de pagesos, artesans, comerciants, notaris, militars i vídues, entre els quals cal destacar els habitatges que serien coneguts com a «casa gran i casa petita de Matamoros», els quals llogaren i posteriorment adquiriren Sebastià i Maria Àngela de Matamoros i que a inicis del segle XIX passaren a domini de la Casa de la Missió.

---

³⁹⁶ AMCB, Q136, Obres públiques, exp. 457 – 3/1, s.f. (*Expediente promovido por D. Mariano Borrell y D. Valentin Esparó sobre la rectificación de la calle dels Tallers*, 01-VI-1841); A.B.C.E. 1789, p. 58; *Guía estadística* 1836, p. 108; PATXOT 1840, p. 37

³⁹⁷ ALABART – CODINA 1908, pp. 32-42; SOLDEVILA 2013, pp. 73-74

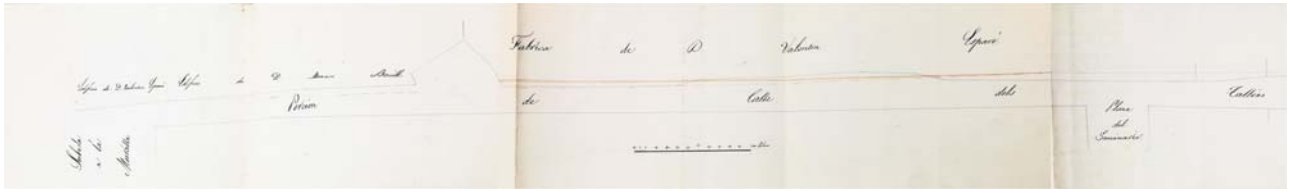
³⁹⁸ CODINA 1908, vol. I, pp. 56-57, 78-84 i 90-94; MASABEU 2004, pp. 19-25 i 41

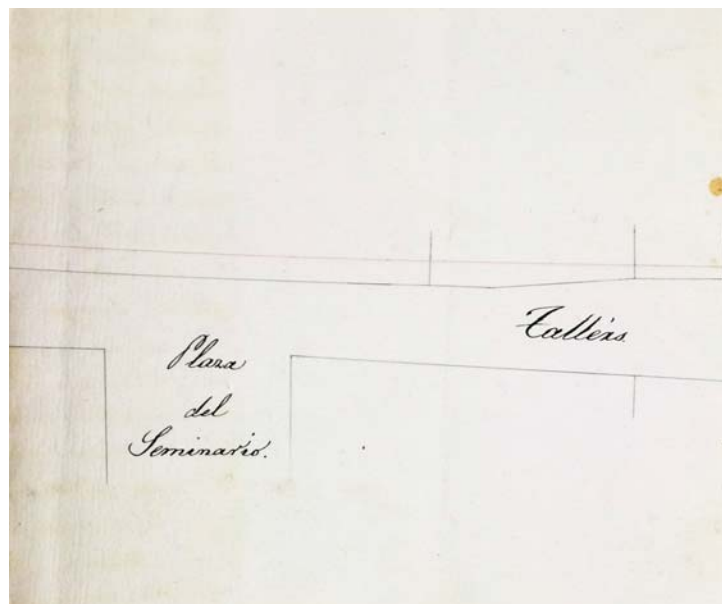
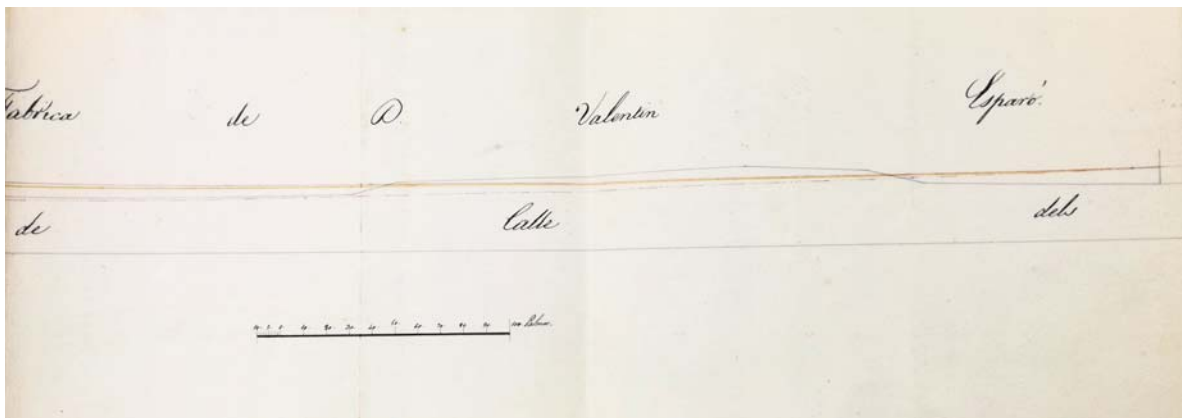
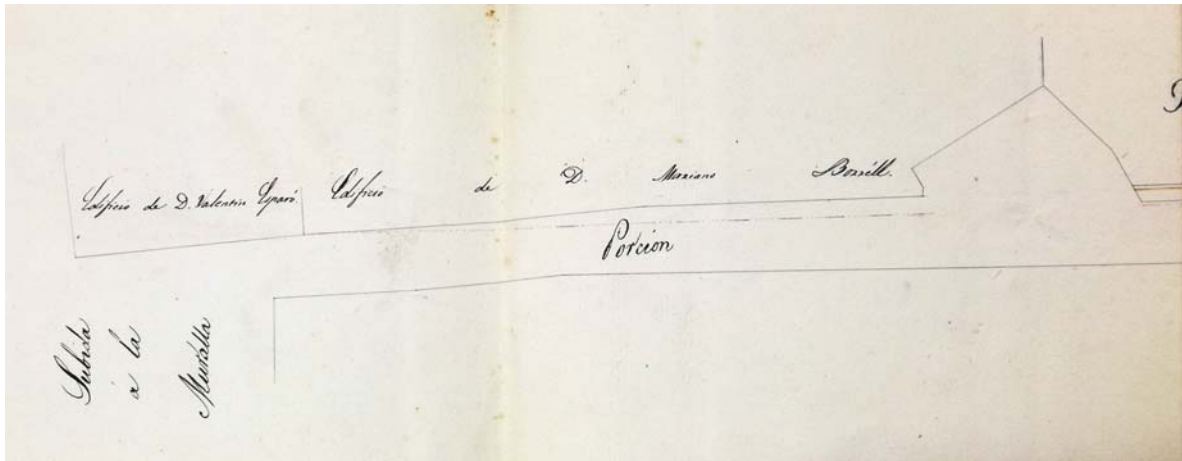
II. 14. *Baluard de Tallers*, 1722. AGS, Cartoteca, MPD, 07, 004

II. 15. *Baluard de Tallers*, 1722. AGS, Cartoteca, MPD, 07, 004
(detall dels terrenys de la Casa de la Congregació de la Missió)

II. 16. *Projecte de rectificació del carrer Tallers, 1841. AMCB, Q136, exp. 457 – 3/1, s.f. (plànol general i tres detalls ampliats)*

5.2. Gestió i finançament de les obres

Els principals ministeris als quals s'aplicava la Congregació de la Missió consistien en la realització de missions populars, la impartició d'exercicis espirituals a religiosos i seglars i la formació del clergat abans de prendre les ordes sagrades. Sant Vicenç de Paül estipulà que les missions i les seves funcions havien de tenir un caràcter gratuït, pel que la seva principal font d'ingressos esdevingueren les almoines que donaven els exercitants per sufragar la seva estada al seminari. A banda d'això, els devots feien tota mena de donacions per a la casa, encarregaven misses per a la salvació de l'ànima i els destinaven nombroses deixes testamentàries. Per últim, els paüls també rebien els fruits de les pensions de censals que cobraven anualment i els guanys que importava el seu patrimoni agrícola a l'Hospitalet, a Sant Martí de Provençals i a l'ermita de Sarrià, principalment.³⁹⁹

El 1704 els canonges Francesc Senjust i Jeroni Enveja van aconseguir reunir una renda de 200 doblons anuals, equivalents a 1.100 lliures de moneda barcelonina, per tal de satisfer la manutenció de la comunitat i sufragar les missions gratuïtes, tal com es feia constar al document fundacional de la congregació. A banda d'aquesta renda inicial i per tal d'estudiar el finançament de les obres, els llibres de caixa de la comunitat a Barcelona, juntament amb els lligalls i documents solts que pertanyien al seu arxiu, constitueixen una font imprescindible per a l'estudi dels recursos monetaris i les aportacions més importants que van fer possible la construcció de la Casa de la Missió i de la seva església.

La documentació constata que el finançament de l'edificació va ser possible, en bona part, gràcies a les contribucions particulars de feligresos pertanyents a diferents estaments socials; a les donacions dels propis membres de la comunitat de la Missió i a les quantitats que els paüls podien bestreure puntualment de les deixes testamentàries que havien dipositat individus afectes a l'institut. Per altra banda, el buidatge dels llibres de registre d'exercitants també palesen que la majoria de donants, abans d'atorgar la seva almoïna, havien residit temporalment a la casa com a exercitants, circumstància que els permetia conèixer de prop la Congregació de la Missió i adonar-se de les seves necessitats i limitacions.⁴⁰⁰

---

³⁹⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, i ACA, ORM, Monacales-Universidad, vols. 108, 109 i 110; «[El prefecto de la Iglesia] velará que no se reciba limosna alguna por las confessiones o por cualquier otra función de nuestro instituto; pero si algunos diessen dinero por missas o algun puro donativo para la Iglesia o Casa, lo podrá recibir, pero sin recibir jamás cosa por alguna de nuestras funciones», a BRUB, ms. 144, p. 150 (*Reglas de todos los officios de la Casa*, s. d.)

⁴⁰⁰ ACMM, Caja Barcelona, sign. núm. 4; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3094

Tal com hem especificat al capítol introductori, no disposem de llibres de fàbrica o llibres d'obra que ens permetin resseguir detalladament el ritme econòmic de la construcció, però els llibres de caixa possibiliten aportar un valor aproximatiu sobre les entrades per a la fàbrica i els períodes de més activitat constructiva. Amb aquest capítol volem, doncs, deixar constància de quines van ser les vies de finançament documentades per a l'edificació, sense, però, poder aportar una observació meticulosa de tots els ingressos i mecenes de l'obra, en partir de les fonts indirectes assenyalades anteriorment. Així doncs, és possible que existissin donacions de les quals no hagin quedat testimonis documentals amb motiu de la pèrdua dels llibres d'entrades dels primers anys o perquè els documents no detallen el destí de l'almoïna que havia estat cedida, en disposar de llibres específics sobre la construcció.

A partir de la identificació de la freqüència o assiduïtat de les donacions s'adverteixen els períodes d'activitat constructiva més rellevants del segle XVIII. Considerem que el primer estadi es va donar entre el 1710 i el 1712, etapa que coincidí amb l'estada de l'arxiduc Carles d'Àustria a la ciutat (1705-1711) i en la qual s'inicià l'ampliació de l'edifici amb el bastiment d'un nou bloc constructiu; el segon període compregué l'etapa del 1724 al 1735, en què hi hagué l'empenta definitiva per a la finalització d'aquesta primera obra d'ampliació de la casa; i del 1736 al 1746 per a la construcció de la nova església.

A partir del 1748 i fins al 1793 es revelen diversos intervals d'edificació isolats per acabar d'ampliar la construcció i poder assumir l'augment d'exercitants a la Casa de la Missió. La primera etapa, del 1748 al 1752, estaria marcada per l'edificació del claustre. Seguidament, del 1752 al 1757 hi hauria una segona fase constructiva; entre el 1760 i el 1763 una tercera, entre el 1775 i el 1783 una quarta, que comprenia l'ampliació de la façana del carrer Tallers i, finalment, del 1792 al 1794 una cinquena, la qual coincidí amb l'adhesió de l'últim bloc a la casa per estendre el frontispici del cenobi fins al carrer Valldonzella.

5.2.1. Donacions insignes

— El mecenatge episcopal

Durant la primera meitat del segle XVIII les contribucions episcopals procedents de diverses diòcesis del Principat resultaren una font significativa per al finançament de l'obra. Malgrat estar exempts d'ordinari, la labor de la Congregació de la Missió envers la formació del clergat i el deure de realitzar exercicis espirituals per part dels religiosos que volien accedir als ordes majors, facilitaren que els bisbats de territoris com Solsona, Vic o Girona es comprometessin a enviar els seus clergues a la Casa de la Missió. Per altra banda, la fundació de les conferències espirituals el 1707 també afavorí la seva presència a l'establiment i, a través de la seva estada, les donacions per a la fàbrica.

Els bisbes Benet de Sala i Francesc Dordà foren els primers a facilitar almoines episcopals, encara que als documents no s'especifica textualment que fossin destinades a la fàbrica de la casa. El primer fou el bisbe Sala, que entre el juliol i l'agost de 1704 feu donació de 550 lliures per a celebrar el seu establiment i, posteriorment, fra Francesc Dordà (1641-1716), bisbe de Solsona, el qual donà 144 lliures coincidint amb l'inici de l'ampliació de la casa.⁴⁰¹

La constància fefaent de la contribució episcopal per a la fàbrica no la tenim fins al 1729, arran de la beatificació de Vicenç de Paül, ocasió en què es fan paleses als llibres de comptes diverses almoines brindades per bisbes de diferents diòcesis catalanes, amb l'objectiu de finalitzar la construcció del nou cos cenobial a la casa i per tal de bastir la nova església. Tanmateix, considerem que era una manera de deixar sentir la seva autoritat, tot i no poder intervenir en la vida regular de la comunitat.

Una de les personalitats que cal tenir present en aquest sentit és Bernardo Jiménez de Cascante (1696-1730), bisbe de Barcelona, per ser el que aportà més numerari per a l'obra. Així, sabem que la seva contribució es repetí en diverses ocasions, entre el 1729 i el 1730, i que arribà a donar 2.798 lliures i 18 sous.⁴⁰² Amb motiu d'aquesta relació els membres de la congregació ostentaven un retrat seu a la Casa de la Missió.⁴⁰³ Tanmateix,

---

⁴⁰¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa, 1733*); ACMM, Caja Barcelona (–), sign. núm. 1, f. 38r

⁴⁰² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (31-X-1729, 22-XI-1729, 31-XII-1729, 1-XII-1730)

⁴⁰³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 162 (va ser encarregat o adquirit entre el 1732 i el 1736)

l'any 1730, el bisbe de Girona, Baltasar Bastero (1687-1745) i el bisbe de Vic, Ramon de Marimón (1670-1744), oferiren una almoïna per a l'obra de 140 lliures cada un.⁴⁰⁴

La relació de la família Bastero amb els membres de la Congregació de la Missió també degué ser estreta, ja que després que el sacerdot Guillaume Viellescases (1683-1740) realitzés la seva visita reglamentaria a la Casa de la Missió el 1732 i conegués al canonge Gaspar Bastero, es va dirigir a Girona, on Baltasar Bastero i el seu germà, el sagristà de la Seu de Girona, Antoni Bastero, van acollir-lo al palau episcopal. Allà tingué inici la col·laboració de Viellescases amb el projecte filològic d'Antoni, el qual consistia a mantenir una relació epistolar amb Baltasar Bastero per tal d'adquirir alguns llibres presents en el mercat francès. En aquestes missives també es plasmà repetidament l'agraïment de la congregació per la bondat que Baltasar demostrava envers els membres de la comunitat barcelonina.⁴⁰⁵

— El patrocini reial

Durant el període regnant de l'arxiduc Carles d'Àustria, la família reial i la seva cort es varen comprometre amb el finançament de les obres de l'església i la Casa de la Missió, com a conseqüència de la clara vinculació política d'alguns dels membres de la comunitat dels paüls amb el monarca austríac.⁴⁰⁶ Per contra, un cop extingit el seu regnat i amb la tornada de Felip V al poder, es manifestà un interès menor per aquesta casa, en no tenir constància d'entregues, donacions o beneficis per part del rei borbònic. Així doncs, el rol benefactor de la corona caldria acotar-lo únicament als anys de regnat de l'arxiduc.

Els documents que enumeren els benefactors de la casa barcelonina al llibre de fundació de la congregació constaten que l'1 d'agost de 1712, i després de dos anys de gestions, el rei Carles III d'Àustria es comprometia a concedir 400 ducats de pensió anual al llarg de 25 anys per a l'avançament de la fàbrica de la Casa de la Missió i el subsidi de la seva comunitat. Aquestes gestions, que havien començat el 1710, aconseguiren arribar a bon

---

⁴⁰⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (5-VII-1730 i 1-XII-1730)

⁴⁰⁵ FELIU I TORRENT 1998, p. 332-339

⁴⁰⁶ Tant Francesc Senjust com la seva família foren obertament partidaris de l'arxiduc i la prova n'és que, amb motiu d'aquesta fidelitat, Francesc Berardo Senjust, nebot del fundador, va obtenir el títol nobiliari de marquès de Montnegre amb grandesa d'Espanya per concessió del monarca austríac; i a Manuel Senjust, germà del fundador, el bisbat de Vic, *vid.* BADA 2001, p. 247 i SIMÓN I TARRÉS 2011, pp. 308 i 312. Per altra banda, cal tenir en compte que amb el retorn de Felip V al tron hispànic, els paüls Giovanni Domenico Orseese, superior de la casa, i Josep Jofreu, sacerdot i superior del seminari intern, foren desterrats del territori hispànic per les seves conviccions polítiques, *vid.* PARADELA 1923, pp. 92-93 i ERILL PINYOT 2014, p.142

port gràcies als tràmits i al compromís de Giovanni Domenico Ortese, superior de la comunitat de Barcelona, i del marquès de Montnegre, nebot de Francesc Senjust.⁴⁰⁷

A banda d'aquesta aportació, alguns membres de família de l'arxiduc, juntament amb Juan Cremer, contralort o comptador del palau reial,⁴⁰⁸ van encarregar-se de costejar, abans del maig de 1712, una capella per a la primera església dels paüls, la qual fou dedicada al beat Joan Nepomucè (1349-1393), canonge de Praga. L'aportació consistí en l'encàrrec i amortització del cost d'un altar, un calze, un mantell per a les misses i les cortines del temple.⁴⁰⁹

Tanmateix, cal destacar les donacions d'altres personalitats relacionades estretament amb la cort. En aquest sentit, Francisco Berardo Senjust i Espuny (†1714), que arribà a ostentar el títol de marquès de Montnegre amb grandesa d'Espanya per concessió de l'arxiduc Carles, va fer una donació entre els anys 1705 i 1706 de 150 lliures per a la fàbrica de la primera església de la congregació.⁴¹⁰

Així mateix, el napolità Francesco Moles (†1713), duc de Parete i ambaixador extraordinari imperial de Josep I d'Habsburg a la cort de l'arxiduc Carles a Barcelona (1708-1711), va accedir a la casa per fer exercicis espirituals entre el 25 de març i l'1 d'abril de 1708.⁴¹¹ Un cop conegué els ministeris de la Missió, va convertir-se en el mecenes d'una de les capelles de la seva església, la qual dedicà a la Immaculada Concepció de la Verge, patrona de la Casa d'Àustria, i en costejà l'altar, donà la imatge de

---

⁴⁰⁷ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 39r; PARADELA 1923, pp. 76-77

⁴⁰⁸ No hem aconseguit esbrinar més dades sobre el contralort del rei a Barcelona, a banda d'allò que atesten els documents: «El contralor y otros de la familia del emperador Carlos III en el año 1712 hicieron la capilla de San Juan Napomaceno, su altar, cáliz y manto para las misas; y las cortinas de la iglesia», a ACA, ORM, Monacales- Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*); «En el mismo año de 1712 la familia del Rey Nuestro Señor, que Dios guarde, por medio del Sr. D. Juan Cremer, contralort del Real Palacio, fabricó una capilla en la Iglesia de esta casa en honra del santo mártir el B. Juan de Nepomuceno, adornandola con todos los ornamentos necesarios, assi para la celebración de las misas, como para el adorno y hermosura de dicha capilla», a ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 39r

Pedro Voltes Bou i Josep Carreras Bulbena consideren que el càrrec de "controler" degué recaure en el napolità Rocco Stella, comte Stella. Aquest tenia sota les seves ordres a dos oficials majors i un escrivà; i li estaven subordinats el pagador de cambra, el de Cort i el caixer de Cort. Potser alguna d'aquestes figures responia a la posició de l'anomenat Juan Cremer. CARRERAS BULBENA 1902, p. 233; VOLTES BOU 1963, vol. I, p. 179

⁴⁰⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*); ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 39r; VINYALS DE LA TORRE 1712, s.p. (*Parecer del reverendo doctor Francisco Garrigó, presbytero, examinador sinodial de los obispados de Barcelona, Vique, Solsona, Theologo de la Nunciatura de España y Vicario General que fuè del Real Exército en Cataluña*); PARADELA 1923, p. 77

⁴¹⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*)

⁴¹¹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (25-III-1708)

la Verge i adquirí la llàntia i les seves cortines.⁴¹² En graïment, els membres de la congregació van dedicar-li el primer *Manual de piadosas meditaciones* de la comunitat, imprès el 1709 a Barcelona.⁴¹³

Un altre personatge clau en aquest sentit fou el diplomàtic savoia Francesco Giuseppe Eleazaro Wicardel de Fleury (1666-1735), marquès de Trivie i enviat a la cort de l'arxiduc Carles a Barcelona. El cas de Wicardel era especial, ja que coneixia prèviament la congregació en haver estat benefactor de la Casa de la Missió a Torí i en ser nebot del seu fundador, Carlo Emanuele Giacinto de Simiana (1608-1677), marquès de Pianezza. Pel que fa a la casa de Barcelona, l'any 1709 va donar una almoïna de 40 doblons, és a dir, 54 lliures, per invertir-les en l'obra.⁴¹⁴

De manera paral·lela, els religiosos vinculats a la cort de Carles III d'Àustria a la ciutat, com el canonge napolità Michele Orsi (1673-1752), que residí a Barcelona entre el 1709 i el 1712 juntament amb diversos professors napolitans, també foren clau per a la fàbrica del cenobi.⁴¹⁵ Orsi va ingressar a la Casa de la Missió a Barcelona del 19 al 25 d'abril de 1710 per fer una setmana d'exercicis espirituals sota la direcció de Giovanni Domenico Ortese.⁴¹⁶ Durant la seva estada, el canonge va percebre l'estretor que patia la casa i, en adonar-se que per la falta de mitjans econòmics no es començava la construcció del pavelló nou que els paüls precisaven,⁴¹⁷ el 26 d'abril de 1710 va donar una almoïna de 100 doblons a la comunitat per iniciar el ministeri, els quals equivalien a 86 lliures i 16 sous. Amb aquesta ofrena es va començar a adquirir el material necessari per obrir i fabricar els fonaments i el canonge aconseguí ser reconegut com a promotor de l'inici la fàbrica.⁴¹⁸ Durant els anys següents Orsi seguí realitzant exercicis espirituals a la Casa de la Missió i continuà aportant numerari per a l'obra.⁴¹⁹

Com observàvem anteriorment, durant el regnat borbònic no es contemplen donacions del rei o de la seva cort per a l'obra. De fet, no va ser fins al 1828, i amb motiu de la venda de

---

⁴¹² BRUB, ms. 2150/2, ff. 4v-5r

⁴¹³ *Manual de Piadosas Meditaciones dirigido al excelentissimo señor Don Francisco de Molas*. Imprès per Rafael Figueró, impressor del rei, el 1709. BRUB, Fons de portades soltes del CRAI Biblioteca de Reserva, caixa Barcelona 19

⁴¹⁴ ACA, ORM, Monacales- Hacienda, leg. grandes 373, s.f.; ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 38v

⁴¹⁵ BADOSA I COLL 2003, p. 245

⁴¹⁶ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (19-IV-1710). Va entrar juntament amb el marquès Carlos Vilaldi, de Sardenya, Nicolas Ferrad, Francesco de Andrea, Vincenzo Zacconi, Agnello de Alteris i Joachin del Vecchio, napolitans.

⁴¹⁷ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 38r; PARADELA 1923, p. 75; PADRÓS 1960, p. 534

⁴¹⁸ ACA, ORM, Monacales- Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*)

⁴¹⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (1-IV-1711, 21-III-1712)

la primitiva Casa de la Missió a l'Estat, que consta la seva intervenció econòmica en la fundació d'una nova casa a Barcelona. La *Real Hacienda* va taxar l'edifici i es va comprometre a pagar 1.909.879 rals i 26 maravedís de velló,⁴²⁰ els quals es destinarien a parts iguals a construir la primera Casa de la Missió a Madrid i la nova casa dels paüls a Barcelona. El 1832 els sacerdots degueren tornar a Madrid per instar a la Reial Hisenda a pagar la part que corresponia a la construcció de la casa de Barcelona.⁴²¹

5.2.2. Altres dotacions

— Estament eclesiàstic

Els mateixos sacerdots i germans coadjutors de la Congregació de la Missió impulsaren el desenvolupament de la construcció amb almoines per a la fàbrica, com les que donaren els sacerdots Josep Jofreu⁴²² i Mateu Mur per a l'obra de la sagristia i per al bastiment de les estances de la comunitat;⁴²³ o el numerari que concediren els religiosos Dalmau, Jubert i Campderrich per a realitzar la capelleta de Sant Vicenç de Paül situada a la porteria, la campana grossa, les tribunes de l'església i el pal·li de l'altar de la capella de Sant Domènec.⁴²⁴

D'altra banda, cal notar que diversos preveres vinculats a la Catedral de Barcelona van aportar almoines per al finançament de l'obra. Així, el mossèn Josep Anguera (†1756), beneficiat de la Seu, va donar 500 lliures per a la continuació de les obres del «quarto nuevo» l'any 1730⁴²⁵ i una almoina de 1.000 lliures perquè els paüls adquirissin cada tres anys les càrregues d'oli necessàries per cremar a la llàntia de la capella de la Mare de Déu de la Concepció.⁴²⁶ Tanmateix, poc després d'inaugurada la nova església, va donar

---

⁴²⁰ Reial Ordre de 3 de desembre de 1828

⁴²¹ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 111, s.f. (8-XII-1832)

⁴²² ACA, ORM, Moncales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*); ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (26-IX-1731)

⁴²³ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*). De totes maneres, el mateix Jofreu al seu testament, signat a Lisboa en poder del notari João Vieyra Henriques (09-IV-1739), estipulà que el llegat que deixava a la Casa de la Missió de Barcelona no podia ser destinat a res relatiu amb la fàbrica o construcció de l'església. Els seus marmessors havien de fer un dipòsit que facilités la manutenció de la comunitat durant les missions al llarg del segle XVIII: ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vols. 3096 i 3106, s.f. (1743-1835)

⁴²⁴ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-VIII-1748; 24 i 25-I-1749; 7-VI-1749; 19-I-1754 i 20-XI-1756)

⁴²⁵ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (30-I-1730)

⁴²⁶ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (05-VI-1736); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 4455, f. 33r

35 lliures més per fer un pal·li per l'altar de la Concepció⁴²⁷ i abans del seu traspàs, va fundar misses quotidianes per la seva ànima, celebrades des del 1756 fins al 1830;⁴²⁸ a més de crear un dipòsit amb el seu llegat, del qual es deduïren els diners necessaris per fer un retaule daurat i una llàntia nova per a la capella de la Concepció el 1770.⁴²⁹

El canonge Gaspar Bastero Lledó (†1773), degà de la Seu de Barcelona i germà del bisbe de Girona, Baltasar Bastero (1687-1750), també va col·laborar en l'ornamentació de l'església, amb el pagament d'un quadre per a la capella de Sant Josep i les misses per al seu germà al temple.⁴³⁰ Així mateix, Francesc Mas i Mascaró, familiar del canonge Jeroni Enveja i al seu torn canonge de la Seu, va fer donació de 35 lliures i 14 sous per a la fàbrica entre el 1725 i el 1731.⁴³¹ Pere Màrtir Many, prevere i beneficiat de la Seu, va donar una almoïna de 100 lliures el 1730;⁴³² i el canonge Joaquim Roig va aportar el numerari per a la realització d'alguns ornaments, com el pal·li de l'altar de sant Vicenç de Paül i el quadre de sant Vicenç pintat per Josep Viladomat i situat a la porta del confessional.⁴³³

Altrament, companys dels fundadors com Fèlix Vert (†1730), prevere i capellani de l'església parroquial de Santa Maria del Pi, conegut de Jeroni Enveja i vinculat eventualment a la Congregació de la Missió des del 1711 com a procurador i proveïdor de censals,⁴³⁴ va efectuar una deixa testamentària en què atorgava la quasi totalitat dels seus béns als paüls.⁴³⁵ Amb aquesta es procedí a fer un dipòsit que, de forma eventual, entre el 1730 i el 1731, serví com a font per a finançar el progrés de l'obra i del qual en varen sostreure 875 lliures, 8 sous i 8 diners.⁴³⁶ També l'ardiaca Benet Vadella, que havia rebut a Francesc Senjust a Roma, feu una fundació piadosa de la qual en fou en part beneficiaria la Casa de la Missió, amb dipòsits que serviren puntualment per pagar els

---

⁴²⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (28-II-1749; 04-V-1749)

⁴²⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 3085

⁴²⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (28-IV-1758); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-VI-1770; 22-XII-1770); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (16-VI-1778; 11-VIII-1778; 04-XII-1778; 13-III-1780)

⁴³⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (23-III-1749); BRUB, ms. 2150/2, f. 4v

⁴³¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (04-II-1725, 22-XI-1731)

⁴³² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (30-XII-1730)

⁴³³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (12-VI-1750; 30-VI-1763)

⁴³⁴ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 190v-193r (06-II-1711); 890/17, ff. 250r-251r (26-X-1712); Josep Amat i Reixach, 940/7, ff. 43v-44r (24-VI-1715)

⁴³⁵ AHPB, Josep Francesc Fontanals, 934/52, ff. 11r-11v (17-III-1729)

⁴³⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (31-III-1730, 29-IV-1730, 7 i 14-V-1730, 22-XI-1731)

ports d'aquells objectes portats des de la casa romana i des d'altres cases de la Missió italianes.⁴³⁷

Pel que fa als rectors d'altres bisbats que assistien a la Casa de la Missió en compliment del decret que els obligava a practicar exercicis espirituals, aquests aportaren almoines, tot i que notablement més minses. Aquest fou el cas de Domingo Piferrer, de la parròquia de Sant Vicenç de Llavanes; el rector de Sabadell i el rector de Sant Pere de Navata, per exemple.⁴³⁸

Per últim, també es documenten importants benefactors a finals del segle XVIII que permeteren mantenir i arranjar les propietats dels paüls situades als encontorns de Barcelona, com va ser el cas del sacerdot Pere Garlenc, escriptor i poeta d'origen francès, qui donà 2.000 lliures i els prestà 1.000 més per emprendre obres de reparació a la Torre Fitona, així com per impartir exercicis als pobres.⁴³⁹

— Estament nobiliari

La pietat dels feligresos més benestants també quedà manifesta a través dels seus donatius, plasmats als llibres de comptes de la comunitat. No es tractà de grans quantitats, però la multiplicitat de les col·laboracions feu que la fàbrica mantingués el seu progrés, així com serví per ornamentar l'església amb un notable mobiliari litúrgic. Algunes de les donacions més sobresortints foren les de Ramon Molines (†1752), inquisidor del Principat, que n'aportà diverses de forma puntual per a la construcció de la casa i l'església, a més de sufragar el cost del pal·li de l'altar major del temple.⁴⁴⁰

Un altre exemple seria Gaietà d'Amat i de Rocabertí (†1792), marquès de Castellvell, que oferí 72 lliures d'almoina per al progrés de les obres entre el 1756 i el 1760;⁴⁴¹ o Ramon de Meca i Cardona (†1757), tercer marquès de Ciutadilla, el qual va ser sovint exercitant

---

⁴³⁷ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 109, s.f. (13-VIII-1750, 10-VIII-1753); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vols. 4456 i 4457

⁴³⁸ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (26-III-1727, 2-X-1732 i 25-III-1734)

⁴³⁹ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 111, s.f. (24-III-1833)

⁴⁴⁰ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (30-XII-1724) i vol. 109, s.f. (23-I-1749, 19-VIII-1749, 25-III-1750)

⁴⁴¹ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 109, s.f. (9-I-1756) i vol. 110, s.f. (2-VII-1760)

de la Casa de la Missió⁴⁴² i va assumir el cost d'un nou quadre de sant Joan Nepomucè, realitzat per un dels dos germans Tramullas.⁴⁴³

Per últim, Josep Galceran de Pinós-Santcliment i Sacirera (†1784), marquès de Barberà, el 1779 va donar almoïna per aplicar a l'església, en allò que es considerés precís,⁴⁴⁴ a més d'encarregar nombroses misses mensuals per al salvament de la seva ànima.

— Estament militar

La classe militar esdevingué un dels rangs que més despuntà quant a aportacions numeràries destinades a la fàbrica de la Casa de la Missió. El cas que millor exemplifica aquesta circumstància és Philippe-Emmanuel de Bette, ja que representà la principal font d'ingressos regulars de què gaudí la comunitat durant la primera meitat del Set-cents. Un cop establert a la capital catalana l'any 1722, el cavaller de Lede començà a freqüentar la Casa de la Missió per poder realitzar la setmana d'exercicis espirituals anual que realitzaven nombrosos soldats i oficials a Barcelona.⁴⁴⁵ Cinc anys més tard, Bette ingressà com a germà llec a la casa dels paüls i sol·licità el permís del rei per poder retenir la comanda i renda de Sant Jaume, obtinguda pels seus mèrits militars, en consagrar-se a la vida religiosa. Un cop aconseguit el permís i obtenint una suma de 1.500 lliures anuals, decidí consagrar quasi la totalitat de la gratificació rebuda a la construcció de la casa i l'església de la Missió.⁴⁴⁶

Des de l'accés de Philippe-Emmanuel de Bette a la comunitat dels paüls fins a la seva mort, esdevinguda l'any 1742, tenim constància documental del suport financer ofert pel cavaller de Lede per tal de finalitzar les obres. Els llibres d'entrada registren que, des de l'octubre de 1730 fins a l'agost de 1735 Bette donà un mínim de 3.957 lliures, 10 sous i 2 diners per a l'ampliació del conjunt cenobial, sense comptar amb la despesa de tot allò que aportà per al mobiliari de la casa i la sagristia.⁴⁴⁷ En altres documents sobre el personatge es fa constar que des del 1727 fins al 1733 el cavaller donà 4.716 lliures, 14

---

⁴⁴² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (31-V-1756). També els exerciren els seus successors al títol de marquès de Ciutadilla, si tenim en compte el llistat d'exercitants fins al 1783, *vid.* ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3094, s.f. (22-IV-1783)

⁴⁴³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-V-1750)

⁴⁴⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (1-VI-1779 i 25-VII-1779)

⁴⁴⁵ ACMM, Caja Barcelona, sign. núm. 4, s.f. (1-I-1722; 20-XII-1722; 28-IX-1723; 9-IV-1724; 24-IX-1725 i 14-IV-1726); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3094, s.f.

⁴⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*)

⁴⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (del 14-X-1730 al 27-VIII-1735)

sous i 7 diners per a la fàbrica de la casa.⁴⁴⁸ Finalment, entre el 1736 i el 1742, els llibres constaten que el mateix personatge facilità la major part de les 12.562 lliures, 9 sous i 8 diners que costà l'edificació de la nova església de la Missió.⁴⁴⁹

Un altre personatge a destacar, des del punt de vista dels donatius puntuals, seria Andrés de Molina, capità del regiment d'artilleria, ja que, entre el 1746 i el 1749, feu donació de diverses almoines per sufragar les necessitats de la sagristia, el preu del pal·li de l'altar de sant Josep i l'import d'una campana grossa.⁴⁵⁰

En aquest apartat caldria posar en relleu també el paper del militar d'origen flamenc Francisco González de Bassecourt (1720-1793), comte de l'Asalto i capità general de Catalunya, el qual, com la major part dels benefactors de la Casa de la Missió, fou coneixedor i afecte de la congregació amb motiu de la seva assistència en diverses ocasions als exercicis realitzats a la casa de Barcelona, juntament amb altres capitans generals i oficials castrenses.⁴⁵¹ El seu paper com a beneficiari es donà l'any 1791, quan el superior de la Casa de la Missió, Rafael Pi (1725-1788), li dirigí una missiva demanant la cessió de l'edifici que el comte havia fet construir entre el 1786 i el 1789 al costat est de la Casa de la Missió del carrer Tallers i exposant la necessitat de disposar d'un espai prou capaç per fer exercicis a les dones i assumir l'hostatge del gran nombre d'exercitants que concorrien l'institut. El comte va contestar positivament a la súplica i els va concedir l'edifici, amb la condició que la comunitat impartís exercicis espirituals durant 5 dies anuals a 12 soldats i 5 pobres, a més de celebrar una missa cantada pels benefactors de l'obra de l'edifici cedit i per les ànimes del purgatori.⁴⁵²

Per últim, també s'ha pogut constatar a través de la documentació l'existència de membres del mateix estament que feren préstecs puntuals per cobrir les despeses vinculades a la fàbrica, com Manuel Julián de Ossorio, capità de les guàrdies espanyoles, que els prestà 1.400 lliures sense interessos per cobrir l'import de les obres per al bastiment del «quarto nuevo» l'any 1754, les quals li foren retornades el 1756.⁴⁵³

---

⁴⁴⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*)

⁴⁴⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vols. 108 i 109; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (del 31-VII-1736 fins al 31-XII-1745)

⁴⁵⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (13-XI-1746; 11 i 28-I-1749)

⁴⁵¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (31-III-1776, 28-II-1777); ACA, ORM, Monacales Hacienda, vol. 3094, s.f. (14-V-1782 al 18-V-1782)

⁴⁵² AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/76, f. 420v (31/05/1792)

⁴⁵³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (25-VI-1754 i 15-VI-1756)

— Comerciants

Les aportacions per part de comerciants que hem pogut documentar vinculades a l'obra de l'església estan lligades a la figura de Bonaventura Sans i Capdaigua (†1773). Com s'ha exposat al capítol dedicat als principals benefactors, Sans es dedicava al comerç d'indianes i era originari de l'Armentera. En establir-se a Barcelona i conèixer la comunitat de la Missió, decidí sufragar l'encàrrec d'un altar dedicat a la Verge dels Dolors per a l'església nova de la Casa de la Missió el 1751, amb l'objectiu de ser sepultat a l'interior del temple i davant del seu altar. Tanmateix, el comerciant feu una fundació de 10.000 lliures que, seguidament de la seva mort varen servir per sufragar les despeses vinculades a l'altar dels Dolors, com el proveïment d'oli de la llàntia i la celebració de les misses per la seva ànima.⁴⁵⁴

— Testaments i causes pies

Els llegats testamentaris i la fundació de causes pies *post mortem* també foren una font molt present per a emprendre reformes a la Casa de la Missió a Barcelona o per dur a terme noves fundacions. Els llegats es feien per la convicció que d'aquesta manera els donants contribuïen a la salvació de l'ànima, els favors divins o com a acció de gràcies. Un exemple seria el del doctor Francesc Pinell, germà del superior Esteve Pinell i prevere i beneficiat de la Seu de Barcelona, el qual fundà una causa pia per tal que els sacerdots tinguessin numerari suficient per fer misses per la seva ànima.⁴⁵⁵

Aquests llegats conformaven una via per tal de sufragar les despeses de l'obra perquè sovint els paüls manllevaven el numerari que requeria la fàbrica dels seus dipòsits testamentaris i el restituïen un cop la comunitat rebia nous ingressos. Així quedà plasmat en els llibres de comptes en nombroses ocasions, ja des de l'octubre de 1711, en què es varen restituir els diners extrets del dipòsit del marquès N. Milanès per a les obres.⁴⁵⁶

Tanmateix, a través d'aquesta via de finançament es varen fundar les cases de la Missió de Palma de Mallorca,⁴⁵⁷ de Guissona⁴⁵⁸ i de Reus.⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (03-IX-1751); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (26-VI-1773 a 30-VII-1778)

⁴⁵⁵ AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/11, ff. 39r-48r (5-VII-1758); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (5-I-1775)

⁴⁵⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (X-1711)

⁴⁵⁷ HUARCAYA – GAMUNDI 2006, pp. 75-92

5.3. Mestres i mà d'obra

Els registres de comptabilitat de la casa de la Congregació de la Missió a Barcelona han estat la font principal per a resoldre quins foren els mestres i els operaris que treballaren en la fàbrica del cenobi i de l'església dels paüls al llarg del segle XVIII. Per contra, les èpoques que es poguessin realitzar constatant els seus pagaments no s'han localitzat amb freqüència als manuals buidats a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, tot i consultar els principals notaris amb els quals treballà la congregació i els seus mestres durant el segle XVIII i principis del segle XIX.

Les dades que deriven de la recerca documental han permès saber, en primer lloc, que els paüls a Barcelona contractaren mestres locals, de la mateixa manera que a Sarrià i a l'Hospitalet s'emprà la mà d'obra d'operaris residents en aquestes poblacions. En segon lloc, hem pogut documentar els noms dels seus artífexs, tot i que no començaren a ser identificats als llibres comptables fins al 1708. Tanmateix, hi hagué períodes posteriors en què els ecònoms tampoc els especificaren per no tractar-se d'una dada necessària a l'hora d'elaborar els registres de caixa.

Com es podrà observar, la presència de germans llecs amb l'ofici de tracistes i mestres de cases a les comunitats de paüls a Catalunya compta amb evidències documentals des del 1707. De totes maneres, sovint es fa difícil esbrinar els oficis que exercien els germans llecs que formaven part de la congregació, per la quasi total mancança, entre els documents de les diverses cases de la Missió a Espanya, de mencions sobre les ocupacions i els estudis dels seus sacerdots i germans coadjutors abans d'ingressar a la congregació.

La informació relativa a com era assumida l'activitat artística dels religiosos que es dedicaven a traçar obres per a la congregació i per altres edificacions, és molt escassa. No tenim notícies dels criteris que se seguien pel que fa a la formació d'aquests professionals i l'excepcionalitat que el seu ofici suposava dintre d'un institut dedicat principalment a l'activitat apostòlica en missions populars, però tenint en compte l'edat amb què ingressaren els germans llecs que exerciren la professió de mestre de cases, podem considerar que es movien per una vocació religiosa tardana o eren religiosos

---

⁴⁵⁸ GARGANTÉ 2006, p. 104-105

⁴⁵⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, ff. 41r-72v

aficionats a l'arquitectura que portaven a terme una activitat autodidacta o aprenien al costat d'artífexs experimentats. En no existir un inventari dels llibres conservats a la biblioteca, també desconeixem quines lectures realitzaven o a partir de quins textos es produïa la seva formació teòrica i el seu aprenentatge bàsic.

5.3.1. Tracistes, arquitectes i enginyers militars

Pel que fa a la construcció de les cases i temples de la Missió, les cartes circulars enviades pels superiors generals a la resta de membres de la congregació el 1668 i el 1670 estipularen un protocol pel qual els plànols de les noves construccions havien de ser sotmesos a l'aprovació del superior general abans del seu bastiment; mentre que, si la fundació partia d'unes construccions ja existents, calia comptar amb els edificis presents i adequar-los, amb l'autorització del superior general o del visitador provincial, perquè el disseny resultés funcional pels paüls i complís la regla vicenciana.⁴⁶⁰ Aquesta supervisió observava tant la realització de dissenys per compte d'altri com la concepció de projectes per part dels membres de la mateixa congregació que tenien els coneixements arquitectònics oportuns i estaven avesats als principis vicencians de sobrietat, economia i observança de la regla.

Sobre el seguiment d'aquestes premisses a Catalunya cal remetre's a la fundació de la Casa de la Missió a Guissona, ja que tenim constància documental que els dissenys d'aquesta casa van ser enviats des de Roma pel pare paül i procurador Giacinto Amadei el 1740.⁴⁶¹ Aquesta dada, doncs, ens indicaria la supervisió de l'obra des d'Itàlia, sigui perquè s'envià el plànol realitzat per algun tracista des de Barcelona o perquè directament des d'Itàlia s'encarregaren del seu disseny i un cop acabat i aprovat, s'envià a Catalunya.

Malauradament, pel que fa a la casa barcelonina, el buidatge documental dels arxius de la Missió no ha pogut esclarir qui fou l'autor de les traces del primer cenobi i de l'església dels paüls, com tampoc ha estat així amb les cases de la Missió a Palma, Guissona i Reus. L'únic cas que compta amb una referència sobre l'autoria del projecte són les

---

⁴⁶⁰ *Recueil des principales circulaires 1877*, vol. I, pp. 102 i 125 (Alméras, R., *Moyens de conserver l'esprit primitif de la Congrégation, proposés en l'Assemblée générale de l'année 1668*; Alméras, R., *Article circulaire aux cisiteurs touchant quelques avis a donner dans leurs prochaines visites*, c. 1670); citat per CONTASSOT 1959, pp. 45-46

⁴⁶¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-VII-1741) «Mossèn Anguera, per los ports de les cartes rebudes en Roma fins al dia 24 de juny de 1741: 36 paulos, que son 6 lliures, 6 sous; ben entès que en estas hi van compreses 5 pessetes velles, ço és 1 lliura, 15 sous, del dissenyo per la casa de Guissona que envia lo Sr. Amadei en lo any 1740»

traces de la casa i església de la Missió dissenyada el 1829 per ser ubicada al carrer Reina Amàlia de Barcelona, les quals foren realitzades per un germà llec de la comunitat barcelonina amb coneixements constructius. Malgrat això, en ser revisats i rebutjats per la comissió d'arquitectura de la Real Academia de San Fernando, que controlava l'elaboració de projectes per a obres públiques a Espanya des del 1777, els paüls hagueren d'encarregar el seu projecte a un arquitecte titulat.⁴⁶²

Del conjunt del carrer Tallers no s'han conservat els dissenys ni de la casa ni de l'església de la congregació, les quals podrien haver esclarit l'origen, la datació i la identitat del tracista, pel que fins al moment s'han plantejat diverses hipòtesis sobre la seva autoria. Com apuntàvem a l'estat de la qüestió, Agustí Duran i Sanpere i Marià Carbonell havien valorat la condició del mecenes flamenc Philippe-Emmanuel de Bette com a possible agent per a la participació d'un enginyer militar borbònic a l'obra, donat que aquest tipus de col·laboració s'havia produït a altres temples barcelonins com la capella castrense de la Ciutadella (1717-1729) i l'església de Sant Agustí Nou (1728-1750), traçades per Joris Prosper Verboom (1665-1744) i Alexandre de Retz (†1732) respectivament; així com l'església de Sant Miquel del Port (1753-1755), projectada per Pedro Martín Cermeño (1722-1790).⁴⁶³

Per altra banda, l'arquitecte Marco Pistolessi ha considerat la hipòtesi d'un tracista eclesiàstic pertanyent a la congregació com la més plausible per al disseny de l'església barcelonina. L'autor recolza la hipòtesi en el fet que el bastiment emprès fins a mitjans del segle XVIII a Barcelona va seguir unes característiques arquitectòniques similars a diversos temples dels paüls a Itàlia, a més de tenir constància documental que l'any 1724 i el 1736 el sacerdot i arquitecte Bernardo della Torre va visitar la casa de la capital catalana per al seu reconeixement.⁴⁶⁴

El primer inventari, realitzat l'octubre de 1724 amb motiu de l'estada de Della Torre a Barcelona,⁴⁶⁵ feu constar que a la casa hi havia tres plànols de l'obra, dos del cenobi i un de l'església. Aquesta xifra no va canviar fins al 1753, en què se'n feren constar quatre,⁴⁶⁶

---

⁴⁶² ARABASF, Comisión de arquitectura (1818-1861), sig. 2-32-2, *Casa é iglesia para la Congregación de la Misión en Barcelona*, 1829, s.f. Sobre l'estudi de la segona Casa de la Missió a Barcelona, *vid.* el capítol 8 d'aquesta tesi.

⁴⁶³ DURAN I SANPERE 1948, p. 258; CARBONELL 2015, p. 501

⁴⁶⁴ PISTOLESI 2016a, pp. 56-57. Della Torre va residir a la casa de Barcelona com a visitador del 6 al 23 d'octubre de 1724 i del 2 al 12 de juny de 1736.

⁴⁶⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 163

⁴⁶⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 256

pel que podríem suposar que des de l'inici de les obres del nou cos cenobial, el 1710, fins a la finalització del claustre, el 1752, es va seguir un mateix disseny concebut abans de la col·locació de la primera pedra, el 30 d'agost del 1710.

Del 1710 l'únic arquitecte del qual tenim constància documental sobre la seva col·laboració amb la congregació és Ferdinando Galli Bibiena, al qual el superior Giovanni Domenico Orseese va voler gratificar pels seus treballs a l'església de la casa amb l'entrega d'una relíquia de Santa Àgueda el 14 d'octubre de 1710.⁴⁶⁷ De totes maneres, el text notarial especifica una labor relacionada amb el temple i no pas amb tot el conjunt habitat pels paüls i creiem que estaria relacionada amb l'altar dedicat a sant Joan Nepomucè i costejat per la cort de l'arxiduc Carles o amb un monument per a l'església; pel que el nom de l'autor segueix sent una incògnita.

Una altra hipòtesi que hauríem de valorar seria la realització de les traces per algun religiós extern a la congregació i amb coneixements d'arquitectura, com en el cas de l'oratori de Sant Felip Neri, en què el carmelita descalç i tracista fra Jaume de Sant Agustí (1660-1711) va elaborar un plànol per al conjunt i l'església dels felipons el 1710.⁴⁶⁸ El temple dels paüls, com veurem en el capítol dedicat a l'anàlisi arquitectònic de l'espai, comparteix similituds notòries quant a la configuració de la zona del creuer-presbiteri i de la nau perpendicular amb l'església projectada per als oratorians, per tal d'adaptar-se als seus usos, pel que no hauríem de desestimar la possibilitat d'una participació externa a la congregació per a la traça de l'obra dels paüls en dates tan primerenques.

— Bernardo della Torre (Gènova, 1676 – Tívoli, 1749)

Della Torre fou enginyer militar de professió a Milà, però el 1707 va ingressar a la Congregació de la Missió i el 1719 fou nomenat superior de la casa de Montecitorio a Roma.⁴⁶⁹ Es tractava d'un arquitecte capacitat, que des del 1717 realitzà feines com a tracista per a la congregació, com l'ampliació de la Casa de la Missió a Ferrara, la reconstrucció de l'església i del cenobi de Montecitorio a Roma i la reedificació de la casa i el temple de la congregació a Tívoli, entre altres obres elaborades dins i fora de la congregació,⁴⁷⁰ les quals indicaven un reconeixement públic de la seva qualitat i talent.

---

⁴⁶⁷ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 147r-147v

⁴⁶⁸ LAPLANA 1978, p. 86

⁴⁶⁹ PISTOLESI 2016a, p. 147

⁴⁷⁰ PISTOLESI 2016a, pp. 35-36 i 147

Va viatjar a Barcelona en dues ocasions, l'octubre de 1724 i el juny de 1736, i feu estades que no superaren el mes de sojorn i que es devien al seu càrrec com a visitador provincial,⁴⁷¹ mester que comportava traslladar-se fins a la ciutat comtal per verificar que la comunitat barcelonina complia amb les ordenances i les regles de l'institut.⁴⁷²

A la tesi que l'arquitecte Marco Pistolesi dedicà el 2016 a la figura de Bernardo della Torre, l'autor considerarà que durant la construcció de la casa i l'església de la Congregació de la Missió a Barcelona, la comunitat havia comptat amb la seva participació activa per a desenvolupar les obres del temple i del cenobi, amb motiu de la semblança d'alguns dels seus elements i esquemes compositius amb les obres que Della Torre havia projectat per a la congregació a Itàlia.

De totes maneres, cal tenir en compte que el 1724 a Barcelona ja feia més de 10 anys que s'havia emprès l'obra d'ampliació de la casa amb un nou cos cenobial. L'emplaçament de la primera pedra fou als fonaments de la paret que conformaria la façana de la nova església, la qual estaria situada enmig de l'hort, dades que ens indiquen que probablement el disseny del nou temple ja apareixia al plànol sobre l'ampliació de la casa del 1710. Tot i això, el 1724 l'església encara no havia estat construïda i la finalització de la fàbrica del «quarto nuevo» es dilatava notòriament en el temps.

De fet, les retribucions als obrers i proveïdors per les obres de l'església nova van començar el 31 de juliol de 1736, pel que Bernardo della Torre forçosament degué estar present poc abans o durant l'inici de les obres del conjunt eclesiàstic el juny d'aquell any, tot i que la casa ja no pertanyia a la província romana.⁴⁷³

D'altra banda, si partim de la hipòtesi que el sacerdot Bernardo della Torre estigué vinculat a l'obra des de la primera visita del 1724, la seva labor de supervisió, tal com adverteix Marco Pistolesi, en realitat seria mínima, ja que només residí a Barcelona tres

---

⁴⁷¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, s.p.

⁴⁷² PARADELA 1923, pp. 94-95; ORCAJO 2007, p. 72

⁴⁷³ El 15 de juny de 1736 es feu constar el pagament de 98 lliures per sufragar les despeses que havia comportat el viatge de Della Torre per visitar la casa entre el 2 i el 12 de juny de 1736 (ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f.). D'altra banda, el pagament per les obres de l'església nova va començar el 31 de juliol de 1736: «31[juliol]: Obra que se ha fet davant del col·legi i per la fabrica de la nova església: 679 lliures, 2 sous i 3 diners» (ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f.)

setmanes el 1724 i deu dies el 1736.⁴⁷⁴ Per tant, caldria considerar la presència d'un altre personatge que pogués supervisar tècnicament l'obra. Pistolesi opina que probablement ho feu un mestre d'obres local, el qual introduí elements i característiques pròpies de la construcció catalana del període a l'obra, per adaptar-se al gust dels sacerdots espanyols que conformaven la comunitat barcelonina.⁴⁷⁵

Hom és de l'opinió que el mestre de cases local, contractat com a empresari per a la construcció del conjunt, tingué un paper secundari en el disseny de la casa i l'església, ja que es prioritzava més una labor orientada cap a proveir els materials i eines necessàries per a la fàbrica, mantenir l'utilatge i reunir els paletes, manobres, fadrins i aprenents necessaris per al desenvolupament de l'obra. Per aquest motiu, considerem més probable que la comunitat comptés amb un germà llec amb coneixements d'arquitectura per portar a terme la supervisió de la fàbrica, així com probablement més endavant es podria comptar amb la intervenció del germà coadjutor Francesc Badia com a tracista i ecònom dels paüls, per a concebre i tutelar els eixamplaments de la casa.⁴⁷⁶

— Francesc Badia Pociello (Almenar, 1712 – Barcelona, 1788)

Com comentàvem, un altre dels membres de la congregació que cal destacar a l'apartat dedicat als tracistes és el germà coadjutor Francesc Badia. Els aspectes relatius a la seva etapa de formació com a arquitecte encara resulten desconeguts, però el seu esclariment seria indispensable per determinar com es va produir la seva inclinació professional vers la traça arquitectònica i de quina manera es va materialitzar la seva vocació religiosa.

Considerem que es tractava d'un home d'ofici, encara que no sabem on l'hauria après i exercit. La reconstrucció de la seva etapa de joventut resulta difícil perquè no s'esmenta el seu nom als llibres d'aprenents del gremi de mestres de cases i molers de Barcelona,⁴⁷⁷ ni apareix com a paleta o manobre en aquelles obres recollides als llibres d'actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida.⁴⁷⁸ Per altra banda, a la memòria sobre els individus que formaren part de la comunitat dels paüls a Barcelona no es fa referència

---

⁴⁷⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (15-VI-1736)

⁴⁷⁵ PISTOLESI 2016a, p. 57

⁴⁷⁶ El que sabem segur és que portà els comptes de les llibretes d'obra i de les fundacions particulars, com el de Bonaventura Sans pel seu altar a l'església. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105

⁴⁷⁷ AHCB, Gremis, Mestres de Cases, *Llibre d'assentaments de padrins aflorinats, mestres de cases y molers*, 1697-1722 (sèrie 39-34); 1722-1750 (sèrie 39-25); 1750-1769 (sèrie 39-36); i 1726-1788 (sèrie 39-33)

⁴⁷⁸ AML, *Llibre d'actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida*, 1730-1733 i 1734-1741

al seu ofici i es constata únicament que Badia va néixer a Almenar, comarca del Segrià, el 20 d'agost de 1712 i que va accedir al seminari intern de la congregació el 2 de febrer de 1738, amb 25 anys. La referència afirma que va fer els vots com a germà llec el 3 de febrer de 1740 i que formà part d'aquesta comunitat fins a la seva mort, esdevinguda el 26 de novembre de 1788. De totes maneres, aquesta nota biogràfica permet observar que el seu ingrés a la comunitat fou amb l'edat suficient per haver completat l'aprenentatge de l'ofici de mestre paleta.⁴⁷⁹ Els llibres de baptismes de la parròquia d'Almenar, per altra banda, només ens han permès esbrinar que era fill dels pagesos Josep Badia i Maria Pociello, ambdós naturals d'Almenar i casats en segones núpcies el 1708.⁴⁸⁰

L'inici de la seva tasca com a procurador de la comunitat quedà protocol·litzada el 1740,⁴⁸¹ pocs mesos després d'haver fet els vots, però malauradament la seva labor com a tracista no ha quedat plasmada als documents de la comunitat. No percebia gratificacions pel seu ofici, pel que no consta la seva labor arquitectònica als llibres de caixa, ni de forma interna per a la congregació, ni externa per a altres instituts religiosos o agents civils pel que pogués treballar. De totes maneres, l'any 1772 el llibre d'entrades registrà que el magistrat Baltasar de Aperregui (1712-c.1790), administrador de les obres de l'Audiència de Catalunya,⁴⁸² retornava als paüls els diners que el germà Badia havia prestat per realitzar les cases del regent i fiscals per a l'edifici de la Reial Audiència.⁴⁸³ Les obres traçades o dirigides per Badia al palau de la Generalitat han estat referenciades per Manuel Arranz i estudiades per Marià Carbonell,⁴⁸⁴ pel que ens permeten destacar que aquest germà coadjutor era un tracista valorat i que no només es podria haver encarregat de supervisar les obres de la seva congregació durant la segona meitat del Set-cents, sinó també obres civils d'una envergadura notable, com la de la Reial Audiència.

---

⁴⁷⁹ Si tenim en compte els exemples de Damià Riba o Andreu Bosch i Riera, dos mestres de cases que no provenien d'un estirp familiaritzat amb l'ofici, podem observar que abans dels 26 anys ja havien finalitzat els seus estudis i obtingut el grau de mestre paleta. ARRANZ 1991, pp. 56 i 399

⁴⁸⁰ ADLI, *Quinqui Libri 1707-1733*, ff. 26 i 233

⁴⁸¹ AHPB, Fèlix Avellà, 950/33, ff. 437r-437v (7-IX-1740)

⁴⁸² CARBONELL 2015, vol. 2, p. 502

⁴⁸³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (16-VI-1772 al 11-XI-1772)

⁴⁸⁴ «[...] en demostración de gratitud, por la solicitud y desvelo con que el Hermano Francisco Badia, de dicha casa, se ha dedicado y dedica a la dirección de las obras que se hacen en las de la Audiencia, sin admitir el menor estipendio o recompensa de su trabajo, que seria de muy considerable importe si se hubiese de manejar por sobrestante» AHCB, Reial Audiència, 6A I-5, 1765-1772, ff. 66v-67r, citat per ARRANZ 1991, p. 27; CARBONELL 2015, vol. 2, pp. 494-506 i 537

— Carlos Francisco Cabrer Rodríguez (Madrid, 1760 – 1843)

L'últim artífex lligat a la projecció i bastiment dels edificis que conformaren el conjunt de la Casa de la Missió fou l'enginyer militar Carlos Francisco Cabrer. La documentació notarial buidada ha revelat que els paüls adquiriren el 1792 un edifici fet construir pel comte de l'Asalto, amb l'objectiu d'adherir-lo al seu cenobi. Les fonts confirmen que va ser projectat el 1786 per Cabrer,⁴⁸⁵ sota l'encàrrec del mateix capità general de Catalunya; ja que l'enginyer era un habitual col·laborador dels seus projectes a la capital catalana i dissenyà i dirigí tanmateix la reconstrucció del teatre de la Santa Creu de Barcelona després del seu incendi l'any 1787.⁴⁸⁶

El projecte que traçà Cabrer per al carrer Tallers va ser aixecat per l'arquitecte Francesc Bosch i Mas (†1791), mestre major de les Reials Obres de Fortificació a Barcelona, entre els anys 1786 i 1789; si bé, a banda de la seva localització i el seu cost, els documents notarians no especifiquen les característiques arquitectòniques de l'edifici o l'ús públic que l'intendent volia donar a l'obra abans de cedir-la als paüls; pel que partim de les fotografies realitzades el 1942 i els plànols de l'edifici traçats el segle XIX per tractar d'analitzar com va ser concebuda l'obra al capítol corresponent a l'estudi de la construcció.

5.3.2. Mestres de cases

Mentre les dades presents als llibres d'obra desapareguts no ho contradiguin, sembla que el germà coadjutor Jaume Joan Pinós (1672-1712) fou el primer mestre de cases vinculat a l'obra. Pinós era originari de la província del Rosselló i va ingressar al seminari intern l'octubre de 1707, quan tenia 37 anys.⁴⁸⁷ Va fer els vots dos anys després i la documentació constata la seva participació en l'obra el 1710, amb l'excavació i construcció dels fonaments per a l'aixecament de les parets del «quarto nuevo».⁴⁸⁸ Malgrat això, en traspasar el febrer de 1712, ens manquen dades per saber qui el va poder rellevar en l'execució de les obres del nou cos cenobial.

---

⁴⁸⁵ AHPB, Carles Carbonell, 1068/32, ff. 153r-154v (25-VI-1789); transcrit per GARCÍA CASTRILLÓN 2000-2008, s.p. <www.monacodebacardi.com/julio/site/doc10373.html> (consultat el 12-IV-2017); AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/76, ff. 467r-468v (20-VI-1792) i 1047/80, ff. 171r-172r (20-II-1794)

⁴⁸⁶ BNC, Tor. 341/9-4º; AHCB, Col·lecció de plànols, cotes 01686 i 01687; CAPEL SÁEZ 1983, pp. 96-97

⁴⁸⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, f. 1v

⁴⁸⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

El febrer de 1712 i coincidint amb el traspàs de Jaume Pinós, es constata un pagament al mestre de cases Pere Rovira per un jornal i 50 teules per realitzar la teulada de la capella de la casa, a més d'haver treballat en altres ocasions a la finca de l'Hospitalet.⁴⁸⁹ Malgrat això, no es registrà cap altra entrada al seu nom, pel que es podria tractar d'una col·laboració puntual.

Un aspecte que cal tenir en compte és que la congregació també comptava amb germans coadjutors que exercien l'ofici de fusters i que, alhora, tenien coneixements d'arquitectura, com Josep Costa (1683-1745),⁴⁹⁰ el qual ingressà a la comunitat el 1710, amb 32 anys. Era originari de Vic i va fer els vots el desembre de 1712;⁴⁹¹ pel que probablement treballà a la fàbrica de la casa. De totes maneres, a les referències sobre la labor dels mestres de cases a l'obra no es feu constar cap nom propi fins a la retribució registrada per a Damià Riba el juny de 1728.⁴⁹²

Pel que fa a les finques de l'Hospitalet, Sant Martí de Provençals i Sarrià, els paüls comptaren novament amb mestres de cases locals per a realitzar les seves obres i reparacions. Així doncs, per a la finca de l'Hospitalet es registraren els pagaments als mestres Pere Rovira (1712),⁴⁹³ Josep Usich (1722),⁴⁹⁴ Narcís Rovira (1740)⁴⁹⁵ i Pau Millàs (1745-1748),⁴⁹⁶ per a les seves labors de reparació i reconstrucció de les cases que conformaven la finca al llarg de la primera meitat del segle XVIII. Sobre aquests artífexs, Arranz recollí una breu referència a Pau Millàs en el seu estudi monogràfic sobre mestres de cases i fusters, en què el descrivia com un pagès i paleta resident a l'Hospitalet i provinent d'una nissaga familiar dedicada a la construcció.⁴⁹⁷

Com advertíem, però, pel que fa a la casa de Barcelona, des del 1728 la direcció i execució de les obres va anar a càrrec dels mestres d'obra Damià Riba i del seu gendre Andreu Bosch Riera.

---

⁴⁸⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (II-1712)

⁴⁹⁰ «Era muy laborioso y aplicado en su oficio de carpintero, como ingenioso en mil menudencias y cosas de arquitectura», ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (25-II-1745)

⁴⁹¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, f. 3r

⁴⁹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (14-VI-1728)

⁴⁹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (II-1712)

⁴⁹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (30-VI-1722)

⁴⁹⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (03-XII-1740)

⁴⁹⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-X-1746 a 29-IX-1748)

⁴⁹⁷ ARRANZ 1991, p. 323

— Damià Riba (Sant Feliu Sasserra, 1692 – Barcelona, 1761)

El mestre de cases Damià Riba començà a aparèixer registrat al llibre de despeses de la casa a partir del 1728, acompanyat d'un fadrí,⁴⁹⁸ i entre els lligalls de la comunitat es conserva tanmateix l'esborrany d'un preu fet sobre les obres que realitzà a la Casa de la Missió abans del 1736, el qual el revela com a empresari de l'obra, encarregat d'organitzar i dur a terme la construcció del nou cos cenobial i de dirigir a la resta d'operaris de la construcció que tenia a càrrec seu.

Els documents gremials buidats per Manuel Arranz demostren que el 1737 Riba aixecava les obres de la Casa de la Missió, però també estava vinculat a la construcció del convent de Sant Sebastià (c.1737) i a altres empreses.⁴⁹⁹

Per altra banda, la seva labor amb la comunitat dels paüls a Barcelona sens dubte fou clau perquè l'any 1741 esdevingués empresari de l'obra de l'església i la Casa de la Congregació de la Missió a Guissona,⁵⁰⁰ una elecció que Maria Garganté considerava poc usual, ja que a les terres de la Segarra i l'Urgell se solien contractar mestres de cases locals per a emprendre obres d'aquest caràcter,⁵⁰¹ però que es justifica per la proximitat de l'artífex amb la comunitat i la coneixença de les seves necessitats i dinàmica de funcionament.

La constància documental de la supervisió i la tramesa dels plànols de la casa de Guissona des d'Itàlia el juliol de 1741,⁵⁰² i el contracte per al seu bastiment, realitzat el gener del mateix any amb Riba,⁵⁰³ ens fa pensar que la labor d'aquest mestre es limitava a la direcció de la construcció i n'excloïa la realització de les traces, les quals es deurién a la mà d'un altre artífex.

A partir de la segona meitat del segle XVIII també es pot constatar que la seva direcció envers les obres de construcció de la Casa de la Missió a Barcelona es compartí amb el

---

⁴⁹⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (14-VI-1728)

⁴⁹⁹ ARRANZ 1991, pp. 399-400, citant AHCB, Fons gremial, Cadastre personal, 1737-1738, s.f. (*Relación que el gremio de Maestros Albañiles y Canteros de esta ciudad entrega en el corriente año del 1736 para el personal de sus individuos del año venidero de 1737*). Arranz confongué les obres del Seminari, apel·latiu amb què es coneixia popularment la Casa de la Missió, amb la construcció de la Casa Provincial de la Caritat, que llavors funcionava com a seminari conciliar.

⁵⁰⁰ GARGANTÉ 2006, p. 176

⁵⁰¹ GARGANTÉ 2006, p. 148

⁵⁰² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-VII-1741)

⁵⁰³ GARGANTÉ 2006, pp. 472-480

bastiment de l'església de Sant Miquel del Port (1753-1755), obra en què el mestre hagué de seguir les traces de l'enginyer militar Pedro Martín Cermeño sota la supervisió de l'enginyer Francisco Paredes; i amb la construcció de set cases i un magatzem per a l'Administració General de la Reial Renda de Salines del Principat de Catalunya (1757-1758).

— Andreu Bosch Riera (Teià, 1720 – Barcelona, 1788)

La vinculació del mestre de cases Andreu Bosch amb les obres de la Casa de la Missió a Barcelona es degué a la relació de parentiu que l'unia amb Damià Riba; ja que Bosch es casà el 1746 amb la seva filla, Rita Riba.

Així doncs, el gener de 1755 els documents notariais ja constaten la seva presència a l'obra de la Casa de la Missió a Barcelona, en percebre dels paüls 600 lliures per la seva feina.⁵⁰⁴ Considerem que aquesta retribució es deuria a la seva gestió de la fàbrica, mentre el seu sogre s'encarregava del bastiment de l'església de la Barceloneta.

De totes maneres, la seva col·laboració degué ser puntual fins a l'any 1770,⁵⁰⁵ moment en què, amb de la mort de Damià Riba, percebé una retribució continuada fins al 1790 per la seva labor com a mestre de cases al conjunt dels paüls.⁵⁰⁶ També cal considerar que el seu fill, Andreu Bosch i Riba (1750-1799), hagués pogut ser el destinatari de les últimes remuneracions, amb motiu de la coincidència dels seus noms i dels anys en què es realitzaren els pagaments.⁵⁰⁷

— Joan Garrido i Julià (Barcelona, act. 1773-1818)

Era fill del mestre d'obres Joan Garrido i Bertran (1724-1792) i fou l'últim mestre que apareix documentat com a arquitecte de la Casa de la Missió a Barcelona.⁵⁰⁸ Un dels encàrrecs que realitzà per a la comunitat dels paüls fou el projecte de la contra-cúpula o mitja taronja paredada a l'interior de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, construïda el 1800 per un valor de 550 lliures.

---

⁵⁰⁴ AHPB, Fèlix Veguer, 1047/5, fol. 57r-57v (27-I-1755)

⁵⁰⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (5-VI-1770)

⁵⁰⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (28-VII-1790)

⁵⁰⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (28-VII-1790)

⁵⁰⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes, 372, s.f. (09-V-1805 a 18-III-1806)

Els documents relatius al desenvolupament constructiu de la Casa de la Missió a la capital catalana recullen puntualment els noms d'altres mestres de cases que, de forma eventual, estigueren vinculats a les obres empreses al cenobi i a altres propietats situades a Barcelona. Un d'ells fou Josep Martí i Juli (c.1681-1752) o Josep Martí i Amat (1705-1762),⁵⁰⁹ pare i fill mestres d'obres residents al carrer Tallers, el qual va treballar descobrint i bastint els fonaments de la construcció que el 1733 es va emprendre al pati de la casa; o Josep Giralt⁵¹⁰ i Gaspar Rosés,⁵¹¹ que entre el 1774 i el 1777 van obrir els fonaments i aixecant les parets del terreny que tenien a prop del carrer de la Riera de Magòria, per resguardar-lo de la riera.

Un altre dels germans de la congregació que es dedicà a l'ofici de mestre de cases fou Joan Garriga (1763-1820). Nascut a Tavertet, va ser admès a la congregació el 1788, amb 24 anys. Durant un temps va viure a la casa de Barbastre, però va tornar a la de Barcelona el 1795.⁵¹² Els seus coneixements d'arquitectura li van permetre treballar en obres relacionades amb les propietats de la casa, com el canal de la Marina a les finques de l'Hospitalet.⁵¹³

Tanmateix, al llarg del buidatge documental hem localitzat casos particulars de germans llecs dels quals no es feu cap referència al respecte del seu ofici en els llibres de professió i de defunció de la congregació, però que adquirien material de construcció, segons els llibres comptables. Aquesta seria la circumstància del germà coadjutor Josep Riera (1765-1814), el qual accedí al noviciat el 1794, amb 29 anys, provinent de Sant Martí de Granera, bisbat de Vic; i que el 1802 adquiria guix, calç, fil i agulles per a l'obra, tal com es constata als llibres de despesa.⁵¹⁴

---

⁵⁰⁹ ARRANZ 1991, pp. 292-294

⁵¹⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (4-II-1774 al 31-V-1774)

⁵¹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (18-VI-1775 al 29-X-1777)

⁵¹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (20-VII-1795)

⁵¹³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (17-XI-1820); PARADELA 1935, p. 83

⁵¹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (23-VI-1802)

5.3.3. Altres operaris

— Paletes i manobres

La contractació i les retribucions pels jornals dels fadrins, picadors i manobres que intervenien en les obres de la Casa de la Missió era un afer supervisat pel mestre d'obres com a empresari, pel que els seus noms no solen aparèixer als llibres de comptes.

Excepcionalment, però, al primer llibre de despeses de la comunitat s'anotaren els noms dels operaris que foren contactats inicialment pels sacerdots de la Missió. Així doncs, el 1711 els manobres que s'esmenten al llibre de despeses són Bernat, Joan lo Mallorquí, Mansi i el mosso Juan,⁵¹⁵ dels quals no disposem de més dades, però que devien treballar en les obres del «quarto nuevo». Posteriorment també es localitzen els noms de Josep Martorell, el 1715,⁵¹⁶ del mestre Francisco, entre el 1716 i el 1717,⁵¹⁷ de Josep Muntada el 1717,⁵¹⁸ de Thomas Oliver, que percebé 1 lliura i 8 sous mensuals com a soldada entre el 1718 i el 1719;⁵¹⁹ de Jaume lo Valencià, el qual aportà juntes per amarrar la calç entre el 1729 i el 1730; i de Genís el 1730. Malauradament, la labor realitzada per a l'obra no era sovint descrita als documents comptables.

Pel que fa a la casa gran de l'Hospitalet, la qual es va acomodar per primer cop entre el 1711 i el 1716, s'hi contempen els noms de Josep Sabadell i del seu fill com a paletes i manobres.⁵²⁰

Finalment i de forma eventual, entre el 1779 i el 1782 també apareixen anotats alguns pagaments al fadrí Ramon Ubierno i al paleta Ignasi pels seus mesos de treball a l'obra.⁵²¹

Tal com ocorria amb els germans coadjutors de la comunitat que eren mestres d'obres, en el cas dels germans amb ofici de paletes tampoc apareixen documentats als llibres de

---

⁵¹⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (IV-V-VII-VIII-IX-1711)

⁵¹⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (VIII-1715)

⁵¹⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (16-VIII-1717)

⁵¹⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (17-IX-1717)

⁵¹⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (14-II-1719)

⁵²⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (IV-1715)

⁵²¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (31-I-1779; 15-XI-1781 i 15-VI-1782)

comptes, però hi ha constància que existien casos, com el del germà Joan Mas (1733-1794), paleta d'ofici que ingressà a la congregació el 1759.⁵²²

— Picapedrers o molers

El nom dels picapedrers o molers sol ser més present en els llibres comptables de la comunitat. Durant la primera etapa de les obres, entre el 1711 i el 1728, s'anotà la presència del moler anomenat «Sant Pare», el qual portava nombroses carretades de pedra des de la seva pedrera fins a l'obra.⁵²³

De totes maneres, la família Torres fou la que estigué més vinculada a la fàbrica de la casa i església al llarg del segle XVIII. Ramon Torres (c. 1665-1736) i el seu fill Francesc Torres (c.1697-1752)⁵²⁴ foren els responsables de proveir pedra, llambordes, reble, carreus i files per a la fàbrica de la Casa de la Congregació de la Missió entre els anys 1728 i 1749, tant a Barcelona com per les obres empreses a l'ermita de Sarrià. Tanmateix, el nét, Ramon Torres i Pera (c. 1730-c.1801) es feu càrrec de proporcionar-los pedra des del 1793 fins al 1796.⁵²⁵

A banda d'aquesta nissaga de picapedrers, també es liquidaren comptes de forma puntual amb altres molers que participaren en el progrés de l'obra. Així doncs, el 1730 apareix anotat el nom de Guillem Claramunt (1684-?),⁵²⁶ el qual emmenà graons i llambordes de pedra de Montjuïc per a l'obra. Més endavant, entre el 1731 i el 1734 s'anotaren els noms de Brusals Carbonell, Riera i Jaume Rigal com a portadors de pedra, graons i safareigs d'aigua per a la casa, així com treballant en l'empedrat del corral del pou nou; i el 1744 també es remunerà a Jaume Sunyol (1699-1752)⁵²⁷ per servir la pedra per a les latrines, a més de cantons i llambordes per a la casa.

— Traginers de calç, guix i pedra

L'obra no tenia el seu propi forn de calç, pel que aquest material degué ser proporcionat per calciners locals i de viles properes. El primer traginer documentat a l'obra fou Joan

---

⁵²² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.; PARADELA 1935, p. 52

⁵²³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (XII-1711)

⁵²⁴ ARRANZ 1991, pp. 474-476

⁵²⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (17-IV-1796)

⁵²⁶ ARRANZ 1991, pp. 116-117

⁵²⁷ ARRANZ 1991, p. 461

Pera, el 1709, que carregà els materials del monument de Setmana Santa; i Emanuel, que el 1711 portà carretades de pedra a la casa.

En el període entre el 1729 i el 1735 el calciner de l'obra fou Anton Peretes, de Sant Andreu. D'altra banda, la família Lletjós fou la que durant més temps s'encarregà de tragar calç i pedra per a la fàbrica. Pere Lletjós i Darder (†1755)⁵²⁸ aportà carretades amb quintars de calç de Santa Perpètua a l'obra entre el 1744 i el 1747, juntament amb la seva filla, Teresa Lletjós i Font;⁵²⁹ així com n'adreçaren a la casa petita de la finca de l'Hospitalet.⁵³⁰ Per altra banda, el seu fill Anton Lletjós i Font (†1786)⁵³¹ proveí material de construcció per als mestres d'obra entre el 1729 i el 1730 i traginà carretades de pedra i guix a la fàbrica.⁵³²

El 1747, amb la continuació de les obres per la part del claustre, Anton Gironès acudí a l'obra com a pastador de calç per fer morter,⁵³³ mentre que, per les obres de l'Hospitalet, es decidí partir d'un altre proveïdor, Pau Pi, que el 1748 aportà les carretades de guix necessàries per a les noves habitacions que s'estaven construint a la casa petita de la finca; així com Bartomeu Llopis, que el 1749 rebé un pagament per carregar i treballar la pedra a la mateixa casa.

— Areners

Tal com ocorria amb els traginers, dels areners només en tenim dades fins a mitjans del segle XVIII. Els encarregats d'aportar l'arena per amassar els quintars de calç foren Josep Bosch, vinculat a la fàbrica des del 1729 fins al 1735; Calderó el 1729 i Fèlix Ferrer el 1747.⁵³⁴

— Fusters

La família Dosset fou el llinatge de fusters més vinculat a l'obra des dels seus inicis. El mestre fuster Francesc Dosset (†1714) apareix documentat aportant material per les

---

⁵²⁸ ARRANZ 1991, p. 274

⁵²⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (12-VIII-1744 al 29-VIII-1747)

⁵³⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (31-VII-1748)

⁵³¹ ARRANZ 1991, pp. 274-275

⁵³² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (06-XI-1729 al 19-II-1730)

⁵³³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-IX-1747)

⁵³⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-IX-1747 al 17-XII-1747)

obres i percebent jornals per la seva feina a la casa, en realitzar les caixes mortuòries dels germans i sacerdots difunts a partir del 1707.⁵³⁵ Entre els anys 1729 i 1732 s'anotà també el nom del seu fill, Felip Dosset, que aportava fusta d'alba i percebia jornals de mestre fuster a l'hora de realitzar obres puntuals, com les tribunes de l'antiga església.

Així mateix, la congregació comptava amb germans coadjutors que exerciren l'ofici de fusters a la Casa de la Missió. Com ja hem constatat anteriorment, un dels primers membres fou Josep Costa (1683-1745), qui alhora tenia nocions d'arquitectura;⁵³⁶ i Miquel Jou, oriünd de Vic, que accedí a la congregació coneixent l'ofici de fuster i que exercí com a tal entre el 1775 i el 1794,⁵³⁷ tot i que amb edat avançada s'encarregà de l'ofici de porter.⁵³⁸ De la mateixa manera, el germà Ramon Rusiñol (1757-1822), nascut a Tarragona, treballà com a fuster després d'accedir al noviciat amb 22 anys⁵³⁹ i tingué un paper rellevant en les obres de fusteria que calgué emprendre en tornar a la Casa de la Missió després de la Guerra del Francès.⁵⁴⁰ Com en el cas del germà Jou, un cop Rusiñol arribà a una edat avançada, hagué de renunciar al seu ofici i encarregar-se de la porteria de la casa.

Altres mestres fusters externs a la comunitat i vinculats a l'obra foren Francesc Camprubí (1725), Anton Vila (1729-1730), Antoni Lafont (1729), Manuel Ros (1732), Manuel Arnau (1732-1734), Joan Burgés (1733-1734), el qual els portava fusta de noguer des de Bagà; Pere Bofill (1737, 1745 i 1748), que els feu una caixa mortuòria; Bernat Pruns (1740), que aportà pots de fusta per fer llits i prestatges per a la llibreria; Francesc Llafrenç (1747), que els duia bigues de melis; Josep Gaig (1751-1755), qui adobà la bomba, aportà fusta per la sínia, practicà reparacions diverses i feu una caixa mortuòria; Llorenç Tintorer, que treballà a l'ermita de Sarrià (1755) i altres mestres, com Vallobera i Fortuny (1755 i 1756) i Pere Mas (1762).

Sobre la fàbrica dels orgues encarregats per la comunitat de la Casa de la Missió, sabem que els seus artífexs foren el fuster Francesc Masats, contractat el 1774 amb un mestre

---

⁵³⁵ AHPB, Joan Solsona, 890/14, ff. 367v-368r; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (V-1708; II-1710)

⁵³⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, f. 3r

⁵³⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (17-I-1792)

⁵³⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.

⁵³⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.

⁵⁴⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (26-IV-1816)

fadrí i el seu fill, Felip Masats Sala;⁵⁴¹ i el fuster Vicenç Pichs, que projectà un nou orgue major el 1805.⁵⁴²

Aquests mestres solien treballar amb un fadrí fuster i/o un aprenent, alguns dels quals apareixen individuats al llibre de comptes, com Jaume Gost, fadrí fuster, que rebé diversos pagaments per la seva labor a la Casa de la Missió entre el 1749 i el 1753.⁵⁴³

— Gerrers o terrissaires

Sever Viladomar i el seu fill homònim varen ser els principals proveïdors de terrissa per a l'obra, en aportar maons, rajoles, teules, tortugues i cairons entre el 1711 i el 1766. El seu obrador i habitatge particular es trobava al carrer Ramalleres, a prop de la Casa de la Missió.

Altres productors d'obra cuita foren el mestre Joan Sagristà, que hi treballà entre el 1729 i el 1738; el mestre Nogués, que aportà material per a fer latrines i teulades durant els anys 1730, 1733 i 1741; Armengol Guardiola, el 1733; i Fèlix Viver entre el 1744 i el 1748, el qual elaborà gerres d'oli, càntrics, bacins i gibrells, a banda de canals i tortugues per a les teulades; i Josep Noé, que els proveí de catúfols, càntrics i canons de terrissa el 1770.

Des de la botiga de Pau Alibau se'ls vengueren catúfols i bacinetes entre el 1781 i el 1783, així com la seva vídua, Mònica Viver, els aportà orinals, catúfols i altres estris per a la casa el 1789.⁵⁴⁴

Entre el 1778 i el 1779 els llibres de despeses constaten un pagament al rajoler Jaume Comas per realitzar un forn de rajola al terreny que posseïen al Torrent de l'Olla, prop dels caputxins vells;⁵⁴⁵ i el 1787 Joan Comas aportava toves i rajoles per a la mateixa obra.⁵⁴⁶

Per últim, després de la Guerra del Francès, els paüls contractaren a Vicenç Argemir com a gerrer per elaborar tot allò que els fos necessari per a la Casa de la Missió, la casa Matamoros i per la Torre de la Virreina.⁵⁴⁷

---

⁵⁴¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (18-VI-1774 al 6-XI-1774)

⁵⁴² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (23-VIII-1805 i 8-X-1805)

⁵⁴³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (19-IX-1749 al 2-VII-1753)

⁵⁴⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (01-III-1789)

⁵⁴⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (18-VIII-1778 al 24-IX-1779)

⁵⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (24-III-1787)

— Serrallers i clavetaires

Pel que fa a l'elaboració de frontisses, panys, galfons, claus, agulles i manetes del rellotge i gafes per les campanes, tant a l'església com a la casa, comptaren essencialment amb la família de serrallers Carbonell, ja que remuneraren al mestre Josep Carbonell entre els anys 1711 i 1712;⁵⁴⁸ i al mestre Francesc Carbonell des del 1730 fins al 1749.⁵⁴⁹

A banda d'aquests artífexs, els llibres contempnen la contractació de Jaume Grasses entre 1731 i 1736 com a clavetaire; Jaume Perera el 1760 i Jaume Llobet entre el 1781 i el 1804 per les obres de l'orgue, de la fàbrica de la casa i per arranjaments generals.

— Ferrers

Pel que fa als ferrers, la família Dalé fou la que treballà amb més assiduitat a l'obra. Miquel Dalé va ser el primer ferrer documentat, entre el 1712 i el 1734.⁵⁵⁰ A partir del 1735 els llibres comptables observen la participació de Jacint Carbonell i Dalé, que hi treballà fins al 1748. També s'anotà el nom de Magdalena Dalé, com a rebedora d'un compte de ferrer l'agost de 1749; i, finalment, Vicenç Arnó i Dalé fou contractat des del 1750 fins al 1783 per a realitzar tot tipus d'encàrrecs relacionats amb el ferro.⁵⁵¹

Puntualment comptaren amb la participació d'altres ferrers, com Josep Fargas el 1773;⁵⁵² Josep Llobet el 1776⁵⁵³ i Oliver, entre el 1796 i el 1797;⁵⁵⁴ mentre que per a les labors relacionades amb l'ermita de Sarrià retribuïren al ferrer Francesc Artigas, que feu diferents encàrrecs, com adobar càvecs, magalls i tascons.⁵⁵⁵

---

⁵⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (VIII-1825)

⁵⁴⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (X-1712)

⁵⁴⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (1748)

⁵⁵⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (III-1712 al 1734)

⁵⁵¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (13-XII-1750)

⁵⁵² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (22-VI-1773)

⁵⁵³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (1-V-1776)

⁵⁵⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (5-IV-1797)

⁵⁵⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (21-I-1751 al 21-III-1753)

El vidrier i pintor de vidrieres més sovint vinculat a l'obra fou Francesc Saladriga pare (†1747),⁵⁵⁶ el qual treballà a la fàbrica de la Casa de la Missió entre el 1733 i el 1747; juntament amb el seu fill Francesc Saladriga, que continuà l'obra del 1748 fins al 1779.⁵⁵⁷

Per altra banda, i de forma puntual, els llibres constaten liquidacions a favor del vidrier Anton Martorell, el 1767 i el 1780, per la venda de setrills, vasos i orinals de vidre;⁵⁵⁸ i Pau Roset, vidrier i estanyer, el qual els aportà vidres i adobà llumeneres entre el 1781 i el 1789.

---

⁵⁵⁶ CREIXELL 2005, p. 573

⁵⁵⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (1-I-1749)

⁵⁵⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (1-VII-1778)

5.4. Seqüència constructiva

Com s'ha tractat de constatar a l'estat de la qüestió, els historiadors que successivament han esmentat i analitzat el temple de la Casa de la Missió en els seus estudis han tendit a donar per vàlides les dates de construcció establertes pels cronistes paüls en els seus articles, sense matissar o contrastar aquestes afirmacions amb el fons arxivístic de la congregació. D'una banda, s'ha considerat que l'inici de la fàbrica del temple va tenir lloc l'any 1710, amb la col·locació de la primera pedra al fonament corresponent a la testera de l'església. D'altra banda, s'han observat dues dates diferents per a la finalització de l'obra, en alguns casos el 1716, en atendre una anotació errònia després transcrita per Mauricio Horcajada,⁵⁵⁹ i en d'altres el 1746, en basar-se en la notícia de la benedicció del temple difosa per Benito Paradela.⁵⁶⁰ En canvi, pel que fa a la resta del cenobi, no hi ha hagut cap interès per esbrinar la seva seqüència constructiva o les característiques tipològiques de l'edifici, més enllà de les referències sobre el claustre al segle XX, en utilitzar els fragments del seu enderroc per projectar el pòrtic de l'actual parròquia de Sant Pere Nolasc.

Cal denotar que la pèrdua o la localització encara indeterminada de les llibretes d'obra corresponents a la construcció de la Casa de la Missió i de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu impedeix conèixer en detall el procés constructiu del conjunt. Per tant, per a escometre aquesta qüestió i tractar de reconstruir els diferents períodes d'edificació del cenobi amb la cronologia més precisa i documentada possible, s'ha procedit al buidatge dels fons documentals setcentistes de la comunitat. Així doncs, s'han obtingut dades inèdites dels llibres de comptes, dels lligalls de naturalesa diversa que es conserven als arxius en què es diposità el fons dels paüls i dels manuals notariais. Per consegüent, gràcies al seguiment de les almoines per a les obres, els apunts per elaborar els preus fets amb els operaris, els documents relatius a la sepultura dels membres de la comunitat i les fundacions de misses per part dels devots de la casa, s'ha establert una aproximació cronològica dels treballs de construcció que difereix de les dates habitualment referenciades.

---

⁵⁵⁹ HORCAJADA 1912, pp. 28-39

⁵⁶⁰ PARADELA 1923, p. 126

5.4.1. L'oratori i l'església primitiva (1704-1710)

La Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona es va fundar el 6 de novembre de 1703 en uns habitatges preexistents situats al capdamunt del carrer Tallers. Les estances principals estaven ubicades a les cases de dos pisos adquirides pel canonge Francesc Senjust el febrer de 1685 i havien començat a ser adaptades per a la convivència d'una comunitat religiosa l'abril d'aquell mateix any. Així doncs, Senjust havia encarregat la projecció de noves cambres, com la cuina i l'oratori, i havia paredat i obert nous portals i finestres als murs que afrontaven tant al carrer com a l'hort.⁵⁶¹ Pel que fa a la resta de dominis que conformaven les dependències i l'hort de la Casa de la Missió, aquestes eren propietats contigües a la primera peça adquirida el 1685 i els seus edificis eren independents els uns dels altres.

El 19 de maig de 1704, en celebrar-se l'acte d'inauguració de l'oratori de la casa per part del bisbe de Barcelona, Benet de Sala, es realitzà una missa en aquell espai, es col·locà l'Eucaristia al sagrari i s'entregà la seva clau al canonge.⁵⁶² Aquest esdeveniment ens permet considerar que l'estança construïda a partir del 1685 com a oratori, a la banda de l'habitatge que mirava cap a l'hort, devia tractar-se de la mateixa en la qual el bisbe va celebrar la primera missa a la Casa de la Missió.⁵⁶³

En no haver-se confeccionat un llibre de despeses de la comunitat fins al setembre de 1704, no és possible detallar el dispendi relatiu a la fàbrica cenobial abans d'aquesta data. Així doncs, és a partir del mes de setembre d'aquell any quan es pot començar a constatar l'adquisició contínua de material constructiu, centrada en l'edificació de la primera església. En concret, sabem que entre el setembre i el desembre de 1704 es proveïren de l'utilatge i dels elements necessaris per fer el morter de calç i per realitzar l'estructura de l'obra amb pedra, maó, fusta, teules, vidre i ferramenta; a més d'efectuar els primers pagaments pels jornals dels manobres contractats a la fàbrica.⁵⁶⁴

---

⁵⁶¹ AHCB, Arxiu del Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-06, Francesc Senjust (02-IV-1685)

⁵⁶² ADB, *Registra Communium* 1704-1710, ff. 538v-539r; ACB, Antonio Campillo, *Speculum septem ecclesiarum parrocialum barcinonensium*, 1751, f. 361v

⁵⁶³ Les referències documentals localitzades als llibres redactats el 1746 confirmen que les construccions adquirides per Senjust el 1685 seguien corresponent, almenys fins a mitjans del segle XVIII, a les estances del refetor, cuina i oratori de la Casa de la Missió: ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, f. 12r

⁵⁶⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f.

Finalment, el 2 de gener de 1705 el pare superior Giovanni Domenico Orseese va col·locar la primera pedra de la primitiva església de la Casa de la Missió⁵⁶⁵ i el març següent s'anotaren alguns detalls relatius a les obres d'aquell temple, que llavors se centraven a projectar el sostre i a realitzar la tribuna del cor i la sagristia. Per a l'evolució d'aquesta obra fou clau el mecenatge de la cort reial. Com s'ha exposat en capítols anteriors, el napolità Francesco Moles, ambaixador a la cort de l'arxiduc Carles, va ser el comitent de la capella dedicada a la Puríssima Concepció de la Verge, bastida l'any 1708, i la família reial hi va aportar el numerari necessari per a la realització i ornamentació d'una capella dedicada al sant Joan Nepomucè abans del maig de 1712.⁵⁶⁶

Amb tot, les anotacions del llibre de despeses i les èpoques dels obrers de la fàbrica fins al 1710 només recullen pagaments per obres puntuals o per l'adob d'elements concrets de la Casa de la Missió.⁵⁶⁷

5.4.2. Primera ampliació de la Casa de la Missió (1710-1724)

El primer gran impuls constructiu per a l'ampliació de la casa es donà a partir del 19 d'abril de 1710, moment en què els llibres de registre d'exercitants constaten la presència del canonge napolità Michele Orsi com a assistent a la tanda d'exercicis espirituals setmanal que oferia la Casa de la Missió, sota la direcció del superior napolità Giovanni Domenico Orseese.⁵⁶⁸

Tant als llibres de comptes de la comunitat dels paüls, com als documents solts que recollien els noms dels benefactors de la fàbrica, es va fer constar que, durant la seva estada, el canonge Orsi s'havia adonat de la reduïda capacitat de l'edifici. El motiu era que la Casa de la Missió tenia una estança anomenada «seminari» on s'impartien els exercicis espirituals, la qual s'havia de mantenir isolada de la resta d'estances emprades per la comunitat, tot i que els mateixos paüls reconeixien que la seva separació resultava difícil per l'estretor de la casa.⁵⁶⁹ Quan Orsi tingué coneixement de les limitacions econòmiques que impedien l'ampliació del cenobi, facilità una almoïna de 86 lliures i 16

---

⁵⁶⁵ ADB, *Registra Gratiarum* 1702-1710, f. 153r

⁵⁶⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa de la Congregación de la Misión de Barcelona*)

⁵⁶⁷ AHPB, Joan Solsona, 890/14, Manual 1707-1708, ff. 367v-368r (30-VI-1708); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (1704-1724)

⁵⁶⁸ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (19-IV-1710)

⁵⁶⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), Sign. núm. 1, f. 38v

sous que va permetre als paüls adquirir el material per començar a excavar i construir els fonaments d'una nova estructura, la qual anomenarien «quarto nuevo». A més, el canonge es comprometé a seguir oferint l'assistència econòmica necessària durant el desenvolupament d'aquestes obres.

Així doncs, a partir de l'11 d'agost del 1710 es varen començar les labors per a la construcció del nou cos cenobial⁵⁷⁰ i el 30 d'agost del mateix any el bisbe de Solsona, fra Francesc Dordà, va col·locar la primera pedra d'una nova església per al conjunt dels paüls.⁵⁷¹ La llosa se situà en els fonaments del mur cenobial que s'havia d'edificar a la zona del pati i l'hort de la Casa de la Missió i que alhora serviria de façana pel nou temple, segons constava a un plànol projectat per emprendre l'obra.⁵⁷² Aquest aspecte confirma, doncs, que l'ampliació del conjunt modificava una part substancial de la disposició primitiva de la casa, inclòs el temple projectat el 1705.

A l'acte de col·locació de la primera pedra es va fer constar que el nou temple s'havia de projectar perquè «la Iglesia que de principi fonch construhida en dita Casa de Congregació de Missió no té la capacitat necessària per los sants exercicis que en dita congregació se fan».⁵⁷³ De totes maneres, cal remarcar que entre el 1710 i el 1736 els llibres de despeses feren referència al bastiment del nou espai cenobial, però no registraren actuacions envers la fàbrica de l'església nova, demostrant que, en primer lloc, es construí el cos conventual, indispensable per al desenvolupament dels ministeris dels paüls i, un cop finalitzat el seu aixecament en allò substancial, s'empegueren les obres del nou temple.

El desenvolupament constructiu del «quarto nuevo» de la Casa de la Missió fou assossegat, si atenem al registre de pagaments anotats als llibres de caixa. Aquesta circumstància es degué, probablement, a una manca de recursos econòmics que no seria pal·liada fins al 1728. Així doncs, el 16 de setembre de 1710 conclogué la construcció del primer fonament i entre aquesta data i, aproximadament, el febrer de 1712 el germà

---

⁵⁷⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

⁵⁷¹ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 128r-129r (30-VIII-1710)

⁵⁷² «Y el día 1 de setiembre del dicho año 1710 se puso la primera piedra del primer fundamento, que es el que esta hacia el huerto, con bendición de iglesia hecha por el señor obispo de Solsona, don Francisco Dorda, con acto en poder de Juan Solsona, notario real colegiado de Barcelona, dicho dia recibido. A fin de haber de servir dicha pared para la frente de la Iglesia, según la planta de dicha fábrica, y dicho fundamento que llega desde el huerto de la casa grande las monjas de Vallonzella, que entonces habitaba Geroni Baquer, hasta nuestra Iglesia», a ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

⁵⁷³ AHPB, Joan Solsona, 890/16, f. 128r

coadjutor Jaume Pinós va obrir la rasa de dos fonaments més, que s'estenien des de la porta principal de la casa fins a l'església i l'hort.⁵⁷⁴

Després d'aquest primer impuls, l'obra avançà amb dilació i no fou fins a l'interval entre l'11 d'abril i el 20 de juny de 1722 quan disposaren d'almoines suficients per poder aixecar les parets dels tres fonaments fins al primer pis. Finalment, entre el 19 d'octubre de 1724 i el 26 de març de 1725 es va obrir el fonament de la quarta paret, la qual donava al carrer, s'aixecà el seu respectiu mur⁵⁷⁵ i es projectà la nova porteria de la casa.⁵⁷⁶

Pel que fa a l'antiga església, els inventaris i llibres de misses de la congregació constaten que el temple va restar obert durant les obres del «quarto nuevo», amb un altar major i dues capelles en què se seguiren celebrant misses de forma puntual.⁵⁷⁷ A banda d'això, la casa disposava també d'una sagristia, que el 1748 desapareixeria per donar lloc al claustre; una capella dedicada a sant Domènec, independent de l'església i on es custodiava el sagrari;⁵⁷⁸ i l'oratori on se celebrà la primera missa el 1704.⁵⁷⁹ De totes maneres, la documentació sembla evidenciar que en certs períodes de la construcció del nou cos cenobial, el temple primitiu es va haver de tancar puntualment. Així, entre els mesos de maig i setembre de 1723 es va retribuir al rector de Sant Miquel Arcàngel i al prior del convent de Nostra Senyora de Gràcia per haver celebrat les misses que haurien d'haver tingut lloc a la Casa de la Missió, ja que els paüls no disposaven d'un espai adequat on poder efectuar-les;⁵⁸⁰ i el 21 de novembre de 1724 es va pagar als operaris per haver apuntalat l'església de la Missió.⁵⁸¹ Entenem, doncs, a causa de l'estat de les obres, el temple primitiu es va clausurar temporalment i que, un cop enderrocades algunes estances adjacents i apuntalats els murs de l'església, es va poder reobrir. Un esdeveniment que ens confirma l'activitat present al temple durant la construcció del

---

⁵⁷⁴ Tal com exposa el document sobre les obres del «quarto nuevo», «después el hermano Jayme Pinós continuó e hizo los otros dos fundamentos». En no disposar de data de terminació d'aquests fonaments, però tenint en compte que el germà coadjutor Jaume Pinós va expirar el 12 de febrer de 1712, hom ha considerat oportú marcar aquest interval de temps com a fase de construcció aproximativa dels elements citats.

⁵⁷⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

⁵⁷⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (22-I-1725)

⁵⁷⁷ Per exemple, el prevere Josep Rodés, beneficiat de la parròquia de Sant Just i Pastor, va fundar una missa setmanal perpètua a l'altar de Ntra. Sra. de la Concepció de l'església de la Casa de la Missió el 27 de juliol de 1711. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, f. 11r; AHPB, Pau Cabrer, 877/18, ff. 185r-186v (27-VII-1711). Al primer inventari dels béns de la comunitat, que data de 1724, també es pot comprovar l'existència dels altars i els ornaments d'aquestes dues capelles: ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 109

⁵⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 117

⁵⁷⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), Sign. núm. 1, ff. 39r-39v (07-IX-1746)

⁵⁸⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (25-V-1723 a 17-IX-1723)

⁵⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (21 i 27-XI-1724)

«quarto nuevo» foren les celebracions que el setembre de 1729 tingueren lloc a l'església amb motiu de la beatificació de Vicenç de Paül, ja que a l'octubre es va pagar al fuster i al ferrer per la despesa que havia comportat l'elaboració d'una tribuna i les seves gelosies. De totes maneres, el desembre de 1729 es torna a constatar la presència de pagaments al preposít de Sant Sebastià per haver celebrat les misses pels difunts de la congregació. Aquestes retribucions a les comunitats de Sant Sebastià i a les de Gràcia, entre d'altres, continuaren fins al 1733 i es reprengueren el 1737 fins al 1739 i de forma molt puntual dels anys 1741 al 1743.⁵⁸²

5.4.3. L'impuls constructiu del segon quart de segle (1725-1752)

L'empenta que experimentaren les obres de la Casa de la Missió durant el segon quart del Set-cents fou conseqüència de dos esdeveniments fonamentals, per una banda la beatificació i canonització del fundador de la congregació, sant Vicenç de Paül, i per l'altra l'ingrés a la Casa de la Missió de Philippe-Emmanuel de Bette, principal benefactor de la construcció del conjunt fins a mitjans del segle XVIII.

— Conjunt cenobial

Els registres de caixa constaten una aturada de la fàbrica entre l'abril del 1725 i l'agost del 1727, moment en què Bette ingressà al seminari intern de la Casa de la Missió i s'esdevingueren les importants donacions que permetrien reprendre l'obra. A partir de llavors es prosseguí amb la construcció dels murs del «quarto nuevo», amb l'enderroc de les tres cases petites que es trobaven al costat de llevant dels seus terrenys i l'obertura de rases i dels nous fonaments que donaven continuïtat a l'obra.⁵⁸³

D'altra banda, cal destacar que el 1728 els llibres de despeses palesaren, per primer cop, la presència del mestre de cases Damià Riba, juntament amb un fadrí seu, a la fàbrica.⁵⁸⁴ A partir de llavors i fins al 1736 el nom d'aquest mestre es registrà de forma recurrent com a cap de l'edificació del cenobi, per posteriorment assumir tanmateix el bastiment de l'església nova a l'hort.

---

⁵⁸² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (27-XII-1729 al 27-VIII-1733; 01-III-1736); vol. 3093, s.f. (07-I-1737 al 01-VII-1739; 08-I-1740 al 04-VIII-1740; 23-II-1741 al 09-X-1741; 16-VII-1742 al 19-IX-1742; 19-III-1743)

⁵⁸³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

⁵⁸⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (14-VI-1728)

Entre els lligalls provinents del fons arxivístic de la comunitat, es conserven els comptes sobre la labor que Damià Riba desenvolupà envers la projecció dels fonaments, parets i teulada del «quarto nuevo» entre els anys 1728 i 1736.⁵⁸⁵ Encara que no es pot establir una cronologia exacta de cada intervenció, perquè les dates no figuren al llistat redactat pel mestre, podem afirmar, a trets generals, que en aquest període Riba ressituà les obertures del mur del carrer Tallers, tant pel que fa a les finestres com pel que respecta a la porta principal del conjunt;⁵⁸⁶ augmentà el gruix d'alguns murs perimetrals, aixecà les parets dels corredors i els murs divisoris entre estances, fabricà les voltes, alçà els envans de la capella dedicada al beat Vicenç de Paül el 1729 i projectà les obres de la teulada.⁵⁸⁷

Per tal d'obtenir dades sobre l'aixecament de les dependències o la fabricació d'elements concrets de la residència dels paüls, la remissió als llibres de despesa permet constatar que el desembre de 1729 s'excavaren els fonaments de l'escala principal del conjunt, mentre se seguiren proveint de materials per realitzar les reixes de la sagristia i la capella. El 1731 es reberen diverses donacions per edificar les cambres dels membres de la comunitat a l'interior del nou cos cenobial i per fer-ne els llits de fusta de pi i d'alba.⁵⁸⁸ Seguidament, entre el 1732 i el 1734, es va anar completant l'obra de la cuina nova i es varen descobrir els fonaments del pati, per fer un nou pou amb un corral annex.⁵⁸⁹

Per altra banda, l'ecònom de la comunitat també feu constar al llibre de despeses que entre l'agost i el setembre de 1733 Riba havia percebut els guanys relatius a la realització en pedra picada de les portes i les finestres dels tres pisos del «quarto nuevo», juntament amb les situades a les latrines o llocs comuns, a més de realitzar les modificacions de les obertures de la façana i la porta nova que donava al carrer Tallers.⁵⁹⁰

El 1737, ja empreses les obres del temple, es va finalitzar la construcció de la porteria i es va emblanquinar la fatxada; mentre començaven els treballs de l'estança que acolliria l'arxiu de la comunitat i que no seria conclosa fins al 1738.⁵⁹¹ A continuació i fins al 1741 figuren els pagaments al fuster i al mestre de cases per realitzar la porta i les prestatgeries

---

⁵⁸⁵ Malgrat que el document no està datat, esmenta que els comptes s'havien presentat al sacerdot paül Mateu Mur, el qual va expirar el gener de 1737. ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Nota de pagament de Damià Riba a la Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona*).

⁵⁸⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Nota de pagament de Damià Riba a la Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona*)

⁵⁸⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (X-1729)

⁵⁸⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (18-XII-1729 a 26-IV-1732)

⁵⁸⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (26-XII-1732 a 9-VII-1734)

⁵⁹⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (21-VIII-1733 a 16-VII-1734)

⁵⁹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (18-VIII-1737 a 20-I-1738)

de la llibreria;⁵⁹² i la trona i la taula del refetor.⁵⁹³ Per finalitzar amb aquesta segona etapa d'ampliacions, els registres comptables palesen que entre el juliol de 1744 i el gener de 1745 es retribuí als obrers per les obres de construcció d'un nou seminari.⁵⁹⁴

— Església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu

Tot i que tradicionalment s'ha considerat que l'obra del temple començà el 1710, amb l'acte de col·locació de la primera pedra, els llibres de comptes confirmen que el procés d'ampliació de la Casa de la Missió s'inicià amb la projecció de la nova nau cenobial el 1710 i que no fou fins al 1736 quan es començà a edificar l'església nova, enmig de l'hort.

L'inici dels treballs fou el juliol del 1736, però les fonts no permeten detallar el seu procés constructiu perquè aquest va ser anotat de forma minuciosa en una llibreta d'obres il·localitzable o desapareguda. En no poder disposar d'aquesta font, doncs, s'ha optat per partir de documentació alternativa que permetés resseguir parcialment l'evolució de les obres.

Com ja havien constatat autors anteriors, el finançament de la construcció es degué majoritàriament al numerari cedit pel germà coadjutor Philippe-Emmanuel de Bette, el qual provenia de la seva comanda i pensió. Gràcies a aquestes i altres donacions, el 7 de setembre de 1746, deu anys després del seu inici, es pogué donar per finalitzat el bastiment de l'església i commemorar la seva benedicció, de mans del vicari general Ignasi Vila i Campa, per tal de celebrar la primera missa l'endemà de la inauguració.⁵⁹⁵

Les referències documentals conservades constaten que durant la construcció de l'església es preservà el temple antic, ja que al llarg d'aquest període se seguiren fundant i celebrant misses als tres altars del primer temple dels paüls.⁵⁹⁶ Per tant, possiblement, i tal com ocorria en altres casos, s'anà derruïnt gradualment l'antiga església i utilitzant el seu material per a la construcció de la nova.

---

⁵⁹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (30-XI-1739 a 09-XI-1741)

⁵⁹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (26-I-1739 a 02-IX-1739, tot i que el pagament es fa el 1739, la trona consta present al refetor el 1735)

⁵⁹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VII-1744 a 27-I-1745)

⁵⁹⁵ ACB, Antonio Campillo, *Speculum septem ecclesiarum parrocialum barcinonensium*, 1751, f. 361v

⁵⁹⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3085, 3103 i 3107 (S'anoten les fundacions del doctor Josep Clavell el 1736, el doctor Josep Coll el 1737; Anton Olmera i Raset el 1738; Josep i Teresa Cortada el 1740, el canonge Josep Coder el 1745, el sacerdot paül Josep Jofreu el 1743; i el prevere Joan Baptista Vilana i Millás el 1745, així com la remuneració mensual o anual relativa a la seva celebració)

L'autoria i datació de les traces del temple encara resulta desconeguda. Al primer inventari de la Casa de la Missió, realitzat l'any 1724, el visitador i arquitecte Bernardo della Torre palesava que al cenobi es conservaven tres plànols del conjunt, dos de la casa i un de l'església.⁵⁹⁷ Tenint en compte que fins al 1753 els inventaris només comptabilitzaren tres plànols custodiats a la residència dels paüls, i que les obres d'ampliació del conjunt es van emprendre el 1710 amb la col·locació de la primera pedra al fonament que corresponia a la façana de la nova església, es pot valorar la possibilitat que el disseny d'aquest segon temple datés del 1710,⁵⁹⁸ o bé que entre el 1710 i el 1724 es replantegés la planta de l'església i llavors se'n projectés una traça particular. Més enllà del 1724 dubtem que es realitzés cap disseny perquè no fou comptabilitzat als inventaris de 1732 ni de 1736, quan es començaren les obres del temple.

Després de la benedicció de l'església s'inicià la labor d'ornamentació del seu interior. Entre l'agost i el setembre de 1747 es van fer les tribunes i els balustres de fusta situades al temple;⁵⁹⁹ i entre el 1748 i el 1751 s'encarregà l'elaboració de noves pintures murals i sobre tela, retaules i pal·lis pels altars de les quatre capelles i l'altar major.⁶⁰⁰

— Claustre

El juny de 1747 es donà per finalitzat l'emblanquinament de la casa i l'agost d'aquell mateix any, després de l'estada a Barcelona del sacerdot delegat Edmonde Perriquet i en obediència a les seves ordenances, es va derruir l'antiga sagristia i es van obrir els fonaments de l'espai que es trobava davant de l'església per construir el claustre.⁶⁰¹ Entre el setembre de 1747 i el març de 1748 es van transportar els materials necessaris per a la seva construcció a l'espai conegut amb el nom de «Pujada de la muralla», al costat del cenobi, i el gener de 1752 es donà per finalitzat el seu bastiment, tal com constatà el visitador provincial Giuseppe Testori a les ordenances realitzades arran de la seva visita.⁶⁰²

---

⁵⁹⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 163

⁵⁹⁸ «A fin de haber de servir dicha pared para la frente de la Iglesia, según la planta de dicha fábrica», ACA, ORM, Monacales-Hacienda, legajo grande 373, s.f.

⁵⁹⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VIII-1747 a 1-IX-1747)

⁶⁰⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VIII-1748 a 26-I-1752)

⁶⁰¹ BRUB, ms. 620, p. 74 (Edmonde Perriquet, Ordenansas de la visita del año 1747, pp. 61-75); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (29-VIII-1747)

⁶⁰² BRUB, ms. 620, p. 79 (Giuseppe Testori, *Ordenansas de la visita del año 1752*, pp. 75-84); PARADELA 1931, p. 119

Els llibres comptables fan constar que, mentre es començava a edificar el claustre, el 1749, les obres també observaven el bastiment d'una nova porteria⁶⁰³ i es rebien almoines per emblanquinar novament la paret del carrer.⁶⁰⁴

5.4.4. Les darreres obres (1753-1821)

Les ordenances dictades pel visitador Perriquet el 1747 feren constar que, un cop finalitzat el claustre i mentre l'economia ho permetés, era primordial continuar amb les obres de construcció de l'edifici cenobial que ja havia estat convenientment dissenyat i aprovat amb anterioritat i, un cop finalitzat, s'havia de procedir a edificar un nou refectori, cuina i sagristia, fent-se servir, mentrestant, les estances més acomodades pel seu ús.

L'1 de gener de 1753 el superior general de la congregació, Louis De Bras, va tornar a fer esment de la gran quantitat de retirs espirituals que durant el 1752 havia tingut la Casa de la Missió de Barcelona i la necessitat d'augmentar les proporcions de l'edifici, per sostenir l'exercici d'aquest ministeri.⁶⁰⁵

A banda d'aquestes indicacions, a partir de l'any 1753 els inventaris constaten l'existència d'un nou plànol custodiat a la Casa de la Missió, el qual podria recollir les obres de la nova sagristia i la capella de les conferències espirituals quinzenals.⁶⁰⁶ És possible, doncs, que després d'adquirir les propietats de Josep Troch al costat de la muralla el 1741, els paüls consideressin convenient enderrocar les cases de Subirat, que fins llavors havien estat llogant a diferents arrendataris, i les de Troch, amb la intenció d'ampliar la Casa de la Missió pel costat oest.

De totes maneres, el 1775 l'escrivà que realitzava els inventaris confongué la línia destinada a comptabilitzar les plantes de la fàbrica amb la línia dedicada a les prestatgeries de la llibreria, pel que desaparegueren les referències corresponents als plànols custodiats a la casa. Aquest fet, doncs, dificulta la coneixença dels nous projectes constructius concebuts per a l'edifici de la Missió.

---

⁶⁰³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (31-I-1749)

⁶⁰⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (23-I-1749)

⁶⁰⁵ *Recueil des principales circulaires des supérieurs généraux de la Congrégation de la Mission* 1877, vol. 1, p. 673, citat per PARADELA 1923, p. 52

⁶⁰⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (25-VI-1755) i ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (15-VI-1756)

— Capella de la porteria

La capelleta de la porteria es va projectar el 1756 per tal de situar-hi una imatge escultòrica de sant Vicenç de Paül.⁶⁰⁷ Segons la descripció realitzada a principis del segle XIX pel baró de Maldà, la porteria presentava una fornícula amb la imatge d'aquest sant,⁶⁰⁸ aspecte que convida a considerar que potser no es tractava fàcticament d'una capella, sinó d'una manera de referir-se al nínxol o fornícula on es mostrava la imatge del fundador.

— Estances dels exercitants

L'ampliació del «quarto nuevo» pel costat de ponent, empresa un cop finalitzades les obres del claustre, contemplà l'edificació de noves estances o dormitoris més adients pels exercitants, en les quals el febrer de 1757 es començaren a instal·lar les respectives làmpades.⁶⁰⁹

— Sagristies noves i capella de les conferències dels eclesiàstics

La documentació conservada fa referència a la construcció de dues sagristies després del 1746. La primera va ser bastida poc després de la inauguració de l'església i potser corresponia a l'estança situada al costat de l'altar major, a la banda de llevant. Segons els llibres de caixa, va ser pintada per Josep Vinyals i Miró (c. 1705-†1782), al qual es retribuï per la tasca el 7 d'agost del 1749.⁶¹⁰

Tanmateix, al voltant de l'any 1763 es va construir una nova capella en què impartir les conferències quinzenals per als eclesiàstics, així com una nova sagristia, les quals s'ubicaren al costat de la façana de ponent de l'església. El 1771 els llibres documentaven la venda d'uns canals de la teulada de l'església que havien estat situats a la part on hi havia construïdes les dues estances, fet que confirma l'existència d'aquestes cambres.⁶¹¹ A la sagristia, segons el plànol realitzat el 1836, es podia accedir a través de la capella de Sant Francesc de Sales, situada a l'altre costat de l'altar major i bastida al voltant de l'any 1749; com també s'hi podia ingressar a través de l'hort de la comunitat.

---

⁶⁰⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (20-XI-1756)

⁶⁰⁸ AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26

⁶⁰⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (17-II-1757)

⁶¹⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-VIII-1749)

⁶¹¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (18-III-1771)

La documentació palesa la coexistència de les dues sagristies el 1773, quan es traslladà una calaixera de la sagristia nova a la vella.⁶¹²

Finalment, sabem que entre el 1775 i el 1776 es va pagar al mestre de cases, Andreu Bosch, per unes obres que s'havien de fer a la sagristia nova i la capella dels eclesiàstics, per valor de 380 lliures;⁶¹³ i el febrer de 1777 el pintor Francesc Clotet retocava les pintures de la mateixa capella.⁶¹⁴

— Església

A banda de la substitució dels retaules situats a les capelles laterals de l'església durant l'últim terç del segle XVIII, sabem que el cor fou remodelat el 1785 i envernissat el 1786;⁶¹⁵ i que el 1800 es construí una cúpula paredada a l'interior de l'església per compondre una nova pintura al fresc que mostrés l'elevació de sant Vicenç de Paül a la glòria celestial, la qual dugué a terme Joseph Bernard Flaugier l'any 1801.⁶¹⁶

— Infermeria i seminari nou

Entre el 1775 i el 1776, i al mateix temps que Andreu Bosch realitzava obres a la nova sagristia, també treballava en l'estança de la infermeria de la Casa de la Missió, per tal de projectar un terrat per a aquesta, entre altres arranjaments. D'altra banda, el 24 de maig de 1777 el visitador i sacerdot Vicenç Ferrer afirmava que s'havien acabat les obres del nou seminari i aquest es donava per inaugurat, ja que el vell no era prou capaç, pel que el 25 de maig de 1777 es va fer la primera missa a la seva capella.⁶¹⁷ Aquest, doncs, substituï el seminari bastit al voltant de l'any 1742.

---

⁶¹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 280-283 (1775)

⁶¹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (24-X-1775 i 23-I-1776)

⁶¹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (09-II-1777). Segons S. Alcolea, Francesc Clotet era un pintor de Barcelona que va accedir al col·legi de pintors l'any 1750. Apadrinà a Francesc Pla, el Vigatà, quan aquest ingressà al col·legi dels pintors de Barcelona el 1771, *vid.* ALCOLEA 1961-1962, pp. 58-59 i 139

⁶¹⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (XI-1785 a IV-1786)

⁶¹⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes, 372, s.f. (09-V-1805 a 18-III-1806)

⁶¹⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-V-1777); PARADELA 1928b, pp. 50-51

— Refectori i cuina

El 1785 els llibres constaten l'edificació d'un nou refetor i entre el 1786 i el 1787 s'acabaren de retribuir als operaris la col·locació dels vidres i les reixes per a les seves finestres.⁶¹⁸

— Nou edifici per a impartir exercicis espirituals

El maig de 1792 la Casa de la Missió adquirí un nou edifici situat al carrer Tallers per tal de perllongar les seves possessions fins al carrer Valldonzella i pal·liar així la manca d'espai que els ocasionava el gran nombre d'ordenants i exercitants acollits anualment al seu recinte, a més de disposar d'un nou àmbit amb capacitat suficient per poder impartir exercicis espirituals a les dones. El bastiment fou cedit pel bisbe de Barcelona, Gabino de Valladares, per comissió del comte de l'Asalto, Francisco González y de Bassecourt, capità general del Principat.⁶¹⁹

L'edifici havia estat construït entre el 1786 i el 1789 per l'arquitecte Francesc Bosch i Mas, a partir de les traces realitzades per l'enginyer militar Carlos Francisco Cabré i sota la supervisió de l'enginyer Clemente Espina. El comitent de l'obra fou el comerciant Baltasar Bacardí i Clavell (†1798) i l'encàrrec es degué a un acord convingut entre el comerciant i el comte de l'Asalto el 1785, pel qual Bacardí adquiria un terreny de dues mujades a la Barceloneta per fer-hi un hort sense cap més cost que el que li importés la construcció d'una obra que, per benefici públic, el comte tenia intenció d'edificar al carrer Tallers, a la vora de la Casa de la Missió.⁶²⁰

Així doncs, l'abril de 1791 el superior dels paüls, Rafael Pi, escrivia al comte de l'Asalto per sol·licitar-li la cessió d'aquell edifici i terreny, amb l'objectiu de permetre'ls l'eixamplament de la casa. El setembre d'aquell any el comte contestava positivament a la petició del superior, amb la condició que els paüls paguessin a Baltasar Bacardí 1120 lliures pels diners que el comerciant havia invertit en la construcció de l'edifici, a més de responsabilitzar-se de la impartició d'exercicis espirituals durant cinc dies cada any a 12

---

⁶¹⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (III-1785 a 17-VII-1787)

⁶¹⁹ AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/76, ff. 418v-421v (31-V-1792)

⁶²⁰ AHPB, Carles Carbonell, 1068/32, ff. 153r-154v (25-VI-1789); transcrit per GARCÍA CASTRILLÓN 2000-2008, s.p. <www.monacodebacardi.com/julio/site/doc10373.html> (consultat el 12-IV-2017)

soldats i 5 pobres i de permetre'ls una estada gratuïta durant les jornades en què serien acollits a la Casa de la Missió.

El juny de 1792 el procurador dels paüls, Josep Sintes, acceptava la cessió amb les condicions designades⁶²¹ i el febrer de 1794 pagaven a Bacardí la quantitat estipulada pel comte de l'Asalto.⁶²² El llibre de despeses registra que entre els anys 1792 i 1794 hi hagué una forta inversió en obres a la casa, d'aproximadament 5700 lliures. Tot i no especificar el motiu d'aquestes, bé podria tractar-se de les tasques de condicionament de l'edifici cedit pel comte,⁶²³ per tal d'unir-lo a la resta del cos cenobial dels paüls.

— Seminari intern

Segons el testimoni del baró de Maldà, entre el 1793 i el 1795 es va bastir un nou seminari intern o noviciat per a la casa, el qual es trobava al costat de ponent del recinte.⁶²⁴

— Rehabilitació de la Casa de la Missió després de la Guerra del Francès

L'última gran inversió que els paüls realitzaren per a la fàbrica de la casa es duqué a terme l'any 1816, un cop es permeté a la comunitat tornar a habitar el seu cenobi i després que el seu ús fos alterat per convertir-lo en hospital militar el 1809. Possiblement l'obra se centrà a refer aquells envans que el pare felipó Raimon Ferrer advertia derruïts pels militars amb l'objectiu de formar sales més espaioses pels malalts. Per tant, és possible que es tractés d'una intervenció destinada a adequar de nou l'espai a l'ús religiós amb què havia estat concebut.⁶²⁵ Durant la festivitat del 19 de juliol de 1816, que se celebrà poc després que els pares paüls haguessin retornat al cenobi, el baró de Maldà exposava que la comunitat havia pogut blanquejar la porteria i l'església de la casa i que tenien previst fer el mateix amb els corredors i les estances de la resta de pisos.⁶²⁶

---

⁶²¹ AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/76, ff. 467r-468v (20-VI-1792)

⁶²² AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/80, ff. 171r-172r (20-II-1794)

⁶²³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (30-VI-1792 al 31-X-1794)

⁶²⁴ AHCB, ms. A, núm. 253, p. 631

⁶²⁵ FERRER 1815-1819, vol. III, p. 118

⁶²⁶ AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26

5.5. Aspectes arquitectònics

— La reglamentació arquitectònica envers la construcció de noves cases de la Missió

Al recull de documents intítulat *Istituti e funzioni* de l'antic arxiu de la Casa de Montecitorio, actualment conservat al Colegio Leoniano de Roma, s'apleguen diversos escrits rellevants per a l'estudi de les condicions a observar en l'establiment de noves cases de la Missió fundades pels paüls entre els segles XVII i XVIII a França, Itàlia i Espanya.⁶²⁷ A través d'aquests documents hem pogut observar que la congregació tenia estipulats quins espais cenobials havien de ser presents per a facilitar la vida regular dels membres d'una comunitat en un nou establiment.

Un exemple d'aquestes disposicions envers la construcció i l'organització de l'espai seria l'escrit relatiu a les fundacions que es practicaven a la província italiana de la congregació al segle XVII. En aquesta relació es determinava que els establiments de noves cases havien de realitzar-se a una ciutat en què per ordinari residís el bisbe. Tanmateix, per efectuar-la s'havia de comptar amb almenys dotze membres, vuit sacerdots i quatre laics, amb l'objectiu de poder portar a terme els ministeris relacionats amb l'ensenyança a la ciutat i amb les missions al camp. Alhora s'afegia que la casa on residissin, perquè resultés còmoda per a la congregació i per a la pràctica de les seves funcions, en un inici requeria, com a mínim, de vint-i-cinc cambres, una cuina, un rebost, un refetor, una infermeria, una llibreria i un oratori on celebrar la missa i altres funcions sacres, ja que com es puntualitzava «la congregazione non há premura d'haver chiesa publica», afirmació a partir de la qual es desprèn que en el moment de l'establiment de la comunitat, aquesta no tenia un especial interès o no li era prioritari disposar d'una església pública.⁶²⁸ Les indicacions finalitzaven esmentant que si es pogués comptar amb un petit jardí, aquest encara permetria una millor comoditat.

Pel que respecta a l'assumpte de l'església, disposem d'una altra memòria, escrita pel superior general René Alméras (1613-1672), que s'envià a Itàlia per tractar la fundació de la Casa de la Missió a Nàpols el 1668.⁶²⁹ En aquest escrit el superior presentava un altre cop quins mínims a escala estructural havia de tenir una casa per a l'establiment dels paüls. Així doncs, considerava que si aquesta comunitat havia de realitzar missions, el

---

⁶²⁷ APRCM, Montecitorio, *Istituti e funzioni*, ff. 295r-335r (ss. XVII i XVIII)

⁶²⁸ *Ibid.*, f. 297v

⁶²⁹ *Ibid.*, ff. 299r-299v

nombre mínim de sacerdots havia de ser d'entre set i vuit membres, a més de tres o quatre llecs. Tanmateix afirmava que una casa apropiada per a la congregació havia de disposar d'una capella i una sagristia, un refector, una cuina, un rebost, una sala petita per poder parlar amb els externs i un jardí per gaudir de l'aire lliure si els era precís.

El document també aclaria que si els senyors que exercien el patronatge de la fundació, és a dir, els que n'assumien el cost i la renda anual, localitzaven una església perquè la Congregació de la Missió en fos titular i hi practiqués les funcions sacres, calia fer-los veure que un temple no era necessari ni útil per aquest institut, perquè si disposaven d'una capella petita, inclús si aquesta es trobava a l'interior del cenobi com ocorria a Roma, ja tenien prou per exercir les seves funcions i que el realment necessari inicialment per al seu establiment era la manutenció i l'habitatge de la comunitat.⁶³⁰

Unes darreres instruccions, escrites al segle XVIII per a tenir en compte durant l'establiment de cases de la Missió a Itàlia, França i Espanya, aclaria el motiu d'aquest refús cap a la tinença d'una església pública. Així doncs, especificava que la congregació no havia de portar a terme funcions de confessió ni predicació, perquè aquestes tasques els prendrien el temps que havien de dedicar a l'escomesa principal de la comunitat, és a dir, la realització de les missions al camp i a les poblacions més necessitades. Aclarien, però, que els era necessària una bona capella, per poder dur a terme totes les funcions sacres i solemnes envers els membres de la comunitat i els seus ordenants i exercitants.⁶³¹

Revisades aquestes reglamentacions, podem afirmar que la Casa de la Missió a Barcelona complia aquests preceptes. El 1703 Francesc Senjust ja havia acomodat unes cases aïllades a la ciutat, al capdamunt del carrer Tallers, per acollir la comunitat dels paüls, i aquestes disposaven d'un oratori per poder celebrar l'Eucaristia, a més d'una cuina nova, un rebost, un estudi i un hort, entre altres estances no descrites a la documentació de què disposem.⁶³² De totes maneres, l'augment d'ordenants i exercitants que diàriament s'allotjaven al seu establiment per fer els exercicis espirituals comportà

---

⁶³⁰ «Il est a remarquer que si les messieurs nous trouvaient quelque belle église dont ils fissent grand état et qu'ils nous voulussent compter comme un grand avantage pour nous, il sera bon de leur faire entendre que nous comptons cela pour peu en ce qui regarde notre établissement, puis que cela ne nous est pour nous nécessaire ni fort utile; mais qu'il nous suffit pour nos fonctions d'avoir une petite chapelle, même au de dans de la maison comme à Rome, et que le principal est la subsistance et le logement nécessaire», APRCM, Montecitorio, *Istituti e funzioni*, f. 299v

⁶³¹ *Ibid.*, f. 301v

⁶³² AHCB, Arxiu del Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-06, s.f. (expedient de Francesc Senjust, 1685)

que el 2 de gener de 1705 es posés la primera pedra per al bastiment d'una església per a la casa i que el 1710 s'aprovés un projecte constructiu que preveia l'edificació d'un nou temple a l'hort.

Les ordenances relatives a la Casa de la Missió a Barcelona i les descripcions d'ens coetanis permeten reconèixer que el temple dels paüls no tenia funcions d'església pública, és a dir, no era diàriament oberta al culte de tots els ciutadans devots.⁶³³ Ordinàriament l'església era freqüentada pels sacerdots, germans coadjutors i els religiosos i homes seglars convictors que assistien a la Casa de la Missió per fer els seus exercicis i retirs espirituals, tant a tall individual com en comú durant les témpores; però no era així per a la resta de ciutadans, que només hi accedien els dies en què se celebraven festivitats assenyalades.⁶³⁴ Respecte a les dones, el seu accés es permetia només en diades extraordinàries o de primera classe, com era la festivitat de sant Vicenç de Paül, el 19 de juliol.⁶³⁵ Aquest fet no era un cas exclusiu de la casa barcelonina, sinó que també ocorria a Roma⁶³⁶ i tenia una conseqüència directa en la distribució dels espais cenobials, la qual ens explica la preferència per la situació del temple a l'interior de les cases i la inexistència d'un accés directe al mateix des de la via pública. També hem de comptar amb el fet que nombrosos sacerdots marxaven del cenobi durant diversos mesos a l'any per fer missions al camp, pel que el temple quedava freqüentat pels directors espirituals, juntament amb els exercitants i els sacerdots impeditos o amb massa edat per realitzar desplaçaments a zones rurals aïllades.

Tot i les regles que impediien l'accés de les dones al recinte, les ordenances també adverteixen que a la Casa de la Missió solia accedir-hi alguns cops l'any la neboda del fundador, és a dir, Teresa Senjust i de Planella, juntament amb la seva comitiva. Quan ho

---

⁶³³ «El capítulo no se deve tener en las fiestas de primera y segunda classe, en las quales el pueblo es atendido a asistir a la Santa Missa», a BRUB, ms. 620, p. 40 (Guillaume Viellescaces, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

⁶³⁴ Les festivitats en què hi havia prèdiques, indulgència de les quaranta hores o exposició de les relíquies i del Santíssim a l'altar major eren el 19 de març, diada de sant Josep, patró dels seminaris; 3 de maig, festa de la creu; 19 de juliol i 27 de setembre, festivitat i defunció de sant Vicenç de Paül; 30 de juliol, sant Abdó i Senén; 4 de novembre, festa de sant Carles Borromeu; 6 de novembre, festa de sant Sever; 24 de desembre, *Te Deum*; i el Dijous Sant, moment en què s'exposava el monument de Setmana Santa. ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s. p. (1753); AHCB, Diario de Barcelona, núm. 35, p. 137 (04-XI-1792); núm. 211, p. 869 (30-VII-1797); núm. 199, p. 1922 (18-VII-1822)

⁶³⁵ «Si alguno [sacerdote] quisiese celebrar la primera missa, ó cantarla, [el prefecto de la iglesia] no lo admitirá sin especial ó general licencia del superior y le dará a entender que las mugeres no podrán entrar en la Iglesia», a BRUB, ms. 144, p. 150; «En la iglesia del Seminario comunmente no entran mujeres», a BRUB, ms. 2150/2, f. 4v; «S'ha celebrat la festa de Sant Vicente de Paül en la iglésia d'estos padres del seminari o Congregació de la Missió, qual iglésia hem entrat Rafel i jo i altres persones a resar al sant, i en est dia també dones», a AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26

⁶³⁶ PISTOLESI 2017, p. 75

feia, anava acompanyada del superior i d'un sacerdot escollit per aquest, mentre que la resta de membres havien de restar closos a les habitacions fins a la seva partida.⁶³⁷

— Aspectes formals de les cases de la Missió

Pel que fa a l'aspecte formal de les seves construccions, una oportuna síntesi sobre el pensament que el fundador Vicenç de Paül i els superiors generals francesos tingueren al respecte la constitueix un manuscrit redactat el 1959 per part del sacerdot Félix Contassot, *La vie matérielle des Missionnaires*, el qual versava sobre les conviccions de la Congregació de la Missió envers els aspectes materials de la seva convivència durant els segles XVII i XVIII.

Al respecte, Contassot recollia que sant Vicenç de Paül determinà, a través de la seva correspondència, que les cases de la Missió havien de mostrar, per mitjà de les mateixes pedres que les constituïen, el reflex de les virtuts fonamentals del seu institut, és a dir, la simplicitat i la pobresa propugnades a les regles de la congregació. També explicava al superior de la casa de Roma que desitjava que el seu establiment no fos fastuós ni pretensions, perquè les obres de Déu es feien d'aquella forma i les obres mundanes de l'altra.⁶³⁸ Així doncs, considerava que els religiosos no havien d'emprendre la construcció d'edificis bells i aclaria, a més, que treballar per embellir una casa religiosa o emprendre-hi alguna altra labor innecessària, contravenia la virtut de la pobretat.⁶³⁹ Tanmateix observava que les comoditats aplicades a una casa, com la projecció d'uns bells corredors o la pràctica d'altres ajustaments en benefici del fet estètic, podien fer que els seus religiosos no s'hi volguessin deslligar i no poguessin aclimatar-se a altres cases de la Missió, en cas que hi fossin destinats.

Els seus successors, els superiors generals de la congregació, mantingueren el mateix punt de vista que el seu fundador i exigiren que se sotmetés a la seva aprovació o a la d'un visitador provincial qualsevol construcció nova, reforma o reparació, la qual només s'autoritzaria si s'evidenciava una necessitat urgent. A través d'aquesta regulació sobre les construccions i la disposició de les seves estances, podien fer una observació correcta de les seves regles i contribuïen, consegüentment, a la conservació de l'esperit vicencià.

---

⁶³⁷ BRUB, ms. 620, p. 80 (Giuseppe Testori, *Ordenanzas de la visita del año 1752*); transcrit per PARADELA 1931, pp. 119-120

⁶³⁸ «Je souhaite que votre établissement ne soit pas fastueux, ni paraissant. Les œuvres de Dieu se font de la sorte et celles du monde au contraire», citat per CONTASSOT 1959, p. 44

⁶³⁹ CONTASSOT 1959, p. 45

En aquesta línia, el 1664 el superior Alméras va encarregar als visitadors provincials que comprovessin durant les seves visites si la pobresa era observada en els edificis, mobles i ornaments de les esglésies supervisades, perquè tot el que es fes o adquirís fos simple i discret i s'evitessin les decoracions o embelliments superflus;⁶⁴⁰ un aspecte que tornà a ser defensat pel superior Edmond Jolly el 1685.⁶⁴¹

De totes maneres, com bé demostren les obres engegades pels carmelites descalços, els franciscans i els caputxins, les estructures constructives sòbries i austeres ja eren característiques en l'edificació promoguda per diversos ordes mendicants a partir de la segona meitat del segle XVI, per tal d'esdevenir la insígnia del seu esperit i vot de pobresa.⁶⁴² Llavors l'arquitectura sacra i els aspectes materials dels temples van començar a ser regulats d'acord amb la línia contrareformista sorgida del Concili de Trento i divulgada a través de textos com les *Instructiones fabricae et supellectilis ecclesiasticae*, publicades per l'arquebisbe de Milà, Carlo Borromeo (1538-1584), el 1577; una obra que també es difongué entre els instituts religiosos catalans a través de l'edició de l'*Acta Ecclesiae Mediolanensis*.⁶⁴³

Si analitzem els projectes cenobials que foren empresos durant Set-cents a Barcelona, alguns dels convents més despullats de tot ornat foren conjunts d'ordes menors com la casa dels agonitzants (1689-s. XVIII), el projecte conventual realitzat pel carmelita descalç fra Jaume de Sant Agustí per a l'oratori de Sant Felip Neri (1710) i el convent de Sant Sebastià (1719). També s'obeí aquest precepte en el cas de la Casa de la Missió, però amb un contrapunt donat per la cúpula del temple, la qual fou coberta per ceràmica i rajoles vidriades de colors que es feien visibles des de l'exterior del recinte i que esdevenien una característica identificadora de la casa dels paüls tant per la seva solució formal com cromàtica.⁶⁴⁴

---

⁶⁴⁰ CONTASSOT 1959, p. 46

⁶⁴¹ *Recueil des principales circulaires 1877*, vol. I, p. 222 (Edmond Jolly, *Avis et résolutions de l'Assemblée générale tenue en 1685*)

⁶⁴² NARVÁEZ 2000, pp. 2, 102 i 107

⁶⁴³ Es conserva un exemplar imprès el 1595 a la BRUB, amb el segell de la *Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos* de Barcelona, tot i que s'ignora el propietari anterior. BRUB, 07 XVI-2039 (Carlo Borromeo, *Instructionibus Ecclesiasticae fabricae & supellectilis suis locis*. Venècia, 1595). Suposem, però, que el seu coneixement fou més estès a través de la seva inclusió a la quarta part de l'*Acta Ecclesiae Mediolanensis*, del qual la Casa de la Missió a Barcelona posseïa un exemplar (BRUB, 07 XVIII-2743, pp. 551-700)

⁶⁴⁴ Rafael Amat i de Cortada afirmava: «En quant a la part exterior de aquella iglésia, la cúpula o mitja taronja és de rajolas embarnizadas con las de València, de colors groch, vert, blau, que fórman exquisits dibuixos, ab un gerro per remate al capdamunt, primorós», a AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 106

Aquest aspecte contravenia, doncs, els preceptes dels superiors francesos envers l'austeritat i el defugir d'elements superflus que pretenguessin embellir les edificacions dels paüls, a més de no ser una solució que s'hagués emprat anteriorment a les cases de la Missió italianes i franceses. Segons la hipòtesi plantejada per l'arquitecte Marco Pistolesi, el motiu de l'elecció d'aquest recurs de tradició mediterrània podria ser una aportació deguda a un mestre de cases local, per tal d'adaptar les solucions arquitectòniques dels paüls al gust de la comunitat catalana.⁶⁴⁵ Hom considera que es tracta d'una hipòtesi plausible, ja que diverses obres barcelonines presentaven solucions similars, com les teules envernissades de verd i groc que revestien la cúpula del Saló de Sant Jordi a la Generalitat⁶⁴⁶ (1617), les que apareixien a la teulada de la Casa de la Convalescència de Barcelona traçada per l'arquitecte Pere Pau Ferrer⁶⁴⁷ (1655-1674), així com les teules envernissades en colors blau, groc i blanc que reproduïen motius geomètrics al campanar i a la cúpula de la Capella de la Ciutadella (1726).⁶⁴⁸ També s'han conservat exemplars a altres indrets de Catalunya, com a la cúpula de la capella de Sant Miquel, a l'Hospital de Tossa de Mar (1773).

Pel que fa als llocs de culte i al seu mobiliari sacre, Vicenç de Paül també entenia que havien d'estar regits per la mateixa idea de simplicitat, pobresa i sobrietat que s'obeïa a la resta de la casa, sense adorns ni materials excessivament costosos.⁶⁴⁹ Així doncs, per compensar la sobrietat de la forma, a l'interior dels temples se solia treballar el joc de volums i s'empraven els ordres arquitectònics en els elements de suport situats als paraments, com les columnes, pilastres, fornícules i entaulaments, per donar ritme a la composició d'aquests espais interns.

— Dependències estructurals de la Casa de la Missió

Ens resulta impossible descriure amb detall la distribució original de la Casa de la Missió o l'ús precís que es donà a cadascun dels espais representats en els plànols de l'edifici, perquè les fonts d'informació són indirectes i aporten descripcions fragmentàries, a més de no haver-se conservat o localitzat cap de les plantes setcentistes del conjunt comptabilitzades als inventaris de la casa barcelonina. Així doncs, els documents gràfics més primerencs que hem pogut documentar i utilitzar per a la descripció del conjunt són

---

⁶⁴⁵ PISTOLESI 2016b, p. 59

⁶⁴⁶ CARBONELL 2015, vol. 2, p. 452

⁶⁴⁷ PERELLÓ FERRER 1996, pp. 272-273

⁶⁴⁸ MUÑOZ CORBALÁN 2004, pp. 78-79 i 181-182

⁶⁴⁹ CONTASSOT 1959, p. 48

els plànols de la casa datats a partir del 1836, així com les fotografies que es realitzaren a l'interior del complex el 1942, abans de l'enderrocament de l'edifici.

- Pavelló central

Les anotacions fetes pel mestre de cases Damià Riba sobre les obres que emprengué al conjunt entre el 1728 i el 1736 semblen apuntar que, després de l'enderroc d'algunes propietats preexistents que conformaven la Casa de la Missió a inicis del segle XVIII, el 1710 s'inicià el bastiment d'una nau amb planta baixa i tres pisos d'alçada, paral·lela al carrer Tallers i en direcció a llevant, la qual es prolongà des dels horts que eren propietat de les monges de Valldonzella fins a l'església primitiva.⁶⁵⁰ A partir del 1752, un cop acabats de bastir el nou temple i el claustre, es reprengué la construcció d'aquest pavelló, per ampliar-lo pel costat oposat, tal com estava contemplat en un plànol del conjunt aprovat i signat abans del 1747 per la congregació.⁶⁵¹

Aquesta nau longitudinal es convertí en un dels trets més característics del conjunt dels paüls, perquè, a partir d'adicions posteriors, al segle XIX arribà a mesurar 142,25 metres de llarg i 15,75 metres d'ample, a més d'assolir una alçada de 19 metres, els quals només permetien percebre la cúpula de l'església des d'una llunyania considerable.⁶⁵²

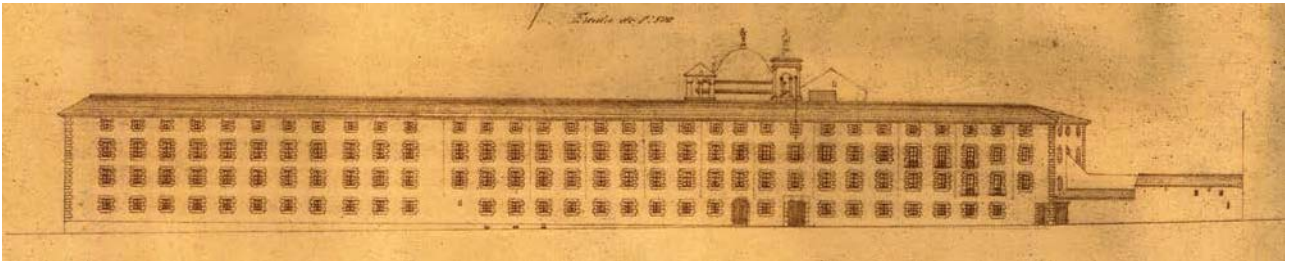
Externament, el conjunt es caracteritzava per la seva simetria, sobrietat i manca d'ornament. La façana de Tallers albergava l'única entrada al recinte cenobial, una porta senzilla de llinda recta, descentrada respecte a l'eix en què estava ubicada l'església; així com nombroses finestres quadrades s'estenien de forma simètrica des de la planta baixa fins al tercer pis (ils. 17-18).

---

⁶⁵⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (Damià Riba, *Document de comptes de per l'obra del quarto nuevo*); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del cuarto nuevo*)

⁶⁵¹ BRUB, ms. 620, pp. 68-69 i 73-74 (Edmonde Perriquet, *Ordenansas de la visita del año 1747*, pp. 61-75); publicades per PARADELA 1931, pp. 96-104

⁶⁵² De fet, les relacions escrites per Rafael Amat i de Cortada sobre el conjunt dels paüls en diversos manuscrits datats entre el 1781 i el 1801, constaten que: «En quant a la casa de aquella congregació és gran, extenent-se més en tot lo que mira á tramontana, ab finestres y habitacions á dos y tres pisos». BNC, ms. 402; transcrit per AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 106 BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 583

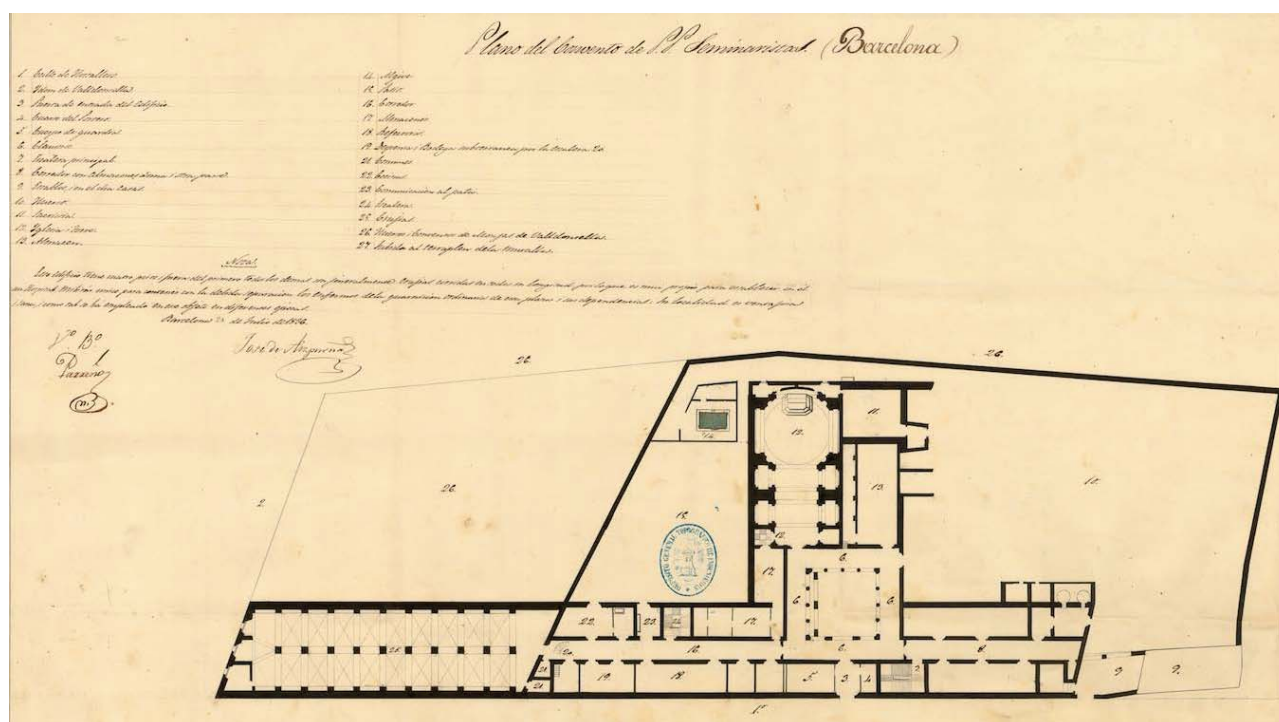

Il. 17. Ramon Fort, *Façana de l'hospital militar*, 1904. AGMM, Cartoteca, B-59/14
(detall en què es pot observar la porta original, de llinda recta, descentrada respecte a l'església, i les tres portes projectades durant l'etapa hospitalària)

Il. 18. Pérez de Rozas, *L'edifici de l'Hospital Militar al carrer Tallers abans de ser enderrocat*, 29-X-1936. AFB, bcn006201

Després d'accedir al conjunt per la porteria, a la dreta de la qual hi havia l'habitació del porter⁶⁵³ i a l'esquerra una petita capella dedicada a sant Vicenç de Paül,⁶⁵⁴ es podia ingressar al claustre. Els plànols que reproduïen la planta baixa i els pisos superiors del cenobi permeten advertir que les estances d'aquest extens edifici s'organitzaven a banda i banda d'un corredor o passadís central, que alternava a cada pis la coberta amb volta de canó, amb volta rebaixada i amb bigues de fusta.⁶⁵⁵ (ils.19-21)

Il. 19. José de Aizpurúa, *Plano del convento de P.P. Seminaristas (Barcelona)*, 20-VII-1836. AGMM, Cartoteca, B-06/15

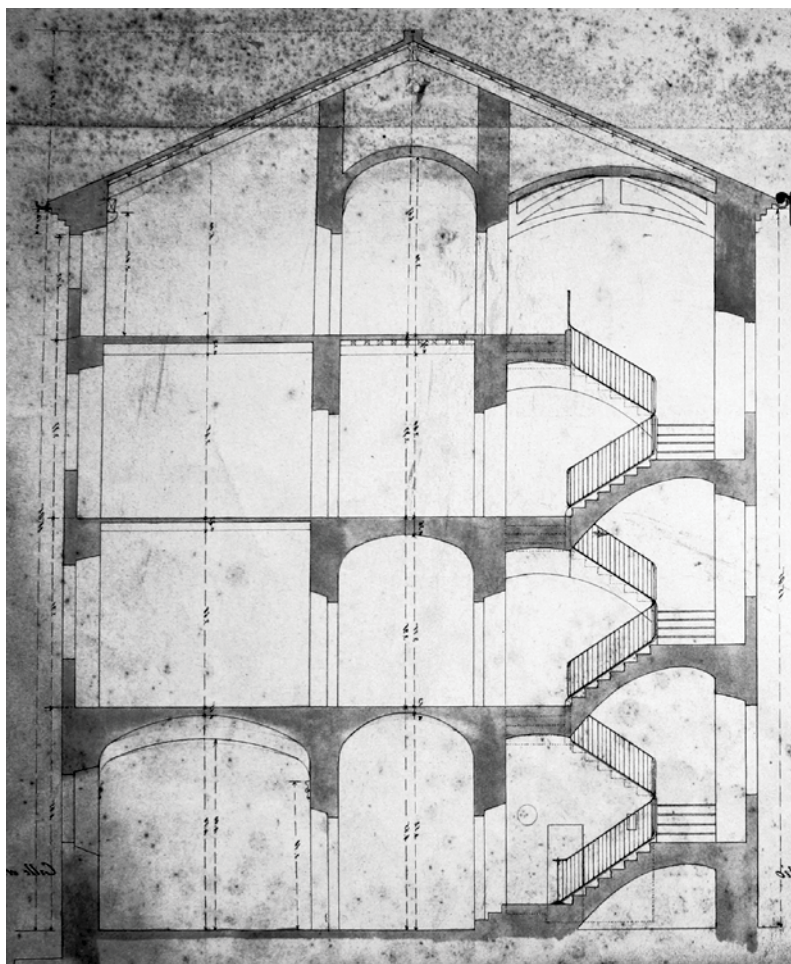
A la planta baixa hi havia les dependències destinades a l'ús comunitari i les escales principal i secundària per accedir als pisos superiors. En observar el plànol i la llegenda del 1836, es reconeix que a la zona de llevant hi havia situades les latrines o llocs comuns, la cuina, el rebost amb les escales que conduïen al celler subterrani; el refetor, que era una sala rectangular i espaiosa coberta amb volta d'aresta o volta rebaixada i amb finestres enreixades que permetien l'entrada de llum des del carrer Tallers;⁶⁵⁶ a banda de les escales secundàries i els magatzems per dipositar llenya i cereal i un corral per a les gallines.

⁶⁵³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (27-II-1752)

⁶⁵⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (20-X-1756)

⁶⁵⁵ Es procedí de la mateixa manera amb la Casa de la Missió a Guissona, *vid.* GARGANTÉ 2006, p. 312

⁶⁵⁶ AHCB, ms. A, núm. 253, p. 630

II. 20. Benito Chias, *Secció transversal del pavelló central i l'escala secundària del cenobi*, XI-1899.
BHMB, Cartoteca, B01-241c

II. 21. Josep Brangulí, *Corredor de la Casa de la Missió*, 1942.
ANC, Fons Brangulí, ANC1-42-N-15522

En canvi, al costat de ponent s'hi situaven l'escala principal, amb finestres que des del carrer Tallers donaven llum a l'interior; el seminari intern o noviciat, orientat cap a l'hort i la muralla de terra, el qual fou present a la Casa de la Missió des del 1705 i reestructurat per últim cop el 1793 o el 1795, segons el testimoni del Baró de Maldà;⁶⁵⁷ així com les cavallerisses, presents a l'extrem de ponent de la façana del carrer.

La ressenya publicada per Cayetano Barraquer el 1906 recollia que al costat oest del pavelló central, a través de la porta que s'obria des del claustre, hi havia l'accés a una sala quadrada, que correspondria al *De Profundis* i, seguidament, una sala major, de 16,8 metres de longitud i 4,7 metres d'amplada, que faria les funcions de refetor, coberta amb una volta formada per quatre compartiments d'aresta creuada. Tanmateix, a l'altre costat del corredor i encarada al carrer Tallers hi havia una altra peça idèntica que conformaria el refetor dels exercitants.⁶⁵⁸ De totes maneres, desconeixem els motius pels quals Barraquer identificà les sales amb aquestes possibles funcionalitats, ja que ni a les descripcions setcentistes que hem pogut localitzar als arxius, ni als plànols de 1836 al 1899, les sales foren descrites com a tals, ja que des de mitjans del segle XIX i fins al 1942 es varen fer servir com a magatzems i com a farmàcia.

Pel que fa a la resta d'estances, la planta baixa també devia emparar una sala anomenada «parlador», la qual sant Vicenç de Paül considerava necessària a prop de l'entrada dels conjunts de la Missió, perquè funcionés com un espai en el qual rebre visites i conversar amb els externs.⁶⁵⁹ La porta havia de restar sempre oberta, perquè qualsevol membre de la comunitat pogués veure que hi passava des de fora, i allà també es permetia que els sacerdots conferenciessin amb dones, com les filles de la caritat. A les ordenances dels visitadors Bernardo della Torre, el 1724, i Giuseppe Testori, el 1752, s'explicava que a la casa barcelonina els sacerdots podien parlar amb els homes i les dones seglars en unes estances disposades per a aquest fi,⁶⁶⁰ les quals a les cases de Guissona i Palma s'anomenaven «rebre visites».⁶⁶¹

---

⁶⁵⁷ «Al costat de la iglesia es lo noviciat, cosa de uns 6 o 8 anys fet, a la vista del hort al ponent, y de aquells tros de muralla de terra», a AHCB, ms. A, núm. 253, p. 631 (relació començada a escriure el 17-III-1801)

⁶⁵⁸ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 583

⁶⁵⁹ BRUB, ms 144, p. 222

⁶⁶⁰ BRUB, ms. 620, pp. 8 i 80 (Bernardo della Torre, *Ordenanzas de la visita del año 1724*, pp. 5-13; Giuseppe Testori, *Ordenanzas de la visita del año 1752*, pp. 75-84); citat per PARADELA 1931, p. 119

⁶⁶¹ GARGANTÉ 2006, p. 476; HUARCAYA – GAMUNDI 2006, p. 79

La sagristia antiga, derruïda el 1748, estava situada a la planta baixa, a prop de l'església primitiva i en la zona que després fou destinada al claustre. En aquesta sala hi havia hagut emplaçada la sepultura de la comunitat,⁶⁶² però el novembre de 1753 ja s'enterrava al vas comú de l'església destinat als membres de la comunitat.⁶⁶³

A l'inventari de 1724 també s'anotà l'existència d'una sagristia petita, a banda de la principal, en què es custodiaven diversos quadres i objectes litúrgics, si bé desconeixem on podia estar ubicada. Considerem tanmateix que aquesta degué ser remodelada o emplaçada en un altre espai a mida que es reformava la Casa de la Missió, ja que entre el 1749 i el 1763 es constata l'existència de dues noves sagristies a l'interior del recinte.⁶⁶⁴

Pel que fa als pisos superiors, ja des de la primera planta i fins a la tercera hi hagué emplaçades les cambres o dormitoris dels pares, germans, ordenants i exercitants,⁶⁶⁵ a més d'altres estances més allargades i destinades a usos generals, com la llibreria, la sastreria, la blanqueria, la fusteria, la infermeria, el seminari i capella en què s'impartien exercicis espirituals; així com altres ambients reservats a la pregària dels sacerdots i germans coadjutors, com l'oratori i la capella de Sant Domènec. Les fotografies de les sales situades a les plantes superiors, realitzades l'any 1942, mostren cobertes amb voltes rebaixades i d'altres més senzilles, com els sostres rasos o amb revoltos i bigues de fusta (il. 22)

Les cambres o cel·les particulars dels sacerdots i germans llecs, així com les assignades als ordenants i exercitants seculars, eren modestes i, tot i que els documents no n'esmenten les seves dimensions, segons el parer de Rafael Amat i de Cortada, eren prou capaces.⁶⁶⁶ Estaven proveïdes d'una finestra que els proporcionava claror per a l'estudi i eren abastides amb un parament determinat segons l'estatus social i l'ocupació del seu beneficiari;⁶⁶⁷ tot i que amb l'ampliació de l'edifici empresa el 1752 es varen bastir noves cambres que havien de resultar més idònies per a l'acolliment dels religiosos i seglars que ingressaven a la casa.⁶⁶⁸

---

⁶⁶² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (09-VII-1723, 6-VIII-1745, 12-I-1752, 27-II-1752)

⁶⁶³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (14-XI-1753 fins al 20-XI-1761)

⁶⁶⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-VIII-1749)

⁶⁶⁵ AHCB, ms. A, núm. 252, p. 24

⁶⁶⁶ ACA, ms. A, núm. 253, pp. 61-62

⁶⁶⁷ Hi havia estances que comptaven amb xemeneia, com era el cas de la del superior i la del germà Philippe-Emmanuel de Bette ACA, ORM, Monacales-Hacienda, legajo 96, s.f. (*Vida del devoto Phelipe Manuel de Bette*)

⁶⁶⁸ BRUB, ms. 620, pp. 68-69 (Edmonde Perriquet, *Ordenansas de la visita del año 1747*, pp. 61-75)

Il. 22. Josep Brangulí, *Estança de la Casa de la Missió*, 1942.
ANC, Fons Brangulí, ANC1-42-N-15525

Les recomanacions de sant Vicenç de Paül pel que fa a la llibreria destacaven la primordialitat d'aquesta estança i el deure del superior d'enriquir-la amb els volums indispensables per a la formació dels membres de la comunitat i dels externs. Malgrat que la Casa de la Missió a Barcelona aviat comptà amb aquesta sala, en un inici hi mancaren alguns toms essencials. Tal com revelen les ordenances de la visita realitzada el 1732 pel sacerdot Guillaume Viellescases, la problemàtica derivava de la contínua i nombrosa concurrència d'externs a la casa.⁶⁶⁹ Pel que fa a l'arxiu, al qual es fa referència a la documentació el 1737 amb motiu de la seva reedificació, considerem que compartia el mateix espai que la llibreria.⁶⁷⁰

Tanmateix, sobre aquesta estança val la pena esmentar que el 1821, quan els paüls van cedir l'edifici a l'Ajuntament per instal·lar-hi l'hospital dels afectats de febre groga, només

⁶⁶⁹ BRUB, ms. 620, p. 41 (Guillaume Viellescases, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

⁶⁷⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (18-VIII-1737 a 20-I-1738)

van exceptuar concedir-los la biblioteca i uns baixos,⁶⁷¹ possiblement per la importància que donaven als volums que allí s'hi custodiaven.

La grandària o capacitat d'aquesta cambra degué ser pronunciada ja que l'any 1835 la quantitat d'exemplars manuscrits i impresos que els paüls havien traslladat a la segona Casa de la Missió i que els foren comissats arran de la Desamortització fou de 6.928 llibres, entre volums documentals, opuscles i manuscrits, els quals van quedar custodiats el 1847 a la Biblioteca Provincial Universitària.⁶⁷² Actualment a la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona s'han arribat a catalogar 886 llibres que tenien com a antic propietari la Casa de la Missió barcelonina, gràcies a les marques de pertinença presents al llom i a l'interior dels volums, mentre que els manuscrits han quedat repartits entre aquesta biblioteca i l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

La sastreria, la blanqueria i el guarda-roba es devien trobar al mateix pis i eren gestionats per germans llecs que tenien l'ofici de sastres, tot i que l'única notícia que tenim sobre aquests espais és que entre el 1727 i el 1732 es consideraven mal proveïts i que el 1790 es va projectar un terrat per a la blanqueria.⁶⁷³

Els fusters, mestres de cases i hortolans que treballaven a la Casa de la Missió disposaven d'estances destinades a l'emmagatzematge dels seus estris i a l'exercici del seu ofici, les quals suposem situades en plantes superiors, a excepció de la de l'hortolà, que devia trobar-se a un cobert a prop de l'hort de la casa.⁶⁷⁴

Pel que fa a la infermeria, les ordenances sobre la visita de 1724 adverteixen que quan els sacerdots, clergues i germans llecs estaven malalts, un prefecte de la sanitat i un germà coadjutor que exercia d'infermer els atenien a les seves pròpies cambres.⁶⁷⁵ El 1732, però, es va advertir que calia construir una estança que funcionés com a infermeria,⁶⁷⁶ la qual en poc temps degué ser projectada; i entre el 1775 i el 1776 fou

---

⁶⁷¹ BARRAQUER 1915-1917, vol. 1, p. 1232

⁶⁷² De totes maneres, no es va arribar a realitzar un llistat nominal d'allò manllevat. BRUB, ms. 1522, f. 18 (Joan Agell, Josep Arrau, Josep Antoni Llobet, Antoni Monmany i Andreu Pi, *Borrador de Inventario de los libros y demás recogido de los conventos de la provincia de Barcelona después de su supresión en 1835*); citat per BALARI 1897, p. 358; BARRAQUER 1906, vol. II, p. 586

⁶⁷³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (28-VIII-1790 al 22-IX-1790)

⁶⁷⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 149-150, 153 i 167

⁶⁷⁵ BRUB, ms. 620, pp. 10 i 33-34 (Bernardo della Torre, *Ordenanzas de la visita del año 1724*, pp. 5-13; Guillaume Viellescases, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

⁶⁷⁶ «Y exortamos á todos los sacerdotes y hermanos de casa á visitarles [a los enfermos] tiernamente en la Enfermeria, y hasta que sea hecha, como por el buen orden de la Casa encomendamos que se haga, en

reformada per part del mestre de cases Andreu Bosch, ja que hi projectà una terrassa en la qual habitualment es passejaven, durant el temps de recreació, germans com Ginés Casassas, el qual, com altres membres de la comunitat, tenia la seva cambra a la infermeria en patir ceguesa. Aquesta cambra també gaudia d'una capella, en què els malalts podien sentir Missa i combregar.⁶⁷⁷

L'oratori fou construït a partir del 1685 i ubicat al primer pis d'una de les cases adquirides primitivament per Senjust. Fou inaugurat pel bisbe Benet de Sala el 1704 i les descripcions sobre l'espai en destacaven sobretot les relíquies que s'hi atresoraven. No s'han localitzat dades documentals que confirmin una remodelació posterior, però fou emprat amb un caràcter privat i continu per part dels sacerdots i els germans llecs, en practicar-s'hi funcions comunes, com les exhortacions, les lliçons espirituals i la missa.

Per altra banda, la documentació també feu habitualment referència a la capella de Sant Domènec, que va ser erigida amb anterioritat al 1724 i emprada únicament per la comunitat.⁶⁷⁸ En l'acte de benedicció del temple, celebrat el 1746, es va fer el trasllat del Santíssim des d'aquesta cambra fins a l'església, però a banda del mobiliari litúrgic amb què estava dotada l'estança, no s'han localitzat descripcions sobre aquest espai arquitectònic.⁶⁷⁹

Tanmateix, cal fer esment a la cambra que els paüls anomenaven seminari i que corresponia a la sala que utilitzaven per impartir els exercicis espirituals als exercitants i ordenants des del 1704. En aquest espai es reunien per realitzar les pregàries del matí, les del vespre, l'oració, les conferències i l'examen particular,⁶⁸⁰ pel que les normes de la congregació establien que hi havia d'haver també una capella.⁶⁸¹ La documentació rebel·la que la comunitat reformà en tres ocasions aquesta estança, el 1713, el 1742 i el 1777, en necessitar de més capacitat per acollir el nombre d'exercitants que concorrien a la Casa de la Missió al llarg de l'any.⁶⁸² Com es pot comprovar, doncs, les cases de la Congregació de la Missió observaven la possibilitat de realitzar les activitats de formació

---

andar á sus aposentos en las horas que el Superior y prefecto de la sanidad juzgaren más propias», a BRUB, ms. 620, p. 34 (Guillaume Viellescaces, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

⁶⁷⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (06-II-1817)

⁶⁷⁸ BRUB, ms. 620, p. 40 (Guillaume Viellescaces, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

⁶⁷⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), Sign. 1, núm. 1, f. 39v

⁶⁸⁰ CONTASSOT 1959, p. 52

⁶⁸¹ BRUB, ms. 323, p. 22 (*Reglas de la Congregación de la Misión*)

⁶⁸² ACMM, Caja Barcelona (--), Sign. núm. 1, f. 38v; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (02-VIII-1742 a 14-VIII-1744); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (24-V-1777)

per a membres de la comunitat i per a externs en un mateix edifici, a diferència d'altres instituts amb funcions similars, com els jesuïtes, que disposaven de diverses edificacions situades a la ciutat i a les afores, per dedicar-les a l'ús de cenobi, església i seminari.

Altrament, l'inventari i el llibre de despeses de la comunitat evidencien l'existència des del 1739 d'un àmbit denominat «capella del reso», el qual comptava amb diversos ornaments litúrgics com llànties, catifes grans i petites, un armari i una vidriera.⁶⁸³ El seu aixecament podria haver estat conseqüència de la visita que realitzà el sacerdot Guillaume Viellescases el 1732, en la qual advertí que la casa no disposava d'una sala en què els membres de la comunitat poguessin posar el capítol de culpes dos cops per setmana i resar en comunitat; pel que, com que no era convenient fer-ho a l'església ni a la tribuna, disposà que s'utilitzés provisionalment la sagristia i que després els paüls es retiressin a la capella de Sant Domènec a resar, fins que no s'hagués bastit un espai convenient en què portar-ho a terme.⁶⁸⁴

Una altra de les incertituds que tenim respecte a les dades documentals localitzades i la ubicació d'aquestes estances a la Casa de la Missió és l'anomenada «capella de la convocatòria». No sabem si es tractava de la mateixa capella de les conferències eclesiàstiques, però en una anotació feta a la memòria dels difunts de la Casa de la Missió, escrita el 1820, es presumia que Francesc Senjust devia trobar-se enterrat a l'espai que llavors s'anomenava capella de la convocatòria, al costat de l'altar i a la part de l'Epístola.⁶⁸⁵ Tanmateix, desconeixem si aquesta seria la capella en què Josep Vinyals realitzà unes pintures de conclusions teològiques el novembre de 1757.⁶⁸⁶

Sobre els materials de construcció que s'empraren per al bastiment del cenobi, la font documental en què més detallat consta aquest aspecte és a la descripció de les labors realitzades per a la construcció del «quarto nuevo», redactada pel mestre Damià Riba al voltant de l'any 1736. Així doncs, es revela que les parets externes del conjunt foren

---

⁶⁸³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (25-XI-1739; 12-IX-1748; 31-I-1750; 12-V-1755); vol. 3484, s.f. (31-VII-1770); vol. 3099, s.f. (19-I-1790); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (30-VIII-1807); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 167; ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (X-1823)

⁶⁸⁴ BRUB, ms. 620, pp. 39-40 (Guillaume Viellescases, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

⁶⁸⁵ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.

⁶⁸⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-XI-1757)

fabricades amb maçoneria de pedra i morter de calç i que tenien un gruix de 4 pams; mentre que les parets que conformaven els corredors interiors eren de 3 pams.⁶⁸⁷

Els maons es van utilitzar tant per fer les parets de 2 pams i mig de gruix, com per fabricar les voltes rebaixades i regruixar altres murs. Tanmateix, s'especificà que els paraments dels llocs comuns o latrines es projectaven amb la disposició de maons de cap, mentre que per la resta de murs s'emprava l'aparellament amb maons de pla.⁶⁸⁸

La pedra picada es va fer servir per projectar paraments, per emmarcar les finestres grans, mitjanes i menors, per fer el partidor de la cuina i del refetor, els portals, arcs i cantons dels angles de les parets, les cantoneres dels ràfecs, les volades de les escòcies i per realitzar les cornises.

Pel que fa al paviment, aquest fou enrajolat i per a la teulada, Damià Riba només esmentà que volgué situar una androna a l'extrem de la paret que mirava a l'hort perquè es pogués accedir a adobar els desperfectes de la coberta quan fos necessari, així com per poder tenir accés als ràfecs o volades orientats al carrer Tallers i a l'hort.

A banda del pavelló central, a partir del 1736 i per tal de trencar amb l'horitzontalitat del recinte, es va bastir de forma progressiva un braç vertical, perpendicular a l'edifici principal, que es començà a estructurar amb la construcció de l'església (1736-1746) i continuà pel claustre (1748-1752) fins que als anys 60 del segle XVIII s'edificaren la sagristia i la capella de les conferències eclesiàstiques, al costat oest del temple.

- o Claustre

El claustre fou esmentat per primer cop a la documentació el 1747, en relació a les ordenances de la visita a la casa de Barcelona que entre el juny i l'agost d'aquell any va realitzar l'assistent Edmonde Perriquet. En aquestes s'especificava que les obres de construcció del claustre s'havien d'emprendre al més aviat possible i que havien de seguir

---

⁶⁸⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Document de comptes de Damià Riba per l'obra del quarto nuevo*)

⁶⁸⁸ *Ibid.*

un disseny o pla terreny que havia estat aprovat i signat,⁶⁸⁹ després d'haver enderrocat la sagristia antiga.

Si tenim en compte l'estipulació per la qual els projectes per a noves construccions havien de ser aprovats pels superiors generals o visitadors provincials⁶⁹⁰ i que als inventaris de la casa no apareix la tinença d'un nou plànol de l'edifici fins al 1753, l'edificació del claustre, tot i emprendre's el 1748, ja devia estar contemplada en algun dels tres plànols que apareixen inventariats a la casa des del 1724 fins al 1752.⁶⁹¹

El motiu pel qual l'inici del seu bastiment no es donà fins a una data tan tardana podria deure's al fet que en aquell espai no només hi havia emplaçada l'antiga sagristia, sinó també l'església primitiva, la qual degué ser derruïda al voltant del 1746, un cop acabada l'obra del nou temple.

El claustre va quedar edificat al mig del pavelló central i part del seu corredor va servir per a bastir la galeria nord del creuer (il. 23). Tenia un sol nivell obert, a sobre del qual s'aixecaren dos pisos tancats; i la seva finalització es va donar el 1752, quan les ordenances de la visita que feu Giuseppe Testori a la casa de Barcelona constaten que el claustre ja existia, al costat de la porteria.⁶⁹² Aquesta àrea, situada entre l'accés al conjunt i la nova església, oferia un pas fins al temple digne o decorós de cara als externs.

Tanmateix, les dates de construcció que hem pogut documentar contradiuen la hipòtesi plantejada per Marco Pistolesi, ja que l'autor considerava que el claustre hauria estat edificat durant una primera fase constructiva, com un nucli central a partir del qual construir posteriorment dos cossos laterals que s'alineessin amb el carrer Tallers.⁶⁹³

El claustre era quadrangular i cada costat mesurava 18,5 metres de longitud.⁶⁹⁴ Tenia quatre galeries obertes, amb cinc columnes toscanes sense pedestals per ala, de les

---

⁶⁸⁹ BRUB, ms. 620, p. 74 (Edmonde Perriquet, *Ordenansas de la visita del año 1747*, pp. 61-75); publicades per PARADELA 1931, p. 103

⁶⁹⁰ *Recueil des principales circulaires 1877*, vol. I, p. 102 (Almérás, R., *Moyens de conserver l'esprit primitif de la Congrégation*, proposés en l'Assemblée générale de l'année 1668); citat per CONTASSOT 1959, pp. 45-46

⁶⁹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 163 i 278 (1724-1736 i 1744-1753)

⁶⁹² «Se guardará asimismo en toda la casa el silencio; pero más aun que en otro lugar, en la portería y en el claustro a ella anejo, así por la iglesia tan vecina» BRUB, ms. 620, p. 79 (Giuseppe Testori, *Ordenansas de la visita del año 1752*, pp. 75-84); transcrit per PARADELA 1931, p. 119

⁶⁹³ PISTOLESI 2016a, p. 53; PISTOLESI 2016b, pp. 51-52

⁶⁹⁴ BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 582

quals tres eren exemptes i dues adossades als pilars cantoners. Va ser realitzat amb pedra de gres blanquejada i al damunt d'aquestes s'assentaven quatre arcs de mig punt. Les galeries feien 3,5 metres d'ample i els seus trams estaven coberts per volta d'aresta creuada i separats per arcs transversals que a les parets del cenobi descansaven sobre mènsules. L'ala del costat nord, immediata a la porteria, era una excepció, perquè dos dels seus trams s'unien en una sola volta bufada que s'obria al pati a partir d'un arc rebaixat sostingut per dues pilastres (ils. 24-26). Els paüls, com a seculars, no necessitaven un claustre per a passejar-s'hi, resar o prendre el sol, però les ordenances de la congregació recomanaven sortir al carrer el mínim possible, pel que aquest àmbit, que havia d'obeir el silenci reglamentari a les cases de la Missió, devia prendre un caire similar al dels convents regulars.

Els claustres oberts foren una solució habitual en els convents catalans i així ho permet observar el projecte que va realitzar Pere Bertran per a l'oratori de Sant Felip Neri (il. 27),⁶⁹⁵ el qual després no fou edificat seguint les seves indicacions; el claustre del convent de la Mercè (1641), el claustre del cenobi de Sant Sebastià dels clergues menors, realitzat per Damià Riba a partir dels plànols de Joris Prosper Verboom (il. 28); o el claustre del convent de Sant Joan de Jerusalem (c. 1770).⁶⁹⁶

Aquesta proposta, en canvi, no es podria relacionar amb la tipologia claustral projectada per a la Casa de la Missió de Montecitorio, a Roma, ja que tot i ser quadrangular i haver estat bastit i reformat abans que el de Barcelona, aquest obeïa a la tradició italiana de claustres amb galeries tancades al pati per murs amb finestres; un recurs que a Barcelona s'emprà amb menys assiduïtat, tot i que es coneixen alguns casos, com el que finalment fou construït a la casa de l'Oratori de Sant Felip Neri.⁶⁹⁷

A les plantes superiors de la Casa de la Missió a Barcelona, el claustre es convertia en un pati interior al voltant del qual hi havia les galeries tancades que donaven accés al campanar de l'església i a les portes del corredor central del cenobi. En darrer lloc, i en una data incerta, els paüls feren construir un tercer pis al damunt de l'estructura arquitectònica esmentada, el qual no havia estat previst en els plànols inicials i implicà el tapiat del rosetó que hi havia a la façana principal de l'església.

---

⁶⁹⁵ ACA, Colecciones, Mapas y planos, 143 (1721); publicat per LAPLANA 1978, p. 148

⁶⁹⁶ AINAUD – GUDIOL – VERRIÉ 1947, p. 199

⁶⁹⁷ LAPLANA 1978, pp. 148-149

El Baró de Maldà fou testimoni de l'ampliació en alçada que experimentà la Casa de la Missió a finals del segle XVIII, amb motiu de la gran afluència d'exercitants i la manca d'espai al recinte. Considerem que podria haver-se referit a la construcció d'aquest tercer pis, ja que l'autor advertia que: «En quant al convent, s'y fan obras de present, que un hom no las entén per ser algo estrañas, pués arriban a tapar la iglesia»;⁶⁹⁸ i afegia en un altre manuscrit que el claustre era fosc «per lo angustiat que és tot aquell recinto del convent, per les parets altes que han alsat y àlsan».⁶⁹⁹

- Sagristia nova i capella dels eclesiàstics

La sagristia nova i la capella de les conferències eclesiàstiques, construïdes després del bastiment del temple i de les estances que flanquejaven l'altar major, es trobaven annexades a la façana de ponent de l'església i tenien la mateixa alçada que les capelles laterals del temple.

L'accés a la sagristia nova es realitzava en creuar la capella de Sant Francesc de Sales, al costat de l'altar major del temple, o bé des de l'hort. En canvi, a la sala reservada a les conferències eclesiàstiques només es podia arribar a través del claustre (il.29).

Els plànols semblen evidenciar que a mitjans del segle XIX es feu construir un pis al damunt d'aquestes dependències que implicà el tancament de la finestra situada al braç del creuer i la desaparició de les cornises i mènsules de la façana de ponent del temple (il. 31). La representació d'una secció transversal d'aquest espai, realitzada el 1899, permet observar que el trespòl del pis situat al damunt de la capella dels eclesiàstics es va fer amb revoltons sostinguts per bigues de ferro, aspecte que permet considerar una possible edificació tardana de l'espai, o bé, una intervenció puntual al sostre amb motiu del seu manteniment (il. 30).

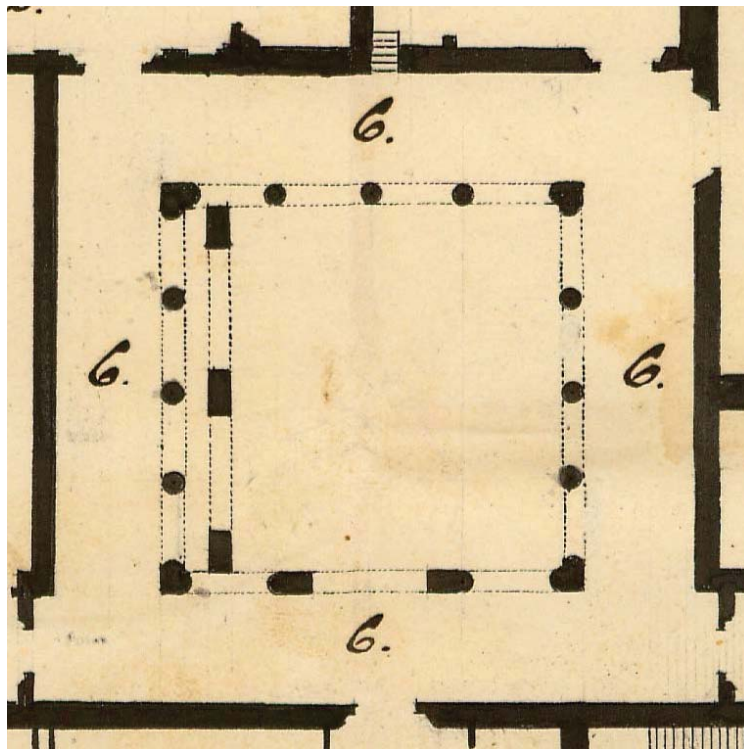
Segons el Baró de Maldà, la nova sagristia era immediata al creuer i era prou capaç i bella. Aquesta sala servia per a resguardar els paraments de l'altar i les robes emprades per fer missa⁷⁰⁰ i mesurava 8,60 metres de llarg per 10,90 d'ample, a més de presentar una coberta de volta vuitavada.

---

⁶⁹⁸ BNC, ms. 2543, f. 11v; citat per AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 106

⁶⁹⁹ BNC, ms. 2543, f. 12r; citat per AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 106

⁷⁰⁰ AHCB, ms. A, núm. 253, p. 61

II. 23. *Claustre de la Casa de la Missió a Barcelona, 1748-1752.*
AGMM, Cartoteca, B-06-16 (detall de l'any 1836)

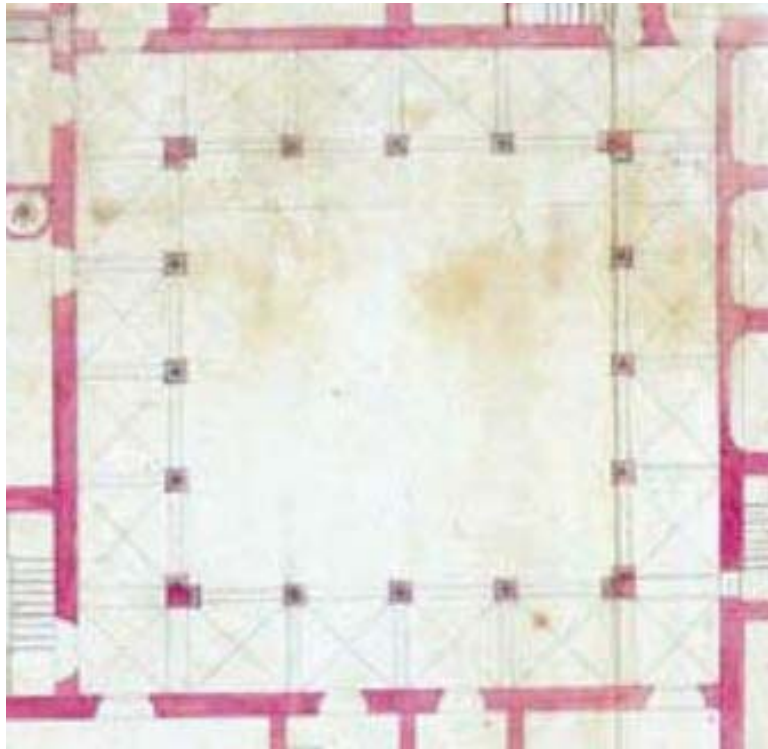
II. 24. Adolf o Pelai Mas, *Claustre de l'Hospital Militar des del costat nord-oest. Vista de l'entrada de l'església, 1933.* IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, CB-4061

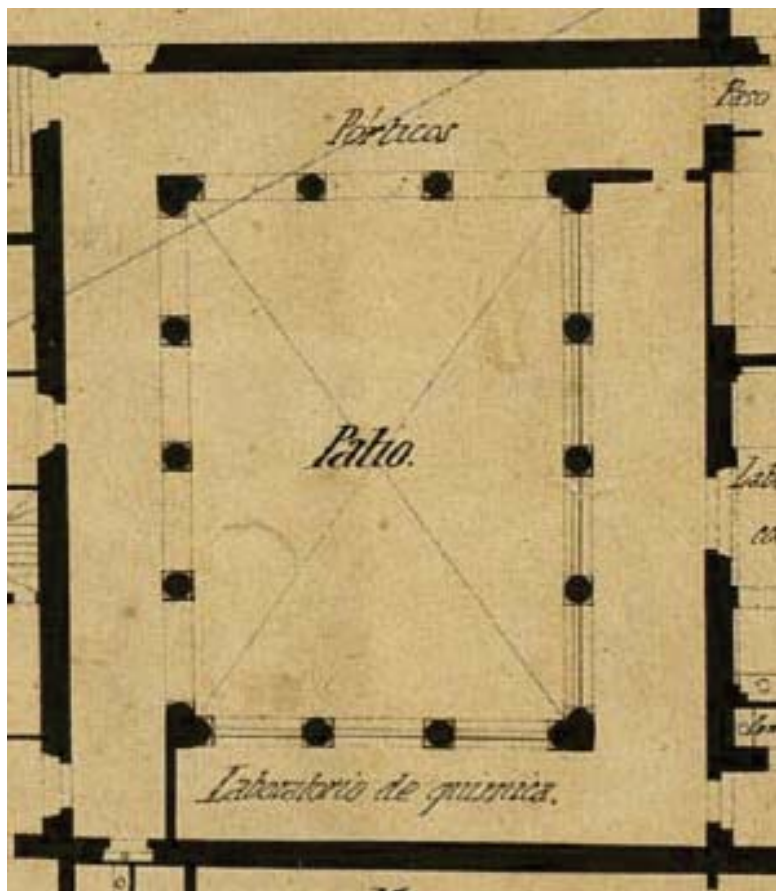
Il. 25. Francesc Ribera, *Claustre de l'Hospital Militar des de la cantonada nord-oest*, VIII-1942.
AFB, Ribera, Urb_0456

Il. 26. Adolf o Pelai Mas, *Claustre de l'Hospital Militar des del costat sud-est*. Vista de l'accés a l'hort 1933.
IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, CB-4060

Il. 27. Pere Bertran, *Claustre de l'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona*, 1721. ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 143 (detall)

Il. 28. Joris Prosper Verboom, *Claustre del convent de Sant Sebastià*, 1720. AHCB, Quarterons Garriga, quarteró 5 (detall de l'any 1860)

Pel que fa a la capella en què s'impartien les conferències eclesiàstiques quinzenals, els documents adverteixen que fou construïda amb anterioritat al 1771⁷⁰¹ i creiem que es podria relacionar amb una capella que, bastida al voltant de l'any 1758,⁷⁰² es va fer servir, segons les fonts, per situar-hi el vas comú dels membres la Missió des del 1763 fins al 1775.⁷⁰³ A partir de llavors les despulles dels membres de la comunitat foren traslladades de nou a l'interior de l'església.⁷⁰⁴ L'estança dels eclesiàstics mesurava 18 metres de llarg per 5,80 d'ample, mentre que a l'interior un mur dividia la sala en un passadís de 2,30 metres d'ample, amb escales que permetien accedir al primer pis de la torre del rellotge; mentre que la resta de la cambra feia 3,5 metres d'ample i tenia un sostre dividit en quatre trams de volta d'aresta sostingudes per mènsules.

- Nou edifici destinat a la impartició d'exercicis espirituals

Com hem comentat anteriorment, entre el 1786 i el 1789 el mestre de cases Francesc Bosch i Mas (†1791) va bastir un edifici al carrer Tallers per comissió del Capità General de Catalunya, Francisco González y de Bassecourt (1726-1793), comte de l'Asalto, amb l'objectiu d'esdevenir d'utilitat pública per a la ciutat. L'edificació es trobava a les immediacions del cenobi dels paüls i pocs anys després, el 1792, fou adquirit per la mateixa congregació, després de sol·licitar-ho al comte, per tal de destinar-lo a la impartició d'exercicis espirituals per a les dones i a la disposició d'estances que permetessin admetre un major nombre d'exercitants al recinte. En haver-se bastit de forma independent a la Casa de la Missió, considerem que la inversió de 5.700 lliures que es donà entre el 1792 i el 1794 a raó de les obres de la casa, fou destinada a condicionar l'edifici i unir-lo a la resta del cos cenobial. Al plànol de Barcelona que publicaren Antonio Ponz al volum del *Viage de España* dedicat a Catalunya el 1788⁷⁰⁵ i el de Jacques Moulinier al llibre de viatges d'Alexandre de Laborde el 1806, ja es representava una façana de gran longitud al carrer Tallers (il. 32), com també s'evidencia al plànol del conjunt realitzat el 1836 pel cos d'enginyers militars.

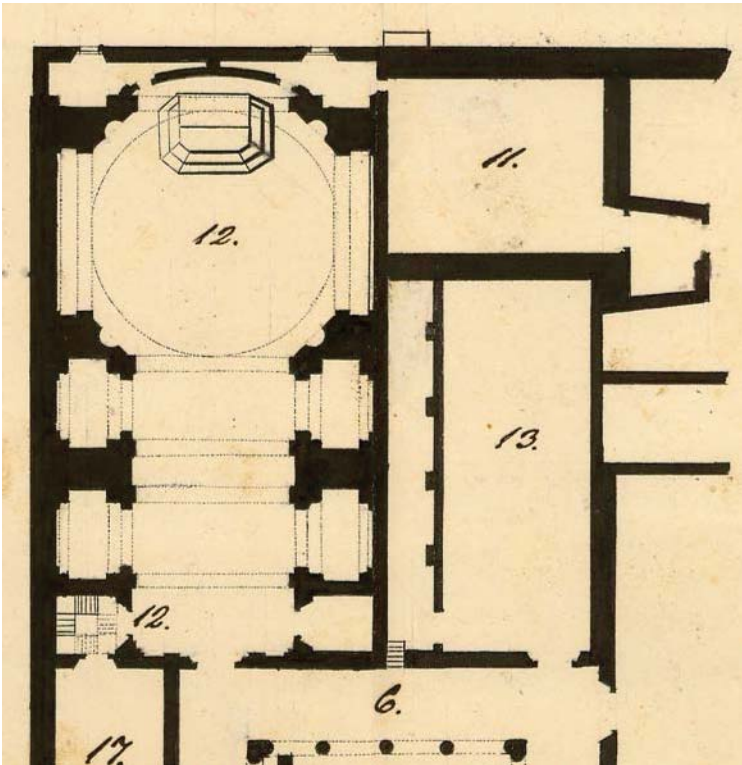
⁷⁰¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol.110, s.f. (18-III-1771)

⁷⁰² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (16-I-1758)

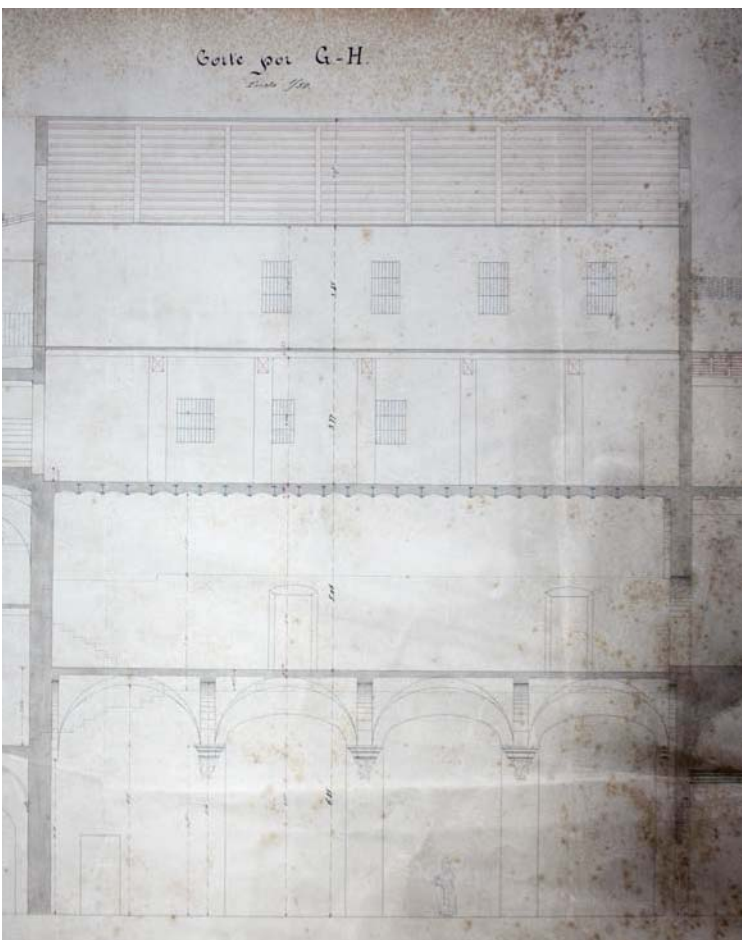
⁷⁰³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (11-III-1763 fins al 30-XI-1771)

⁷⁰⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (04-V-1775)

⁷⁰⁵ PONZ 1788, vol. XIV, lám. 12

Il. 29. *Planta de l'església (12), sagristia (11) i capella de les conferències eclesiàstiques (13).* AGMM, Cartoteca, B-06/15 (detall de l'any 1836)

Il. 30. Benito Chias, *Secció transversal de la zona de la sagristia i capella dels eclesiàstics,* XI-1899. BHMB, Cartoteca, B01-241 A

Il. 31. Juan Ramírez, *Detall de la façana dreta de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu durant l'enderroc de l'hospital militar, 28-III-1943.* AFB, C-038-185

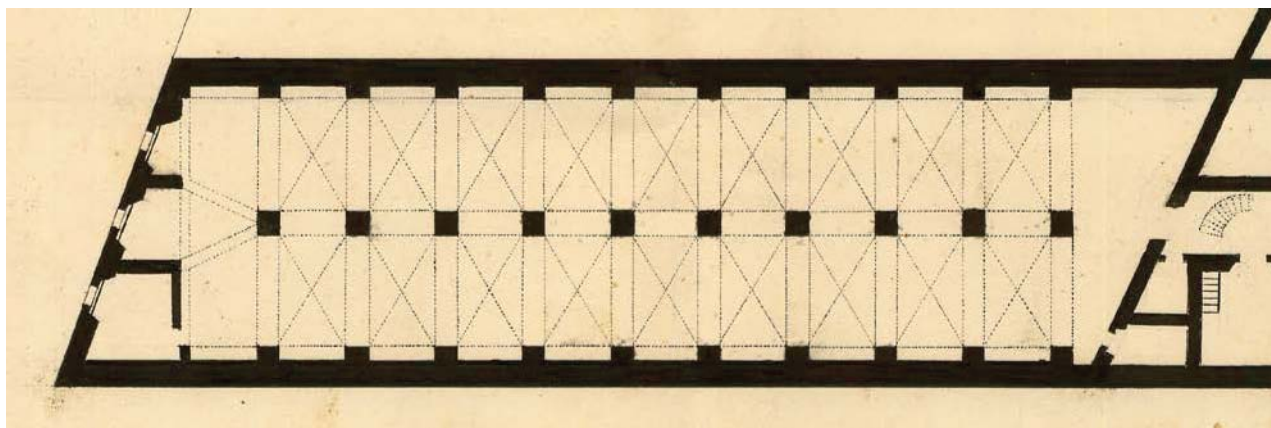
Il. 32. Jacques Moulinier, *Plano de la ciudad y puerto de Barcelona, 1806.* ICC, RM.19425

Els plànols de 1836 a 1892 i les fotografies del 1942 permeten observar que l'edifici annexat estava format per un sol cos de 15,75 metres d'ample per 51'90 metres de longitud, quatre pisos d'alçada i una coberta a dues aigües. Les finestres s'estenien per les façanes situades al nord, est i sud de la nau i, a l'interior, totes les plantes comptaven amb una filera de pilars al centre, destinats a suportar el pes dels pisos superiors i la teulada.

La planta baixa, segons el plànol de 1836 (il. 33), comptava amb un sostre format per 18 voltes d'aresta separades per arcs transversals. El pes de la coberta i dels pisos superiors descansava sobre uns gruixuts pilars centrals i sobre els pilars adossats als murs perimetrals. Al plànol del 1892 (il. 34), però, es pot observar que s'hagueren de situar pilars més lleugers en mig de cada arc transversal per descarregar de forma més equilibrada el pes dels demés pisos.

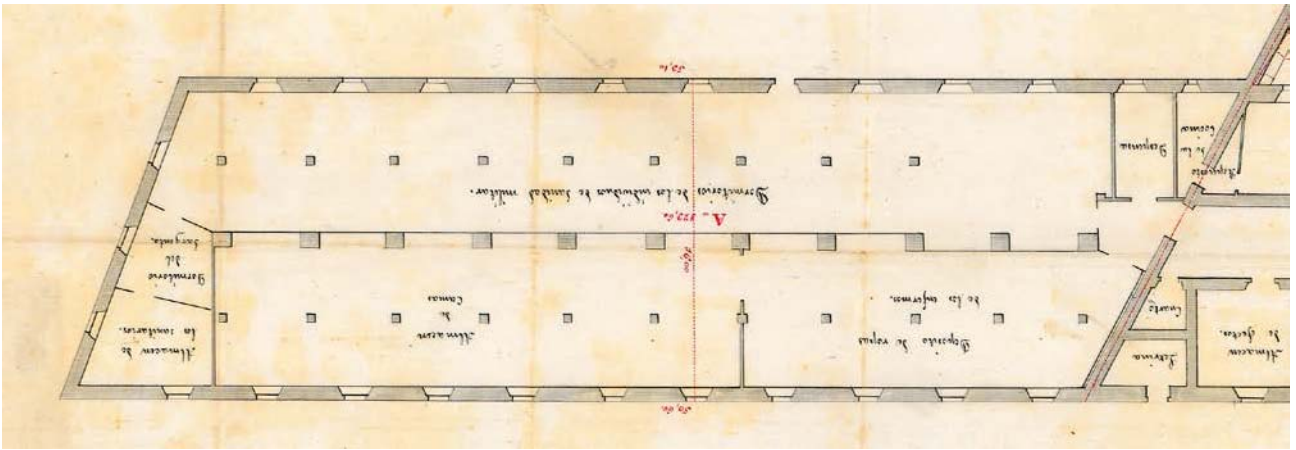
Les plantes superiors mostren cobertes diverses, així doncs al primer pis podem observar revoltos ceràmics sobre bigues de fusta, amb la utilització de gruixuts pilars al centre de l'estança i pilars més fins en mig de cada biga (ils. 35-36).

Al segon pis es fabricà un sostre o cel ras damunt de bigues de fusta disposades de forma transversal i suportades per pilars centrals (il. 37); i la tercera planta comptava amb una coberta a dues aigües, formada per una estructura de fusta a l'interior que quedava revestida de teules àrabs a l'exterior (ils. 38 i 39).

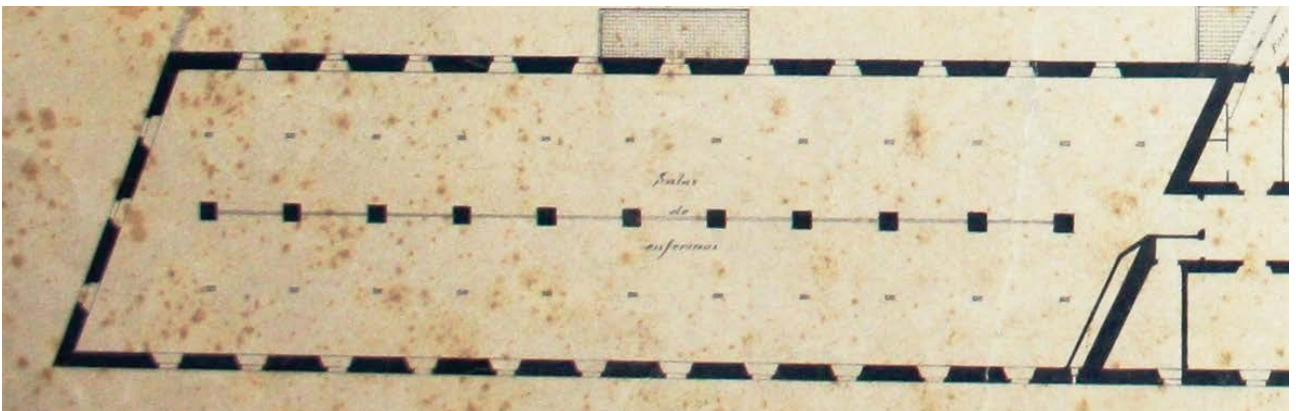

Il. 33. José de Aizpurúa, *Planta baixa de l'edifici annex*, 1836. AGMM, Cartoteca, B-06-15

II. 34. Enrique Pinazo, *Planta baixa de l'edifici annex*, 1877. AGMM, Cartoteca, B-56-01

II. 35. *Planta del primer, segon i tercer pis de l'edifici annex*, 1892. BHMB, Cartoteca, B01-240 (a, b, c)

II. 36. Josep Brangulí, *Primer pis de l'edifici annex*, 1942. ANC, Fons Brangulí, ANC1-42-N-15524

Il. 37. Josep Brangulí, *Segon pis de l'edifici annex*, 1942. ANC, Fons Brangulí, ANC1-42-N-15523

Il. 38. Josep Brangulí, *Tercer pis de l'edifici annex*, 1942. ANC, Fons Brangulí, ANC1-42-N-15526

Il. 39. Josep Brangulí, *Façana nord-est de l'edifici annex, entre els carrers Valldonzella i Tallers, 1942.*
ANC, Fons Brangulí, ANC1-42-N-15529

o Pati i hort

Pel que fa a les zones descobertes del recinte, l'església construïda a partir del 1736 dividí en dos l'extensió del pati i l'hort de la comunitat, així doncs el pati quedà situat al costat de llevant, mentre que l'hort i el jardí restaren ubicats al costat de ponent. Des del moment de la seva fundació, la casa va disposar d'un pou amb una sínia al pati (il.19),⁷⁰⁶ tot i que entre el 1836 i el 1860 aquest fou traslladat a l'hort, tal com demostra el plànol confeccionat per Miquel Garriga i Roca.

⁷⁰⁶ AHPB, Joan Solsona, 890/16, f. 128v; BRUB, ms. 620, p. 45 (Guillaume Viellescasses, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

- Església

- Església del Santíssim Sagrament i Sant Sever (1705-c.1736)

L'església primitiva es va erigir el 2 de gener de 1705 sota l'advocació del Santíssim Sagrament i de Sant Sever. Aquesta protecció fou escollida pel canonge Senjust, ja que el bisbe Sala havia permès la fundació de la congregació el dia en què se celebrava la seva onomàstica.⁷⁰⁷

No tenim notícies de la seva estructura arquitectònica exterior ni interior, però gràcies a la referència del prevere Antonio Campillo al *Speculum septem ecclesiarum parrocialium barcinonensium* (1751), sabem que la façana de la primera església es trobava alineada al carrer Tallers, tot i que el seu accés estava ubicat a l'interior del cenobi. Campillo també feu constar que va ser completament derruïda⁷⁰⁸ un cop acabada la construcció de l'església nova.⁷⁰⁹

En no disposar de cap plànol específic sobre el cenobi dels paüls al segle XVIII, l'única via per tractar de fer una aproximació a la seva aparença és partir de l'anàlisi dels plànols de Barcelona que representaren la Casa de la Missió abans del 1736. De totes maneres, com que els plànols de la ciutat no són una font gràfica que tingui per objectiu presentar de forma fefaent el perfil de l'església dels paüls, es poden evidenciar certes diferències a l'hora de tractar la seva disposició i aparença, les quals es varen anar repetint en plànols posteriors que prenen els que analitzarem com a referència.

Com comentàvem en el capítol sobre l'assentament urbà de la Casa de la Missió, el plànol més específic sobre el perfil del conjunt cenobial durant els primers anys del segle XVIII el constitueix el projecte de reedificació del baluard de Tallers que es data de l'any

---

⁷⁰⁷ «[...] lo día o festa del Ssm. Sagrament i de Sant Sever, que tots los anys se celebra en los dia sis de novembre», a ADB, *Registra gratiarum*, vol. 1702-1710, f. 300v (05-XI-1707). Poc després s'atribuí aquest sobtat permís de fundació a una presumpta aparició del sant quan el bisbe Benet de Sala dormia. ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f (02-VII-1708)

⁷⁰⁸ «Et nota, quod ecclesia tunc erecta pro nova tunc existente, fuit totaliter diruta, et altare maius veteris erat coram secunda columna atrii versus aquilonem et frontispicium talis ecclesia respiciebat vicum dels Tallers, licet ibidem non duceret portam», a ACB, Antonio Campillo, *Speculum septem ecclesiarum parrocialium barcinonensium*, 1751, f. 361v; recollit a AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f.

⁷⁰⁹ El 4 de gener de 1742 va morir el germà coadjutor Philippe-Emmanuel de Bette i, a propòsit d'aquest esdeveniment el sacerdot Esteve Pinell atestava que: «Se dispusieron los restos de Felip-Emmanuel de Bette en una arca nueva, la cual se enterró en un pequeño tabique de ladrillo al pie de la iglesia, hasta que en la nueva (iglesia), que el fabricó, se le haga una sepultura, donde se trasladará a su tiempo», a BRUB, ms. 621, pp. 223-225 (Pinell, E., *Tratados Espirituales*)

1722.⁷¹⁰ En ell, però, no es detallà l'espai en què s'ubicava el temple. Així doncs, considerem que el plànol anònim que representa la ciutat de Barcelona al voltant de l'any 1715 (ils. 40-41)⁷¹¹ mostraria la planta del temple dels paüls que pot resultar més propera a la descripció d'Antonio Campillo. L'estructura arquitectònica mostra la façana principal del temple encarada al carrer Tallers i una planta similar a la de la segona església de la Missió, si bé els braços del creuer sobresurten lleugerament de l'ample de la nau i la zona de l'absis té una profunditat superior.

Comptem, tanmateix, amb un plànol que representa Barcelona abans del 1715, també d'autor anònim i que sembla assenyalar l'existència de dos espais quadrangulars a l'interior de la Casa de la Missió, situats de forma perpendicular al carrer i destinats a funcions sagrades. En aquest cas, cap dels dos espais es representa encarat a Tallers (ils. 42-43), pel que podríem suposar que la seva reproducció fa referència a la ubicació de la sagristia.

Pel que fa a l'interior del temple no disposem de cap descripció o indicació que ens permeti reconèixer les seves característiques formals, pel que només ens ha estat possible identificar quines obres d'art i mobiliari litúrgic foren ostentats a l'església a partir del 1724, gràcies a l'inventari que es feu de la Casa de la Missió sota la supervisió del sacerdot Bernardo della Torre.

Així doncs, sabem que hi havia un altar major en què es mostrava un quadre de sant Sever i sant Carles Borromeu, amb una Verònica al mig; i que el temple també disposava de dues capelles, una dedicada a la Puríssima Concepció de la Verge i l'altra al màrtir Joan Nepomucè; mentre que a la nau del temple hi havia disposats diversos quadres de devoció mariana i cristològica; i un cor amb una balustrada.⁷¹²

La capella de la Immaculada Concepció, patrona de la Casa d'Àustria, va ser finançada el 1708 pel napolità Francesco Moles (†1713), duc de Parete i ambaixador extraordinari

---

⁷¹⁰ AGS, Cartoteca, MPD, 07, 004

⁷¹¹ AGMM, Cartoteca, B-03/16. El plànol no està datat, però es representà el monestir de Santa Clara al barri de la Ribera, derruït abans del 1715. De totes maneres, l'autor també inclogué la ubicació del fort Pius, construït extramurs el 1719, pel que la datació d'aquesta obra és complicada. Muñoz Corbalán proposa una datació entre el 1740 i el 1760, MUÑOZ CORBALÁN 2004, p. 235

⁷¹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (IV-1705)

imperial de Josep I d'Habsburg a la cort del rei Carles III d'Àustria (1708-1711);⁷¹³ el qual l'havia proveït d'un altar amb una imatge de la Puríssima Concepció, una làmpada i unes cortines. Per altra banda, la capella del venerable Joan Nepomucè havia estat costejada per la família del rei a través del «contralort» o comptador del palau reial, Juan Cremer, pel que es va sufragar el cost de la capella, l'altar, el calze, el mantell per a les misses i les cortines de l'església;⁷¹⁴ a més de disposar-hi també un quadre que representava el sant i dos més sobre la seva història.⁷¹⁵

Per altra banda, la intervenció de l'arquitecte Ferdinando Galli Bibiena a l'obra encara és imprecisa. Els paüls li agrairen la seva labor a l'església el 5 de novembre de 1710 amb la donació d'una relíquia de santa Àgata, el que ens condueix a considerar que l'artista els podria haver dissenyat els plànols d'alguna de les capelles, un altar o un monument efímer, en tractar-se d'encàrrecs que li foren encomanats per altres congregacions religioses a Barcelona.⁷¹⁶

El 1729, amb motiu de la beatificació de Vicenç de Paül, apareixen referències documentals sobre el bastiment d'una capella pel nou beat i fundador de la congregació. Desconeixem si aquesta va estar situada a l'interior del temple o es feu al costat de la porteria, ja que els registres només exposen que al desembre es retribuï la compra del guix i el gener es pagaren els jornals de manobre i mestre de cases per la capella.⁷¹⁷ Tanmateix, sabem que el 1729 es projectà una nova tribuna i les seves gelosies, possiblement per ser emplaçades a l'església.⁷¹⁸

---

⁷¹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa*, 1733); BRUB, ms. 189, pp. 128-129 (Serra Postíus, P., *Història eclesiàstica del principado de Cataluña*, vol. IV)

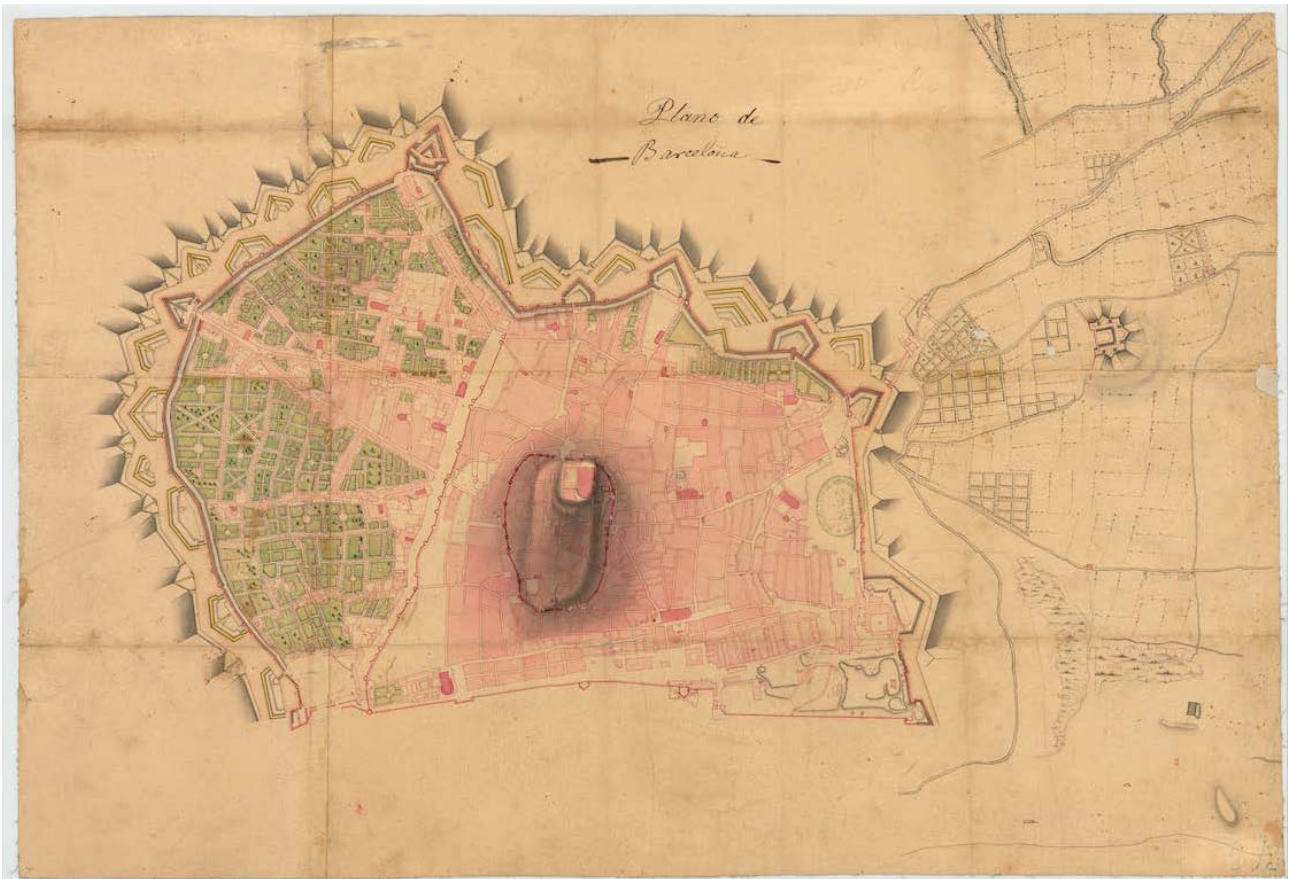
⁷¹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa*, 1733); ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 39

⁷¹⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 109

⁷¹⁶ Al pròleg de la seva obra teòrica *L'Architettura civile* (1711) Bibiena es declarava autor dels treballs realitzats a Barcelona amb ocasió de les festes en honor de l'arxiduc Carles d'Àustria, MARTINELL 1959-1963, vol. XI, p. 105. Per altra banda, es conserven els seus dissenys per l'altar de l'església de Santa Teresa de les carmelites descalces i per al túmul que celebrava les exèquies de l'emperador Josep I, LENZI 2006, pp. 300 i 302

⁷¹⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (19-X-1729; 31-XII-1729; 03-I-1730)

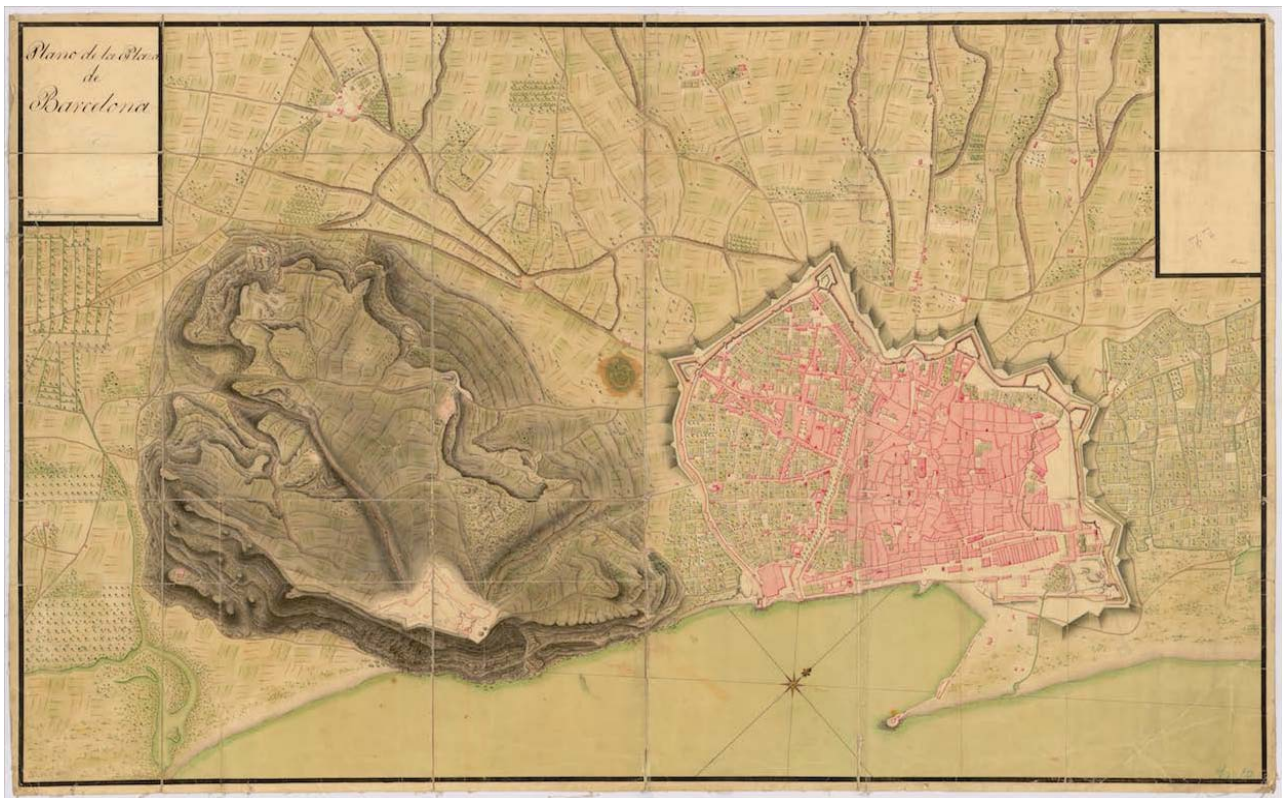
⁷¹⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (19-XI-1729)

II. 40. Anònim, *Plànol de Barcelona al voltant de l'any 1715, s.d. (c. 1740-1760)*
AGMM, Cartoteca, B-03/16

II. 41. Anònim, *Plànol de Barcelona al voltant de l'any 1715, s.d. (c. 1740-1760)*
AGMM, Cartoteca, B-03/16 (detall)

II. 42. Anònim, *Plànol de la plaça de Barcelona abans del 1715*, s.d. AGMM, Cartoteca, B-36/18

II. 43. Anònim, *Plànol de la plaça de Barcelona abans del 1715*, s.d. AGMM, Cartoteca, B-36/18 (detall)

— Església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu (1736-1746)

- Característiques externes

La construcció de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, malgrat la disposició de la primera pedra el 1710, no va començar fins al juliol de 1736 i la seva benedicció se celebrà el 7 de setembre de 1746.

L'església fou edificada en mig de l'hort de la Casa de la Missió, pel que quedà recollida a l'interior del cenobi. D'aquesta manera, i com passava amb el temple anterior, no disposava d'una entrada directa des del carrer i, en estar més allunyada de la via pública, es reforçava l'observació del silenci reglamentari per a la Casa de la Missió i, en especial, l'anhelat per al seu temple.⁷¹⁹

Les observances dels visitadors també ens permeten saber que la construcció del claustre estigué planificada, com ja hem advertit, el 1746 o abans, tot i que no es començà a bastir fins al 1748. Se situà a l'eix central d'ingrés de la casa, contigu a la porteria, tot i que l'església quedà lleugerament desviada cap a llevant, amb la seva entrada ubicada a l'extrem del braç oriental del claustre.

Es tracta d'un temple de reduïdes dimensions, en mesurar 15,5 metres d'ample i 27,7 metres de llarg a l'exterior; però no era un cas aïllat a Barcelona, ja que les seves mides eren equiparables a la magnitud d'altres esglésies presents a la ciutat, com la de Sant Sebastià dels clergues menors (1507-1509), la de Sant Gaietà dels teatins (1670) i la de Santa Marta (1735-1748).

Com la majoria de construccions realitzades a la Barcelona d'aquest període, els paraments són obra de maçoneria amb un arrebossat de morter de calç llis; mentre que s'empraren carreus de pedra vista de Montjuïc a les cantonades, els contraforts, la torre-campanar, les gàrgoles, els emmarcaments de les finestres i portes i les motlures del coronament. D'aquesta manera s'aconseguia un contrast cromàtic entre el blanc de l'arrebossat i el gris dels carreus de pedra. D'altra banda, cal tenir present que el sòcol de gres que envolta de forma perimetral el conjunt es va realitzar el 1948, així com es varen

---

⁷¹⁹ BRUB, ms. 620, pp. 79-80 (Giuseppe Testori, *Ordenansas de la visita del año 1752*, pp. 75-84)

refer altres detalls de pedra que havien desaparegut amb les modificacions realitzades durant l'etapa hospitalària.⁷²⁰

La façana posterior resulta excepcional. Està formada per un mur que reproduïx el perfil corb de l'absis i té adossat un cos rectangular de dos pisos a la meitat inferior, el qual correspon a l'amplària de les estances de la sagristia, la dependència annexa i del cambril de la primera planta. Considerem que aquest annex podria haver estat projectat al voltant de l'any 1750, perquè als murs externs de la capçalera i de les façanes laterals es poden observar carreus de gres, tant a les cantonades que corresponen al cos del creuer com als cantons del cos annexionat. Aquest és un aspecte que no es dona a la resta dels elements juxtaposats a la nau de l'església, com és el cas de les torres campanar (ils. 45-46), pel que ens indicaria la possibilitat que aquestes dependències no fossin previstes al disseny original del temple i s'hi haguessin adherit amb posterioritat. La datació orientativa al voltant de la segona meitat del segle XVIII es deu al fet que en el plànol del conjunt de 1836 una de les estances annexes a la capçalera donava pas a la sagristia nova, projectada al voltant de la dècada del 1760 (il. 44).

Al mur extern de la sagristia i l'estança adjacent també se li juxtaposà una tribuna a l'alçada del primer pis, amb cantonades corbes i sostinguda per quatre revoltos, la qual correspon a la profunditat del corredor que envolta el cambril de l'absis i que queda enllaçada amb els passadissos del creuer a l'interior (il. 47).

Així doncs, el cambril de l'església està format per tres espais que fan en conjunt 2,24 metres de fondària. El primer cos té una escassa profunditat, de només 0,53 metres, corresponents al gruix del mur de l'absis, i té una alçada de 2,56 metres. El segon està format per un espai de 0,76 metres de llarg i 3,29 metres d'altura, en el qual actualment hi ha disposada la imatge de la Verge de la Mercè. Finalment, el tercer espai és l'únic visible des de l'exterior en correspondre al volum sostingut per revoltos. Aquest fa 0,95 metres de llarg i 3,57 metres d'alçada i compleix la funció de corredor, per facilitar la comunicació entre els passadissos del creuer i el cambril. Considerem que l'ampliació del segon i tercer cos coincidiren amb la data en què es construïren la sagristia i la dependència contigua, és a dir, al voltant de l'any 1749. De totes maneres, les primeres fonts gràfiques

---

⁷²⁰ AMCB, Q147, Caixa 66046, E-30, s.f. (*Presupuesto para la terminación de la fachada principal de la iglesia del Ex-Hospital Militar y otras varias, 02-IV-1948*)

que representaren els diversos pisos del temple i que evidenciaren l'existència del cambril i el passadís a la primera planta, daten del 1892 (ils. 48-50).

Per últim, el coronament de la façana posterior també destaca per la seva cornisa, motllurada i elaborada amb maons ceràmics a plec que reproduïxen una doble curvatura parabòlica.

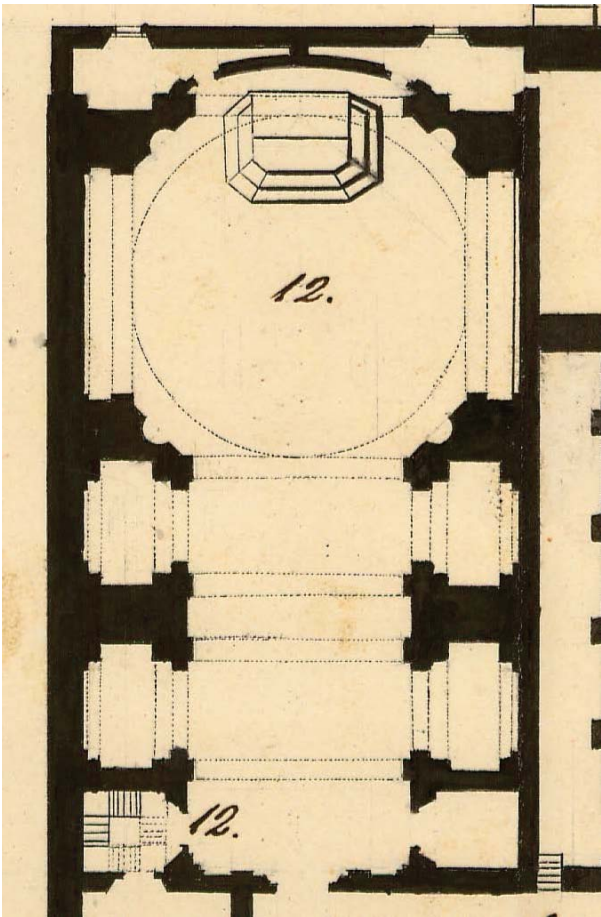
La coberta del temple és a dues aigües, amb una estructura de bigues i llistons gruixuts de fusta revestida amb teules àrabs de tortuga envernissades en color groc (il. 51). A la zona del creuer s'aixeca un tambor cilíndric llis, sense obertures, de maçoneria de pedra i arrebossat amb morter de calç, a sobre del qual se situa una cúpula de fàbrica de maó, formada per un fris còncau, d'1,5 metres d'amplada, revestit amb rajoles vidriades en color groc i verd que reproduïxen motius geomètrics i donen a la coberta un aspecte llevantí. Aquest té un òcul alineat amb la testera del costat nord que permet la il·luminació directa de la representació pictòrica que hi ha a la cara interior de la mitja taronja paredada el 1800. El casquet de la cúpula, realitzat amb maons massissos i calats, també fou cobert a l'exterior amb rajoles dels mateixos colors i en forma d'escama. Finalment, un gerro de fruites de terracota envernissat, situat al damunt d'un suport de pedra de Montjuïc, corona la cúpula (il. 52).

Tal com adverteix l'arquitecta Silvana Batllori, la solució formal de la mitja taronja, situada al damunt del tambor cilíndric i amb un fris o anell a la base, es basa en les regles clàssiques renaixentistes i es podria haver inspirat en els dissenys del tractat d'arquitectura d'Andrea Palladio, publicats el 1570. En aquests, Palladio feia ús dels esglaonaments a la base i seguia el concepte del triangle equilàter com a regla geomètrica per dissenyar l'alçada de les cúpules i les seves llanternes.⁷²¹ De totes maneres, en el cas de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu determina l'altura del gerro que substitueix la llanterna. Un possible exemple a seguir seria el gravat que reproduïx la cúpula de la Villa Trissino a Meledo, una solució sostinguda per un tambor cilíndric amb frisos a la base del casquet i basada en l'ús del triangle equilàter (il. 53).⁷²² Una altra solució formal similar seria la cúpula de la Capella de la Ciutadella, plantejada per Joris Prosper Verboom, en què també se seguien els mateixos preceptes.

---

⁷²¹ BATLLORI ARANDA 2015, p. 122

⁷²² PALLADIO 1570, vol. 2, p. 60; ROVIRA I MARQUÈS 2017, p. 293

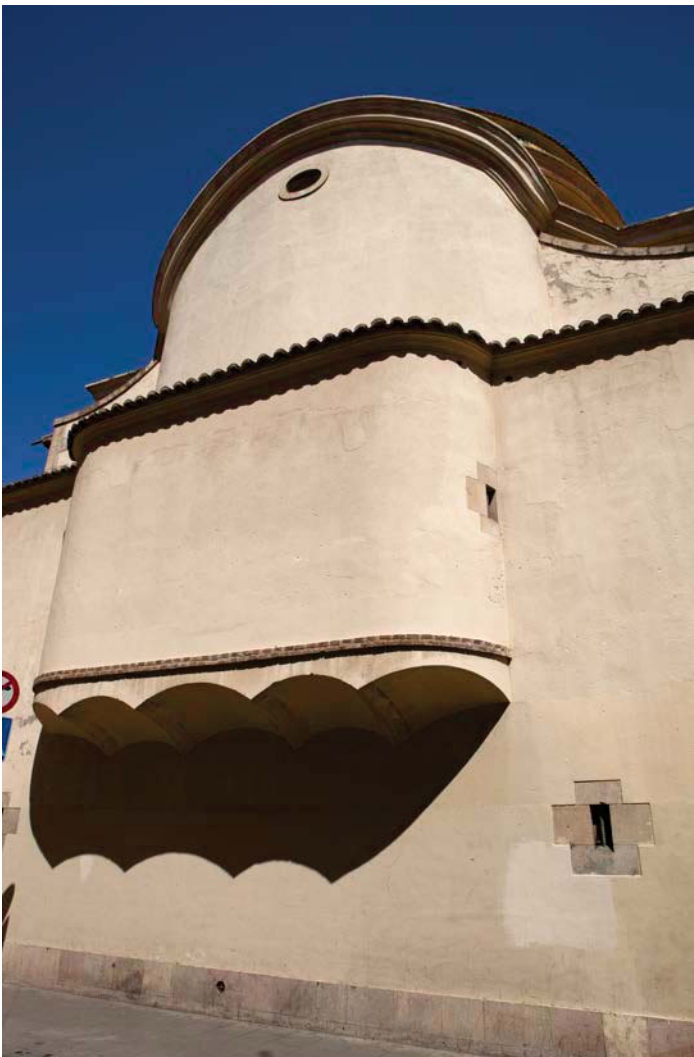

Il. 44. José de Aizpurúa, *Planta de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu*, 20-VII-1836. AGMM, Cartoteca, B-06/15 (detall)

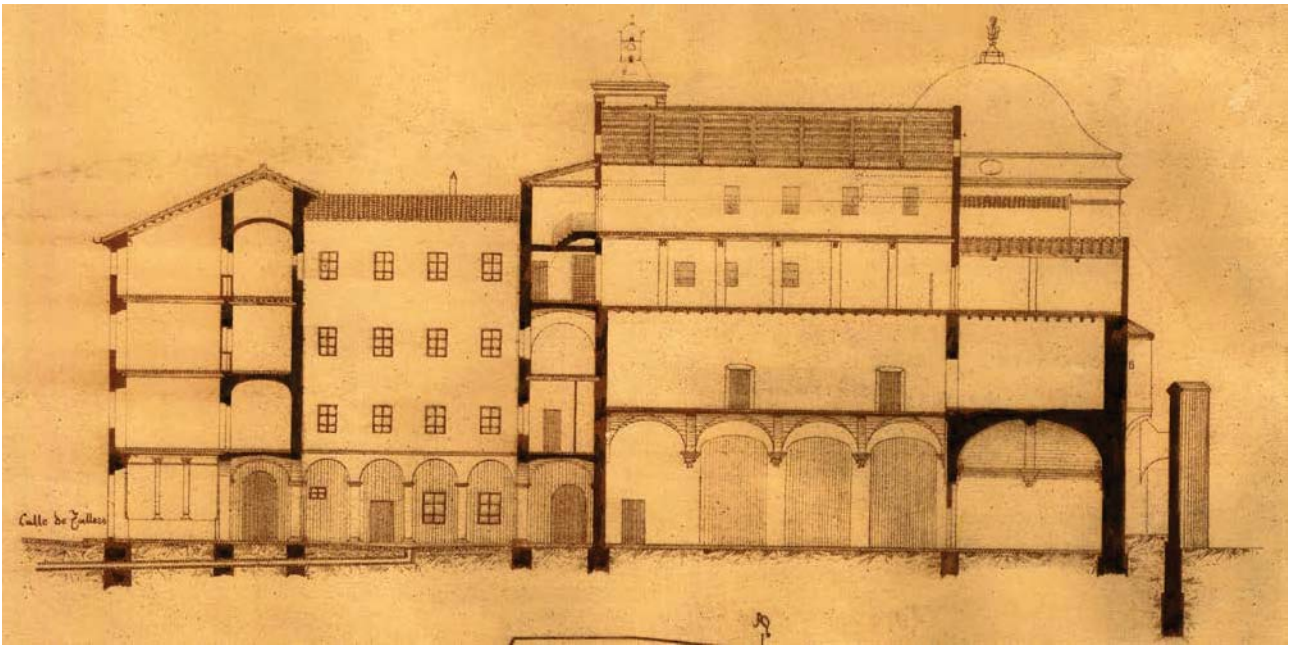
Il. 45. *Detall de la façana lateral de la Parròquia de Sant Pere Nolasc.*
Foto: M. M Rovira, 2018

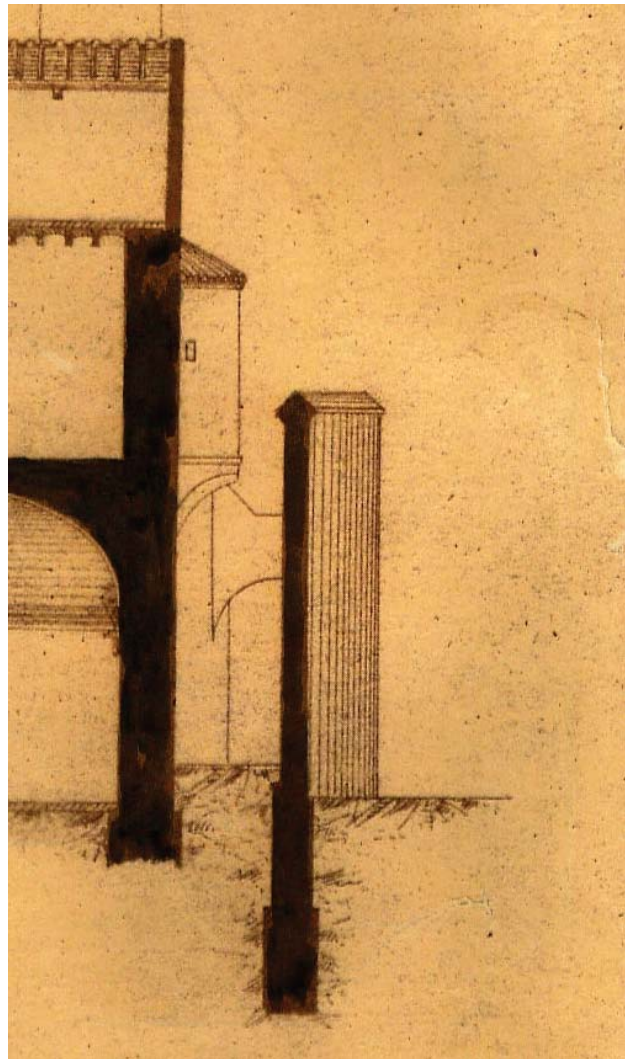
II. 46. *Vista general de la Parròquia de Sant Pere Nolasc.* Foto: Bob Masters, 2013. Font: GENCAT, Calaix, a40336_0002

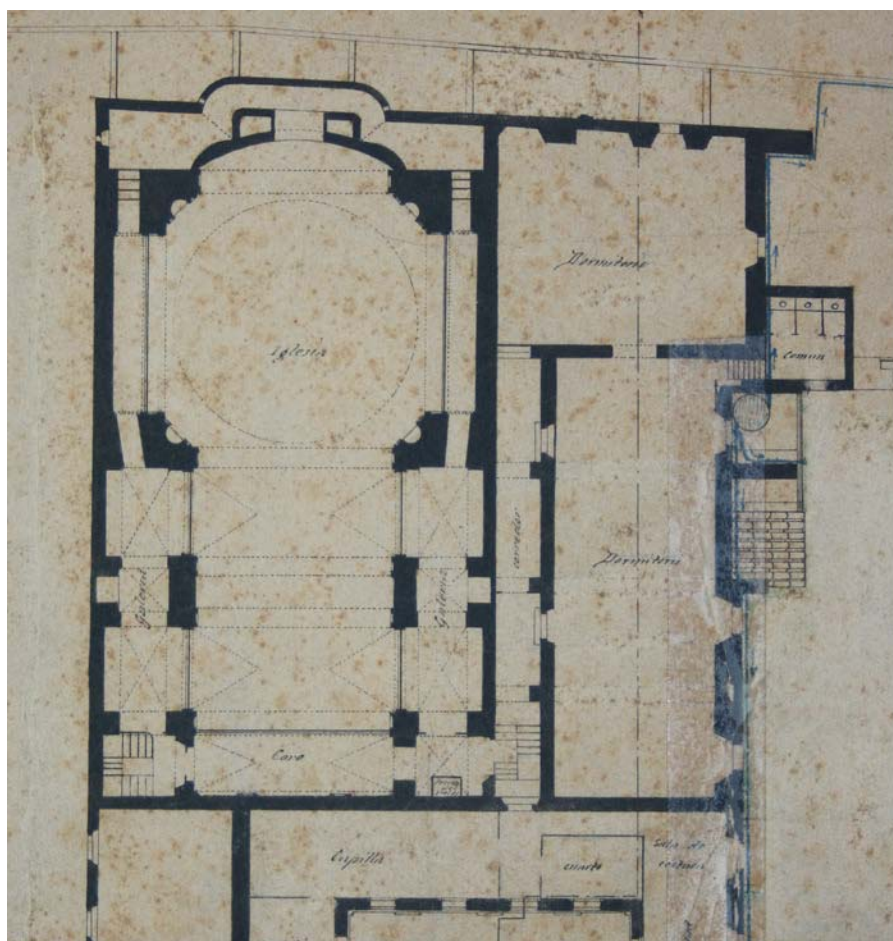
II. 47. *Vista posterior de la Parròquia de Sant Pere Nolasc.* Foto: Bob Masters, 2013. Font: GENCAT, Calaix, a40336_0006

II. 48. Ramon Fort, *Sección transversal del Hospital Militar*, 1904. AGMM, Cartoteca, B-59/14

II. 49. Ramon Fort, *Sección transversal del Hospital Militar*, 1904. AGMM, Cartoteca, B-59/14 (detall)

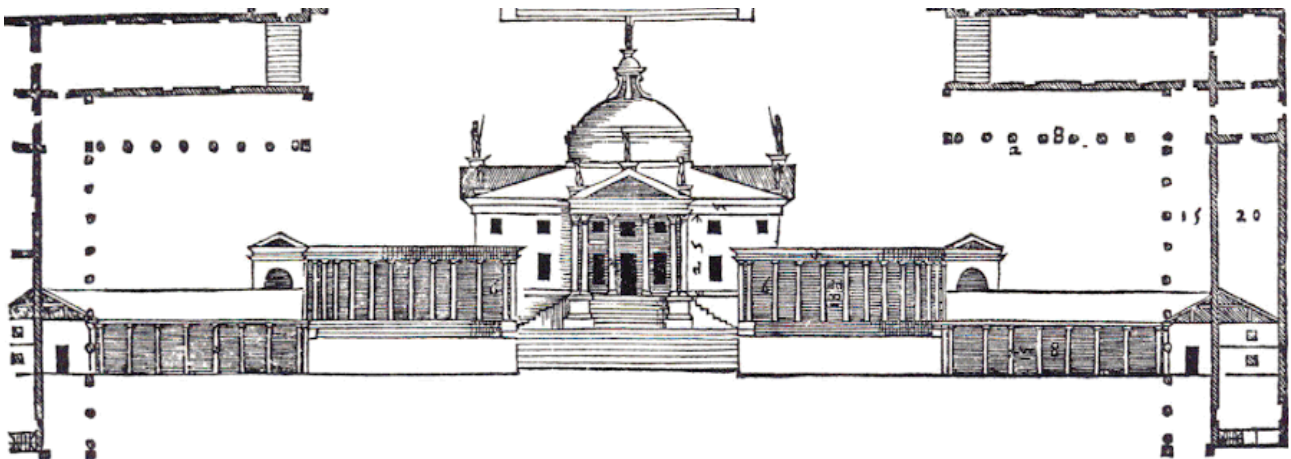

Il. 50. Benito Chias, *Hospital Militar de Barcelona. Planta del piso primero*, 10-I-1892.
BHMB, Cartoteca, B-01-242 A B (detall)

Il. 51. Francesc Ribera, *Cobertes de l'església i del conjunt hospitalari*, s.d. (a. 1942).
AFB, Ribera, Urb_0772

Il. 52. Vista de la cúpula de la Parròquia de Sant Pere Nolasc. Foto: Bob Masters, 2013.
Font: GENCAT, Calaix, a40336_0008

Il. 53. Andrea Palladio, *Villa Trissino a Meledo*, 1558-1562.
Publicat a: Palladio, A., *I quattro libri dell'architettura*. Venècia, 1570, llibre II, p. 60

Per últim, Batllori defensa que, en canvi, el perfil peraltat de la cúpula segueix les fórmules establertes per Carlo Fontana al tractat *El tempio Vaticano e sua origine*, del 1694.⁷²³

Pel que fa a la façana lateral del costat de l'Epístola, hem de tenir present que se li adheriren, probablement entre el 1758 i el 1763, les estances de la sagristia nova i la capella dels eclesiàstics, unes dependències de doble alçada que podrien haver estat previstes des d'un inici en el projecte de construcció de la nova església. Si examinem la fotografia de la façana realitzada el 1943 (il. 54), podem observar que en un origen la façana del temple tenia una finestra i una motllura que resseguia la coberta a doble vessant del braç del creuer, a més de dues obertures entre els contraforts dobles de la nau que servien per il·luminar les capelles laterals, com a la façana de l'Evangeli. De totes maneres, les ampliacions en alçada del conjunt cenobial realitzades durant l'etapa hospitalària implicaren l'emparedament de les finestres i la desaparició dels elements ornamentals, com les motlures i les gàrgoles, les quals foren reproduïdes novament amb motiu de la restauració del 1943.

Per al disseny de les finestres de les façanes laterals de l'església sembla que el tracista tingué de nou com a referent l'arquitectura clàssica renaixentista i en concret en el portal jònic il·lustrat al llibre IV del tractat d'arquitectura de Serlio (ils. 55-56), el qual també fou emprat anteriorment per a projectar obertures com les finestres de la façana de la Generalitat (1597).⁷²⁴ Estan formades per un frontó corb amb motlures senzilles, un arquiteu jònic i dues mènsules que flanquegen les finestres, les quals presenten dues volutes en forma d'essa i al capdavant la representació d'una fulla d'acant.

Com ja hem advertit anteriorment, el temple va ser bastit a l'interior del cenobi, pel que la façana principal no fou projectada amb la intenció que fos completament visible des de l'exterior. El motiu resideix en el fet que els plànols de la Casa de la Missió observaven la construcció d'un claustre d'un nivell i dos pisos superiors al davant de la testera de l'església. Així doncs, els únics elements que quedaven a la vista eren els que tenien una certa utilitat, com la porta d'accés, el rosetó, l'ull de bou, la motllura que ressegueix el coronament de la doble vessant de la teulada i les torres quadrades laterals, realitzades amb carreus de pedra.

---

⁷²³ BATLLORI ARANDA 2015, p. 122

⁷²⁴ CARBONELL 2015, vol. 2, p. 449

Il. 54. Juan Ramírez, *Detall de la façana dreta de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu durant l'enderroc de l'hospital militar, 28-III-1943.* AFB, C-038-185

Il. 55. Sebastiano Serlio, *Portal jònic.* Publicat a: Serlio, S., *Tractat d'arquitectura*, llibre IV, p. XLIII (Ed. espanyola de 1552)

Il. 56. *Finestra lateral de la parroquia de Sant Pere Nolasc.* Foto: M. Mar Rovira, 2018

Actualment els únics elements originals que s'han conservat a la testera són la porta d'ingrés, que presenta un emmarcament de pedra de Montjuïc amb pilastres corínties, un entaulament ornamentat amb un cap de querubí i un frontó triangular rebaixat (ils. 57-58); així com el rosetó, que fou tapiat en una data incerta del segle XIX; l'ull de bou i les torres-campanar quadrades laterals.

Sobre aquest últim element, cal denotar que el pis que culmina la torre del costat dret de la façana, de pedra i delimitat amb una motllura senzilla, és original i està format per quatre finestrals d'arc de mig punt, pilastres toscanes als angles, un coronament amb terrassa plana i una estructura de ferro destinada a encabir més campanes a la part superior; mentre que el pis del costat esquerre és fruit de la restauració del 1943 (il. 54).

Pel que fa a la resta dels elements visibles, aquests també foren afegits amb la restauració empresa per Adolf Florensa, ja que s'utilitzaren peces de pedra recuperades de l'enderroc del claustre, a més d'adherir-hi altres de fàbrica nova. Per tant, l'equip del *Servicio de Edificios Artísticos y Arqueológicos* de l'Ajuntament va concebre un pòrtic i un terrat amb balustrada, a manera de porxo, a més d'un gran finestral al centre de la façana, emmarcat per una traceria barroca de nova creació, així com es varen substituir les espadanyes que culminaven originàriament la torre quadrada del costat de llevant per un campanar a imatge del que es podia observar al costat dret de la fatxada.

Segons el testimoni del Baró de Maldà, la torre-campanar situada al costat de l'Epístola havia estat en origen l'emplaçament de les campanes de les hores i els quarts, i el seu rellotge, desaparegut amb la restauració del 1943, havia estat refet pel rellotger Bartomeu Bofill a l'últim quart del segle XVIII. De totes maneres l'autor atestava que el 1800 les campanes ja havien estat traslladades amb la resta a un campanaret situat al cantó oposat de la façana de l'església,⁷²⁵ és a dir, a les dues espadanyes amb tres ulls que hi havia a la torre del costat de l'Evangeli. Aquesta torre possiblement es plantejà originàriament com un campanar parell al del costat de l'Epístola, ja que es va arribar a realitzar la motllura senzilla que marcava l'arrancada del pis per a les campanes, però

---

⁷²⁵ «Hi ha una torre quadrada, a modo de campanar quadrat, tot de pedra picada, a un cantó de la fachada, en el que éran abans allí dintre col·locadas las campanes del rellotge, vui dia en altre campanaret al altre canto de la fachada, ab las demás», AHCB, ms. A, núm. 253, p. 62; «Hi ha una torre quadrada á modo de campanar, tot pedra picada, a un cantó de fachada, y sobre un guarnimentó de ferro, senthi allí lo rellotge recompost, o casi nou, per lo Sr. Barthomeu Bofill, rellotger; desde lo any 1800 las campanas de horas y quarts que tocan, com abans los antequarts guarnidas, que eran en finestral de altre campanaret, al altre cap de fachada ab las dos otras campanas en dos finestrals», AHCB, ms. A, núm. 253, pp. 630-631

suposem que per una manca de recursos o per una qüestió de prioritats, finalment fou culminada amb dues espadanyes més senzilles (il. 51).

- Característiques internes

Pel que fa a l'interior del temple, aquest està format per un cos longitudinal que mesura 25,8 metres de longitud i 7,75 metres d'amplada. La meitat d'aquesta nau queda coberta per una volta de canó amb llunetes, la qual es troba a 15,5 metres d'alçada i està dividida en tres trams per quatre arcs transversals. La resta de la superfície eclesiàstica queda albergada per una imponent cúpula, que arriba als 23,41 metres d'alçada. Les voltes de l'església, igual que les de la resta de dependències de la casa, eren de fàbrica de maó.

En observar la planta de l'església dels paüls a Barcelona (il. 54) es pot comprovar que aquesta es distribueix en dos àmbits de mida similar i destinats a l'ús de dos usuaris concrets. L'àrea assignada als feligresos està conformada per la nau i les capelles laterals, mentre que l'àrea presbiteral, que s'estén des de l'absis fins al creuer i està alçada 17 centímetres respecte a la resta de la nau per una grada, era utilitzada pels membres de la congregació, exercitants i ordenants.

La nau del temple té dues capelles per banda, de 3,35 metres d'amplada, 6,05 metres d'alçada i 3,77 metres de profunditat, situades entre els contraforts. Aquestes restaven separades de la nau a partir d'unes balustrades i foren cobertes amb volta d'aresta. En un origen no estaven comunicades entre si, tal com demostren els plànols del conjunt realitzats pel cos d'enginyers militars el 1836 i el 1851.⁷²⁶ Per tant, fou entre el 1851 i el 1860 quan s'obrí un petit corredor, de 2,71 metres de longitud, paral·lel a la nau i aïllat d'aquesta, que quedà plasmat en el plànol de Miquel Garriga i Roca el 1860.⁷²⁷ Així doncs, caldria remarcar que la singularitat que representava la presència d'aquests passos excavats en el gruix dels contraforts respecte de la tradició arquitectònica catalana barroca⁷²⁸ no fou una aportació dels paüls, sinó una intervenció posterior dels militars.

Pel que respecta a l'alçat, els murs, arrebossats de calç, presenten un sòcol amb carreus de pedra natural que ressegueix tot el perímetre de l'església. Les pilastres d'ordre gegant amb motlures aprofundides, tenen bases i capitells d'ordre compost i sostenen un

---

⁷²⁶ AGMM, Cartoteca, B-06-15 (1836) i B-56-02 (1851)

⁷²⁷ AHCB, Quarterons Garriga, quarteró 79 (1860)

⁷²⁸ BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 582

entaulament format per una cornisa molt pronunciada que se situa al damunt de les tribunes. L'alçada dels murs des del paviment fins al capdamunt de l'entaulament és de 10,97 metres, gairebé el doble de l'alçada que tenen les capelles laterals. La presència del sòcol i de les pilastres al llarg dels murs de les naus, el cor, el creuer i, fins i tot, les representades pictòricament a la zona de l'absis, aconseguen atorgar unitat i dinamisme a l'espai.

Als paraments de la nau i del creuer s'estén una altra cornisa més senzilla, a 4,96 metres d'alçada, que passa per darrere de les pilastres d'orde gegant, a la meitat de la seva altura. La cornisa recorre l'interior de les capelles laterals i actua com a suport, juntament amb les pilastres toscanes, per als arcs de mig punt amb què aquestes s'obren a la nau central (ils. 60-61). Segons Marco Pistolesi aquest esquema deriva de les façanes dels Palaus Capitolins a Roma,⁷²⁹ i mostra un cas d'adaptació de models civils en edificis de culte. Finalment, una tercera cornisa recorre els paraments del cor, la nau, el creuer i les petxines, alhora que emmarca les llindes de les finestres situades a les llunetes de la volta de canó.

Pel que fa al paviment, l'original estava format per un enrajolat ceràmic de punta rudimentari, el qual fou aixecat i substituït per un de nou el 1953, amb peces de marbre.⁷³⁰ A les fotografies anteriors a la restauració es pot observar la divisió entre la zona de la nau i del creuer a través de la grada a l'àmbit presbiteral que l'elevava de la zona reservada als feligresos. Tal com advertia Pistolesi, però, el projecte de restauració iniciat el 1943, inclogué l'endarreriment de l'àrea presbiteral per tal de propiciar la disposició de més bancs per als fidels i, per tant, quedà modificada la distribució espacial concebuda pels paüls (ils. 63-64).⁷³¹

Les capelles més pròximes al creuer estaven consagrades a la Puríssima Concepció, al costat de l'Evangeli, i a sant Vicenç de Paül, al costat de l'Epístola; mentre que les capelles més pròximes a l'entrada eren dedicades a sant Josep, a la banda esquerra, i a sant Joan Nepomucè, a la dreta. Prop d'aquestes i a sota de la volta del cor es poden observar dos portals de pedra de gres. El del costat de llevant conduïa a les escales que donaven accés al cor, a les tribunes i a la torre de l'espadanya; mentre que a través de la porta del costat de ponent s'ingressava a una sala tancada. L'ornamentació de les portes,

---

⁷²⁹ PISTOLESI 2016a, p. 54

⁷³⁰ AMCB, Q134, Obres públiques, exp. 6235, s.f. (VI-1953)

⁷³¹ PISTOLESI 2016b, p. 51

formada per un frontó de mig punt amb un cap de querubí a l'entaulament, és la mateixa que podem observar a les dues portes que flanquegen l'altar major i considerem que el seu disseny pot haver pres com a referent la porta principal dissenyada per Miquel Àngel al Capitoli, entre d'altres models de caire renaixentista (ils. 65-66).

Per damunt de les capelles se situa la tribuna, formada per balcons que s'obren a la nau a partir d'arcs rebaixats, tot i que en origen també disposaven de gelosies.⁷³² El buidatge dels llibres de despeses ha permès constatar que, tot i la finalització de la construcció del temple en l'essencial el 1746, l'agost del 1747 encara s'adquiria el material per a finalitzar detalls com les seves balustrades.⁷³³

Al mur tester també hi ha disposat un cor elevat amb una volta rebaixada suportada per mènsules. A partir de les anotacions existents als llibres de comptes es constata que l'església comptava amb aquest espai litúrgic des d'almenys el 1753 i que fou remodelat o adobat entre el 1785 i el 1786.⁷³⁴ Així doncs, la hipòtesis de Pistolesi sobre la inexistència del cor fins a la restauració del 1943 i la consideració d'una connexió entre les dues galeries de les tribunes a partir d'un corredor situat a l'exterior del temple, com ocorria a l'església de Montecitorio, s'hauria de considerar errònia.⁷³⁵ De totes maneres, la ubicació d'aquesta peça al davant de les pilastres que flanquegen l'entrada al temple resulta particular i difícil d'interpretar (il. 60).

Quant al creuer de l'església, destaca l'escassa profunditat dels braços del transsepte, els quals només mesuren 1,74 metres per tal de no sobresortir de l'ample de la nau. En origen, aquest espai era fet servir com a presbiteri pels paüls, ja que quan se celebrava una funció ordinària al temple i s'adorava el Santíssim Sagrament, els clergues, germans llecs i exercitants es disposaven als bancs que hi havia als laterals del creuer.⁷³⁶

---

⁷³² AHCB, ms. A, núm. 252, p. 25

⁷³³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (del 24-IX-1747 al 20-XII-1747)

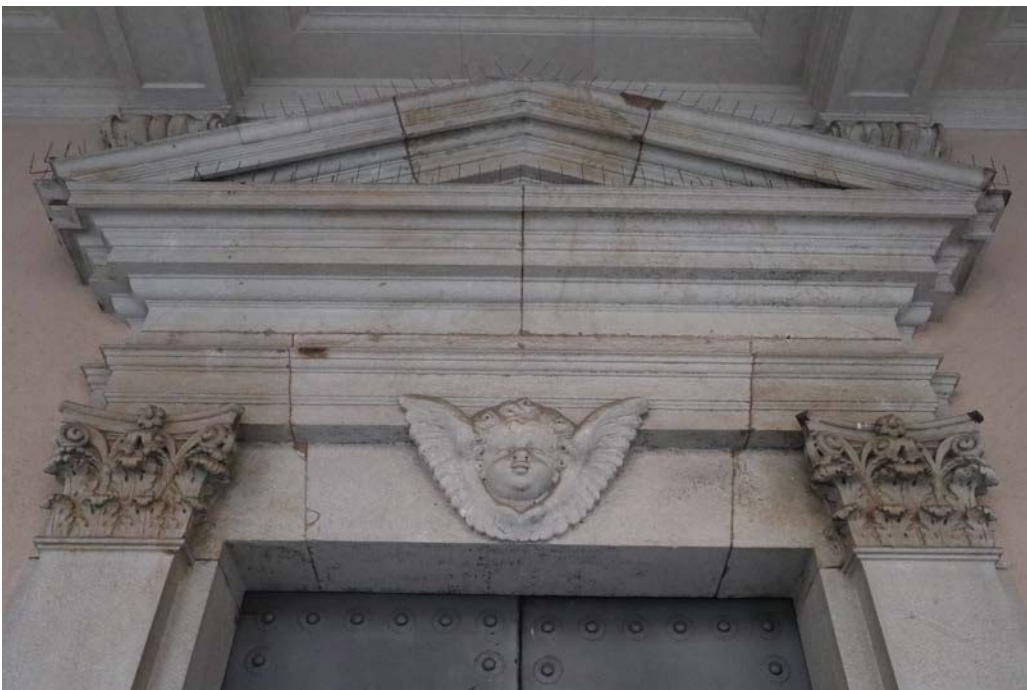
⁷³⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (XI-1785 a IV-1786); De la mateixa manera, el Baró de Maldà atestava: «las varanas de las tribunas, ab las dos a un y altre costat del presbiteri, hi ha molt treball en sa escultura y en la del cor. De poch ha s'hi ha col·locat un orga mayor del que antes havia», a AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 105

⁷³⁵ PISTOLESI 2006a, p. 54

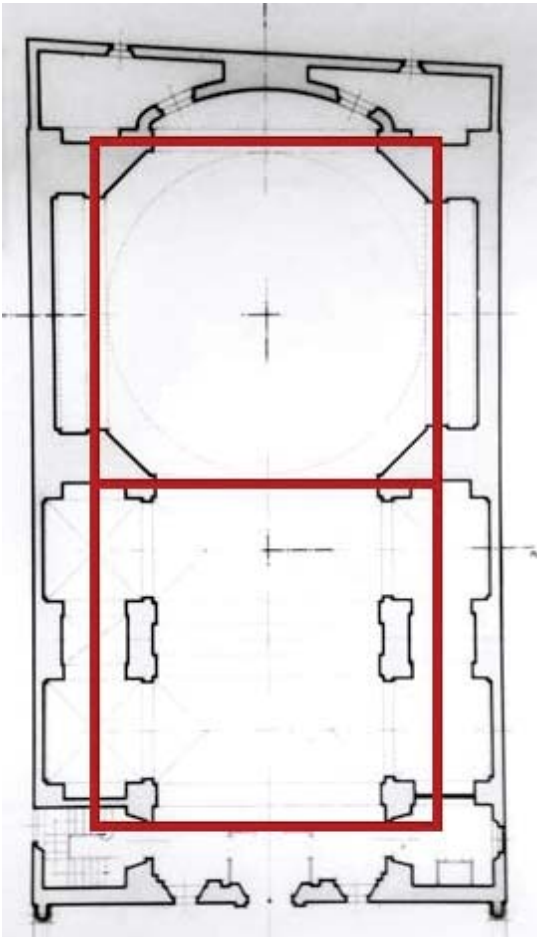
⁷³⁶ Ja des de la benedicció del temple el 7 de setembre de 1746, la disposició dels membres de la congregació a banda i banda de la zona presbiteral havia estat emprada, com així recita la nota de benedicció de l'església: «arrodillándose el oficiante con sus Ministros en la grada del Presbiterio, estándose el clero de una y otra parte hasta al Altar Mayor, assi mismo de rodillas, se prosiguieron las Letanías», a ACMM, Caja Barcelona (--), Sign. 1, núm. 1, ff. 39r-39v. La relació del Baró de Maldà confirma el fet que hi havia bancs a banda i banda del presbiteri, com si es tractés del cadirat d'un cor: «pendent que queda devant del presbiteri, clos ab banchs com silleria de cor, una primorosa llantia de plata», a AHCB, ms. A, núm. 253, p. 629 (c. 13-III-1801)

Il. 57. *Porta d'accés a la Parròquia de Sant Pere Nolasc.* Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 58. *Detall de la porta d'accés a la Parròquia de St. Pere Nolasc.* Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 54. *Planta de la parroquia de Sant Pere Nolasc*, 1967. AFB, Ribera, Urb_3714

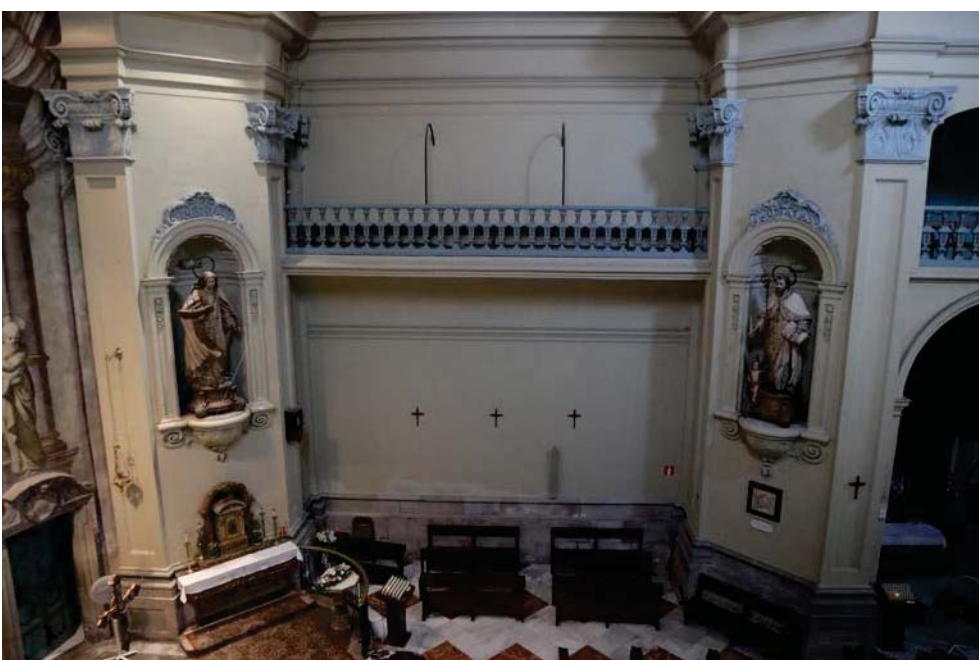

II. 60. Francesc Ribera, *Vista interior cap al cor. Capella de l'antic hospital militar*, VIII-1942. AFB, Ribera, Urb_0458

Il. 61. Capella de Sant Ramon Nonat, tribuna i cor, al costat de l'Epístola. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 62. Vista del braç del creuer del costat de l'Epístola i el passadís que enllaça la tribuna amb el cambri. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 63. Joan Vidal i Ventosa, *Interior de la capella del ex-Hospital Militar*, s.d. (a. 1936). AFB, C_038_193 (B-7620)

Il. 64. *Vista del presbiteri de la Parròquia de Sant Pere Nolasc*. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 65. Miquel Àngel, Porta principal del Capitoli.
Publicat a Alvier, Augustin-Charles, *Cours
d'architecture qui comprend les ordres de Vignole*.
Paris, 1696, vol. 1, làm. 83

Il. 66. Porta d'accés a la sagristia de la parròquia
de Sant Pere Nolasc. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Només excepcionalment, i amb motiu de funcions particulars com, per exemple, la pregària de les *matines* i *laudes* celebrades quan traspassava un membre de la congregació, feien ús de les tribunes.⁷³⁷

Per tant, tal com defensa Marco Pistolesi, els espais laterals del creuer havien estat els àmbits destinats a l'ús dels membres de la congregació, com així ocorria als temples de les cases de la Missió italianes a Tívoli i a Montecitorio.⁷³⁸

Pel que fa als passadissos elevats que flanquegen el creuer (il. 62), aquests es projectaren a 6,36 metres d'alçada, amb una extensió de 7,54 metres de llarg i 1,10

⁷³⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (27-II-1752)

⁷³⁸ PISTOLESI 2016a, pp. 55-56

metres d'ample, suportats per una volta de semi canó. La seva funció és enllaçar les tribunes amb el cambril i considerem que foren bastits entre el 1736 i el 1746, ja que el 1747 l'escultor Bartomeu Soler treballava per a millorar les baranes dels mateixos i el 1801 el Baró de Maldà els recollia en la seva descripció de l'església.⁷³⁹ En aquest cas, doncs, també seria desencertada la hipòtesi de Pistolesi, qui considerava que els passadissos havien estat projectats durant la restauració del 1943.⁷⁴⁰

Igualment s'ha de destacar que el 1800 el creuer del temple fou culminat amb la projecció d'una nova cúpula paredada, la qual deixava una cambra d'aire amb la primitiva cúpula estructural de 4 centímetres a l'arrencada i 60 centímetres a la part superior. La nova mitja taronja va ser fabricada a partir d'un enrajolat a trenca junt, amb tres capes de rajoles unides per un morter de calç i sorra, un procediment habitual a Catalunya per a projectar cúpules no estructurals.⁷⁴¹ El punt més alt es troba a 23,41 metres d'altura, si tenim en compte la cúpula visible, i 24 metres si prenem com a referència la cúpula no visible; i té 10,52 metres de diàmetre. Se situa damunt d'una cornisa circular sostinguda per quatre arcs torals i petxines de material ceràmic que possibiliten el pas del quadrat al cercle. Les seves mesures prominents la converteixen en l'element amb major preponderància de l'església, ja que ocupa gairebé la meitat de l'espai interior.

De la zona del creuer cal destacar els quatre pilars de pedra aixamfranats o fortament bisellats que es bastiren en els seus angles, els quals foren proveïts de fornícules elevades i aprofundides, destinades a acollir imatges votives (il. 67). L'estructura de les fornícules està formada per pilastres toscanes motllurades que flanquegen l'obertura juntament amb un arc de mig punt, mentre que a l'interior i a l'exterior es poden observar diversos elements ornamentals fets en estuc, com les volutes inferiors, el quart de volta en forma de petxina a la part interna i el coronament amb elements florals i vegetals.

Els ornaments en estuc de la resta del temple són quasi del tot absents, limitant-se a la clau de la dovella central en els arcs de les capelles i del cor, els capitells amb volutes,

---

⁷³⁹ «A Bartomeu Soler, escultor, per millorar les barandilles del passadís del presbiteri i per ajustar-hi dues cartel·les, 8 lliures», a ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (20-XII-1747); Rafael Amat i de Cortada afegia: «[hi ha] uniformitat de tribunes, sobre de cada arch de capella, ab los dos passadisos a una vanda y altra de cruzero, á modo de balustradas», a AHCB, ms. A, núm. 253, p. 628 (c. 13-III-1801)

⁷⁴⁰ PISTOLESI 2006a, p. 54

⁷⁴¹ El motiu d'aquesta nova fàbrica el 1799 es deuria probablement a la pèrdua d'una part de la superfície pictòrica amb què es decorà l'intradós de la cúpula estructural. Per tal de comptar amb una nova composició al fresc que restés protegida de les filtracions d'aigua de pluja, es va projectar una volta paredada que deixava una cambra d'aire entre la cúpula estructural i la nova construcció. D'aquesta manera, juntament amb la ceràmica vidriada amb què era cobert el casquet exterior, es reduïen les filtracions, *vid.* p. 366

garlandes de gallons i fulles d'acant; les mènsules en forma de cartel·les en què descarrega l'arc del cor i els caps de querubins situats als frontons de les portes.

Pel que fa a la zona de la capçalera, una particularitat que presenta la planta de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu respecte dels altres temples projectats per a la congregació és el fet que, com que l'església nova es va emplaçar a un espai diferent al del temple antic, en mig de l'hort, i els paüls no disposaven d'un espai suficient entre el mur perimetral preexistent que envoltava les possessions de la Casa de la Missió i la capçalera de la nova església, l'absis de l'altar major s'hagué de comprimir en la seva profunditat i l'altar s'hagué de situar al creuer, perquè fos visible pels membres de la comunitat acomodats al cadirat dels braços laterals del transsepte. L'espai reduït de què disposa aquesta capçalera, tanmateix, fomentà la representació d'una falsa perspectiva pictòrica al mur de l'absis de l'altar major que permetés simular una major profunditat.

El mur absidal també compta amb un cambril elevat darrere de l'altar major, d'ús generalitzat a Catalunya al segle XVIII,⁷⁴² així com dues portes que s'obren als laterals de l'altar major i que permeten l'accés a l'actual sagristia i a la dependència annexa.

L'existència del cambril que ostentava un quadre de plata treballada amb la representació de la Santa Faç,⁷⁴³ apareix documentat en un testament redactat l'octubre de 1754, fent referència a l'encàrrec que havia realitzat el comitent Bonaventura Sans per projectar un altar dedicat a la Mare de Déu dels Dolors a l'església.⁷⁴⁴ La documentació buidada, però, no esmenta cap detall que ens permeti saber quina profunditat tenia i en quin moment es va eixamplar i va tenir l'amplada suficient per ostentar una imatge escultòrica (il. 68).

Pel que fa a les estances bastides als laterals de l'altar major, les referències documentals només palesen que el 1753 una d'elles era la capella dedicada a Sant Francesc de Sales,⁷⁴⁵ emprada pels sacerdots durant el Dijous Sant per celebrar les vespres i que

---

⁷⁴² GARGANTÉ 2006, p. 414

⁷⁴³ BRUB, ms. 2150, f. 5r; AHCB, ms. A, núm. 253, pp. 61 i 629

⁷⁴⁴ «Pero si los senyors Superior y Sacerdots de la Casa de la Missió voldrán colocar dita Imatge de Maria Santissima dels Dolors en lo Altar Major de dita Iglesia (á que convinch) collocantla en lo primer lloch dins son Camaril, sostinguda de St. Sever y altre St. Bisbe que esta en lo quadro, y posant en lo costat del camaril per part de fora St. Joan Evangelista á la dreta, y Sta. Maria Magdalena á la Esquerra, y St. Bonaventura en lo mitg, sobre del camaril; en est cas, y no altrament, vull se gastian de mos bens tres mil lliuras barcelonesas per fer lo altar major ab son camaril, y dorarlo, en lloch de las mil lliuras que se havian de expedir en lo Altar de St. Joan Neapomaceno», a AHPB, Sebastià Prats, 1019/36, s.f. (15-X-1754)

⁷⁴⁵ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, 1753*)

servia per accedir a la sagristia. Tanmateix desconeixem l'ús de la sala adjacent, que podria haver-se tractat de de la sagristia bastida pels paüls el 1749.⁷⁴⁶

Finalment, el 1775 els paüls feren situar un vas comú per a enterrar els membres de la comunitat a l'interior de l'església,⁷⁴⁷ davant de l'altar de la Verge dels Dolors i, per tant, a la capella dedicada a sant Joan Nepomucè. Fins llavors, i com ja havíem advertit anteriorment, les sepultures havien estat emplaçades a una capella de la Casa de la Missió externa al temple.

Tanmateix, a l'església hi havia ubicades sepultures de caràcter individual, com la que va servir per enterrar a Miquel Torra, canonge de la col·legiata de Santa Anna de Barcelona,⁷⁴⁸ o la de Bonaventura Sans, emplaçada a la capella de Sant Joan Nepomucè.

Il. 67. *Fornícula dels pilars cantoners del creuer.* Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 68. *Vista de l'interior del cambril.* Foto: Trisha Sajulga, 2017

⁷⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-VIII-1749)

⁷⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (04-V-1775)

⁷⁴⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (31-X-1763)

5.6. Els temples de la Casa de la Missió a Palma de Mallorca, Guissona, Reus i Barcelona: influències i transferència de models.

L'estudi de l'estructura arquitectònica projectada pels paüls a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu no es pot deslligar de la concepció dels temples que foren realitzats posteriorment per la congregació a la resta de Catalunya i a Mallorca. Tampoc es pot obviar la seva relació amb les esglésies projectades a Itàlia, pel fet que les cases catalanes formaren part de la província de Roma i de la Llombardia al llarg del segle XVIII.

Un dels trets característics que presentaren diversos temples de la Missió en territori català i italià al segle XVIII i XIX és que aquests no disposaven d'una entrada ubicada al carrer que facilités al feligrès l'accés directe al seu interior, i encara que la façana de l'església es trobés encarada a la via, com ocorria en el cas de la primera església de la Missió a Barcelona i del temple de Sant Vicenç de Paül a Palma, el seu ingrés es feia a través de la porteria de la Casa de la Missió i després d'haver creuat un corredor o un claustre situat a l'interior de l'edifici. Aquest és un aspecte que compartien amb l'església de la Santíssima Trinitat a la Casa de la Missió de Montecitorio (il. 86), a Roma, i amb l'església de la Casa de la Missió de la via Vergini a Nàpols (1760-1788), tal com destaca Marco Pistolesi.⁷⁴⁹

Podem constatar que es tracta d'una solució excepcional a Barcelona, ja que les esglésies dels establiments religiosos a la ciutat solien ser públiques i no era habitual que el feligrès hagués de creuar àmbits interns de les cases religioses per accedir als temples. Els únics casos que podrien aproximar-se a aquesta concepció, tot i que amb certes reserves, serien les esglésies projectades rere una porteria i un pati intern, com és el cas del monestir de Santa Margarida la Reial (1604) de les monges caputxines, al carrer del Carme; el convent de Santa Maria de Jesús dels franciscans observants (1722), ubicat extramurs de la ciutat;⁷⁵⁰ i l'església de l'Hospital de Sant Sever (1562).

Pel que fa als temples de la Missió catalans, l'únic que trencà amb aquest precepte fou l'església de l'Assumpta i de Sant Miquel de la Casa de la Missió a Guissona. Es tractava d'una obra construïda des dels fonaments, sense aprofitar edificacions anteriors, i si observem els documents gràfics de què disposem sobre el temple (ils. 73-75) es pot

---

⁷⁴⁹ PISTOLESI 2016a, pp. 23 i 78; PISTOLESI 2017, p. 75

⁷⁵⁰ AGS, MPD, 09-054 (1760)

comprovar que la façana principal del conjunt tenia dos accessos, una entrada directa a l'atri de l'església, sobre el qual hi havia el cor, i una altra obertura que donava pas a l'escala principal de la casa.⁷⁵¹ D'altra banda, aquest és l'únic projecte que podem confirmar documentalment que arribà des d'Itàlia⁷⁵² i, tot i que el mestre de cases que s'encarregà de l'obra fou el mateix Damià Riba, l'organització interna de la Casa de la Missió fou diferent a la de Barcelona. El motiu d'aquest canvi es podria deure al fet que els paüls a Guissona desenvolupessin una labor apostòlica pública més acusada al seu temple, la qual justificà una entrada directa dels seus feligresos.

Pel que fa a la configuració de la planta de les esglésies dels paüls, i com advertíem al capítol anterior, la disposició dels sacerdots, germans llecs, exercitants, ordenants i feligresos al seu interior tingué una conseqüència directa en la conformació de l'espai i això implicà que alguns dels aspectes de l'estructura de la planta no fossin els més habituals pel que respecta a la projecció arquitectònica religiosa a Barcelona i a Catalunya entre els segles XVII i XVIII. Tal com atestava l'arquitecte Josep Renart i Closes (1746-1824) al seu *Quincenario* dedicat a l'arquitectura religiosa a Barcelona (1809), les esglésies d'una sola nau, com era el cas de la de Betlem, habitualment mesuraven de llarg quatre vegades la seva amplada, tres fins al presbiteri i una per al mateix presbiteri,⁷⁵³ en emprar el tipus de planta popularitzada pels jesuïtes al temple d'// *Gesú* i la qual, d'altra banda, derivava de les tipologies de planta utilitzades durant el Quatre-cents a Itàlia i de la concepció espacial dels temples del gòtic meridional.⁷⁵⁴

En canvi, els temples projectats pels paüls al territori català i balear se serviren d'unes naus de proporcions més reduïdes per l'ús gairebé privat que donaven a les mateixes, de manera que s'aproximaven al model de planta publicat com a primera figura en el tractat de *Perspectiva pictorum et architectorum* d'Andrea Pozzo (1693-1700) (il. 74). Pozzo representava el model d'un temple d'una sola nau amb dues capelles laterals, un transsepte que no sobresortia de l'amplitud d'aquesta i una capçalera plana de no gaire profunditat flanquejada per dues estances laterals; pel que la zona presbiteral i el creuer adquirien una extensió similar a la superfície de la nau i les capelles laterals.⁷⁵⁵

---

⁷⁵¹ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 591; SANTAELÀRIA 1988, pp. 40-41

⁷⁵² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-VII-1741)

⁷⁵³ BNC, Fons Renart, lligall XXVIII, vol. 4, p. 2

⁷⁵⁴ GARGANTÉ 2006, p. 282

⁷⁵⁵ No només fou empleada pels paüls, ja que també hi ha exemples en territori espanyol, com l'església parroquial de Villanueva del Río, a Múrcia, bastida entre el 1732 i el 1733.

La utilització d'una planta centralitzada o de creu grega per al creuer i el presbiteri, destinada a l'ús dels membres de la comunitat i els exercitants, juntament amb l'adhesió d'una extensió perpendicular amb la mateixa amplada per incloure-hi la nau i les capelles laterals per a la resta de feligresos, és un principi que es repeteix a les cinc esglésies que els paüls projectaren a Catalunya i a Mallorca. Així ho demostren els plànols dels dos temples bastits a Barcelona, els de les esglésies de Sant Vicenç de Paül a Palma de Mallorca i a Reus (ils. 69-72) i el contracte per a la construcció de l'església de la Casa de la Missió a Guissona,⁷⁵⁶ malgrat que en aquest cas només s'arribés a bastir la nau i les capelles laterals del temple.

Sobre aquesta similitud, als documents relacionats amb el bastiment de l'església dels paüls a Mallorca⁷⁵⁷ i de l'església de la segona casa dels paüls a Barcelona, s'atestava que el model a seguir havia estat l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, amb consideracions com: «La Iglesia se ha delineado igual á la antigua por haberla experimentado devota y proporcionada á las funciones de la Congregación; y por lo mismo no sale á la calle la puerta principal».⁷⁵⁸

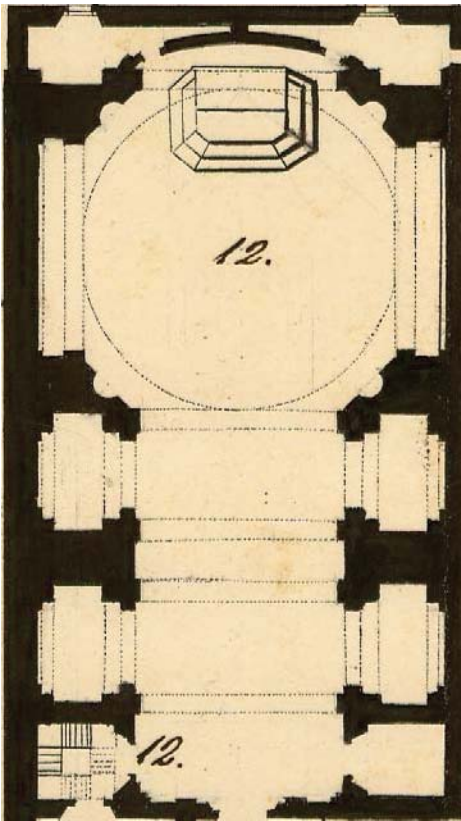
Com hem advertit, però, el temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu presenta unes proporcions diferents per al creuer, en disposar d'una capçalera comprimida i d'uns braços de transsepte amb una profunditat menor que la de les capelles laterals. Aquest aspecte no es tornà a repetir a la resta de temples projectats per a les cases de la Missió del territori català i balear, en no patir la limitació espacial que experimentava la casa del carrer Tallers. Així doncs, com es pot observar en els seus plànols, es pogueren bastir capçaleres planes o amb un absis semicircular de més profunditat per encabir-hi l'altar major.

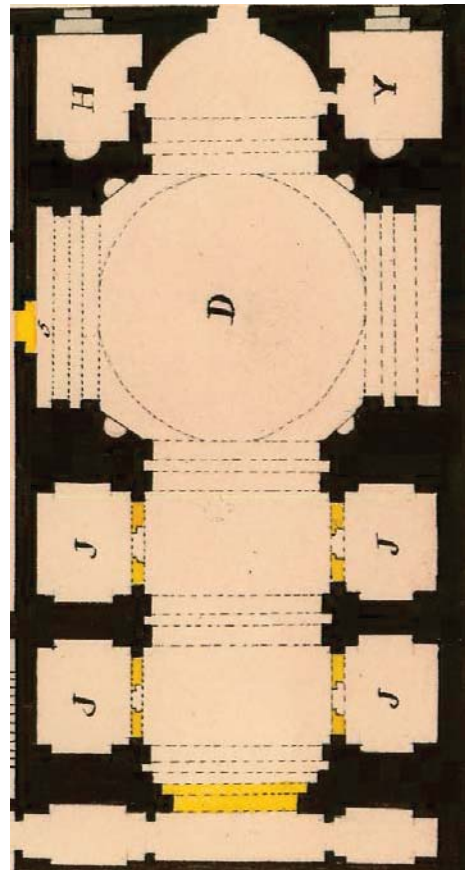
⁷⁵⁶ El contracte fou transcrit per Maria Garganté a GARGANTÉ 2006, pp. 472-480

⁷⁵⁷ HUARCAYA – GAMUNDI 2006, pp. 77-78

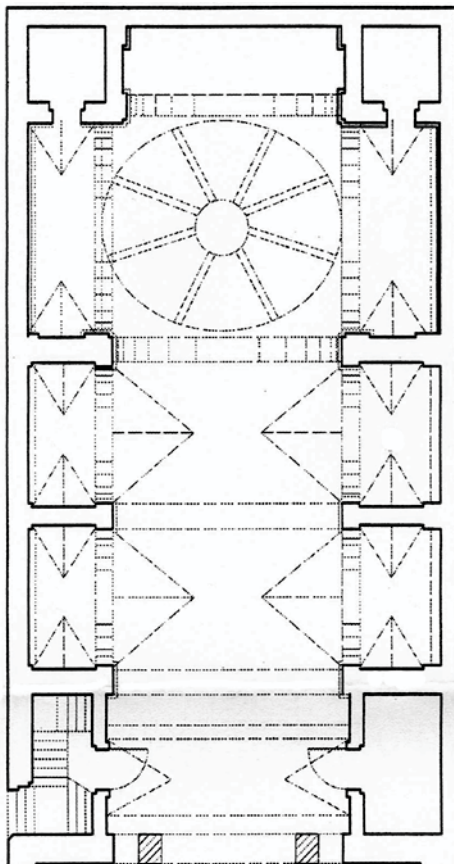
⁷⁵⁸ Relació de Joan Vilera el 1829 per a la construcció de la nova Casa de la Missió a Barcelona. ARABASF, Comisión de arquitectura (1818-1861), sig. 2-32-2, *Casa é iglesia para la Congregación de la Misión en Barcelona*, 1829, s.f.

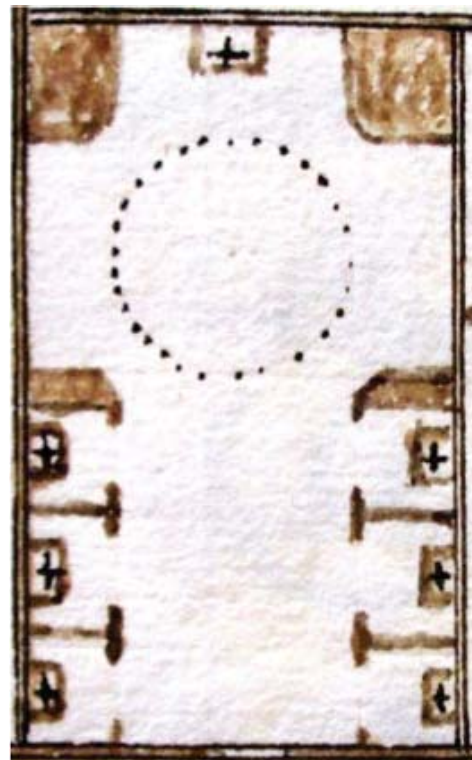
Il. 69. *Església de St. Sever i St. Carles Borromeu* (1736-1746)
AGMM, Cartoteca, B-06/15

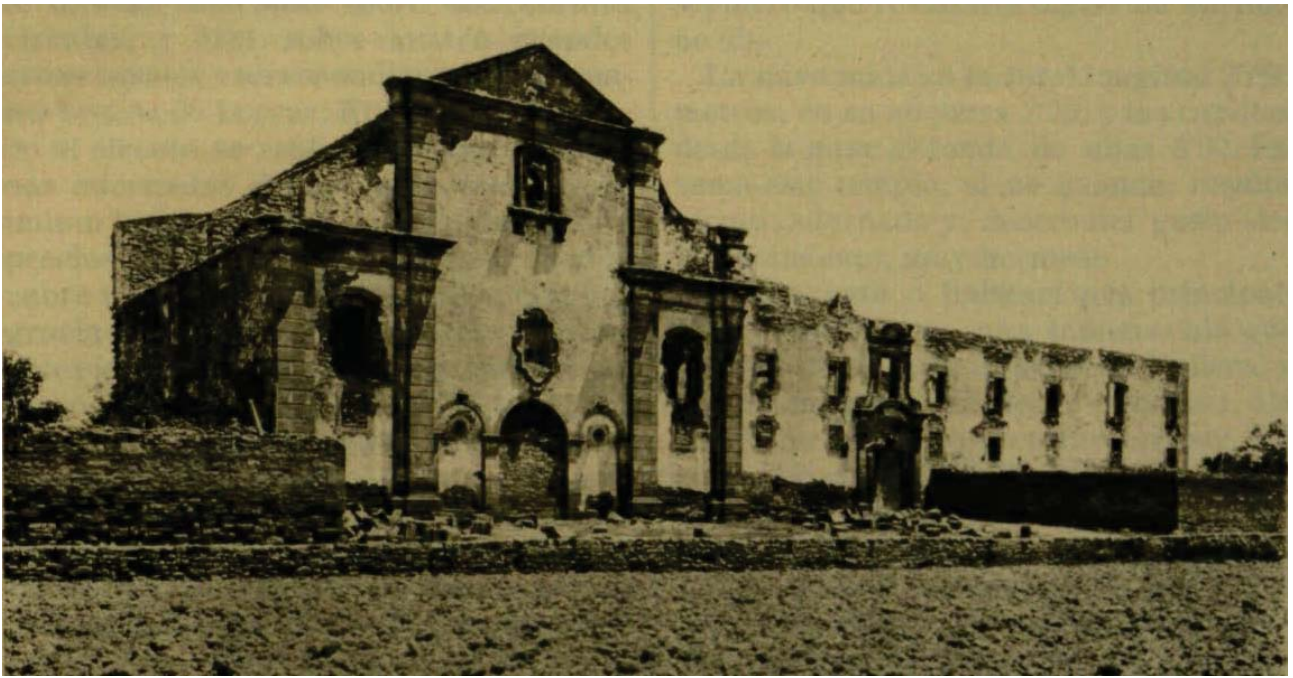
Il. 70. *Església de la segona Casa de la Missió a Barcelona* (1830-1833)
AGMM, Cartoteca, B-06/17

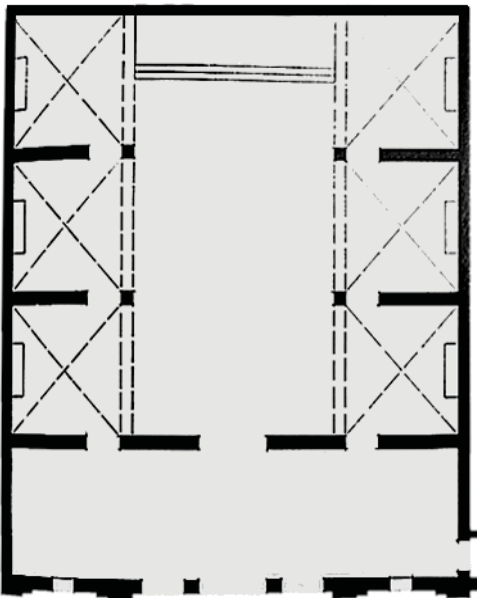
Il. 71. *Església de Sant Vicenç de Paül* (1739-1764), Casa de la Missió a Palma.
Autor: Christian Huarcaya. Publicat a:
HUARCAYA 2014, p. 68

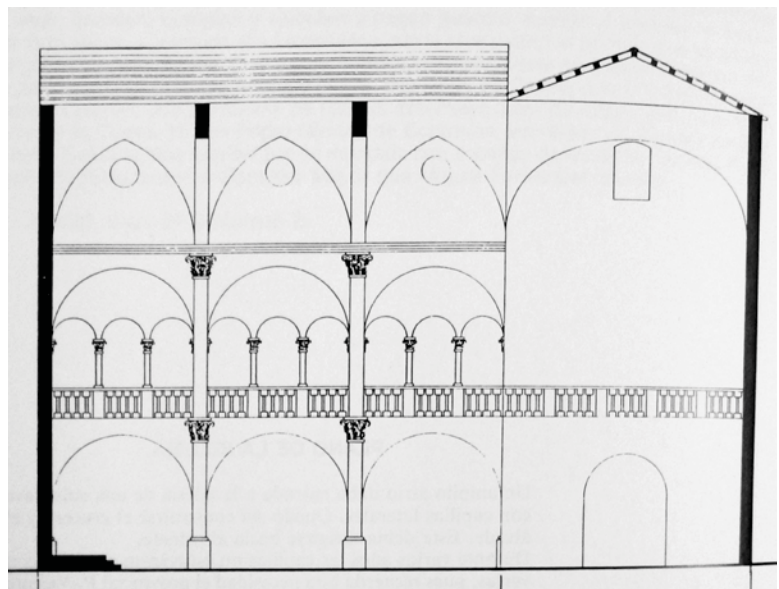
Il. 72. *Església de la Casa de la Missió a Reus* (1758-inacabada). AMR, Actes Municipals 1786-1791, f. 277r

II. 73. *Façana de l'església i la Casa de la Missió dels paüls a Guissona, 1899.* Foto: Gaietà Barraquer.
Publicada a BARRAQUER 1906, vol. 2, s.p. (capítol 23)

II. 74. *Planta de l'església de la Casa de la Missió a Guissona (1741-inacabada)* Autors: Jaume Ruiz-Olalla i Joan Santaaulària.
Publicat a: SANTAULÀRIA 1988, p. 41

II. 75. *Interpretació de l'alçat de l'església de la Casa de la Missió a Guissona (els autors no han representat la mitja taronja del creuer prevista al contracte)*
Autors: Jaume Ruiz-Olalla i Joan Santaaulària.
Publicat a: SANTAULÀRIA 1988, p. 40

L'arquitecte Marco Pistolessi considera que el fet d'utilitzar una planta de creu grega per a la concepció del presbiteri a Barcelona es deu a una influència italiana i que es podria haver pres com a referent per al seu disseny l'antiga església de la Casa de la Missió de la via di Fassolo, a Gènova, construïda a finals del Sis-cents i reformada el 1728, quan ja era propietat dels paüls, per tal d'adherir-li una nau en sentit longitudinal (il. 78).⁷⁵⁹

Aquesta solució setcentista, que atribueix a l'arquitecte i sacerdot paül Bernardo della Torre, juntament amb l'ús d'un espai centralitzat com a presbiteri, serien represos pel mateix tracista a Tívoli, entre el 1736 i el 1743;⁷⁶⁰ i a Montecitorio entre el 1739 i el 1745;⁷⁶¹ pel que l'autor defensa que la presència del sacerdot a Barcelona el 1724 i el 1736, com a visitador de la Casa de la Missió, no es pot considerar una casualitat a l'hora d'estudiar l'aproximació entre els dissenys dels respectius temples.⁷⁶²

Tot i la plausibilitat d'aquesta hipòtesi, en cercar similituds amb altres projectes barcelonins vàrem localitzar les semblances que l'historiador Josep Laplana havia apuntat com a existents entre l'església dels paüls i el temple que el 1710 va projectar el carmelita descalç fra Jaume de Sant Agustí per a l'oratori de Sant Felip Neri.⁷⁶³ L'església de l'oratori (il. 77) presentava un creuer aixamfranat sota una cúpula semiesfèrica de grans dimensions amb motiu de la distribució dels feligresos que els oratorians volien practicar al seu temple. Així doncs, els felipons aïllaven als homes de les dones disposant els barons als bancs situats als braços del creuer -als quals només tenien accés a través d'uns corredors laterals ubicats a l'exterior del temple- i les dones eren emplaçades a la nau. Així doncs, la raó per la qual fra Jaume de San Agustí feu que la zona de l'absis quedés reduïda a dimensions mínimes i que el presbiteri abastés l'àrea del creuer fou perquè els homes disposessin d'una millor visió de l'altar major.

L'existència d'aquest plànol rebutja la hipòtesi de Pistolessi, per la qual l'ús d'una planta centralitzada o de creu grega i la seva utilització com a espai presbiteral seria una novetat a Barcelona, així com el fet de considerar els temples italians dels paüls com els únics models a seguir per a la concepció d'aquesta àrea de l'església barcelonina.⁷⁶⁴

---

⁷⁵⁹ PISTOLESI 2016a, pp. 46-47 i 49

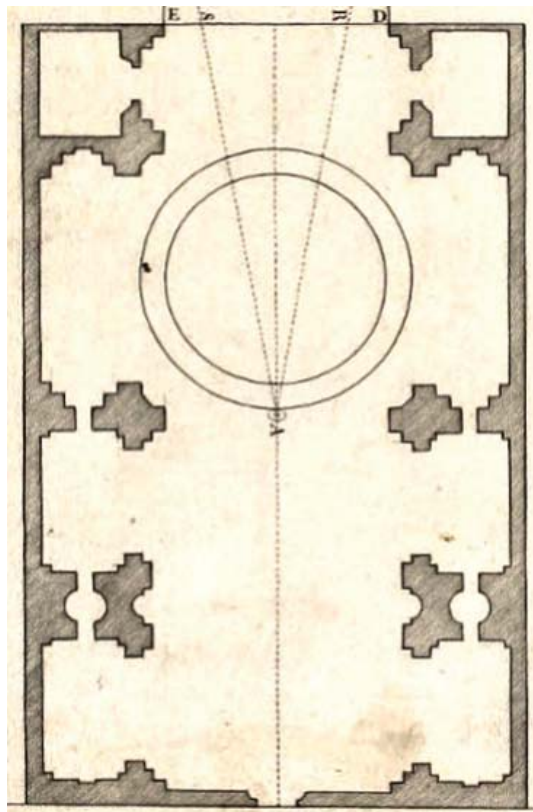
⁷⁶⁰ Actualment es desconeix si les obres del 1735 al 1737 consistiren en una reforma integral de l'església o en una restauració i modernització de l'església preexistent. PISTOLESI 2017, pp. 68-70

⁷⁶¹ PISTOLESI 2016a, pp. 55-56

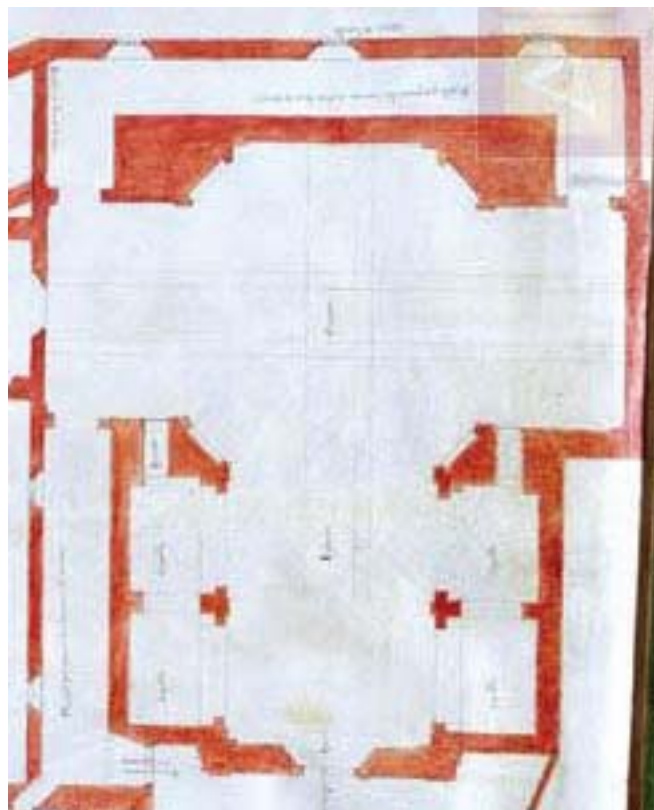
⁷⁶² PISTOLESI 2016a, pp. 56-57

⁷⁶³ LAPLANA 1978, pp. 85-86

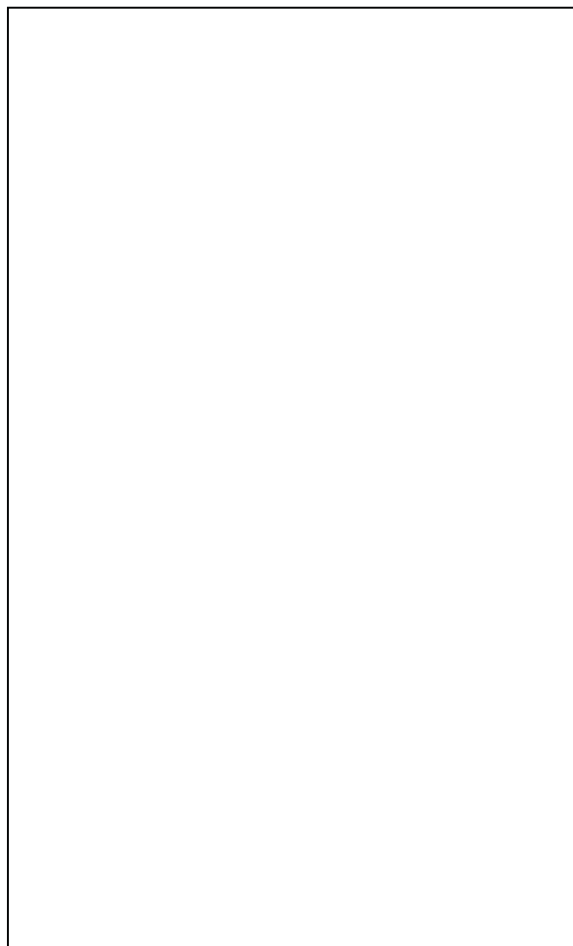
⁷⁶⁴ PISTOLESI 2016b, p.58

Il. 76. *Figura prima.*
Publicat a: Pozzo 1693-1700, vol.1, s.f.

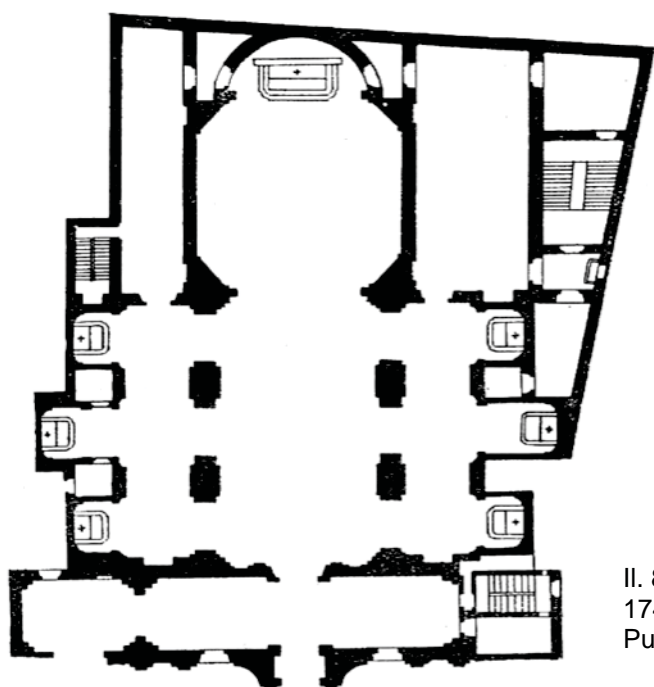

Il. 77. Jaume de Sant Agustí, *Projecte per a l'església de l'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona (1710)*
ACA, Colecciones, Mapas y planos, 148/1

Il. 78. *Església de Sant Vicenç de Paül o de la Conversió de Sant Pau*, Gènova (1732-1733)
Autor: Marco Pistolesi
Publicat a: PISTOLESI 2016a, s.p. (fig. 3.19)

Il. 79. *Església de l'Anunciació*, Tivoli (1736-1743)
Autor: Marco Pistolesi
Publicat a: PISTOLESI 2016a, s.p. (fig. 5.28)

Il. 80. *Església de la Santíssima Trinitat* (1739-1743), Casa de la Missió de Montecitorio a Roma.
Publicat a: BORSI 1980, p. 148

Per altra banda, l'ús d'un espai gairebé centralitzat o de creu grega per a configurar la planta dels temples també es donà a altres indrets de Catalunya, com a l'església del convent de Sant Antoni de Pàdua de Torà (c. 1750), en què un creuer molt ample es combina amb l'adheriment d'una nau d'escassa llargària,⁷⁶⁵ o l'església dels Dolors de Vic (1724-1728), que encara reproduïx més clarament la forma concèntrica del creuer, amb l'aplicació d'una nau molt reduïda per a la ubicació d'un cor alt i un nàrtex.⁷⁶⁶ De totes maneres, cap dels dos mostra un ús exclusivament presbiteral del creuer, com tampoc ocorre a l'església dels paüls de Gènova, en què es pot observar que els laterals del creuer servien per ubicar-hi altars (il. 78) i no pas el cadirat dels paüls, el qual s'emplaçava al presbiteri profund de la capçalera.

Per tant, considerem evident que la presència de Bernardo della Torre a Barcelona propicià una transferència de models i coneixements a l'hora d'abordar les construccions dels temples dels paüls empreses a la ciutat comtal i a Roma a partir del 1724, però també cal atestar que les influències per a la confecció de la traça barcelonina no es degueren únicament a la coneixença dels paradigmes arquitectònics fets servir als temples italians dels paüls, en poder-se relacionar amb solucions constructives emprades a Barcelona de forma coetània.

La resta de característiques arquitectòniques que s'observen als temples de la Missió del territori peninsular seguiren les tendències constructives catalanes implementades durant el Barroc. Així doncs, Josep Renart esmentava que la major part de temples moderns, com Betlem, Santa Marta, Mare de Déu de la Mercè i Sant Agustí, disposaven de tribunes al damunt de les capelles i un cor elevat als peus del temple, amb motiu de la tradició arquitectònica i de la voluntat dels propis frares a l'hora de concebre les traces, un aspecte que, per altra banda, Renart criticava a inicis del segle XIX, en preferir espais interiors alliberats d'elements arquitectònics que poguessin atapeir la zona de la nau.⁷⁶⁷

En el cas dels paüls aquests elements foren presents a l'interior dels seus temples, com també implementaren la ubicació de les dues estances que flanquejaven habitualment els presbiteris a Catalunya durant el Set-cents,⁷⁶⁸ per tal d'ubicar-hi una sagristia i una altra capella.

---

⁷⁶⁵ GARGANTÉ 2006, p. 283

⁷⁶⁶ *Ibid.*, p. 284

⁷⁶⁷ GARGANTÉ 2007, pp. 66-68

⁷⁶⁸ GARGANTÉ 2006, p. 283

Pel que fa a les capelles laterals, els plànols dels temples de la Missió rebel·len que aquestes no van estar mai connectades entre sí per un passadís independent de la nau i que, en el cas de les esglésies barcelonines, aquesta obra es degué a la intervenció dels militars quan es modificà l'ús de les cases per a exercir un servei hospitalari i carceller. Per tant, no seria un element a partir del qual valorar similituds amb el temple de Montecitorio, a diferència del que defensa Pistolesi.⁷⁶⁹

Amb relació a l'exterior de l'església, la utilització de dues torres simètriques de planta quadrada flanquejant la façana principal del temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu fou una solució que algunes esglésies, però sobretot parròquies i catedrals catalanes i llevantines empraren durant el Barroc, tot i que no era gens habitual en l'arquitectura de la Missió.⁷⁷⁰ De fet, la traça de l'església construïda a la segona Casa de la Missió a Barcelona (il. 81) i el contracte per al bastiment del temple dels paüls a Guissona demostra que els paüls es volien limitar a l'edificació d'una sola torre, com a Palma i a Reus.

Tampoc es repetí en cap dels conjunts catalans ni en el balear el recobriment exterior de la cúpula amb rajoles vidriades de colors. Per a la resolució de l'aspecte extern de les mitges taronges a les cases de la Missió a Palma i a Reus s'optà per ocultar la cúpula amb un tambor de planta quadrada i una teulada d'estructura piramidal, tal com es feia servir a l'arquitectura dels carmelites descalços al segle XVII a Catalunya. D'altra banda, tot i que el disseny de la segona Casa de la Missió a Barcelona contemplava una resolució cupular molt similar a la primera casa barcelonina, la construcció cenobial quedà incompleta arran dels fets del 25 de juliol de 1835 i la resolució del temple divergí de forma contundent respecte del plànol original, pel que la cúpula quedà oculta a l'exterior amb un tambor quadrangular i una teulada piramidal, com a les cases de Palma i Reus (il. 82).

---

⁷⁶⁹ PISTOLESI 2016b, p. 58

⁷⁷⁰ PISTOLESI 2016b, p. 59. Alguns exemples sobre la duplictat de torres a Catalunya els conformarien l'església de Sant Andreu a Manresa (1792-1795), l'església parroquial de Sant Julià de l'Arboç (1629-1647) i les dues torres de la basílica de Santa Maria del Mar (1496-1674)

II. 81. Josep Borrell, *Façana de l'església i la segona Casa de la Missió a Barcelona*, 1829. AHCB, Obreria, 1C.XIV-103

II. 82. Carlos Pérez de Rozas, *Presó de Reina Amàlia, antigament segona Casa de la Missió a Barcelona*, 05-III-1986. AFB, bcn005506

5.7. Conclusions parcials

Un cop conegudes les característiques del temple barceloní i havent realitzat les observacions oportunes sobre les similituds i dissemblances en la construcció de les esglésies de la Missió, considerem que podem donar contestació a una de les preguntes definides a l'inici de la recerca, és a dir, a la qüestió de si es pot parlar d'un estil arquitectònic definit per la Congregació de la Missió entre els segles XVII i XVIII i aplicat a les cases construïdes al Principat i a Mallorca.

Tenint en compte els dictàmens donats per sant Vicenç de Paül i els superiors generals en relació al bastiment de les cases de la congregació, el sacerdot Félix Contassot l'any 1959 arribava a la conclusió que no es podia parlar d'un estil de la Missió.⁷⁷¹ Pel que fa a Catalunya, considerem que la valoració dels contractes, preus fets i altres documents en què es facilitaven les indicacions per a la construcció de les cases a Guissona i a Barcelona permeten observar que tampoc es disposava d'un cànon arquitectònic que determinés la uniformització de les seves cases o els seus temples, ni pel que fa a les mesures dels edificis ni pel que respecta als esquemes compositius. En el cas de Barcelona, el 1829 es va estipular la voluntat d'adaptar la situació interna i les característiques de l'antic temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu a la nova església que havien de bastir els paüls a la ciutat, en considerar-se una solució oportuna i adient des d'un punt de vista funcional; tot i que no ocorregué el mateix amb el cenobi, en voler compartimentar molt més les àmplies sales que caracteritzaven la primera casa a Barcelona per evitar una possible adaptació de l'edifici als usos sanitaris que fossin precisos per a la ciutat en un futur.⁷⁷²

En observar les característiques estructurals que comparteixen els cinc temples estudiats, considerem que per a la concepció de la major part dels elements arquitectònics que conformaven les esglésies i les cases del Principat s'adoptaren solucions contrareformistes, comunes a la resta d'ordes mendicants, en favor de la senzillesa, severitat i austeritat. Així ho observàvem amb la projecció de les naus úniques amb

---

⁷⁷¹ CONTASSOT 1959, p. 46

⁷⁷² «No dejará igualmente V.A. de advertir una multitud impropia de paredes de ladrillo de llano, que á cortas eo irregulares distancias cruzan de la una a la otra pared de afuera; mas se han formado con el doble objeto de fortificar y ligar la obra y de colocar sobre ellas los maderos, á fin de impedir con esto que, derribando tabiques, resulten salas grandes, y nos viesemos otra vez en los mismos trabajos que con la casa antigua; y por la misma razón se haran los corredores y aposentos más angostos de lo que parece requerir la naturaleza del establecimiento», a ARABASF, Comisión de arquitectura (1818-1861), sig. 2-32-2, *Casa é iglesia para la Congregación de la Misión en Barcelona*, 1829, s.f.

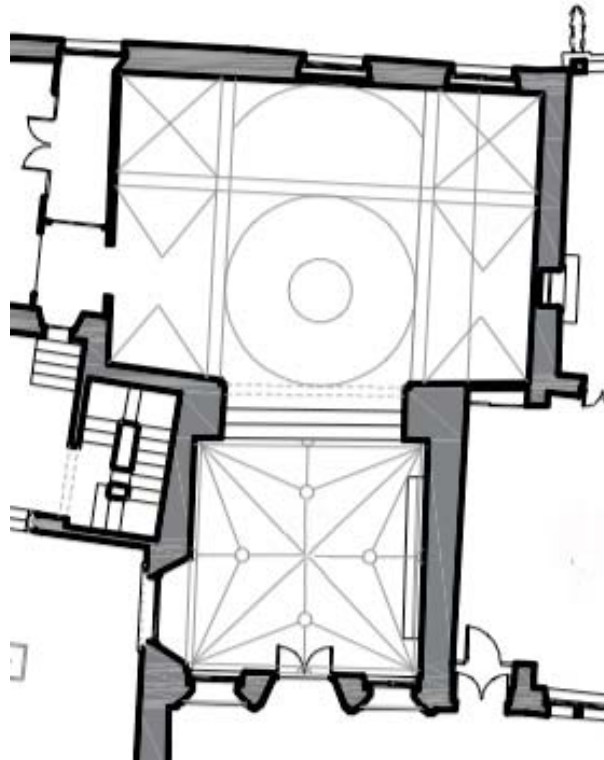
capelles laterals entre els contraforts, tribunes al damunt de les capelles, cor alt als peus de l'església, cobertes de volta de canó amb llunetes, cúpules coronant el creuer, dues estances flanquejant l'altar major i l'ús d'un ordre arquitectònic senzill per als paraments dels temples.

També foren elements comuns o habituals en les construccions cenobials de la península entre els segles XVI i XVIII espais com el claustre obert per arcs de mig punt amb galeries cobertes per volta d'aresta i la presència de dependències conventuals al voltant dels corredors cenobials, com la porteria, les cel·les, el refetor i la infermeria. Així doncs, malgrat que amb motiu dels ministeris desenvolupats per la congregació, comptaven amb estances específiques del seu institut, com el seminari amb una capella interior o la sala de conferències eclesiàstiques, la seva concepció arquitectònica no quedava regida per cap normativa.

Considerem, tanmateix, que hi ha certs preceptes a l'hora d'abordar la projecció dels seus temples que, malgrat no basar-se en cap regla congregacional escrita, són particulars en les seves edificacions i aplicats en diverses ocasions, amb motiu del seu ajust als usos de les comunitats. Aquest seria el cas de la tendència a ubicar les esglésies a l'interior dels cenobis o la projecció d'un creuer de dimensions considerables i un transsepte gairebé inexistent a l'àrea presbiteral del temple. De totes maneres, hem demostrat que aquests aspectes es podien observar en altres conjunts i projectes eclesiàstics barcelonins que no estaven vinculats a la Congregació de la Missió, com el que fra Jaume de Sant Agustí realitzà per als oratorians el 1710. Tot i així, no a totes les cases es varen complir les mateixes disposicions, com així ho demostrava la construcció del conjunt de Guissona, per exemple, en el qual l'església comptava amb una porta d'ingrés directe al temple des de l'exterior del recinte.

Pel que fa a l'aspecte vinculat amb els possibles tracistes de la congregació i tal com hem advertit anteriorment, les comunitats de paüls a Catalunya i a Palma, de la mateixa manera que ocorria a Itàlia, comptaven amb sacerdots i germans coadjutors que podien ser artífexs de projectes arquitectònics puntuals, si bé els empresaris de l'obra sovint foren mestres de cases que no pertanyien a les comunitats dels paüls, com Damià Riba i Andreu Bosch en el cas català i Lluç Mesquida (1695-1762) i Antoni Mesquida (1731-1812) en el cas mallorquí. Com hem advertit anteriorment, Marià Carbonell constatà l'existència d'almenys un tracista de la congregació, el català Francesc Badia, que

transcendí l'àmbit constructiu d'aquest institut religiós per emprendre l'ampliació de la capella de Sant Jordi i la torre del rellotge del palau de la Generalitat. Tot i això, el fet de no comptar amb trets formals singulars i significatius a l'hora de plantejar l'arquitectura de la Missió, no permet valorar similituds entre les obres de la congregació i l'empresa realitzada per Badia al palau de la Generalitat.

Il. 83. Francesc Badia, *Ampliació de la capella de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya*, 1768.
Autor: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions
Publicat a: GENERALITAT DE CATALUNYA 2018, s. p.

Com es pot observar en l'ampliació de la capella projectada pel germà Badia (il. 83), l'autor concebé un espai rectangular més ampli que la capella quadrangular realitzada per Marc Safont entre el 1433 i el 1434 i traslladada per Antoni Carbonell entre el 1545 i el 1548 al segon pis del palau. L'espai, alçat amb quatre graons respecte al nivell de la capella gòtica, fou emprat com a presbiteri, amb un tram principal de planta quadrada que fou cobert amb una cúpula hemisfèrica sense tambor, mentre que la resta de trams es bastiren amb un quart de volta de petxina per la zona de l'absis, i voltes d'aresta i de canó

rebaixades per la resta de trams.⁷⁷³ Tot i que desconeixem l'ús que es donà a aquests àmbits laterals en un origen, actualment s'empren per situar-hi el cadirat de la capella, una funció anàloga a la que empraren els paüls per a la zona presbiteral de la seva església i l'única similitud que trobem entre els dos espais.

En relació amb la labor que Badia pogué executar al conjunt dels paüls, considerem probable que s'encarregués de la projecció de les estances de la sagristia i la capella de les conferències, adherides al mur de ponent de l'església i empreses al voltant dels anys 60 del segle XVIII. També podria haver supervisat altres obres de remodelació de les sales que conformaven el conjunt cenobial a partir de l'últim terç del Set-cents, com el nou seminari inaugurat el 1777, si bé, com ja hem comentat anteriorment, en ser un membre de la comunitat, Badia no percebé cap remuneració que pogués quedar plasmada als llibres de comptes, com tampoc n'hem localitzat referències a la resta de documents que hem buidat als arxius de la comunitat.

Per últim, respecte a la hipòtesi sobre la possible intervenció d'un enginyer militar en la projecció de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, considerem que, tot i que la recerca documental no ha pogut esclarir l'autoria del disseny del temple, la participació d'un enginyer actiu a Barcelona amb motiu de la presència del germà Philippe-Emmanuel de Bette a la comunitat seria poc plausible. D'una banda, perquè probablement els plànols es varen projectar el 1710 i, per altra banda, perquè la comunitat comptava amb la presència de l'arquitecte Bernardo della Torre el 1724 i el 1736 a Barcelona, el qual pogué revisar els plànols abans d'emprendre l'obra de l'església i fer-ne les apreciacions necessàries sense comportar cap despesa per a la comunitat.

---

⁷⁷³ CARBONELL 2015, vol. 1, p. 62; vol. 2, p. 500

6. Patrimoni artístic: obres i mobiliari litúrgic

Capítol 6. Patrimoni artístic: obres i mobiliari litúrgic

Els documents pertanyents a l'arxiu de la Casa de la Missió a Barcelona permeten copsar la capacitat de la congregació per comissionar l'elaboració d'obres d'art de forma gradual al llarg del segle XVIII. Si bé el vot de pobresa i el caràcter gratuït de les seves missions limitaven l'avançament de les obres i l'encàrrec directe d'objectes destinats a l'ornament cenobial i eclesiàstic, el fet de comptar amb germans llecs com Philippe-Emmanuel de Bette, que donà les seves rendes per a la finalització de la construcció, així com la devoció de nombrosos feligresos que desitjaven propiciar comoditat i dignitat a la casa on rebien els exercicis espirituals, feu possible la comissió d'obres a alguns dels artistes amb més renom de la ciutat.

Tal com adverteix Frédéric Jiméno en el seu estudi sobre el programa pictòric que conceberen els membres de la Congregació de la Missió per a la casa mare de Sant Llàtzer a París, reconstruir metòdicament el mobiliari d'un convent parisenc i el seu embelliment successiu pot semblar un exercici d'erudició quelcom arcaic, si bé la gran riquesa bibliogràfica de què es gaudeix ho permet.⁷⁷⁴ En el cas de la Casa de la Missió a Barcelona, tenint en compte les nombroses vicissituds que comportaren la disgregació del seu patrimoni, els pocs vestigis conservats i les pèrdues dissortades del mobiliari, així com les minses referències documentals al respecte, aquesta tasca esdevé una mica més complexa.

Per tal d'estructurar la descripció i l'estudi de l'ornamentació del conjunt i, en especial, de la seva església, hem considerat precís dividir el capítol en diferents parts. Per una banda, analitzem quins són els elements d'iconografia vicenciana que es repeteixen i que caracteritzen les peces documentades; per després abordar l'aproximació a l'aparell ornamental que pretenia embellir i afavorir la devoció dels membres i assistents a la Casa de la Missió del carrer Tallers, incloent-hi l'estudi del conjunt de pintures murals que encara es conserva a l'església.

---

⁷⁷⁴ JIMÉNO 2018, p. 111

6.1. Elements de la iconografia vicenciana

Un dels motius primordials de la iconografia vicenciana el conforma la imatge del seu fundador, sant Vicenç de Paül (1581-1660). Durant el Set-cents i el Vuit-cents les cases de la Missió a Catalunya, de la mateixa manera que les seves homònimes a Itàlia, França i Polònia, comissionaren directament i indirectament obres que celebraven el seu fundador i que donaven a conèixer la seva història i la seva labor als feligresos que freqüentaven les cases d'aquest institut; sobretot arran de la seva beatificació (1729) i canonització (1737).

Mentre al segle XVII es varen fer els primers retrats de bust del sant, durant el segle XVIII se'l va representar sobretot com a missioner i evangelitzador de pobres i no fou fins al segle XIX en què la seva iconografia es va caracteritzar pel caire caritatiu del sant i per l'acompanyament d'infants expòsits. Les obres mostraven al fundador vestit amb sobrepellís i estola i, de vegades, amb un solideu al cap, mentre ostentava una creu a la mà i tenia un llibre dels evangelis o de les regles de la congregació als seus peus. Tanmateix, cal remarcar que els atributs relacionats amb la indumentària no permeten distingir-lo d'altres sants de l'època i són més aviat els trets fisonòmics els que faciliten la seva identificació. Les faccions amb què se sol representar són similars en tots els seus retrats, ja que se'l plasma com un home d'edat avançada, amb un nas i front amplis, llavis primers, barba tallada i una actitud plàcida amb motiu del seu somriure.

Pel que fa a les biografies que s'empraren com a fonts textuais per a les obres que analitzarem, cal notar que la primera fou publicada el 1664 pel prevere Louis Abelly (1603-1691), amic i deixeble de sant Vicenç de Paül. En ella inclogué una breu descripció del seu aspecte físic i es considera un dels referents més fiables per conèixer l'aparença d'aquest personatge. La seva fortuna hagiogràfica també es veié afavorida per la traducció de la biografia d'Abelly a l'italià per part de l'oratorià Domenico Acami (1640-1695) a Roma el 1677 i a l'espanyol pel frare Juan del Santísimo Sacramento (1640-1701) el 1701.

— Representacions pictòriques del sant

Els primers retrats de bust del sant foren obra de l'artista Simon François de Tours (1606-1671) i es varen realitzar cap al 1650, en vida del fundador. El primer oli, el qual es conserva a la sagristia de l'església de Sant Llätzer a París, mostra al sant amb l'hàbit de ciutat, és a dir, amb un solideu negre, un coll de camisa ampli de color blanc i una sotana i una capa

negres. En canvi, el segon retrat presenta al fundador només amb un sobrepellís i actualment es conserva a la casa de les Filles de la Caritat de Moutiers-Saint-Jean. Les obres mostraven similitud fisonòmica amb la descripció d'Abelly i foren traduïdes al gravat el 1660 per Nicolas Pitau i el 1663 per Pierre van Schuppen; pel que, a partir de llavors, la seva imatge es va difondre ràpidament entre les diferents cases de la Missió franceses, italianes i poloneses (il. 88).⁷⁷⁵

Quant al territori hispànic, podem constatar que el retrat de Vicenç de Paül vestit amb sobrepellís es va difondre a partir del 1701 amb la traducció de la vida del venerable Vicenç de Paül que publicà fra Juan del Santísimo Sacramento. Aquesta venia acompanyada del retrat de Simon François, traduït al gravat per Charles de la Haye (il. 87), el qual també havia acompanyat el text de la vida del fundador publicat el 1677 pel pare felipó Domenico Acami a Roma.⁷⁷⁶ Tanmateix, hem pogut observar que un tercer gravat, derivat de l'obra de Simon François, però afegint en la seva indumentària una estola (il. 89) també fou emprat per plasmar la imatge de sant Vicenç de Paül en àmbit espanyol (il. 90).

Pel que fa als retrats encarregats per a la Casa de la Missió a Barcelona, la primera obra que coneixem és documentada el 1724 a l'inventari de béns del conjunt dels paüls i va ser descrita únicament com un quadre del venerable Vicenç de Paül.⁷⁷⁷ Al mateix escrit, però, es feia constar l'existència de cinc estampes grans i vint-i-set de petites del fundador a la llibreria.⁷⁷⁸

L'octubre de 1729, amb motiu de l'erecció d'una capella que celebrava la beatificació de Vicenç de Paül, la comunitat barcelonina va pagar 7 lliures i 10 sous per a la concepció d'una nova effigie del beat.⁷⁷⁹ Així mateix, el desembre de l'any 1730 es constatava en el llibre de comptes que havia arribat des de França a Barcelona un quadre que representava al fundador, el qual fou retornat al seu lloc d'origen el desembre de 1731.⁷⁸⁰ Les anotacions evidencien, doncs, que se seguien models iconogràfics francesos per concebre els quadres del fundador que havien d'ornamentar la Casa de la Missió, però que es contractaven pintors locals o es demanava a un membre de la comunitat versat en pintura

---

⁷⁷⁵ ALBANESI 2017, pp. 18-19

⁷⁷⁶ Domenico Acami, *Vita del ven. servo di Dio Vincenzo de Paoli*. Roma, Francesco Tizzoni, 1677

⁷⁷⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 161

⁷⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 169

⁷⁷⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (06-X-1729)

⁷⁸⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (29-XII-1730 i 29-XII-1731)

que realitzés els quadres seguint el model enviat, per tal de poder retornar l'original un cop acabada l'obra.

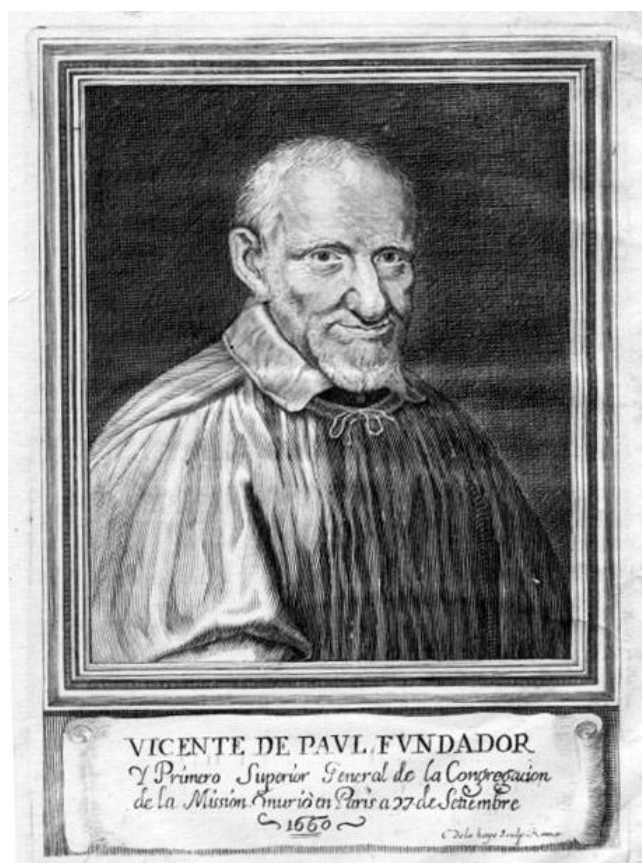
Més endavant, a l'inventari de 1736, s'enumeraren tres nous quadres del beat que havien arribat a la Casa de la Missió de Barcelona entre l'any 1732 i el 1736. El primer mostrava a sant Francesc de Sales amb Vicenç de Paül i les monges de la Visitació; el segon a Vicenç de Paül de mig cos assegut a una cadira; i el tercer, de gran qualitat, mostrava el bust del fundador situat en un marc daurat.⁷⁸¹ Aquesta última obra molt probablement es tractava del retrat que el sacerdot Policarpo Ferrari (1673-1744) havia portat des d'Itàlia el 1733, en prendre possessió del seu càrrec com a superior de la casa de Barcelona, i per al qual la comunitat catalana aportà els panys d'or necessaris per daurar el seu emmarcat.⁷⁸²

Per últim, també caldria tenir en compte els retrats del fundador que van ser representats a les superfícies de les dues cúpules del temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. La primera mitja taronja, realitzada al voltant del 1752, mostra el fundador observant la Santíssima Trinitat i l'ascensió de la Verge, i queda envoltat per diversos personatges sants i màrtirs que també foren representats a la base de la cúpula. Se'l va representar vestit amb el sobrepellís, estola i el coll de camisa blanc sobresortint per damunt de la sotana negra de sacerdot (il. 91). En canvi, en la composició plantejada per Flaugier a la segona cúpula, realitzada el 1801, observem a Vicenç de Paül amb el cap cot i els braços creuats damunt del pit, en actitud humil, mentre és elevat per uns àngels a la glòria, en què l'esperen la Verge, sant Josep i la Santíssima Trinitat. En aquest cas també va vestit amb una sotana negra, al damunt de la qual porta un sobrepellís sense mànigues i una estola (il. 92). Pel que fa als trets fisonòmics de les dues composicions, aquests remetent a les característiques plasmades als quadres de Simon François de Tours.

---

⁷⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 162

⁷⁸² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (28-I-1734)

II.87. Charles de la Haye, *Retrat de Vicenç de Paul*, c. 1701.
Publicat a: Juan del Santísimo Sacramento, *Vida de Vicente de Paul*, 1701, s.p.

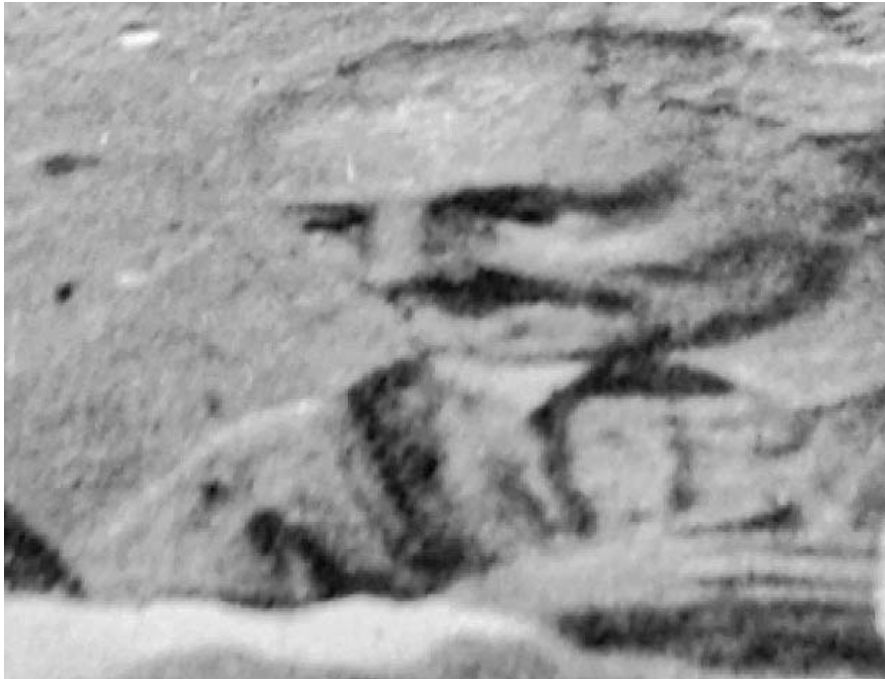
II. 88. Gérard Edelinck, *Retrat de Vicenç de Paul*, c. 1660
(a partir de la pintura de Simon François)
Font: Bibliothèque nationale de France, Reserve QB-201 (44)-Fol

II. 89. Gabriel Francois Louis Debrie, *Vera effigie de St. Vicenç de Paül*, 1738.
Font: Biblioteca Nacional de Portugal, e-3817-p

II. 90. Anònim d'escola espanyola (atrib. Antoni Viladomat), *Retrat de sant Vicenç de Paül*, s. XVIII. Subhastat a Setdart, III-2018, lot núm. 35055650
Font: Setdart

Il. 91. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Sant Vicenç de Paül observant l'assumpció de la Verge*, c. 1742-1752 (detall de la cúpula estructural de la parròquia de Sant Pere Nolasc). Foto: Joan Benavent, 1945
Publicat a BENAVENT 1945b, p. 106

Il. 92. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Vicenç de Paül és elevat a la glòria celestial*, 1801 (detall de la cúpula paredada de la parròquia de Sant Pere Nolasc). Foto: Trisha Sajulga, 2017

A banda dels retrats, la comunitat barcelonina també encarregà obres que representaven els fets més destacables de la vida del sant. Així doncs, els llibres de comptes del 1747 ens revelen la intenció de la comunitat de recaptar el numerari suficient per poder encarregar un quadre de gran qualitat sobre el fundador,⁷⁸³ el qual finalment realitzà Antoni Viladomat el 1750 per un import de 168 lliures. L'obra mostrava a Vicenç de Paül entregant la regla als seus deixebles i es va situar a la capella dedicada al fundador que hi havia a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.⁷⁸⁴ Es tractava d'un tema iconogràfic habitual pel que fa a la vida del sant i era present en obres situades en altres cases i esglésies italianes, com demostra el quadre de Giacomo Zanetti (1683-1754) present a la sagristia de la parròquia de Ghedi, a Brescia (il. 95) o el dibuix del pintor bolonyès Aureliano Milani (1675-1749) sobre el mateix tema, el qual va ser traduït al gravat per Girolamo Frezza i es conserva al Collegio Leoniano dels paüls a Roma.

És probable que aquest no fos el primer cop que Viladomat empenia un tema d'aquestes característiques, ja que el 1733 se li atribueix també la realització d'un quadre sobre la prèdica del beat Vicenç de Paül per a la capella dels Dolors de la seu de Girona (ils. 93-94). Aquesta iconografia prenia com a model obres anteriors realitzades a les cases italianes, com La prèdica del beat Vicenç de Paul als camps francesos, realitzada pel pintor Aureliano Milani el 1729 i destinada a l'església de Montecitorio a Roma.⁷⁸⁵ El quadre de la seu gironina es realitzà amb motiu de la seva beatificació i fou un encàrrec promogut pels germans i canonges Cristòfol (†1733) i Genís Pagès (†1738), els quals no eren eclesiàstics vinculats a la Congregació de la Missió, però se sentien pròxims a la caritat i a l'ofici pastoral que encarnava el fundador de la congregació.⁷⁸⁶

Entre el 1731 i el 1733, amb motiu de la seva beatificació i de la voluntat de la congregació de fer-lo sant, la seva fortuna iconogràfica es va veure afavorida en encarregar-se una sèrie de 12 llenços relatius als episodis més destacats o exemplars de la seva vida per a l'església de Sant Llàtzer a París, els quals donaren una nova empenta a la veneració pública del personatge.⁷⁸⁷ Tot i que és possible que les traduccions al gravat d'aquestes obres fossin enviades a la casa de Barcelona, no coneixem referències documentals al respecte.

---

⁷⁸³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-II-1747)

⁷⁸⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (22-IV-1750 i 22-V-1750); CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. V, pp. 239-240

⁷⁸⁵ LODA 2017, p. 35

⁷⁸⁶ BOSCH 1990, p. 153; MIRALPEIX 2014, pp. 118-119; 312

⁷⁸⁷ JIMÉNO 2018, pp. 120-121

El que sí que hem pogut constatar és que entre el 1732 i el 1736 els paüls feren representar un quadre sobre la trobada de sant Francesc de Sales (1567-1622), bisbe de Ginebra i fundador de l'Orde de la Visitació de Santa Maria, amb Vicenç de Paül i les monges de la Visitació. L'obra estava situada a l'església de la Casa de la Missió, molt probablement a la capella dedicada a sant Francesc de Sales que hi havia al costat de l'altar major. El tema iconogràfic representat al quadre està relacionat amb un episodi biogràfic de Vicenç de Paül, ja que es feia referència al moment en què sant Vicenç fou nomenat superior de la Visitació per part de sant Francesc de Sales;⁷⁸⁸ un càrrec que exercí des del 1622 fins a la seva mort en col·laboració amb Joana Francesca de Chantal (1572-1641).

Tot i que no coneixem més detalls sobre l'obra situada al temple del carrer Tallers, hi ha un quadre d'aquesta mateixa temàtica conservat a França, realitzat pel pintor Jean Restout II (1692-1768), titulada *El beat Vicenç de Paül nomenat per sant Francesc de Sales superior de la Visitació*, la qual data del 1732 i es conserva actualment a l'església de Santa Margarida de París, dintre del cicle de 12 quadres sobre la vida del sant. L'obra es pogué arribar a conèixer a partir del gravat realitzat poc després per Pierre Dupin (c. 1690-1751). Així mateix, a Itàlia es conserva l'obra de Giacomo Antonio Boni (1688-1766), *Sant Francesc de Sales presenta sant Vicenç de Paül com a director de les monges de la Visitació a santa Joana Francesca de Chantal*, conservat a l'església de la Missió de Gènova.⁷⁸⁹ En el cas hispànic, l'any 2014 va sortir a subhasta a la casa Balclis un quadre d'escola espanyola del segle XVIII que mostrava a Vicenç de Paül tenint una visió de sant Francesc de Sales i santa Joana Francesca de Chantal, els quals, situats damunt dels núvols, observaven la Santíssima Trinitat (il. 96).

A banda d'aquest episodi biogràfic, l'estreta relació d'amistat entre sant Francesc de Sales i sant Vicenç al llarg de la seva vida implicà que sant Francesc fos representat com un dels personatges principals de la composició realitzada per Flaugier el 1801 a la cúpula del temple dels paüls (il. 97); i, fora de l'àmbit vicencià, també es fa present a l'església del convent de Sant Francesc de Paula a Barcelona, on s'ostentava una imatge de sant Vicenç de Paül en una de les seves capelles, com a membre agregat a la tercera orde dels mínims, juntament amb sant Francesc de Sales.⁷⁹⁰

---

⁷⁸⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 162

⁷⁸⁹ LODA 2017, p. 36

⁷⁹⁰ BRUB, ms. 2150/2, f. 17v

Il. 93. Capella dels dolors de la catedral de Girona. Foto: Enric (Enfo), 2014. Font: Wikipedia Commons

Il. 94. Antoni Viladomat (atrib.), *Prèdica del beat Vicenç de Paül*, c. 1733. Girona, capella dels dolors de la catedral de Girona. Foto: Ideart Restaura s.l., 2008 <<http://www.ideartrestaura.com/project/2008-restauracio-de-la-capella-gotica-pedra-i-morters-dels-dolors-i-retaule-barroc-de-la-catedral-de-girona/>>

Il. 95. Giacomo Zanetti, *Sant Vicenç de Paül consigna la regla dels Pares de la Missió i les Filles de la Caritat*, mitjans s. XVIII. Ghedi (Brescia), Sagristia de la parroquia de Santa Maria Assumpta. Publicat a: LODA 2017, p. 163

Il. 96. Escola espanyola, *La visió de Sant Vicenç de Paül, amb sant Francesc de Sales i santa Joana Francesca de Chantal*, segle XVIII. Foto: Balclis. Publicat a: *Catàleg de la Subhasta de joies, rellotges, antiguitats, pintura i escultura a Balclis Barcelona*, 27-II-2014, p. 124, ref. 1251.

Il. 97. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Francesc de Sales*, 1801 (detall de la cúpula paredada de la parròquia de Sant Pere Nolasc). Foto: Trisha Sajulga, 2017

— Gravats i estampes

Pel que fa als gravats concebuts a Barcelona, actualment es conserva una làmina del sant elaborada per Domènec Pauner i Altés (act. 1720-1783), en què se'l representa a partir del tipus iconogràfic evangelitzador, és a dir, vestit amb sobrepellís i estola i exposant, com a atributs principals, un crucifix amb la mà i un llibre als peus, el qual conté la inscripció «Spiritus domini super me evangelizare pauperibus misit me», lema de la Congregació de la Missió. A banda d'això, el nimbe de santedat que rodeja el seu rostre i un filacteri representat davant del núvol que enlaira al protagonista amb el text «S. Vincentius a Paulo cong. missionis fund.», l'identifica com a sant i situa la concepció de la planxa amb data posterior a 1737, any de la seva canonització. També són gravades tres assutzenes sostingudes per un àngel, les quals al·ludeixen a la puresa del personatge (il. 98).

Les planxes que fins al 1736 mostraven la imatge del beat Vicenç de Paül hagueren de ser modificades amb motiu de la canonització del fundador, per tal de poder enviar les làmines del flamant sant a les cases que eren erigides arreu del territori i així afavorir la difusió de la seva imatge, com va ocórrer amb la casa de Palma de Mallorca el 1737.⁷⁹¹

---

⁷⁹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (foren estampades per impressors barcelonins com Mauro Martí el 25-VII-1737 o Joan Piferrer el 08-I-1738)

Al llarg del segle XVIII també es feu l'encàrrec de noves planxes per tal de renovar aquelles que quedaven obsoletes. Així, el 1767 es documentava la remuneració a un gravador anònim per fer una nova planxa de Vicenç de Paül per un valor de 24 lliures, 18 sous i 9 diners;⁷⁹² i el 1790 se'n va encarregar una altra per 71 lliures i 5 sous.⁷⁹³ Una d'aquestes devia mostrar forçosament al fundador amb els atributs i l'esquema compositiu que presentava l'escultura del sant realitzada per Pietro Bracci (1700-1773) a la basílica de Sant Pere del Vaticà el 1754, ja que una de les planxes de la casa barcelonina era coneguda com la del sant Vicenç del Vaticà.⁷⁹⁴ L'obra de Bracci mostrava la figura en actitud predicadora, amb el crucifix sustentat a la mà dreta i el dit índex de l'altra apuntant al cel, així com un llibre obert als peus amb el lema de la Congregació de la Missió. L'escultura fou gravada promptament per Pietro Campana (1727-1779) i, com s'ha pogut observar, es va convertir en un model compositiu seguit de forma generalitzada per concebre les noves imatges del sant (il. 99).

Il. 98. Domènec Pauner, *Sant Vicenç de Paül*, 1737-1787. Font: BRUB, 07 XVIII-6938-5

Il. 99. Pietro Campana, *S. Vincentio a Paulo in Basilica Vaticana*. Roma, c. 1754. Font: Istituto Nazionale per la Grafica, FC37237

⁷⁹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (03-II-1767)

⁷⁹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (06-III-1790)

⁷⁹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (27-IV-1804)

La primera talla del sant que coneixem conservada a Catalunya és l'escultura situada al retaule de la capella de la Mare de Déu dels Dolors de la seu de Girona, anteriorment dedicada a sant Vicenç (il. 100). L'obra va ser realitzada el 1717 per Pau Costa i costejada pel canonge Cristòfol Pagès (†1733), en el mateix emplaçament en què se situà el quadre de la prèdica de sant Vicenç de Paül atribuït a Viladomat.⁷⁹⁵ De totes maneres, la hipòtesi que podria tractar-se de Vicenç de Paül fou proposada el 1953 per Jaume Marquès⁷⁹⁶ i de moment no s'ha localitzat cap document que especifiqui que la imatge encarregada correspongui al sant. D'altra banda, el tipus iconogràfic que Costa feu servir no té gaire a veure amb el gravat de Charles de la Haye i desconeixem quin referent pogué emprar a l'hora de realitzar-la.

Sobre les talles escultòriques pertanyents a la Casa de la Missió de Barcelona, un document redactat el 1753 constata l'existència d'una imatge de vestir del sant que comptava amb un sobrepellís i una estola i que cada 19 de juliol, amb motiu de la seva festivitat, s'exposava a l'altar major del temple.⁷⁹⁷ A més a més, el 1756 es feu projectar un nínxol a la porteria de la Casa de la Missió en què també s'exposava una imatge del fundador.⁷⁹⁸ Tot i que no coneixem més detalls al respecte, el 1816 el baró de Maldà feia constar que a la porteria de la Casa de la Missió encara hi havia el nínxol que mostrava la imatge del sant Vicenç de Paül.⁷⁹⁹

La capella del fundador que hi havia a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu també fou l'emplaçament d'un retaule dedicat al sant i del qual únicament se sap que fou sobredaurat i que tenia una imatge seva, la qual podria correspondre al quadre realitzat el 1750 per Antoni Viladomat o a una imatge escultòrica. Després de la partida dels paüls el 1824 a la torre de la Virreina de Gràcia, el retaule fou adquirit per les monges del monestir de Valldonzella, les quals substituïren la imatge de sant Vicenç per la d'una Assumpta, un sant Benet i un sant Bernat, que provenien de l'antic retaule del monestir que havia estat

---

⁷⁹⁵ BOSCH 1990, p. 153; MIRALPEIX 2014, pp. 118-119, 312-313

⁷⁹⁶ MARQUÈS CASANOVAS 1953, p. 288; PÉREZ SANTAMARÍA 1988, p. 276; ROIG I TORRENTO 1990, pp. 167 i 233

⁷⁹⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, aprobado en 1753*)

⁷⁹⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (20-XI-1756); AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26 (19-VII-1816)

⁷⁹⁹ AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26 (19-VII-1816)

projectat per l'escultor Carles Grau. L'estructura del retaule fou restaurada l'any 1886, però finalment va resultar cremada durant la Setmana Tràgica del 1909.⁸⁰⁰

Pel que respecta a la imatge del sant que havia ornamentat el retaule, no hem pogut localitzar cap dada que la descrigui, que especifiqui el suport de l'obra o que indiqui el seu parador. Si bé seria possible valorar que les Filles de la Caritat, branca femenina fundada per sant Vicenç de Paül i present a Barcelona des del 26 de maig de 1790, podrien haver estat les destinatàries de la talla, les peces que aquestes conserven no semblen correspondre's amb l'obra documentada. A finals del segle XIX, quan les germanes van incorporar-se al personal d'assistència que residia a l'Hospital Militar del carrer Tallers, varen aportar diverses obres que enriquiren l'església i entre les quals hi havia una imatge de 1,56 metres d'alçada que consideraven del sant (il. 101) (Racó històric provincial de les Filles de la Caritat a Maria Reina, inv. núm. 07-0000-0160). De totes maneres, si analitzem aquesta escultura, atribuïda a Lluís Bonifaç i Massó (1730-1786), més aviat recorda per la seva aparença i indumentària a sant Gaietà de Thiene o sant Francesc Xavier, ja que vesteix una sotana negra de coll alt, cenyida a la cintura amb una faixa, en la qual no podem saber a quin costat cau el nus, una túnica, un solideu al cap i un crucifix a la mà. Així doncs, no duu l'ampli coll blanc de camisa que, com ja hem comentat, caracteritzava la representació de la vestimenta de Vicenç de Paül des del segle XVII i que ja era emprada a les imatges catalanes a mitjans del segle XVIII. A més, les característiques fisonòmiques s'aproximen més a l'aparença d'aquests sants, com demostren gravats com el de la mort de sant Francesc Xavier realitzada per Benoît Farjat (1646-1724) segons el quadre de Giovanni Battista Gaulli el 1676 o la *Vera Effigie* de sant Gaietà gravada per Giovanni Battista Brustolon al segle XVIII.

---

⁸⁰⁰ PAULÍ MELÉNDEZ 1972, pp. 116-117

Il. 100. Pau Costa, *Retaule dels Dolors*, 1717 (detall de la figura de sant Vicenç de Paül [?]). Girona, Capella de la Mare de Déu dels Dolors, Catedral. Foto: Gustavo A.T. Mendoza
Font: Fons Capítol Catedral de Girona

Il. 101. Lluís Bonifaç i Massó (atrib.), *Sant Vicenç de Paül (?)*, *sant Francesc Xavier (?)*, *sant Gaietà de Thiene (?)*, c. 1752-1785. Barcelona, Racó històric provincial de les Filles de la Caritat a Maria Reina. Foto: M. Mar Rovira, 2014

Quan a l'aparença o les imatges que ornaren el retaule dels paüls a Barcelona, aquestes podrien haver estat similars als retaules que els paüls encarregaren per a les esglésies de les cases a Barbastre i a Palma de Mallorca. En el cas aragonès, l'escultor Fèlix Sayas (1737-act.1795) va concebre una traça abans del 1777⁸⁰¹ que fou signada pel prevere Rafael Pi, superior de Barbastre i antigament sacerdot de la casa barcelonina. Per tal de concebre la imatge escultòrica central, Sayas prengué com a model la talla del Vaticà realitzada per Bracci, mentre que per a l'escultura del sant amb el coll descordat que apareix al carrer superior, en un pla celestial i flanquejat per dos àngels, desconeixem quin referent visual podria haver tingut en compte (il. 102).

Il. 102. Fèlix Sayas, *Retaule de sant Vicenç de Paül*, c. 1777.
Barcelona, MNAC, 208048DMNAC/GDG
Foto: M. Mar Rovira, 2017

⁸⁰¹ GARGANTÉ 2006b, pp. 324-328

L'església de la Casa de la Missió de Palma de Mallorca també disposava d'un retaule major amb una talla del sant a la fornícula central realitzada el 1764 per l'escultor fra Albert Borguny i Castelló (1707-1770). Aquesta imatge havia estat substituïda per una de nova el 1902 amb motiu del seu mal estat, però el 2014 va ser restaurada i situada de nou al seu espai original, en el qual es pot observar com Borguny també seguí l'esquema compositiu de l'escultura de sant Vicenç del Vaticà tot i que amb un resultat molt més estàtic (il. 103).⁸⁰²

Il. 103. Albert Borguny, *Retaule de sant Vicenç de Paül*, 1764. Església de la Missió, Palma. Foto: Isabel Morro, 2017. Font: Jesús González Capel, Ex Alumnes Missió Palma, Flickr

⁸⁰² PERELLÓ FERRER 1985, p. 111; HUARCAYA - GAMUNDI 2006, p. 89

A banda de la congregació dels paüls, els carmelitans descalços de la parròquia de Sant Josep de Mataró també van dedicar un retaule neoclàssic al sant el 1797, el qual fou disposat al creuer del temple. El retaule va ser estucat i daurat per Víctor Brossa i la imatge del sant s'atribueix a l'escultor Damià Campeny,⁸⁰³ la qual actualment encara es preserva i està situada al creuer del temple, en una fornícula del costat de l'Evangelí. Es tracta d'una escultura de talla de fusta i policromada, amb una mida pròxima a la natural i reproduïx l'aspecte de l'escultura del Vaticà realitzada per Pietro Campana (il. 104).

Il. 104. Damià Campeny (atrib.), *Sant Vicenç de Paül*, 1797. Mataró, parròquia de Sant Josep. Foto: Joan Comellas. Font: Arxiu Històric Parroquial de Sant Josep de Mataró

⁸⁰³ RIBAS I BERTRAN 1982, p. 27; CID – RIERA 1998, pp. 304-305; GARGANTÉ 2006b, p. 328

— Altres obres vinculades amb els membres de la congregació

Els inventaris denoten que els murs de la Casa de la Missió a Barcelona ostentaren diversos retrats dels superiors generals de la Congregació de la Missió, com el de Louis de Bras, realitzat el 1765;⁸⁰⁴ i el d'Antoine Jacquier, del 1788.⁸⁰⁵ Els tipus i característiques iconogràfiques d'aquestes representacions derivaven dels retrats concebuts a la casa mare de París (ils. 105-106), ja que des d'allà es difonien a les comunitats de la resta del territori europeu a través de la seva traducció al gravat. Tot i que actualment no tenim notícia de l'existència de cap exemplar documentat a Barcelona que s'hagi conservat, els que encara es custodien a altres cases de la Missió, com la de Roma, Varsòvia i Torí, seguien models d'origen francès.

La comunitat també encarregà l'elaboració de diversos retrats de sacerdots, germans coadjutors i dignitats eclesiàstiques directament relacionades amb la família barcelonina. Així doncs, els inventaris contempnen que es va comissionar la projecció d'un de l'ardiaca Francesc Senjust després de la seva defunció i abans del 1724. Per altra banda, l'inventari de 1736 comptabilitzava un retrat de Benet Vadella, ardiaca de Besalú i amic de Senjust, el qual el va acollir a Roma i li va permetre conèixer la Casa de la Missió a Montecitorio; un del canonge Jeroni Enveja atribuït actualment a Antoni Viladomat,⁸⁰⁶ ja que Enveja havia donat les seves rendes per tal d'afavorir la fundació de la Casa de la Missió a Barcelona. També se'n comptabilitzava un del germà coadjutor Philippe-Emmanuel de Bette, realitzat quan aquest encara era viu, en ser el principal impulsor de la fàbrica de la Casa de la Missió i de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. D'aquests, els retrats de Senjust, Enveja i Bette van passar a formar part de la col·lecció del Museu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi el 1837.⁸⁰⁷ D'altra banda, els sacerdots de la Missió també comissionaren la representació pictòrica d'altres benefactors insignes de la casa, com va ser el cas del bisbe de Barcelona Bernat Ximenez de Cascante, amb un retrat concebut abans del 1736, en reconeixement de les seves aportacions numeràries per promoure les obres del conjunt cenobial.

---

⁸⁰⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (17-IV-1765)

⁸⁰⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (17-XII-1788)

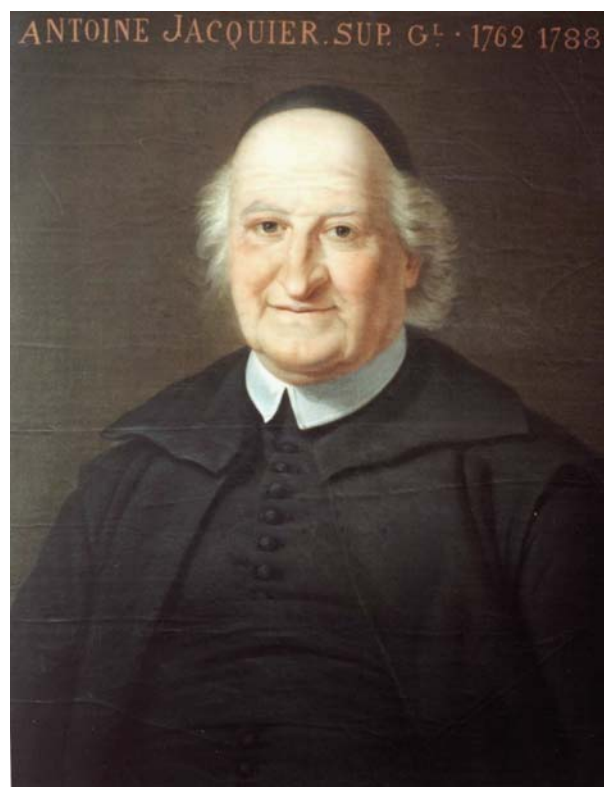
⁸⁰⁶ FONTBONA-DURÀ 1999, pp. 92

⁸⁰⁷ Josep Arrau i Vicente Rodés, *Estado que manifiesta la clasificación de las pinturas recogidas de los conventos suprimidos de esta Provincia que se hallan depositados en S. Juan y en la casa Lonja, hecha por los infrascritos en desempeño de la comisión que se les confirió del Sr. Jefe Político en 5 de este mes.* Barcelona, 19-I-1837, s.f. (còpia d'un document original, realitzada el 10 de juliol de 1846 i conservada en una col·lecció particular de Barcelona), citat per FONTBONA-DURÀ 1999, vol. 1, pp. 92 i 104

Per últim, els paüls també comptaren amb retrats d'alguns dels pontífexs que havien afavorit la fundació de la Casa de la Missió i la beatificació i canonització del sant. Així, Climent XI, el qual va aprovar la fundació de la casa barcelonina durant el regnat de Felip V i de Carles III d'Àustria, comptava amb un retrat que va ser realitzat abans del 1724 i que no estava emmarcat. També tenien un del papa Benet XIII, pontífex que va fer beat a Vicenç de Paül el 1729, també sense marc i comptabilitzat entre els béns de la comunitat l'any 1736.⁸⁰⁸ Tanmateix, l'inventari constata la presència d'un retrat del cardenal Roberto Belarmino, el qual arribà a la casa entre el 1724 i el 1732.⁸⁰⁹

Il. 105. François Carbonnier, *Louis de Bras*, c. 1840 (còpia d'un original perdut). París, Casa de Sant Llätzer. Font: St. Vincent dePaul Image Archive, DePaul University

Il. 106. Johann Michael Baader, *Antoine Jacquier*, 1787. París, Casa de Sant Llätzer. Font: St. Vincent dePaul Image Archive, DePaul University

⁸⁰⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 161

⁸⁰⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 162

6.2. Notícies sobre els béns artístics de la Casa de la Missió

A l'hora de descriure els ornaments i el parament de què disposà el conjunt dels paüls al segle XVIII, hem partit del compendi de dades localitzades en aquelles fonts primàries que feien referència d'una manera més o menys concreta a l'aspecte intern de l'església i de les dependències que conformaven la residència dels paüls. En tractar-se d'una congregació exempta d'ordinari, el bisbe no realitzà cap visita pastoral al recinte, pel que no comptem amb el recurs més habitual per reconstruir la faïçó interna de les esglésies en època moderna. En el nostre cas, els documents elaborats per la mateixa congregació, com són els inventaris, els llibres de comptes i els volums de regles i consuetuds, són els que permeten aproximar-nos al patrimoni moble que arribà a custodiar la comunitat. De totes maneres, cal atestar que els inventaris dels béns de la Casa de la Missió en els anys 1724, 1732 i 1736 són precisos respecte a les seves possessions, però a partir del 1744 es denota un canvi a l'hora d'anotar aquests béns i passaren únicament a numerar-se, sense especificar-se detalls com els materials amb què foren realitzats, la seva procedència o els motius que hi havia representats, per exemple. L'absència d'aquestes dades, doncs, obstaculitza el reconeixement d'aquestes propietats, és a dir, de les obres d'art, objectes litúrgics, relíquies, llibres, vestimenta i roba d'altar que conservaven.

Una altra de les fonts clau per assolir el nostre propòsit ha estat la localització de descripcions sumàries escrites al Set-cents sobre l'aparença del temple i del conjunt. Així doncs, el dietari i els manuscrits de Rafael Amat i de Cortada a finals del segle XVIII i principis del segle XIX; i una descripció anònima que data del 1762, han permès reconstruir la ubicació i consagració de les capelles i alguns elements de l'ornamentació interna de què disposà la segona església, la sagristia i l'oratori erigits pels paüls.⁸¹⁰

---

⁸¹⁰ A banda del *Calaix de Sastre*, hem emprat les transcripcions del manuscrit *Viles i ciutats de Catalunya*, dipositat a la Biblioteca de Catalunya i transcrit per Jaume Massó i Torrents i Margarida Arizeta. Tot i que el document es va començar a redactar l'any 1791, les anotacions d'Amat i de Cortada sobre l'església dels paüls forçosament s'allarguen fins a principis del segle XIX, ja que l'autor fa referència a les pintures que foren realitzades per Flaugier a la cúpula i a les petxines l'any 1801. BNC, ms. 402, s.f.; També s'inclouen altres detalls del conjunt al manuscrit *Miscel·lània de viatges i festes majors*, vid. BNC, ms. 3106, ff. 9v i 10r; i als manuscrits de miscel·lània conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, vid. AHCB, ms. A, núm. 253, pp. 60-62; 628-631. El manuscrit *Viles i ciutats de Catalunya* ha estat transcrit a: AMAT I DE CORTADA [MASSÓ I TORRENTS] 1919, pp. 22-23; AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, pp. 105-106. Pel que fa a la descripció anònima de l'any 1762 vid. BRUB, ms. 2150/2, ff. 4r-6r

6.2.1. Esglésies

— Ornamentació de la primera església

Per tal de conèixer de quins béns mobles disposava el temple primitiu entre el 1705 i el 1746, hem recorregut als inventaris de béns de la Casa de la Missió a Barcelona datats entre el 1724 i el 1736. Els documents desvelen que la primitiva església dels paüls estava presidida a l'altar major per un quadre de sant Sever i sant Carles Borromeu amb una Verònica al mig, amb emmarcament daurat i de la qual en desconeixem l'autoria. El llenç devia funcionar com un bocaport, el qual cobria una altra imatge d'una santa Faç encastada en fulles o planxes de plata treballada i emmarcada per un marc de fusta daurat el 1705 i adornat amb dos àngels.⁸¹¹ En algunes de les referències buidades s'esmentava, tanmateix, que la imatge havia pertangut a Francesc Senjust i que havia arribat amb grans providències a la casa;⁸¹² així com un altre document especificava que el marc de fusta fou daurat pel pintor Joan Gallart i Rigol (†1714).⁸¹³

La presència de quadres de la santa Faç als temples barcelonins no era un fet insòlit, així l'església del convent de Sant Francesc de Paula també en tenia un situat en una capella lateral i al qual se li atribuïen virtuts miraculoses;⁸¹⁴ i a la capella del Sant Crist de l'església del monestir de Sant Jeroni de la Murtra n'hi havia un altre sostingut per dos àngels, el qual havia estat donat pel canonge Jeroni Enveja i s'havia situat a l'àtic del retaule.⁸¹⁵ Fora de Barcelona també trobem exemples, com el conjunt escultòric de la Verònica amb dos àngels dissenyat per Joan Carles Panyó i esculpit per Ramon Amadeu, el qual es va situar a la cornisa de la capella del Sant Crist i del Santíssim Sagrament de sant Esteve d'Olot el 1813.⁸¹⁶ De totes maneres, el quadre del temple dels paüls, amb motiu de l'especial devoció que Senjust sentia cap a aquesta imatge, adquiria una

---

⁸¹¹ «Uno [cuadro] para el Altar Mayor, grande, con guarnicion dorada, de S. Sever y Carlos Borromeo, con una Veronica al medio, que cubre la Veronica interior, la qual es guarnecida de madera adornada con algunos angeles dorado, y la Veronica adornada con ojas de plata» a ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 109

⁸¹² GARRIGÓ 1708, p. 33; BRUB, ms. 189, pp. 128-129 (Serra Postíus, P., *Història eclesiàstica del principado de Cataluña*, vol. IV); BRUB, ms. 2150/2, f. 5r

⁸¹³ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 304r-307v (25-VI-1711)

⁸¹⁴ BRUB, ms. 2150/2, f. 15v

⁸¹⁵ El retaule amb el quadre de la santa Faç es pot observar al gravat realitzat per Ignasi Valls de la capella del Sant Crist el 1787. Es conserva un exemplar a MASMM, Secció gravats, Donació família Plana, *Verdadero retrato de la milagrosa imagen del Smo. Christo, que se venera en el insigne monasterio de S. Geronimo de la Murta de Barcelona*.

⁸¹⁶ MIRALPEIX 2017, pp. 235-242

importància cabdal, ja que fou situat a la zona de l'altar major tant a l'església primitiva com al segon temple, projectat entre el 1736 i el 1746.

L'altar major del primer temple, sobre del qual hi havia almenys una grada pintada i daurada per Joan Gallart,⁸¹⁷ també disposava de nou frontals custodiats a la sagristia i fets amb teixits de seda, setí, tafetà, llenç, domàs i camelot, així com alguns d'ells eren guarnits amb detalls o marcs d'or, plata i seda. El cost de dos d'ells, que importava 200 lliures, fou subvingut per l'argenter barceloní Francesc Domènech (act. 1693-†1730), devot de la casa.⁸¹⁸ Al presbiteri també hi havia penjada una llàntia de plata amb una corda de cànem;⁸¹⁹ i a prop de l'altar major, situada en un lateral, hi havia la credença o tauleta que servia per disposar les canadelles i altres instruments litúrgics.⁸²⁰

A banda de l'altar major, el temple també tenia dues capelles, una dedicada a la Puríssima Concepció de la Verge i l'altra al màrtir Joan Nepomucè; mentre que a la nau hi havia disposats diversos quadres de devoció mariana i cristològica. Així doncs, als inventaris es documentaren un quadre de Crist a la creu, pintat sobre tela i sense guarnició; un quadre gran d'una anunciació, amb un marc de fusta negra; i quatre quadres de la Verge, dos dels quals tenien marc i un d'ells havia estat daurat. També s'anotaren un quadre de la Santíssima Trinitat, un de sant Francesc d'Assís i un de santa Maria Magdalena. La majoria d'ells foren propietat de Francesc Senjust i van ser heretats per la comunitat de paüls després de la seva mort.⁸²¹

Una de les quatre obres que mostraven la imatge de la Verge devia tractar-se de la pintura realitzada per Joan Gallart i adquirida per Senjust de mans d'un pelegrí durant el seu viatge cap a Roma, ja que es documentava dintre del llegat que es va donar a la Casa de la Missió de Barcelona després del traspàs del fundador.⁸²² Per altra banda, cal tenir present que Isabel Rigol (†1717), casada en primeres núpcies amb Bartomeu Gallart i mare del pintor Joan Gallart, va fer una fundació de misses pel seu fill, mort intestat i sense descendència, perquè se celebressin vuit misses cantades, quatre misses resades i

---

⁸¹⁷ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 304r-307v (25-VI-1711)

⁸¹⁸ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa*, 1733)

⁸¹⁹ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3114, p. 115

⁸²⁰ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3114, p. 102

⁸²¹ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 304r-307v (25-VI-1711)

⁸²² ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, s.f. (*Relación de la peregrinación que hizo el Sr. Arcediano Senjust*); GARRIGÓ 1708, p. 33

dos aniversaris cada 10 d'agost, dia de la seva mort, a l'església de la Missió.⁸²³ A més a més, va donar diversos quadres realitzats pel seu fill a la Casa de la Missió, els quals degueren ornar l'església i els corredors de la casa. El 21 d'agost de 1746 els paüls vengueren alguns dels seus quadres al pintor Manuel Vinyals, llavors pintor vinculat a les obres de la Casa de la Missió, per 11 lliures i 4 sous,⁸²⁴ i amb la suma obtinguda varen realitzar 45 misses més per l'ànima de Gallart.⁸²⁵ Totes aquestes dades, doncs, evidencien una relació propera entre la comunitat de la Congregació de la Missió i el pintor Joan Gallart i la seva família, els quals residien al carrer Cap de Tapias, davant dels hospitals de la Misericòrdia i dels orfes i a prop, per tant, del conjunt dels paüls.⁸²⁶

La capella de la Immaculada Concepció, patrona de la Casa d'Àustria,⁸²⁷ va ser comissionada el 1708 pel napolità Francesco Moles (†1713),⁸²⁸ el qual l'havia proveït d'un altar amb un quadre de la Puríssima Concepció, de grans dimensions i amb guarnició daurada, així com hi havia disposades una llàntia de plata amb una corda de seda i dues borles i divuit cortines per a l'altar i la capella.⁸²⁹ Altres benefactors, com el mossèn Josep Anguera, prevere i beneficiat de la Seu de Barcelona, facilitaren les almoines indispensables perquè els paüls adquirissin cada cert temps les càrregues d'oli necessàries per cremar a la llàntia.⁸³⁰ A banda i banda de la mateixa capella, Francesc Senjust hi ubicà dos armaris de relíquies, els quals tenien guarnició de fusta negra i daurada i foren revestits amb tafetà carmesí. Les portes de fusta estaven adornades amb flors i les dinou relíquies eren protegides per reliquiariis de vidre i de plata.⁸³¹ Entre aquestes, hi havia una relíquia del *Lignum Crucis* que era exposada a l'altar major el 3 de maig per festejar el descobriment de la creu per part de santa Helena; i la relíquia de sant Carles Borromeu, que s'exposava a l'altar major el 4 de novembre, dia de la seva festivitat.⁸³² També s'ha conservat documentació sobre altres relíquies arribades a la

---

⁸²³ Llavors Isabel Rigol era vídua en segones núpcies del pagès Joan Clotas. ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 4458, pp. 23-24

⁸²⁴ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 109, s.f. (21-VIII-1746)

⁸²⁵ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3102, s.f. (19-VIII-1746)

⁸²⁶ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 4458, pp. 23-24. Aquesta casa també fou heretada pels paüls el 1717, després de la mort d'Isabel Rigol, i fou venuda el 1721 a Josep Carreras, prevere i rector de la parròquia de l'Hospitalet, per 900 lliures. ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 4458, p. 26

⁸²⁷ CARRERAS BULBENA 1993 [1902], pp. 441, 541-543

⁸²⁸ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa*, 1733); BRUB, ms. 189, pp. 128-129 (Serra Postús, P., *Història eclesiàstica del principado de Cataluña*, vol. IV)

⁸²⁹ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3114, pp. 101, 109 i 115

⁸³⁰ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (05-VI-1736; 19-I-1739; 15-III-1741)

⁸³¹ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3114, p. 117; ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (24-VIII-1737)

⁸³² ACA, ORM, Moncales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, aprobado en 1753*)

Casa de la Missió el 1707, com eren les dels sants Teòfil, Cast, Faust i Especiosa.⁸³³ A banda d'això, els paüls també disposaven d'una relíquia de santa Àgueda que va servir per pagar la labor de Ferdinando Galli Bibiena a l'església l'any 1710;⁸³⁴ una de sant Gener, patró de Nàpols, dins d'un reliquiari de cristall amb fils d'or,⁸³⁵ una de sant Fidel dins d'un reliquiari de fusta, la qual provenia del cementiri de Sant Ciríac a Roma; a més d'una de sant Joan i de sant Pau.⁸³⁶

Pel que fa a la capella del venerable Joan Nepomucè, patró dels criats de la família reial, els documents constaten que aquesta fou costejada per la cort de l'arxiduc Carles d'Àustria i d'Elisabet Cristina de Brünswick-Wolfenbüttel, a través de l'anomenat «contralor» o comptador del palau reial, Juan Cremer, i es va projectar abans del maig de 1712. Joan Nepomucè era un sant d'origen bohemí i el seu culte i devoció, fins llavors poc estesos en territori hispànic,⁸³⁷ es veié impulsat a Barcelona gràcies a la presència de la cort reial, no només costejant una capella a la Casa de la Missió, sinó també a l'església de Nostra Senyora de la Bonanova dels trinitaris descalços.⁸³⁸ Així doncs, al temple de la Missió se sufragaren el cost de la capella, l'altar, el calze, el mantell per a les misses i les cortines de l'església.⁸³⁹ Disposava a més d'un quadre que representava el sant i dos pintures més sobre la seva història, amb marcs guarnits de lapislàtzuli i fils d'or. Aquests materials denotaven sofisticació i refinament i s'utilitzaren per decorar tots els ornaments litúrgics de la capella, com fou el cas dels vuit canelobres, els dos crucifixos, la sacra, les dues tauletes de credences, els dos frontals d'altar, el bastidor de fusta per exposar el pal·li i les sis cortines que foren comptabilitzades a l'inventari de 1724.⁸⁴⁰

Sobre els quadres dedicats a Joan Nepomucè no se'n descriu res, però sabem que a l'església de la Bonanova dels trinitaris descalços també hi havia una capella dedicada al sant que fou sufragada per la família reial al voltant de l'any 1708 i que comptava amb una obra dedicada al seu martiri i una altra representant la confessió de la reina de Bohèmia al sant.⁸⁴¹ La pintura del suplici probablement és l'obra que Paolo de Matteis

---

⁸³³ ADB, *Registra Gratiarum*, 1702-1710, ff. 292r-299r

⁸³⁴ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 145r-149r (14-X-1710); citat per MADURELL MARIMÓN 1958, pp. 291-324

⁸³⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 118

⁸³⁶ ADB, *Registra Gratiarum*, 1740-1744, ff. 167r-167v; 233r-234r

⁸³⁷ El culte al sant al territori espanyol fou estudiat per historiadors de l'art com STEPÁNEK 1990, pp. 11-54; SIGÜENZA 2013, pp. 219-241

⁸³⁸ BNC, Fullets Bonsoms 648, s.f. (*Discurs del prevere Francesc Garrigó*)

⁸³⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa*, 1733); ACMM, Caja Barcelona (-), sign. núm. 1, f. 39

⁸⁴⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 101, 106, 107, 109 i 113

⁸⁴¹ BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 554

(1662-1728) va realitzar el 1710 a Nàpols i que ara es conserva al Museu Nacional d'Art de Catalunya (inv. núm. 005672-000). Així doncs, podríem considerar plausible que els quadres del sant i la seva història inventariats a la primera església de la Casa de la Missió, comissionada per la cort reial i actualment desapareguts, també fossin de la mà o de l'estil de Paolo de Matteis,⁸⁴² un dels pintors napolitans més importants de finals del segle XVII i les primeres dècades del segle XVIII, deixeble de Luca Giordano, i autor de diversos llenços per al Col·legi Imperial dels jesuïtes a Madrid (1692), la Casa de Campo de la mateixa ciutat (c. 1696) i l'església de les Clarisses del Miracle de Cocentaina a Alacant (c. 1696).

Pel que fa a la resta del temple, sabem que la tribuna o balustrada del cor s'havia realitzat el 1705; i que l'import que s'havia gastat en pintar l'altar major de l'església, la sagristia i la capella de sant Domènec abans del 1733 no havia estat anotat als llibres de comptes,⁸⁴³ una observació que permetria valorar la presència de pintures murals en el temple primitiu.

La intervenció de l'arquitecte Ferdinando Galli Bibiena a l'obra encara és imprecisa. En haver-li agraït la seva labor vinculada a l'església el 5 de novembre de 1710 amb la donació d'una relíquia de santa Àgueda, podem considerar la possibilitat que l'artista hagués realitzat, abans del 14 d'octubre del 1710, els plànols d'algun altar de les capelles laterals del temple o el monument de Setmana Santa, encàrrecs que també li foren encomanats per part d'altres comunitats religioses durant la seva estada a Barcelona.⁸⁴⁴ Tanmateix, podria haver projectat una obra d'arquitectura efímera amb motiu d'alguna festivitat, com la benedicció del terme que se celebrà el 1710 i en què s'arribà fins al baluard dels Tallers per sentir cantar el *Te Deum*.

El monument de Setmana Santa, realitzat abans del 1724, importà un cost de 50 doblons, és a dir, 280 lliures, el qual se sufragà a partir de les donacions dels devots de la casa.⁸⁴⁵

---

⁸⁴² Per consultar l'anàlisi extens sobre la qüestió de les capelles i els quadres dedicats a Joan Nepomucè a les esglésies de la Bonanova i de la Casa de la Missió, *vid.* l'annex 12.3, pp. 709-714

⁸⁴³ «Falta la limosna de pintar el altar mayor, sacristía y capilla de Santo Domingo», a ACA, ORM, Monacales-Hacienda, llig. grande 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa*, 1733)

⁸⁴⁴ Cèsar Martinell constatà que al pròleg de la seva obra teòrica *L'Architettura civile* (1711) Bibiena es declarava autor dels treballs realitzats a Barcelona amb ocasió de les festes en honor de l'arxiduc Carles d'Àustria, MARTINELL 1959-1963, vol. XI, p. 105. Per altra banda, es conserven els seus dissenys per l'altar de l'església de Santa Teresa de les carmelites descalces i per al túmul que celebrava les exèquies de l'emperador Josep I, LENZI 2006, pp. 300 i 302

⁸⁴⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores de esta casa*, 1733)

Era de tela, amb arcs, i s'especificà que fou realitzat al mode italià i que tenia dos bancs i grades de fusta.⁸⁴⁶ Durant la seva exhibició a l'església es mostraven també diversos objectes litúrgics que eren utilitzats únicament quan es manifestava el monument, com un crucifix amb dues tovalles, un calze i una urna de vidre amb 4 claus que servia per a exposar el Santíssim.⁸⁴⁷ Tanmateix sabem que Joan Gallart pintà i daurà la guarnició per a la imatge de Jesucrist que era situada en el monument.⁸⁴⁸

Per altra banda, l'inventari de béns també constata que abans del 1724 els paüls foren propietaris d'un orgue i un banc petit emprats per l'organista que es contractava quan se celebraven festivitats importants a l'església.⁸⁴⁹

— Ornamentació de l'església nova

Davant de les limitacions econòmiques de la comunitat, un cop finalitzada la construcció i inaugurada l'església nova el 1746, els paüls procediren a muntar els altars del temple precedent per celebrar-hi les primeres misses; i amb el temps i les almoines aportades pels feligresos es varen encarregar noves obres per ornar les capelles i l'altar major. De totes maneres, tot i que l'embolcall arquitectònic es conserva relativament íntegre pel que fa a la seva concepció setcentista, l'ornamentació interna, a excepció de les pintures murals i els elements estructurals, ha desaparegut.

En la descripció de la segona església de la Casa de la Missió, el baró de Maldà destacava, en primer lloc, el blanc perlat que imperava a l'interior,⁸⁵⁰ en tractar-se d'un aspecte emergent a nombroses esglésies barcelonines durant l'últim quart del Set-cents i que obeïa a un canvi de gust que tractava d'allunyar-se de l'excentricitat barroca.⁸⁵¹ En el cas dels paüls, però, la documentació ens permet considerar que l'interior ja es concebé amb aquesta blancor a mitjans del segle XVIII.

El presbiteri, les tribunes i les capelles laterals tenien balustres que foren realitzats el 1747 per l'escultor Bartomeu Soler; tot i que la documentació no concreta si foren obra de

---

⁸⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 118

⁸⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 115

⁸⁴⁸ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 304r-307v (25-VI-1711); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 163

⁸⁴⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 113

⁸⁵⁰ AHCB, ms. A, núm. 252, p. 24; AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 105

⁸⁵¹ ARRANZ 2016, pp. 21-30

Bartomeu Soler i Urgellès (†c. 1763) o del seu fill Bartomeu Soler i Armanyà. L'artista també fou artífex de la millora de les baranes del passadís alt situat al creuer i de l'ajustament de les cartel·les que n'havien de suportar el pes.⁸⁵² Aquest aspecte del temple fou valorat positivament pel baró de Maldà a finals del segle XVIII, en afirmar que a les tribunes, al cor i als passadissos del creuer hi havia balustrades o baranes de fusta amb un gran treball escultòric sense daurar.⁸⁵³ Per altra banda, podem constatar que aquest tipus d'encàrrec fou habitual en l'exercici del seu ofici, ja que l'estudi de Lluïsa Rodríguez apuntava que els mateixos artistes fabricaren les tribunes del temple de Sant Agustí Nou entre l'agost del 1756 i el maig de 1757, així com les seves cartel·les el maig de 1760.⁸⁵⁴

De totes maneres, les fotografies realitzades per Adolf Mas i els fotògrafs Vidal i Ventosa el 1933 permeten observar que aquestes balustrades devien desaparèixer després de la partença dels paüls i que el cos militar hi havia disposat unes balustrades pintades sobre cartó o tela.⁸⁵⁵ Així doncs, també podem afirmar que els balustres escultòrics que s'observen actualment al temple foren concebuts durant la restauració de 1943.

Com es constata en la descripció arquitectònica del temple, als pilars situats als angles del creuer hi ha quatre fornícules que en temps dels paüls empararen les escultures dels quatre evangelistes. Les imatges van ser elaborades el 1746, però el nom de l'escultor no s'anotà als llibres de comptes.⁸⁵⁶ Segons la descripció del temple del 1762 es tractava d'obres d'unes proporcions més grans del natural, realitzades en estuc i de gran qualitat;⁸⁵⁷ mentre que el baró de Maldà a principis del segle XIX no arribava a distingir si havien estat esculpides en jaspi o eren de fusta emblanquinada.⁸⁵⁸ El 1904, quan Cayetano Barraquer accedí a l'església i en feu la seva descripció, constatà que en aquelles fornícules ja no hi havia les imatges originals, però apuntava, encertadament, que hi hauria hagut disposades les escultures a mida natural dels quatre evangelistes.⁸⁵⁹

---

⁸⁵² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (del 24-IX-1747 al 20-XII-1747)

⁸⁵³ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 105

⁸⁵⁴ RODRÍGUEZ MUÑOZ 2009, s.p.

⁸⁵⁵ IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72672; AFB, C_038_193 (B-7620)

⁸⁵⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (05-VI-1746 al 31-VII-1746)

⁸⁵⁷ BRUB, ms. 2150/2, f. 5r

⁸⁵⁸ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 105

⁸⁵⁹ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 582

Totes les capelles disposaven d'estores i cortines, i a l'entrada de l'església també n'hi havia una realitzada amb teixit de baieta verda i una catifa individual.⁸⁶⁰

- o Cor

Pel que respecta al cor, la documentació constata que fou concebut durant la construcció del temple i que les seves baranes foren pintades l'agost de 1748 per Josep Vinyals, tot i que no havien estat daurades.⁸⁶¹ Més endavant, entre el 1785 i el 1786, el cor fou renovat o adobat i envernissat i s'hi disposà l'orgue major,⁸⁶² el qual substituí un de menors dimensions llavors traslladat a la tribuna que hi havia damunt la capella dedicada a sant Vicenç de Paül.⁸⁶³

La Casa de la Missió va poder renovar almenys en dues ocasions l'orgue que tenien disposat a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. La primera renovació data del 1774, quan es contractà a l'orguener manresà Josep Pujol (act. 1768-†1821) per concebre un nou orgue ajustat en 900 lliures.⁸⁶⁴ Hi col·laborà el fuster Francesc Masats amb un fadrí per fer la caixa de l'instrument;⁸⁶⁵ mentre que un pintor, no identificat a la documentació, realitzà el quadre que s'havia de disposar a la porta del moble, pel qual obtingué 14 lliures.⁸⁶⁶ També tenim constància que l'orgue petit, el qual fins llavors es conservava a la Casa de la Missió, va ser enviat a la casa de Reus.⁸⁶⁷

Finalment, l'agost de 1805 es va concertar amb l'orguener Joan Font l'elaboració d'un nou orgue amb trompa reial, ecos i cadireta, per 1.966 lliures i 10 sous.⁸⁶⁸ En aquest cas, els paüls decidiren entregar l'orgue vell al mateix Font i la nova peça es va situar a l'església l'1 d'octubre de 1806.⁸⁶⁹

---

⁸⁶⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (16-VII-1781; 01-II-1782); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (31-XII-1789)

⁸⁶¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VIII-1748)

⁸⁶² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (XI-1785 a IV-1786)

⁸⁶³ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 105

⁸⁶⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (04-I-1774 al 04-VII-1776). Fou artífex de diversos orgues per als temples barcelonins, com el de l'església de Santa Caterina (1783), el de Sant Felip Neri (1798), el de la parròquia dels Sants Just i Pastor (1793) i el de la Catedral de Barcelona (1794), *vid.* GONZÁLEZ I RUIZ 2017, pp. 73, 109-110, 124 i 317-322

⁸⁶⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (18-VI-1774 al 06-XI-1774)

⁸⁶⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-IX-1774)

⁸⁶⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (27-XII-1775)

⁸⁶⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (26-VIII-1805 al 31-IX-1806). Joan Font també fou l'autor de l'orgue de la col·legiata església de Sant Joan de les Abadesses l'any 1818, *vid.* J.M.A. 1932, p. 4

⁸⁶⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3113, s.f. (26-VIII-1805 i 01-X-1806); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (27 i 30-XII-1791)

Un cop recuperat el conjunt el 1816, després de la Guerra del Francès i el període com a hospital militar, el baró de Maldà visità l'església durant la festivitat del seu sant fundador i va fer notar que a l'orgue gran hi faltava posar les flautes, ja que no havia pogut ser finalitzat en trobar-se l'orguener a Manresa.⁸⁷⁰ És possible, doncs, que durant l'ocupació francesa i la cessió de l'edifici com a hospital, els paüls desmuntessin l'orgue i que, un cop recuperada la seva titularitat, el muntessin de nou.

L'últim orgue de l'església fou desmuntat el 1828 per un orguener i un fuster, juntament amb altres mobles de la casa, quan l'edifici del carrer Tallers fou adquirit per la Reial Hisenda.⁸⁷¹

- Altar major

Pel que fa a la zona de l'altar major, el baró de Maldà constatà que: «Lo altar major és de perspectiva, ab una gran guarnició o march dorat al mitg ab un quadro de la santa faz de Christo y dos àngels dorats, un a cada costat del quadro, com que'l manifestan a la pública veneració dels fiels».⁸⁷²

El quadre també fou recollit a la descripció anònima del temple datada del 1762, afegint que la santa Faç estava encastada en una obra de plata treballada.⁸⁷³ Així doncs, es tractava de la mateixa obra que hi havia hagut exposada a l'altar major de la primera església dels paüls, tot i que els llibres de comptes constataren que entre el desembre de 1749 i el gener de 1750 un benefactor va donar 146 lliures i 10 sous per concebre un nou marc daurat amb dos àngels⁸⁷⁴ i que el pintor Josep Vinyals fou l'encarregat de netejar el quadre i adobar les pintures que estaven espatllades pel que fa als seus colors i guarnició.⁸⁷⁵ Així mateix, els inventaris afegixen que la imatge de la Verònica gaudia de dues cortines i dues palmatòries, les quals es van recompondre el 1770 per part de l'argenter Vicenç Carreras (act. 1731-1770).⁸⁷⁶

---

⁸⁷⁰ AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26

⁸⁷¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (05-I-1828 a 29-I-1828)

⁸⁷² AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 105

⁸⁷³ «En el altar mayor preside engastada en un quadro de plata labrada, una santa Veronica, que no sin providencia vino a este lugar», a BRUB, ms. 2150/2, f. 5r

⁸⁷⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (06-II-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-IX-1749; 24-XII-1749; 06-II-1750 a 25-III-1750)

⁸⁷⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (13-III-1750)

⁸⁷⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 230, 260; ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, aprobado en 1753*); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (27-VII-1770; 18-VIII-1770)

Sobre el mur de l'absis de l'altar major, un testament datat del 1754 constata que ja hi existia un cambril, probablement no tan profund com el que es pot observar actualment, on s'exposava la imatge de la Verònica o santa Faç. La descripció també constata que hi havia un quadre de sant Sever i sant Carles Borromeu,⁸⁷⁷ el qual probablement es trobava davant del de la santa Faç i cobria el cambril. Així doncs, és possible que només es despengés els dies en què se celebraven grans festivitats o durant les témpores, moment en què feligresos, com el baró de Maldà, podien accedir al temple i veure el quadre de la santa Faç amb planxes de plata i el marc daurat amb dos àngels que es descrivia el 1762 i a inicis del segle XIX.

L'altar major tenia un pal·li de fusta, tela i ferro realitzat el 1749 i daurat el 1750, el qual importà un cost de 37 lliures i 10 sous que fou assumit per l'inquisidor Ramon Molines.⁸⁷⁸ El 1752 també es procedí al pagament de 4 lliures, 17 sous i 11 diners a Manuel Vinyals per haver pintat el pal·li morat de l'altar major i per haver-ne adobat dos més, que provindrien del parament de l'església antiga.⁸⁷⁹

La mesa de l'altar disposava d'un tabernacle de fusta daurat, amb flors pintades i cinc grades daurades;⁸⁸⁰ a més de diversos objectes litúrgics que hi eren situats depenent de la festivitat que se celebrava, tot i que habitualment hi figuraven un sant Crist platejat, sacres platejades, taules, floreres i canelobres daurats, platejats i de llautó; a més de la roba d'altar corresponent a la festivitat, les relíquies de piràmide i els quadres que li eren escaients, així com el sagrari amb el Santíssim Sagrament.⁸⁸¹ La taula de l'altar també disposava de dues canadelles i un vas amb coberta de cristall, que servien per purificar els dits abans de donar la comunió.⁸⁸²

---

⁸⁷⁷ «Pero si los senyors Superior y Sacerdotes de la Casa de la Missió voldrán colocar dita Imatge de Maria Santissima dels Dolors en lo Altar Major de dita Iglesia (á que convinch) collocantla en lo primer lloch dins son Camaril, sostinguda de St. Sever y altre St. Bisbe que esta en lo quadro, y posant en lo costat del camaril per part de fora St. Joan Evangelista a la dreta, y Sta. Maria Magdalena á la Esquerra, y St. Bonaventura en lo mitg, sobre del camaril; en est cas, y no altrament, vull se gastian de mos bens tres mil lliuras barcelonesas per fer lo altar major ab son camaril, y dorarlo, en lloch de las mil lliuras que se havian de expedir en lo Altar de St. Joan Neapomaceno», a AHPB, Sebastià Prats, 1019/36, s.f. (15-X-1754)

⁸⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (25-III-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (25-VIII-1749; 26-IX-1749; 25-III-1750)

⁸⁷⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (26-I-1752)

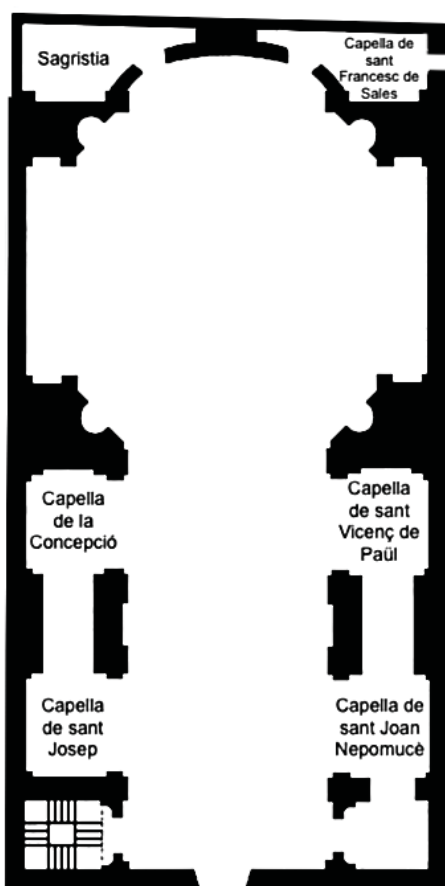
⁸⁸⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 115

⁸⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 138, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 110, s.f.

⁸⁸² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (18-VI-1771)

Al paviment de l'altar hi havia disposades dues catifes que varen ser unides el 1777, així com s'hi afegí una de nova, totes folrades amb borràs.⁸⁸³ També s'hi disposaren les corresponents cortines de domàs;⁸⁸⁴ i com ocorria al temple primitiu, el presbiteri disposava d'una llàntia que hi va ser penjada el 1748.⁸⁸⁵ Aquesta fou renovada per una nova llàntia de plata el 1770, obrada per l'argenter Vicenç Carreras, quan l'anterior va caure i xafar, en haver-se trencat la corda que la subjectava;⁸⁸⁶ i fou adobava el 1779.⁸⁸⁷

El capellà castrense Agustí Coy i Cotonat (1859-1920) recollí una anotació que especificava que l'altar major daurat dels paüls havia estat traslladat a l'església de les Escoles Pies, on era conservat com el principal;⁸⁸⁸ però desconeixem l'origen i la datació d'aquest testimoni. D'altra banda, la documentació escrita i gràfica conservada a l'arxiu provincial de l'Escola Pia de Catalunya abans de la Setmana Tràgica tampoc ens ha permès confirmar aquesta afirmació o conèixer l'aspecte del moble.⁸⁸⁹

Il. 107. Esquema de l'advocació de les capelles al temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. Autor: M. Mar Rovira, 2017

⁸⁸³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (20 al 28-XII-1777)

⁸⁸⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 138, s.f.

⁸⁸⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23 i 28-IX-1748)

⁸⁸⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (02-VII-1770; 30-VI-1771)

⁸⁸⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (26-IX-1779)

⁸⁸⁸ «El altar mayor, que es precioso y todo dorado, se trasladó a la Iglesia de las Escuelas Pías, en que se conserva como el principal», a AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/05, s.f. (*Alhajas de los Sacerdotes de la Misión*)

⁸⁸⁹ APEPC, 11-07-22 / caixa 2, n. 15 i 16

- Capella de Sant Josep

Aquesta era la primera capella que es podia observar al temple des de l'entrada i estava situada al costat de l'Evangelí. Va ser dedicada a sant Josep, en ser el patró dels seminaris de la Congregació de la Missió.⁸⁹⁰

El gener de 1749 l'oficial d'artilleria Andrés de Molina, exercitant i devot de la casa, va donar 42 lliures a la comunitat per encarregar un pal·li de tela per l'altar de sant Josep; i el febrer de 1749 el daurador barceloní Pere Rigalt (act. 1727-1757) va cobrar 28 lliures, 14 sous i 5 diners per haver-lo daurat.⁸⁹¹

El març de 1749 es va encarregar la realització d'un quadre de memorials de sant Josep amb un marc daurat per un cost de 89 lliures i 14 sous, el qual fou costejat per Gaspar Bastero i Lledó, degà de la Seu de Barcelona, tot i que desconeixem l'autoria del quadre.⁸⁹² Un cop realitzada la pintura, entre el novembre de 1749 i el novembre de 1750, es van pagar 250 lliures a l'escultor Carles Grau (1714-1798) per fer un retaule de sant Josep, el qual fou costejat a partir de l'almoïna de devots com el sacerdot Joan Forns, entre altres.⁸⁹³ Aquest fou finalitzat i disposat a la capella el 13 de novembre de 1750.⁸⁹⁴

Considerem que les obres citades no s'han conservat *in situ*; ja que durant l'etapa en què l'església fou el temple de l'hospital militar, a la capella es va situar un retaule que encara es preserva i que està presidit per una pintura sobre fusta de la crucifixió, amb sant Joan i la Verge als peus d'una talla d'un Jesús crucificat que ha desaparegut. De totes maneres, el 1916 el capellà de l'església castrense, Agustí Coy, exposava que al costat de l'Epístola existia un altar dedicat a la figura de sant Josep, tot i que desconeixem si era el mateix altar que havien posseït els paüls però traslladat al costat oposat de l'església o si era un altar portat pels militars a la capella.⁸⁹⁵ El que sí que podem confirmar és que el

---

⁸⁹⁰ BRUB, ms. 620, p. 40; transcrit per PARADELA 1931, p. 56 (Guillaume Viellescases, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

⁸⁹¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (28-I-1749); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (15-II-1749)

⁸⁹² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (23-III-1749); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-III-1749); BRUB, ms. 2150/2, f. 4v

⁸⁹³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (25-XI-1749 al 13-XI-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (25-XI-1749; 13-XI-1750)

⁸⁹⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (13-XI-1750). Tot i que no es conserva l'obra de Carles Grau, es pot observar el seu estil a través d'una traça per a un retaule de sant Miquel fotografiada per Mas i conservada a: IAAH, fototeca, arxiu Mas, clíxé Mas E-5183, publicada a: BASSEGODA I HUGAS 1989, p. 237

⁸⁹⁵ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/05, s.f. (*La iglesia en la actualidad*)

quadre de memorials de sant Josep va ser traslladat a la nova església dels paüls al carrer Reina Amàlia, ja que l'inventari de 1835 el comptabilitzava.⁸⁹⁶

Pel que fa als elements litúrgics que ornaven aquest espai, el mateix degà Gaspar Bastero i l'oficial Andrés Molina van aportar-hi ciris, la llàntia i l'oli per poder celebrar-hi misses des de l'any 1754 fins al 1834.⁸⁹⁷ A banda d'això, la descripció del temple del 1762 esmenta la presència d'un quadre de petites dimensions de la Verge.⁸⁹⁸

- Capella de la Concepció

La descripció de l'església de l'any 1762 constata que aquesta capella era la més pròxima al creuer i es trobava al costat de l'Evangeli. Els paüls mantingueren l'advocació de la capella de la primera església i, per tant, hi traslladaren els ornaments de l'antic temple; inclòs el quadre de Nostra Senyora de la Concepció donat pel duc de Moles el 1708. De totes maneres, a la descripció de 1762 es feu constar que els armaris de relíquies que havien estat a la capella de la Concepció de la primera església es van separar, i una urna de relíquies es va col·locar a la capella de la Concepció i l'altra a la capella del davant, és a dir, a la capella dedicada a sant Vicenç de Paül.⁸⁹⁹

Pel que fa als ornaments de l'altar, el mossèn Josep Anguera aportà 35 lliures per projectar un pal·li de fusta i perquè un daurador anomenat Onofre el daurés.⁹⁰⁰ D'altra banda, el 1770 es va encarregar al mestre escultor Bernat Cots i Cropsis (c. 1730 - act. 1793), deixeble de Benet Sunyer (1727-1765),⁹⁰¹ que realitzés un nou retaule per a la capella, per un import de 625 lliures, les quals s'extragueren del dipòsit que deixà a la Casa de la Missió el mossèn Anguera i que s'anaren abonant fins al 1778.⁹⁰² El juny de 1779 es van pagar 500 lliures al daurador Ignasi Magrans per daurar-lo, amb els fons del dipòsit d'Anguera i l'almoïna del marquès Josep Galceran de Pinós (†1784).⁹⁰³

---

⁸⁹⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 295-299

⁸⁹⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3085, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (02-V-1762)

⁸⁹⁸ BRUB, ms. 2150/2, f. 4v

⁸⁹⁹ BRUB, ms. 2150/2, f. 5r

⁹⁰⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (28-II-1749 i 04-V-1749); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (26-II-1749 i 13-IV-1749)

⁹⁰¹ DORICO 2009-2010, p. 60

⁹⁰² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (29-I-1770 ; 12-VI-1770 ; 03-I-1772); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (04-XII-1778)

⁹⁰³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (22-VI-1779); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (13-III-1780)

Segons la descripció del temple el 1916, el capellà Coy afirmava que al costat de l'Evangelí hi havia una capella dedicada a la Puríssima Concepció.⁹⁰⁴ Desconeixem si el retaule era el mateix que tingueren els paüls, però el seu estil, de fusta daurada i policromada amb columnes salomòniques ornades amb fulles de parra, raïm i àngels músics, i una fornícula central reservada per una talla de fusta de petites dimensions, està més lligat a un retaule concebut a finals del segle XVII i inicis del segle XVIII, com les obres de Josep Sunyer i Raurell, que a una peça concebuda per Bernat Cots i Cropsis a l'últim quart del segle XVIII, com bé desenvoluparem en el capítol dedicat al temple durant l'etapa castrense.⁹⁰⁵

- Capella de Sant Joan Nepomucè

Era la capella més propera a l'entrada del costat de l'Epístola; pel que es trobava davant de la capella de sant Josep. Els seus mobles foren traslladats des de l'antiga església, tot i que el maig de 1750 es varen pagar 56 lliures a un dels germans Tramullas per pintar un nou quadre de sant Joan Nepomucè.⁹⁰⁶ Aquest es costejà a partir de l'almoïna de Ramon Meca i Cardona (†1757), marquès de Ciutadilla, el qual havia estat exercitant de la casa.⁹⁰⁷

En aquest espai també s'hi va situar un altre altar dedicat a la Verge dels Dolors el 1751, encarregat per part del comerciant Bonaventura Sans.⁹⁰⁸ La intenció de Sans era fer una fundació de 10.000 lliures que li permetés ser enterrat en aquesta capella i que s'hi celebressin misses resades i cantades per la salvació de la seva ànima, aspecte que aconseguí el 1762, quan el visitador provincial va donar el vistiplau perquè Sans realitzés la fundació i projectés una sepultura de marbre o jaspi que fos disposada a l'arc de la part de l'Epístola de la capella de sant Joan Nepomucè.⁹⁰⁹

Entre el 1765 i el 1767 l'escultor Bernat Cots i Cropsis va realitzar el retaule dedicat a la Verge dels Dolors amb fusta d'alba, per un import de 1.000 lliures, el qual fou daurat el

---

⁹⁰⁴ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/05, s.f. (*La iglesia en la actualidad*)

⁹⁰⁵ De Bernat Cots i Cropsis no es coneix obra conservada i documentada. Només tenim algunes referències documentals, com el cas de les dues imatges de Nostra Senyora del Rosari, les quals va fer el 1757 per a ornar un altar i una bacina o plat d'almoïnes, a la parroquial de Sant Genís dels Agudells. RÀFOLS 1980, vol. 2, p. 320

⁹⁰⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-V-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (22-V-1750)

⁹⁰⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-V-1750; 31-V-1756)

⁹⁰⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (03-IX-1751)

⁹⁰⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, pp. 65-66

1767. Aquest tenia un nínxol o fornícula de fusta amb una creu al capdamunt realitzada pel fuster Francesc Casas. Cropsis elaborà els rajos que s'havien de situar al nínxol i col·locà totes les figures del retaule. A la fornícula central s'hi situà un quadre de la Verge dels Dolors pintat sobre planxa d'aram que havia estat propietat del mateix comerciant i que havia donat a la Casa de la Missió amb l'objectiu de ser exposada en el seu altar.⁹¹⁰ La pintura estava coberta amb un cristall i tenia un marc de plata repujat.⁹¹¹ La capella també disposava d'una llàntia, per tal que es pogués cremar oli de dia i de nit.⁹¹²

Els ornaments encarregats per a l'altar d'aquesta capella foren dos miralls i sis cornucòpies, elaborades pel fuster Joan Sala el 1753; un canapè realitzat pel fuster Francesc Comelles també el 1753; dues floreres daurades per Pere Rigalt, un genuflectori folrat amb vellut carmesí obrat per Joan Crusats i amb tres cristalls realitzats pels vidriers Joan Coromines i Francesc Saladriga entre el 1753 i el 1757; mentre que l'escultor Pere Costa va fer un àngel infant i quatre poms que van ser daurats per Pere Rigalt el 1757.⁹¹³

El 1765 es va pagar a un moler per la pedra negra que es va posar al paviment, pedestals i tarima de la capella de la Verge dels Dolors; i també es va encarregar a Francesc Saladriga la representació d'un sant Francesc d'Assís sobre vidre.⁹¹⁴

El sepulcre en què fou enterrat Bonaventura Sans era de pedra de Tortosa i es trobava davant de l'altar dels Dolors.⁹¹⁵ Tot i que desconeixem qui va ser l'escultor i les característiques del contracte, considerem que podria tractar-se de la sepultura que, segons Céan Bermúdez, havia elaborat Joan Enrich (1743-1795) i que es trobava a l'interior de l'església.⁹¹⁶ Aquesta no es tractaria de l'única obra en jaspí que hauria concebut l'artista al llarg de la seva trajectòria, ja que també va realitzar un retaule ric en marbres i jaspis per al creuer de l'església de sant Gaietà a Barcelona;⁹¹⁷ així com tampoc es tractava de l'únic sepulcre que arribà a concebre, ja que el 1767 en va realitzar un de

---

⁹¹⁰ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1765 i 1767); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 4455, pp. 65-66

⁹¹¹ ACA, ORM, Moncales-Universidad, leg. 111, s.f.

⁹¹² ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (03-IX-1751)

⁹¹³ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1753-1757)

⁹¹⁴ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1765)

⁹¹⁵ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 4455, pp. 65-66; AHPB, Fèlix Veguer, manual 1047/41, ff. 50r-60r (*Testament de Bonaventura Sans*, 23-VII-1773)

⁹¹⁶ CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. 2, p. 257

⁹¹⁷ BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 329

marbre pel marquès de la Mina, Jaime Miguel de Guzmán Dávalos y Spínola (1690-1765), el qual fou disposat a l'església de Sant Miquel de la Barceloneta.⁹¹⁸

Pel que fa als ornaments litúrgics d'argent que van ser concebuts entre el 1765 i el 1767 per a l'altar, aquests foren obra de l'argenter Francisco Carrutxo (act. 1736-1779) i constaven d'un calze de plata repujat i sobredaurat, amb la seva patena de plata daurada i una cullereta, per un valor de 112 lliures; a més d'un reliquiari de plata i fusta, daurat i jaspiat, de 53 lliures i 5 sous; i la llàntia de plata de 119 lliures i 15 sous.⁹¹⁹

L'última notícia sobre la capella data del 1775, moment en què els paüls disposaren la sepultura o vas comú per a les despulles dels membres de la comunitat davant de l'altar de la Verge dels Dolors.⁹²⁰

- Capella de Sant Vicenç de Paül

La Casa de la Missió ja havia aixecat una capella dedicada a sant Vicenç de Paül el 1729, abans de la construcció de la nova església, però desconeixem la seva ubicació primitiva.⁹²¹ En projectar el nou temple, es decidí situar-la a l'interior de l'església i fou ubicada a la capella del costat de l'Epístola més pròxima al creuer.⁹²²

L'espai disposava d'un retaule daurat⁹²³ i entre l'abril i el maig de 1750 es varen abonar 168 lliures al pintor Antoni Viladomat per a la realització del quadre que mostrava a sant Vicenç de Paül entregant la regla als seus deixebles.⁹²⁴ Aquesta obra va ser costejada a partir de l'almoïna de diversos benefactors, entre els quals es trobava el passamaner Jeroni Picas i el pagès d'Òdena Miquel Roca de la Pedrissa.⁹²⁵

---

⁹¹⁸ MARTINELL 1959-1963, vol. XI, p. 40. Alguns fragments d'aquest sepulcre van ser localitzats per Francesc Fontbona el 2005 al soterrani de l'Institut d'Estudis Catalans, *vid.* FONTBONA 2008, pp. 76-77 i 81

⁹¹⁹ ACA, ORM, Moncales-Universidad, leg. 111, s.f. (rebut datat entre el 19-X-1765 i el 6-III-1767)

⁹²⁰ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 107, s.f. (04-V-1775)

⁹²¹ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (26-IX-1739)

⁹²² AHCB, manuscrits A, núm. 253, p. 629

⁹²³ AHCB, manuscrits A, núm. 253, p. 629

⁹²⁴ CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. V, p. 240

⁹²⁵ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-II-1747; 22-IV-1750 i 22-V-1750); ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-V-1750)

El 12 de juny de 1750 el canonge Jaume Roig va costejar un nou pal·li de guadamassil a forma de tissú per a l'altar del sant fundador, el qual importà 17 lliures, 9 sous i 6 diners;⁹²⁶ i també s'ostentaven dues relíquies del sant, tancades i segellades, una de les quals era un tros de costella d'una polzada de llarg que va arribar el 1730 des de París i per la qual es van confeccionar un reliquiari de vidre el 1732;⁹²⁷ i la segona el 1780,⁹²⁸ la qual va ser coberta amb una cortina amb cordó i dues borles el 1792.⁹²⁹

El 1753 la documentació constata que els paüls també tenien una talla de grans dimensions del sant. Es tractava d'una imatge de vestir, ja que els inventaris recolliren l'existència del vestit format per un sobrepellís i una estola. Així doncs, cada 19 de juliol, amb motiu de la seva festivitat, la imatge s'exposava a l'altar major.⁹³⁰

La capella també disposava d'una llàntia de plata realitzada per l'argenter Francesc Santpere el 1754, per valor de 50 lliures i per la qual els devots solien costejar l'oli que s'hi cremava.⁹³¹

El 1826 el retaule de sant Vicenç de Paül va passar a ser custodiat per les monges del monestir de Valldonzella, que el van situar al presbiteri de la seva església i van substituir la imatge del sant per talles que les monges havien aconseguit salvaguardar d'un antic retaule desaparegut, és a dir, una Assumpta, un sant Bernat i un sant Benet. El retaule va ser restaurat el 1886, moment en què se li van afegir la representació de les creus dels ordes militars i una sanefa amb la inscripció «Regina advocata nostra, ora pro nobis»;⁹³² però finalment va ser cremat el 1909, durant la Setmana Tràgica.⁹³³

A la descripció del temple de 1916 el capellà castrense Agustí Coy afirmava que al costat de l'Epístola hi havia un altar dedicat a sant Vicenç de Paül amb una talla del sant fundador, però que es tractava d'una imatge que era propietat de les Filles de la Caritat.⁹³⁴

---

⁹²⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (12-VI-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (12-VI-1750)

⁹²⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (22-IV-1732); ADB, *Registra Gratiarum*, 1728-1734, ff. 295a - 314

⁹²⁸ ADB, *Registra Gratiarum*, 1778-1782, f. 234

⁹²⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (20-VI-1792 i 20-VII-1792)

⁹³⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, aprobado en 1753*)

⁹³¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (11-VI-1754); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (25-VII-1781 ; VII-1783 ; I-1784 ; IV-1785)

⁹³² PAULÍ MELÉNDEZ 1972, pp. 99 i 116; ALBACETE – GÜELL 2013, p. 285

⁹³³ ROGERS 1935, p. 280; PAULÍ MELÉNDEZ 1972, p. 116

⁹³⁴ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/05, s.f. (*La iglesia en la actualidad*)

- Capella de Sant Francesc de Sales

Segons la consuetud redactada l'any 1753 de l'església de la Casa de la Missió a Barcelona, la capella dedicada a sant Francesc de Sales estava ubicada al darrere de l'altar major i durant el Dijous Sant els sacerdots l'empraven per resar-hi privadament les vespres, mentre la resta del clergat les resava al cor.⁹³⁵ No tenim cap notícia sobre l'altar o les imatges que hi havia en aquest espai, però és probable que hi hagués disposat el quadre que representava a sant Francesc de Sales amb sant Vicenç de Paül i les monges de la Visitació, anotat a l'inventari de la Casa de la Missió el 1736.⁹³⁶

— Altres objectes litúrgics del temple

- Altar de Sant Tomàs d'Aquino

El sacerdot Felipe Sobies (1747-1815), seguidor del tomisme, encarregava anualment el cant dels oficis i la crema de ciris davant de la imatge de sant Tomàs d'Aquino amb motiu de la seva festivitat, que llavors se celebrava el 7 de març.⁹³⁷ La documentació no especifica a quina capella estava situat el seu altar o si aquest era portàtil, però sí que testimonia l'elaboració d'un pal·li de guadamassil el 1779 per al mateix,⁹³⁸ el qual va ser adobat el 1787;⁹³⁹ així com l'elaboració d'un nou pal·li pintat per a l'altar el 1799.⁹⁴⁰

- Talles de fusta

A l'interior de l'església també s'ostentaven diverses imatges de fusta,⁹⁴¹ com una talla de la Verge Santíssima que, en convertir-se l'església en capella de l'Hospital Militar, els paüls decidiren deixar al temple i costejar-ne una toca.⁹⁴² Aquesta podria tractar-se de la

---

⁹³⁵ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consuetud o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, aprobado en 1753*)

⁹³⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 162

⁹³⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (24-III-1774; 22-III-1775; 10-III-1776; 28-III-1777; 09-V-1778; 15-IX-1780)

⁹³⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (20-VII-1779)

⁹³⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (31-III-1787 i 03-IV-1787)

⁹⁴⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (07-III-1799)

⁹⁴¹ El 1770 se n'arriben a comptabilitzar 20 disposades a l'església, capelles, oratori i sagristia. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 259-264

⁹⁴² «Per una toca per posar a la Verge Santíssima que deixam en la Iglesia del Hospital del Seminario: 11 sous i 3 diners», a ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (22-XII-1827)

imatge de la Puríssima Concepció de mida natural que ocupà el cambril un cop l'església passà a ser un temple castrense vinculat a l'hospital militar.⁹⁴³

Altres talles eren exposades en escaparates amb vidres damunt de calaixeres o consoles de l'església. L'inventari de 1835 en recull tres, una imatge del nen Jesús amb dos gerros de flors petits en una vitrina de fusta daurada; una talla d'un sant Crist d'ivori amb un Ponç Pilat de marbre i dos gerros de flors grans en una vitrina de fusta de noguer; i una imatge del Salvador sostenint un calze i una patena de llautó situat en una vitrina de fusta de noguer.⁹⁴⁴

- Confessionari

Suposem que a l'interior de l'església i a prop de l'entrada hi havia situat un confessionari, ja que, tot i que en un principi no es realitzaven labors de confessió a la Casa de la Missió, les ordenances de 1724 i 1732 advertien que els sacerdots paüls podien exercir de manera excepcional la funció de la confessió a seculars no només durant les missions al camp, sinó també al confessionari situat al temple, si el superior donava el seu vistiplau.⁹⁴⁵ En altres documents s'especificava també que els sacerdots confessaven entre setmana als eclesiàstics i només en dies festius als llecs.⁹⁴⁶

Sobre el moble, la documentació indica que el 1763 es va fer un pagament de 24 lliures i 8 sous al pintor Viladomat per haver realitzat un quadre de sant Vicenç de Paül per la porta del confessionari, i de 4 lliures al daurador per daurar-ne el marc.⁹⁴⁷ Les almoines foren facilitades pel prior Ramon Copons i el canonge Jaume Roig, a petició del sacerdot paül Esteve Pinell (1703-1775). Les dates en què s'efectuà el pagament i el valor que s'abonà pel quadre condueixen a valorar que l'obra podria haver estat realitzada per Josep Viladomat Esmandia (1722-1786), fill del mestre Antoni Viladomat, el qual en les mateixes dates estava realitzant la sèrie de quadres de la vida de sant Tomàs d'Aquino que el seu pare havia començat per a la capella del seminari de nobles de la Companyia

---

⁹⁴³ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/05, s.f. (*La iglesia en la actualidad*)

⁹⁴⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 295-299

⁹⁴⁵ BRUB, ms. 620, pp. 8 i 25-27 (Bernardo della Torre, *Ordenanzas de la visita del año 1724*, pp. 5-13; Guillaume Viellescases, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47); transcrit per PARADELA 1931, pp. 52 i 62; FERRER 1815-1819, vol. IV, p. 38

⁹⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (25-I-1821)

⁹⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s. p. (30-VI-1763)

de Jesús a Barcelona.⁹⁴⁸ Un cop finalitzat el quadre es varen invertir 9 lliures i 12 sous per a pagar les mans que guarniren i col·locaren el quadre a la porta del confessional.

- Monument de Setmana Santa

Als inventaris de la Casa de la Missió es denota que els paüls disposaren d'un sol monument de tela pintada, el qual fou comptabilitzat als inventaris des del 1724.⁹⁴⁹ Aquest va ser adobat pels fusters quan fou necessari,⁹⁵⁰ fins que el 1770 s'encarregà un nou monument a l'escultor Bernat Cots i Crospis per valor de 175 lliures.⁹⁵¹ El 1779 l'escultor tornà a intervenir en el monument per arreglar-lo i afegir nous elements, per 100 lliures més,⁹⁵² a més d'enguixar-lo.⁹⁵³ El moble disposava d'un altar, el qual tenia un pal·li daurat i platejat per Francesc Farell (1758-act.1815), germà coadjutor de la congregació; a més d'una urna també daurada i platejada.⁹⁵⁴

6.2.2. Sagristies, oratori i capelles externes

— Sagristies

Segons les indicacions de sant Vicenç de Paül, a les sagristies de les cases de la Missió el mobiliari havia de ser senzill i no havien d'abundar objectes o ornaments de gran valor. El 1724 l'inventari de la Casa de la Missió a Barcelona contemplava l'existència de dues sagristies al cenobi, una de gran i una altra de petita. La sagristia gran va ser derruïda el 1748, per tal de construir el claustre, i se'n va edificar una de nova. A l'antiga hi havia hagut exposats als seus murs un quadre de la Verònica amb marc daurat i un altre de la Verge amb marc negre i daurat. D'altra banda, la sagristia petita disposava de quatre quadres, un de sant Pau, dos de sant Pere i un de santa Teresa. Les pintures estaven guarnides amb un marc de fusta negra, a excepció dels dos quadres que representaven a sant Pere i que no tenien marc.

---

⁹⁴⁸ ALCOLEA 1961-1962, p. 192; MIRALPEIX 2005, pp. 148 i 1104

⁹⁴⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 232, 262 i 281

⁹⁵⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-IV-1752)

⁹⁵¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-VI-1770)

⁹⁵² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (22-VI-1779)

⁹⁵³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (25-X-1780)

⁹⁵⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (06-I-1805; 19-II-1805)

Les sagristies també comptaven amb armaris per a guardar les relíquies i els ornaments d'argenteria; així com calaixeres i escriptoris per a la disposició de la indumentària litúrgica, la draperia i la roba d'altar. Així doncs, es comptabilitzava una caixonera per als pal·lis, una altra amb deu calaixeres per disposar-hi els purificadors i una caixonera amb un tapet o cobretaula de baieta vermella i sis calaixos; a més de sis armaris de fusta per a guardar-hi la roba i la cera.⁹⁵⁵ El 1763 es va realitzar una nova calaixera de noguera per la sagristia, per un valor de 30 lliures.⁹⁵⁶ També hi havia un rellotge a la cambra, el qual fou adobat el 1805.⁹⁵⁷

Sobre la roba per vestir-se els sacerdots, oficiants i ministres, els inventaris feien constar que el 1732 a la sagristia es custodiaven 35 casulles blanques, vermelles, morades i negres, 12 terns, 5 bonets, 20 albes, 8 roquets, 12 sobrepellissos, 46 amits i 13 cingols amb borles d'or, seda, fil i cotó.

Pel que fa a la roba d'altar, també s'hi guardaven els 9 frontals de l'altar major, els 3 de la Verge de la Concepció, els 2 de sant Joan Nepomucè i els 2 de la capella de sant Domènec; a més de 7 pavellons, 21 bosses de tela per als corporals i 6 per als calzes, 33 vels per cobrir els altars, 47 cortines per a les capelles, altars, portes i per a cobrir quadres i creus durant la Setmana Santa; 4 catifes, 31 tovalles i 12 sota tovalles per als altars; 156 purificadors per a eixugar els calzes, 31 lavabos per a eixugar-se les mans i 22 corporals per a estendre'ls al damunt dels altars.⁹⁵⁸

A partir del 1744 i en endavant els llibres de comptes denotaren l'adquisició de nova roba d'altar i vestidures per a la sagristia.⁹⁵⁹ Algunes de les peces d'altar i de vestir foren donades per benefactors, com el mossèn Anguera, Ramon Molines o Teresa Berardo, filla de Francesc Berardo Senjust i Espuny, marquès de Montnegre; o el tern regalat pel bisbe Josep Climent (1706-1781);⁹⁶⁰ i d'altres foren adquirides a partir de la venda de peces envellides.⁹⁶¹

---

⁹⁵⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 114 i 117

⁹⁵⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (28-VI-1763)

⁹⁵⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (26-IV-1805)

⁹⁵⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 93-105

⁹⁵⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (02-I-1744 al 14-VIII-1744; 31-XII-1746; 30-IV-1749); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (02-I-1771; 26-I-1772)

⁹⁶⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (6 al 14-XI-1743; 11-III-1744); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (20-XI-1746); BARRAQUER 1906, vol. II, p. 585

⁹⁶¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (02-II-1747)

Sobre les teles utilitzades en la indumentària i la roba d'altar, cal advertir que predominaven el domàs, el xamellot, el tissú, el tafetà i el setí. Menys habituals, però també presents, eren els teixits de llana, de guadamassil, de tela pintada, de baieta i de seda. Sobre els guarniments, destacaven el galó de seda i el galó d'or, el fil d'or, el lapislàtzuli i el brodat. De totes maneres, només es feien servir els guarniments de seda i d'altres materials sumptuosos a les misses i a les vespres dels dies solemnes, en honor de la majestat de Déu que llavors era representada.

Pel que fa als objectes litúrgics, a l'inventari de 1724 i de 1732 es feu constar que es custodiaven 8 crucifixos per als altars de l'església. La majoria eren de fusta amb detalls d'argent, però també n'hi havia un d'ivori, un de peu llarg per a les processons; dos de llautó i un de cartó.⁹⁶² De la mateixa manera que ocorregué amb la roba d'altar, el nombre d'objectes litúrgics augmentà a partir de donacions posteriors, com la que el 3 d'octubre de 1734 feu un senyor aragonès anomenat Marcelo de Ainsa, el qual donà per a la sagristia un crucifix de plata amb creu i peu d'ivori.⁹⁶³

Per a l'altar major, capelles de l'església, oratori i la capella de l'ermita de Sarrià també es custodiaren a la sagristia, fins al 1736, 14 candelers daurats, 10 platejats, 8 recoberts de lapislàtzuli i fils d'or per a l'altar de sant Joan Nepomucè; 14 de llautó; 4 de fusta negra; 10 de cristall; 3 de fusta i 2 cirials. Tanmateix, es comptabilitzaven 6 palmatòries de llautó, 2 de plata, 2 de ferro i 2 de mà, una de plata i una altra de llautó. Finalment, pel que fa a les sacres o tauletes dels altars, en tenien 8 fetes de fusta negra o daurada, gravades en plata, jaspades, ornades amb lapislàtzuli i fils d'or; i també fetes de cartó. Els llibres de comptes també documentaren el colrat, daurat i platejat dels objectes litúrgics com els candelers, les sacres, els calzes o els peus de les floreres de forma continuada per encàrrec dels sacerdots.⁹⁶⁴

A més disposaven de 4 calzes de plata, un d'ells daurat, 1 píxide o globus de plata, 1 ostensori o vericle de plata –el qual estava ornat amb una venera o insígnia de cavaller de l'orde de Sant Jaume, feta amb diamants i donada per Philippe-Emmanuel de Bette–,⁹⁶⁵ 1 vas de plata per l'oli sant, 1 turíbul o encenser amb una naveta d'argent, una cassoleta i

---

⁹⁶² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 106

⁹⁶³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3102, s.f. (03-X-1734)

⁹⁶⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (27-III-1742; 03-X-1745); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (05-V-1772); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (23-XII-1788; 09-IV-1790; 22-X-1790)

⁹⁶⁵ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f ; BRUB, ms. 344, pp. 208-225; PARADELA 1932, p. 66

una vareta de ferro per al foc; 3 bacins d'argila, amb una palangana i un gerro de pisa; 4 caixes de fusta, llauna i ivori per a les hòsties; 6 matadors de llauna i de fusta pels ciris i espelmes; setrills per abocar l'oli a les llànties de l'església; i un altar portàtil de fusta amb una calaixera per al vestuari, una tarima, una grada, un sagrari, una creu, un calze de fusta, una patena i una conclusió de tafetà per cobrir el calze.⁹⁶⁶

Pel que fa als reliquiaris, a banda del que es custodiava a l'oratori des d'abans del 1724, l'inventari de 1744 constata que a l'església i a la sagristia es conservaven 21 reliquiaris amb relíquies, els quals van augmentar a 26 el 1752, a 27 el 1759 i a 33 el 1763.⁹⁶⁷ Alguns d'ells eren de fusta, altres de plata i suposem que també presentaven decoracions pictòriques, ja que el pintor Francisco Clotet va adobar-ne un l'any 1760.⁹⁶⁸ Aquestes eren situades a l'altar major en festivitats assenyalades o es disposaven als dos armaris de relíquies existents a la capella de la Concepció. Tanmateix, els paüls encarregaven reliquiaris de plata amb relíquies del sant fundador per poder-les regalar, com en el cas de la que donaren al Dr. Ramon Sans en agraïment per la seva prèdica del dia de sant Vicenç de 1789 o la que es regalà al Dr. Isart pel seu sermó de l'any 1798.⁹⁶⁹

L'ostensori o custòdia de plata i diamants que utilitzaven per exposar el Santíssim Sagrament a l'altar major va ser millorat i daurat el gener de 1736 per l'argenter barceloní Josep Barrera (act. 1725), gràcies a l'almoïna de 100 lliures llegada per Anna Maria Domènech, donzella de Barcelona (†1736), la qual deixà com a marmessor del seu testament al sacerdot paül Mateu Mur (1666-1737).⁹⁷⁰ A banda d'això, la comunitat religiosa també n'aportà 20 lliures, 12 sous i 9 diners per cobrir l'import de la dita obra.⁹⁷¹

L'abril de 1737 s'extragueren 122 lliures, 12 sous i 6 diners del dipòsit llegat per la mateixa Anna Maria Domènech a la Casa de la Missió, per tal que l'orfebre barceloní Josep Cots (act. 1696) realitzés dos calzes per al temple, un de plata i l'altre d'or.⁹⁷²

---

⁹⁶⁶ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3114, pp. 116, 117 i 119

⁹⁶⁷ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3114, pp. 229-257; 259-264; 282

⁹⁶⁸ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (26-XI-1774); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (8-X-1800); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (VIII-1760)

⁹⁶⁹ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (24-VIII-1789; 22-X-1798)

⁹⁷⁰ AHPB, Fèlix Avellà, 950/29, ff. 157v-158r (23-VI-1736)

⁹⁷¹ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (26-I-1736); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (26-I-1736)

⁹⁷² ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 108, s.f. (09-IV-1737); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (09-IV-1737)

El sagrari o tabernacle fou millorat en els seus adorns el 1747 gràcies a les almoines de personatges com el marquès de Villadarias, Juan Bautista del Castillo y Ventimiglia (1696-1773), exercitant de la casa, el qual aportà 92 lliures i 8 sous per a bonificar la labor de l'escultor i del daurador de la peça;⁹⁷³ mentre que posteriorment també es documentà el pintat en vermell de la mateixa obra.⁹⁷⁴ Tanmateix, hi hagué sacerdots de la mateixa comunitat, com Josep Tort (1725-1786), que els llegaren peces, com un calze de plata amb la copa daurada per dins i per fora.⁹⁷⁵ Per últim, Manuel Arranz recollí que el 1765, atesa la negativa per part del germà coadjutor Francesc Badia de percebre una retribució en metàl·lic per la seva feina al palau de la Generalitat, els magistrats de l'Audiència, com a mostra del seu agraïment, van acordar de lliurar a la Casa de la Missió uns ornaments litúrgics que probablement havien pertangut a la capella de Sant Jordi i que degueren emplaçar-se a la sagristia.⁹⁷⁶

D'altra banda, els llibres de comptes de la Casa de la Missió sovint registraren l'adquisició de noves peces i ornaments litúrgics, sobretot quan es projectava una nova sagristia o una capella al conjunt.⁹⁷⁷ Alhora, freqüentment s'encarregava a un argenter l'adobament d'objectes antics o es procedia a la seva venda per tal d'elaborar peces noves, com els dos calzes vells que feu servir l'argenter Anton Mateu (act. 1695) per fer un calze nou el 1731;⁹⁷⁸ o el globus i la capsa de plata que havia estat donada per la donzella Margarida de Frigola (†1750) i que es varen liquidar el 1746 per realitzar un nou globus o receptacle de plata, de dimensions més grans, per tal de custodiar les hòsties a la sagristia.⁹⁷⁹

Altres objectes que es contemplaren als inventaris de la sagristia, església i altres capelles foren 9 missals, 2 quaderns per a les misses de difunts, 3 quaderns per a les misses de sants nous i 1 manual de la diòcesi de Barcelona.⁹⁸⁰

Com advertíem anteriorment, el 1749 es va documentar l'existència d'una sagristia nova, en la qual degueren situar-se els ornaments que s'havien custodiat a la sagristia derruïda

---

⁹⁷³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (26-VI-1747); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (26-VI-1747)

⁹⁷⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (10-XI-1801)

⁹⁷⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (06-X-1747)

⁹⁷⁶ ARRANZ 1991, p. 27

⁹⁷⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (01-VI-1783)

⁹⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (20-VI-1731)

⁹⁷⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (13-X-1746); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (13-X-1746)

⁹⁸⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 115

el 1748. El pintor Josep Vinyals fou l'encarregat de pintar-la⁹⁸¹ i, com que cada sagristia havia d'estar dotada d'un lavatori o pila, és a dir, una font amb eixugamans, així com un vas o piscina que recollís les aigües i les conduís al subsol, en haver estat en contacte amb els objectes sants;⁹⁸² l'any 1762 es va rebre un lavatori de marbre de Gènova que es disposà a la nova sagristia i per al qual s'elaboraren tres aixetes de llautó.⁹⁸³ Aquest lavatori després fou portat a la nova Casa de la Missió al carrer Reina Amàlia, per a la sagristia del nou conjunt.⁹⁸⁴

Així doncs, amb motiu de la seva vinculació provincial amb Itàlia, la Casa de la Missió també es convertí en un centre receptor d'objectes litúrgics i obres d'art provinents d'aquesta regió, com una imatge d'un sant Crist⁹⁸⁵ i dues caixes de medalles i rosaris provinents de Roma,⁹⁸⁶ el lavatori de marbre de la sagristia,⁹⁸⁷ la tela negra per confeccionar dos pal·lis⁹⁸⁸ i diversos marbres portats de Gènova;⁹⁸⁹ així com una imatge del beat Vicenç de Paül amb un marc que el sacerdot Policarpo Ferrari portà des d'Itàlia i que els paüls barcelonins ornaren amb un marc daurat.⁹⁹⁰

També encarregaren la remissió de peces des de la casa mare de París, com els tres reliquiàries i les quatre estampes que van rebre el 1781, tot i que dos d'ells foren regalats al capità general, Francisco González y de Bassecourt (1726-1793) i al prior Moia.⁹⁹¹ També s'envià el 1730 a Barcelona des de França un quadre del beat pare, el qual es retornà el 1731, possiblement per fer-ne una còpia que pogués ser exposada a la casa barcelonina.⁹⁹²

— Oratori

A l'oratori es practicaven les funcions comunes, com les exhortacions, lliçons espirituals i la missa, pel que el mobiliari constava de bancs i un altar. Es tractava d'una estança ja

---

⁹⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-VIII-1749)

⁹⁸² CONTASSOT 1959, p. 49

⁹⁸³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (V-1762; 18-X-1763)

⁹⁸⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 295-299

⁹⁸⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (13-XI-1739)

⁹⁸⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (14-III-1752)

⁹⁸⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (V-1762; 18-X-1763)

⁹⁸⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (06 al 19-XI-1733; 29-IX-1734)

⁹⁸⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (29-X-1788)

⁹⁹⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (28-I-1734)

⁹⁹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-VI-1781)

⁹⁹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (29-XII-1730; 29-XII-1731)

present al conjunt des del 1704, quan va ser inaugurat per part del bisbe de Barcelona, Benet de Sala.

Des de l'inventari de 1724 es documenta la presència d'un reliquiari particular de l'oratori, ornamentat amb moltes pastes d'Agnus i altres relíquies⁹⁹³ i que podria ser el que va ser concebut per Senjust, segons afirmava el prevere Francesc Garrigó a les seves oracions fúnebres.⁹⁹⁴ Aquest fou pintat per un pintor anònim el 1739.⁹⁹⁵

La descripció del conjunt del 1762 feu referència a aquesta cambra com a l'oratori de l'ardiaca Senjust. Es descrivia que hi havia un gran quadre d'un sant Crist en agonia, de mida natural, el qual cobria un altar amb ossos, cendres i Agnus sants. Allà també s'hi conservaven el frontal i la casulla que havia brodat el mateix Senjust de forma miraculosa.⁹⁹⁶

A banda d'això, l'estança també disposava de dos quadres, un de sant Anastasi i l'altre del naixement del Senyor i també hi havia un petit pessebre dins d'un armari, al costat de l'altar.⁹⁹⁷

— Capella de sant Domènec

Aquesta dependència va ser erigida amb anterioritat al 1724 i es trobava en un espai extern a l'església. Disposava d'un quadre de sant Domènec amb un marc daurat i, pel que fa a l'altar, es van realitzar dos frontals, un de tela pintat i un de brodat per l'ardiaca Senjust i una cortina de tafetà verda.⁹⁹⁸ Els ornaments eren de petites dimensions i constaven d'un crucifix de llautó i de dos canelobres platejats, una sacra de fusta negra i un tabernacle petit amb una grada daurada.⁹⁹⁹

---

⁹⁹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 109, 255, 261

⁹⁹⁴ GARRIGÓ 1708, p. 34

⁹⁹⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-VI-1739)

⁹⁹⁶ GARRIGÓ 1708, p. 34; BRUB, ms. 2150/2, f. 5v

⁹⁹⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 109

⁹⁹⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 94 i 102

⁹⁹⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 115

El juny de 1749 es van abonar 18 lliures a un escultor per fer un nou pal·li de fusta per a aquest altar; les quals provenien de les donacions d'un devot extern de la casa i dels sacerdots Narcís Jubert (1698-1782) i Josep Dalmau.¹⁰⁰⁰

— Capella del beat Vicenç de Paül

L'octubre de l'any 1729, arran de la festivitat organitzada pels paüls amb motiu de la beatificació de Vicenç de Paül a la Casa de la Missió a Barcelona, els llibres de comptes registraren una sèrie de pagaments per condicionar una capella dedicada al beat. Sembla que s'elaborà un monument dedicat al beat, ja que s'abonaren 62 lliures i 12 sous a un pintor i 18 lliures i 4 sous a un daurador per la preparació; mentre que al fuster se li abonaren 16 lliures, 16 sous i 4 diners per compondre el pedestal i la grada i 2 lliures per apuntalar les parets i parar el monument. També s'encarregà un tiratge de 500 estampes del beat i la impressió de les vides del beat pare al llibreter Mauro Martí;¹⁰⁰¹ i el gener de 1730 se seguiren abonant les despeses als manobres i mestres de cases per la capella del beat.

— Capella de la conferència dels eclesiàstics

La capella fou construïda amb anterioritat al 1771 i es trobava al costat de l'església i la sagristia nova. El 1777 el pintor Francisco Clotet (act. 1750-1782) va reparar les pintures que hi havia a la capella i va fer algunes aportacions pròpies, obra per la qual va ser retribuït amb 14 lliures.¹⁰⁰²

— Capella de l'ermita de Sarrià

Es varen situar dos quadres de l'*Ecce Homo* a les portes, els quals havien estat propietat de Francesc Senjust;¹⁰⁰³ mentre que a l'altar hi havia un quadre de sant Francesc Xavier i un frontal de tela pintada.¹⁰⁰⁴ L'ermita també tenia una campana.

---

¹⁰⁰⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (07-VI-1749); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (20-VI-1749)

¹⁰⁰¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (06 al 29-X-1729; del 31-XII-1729 al 30-I-1730)

¹⁰⁰² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (09-II-1777)

¹⁰⁰³ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 304r – 307v (25-VI-1711); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 109

¹⁰⁰⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 94

6.2.3. Altres dependències

— Porteria

Aquesta cambra disposava d'un nínxol o fornícula en què el 1725 es va disposar una escultura en pedra de Crist Salvador realitzada per l'artista Pere Costa (1693-1761) i per la qual se li abonaren 10 lliures i 10 sous.¹⁰⁰⁵ El 1749, moment en què la porteria es desplaçà uns metres cap a una nova ubicació,¹⁰⁰⁶ la imatge també es degué traslladar a la nova estança. Les referències obtingudes, però, no especifiquen els seus aspectes formals ni cap altra dada al respecte.

L'any 1756 els llibres de comptes esmenten que els sacerdots Josep Dalmau (1713-1782) i Joan Campderrich (1692-1761) havien donat una almoïna per la despesa que comportava l'erecció d'una capelleta dedicada a sant Vicenç de Paül i que s'havia situat a la porteria bastida el 1749,¹⁰⁰⁷ pel que és possible que els paüls decidissin llavors canviar la imatge de Costa per una talla del sant fundador de la congregació i que l'escultura del Crist Salvador fos relegada a un altre espai. En aquest sentit, el 1816 el baró de Maldà feia constar que a la porteria de la Casa de la Missió hi havia un nínxol que mostrava la imatge d'un sant Vicenç de Paül, pel que es confirmava aquest canvi.¹⁰⁰⁸

— Refetor

A l'entrada d'aquesta estança hi havia disposat un lavatori amb quatre aixetes per rentar-se les mans abans de seure a taula, per tal de complir les regles de la congregació.¹⁰⁰⁹ La cambra era blanquejada més sovint que la resta d'estances de la casa¹⁰¹⁰ i tenia dos quadres, una pintura del Sant Sopar, com era habitual als refectoris dels convents religiosos a Barcelona,¹⁰¹¹ i una altra d'un Bon Pastor, tot i que el 1746 el nombre augmentà a quatre quadres, sense especificar la temàtica dels nous.¹⁰¹² Hi havia un púlpit

---

¹⁰⁰⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (29-I-1725 i 5-II-1725)

¹⁰⁰⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (31-I-1749)

¹⁰⁰⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (20-XI-1756)

¹⁰⁰⁸ AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26 (19-VII-1816)

¹⁰⁰⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (25-III-1771)

¹⁰¹⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (24-VIII-1750; 12-X-1754; 30-VI-1756; 27-VII-1756); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (VII-1786; 09-VII-1803)

¹⁰¹¹ El refetori del convent de Santa Madrona també en tenia un de tres metres de llargada a la paret testera de la cambra, DE RUBÍ 1984, p. 321.

¹⁰¹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (19-V-1775); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 132 i 246

o trona per poder fer les lectures de taula amb un faristol i una llumenera,¹⁰¹³ refets el 1739 per Damià Riba;¹⁰¹⁴ a més de 96 taules portàtils i 11 taules immòbils de fusta d'alba el 1736, les quals degueren augmentar en quantitat a mesura que la casa assumia l'assistència de més exercitants i ordenants. Com ocorria amb la majoria d'estances de la casa, el refetor també disposava de cortines de tela blava.¹⁰¹⁵

— Cambres

Situades a banda i banda dels corredors dels tres pisos alts, aquestes estances solien ser bastant austeres i no se n'esmenten les seves dimensions, tot i que eren bastant capaces.¹⁰¹⁶ A la casa barcelonina tenien una finestra i gaudien d'un llit de peu de gall, fet amb posts de fusta d'alba o de fusta de pi amb matalàs o màrfega, flassada i coixí, una taula, dues cadires de palla, un candeler o llàntia de llauna amb peu de fusta, un tinter amb dues plomes, un parell de plec de paper blanc, un rellotge d'arena, el manual de meditacions editat per la comunitat de la Missió a Barcelona i algunes estampes que contribuïen a l'exercici de la seva devoció.¹⁰¹⁷ Tanmateix, la comunitat disposava de nombroses estances per als ordenants i els exercitants externs.¹⁰¹⁸

Deponent de la categoria religiosa o social dels membres de la comunitat, dels ordenants i dels exercitants externs, cada estança era proveïda amb lectures i un parament concret, com dos candelers, una pila d'aigua o un orinal de terra.¹⁰¹⁹ En algunes ocasions també disposaven d'una xemeneia, com era el cas de la cambra del superior o la del germà coadjutor Philippe-Emmanuel de Bette.¹⁰²⁰

— Seminari

Un dels espais més rellevant de la Casa de la Missió era el seminari, on s'impartien els exercicis espirituals. L'estança ja era present el 1704, quan s'admeteren els primers

¹⁰¹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (29-VI-1735 al 15-VIII-1735)

¹⁰¹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (26-I-1739 al 15-II-1739)

¹⁰¹⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (27-VII-1739; 25-VIII-1739)

¹⁰¹⁶ AHCB, ms. A, núm. 253, p. 61

¹⁰¹⁷ BRUB, ms. 144, pp. 205, 206 i 209; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (26-IV-1732); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 161, 165 i 167

¹⁰¹⁸ BRUB, ms. 144, p. 203 «Irá á hacer la visita por toda la casa y abrirá todos los aposentos, assí de los nuestros como de los externos»; BRUB, ms. 2150/2, f. 5v «Por constitucion de esta congregación estan de continuo patentes las puertas a todo hombre que quiera retirarse de el mundo por algunos dias a atender a su alma y ser guiado al cielo, para lo qual tienen prevenidos muchissimos aposentos muy decentes»

¹⁰¹⁹ BRUB, ms. 144, p. 215

¹⁰²⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. 96, s.f. (*Vida del devoto Phelipe Manuel de Bette*)

exercitants i ordenants a l'edifici, però va ser renovada i ampliada successivament per assumir el creixement d'assistents a la Casa de la Missió.

Des del moment en què es va erigir aquest àmbit també aparegué, associada a aquest espai, l'existència d'una capella amb el seu propi altar. El primer fou cobert amb un dosser de seda i un tron de tela pintada, sota el qual hi havia una imatge de cartó de la Mare de Déu, tot i que el 1736, pel seu envelliment, aquest va ser substituït per un nou altar.¹⁰²¹

Els llibres de comptes documentaren la remuneració de diversos treballadors per les despeses vinculades a la construcció d'un nou seminari, entre el 1739 i el 1744.¹⁰²² Vinculat a aquesta obra es constata la presència del pintor Vinyals l'agost de 1742, el qual era retribuït per la labor i els materials emprats a l'hora de realitzar la pintura de perspectiva que ornava aquesta estança.¹⁰²³

Entre els objectes presents en aquesta cambra es documentà l'existència d'una campana petita amb una corda, llumeneres, cortines i vidrieres per les finestres petites i la finestra gran de l'estança.¹⁰²⁴

El maig 1777 els llibres de memòries varen fer referència a la construcció d'un seminari nou i de la seva respectiva capella, amb motiu de la limitació espacial de l'antiga cambra.¹⁰²⁵ En aquest seminari es varen disposar cortines de bri de cànem blau, però no es feu referència a la creació d'una nova composició pictòrica mural.¹⁰²⁶ De totes maneres, entre el 1777 i el 1780 els llibres de comptes palesen l'adquisició de nombrosos materials per tal que el germà coadjutor Gaspar Coletas, de professió pintor, realitzés una obra per a la Casa de la Missió a Barcelona, que podria correspondre a una composició pictòrica per aquesta nova estança.¹⁰²⁷

---

¹⁰²¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 162

¹⁰²² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-II-1739 al 13-VIII-1744)

¹⁰²³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (02 i 14-VIII-1742)

¹⁰²⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 119; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-II-1739; 03-X-1744; 07-XI-1744; 23-I-1745); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (08-XII-1763); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (03-IV-1788)

¹⁰²⁵ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (24-V-1777)

¹⁰²⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-V-1777)

¹⁰²⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (09-XI-1777 a 10-XI-1780). S'especificà l'adquisició de colors, trementina, oli de llinosa, oli de nous, màstic, aigua-ros, sofre, pega grega, vermelló i blanquet o carbonat de plom, panys de plata, retalls de cordovà o cuir, cotó, pinzells i pedres de brunyir.

— Llibreria

La llibreria era una estança amb finestres, per tal de resultar ben il·luminada, i arribà a disposar de 22 prestatges de fusta l'any 1765. El 1732 es va fer constar que hi havia diversos calaixos on es resguardaven culleres de fusta, un segell, un estoig de trempaplomes, tisores llargues de tallar paper i dos instruments matemàtics, entre altres elements. També hi havia un armari on es guardaven papers pertanyents a la casa, xicres per a prendre xocolata, tasses, disciplines i altres minúcies. Per últim, es comptabilitzaven, tanmateix, els llibres de paper blanc en què s'escriuien els negocis de la casa, les mans de cartes per als exercitants, un plec de lletanies del nom de Jesús, un plec amb notícies de l'institut de la congregació i 5 estampes grans i 27 més petites del venerable Vicenç de Paül;¹⁰²⁸ a banda de diversos llibres de sants pares, breviaris, cerimonials, gramàtics, retòrics, canonistes i llibres manuscrits que conservaven.¹⁰²⁹

— Corredors i altres estances

Els paüls foren propietaris de nombrosos béns mobles que aparegueren enumerats als inventaris però dels quals desconeixem la seva situació fàctica a l'edifici, en ser allistats de forma general sota l'epígraf «Inventari dels mobles dividits per la casa».

Pel que fa als quadres, els inventaris de la Casa de la Missió comptabilitzaren diversos retrats i pintures de caràcter religiós, els quals, a partir de les descripcions setcentistes conservades, sabem que ornamentaren els murs dels corredors i replans, entre altres estances de l'edifici dels paüls. Així doncs, la descripció sumària del conjunt de l'any 1762 atestava el següent:

«Por fin, fuera nunca acabar si hubiessemos de ir contando una por una las ricas pinturas que hay en la sacristia y diversas piezas internas, baste decir que esta casa solo por pinturas no tiene que invidiar a las mas ponderadas, me aprobará este dicho el curioso que las vea todas».¹⁰³⁰

---

¹⁰²⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 169

¹⁰²⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 15-71

¹⁰³⁰ BRUB, ms. 2150/2, f. 5r

I Barraquer afegia, en recollir el testimoni del sacerdot paül Josep Puig l'any 1891:

«No sólo el templo, sino también el convento, estaba adornado de lienzos al óleo de los muchos que la comunidad poseía. Entre otros lugares lucía uno cada rellano de la escalera».¹⁰³¹

Pel que fa als retrats de fundadors i benefactors més rellevants de la comunitat, els quals podien estar situats als corredors o a una cambra rellevant com el seminari o la llibreria i arxiu, l'inventari de 1724 documentava l'existència d'un quadre que mostrava el bust de l'ardiaca Francesc Senjust, guarnit amb un marc de fusta; un altre retrat dedicat al canonge Jeroni Enveja, el qual fou anotat a l'inventari de l'any 1736; i, per últim, un retrat de Philippe-Emmanuel de Bette, també anotat el 1736 i realitzat, per tant, abans de la seva mort.¹⁰³²

Tot i que a partir del 1744 els objectes inventariats ja no permeten saber quins eren els motius representats als quadres novament anotats, els llibres de memòries sobre els difunts de la casa permeten saber que el 1807 un germà coadjutor va realitzar un bust del sacerdot Rafael Pi (1725-1807) per conservar la seva memòria;¹⁰³³ així com s'encarregaren els retrats d'alguns superiors generals de la congregació, com Louis de Bras (1678-1761), el qual va arribar a la casa el 1765;¹⁰³⁴ i Antoine Jacquier (1706-1787), realitzat el 1788.¹⁰³⁵

Pel que respecta a la resta de retrats ostentats a la casa, els paüls posseïren dues efígies del pontífex Climent XI, sense marc, i un quadre del venerable Vicenç de Paül, els quals foren enviats a la casa abans del 1724; a més d'un retrat de petites dimensions del cardenal Roberto Bellarmino (1542-1621) que arribà a la Casa de la Missió entre el 1724 i el 1732. Pel que fa a l'inventari de 1736 s'anotaren, tanmateix, un retrat del papa Benet XIV, un de sant Francesc de Sales, dos quadres del beat Vicenç de Paül de mig cos; l'efígie del bisbe de Barcelona, Bernat Ximenez de Cascante (1669-1730), i el retrat de l'ardiaca de Besalú, Benet Vadella, els quals ingressaren a l'edifici barceloní entre el 1732 i el 1736.¹⁰³⁶ Pel que fa als retrats adquirits posteriorment, els llibres de comptes només

---

¹⁰³¹ BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 585

¹⁰³² *Vid.* annex catàleg 12.3, pp. 701-708

¹⁰³³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (1807)

¹⁰³⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (17-IV-1765)

¹⁰³⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (17-XII-1788)

¹⁰³⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 161-162

donaren notícia de la compra de dos quadres amb la representació del rei d'Espanya, Carles III, el 1773.¹⁰³⁷ Un document redactat per Josep Arrau i Vicente Rodés sobre el llistat d'obres que foren dipositades a la parròquia de sant Joan i a la Casa Llotja el 19 de gener de 1837 ens confirma que, com a mínim, els retrats del bisbe Ximenez de Cascante i de Climent XI, ambdós de mig cos, juntament amb un petit retrat de St. Vicenç de Paül, van ser recollits i dipositats, juntament amb els retrats de Francesc Senjust, Philippe-Emmanuel de Bette i Jeroni Enveja, a la casa Llotja.¹⁰³⁸

Quant a les obres de temàtica religiosa, els inventaris feien constar l'existència d'un quadre pintat sobre fusta amb dues cares, una de les quals mostrava l'ànima condemnada i l'altra l'ànima en pecat; a més de sis quadres de la Mare de Déu, un de l'Anunciació, un de la Flagel·lació pintat sobre fusta i un *Ecce Homo* de pedra, encarnat i emmarcat amb fusta.¹⁰³⁹ El 1735 varen adquirir un nou quadre de la Verge de la Concepció, el qual havia estat venut pels marmessors de Martí Pellicer, prevere i capellà de Santa Maria del Mar;¹⁰⁴⁰ i entre el 1732 i el 1736 van adquirir un quadre de sant Josep acompanyat de Jesús i la Mare de Déu.

Amb relació a la comunitat barcelonina i la Congregació de la Missió en general, els paüls confeccionaren un quadre amb el llistat de fundacions i dels superiors generals de la congregació i un catàleg dels eclesiàstics que assistiren a la Conferència dels dimarts, disposat sobre fusta; a més d'un altre llistat dels subjectes de la casa.

Els inventaris també feren referència als quadres de paper o làmines, els quals resultaven més econòmics que els de pintura. El 1732 es comptabilitzà l'existència de 56 estampes gravades sobre paper, emmarcades, a més d'altres estampes sense emmarcar, així com sentències de sants, les quals estaven penjades als murs de diverses parts de la casa, incloses les portes de les cambres dels sacerdots, germans, exercitants i ordenants.¹⁰⁴¹ D'altra banda, posseïen 17 mapes sobre paper, dos plànols de la Casa de la Missió, un

---

¹⁰³⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (02-IX-1773)

¹⁰³⁸ José Arrau i Vicente Rodés, *Estado que manifiesta la clasificación de las pinturas recogidas de los conventos suprimidos de esta Provincia que se hallan depositados en S. Juan y en la casa Lonja, hecha por los infrascritos en desempeño de la comisión que se les confirió del Sr. Jefe Político en 5 de este mes.* Barcelona, 19 de enero de 1837, s.f. (còpia d'un document original, realitzada el 10 de juliol de 1846) (col·lecció particular)

¹⁰³⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 161-162

¹⁰⁴⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (12-V-1735); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (12-V-1735); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 162

¹⁰⁴¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (20-V-1732)

d'ells dins d'un estoig; i una planta de l'església, que probablement eren custodiats a la llibreria.¹⁰⁴²

A partir del 1744 els quadres passaren a ser únicament numerats i es deixà d'especificar la temàtica d'aquests, pel que només consta que arribaren a posseir 116 quadres de pintura, 34 mapes i 464 quadres de paper entre el 1775 i el 1780.¹⁰⁴³ Per altra banda, tot i que coneixem l'existència de pintors que formaven part de la comunitat barcelonina, com el germà coadjutor Gaspar Coletas (1731-1796), desconeixem quines labors els foren encarregades a la Casa de la Missió o quin taller pogueren formar en el si de la comunitat, ja que els documents disponibles, com són els llibres de comptes, només testimoniaven la despesa relativa a l'adquisició dels materials perquè poguessin exercir la seva professió.¹⁰⁴⁴

Els mobles disposats a l'edifici foren heretats de Francesc Senjust¹⁰⁴⁵ i posteriorment també n'adquiriren d'altres a partir d'altres llegats o de la seva compra en encants públics, com els del reverend Jaume Granollers, la donzella Anna Maria Domènech o Margarida Frigola i Llordat.¹⁰⁴⁶ Els inventaris distingien els mobles destinats a la casa dels que s'utilitzaven durant les missions al camp i documentaven diverses cadires de palla, d'espart, de bova, de vaqueta de Moscòvia i de vaqueta negra, amb braços i respall o sense i altres de tisora; bancs de fusta amb respall, bufets de fusta de noguer, pi i alzina; taules cobertes de cuir roig i negre amb calaixos; armaris per posar roba, cofres, caixes, baguls, arquilles grans i petites, creus i crucifixos, matalassos, màrfegues i coixins, escriptoris, tinters, candelers i llànties rodones pels corredors, llànties de mà i llànties de llauna amb peus de fusta.

Entre l'agost i l'octubre de 1732 es documentaren els pagaments i la rebuda d'almoines per finançar la realització d'un rellotge gran amb dues campanes de grans dimensions; a més d'un rellotge despertador amb caixa de fusta, dos rellotges de sorra guarnits de fusta que s'utilitzaven per a impartir missions al camp, i tres de llautó.¹⁰⁴⁷

---

¹⁰⁴² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 163

¹⁰⁴³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 283

¹⁰⁴⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (09-XI-1777 a 10-XI-1780); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (30-III-1792 al 11-III-1794)

¹⁰⁴⁵ AHPB, Joan Solsona, 890/22, s.f.

¹⁰⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (24-VI-1736); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 139-142

¹⁰⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (23-VIII-1732 a 2-X-1732); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 166

Per a la confecció de noves campanes, els paüls solien vendre les antigues i amb allò que obtenien i les almoines específiques que recollien dels benefactors, en contractaven l'elaboració. Fins al 1736 els inventaris constataren l'existència de cinc campanes, la de l'ermita, la petita que servia per indicar les funcions de la comunitat, una més petita per al seminari, una per a la porteria i una última donada per Teresa Senjust, neboda del fundador, entre el 1732 i el 1736.¹⁰⁴⁸ A banda d'això, el 22 de març de 1737 varen rebre una almoina d'1 lliura i 8 sous i van fondre una campana antiga de coure per poder sufragar el cost d'una campana nova realitzada per Joan Sorelló, mestre courer, i que importava una despesa de 18 lliures i 2 sous.¹⁰⁴⁹ El 21 d'abril de 1738 el marquès de Meca va fer donació de 100 lliures per pagar a Pere Mir les dues campanes que tocaven els quarts i les hores del rellotge gran.¹⁰⁵⁰ En aquest cas, els paüls també feren fondre la campana vella de les hores, que importà 16 lliures i 1 sou, per al pagament de les noves campanes. El 1749 el courer Jaume Gomà realitzà una nova campana, que fou finançada per l'oficial Andrés Molina i els sacerdots paüls Jubert i Dalmau, amb un cost de 76 lliures i 10 sous.¹⁰⁵¹ A banda de les campanes del rellotge, també es disposaren campanetes a l'escala gran,¹⁰⁵² a l'escala petita i al seminari.¹⁰⁵³

A banda de les pintures murals que hem pogut documentar com a existents al seminari i a les capelles de la Casa de la Missió, els llibres de comptes documentaren la participació d'un dels germans Vinyals el 1748 com a pintor de les baranes de l'escala de la residència.¹⁰⁵⁴

Pel que fa al claustre, en cap descripció del conjunt ni inventari s'esmenta que l'espai ostentés obres d'art als seus murs, a diferència d'altres casos, com el de sant Francesc de Paula o el del convent de Santa Madrona dels caputxins a la Rambla.

---

¹⁰⁴⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 119

¹⁰⁴⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (22-III-1737; 01-X-1737)

¹⁰⁵⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (21-IV-1738); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (21-IV-1738)

¹⁰⁵¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (11 al 25-I-1749); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (11-I-1749)

¹⁰⁵² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (02 i 10-II-1771)

¹⁰⁵³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (08-XII-1763)

¹⁰⁵⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VIII-1748)

6.2.4. Conclusions parcials sobre l'estudi dels ornaments de la casa

L'estudi del mobiliari artístic del conjunt demostra que, a partir de la documentació conservada, sovint resulta infactible esbrinar els motius i el caire estilístic que caracteritzaren les obres, però podem traçar una visió aproximada de la configuració dels espais interiors i de la combinació de les obres que heretaven i que encarregaven, així com palesar la desaparició de la major part d'elles i emprendre la descripció detallada d'aquelles que es conserven a través de les respectives fitxes de catàleg.

També cal atestar que, si bé a les notícies recollides a l'estat de la qüestió sobre els béns mobles dels paüls es poden localitzar les primeres descripcions i valoracions del patrimoni artístic del conjunt, des de Céan Bermúdez el 1800 fins a Francesc Fontbona i Victoria Durá el 1999, no s'ha arribat a esmentar mai, malauradament, la presència d'altres obres que apareixen documentades al conjunt i que foren realitzades per artistes rellevants en el panorama artístic català del segle XVIII, com Joan Gallart, Manuel i Francesc Tramullas, Josep i Manuel Vinyals, Pere Costa, Carles Grau i Bernat Cots i Crospis. Així doncs, a partir del buidatge exhaustiu de l'arxiu dels paüls, considerem que, malgrat que no es conservin o s'hagin localitzat les peces documentades, podem ampliar el catàleg d'obra dels artistes i assenyalar un espai rellevant en què desenvoluparen les seves creacions i que, fins ara, havia restat gairebé desconegut o ignorat.

6.3. Conjunt de frescos del temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu

L'estudi del conjunt pictòric mural del temple dels paüls ha estat dividit en dos apartats, d'una banda estudiarem el conjunt realitzat a mitjans del segle XVIII, que inclou les pintures de l'altar major i la cúpula primitiva no visible; i, per l'altra, analitzarem el programa pictòric concebut el 1801, el qual comprèn la mitja taronja paredada actualment visible, les petxines del creuer i el fris motllurat situat a sota de la cúpula.

6.3.1. Pintures de perspectiva a l'absis de l'altar major

L'església dels paüls gaudeix d'un dels pocs exemples d'arquitectures i retaules pintats sobre el mur que es conserven a Catalunya. Els paüls es referien a aquests tipus d'obres com a pintures de perspectiva,¹⁰⁵⁵ en tractar-se de composicions que simulaven conjunts o detalls arquitectònics i/o escultòrics en una superfície plana amb el màxim realisme possible, i per tant, a partir de l'ús de les regles de la perspectiva cònica i el joc de clarobscur.¹⁰⁵⁶ A través d'aquesta solució pictòrica la comunitat cercava aportar un emmarcament digne als altars que rebien veneració al temple, sovint amb motiu de no disposar de suficients recursos econòmics per encarregar la confecció d'un retaule.

La pintura de perspectiva o pintura il·lusionista ja havia estat utilitzada en decoracions d'època antiga, tot i que durant el Renaixement es va reprendre l'ús a partir de les tècniques del *sotto in su*, la *quadratura* i el *trompe-l'œil*, les quals sorgien de la recerca en perspectiva lineal que es desenvolupava de forma contemporània i era publicada per teòrics com Alberti (*De Re Aedificatoria*, 1485), Serlio (*Regole generali di architettura*, 1537), Vignola (*Regola delli cinque ordini d'architettura*, 1562) o Palladio (*Architettura*, 1570).

L'objectiu era ornar els murs, les voltes i les cúpules, tant d'ambients civils com religiosos, per tal d'aconseguir la il·lusió de tridimensionalitat i ampliar de manera fictícia l'estructura de l'espai. Així, a través d'obres com La Trinitat de Masaccio, que creava l'engany d'una capella i un nínxol profund a un mur lateral de la basílica de Santa Maria Novella, a Florència; o el Cor il·lusori de Bramante a Milà, que generava un espai absidal inexistent

---

¹⁰⁵⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (2 i 14-VIII-1742)

¹⁰⁵⁶ MARTINELL 1963, vol. XII, p. 85

per tal que la cúpula de l'església s'apreciés centralitzada des de la nau del temple;¹⁰⁵⁷ es va anar desenvolupant un gènere que arribà a alts graus d'especialització i d'implementació durant el Barroc, ja als primers decennis del Sis-cents a Itàlia i durant la segona meitat del segle XVII en territori hispànic,¹⁰⁵⁸ gràcies alhora a la presència d'artistes experts en aquesta especialitat, com els bolonyesos Agostino Mitelli (1609-1660) i Angelo-Michele Colonna (1604-1687) a la cort de Madrid entre el 1658 i el 1662.¹⁰⁵⁹ Així doncs, tot i que es poden localitzar representacions de retaules pintats a espais com l'ermita de San Sebastián de Caravaca al segle XVI,¹⁰⁶⁰ les manifestacions més nombroses d'aquesta modalitat es van donar a partir de la segona meitat del segle XVII i, sobretot, al llarg del segle XVIII a nombroses localitzacions del territori peninsular.

Els elements arquitectònics plasmats al mur solen ser columnates, balustrades i arcs fingits, combinats amb fons paisatgístics i de vegades acompanyats per figures representades en diferents plans o nivells de profunditat. Les tècniques amb què es treballaven aquestes obres foren diverses i podem localitzar exemples conservats de representacions al fresc i al tremp sobre mur, al tremp sobre tela, al tremp de cola sobre guix i a l'oli sobre llenç.

Al Set-cents a Catalunya, un dels antecedents considerats com a més immediats per a la profusió de composicions de perspectiva fou, per una banda, la difusió del tractat teòric del jesuïta Andrea Pozzo,¹⁰⁶¹ *Perspectiva pictorum et architectorum* (1693-1700). Aquesta obra es coneixia com a mínim des del 1701 a la península, principalment a les comunitats jesuítiques, ja que era utilitzada per a ensenyar la perspectiva i com a model de creació artística.¹⁰⁶² Així, durant el primer quart de segle, l'obra fou present a les biblioteques d'artistes espanyols com els pintors Antonio Palomino (1655-1726), Miguel Jacinto Meléndez (1679-1734) i Jerónimo Ezquerro (c.1660-1733) i l'arquitecte Teodoro Ardemans (1664-1729), els quals adaptaren les làmines per dissenyar els seus projectes.¹⁰⁶³ En canvi, si ens centrem en el cas català, el tractat de Pozzo no va arribar a figurar entre els llibres

---

¹⁰⁵⁷ DE PAOLIS 2016, p. 143. Tanmateix Bramante, a banda de Masaccio, recollia en la seva concepció la recerca realitzada per Piero della Francesca a la *Pala de Brera* (1472) i els *stiacciato*s de Donatello en relleus com els que es troben a la font baptismal del Baptisteri de Siena (1423-1427)

¹⁰⁵⁸ Segons Joan Ramon Triadó, l'origen d'aquestes pintures es troba en la influència de la tècnica de la quadratura italiana emprada per artistes del segle XVII i XVIII, a partir dels antecedents renaixentistes de la capella Sixtina, el Teatre Olímpic de Vincenza de Palladio i el sostre de la Galleria Farnese d'Annibale Carracci, *vid.* TRIADÓ 1999, p. 70; citat per GARGANTÉ 2006, p. 257

¹⁰⁵⁹ ANGUIANO DE MIGUEL 1998, pp. 203; QUILES 2006, p. 111

¹⁰⁶⁰ AGÜERA ROS 1996, vol. II, p. 985; DE LA Ossa GIMÉNEZ 1998, p. 236

¹⁰⁶¹ SOLER I FABREGAT 1994, p. 178; BOSCH I BALLBONA 2006, p. 43; PASCUAL CHENEL 2013, p. 452

¹⁰⁶² FUENTES LÁZARO 2014, pp. 301-302; FUENTES LÁZARO 2016, pp. 244-245, 444

¹⁰⁶³ BONET CORREA 1970, p. 43; ANGUIANO DE MIGUEL 1998, p. 203; QUILES 2006, pp. 107-108; PASCUAL CHENEL 2013, p. 408

dels arquitectes i pintors barcelonins fins a avançada la segona meitat del segle XVIII, com demostren els inventaris de béns d'Isidre Illa (†1781), Francesc Renart (†1791) i Narcís Serra (†1798).¹⁰⁶⁴

Tot i aquest fet, els historiadors han identificat alguns casos d'artistes que, malgrat no posseir el text de Pozzo a les seves biblioteques o no haver-ne quedat rastre documental, demostraren conèixer les làmines del pare jesuïta al llarg de la seva trajectòria. Aquesta seria, per exemple, la conjuntura de l'arquitecte i escultor Pere Costa i Cases (1693-1761), l'obra del qual ha estat sovint comparada amb els gravats del bolonyès.¹⁰⁶⁵ Possiblement, i a partir del testimoni de Ceán Bermúdez, podríem relacionar aquestes nocions envers les làmines de Pozzo amb la influència que en ell exercí l'escultor Konrad Rudolf (†1732), gran coneixedor de l'obra del pare jesuïta,¹⁰⁶⁶ ja que residí a Barcelona entre el 1707 i el 1713 com a artista de la cort de l'arxiduc Carles d'Àustria i fou mestre de Pere Costa.¹⁰⁶⁷

L'altre precedent considerat com a clau per a la difusió de les composicions de perspectiva a Catalunya fou la presència de la família bolonyesa dels Bibiena entre el 1708 i el 1711 a Barcelona. Durant la seva estada varen projectar nombroses obres d'arquitectura fingida, tant per a escenografies operístiques, com per a altars i decoracions efímeres en honor de l'arxiduc Carles i la seva família; i un dels seus deixebles fou també Pere Costa, el qual mantingué contacte amb Ferdinando Galli Bibiena al llarg de la seva trajectòria artística;¹⁰⁶⁸ així com hi varen col·laborar com a ajudants el pintor Antoni Viladomat i el mestre d'obres Josep Juli.¹⁰⁶⁹

És molt probable que durant el seu sojorn a Barcelona, Ferdinando Galli Bibiena completés la redacció del tractat teòric que rebé per títol *L'architettura civile preparata sú la geometria e ridotta alle prospettive* i que fou publicat a Parma el 1711. L'historiador Ramon Soler i Fabregat localitzà l'obra de Bibiena a les biblioteques particulars de pintors i escultors barcelonins de la primera i segona meitat del segle XVIII, com el pintor Pau Rossell i Amat (†1758), l'enginyer Francisco Paredes (†1763), l'escultor Lluís Bonifaç i Sastre (1683-1765),

---

¹⁰⁶⁴ ACOLEA 1959-1960, p. 158; ARRANZ 1979, pp. 172-175; SOLER I FABREGAT 1994, pp. 171, 172 i 174; PASCUAL CHENEL 2013, p. 452

¹⁰⁶⁵ Sobretot en relació al túmul en honor de Felip V a Cervera i la portada amb frontó invertit de la capella de l'Hospital de la Santa Creu a Barcelona, *vid.* BONET CORREA 1970, p. 43; RODRÍGUEZ MUÑOZ 2008, s. p.; DORICO 2016, p. 526

¹⁰⁶⁶ FUENTES LÁZARO 2016, p. 392

¹⁰⁶⁷ CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. 1, p. 366; MIRALPEIX 2005, p. 76

¹⁰⁶⁸ MARQUÉS CASANOVAS 1957, pp. 355; DORICO 1997, p. 127; DORICO 2016, pp. 511 i 526

¹⁰⁶⁹ MONTANER I MARTORELL 1990, pp. 75-77; MIRALPEIX 2005, p. 68; VALLUGERA 2015, pp. 118-119

el qual també posseïa el tractat de Tomás Vicente Tosca;¹⁰⁷⁰ així com l'arquitecte Ramon Ivern (†1774).¹⁰⁷¹

Del ventall de pintures barroques de perspectiva de què disposem en territori català, a Barcelona es conserven en molt bon estat de conservació dos exemples, l'altar major de l'església de Sant Sever i el presbiteri de la parròquia de Sant Pere Nolasc. De totes maneres, les descripcions dels espais sagrats desapareguts, les quals quedaren recollides en fonts diverses, com les visites pastorals, els escrits del baró de Maldà i els estudis de Gaietà Barraquer, permeten saber que aquesta manifestació artística era més usual del que donen a entendre els escassos exemples que han subsistit a la ciutat.

Les pintures de l'església de Sant Sever, actualment atribuïdes a Antoni Viladomat, es varen realitzar al tremp sobre tela i simulen la prolongació de l'arquitectura al voltant del retaule major, per tal d'augmentar de forma fictícia la profunditat de l'absis.¹⁰⁷² Tanmateix es poden documentar a Barcelona nombroses composicions d'arquitectura fingida que ja no es conserven, com l'obra que ornava els murs i la cúpula de l'església del Bonsuccés, els paraments i la cúpula de Sant Miquel Arcàngel i els murs i la volta del temple de Santa Margarida de les monges caputxines.¹⁰⁷³

Pel que fa a la parròquia de Sant Pere Nolasc cal apuntar que, a banda de l'arquitectura fictícia, l'església també presenta un retaule de perspectiva fingida a l'absis. Els retaules fingits, segons Juan Martín González, historiador del retaule barroc espanyol, són de per si una tipologia formal de retaule que es basa en la seva representació pictòrica sobre un mur.¹⁰⁷⁴ Sovint es posava èmfasi en representar la part arquitectònica dels retaules, ja que de vegades les imatges hagiogràfiques, marianes i cristològiques que els acompanyaven eren talles escultòriques.

Aquest tipus d'obra es plantejava com una alternativa útil respecte al retaule esculpit, en ser una solució ràpida, senzilla i efectiva enfront de les limitacions econòmiques de la

---

¹⁰⁷⁰ En concret posseïa el volum cinquè del *Curso o Compendio Matemático* escrit pel pare Tosca, de l'oratori de Sant Felip Neri, publicat a València entre el 1707 i el 1715, MARTINELL 1948, p. 64

¹⁰⁷¹ SOLER I FABREGAT 1994, pp. 171, 172 i 174

¹⁰⁷² MIRALPEIX 2006, p. 226. Atribuïdes per primer cop el 1936 per Feliu Elias.

¹⁰⁷³ ARITZETA 1994, pp. 100, 118; Arranz 2016, pp. 28 i 30

¹⁰⁷⁴ MARTÍN GONZÁLEZ 1993, p. 15; citat per BONET BLANCO 2001, p. 627 i CANALDA I LLOBET 2001, p. 300

comunitat religiosa que encarregava la seva confecció i la feligresia que, a partir de les donacions, col·laborava amb l'encàrrec de la peça.¹⁰⁷⁵

Per tant, els retaules pintats sovint es concebien amb un caràcter provisional, amb la intenció que, en el moment d'haver aconseguit reunir els recursos suficients, les comunitats poguessin encarregar una alternativa escultòrica de caràcter definitiu. De totes maneres, les descripcions conservades sobre aquests temples ens demostren que alguns dels retaules fingits, malgrat la seva presència suposadament provisòria, romangueren visibles fins a finals del segle XVIII i principis del segle XIX, el que de vegades equivalia a estar presents durant més d'una centúria.¹⁰⁷⁶

En els casos en què finalment s'encarregava el retaule de fusta o de pedra, les pintures de perspectiva podien restar relegades darrere dels retaules escultòrics que s'hi sobreposaven, o quedaven ocultes sota una capa de calç o guix que pretenia blanquejar el mur on havien estat pintades, o bé desapareixien definitivament en picar els paraments per al seu arrebossat posterior. Així, en els casos en què els retaules esculpits foren destruïts arran de conflictes bèl·lics com la Guerra Civil, es pogueren recuperar alguns conjunts pintats, com ocorregué en el cas del temple de Santa Maria de Meià, a la Noguera, després del 1936.¹⁰⁷⁷

— El cas de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu¹⁰⁷⁸

La pintura de perspectiva que es conserva a l'absis de l'altar major de l'antic temple dels paüls presenta un retaule petri fingit, envoltat de perspectives arquitectòniques que pretenen emular un espai més profund del real. La superfície conforma una àrea de 113,5 m² i va ser resolta mitjançant la tècnica de la pintura al fresc en grisalla, per tal d'imitar les tonalitats grises i ocres pròpies de la pedra.

La representació realitzada a la capçalera dona continuïtat als elements arquitectònics reals que formen part dels paraments del temple, amb l'objectiu de fingir la presència d'un absis més ampli al voltant del retaule i donar unitat a tot el conjunt. Així doncs, el pintor hi

---

¹⁰⁷⁵ AGÜERA ROS 1996, vol. II, p. 983

¹⁰⁷⁶ MUÑOZ I SEBASTIÀ 2004, p. 177

¹⁰⁷⁷ BNC, Fons Salvany, SaP_586b_08 (*Interior de l'església de Santa Maria de Meià*, 1921)

¹⁰⁷⁸ El contingut d'aquest apartat l'hem donat a conèixer, d'una manera més sintètica, en un article publicat arran d'una comunicació al simposi internacional «Imatges del poder a la Barcelona del Set-cents», celebrat a Barcelona el 28 i 29 d'abril del 2015, *vid.* ROVIRA I MARQUÈS 2018b, pp. 121-135

representà les pilastres d'ordre compost i les línies de l'entaulament presents a la nau de l'església, però els donà un perfil còncav per conferir una sensació volumètrica del moble pintat. Tanmateix, la figuració d'unes finestres a la part superior del mur absidal permet un joc hàbil de llums i ombres que aconsegueix dissimular la poca profunditat de la capçalera i aconsegueix atorgar més volum al retaule.

A la superfície d'aquests elements estructurals fingits també s'hi representaren detalls ornamentals propis del Renaixement i del Barroc, com són les curcules, els mascarons, els nervis decorats amb volutes i les sanefes i garlandes florals.

Pel que fa al retaule pintat, aquest presenta fórmules barroques pròpies del segon quart del Set-cents. Per consegüent, l'artista prescindí dels compartiments narratius i les columnes salomòniques per presentar un esquema unitari,¹⁰⁷⁹ format per un basament o sòcol, en què hi ha ubicades les portes reals d'accés a la sagristia i a la dependència annexa; un cos central al damunt, on s'obre el cambril; i un àtic.

Damunt del sòcol, que imita el jaspi, i de les portes de la sagristia, es representaren dues escultures exemptes fingides dels sants Pere, al costat de l'Evangeli i acompanyat de l'atribut de les claus i el llibre, i Pau, al costat de l'Epístola i amb l'espasa, els quals foren situats davant dels pedestals de les columnes. D'aquesta manera s'indicava simbòlicament el seu paper com a sustentadors dels pilars de l'església.

Una de les mans de sant Pau assenyala el cambril i convida al feligrès a observar-lo. Aquest espai centralitzat està emmarcat per una estructura formada per una orla de fulles d'acant i garlandes de fulles de llorer; alhora que s'assenta de forma fingida sobre una mènsula. Aquest suport presenta una altra garlanda amb dos àngels infantils als extrems, vestits amb un lleuger teixit a la cintura, els quals assenyalen una inscripció en llatí situada a l'interior de la mènsula, que recita «*PAVETE AD SANCTUARIUM MEUM. LEVIT. CAP. 26*» (Tingueu respecte pel meu santuari), la qual està extreta del llibre Levític. La sentència es representa habitualment a les entrades de les esglésies o a la zona de l'altar major i convida al fidel al respecte o veneració del temple, la casa de Déu.

---

¹⁰⁷⁹ PÉREZ SANTAMARÍA 2000-2001, p. 218

Il. 108. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Mur de l'absis de l'altar major*, c.1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017

El cambril està flanquejat per pilars i columnes d'ordre compost, les quals es representaren en fuga per donar més profunditat al moble. A banda d'això, les columnes presenten una orla amb fulles d'acant que marca la separació entre el fust i el pedestal i que es repeteix en altres zones del retaule, per donar un contrapunt daurat a la grisor de la pedra.

Les santes Eulàlia, acompanyada de l'atribut de la creu en aspa, i Madrona, amb una petita caravel·la, com a copatrones de Barcelona, resten assegudes damunt la cornisa, a banda i banda de l'entaulament, per tal d'emmarcar l'àtic i dirigir la mirada de l'observador cap al cambril.

L'àtic, de gran pes visual, està format per un medalló daurat emmarcat per un mascaró i dues garlandes de fulles de llorer, les quals apareixen envoltades de rocalla. Al centre es representà la figura de Crist com a Bon Pastor, a imitació de les qualitats d'un alt relleu d'estuc; i a sota s'hi situà una filactèria amb la inscripció «*ECCE EGO IPSE REQUIRAM OVES MEAS. EZEC. C. 34*» (Jo mateix aniré a buscar les meves ovelles), del llibre del profeta Ezequiel, amb el qual es pretengué citar metafòricament a Crist com aquell qui recupera el pecador i el retorna a la cleda. El coronament de l'àtic mostra una orla daurada amb relleus en forma ametllada, la qual es repeteix en altres zones del retaule, juntament amb els gallons.

No gaudim de cap descripció setcentista detallada sobre les obres d'art que ornaren la superfície del retaule pintat, ni que concretin res sobre el cambril, pel que, per tal de reconstruir el seu aspecte en el segle XVIII, hem partit de l'observació de l'obra conservada, l'estudi de les descripcions sumàries que en feren personalitats coetànies com el baró de Maldà o Pedro Serra Postíus, i del buidatge dels inventaris que confeccionaren els mateixos paüls, els quals ens han permès aproximar-nos a l'aparença que tindria aquesta composició a la capçalera del temple abans del seu ús en un context sanitari i militar i, per tant, de les modificacions en la seva ornamentació.

Rafael Amat i de Cortada descrivia l'altar major el 1801 amb les paraules següents:

«Lo altar major és de perspectiva, ab una gran guarnició o march dorat al mitg ab un gran quadro de la santa faz de Christo y dos àngels dorats, un a cada costat del quadro, com quel manífestan a la pública veneració dels fiels».¹⁰⁸⁰

---

¹⁰⁸⁰ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 105

Tot i que el baró de Maldà només recull la pintura de la faç de Crist, a través de l'inventari dels béns dels paüls realitzat el 1724 sabem que el mur de l'altar major de l'església primitiva estava ornat amb un quadre dels sants titulars i una imatge de la Santa Faç:

«Quadros. Uno para el Altar Mayor, grande, con guarnicion dorada, de S. Sever y Carlos Borromeo con una Veronica al medio, que cubre la Veronica interior, la qual es guarnecida de madera adornada con algunos angeles, dorado, y la Veronica adornada con ojas de plata». ¹⁰⁸¹

Als inventaris també es feia constar que el quadre de la Verònica disposava de dues cortines per tapar-lo o descobrir-lo quan era necessari; així com dues atxes. ¹⁰⁸²

La pintura de la Santa Faç o Verònica havia estat propietat del canonge Francesc Senjust abans de formar part dels béns de la Casa de la Missió ¹⁰⁸³ i comptava amb un marc que havia daurat el pintor Joan Gallart, tal com adverteix el testament del mateix Senjust:

«Item nou lliuras ha Joan Gallart, pintor, per dorar la guarnisió de la Verònica, pintar y dorar la una ques posa Nostre Señor al Monoment, y per pintar y dorar una grada per lo Altar Major». ¹⁰⁸⁴

El mateix quadre era recollit per Pedro Serra Postíus a la referència que feia sobre la Casa de la Missió a l'obra *História eclesiástica del principado de Cataluña*:

«Tiene esta iglesia y casa muchas y muy devotas imágenes, particularmente una devotísima Verónica, que por caminos bien extraordinarios y casi milagrosos, vino a su poder. Está colocada en el mejor lugar del altar mayor, y no se descubre sin luces y mucha devoción». ¹⁰⁸⁵

I el 1762 una altra descripció anònima afegia:

«En el altar mayor preside engastada en un quadro de plata labrada, una santa Veronica, que no sin providencia vino a este lugar». ¹⁰⁸⁶

---

¹⁰⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 109

¹⁰⁸² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 231 i 261

¹⁰⁸³ GARRIGÓ 1708, p. 33

¹⁰⁸⁴ AHPB, Joan Solsona, 890/16, f. 305v (25-VI-1711)

¹⁰⁸⁵ BRUB, ms. 189, pp. 128-129 (Serra Postíus, P., *História eclesiástica del principado de Cataluña*, vol. IV)

¹⁰⁸⁶ BRUB, ms. 2150/2, f. 5r

A través dels llibres de despeses de la comunitat, sabem que entre el 1749 i el 1750 es va fer un nou marc daurat per al quadre de l'altar major, amb un àngel a cada costat, per un cost de 146 lliures i 10 sous.¹⁰⁸⁷ Per altra banda, Josep Vinyals fou l'encarregat de netejar el quadre i adobar les pintures que s'havien espatllat, per 3 lliures.¹⁰⁸⁸

Com es pot observar, la presència del cambril al mur de l'absis de l'altar major no s'esmenta en aquests documents, però sí en un testament redactat l'octubre de 1754 i que feia referència a l'encàrrec que havia realitzat el comerciant Bonaventura Sans per projectar un altar dedicat a la Mare de Déu dels Dolors. L'escrit afirmava el següent:

«Pero si los señores Superior y Sacerdotes de la Casa de la Missió voldrán colocar dita Imatge de Maria Santissima dels Dolors en lo Altar Major de dita Iglesia (á que convinch) collocantla en lo primer lloch dins son Camaril, sostinguda de St. Sever y altre St. Bisbe que esta en lo quadro, y posant en lo costat del camaril per part de fora St. Joan Evangelista á la dreita, y Sta. Maria Magdalena á la Esquerra, y St. Bonaventura en lo mitg, sobre del camaril; en est cas, y no altrament, vull se gastian de mos bens tres mil lliuras barcelonesas per fer lo altar major ab son camaril, y dorarlo, en lloch de las mil lliuras que se havian de expedir en lo Altar de St. Joan Neapomaceno».¹⁰⁸⁹

A partir de les dades que desvetllen els fragments citats, considerem que el quadre de la santa Faç realitzat amb planxes de plata estava situat a l'interior del cambril, guarnit amb un marc daurat que presentava un àngel a cada costat. Tanmateix, existia un segon quadre, de grans dimensions, que mostrava als sants titulars de l'església, Sever i Carles Borromeu, amb una altra imatge de la santa Faç al mig, per tal de mostrar-la als fidels. Possiblement, en festivitats indicades es despenjava el quadre dels sants titulars i es mostrava la imatge de la Verònica amb fulles o planxes de plata que havia estat propietat de Senjust. També considerem plausible que el cambril en un principi no tingués la profunditat amb què compta ara.

La iconografia de la santa Faç acompanyada de la representació de sants era força habitual. La tipologia més comuna era la representació amb sant Pere i sant Pau, però també comptem amb exemples en què se la mostra acompanyada dels sants titulars d'una capella o de l'altar major, com seria el cas del quadre situat a la capella de Sant Ramon de Penyafort

---

¹⁰⁸⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (7-IX-1749, 24-XII-1749, 6-II-1750)

¹⁰⁸⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (13-II-1750)

¹⁰⁸⁹ AHPB, Sebastià Prats, 1019/36, s.f. (15-X-1754)

a l'església de Santa Maria sopra Minerva a Roma (c. 1630), en què es representa a sant Pau i a sant Ramon de Penyafort amb una Santa Faç al registre superior, sostinguda per dos àngels.

Tenint en compte la imatge de la Santa Faç que s'exposava al centre del retaule, la figura del Bon Pastor a l'àtic i les dues inscripcions ja analitzades, es fa evident que la voluntat dels comitents fou crear un discurs cristològic, el qual es veié modificat arran del trasllat dels paüls al conjunt que es varen fer construir al carrer Reina Amàlia, i amb l'arribada del servei sanitari militar, amb el qual se substituï la imatge del cambril per la d'una Immaculada.

El cambril és un cos poc profund, de 2,24 metres, degut a l'escàs metre i mig que a l'exterior separava el cambril del mur divisor entre les seves propietats i el conjunt de Valldonzella. Actualment compta amb uns paraments decorats amb la tècnica del fresc que mostren un Esperit Sant i una sèrie de caps d'àngel que emmarquen la imatge escultòrica que s'hi venera (ils. 112-113), però les pintures foren realitzades durant la restauració del 1947-1948, ja que les fotografies de 1933 i de 1942 mostren una representació amb tres caps d'àngels situats entre els núvols (ils. 109-110).¹⁰⁹⁰

Il. 109. A. Mas, *Cambril de la capella de l'Hospital Militar*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72672

Il. 110. F. Ribera, *Cambril de la capella de l'Hospital Militar*, 1942. AFB, Ribera, Urb_0459

¹⁰⁹⁰ Una fotografia presa per Carlos Pérez de Rozas el 21 de setembre de 1947 a l'interior del temple (il. 4) ens permet veure que l'empresa Vilaró i Valls no va intervenir en les pintures murals que hi havia al cambril, ja que la zona es mostra emblanquinada. Per tant, és possible que la decoració amb els caps d'àngel i l'Esperit Sant es realitzés el 1948, amb la petició dels pares mercedaris de condicionar el cambril per acollir una talla i un tron per a una nova talla de la Verge de la Mercè. AMCB, Q118, Gestió Urbanística, exp.1602, s.p.

Il. 111. Carlos Pérez de Rozas, *Interior de l'església de Sant Pere Nolasc el dia de la seva inauguració*, 21-IX-1947.
AFB, Pérez de Rozas, A92_S4_343

Il. 112. *Cambril de la parròquia de Sant Pere Nolasc*. Foto: Bob Masters, 2013. Font: GENCAT, Calaix, afoto_40336_0012

Il. 113. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics, *Projecte per al cambril de la parròquia de St. Pere Nolasc*, 1948. AMCB, Q118, exp. 1602.
Foto: M. Mar Rovira, 2017

A diferència de les hipòtesis recollides a l'estat de la qüestió sobre la possible autoria de les pintures de l'altar major i la cúpula primitiva dels paüls, que anaven des de Ferdinando Galli Bibiena el 1710¹⁰⁹¹ fins als germans Tramullas a mitjans del segle XVIII;¹⁰⁹² les característiques estilístiques y les dates de construcció del temple ens condueixen a considerar la datació de les composicions de l'absis i de la primera cúpula entre el període de 1742 i 1752. Pel que fa al seu artífex, el nom no ha aparegut documentat en cap dels fons consultats, però tenint en compte que els germans Josep (c. 1705 – †1782) i Manuel (act. 1732 – †1748) Vinyals i Miró foren retribuïts de forma contínua entre el 1742 i el 1752 per representar una pintura de perspectiva al seminari¹⁰⁹³ i per pintar la sagristia nova;¹⁰⁹⁴ a més de realitzar diverses obres al temple, com pintar les balustrades del cor,¹⁰⁹⁵ els pal·lis dels altars de l'església,¹⁰⁹⁶ i procedir a la neteja i l'adob de diversos ornaments i pintures de l'altar major;¹⁰⁹⁷ és probable que un dels germans o els dos germans Vinyals fossin també els autors de la glòria de la cúpula i del retaule i l'arquitectura fingida de l'absis. Així doncs, considerem possible que el motiu pel qual les pintures no apareixen documentades als llibres de comptes generals es degui al fet que l'encàrrec i la retribució de les composicions fos individuada a les llibretes d'obra no localitzades, ja que en els llibres generals es feien constar pagaments per les obres de l'església en termes genèrics. Tampoc hem pogut localitzar cap contracte protocol·litzat referent a les obres encarregades per a ornar la nova església entre els notaris que treballaren més habitualment amb els paüls.

Si ens centrem en la composició de les pintures, considerem que l'estructura del retaule s'aproxima, pel que fa a la concepció d'alguns dels seus elements estructurals, a les làmines publicades per Pozzo als seus tractats. Així doncs, si comparem l'obra amb els gravats que aquest pare jesuïta projectà pel retaule de fra Lluís Gonzaga (ils. 113-114),¹⁰⁹⁸ podem observar que a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu s'adoptaren alguns dels

---

¹⁰⁹¹ RIBERA BERGÓS 1987, pp. 64-65; MIRALPEIX 2014, pp. 70-71

¹⁰⁹² FLORENSA 1953, p. XII

¹⁰⁹³ En aquest cas els llibres de despeses no especifiquen quin dels dos germans ho realitzà. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s. f. (14-VIII-1742)

¹⁰⁹⁴ Realitzades per Josep Vinyals. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s. f. (07-VIII-1749)

¹⁰⁹⁵ Tanmateix, s'omet el nom del germà que ho pintà. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s. f. (10-VIII-1748)

¹⁰⁹⁶ S'especifica un pagament a Manuel Vinyals el 26 de gener de 1752. En haver traspassat l'abril de 1748, probablement ho va cobrar el seu germà Josep. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s. f. (26-I-1752)

¹⁰⁹⁷ Realitzat per Josep Vinyals. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s. f. (13-II-1750)

¹⁰⁹⁸ BNC, Esp. 137-Fol, fig. 62 (Andrea Pozzo, *Perspectiva pictorum et architectorum*, Roma, 1700, vol. II)

seus recursos, com la solució plantejada per a l'entaulament, el qual avança esglaonadament per damunt de les pilastres i les columnes, o com l'ús de frontons corbs i trencats a l'àtic. En el cas català, però, se substituïren les columnes salomòniques del cos central per suports d'ordre compost amb fust llis.

Si continuem analitzant el nivell de l'àtic, la disposició de les figures femenines a l'entaulament també resulta similar, amb la voluntat d'emmarcar el medalló central i dirigir la mirada del feligrès cap al cambril del cos principal. Altres aspectes que mostren similituds entre les dues composicions són el gust per la rocalla, les volutes que rematen la zona de l'àtic i elements ornamentals com l'orla amb fulles d'acant que envolta el quadre central.

Pel que fa al basament, el segon projecte d'altar plantejat per Pozzo mostra també la disposició dels dos àngels infantils sota del quadre central, així com altres figures al davant de la base de les columnes del cos principal, per emmarcar-lo.

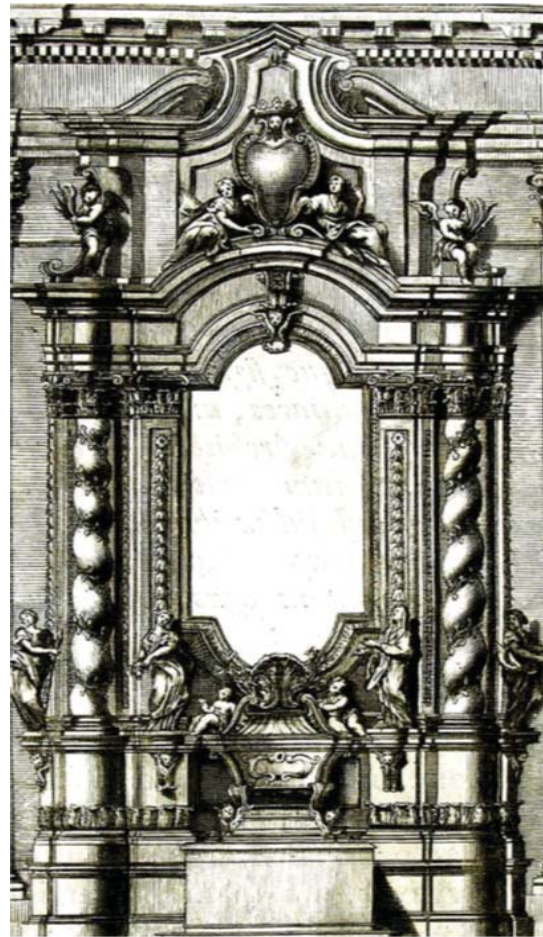
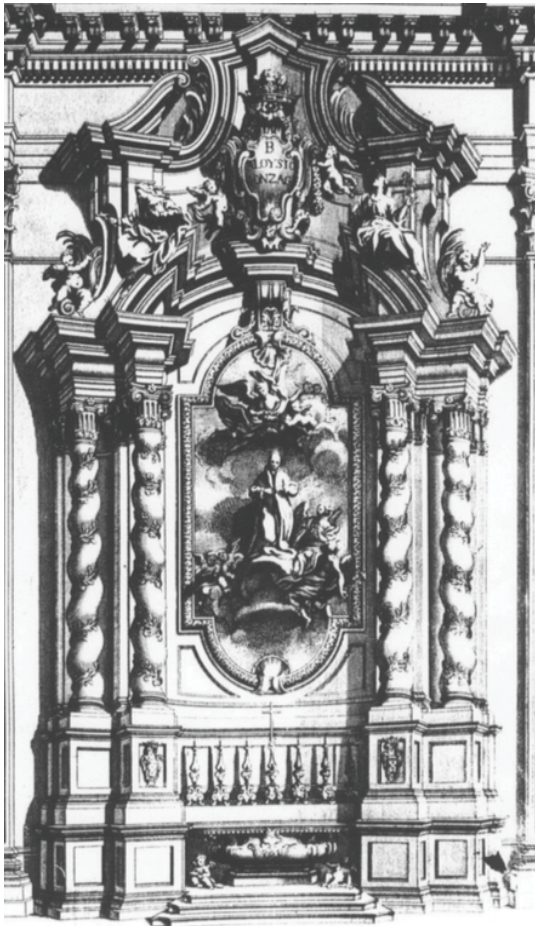
Per altra banda, la perspectiva arquitectònica de l'absis també podria haver-se inspirat en algunes làmines de Pozzo, com el projecte per remodelar l'absis de l'església del Gesù (il. 9); o la figura titulada *Tribuna d'architettura ornata* (il. 115).

L'inventari de béns del pintor Josep Vinyals no ens permet conèixer quins eren els llibres d'arquitectura i de pintura que posseïa, en referenciar-se de la següent manera: «[...] y dins de la calaixera diferents llibres de arquitectura y de pintura ab una sort de estampas».¹⁰⁹⁹ De totes maneres, l'escultor Pere Costa feu constar en un escrit de 1723 que Vinyals coneixia els tractats del pare Pozzo i que n'havia utilitzat diversos, juntament amb «diferents elements arquitectònics de la capella de Sant Ignasi de l'església del Gesù de Roma i de l'església de Sant Fidel de Milà», per tal de delinear el retaule major de la parròquia del Pi.¹¹⁰⁰ Per tant, considerem que aquestes afirmacions poden ser extrapolables als diferents projectes empresos per l'artista, ja que en encàrrecs com el de l'església dels paüls o el temple del Bonsuccés es pot observar que no copiava cap figura en concret, sinó que assimilava diverses làmines del tractat d'Andrea Pozzo per tal de fer les seves propostes.

---

¹⁰⁹⁹ AHPB, Josep Bonaventura Fontana, 1042/53, f. 132v (17-XII-1782)

¹¹⁰⁰ DORICO 2010, p. 146

Ils. 113 i 114. Andrea Pozzo, Altar de fra Lluís Gonzaga a l'església de Sant Ignasi, *Perspectiva pictorum et architectorum*, Roma, 1700, vol. II, figs. 62 i 68

Ils. 115 i 116. Andrea Pozzo, Tribuna d'architettura ornata i projecte per a l'absis de l'església del Gesù, *Perspectiva pictorum et architectorum*, Roma, 1700, vol. II, figs. 15 i 71

En estudiar les figures representades al retaule, considerem que els trets fisonòmics de sant Pere i sant Pau presenten una certa similitud amb els dels sants representats al gravat de la Baixada de la Mare de Déu de la Cinta, dibuixat per Manuel Tramullas i burinat per Ignasi Valls (c. 1756).¹¹⁰¹ Els autors empraren trets físics similars i d'altra banda habituals en la representació d'aquests dos personatges a l'hora de flanquejar una figura central, com les postures, la barba llarga de sant Pau i la barba i els cabells curts de sant Pere (ils. 117-120). De totes maneres, l'aproximació estilística és notòria amb la representació de Tramullas si ho comparem amb la solució del mateix gravat que va fer Domènec Pauner el 1772.¹¹⁰²

Per a la representació de la figura del Bon Pastor, el pintor va prendre com a model la fórmula iconogràfica del Crist jove amb un xai al damunt de les seves espatlles, malgrat que, a partir de la Contrareforma, en el context espanyol s'havia popularitzat la representació d'un Crist nen al costat d'un petit anyell.¹¹⁰³ Així doncs, és possible que el pintor del retaule tingués present com a referents les reproduccions gravades del jove pastor amb el xai a les espatlles d'origen austríac, com l'aiguafort de Crist com a Bon Pastor realitzat per Jonas Umbach (1624-1781) durant la segona meitat del segle XVII (ils. 121-122) o el burí i aiguafort del Bon Pastor que apareix als llibres de pregària i oració impresos pels germans Joseph Sebastian (1710-1768) i Johann Baptist Kubler (1712-1787) a Habsburg.¹¹⁰⁴

La documentació conservada permet identificar als Vinyals com a pintors reconeguts en el panorama artístic del moment, no només en l'elaboració d'obres festives i de caràcter efímer, com les decoracions per a l'entrada de monarques a Barcelona i els túmuls funeraris;¹¹⁰⁵ sinó també per haver realitzat diverses obres de caràcter religiós, com la capella de l'Ajuntament de Barcelona¹¹⁰⁶ (1737 i 1747), la cúpula de Sant Francesc de Paula¹¹⁰⁷ (1750), la volta de Sant Miquel Arcàngel¹¹⁰⁸ (1752) o la cúpula i el mur de l'absis de l'altar major i el presbiteri de l'església de Santa Marta¹¹⁰⁹ (1754).

---

¹¹⁰¹ TREPAT CÉSPEDES 2018, pp. 220-221

¹¹⁰² VIDAL FRANQUET 2004, p. 38

¹¹⁰³ SÁNCHEZ-MESA MARTÍN 1988, p. 51; DÍAZ MORENO 2008, pp. 287-288

¹¹⁰⁴ Un exemple el conformaria l'obra conservada al Walters Museum, ms. W. 513 (Klauber, J. S.; Klauber, J. B., *Libro de plegaria de Augsburgo*, 1772)

¹¹⁰⁵ ALCOLEA 1961-1962, pp. 215-216 i 218

¹¹⁰⁶ ALCOLEA 1961-1962, p. 215

¹¹⁰⁷ AHPB, Isidre Augirot i Sunyer, 1027/1 i 1027/2, 1750 i tmb 1755, f. 145 (Alcolea p. 219)

¹¹⁰⁸ ALCOLEA 1961-1962, p. 216

¹¹⁰⁹ CID – RIERA I MORA 1998, p. 294; RODRÍGUEZ MUÑOZ 2000, p. 109

Ils. 117 i 118. Francesc Tramulles i Ignasi Valls, *Detall de la baixada de la Mare de Déu de la Cinta*, c. 1753. Foto: Anna Trepal. Publicat a: TREPAT CÉSPEDES 2018, p. 221

Ils. 119 i 120. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detalls de l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc*, c.1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 121. Jonas Umbach, *Crist com el Bon Pastor*, c. 1645-1700. Font: British Museum, ref. 1870,0625.440

Il. 122. Manuel i Josep Vinyals (atrib.), *Medalló del Bon Pastor* (detall del retaule fingit), c. 1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Tot i que les pintures religioses esmentades van desaparèixer abans de comptar amb testimonis gràfics que les reproduïssin i, per tant, no permetrien una comparació estilística amb les obres conservades a l'església dels paüls, la documentació que hem buidat durant la recerca ens ha permès identificar a Josep i a Manuel Vinyals com a autors de les composicions pictòriques presents a les dues cúpules, orgue, tribunes i paraments de l'església del Bonsuccés, les quals van realitzar entre l'any 1737 i el 1739.¹¹¹⁰ Així doncs, les fotografies que Francesc Ribera feu de les cúpules i les petxines del temple (ils. 132-133), abans de la seva desaparició, permeten dur a terme una comparació estilística entre les dues composicions i establir relacions en el tractament de les figures i dels elements estructurals i ornamentals, amb la intenció de donar suport a l'atribució que els fem de l'obra del temple dels paüls tot i els aproximadament 10 anys de diferència entre una obra i l'altra.

D'altra banda, també hem recorregut al gravat que va delinear Manuel Vinyals el 1748 per al túmul de fra Tomàs de Ripoll (il. 123), per poder establir altres filiacions estilístiques amb el retaule i la cúpula dels paüls en una cronologia més propera.

En primer lloc, si observem el gravat del túmul per a fra Tomàs de Ripoll, podem apreciar similituds a l'hora de resoldre els aspectes ornamentals, tant arquitectònics com escultòrics, amb les solucions emprades al retaule fingit dels paüls. Detalls com el fris trencat que s'avança en l'espai ornamentat amb una motllura ovada a la part inferior, les mènsules ornades de volutes d'acant i rengles de perles (ils. 124-125), la garlanda de fulles que es representa al voltant del medalló de la mort en el túmul i la que circumda les finestres de l'absis de Sant Pere Nolasc (ils. 19-20), les curculles i volutes decoratives (ils. 128-129) i els medallons envoltats de volutes per fer representar les sentències (ils. 130-131).

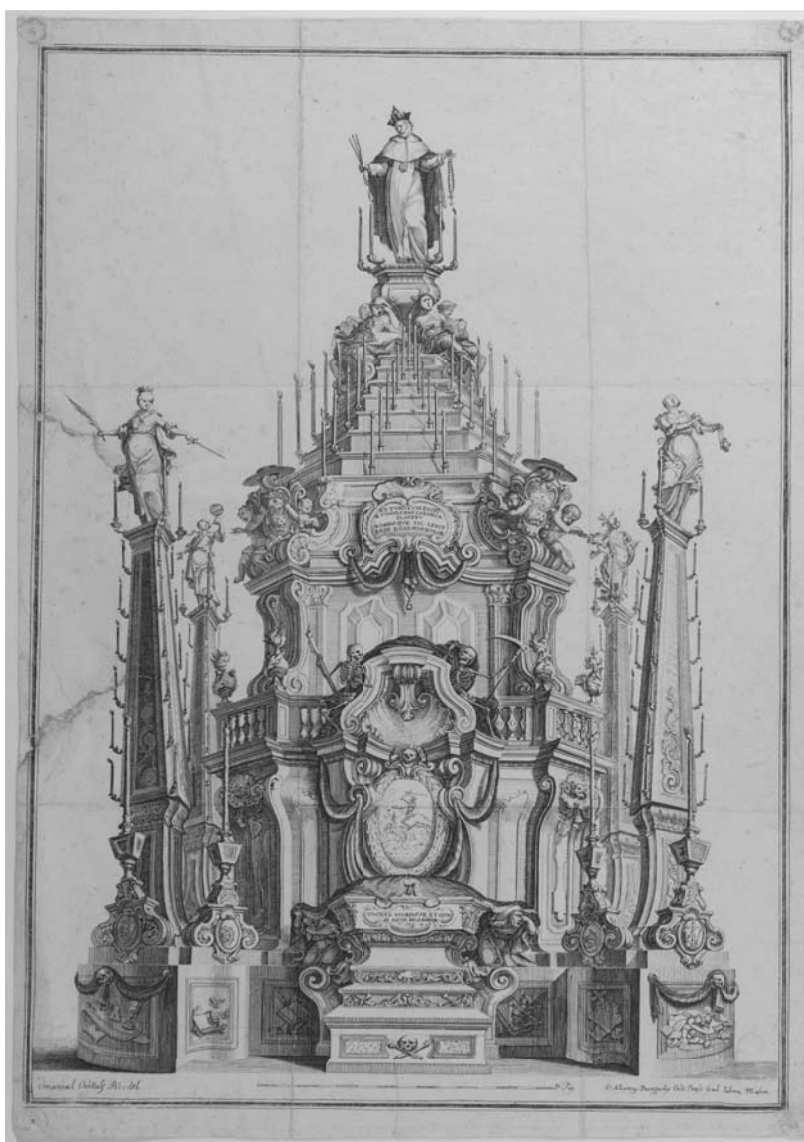
En el cas dels elements ornamentals de les cúpules del Bonsuccés, també s'observen detalls similars en la seva plasmació, com succeeix amb els mascarons, les garlandes ovades (ils. 136-137), i les falses perspectives que simulen absis, amb volutes situades als nervis i als cassetons emmotllurats (ils. 134-135).

Pel que fa a la resolució de les figures humanes, es poden observar tipus fisonòmics i gestuals similars en els casos de la figura de santa Madrona, situada a l'àtic del retaule de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, i la santa màrtir que es representa a la

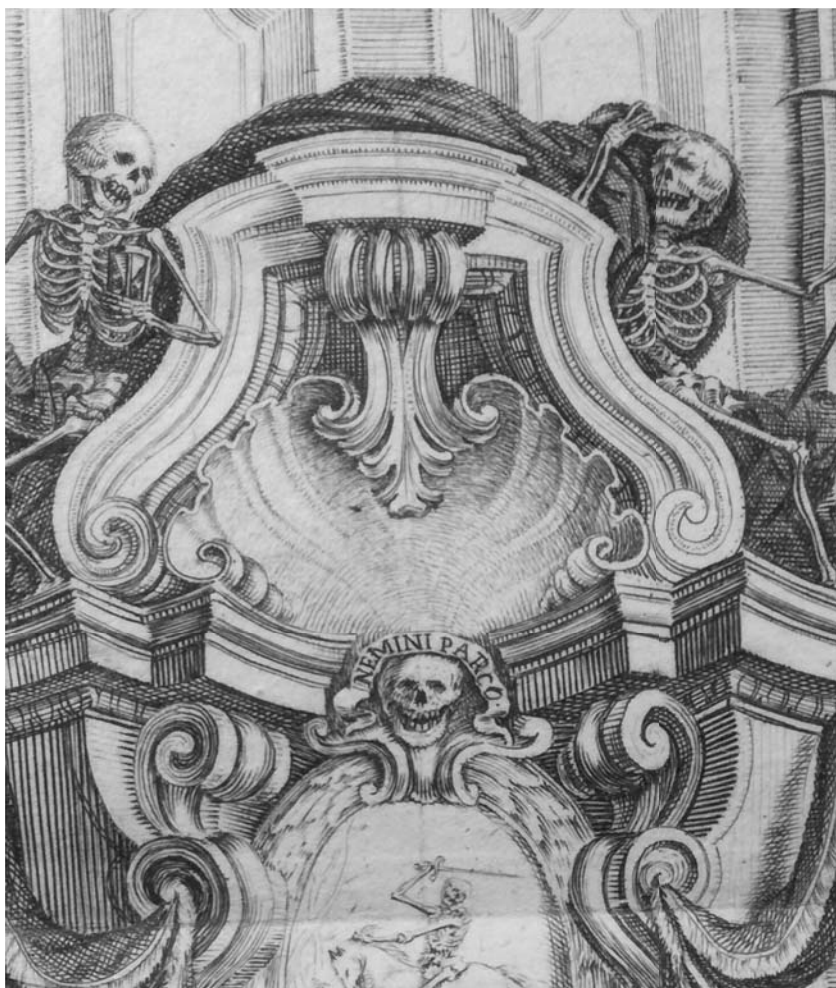
---

¹¹¹⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. peq. 130, s. f. (diversos comptes i èpoques datades entre el 27-IX-1739 i el 13-II-1750)

cúpula de l'Assumpció de la Verge al temple del Bonsuccés (ils. 138-139). Els rostres dels personatges mostren una expressió dolça i amable, a través de les faccions arrodonides i dels seus somriures. Tanmateix, la resolució de la vestimenta i dels seus plecs resulta propera. Un cas similar és el del personatge de sant Pere, a la base del retaule petri fingit de sant Pere Nolasc, i el sant Jeroni representat a les petxines de la cúpula de l'Assumpció del Bonsuccés (ils. 140-141), els quals presenten un perfil similar a través dels pòmuls marcats, la barba curta i espessa i l'expressió plàcida de la mirada i el somriure. El dibuix permet a l'artista perfilar les siluetes i els trets facials dels personatges, així com detallar la textura dels cabells o les ombres, a partir de l'ús de línies molt fines i juntes que juguen amb la gradació tonal de grisos i ocres pròpia de la grisalla (ils. 141-142).

Il. 123. Manuel Vinyals i Albert Borguny, *Túmulo de fra Tomàs Ripoll*, 1748.
MNAC, GDG, 003229-G.
Foto: M. Mar Rovira, 2017

Il. 124. Manuel Vinyals i Albert Borguny, *Detall del Túmul de fra Tomàs Ripoll*, 1748. MNAC, GDG, 003229-G. Foto: M. Mar Rovira, 2017

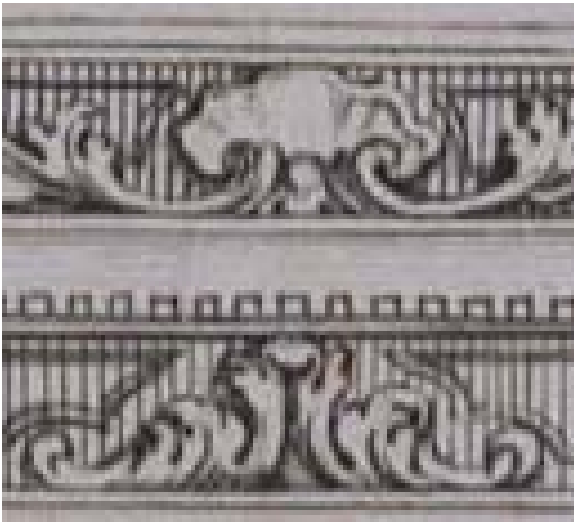
Il. 125. Manuel i Josep Vinyals (atrib.), *Detall del retaule de l'altar major de la parròquia de Sant Pere Nolasc*, c. 1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 126. Manuel Vinyals i Albert Borguny, *Detall del Túmul de fra Tomàs Ripoll*, 1748. MNAC, GDG, 003229-G. Foto: M. Mar Rovira, 2017

Il. 127. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Perspectives fingides a l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc*, c.1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017

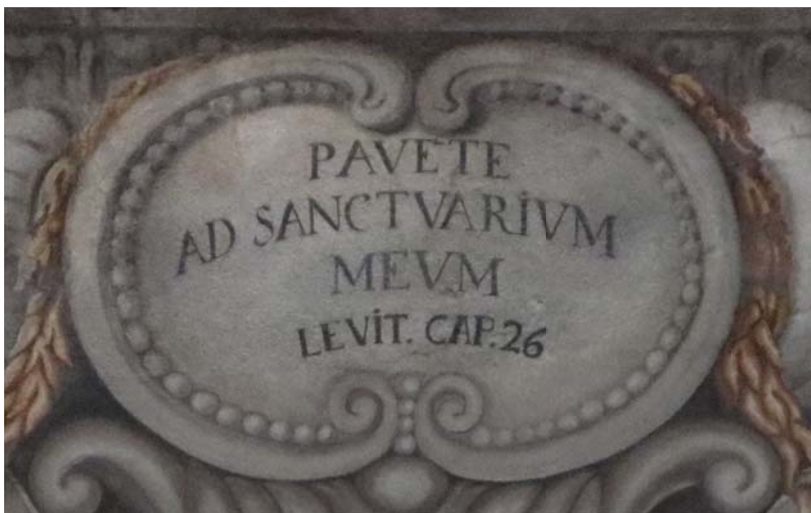
Il. 128. Manuel Vinyals i Albert Borguny, *Detall del Túmul de fra Tomàs Ripoll*, 1748. MNAC, GDG, 003229-G. Foto: M. Mar Rovira, 2017

Il. 129. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de les perspectives fingides a l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc*, c.1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017

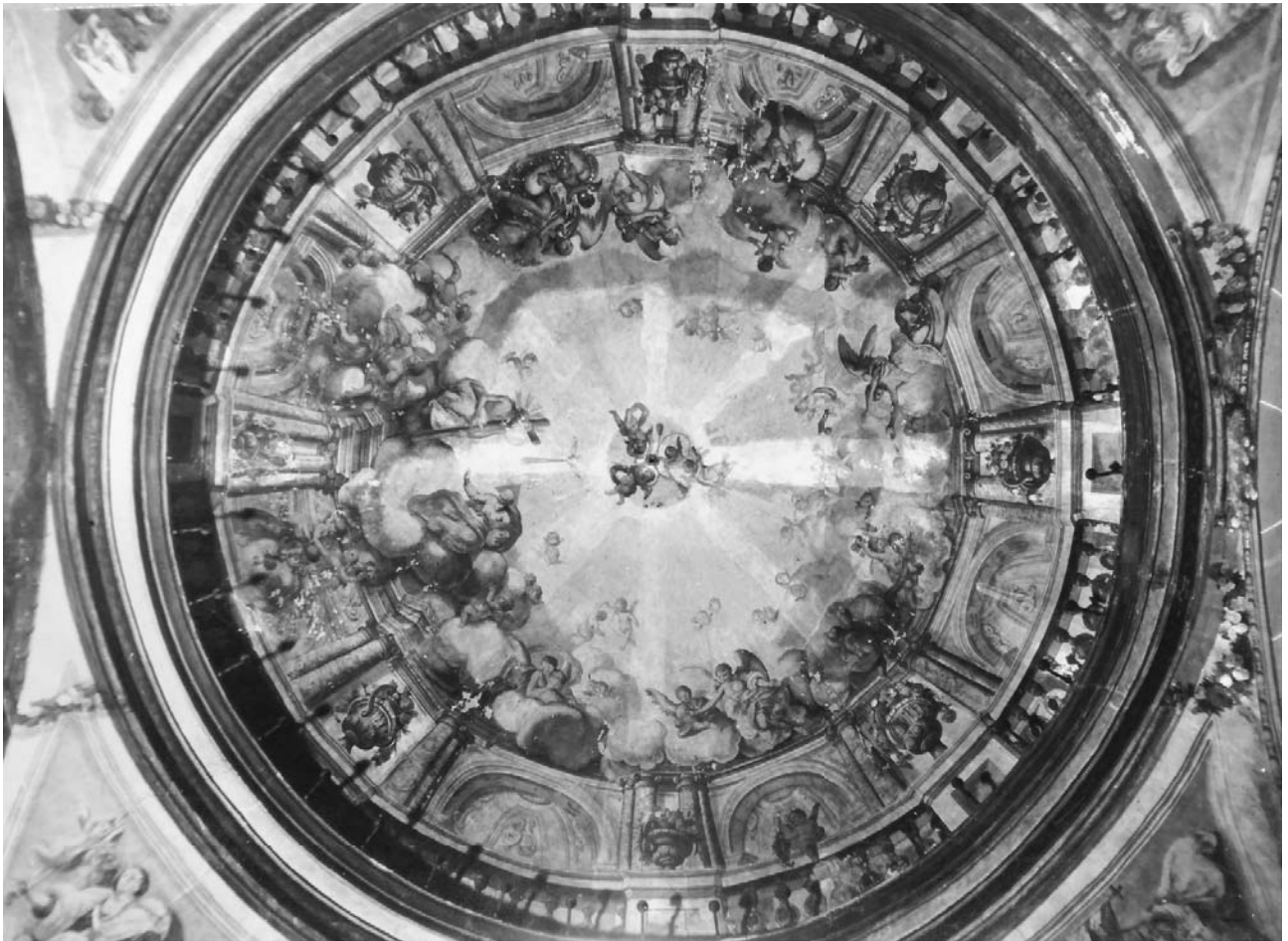

Il. 130. Manuel Vinyals i Albert Borguny, *Detall del Túmul de fra Tomàs Ripoll*, 1748. MNAC, GDG, 003229-G. Foto: M. Mar Rovira, 2017

Il. 131. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall del retaule de l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc*, c.1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 132. Josep i Manuel Vinyals, *Cúpula central de l'església del Bonsuccés*, 1737-1739.
 Font: AFB, F. Ribera, Urb_0226, setembre de 1936

II. 133. Josep i Manuel Vinyals, *Cúpula de l'altar major de l'església del Bonsuccés*, 1737-1739.
 Font: AFB, F. Ribera, Urb_0225, setembre de 1936

Il. 134. Josep i Manuel Vinyals, *Cúpula central de l'església del Bonsuccés (detall)*, 1737-1739.
Font: AFB, F. Ribera, Urb_0226, setembre de 1936

Il. 135. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Perspectives fingides a l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc*, c.1742-1752
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 136. Josep i Manuel Vinyals, *Cúpula central de l'església del Bonsuccés* (detall del mascaró i les garlandes ovades), 1737-1739. Font: AFB, F. Ribera, Urb_0226, setembre de 1936.

Il. 137. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Retaule de l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc*, c.1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017

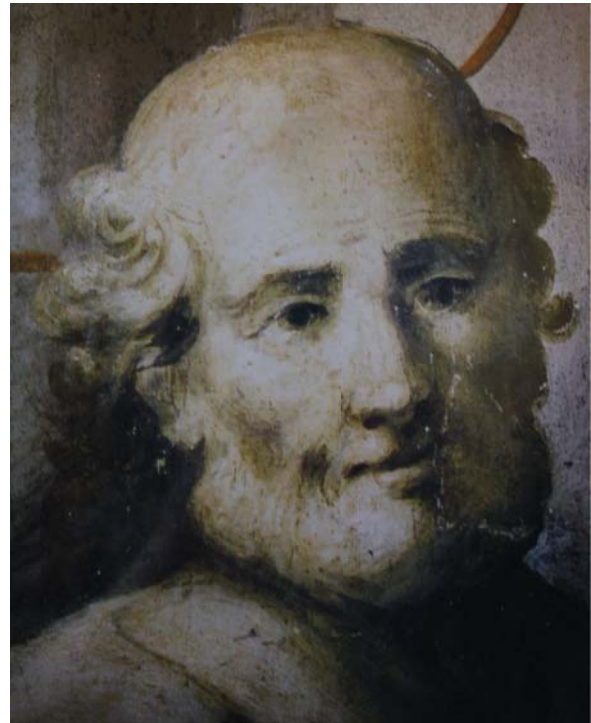
Il. 138. *Cúpula de l'altar major de l'església del Bonsuccés, 1737-1739.*
Font: AFB, F. Ribera, Urb_0225, setembre de 1936.

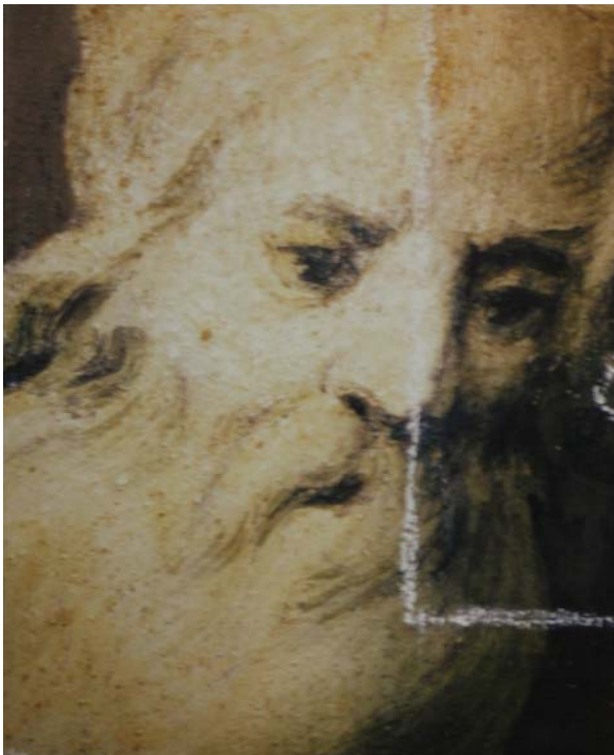
Il. 139. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall del retaule de l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc, c.1742-1752*
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 140. Josep i Manuel Vinyals, *Cúpula de l'altar major de l'església del Bonsuccés, 1737-1739.*
Font: AFB, F. Ribera, Urb_0225, setembre de 1936

Il. 141. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall del retaule de l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc, c.1742-1752*
Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 142. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall del retaule de l'absis de l'altar major de Sant Pere Nolasc durant la restauració*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

— Tècnica pictòrica

La tècnica utilitzada per a la resolució de la pintura mural va ser el fresc. Per la capa de preparació o *arricio* del mur es va fer servir un morter de calç i sorra de gra gruixut al qual se li van aplicar directament els pigments, sense l'*intonaco* o capa d'allisat. La restauració de 1999 també va determinar que posteriorment existiren intervencions o retocs en sec per ressaltar els tocs de llum, emprant la tècnica del tremp, així com es procedí a envernissar les figures dels sants Pau i Pere.¹¹¹¹

La restauració pictòrica del 1999 també va revelar que l'obra del retaule pintat es va fer en 8 jornades i que a certes zones de la composició hi ha el senyal d'ús del llapis per traçar detalls del dibuix preparatori al mur, així com es practicaren algunes incisions al morter, per fer-les servir com una guia per situar el perfil d'algunes columnes i les finestres i volutes representades al voltant del retaule.

La documentació buidada sembla evidenciar que la representació en perspectiva no es va realitzar amb un caràcter provisor, com, en canvi, ocorregué en altres casos a Catalunya,

---

¹¹¹¹ Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic, Ajuntament de Barcelona, Carpeta *Projecte de rehabilitació de l'església de Sant Pere Nolasc* (Taller ARCOR, *Estat de conservació actual i proposta de conservació i restauració de les pintures murals de l'església de St. Pere Nolasc a Barcelona*, 02-II-1994)

ja que, mentre els llibres de comptes i escrits dels paüls denoten l'encàrrec de retaules escultòrics per a les capelles laterals a finals del segle XVIII, en cap moment es fa referència a l'encàrrec o l'interès per afegir-ne un a l'altar major.

Pel que respecta a la conservació de l'obra original, cal atestar que les condicions de la superfície pictòrica a la zona en què es representà el sòcol fingit no són les més idònies per a la seva protecció. Desconeixem si ja fou així des d'un inici, perquè als llibres de despeses no es fa referència a l'adobament de les pintures de perspectiva del temple, a diferència d'altres estances, ni tampoc hi ha un informe detallat sobre la restauració de l'obra que feu la casa de pintors i decoradors Vilaró i Valls de Barcelona el 1947, si bé a les fotografies de 1942 s'aprecia una pèrdua de la capa pictòrica per l'ascens de les humitats per capil·laritat del mur en contacte amb el paviment, al costat de les portes d'entrada a la sagristia (il. 143).

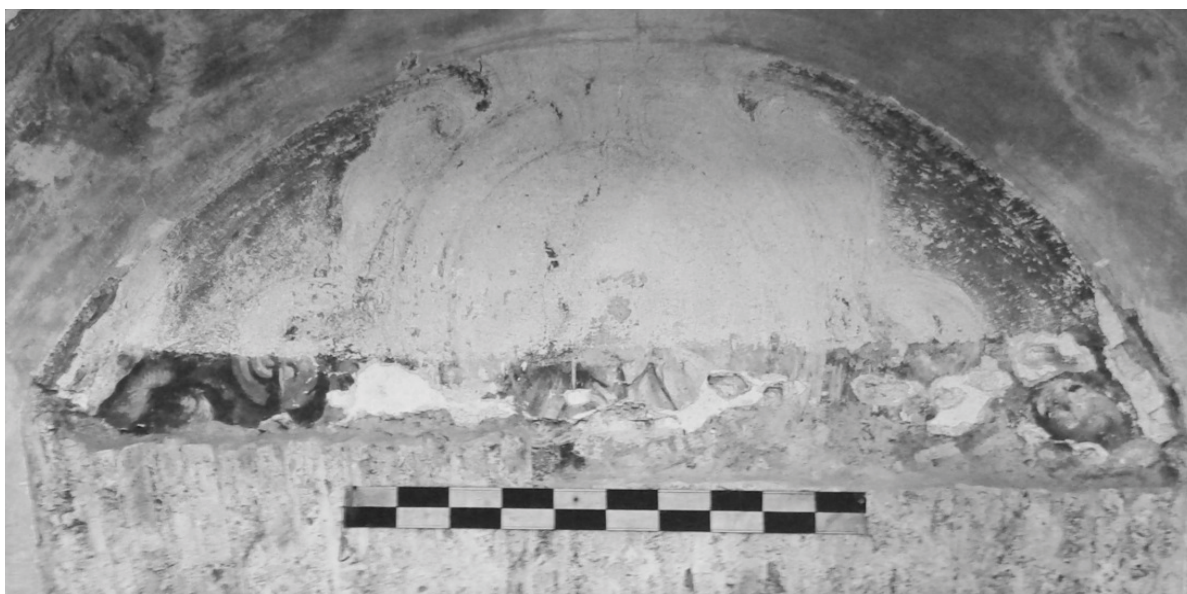
Il. 143. Francesc Ribera Colomer, *Capilla Ex-Hospital Militar*. Vista interior hacia el altar mayor, VIII-1942. AFB, Ribera, Urb_0459

L'únic document en relació a aquest aspecte que hem pogut localitzar és una factura del 3 d'octubre de 1947, en què l'empresa Vilaró i Valls feu constar que havia procedit a treure la pols, tapar esquerdes i repassar la pintura de clarobscur que es conservava a l'altar major, tal com s'havia pactat en el pressupost realitzat el maig d'aquell any.¹¹¹²

¹¹¹² AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66046, E-30, s.f.; AMCB, Q118, Gestió Urbanística, exp. 1242, s.f.

Durant la rehabilitació del temple, entre el 1998 i el 1999, un cop perduda de nou la capa pictòrica d'aquesta zona del parament, es va executar una barrera impermeable integrada al mur per mitjà de la instal·lació d'un sistema d'electro-osmosis, complementat amb la infiltració d'un productor de *foresis*, destinats a tancar els espais intersticials dels materials dels murs a la zona inferior i impedir l'efecte capil·lar.¹¹¹³ Tot i tractar-se d'una alternativa efectiva a les humitats en un primer moment, la intervenció que el 2011 es va realitzar als terrenys adjacents a l'església va fer que les humitats tornessin a aparèixer.

Durant la primera restauració del temple, entre el 1943 i el 1952, també varen emergir alguns vestigis de pintures murals ocults per l'arrebossat aplicat als paraments de les capelles de l'església en una data incerta. En concret, el 1944 es descobriren les representacions situades al mur del primer altar lateral del costat de l'Evangelí (il. 144),¹¹¹⁴ és a dir, a la capella de Sant Josep. Aquestes no foren restaurades i actualment encara resten ocultes, suposem que a causa del gran deteriorament que mostraven i que no permet distingir quina era la figura masculina representada al medalló central, encara que per l'hàbit que porta podria ser un sant Vicenç de Paül.

Il. 144. Francesc Ribera, *Capilla del Ex-Hospital Militar*, detalle de pinturas del 1er altar lateral, 1944. AFB, Ribera, Urb_0544

¹¹¹³ Rehabilitación de la iglesia de San Pedro Nolasco. Ajuntament de Barcelona, 1995

¹¹¹⁴ BENAVENT 1945b, p. 104

— Presència dels cambrils i retaules de perspectiva als temples barcelonins

L'existència d'un cambril i de pintures de perspectiva a la parròquia de Sant Pere Nolasc no conforma un cas aïllat a Catalunya, a diferència del que defensava Marco Pistolesi en estudiar l'església dels paüls a Barcelona.¹¹¹⁵ Des de l'últim terç del segle XVI els cambrils o estances accessibles en què es venerava una imatge als temples es van anar incorporant al retaule com un recurs tradicional, situant-se a l'espai elevat que corresponia a la fornícula central, amb la disposició d'unes cortines que en ser plegades i mostrar la imatge sagrada, cercaven crear un efecte de sorpresa envers el feligrès.¹¹¹⁶

Si es tenen en compte les descripcions del baró de Maldà, sabem que a les esglésies barcelonines era habitual comptar amb un cambril tant als altars majors com a les capelles laterals, sovint projectats entre el segle XVIII i principis del segle XIX.

Un dels casos més coneguts és el del cambril de l'església de la Mercè, projectat a l'altar major del temple al voltant del 1794 i reformat el 1884 per l'arquitecte Joan Martorell.¹¹¹⁷ Tanmateix, l'església dels pares camils o agonitzants, al carrer Sant Pere més baix, conserva un exemple projectat entre el 1803 i el 1806 per tal que s'hi pogués acollir la imatge del Crist Santíssim.¹¹¹⁸

A banda d'això, consten diversos cambrils barcelonins que han estat documentats però no conservats, com és el cas de l'església del convent del Carme, que disposava d'un saló-cambril amb la imatge de la Verge darrere del retaule major i que fou construït entre el 1815 i el 1818;¹¹¹⁹ o el de l'església del convent de Sant Francesc, projectat a l'absis de l'altar major a finals del segle XVIII i dedicat a la Immaculada Concepció.¹¹²⁰

També comptem amb exemples documentats a les capelles laterals dels temples, com seria el cas del cambril situat a la capella de Sant Antoni de Pàdua de l'església de Sant Francesc, realitzat el 1796; a la capella de la Verge del Roser, a l'església del convent de Santa

---

¹¹¹⁵ PISTOLESI 2016b, p. 61

¹¹¹⁶ BONET BLANCO 2001, p. 627

¹¹¹⁷ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 110; PI I ARIMÓN 1854, vol. 1, pp. 495-496; BASSEGODA I NONELL 1989, p. 52

¹¹¹⁸ BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 525

¹¹¹⁹ BARRAQUER 1906, vol. 1, pp. 384-385

¹¹²⁰ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 109

Caterina;¹¹²¹ i a la capella de la Mare de Déu de Copacabana, del temple de Santa Mònica.¹¹²²

La projecció dels cambrils al llarg del segle XVIII no fou exclusiva a Barcelona, sinó que es construïren espais d'aquest tipus arreu del Principat. Algunes mostres conservades serien el cambril de l'església parroquial de Sant Martí d'Altafulla (c. 1750), el de la capella de la Mare de Déu dels Colls de Sant Llorenç de Morunys (1773), el de la capella de la Mare de Déu dels Dolors, a l'església de Sant Joan de Valls (1773-1781) i el de l'església parroquial de Passanant (1788).¹¹²³

Pel que fa a la representació dels retaules de perspectiva, també es documenten diverses obres barcelonines que en alguns casos desaparegueren per ser substituïdes per retaules escultòrics o arran de la destrucció causada per les vicissituds bèl·liques dels segles XIX i XX. Per una banda, hi hauria el cas del retaule fingit representat a l'església de la Mercè (1765-1775), el qual fou concebut en ocasió de la benedicció del temple el 1775. Aquest tenia un caràcter provisional i figurava el conjunt esculpit de marbre i jaspi que s'havia encarregat a l'arquitecte valencià Vicent Marro i que no seria disposat a l'interior de l'església fins al 1794.¹¹²⁴

L'església de la congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri també gaudia d'un altar major de perspectiva pintada,¹¹²⁵ amb un nínxol al centre on s'exposava la imatge del sant Crist esculpida per Joan Grau. De totes maneres, el 1777 ja hi ha indicis de la voluntat d'encarregar un retaule escultòric que reemplaqués el de perspectiva, tot i que no va ser fins al 1807 quan l'escultor Nicolau Travé començà l'obra.¹¹²⁶ Tanmateix, l'altar del creuer, dedicat a sant Josep, disposava d'un retaule de perspectiva amb un quadre del sant emmarcat al centre.¹¹²⁷

La desapareguda església de Santa Marta, projectada a la Riera de Sant Joan el 1735, comptava amb un retaule de perspectiva pintat per Josep Vinyals i Miró el 1754 a l'absis de

---

¹¹²¹ AHCB, Obreria, 1c.XIV-c60, s.f. (26-II-1796)

¹¹²² AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 116

¹¹²³ Segons Maria Garganté, l'estructura del cambril gaudia d'una gran popularitat a Catalunya, gairebé sempre vinculada als santuaris marians, i els més espectaculars daten d'entre el 1750 i el 1760. GARGANTÉ 2006, p. 414

¹¹²⁴ PI I ARIMÓN 1854, vol. 1, p. 495

¹¹²⁵ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 104; LAPLANA 1978, p. 174

¹¹²⁶ LAPLANA 1978, p. 205

¹¹²⁷ LAPLANA 1978, p. 175

l'altar major.¹¹²⁸ Aquest fou encarregat pels regidors municipals com una solució provisional, mentre reunien la suma necessària per a la construcció d'un retaule escultòric,¹¹²⁹ tot i que aquest fet no va tenir lloc fins al 1819, quan es va poder contractar a l'escultor Salvador Gurri (1749-1819) per portar a terme l'encàrrec, procedint a emblanquinar la decoració pictòrica.

L'església de la Bonanova dels trinitaris descalços, a la Rambla, també gaudia de la presència d'un altar major de perspectiva, amb un cambril central dedicat a Nostra Senyora de la Bonanova,¹¹³⁰ que fou substituït a inicis del segle XIX per un retaule escultòric que el 1821 passaria a ser conservat a la parròquia de Sant Baldiri de Sant Boi.¹¹³¹

Per últim podríem citar altres exemples setcentistes documentats, com foren l'altar major de perspectiva de l'església del convent de les monges de l'ensenyança;¹¹³² els retaules pintats a les capelles laterals de l'església dels monjos de Sant Antoni Abat,¹¹³³ així com l'altar major i les capelles amb pintures de perspectiva que conservava el temple de Santa Madrona, dels caputxins.¹¹³⁴

A partir del buidatge del dietari del Baró de Maldà, l'historiador Manuel Arranz va poder denotar una tendència cap a la renovació estètica dels temples que succeí majoritàriament a partir de l'últim quart del segle XVIII, i que consistí en l'emblanquiment dels murs interiors dels edificis eclesiàstics, per tal de no només fer desaparèixer la negror dels paraments deguda al fum produït per la combustió dels ciris, sinó per a suprimir les pintures policromes de caràcter barroc que s'hi conservaven i obeir a una nova sensibilitat, que fou catalogada per Arranz com un canvi en una línia protoneoclassicista o academicista.¹¹³⁵ Així ocorria en els casos de la parròquia de Sant Miquel Arcàngel el 1793 i l'església del convent del Bonsuccés el 1798,¹¹³⁶ amb els quals també hauria pogut desaparèixer algun exemplar més de retaule de perspectiva.

---

¹¹²⁸ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 126; RODRÍGUEZ MUÑOZ 2000, p. 109

¹¹²⁹ CID – RIERA I MORA 1998, p. 294

¹¹³⁰ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 113

¹¹³¹ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 532; BARREDA I CASANOVA – SERRET I BERNÚS 2017, p. 57

¹¹³² AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 125

¹¹³³ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 106

¹¹³⁴ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, pp. 119-120; BARRAQUER 1906, vol. II, p. 354

¹¹³⁵ ARRANZ 2016, pp. 21-30

¹¹³⁶ ARRANZ 2016, pp. 28 i 29

D'altra banda i tal com advertíem amb els cambrils, els retaules fingits no foren un fenomen exclusiu de Barcelona, sinó que se n'han conservat exemples notables arreu de Catalunya, realitzats durant el Set-cents i partint de tècniques diverses, com és el cas de la parròquia de Sant Pere de Navata, a l'Alt Empordà, en què tres pintors anònims representaren un retaule major pintat el 1725 amb les tècniques de l'oli i del tremp. Aquest quedà cobert el 1762 per un retaule escultòric que fou destruït el 1936 i que deixà al descobert l'exemplar pintat. Cal destacar que en aquest cas les perspectives no es limitaren només al retaule de l'altar major, sinó que s'estengueren pels murs presbiterals, amb el fingiment de finestres i de decoració vegetal; així com es projectaren retaules pintats a les capelles laterals, dels quals també se'n conserven restes pictòriques.¹¹³⁷

La Reial Capella de la Mare de Déu de la Cinta, a la Catedral de Tortosa, també disposà d'un retaule de perspectiva realitzat amb la tècnica de l'oli sobre llenç. Aquest fou realitzat pel pintor i regidor Josep Ponç (†1733) l'any 1723 amb la intenció de ser disposat de forma provisional al mur de l'altar major, fins que es pogués encarregar un retaule de marbre i jaspi. De totes maneres, la seva presència a la capella s'estengué fins al 1825.¹¹³⁸ Aquest també presenta iconogràficament als sants Pere i Pau situats a l'interior d'unes fornícules a banda i banda del retaule i presentant el tabernacle a l'espectador.

A les terres de Lleida també es conserven diversos exemples murals de perspectives arquitectòniques i retaules pintats, com és el cas de l'església de la Mare de Déu de l'Assumpció a Butsènit d'Urgell i l'església de Santa Maria de Meià, a la Noguera; o l'església de Santa Maria Magdalena de Vergós Guerrejat, a la Segarra, en què, després de restar ocults durant dècades, es redescobriren els seus retaules pintats situats als murs de l'altar major i d'algunes capelles, els quals han estat restaurats o es troben actualment en procés de recuperació. Aquests casos permeten observar com sovint la representació pintada dels retaules comptava amb imatges de talla escultòrica i pintures sobre tela.¹¹³⁹

Aquesta pràctica artística també fou present a les capelles d'ús privat que hi havia a les cases grans i masos de les ciutats i viles, exemples que refermen els avantatges sobre el cost d'una obra escultòrica que apuntàvem amb anterioritat, així com permeten observar les diferències qualitatives que existien entre aquestes creacions. Aquest seria el cas de

---

¹¹³⁷ GAY I PUIGBERT 1994, pp. 612-618

¹¹³⁸ Vidal Franquet 2004, p. 73; MUÑOZ I SEBASTIÀ 2004, pp. 167-177

¹¹³⁹ GARGANTÉ-MANTECA-OLIVA 2001, vol. 3, pp. 159-161; «Obres a l'església de Butsènit destapen pintures del barroc», a *El Punt Avui Lleida*, 12-V-2017, p. 28

dos exemples que estaven situats a les capelles de dues masies d'Horta, el mas Can Grau, derruït el 2006, i la capella del mas Pujol, destruïda el 1914. Els propietaris decidiren ornar els seus altars amb composicions de perspectiva de caràcter més modest que els exemples anteriorment citats.¹¹⁴⁰

6.3.2. Pintures murals de la cúpula primitiva

Durant la construcció del nou temple per a la Casa de la Missió del carrer Tallers, entre el 1736 i el 1746, es va bastir la cúpula d'11 metres de diàmetre, a 24 metres d'alçada, que actualment podem observar coberta amb ceràmica vidriada en la cara externa. La superfície interna, però, resta oculta a l'interior de l'església amb motiu de la projecció l'any 1800 d'una nova coberta cupular que va paredar la primera (il. 145).

A la superfície primitiva es representà, al cap de poc temps de finalitzar la construcció de la cúpula, una glòria celestial. En desconèixer la data en què es va realitzar l'obra i la seva autoria, hem considerat preferible apuntar el mateix període que per al conjunt mural de l'absis, és a dir, entre el 1742 i el 1752; i per la seva similitud estilística, considerem que Josep i Manuel Vinyals serien els mateixos autors d'aquesta composició. D'altra banda, tenim constància documental que les pintures eren visibles el 1762, ja que una descripció de l'església ho corroborava d'aquesta manera: «El ciborio es una Gloria lo bien que la tiene pintada».¹¹⁴¹

La composició pictòrica també es va realitzar al fresc, sobre una base de morter de calç, però sense una cambra d'aire que permetés una bona conservació de les pintures.¹¹⁴² A causa de l'ús directe d'aquesta base, les filtracions d'aigua de pluja provocaren l'aparició de sals que varen comportar la degradació i la pèrdua de fragments pictòrics amb el pas dels anys. Aquest fet va comportar que el 1800 Josep Flaugier recomanés la construcció d'una cúpula paredada en què poder representar una nova glòria celestial. La separació entre les dues estructures és de 5 cm a la base i 56 cm al punt més alt.

Per a la composició celestial primitiva el pintor utilitzà colors vius, com el blau, el vermell i el verd, a diferència de la grisalla amb què s'havia representat el mur de l'altar major.

---

¹¹⁴⁰ CEC, Arxiu Fotogràfic, AFCEC_EMX_X_1402 (c. 1923); Arxiu Municipal del districte Horta-Guinardo, reg. 0281 (1913)

¹¹⁴¹ BRUB, ms. 2150/2, f. 5r (*Descripció i història d'algunes esglésies de Barcelona*, c. 20-IV-1762)

¹¹⁴² MARQUÈS – PAYÀS 2000, p. 62

D'aquesta manera s'aconseguia mostrar una imatge vigorosa del món sobrenatural que es distanciava de l'esfera terrenal representada a la zona de l'altar major.

El tema representat, segons el testimoni de 1762, és una glòria, i l'estudi dels fragments pictòrics conservats per part de l'equip de restauradors Arcor el 1999, tot i les afectacions per eflorescències i salinitzacions, va permetre determinar que es tractava de l'Assumpció de la Verge al cel, amb la Santíssima Trinitat al punt més alt i cèntric de la composició (il. 146).

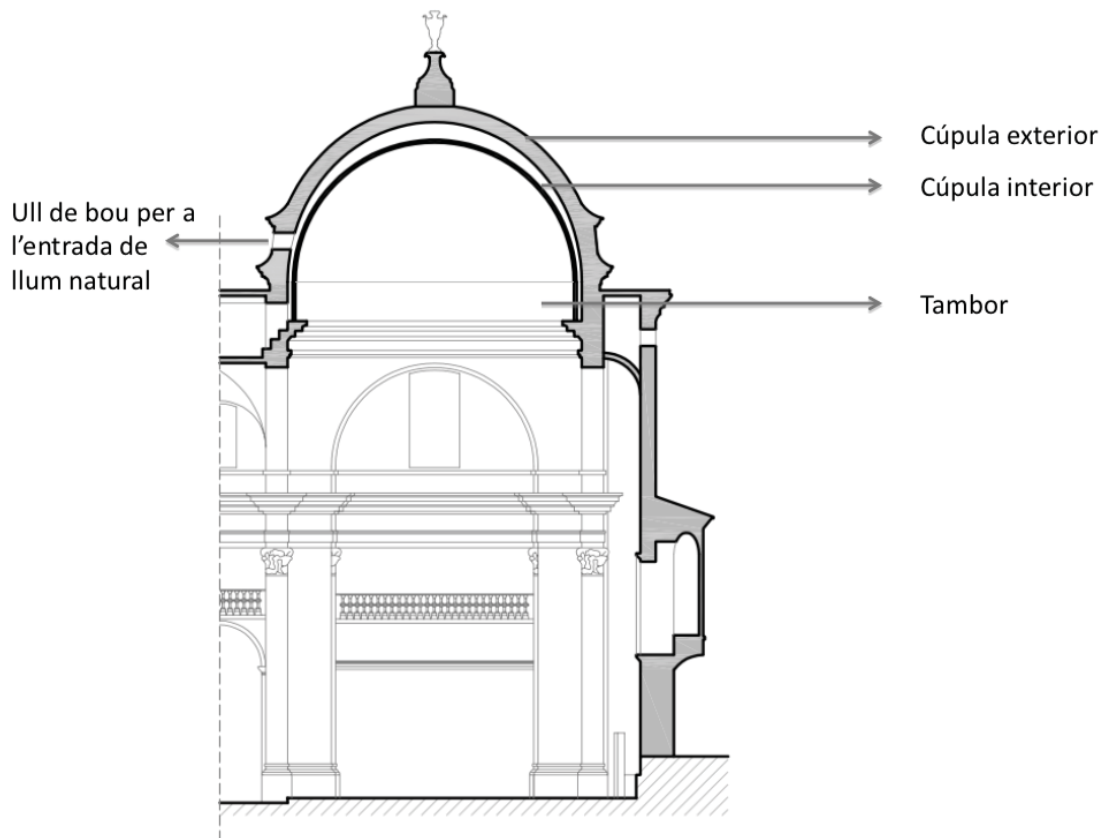
La disposició de les figures mostra una composició dividida en quatre cercles concèntrics. La representació dels sants bisbes, cavallers, religiosos i infants dempeus es va disposar al voltant de la base de la cúpula, amb una resolució estàtica i dirigint la seva mirada cap a la Trinitat central. Els àngels del segon cercle flanquegen la figura de la Mare de Déu i porten objectes relacionats amb la passió de Crist, alhora que dirigeixen la vista cap al punt focal de la composició.

Durant la rehabilitació del temple l'any 1999, l'equip de restauradors de les pintures murals va poder identificar el *modus operandi* dels artistes implicats en l'obra i la seva metodologia de treball. Tot i el mal estat de les pintures es van poder localitzar les divisions d'algunes jornades, les incisions directes que van realitzar els artistes al morter abans de pintar i les traces dibuixades a llapis amb les quals assenyalaren la silueta de certes figures abans d'aplicar els pigments. D'altra banda, no es van identificar incisions que indiquessin l'ús de cartons. Així doncs, Mercè Marquès i Clara Payàs, directores de l'equip de restauració Arcor, conclouien que l'autor de la cúpula no visible i el retaule major treballava de forma similar, organitzant les jornades de treball per franges d'una extensió i forma homogènia.¹¹⁴³

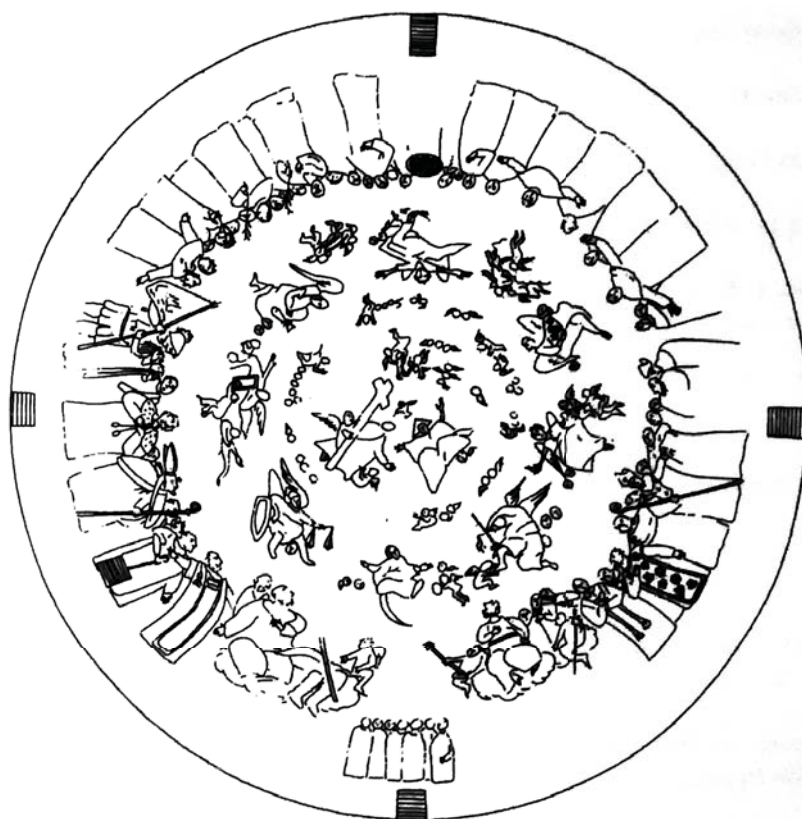
Un fragment d'aquesta composició, de 50 x 40 cm aproximadament, es pot observar al pilar del costat nord-oest del creuer de la parròquia i mostra el rostre d'un dels àngels, per tal d'indicar l'existència de la composició pictòrica al feligrès i per poder apreciar l'estil de l'artista primitiu (il. 147).

---

¹¹⁴³ MARQUÈS – PAYÀS 2000, p. 61

Il. 145. Secció longitudinal del creuer de la parroquia de Sant Pere Nolasc, 2015.
 Autor: Silvana Batllori. Publicat a: BATLLORI 2015, p. 97

Il. 146. Esquema de la composició no visible. Autor: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999. Publicat a: MARQUÈS – PAYÀS 2000, pp. 64-65

Il. 147. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Fragment de la cúpula no visible situada al pilar del creuer (Cara d'àngel)*, c.1742-1752.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

— Iconografia

Com hem advertit anteriorment, el primer estudi iconogràfic de la cúpula va ser realitzat pel taller Arcor el 1999, a partir dels dibuixos, amidaments, fotografies i vídeos obtinguts durant el procés de rehabilitació de les pintures a la cúpula visible.

La composició fou realitzada partint de quatre circumferències concèntriques. El cercol més pròxim a la base de la cúpula és el més dens quant a nombre de personatges, mentre que la resta estan formats bàsicament per núvols i àngels. A banda d'això, al segon cercle des de la base hi ha representada l'Assumpció de la Verge i al centre de la cúpula s'hi plasmà el grup de la Santíssima Trinitat. Els personatges figurats al cercol més proper a la base són deixebles de Crist, personatges hagiogràfics i fundadors d'ordes religiosos i, a excepció de la Verge, no hi ha cap altra figura femenina plasmada a l'obra. La postura dempeus i estàtica dels sants que expecten la Trinitat podria assimilar-se a la disposició dels personatges que figuren a la glòria de la cúpula de la capella de Sant Narcís a l'església de Sant Fèlix de Girona, realitzada per Manuel Tramullas, Pere Bofill i Joan Carles Panyó el 1790, si bé en el cas gironí les figures se situen darrere d'una massa nuvolosa que no

permet observar la meitat inferior dels seus cossos.¹¹⁴⁴ La voluntat de representar els personatges al voltant del perímetre o base de la cúpula ajudava a remarcar el pas del pla terrenal al celestial, alhora que trencava la superfície pictòrica i donava una sensació d'amplitud.

Pel que fa a les extremitats inferiors dels personatges que es representen drets a la base de la cúpula dels paüls, aquestes no es pogueren estudiar en les restauracions de 1945 i de 1999, ja que la separació de 5 cm entre l'estructura cupular primitiva i la mitja taronja construïda el 1800 no permeten la seva observació.

La figura de la Verge és representada amb el gest de l'assumpció, sedent al damunt d'una mitja lluna creixent, amb els braços oberts i amb la mirada dirigida cap a la Santíssima Trinitat. Segons els estudis de l'equip Arcor, la figura mesura 145 cm d'alçada. Està envoltada de caps d'àngels i d'altres figures angèliques de cos sencer que sostenen diversos objectes o estris, entre els quals es distingeixen unes balances, un mirall, flors recollides en un mantell i en una cistella, una corona i una flama encesa. L'àngel que sosté la deixuplina mesura 192 cm d'alçada.

Les figures principals es troben a la superfície compositiva més pròxima al mur de l'altar major, per tal de fer-se més visibles als feligresos situats a la nau de l'església. Així doncs, al damunt dels àngels cantors que hi havia a la base de la mitja taronja, els pintors hi situaren dos núvols a banda i banda. A mà esquerra s'hi representà al damunt del núvol a sant Pere amb barba blanca, vestit amb túnica blava i mantell ocre i amb la mà esquerra sobre el pit; sant Joan Baptista, sedent amb una pell de camell a la cintura, una vara a la mà dreta i un mantell vermell; i un apòstol amb barba i cabells blancs i túnica verda, pregant. A mà dreta es representà damunt del seu respectiu núvol a sant Josep amb la mà al pit, un mantell ocre i una túnica blava, al costat d'un àngel que li sosté la vara florida; sant Jaume amb una mà damunt del pit, vestit de pelegrí i amb les petxines a la túnica; i sant Pau, vestit amb una túnica verda i assenyalant la Verge, acompanyat d'un àngel que li sosté l'espasa.

La resta de la comitiva es representà dempeus. El primer al costat dret és sant Vicenç de Paül, el qual apareix prop de sant Jaume, vestit amb alba i estola (il. 148), tot i que no adquireix el mateix protagonisme que rep a la composició realitzada per Flaugier. Sant

---

¹¹⁴⁴ TREPAT CÉSPEDES 2018, p. 340

Sever (il. 157) i sant Carles Borromeu (il. 152), titulars del temple, també formen part d'aquest cercol de sants representats a la base, un a cada lateral de la cúpula i aspectant la Verge i la Trinitat.

Considerem que la representació dels angelets de cossos molsuts, rostres rodons amb llavis entreoberts i barbata marcada que hi ha a la cúpula primitiva i a l'absis de l'altar major del temple dels paüls, s'assimilen a l'estil i al traç dels que són presents a l'església del Bonsuccés (ils. 158-160). La resolució dels ulls, l'expressió de les celles i la tipologia de mans estilitzades, amb dits llargs i fins amb què es representen els sants també mostra certa proximitat entre l'altar major, la cúpula no visible i el conjunt del Bonsuccés (ils. 161-166). L'artista delimita els perfils de les figures a través del dibuix, però les pintures ocultes a la cúpula també demostren la seva habilitat amb el color, la voluntat d'individualitzar els rostres dels sants fundadors, així com l'estudi de la llum i el seu reflex en els teixits i ornaments que vesteixen els personatges (ils. 156 i 157).

Respecte a la tècnica pictòrica empleada en la mitja taronja, els restauradors pogueren identificar la separació entre algunes jornades de treball, si bé la conservació de la superfície no permet identificar-les totes. També es varen trobar incisions en el dibuix preparatori, al voltant del perfil de Jesucrist amb la creu i del Déu pare. Les traces a llapis són presents en gairebé tots els àngels del cercle central, els caps d'àngels del tercer cercle i la silueta dels àngels que envolten la Mare de Déu. Suposem que també es va utilitzar el llapis per a dibuixar els personatges del cercle més proper a la base, si bé l'estat de conservació no ho va permetre observar clarament.

Il. 148. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Sant Vicenç de Paül al costat de sant Jaume vestit de pelegrí i de l'àngel que porta l'espasa de sant Pau)*, c.1742-1752. Foto: Joan Benavent Santandreu, 1945. Publicat a: BENAVENT 1945b, s. p.

Il. 149. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Sant Tomàs d'Aquino amb el collar del medalló solar i sant Felip Neri amb casulla de flors)*, c.1742-1752. Foto: Joan Benavent Santandreu, 1945. Publicat a: BENAVENT 1945b, p. 108

Il. 150. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Sant Ramon de Penyafort amb la clau a la mà i Sant Ambròs de Milà amb pal·li, bàcul i mitra)*, c.1742-1752.
Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

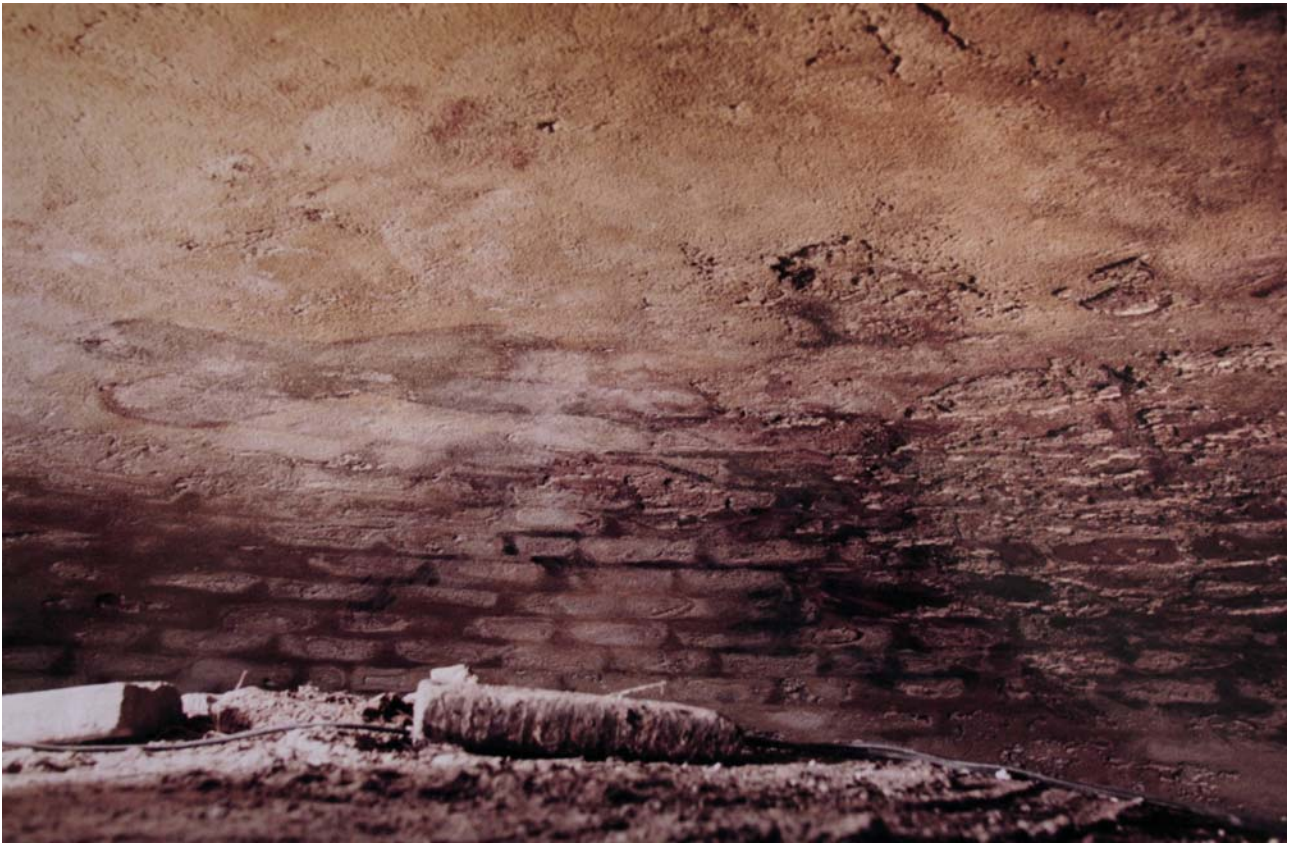
Il. 151. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Sant Ignasi de Loiola amb sotana negra i sostenint la divisa de la Companyia de Jesús «Ad maiorem Dei gloriam»)*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 152. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Sant Carles Borromeu vestit amb la musseta de cardenal)*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 153. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Sant Pere Màrtir amb el ganivet al pit?)*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 154. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Jesús amb la creu i Esperit Sant)*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 155. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Accés des de la finestra de la cúpula)*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 156. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Sant Maurici com a cavaller amb l'estendard)*, c.1742-1752.

Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 157. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Detall de la cúpula no visible (Sant Sever amb bàcul, mitra i el clau al front)*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 158. Josep i Manuel Vinyals, *Detalls de la cúpula de l'assumpció de la Verge* a l'església del Bonsuccés, 1737-1739. AFB, Urb_0226

Il. 159. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Retaule de l'altar major de sant Pere Nolasc*, c.1742-1752.
Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 160. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Cúpula no visible (cap d'àngel i àngel amb una corona i una flama)*, c.1742-1752.
Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 161. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Retaule de l'altar major de sant Pere Nolasc*, c.1742-1752. Foto: Trisha Sajulga, 2017 i Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

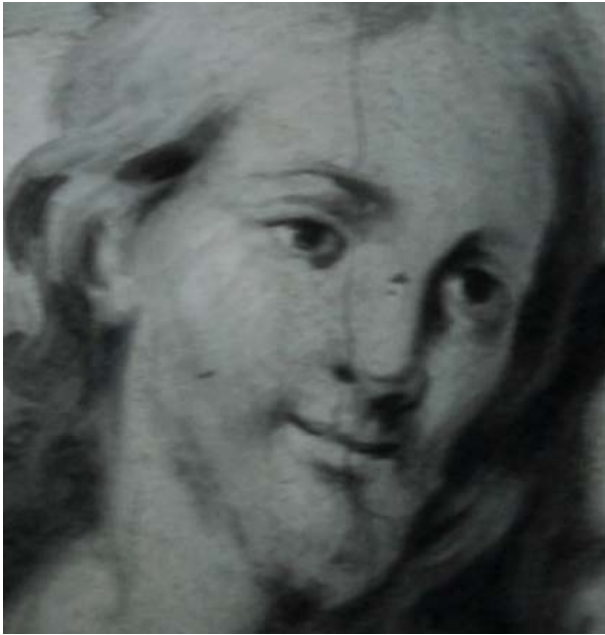

Il. 163. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Cúpula no visible*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 162. Josep i Manuel Vinyals, *Detalls de la cúpula principal de l'església del Bonsuccés*, 1737-1739. AFB, Urb_0226

Il. 164. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Retaule de l'altar major de sant Pere Nolasc*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 165. Josep i Manuel Vinyals (atrib.), *Cúpula no visible*, c.1742-1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 166. Josep i Manuel Vinyals, *Detalls de la cúpula de l'altar major de l'església del Bonsuccés*, 1737-1739. AFB, Urb_0225

6.3.3. Josep Bernard Flaugier i el conjunt de pintures murals del 1801

Per tal d'estudiar la construcció de la segona estructura cupular que es va projectar a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu el 1800, així com la decoració pictòrica realitzada pel pintor Josep Bernat Flaugier el 1801 a la seva superfície, hem de recórrer a un document inèdit que hem pogut localitzar arran del buidatge del fons dels paüls conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Es tracta d'un plec que recull els documents: «Resumen de los testimonios ministrados por el Superior y Casa de la Misión de esta ciudad en 9 de mayo 1805 y 18 de marzo 1806», «Capítulos presentados por parte de Flaugier en 13 de marzo de 1805», «Capítulos presentados por Dn. Tomas Serrallach en 16 de abril de 1818» i «Capítulos presentados por los consortes Ubach en 27 abril de 1818» i en ell se sintetitzen les qüestions i les respostes dels testimonis vinculats al plet civil interposat pel pintor Josep Flaugier als sacerdots de la Casa de la Missió i al comerciant Tomàs Serrallach amb motiu de l'impagament de l'obra. A banda d'aquesta informació, el plec també conté còpies de cartes soltes escrites per Flaugier, el comerciant Tomàs Serrallach i el superior de la Casa de la Missió Felipe Sobies (1747-1815), que permeten recopilar més detalls sobre l'encàrrec de les pintures.

Tant les interpel·lacions plantejades durant el litigi com les cartes dels tres agents implicats en l'obra desvelen, en primer lloc, que l'artista va accedir a l'encàrrec pictòric a l'església de la Missió a través de la intermediació de dos germans que exercien de comerciants, Josep i Tomàs Serrallach, i que va emprendre l'obra sense comptar amb un contracte protocol·litzat que regulés les obligacions de les tres parts vinculades,¹¹⁴⁵ pel que, davant del seu impagament i de les dificultats econòmiques que sobrevingueren a Flaugier a partir de l'octubre del 1801, va haver d'escriure a l'ambaixador francès a Espanya i al rei Carles IV el 1802, a més de recórrer a la Reial Audiència del Principat de Catalunya el 14 de març de 1803, per tractar de rebre una compensació al respecte.

— Artista i comitents de l'obra

Abans d'abordar la qüestió sobre l'encàrrec de la cúpula, caldria concretar qui eren els comerciants involucrats en la comissió de l'obra, així com el perfil de l'artista a qui

---

¹¹⁴⁵ «Que sabe y conoce muy bien V. que esta casa no ha contraído obligación alguna de pagarle la pintura, pues no puede negar (lo tiene V. dicho a varios sujetos) que no he contratado, ni he empleado siquiera una sola palabra sobre el particular con V.md.» a ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes, 372, s.f. (*Carta de Felipe Sobies a Josep Flaugier*, 20-XI-1801)

s'encarregà la pintura. Els germans Tomàs (1751-1825) i Josep Serrallach i Casals (act. 1793-1807) eren fills del matalasser Josep Serrallach Pauferre i d'Eulàlia Casals; i tant Tomàs, com Josep i el tercer germà, Francesc Serrallach i Casals (act. 1764-1807), tender de llenços, es varen dedicar a la fàbrica i al comerç de teixits d'indianes a Barcelona.¹¹⁴⁶

Tomàs Serrallach era comerciant matriculat i cònsol de la Junta de Comerç. La tesi de Roberto Fernández dedicada a la família Glòria recollia que Tomàs va començar a treballar com a mosso a la fàbrica d'indianes de Josep Glòria Picó (1723-1782) i que després va passar a ser soci del comerciant Onofre Glòria i Sampol de Soncort (1733-1798) en la remesa i recepció de fruits i gèneres i en el foment de fàbriques, tal com relatava el mateix Serrallach a la sol·licitud que tramità per accedir al cos de comerciants de la Junta de Comerç el 1786.¹¹⁴⁷ Amb motiu d'aquesta relació professional, Tomàs es casà el 1781 amb Maria Josepa Glòria Gelabert (†1810), filla d'Onofre Glòria, però no varen tenir descendència.

Pel que fa a Josep Serrallach, aquest posseïa una casa, una fàbrica i un prat d'indianes sota el nom social de «Josep Serrallach i companyia» al carrer Comte de l'Asalto de Barcelona, activa a partir del 1789 i la qual va fer fallida a principis de l'any 1793.¹¹⁴⁸

La coneixença del pintor per part dels comerciants Tomàs i Josep Serrallach es devia, segons s'extreu del mateix plet, a que Flaugier havia realitzat alguns quadres per la casa Glòria al carrer de la Mercè, on Tomàs vivia amb la seva dona.¹¹⁴⁹ De totes maneres, tot i que hem localitzat l'inventari de béns de la casa Glòria, aquest no detalla quines de les obres enumerades, tant les d'Onofre Glòria com les que formaven part del fons fiduciari de Tomàs Serrallach, foren concebudes per Flaugier.¹¹⁵⁰

Com ja hem observat en el cas de diversos benefactors de la fàbrica i ornamentació de la Casa de la Missió, els dos germans comerciants van conèixer la comunitat dels paüls a partir de la realització d'exercicis espirituals en aquella residència, sota la direcció del sacerdot Rafael Pi. Arran de l'estada, el superior Felipe Sobies afirmava que Josep Serrallach es va convertir en un gran devot de l'església vicenciana, la qual freqüentava

---

¹¹⁴⁶ L'arbre genealògic de la família Serrallach es pot consultar a l'annex 12.6.2

¹¹⁴⁷ BNC, Arxiu de la Junta de Comerç, Lligall XLV, núm. 51, s.p. (*Expedient de Tomàs Serrallach*, 1786); FERNÁNDEZ DÍAZ 1987, pp. 1277-1279 i 1312

¹¹⁴⁸ ACA, Real Audiencia, Pleitos civiles, núm. 16022

¹¹⁴⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Relació del superior Felipe Sobies*, s.d.)

¹¹⁵⁰ ACA, Real Audiencia, Tribunal de comercio, C, 168, pp. 285r-326v

quasi diàriament, adonant-se alhora de l'estat de deteriorament en què es trobava la pintura de la cúpula estructural.¹¹⁵¹

La relació de Josep Serrallach amb la Casa de la Congregació de la Missió també apareix documentada el 1798, quan el comerciant obrí la seva fàbrica a un terreny del carrer Comte de l'Asalto que havia pertangut anteriorment al comerciant Gregori French. Així doncs, els documents notariais rebel·len que els paüls tenien la senyoria del terreny i que el 1798 signaren a favor de Josep Serrallach el seu establiment a perpetuïtat,¹¹⁵² per tal que hi situés, juntament amb el seu germà Tomàs, una casa-fàbrica amb tres portals oberts al carrer.¹¹⁵³

Pel que fa a la vinculació dels germans Serrallach amb l'administració d'obres per a la ornamentació de les esglésies barcelonines, també cal denotar que no es tractà d'una pràctica excepcional, ja que Tomàs apareix documentat com a obrer de la parròquia de Sant Just i Pastor el 1804, vinculat a la construcció d'un nou altar major de marbre per al temple.¹¹⁵⁴

El motiu pel qual s'encarregà l'ornamentació cupular de l'església dels paüls es degué al fet que la superfície pintada de la primera cúpula, la qual mostrava una glòria celestial pintada al fresc a mitjans del segle XVIII,¹¹⁵⁵ es trobava desfigurada. Els paüls afirmaren que Josep Serrallach desitjava veure-la novament pintada i que, juntament amb el seu germà Tomàs, volia encarregar la realització de la nova composició al pintor Flaugier.

Josep Bernard Flaugier (Martigues, 1757 - Barcelona, 1813) era un pintor eclèctic, amb una producció que mostra proximitat a l'estètica tardo-barroca, però també una recuperació dels postulats classicistes a principis del segle XIX, treballant el gènere religiós, de retrat i la pintura de caire profà, mitològica i de costums.

Tot i ser originari de la Provença, fill d'una família de comerciants, una part de la seva formació i quasi la totalitat de la seva activitat artística es desenvoluparen en àmbit català.

---

¹¹⁵¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Relació del superior Felipe Sobies*, s.d.). Els llibres d'exercitants conservats arriben fins al març de 1784, pel que no podem corroborar aquesta dada del sacerdot Sobies amb una constància documental conservada a l'arxiu.

¹¹⁵² AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/85, ff. 185v-186r (03-IV-1798)

¹¹⁵³ ACA, Mapas y planos, MP-624 (1800)

¹¹⁵⁴ ARRANZ 2016, p. 85

¹¹⁵⁵ BRUB, ms. 2150/2, f. 5r

El 1768, quan tenia 11 anys, quedà orfe i desconeixem si es traslladà a viure a Barcelona amb el seu tiet Pierre Flaugier (doc. 1755-1777) o va tornar a les Martigues, aprenent l'ofici de pintor amb el seu tiet matern, Joseph Blaÿ (1741-1795).¹¹⁵⁶ El que sabem segur és que el 1775, amb 17 anys, guanyà un premi a l'Escola de Nobles Arts de Barcelona, el qual podria haver-li donat el primer reconeixement públic com a artista a la Ciutat Comtal.

El 1787 va tractar de presentar-se a les oposicions a l'Escola de Dibuix de la Junta,¹¹⁵⁷ al·legant que tot i tenir nacionalitat francesa, portava 14 anys vivint al Principat. Més endavant, entre el 1788 i el 1793, Flaugier apareix documentat com a resident a Barcelona, als carrer Brújuli, la Carassa i a la placeta de la Plateria,¹¹⁵⁸ tot i que va fer estades temporals a Poblet, ja que a finals de 1789 i principis de 1790, amb 32 anys, es trobava treballant al monestir i sol·licitant una beca per anar a Roma, que finalment no li va ser atorgada. El 1794 el baró de Maldà féu constar que es trobava a Barcelona, realitzant una pintura del Rapte de sant Ignasi per a l'església de Betlem.¹¹⁵⁹

El 8 de juny de 1797, abans de l'encàrrec de la cúpula per a l'església dels paüls, va obtenir un salconduit per viatjar cap a les Martigues, amb l'objectiu de gestionar el llegat testamentari del seu tiet Joseph Blaÿ.¹¹⁶⁰ Allà podria haver emprès un recorregut per altres territoris francesos, però no hi ha cap document que ho avaluï. El 1798 tornà a ser documentat a Barcelona i des d'aquest moment i fins al moment de la seva mort, l'any 1813, va residir de forma estable a la ciutat.¹¹⁶¹

L'any 1801 Josep Flaugier emprengué la decoració mural de la cúpula i les petxines de l'església de la Casa de la Missió. Cal remarcar, però, que no es tractava de la primera pintura mural que l'artista realitzava en un conjunt religiós, ja que anteriorment havia pintat

---

¹¹⁵⁶ Si ens basem en el testimoni del pare felipó Raimon Ferrer, que coneixia personalment a l'artista, Flaugier vivia a Barcelona des dels 12 anys, *vid.* BUB, ms. 1805, s.f. (03-I-1813). De totes maneres, aquesta afirmació entra en contradicció amb la data que atestava el propi Flaugier, el 1773, la qual implicava la seva residència a la ciutat a partir dels 16 anys. BNC, JC, Libro de acuerdos, 1786-1788, f. 263 (24-V-1787). Per altra banda, segons la primera notícia biogràfica de Josep Flaugier, publicada el 1834, hauria estat enviat per la seva família a Marsella per fer estudis de nàutica, que després deixaria per aprendre l'ofici de pintor al taller del seu tiet, *vid.* E. A. B. y Mh. 1834, pp. 31-33

¹¹⁵⁷ BNC, JC, Libro de acuerdos, 1786-1788, f. 263 (24-V-1787)

¹¹⁵⁸ PORTALES I PONS 1987, p. 81

¹¹⁵⁹ QUÍLEZ 1994, p. 16

¹¹⁶⁰ AHCB, ms. B, núm. 192, s.f. (*Salvoconducto librado en Martigues a favor de Joseph Bernard Flaugier*, 08-VI-1797); VARROT 2010, pp. 9 i 48

¹¹⁶¹ AHCB, ms. B, núm. 192, s.f. (*Certificado de matricula consular de Barcelona a favor de Joseph Bernard Flaugier*, 1798)

en grisalla la cúpula i les petxines de la capella de Santa Teresa a l'església de Sant Josep de Barcelona.¹¹⁶²

El 1805, quan sol·licità poder fer la prova per ser nomenat acadèmic de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando des de Barcelona, atestà que tenia el seu propi taller de dibuix i pintura,¹¹⁶³ en el qual formà deixebles com Bonaventura Planella, Salvador Mayol i Pau Rigalt. A més, a la carta dirigida al rei Carles IV el 1802 també feu constar que llavors ja exercia com a professor de pintura a Barcelona.¹¹⁶⁴

L'arribada de les tropes napoleòniques el 1809 a la ciutat propicià que Flaugier fos nomenat director de l'Escola de Nobles Arts i cap d'una comissió de requisita de pintures que volia impulsar la concepció del primer museu públic a la ciutat.¹¹⁶⁵

— Encàrrec de l'obra a l'església de la Casa de la Missió i desenvolupament del plet

Les declaracions que feren els sacerdots paüls en el plet destacaven, en primer lloc, que a principis de l'any 1800 foren els comerciants Tomàs i Josep Serrallach qui manifestaren al pare Rafael Pi (1725-1788), director dels seus exercicis espirituals, l'interès de veure la cúpula de l'església dels paüls pintada de nou, així com les petxines, amb la voluntat que la composició fos realitzada pel pintor Josep Flaugier, el qual podia concebre l'obra per un valor de 300 a 400 lliures.¹¹⁶⁶

Els testimonis de Joan Baptista Mir, prevere afecte a la comunitat, i Victor Llossada (1766-1815), sacerdot de la casa, atestaven que el motiu que justificà l'interès i la vinculació dels Serrallach amb l'arranjament de l'església de la Casa de la Missió es devia al fet que Tomàs Serrallach havia afirmat que gaudia de vasts béns temporals però que havia estat privat de descendència, pel que considerava adient emprar aquests cabals per tal d'adornar la casa del Senyor.¹¹⁶⁷

---

¹¹⁶² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por los consortes Ubach, Capítulo 2, 27-IV-1818*); Sobre aquesta obra també se'n va fer ressò Cayetano Barraquer a partir del testimoni del pintor Lluís Rigalt (1814-1894), que deia que havia intervingut en una capella del costat de l'Evangelí de l'església, *vid.* BARRAQUER 1906, vol. 2, p. 445

¹¹⁶³ ARABASF, sig. 5-172-1, Secretario general, académicos, Joseph Bernard Flaugier (1805)

¹¹⁶⁴ AHCB, ms. B-192, s.f. (*Carta al rei Carles IV, 05-XI-1802*)

¹¹⁶⁵ GARCIA I SASTRE 1997, pp. 165-187

¹¹⁶⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1805, Capítulo 4, 09-V-1805*)

¹¹⁶⁷ «Thomas, comerciante según dicen bastante acomodado y casado con la heredera de Casa Gloria. Éste, reconociendo (palabras son suyas) que Dios le había favorecido con bienes temporales, sin darle hijos a

Al seu torn, Tomàs Serrallach constatava que, per tal de fer la nova composició pictòrica, Josep Flaugier havia palesat als germans comerciants que calia construir una contra-cúpula o mitja taronja paredada al temple, ja que d'aquesta manera s'evitaria que allò que s'hi representés es veiés deteriorat amb els anys, com ja havia ocorregut amb la composició de la primera cúpula. Així doncs, Tomàs declarà que el seu germà Josep i ell mateix es dirigiren a la Casa de la Missió per tal de comunicar el parer del pintor al sacerdot Rafael Pi.¹¹⁶⁸

Fou el mateix Pi qui comunicà en diverses ocasions el desig dels dos comerciants al superior de la casa, Felipe Sobies, el qual, segons els sacerdots Rafael Pi i Josep Sintès (1732-1816), va negar-se repetits cops a assumir el cost de la construcció de la contra-cúpula amb motiu de les circumstàncies administratives que la comunitat travessava en aquell moment.¹¹⁶⁹

En conèixer les seves reserves, Josep i Tomàs Serrallach van reunir-se personalment amb Felipe Sobies per tal de, segons afirmaven els paüls, convèncer al superior sobre la realització de l'obra. Tot i la cautela inicial, Sobies afirmà en les seves declaracions que finalment va demanar un pressupost per conèixer el cost de la nova construcció i va accedir a la seva projecció, confiant que els Serrallach assumirien part de la despesa.¹¹⁷⁰ El sacerdot Fortunato Feu (1771-1833) afirmava que en una trobada amb Tomàs Serrallach a l'hort de la casa, el comerciant li va comunicar que havien vençut les reticències del superior i que havien acordat que la Casa de la Missió costejaria la contra-cúpula, mentre que Tomàs s'encarregaria d'assumir el salari del pintor i de fer un contracte per tal d'assegurar que l'artista tingués acabada l'obra el dia de la festivitat de sant Vicenç de Paül. També li va comentar que volia que el superior signés el contracte, però Feu va atestar que si la casa no intervenia en el treball de l'artista, estava de més que hagués d'autoritzar el contracte de l'obra pictòrica, aspecte que, segons els paüls, Serrallach també ratificà.¹¹⁷¹

---

quienes dexarlos, pensó que en nada podia mejor emplearlos que en adornar la Casa de Dios», a ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Relació del superior Felipe Sobies, s.d.*)

¹¹⁶⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1805, Capítulo 4 i 9, 09-V-1805*)

¹¹⁶⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1805, Capítulo 10, 09-V-1805*)

¹¹⁷⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1805, Capítulo 11 i 14, 09-V-1805*)

¹¹⁷¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1805, Capítulo 9, 09-V-1805*)

El germà coadjutor i fuster Ramon Rusiñol (1757-1822) fou un dels obrers involucrats en la construcció de la contra-cúpula, la qual fou bastida l'any 1800 a partir del projecte de Joan Garrido i Julià, mestre arquitecte vinculat a la fàbrica de la Casa de la Missió. La contra-cúpula va fabricar-se a sota de l'antiga i importà un cost de 550 lliures.¹¹⁷² La base està separada 5 cm respecte la cúpula estructural i s'establí una distància de 56 cm en el punt més alt.

Un cop finalitzada la construcció, a finals de 1800, els germans Serrallach van dirigir-se fins a la Casa de la Missió amb Josep Flaugier per trobar-se amb al superior Felipe Sobies i presentar-lo com a l'artista que emprendria la decoració de la cúpula i petxines.¹¹⁷³ El sacerdot Josep Sintès va declarar que els germans afirmaven haver escollit aquest pintor perquè era desconegut a la ciutat i, com que l'església era molt concorreguda, era una bona manera de fer-lo conèixer. Posteriorment, tant Flaugier, com Serrallach i alguns artistes contemporanis rebateren les declaracions dels paüls, afirmant que era reputat públicament com un pintor hàbil i intel·ligent, amb una activitat extensa com a professor i com a artista abans i després de l'encàrrec realitzat a la Casa de la Missió.¹¹⁷⁴

El testimoni de Tomàs Serrallach al plet tractà d'implicar al superior de la Missió en la concepció de l'obra de Flaugier, tant pel que fa al planejament de la composició, com pel que respecta al temps de dedicació i el preu convingut; aspectes dels quals es desmarcaven els paüls per evitar el pagament dels honoraris a l'artista. Així doncs, Flaugier i Serrallach atestaven que el superior havia parlat amb ell de la composició i li havia demanat que procurés evitar qualsevol tipus de nuesa en les figures i que, si pogués ser, es finalitzés el dia de sant Vicenç de Paül.

Flaugier va començar a pintar la superfície i les petxines de l'església el març de 1801, després d'haver dedicat cinc mesos a la realització d'estudis previs sobre la seva composició.¹¹⁷⁵ El 18 de juliol de 1801 va acabar de pintar la mitja taronja i dues de les quatre petxines, tal com se li havia demanat amb motiu de la festivitat de sant Vicenç de

---

¹¹⁷² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1805, Capítulo 12, 09-V-1805*; i *Relació del superior Felipe Sobies, s.d.*)

¹¹⁷³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por parte de Flaugier, Capítulo 1, 13-III-1805*)

¹¹⁷⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por los consortes Ubach, capítulo 2 i 3, 27-IV-1818*)

¹¹⁷⁵ AHCB, ms. B-192, s.f. (05-XI-1802); citat per BOHIGAS TARRAGÓ 1944, p. 28

Paül. Finalment, el setembre de 1801 va finalitzar les dues últimes petxines i donà per acabada l'obra.¹¹⁷⁶

Segons afirmava el propi artista, Flaugier va pintar aquestes superfícies assistit per un ajudant o mosso; i durant aquest temps no es va poder dedicar a realitzar cap altra obra, ja que s'havia fixat la data del 18 de juliol de 1801 com a últim dia per a finalitzar el conjunt vincencià.

Totes les parts implicades en el plet coincidiren en afirmar que, durant l'elaboració de la pintura, Flaugier no va demanar cap remuneració pels seus serveis, ja que va esperar a concloure-la per gestionar-ne el pagament. Així doncs, finalitzat l'encàrrec Flaugier va demanar als germans Serrallach que li satisfessin l'obra i aquests van comunicar al superior Felipe Sobies que desitjaven visitar a alguns dels feligresos que freqüentaven la Casa de la Missió per demanar-los que contribuïssin a la despesa amb almoines. Per tal de portar-ho a terme, també sol·licitaren al superior que els destinés dos eclesiàstics afectes a la casa per autoritzar-los a la recollida d'almoines amb la seva presència, ja que no veien amb bons ulls anar sols a fer la capta.

Segons defensaren diversos testimonis paüls, el superior no s'esperava que els Serrallach s'apartessin de l'oferiment de pagar l'obra i li semblava impropï demanar almoines a altres feligresos; però els germans sostenien que no tenien intenció de demanar-les en nom de la Casa de la Missió, sinó a tall particular, com a germans Serrallach, motiu pel qual el superior va acceptar la seva proposició.¹¹⁷⁷

Els preveres barcelonins Domingo Buch (c. 1755-act. 1806) i Joan Baptista Mir foren els escollits pel superior de la Missió per tal d'acompanyar als germans Serrallach en l'escomesa de satisfer el cost de les pintures i Mir hagué de confeccionar el llistat dels principals benefactors de la casa. De totes maneres, la col·lecta no es va arribar a realitzar perquè el superior Sobies s'havia negat a signar una esquila que havia de notificar als feligresos aquesta recol·lecció.¹¹⁷⁸

---

¹¹⁷⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Carta de Josep Flaugier a Tomàs Serrallach*, 26-X-1801)

¹¹⁷⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1805, Capítulo 24-25*, 09-V-1805)

¹¹⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1805, Capítulo 26*, 09-V-1805; *Capítulos presentados por Dn. Tomas Serrallach, Capítulo 4*, 16-IV-1818)

Tomàs Serrallach llavors sol·licità al superior, a través del sacerdot Fortunato Feu, que els prestés dos vals reials que tenia la Casa de la Missió al seu poder, de 300 pesos cadascun, per tal d'abonar la suma deguda a Flaugier, amb la intenció de retornar-los-els un cop arribats els productes que esperava d'Amèrica. Els vocals de la comunitat de la Casa de la Missió acordaren donar-los sempre que hi hagués una fiança o escriptura d'obligació de pagament amb la signatura de Tomàs i de la seva consort, Maria Josefa Glòria; però davant d'aquesta demanda es detingueren les gestions.¹¹⁷⁹ L'últim recurs fou demanar a la comunitat de paüls 500 pesos forts per pagar a l'artista, mentre Serrallach es comprometia a abonar els altres 500, però Sobies rebutjà aquesta proposta, en considerar que no devien res al pintor i que els pactes per a la realització i pagament de l'obra s'havien produït entre els Serrallach i Flaugier.¹¹⁸⁰

Quan l'octubre de 1801 l'artista demanà explicacions pel seu impagament, Tomàs Serrallach respongué que, malgrat els seus intents per satisfer l'obra amb l'ajut del paüls, aquests havien resultat frustrats i el convidava a posar-se en contacte directament amb el superior per tractar de resoldre la remuneració.¹¹⁸¹ En les cartes de novembre de 1801 entre Felipe Sobies i Josep Flaugier tampoc s'arribà a cap consens, malgrat que el pintor tenia entès que se'l pagaria amb les almoines dels feligresos de l'església i que aquestes arribarien a cobrir el valor de la seva obra, ja que era sabut que tot allò que feien els artistes als temples dels paüls era remunerat a partir de la caritat dels benefactors.¹¹⁸²

El 1802 l'artista prosseguí amb les protestes, pel que envià una carta al rei Carles IV i a l'ambaixador francès a la cort espanyola per tractar l'impagament de les obres;¹¹⁸³ però en no aconseguir cap solució, el 14 de març de 1803 Flaugier decidí interposar un recurs a la Reial Audiència.¹¹⁸⁴

Les respostes donades el 1805 per alguns testimonis paüls també demostren que es tractà de disminuir el valor de la composició pictòrica que havia realitzat l'artista al temple, davant de l'estimació de més de 1500 pesos forts que Josep Flaugier defensava que importava la

---

¹¹⁷⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Relació del superior Felipe Sobies*, s.d.)

¹¹⁸⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Relació del superior Felipe Sobies*, s.d.)

¹¹⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Carta de Tomàs Serrallach a Josep Flaugier*, 10-XI-1801)

¹¹⁸² AHCB, ms. B-192, s.f. (*Carta a l'ambaixador de la República Francesa a la cort d'Espanya*, s.d. [1802])

¹¹⁸³ AHCB, ms. B-192, s.f. (*Carta al rei Carles IV*, 05-XI-1802)

¹¹⁸⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Extracto del curso ha tenido el pleyto*)

seva obra.¹¹⁸⁵ Així doncs, l'extracte dels capítols presentats pels paüls recull que el germà coadjutor Josep Mas (1737-1822), sastre d'ofici, juntament amb el germà Rusiñol, varen parlar amb Flaugier en finalitzar l'obra i l'artista els va expressar el seu descontent amb el resultat de la composició, exposant que si hagués pogut muntar l'andami de nou, hauria fet una altra obra.¹¹⁸⁶ De totes maneres, quan el plet es va reprendre el 27 d'abril de 1818 de mans de l'esposa del pintor, Manuela Flaugier (1777-1835), es tornà a abordar el valor pecuniari de la pintura. Les cartes de Joseph Flaugier el 1801 demostren que reclamava per a l'obra 2000 pesos forts o duros, tot i que, per tal de percebre algun pagament al respecte, estava disposat a rebaixar-lo fins a 1000 pesos forts. Els artistes que visuraren l'obra el 1818 amb motiu del plet, els pintors Bonaventura Planella (1772-1844), Joan Carles Anglès (†1822) i Salvador Mayol (1775-1834), a més del coronel Miquel Bosch (c.1781-act.1818),¹¹⁸⁷ confirmaren que el seu valor era major de 1500 pesos forts.¹¹⁸⁸

Finalment, el 1840 el fill del pintor, Josep Flaugier i Flaugier (1812-1861) portà el cas al Director de Béns Amortitzats, de qui obtingué el pagament d'una part del deute.¹¹⁸⁹

— Estudi compositiu, estilístic i iconogràfic de les pintures murals

- Cúpula

En primer lloc, cal tenir en compte que la composició pictòrica estudiada es troba assentada a l'intradós del casquet esfèric paredat que va ser projectat l'any 1800 i que compta amb una altura de 23,41 metres des del nivell del terra fins al punt més alt de la mitja taronja i un diàmetre de 10,52 metres, amb una superfície pictòrica de 117,7 m² (il. 167). Com comentàvem anteriorment, l'estructura va ser realitzada amb tres filades de maons ceràmics col·locats a trencajunts i units amb morter de calç i sorra. Els pigments de la

---

¹¹⁸⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por parte de Josep Flaugier, Capítulo 1, 28-V-1806*)

¹¹⁸⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por el Superior y Casa de la Misión en 1806, Capítulo 3, 18-III-1806*)

¹¹⁸⁷ També era versat en art, però no tenim cap altre referència per identificar de qui es tracta. Potser es tractava l'arquitecte Miquel Bosch Iglesias. La data de naixement la sabem per l'edat que indica tenir en el document del plet de 1818.

¹¹⁸⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por los consortes Ubach, capítulo 1, 27-IV-1818*)

El valor d'1 duro o d'1 pes fort equivalia a 1 lliura, 17 sous i 6 diners, a IGLESIAS XIFRA 2016, p. 405. Per tant, 2000 pesos forts equivaldrien a 3750 lliures i 1500 pesos forts 2812 lliures.

¹¹⁸⁹ AHCB, ms. B, núm. 192, s.f. (*Notas sobre el pleito de pago de pinturas con los PP. de la Misión por el hijo de José Flaugier, 07-XI-1839 a 18-VI-1840*); DURAN I SANPERE 1948, p. 261

composició al fresc van ser aplicats damunt de l'*arricio*, una capa de revestiment de morter de calç i sorra gruixuda, i no compta amb cap *intonaco* o capa fina i llisa aplicada al damunt.

Gràcies a la correspondència escrita per Flaugier sabem que per resoldre aquest encàrrec va dedicar cinc mesos a la concepció de dibuixos i estudis previs.¹¹⁹⁰ Alguns d'aquests esbossos van ser adquirits per Raimon Casellas i ara es conserven al gabinet de dibuixos i gravats del Museu Nacional d'Art de Catalunya (ils. 170-177). La documentació estudiada també constata la intervenció d'un ajudant, tot i que no ha quedat constància del nom del deixeble, fins a quin punt va poder intervenir en l'obra o els detalls que serien de la seva mà.

Poques de les característiques barroques que mostren les figures, ornaments i configuració de l'espai a la capçalera o a la primera cúpula del conjunt, realitzades a mitjans del segle XVIII, queden patents a la segona cúpula, la cornisa i les petxines. A la nova mitja taronja, Flaugier va fer ús de solucions tardobarroques, tant pel que fa a la composició com per les característiques lumíniques i el concepte de l'encàrrec, però la seva resolució és més valenta i complexa que la cúpula probablement pintada pels Vinyals.

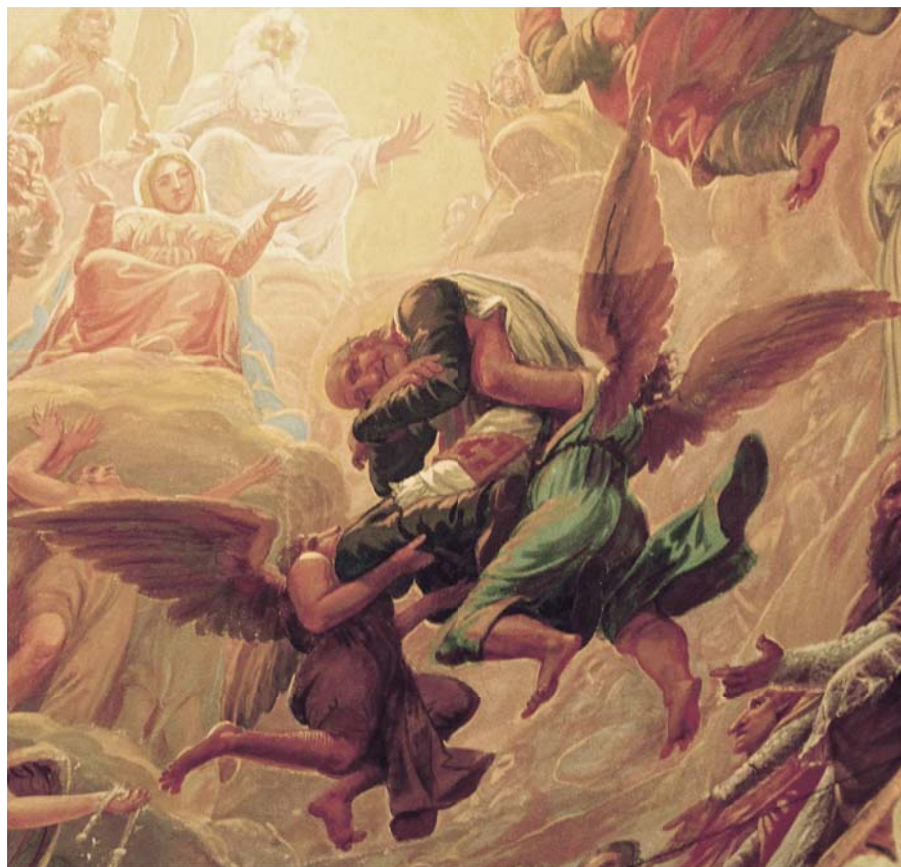

Il. 167. Josep Flaugier i ajudant, *Glorificació de sant Vicenç de Paül* (vista en pla nadir de la cúpula de la parròquia de Sant Pere Nolasc), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

¹¹⁹⁰ AHCB, ms. B, núm. 192, s.f. (*Carta de Joseph Flaugier al rei Carles IV*, 05-XI-1802); BOHIGAS TARRAGÓ 1944, p. 28

Si analitzem i comparem la composició i la ubicació dels personatges representats a les dues cúpules del temple dels paüls, considerem evident que la temàtica de la glòria de Flaugier, realitzada aproximadament 50 anys més tard que la decoració de la primera cúpula, introduí alguns canvis amb la intenció de destacar o donar més importància a la figura del sant fundador de la Congregació de la Missió i presentar-lo com a motiu principal de la composició. Sostenim que la temàtica principal de l'obra és la representació de Vicenç de Paül acollit a la glòria celestial, a diferència de la glorificació de la Verge que defensava Raimon Casellas el 1902 i que s'ha reiterat fins al moment en els estudis dedicats a l'obra.

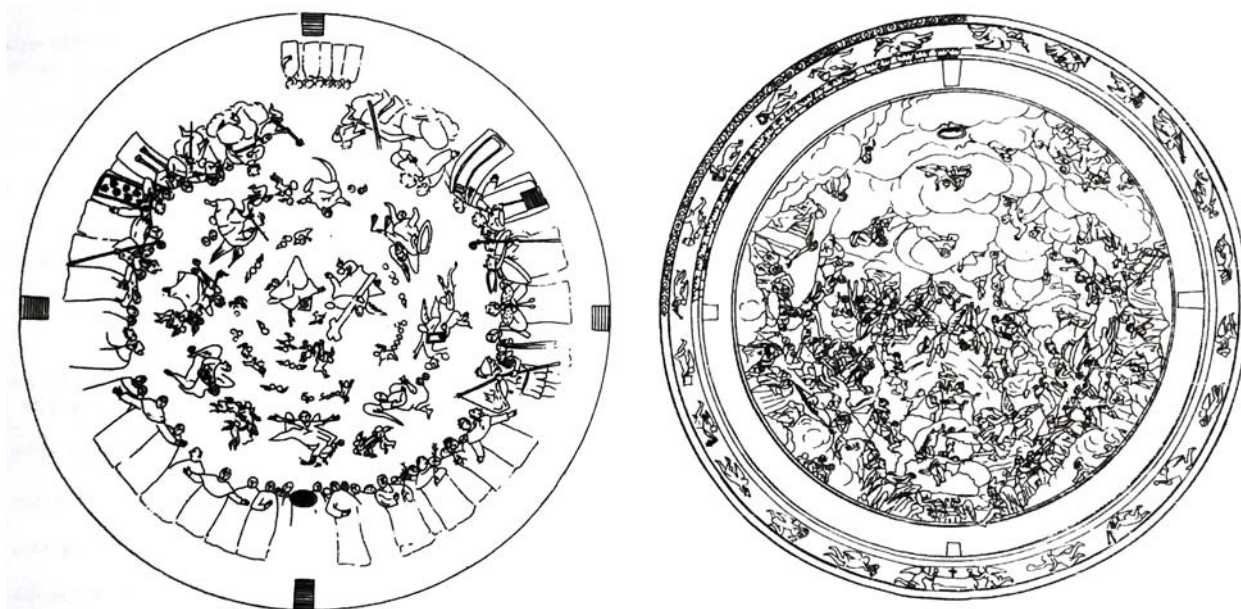
Així doncs, la composició de Flaugier mostra el fundador de la congregació en posició de recolliment, mentre és alçat per dos àngels cap al tron de núvols en què hi ha representades la Santíssima Trinitat, la Verge, sant Josep i sant Joan Baptista (il. 168). El pintor situà el personatge alineat amb l'altar major i representà les figures que l'envolten, com sant Francesc de Sales i el sacerdot amb capa pluvial, en actitud d'admiració i assenyalant el protagonista amb les mans, per tal de fer-lo destacar de la resta (ils. 188 i 198). En canvi, a la composició de la primera cúpula, sant Vicenç de Paül apareixia com un personatge més que contemplava l'assumpció de la Mare de Déu en cos i ànima al cel.

Il. 168. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Vicenç de Paül és elevat a la glòria celestial*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Al voltant de sant Vicenç de Paül, Flaugier representà figures masculines i femenines de l'Antic i el Nou testament, com els patriarques, els profetes i els apòstols, així com sants màrtirs i fundadors de diferents ordes de caritat, els quals són testimonis de la recepció del sant entre cors d'àngels. Estan organitzats a través de grups de dos, tres o quatre personatges i se'ls representà asseguts, ajupits o drets al damunt dels núvols, uns per davant dels altres per tal de donar profunditat a la composició, a més d'intercalar àngels pintats en posicions d'escorç que han estat resoltes amb audàcia.

La composició flaugieriana resulta molt més dinàmica que la glòria celestial representada a la superfície de la primera cúpula i realitzada probablement pels germans Vinyals cap a mitjans del segle XVIII (il. 169). Flaugier mantingué l'organització de les figures en ovals concèntrics i envoltades de núvols, tot i que es denota una preocupació per la visibilitat i il·luminació dels frescos. Així doncs, l'artista afegí més cercols de figures, però agrupà la densitat més elevada de personatges a la meitat meridional de la cúpula. D'aquesta manera l'òcul de la mitja taronja permetia il·luminar de forma natural el major nombre de figures possible i l'autor afavoria la seva observació per part del feligrès que oïa missa des de la nau de l'església.

Il. 169. *Esquema de les pintures no visibles i visibles a les cúpules de la parròquia de Sant Pere Nolasc.*
Autor: Arcor, restauració de pintura s.l., (Mercè Marquès), 1999.
Publicat a: MARQUÈS – PAYÀS 2000, pp. 64-65

La solució compositiva dels cercles concèntrics per a la disposició dels personatges al voltant dels núvols a les glòries celestials ja era habitual des del segle XVI a Itàlia, com bé demostra la cúpula pintada per Antonio da Correggio (1489-1534) a la Catedral de Parma entre el 1526 i el 1530, els frescos de la mitja taronja de la capella dedicada a San Gennaro a la catedral homònima de Nàpols, executada per Giovanni Lanfranco (1582-1647) al voltant del 1640; i la cúpula de l'Assumpció de la Verge pintada per Ciro Ferri (1634-1689) el 1670 a l'església de Sant'Agnese in Agone a Roma. Compositivament també podríem relacionar l'obra amb la decoració que va concebre Luca Giordano (1634-1705) per a la cúpula de la capella Corsini de l'església de Santa Maria del Carmine a Florència el 1682, l'obra de Pier Dandini (1646-1712) per a la cúpula de l'església de Santa Maria Magdalena de Pazzi també a Florència el 1701; el fresc de Claude Jacquart (1686-1736) per a la mitja taronja de la Catedral de Nancy entre el 1723 i el 1727; la composició d'Antonio Palomino (1655-1726) per a la basílica de la Mare de Déu dels Desemparats de València el 1701 o, en territori català, l'obra de Francesc Tramullas (1720-1773) per a la cúpula de la capella del Sant Crist a Santa Maria d'Igualada el 1752. De totes maneres, la concentració de personatges tenint en compte la visibilitat de l'espectador, la il·luminació i la perspectiva introdueix un valor afegit a la composició creada per Flaugier.

L'artista podria haver conegut les obres italianes esmentades a través dels gravats que circulaven pel territori, com els burins que realitzà Nicolas Dorigny (c.1652-1746) de la cúpula pintada per Ciro Ferri el 1690 i que també va utilitzar Dídac Gutiérrez a la sagristia nova del Reial Monestir de Poblet (17786-1793)¹¹⁹¹ o els aiguaforts de Francesco Faraone Aquila (c.1676-c.1740), nebot i deixeble de Pietro Aquila (†1692), en què es reproduïen els frescos de la cúpula de la catedral de Parma de Correggio i les mitges taronges pintades per Pietro da Cortona a l'església de Santa Maria in Vallicella i a la basílica Vaticana el 1696.

Les figures són notablement més nombroses en aquesta segona creació i adquireixen una actitud més dinàmica, ja que l'artista les representà en diverses posicions, escorços i gesticulacions, les quals, juntament amb l'ús de la llum i de la perspectiva, afavorien la sensació de moviment i profunditat en observar l'obra. Així doncs, al voltant del grup central de personatges s'hi reuneixen nombroses figures bíbliques de l'Antic i el Nou Testament, com els patriarques Abraham i Isaac, els profetes Moisès i Elies, els reis d'Israel, Maria

---

¹¹⁹¹ ALBESA CASADO 1998, pp. 386-387

Magdalena penitent i els Anacoretas, figures d'eclesiàstics i fundadors d'ordes religiosos, com sant Benet, sant Domènec de Guzmán, sant Francesc d'Assís i Josep Oriol. També se suposa la representació de personatges propis de la comunitat de paüls barcelonina, com el donant i germà llec Philippe-Emmanuel de Bette. De totes maneres, cal ser prudent en la lectura iconogràfica de la composició flaugeriana, ja hi ha diverses figures de sants i màrtirs anònims que, situats darrera dels grups preeminents de personatges, es perden en la vastitud de la glòria. Tan sols es pot percebre la silueta dels seus caps, l'espatlla o els peus, en ser emprats merament com un eina compositiva. Aquest recurs també es pot observar en altres composicions anteriors, com la cúpula de la basílica de la Verge dels Desemparats de València.¹¹⁹²

Els personatges mesuren aproximadament 2 metres d'alçada i mostren tipus individualitzats, a més de ser plasmats amb els seus atributs principals o l'hàbit que els fa recognoscibles. En alguns casos es pot observar que la representació de la fisonomia dels sants a les dues cúpules va quedar marcada per la imatgeria popular, com bé demostra el perfil aguilenc del rostre de sant Carles Borromeu plasmat per Flaugier i els Vinyals en les seves respectives obres (ils. 200-202). La seva identificació iconogràfica va ser portada a terme durant els treballs de restauració de 1999 per les restauradores Marta Marquès, Clara Payàs i l'historiador Sergi Plans, tot i que hem volgut aportar noves hipòtesis pel que fa a les figures que llavors no van ser identificades o que considerem que no es van definir correctament.¹¹⁹³

A través de la seva observació es pot comprovar que Flaugier es va encarregar de reproduir els mateixos personatges que van ser representats a la primera cúpula, tot i que en modificà la disposició i els gestos i n'afegí de nous. Així doncs, les figures resulten molt més expressives i, a diferència de la pintura primitiva, en aquesta composició algunes d'elles estableixen un diàleg amb les altres, com el grup de sant Sever i sant Sebastià (il. 184), o miren directament a l'espectador, com sant Francesc de Sales (il. 198), una solució que també emprà Pietro Dandini a la cúpula de Santa Maria Magdalena del Pazzi.

---

¹¹⁹² GARCÍA MAHÍQUES 2007, p. 69

¹¹⁹³ MARQUÈS – PAYÀS 2000, pp. 59-68. La nostra identificació divergeix en el cas de la figura de sant Francesc de Sales, que havien definit com a sant Jeroni; la imatge del sacerdot amb capa pluvial, que consideraven ser sant Gregori Magne, tot i que no porta cap atribut papal; el personatge de santa Úrsula, que varen definir com Isabel d'Hongria, però va acompanyada d'un estendard; o sant Camil de Lellis, que van considerar que podria tractar-se de Philippe-Emmanuel de Bette per la creu vermella, però ni el perfil coincideix amb el retrat del personatge que hi havia a la Casa de la Missió, ni la creu vermella que porta al pit és la de l'orde de Sant Jaume, més aviat considerem que identifica l'hàbit del fundador dels camils.

Quant a l'estil, considerem que es poden establir paral·lels en la resolució d'alguns personatges, com els àngels infantils, amb altres obres del mateix artista, com és el cas de l'Anunciació conservada al Museu Nacional d'Art de Catalunya (inv. núm. 022936-000). Especialment amb detalls com la tela prima que sobrevola al voltant dels seus cossos, les formes molsudes dels braços i les cames, les panxes sobresortints i arrodonides, la resolució dels cabells i els gestos i les posicions que fa servir coincideixen estretament amb les solucions emprades a la cúpula (ils. 216-217).

Emprà una pinzellada solta i fluida per a definir les formes i les modela mitjançant l'ombreig. D'aquesta manera expressa les emocions i les actituds dels personatges de rostres serens. Aquest detall el diferencia de l'artista de la primera cúpula, ja que els Vinyals es preocupaven per ser més minuciosos a l'hora de definir el perfil de les figures i el dibuix es fa més acusat. El tractament dels rostres també és diferent, els Vinyals tendeixen a representar rostres summament arrodonits, amb els llavis entreoberts i les galtes plenes. Flaugier tendeix a representar-los més allargats, amb els pòmuls marcats pel contrallum, el nas afilat i els llavis molsuts.

Tot i que va fer servir el traç lliure per resoldre la composició, el pintor treballa de forma més acurada les figures dels primers plans i els detalls ornamentals de les seves vestidures, com les puntes de sant Francesc de Sales (il. 199) o la sanefa de la capa pluvial brocada que vesteix un sacerdot al costat oposat (il. 189), els quals guanyen riquesa i vigoria amb les pinzellades curtes, minucioses i, en alguns casos, més denses en quant a pigment. Aquest aspecte demostra la seva habilitat tècnica a l'hora de treballar amb el fresc i el seu interès a plasmar les textures tot i la llunyania amb què les pot observar l'espectador. En canvi, a mesura que s'acosta als últims plans de profunditat, Flaugier s'ocupà de representar personatges esbossats amb línies bàsiques i una pinzellada ràpida, sense detallar gairebé res més que la seva silueta (il. 213).

A partir dels perfils i les posicions en escorç de les figures angèliques representades en els primers plans, les quals són plasmades esbargint-se lliurement entre els núvols de la cúpula celestial, l'artista va voler crear la sensació que sobresortien de l'espai celestial i s'aproximaven al feligrès en el temple. Per aconseguir-ho, va representar una cornisa pètria fingida al límit inferior de la composició, sobre la qual es reflecteixen les ombres de les cames i els peus dels àngels asseguts al damunt d'aquesta o dels núvols en què se sustenten (il. 196); una solució ja emprada per Correggio a la cúpula de la Seu de Parma.

Pel que fa al tractament de la llum, cal tenir en compte que l'única obertura que hi ha a la mitja taronja es tracta d'un òcul situat al costat septentrional de la cúpula i que il·lumina de forma tènue el grup format per la Verge i la Santíssima Trinitat, situats a la meitat meridional de la composició. Tenint en compte l'influx de lluminositat natural, Flaugier aconseguí potenciar la brillantor del focus de llum daurada pintat darrere d'aquests personatges i contribuí a expandir l'espai celeste i a destacar-los envers la resta. El recurs també va permetre a l'artista representar els perfils de la resta de figures a través de l'impacte dels rajos lumínics en els seus cossos (il. 179), a partir de l'ús de pinzellades blanques i ocre. En funció de la seva situació i distància respecte del punt de claror de la composició també va poder crear interessants efectes de clarobscur, com el que caracteritza el grup d'àngels en escorç situat al centre de la composició (ils. 180-181).

El cromatisme es caracteritza per l'ús abundant de tons càlids, vermells, ocre i rosats, però tampoc hi manca la complementació amb tons freds blaus i violetes al fons (il. 180). D'aquesta manera, i igual que succeïa amb la pintura de la cúpula primitiva, es crea una imatge primorosa de la glòria celestial que escapa de l'arquitectura terrenal, ja que la resta de pintures al fresc de l'església fingeixen formar part de l'estructura del temple i foren representades en grisalla.

Il. 170. Josep Flaugier, *Estudis de figura per a la pintura decorativa de les petxines de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu*, c. 1800. MNAC, GDG, inv. núm. 001232.

Foto: M. Mar Rovira, 2017

Il. 171. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Gregori Magne* (detall), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 172. Josep Flaugier, *Estudis de figura per a la pintura decorativa de les petxines de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu* (detall), c. 1800. Foto: M. Mar Rovira, 2017

II. 173. Josep Flaugier, *Estudis de figura per a la pintura decorativa de la cúpula i les petxines de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu*, c. 1800.
MNAC, GDG, inv. núm. 001233r. Foto: M. Mar Rovira, 2017

II. 174. Josep Flaugier, *Estudis de figura per a la pintura decorativa de la cúpula i les petxines de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu*, c. 1800.

MNAC, GDG, inv. núm. 001233v. Foto: M. Mar Rovira, 2017

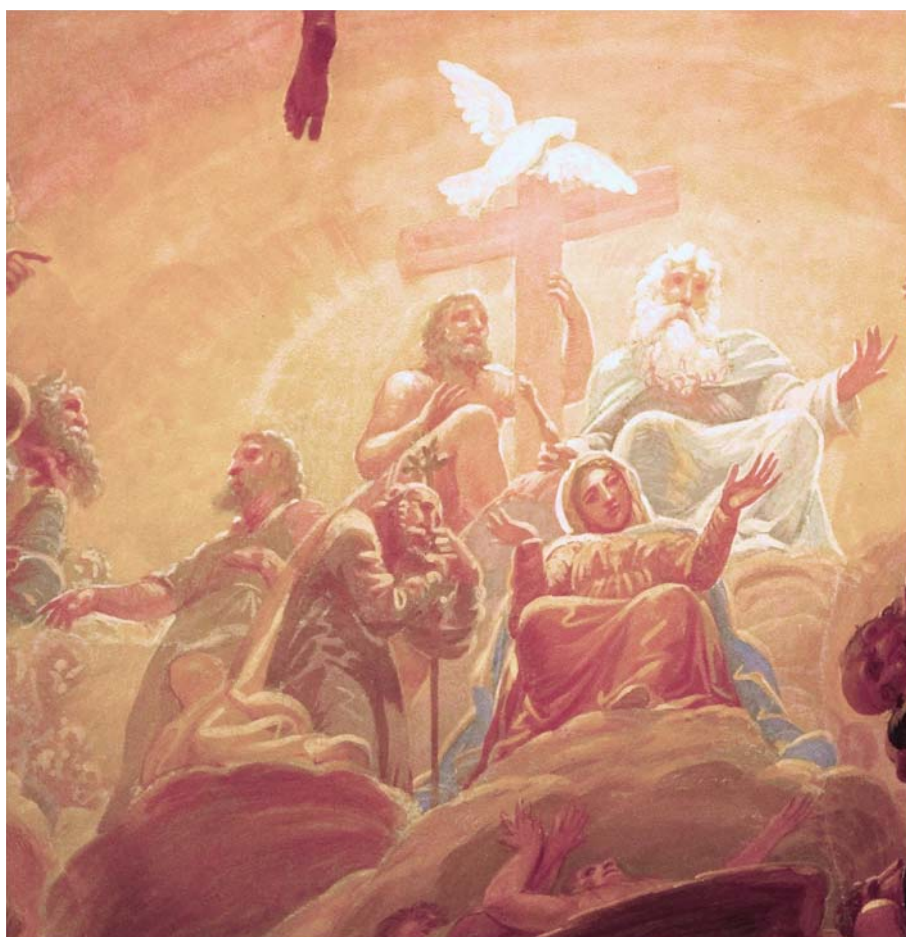
Il. 175. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Ambrós* (detall), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

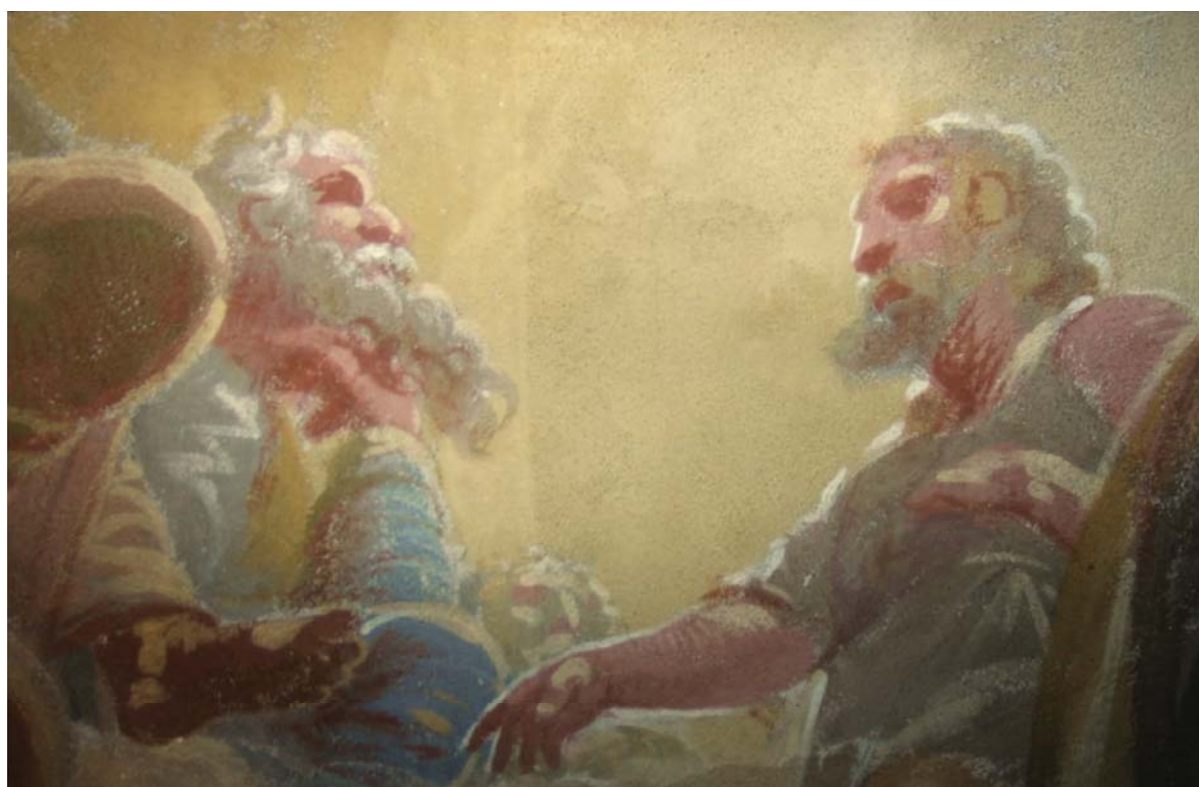
Il. 176. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Gregori* (detall), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il.177. Josep Flaugier, *Estudis de figura per a la pintura decorativa de la cúpula i les petxines de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu* (detalls), c. 1800. MNAC, GDG, inv. núm. 001233r. Foto: M. Mar Rovira, 2017

Il. 178. Josep Flaugier i ajudant, *Verge, sant Josep, sant Joan Baptista i la Santíssima Trinitat*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 179. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Joan Baptista i un apòstol* (detall de les pinzellades), 1801. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 180. Josep Flaugier i ajudant, *Grup central d'àngels*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 181. Josep Flaugier i ajudant, *Grup central d'àngels* (detall de la sinòpia en la silueta de l'àngel), 1801. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 182. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Pere i apòstols*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 183. Josep Flaugier i ajudant, *Àngel i dos màrtirs amb sandàlies romanes (sant Celdoni i sant Ermenter?)*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 184. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Felip Neri, sant Sever i sant Sebastià*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

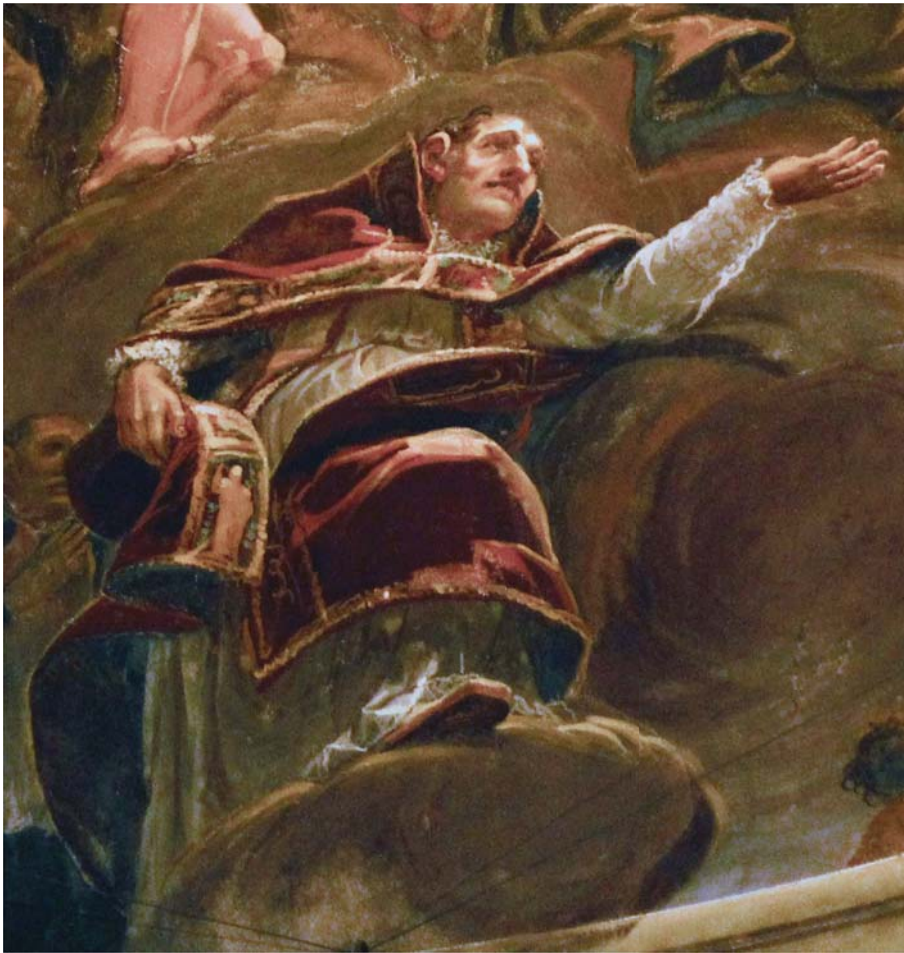
Il. 185. Josep Flaugier i ajudant, *Reis d'Israel (David, Salomó...)*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

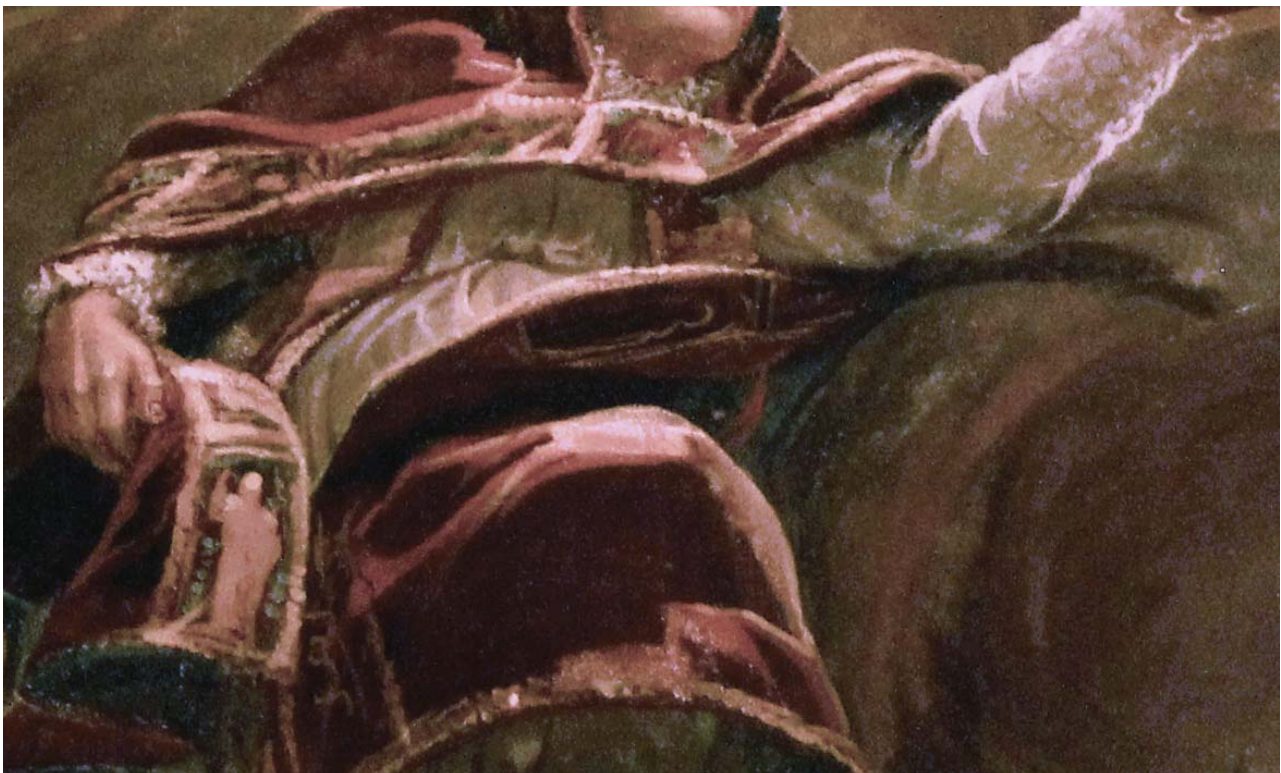
Il. 186. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Benet i sant Bernat de Claravall*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

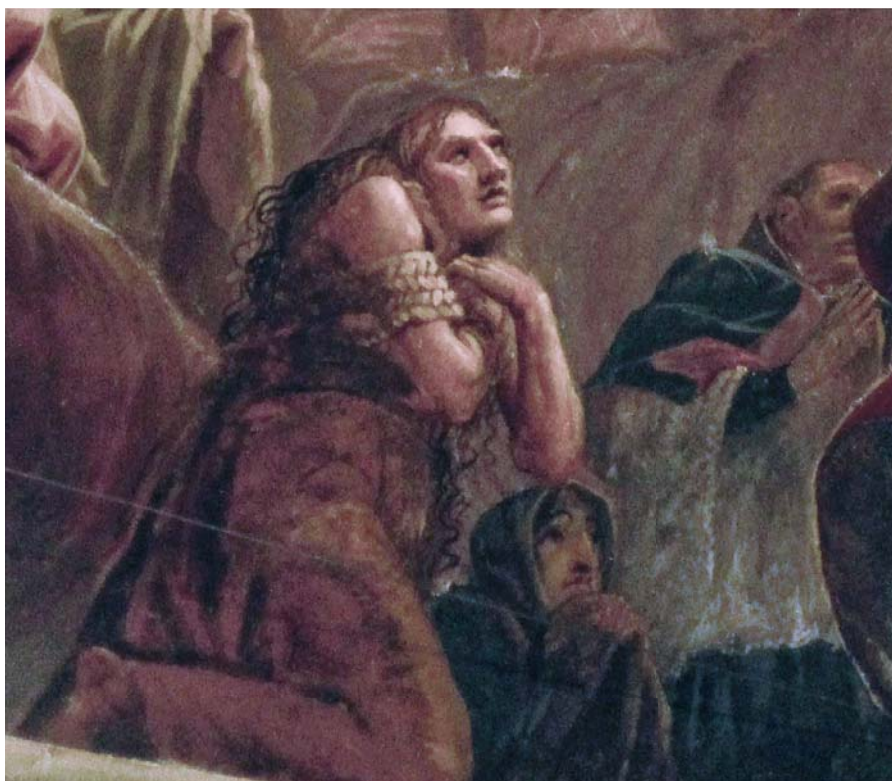
Il. 187. Josep Flaugier i ajudant, *Anacoretas o pares del desert (sant Onofre, sant Antoni...)*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

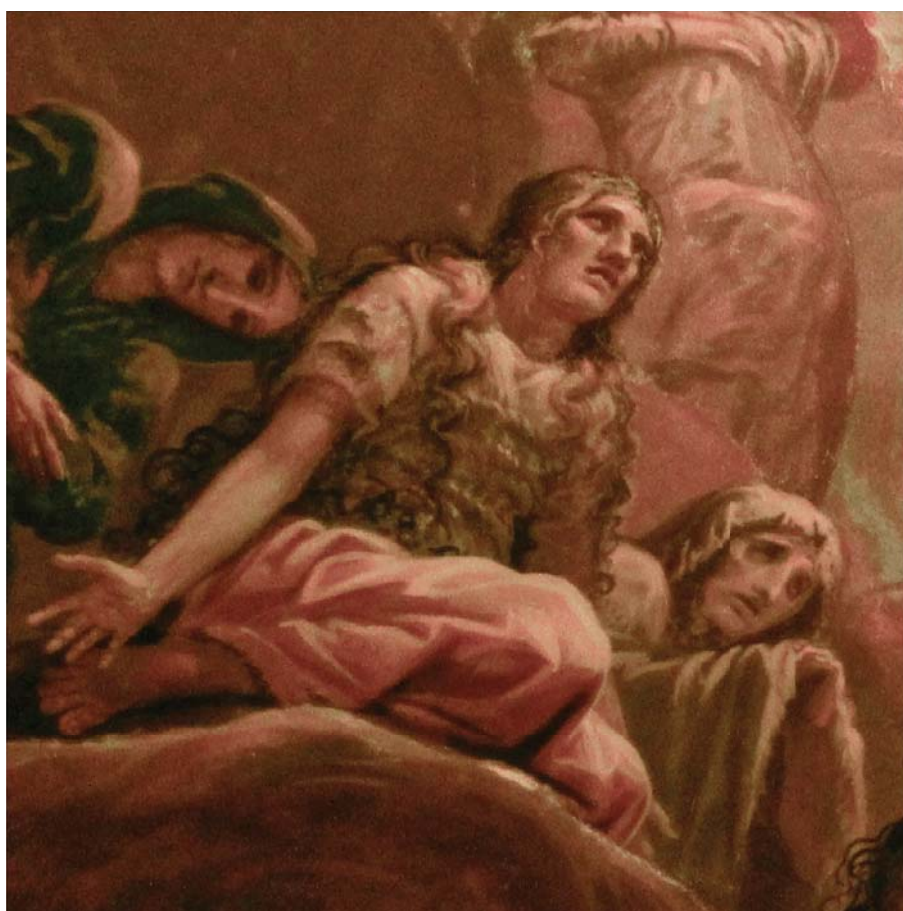
Il. 188. Josep Flaugier i ajudant, *Sacerdot amb capa pluvial de tires brocades i estola*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 189. Josep Flaugier i ajudant, *Sacerdot (detall)*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 190. Josep Flaugier i ajudant, *Maria Egipcíaca*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 191. Josep Flaugier i ajudant, *Maria Magdalena, Maria de Cleofàs i Maria Salomé*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 192. Josep Flaugier i ajudant, *Santa Clara d'Assís (?), santa Teresa de Jesús i santa Caterina de Siena (?)*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 193. Josep Flaugier i ajudant, *Tres personatges femenins*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

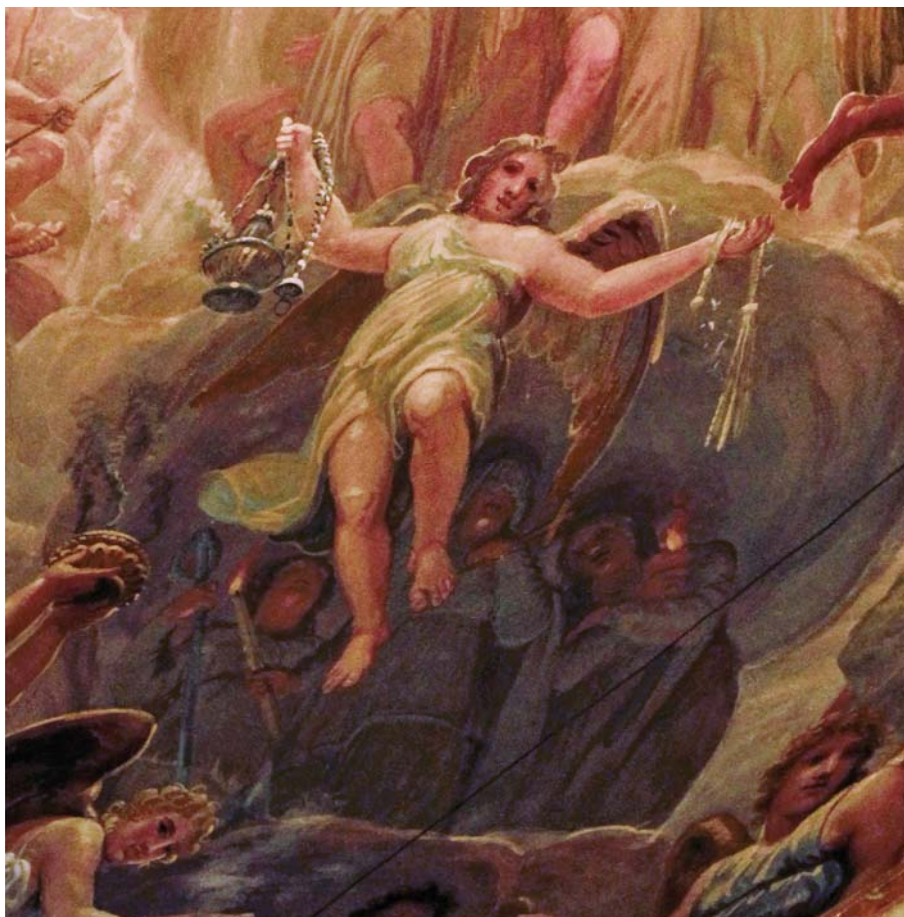
Il. 194. Josep Flaugier i ajudant, *Santa Úrsula amb l'estendard i la corona*, 1801. Trisha Sajulga, 2017

Il. 195. Josep Flaugier i ajudant, *Santa Lluïsa de Marillac (?) i una altra santa*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 196. Josep Flaugier i ajudant, *Àngels turiferaris* (detall del *trompe-l'œil* en el fris fingit de la cúpula), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 197. Josep Flaugier i ajudant, *Personificacions de les tres virtuts teològals* (esperança amb l'àncora, fe amb els ulls embenats i ciri encès, i caritat amb el cor flamejant a la mà) i àngel turiferari, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 198. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Ferran de Sevilla, sant Carles Borromeu i sant Francesc de Sales*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 199. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Francesc de Sales* (detall del tractament de les puntes), 1801. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

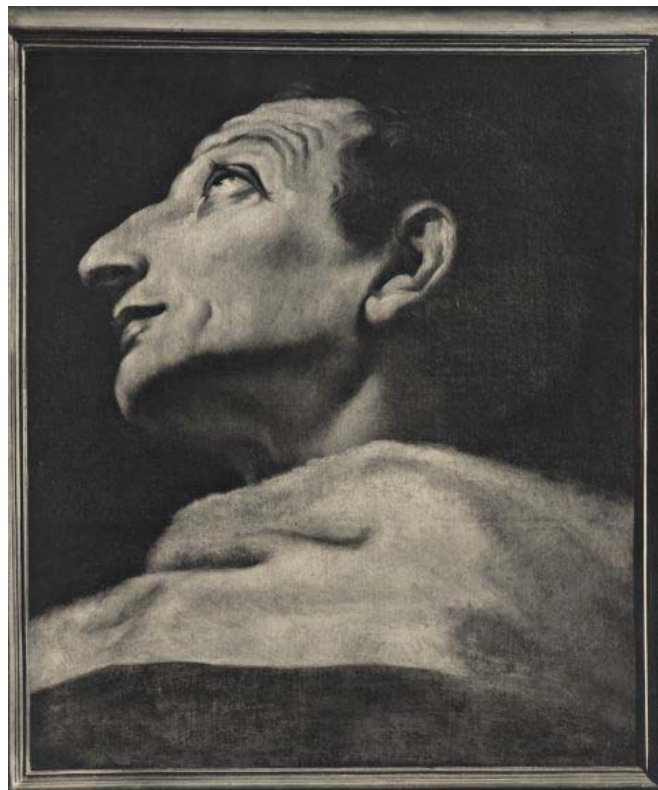

Il. 200. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Carles Borromeu*, 1801. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 201. Manuel i Josep Vinyals (atrib.), *Sant Carles Borromeu* (detall de la cúpula primitiva), c. 1752. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

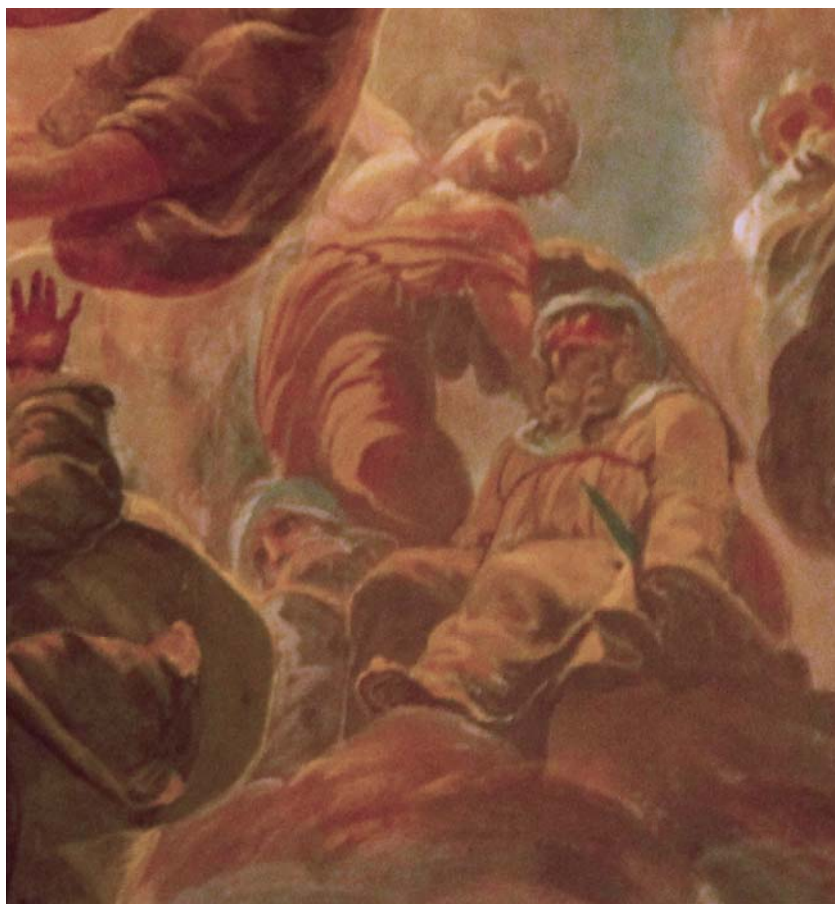
Il. 202. Carlo Maratta, *Sant Carles Borromeu*, s. XVII
Florència, Galleria Feroni. Foto: Brogi, c. 1900. Font: Fondazione
Federico Zeri, Università di Bologna

Il. 203. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Francesc d'Assís abraçat a sant Domènec de Guzmán*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 204. Josep Flaugier i ajudant, *Moisès i Elies*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 205. Josep Flaugier i ajudant, *Abraham, Isaac i l'àngel*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 206. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Francesc de Paula i un doctor de l'Església oriental*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 207. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Fèlix de Valois, sant Joan de Mata i sant Isidre*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 208. Josep Flaugier i ajudant, *Sants jesuïtes (?), servites (?), teatins (?)*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

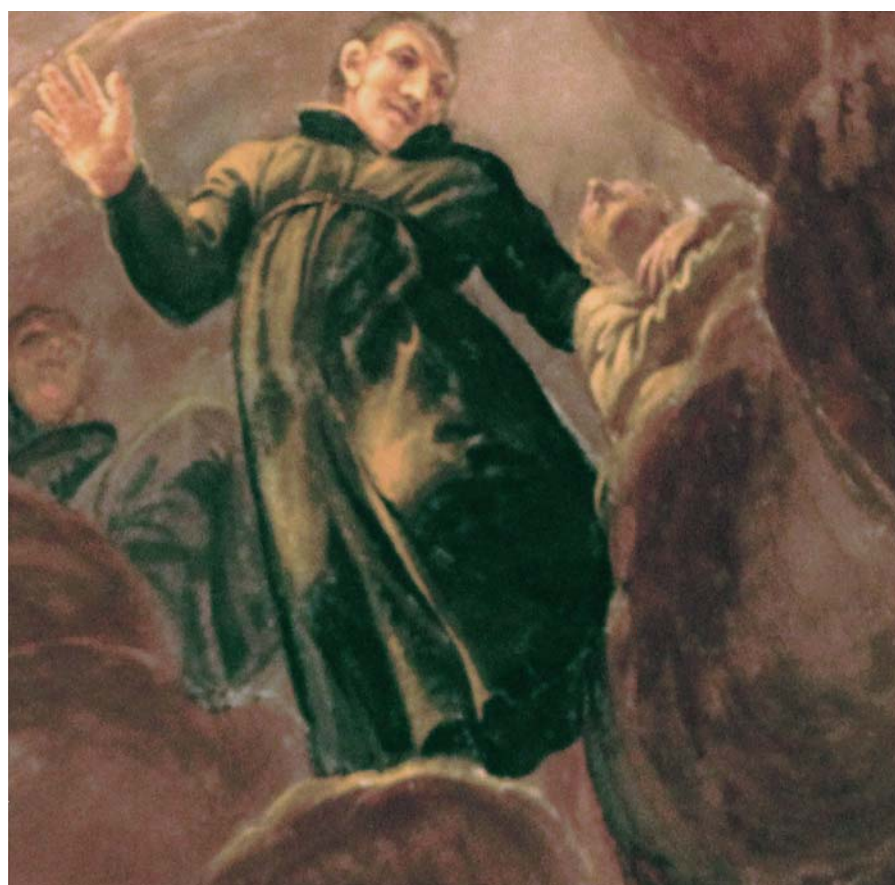
II. 209. Josep Flaugier i ajudant, *Santa Joana Francesca de Chantal amb les monjes de la visitació (?), Sant Bru i Pere Claver amb el rosari penjant del cenyidor i un nen africà*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 210. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Camil de Lellis amb la creu vermella i Philippe-Emmanuel de Bette al fons (?)*, 1801.
Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 211. Josep Flaugier i ajudant, *Dos pares mercedaris (?)*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 212. Josep Flaugier i ajudant, *sant jesuïta (?) teatí (?)*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 213. Josep Flaugier i ajudant, *Grup de dos àngels i Joaquim i Anna(?)*, 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 214. Josep Flaugier i ajudant, *Sant Tomàs d'Aquino*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 215. Josep Flaugier i ajudant, *Josep Oriol i òcul de la cúpula*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 216. Josep Flaugier i ajudant, *Grups d'àngels nens*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 217. Josep Flaugier, *Anunciació* (detall),
c. 1800. Barcelona, MNAC

- Petxines

Les petxines del temple permeten el pas dels quatre arcs torals del creuer al tambor cilíndric. Van ser realitzades amb maó i cadascuna presenta una superfície pintada de 34 m². Com ocorria amb el cas de la cúpula, Flaugier va aplicar a la superfície un *arricio* o capa de morter de calç i sorra gruixuda que donà lloc a un revestiment texturat sobre el qual va pintar al fresc, sense l'*intonaco*.

En les quatre superfícies Flaugier realitzà grisalles representant els quatre doctors de l'església llatina, és a dir, els sants Jeroni, Gregori, Ambrós i Agustí, els quals són assistits pels àngels durant la redacció dels seus textos. Als contorns de les petxines també hi representà un marc fictici de color ocre per tal de pintar cossos al damunt i fingir que aquests sobresurten de la superfície, un efecte de *trompe-l'œil* que ja havia reproduït al límit inferior de la cúpula i que crea la sensació d'observar un baix relleu en lloc d'una pintura de dues dimensions. No era l'únic artista en emprar aquest recurs, ja que Josep i Manuel Vinyals també ho feren servir a les petxines del temple del Bonsuccés entre el 1737 i el 1739.¹¹⁹⁴

---

¹¹⁹⁴ Vid. Francesc Ribera Colomer, *Vista cap a l'altar major de l'església del Bonsuccés*, 1936. AFB, F. Ribera, Urb_0227

L'estil, el cromatisme i la concepció del tema representat a les petxines trenca amb el plantejament de la mitja taronja. La voluntat de l'artista fou donar continuïtat visual, a través de les tonalitats grises de la pintura, a les imatges escultòriques dels quatre evangelistes en estuc que estaven situades a les quatre fornícules del creuer, i així representar de forma unitària els puntals que sostenen l'església triomfant i militant plasmada a la cúpula.

Així doncs, en aquestes superfícies la resolució de la composició i les figures obeeix a una intenció diferent, obtenint un resultat més fred i distant. Flaugier representà els doctors amb una complexió vigorosa, construint formes volumètriques però de moviments continguts, tant en el físic com en la indumentària. La resolució dels seus gestos mostra una actitud serena i mesurada. Plasmà Ambròs amb un posat melancòlic, mentre llegeix els textos sagrats; Jeroni atansant la seva mà cap al tinter, per tal d'escriure al llibre que li sustenta un dels àngels; Gregori sostenint la ploma a la mà mentre un àngel li subjecta el canell de l'altra perquè escrigui al filacteri que li acosta; i Agustí declamant vers als feligresos i assenyalant amb el dit la glòria celestial. Al voltant els acompanyen àngels representats amb postures que reflecteixen una gracilitat neoclàssica, els quals sostenen els seus atributs sacerdotals i d'altres elements que demostren el seu paper com a autors cristians, com els llibres, folis, tinters, plomes i filactèries.

Iconogràficament podem identificar a sant Gregori per la tiara i la creu papal (il. 218), a sant Ambròs de Milà per la mitra de bisbe, capa pluvial i l'estola amb creus sostinguda per un àngel (il. 219); a sant Agustí per la mitra de bisbe i el cor flamejant, en al·lusió a la intensitat del seu amor per Déu (il. 220); i a sant Jeroni pel capel cardenalici que sustenten els àngels infantils (il. 221).

Com en el cas dels àngels infantils de la cúpula, a l'hora de resoldre les figures es poden identificar alguns models que l'artista va emprar en altres obres seves. Així doncs, a la petxina dedicada a sant Gregori, els àngels reproduïxen postures que també foren utilitzades en pintures com *Al·legoria de l'amor* (1808-1812) (ils. 222-223) o *Els amors de Rinaldo i Armida* (1808-1812). Com ja havien apuntat els historiadors Santiago Alcolea i Joan Bassegoda, els cànons allargats amb els quals representa els personatges angèlics adults resulten propers als utilitzats per Anton Raphael Mengs (1728-1779) en obres com *l'Adoració dels pastors* (1770), pintura que coneixia bé perquè en va fer una còpia conservada a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

Com hem destacat anteriorment, no era el primer cop que Flaugier realitzava una composició en grisalla per a les petxines d'un conjunt religiós, ja que abans ja havia fet una obra similar a la capella de Santa Teresa de la desapareguda església de Sant Josep dels carmelites descalços de Barcelona, de les quals Lluís Rigalt afirmava: «representaban tan al vivo bajos relieves que llegaban á engañar la vista, pareciendo esculturas de este género».¹¹⁹⁵

Flaugier volgué accentuar la mesura i assossec dels doctors de l'església llatina a partir de la representació d'àngels infantils que marquen un contrapunt dinàmic a les composicions. Així doncs, el pintor els representà jugant amb els atributs dels doctors o fent-se la guitza entre ells, amb una actitud corporal i gestual molt més efusiva (ils. 225-226).

En el cas d'aquestes representacions el dibuix és més acusat, ja que ajuda a perfilar subtilment les siluetes dels personatges i fer-les sobresortir del fons. Es modelen a través de la llum i les ombres, utilitzant una gradació de quatre tons de grisos, com en el cas dels àngels del fris situat a sota de la cúpula.

Il. 218. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Ambròs*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

¹¹⁹⁵ BARRAQUER 1906, vol. 2, pág. 445; ALCOLEA GIL 1961-1962, p. 75

Il. 219. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Gregori Magne*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 220. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Agustí*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 221. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Jeroni*, 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 224. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Ambròs* (detall del dibuix i gradacions de gris), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 222. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Gregori Magne* (detall), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 223. Josep Flaugier, *Al·legoria de l'amor* (detall), c. 1800-1812. Foto: Arxiu Artur Ramon. Publicat a: QUÍLEZ 1994, p. 40

Il. 225. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Ambròs* (detall del *trompe-l'œil* al damunt del marc fictici), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 226. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina de sant Gregori Magne* (detall dels àngels infantils), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

- Fris

La decoració pictòrica del fris del tambor de la cúpula compta amb la representació de 24 àngels que condueixen al vol objectes litúrgics per presentar-los a una taula d'altar amb un crucifix situada a la part més important de la cornisa, és a dir, a la part alineada amb l'altar major (il. 227). Així doncs podem identificar la representació d'un calze, la Sagrada Forma, una patena, una tiara i una creu papal, una mitra, una estola, un maniple, un faristol, un candeler, un encenser, una sacra, un recipient d'aigua beneïda, una tovallola, una campaneta, una naveta, un coixí, un llibre gran i un de petit, un cíngol, dos canelobres, unes canadelles i un salpasser.

Il. 227. Josep Flaugier i ajudant, *Cornisa o fris del tambor de la cúpula* (detall de l'altar), 1801. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Estilísticament, l'ús de la tonalitat monocroma de la grisalla per a les figures sobre un fons blau recorda les decoracions d'estil Imperi concebudes per artistes com John Flaxman (1755-1826) en relleus com l'Apoteosi d'Homer el 1780 o l'apoteosi de Virgili el 1785; o Bertel Thorvaldsen (1768-1844). La pinzellada és solta i les formes es modulen a través de la utilització de quatre tonalitats de gris i ocre, plasmades a través de l'impacte de la llum en els cossos (il. 228).

Il. 228. Josep Flaugier i ajudant, *Cornisa o fris del tambor de la cúpula* (detall de l'àngel portant el llibre gran), 1801. Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Per altra banda, cal destacar que a les tres motlures de guix que emmarquen la representació dels àngels hi ha la presència de sanefes decoratives amb ametlles, cercles i fulles d'acant, representades amb tonalitats ocres i daurades, així com encara es conserven restes originals d'or. Aquestes semblen evocar els ornaments de caràcter barroc que hi ha reproduïts al voltant del retaule fingit que hi ha a l'absis de l'altar major (il. 229).

Durant la restauració va ser possible detectar diversos orificis a la capa de morter on es troben els àngels que indicaven l'ús de cartons per representar-hi els motius descrits. Així doncs, considerem possible que en aquesta zona es donés el treball més acusat de l'ajudant de Flaugier.

Il. 229. Josep Flaugier i ajudant, *Cornisa o fris del tambor de la cúpula* (detall de les motlures), 1801. Foto: Trisha Sajulga, 2017

- Tècnica

Els pigments de la composició al fresc de la cúpula, petxines i cornisa o fris del tambor van ser aplicats damunt de l'*arricio*, una capa de revestiment de morter de calç i sorra gruixuda, quan aquest encara era humit. Els restauradors van poder observar que aquesta textura rugosa no va ser coberta amb cap *intonaco* o capa fina i llisa al damunt, com tampoc s'havia fet servir en la decoració del mur de l'absis ni en l'ornamentació de la cúpula primitiva feta a mitjans del segle XVIII, pel que la rugositat de la superfície és apreciable si es miren de prop les pintures. És possible que, tenint en compte la distància amb què es veurien les composicions i la rapidesa amb què va haver de representar l'obra, el pintor no considerés necessari fer ús d'un *intonaco*.

L'estudi de les pintures realitzat per l'equip de restauradors Arcor el 1999 ja revelava que els procediments de transferència dels estudis preparatoris a les superfícies va ser amb l'ús de cartons i de sinòpia. Així doncs, tant a la cúpula com a les petxines es pot observar la presència d'incisions lineals fetes amb una eina punxeguda en algunes zones de la capa preparatòria o *arricio* encara tendre, per utilitzar-lo com a guia compositiva abans de començar a pintar les figures al fresc. A la cúpula es pot observar en el perfil dels cossos i del rostre d'alguns àngels i personatges situats a la meitat septentrional. A més a més, els restauradors també van detectar la utilització del llapis per traçar perfils de figures, com la de sant Tomàs d'Aquino a la mitja taronja, abans de pintar al fresc.

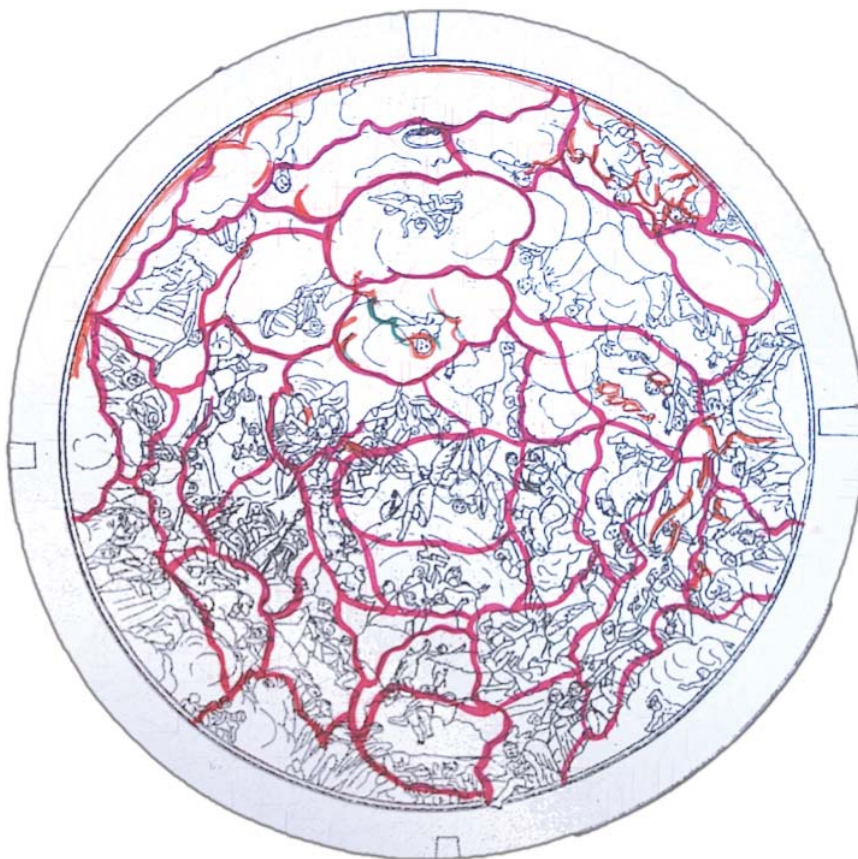
El procediment de la pintura al fresc implica que els pigments han de quedar aglutinats durant el procés de carbonatació de la calç. Això obliga a l'artista a calcular la zona que podrà pintar en una jornada de feina, per preparar la paret i mantenir-la humida mentre treballa. El mètode a seguir implica que el tall de les *giornatas* o jornades de treball serà apreciable si s'observa de prop. Així doncs, les particions van ser detectades i assenyalades pels restauradors durant el procés d'adobament de les pintures. Atenent el dibuix realitzat per l'equip d'Arcor (il. 230), Josep Flaugier i el seu ajudant haurien realitzat 40 jornades per a completar l'obra de la mitja taronja, ja que després els restauradors no van observar l'aplicació d'acabats en sec per retocar cap element.

Aquestes particions també ens permeten observar que les dimensions de les jornades variaven en funció del temps que necessitaria per executar els detalls. Les àrees amb menys detalls ocupen una major superfície, com s'observa a la meitat septentrional de la

cúpula, mentre que les més laborioses són més reduïdes. Tot i que va treballar els personatges per grups, es poden observar particions en mig del cos de les figures, pel detallisme amb què havia de tractar els rostres dels personatges.

Pel que fa a les petxines, cadascuna d'elles es va dividir en tres o quatre jornades i les incisions lineals són apreciables a l'hora de concebre el marc representat als marges i en alguns fragments de la silueta dels àngels i dels pares de l'església (ils. 231-233).

Quant al picat de cartons preparatoris, només es van observar orificis al fris o cornisa, al voltant de les figures dels 24 àngels, per poder treballar de forma ràpida i fidel al disseny preparatori. La superfície també va ser dividida en diverses jornades, que quedaven dividides per grups d'un o dos àngels.

Il. 230. *Particions de les jornades de treball a la cúpula.*
Dibuix: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 231. *Detall de les particions de les jornades de treball al voltant de la silueta de sant Ambròs i a la punta de la mitra.* Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 232. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina dedicada a sant Gregori Magne* (detall de la sinòpia per la silueta de la cama de l'àngel i de la rugositat de l'arricio), 1801.
Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 233. Josep Flaugier i ajudant, *Petxina dedicada a sant Agustí* (detall de la sinòpia en la silueta dels braços i les cames de l'àngel), 1801.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

A l'hora d'establir comparacions amb altres composicions contemporànies realitzades a les cúpules i voltes d'espais sacres a Barcelona, com la que va fer Marià Illa a la cúpula de la capella de Sant Ramon de Penyafort al convent de Santa Caterina a finals del segle XVIII¹¹⁹⁶ o els frescos de Manuel Tramullas a la mitja taronja de l'església de Sant Gaietà del 1789,¹¹⁹⁷ cal tenir present que aquestes no s'han conservat i no coneixem representacions gràfiques que les reproduïssin abans de desaparèixer. Així doncs, entre les representacions conservades que es pintaren en anys propers en territori català, caldria considerar la composició que el pintor Joan Carles Panyó Figaró (1755-1840) realitzà a la mitja taronja del santuari de la Mare de Déu del Tura, a Olot, on es representa l'assumpció de la Verge

¹¹⁹⁶ DILLA MARTÍ 2017, p. 315

¹¹⁹⁷ TREPAT CÉSPEDES 2018, pp. 147 i 333

a la glòria (il. 234). L'artista feu ús de la tècnica del tremp i, si atenem a la composició, resulta molt més senzilla que la proposta de Flaugier, en reunir un nombre menor de sants en un cercle concèntric al marge inferior o perímetre de la mitja taronja. De totes maneres, juga amb els plans de profunditat de la vora de la base, cosa que no succeeix a la glòria representada a la cúpula de la capella de Sant Narcís, a l'església de Sant Fèlix a Girona, una obra en què Panyó col·laborà amb Manuel Tramullas i Pere Bofill i que fou finalitzada el 1790.¹¹⁹⁸

Sovint s'ha equiparat l'estil d'ambdós artistes,¹¹⁹⁹ considerant-los una mostra de la introducció de les solucions emprades per G. B. Tiepolo en les seves composicions cupulars i la manifestació del pas del barroc al neoclassicisme en la pintura catalana; si bé, malgrat que la tècnica d'execució de les dues obres és diferent, el seu estudi permet apreciar que Panyó feia un ús més acusat del dibuix per perfilar les figures, amb una pinzellada poc matèrica, gairebé inapreciable. En alguns casos, les postures amb què representa les figures també resulten una mica forçades i les expressions dels rostres mostren una certa ambigüitat, pel que estan lluny de la força expressiva dels personatges representats per Flaugier (ils. 235-236).

---

¹¹⁹⁸ L'estudi exhaustiu d'aquesta obra ha estat realitzat per Anna Trepàt i es pot consultar a: TREPÀT CÉSPEDES 2018, pp. 337-340

¹¹⁹⁹ VAYREDA 1933, p. 21; TRIADÓ 1984, p. 256

II. 234. Joan Carles Panyó, *Cúpula del santuari de la Mare de Déu del Tura, a Olot*.
Foto: Josep M. Dou Camps, 1954. Font: ACGAX Imatges

II. 235. Joan Carles Panyó, *Cúpula del santuari de la Mare de Déu del Tura, a Olot*. Foto: Jesús Codinach, 2010

Il. 236. Joan Carles Panyó, *Detall de la cúpula del santuari de la Mare de Déu del Tura, a Olot*. Foto: Josep M. Dou Camps, 1954.
Font: ACGAX Imatges

7. Les conseqüències de la Guerra del Francès per a la Casa de la Missió a Barcelona (1808-1816)

7. Les conseqüències de la Guerra del Francès per a la Casa de la Missió a Barcelona (1808-1816)¹²⁰⁰

El 1809 hi va haver un punt d'inflexió transcendent en l'esdevenir de la Casa de la Missió del carrer Tallers, amb motiu de la seva primera conversió en hospital militar per a les tropes franceses. L'edifici sofrí algunes modificacions estructurals, es va perdre una part del seu tresor artístic i el canvi d'usos conformaria un precedent per a la conversió de la casa en espai assistencial en temps ulteriors.

7.1. Els hospitals militars

Els hospitals castrenses es poden dividir en dos tipus. En primer lloc hi hauria els hospitals fixos, que eren edificis projectats específicament per a l'ús sanitari en una ciutat que esdevenia centre de defensa o d'operacions militars i servien per atendre el contingent establert de caràcter permanent en aquell espai. En segon lloc hi hauria els de campanya, disposats de forma temporal en espais propers al camp de batalla i que reunien les condicions mínimes de salubritat, per tal de cobrir les necessitats sanitàries de les tropes durant un conflicte. Des del segle XVI fou habitual que els hospitals militars fixos fossin emplaçats en aquelles poblacions del territori hispànic que emparaven una guarnició castrense nombrosa. De totes maneres, en el cas de Barcelona, no es donà aquesta circumstància, ja que l'atenció sanitària dels combatents es realitzava a l'hospital de la Santa Creu, el qual, encara que era un conjunt civil, també es veia obligat a assistir als militars convalsents durant els conflictes bèl·lics.¹²⁰¹

Amb tot, durant els segles XVII i XVIII també fou habitual que, quan l'hospital civil no donava l'abast, s'establissin hospitals provisionals en espais cultuals de Barcelona, com el convent de Jesús dels franciscans observants (1688-1697; 1705-1714),¹²⁰² el convent dels Josepets de Gràcia (1706, 1720),¹²⁰³ el col·legi de Sant Bonaventura (1714-1720; 1793-1795) i el col·legi de Cordelles (1794).¹²⁰⁴

---

¹²⁰⁰ El contingut d'aquest apartat ha estat donat a conèixer de manera sintètica als articles: ROVIRA I MARQUÈS 2014b, pp. 33-45; ROVIRA I MARQUÈS 2016-2017, pp. 139-149; i ROVIRA I MARQUÈS 2018a, pp. 257-266

¹²⁰¹ CASES IBÁÑEZ 2014, p. 235; CASES IBÁÑEZ 2015, pp. 37, 266, 268

¹²⁰² ESPINO LÓPEZ 1999, p. 222-223; CASES IBÁÑEZ 2015, p. 268

¹²⁰³ CASES IBÁÑEZ 2015, pp. 268-269

¹²⁰⁴ BNC, Arxiu Històric, 193 i 331, s.p. (*Documentació sobre l'entrada de soldats malalts a l'Hospital, 1750-1802*); ACA, Diversos, Comandancia de ingenieros, 447, 1110 (*Cuartel de Cordelles. Reparaciones para convertirlo en hospital, 1794*)

Després de la Guerra de Successió i amb la instauració definitiva del poder borbònic, el contingent militar assentat a Barcelona augmentà¹²⁰⁵ i la suma de pacients va sobrepassar les capacitats estructurals de l'hospital de la Santa Creu. Les relacions entre l'administració hospitalària i l'exèrcit es complicaren¹²⁰⁶ i per trobar una solució a l'assumpte, el Cos d'Enginyers Militars va realitzar tres propostes per a la construcció d'un hospital castrense fix a la ciutat, ajustant-se a les ordenances que regulaven el seu establiment a Espanya.¹²⁰⁷

Així doncs, la primera referència sobre un projecte hospitalari i militar estable a Barcelona, sota el regnat de Felip V, data del 1716. Aquest havia de ser emplaçat a la Ciutadella i poder assistir a 1.000 soldats, encara que no es coneixen els plànols ni els detalls sobre els criteris de construcció.¹²⁰⁸

El segon projecte, datat del 1766, proposava la ubicació de l'hospital als terrenys posteriors al Teatre de les Comèdies del Raval de Barcelona i contemplava una construcció cruciforme, capacitada amb 2.000 llits, que seguia com a model l'*Ospedale Maggiore* de Milà (1456), entre altres.¹²⁰⁹

Finalment, existí una tercera proposta, dissenyada a instàncies de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, que introduïa la modernització de la tipologia hospitalària a Espanya en proposar un model basat en l'ús de pavellons. Es tractava del projecte d'hospital militar per a Barcelona dissenyat el 1803 per l'acadèmic Guillermo Casanova (1756-1804).¹²¹⁰ La seva projecció va ser autoritzada després de la visita dels reis Carles IV i Maria Lluïsa de Parma a Barcelona el 1802, quan l'intendent de Catalunya, Blas de Aranza, els va exposar l'escassetat de mitjans assistencials que sofria el cos militar a la ciutat.¹²¹¹ Es va tornar a proposar el Raval com a zona adient per a construir-lo, entre els carrers Ferlandina, plaça dels Àngels i la muralla de terra i, per tant, al costat del convent dels Àngels.

---

¹²⁰⁵ MUÑOZ CORBALÁN 2015, pp. 84-114

¹²⁰⁶ MASSONS 1988, p. 227; FARGUES – TEY 2002, pp. 249-263

¹²⁰⁷ *Ordenanza de Hospitales Militares del año 1739*, Barcelona, Manuel Sauri, 1844, pp. 2-40; *Colección general de Ordenanzas Militares*, Madrid, Antonio Marín, 1765, vol. VI, pp. 753-792; LEÓN TELLO - SANZ SANZ 1994, pp. 1042-1043

¹²⁰⁸ PARRILLA HERMIDA 1972, pp. 7-26; MUÑOZ CORBALÁN 2015, p. 114

¹²⁰⁹ AGS, Secretaría de Guerra, leg. 03323, *Proyecto de Hospital Real para Barcelona*, 1766; AGS, Mapas, Planos y Dibujos, 09/10-12, publicats per RIERA PALMERO 1975, pp. 27-31

¹²¹⁰ ARABASF, Comisión de arquitectura, hospitales y hospicios, sig. 2-29-5, *Hospital Militar de Barcelona*, 1803, s.p.; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2018a, pp. 257-266

¹²¹¹ En el terreny de l'administració militar, la intendència de Catalunya tenia jurisdicció sobre els hospitals militars, podent arribar a ser directors dels mateixos. ESCARTÍN 1995, pp. 406-407

Amb tot, els tres projectes esmentats no es van arribar a construir amb motiu de l'envergadura i el cost de les empreses.¹²¹² Així doncs, amb l'esdevenir de la Guerra del Francès i l'ocupació permanent de Barcelona per les tropes napoleòniques, des del 13 de febrer de 1808 fins al maig de 1814, la ciutat es va convertir en el principal centre d'operacions de l'exèrcit francès a Catalunya i, com va ocórrer en conflictes anteriors, l'organització assistencial de la ciutat se centralitzà en l'hospital de la Santa Creu. De totes maneres, aviat se sobrepassaren les capacitats i els recursos de l'edifici i del seu personal i els francesos consideraren de nou el tancament i conversió dels espais conventuals en hospitals militars, hospitals de sang, infermeries i quarters per al contingent de l'exèrcit invasor. Els centres assistencials eren atesos per professionals mèdics, cirurgians i practicants francesos i eren habilitats a mesura que l'arribada de soldats ferits i malalts a Barcelona augmentava, coexistint amb els serveis de la Santa Creu.

7.1.1. Atenuants de la seva adaptació

En el cas assistencial, tal com exposa el pare de l'orde oratorià Raimon Ferrer (1777-1821) al dietari *Barcelona cautiva* (1815-1821), durant la Guerra del Francès hi hagué quatre cenobis destinats a l'auxili de les tropes estrangeres, els quals foren els monestirs de Sant Pau del Camp i Santa Maria de Jonqueres, el convent de Sant Francesc de Paula i la Casa de la Missió.

El primer complex desocupat i emprat com a hospital militar provisional per als malferits del bàndol francès fou el monestir o col·legi de Sant Pau del Camp, el 24 d'abril de 1808. Entre el 8 de maig i el 27 d'agost del mateix any s'hi van fer diverses reformes per a la seva adaptació, dirigides per Josep Renart Closes (1746-1824), sobreestant de les obres de fortificació de Barcelona, i supervisades per Francisco de Martí, tinent coronel del Reial Cos d'Enginyers.¹²¹³ De totes maneres, es va fer servir poc més d'un any com a hospital, ja que al cap d'uns mesos els francesos pogueren disposar d'altres centres més idonis per a l'assistència i passaren a emprar-lo com a caserna. Aquest fet permet observar que els conjunts que passaven a ser ocupats pels francesos es mantenien en mans de l'exèrcit malgrat que no complissin cap utilitat i les comunitats no s'hi podien restablir, cosa que

---

¹²¹² CAMPOS DÍEZ 2012, p. 243

¹²¹³ BNC, Fons Renart, lligall XLII, R.5943, doc. núm. 3, «Relacions de jornals pagats en les obres del col·legi de Sant Pau, habilitat com a hospital de les tropes franceses», 1808, s.f.

comportà la degradació del seu estat de conservació davant l'abandonament i els mals usos a què estaven sotmesos.¹²¹⁴

El 30 d'agost de 1808, només quatre mesos més tard, els avatars de la guerra conduïren el poder militar a desocupar un nou monestir, Santa Maria de Jonqueres, per tal d'acollir els ferits vinguts de Girona i els que a Barcelona no tenien cabuda ni a l'hospital general ni al monestir de Sant Pau del Camp. Aquest es va utilitzar fins a l'octubre de 1809, moment en què es clausurà fins a ser convertit en magatzem de pólvora l'estiu del 1810. Després de la guerra, però, la comunitat de monges comanadores de Sant Jaume no es va refer i l'any 1816 l'edifici recuperà el seu ús com a hospital militar, fins a ser convertit en caserna i asil de militars pobres el 1842.¹²¹⁵

Quan es complia un any de l'entrada dels francesos a Barcelona, el 12 de febrer de 1809, la Casa de la Missió o Seminari també fou convertida als usos assistencials i, exceptuant curts períodes de temps en què va restar clausurada per motius pràctics, es va fer servir com a hospital fins al 1816.¹²¹⁶

Finalment, el convent de Sant Francesc de Paula va ser l'últim conjunt adaptat com a tal. Es va desocupar i habilitar com a hospital el 22 de març de 1809, moment en què el nombre de ferits francesos a la Santa Creu, Sant Pau del Camp, Jonqueres i Seminari van arribar quasi als 3.000 afectats. Ferrer apuntava que la causa cabdal d'aquesta complicada situació el 1809 era la falta de facultatius, més que no pas la manca d'higiene o d'aliments, al contrari del que passava a l'hospital de la Santa Creu:

«En el Hospital Civil si bien los pobrecitos enfermos estan mas asistidos en lo Espiritual, pero no con la abundancia en caldos y alimentos pues que las rentas escasean muy mucho. Pero si les falta este alivio tienen à lo menos el de estar visitados por habiles facultativos, de los quales carecen los Hospitales Militares».¹²¹⁷

---

¹²¹⁴ FERRER 1815-1821, vol. I, p. 349; AMAT I DE CORTADA [BOIXAREU] 1987-1999, vol. VIII, p. 41; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 35

¹²¹⁵ FERRER 1815-1821, vol. I, p. 371; AMAT I DE CORTADA [BOIXAREU] 1987-1999, vol. VIII, pp. 88-89; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 35

¹²¹⁶ FERRER 1815-1821, vol. III, pp. 116-117; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 35

¹²¹⁷ BRUB, ms. 1806, Raimon Ferrer, *Barcelona cautiva*, idea general del novembre de 1813, s. f.; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 38

Així doncs, el convent de Sant Francesc va ser utilitzat per assistir els ferits i malalts de manera temporal, disposant-hi 300 llits. El juny de 1809, tan sols tres mesos després de la seva adaptació, es va considerar inhàbil, i se'n va apuntar com a motiu principal l'alta mortalitat entre els pacients que hi foren ingressats. Davant d'aquesta situació, els francesos decidiren convertir-lo en presó fins al final de la guerra.¹²¹⁸

Durant aquest conflicte, els hospitals militars provisionals a Barcelona van tenir generalment una vida curta, ja que depenien de la guarnició destinada a la ciutat. Així doncs, entre el febrer de 1808 i l'abril de 1809 les entrades als centres assistencials eren quasi diàries i copioses, però a partir del mes de maig de 1809 els ingressos varen disminuir notablement a causa de l'escassa guarnició que restà a Barcelona després del desplaçament de tropes cap a Girona. Per aquest motiu tingué lloc una reestructuració del sistema d'hospitals provisionals constituït a la ciutat i al mes de juny en restaren oberts només dos, la Casa de la Missió i Jonqueres, juntament amb les Drassanes, les quals, tot i haver funcionat com a caserna d'artilleria i presó, s'habilitaren com a hospital militar el maig de 1809 per tal d'acollir els militars francesos que quedaven a la Santa Creu, Sant Francesc de Paula i Sant Pau del Camp.

La disminució de la mortalitat dels soldats francesos als hospitals a partir del mes de juliol de 1809 i fins al final de la guerra fou notòria, tal com es desprèn dels registres de mortalitat militar que presentà Ferrer al seu dietari, passant d'una mitjana de 1.500 militars morts durant el primer semestre de 1809 a 450 els semestres següents i mantenint hàbils únicament els hospitals de la Casa de la Missió i de Drassanes. L'any 1811 la quantitat de ferits i malalts seguí disminuint de tal manera que només fou necessari mantenir les Drassanes obertes. De totes maneres, una nova remuntada el setembre de 1812 va obligar a reobrir la Casa de la Missió, que començà a registrar i assistir malalts de nou l'agost de 1813 i fins al final de la guerra.

7.1.2. El cas de la Casa de la Missió a Barcelona

Com ja hem advertit anteriorment, els interessos tàctics i les limitacions de recursos econòmics van ser factors decisius en l'adaptació del conjunt dels paüls i la resta dels convents i monestirs habilitats per a la funció assistencial.

---

¹²¹⁸ FERRER 1815-1821, vol. III, pp. 189 i 191; vol. IV, p. 255; ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 36

El Seminari o la Casa de la Missió, per la seva situació pròxima al baluard de Tallers i a la muralla de terra, tenia una importància estratègica que afavorí la transformació de l'edifici en un recinte amb funcions militars. Així, el 26 de novembre de 1808 l'exèrcit francès hi situà un revellí per fer foc a les tropes espanyoles que s'acostaven a Barcelona per aquell costat de la muralla;¹²¹⁹ i l'1 de desembre del mateix any el comissari general de policia, l'advocat Ramon Casanova, ordenava als soldats francesos endur-se les claus de totes les estances de la casa que estiguessin a tocar dels murs de la ciutat.¹²²⁰

Davant l'atapeïment que presentaven l'hospital de la Santa Creu i els centres militars de Jonqueres i Sant Pau,¹²²¹ el 12 de febrer de 1809 l'exèrcit francès considerà convenient passar a ocupar la residència dels paüls per convertir-la en hospital.¹²²²

Com hem pogut constatar, al llarg del segle XVIII el cenobi havia anat augmentant la seva capacitat per fer front a l'acollida dels religiosos i seglars que practicaven els exercicis i retirs espirituals a la residència dels paüls. Així doncs, disposava d'un bon nombre de llits, matalassos, llençols i mantes que el varen fer adient per al servei hospitalari de 800 pacients, tal com advertia el pare Ferrer.¹²²³

De totes maneres, el diari *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*, òrgan de la Junta Superior de Catalunya i, per tant, independent de l'administració francesa, publicava uns mesos després una glossa amb relació al decret d'exclaustració de béns del general Duhesme, afirmant que:

«esta Casa, no habia dos meses que estabas en Barcelona, la dio por inutil tu Comisario de Guerra para el servicio de Hospital: no pudiendo embolsar los 300 duros á que estimaba esta declaración, la hizo despues Hospital, picado de aquel chasco, exilando de ella á sus Señores Sacerdotes».¹²²⁴

---

¹²¹⁹ FERRER 1815-1821, vol. I, pp. 303, 324-325

¹²²⁰ FERRER 1815-1821, vol. I, p. 323

¹²²¹ FERRER 1815-1821, vol. I, p. 596; vol. III, p. 72; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 39

¹²²² FERRER 1815-1821, vol. III, p. 116; citat a PARADELA 1931b, p. 431; ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 39

¹²²³ FERRER 1815-1821, vol. III, p. 117; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 39

¹²²⁴ «Decreto de Don Guillermo Filiberto Duhesme, General de División, Grande Oficial de la Legión de honor, Comandante de la Provincia de Cataluña y Presidente de su Real Audiencia», *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*, núm. 29, 06-XII-1809, p. 234

Aquesta explicació, per tant, demostraria que la conversió dels edificis conventuals a la ciutat estava sotmesa a una certa pràctica especulativa per part del comissari de guerra del corregiment barceloní, encarregat de la caixa comuna. Quan aquesta pràctica es veia frustrada, donava lloc a l'adaptació hospitalària d'edificis que no eren els més indicats per a aquest servei, malgrat les conseqüències adverses que pogués implicar aquesta decisió i que es confirmaven, per exemple, amb l'elevada mortalitat que comportà el fet de guarir malalts al convent de Sant Francesc de Paula.¹²²⁵

De fet, el 1810, els comissaris de guerra Balthazar Augier i François Grobert van ser substituïts dels seus càrrecs a Catalunya per haver comès accions fraudulentess i deshonestes, i hagueren de justificar les seves males pràctiques a París.¹²²⁶

També es compta amb constàncies documentals d'un altre cenobi que, després de ser estudiat, fou desestimat per a complir usos hospitalaris. Es tractava del monestir de Valldonzella i, tal com afirmaven Antoni Albacete i Margarida Güell en el seu estudi sobre el conjunt, el 20 de març de 1809 es va fer una inspecció de l'emplaçament per part de les autoritats franceses, acompanyades pel vicari general del bisbe de Barcelona, Francesc Sans de Sala, i varen declinar l'opció de convertir-lo en un centre sanitari.¹²²⁷

Quant als sacerdots de la Congregació de la Missió, van haver d'establir-se a la Casa Matamoros des del 13 de febrer de 1809 fins al març de 1814 i del maig de 1815 fins al juliol de 1816.¹²²⁸ Els llibres de caixa adverteixen que, pocs dies després de la seva instal·lació, el 19 de febrer, els religiosos varen pagar 3 lliures, 3 sous i 9 diners als soldats francesos per haver-los ajudat a portar les seves pertinences a Matamoros.¹²²⁹

Al principi de l'ocupació, l'exèrcit francès no s'apoderà ni de l'església, ni de la sagristia, ni de la biblioteca de l'edifici de Tallers,¹²³⁰ però el juny de 1809 prohibiren als sacerdots dir missa i confessar al temple amb el pretext d'una suposada desaparició de mantes i llençols de l'hospital, pel que també hagueren de fer les funcions religioses a la Casa de Matamoros i altres temples hàbils.¹²³¹ A principis de 1811, coincidint amb el trasllat dels serveis sanitaris

---

¹²²⁵ FERRER 1815-1821, vol. IV, p. 255; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 39

¹²²⁶ GOTTERI 1988, p. 16

¹²²⁷ ALBACETE – GÜELL 2013, p. 266

¹²²⁸ FERRER 1815-1819, vol. III, p. 118; ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111 (V-1815)

¹²²⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (19-II-1809)

¹²³⁰ FERRER 1815-1819, vol. III, p. 125

¹²³¹ FERRER 1815-1821, vol. IV, p. 38

a Drassanes, els sacerdots van poder tornar a practicar els seus ministeris al temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, però hagueren de mantenir la seva residència a Matamoros.¹²³²

Amb l'esdevenir del bloqueig de la ciutat i l'expulsió dels religiosos, des del 3 de febrer fins al 31 de maig de 1814, els paüls s'hagueren d'establir a la Torre Fitona de Sant Martí de Provençals,¹²³³ però afirmaren haver-hi estat molt incòmodes perquè la seva comunitat comptava amb un sacerdot cec i un germà llec que es desplaçava amb dues muletetes.¹²³⁴

Malgrat la fi del conflicte bèl·lic el maig de 1814, la Casa de la Missió no va recuperar la seva funció original fins al 1816, pel que, quan els paüls tornaren a Barcelona, hagueren d'establir-se de nou a la Casa de Matamoros.¹²³⁵ Per tal de recobrar la Casa de la Missió del carrer Tallers, el novembre de 1815 el sacerdot Bonaventura Codina (1785-1857) es desplaçava a Madrid per presentar al rei els memorials que els ho havien de permetre.¹²³⁶

Així doncs, el març de 1816 es va restablir l'hospital castrense al monestir de Jonqueres i el 31 de març els paüls llogaven carros per transportar 19 carretades de mobles a la Casa de la Missió, i, progressivament, anaven restaurant la vida comunitària al seu cenobi.¹²³⁷ El 3 d'abril de 1816 els sacerdots també hagueren d'abonar 35 lliures, 17 sous i 11 diners per les despeses relatives a la labor dels mestres de cases, manobres, fusters i per l'adquisició de materials que els militars espanyols empraren durant la seva estada a la Casa de la Missió entre el 1814 i el 1816, mentre la tingueren ocupada com a hospital castrense, ja que consideraren que havien estat feines necessàries per a la tropa, però també per a ells mateixos ara que tornaven al seu establiment.¹²³⁸ D'altra banda, el fet de recobrar les claus del seu cenobi els va importar un cost de 300 lliures.¹²³⁹

El 7 d'abril efectuaren un pagament pel lloguer de dos carros que havien servit per treure els mobles pertanyents al cos sanitari militar,¹²⁴⁰ i entre el mes d'abril i l'octubre de 1816

---

¹²³² FERRER 1815-1821, vol. VII, p. 39; vol. VIII, p. 154; PARADELA 1931b, p. 432

¹²³³ BRUB, ms. 1806, Raimon Ferrer, Barcelona cautiva, idea de març de 1814, s.f.; PARADELA 1931b, p. 433

¹²³⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (II-1814)

¹²³⁵ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (VII-1814; V-1815)

¹²³⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (07-XI-1815)

¹²³⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (31-III-1816); PI I ARIMÓN 1854, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 408

¹²³⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (03-IV-1816)

¹²³⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (06-IV-1816)

¹²⁴⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (07-IV-1816)

adquiriren maons, calç, guix, fusta, vidre i claus per enllestir l'abillament de la casa i l'hort de la Missió.¹²⁴¹ Finalment, el setembre de 1816 varen poder reobrir el seminari a Barcelona, el qual fins llavors s'havia mantingut actiu a la Casa de la Missió de Guissona.¹²⁴²

7.2. Dispersió del patrimoni artístic

A trets generals, la requisada del patrimoni artístic pertanyent als ordes religiosos suprimits a Barcelona per part del govern intrús demostra un procés de confiscació força caòtic, com a efecte col·lateral de les mesures desamortitzadores, amb nombroses pèrdues degudes a les ocultacions i sostraccions.

Quant als paüls, Raimon Ferrer afirmava que, quan els sacerdots es veieren obligats a traslladar-se a la Casa de Matamoros el 13 de febrer de 1809, només pogueren endur-se allò que els era veritablement necessari,¹²⁴³ però, com recollíem anteriorment, els llibres de caixa permeten comprovar que el 19 de febrer del mateix any remuneraven als soldats francesos per ajudar-los a portar mobles a Matamoros i el 31 de març de 1816 havien necessitat 19 carretades per retornar els seus béns a la Casa de la Missió. No sabem fins a quin punt entre aquests mobles hi havia peces les obres de valor artístic que detallarem més endavant, però si ens permet afirmar que els paüls mantingueren a les seves mans una bona part dels béns mobles de la Casa de la Missió durant el sexenni francès.

Abans, però, de l'expulsió del conjunt, durant l'últim semestre del 1808, les exigències de numerari per mantenir les tropes implicaren la inspecció dels monestirs i convents de Barcelona amb l'objectiu d'inventariar les peces d'or i plata que consideraven aptes per cobrir les contribucions mensuals i extraordinàries demanades per Guillaume Philibert Duhesme (1766-1815), comandant de les forces napoleòniques que ocupaven Barcelona.¹²⁴⁴ Raimon Ferrer apuntava que les peces aviat es convertiren en objecte de cobdícia pels soldats que realitzaven els registres i donaren lloc a les primeres ocultacions i sostraccions de béns.¹²⁴⁵ Sobre l'argent custodiat pels paüls, sabem que va ser

---

¹²⁴¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (10-IV-1816 a X-1816)

¹²⁴² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.

¹²⁴³ FERRER 1815-1821, vol. III, p. 118

¹²⁴⁴ A l'octubre i novembre de 1808 la Junta del clergat regular i secular feu arribar una esquela a nombrosos ordes religiosos per reunir les 100.000 pessetes mensuals que el general Duhesme els exigia com a contribució extraordinària. Si mancaven els diners exigits, s'havia d'entregar a la Casa de la Moneda la plata necessària per cobrir aquella quantitat. ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. peq., 121, s.f.; ADB, Expedients i informacions, 323, s.f. (1808-1809)

¹²⁴⁵ FERRER 1815-1821, vol. I, pp. 242-245 i 252-253

inspeccionat i taxat per exigència del govern francès, ja que el 7 de novembre de 1808 els sacerdots abonaven 375 lliures, el 14 i el 22 de desembre uns altres 400 duros, i el 18 i 25 de gener de 1809 donaven 200 duros més, com a equivalent al valor amb què s'havia taxat la plata de la seva església.¹²⁴⁶

El 16 d'octubre de 1809 un decret expedit pel general Duhesme obligà a les cases de religiosos regulars a inventariar la plata, objectes preciosos, mobles, propietats i tot allò que els pertanyia, en presència de diverses comissions que s'hi personaven per tal de tancar els arxius i supervisar o inventariar els seus efectes.¹²⁴⁷ La major part dels objectes d'orfebreria quedaren consignats a la Tresoreria de l'Exèrcit, per al manteniment de les tropes franceses.

Un mes més tard, un nou decret d'exclaustració dels béns de les esglésies i convents de Catalunya, expedit pel mateix Duhesme el 27 de novembre de 1809,¹²⁴⁸ classificava en tres classes les esglésies i convents de la ciutat i establia el temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu com una església de segona classe. Això permetia que no fos clausurada, però sí que obligava als paüls a donar a l'exèrcit una tercera part dels seus béns materials.

El decret d'exclaustració del general Duhesme i els avisos del governador i corregidor de Barcelona, Michel Uranx d'Amelin,¹²⁴⁹ demostren que les dificultats per proveir els hospitals militars d'elements de primera necessitat, com els llits i la roba blanca dels malalts, feien difícil la realització de qualsevol obra de modificació en les seves dependències, mentre la dinàmica bèl·lica engolia tots els recursos. De totes maneres, cal tenir en compte que alguns dels convents clausurats durant la Guerra del Francès presentaren un estat deplorable en el moment en què es retornà la propietat als ordes religiosos l'any 1814,¹²⁵⁰ havent-se enderrocat parets, envans i sostres, així com teules i bigues de fusta, a més de la desaparició del parament interior, per obtenir recursos econòmics i mantenir l'ofensa militar.

---

¹²⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (07-XI-1808, 14 i 22-XII-1808; 18 i 25-I-1809)

¹²⁴⁷ «Decreto de Don Guillermo Filiberto Duhesme, General de División, Grande Oficial de la Legión d'honor, Comandante de la Provincia de Cataluña y Presidente de su Real Audiencia, sobre el inventariado de plata, efectos preciosos y muebles que se hallan en los conventos religiosos de la ciudad», *Diario de Barcelona*, núm. 289, 16-X-1809, pp. 1219-1220

¹²⁴⁸ «Decreto de Guillermo Filiberto Duhesme, General de División, Grande Oficial de la Legión de honor, Comandante de la Provincia de Cataluña y Presidente de su Real Audiencia, sobre la supresión de los Conventos e Iglesias», *Diario de Barcelona*, núm. 333, 29-XI-1809, pp. 1401-1403

¹²⁴⁹ FERRER 1815-1821, vol. III, XXVII, XXVIII i XXVIII-XXIX; citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 42

¹²⁵⁰ BRUB, ms. 1806, Raimon Ferrer, *Barcelona cautiva*, 29-V-1814, s. f.

Ferrer advertia que l'1 de desembre de 1809 la comissió francesa va visitar l'església de la Missió i hi va trobar 15 calzes, diverses làmpades i adorns de plata. S'ho va endur tot a excepció de tres calzes, un copó i una custòdia;¹²⁵¹ pel que la plata extreta de la casa a finals del 1809 sumava 1.250 unces i 12 adarams, equivalents a 36,77 kg.¹²⁵²

En un decret del 27 de juliol de 1809, Duhesme nomenà una nova Junta de Comerç, d'acord amb la negativa de l'antiga direcció de jurar fidelitat a Josep I, rei d'Espanya durant l'ocupació. Els seus centres d'ensenyança, com fou el cas de l'Escola de Nobles Arts de Llotja, també van veure la nòmina de professors i personal renovada. L'únic mestre que restà de l'antiga plantilla fou el pintor Francesc Lisoro (†c.1814), qui esdevingué subdirector de l'escola; mentre que el pintor d'origen provençal Josep Bernard Flaugier va passar a ser el director del centre des del 28 de setembre de 1809 fins al 3 de gener de 1813, data de la seva mort.

Arran de la publicació del decret d'exclaustració, la Junta de Comerç va obtenir l'autorització del general Duhesme per crear una comissió que vetllés pels interessos artístics de la ciutat, amb artistes que es personarien als convents per escollir les obres de més valor i funcionaris que s'encarregarien de dur a terme els inventaris, seguint el model de les comissions especials que es van crear a París durant la Revolució.¹²⁵³ L'objectiu era dipositar les obres més rellevants a les galeries i escoles de la Casa de Llotja, creant la primera col·lecció pública d'art a Barcelona, anàloga al *Musée Napoléon* de París i que paral·lelament també s'estava impulsant a Madrid i a València.

La primera comissió de requisita havia de ser dirigida pel vocal Josep Ramon de Llança, l'artista Josep Masadas i altres membres de la nova Junta de Comerç aprovada per Duhesme el 27 de juliol de 1809, però van renunciar al càrrec l'endemà del nomenament. De resultes d'aquest fet, la Junta hagué d'establir un altre funcionari que portés a terme l'inventari d'obres i el 22 de desembre de 1809 disposaren al director de l'acadèmia, Josep Flaugier, i als professors Giuseppe Lucini (c. 1779-1845) i Cesare Carnavali (c. 1765-1841) com a artistes encarregats d'escollir les obres.¹²⁵⁴

---

¹²⁵¹ FERRER 1815-1819, vol. IV, p. 396; citat per PARADELA 1923, p. 286

¹²⁵² FERRER 1815-1819, vol. V, pp. 32 i 144; citat per PARADELA 1923, p. 286; PARADELA 1931b, p. 432-433

¹²⁵³ MARTINELL 1951, p. 46; MARÈS 1964, p. 74; GARCÍA SASTRE 1997, pp. 171-172

¹²⁵⁴ RUIZ Y PABLO 1919, p. 318; GARCÍA SASTRE 1997, p. 172. Per conèixer alguns exemples sobre el procediment d'aquestes confiscacions, Francesc Fontbona en recull forces dades documentals a: FONTBONA 2009, pp. 76-80

Consegüentment, les requisites practicades entre 1809 i 1813 es veieren determinades pel criteri selectiu de l'artista i la comissió de Llotja, el qual estava marcat pel classicisme italià i els artífexs que defensaven el rigorisme acadèmic.¹²⁵⁵ Cal destacar, tanmateix, que a les sales de l'escola no s'hi va disposar la totalitat de les obres extretes dels convents, sinó que es va fer una tria de qualitat on predominava la pintura¹²⁵⁶ i en què s'afavorien les creacions modernes en detriment de les altres, les quals es destinaren als magatzems del convent de Sant Agustí o al dipòsit de béns nacionals.¹²⁵⁷

Tot i que Flaugier coneixia perfectament quines obres de valor hi havia a l'església dels paüls, amb motiu d'haver-hi treballat *in situ* el 1801, la documentació conservada no ens ha permès aclarir si va arribar a extreure algun quadre del temple.

A finals de maig de 1814, quan la Junta de Comerç va ser restituïda i a petició dels ordes religiosos, es van iniciar les gestions per a retornar els quadres manllevats i es va sol·licitar a alguns conjunts el fet que l'acadèmia pogués quedar-se amb les obres més rellevants, a canvi de realitzar una còpia d'aquestes per als ordes religiosos.¹²⁵⁸ Conscients de la importància de les creacions custodiades a la Llotja, el 9 de juny de 1814 s'inicià la tasca d'inventariar les peces confiscades pels francesos, a càrrec del director Jaume Folch, i els professors Salvador Gurri i Gaietà Faralt; per tal de procedir al retorn de les peces. Lamentablement, tot i que l'inventari seria clau per a reconstruir la col·lecció, actualment es considera perdut.¹²⁵⁹

El 19 juliol de 1816 el baró de Maldà afirmava que els pares de la Missió havien tornat a instal·lar els muntants i les gelosies de les tribunes del temple i dels passadissos situats a la vora del presbiteri, així com havien tornat a muntar l'orgue gran. Com que els militars havien extret tota la plata que custodiaven els pares de la Missió a la sagristia, els ornaments litúrgics, inclosa la llàntia del presbiteri del temple, eren de llauna, a imitació de la plata.¹²⁶⁰ Més endavant els sacerdots tingueren ocasió d'encarregar noves peces

---

¹²⁵⁵ QUÍLEZ 2002, p. 33; QUÍLEZ 2007, pp. 28-32

¹²⁵⁶ FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 421-423; vol. V, p. 367. Les requisites destinades a la Llotja també contemplaren l'escultura, però en una proporció molt menor; i sembla que els objectes d'orfebreria i la resta de mobiliari litúrgic confiscat quedaven consignats a la Tresoreria de l'Exèrcit, per al manteniment de les tropes franceses.

¹²⁵⁷ AHCB, ms. B-192, s.f. (*Carta de Josep Flaugier a la Junta de Comissió de l'Escola Gratuïta de Tres Nobles Arts sobre la disposició de les pintures confiscades a les galeries de l'escola*, 26-II-1810)

¹²⁵⁸ BNC, AJC, caps 204, lligall CXLIX, n.ºs. 103-105, 125, 136-138, 149-152 i 158; BOHIGAS I TARRAGÓ 1947, p. 133; MARTINELL 1951, p. 51; MARÈS 1964, p. 75; FONTBONA-DURÀ 1999, vol. I, p. 15

¹²⁵⁹ BNC, AJC, llibre d'acords n.º 26, p. 253 (15-XII-1814); MARÈS 1964, p. 75

¹²⁶⁰ AHCB, ms. A, n.º 252, pp. 24-26 (19-VII-1816)

d'argent, com és el cas de la custòdia de plata que, entre el juny de 1819 i el juny de 1821, encarregaren amb motiu de la festivitat de sant Vicenç de Paül del juliol de 1819, alhora que efectuaven l'adob del quadre del sant fundador de la congregació.¹²⁶¹

---

¹²⁶¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (VIII-1819)

8. Període post-conflicte i l'esdevenir de la Casa de la Missió (1821-1942)

8. Període post-conflicte i l'esdevenir de la Casa de la Missió (1821-1942)

8.1. Situació i localitzacions de la comunitat a Barcelona durant el Trienni Lliberal i la Dècada Ominosa (1821-1833)

A finals del mes d'agost de 1821 el contagi per febre groga va començar a afligir el barri de la Barceloneta i es va estendre durant el mes de setembre per la resta de la ciutat. L'estat deplorable quant a provisions i recursos de l'hospital de la Santa Creu i els llatzerets, comunicada al consistori el 4 de setembre;¹²⁶² així com la consideració epidèmica de la malaltia per part de la Junta Municipal de Sanitat el 7 de setembre, va fer que el cirurgià Antoni San Germán (1755-1833) proposés l'habilitació d'un altre hospital per a pobres, considerant que no hi havia cap edifici més assenyat que la Casa de la Missió per ser-ho, ja que ja havia estat utilitzada com a hospital militar pels francesos durant la guerra.¹²⁶³ Així doncs, el 9 de setembre el vicesuperior de la Congregació de la Missió comunicava al consistori que la comunitat dels paüls estava conforme a desocupar la Casa de la Missió perquè esdevingués un hospital militar provisional i es comprometien a deixar-hi fins a cinc sacerdots i germans llecs perquè assistissin en l'espiritual i temporal als malalts, exceptuant, però, la cessió de la biblioteca i d'uns baixos de la residència.¹²⁶⁴ Finalment, el 16 de setembre Francesc Altés Casals (c. 1780-1838), secretari de l'Ajuntament, informava de l'habilitació com a hospital del conjunt de Tallers.¹²⁶⁵ Cal tenir en compte, però, que no es tractà de l'únic edifici habilitat provisionalment com a hospital, ja que també se sol·licità a Antoni d'Amat i Rocabertí poder disposar de la Torre del Virrei per al mateix servei.¹²⁶⁶

Pel que fa als paüls, els sacerdots Joan Carreras, Juan Domingo i Josep Barba, juntament amb els germans llecs Josep Germà i Marià Dergalló van assistir espiritualment els malalts de l'hospital, administrant-los els sagraments de forma diària;¹²⁶⁷ i l'Ajuntament va proposar a la comunitat traslladar-se al col·legi de Sant Agustí o al col·legi dels trinitaris descalços.¹²⁶⁸ Finalment el Comissionat del Crèdit Públic va poder-los instal·lar al col·legi tridentí,¹²⁶⁹ on

---

¹²⁶² AHCB, Acords, 1D.I-103, p. 1342

¹²⁶³ AHCB, Acords, 1D.I-103, p. 1355

¹²⁶⁴ AHCB, Acords, 1D.I-103, pp. 1367-1368 i 1548; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. II, pp. 1231-1232; PARADELA 1931b, p. 434

¹²⁶⁵ BNC, Fullets Bonsoms 17438 (16-IX-1821); BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1232

¹²⁶⁶ AHCB, Acords, 1D.I-103, pp. 2004-2005

¹²⁶⁷ PARADELA 1931b, p. 436

¹²⁶⁸ AHCB, Acords, 1D.I-103, p. 1363

¹²⁶⁹ AHCB, Acords, 1D.I-103, p. 1369; citat per PARADELA 1931b, p. 434

s'establiren el 16 de setembre. Alguns d'ells, però, decidiren mudar-se temporalment a la Torre Fitona de Sant Martí de Provençals.

Tres mesos més tard, el 17 de desembre de 1821, el superior de la Casa de la Missió sol·licitava a la Junta Municipal de Sanitat que s'expurgués la seva residència després d'haver-se emprat per al servei assistencial.¹²⁷⁰ La petició es va dirigir a la Junta d'Obreria i finalment el 31 de gener de 1822 els paüls pogueren restablir-se a la Casa de la Missió.¹²⁷¹

Un any després, l'Audiència territorial de Catalunya va exposar a la comissió de presons la necessitat de comptar amb nous espais a la ciutat on situar els serveis penitenciaris. Així doncs, entre el 13 de febrer i el 4 de març de 1823 la comissió va proposar a les corts la conversió de la residència dels paüls en un presidi, així com el monestir de Sant Pau havia d'esdevenir una casa de correcció i el monestir de Sant Pere de les Puelles havia de ser una presó pública.¹²⁷² De totes maneres, aquest canvi d'usos no va arribar a tenir lloc, ja que el 24 d'abril de 1823, amb motiu del creixement del nombre de soldats francesos aliats que eren assistits a l'hospital militar de Jonqueres, el capità general Antoine Rotten sol·licità al consistori que nomenés dos comissionats perquè es dirigissin al Seminari i demanessin als paüls poder tornar a habilitar la Casa de la Missió com a hospital castrense.¹²⁷³

El 26 d'abril s'informava que l'edifici ja estava a disposició del comissari de guerra,¹²⁷⁴ però el trasllat s'allargà unes setmanes, ja que el 5 de maig encara es recordava la necessitat de mudar els malalts de Jonqueres al Seminari per no afectar encara més la salubritat del barri.¹²⁷⁵ Els paüls tornaren a oferir assistència espiritual als malalts i demanaren a l'Ajuntament que els cedís una habitació al convent suprimit de Gràcia per residir-hi, tot i que finalment se'ls instal·là al col·legi dels trinitaris calçats, al carrer dels Àngels.¹²⁷⁶

El 5 de novembre de 1823 una comissió de l'hospital militar va manifestar al consistori que havien rebut l'ordre de traslladar els soldats francesos de nou a Jonqueres i informaven que

---

¹²⁷⁰ AHCB, Acords, 1D.I-103, p. 2007; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1232; PARADELA 1931b, p. 437

¹²⁷¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (31-I-1822)

¹²⁷² AHCB, Acords, 1D.I-108, p. 452; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PARADELA 1931b, p. 437

¹²⁷³ AHCB, Acords, 1D.I-109, pp. 841, 853 i 861

¹²⁷⁴ AHCB, Acords, 1D.I-109, p. 877

¹²⁷⁵ AHCB, Acords, 1D.I-109, p. 949

¹²⁷⁶ PI I ARIMON 1854, vol. I, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PARADELA 1931b, p. 437

per tal de transferir-los necessitaven uns 500 llits.¹²⁷⁷ De totes maneres, aquesta translació no es feu efectiva, ja que el 13 de febrer de 1824 el superior i la comunitat de la Missió demanaven al consistori que s'evacués la casa perquè poguessin desenvolupar-hi de nou els seus ministeris.¹²⁷⁸

D'altra banda, el 25 de febrer el capità general sol·licità a l'Ajuntament un edifici que pogués emprar com a hospital militar per a les tropes franceses. Les dues sol·licituds es van remetre a la comissió d'allotjaments¹²⁷⁹ i el 5 de març els delegats van proposar que s'emprés el col·legi de Sant Pau i la torre del Virrei del Perú com a local per allotjar els militars de les tropes franceses.¹²⁸⁰ El 30 de març els pares de la Missió advertiren a l'Ajuntament que els soldats no volien abandonar la residència del carrer Tallers i traslladar-se a la torre del Virrei, pel que proposaren al consistori que permetés als paüls traslladar-se allà.¹²⁸¹ D'acord amb aquesta petició, el consistori escrigué el 9 d'abril a la marquesa de Castellvell i als marmessors d'Antoni d'Amat i Rocabertí, per notificar-los que la casa de camp a Gràcia, dita del Virrei, havia d'acollir a la comunitat dels paüls i no els podia desallotjar fins que no se'ls retornés la residència de Tallers.¹²⁸² Els paüls s'hi instal·laren el mateix abril de 1824 i hi van efectuar petites obres d'adequació per al seu millor assentament.¹²⁸³ Hi varen residir fins al novembre de 1833, tot i que el 6 de desembre de 1827, quan els metges i el cos d'infermers de la divisió francesa desocuparen l'hospital, van tractar de recuperar la casa del carrer Tallers, sense èxit.¹²⁸⁴

Pel que fa a l'edifici fundacional, l'11 de desembre de 1827 l'enginyer militar Juan Bautista Ponsich i Sant Joan (1783-1857) afirmava que, durant els quatre anys en què les tropes aliades van restar a la residència dels paüls, el Reial Cos d'Enginyers hi va fer nombroses obres i reparacions, les quals foren costejades per la Reial Hisenda, per tal d'adaptar-la a

---

¹²⁷⁷ AHCB, Acords, 1D.I-112, p. 8

¹²⁷⁸ AHCB, Acords, 1D.I-113, f. 101r; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PARADELA 1931b, p. 437

¹²⁷⁹ AHCB, Acords, 1D.I-113, f. 135r; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PARADELA 1931b, p. 438

¹²⁸⁰ AHCB, Acords, 1D.I-113, f. 143v

¹²⁸¹ AHCB, Acords, 1D.I-113, f. 295r

¹²⁸² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (9-IV-1824)

¹²⁸³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (IV-1824)

¹²⁸⁴ AHCB, Fons privats, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02/08, s.f. (Carta de Luis de Villemur, governador militar i polític de Barcelona a Eusebio de Ruiz, coronel comandant d'enginyers, 06-XII-1827)

l'ús hospitalari.¹²⁸⁵ El gener de 1828 els paüls traslladaren els mobles i l'orgue que els pertanyien a la Casa de Matamoros.¹²⁸⁶

El 1829 la primera Casa de la Missió va patir un nou canvi d'usos que implicà l'ampliació del conjunt. El motiu fou que el 1826 l'acadèmic Pere Serra i Bosch (1773-1837) projectà un plànol per a l'adaptació de l'antic convent de Sant Agustí, llavors caserna de cavalleria i acadèmia d'enginyers, en una nova Reial Fàbrica de Tabacs.¹²⁸⁷ Més tard, una Reial Ordre del 24 de juny de 1828 donava el vistiplau per al reconeixement i adaptació del conjunt en la citada fàbrica, la qual seria visurada pels arquitectes vinculats a l'edifici de tabacs de València.¹²⁸⁸ De totes maneres, algun inconvenient que desconeixem portà a desestimar el cenobi de Sant Agustí per a tals usos i finalment s'optà per al bastiment de la fàbrica de cigars a l'edifici del Seminari.

El 24 de desembre de 1828 s'anunciava a través del *Diario de Barcelona* que la Reial Intendència procedia a fer pública subhasta de les obres d'adaptació del conjunt dels paüls com a fàbrica de cigars, seguint els plànols dipositats a l'Escrivania major de la Intendència.¹²⁸⁹ Els assentaments es van fer l'abril de 1829 i els anuncis també exposaren que hi havia el projecte d'ampliar la fàbrica amb una obra començada i adossada a l'edifici del Seminari, sota l'epígraf d'«Obra al descubierto».¹²⁹⁰ Aquesta ampliació, segons les guies de l'època, es donà al costat nord-est de l'edifici.¹²⁹¹ El 24 d'abril de 1829 la fàbrica començava la seva activitat a l'emplaçament del Seminari,¹²⁹² però no hem localitzat cap notícia que confirmi que l'església realitzés funcions sacres o restés oberta.

El canvi d'usos comportà que la funció hospitalària tornés al monestir de Jonqueres, el qual va ser adaptat per al servei assistencial del març al maig de 1829, tot i que només tenia capacitat per a 500 malalts.¹²⁹³

---

¹²⁸⁵ AHCB, Fons privats, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02/08, s.f. (Informe de Juan Bautista Ponsich, 11-XII-1827)

¹²⁸⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (08-I-1828 a 29-I-1828)

¹²⁸⁷ ACA, Colecciones, Mapas y planos, 108 (Plano del piso principal de la Real Fábrica de Cigarros que se proyecta establecer en esta Capital y parage en donde S.M. tiene el Quartel de Caballería de Sn. Agustín viejo, 12-VI-1826)

¹²⁸⁸ *Mercurio de España* 1830, vol. XIII, p. 194

¹²⁸⁹ *Diario de Barcelona*, núm. 370, 24-XII-1828, pp. 2876-2877

¹²⁹⁰ *Diario de Barcelona*, núm. 98, 07-IV-1829, p. 772; núm. 104, 14-IV-1829, p. 828; núm. 105, 15-IV-1829, pp. 837-838

¹²⁹¹ SAURÍ-MATAS 1842, primera part, p. 44

¹²⁹² MONLAU I ROCA 1831, pp. 25-26

¹²⁹³ BNC, Fons Renart, lligall I, R.5912, doc. núm. 3, «Construcció de l'edifici de Jonqueres com a Hospital Militar de Barcelona», 1829

Així doncs, el context urbanístic del capdamunt del carrer s'anava adaptant a la fisonomia fabril que caracteritzava el Raval. A més, el 1832, davant de l'edifici d'elaboració de cigars, es construí la fàbrica tèxtil i metal·lúrgica Vapor Bonaplata, fundada per la societat de Josep Bonaplata Corriol, Joan Vilaregut i Joan Rull.¹²⁹⁴ Tot i els escamots del 5 i 6 d'agost de 1835 que la cremaren i provocaren la liquidació de la societat, el gendre de Salvador Bonaplata Corriol, Valentí Esparó Giralt, el qual havia estat soci menor de l'antiga companyia, adquirí el 1839 la fàbrica i continuà la labor de foneria i construcció de màquines per a filar en el mateix emplaçament fins al 1861.¹²⁹⁵

L'abril de 1836, amb motiu de la saturació dels hospitals, l'amenaça de contagi per tifus i la supressió dels ordes religiosos, l'Ajuntament va considerar que seria idoni traslladar l'hospital militar de Jonqueres al Seminari, per la limitació espacial que se sofria al monestir, i ampliar la capacitat de l'hospital de la Santa Creu i la Casa de la Caritat per mitjà de l'ús del convent del Carme i el de Valldonzella.¹²⁹⁶

El doctor Joan Francesc de Bahí, vicepresident de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona i consultor de medicina dels hospitals militars de Catalunya des del 1808, manifestà a l'Ajuntament la seva afecció davant la possibilitat de transferir l'hospital militar al Seminari i abandonar definitivament l'ús del monestir de Jonqueres, ja que considerava que l'antic conjunt dels paüls, per la seva situació en un punt elevat i extrem de la ciutat, l'establiment en una alçada superior de les sales prolongades i espaioses, l'apropiada ventilació de l'edifici, la capacitat per a 800 malalts i uns baixos hàbils per instal·lar-hi diferents tipus d'oficines, el convertien en un conjunt idoni per ser utilitzat com a hospital,¹²⁹⁷ fet que va ocórrer finalment el desembre de 1842, quedant el de Jonqueres com edifici subaltern per a certes malalties i per a ser emprat quan les circumstàncies fessin créixer exponencialment el nombre de malalts a la ciutat.¹²⁹⁸

---

¹²⁹⁴ També era coneguda com el «Vapor del seminari», *vid. Successos de Barcelona* 1981, p. 170; citat per OLLÉ ROMEU 1993, vol. 1, p. 130. Sobre la fàbrica i la constitució de la societat *vid. NADAL OLLER* 1983, pp. 79-95; NADAL OLLER 1985, pp. 21-29; NADAL OLLER 1994, p. 26; CABANA 2001, vol. 2, pp. 79-80

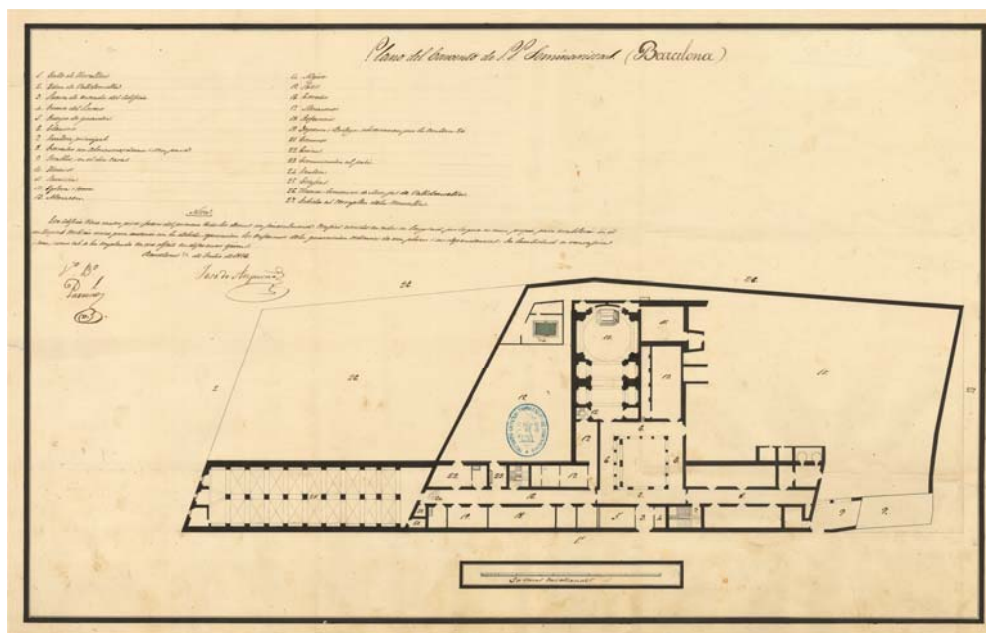
¹²⁹⁵ AMCB, Q136, exp. 457 – 3/1, s.f. (*Projecte de rectificació del carrer Tallers*, 1841); SAURÍ – MATAS 1842, segona part, p. 63; *Revista MeTaM*, 20 (1955), pp. 4, 55, 57, 68, 104, 113

¹²⁹⁶ AMCB, A183, Comissió de governació, exp. A-106, «Trasllat de l'Hospital Militar», 1836, s.f. (Carta de l'Ajuntament al governador civil de la província, 12-IV-1836)

¹²⁹⁷ AMCB, A183, exp. A-106, 1836, s.f. (Informe de Joan Francesc de Bahí i la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona dirigida al capità general de Catalunya, 02-IV-1836)

¹²⁹⁸ PI I ARIMON 1854, vol. II, p. 314

Amb motiu del projecte de trasllat de l'hospital, el 20 de juliol de 1836 l'enginyer José de Aizpurúa (act. 1834-1850) va realitzar un plànol del cenobi dels paüls, en el qual afirmava que les naus que componien l'espai en els tres pisos superiors, en ser allargades longitudinalment, eren molt encertades per establir-hi les sales de malalts d'un hospital militar, ja que podien contenir, amb la deguda separació, els pacients de la guarnició ordinària. Afirmava que la localització de l'edifici era avantatjosa i sana, i que per tal raó s'havia utilitzat temporalment per a aquest ús en diverses èpoques (il. 237).

Il. 237. José de Aizpurúa, *Plano del convent de P.P. Seminaristas (Barcelona)*, 20-VII-1836. ACMM, Cartoteca, B-06/15

8.2. Construcció de la nova Casa de la Missió

A finals de l'any 1826, mentre els paüls de Barcelona residien a la Torre del Virrei, les superiors de les quatre cases de la Congregació de les Filles de la Caritat, establertes a Madrid des de l'any 1800, van sol·licitar al rei Ferran VII que intervingués per aconseguir que el visitador provincial de la Congregació de la Missió, el sacerdot barceloní Fortunat Feu (1771-1833), traslladés a la capital del regne els sacerdots que fossin necessaris perquè esdevinguessin directors de les quatre institucions de la branca femenina de la congregació.¹²⁹⁹

El pare Feu viatjà a Madrid l'abril i el juliol de 1827 per advertir al monarca sobre els problemes que podia ocasionar als paüls el fet que exercissin com a directors de les Filles de la Caritat sense disposar d'una casa per a la seva vida regular i sol·licità al sobirà que convingués a fundar una Casa de la Missió a Madrid. Així doncs, li va proposar la cessió de l'edifici de l'Hospital Militar de Barcelona a canvi d'una compensació econòmica que els havia de permetre construir dues cases, una nova a Barcelona i una altra a Madrid.¹³⁰⁰

El 27 de juny i el 5 de juliol de 1827 els paüls efectuaren un pagament a dos arquitectes, un fuster i un serraller per taxar el valor de la Casa de la Missió del carrer Tallers.¹³⁰¹ En aquesta taxació també s'estimà el valor dels envans, portes i altres obres que s'havien derruït per adaptar la casa com a hospital.

El 8 de juliol de 1827 una Reial Ordre disposava que l'intendent de l'exèrcit a Catalunya havia d'aixecar un plànol de l'hospital militar del carrer Tallers i taxar l'edifici, rebent els documents i informes que per a aquesta labor li facilités el sacerdot Feu.¹³⁰² Una nova Reial Ordre de 3 de desembre de 1827 manava que la Reial Hisenda adquirís la propietat de l'Hospital Militar del carrer Tallers¹³⁰³ i el 31 de desembre una tercera Reial Ordre informava que l'edifici s'havia taxat per 1.909.879 rals i 26 maravedisos de billó, pagadors segons la

---

¹²⁹⁹ PARADELA 1928a, p. 371; RYBOLT 2016, p.175

¹³⁰⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (IV-1827). Gaietà Barraquer afirmava que el pare Joan Baptista Figuerola (1785-1850) havia estat l'encarregat de gestionar la venda, però la documentació atesta que va ser Fortunat Feu, *vid.* BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; el cita correctament PARADELA 1928a, pp. 371-372

¹³⁰¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (27-VI-1827 a 05-VII-1827)

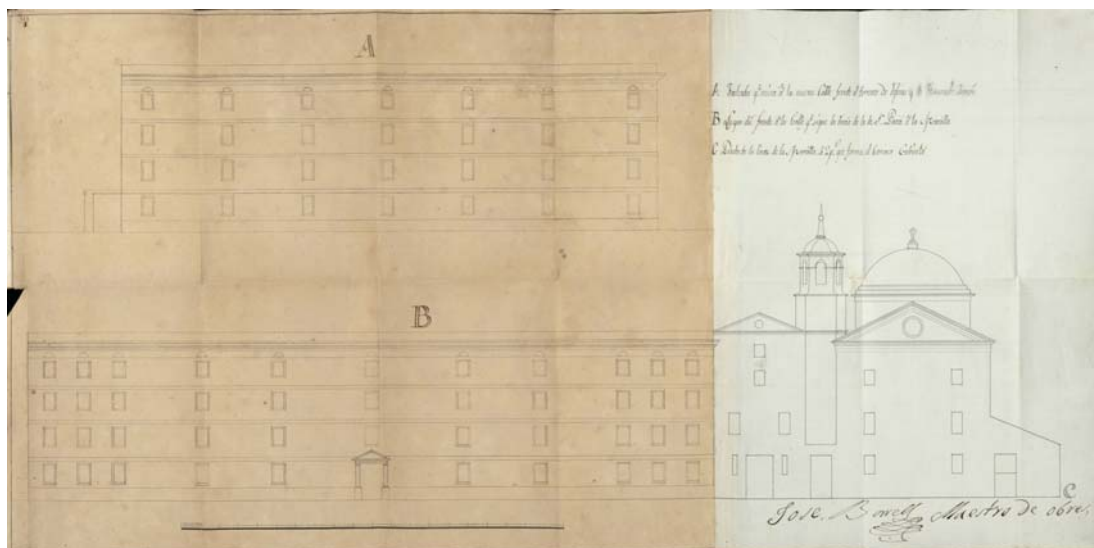
¹³⁰² PARADELA 1928a, p. 372

¹³⁰³ AMCM, Caja Barcelona 02, Documentos por orden cronológico, «Transcripció d'una carta de Luis López Ballesteros, del Ministeri d'Hisenda, al secretari del Despatx de Gràcia i Justícia, del 03-XII-1827», 20-VI-1828; PARADELA 1928a, p. 372; AHPB, Ignasi Llobet, 1257/1, f.109r (26-VII-1830)

disponibilitat d'erari, però sense postergació. Aquests diners serien destinats en meitats iguals a la construcció de la casa a Madrid i a Barcelona.¹³⁰⁴

Per tal d'aixecar la nova Casa de la Missió a Barcelona, la comunitat de paüls s'interessà l'agost de 1829 per un terreny que pertanyia al comerciant Francisco d'Assis Tomàs, situat entre l'hort d'Albert Esteve, el terraplè de la muralla de terra i els futurs carrers Lleialtat i Reina Amàlia, a prop del jardí botànic que emprava la Junta de Comerç per ensenyar botànica i agricultura.

El 12 d'agost de 1829 el superior Joan Vilera va enviar a l'Ajuntament de Barcelona el plànol que reproduïa dues de les façanes de la Casa de la Missió que els paüls volien construir entre el carrer Reina Amàlia i la muralla de terra, per tal que la comissió d'obreria considerés si es complien les lleis d'edificació. El dibuix (il. 238) fou realitzat per Josep Borrell, mestre de cases a Tarragona, però amb autorització del Consolat de Barcelona per exercir a la ciutat comtal,¹³⁰⁵ i el 18 d'agost Josep Mas i Vila aprovava el permís d'obra, ja que el gruix dels murs, els fonaments, la direcció de les aigües a les cobertes i altres detalls s'avenien amb el previngut en el pregó de 7 de maig de 1824.¹³⁰⁶

Il. 238. Josep Borrell, *Plànol de les dues façanes projectades per a la Casa de la Missió, al carrer Lleialtat i muralla de terra, 1829*. AHCB, Obreria, 1C-XIV-103, s.f.

¹³⁰⁴ AMCM, Caja Barcelona 02, Documentos por orden cronológico, «Carta de Luis López Ballesteros, del Ministerio d'Hisenda, al sacerdot Fortunat Feu, 20-VI-1828»; i «Real Cédula de Fernando VII para establecer una Casa de la Misión en Madrid», 06-VII-1828; citada per MESONERO ROMANOS 1831, p. 156; PARADELA 1928a, pp. 372-373

¹³⁰⁵ AHCB, Obreria, 1C.XIV-100 (16-I-1828 a 22-I-1828)

¹³⁰⁶ AHCB, Obreria, 1C-XIV-103, s.f. (12-VII-1829 a 19-X-1829)

El 13 d'octubre de 1829 els arquitectes Antoni Cellés, Pere Serra i Bosch i Francisco Vallés s'interessaren pel desenvolupament de l'obra de la nova Casa de la Missió i el 18 d'octubre el sacerdot Joan Vilera els va respondre que feia dies que havia enviat els plànols de la nova residència i església de la Missió a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando i que esperava la seva aprovació per poder emprendre la construcció.¹³⁰⁷ L'informe enviat per Vilera afirmava que el disseny del plànol, actualment desaparegut, va ser projectat per un membre de la comunitat versat en matèria de construcció. La sol·licitud va ser remesa a la comissió d'arquitectura de l'acadèmia el 25 de novembre de 1829¹³⁰⁸ i el 30 de desembre de 1829 la junta, en haver-se adonat de les nombroses incorreccions que presentava el disseny, l'advertí sobre la necessitat que els plànols fossin realitzats per un acadèmic de mèrit o mestre arquitecte.

Així doncs, el 28 de febrer de 1830, Joan Vilera va tornar a presentar els dissenys, aquest cop realitzats a Madrid per l'arquitecte acadèmic Lucio Olarrieta Girones (1794-1843) i pels quals se li van retribuir 144 lliures i 3 sous.¹³⁰⁹ Aquests foren aprovats per la comissió el 14 de març d'aquell any¹³¹⁰ i, en la correspondència vinculada al projecte, Olarrieta afirmava que només havia pogut fer canvis en el disseny de les façanes exteriors i la capella, però que els sacerdots li havien demanat conservar substancialment la disposició de la resta d'estances de la residència.

El 26 de juliol de 1830 les germanes Irene i Serafina Tomàs Nogués, filles del comerciant Francisco d'Assis Tomàs, van vendre als paüls el terreny situat entre els carrers Reina Amàlia i Llibertat, al costat de la muralla de terra, per un valor de 18.539 lliures barcelonines.¹³¹¹ El solar tenia 206.206 pams quadrats de superfície (il. 239).

Pel que fa al desenvolupament de la construcció, cal destacar que, mentre que el pagament per al bastiment de la casa de Madrid es va complir puntualment, el de Barcelona es retardava i el 13 de juny de 1832 el sacerdot Vilera advertia que encara se'ls devien 39.000 duros per emprendre les obres.¹³¹² Finalment, un dels sacerdots viatjà a Madrid per instar

---

¹³⁰⁷ PARADELA 1931a, pp. 220-221

¹³⁰⁸ ARABASF, Comisión de Arquitectura, Informes, Conventos, 1818-1861, Sig. 2-32-2, *Nueva Casa é Yglesia para la Congregación de la Misión en Barcelona*, 1829, s.f.

¹³⁰⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.p. (01-I-1831)

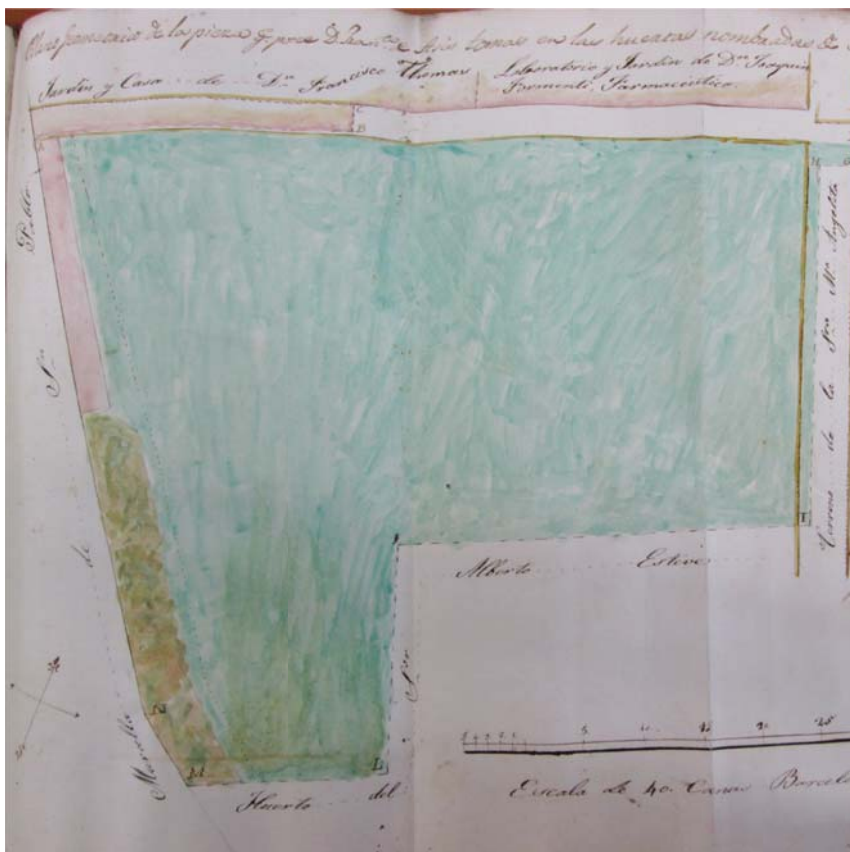
¹³¹⁰ ARABASF, Comisión de Arquitectura, Informes, Conventos, 1818-1861, Sig. 2-32-2, *Casa ó convento de padres de la Misión en Barcelona*, 1830, s.f.

¹³¹¹ AHPB, Ignasi Llobet, 1257/1, ff.109r-112v (26-VII-1830)

¹³¹² PARADELA 1931a, p. 229

el cobrament del que se'ls devia¹³¹³ i es va convenir que la Reial Hisenda pagués mil duros cada any a la comunitat fins a complir el valor estimat per la casa del carrer Tallers.¹³¹⁴

Entre el 26 de juliol de 1832 i el 17 de juliol de 1833 l'arquitecte Joan Josep Soler i Mestres (1797-1863) portà a terme la direcció de la construcció, seguint els plànols d'Olarrieta, però els terrenys previstos per a l'establiment van augmentar 66.362 pams quadrats, en adquirir una part dels solars de l'hortolà Albert Esteve, contigus als ja adquirits el 1830, i en obrir-se el carrer Reina Amàlia (il. 240).¹³¹⁵ Aprofitant l'avinentesa, els pares de la Missió volgueren fer petites modificacions al projecte, pel que Soler va elaborar una ampliació de l'edifici conventual, que va quedar aprovada per la Real Academia de San Fernando el 14 de setembre de 1832, tot i que desconeixem la localització dels plànols.¹³¹⁶

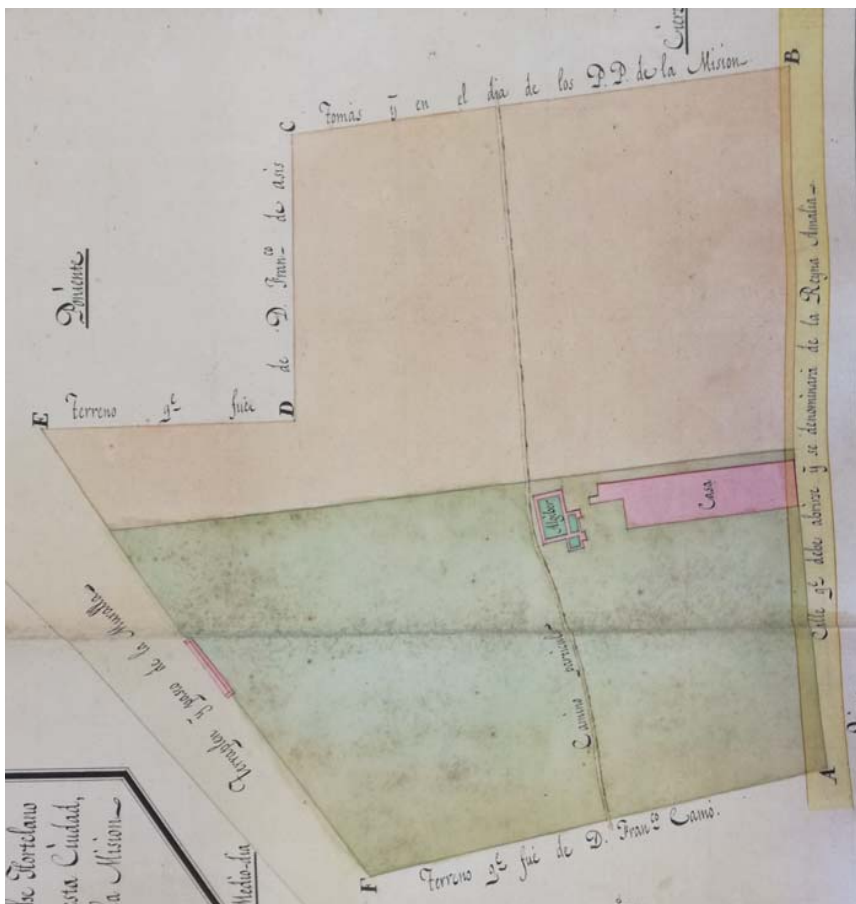
Il. 239. Primera porció de terreny adquirida per a construir la segona Casa de la Missió a Barcelona, 1829. AHPB, Ignasi Llobet, 1257/1, f.109r-112v

¹³¹³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s. f. (08-XII-1831)

¹³¹⁴ BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1234; PARADELA 1931b, p. 439

¹³¹⁵ AHPB, Ramon Sampons, 1249/7, ff. 344r-348v (17-VII-1833)

¹³¹⁶ ARABASF, Comisión de Arquitectura, Informes, Conventos, 1818-1861, Sig. 2-32-2, Casa ó convento de padres de la Misión en Barcelona, 1830, s.f.

Il. 240. Joan Soler i Mestres, *Plànol de la segona porció de terreny adquirida pels paüls per la seva nova casa (part taronja)*, 30-VII-1833. AHPB, Ramon Sanpons i Sarri, 1249/7, fol. 344v

El novembre de 1833 l'obra va quedar parcialment finalitzada, en haver aixecat la nau que limitava amb el carrer de Santa Eulàlia, després anomenat Lleialtat, pel que la comunitat que restava a Barcelona, formada per 24 sacerdots, 18 estudiants i 4 germans coadjutors, va realitzar el trasllat a la nova casa entre el 25 de novembre i el 7 de desembre, vigília de la festa de la Immaculada Concepció.¹³¹⁷

8.2.1. Consolidació d'un model: les cases de Madrid i Barcelona (1829-1831)

El paper de la Real Academia de San Fernando en la regulació de la pràctica arquitectònica en territori hispànic fou palpable en el cas de la Congregació de la Missió el 1829, amb la construcció de la segona casa dels paüls a Barcelona. La seva regularització implicà que l'arquitecte de mèrit Lucio Olarieta es convertís en l'autor de les traces per les cases que la comunitat feu construir a Barcelona i a Madrid entre el 1830 i el 1831.

¹³¹⁷ BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1234

Per al seu disseny és molt probable que Olarrieta tingués present les indicacions dels sacerdots sobre els usos i costums de la comunitat, així com el plànol que traçà un germà coadjutor aficionat per la casa de Barcelona el 1829 i que va ser rebutjat per la comissió d'arquitectura de l'Acadèmia després de la seva avaluació.

La nova Casa de la Missió a Barcelona es va començar a construir el 1832. El director de les obres fou Joan Josep Soler i Mestres, fill de Tomàs Soler i Ferrer, el qual havia aconseguit el títol d'agrimensor per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando el 5 de maig de 1835 i el d'arquitecte acadèmic el 1839. El seu contacte proper amb la comunitat també feu que el juliol de 1832 es modifiqués lleugerament el disseny de la casa i que fos aprovat per la comissió d'arquitectura de la Real Academia el setembre del mateix any.¹³¹⁸

De totes maneres, el 1835, quan es va suprimir la congregació i l'edifici va quedar en mans de l'Estat, aquest no s'havia acabat d'edificar. Tot i que no hem pogut localitzar els plànols dels arquitectes acadèmics, sembla que l'edifici havia de tenir quatre ales, de les quals només una es va arribar a projectar completament al carrer Lleialtat. Així doncs, el 1835 l'edifici tenia forma d'U, ja que les ales que donaven al carrer Reina Amàlia i al terraplè de la muralla de terra només havien començat a bastir-se i el costat de l'hort, a tocar de les propietats d'Albert Esteve, únicament presentava una petita tanca.

Es tractava d'un edifici de planta baixa i tres pisos i els paüls afirmaven que, en traçar-se els plànols, es va procurar disposar les estances de tal manera que l'edifici no fos fàcilment transformable en hospital, com els havia ocorregut amb el cas de la casa del carrer Tallers. Així doncs, tres parets mestres travessaven les seves ales, impossibilitant la formació de sales espaioses:

«No dejará igualmente V.A. de advertir una multitud impropia de paredes de ladrillo de llano, que á cortas eo irregulares distancias cruzan de la una a la otra pared de afuera; mas se han formado con el doble objeto de fortificar y ligar la obra y de colocar sobre ellas los maderos, á fin de impedir con esto que, derribando tabiques, resulten salas grandes, y nos viessemos otra vez en los mismos trabajos que con la casa antigua; y por la misma razón

---

¹³¹⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. («Joan Soler i Mestres, *Presupuesto o cálculo del coste que se considera tendrá la continuación de la obra en toda la extensión principiada para la nueva Casa de los PP. de la Misión, en el solo ramo de Albañilería, sin comprender las bóvedas, techos, ni demás obras interiores, 12-XI-1832*»)

se haran los corredores y aposentos más angostos de lo que parece requerir la naturaleza del establecimiento».¹³¹⁹

Aquesta estratègia es demostrà efectiva el 1834, quan l'epidèmia de còlera a Barcelona feu que els regidors de l'Ajuntament valoressin establir un hospital provisional de colèrics a la segona Casa de la Missió i que la proposta es desestimés amb motiu de l'estructura de l'edifici, emprant la caserna de Sant Agustí vell i el convent de Sant Francesc d'Assis per a tal fi.¹³²⁰

Si comparem els dibuixos de la primera Casa de la Missió al carrer Barquillo de Madrid (ils. 241-242) i les fotografies de la façana del carrer Lleialtat a la segona Casa de la Missió a Barcelona (ils. 243-245), podem observar que es mantingué la voluntat de projectar façanes sòbries i senzilles, amb tres pisos d'alçada en el cas de Madrid i quatre a Barcelona. Els murs eren de maçoneria i de maó pla¹³²¹ i tenien nombroses obertures corresponents a les finestres austeres que, situades de forma simètrica, il·luminarien les cambres dels exercitants, ordenants i membres de la comunitat. Es mantenia, tanmateix, la cornisa al capdamunt de les façanes i la teulada a dues aigües coberta amb teules àrabs.

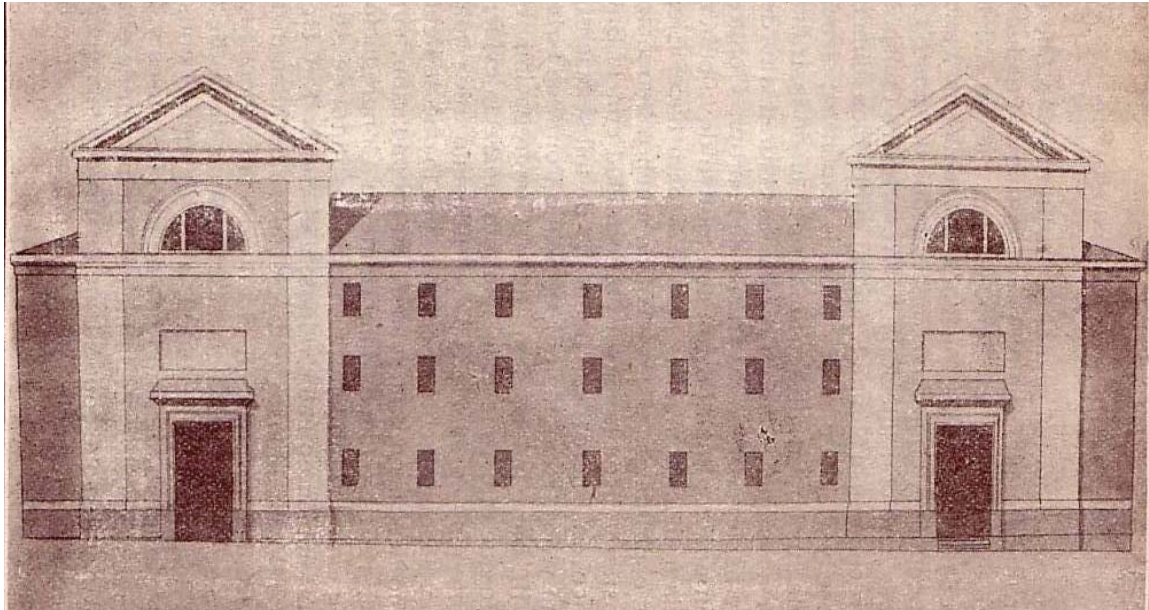
En el cas de Madrid, el fet que a banda i banda de la fatxada principal sobresurtin dues torres recorda altres exemples de l'arquitectura del segle XVII a la ciutat, com la façana de la presó de la cort (1629-1634), i la resolució d'aquests cossos rectangulars, amb pilastres gegants als costats, cornisa o imposta que separava l'alçada del cos en dos i un frontó triangular al capdamunt també sembla evocar les façanes característiques dels carmelites descalços a partir de la construcció del temple de Sant Josep d'Àvila (1608) i empleades en obres madrilenyes com el convent de l'Encarnació (1611). Olarieta afegí també propostes personals, com les finestres semicirculars amb tres vans i les portes amb llindes planes i una cornisa amb volada al damunt. Les fotografies de l'edifici a Barcelona mostren que Olarieta també degué aplicar la solució de les finestres semicirculars en alguns punts de l'edifici, sobretot els que corresponien al cos de l'església (il. 244).

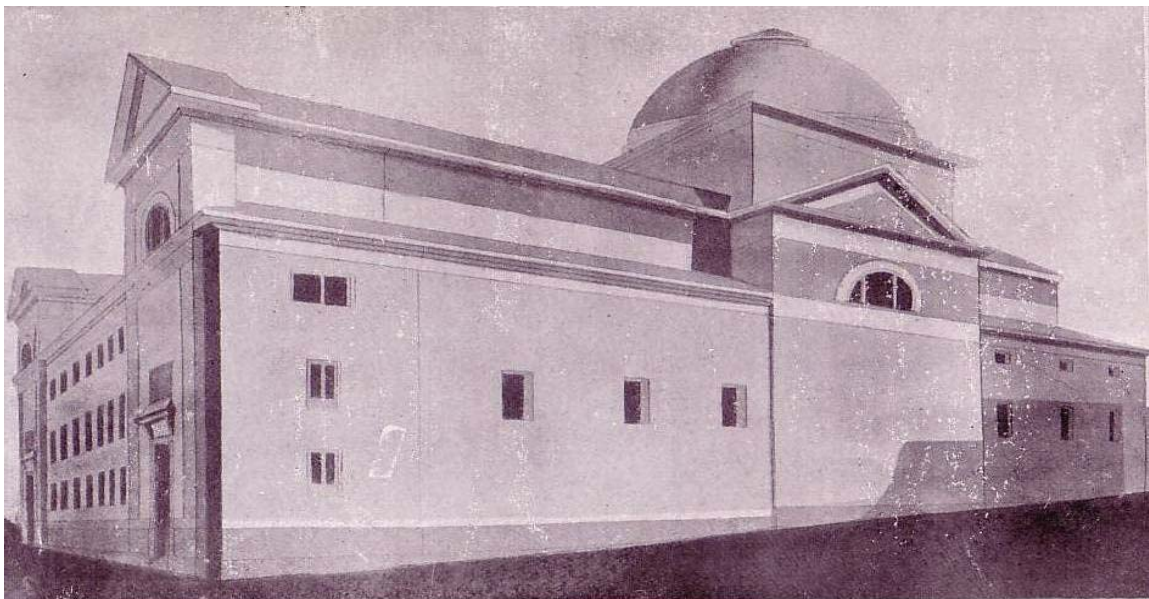
¹³¹⁹ ARABASF, Comisión de arquitectura (1818-1861), sig. 2-32-2, *Casa é iglesia para la Congregación de la Misión en Barcelona*, 1829, s.f.

¹³²⁰ AHCB, *Acords*, vol. 1D.I-134, ff. 352v, 387r, 413v, 415v, 448r, 457v; *Successos de Barcelona* 1981, p. 147. També ho testimoniava el 1881 el sacerdot Isidre Marsal Nuri (1812-1887), citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1234; PARADELA 1931b, p. 439

¹³²¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. («Joan Soler i Mestres, *Presupuesto...*, 12-XI-1832»)

II. 241. Lucio de Olarieta, *Casa de los PP. Paúles en Madrid, fachada de la calle del Barquillo*, 1830. Publicat a: PARADELA 1928a, p. 375

II. 242. Lucio de Olarieta, *Vista de perspectiva de la casa de los PP. Paúles en la calle del Barquillo*, 1830. Publicat a: PARADELA 1928a, p. 382

II. 243. Carlos Pérez de Rozas, *Presó de dones*, cantonada entre la Ronda Sant Pau i el carrer Lleialtat, 05-III-1986. AFB, bcn005506

II. 244. Fotògrafs Brangulí, *Presó de dones*, des del carrer Lleialtat, 1915-1925. ANC, ANC1-42-N-5170

II. 245. Fotògrafs Brangulí, *Presó de dones, vista del pati de micos i del pati de la Gardunya*, 1915-1925. ANC, ANC1-42-N-5176

II. 246. Fotògrafs Brangulí, *Porta principal de la presó de dones, al carrer Lleialtat núm. 3*, 1915-1925.
ANC, ANC1-42-N-5169

La porta principal del cenobi es trobava al carrer de la Lleialtat (il. 246) i també va abandonar la tipologia amb frontó que els paüls empraren a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu i que havien previst al dibuix de 1829, per implementar una llinda plana, com a la casa madrilenya.

Pel que fa al temple, es pot observar que, de la mateixa manera que en les esglésies de la Missió projectades a Barcelona, Mallorca i Reus al segle XVIII, ni a Madrid ni a la segona casa a Barcelona disposava d'un accés directe des del carrer i externament només es distingia per la presència de la cúpula.

En el cas de Barcelona es pot observar que el projecte de 1829 pretenia implantar el model de la primera Casa de la Missió, amb una cúpula aixecada damunt d'un tambor cilíndric, amb anells a la base de la mitja taronja (il. 240). Malgrat això, el resultat final mostra una cúpula oculta en una estructura cúbica i una coberta de quatre vessants, recoberta de teules àrabs, la qual donava un aspecte molt més compacte a l'edifici (il. 243). Tot i que el 1835 l'església ja tenia teulada, desconeixem si l'aspecte exterior fou fruit de la voluntat de finalitzar la coberta de la forma més ràpida i senzilla possible entre el 1836 i el 1838. En el cas de Madrid el tambor es traduïa en una estructura cúbica, si bé era cobert amb una mitja taronja.

El dibuix de la casa de Barcelona el 1829 també mostrava la voluntat dels paüls d'aixecar un campanar amb tres cossos d'alçada al costat de l'església, aspecte que no va aportar Olarrieta al projecte de la casa de Madrid. Estava format per una base alta i quadrada que donava pas a un primer pis hexagonal o octogonal i un darrer pis amb amplada menor i 6 o 8 obertures, cobert amb una cúpula amb una agulla o llanterna al capdamunt. Aquest element resultava similar a altres torres projectades a Catalunya durant el segle XVII, com el campanar de l'església de Santa Eulàlia d'Esparraguera (1612-1630) o el campanar de l'església de Sant Antoni Abat a Vilanova i la Geltrú (1670), realitzat per fra Josep de la Concepció; i s'allunyava de l'aspecte sobri i senzill quant a ornaments que oferia la torre-campanar projectada a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.

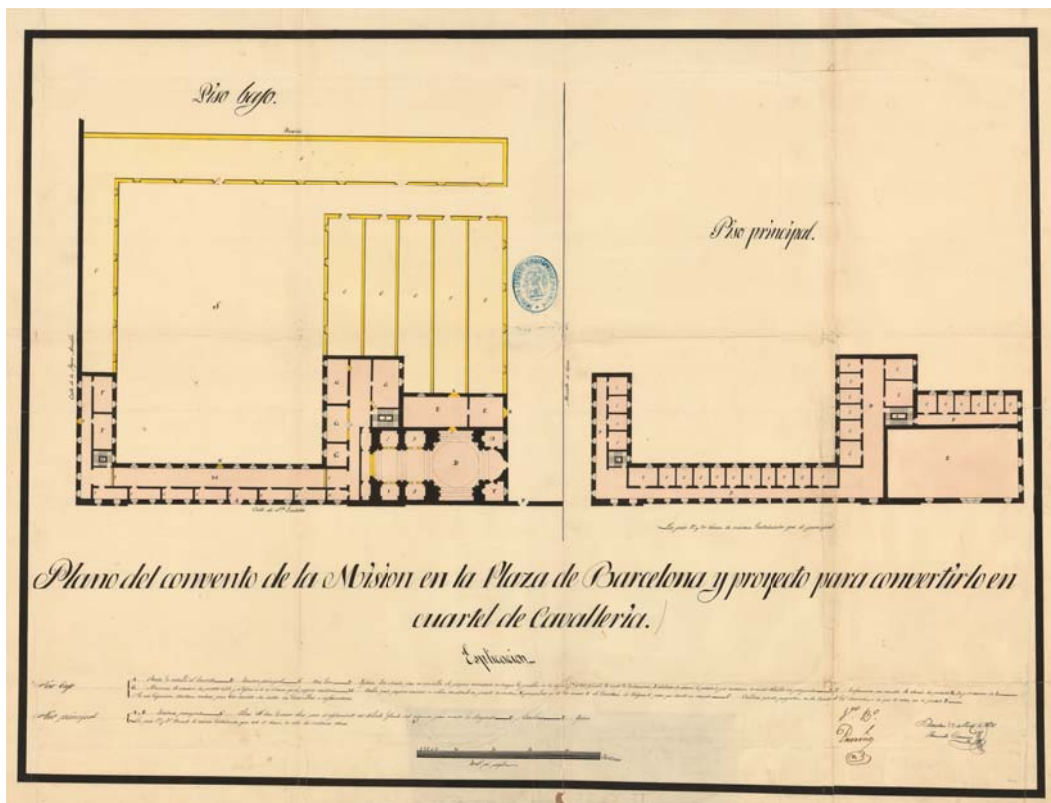
Pel que fa a l'interior, els plànols demostren que se seguí la disposició habitual a les residències de paüls, amb el corredor principal immediat a l'entrada i les estances disposades al voltant del mateix. Com en el cas de la residència de Guissona, sembla que

es volia situar un pati rectangular al centre de la casa, de 46,4 x 25,9 metres, envoltat per les quatre ales de l'edifici.

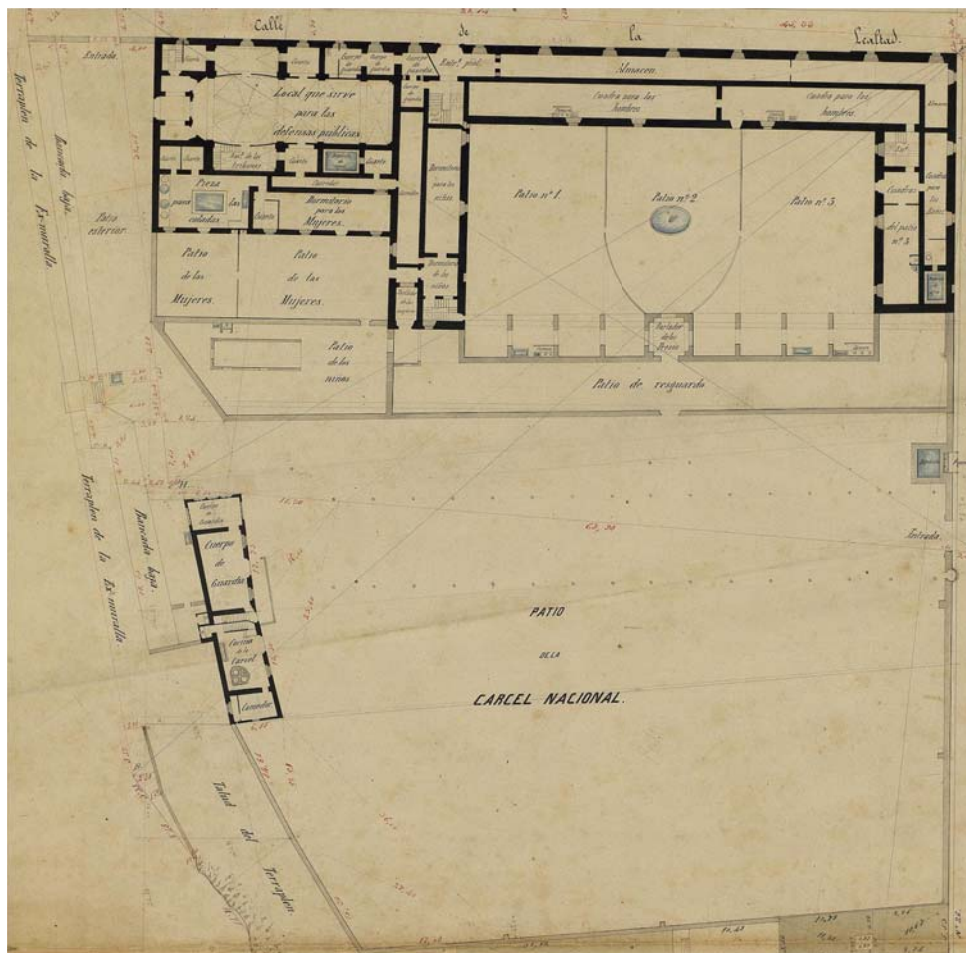
Les fotografies de què disposem només permeten observar que els corredors estaven coberts amb una volta de canó amb llunetes, dividida per arcs transversals de mig punt acabats en mènsules ornamentals que sobresortien lleugerament dels murs (il. 249). L'escala principal de la residència es trobava al costat del temple i n'hi havia una secundària o de servei a l'ala que donava al carrer Reina Amàlia. Els plànols i la construcció es van realitzar entre el 1832 i el 1835, pel que la planta de l'edifici no mostra el decalatge entre les diferents etapes de construcció que, en canvi, són evidents a la primera Casa de la Missió del carrer Tallers.

Un canvi rellevant respecte la planta de la primera casa dels paüls el conforma la disposició de l'església, ja que es trobava a la cantonada de la residència que hi havia entre el carrer Lleialtat i el terraplè de la muralla, i no enmig del pati. De totes maneres, la situació del temple sí que esdevenia una disposició habitual si tenim en compte que la primera església del carrer Tallers, present entre el 1705 i el 1746, no oferia un accés directe des del carrer però un dels seus murs sí que afrontava la via de Tallers. Si observem la planta i les descripcions succintes de l'església als plànols de 1836 (il. 247) i 1858 (il. 248), es feia constar que el temple dels paüls estava cobert, malgrat que l'obra no havia estat conclosa i resulta evident que la planta seguia el model de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, amb una nau que mesurava 22,9 metres de llarg i 7,4 d'ample, dues capelles per costat de 3,3 metres de profunditat, separades per contraforts, i un presbiteri que ocupava la meitat de l'església. Igual que en cas de l'església de Palma de Mallorca i de Reus, el temple tenia una avantsala per la qual s'accedia a l'interior de l'església i que la comunicava amb el corredor principal de l'edifici.

Barraquer afirmà que als paraments interns hi havia pilars adossats als contraforts, en els quals es recolzava la cornisa. La coberta de la nau era una volta de canó amb llunetes, que estava dividida en tres compartiments per arcs transversals. Aquesta mateixa coberta es trobava en els braços laterals del creuer. Així mateix, cal destacar que els braços no sobresortien de l'ample de la nau i que el creuer estava rematat amb una cúpula amb arcs en sentit radial que confluïen al centre. Des del braç esquerre del creuer hi havia una porta que conduïa a la sagristia i a la capella dels eclesiàstics, projectades a imatge de les del primer conjunt de Tallers.

II. 247. Fernando Camino, *Plano del convento de la Misión en la plaza de Barcelona y proyecto para convertirlo en cuartel de Cavalleria*, 28-VII-1836. AGMM, Cartoteca, B-06/17

II. 248. Miquel Garriga i Roca, *Presó Nacional*, 1858. AHCB, Quarterons Garriga i Roca, núm. 104, cota 9.4 - C10 / 104

II. 249. Pérez de Rozas, *Corredor de la presó*, 21-VIII-1936. AFB, bcn006046

II. 250. Frederic Ballell Maymí, *Entrega de premis a la capella de la presó de dones*, 1915. AFB, AFB3-117, Editorial López, sig, 3-A-1-1-S0-10-111

L'inventari sobre els bens custodiats a la sagristia i a l'església de la segona Casa de la Missió el 1835¹³²² desvela que els paüls arribaren a reunir tres calzes de plata, cinc de daurats, un de bronze i dos de fusta, amb les seves respectives bosses de tela i de cartó cobert de pell; un copó de plata, dues píxides d'argent, dues vinagreres de plata amb sotacopa, dues de cristall, un encenser de plata i un de platina, una palmatòria d'argent, cinc de llautó i quatre de llauna. També tenien una caixa per als olis de plata, i diverses d'estany, llauna i fusta per a les sagrades formes i cinc de cartó cobertes amb seda per al sagrari. També conservaven una campana gran, dues mitjanes i sis de petites.

Els quadres sobre llenç que van ser inventariats el 1835 foren un Sant Crist a la columna, un sant Francesc Xavier, una Verge de la Modèstia, una Verònica – suposem que es tractava de la que hi havia al cambril del primer temple –, un sant Vicenç de Paül, un Sant Josep, un sant Joan Nepomucè, i un quadre de paper – suposem que es referien a una estampa – de sant Vicenç de Paül. Pel que podem interpretar a partir d'aquesta esgarida referència, és que després dels nombrosos trasllats i d'haver dipositat les obres d'art i mobles a la Casa de Matamoros, els paüls pogueren situar els quadres que hi havia a les capelles de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu al conjunt de Reina Amàlia, tot i que no podem saber si els retaules i els altars que els ostentaven també hi foren traslladats. A més, i com comentàvem anteriorment, el retaule de Sant Vicenç de Paül que hi havia a l'església del carrer Tallers va ser adquirit per les monges de Valldonzella el 1828, pel que no va arribar mai a estar a la nova església dels paüls.¹³²³

Pel que fa al mobiliari, van portar-hi una còmoda o calaixera gran dividida en dues parts, dues calaixeres mitjanes i una petita. A més, també hi traslladaren tres escaparates per posar damunt de les consoles o calaixeres. Una d'elles era de fusta daurada i contenia la imatge del Nen Jesús i dos gerros amb flors petites; una altra era de noguera amb un sant Crist d'ivori, juntament amb les estàtues de Crist i Ponç Pilat de marbre i dos gerros de flors grans; i la tercera era de fusta coberta de noguer amb la imatge del Salvador amb un calze i una patena de llautó.

També hi instal·laren un armari de fusta i suposem que a la calaixera es van guardar les albes, amits, corporals, tovalles, lavabos, purificadors, roquets, sobrepellissos, tovalloles,

---

¹³²² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 295-299; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 595-596

¹³²³ PAULÍ MELÉNDEZ 1972, p. 99; ALBACETE – GÜELL 2013, p. 285

terns, casulles, capes, vels per cobrir els altars, vestits del copó, cíngols, bonets i els domassos que cobrien el banc dels celebrants, els que servien per a l'adoració de la creu i el que es feia servir per al calze del monument de Setmana Santa.

Per últim, anotaren la presència d'un pitxer de marbre adornat amb tres fonts o aixetes de bronze, tres piques de marbre per a l'aigua beneïda, vuit sotacopes d'estany i una safata amb una font d'estany.

Tot i que no apareix inventariat, el 13 de desembre de 1833 els paüls signaren un conveni amb Josep Pujol i Joan Planell perquè els lloguessin un orgue manual per a la Casa de la Missió i es comprometessin a mantenir-lo afinat.¹³²⁴

A banda, però, dels elements presents a la sagristia i l'església, no es va fer un llistat dels béns situats a la resta de la casa, tot i que, a partir dels quadres extrets de la casa i presents a l'edifici de Llotja el 1837, sabem que encara conservaven més peces artístiques, com els retrats de Francesc Senjust, Jeroni Enveja i Philippe-Emmanuel de Bette.

D'altra banda, mentre l'església es trobava en construcció, els paüls feren servir una capella de l'interior de la residència per a celebrar els seus oficis.¹³²⁵ Les descripcions sobre els fets que el juliol del 1835 visqueren els seminaristes, permeten concloure que la casa havia tingut dues capelles, una capella baixa, on hi havia el Santíssim Sagrament, i una capella en un pis superior, on la comunitat solia resar.¹³²⁶

El cenobi també disposava d'un hort molt ampli amb una sínia, rodejat per unes tanques no gaire altes. Els paüls també decidiren projectar-hi un habitacle perquè l'hortolà hi pogués residir.¹³²⁷

---

¹³²⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. («Conveni per llogar un orgue per la nova Casa de la Missió, 13-XII-1833»)

¹³²⁵ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 660; PARADELA 1931b, p. 444

¹³²⁶ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 660; PARADELA 1931b, p. 445

¹³²⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s. f. (01-I-1831)

8.3. Crema de convents i conseqüències envers el patrimoni dels paüls (1835-1836)

Tot i que la segona casa de la Missió encara estava en construcció el 1835 i feia poc menys de dos anys que la comunitat hi residia, l'incendi ocasionat amb les bullangues del 25 de juliol de 1835 a la ciutat els va impedir tornar mai més al cenobi.

Els acords de l'Ajuntament de Barcelona del vespre del 25 de juliol, després de l'incident a la plaça de toros del Torín, demostraven que el consistori coneixia els símptomes d'inquietud popular que s'estaven manifestant a la ciutat però, tot i els bans que ordenaven el retir dels habitants a les seves cases i prevenien de l'aplec de més de cinc persones als carrers, des de les cinc de la tarda els avalots ja provocaven l'incendi d'alguns convents. Segons el llibre d'acords, els algutzirs es trobaven distribuïts en diferents punts de la ciutat per observar els moviments i alertar a les autoritats si es produïa algun problema greu i hi havia forces de l'ordre a prop dels cenobis. D'altra banda, a la una de la matinada també s'havia donat avís als bombers perquè acudissin a les residències dels religiosos a apaivagar els incendis, però van tardar unes hores a personar-s'hi.¹³²⁸

L'atac a la Casa de la Missió començà a les 10 de la nit i perdurà fins a les 5 de la matinada de l'endemà. Es va cremar la porta principal de la casa i la porta de l'hort.¹³²⁹ Per tal de defensar-se, els sacerdots van disposar els maons de les obres del temple a l'entrada de la planta baixa, per tal d'evitar l'entrada dels revoltats, i en llençaren alguns més des de les finestres, a més de disparar dues escopetes que guardaven a la casa, amb les quals tractaren d'allunyar-los. A banda d'això, durant la nit tocaren les campanes de forma contínua per demanar auxili, sense èxit.¹³³⁰ Segons el padró municipal, hi havia 46 sacerdots de la Congregació de la Missió residint a la casa del carrer Reina Amàlia, un dels quals, el germà llec N. Campmol, va morir durant la nit dels avalots.¹³³¹

El costat de la casa que tocava la muralla corresponia a una part de l'hort i a un dels cossos de la residència que encara es trobava en construcció. Així doncs, la tanca del solar tenia poca alçada i aviat fou una zona assetjada.¹³³² Segons els testimonis que recollí Gaietà

---

¹³²⁸ AHCB, *Acords*, 1D.I-136, pp. 555-558 (25-VII-1835)

¹³²⁹ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, pp. 482, 509, 660

¹³³⁰ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 509; *Successos de Barcelona* 1981, p. 167

¹³³¹ ZARAGOZA PASCUAL 2007, p. 147

¹³³² BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 659

Barraquer, dos religiosos que llavors eren novicis i seminaristes de la Casa de la Missió, els amotinats eren dirigits per alguns paletes que treballaven a les obres de la casa.¹³³³

Al matí del dia 26, un conjunt de carabiners, sota les ordres del subaltern Antonio Perales, va arribar a la casa i va formar dues fileres a banda i banda de la porta principal, llavors calcinada. Quan la comunitat va sortir, varen ser escortats per ells fins al fort de les Drassanes.¹³³⁴ Barraquer confirmava que llavors el pare Fàbregas i un altre religiós van aprofitar per endur-se dos calzes sota el braç.¹³³⁵ Més tard, un grup de 50 homes de la milícia va accedir al Seminari i van ajudar a sortir a sis religiosos més que s'havien quedat a la casa per haver resultat ferits. També foren conduïts per la muralla de terra fins a les Drassanes¹³³⁶ i, després, 41 d'ells foren refugiats al fort de Montjuïc i els 4 restants a la Ciutadella.¹³³⁷

A les sis de la matinada del dia 26 de juliol el consistori tractà la demanda del general militar de Catalunya perquè es formés una comissió que recollís i fes inventari dels objectes valuosos en els convents evacuats, amb l'objectiu de salvar els béns més importants del saqueig i les flames. La comissió creada va estar formada pels consellers Ramon Roig Rey (1793-1861), Joaquim Espalter i Pere Oms.¹³³⁸

El dia 27 de juliol, tenint en compte el mal estat dels cenobis, sobretot el de Santa Caterina, Sant Agustí i Sant Josep, i per tal de salvaguardar els edificis i els seus objectes, es va formar una comissió composta pel mateix Ramon Roig, a més de Miquel Elias i Pau Mas, perquè es facilités la roba i els objectes personals als religiosos, així com per tapiar les portes i finestres de les seves residències, ja que la manca de cabals els impedia traslladar els béns a altres indrets.¹³³⁹ Gràcies a aquest fet, l'edifici dels paüls es va poder conservar en bon estat malgrat trobar-se encara en construcció. El governador civil interí, Josep Melcior Prat, també va sol·licitar que es recollissin i salvaguardessin els documents, llibres i altres béns dels convents, aspecte que dugué a terme la mateixa comissió, començant pel convent de Santa Caterina.¹³⁴⁰

---

¹³³³ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 660

¹³³⁴ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 510

¹³³⁵ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 661

¹³³⁶ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 662

¹³³⁷ ZARAGOZA PASCUAL 2007, p. 147

¹³³⁸ AHCB, Acords, 1D.I-136, p. 560 (26-VII-1835); BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 736; GARCIA SASTRE 1997, p. 217; VÉLEZ 2003, p. 13

¹³³⁹ AHCB, Acords, 1D.I-136, pp. 568-569 (27-VII-1835); p. 659 (25-VIII-1835)

¹³⁴⁰ AHCB, Acords, 1D.I-136, p. 571 (27-VII-1835)

El mateix 27 de juliol la comissió de Roig, Elias i Mas disposà que es nomenés un comitè especial per a cadascun dels convents, format per l'alcalde del barri on pertanyien els cenobis i tres veïns honorats. L'objectiu era prioritzar la salvaguarda de les biblioteques, arxius i objectes de belles arts per sobre de mobles, roba i altres objectes comuns.¹³⁴¹ La comissió del barri on es trobava la segona Casa de la Missió estava formada per l'alcalde Josep Llansà i els comissionats Jeroni Colom, Pere Viquer i Gaietà Casamitjana.

Aquell 27 de juliol a la tarda, Roig Rey manifestava que la labor dels comitès encarregats de salvar els béns dels religiosos estava donant pocs fruits perquè la gent els desobeïa i els insultava. A més, reconeixien que els habitants de Barcelona accedien lliurement als convents perquè els guàrdies no procuraven la seguretat deguda en el seu interior.¹³⁴²

Aquesta laxitud de les autoritats militars que denunciava el consistori va permetre que durant els dies 26 i 27 de juliol els ciutadans tinguessin ocasió d'accedir a la Casa de la Missió i localitzessin un amagatall, darrere d'un envà, on els paüls havien ocultat diners i objectes preciosos, com les flautes de l'orgue que encara no s'havia muntat a l'església¹³⁴³ per estar en construcció. El sacerdot Josep Puig afirmava que els varen robar 3.000 i escaig duros que la comunitat guardava com a pagament del Govern per l'edifici del carrer Tallers, a més d'extreure 40 coberts de plata destinats a l'ús dels exercitants, gerres d'oli i altres.¹³⁴⁴ També hi va haver gent que entrà per salvaguardar-los objectes litúrgics, com un sabater que va accedir a la sagristia i es va endur l'estoig on es guardava el millor calze de la comunitat, així com alguns coberts, els quals tornà als seminaristes quan es va refer la comunitat a finals del segle XIX.¹³⁴⁵

El 29 de juliol de 1835 l'Ajuntament va recórrer a la Junta de Comerç per crear una comissió de salvament del patrimoni artístic, formada per quatre professors de l'Escola de Nobles Arts, l'escultor Damià Campeny i els pintors Josep Arrau i Barba, Vicenç Rodes i Francesc Rodríguez Pumat. Les comissions de barri van ser advertides que havien de permetre als professors extreure dels locals els objectes de pintura, escultura i altres belles arts per posar-los en dipòsit a la Reial Casa Llotja, efectuant un inventari.¹³⁴⁶ Davant de la manca

---

¹³⁴¹ AMCB, A-183, Comissió de governació, exp. A-129, «Mesures per a salvar els edificis, efectes i cabdals dels convents», 1835-1839, s.f. (*Comisión establecida para salvar los edificios y efectos de los conventos, 27-VII-1835*)

¹³⁴² AHCB, Acords, 1D.I-136, p. 574 (27-VII-1835)

¹³⁴³ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 735; PARADELA 1931b, p. 441

¹³⁴⁴ Paradela 1931, p. 448; BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 662

¹³⁴⁵ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, p. 736

¹³⁴⁶ AMCB, A-183, exp. A-129, s.f. (29-VII-1835)

d'espai per continuar la labor docent, la Junta de Comerç també acordà el 24 d'agost de 1835 sol·licitar el convent de Sant Sebastià com a dipòsit, edifici que se'ls acabà cedint.¹³⁴⁷

El 3 d'agost de 1835 el marquès de Lló, regidor de l'Ajuntament, informava el consistori que havia accedit a la Casa de la Missió acompanyat del vicari de la parròquia del Pi i que, a partir d'una clau que li havia facilitat el governador a les Drassanes, havien accedit a una estança de la residència on es guardaven objectes de plata. Així doncs, va donar al vicari del Pi una cistella amb diverses peces d'argent, entre les quals hi havia globus, calzes, una custòdia, coberts i quatre crucifixos d'ivori grans i un de petit. A la comptadoria va remetre tres sacs grans i un de petit plens de manuscrits interessants, com escriptures, rebuts, comptes, manuals, un val reial de 150 pesos i alguns papers de deutes, amb interessos i sense. Va fer paredar a un mestre d'obres les finestres que acaraven l'hort i totes les portes exteriors del convent, deixant l'hort i la sinya a disposició i direcció de l'hortolà, el qual es va oferir a refer les portes de l'hort que havien estat cremades durant l'incendi.¹³⁴⁸

Des del Fort de Montjuïc, el superior Joan Vilera i el vicesuperior Aleix Daviu van signar el 29 i el 30 de juliol diversos certificats perquè les persones comissionades per ells recollissin els béns que els pertanyien. Així doncs, van cedir a l'hortolà Andrés Giralt els mobles i efectes de la caseta on vivien els mossos, així com els animals que s'utilitzaven per llaurar l'hort; i també van confirmar que tots els instruments i utensilis que els obrers estaven emprant per construir l'església quan es va produir l'incendi pertanyien als mateixos paletes, així com el mosso fuster i l'escultor també eren amos dels instruments respectius dels seus treballs.¹³⁴⁹ El 16 d'agost el procurador dels paüls, Joan Baptista Figuerola, també demanà a l'alcalde que tots els béns que els pertanyien, en ser religiosos seculars i no estar subjectes a les ordres emeses per al clergat regular, fossin entregats al seu apoderat, Josep Bover de Lacomba.¹³⁵⁰

Durant la primera quinzena d'agost els paüls pogueren sortir dels forts i la majoria es traslladaren a viure a les cases de la Missió del sud de França.¹³⁵¹

---

¹³⁴⁷ GARCIA SASTRE 1997, p. 218

¹³⁴⁸ AMCB, A-183, exp. A-129, s.f. (03-VIII-1835); citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 594-595; PARADELA 1931b, pp. 247-248

¹³⁴⁹ AMCB, A-183, exp. A-129, s.f. (certificacions de Joan Vilera i Aleix Daviu, 29 i 30-VII-1835); citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 596

¹³⁵⁰ AMCB, A-183, exp. A-129, s.f. (16-VIII-1835); citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 597; PARADELA 1931b, pp. 248-250

¹³⁵¹ BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 590-591. El dia 15 d'octubre acabaren de marxar tots els frares de Montjuïc i Ciutadella, *Successos de Barcelona* 1981, p. 174

El 17 d'agost de 1835 l'alcalde del barri de Gràcia comunicava al consistori que l'accés de la gent a l'interior dels convents de Jesús i dels josepets era continu i que desapareixien els seus béns, pel que el consistori sol·licità que la comissió que s'ocupava dels efectes dels convents desocupats havia de realitzar un inventari com a mesura necessària i indispensable per controlar les desaparicions de les propietats vinculades als dos cenobis.¹³⁵² El dia 20 d'agost el governador civil interí va demanar al consistori que nomenés un subjecte per a cada convent amb la intenció d'inventariar les existències i es va notificar a Roig Rey perquè l'empresa es dugués a terme.¹³⁵³

El 21 d'agost de 1835 l'Ajuntament i el governador civil interí, Josep Melcior Prat, van demanar, a través d'una minuta a la reina, que a partir dels llibres i manuscrits dels convents desocupats es formés una biblioteca pública a la ciutat i que se cedís el convent dels caputxins de Santa Madrona per a poder-la establir, a més de disposar d'altres edificis religiosos útils per a nous establiments que els poguessin ser necessaris.¹³⁵⁴ El 24 d'agost el governador civil va nomenar una comissió formada per cinc membres¹³⁵⁵ per encarregar-se de recollir els manuscrits i llibres dels convents suprimits, així com les pintures, escultures i objectes que s'haguessin de conservar pel seu valor, els quals van ser portats primer al convent de Santa Madrona i poc després al convent suprimit de Sant Joan de Jerusalem,¹³⁵⁶ on romandrien durant 45 anys. En els inventaris efectuats per aquesta comissió es va fer constar que la biblioteca dels paüls disposava de 6.928 volums.¹³⁵⁷

L'11 d'agost de 1835 una reial ordre va ser expedida pel Ministeri d'Hisenda i comunicada pel director general de rendes i arbitris d'amortització a l'intendent de província de Catalunya, advertint que la comissió d'amortització i l'intendent s'havien de fer càrrec dels convents i monestirs abandonats o tancats, i dels seus béns, rendes i altres efectes, rebent els inventaris que havien fet les comissions per a la salvaguarda dels béns dels convents organitzades per l'Ajuntament fins llavors.¹³⁵⁸

---

¹³⁵² AHCB, Acords, 1D.I-136, p. 621 (17-VIII-1835)

¹³⁵³ AHCB, Acords, 1D.I-136, pp. 638-639 (20-VIII-1835)

¹³⁵⁴ AHCB, Acords, 1D.I-136, pp. 646-647

¹³⁵⁵ La comissió estava formada per Joan Agell, Josep Arnau, Josep Antoni Llobet, Antoni Monmany i Andrés Pi i Arimón, *vid.* PI I ARIMÓN 1854, vol. II, p. 1105

¹³⁵⁶ PI I ARIMÓN 1854, vol. II, pp. 214-215; CASANOVAS MIRÓ 2009, p. 22

¹³⁵⁷ BRUB, ms. 1522, «Borrador del ynventario de los libros y demás recojido de los conventos de la provincia de Barcelona, después de su supresión en 1835», 1835; PI I ARIMÓN 1854, vol. II, p. 215

¹³⁵⁸ AHCB, Acords, 1D.I-136, pp. 664-665

Arran d'aquest fet, el *Diario de Barcelona* del 17 i el 24 de setembre de 1835 s'anunciava que el 20 i el 26 de setembre, respectivament, se celebraria l'arrendament en pública subhasta dels horts de la Casa de la Missió, Sant Francesc d'Assís, Carme, Sant Pau i caputxins;¹³⁵⁹ i el 28 d'octubre del mateix any la Comissió especial d'administració i recaptació de rendes dels cenobis anunciava la venda el mateix 28 d'octubre dels mobles i objectes de Sant Gaietà i de la Casa de la Missió, la qual prosseguí el 5 de novembre.¹³⁶⁰

El 19 de març de 1836 un Reial Decret va manar que es procedís a la venda dels béns confiscats, a excepció d'aquells que el govern destinés a serveis públics. Entre els anys 1840 i 1845 es vengueren les propietats dels paüls a Barcelona, Sarrià, Creu Coberta, Hospitalet i Sant Martí de Provençals.¹³⁶¹

El 19 de gener de 1837 Josep Arrau i Vicente Rodés varen elaborar l'informe *Estado que manifiesta la clasificación de las pinturas recogidas de los conventos suprimidos de esta Provincia que se hallan depositados en S. Juan y en la casa Lonja, hecha por los infrascritos en desempeño de la comisión que se les confirió del Sr. Jefe Político en 5 de este mes*.¹³⁶²

Tot i que el document només indica el possible autor de l'obra, el títol, la mida aproximada i la qualitat de la pintura, ens permet constatar que el gener de 1837 ja havien ingressat a la Llotja i a la parròquia de sant Joan des del cenobi dels paüls els retrats de Francesc Senjust i de Pagès, d'escola catalana, de mig cos i de qualitat regular; de Jeroni Enveja, d'escola catalana, mig cos i qualitat inferior; de Philippe-Emmanuel de Bette, que consideraren d'escola flamenca moderna, de mig cos i qualitat regular;¹³⁶³ a més del retrat del bisbe Bernardo Ximenez de Cascante, d'escola espanyola, mig cos i qualitat inferior; el de Climent XI, d'autor desconegut, mig cos i qualitat molt dolenta; i un quadre petit de Sant Vicenç de Paül, d'autor desconegut i qualitat regular. Hi ha altres quadres que, per la seva temàtica, podrien provenir de la Casa de la Missió, si bé també seria possible que vinguessin d'altres cenobis, com és el cas del quadre de Sant Joan Nepomucè, d'escola catalana, amb figures de mida natural i de qualitat regular, que com bé desenvolupem a

---

¹³⁵⁹ *Diario de Barcelona*, núm. 260 (17-IX-1835), p. 2093; *Diario de Barcelona*, núm. 267 (24-IX-1835), p. 2150; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 597

¹³⁶⁰ *Diario de Barcelona*, núm. 301 (28-X-1835), p. 2432; i *Diario de Barcelona*, núm. 309 (05-XI-1835), p. 2495; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 597-598

¹³⁶¹ BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 600-601

¹³⁶² L'existència de l'informe ja era citada per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 443. Es conserva una còpia certificada per Pedro de Bardagí del document original, realitzada el 10 de juliol de 1846 i conservada en una col·lecció particular de Barcelona. La reproducció del document ha estat facilitada per Francesc Fontbona, a través de la RACBASJ.

¹³⁶³ FONTBONA – DURÀ 1999, vol. 1, pp. 92 i 104

l'annex del catàleg, considerem que probablement provenia de l'església de la Bonanova.¹³⁶⁴

També sabem que un quadre de relíquies de sants que els pertanyia va acabar a l'hospital de la Santa Creu, tot i que a principis del segle XX va ser recuperat pels paüls.¹³⁶⁵ Pel que fa als objectes dipositats al Pi, aquests foren distribuïts a diverses esglésies, com la de Sant Agustí, Santa Mònica i Sant Miquel del Port i a finals del segle XIX només varen poder recuperar un sobrepellís i la casulla brodada per Francesc Senjust.¹³⁶⁶

---

¹³⁶⁴ *Vid.* annex 12.3, pp. 709-714

¹³⁶⁵ BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 598

¹³⁶⁶ BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 598

8.4. Esdevenir de la segona Casa de la Missió

L'any 1835 la presó comuna o reial de Barcelona, instaurada a la plaça de l'Àngel des del segle XIV, amenaçava ruïna, ja que en alguns punts de l'edifici la pluja havia consumit l'estructura de fusta i provocava l'aparició d'humitats a les cel·les. A més, la quantitat de presos superava les capacitats de l'edifici, afavorint el risc de fugida i de contagi. Davant d'aquesta situació, el 21 de juny de 1835 el Marquès de Llo, com a regidor de l'Ajuntament, va proposar l'ús d'un convent desocupat per a construir un projecte de presó panòptica elaborat per l'arquitecte municipal, Josep Mas i Vila (1779-1855). El 12 d'octubre l'alcalde de presons, Josep Jover Robinat, va exposar al governador civil que la Casa de la Missió del carrer Reina Amàlia, amb motiu de la salubritat, capacitat i seguretat de què gaudia, a més de disposar d'un terreny encara per construir i estar a un extrem de la ciutat, era l'espai més idoni per establir un presidi públic i calia que es fessin les gestions necessàries per iniciar l'assentament.¹³⁶⁷

El 5 de maig de 1836 l'arquitecte Mas i Vila va fer un estudi del cost que suposaria la translació dels presos i l'adaptació del conjunt dels paüls a les condicions de solidesa, seguretat, salubritat i netedat que requeria un establiment d'aquest tipus, resultant els càlculs en 122.000 rals de billó, sense comptar amb la quantitat necessària per a construir un edifici nou al terreny que ocupava l'hort, que estaria al voltant d'1.010.000 rals de billó; i el 7 de maig el consistori va redactar una minuta dirigida a la reina Isabel II per manifestar el mal estat de les presons de la ciutat i la voluntat de traslladar-les al cenobi del Seminari nou, satisfent la suma que importava l'adaptació de l'edifici a partir de la subhasta pública de l'antic edifici, que tenia un valor de 400.000 rals de billó.¹³⁶⁸ El govern accedí a la seva petició amb una Reial Ordre datada del 20 de juny de 1836, la qual fou notificada pel governador civil a l'Ajuntament el 7 de juliol de 1836.¹³⁶⁹

Les condicions que l'Estat posava per a la cessió de l'edifici obligaven a l'Ajuntament a pagar un cànon a la Reial Caixa d'Amortització, fet que va fer aturar les gestions, perquè alguns regidors, com Antonio Xuriquer, veien els termes de la concessió molt comprometedors.¹³⁷⁰ Això podria explicar perquè el 28 de juliol de 1836 el cos d'enginyers

¹³⁶⁷ AMCB, A183, Comissió de governació, exp. A-101/2, «Expedient de trasllat de la presó», 1791-1843, s.f.

¹³⁶⁸ AHCB, Acords, 1D.I-137, ff. 185v-186r (07-V-1836), citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 592; AMCB, A183, A-101/2, s.f. (borradors de l'informe de Josep Mas i Vila i de la minuta de l'Ajuntament a la reina)

¹³⁶⁹ AHCB, Acords, 1D.I-138, f. 57v (14-VII-1836), citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 592

¹³⁷⁰ AHCB, Acords, 1D.I-138, f. 57v (14-VII-1836) i 84v (05-VIII-1836), citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 592-593

militars estudiava convertir l'edifici dels paüls en una caserna de cavalleria (il. 11), tot i que l'obra no tirà endavant.

En el plànol del projecte de caserna del 1836 es feia constar que l'església esdevindria el cos de guàrdia i que a les capelles que flanquejaven la nau es farien portes i es convertirien en calabossos, mentre que a les que es trobaven al costat de l'altar major es disposaria la cambra de l'oficial de guàrdia i la cambra de declaracions. Pel que fa a la sagristia i a la capella dels eclesiàstics, es volia tancar la porta que les comunicava amb el temple i convertir les estances en una infermeria per a cavalls. D'altra banda, a l'hort hi havia l'espai suficient per aixecar quadres per a 600 cavalls.

No fou fins al 22 de juliol de 1837 quan el governador civil José María Puig escrigué a l'Ajuntament perquè repreguessin els tràmits per a l'habilitació de l'edifici com a presó.¹³⁷¹ El cenobi fou taxat pels arquitectes Josep Mas i Vila i Francisco Vallés el 7 de febrer de 1838. Consideraren que es tractava d'un edifici construït recentment, pel que la seguretat de l'obra era indubtable, tot i la presència d'alguns desperfectes, i tenia capacitat per a 300 presos, a diferència dels 200 que eren capaces d'assumir les presons que llavors existien a la ciutat. El conjunt estava compost per una residència cenobial, una església a mig construir, un hort amb una sínia i uns coberts, i fou valorada en 625.000 rals de billó.¹³⁷² El 22 d'abril l'intendent entregà l'edifici i l'hort a l'Ajuntament i el maig de 1838 les obres d'adaptació van començar, fabricant la tanca que havia d'envoltar els terrenys de l'edifici, els envans per a la divisió dels presos per sexe, edat i circumstàncies socials, les canonades per a la conducció d'aigua a tot l'edifici i el trasllat de les reixes i les portes que existien a l'antiga presó.

Les obres d'habilitació, dirigides pels regidors Joan Agell i Jaume Codina, finalitzaren el 22 de maig de 1839 i entre el 26 i el 27 de maig s'hi varen traslladar els presos.¹³⁷³ L'edifici, conegut com a «cárcel nacional», «cárcel pública» i a partir del 1853 també «casa municipal de correcció»,¹³⁷⁴ estava regentat per la *Junta auxiliar de cárceles de Barcelona* i era

---

¹³⁷¹ AMCB, A183, A-101/2, s.f. (carta de José María Puig al consistori el 22-VII-1837 i resposta de l'Ajuntament de Barcelona el 16-IX-1837)

¹³⁷² AMCB, A183, A-101/2, s.f. (relació de Josep Mas i Vila i Francisco Vallés, 07-II-1838); citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 594

¹³⁷³ CORTADA I SALA, Joan (Aben-Abulema), «La cárcel nueva», *Diario de Barcelona*, núm. 149, 29-V-1839, pp. 2248-2249; «Sobre la mejora del sistema carcelario correccional y penal de España», *El constitucional*, 27-II-1840, p. 3; ABADAL I SOLER 1857, p. 445

¹³⁷⁴ AMCB, A183, Comissió de governació, exp. A-2837, 1853 (*Tancar la casa de correcció del convent de Vallonzella i traslladar els acollits a les presons nacionals*, 12-VIII-1853 a 30-XI-1853)

destinat a recloure tant a homes com a dones. Hi havia dos departaments, un per a cada sexe, i tenia una capacitat exacta de 287 presos.¹³⁷⁵ El departament dels homes estava dividit en sis seccions, segons si els presos havien estat acusats per delictes lleus, greus o polítics, a més de les zones per a presos incomunicats, joves menors de 18 anys i presos distingits. El de dones tenia tres seccions, un per a adultes, un altre per a menors de 15 anys i un tercer per a preses distingides.¹³⁷⁶

Pel que fa a la disposició de les sales, a la planta baixa s'havia habilitat un pati interior amb una font al centre perquè els presos es netegessin al matí i un pòrtic al costat per a treballar i resguardar-se del sol i la pluja (il. 248). A ponent hi havia el departament de dones, amb un safareig i calderes amb fogons per fer les bugades, així com un bany per als presos. Als baixos, en l'espai ocupat pel temple, s'hi va situar la sala del tribunal, que servia per rebre declaracions i altres actes. També s'hi van instal·lar locutoris per parlar amb parents.

En el primer pis hi havia les estances de presos de preferència, la cambra de l'alcaid o governador, del capellà i del practicant, la sala de recepció i les oficines. En aquesta planta també hi havia una capella, coneguda com la capella de ferro o la capella gòtica, perquè segons les descripcions el seu estil era gòtic i tenia vidres pintats. Es trobava aïllada en una terrassa del primer pis, a un costat del pati major, perquè els presos poguessin celebrar la missa o la poguessin veure des dels dormitoris.¹³⁷⁷

Al segon pis hi havia la infermeria d'homes i la de dones, les cel·les i els magatzems. Cada cel·la disposava d'un lloc comú o vàter i una font d'aigua. Al tercer pis hi havia el departament de presos incomunicats i la capella per a l'ajusticiament dels reus.¹³⁷⁸ El *Diario de Barcelona* atestava que s'havien construït dues capelles pels condemnats a mort.¹³⁷⁹ D'aquestes només hi ha constància gràfica d'una capella de reus, la qual estava situada al tercer pis i era la que es feia servir per allotjar als condemnats que havien de ser ajusticiats l'endemà. Formava un angle i tenia al centre un petit altar amb un Jesús crucificat i la Verge dels desemparats, a més d'un llit i un seient (il. 251).

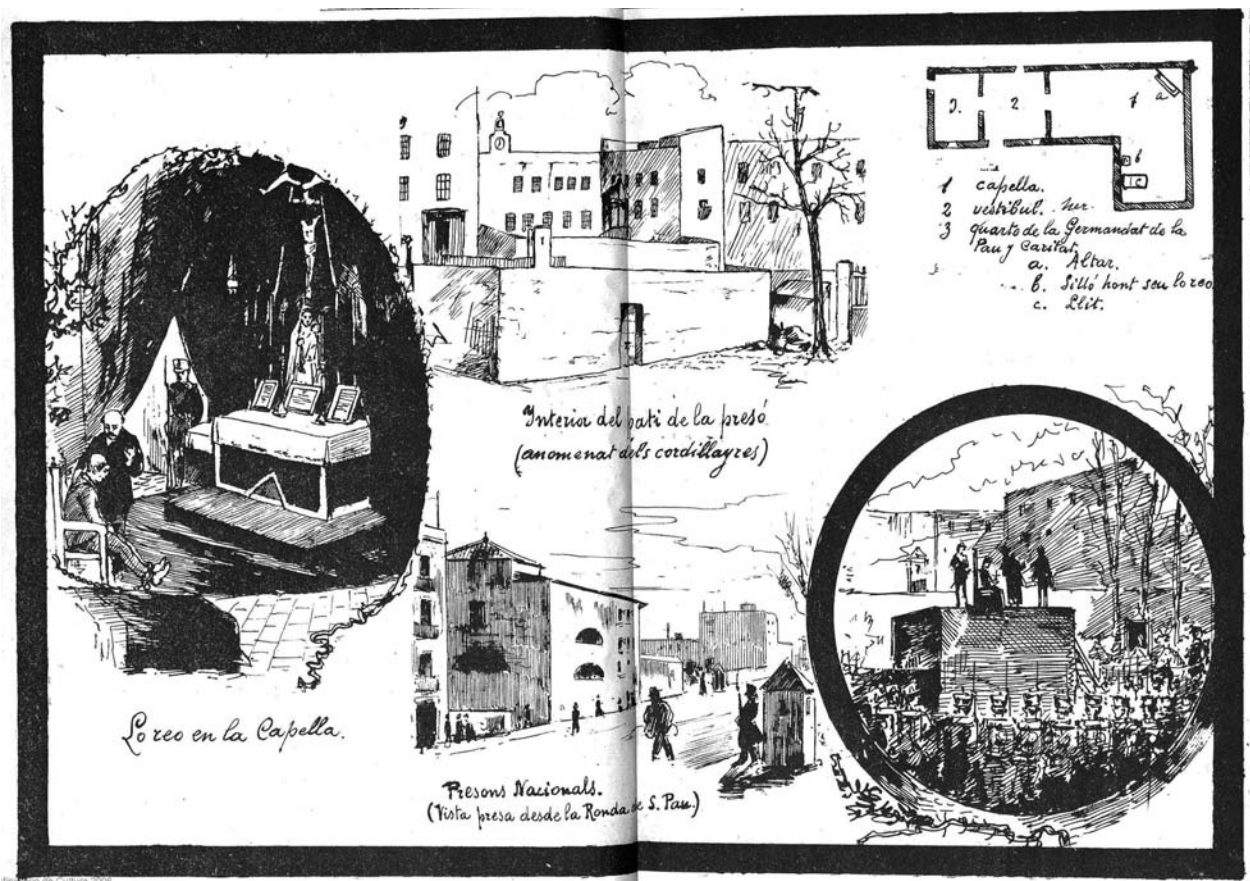
¹³⁷⁵ SAURÍ – MATAS 1854, p. 103

¹³⁷⁶ PI I ARIMON 1854, vol. I, pp. 631-632

¹³⁷⁷ CORTADA I SALA 1839, p. 2249

¹³⁷⁸ SAURÍ – MATAS 1854, pp. 102-103

¹³⁷⁹ CORTADA I SALA 1839, p. 2249

Il. 251. Il·lustració de la capella del reu, al tercer pis. Font: *La Tomasa*, núm. 177, 15-I-1892, p. 17

A banda dels tres patis que hi havia a la zona central de la presó, hi havia el pati dels micos, el pati de la Gardunya i el pati dels corders, que corresponia a la gran esplanada que es trobava davant del cenobi i que representà Ramon Casas el 1894 (MNAC, núm. cat. 004033-000). Aquest espai s'emprà com a localització per a les execucions públiques amb garrot des de mitjan segle XIX i fins a 1908, quan es començaren a realitzar a porta tancada a la presó Model.

Tot i que en un primer moment es va considerar que l'edifici de la nova presó pública reunia les comoditats de les cèlebres presons d'Alemanya, d'Holanda i d'Estats Units, en haver esdevingut un presidi espaiós, salubre per la seva disposició favorable envers els aires dels camps situats al costat de la muralla de terra, net i segur pel que fa a les cel·les;¹³⁸⁰ al cap de poc temps les condicions de salubritat es mostraren adverses. El 1854 Pi i Arimón ja denunciava que el fet de convertir els usos d'un edifici que no havia estat concebut com a

¹³⁸⁰ BOFARULL 1847, p. 230; SAURÍ – MATAS 1854, pp. 102-103

presidi, no podia complir amb les condicions necessàries per ser-ho.¹³⁸¹ Considerava que l'alt nombre de presos —el 1847 va arribar a assumir l'ingrés de 1.494 presos en un espai que només tenia capacitat per a 287—, no afavoria la comoditat ni la salubritat necessàries davant d'epidèmies com la còlera o el tifus. El 1888 el conseller penitenciari Pedro Armengol i Cornet també feia referència a les múltiples denúncies que havia realitzat a la premsa abans que es comencés a construir la presó Model.¹³⁸²

L'any 1904 la presó va passar a ser només per a dones, en inaugurar-se la presó Model al carrer Entença; i l'edifici va ser cedit a l'Ajuntament per part del governador civil, com a president de la Junta de Construcció de la presó, el 21 d'abril de 1928.¹³⁸³

El presidi del carrer Reina Amàlia va restar operatiu fins al 6 d'agost de 1936, quan la situació d'insalubritat i la insuficiència d'espai per a les preses van fer que el govern aprovés l'enderrocament de l'edifici. Així doncs, el 21 d'agost de 1936, l'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, donà inici a les obres, tombant la reixa d'una de les cel·les. Les preses foren traslladades al presidi de Les Corts i el solar va començar a urbanitzar-se el 1947 per a convertir-se en la plaça Josep Maria Folch i Torres.¹³⁸⁴

Pel que fa als paüls, el 23 de juliol de 1852 es va publicar un Reial Decret, com a concreció de l'article 29 del concordat entre Espanya i la Santa Seu del 1851, en el qual es reorganitza la Congregació secular de sant Vicenç de Paül. Així doncs, amb el seu retorn a Barcelona es van instal·lar a la Col·legiata de Santa Anna, on residiren fins al 1867 o 1868, en què iniciaren les gestions per establir-se a una casa pròxima on residien les Germanetes dels pobres a l'Eixample. De totes maneres, la revolució del setembre de 1868 va aturar els plans.¹³⁸⁵

Després de la restauració de la monarquia borbònica amb el rei Alfons XII, el 1875 la comunitat, formada per cinc sacerdots i dos germans coadjutors, va poder tornar a establir-se a Barcelona i va residir a una casa de lloguer a la Rambla de Catalunya 127. A partir del 1880 empraren l'església de Santa Marta, a la Riera de Sant Joan, per realitzar les funcions religioses; i el 1882 el pare Benito Ribas va adquirir un terreny al carrer Provença, núm.

---

¹³⁸¹ PI I ARIMON 1854, vol. I, p. 632

¹³⁸² ARMENGOL I CORNET 1888, pp. 10-12

¹³⁸³ *Gaceta Municipal de Barcelona*, núm. 9, 04-III-1929, p. 149

¹³⁸⁴ AMCB, Q136, Foment, exp. I-1113 (Urbanització provisional de l'antic solar de la Presó de Dones, 1947-1951)

¹³⁸⁵ ROCA 1951-1952, p. 366; ROMÁN 1972, pp. 152-156

212, per aixecar una nova casa, la qual fou finalitzada el 1884. Pel que fa a l'actual parròquia de Sant Sever i Sant Vicenç de Paül, la primera pedra va ser col·locada i beneïda el 19 de juliol de 1885 i es finalitzà cap a mitjans d'abril de 1889.¹³⁸⁶

Quant al solar de la presó de dones, el pare Josep Casarramona Comas inicià les gestions per a la devolució del terreny situat entre el carrer Reina Amàlia, Lleialtat i Ronda de Sant Pau amb el govern espanyol, sense resultat. Posteriorment, el pare Juan Jaume (1848-1911) i el visitador Francisco Vilanova (1864-1919) van prosseguir amb la reclamació de devolució a l'Estat, però quedà suspesa. El 31 de maig de 1928 la Congregació de la Missió, a través del pare Eugenio Comellas (1879-1946), va reprendre l'assumpte per a la recuperació del solar, fins que l'1 de març de 1943 el Butlletí Oficial de l'Estat publicà l'aprovació de la permuta del solar del carrer Reina Amàlia.¹³⁸⁷ Desconeixem, però, com prosseguí el tràmit per a la seva recuperació.

---

¹³⁸⁶ ROCA 1951-1952, p. 366; CARRÉ 1974, p. 22

¹³⁸⁷ «Las casas de la Congregación de la Misión en la ciudad de Barcelona», *Anales de la Congregación de la Misión de la Provincia de Barcelona*, vol. 23, 1971, pp. 129-130

8.5. L'hospital militar del carrer Tallers

8.5.1. Restabliment i ordenació estructural

Durant el bombardeig que va tenir lloc a Barcelona el 3 de desembre de 1842, diversos projectils van impactar i deixar en un estat deficitari el monestir de Jonqueres, que llavors s'utilitzava com a hospital castrense. Tenint en compte la situació, el capità general interí, Antonio Seoane Hoyos, demanà la translació dels serveis sanitaris a l'edifici del carrer Tallers i el 7 de desembre de 1842 el comandant general d'enginyers, Gregorio Brochero Bueno, comunicà que per al seu retorn, calia efectuar un inventari d'allò que hi havia al bastiment i examinar l'estat de l'edifici per fer un pressupost de les reparacions més urgents i precises.¹³⁸⁸

Quant a les circumstàncies del cenobi dels paüls, el 5 d'octubre de 1842 Baldomero Espartero, regent del regne, va ordenar la supressió de la fàbrica nacional de cigars i va disposar la translació dels seus serveis a la fàbrica nacional d'Alacant,¹³⁸⁹ motiu pel qual a finals de desembre l'edifici dels paüls ja estava desocupat. La translació dels malalts al nou hospital fou aprovada per Espartero en una Reial Ordre del 5 de maig de 1843¹³⁹⁰ i a partir d'aquell moment se situà, a la façana del carrer Tallers i damunt la porta principal, un rètol amb el nom d'Hospital Militar, a més d'un estendard amb la bandera espanyola al capdamunt de la façana (ils. 252-253).¹³⁹¹

Tot i que l'any 1836 la ventilació de l'edifici, en estar situat a l'extrem més elevat de la ciutat i al costat de la muralla, havia estat defensada com a argument favorable per a la instal·lació dels serveis sanitaris en aquest recinte;¹³⁹² poc temps després del retorn de les funcions hospitalàries a l'edifici de Tallers, es van fer evidents les limitacions que presentava l'espai com a centre assistencial, tot i les obres estructurals i de reparació que s'hi havien practicat. Això explica perquè el maig de 1851 el delineant del cos d'enginyers militars, Melchor Crusó, elaborava un projecte per a transformar l'edifici en una caserna d'infanteria amb capacitat

---

¹³⁸⁸ AHCB, Fons privats, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02/08, 1916, s.f. (Transcripció de la carta del comandant general d'enginyers, Gregorio Brochero, 07-XII-1842)

¹³⁸⁹ AMCB, A-183, Comissió de governació, exp. A-1233, 1842, s.f. (Exposició tramesa al regent sobre la supressió de la fàbrica de tabac d'aquesta ciutat, 15-X-1842)

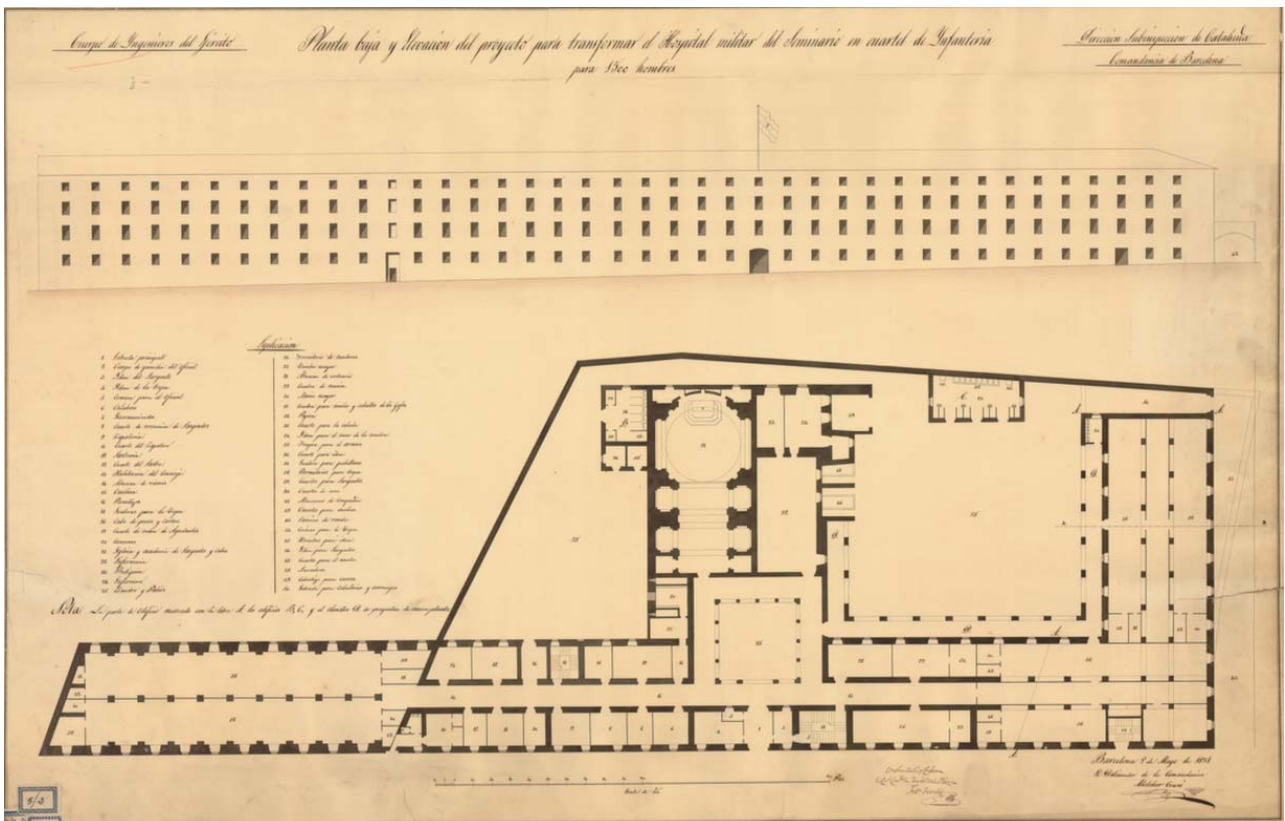
¹³⁹⁰ AHCB, Fons privats, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02/08, 1916, s.f. (Transcripció de la carta del capità general interí, José Cortines i Espinosa, al coronel comandant d'enginyers, 13-V-1843)

¹³⁹¹ CORNET I MAS 1866, p. 114

¹³⁹² ACMB, A183, Comissió de governació, exp. A-106, «Translació de l'hospital militar», 1836, s.f. (Junta de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, *Traslacion de los militares enfermos del hospital de Jonqueras á otros edificios y puntos mas o menos centricos de esta populosa capital*, 02-IV-1836)

II. 252. Pérez de Rozas, L'edifici de l'hospital militar al carrer Tallers abans de ser enderrocat, 29-X-1936. AFB, bcn006201

II. 253. Melchor Crusó, Planta baja y Elevacion del proyecto para Transformar el Hospital militar del Seminario en cuartel de Infanteria para 1500 hombres, 08-V-1851. AGMM, Cartoteca, B-56/3

per a 1.500 homes (il. 253), mentre que l'enginyer Francisco de Casanova dissenyava les modificacions necessàries per instal·lar un hospital castrense amb capacitat per a 1.500 malalts a l'edifici de Jonqueres, que s'emprava com a casa de correcció i que puntualment també acollia als militars malalts que no podien ser atesos al Seminari.¹³⁹³

El text de *Barcelona antigua y moderna* d'Avel·lí Pi i Arimón (1854) i les guies de la ciutat de Josep Abadal (1857), Víctor Balaguer (1866), Cayetano Cornet i Mas (1866) i Josep Roca i Roca (1884) recolliren una descripció de les dependències del conjunt i remarcaren que, tot i la implantació de millores en la ventilació i la reutilització dels seus departaments, a més de la llum natural que accedia des del jardí i els patis contigus, l'edifici de Tallers mostrava molts defectes estructurals que dificultaven el desenvolupament de l'activitat assistencial.¹³⁹⁴ Així, els autors afirmaven que l'establiment, de planta baixa i tres pisos, tenia sales allargades, però que resultaven estretes. A més, els sostres eren baixos i els espais comuns es trobaven al centre de l'edifici, pel que les estances acabaven desprenent una fetor que resultava incòmoda i nociva. D'altra banda, la planta baixa era excessivament humida.¹³⁹⁵

Pel que fa a l'estructura de l'edifici, a partir dels plànols realitzats pels enginyers militars entre el 1877 i el 1892 podem saber a què es destinaven específicament cadascuna de les estances que conformaven el conjunt dels paüls. Així doncs, a la planta baixa (il. 254) i al voltant del claustre central, hi havia l'església, la qual mantingué les funcions sacres i públiques; mentre que la sagristia annexa es va convertir en un magatzem de mantes i s'hi van projectar uns envans per emplaçar-hi una cambra on realitzar les labors de costura. Pel que fa a la sala on els paüls feien les conferències eclesiàstiques, aquesta fou convertida en un magatzem de roba blanca.

Els corredors de l'edifici mantingueren la seva funció original; però al costat oest del claustre i flanquejant el corredor pel lateral sud, es varen situar l'oficina del farmacèutic, el laboratori, la cuina i el magatzem de la farmàcia. Al costat nord del passadís, de cara al carrer Tallers, es mantenia la ubicació de la porta i l'escala principals i s'hi disposaren també altres magatzems de la farmàcia.

---

¹³⁹³ AGMM, Cartoteca, B-56/10, B-56/11 i B-56/14 (Francisco de Casanova, *Planta baja, planta común a los dos pisos altos, vistas y perfil del Proyecto de un Hospital militar para 1500 enfermos en el local ocupado por el actual Hospital de Junqueras*, 01-VII-1851); citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 41

¹³⁹⁴ PI I ARIMON 1854, vol. II, p. 314; ABADAL 1857, pp. 445-446; BALAGUER 1866, vol. III, p. 199; CORNET I MAS 1866, pp. 108-109; ROCA I ROCA 1884, pp. 180-181

¹³⁹⁵ PI I ARIMON 1854, vol. II, p. 314

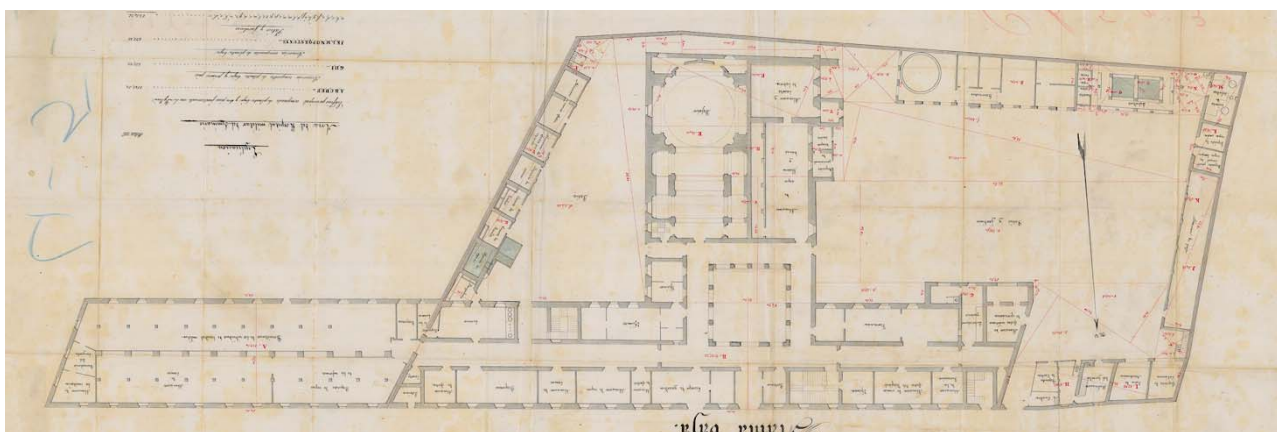
De les quadres o cavallerisses que hi havia a tocar de la muralla de terra, només una es dedicava a la mateixa funció el 1877, mentre que la resta s'havien convertit en una sala d'anatomia, un dipòsit de cadàvers, un magatzem de palla i de carbó i el dormitori del guarda, on també es desaven els aparells necessaris per a la guarició diària. Pel que fa a la resta de l'hort, s'hi va instal·lar un gasòmetre i un safareig, al costat del qual hi havia la cambra per fer la bugada, una habitació que servia com a dipòsit de roba bruta i una altra per a la roba neta.

Al costat est, entre el claustre, l'església i el pati, hi havia hagut una cambra utilitzada com a magatzem el 1836, a la qual se li van obrir dues portes abans del 1877 perquè des del pati es pogués accedir a l'església i al claustre sense haver de fer la volta per la nau principal de l'edifici. D'altra banda, entre el 1858 i el 1877 també es va obrir una segona entrada a la façana principal de l'hospital, perquè es pogués accedir directament a l'estança on s'havia instal·lat el cos de guàrdia que custodiava l'hospital. Prosseguint amb el sector est, el refector es va convertir en un rebost i el rebost en un magatzem de llits, roba i altres efectes, mentre que la cuina i les latrines es van mantenir a les cambres originàries.

Al pati, llavors anomenat pati de convalescents, es va fer un edifici amb tres pisos d'alçada per a establir uns banys comuns i un safareig que comunicaven amb la nau principal de l'edifici a través d'un passadís. Al badiu també s'hi va disposar una cambra amb aigüera per netejar els atuells, al costat del dipòsit d'aigua, i diversos magatzems per a efectes de l'hospital.

Quant a l'edifici que feia cantonada amb el carrer Valldonzella, aquest va acollir a la planta baixa els dormitoris dels membres del cos de sanitat militar, el dormitori del sergent, un dipòsit de roba i un magatzem de llits.

El plànol del primer pis (il. 255) mostrava que, a través de l'escala principal, situada al costat oest del claustre, el corredor es convertia en un parc sanitari i la sala situada al costat sud en un menjador amb cuina inclosa. Al fons hi havia l'habitació de l'administrador, que disposava d'una escala que comunicava amb la planta baixa.

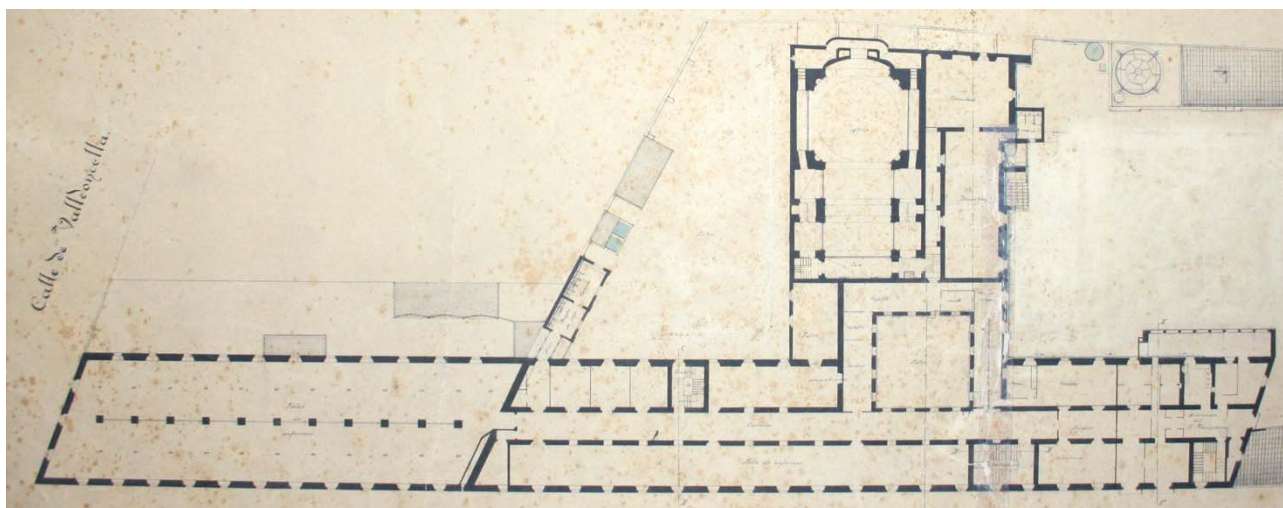

Il. 254. Enrique Pinazo, *Planta baixa de l'Hospital Militar de Barcelona*, 1877. AGMM, Cartoteca, B-06/15

A partir del 1898, un cop es van establir les Filles de la Caritat a l'hospital per a col·laborar amb l'assistència als malalts, els seus dormitoris i la sala de costura es van situar al primer pis, a l'espai que corresponia a l'ala oest del claustre. Pel que fa al costat sud, hi havia una capella que connectava amb les escales d'accés a la torre del rellotge a l'església i, seguidament, al cor. A l'ala est hi havia la sagristia de la capella i un locutori.

Al costat de la tribuna del temple es va fer un corredor que comunicava amb les escales que donaven accés a la torre del rellotge. Al damunt de la sagristia i la sala de conferències eclesiàstiques de la planta baixa s'hi van establir dos dormitoris.

A la primera planta, l'ala nord del claustre es convertia en el corredor principal. Al costat est de l'edifici i al lateral nord del corredor hi havia una sala de malalts, i al sud la sala de comprovació i l'escala del servei. A més, al primer pis de l'edifici de Valldonzella s'hi van situar més sales destinades als pacients.

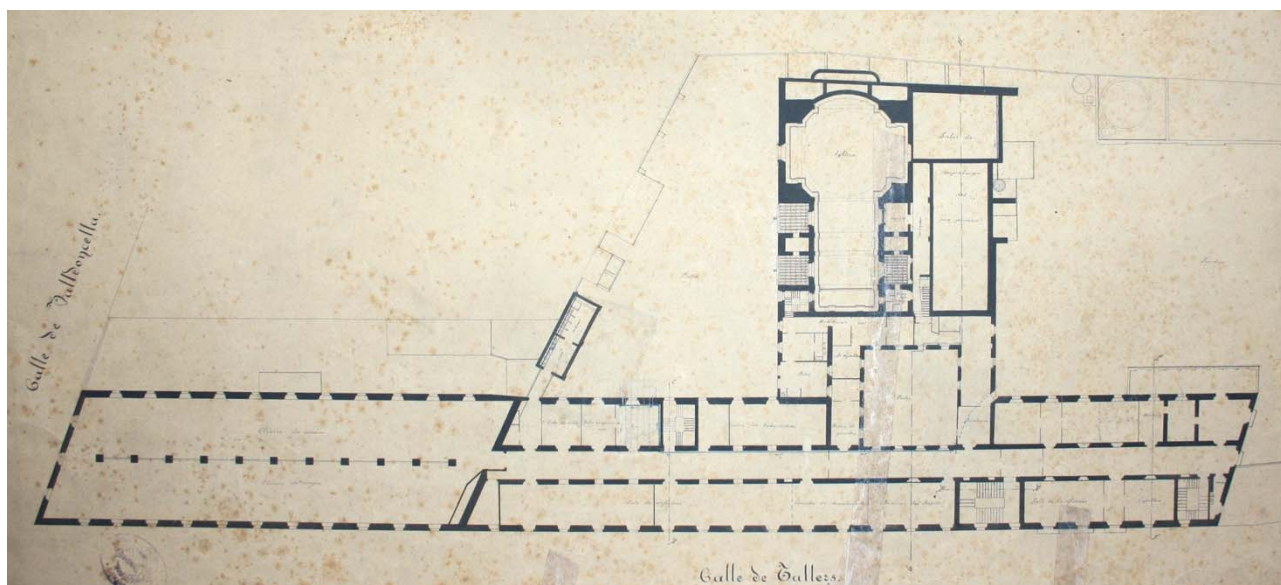
Il. 255. Comandància d'Enginyers de Barcelona, *Planta del primer pis de l'Hospital Militar de Barcelona*, 10-I-1892. BHMB, Cartoteca, B01-240 A

Al segon pis (il. 256) hi havia els guarda-robes i el magatzem del parc de sanitaris. A més, al voltant del claustre s'hi va establir el pavelló i dormitori del capellà i la cambra del metge de guàrdia i del seu ajudant, on es guardaven les farmacioles, caixes i altres elements necessaris en casos d'emergència.

Al costat de l'església hi havia un corredor, com a la primera planta, i a la capella del costat del creuer es va fer un altre pis en alçada per posar-hi una habitació que enllaçava amb el passadís. A l'espai que a la planta baixa corresponia a la sagristia i a la sala dels eclesiàstics s'hi van situar les sales de comprovació per a examinar els malalts.

A la banda oest hi havia la sala de juntes, les oficines i la sala de professors al costat sud del corredor i l'escala, el departament d'oficials, una escala secundària i un bany al lateral nord del passadís. A la banda est i al sud del corredor, hi havia la clínica de tuberculosos, dues sales d'operacions i l'estança dels caps de sala, amb l'escala de servei; i al costat nord es va situar la cambra destinada al director de l'hospital, el menjador de convalescents i una sala de malalts.

Per últim, a l'edifici de Vallonzella hi havia les clíniques de cirurgia al costat nord i de malalties venèries al costat sud.

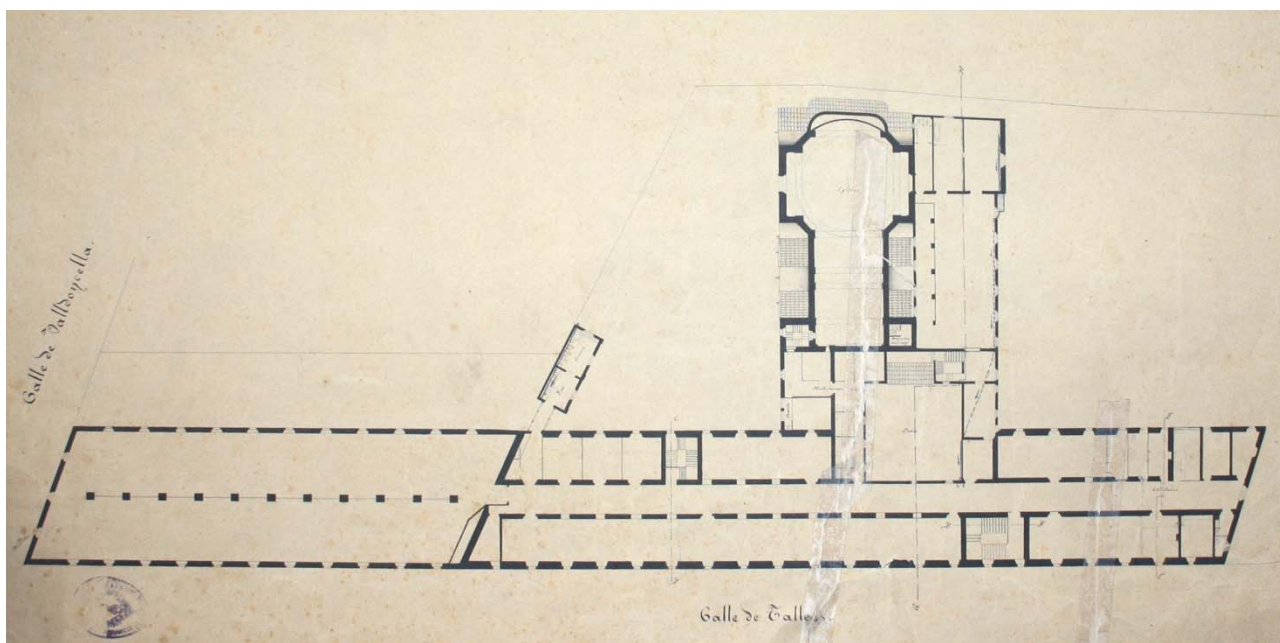

Il. 256. Comandància d'Enginyers de Barcelona, *Planta del segon pis de l'Hospital Militar de Barcelona*, 10-I-1892. BHMB, Cartoteca, B01-240 B

Al tercer pis (il. 257), al voltant del claustre s'hi situaren zones aïllades, un dormitori, una cuina, un petit menjador i un lavabo. Pel que fa a les infermeries, s'organitzaren segons les

afeccions mèdiques i quirúrgiques. A l'alçada de la sagristia i la sala d'eclesiàstics hi havia les infermeries o clíniques de verola i xarampió, d'escarlatina i d'erisipela, així com uns lavabos. Al costat oest i al sud del corredor hi havia la clínica de sarna i els calabossos, mentre que al nord hi havia la clínica general i un lavabo.

Al costat est i al lateral nord del corredor hi havia una llarga sala que s'emprava com a clínica de malalties venèries i sífilis, mentre que al lateral sud hi havia la clínica de dermatosis, les habitacions dels metges de les clíniques i l'habitació de les infermeres. A més, la infermeria o clínica per a la comprovació o examinació dels malalts estava situada a l'edifici de Valldonzella.

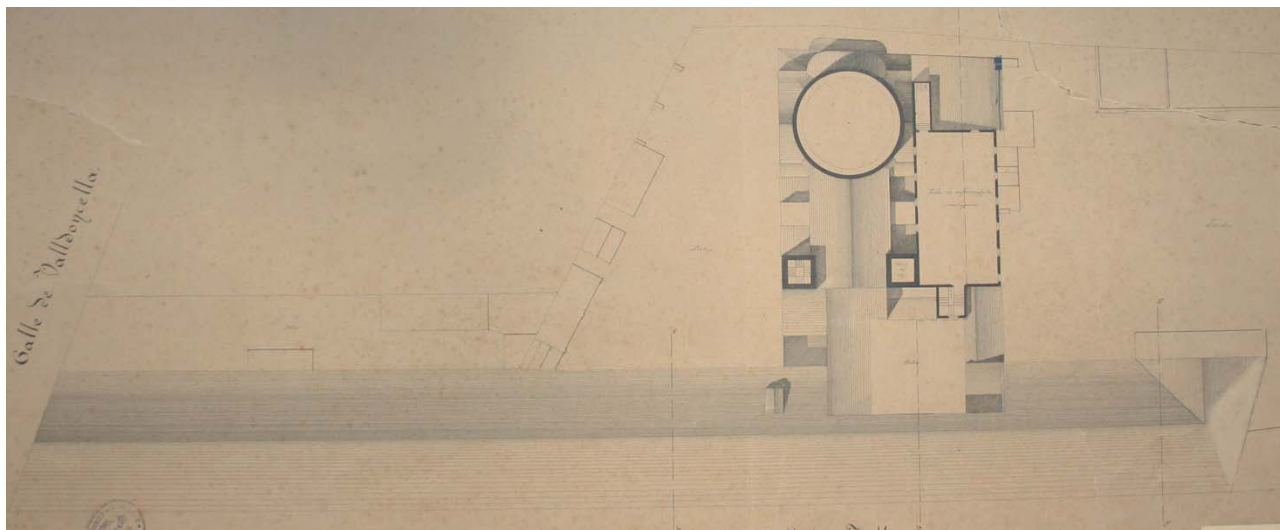

Il. 257. Comandància d'Enginyers de Barcelona, *Planta del tercer pis de l'Hospital Militar de Barcelona*, 10-I-1892. BHMB, Cartoteca, B01-240 C

Pel que fa a la sala de conferències eclesiàstiques, durant l'etapa com a hospital militar s'hi va construir un quart pis (il. 258), en el qual es va disposar una sala per als afectats amb malalties contagioses.

Així doncs, en termes generals, l'hospital va disposar de fins a 702 llits i el cos de sanitat militar s'encarregava de la cura dels pacients, mentre que el cos administratiu de l'exèrcit ho feia dels assumptes econòmics. El personal es dividia en tres classes – administratiu,

facultatiu i eclesiàstic – i en dues categories, plana major i plana menor.¹³⁹⁶ El 1898 també s'instal·laren i prestaren el seu servei les Filles de la Caritat de sant Vicenç de Paül.

Il. 258. Comandància d'Enginyers de Barcelona, *Planta del quart pis de l'Hospital Militar de Barcelona*, 10-I-1892. BHMB, Cartoteca, B01-242 B

8.5.2. Entrada de la Companyia de les Filles de la Caritat

Les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül era una societat fundada per Vicenç de Paül i Lluïsa de Marillac el 1633 i dedicada al servei als pobres. La companyia estigué molt enfocada des d'un inici a l'atenció als malalts i a l'administració dels hospitals; i amb aquest objectiu, el 26 de maig de 1790 sis joves catalanes i aragoneses formades a França van començar les seves labors a l'hospital de la Santa Creu. De totes maneres, al cap de dos anys van haver de dissoldre la comunitat amb motiu de la dependència del seu orde religiós i els conflictes que això generava amb l'administració de l'hospital, la qual volia comptar amb una corporació autònoma de l'orde i sotmesa a la seva autoritat.¹³⁹⁷

Quatre de les joves marxaren a Lleida i s'ocuparen de donar servei a l'hospital de Santa Maria, a més d'establir-se progressivament a Reus, Barbastro i Madrid.¹³⁹⁸ La seva labor que consistia en l'assistència sanitària i consol espiritual als pobres, la neteja dels llits i les habitacions i la cura dels nens expòsits. A Barcelona tornaren a realitzar la seva activitat a la Casa de Maternitat el 1864 i a la Casa de la Caritat des del 1879.

¹³⁹⁶ MADOZ 1846, p. 96; ABADAL SOLER 1857, p. 531

¹³⁹⁷ TEJERO VIDAL 2016, pp. 141-142

¹³⁹⁸ TEJERO VIDAL 2016, p. 32

Pel que fa a l'assistència castrense, les Filles de la Caritat foren la primera congregació religiosa a la qual se li va permetre l'assistència en el camp de la sanitat militar.¹³⁹⁹ A partir del 1834 començaren a prestar servei a aquest tipus d'hospitals en establir-se al de Santa Isabel a Madrid; i el 1880 es va efectuar un conveni entre el cos de Sanitat Militar i les Filles de la Caritat perquè realitzessin la seva labor sota un reglament específic per a aquests recintes castrens,¹⁴⁰⁰ el qual no seria publicat fins al 1898.

Quant a Barcelona, el 12 de gener de 1898 es va realitzar un conveni perquè les Filles de la Caritat s'establissin i poguessin començar a prestar els seus serveis a l'hospital militar del carrer Tallers.¹⁴⁰¹ El document dictaminava que d'elles depenia la cura directa de l'hospitalitzat a les infermeries, la neteja i l'administració domèstica. Es tractava d'una comunitat de 20 germanes i la superiora n'era Carmen Aláiz Castejón.¹⁴⁰² Treballaven entre 16 i 18 hores diàries i feren front a l'assistència dels repatriats de Cuba i Filipines, els malalts de paludisme, febre groga, tuberculosi, tifus, disenteria, dengue i altres malalties.

La presència de les Filles de la Caritat al recinte de Tallers també tingué les seves conseqüències en el patrimoni artístic exposat a l'església i les estances destinades a la comunitat, com analitzarem posteriorment.

Il. 259. Josep Brangulí, *Homenatge a la superiora de les Filles de la Caritat al claustre de l'Hospital Militar*, c. 1920-1930. ANC, Fons Brangulí, ANC1-42-N-15512

¹³⁹⁹ TEJERO VIDAL 2016, p. 34

¹⁴⁰⁰ *Colección* 1880, Reial Ordre núm. 169 (19-IV-1880); citat per DURAN BERMEJO – CHAMIZO GARCÍA – MARTÍNEZ OSTALÉ 1998, p. 373

¹⁴⁰¹ *Colección* 1898, Reial Ordre núm. 6 (12-I-1898)

¹⁴⁰² BARCELÓ MOREY, Juan, «Interviú: recordando mi paso sacerdotal por el antiguo Hospital Militar de Barcelona», *Revista Sintonía*, núm. 44, 1989, pp. 17-19; núm. 45, 1989, pp. 31-36

8.5.3. Projectes hospitalaris alternatius

El fons documental de la Comandància d'Enginyers, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, conserva informes sobre diversos projectes hospitalaris planificats al llarg del segle XIX, els quals confirmen que els edificis religiosos adaptats per a aquest objecte – Seminari i monestir de Jonqueres – no complien amb les necessitats i les condicions de salubritat adients i que la urgència de comptar amb un de nou espai semblava peremptòria.

Així doncs, tot i que el projecte del 1851 per a la conversió de l'hospital en caserna de cavalleria no va fructificar, l'any 1856 el cos d'enginyers militars presentà un nou pla per a la construcció d'un hospital castrense adequat als avenços assistencials del moment i dirigit pel coronel d'enginyers Fernando Camino. La proposta estava destinada a construir un hospital per a la guarnició permanent de la ciutat i consistia a bastir un recinte amb 12 pavellons de nova planta en una zona al nord del baluard de Jonqueres i a prop del passeig de Gràcia (il. 261),¹⁴⁰³ tenint en compte unes característiques funcionals específiques per a l'ús sanitari que resultaven de la col·laboració amb el cap del cos de sanitat militar. En el projecte l'enginyer va exposar que:

«la necesidad de un buen hospital militar en Barcelona se está sintiendo hace mucho tiempo y la experiencia la patentiza cada día que pasa. Los individuos de la crecida guarnición de esta plaza y los de los cuerpos acantonados en las poblaciones cercanas á ella, no cuentan para el alivio de sus dolencias con uno que reúna la conveniencia que es de desear en establecimientos de tal clase, y que libre á los que tengan la desgracia de tener que pasar á él, del temor de que se agraven sus males por la insalubridad de que adolezca el edificio á donde se les conduzca. [...] No me ocupare de los defectos de que adolecen para su destino actual el hospital del Seminario ni el de Junqueras, porque seria repetir lo que ya en otras ocasiones se ha dicho y el Gobierno tiene reconocido. La sola consideración antes expuesta y la de la distancia que los separa, bastan para que se evidencie la necesidad de tener uno solo en la situación mas favorable bajo los respectos de la salubridad y capacidad».¹⁴⁰⁴

El plànol de la proposta hospitalària (il. 260) mostra la voluntat de bastir un recinte rectangular, al centre del qual s'havia de situar una capella envoltada per quatre jardins

---

¹⁴⁰³ AGMM, Cartoteca, B-39-13 (Melchor Crusó, *Plano que manifiesta el solar donde se proyecta construir el Hospital Militar en la Plaza de Barcelona*, 1856); citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 41

¹⁴⁰⁴ ACA, Diversos, Comandancia de ingenieros, 447, 1105, s.f. (Fernando Camino, *Memoria sobre el proyecto de un Hospital Militar en la Plaza de Barcelona*, 1856 [hi manquen algunes pàgines]); citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 41

amb fonts. A banda i banda es volien construir 12 pavellons rectangulars, separats per jardins, amb tres pisos d'alçada. Als angles del recinte també hi havia quatre edificis en forma de "L" que havien de servir com a bugaderia, cuina, edifici de dementats, dipòsit de morts i sala d'anatomia. Finalment, s'havia previst la construcció d'un bastiment d'entrada al recinte i un altre posterior. De totes maneres, el projecte no va arribar a portar-se a terme.

El 1877 l'enginyer Enrique Pinazo elaborava un plànol de l'hospital de Tallers amb l'estudi de l'àrea que ocupava i el valor del terreny (il. 254). Dos anys després, en un Reial Decret del 4 d'abril de 1879, es demostra que l'objectiu era taxar i vendre l'edifici per construir-ne un de nou que millorés les seves condicions de salubritat.¹⁴⁰⁵ Així doncs, el 1882 la Junta Local de Sanitat plantejà a l'Ajuntament de Les Corts la construcció del nou hospital castrense, projectat pel ram de guerra en el seu terme municipal. El suggeriment va rebre l'oposició veïnal el 6 de juliol del mateix any i va quedar suspès el 10 de juliol.¹⁴⁰⁶

El 1894 es va reconsiderar l'alienació de l'antic hospital militar del carrer Tallers, entre altres edificis amb usos militars de la ciutat, per contribuir a la realització d'un projecte general d'aquarterament, de nou a Les Corts de Sarrià, en què es preveia la construcció d'un hospital militar per a 600 malalts, el qual importava, entre l'adquisició del solar i la construcció de l'edifici, 3.731.000 pessetes. La superfície de l'hospital de Tallers era de 6620,66 m² i el seu valor es taxava en 1.047.627 pessetes, pel que només amb aquesta quantitat, obtinguda a partir de la seva venda en subhasta pública, no es podia emprendre l'obra. El 19 de juny de 1895 es va publicar una Reial Ordre, per part d'Alfons XIII, en què s'autoritzava al ministre de guerra, Marcelo de Azcarraga, a permutar l'edifici de Tallers pel nou bastiment a edificar a Les Corts.¹⁴⁰⁷ Els plànols del projecte del nou hospital van ser realitzats per l'enginyer José Casasayas¹⁴⁰⁸ i aprovats per un Reial Ordre el 19 d'abril de 1895. L'autorització per a la translació de l'edifici per part del Senat també va ser publicada a la premsa l'11 de maig de 1895.¹⁴⁰⁹ Finalment, però, el 1896 es va aturar l'expedient d'expropiació dels terrenys del nou hospital i el projecte tornà a quedar-se estancat.¹⁴¹⁰

---

¹⁴⁰⁵ Colección 1895a, Reial Decret núm. 164, pp. 216-217 (04-IV-1879)

¹⁴⁰⁶ Arxiu Municipal del Districte de Les Corts, llibre d'actes de l'ajuntament núm. 35, 1882, ff. 19v-20v

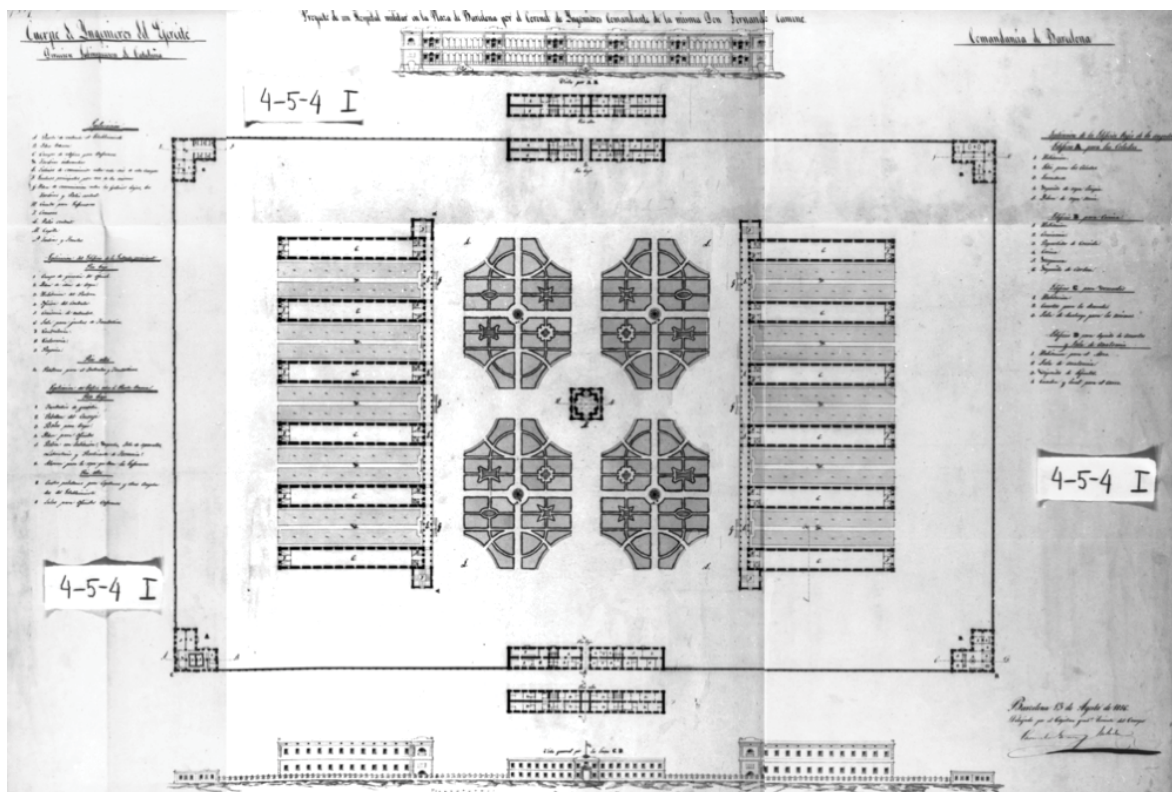
¹⁴⁰⁷ Colección 1895b, Reial Ordre núm. 171, p. 214 (19-VI-1895)

¹⁴⁰⁸ AGMS, tercera secció, divisió tercera, leg. 422 (*Memoria encuadernada para el hospital militar de 600 enfermos*, 1894); i BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 1379 (*Plano del proyecto de hospital militar para 600 enfermos*, 1893); núm. 1380 (*Plano del anteproyecto de un hospital militar*, 1895); i núm. 1430 (*Proyecto de hospital militar para 600 enfermos*, 1896). Actualment els plànols s'han traslladat a l'AGMM i es troben en procés de restauració i nova catalogació.

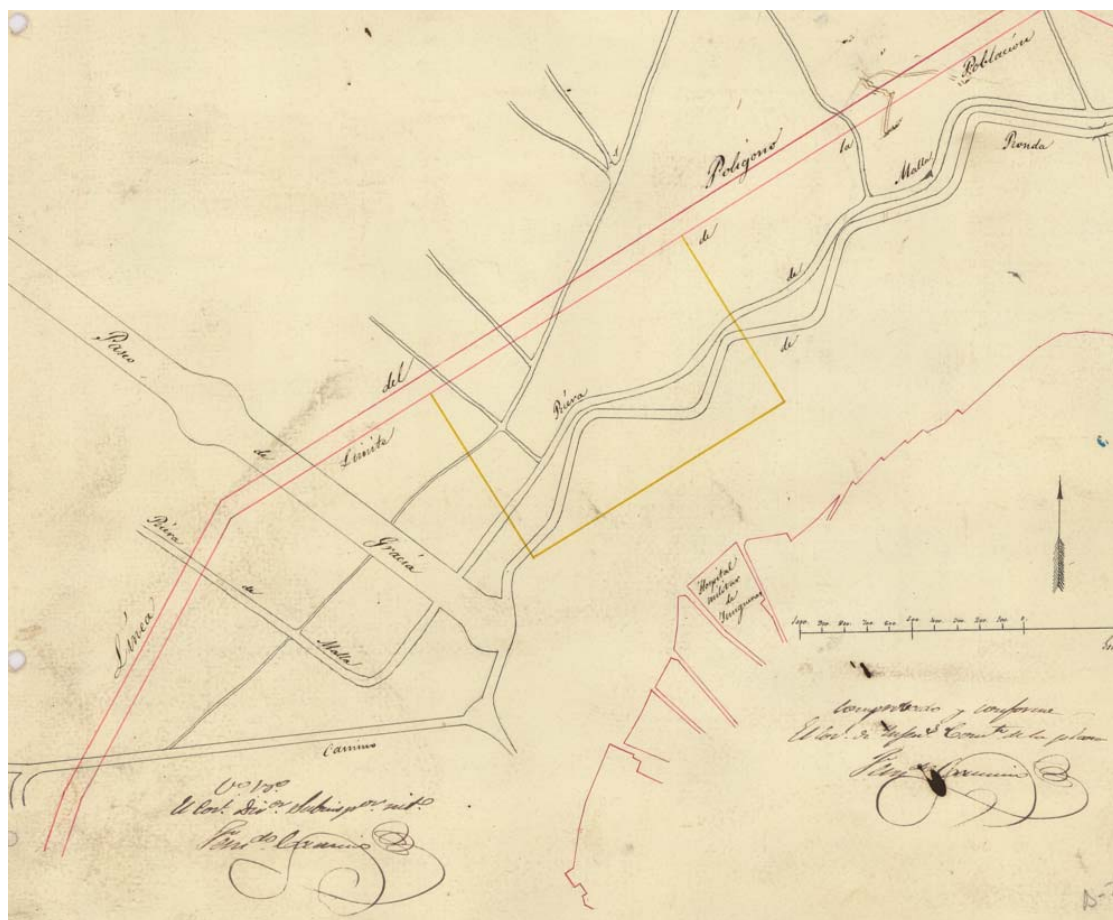
¹⁴⁰⁹ «Noticias particulares – Hospital Militar», *La Vanguardia*, 11-V-1895, p. 5

¹⁴¹⁰ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/09, 1916, s.f. (*Proyecto de enajenación del Hospital Militar*, 1894-1897)

II. 260. Fernando Camino i Francisco Picañol, *Proyecto de un hospital militar en la plaza de Barcelona*, 13-VIII-1856. AGMM. Cartoteca. B-56/4

II. 261. Fernando Camino i Melchor Crusó, *Plano que manifiesta el solar donde se proyecta construir el Hospital Militar en la plaza de Barcelona*, 13-VIII-1856. AGMM, Cartoteca, B-39/13

Una Reial Ordre del 19 d'abril de 1897 i una segona del 15 de juliol de 1902 advertien sobre la voluntat del govern de continuar amb el procés d'adquisició d'un solar per al bastiment del nou hospital militar de Barcelona, mitjançant la venda de l'antic conjunt de Tallers. D'aquesta manera se sufragarien l'import que suposava l'adquisició del solar i el de la seva edificació. L'espai escollit en aquesta ocasió fou part d'una finca que el ram de guerra posseïa a l'Hospitalet de Llobregat, al nord del canal de la Infanta Carlota, així com dues parcel·les annexes de propietat particular que arribaven fins al camí d'Esplugues, constituint un total de 64.741,36 m² de superfície. Es va advertir que no s'havia de desallotjar l'edifici antic ni entregar-lo al seu comprador fins que l'hospital nou no fos enllestit i estigués en condicions de rebre malalts.¹⁴¹¹

Malgrat, però, l'oferiment de venda dels dos edificis per tal de finançar les obres d'aquest nou hospital militar, el projecte no es va arribar a portar a terme i el procés de degradació de les estructures de Tallers se seguí agreujant.

L'aparença externa i les condicions de salubritat del bastiment seguien sent fortament criticades entre el 1910 i el 1914 per Mateo Andreu Domènech, subinspector mèdic de segona classe de sanitat militar, el qual coneixia diversos hospitals militars projectats recentment en territori hispànic i no comprenia com podia permetre's l'ús d'aquell recinte, pejoratiu per la salut de la guarnició barcelonina:

«En la misma Barcelona, con ser la segunda capital de España y contar con edificios soberbios para todo, y con tanto roce con el extranjero como Madrid, estamos exhibiendo como Hospital Militar otro miserable caserón, al que poco tiene que envidiar el de esta capital castellana [referint-se al de Valladolid]». ¹⁴¹²

A diversos articles publicats a La Vanguardia denunciava:

«Ante la proximidad del gran certamen internacional que ha de celebrarse en Barcelona dentro de tres años [l'Exposició Internacional], urge la desaparición de dicho nosocomio, por anti-estético, anti-higiénico y perjudicial tanto para los enfermos como para la ciudad». ¹⁴¹³

---

¹⁴¹¹ ACA, DIVERSOS, Comandancia de ingenieros, 446, 1103, s.f. (*Construcción del Hospital Militar, 1902-1909*)

¹⁴¹² ANDREU DOMENECH 1910, pp. 664-665

¹⁴¹³ ANDREU DOMENECH 1914a, p. 6; citat per RIBAS-GUARDIOLA-HERVÁS-BAÑOS 2017, p. 10

«Ese feo caserón de tinte rosáceo, sobre cuyo portalón se lee Hospital militar [...] emplazado en medio de un barrio tan céntrico y populoso, rodeado de calles estrechísimas, cuyas casas lamen materialmente los variadísimos miasmas que de aquel forzosamente se desprenden, constituye un verdadero peligro para la población, que tiene la desgracia de padecerlo en su recinto. [...] Le invitamos á que á cualquier hora del día y de la noche se dé un paseo por las vías que le circundan y percibirá olores que tan solo el hábito de aspirarlos á diario, puede explicar el que aquellos buenos vecinos lo toleren».¹⁴¹⁴

«Que desaparezca de la calle Tallers el caserón que por sí solo constituye un reto á la Higiene, una desconsideración al soldado enfermo y un motivo de bochorno para las autoridades populares, que en pleno siglo XX no han encontrado aun el modo de evitar á su querida ciudad, y en su centro tan populoso, un edificio de tales condiciones».¹⁴¹⁵

Així i tot, caldria esperar fins al 1927 perquè es creés la Junta mixta d'urbanització i aquarterament i s'emprenqués l'adquisició de terrenys del mas Fragadell per a la construcció de l'hospital militar de Vallcarca, que començaria el 1931.¹⁴¹⁶

8.5.4. Reformes estructurals

Com que els diversos projectes assistencials per traslladar l'hospital castrense a un indret més salubre no es duïen a terme, l'edifici del carrer Tallers va haver de ser remodelat de forma puntual i específica per assumir la instal·lació de nous serveis que havien d'adaptar el conjunt a les necessitats sanitàries del moment.

Tot i que no es conserven tots els plànols, entre el 1858 i el 1877 es va obrir una segona entrada a la façana principal per poder accedir directament a l'estança del cos de guàrdia; i entre el 1836 i el 1858 es va construir un edifici de planta baixa i tres pisos al pati del conjunt per situar-hi els banys comuns de la tropa i l'oficial. Tanmateix, durant aquest període es va fer un vestíbul d'accés al pati des del claustre, obrint dues portes als envans d'una cambra intermèdia que es feia servir com a magatzem; i al pati i a l'hort s'hi feren diverses construccions d'un pis d'alçada per poder establir-hi un gasòmetre, un dipòsit d'aigua i diversos safareigs.

---

¹⁴¹⁴ ANDREU DOMENECH 1914a, p. 6; citat per RIBAS-GUARDIOLA-HERVÁS-BAÑOS 2017, p. 10

¹⁴¹⁵ ANDREU DOMENECH 1914b, p. 7

¹⁴¹⁶ AMCB, Q141, Junta Mixta d'Urbanització i Arquarterament, exp. AQ_002 (1928)

Abans del 1892 també s'augmentà l'alçada d'alguns cossos que componien l'edifici, com el corresponent a la sagristia, amb un tercer pis, i la sala de conferències eclesiàstiques, amb una tercera i quarta planta; així com el tercer pis que es va aixecar damunt de la tribuna de la capella dedicada a Sant Vicenç de Paül. Els canvis afavorien la ubicació de noves estances per als serveis de l'hospital, però empitjoraven la il·luminació natural del temple en la seva vessant occidental. Tanmateix, desconeixem la data exacta en què es construí un tercer pis a les ales que envoltaven el claustre de la planta baixa, però això ocasionà el tancament del rosetó que permetia l'accés de llum natural des de la façana principal de l'església i implicaren l'obertura d'un nou accés a la torre de l'espadanya que flanquejava el temple.

També es van projectar diversos envans per fer separacions a les llargues sales de la planta baixa de l'edifici que feia cantonada amb el carrer Valldonzella i a les sales ubicades al corredor principal de les tres plantes del bastiment de Tallers.

A partir del 28 de maig de 1887 es conserven plànols vinculats a diversos projectes que anualment reformaven o afegien algun servei a l'hospital. Així, el 1887 es va aprovar el projecte per al bastiment d'un nou edifici de quatre plantes amb lavabos i banys per a la tropa i l'oficial al pati de l'hospital, pròxim a la cuina de la nau principal;¹⁴¹⁷ el 1888 s'autoritza la instal·lació d'un nou departament per als oficials a la segona planta;¹⁴¹⁸ i el 1890 s'ubicaren pous negres al pati i a l'hort, que el 1897 van ser transformats en pous filtrants.¹⁴¹⁹

El 1891 es va emprendre un projecte per a la dotació d'aigua de Dosrius per a l'hospital¹⁴²⁰ i el 17 de febrer es va instal·lar una estufa de desinfecció al pati de l'hospital, la qual importava un cost de 10.879 pessetes.¹⁴²¹

El 26 de gener de 1898 es van aprovar les reformes per a la instal·lació de les filles de la caritat a l'hospital. Així doncs, es modificaren les proporcions de les estances del primer pis pròximes al claustre i a l'església per a situar-hi dos dormitoris, un oratori, una sagristia, una sala de labors, un vestíbul, una cuina i un menjador.¹⁴²²

---

¹⁴¹⁷ AGMM, Cartoteca, AFI-13/21

¹⁴¹⁸ AGMM, Cartoteca, AFI-13/23

¹⁴¹⁹ AGMM, Cartoteca, AFI-15/24

¹⁴²⁰ BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 1316

¹⁴²¹ AGMM, Cartoteca, AFI-15/03; «Notas locales», *La Vanguardia*, 12-II-1891, p. 2

¹⁴²² AGMM, Cartoteca, AFI-16/01

El 1900 es van fer obres de reparació puntuals a l'escala principal i l'escala de servei de l'edifici, la farmàcia i el laboratori de la planta baixa, així com el guarda-roba de les Filles de la Caritat i el pavelló del capellà situats a la planta segona.¹⁴²³ El 1901 es van renovar les canonades de la lluminària i els aparells de gas, amb un pressupost de 6.145 pessetes;¹⁴²⁴ i es procedí a refer una part del mur de tanca de l'hospital.¹⁴²⁵ El 1902 es feu un rascat i blanquejat de les façanes, per 1.750 pessetes; i el 1905 es projectà una nova quadra i un parc mòbil per a l'ambulància.¹⁴²⁶

El 1906 es renovaren les cobertes dels locals on hi havia els safarets¹⁴²⁷ i el 1907 es van emprendre les obres de millora del dormitori de tropes de Sanitat, amb un pressupost de 2.977 pessetes.¹⁴²⁸ El 1908 es va realitzar un projecte de cotxera i magatzem per a materials de desinfecció¹⁴²⁹ i el 1915 es va fer l'última obra de reforma i higienització d'alguns dels locals que formaven part de l'hospital militar.¹⁴³⁰

Durant la Guerra Civil l'església fou clausurada dos anys i mig i el 5 de febrer de 1939 es tornà a obrir.¹⁴³¹ Pel que fa a la resta del cenobi, el febrer de 1939 l'edifici va esdevenir un espai per allotjar i assistir els presoners de guerra ferits o malalts procedents dels batallons de treballadors,¹⁴³² i possiblement es va realitzar alguna obra puntual per habilitar més calabossos.

8.5.5. Ornamentació i embelliment de l'església castrense

Pel que fa a les modificacions respecte a l'estructura del temple aixecada per als paüls, a través dels plànols hem pogut comprovar que entre el 1851 i el 1858 es varen obrir dos passadissos entre les capelles laterals; i que entre el 1836 i el 1858 es va tancar l'accés entre la capella de sant Francesc de Sales, al costat de l'altar major, i la sagristia, ja que aquesta s'utilitzava com a magatzem. Així doncs, ja en aquell moment la capella que flanquejava l'altar major al costat de l'Evangeli s'emprava com a sagristia.

---

¹⁴²³ AGMM, Cartoteca, AFI-16/04, AFI-16/05 i AFI-16/06

¹⁴²⁴ BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 1482

¹⁴²⁵ BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 1479

¹⁴²⁶ BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 1576

¹⁴²⁷ BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 1599

¹⁴²⁸ «Noticias militares», *La Vanguardia*, 02-X-1907, p. 4

¹⁴²⁹ BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 5

¹⁴³⁰ BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 1698

¹⁴³¹ «Solemne función religiosa en el Hospital Militar», *La Vanguardia*, 07-II-1939, p. 5

¹⁴³² MONFORT 2007, pp. 266-269

Quant a l'ornamentació de l'església, per al seu estudi només comptem amb una enumeració dels altars que va realitzar el capellà castrense Agustí Coy el 1916¹⁴³³ i les fotografies de l'interior del temple, orientades cap a l'altar major, que varen efectuar Adolf Mas i Joan Vidal i Ventosa al voltant del 1933; així com les que Francesc Ribera realitzà l'agost de 1942, abans de començar les labors de restauració del conjunt. Aquestes imatges ens han permès relacionar les talles que hi apareixien amb algunes de les escultures conservades a la caserna del Bruc, la capella castrense de la Ciutadella i el museu de les Filles de la Caritat a Barcelona.

Malgrat això, un dels desavantatges amb què comptem és que el buidatge realitzat a l'Arxiu Intermedi Militar Pirenaic i l'Arxiu General Militar de Madrid no ens ha permès localitzar cap inventari de l'espai abans o durant el trasllat al nou hospital de Vallcarca, el qual es realitzà entre el 1936 i el 1942. Tampoc sabem a quina estança de l'hospital ser instal·lades en un primer moment, ja que la nova capella castrense no es va començar a construir fins al 16 de novembre de 1941, quan es posà la primera pedra i es posà sota l'advocació de Nostra Senyora del Perpetu Auxili. L'espai va ser inaugurat el 27 de juny de 1944, amb motiu de la festivitat de la patrona del cos de sanitat militar,¹⁴³⁴ i és probable que llavors les peces artístiques provinents del temple de Tallers fossin disposades als altars corresponents.

Il. 262. A. Mas, *Església de l'hospital militar*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72672

¹⁴³³ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)

¹⁴³⁴ «La fiesta de la patrona del cuerpo de sanidad militar», *La Vanguardia*, núm. 24.279, 28-VI-1944, p. 1

A la descripció de l'església que el capellà Agustí Coy realitzà el 1916, s'afirmava que les imatges situades a les fornícules o nínxols del creuer corresponien a una Assumpció de la Verge, un beat Pablo Burali, un sant Sever i un sant Carles Borromeu.¹⁴³⁵ En canvi, a les fotografies de 1933 (il. 262) podem observar que a les fornícules que flanquejaven l'altar major hi havia la imatge d'una Assumpta al costat de l'Evangeli i d'un sant Vicenç de Paül al costat de l'Epístola, mentre que les figures del beat Pablo Burali i el beat Jose Maria Tomasi estarien situades als nínxols del costat oposat. D'altra banda, desconeixem que va ocórrer amb les talles dels titulars de l'església, de les quals no s'esmenta res més a la documentació consultada.

La talla de l'Assumpta mesura 1,65 metres d'alçada aproximadament i pertanyia al cos militar. Actualment, i almenys des del 1988, presideix l'altar major de la capella castrense de la Ciutadella. La Verge, que mira a l'infinit mentre obre els seus braços, avança una cama per donar mobilitat a la composició anatòmica. El mantell que l'envolta és concebut com una peça vaporosa, de plecs ampul·losos que semblen enlairar-se amb el vent. La comparació amb la fotografia de 1942 també permet observar que la corona que tocava la figura va ser substituïda per una aurèola amb dotze estrelles de bronze (ils. 263-264).

Quant a l'escultura de sant Vicenç de Paül (ils. 265-266), Coy atestava que una inscripció de la peanya s'aclaria que era propietat de les Filles de la Caritat; i entre el 1916 i el 1933 va ser traslladada des del retaule de la segona capella de l'Epístola fins a la fornícula del creuer. Com comentàvem al capítol dedicat a la iconografia del sant, desconeixem l'origen d'aquesta figura i si realment representa al fundador de la Congregació de la Missió i de les Filles de la Caritat o es tracta d'un sant jesuïta o teatí. Probablement les escultures dels beats (ils. 267-268), que també eren propietat de les Filles de la Caritat, en origen pertanyeren a algun temple teatí, ja que els personatges formaven part de l'orde dels clergues regulars i els seus noms apareixen inscrits a les peanyes. Malauradament, però, no disposem de més dades sobre el seu períple.

---

¹⁴³⁵ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)

Il. 263. A. Mas, *Fornícula amb la imatge de l'Assumpta*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72672 (detall)

Il. 264. *Assumpta, conservada a la capella castrense de la Ciutadella*. Foto: Pep Salvà, 2013. Font: Bloc *Imatges de Maria*, disponible a: <imatgesmaria.blogspot.com>

Il. 265. *Fornícula amb la imatge de sant Vicenç de Paül*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, c-72672 (detall)

Il. 266. Lluís Bonifaç i Massó (atrib.), *Sant Vicenç de Paül (?)*, c. 1752-1785. Barcelona, Racó històric provincial de les Filles de la Caritat a Maria Reina. Foto: M. Mar Rovira, 2014

Il. 267. *Beat Pablo Burali d'Arezzo*.
 Barcelona, Racó històric provincial
 de les Filles de la Caritat a Maria
 Reina (inv. núm. 07-0000-0158).
 Foto: M. Mar Rovira, 2014

Il. 268. *Beat Jose Maria Tomasi*.
 Barcelona, Racó històric provincial
 de les Filles de la Caritat a Maria
 Reina (inv. núm. 07-0000-0159).
 Foto: M. Mar Rovira, 2014

Il. 269. *Quadre del sagrat cor de Jesús*, 1933.
 IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, c-72672 (detall del creuer)

A banda d'això, Agustí Coy afirmava que els murs del presbiteri i el creuer ostentaven diversos quadres, però que no tenien cap valor artístic (il. 269);¹⁴³⁶ i si atenem a la balustrada de la tribuna del primer pis, també podem apreciar que els passamans originals van desaparèixer i que els militars havien disposat una balustrada pintada sobre una estructura de cartó o de fusta, la qual imitava una obra escultòrica.

— Altar major

Les fotografies d'Adolf Mas i Joan Vidal i Ventosa ens permeten afirmar que les pintures del sagrari que hi havia a la taula de l'altar major es van conservar al temple, com a mínim, fins a l'any 1933 (il. 270). Així mateix, les instantànies que Francesc Ribera va fer amb l'inici del procés de restauració del temple, l'agost de 1942 (il. 271), demostren que probablement el cos militar i les Filles de la Caritat es van endur el sagrari i les imatges escultòriques de l'altar major quan es traslladaren a Vallcarca, de la mateixa manera que ocorregué amb les talles de les fornícules.

El tabernacle o sagrari era alçat per dues grades i la seva base mostrava relleus amb fulles d'acant i querubins. Al damunt de les volutes i les mènsules que flanquejaven el moble hi havia dues talles d'àngels orant envers la taula central, així com dos ocells als extrems posteriors de la peça. Al centre s'hi disposà una taula de fusta amb la representació del Salvador eucarístic, el qual sostenia el calze amb una mà, mentre recollia la sang que rajava del seu costat, i estava envoltat per diversos àngels infantils que l'observaven i l'ajudaven a subjectar el calze (il. 272). A les taules que flanquejaven els laterals del moble hi havia la representació d'Aaron abillat com a summe sacerdot, amb l'encenser a la mà, i Melquisedec en el moment de presentar el pa i el vi a Abraham (ils. 273-274). Al damunt de l'edicle s'hi situaven dos àngels músics sobre volutes i un llanternó culminat amb una creu al centre.

El primer autor que atribuï la pintura de la porta central a Antoni Viladomat fou Joaquim Fontanals el 1877 i aquesta possible adjudicació s'ha mantingut fins a l'última publicació dedicada a l'artista i realitzada per Francesc Miralpeix, mentre que es considera que les taules laterals serien d'un altre artista.¹⁴³⁷ Joaquim Fontanals considerava que l'obra recordava el sagrari del convent de Santa Maria de Jonqueres, del mateix artífex i també

---

¹⁴³⁶ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)

¹⁴³⁷ FONTANALS DEL CASTILLO 1877, p. 144, 230-231; citat per MIRALPEIX 2005, p. 729; MIRALPEIX 2014, p. 347

desaparegut. Segons Santiago Alcolea la pintura de l'església militar és d'inferior qualitat que la d'un Jesús Eucarístic de característiques similars que havia format part de la col·lecció de Policarpo Pascual de Fontcuberta, però que actualment es troba en una altra col·lecció privada, després de ser venuda el 2001 per l'antiquari Jaume Xarrié.¹⁴³⁸

Som del parer que el cos de sanitat militar hauria emplaçat aquest sagrari a l'església dels paüls a partir del 1843, ja que no se'n fa cap referència als documents vinculats a la Congregació de la Missió, ni l'esmentà Céan Bermúdez en parlar de l'artista i de l'església el 1800.

Les fotografies realitzades per Ribera el 1942 permeten observar que el sagrari primitiu degué ser traslladat entre el 1936 i el 1942 a Vallcarca i que, en el seu lloc, s'havia disposat un petit retaule portàtil que fins llavors havia estat emplaçat a l'intradós de l'arc de la segona capella al costat de l'Epístola (il. 283). Com es pot apreciar a la imatge (il. 271), el cos de sanitat militar va endur-se la imatge central d'aquest l'altar i hi va disposar al capdamunt els dos àngels músics del sagrari inicial. Com veurem al capítol següent, aquestes figures angèliques van ser emprades per l'equip d'Adolf Florensa quan es dissenyà el nou sagrari dels mercedaris el 1947.

Entre les dues grades que alçaven l'altar el 1942 també es pot apreciar que es va disposar com a sagrari un tabernacle que en origen pertanyia a un altre retaule i que a la porta mostra un quadre del Bon pastor (il. 291).

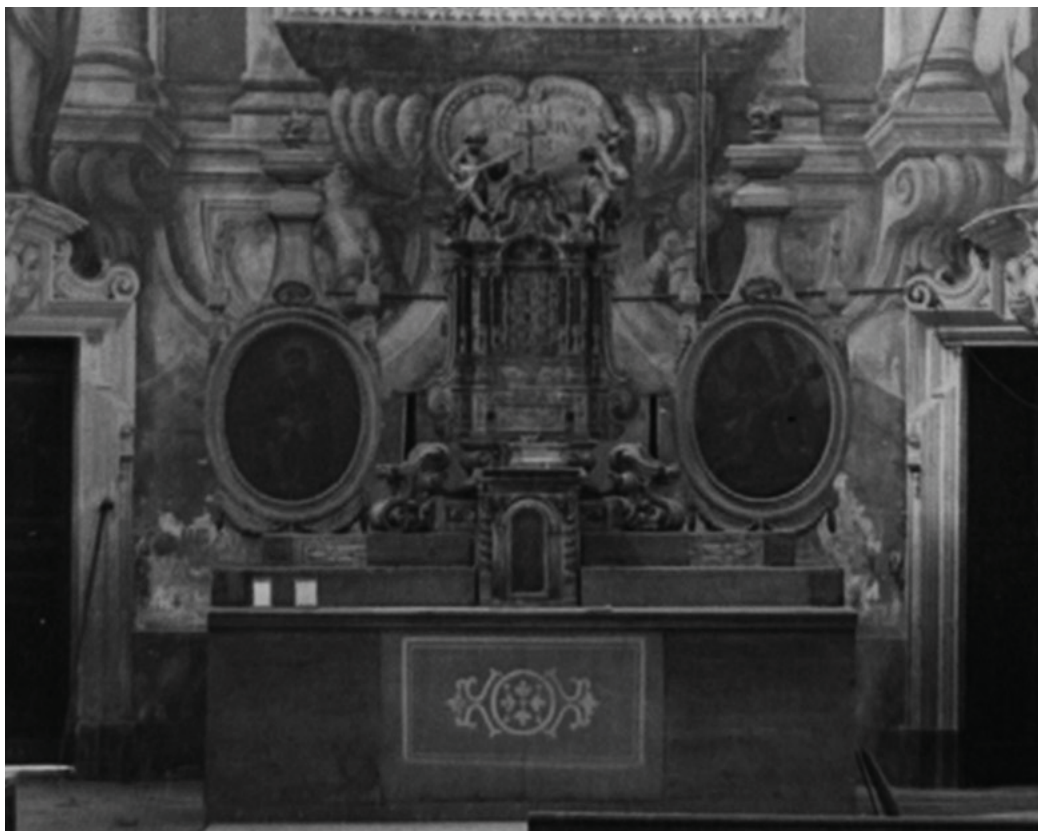
Als extrems de l'altar major es comptava amb dues estructures, formades per un medalló i un pedestal amb un gerro florit i dues torxes amb flames enceses. Als medallons hi havia una pintura de Crist arrossegant la creu del calvari i una altra de Jesús amb la corona d'espines, les quals seguiren estant presents a l'església l'agost de 1942, però disposades a la inversa. Actualment en desconeixem la seva ubicació. Pel que fa a les escultures del Sagrat cor de Jesús i la Verge Miraculosa, situades al davant d'aquestes composicions el 1933, van ser sostretes del temple amb el trasllat dels serveis a l'edifici de Vallcarca abans de l'agost de 1942.

---

¹⁴³⁸ ALCOLEA GIL 1961-1962, p. 206; MIRALPEIX 2005, p. 728

II. 270. A. Mas, *Altar major de l'església de l'hospital militar*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72673

II. 271. F. Ribera, *Altar major de l'església de l'hospital militar*, VIII-1942.
AFB, Ribera, Urb_0458 (detall)

Il. 272. *Salvador eucaristic*, *Sagrari de l'Hospital Militar*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72674 (detall)

Il. 273. *Aaron*, *Sagrari de l'Hospital Militar*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72674

Il. 274. *Melquisedec*, *Sagrari de l'Hospital Militar*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72673 (detall)

Pel que fa al cambril, l'espai que fins al segle XIX havia estat reservat per al quadre de la Santa Faç dels paüls, va ser consagrat a una talla de fusta d'una Puríssima Concepció (il. 275), patrona de l'establiment, la qual fou retirada entre el 1936 i el 1942. El 2001 la imatge va ser instal·lada a la capella de la caserna del Bruc (núm. d'inventari ETS39-1), en clausurar-se l'hospital militar de Vallcarca. L'obra mesura 2,40 metres d'alçada i mostra una Verge amb les mans unides i una cama avançada, doblegant el genoll, mentre inclina lleugerament el cap. Als peus trepitja una serp damunt d'una mitja lluna, mentre que la corona original que mostrava la figura el 1942 fou canviada per una aurèola amb dotze estels de bronze (il. 276).

Per últim, Agustí Coy també afirmava que durant la Setmana Santa a l'església s'exposava un monument humil amb la imatge del Sant Crist, del qual no tenim cap altra referència gràfica o documental.¹⁴³⁹

Il. 275. A. Mas, *Cambril de l'església de l'hospital militar*, 1933. IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, C-72672 (detall)

Il. 276. *Immaculada Concepció*, actualment conservada a la capella de la caserna del Bruc. Foto: José Barceló, 2003. Publicat a: BARCELÓ MOREY 2003, p. 187

¹⁴³⁹ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – Funciones religiosas*, 1916)

— Capelles laterals

Els retaules de fusta policromada i daurada que actualment es conserven adossats al mur de les capelles laterals de la parròquia de Sant Pere Nolasc, probablement van arribar al temple de mans del cos de sanitat militar quan l'edifici esdevingué hospital per a la guarnició establerta a Barcelona. Aquesta consideració deriva de les dades de què disposem sobre els retaules encarregats per al temple dels paüls durant el segle XVIII, ja que hem pogut saber que passaren a altres mans o que varen ser obra d'un artífex la producció del qual no coincideix estilísticament amb els que hi ha emplaçats en el seu lloc originari. En termes generals, es tracta de retaules de format mitjà, amb unes dimensions que ronden els tres metres d'ample i els cinc o sis metres d'alçada i la seva estructura i composició és característica de la producció datada entre finals del segle XVII i les dècades centrals del segle XVIII.

- Primera capella al costat de l'Epístola
  - Altar de Judes Tadeu

La primera capella del costat de l'Epístola, la qual durant l'etapa vicenciana emplaçava el retaule de Sant Joan Nepomucè i el sepulcre de Bonaventura Sans, actualment conserva un retaule unitari d'estructura arquitectònica, dominat per la fornícula central, la qual ostenta la talla del sant titular. El capellà Coy esmentà que el 1916 estava dedicada a Judes Tadeu, mentre que actualment mostra la imatge de sant Ramon Nonat.

El basament està presidit per una taula d'altar, amb un medalló i dues garlandes de fulles de llorer esculpides. La peça té representats pictòricament els atributs de Ramon Nonat des de la restauració del 1943-1953 (il. 277), tot i que el que hi podia haver representat abans, si és que hi havia algun motiu, resulta imperceptible a la fotografia del 1942 (il. 278).

Els cossos laterals en què s'ubiquen les columnes i pilastres, s'avancen en planta a la resta del retaule. Les columnes estan formades per un alt basament de fusta i es componen d'un fust estriat i un capitell d'ordre compost. Tanmateix, darrere les dues columnes més avançades, hi ha dues retropilastres del mateix ordre.

Sobre la taula d'altar hi ha una grada amb una tarja horitzontal que mostra dues tires serpentejants amb flors a l'interior, les quals es repeteixen als plints de les columnes.

Al damunt de la fornícula central hi ha una cartel·la amb un medalló ovalat de petites dimensions que va ser repintat amb l'escut dels mercedaris arran de la restauració. L'entaulament mostra una cornisa formada per una renglera de dentells i òvuls ornamentals que remetent a l'ordre jònic.

Per últim, l'àtic està format per un cos rectangular amb un frontó triangular al capdamunt, sostingut per dues pilastres ornades amb penjolls de roselles. Al centre hi ha un medalló ovalat, emmarcat per una garlanda de roselles, el qual acull una pintura de santa Bàrbara subjectant una espasa amb la mà i amb una torre representada al darrere (il. 279). Flanquejant l'àtic del retaule es mostren dos gerros amb flors.

- Segona capella al costat de l'Epístola
  - Altar de sant Vicenç de Paül

L'estructura del retaule recorda una traça dissenyada per Nicolau Travé¹⁴⁴⁰ i que mostra l'habitual moble d'estructura arquitectònica presidit per una fornícula central i un àtic amb un medalló al centre, culminat amb un frontó corb i ornat amb garlandes de llorer i roselles, fulles d'acant i volutes.

Els laterals del retaule avancen cap a la nau respecte de la resta de l'estructura, per donar corporeïtat al conjunt, i estan formats per un bancal, una grada que s'alça al damunt de la taula d'altar i té continuïtat per damunt del basament del moble, amb una franja que reproduïx espirals d'acant, dues columnes de fust llis i cilíndric d'ordre compost i dues retropilastres posteriors a cada costat, pintades imitant el marbre. L'entaulament també es trenca per oferir un joc de volums i donar moviment al conjunt. Finalment, els costats del retaule estan rematats amb gerros de flors.

La taula d'altar, de perfil corb, mostra un llibre en relleu al centre, envoltat de fulles d'acant. La resta de l'estructura està pintada a imitació del marbre. Aquest element es va agafar com

---

¹⁴⁴⁰ MNAC, Gabinet de dibuixos i gravats, núm. 3898. Reproduït a BASSEGODA HUGAS 1989, p. 238 (lám. 32)

a model per part de l'equip d'Adolf Florensa per fer dues taules d'altar per al presbiteri i una taula per al retaule de la segona capella del costat de l'Evangeli el 1947 (ils. 297-298).

La fornícula mostra una ornamentació pintada amb *cadelièri* en plafons rectangulars. La descripció del capellà Coy el 1916 sembla indicar que es canvià la primitiva titularitat del retaule per instal·lar-hi una talla de sant Vicenç de Paül, pertanyent a les Filles de la Caritat,¹⁴⁴¹ quan la comunitat s'apostà al conjunt el 1898. De totes maneres, entre el 1916 i el 1933 la talla del sant es traslladà a la fornícula del creuer, pel que desconeixem quina talla es posà al seu lloc en el retaule. La imatge titular actual correspon al Sagrat Cor de Jesús i hi fou situada arran de la restauració del temple realitzada entre el 1943 i el 1953.

Finalment, l'àtic està conformat per un marc i un medalló ovalats en què hi ha representada una talla en relleu de sant Jaume, vestit de pelegrí, amb un llibre a les mans i dues petxines a la capa. L'estructura està coronada per un frontó corb amb una cartel·la d'acant al centre i rematat a ambdós costats per volutes.

És probable que el moble se sotmetés a una intervenció per modificar les proporcions del seu disseny primitiu i així poder-lo encabir a la nova capella, ja que les volutes dels laterals del retaule estan seccionades (il. 281).

- Altar de sant Josep

La fotografia de l'interior de l'església feta per Adolf Mas el 1933 (il. 283) permet ubicar l'altar dedicat a sant Josep que recollia Coy el 1916 a l'intradós de l'arc que es trobava a la paret sud de la capella dedicada a sant Vicenç de Paül. En canvi, la instantània de Francesc Ribera el 1942 (il. 271) ens demostra que va ser traslladat a l'altar major quan s'extragué el sagrari original, entre el 1936 i el 1942. Desconeixem la seva ubicació actual, però sembla tractar-se d'un altar portàtil de petites dimensions, amb una fornícula central on hi havia la imatge de sant Josep amb el nen, flanquejada per sis columnes damunt d'un basament amb volutes als extrems i un àtic amb una estructura semicircular en què hi havia una altra imatge representada, tot i que no es pot discernir correctament el motiu a partir de les fotografies de què disposem.

---

¹⁴⁴¹ «En el lado de la Epístola encuéntrense los altares de San Judas, San Vicente de Paul (hermosa figura de talla, propiedad de las hermanas según inscripción de la peana) y el de San José», a AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)

Il. 277. *Altar de Sant Ramon Nonat*.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 278. F. Ribera, *Altar de la primera capella del costat de l'Epístola*, VIII-1942.
AFB, Ribera, Urb_0462

Il. 279. *Altar de Sant Ramon Nonat* (detall del medalló amb la pintura de santa Bàrbara).
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 280. *Altar del Sagrat cor de Jesús.*
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 281. F. Ribera, *Altar de la segona capella del costat de l'Epistola*, VIII-1942.
AFB, Ribera, Urb_0461

Il. 282. *Altar del Sagrat cor de Jesús*
(detall del medalló de sant Jaume)
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 283. *Retaule de sant Josep*, 1933.
IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, c-72672 (detall)

- Primera capella al costat de l'Evangeli
  - Altar del sant Crist

El retaule és més reduït quant a mesures que l'espai reservat per al mateix a la capella. Així, a la fotografia del 1942 (il. 285) es pot apreciar que el mur tenia una cavitat per dotar de profunditat la fornícula del retaule primitiu, la qual no es correspon amb les dimensions de la peça disposada pel cos militar.

La taula de l'altar disposa d'un relleu amb un medalló que presenta la parra i el raïm, de connotacions eucarístiques (il. 287). La fotografia de 1942 sembla indicar que durant l'etapa castrense hi va haver un sagrari al centre, el qual s'hauria extret abans que el temple passés a ser propietat de l'Ajuntament.

La pintura sobre fusta que presideix el retaule mostra a sant Joan Evangelista i a Maria Magdalena (il. 284), els quals flanquejaven un crucifix escultòric que s'endugué el cos militar abans del 1942. Així doncs, encara avui són apreciables els orificis dels claus amb què estava fixada la creu (il. 288).

Al damunt del basament s'aixeca una columna de fust llis i cilíndric i d'ordre compost a cada costat de la pintura central, amb una retopilastra a la part posterior que dona profunditat al moble. La policromia aplicada a l'estructura del retaule i a les columnes tracta d'imitar el marbre, com ocorria amb els exemples anteriors.

L'entaulament mostra una cornisa amb dentells i un frontó corb trencat que s'avança en els extrems laterals. Al centre de l'arc del frontó sobresurt una cartel·la que a la part inferior mostra un relleu amb l'ull de la providència (il. 286) i a la part superior un gerro flamejant que culmina el conjunt.

- Segona capella al costat de l'Evangeli
  - Altar de la Puríssima Concepció

Si atenem a l'enumeració que feu Agustí Coy sobre els altars de la capella de l'hospital militar, el retaule que els mercedaris dediquen actualment a sant Josep, el 1916 devia exposar la imatge d'una Puríssima Concepció a la fornícula central.¹⁴⁴²

Es tracta d'un retaule d'un cos amb tres carrers, dels quals el central és més ample i acull la fornícula, mentre que els carrers que conformen els intercolumnis acullen les altres figures amb volum. També disposa d'un àtic i un bancal amb imatges i relleus.

Si observem la fotografia del 1942 (il. 290), la taula de l'altar estava formada per una estructura amb forma de caixa, pintada amb l'anagrama de Maria al centre, pel que és possible que perdés la mesa original en algun moment del seu períple. Per aquest motiu, el 1947 l'equip d'Adolf Florensa decidí substituir-la per una de nova, a imitació de la taula que hi havia a l'antic retaule de Sant Vicenç de Paül, llavors convertit en l'altar dedicat al Sagrat Cor de Jesús. En aquest cas, la taula mostra dos escuts pintats al centre, resultat de la invenció dels artífexs de la restauració (il 297). El 1947 també s'hi va emplaçar el sagrari que el 1942 es podia veure a l'altar major i la porta del qual mostra un Bon Pastor (il. 292). Pel que fa a la resta del basament, podem observar plafons tallats amb ornamentació a *candelieri* (il. 293).

El bancal està format pel relleu d'un sant bisbe al carrer de l'esquerra, representat de mig cos i amb mitra, el qual beneeix amb una mà i ha perdut l'atribut que duia a l'altra, tot i que possiblement es tractava d'un bàcul. Quant al carrer de la dreta, es pot observar el relleu d'una màrtir, la qual podria ser santa Engràcia, en tractar-se d'un personatge femení vestit sense hàbit, amb la palma del martiri a la mà i una ferida d'un clau al front. Pel que fa a la seva indumentària, aquesta mostra detalls estofats. Al centre del bancal hi ha relleus de fulles d'acant, rocalla i diversos *putti* amb cua bífida que toquen trompetes.

---

¹⁴⁴² «En el lado del Evangelio: Santo Cristo-Purísima y Cristo Yacente», a AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)

La fornícula central està coberta per un baldaquí que cerca destacar la figura principal del conjunt. Al costat de la fornícula hi ha dos medallons, amb santa Eulàlia i la creu en aspa i una altra santa que sustenta un edifici o una torre a la mà.

Les columnes del retaule són salomòniques i presenten una decoració helicoidal amb fulles de parra i gotims de raïm en el fust, al·lusius al misteri eucarístic, envoltats d'àngels infantils de cos sencer i ocells que picotegen el raïm (il. 296). També hi ha diversos rostres de querubins en relleu que decoren l'estructura del retaule a l'entaulament i a les grades (il. 295). Als intercolumnis es col·locaren les imatges de quatre àngels músics tocant instruments de vent i de corda.

L'àtic també es divideix en un compartiment central i dos laterals on s'emplacen figures en relleu. Al lateral dret hi ha un sant diaca amb un llibre a la mà i dues pedres al damunt (il. 294), que creiem que podria mostrar a sant Vicenç Màrtir o sant Esteve; mentre que al costat esquerre trobem a sant Domènec, vestit amb l'hàbit de dominic, amb un llibre a una mà, i un objecte perdut a la mà dreta que probablement es tractava d'una branca de lliri. Al centre es mostra l'habitual escena de la crucifixió, amb un Jesús a la creu flanquejat per la Verge i sant Joan evangelista i amb un paisatge urbà pintat sobre taula. La figura actual del Crist a la creu va ser col·locada a partir del 1947, ja que les fotografies del 1942 demostren que el cos militar s'endugué la talla original (il. 291). Per últim, a la coronació de l'àtic hi ha una figura del Pare Etern, amb l'esfera a la mà esquerra i el gest de beneir amb la mà dreta.

Alguns dels detalls d'aquesta peça evoquen estilísticament elements presents als retaules atribuïts a Josep Sunyer i Raurell (c.1673-1751), pel que pensem que podria tractar-se d'un artista que emprava les solucions característiques d'aquest mestre. Així ho podem observar en el baldaquí que cobreix la fornícula central i que Sunyer també emprà a Prada i a Cotlliure,¹⁴⁴³ o la solució del Déu Pare com a colofó del coronament, que el taller de Sunyer o d'Andreu Sala solien emprar en aquest tipus d'obres.

Tot i que els elements que hem descrit continuaren sent presents en la concepció de retaules d'avançat segle XVIII, com el retaule de la capella dedicada actualment a Sant Ramon Nonat, Sant Joaquim i Santa Anna al claustre de la Catedral de Barcelona (1771), considerem que l'estil de l'obra a la parròquia de Sant Pere Nolasc és més proper a Sunyer i es podria situar entre finals del segle XVII i principis del Set-cents.

---

¹⁴⁴³ AVELLÍ CASADEMONT 2002-2003, p. 290

- Sepulcre amb el Crist jacent

A l'intradós de l'arc situat al costat sud de la capella es disposà un altar amb un Crist jacent en el sepulcre (il. 299). L'obra, una talla de fusta de 90 cm d'alt, 163 cm de llarg i 50 cm d'ample, va ser traslladada a l'hospital militar de Vallcarca abans del 1943 i el 2001 s'instal·là a la capella del Bruc; tot i que des del 2012 es conserva a la capella castrense de la Ciutadella (il. 300) (núm. d'inventari ETS39-4).

El capellà Coy i Agustí Duran i Sanpere consideraren que es tractava de l'escultura que havia realitzat Joan Enrich i que havia vist Ceán Bermúdez en visitar l'església abans del 1800.¹⁴⁴⁴ De totes maneres, considerem més plausible que es tracti d'una obra portada pels militars a l'església a partir del 1843, ja que no hem localitzat cap referència sobre aquesta peça en els documents buidats pertanyents als paüls. En canvi, i com hem desenvolupat en el capítol dedicat al patrimoni artístic de la Congregació de la Missió, considerem que el sepulcre obrat per Enrich era el realitzat per a acollir les despulles del comerciant Bonaventura Sans.

---

¹⁴⁴⁴ AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – Sepulcro del hospital*, 1916); DURAN I SANPERE 1948, pp. 257-264

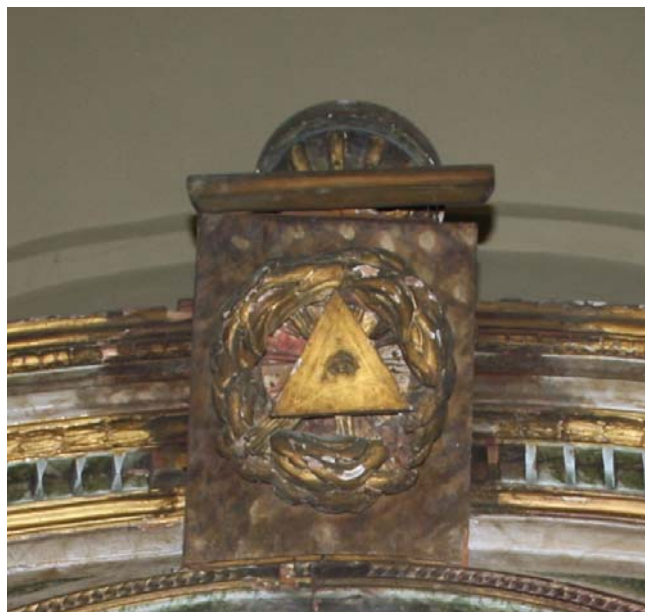

II. 284. *Altar del sant Crist*.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 285. F. Ribera, *Altar de la primera capella del costat de l'Evangeli*, VIII-1942.
AFB, Ribera, Urb_0463

II. 286. *Altar del sant Crist* (detall de l'ull de la providència). Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 287. *Altar del sant Crist* (detall de la taula). Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 288. *Altar del sant Crist* (detall de la pintura). Foto: Trisha Sajulga, 2017

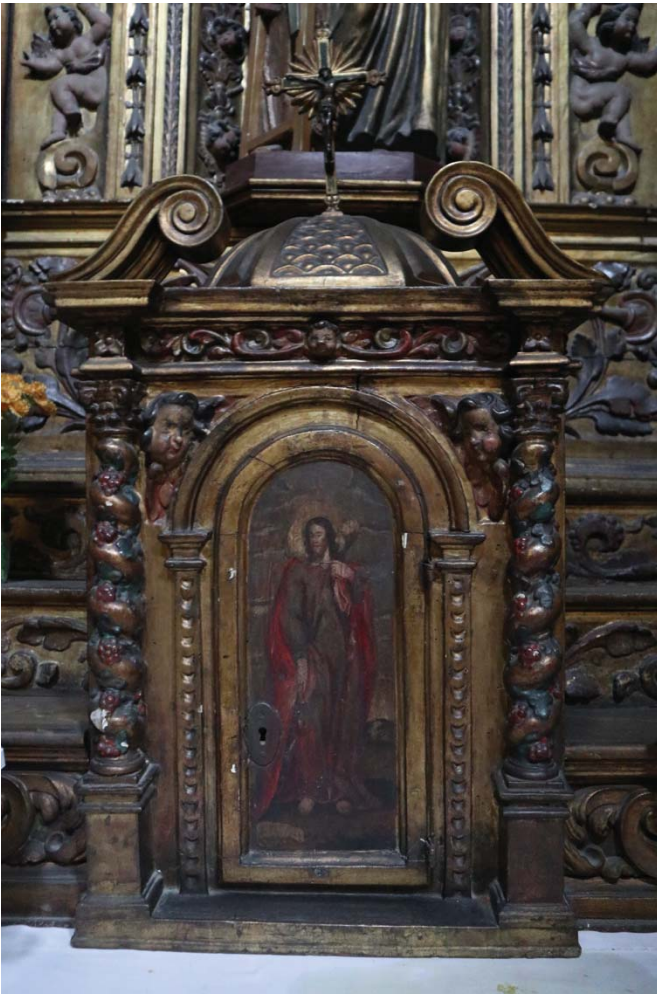
Il. 289. *Altar dedicat a sant Josep.*
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 290. F. Ribera, *Altar de la segona capella del costat de l'Evangelí, VIII-1942.*
AFB, Ribera, Urb_0464

Il. 291. *Altar dedicat a sant Josep (detall de l'àtic).* Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 292. *Altar dedicat a sant Josep (detall del sagrari).*
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 293. *Altar dedicat a sant Josep (detall dels plafons tallats a la base del retaule).*
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 294. *María Dolores Mateu, Sant Vicenç Màrtir (?), 1966.*
IAAH, Fototeca, Arxiu Mas, Sèrie de sants, núm. 18

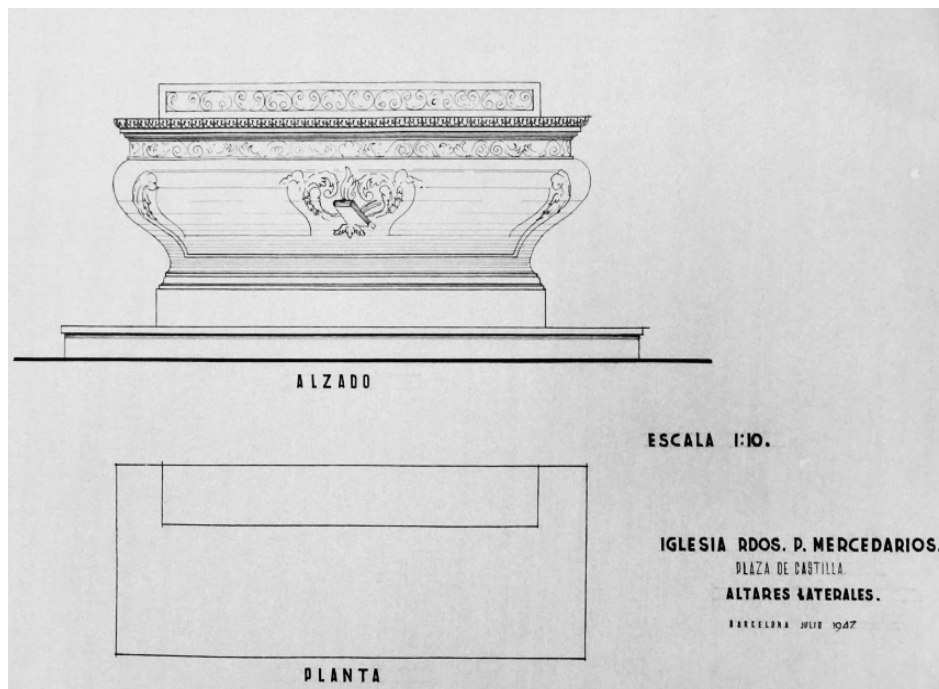
Il. 295. *Altar dedicat a sant Josep* (detall d'un cap d'àngel)
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 296. *Altar dedicat a sant Josep* (detall de les columnes
i els àngels músics). Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 297. *Altar dedicat a sant Josep* (detall de la taula d'altar).
Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 298. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, *Altars laterals del presbiteri*, 1947. Arxiu Central d'Ecologia Urbana, caixa 7, núm. 1.153. Foto: M. Mar Rovira, 2018

Il. 299. Vidal i Ventosa, *Crist Jacent*, c. 1933.
AFB, C-038-193 (B-7620) (detall)

Il. 300. *Crist jacent* provinent de l'església de l'hospital militar. Barcelona, parròquia castrense de la Ciutadella. Foto: M. Mar Rovira, 2015

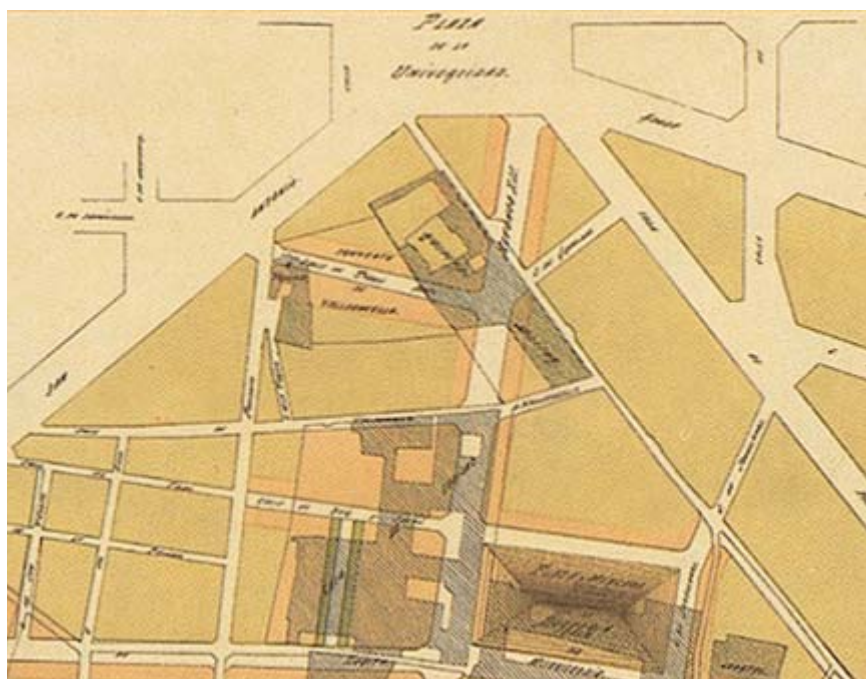

9. De l'enderroc de l'hospital fins a la restauració i la conversió del temple en la parròquia de Sant Pere Nolasc (1942-2017)

9. De l'enderroc de l'hospital fins a la restauració i la conversió del temple en la parròquia de Sant Pere Nolasc

La voluntat d'enderrocar l'antiga Casa de la Missió del carrer Tallers havia estat present en els projectes urbanístics de Barcelona des de finals del segle XIX. Un exemple és el cas del Pla Baixeras, realitzat el 1884 i aprovat entre el 1887 i el 1889, el qual advocava per la creació de dues noves vies que travessessin l'espai on es trobava el conjunt hospitalari (il. 301), amb motiu del projecte per a la construcció d'un nou hospital castrense a Les Corts. De totes maneres, la probabilitat que l'antiga residència dels paüls finalment desaparegués de l'entramat urbà va tenir ressò a la premsa a partir del 1902, quan Raimon Casellas denuncià les gestions que el govern i el consistori estaven realitzant per a construir un nou hospital castrense a l'Hospitalet de Llobregat, sufragat a partir de la venda de l'edifici del carrer Tallers.¹⁴⁴⁵ D'aquesta manera l'autor anunciava el perill que corrien les pintures murals de l'interior, destacant especialment la composició de la cúpula pintada per Josep Flaugier.¹⁴⁴⁶

Il. 301. Àngel Baixeras, *Plànol de la reforma interior de la ciutat de Barcelona*, 1884 (detall de l'àrea de l'hospital militar). Publicat per Thomas i Cia, 1891. Font: Ramon Soley, *Atlas de Barcelona*, núm. 657.

¹⁴⁴⁵ ACA, DIVERSOS, Comandancia de ingenieros, 446, 1103, s.f. (*Construcción del Hospital Militar*, 1902-1909)

¹⁴⁴⁶ CASELLAS 1902, p. 3

9.1. Demolició de l'hospital i urbanització de la plaça Castella

Entre el 1927 i el 1932 la Junta Mixta d'Urbanització i Aquerterament de Barcelona adquirí els terrenys i gestionà la construcció d'un nou hospital castrense a l'avinguda de Vallcarca, el qual fou edificat entre el 1932 i el 1942.¹⁴⁴⁷ De manera paral·lela, entre el 1930 i el 1932 l'arquitecte municipal Joaquim Vilaseca Rivera (1885-1963) va concebre el projecte *Plano de reforma y urbanización y enlace de los puntos singulares del casco antiguo de la Ciudad*, un pla en què reflexionava sobre quines vies eren necessàries per a millorar la circulació del nucli de la Ciutat Vella de Barcelona i on es podia observar la modificació que s'acabaria realitzant a l'àrea ocupada per l'antic hospital militar. El consistori aprovà el projecte el 28 de maig de 1934 i la Comissió Superior de Sanitat el 16 de març de 1935.¹⁴⁴⁸

Tot i que els pavellons principals de l'hospital de Vallcarca ja eren operatius el 1936, els serveis sanitaris de la quarta regió militar no hi foren totalment traslladats fins a l'estiu de 1942. Llavors el conjunt del carrer Tallers fou cedit a l'Ajuntament de Barcelona, el qual acordà la seva demolició per poder urbanitzar l'espai resultant. La Junta d'Urbanització i Aquerterament havia valorat l'edifici de Tallers en 2.161.999 pessetes.¹⁴⁴⁹

Després d'un període de temps desocupat, el 3 de desembre de 1942 l'arquitecte en cap del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics i després de l'Agrupació d'Edificis Municipals, Joaquim Vilaseca, donava inici a l'enderroc de l'obra hospitalària i la urbanització dels encontorns per convertir l'espai resultant en la nova plaça Castella.¹⁴⁵⁰ Els primers dies comptà amb la Brigada Municipal per realitzar l'obra, però les grans dimensions del recinte van fer que Vilaseca optés per convocar un concurs privat i contractar un servei que pogués assumir la labor d'enderrocament en el temps desitjat. Finalment, el concurs fou guanyat per la societat privada d'Amador Lorenzo García i Magín Marqués Fiel el 15 de gener de 1943¹⁴⁵¹ i les obres de demolició es van considerar plenament finalitzades el desembre del mateix any.

---

¹⁴⁴⁷ AMCB, Q141, Junta Mixta d'Urbanització i Arquerterament, exp. AQ_002 (1928), AQ_029 i AQ_030 (1931), AQ_031 (1932) i AQ_028 (1939)

¹⁴⁴⁸ AMCB, Q101, Urbanització i reforma, exp. 216/1-2, «Plànols del Projecte de Reforma, Urbanització i Enllaç dels Punts Singulars del Cas Antic de la Ciutat», 04-I-1930; VIII-1932; TORRES – LLOBET – PUIG 1985, p. 185

¹⁴⁴⁹ FLORENSA 1949, p. 19

¹⁴⁵⁰ AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66159, «Enderroc de l'antic hospital militar del carrer Tallers», 1943-1944, s.f.; «Se procede al derribo del antiguo Hospital Militar de Barcelona», ABC Madrid, s.n., 03-I-1943, p. 26; BENAVENT 1945a, p. 44

¹⁴⁵¹ *Jurisprudencia criminal* 1949, vol. 8, p. 174

El febrer de 1943 Vilaseca formulà la modificació de les alineacions que afectaven els voltants de l'església, per tal d'obrir dos carrers de 10 metres d'ample a cada costat del temple i del carrer Torres i Amat i una plaça de 77 metres d'ampli per 30 metres de fons amb zones enjardinades. També va planejar l'edificació de dos blocs en forma de "L" que enquadressin l'església, plantejant el funcionament del de la dreta com a residència dels mercedaris i el de l'esquerra com un edifici comercial.¹⁴⁵²

La làpida que donava nom a la plaça Castella fou inaugurada el 12 d'octubre de 1943, coincidint amb la festivitat de la Hispanitat.¹⁴⁵³ Posteriorment, el juny de 1944, es va emprendre la construcció de les clavegueres, es va procedir a la col·locació de les vorades i la pavimentació de les calçades amb formigó i de les voreres amb lloses de pedra al voltant de l'església i llosetes de ciment a les restants. Tanmateix, per tal d'evitar les humitats a l'interior del temple amb motiu de la diferència de rasant amb relació a les voreres, es van projectar unes fosses de drenatge amb desguàs a la claveguera.¹⁴⁵⁴

Quant al temple, l'Ajuntament va acordar conservar-lo amb motiu de la importància dels seus béns artístics, pel que la seva restauració es va dur a terme entre el gener de 1944 i el 1951. El resultat d'aquesta intervenció urbanística va tenir un ressò positiu pel fet d'obrir el carrer Tallers i donar prestància a l'església, com bé demostra l'opinió de Francesc Curet al volum de *Visions barcelonines* dedicat als barris *De Sant Pere a Sant Pau*. En ell exposà que l'hospital militar «Era un edifici molt gran, però lleig, i únicament n'era salvat el temple, situat a l'interior, al qual s'hi entrava per un pati [...] sortosament el rònc i antipàtic casalot ha desaparegut i cal felicitar-nos que hom hagi conservat, tot revaloritzant-ho, l'església i les esmentades pintures».¹⁴⁵⁵

La rehabilitació del temple fou acompanyada d'un canvi d'advocació i d'orde religiós usufructuari. El motiu fou l'interès que tenia l'Ajuntament d'adquirir el terreny del convent i l'església del Bonsuccés, el qual llavors pertanyia a la comunitat dels pares mercedaris. El conjunt va ser edificat per l'orde dels servites o servents de Maria el 1625, però amb motiu de la Desamortització i la supressió d'ordes religiosos, l'edifici conventual va passar a ser

---

¹⁴⁵² AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66159, «Enderroc de l'antic hospital militar del carrer Tallers», 1943-1944, s.f. (carta del 31-VII-1943)

¹⁴⁵³ «Descubrimiento de una lápida que da el nombre de Castilla a una nueva plaza», *La Vanguardia española*, núm. 24060, 13-X-1943, p. 4

¹⁴⁵⁴ AMCB, Q134, Obres públiques municipals, exp. I-303, «Urbanització de la plaça Castella», 1944, s.f. (Jordi Soteras Mami, *Expediente de urbanización de la plaza Castilla*, 06-VI-1944)

¹⁴⁵⁵ CURET – ANGLADA 1952-1958, vol. X, p. 399

un quarter d'infanteria i no va ser fins al 1906 quan l'orde dels mercedaris començà a habitar el conjunt, ja que el seu convent al carrer Ample havia estat convertit en Capitanía General i la basílica havia estat habilitada com a parròquia. Durant la Guerra Civil, el conjunt del Bonsuccés es va convertir en quarter de la *Guardia de Asalto* y el 1939 es va autoritzar el retorn dels mercedaris, els quals el varen habitar fins al 1946.¹⁴⁵⁶

La documentació conservada permet observar que les negociacions entre el consistori i els mercedaris començaren el 1943, amb la remesa dels plànols d'urbanització de la zona de l'hospital militar de Joaquim Vilaseca al prior provincial dels pares mercedaris, Jaime Monzón.¹⁴⁵⁷ Finalment, el 26 de juny de 1945 el bisbat de Barcelona va autoritzar la permuta dels terrenys de la plaça del Bonsuccés amb el solar de l'antic hospital, per a l'ús perpetu de l'església de la plaça Castella per part dels mercedaris i per a la construcció d'un nou convent al solar que els havia estat adjudicat a la plaça.¹⁴⁵⁸

Així doncs, el Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics també s'encarregà de dissenyar l'edificació de la nova residència per a la comunitat mercedària, actualment cúria de la província mercedària d'Aragó a Barcelona. De totes maneres, el 1953 la Comissió Municipal d'Urbanisme va aprovar un nou projecte de modificació de les alineacions de la plaça Castella per donar-li més amplitud i permetre la creació de jardins públics,¹⁴⁵⁹ un acord que va afectar les obres de construcció que els mercedaris havien emprès en relació a la seva residència i que els obligà a començar-les de nou.¹⁴⁶⁰

La construcció del convent finalitzà el 10 de juliol de 1954.¹⁴⁶¹ Com a elements distintius de l'orde, a la fornícula cantonera a la façana principal es pot observar una escultura de pedra de La Floresta, d'1,70 metres d'alçada, que representa la Verge de la Mercè, la qual fou encarregada el 1960 a l'escultor Walter Cots (1908-2004), sota el mecenatge del devot

---

¹⁴⁵⁶ Juan Pablo Pastor Ariño, frare mercedari, ha estudiat el període en què l'orde de la Mercè va estar establert a l'església del Bonsuccés, *vid.* PASTOR 2010, pp. 12-38

¹⁴⁵⁷ AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66159, «Enderroc de l'antic hospital militar del carrer Tallers», 1943-1944, s.f. (carta datada del 31-III-1943)

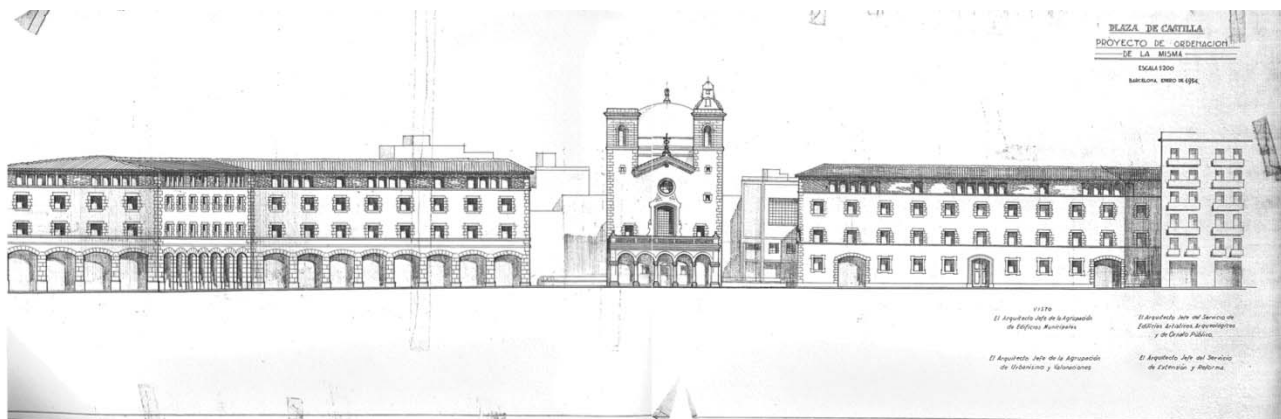
¹⁴⁵⁸ També s'observava la possibilitat de projectar un túnel que connectés les dues edificacions, però no va arribar mai a ser construït, *vid.* AMCB, Q118, Gestión urbanística, exp. 1901, «Permuta Terrenys Pça. Bonsuccés, de Pares Mercedaris, amb altres de la Pça. Castella, Antic Hospital Militar», 1945-1946, s.f.

¹⁴⁵⁹ «Vida de Barcelona. Crónica de la jornada. Política de espacios verdes», *La Vanguardia*, núm. 27178, 23-X-1953, p. 12

¹⁴⁶⁰ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 3314, «Instància dels PP. Mercedaris sol·licitant una indemnització pels perjudicis que els hi ocasiona la modificació d'alineacions de la plaça Castella», 1954, s.p.

¹⁴⁶¹ «Inauguración del nuevo convento de la Merced de Barcelona», *Obra Mercedaria*, año X, núm. 39, julio-setiembre 1954, pp. 67-70; «El nuevo convento de los RR.PP. Mercedarios», *La Vanguardia*, 11-VII-1954, p. 18

Josep Maria Vall.¹⁴⁶² Damunt de la porta d'accés també es pot apreciar un escut de l'orde, sostingut per dos àngels i present des del 1954.

Il. 302. Joaquim Vilaseca i Adolf Florensa, *Projecte d'ordenació de la plaça de Castella*, 1954. Arxiu Central d'Ecologia Urbana, caixa 7, núm. 1.157. Foto: M. Mar Rovira, 2018

Un nou projecte d'urbanització de la plaça Castella va ser aprovat per l'Ajuntament el 13 d'abril de 1954 per tal de construir l'edifici comercial que havia d'emmarcar el temple per l'altre costat, és a dir, entre el carrer Valldonzella, el carrer Torres i Amat i la plaça Castella.¹⁴⁶³ Aquest havia de formar unitat arquitectònica amb el convent dels pares mercedaris (il. 302), tant pel que fa a l'alçada de l'edifici com a la composició de les façanes. El gener de 1957 l'empresa adjudicatària del solar, Roviralta i companyia,¹⁴⁶⁴ atestava que l'estil arquitectònic que imposava el projecte del consistori no cassava amb la instal·lació moderna amb què desitjaven edificar les oficines que s'havien de comunicar amb els *Almacenes Capitolio*. Tot i que l'arquitecte Josep Soteras Mauri tractà d'adaptar el disseny a les circumstàncies i particularitats de l'obra (il. 303), el resultat final, conegut com l'edifici d'oficines Luminor, poc té a veure amb el projecte presentat el 1957 (il. 304), ja que l'ús del formigó i de les obertures envidriades a les façanes aïllaven l'edifici del teixit i de l'estil que caracteritzava l'enclavament urbanístic.

¹⁴⁶² «Crónica – Fiesta de la Merced en la casa provincial de Barcelona», *Obra Mercedaria*, año XVI, núm. 63, octubre-diciembre 1960, p. 104

¹⁴⁶³ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 5896, «Execució del projecte de nova urbanització de la plaça Castella. Roviralta i Cia», 1954

¹⁴⁶⁴ COAC, Arxiu Històric, Fons Josep Soteras Mauri, «Edifici comercial per a Roviralta y Cía», 1957, sig. C2412/90

II. 303. Josep Soterias Mauri, *Maqueta del projecte d'edifici comercial per a Roviralta i Companyia*. 1957.
 Font: COAC, Arxiu Històric, Fons Josep Soterias Mauri, «Edifici comercial per a Roviralta y Cía», sig.
 C2412/90

II. 304. *Plaça Castella amb l'església de Sant Pere Nolasc i l'edifici Luminor al fons*.
 Foto: Família Cuyàs, c. 1960. Font: ICGC, rf. 5126

Entre el 1956 i el 1958 també es va dissenyar el projecte de l'Escola Castella, promogut per l'Agrupació d'Edificis Municipals i que havia de tancar la plaça pel costat oest.¹⁴⁶⁵ Finalment, el 22 d'agost de 1969, l'arquebisbe de Barcelona, Marcelo González Martín, va anunciar la conversió del temple en la parròquia de Sant Pere Nolasc.¹⁴⁶⁶ L'última ordenació de l'espai fou inaugurada el 19 de setembre de 1969, amb la construcció d'uns aparcaments subterranis i noves obres de jardineria a la superfície de la plaça.¹⁴⁶⁷

9.2. Primera restauració i adaptació al culte mercedari de l'antiga església dels paüls

Les fotografies realitzades per Francesc Ribera Colomer, juntament amb els informes i pressupostos conservats a l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona i els plànols custodiats a l'Arxiu Central d'Ecologia Urbana, ens permeten reconstruir el procés de restauració del temple, el qual es portà a terme entre el 1944 i el 1953, tot i que la seva benedicció se celebrà el 20 de setembre de 1947.¹⁴⁶⁸

La labor realitzada per l'arquitecte Adolf Florensa (1889-1968), cap del Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, va consistir en la restauració del temple i en el disseny i projecció d'un nou mobiliari litúrgic com a mecanisme d'adaptació de l'edifici al culte mercedari. Tal com afirmava Bienvenido Lahoz (1883-1970), religiós de l'orde de la Mercè, durant l'estada dels mercedaris al conjunt del Bonsuccés només van poder acomodar una imatge de la Mare de Déu de la Mercè en un angle de l'església, cosa que lamentaven per no poder donar a la seva titular la importància necessària al temple.¹⁴⁶⁹ Aquest contratemps, doncs, tractà de ser pal·liat al nou temple del qual havien de ser usufructuaris.

— Rehabilitació i adaptació de l'aparença externa del temple

L'església dels paüls es va concebre com un cos arquitectònic lligat a un edifici conventual, pel que l'enderroc de l'hospital i la concepció d'una plaça que convertia l'església en un edifici independent situat al bell mig del nou espai, també va implicar l'adaptació de la seva fisonomia externa.

---

¹⁴⁶⁵ AMCB, Q143, Negociat d'obres públiques, caixa 30548, exp. 12/1958, «Grupo Escolar de Niñas Y Párvulos Plaza de Castilla»

¹⁴⁶⁶ «Parroquia de san pedro Nolasco», *Obra mercedaria*, año XXV, núm. 90, julio-setiembre 1969, p. 63

¹⁴⁶⁷ «Inauguración de las obras y del aparcamiento de la plaza Castilla», *La Vanguardia*, 20-IX-1969, p. 25

¹⁴⁶⁸ «Ante la fiesta de Nuestra Señora de la Merced, inauguración de la iglesia de los PP. Mercedarios», *La Vanguardia*, 21-IX-1947, p. 9

¹⁴⁶⁹ «Crónica – En la iglesia de la Merced, bendición de la nueva imagen. Sermón de Fr. Bienvenido Lahoz», *Obra mercedaria*, año IV, núm. 14, abril-junio 1948, p. 62

Els primers pressupostos per a la rehabilitació del temple daten del 10 de gener de 1944, quan Adolf Florensa va informar l'Ajuntament sobre l'estat de deteriorament de la coberta de la cúpula i dels canals de desguàs de l'església, sol·licitant un pressupost de 19.500 pessetes per a la seva reparació.¹⁴⁷⁰ Els treballs de paleta foren duts a terme pel constructor Manuel Bausells Alsina entre el febrer i el setembre de 1944, instal·lant noves teules àrabs envernissades, a banda dels tubs i panys de plom.¹⁴⁷¹ De totes maneres, la substitució de les peces de ceràmica de la coberta es va allargar fins al 1946,¹⁴⁷² i la reconstrucció del floró de fang cuit que corona la cúpula es va completar el 19 de maig de 1951.¹⁴⁷³

L'1 de maig de 1944 se sol·licitaren 50.000 pessetes per a la continuació de les feines de restauració de façanes i altres obres urgents per a la urbanització del sector, les quals foren concedides el 16 del mateix mes.¹⁴⁷⁴ D'aquesta manera s'encarregà l'estucat dels paraments externs de l'església, aplicant pintura contra humitats als murs afectats, i es projectà una nova façana lateral al costat de ponent, a imatge de la situada a llevant, ja que en origen aquest mur estava lligat a les dependències de l'hospital i no tenia entitat per si sol (il. 305).

Així doncs, entre el juliol de 1944 i el febrer de 1945 el vitraller Antoni Oriach Rovira (1888-1979) va realitzar les vidrieres emplomades dels finestrals del creuer, les finestres laterals i el rosetó de la façana principal¹⁴⁷⁵ i el desembre de 1946 l'empresa Vitrell-Art va procedir a col·locar-les.¹⁴⁷⁶ D'altra banda, el serraller i forjador artístic Pere Martí va confeccionar marcs, estructures de ferro, reixes i tela ondulada i forta per a les finestres i vidrieres del temple.¹⁴⁷⁷

Amb la concessió de 20.000 pessetes més de pressupost, el desembre de 1944 es va poder encarregar a l'empresa de treballs en pedra i marbre Amadeo Noria Royo la realització de cinc gàrgoles noves fetes amb carreus de pedra de Montjuïc per tal replicar les originals i

---

¹⁴⁷⁰ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 329, «Reparació Coberta, Desguàs i Altres a l'Església de l'Antic Hospital Militar», 1944, s.f. (10-I-1944); i exp. 434, «Consignacions Obres Reparació i Restauració Església Antic Hospital Militar al c. Tallers, ara Plaça Castella», 1944-1946, s.f.

¹⁴⁷¹ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 329, s.f. (factures de liquidació de 04-III-1944 a 07-IX-1944)

¹⁴⁷² AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (factures de liquidació de Manuel Bausells, 05-I-1946)

¹⁴⁷³ AMCB, Q118, Gestió Urbanística, exp. 1242, s.f. (cinquena certificació i relació valorada de les obres de finalització i restauració de la façana principal de l'església, 19-V-1951)

¹⁴⁷⁴ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (carta de Josep Vilaseca al tinent d'alcalde, ponent d'urbanització i reconstrucció, 01-V-1944)

¹⁴⁷⁵ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 329, s.f. (factures de liquidació del 31-VII-1944)

¹⁴⁷⁶ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (factura de liquidació del 09-I-1947)

¹⁴⁷⁷ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 329, s.f. (31-III-1944 a 15-IX-1944)

situar-les a les façanes del temple.¹⁴⁷⁸ Quant a la façana posterior, el 1946 es varen reparar els revoltos que sostenien el cambril, després d'haver netejat les humitats dels murs.¹⁴⁷⁹

L'última fase de la restauració es va encetar l'any 1948. Llavors es va projectar un sòcol de pedra per a tot el perímetre inferior de l'església i l'empresa de pintura decorativa Antonio Gascón va realitzar els treballs vinculats a policromar el sostre del pòrtic, els contorns de les finestres i els sòcols de l'exterior i de l'interior del temple.¹⁴⁸⁰

Pel que respecta a la façana principal, quan l'església va ser inaugurada el 20 de setembre de 1947 (il. 7), aquesta encara mostrava el concepte original del segle XVIII, és a dir, estava formada per una paret de maçoneria amb una petita porta d'accés decorada amb un frontó i el cap d'un querubí. També hi havia un òcul i un ull de bou a la part superior del mur, els quals afavorien l'entrada de llum i ventilació a l'interior de l'església, tot i que havien quedat tapiats amb la construcció en alçada de l'hospital (il. 305). Per últim, flanquejaven la façana una torre campanar i una espadanya, la qual es va substituir entre el gener i el juliol de 1945 per un campanar de pedra de Montjuïc a imatge de l'existent al costat de ponent, afavorint la simetria externa de l'edifici.¹⁴⁸¹

Per tal de donar més rellevància a la façana principal d'una església caracteritzada per les seves reduïdes dimensions, el 10 d'abril de 1946 Adolf Florensa va fer un informe sol·licitant 533.737,51 pessetes per projectar un pòrtic que emmarqués la porta d'entrada al temple, i tres obertures al damunt del pòrtic, per a situar-hi un finestral i dues portes amb frontó que permetessin accedir a la terrassa.¹⁴⁸² Així doncs, el juny de 1948 es començava l'edificació del porxo amb cinc arcs i vuit columnes toscanes conservades de l'enderrocament del claustre. També es van fer dues finestres i dos bancs de pedra a banda i banda de la porta d'accés i quedava finalitzat abans de la festivitat de la Mercè del 1948.¹⁴⁸³

---

¹⁴⁷⁸ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (carta d'Adolf Florensa al tinent d'alcalde, ponent d'urbanització i reconstrucció, 02-XII-1944); AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66159, «Enderroc de l'antic hospital militar del carrer Tallers», 1943-1944, s.f. (pressupost del 03-VII-1944); i caixa 66046, E-30 «Església de l'antic Hospital Militar», 1947-1952, s.f. (carta d'Adolf Florensa, sense data [1948])

¹⁴⁷⁹ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.p. (pressupost per les obres de pedra, 22-III-1946)

¹⁴⁸⁰ AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66046, e-30, 1947-1952, s.p. (factura de liquidació d'Antonio Gascón, 06-XI-1948)

¹⁴⁸¹ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (El pressupost, de 86.963'98 pessetes, va ser remès al tinent d'alcalde per part d'Adolf Florensa el 27 d'octubre de 1944 i fou aprovat el 17 de gener de 1945; factures de liquidació d'Amadeo Noria, 25-I-1945 a 19-VII-1945)

¹⁴⁸² AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (carta d'Adolf Florensa al tinent d'alcalde, 10-IV-1946); «La restauración de la Iglesia de la plaza Castilla», *Gaceta Municipal de Barcelona*, núm. 21, 24-V-1948, p. 367

¹⁴⁸³ «Ante la festividad de Nuestra Señora de la Merced. En los PP. Mercedarios de Plaza de Castilla», *La Vanguardia Española*, núm. 25596, 23-IX-1948, p. 6

Entre el 1948 i el 1951 es va procedir a crear una terrassa al damunt del pòrtic amb un finestral central i dues portes d'accés a les torres. L'abril de 1951 l'empresa Vitral·l-art emetia la factura per la realització d'una vidriera amb tires de plom destinada al finestral emmarcat per volutes i motius vegetals en pedra realitzat per Amadeo Noria el 1948 i que tractava d'evocar l'estil barroc del temple.¹⁴⁸⁴ Flanquejant el finestral, es van disposar dues portes d'ingrés a la terrassa des de les torres i es va fer una barana de pedra amb un passamà i balustres tornejats.¹⁴⁸⁵ El mateix 1951 el serraller Pere Martí va realitzar una creu de ferro forjat amb una base de xapa de plom que es va adaptar a la bola de pedra que rematava la motllura de la cornisa en forma de frontó al capdamunt de la façana principal (il. 310). Així mateix, l'operari projectà els elements decoratius en ferro per al campanar antic i l'esquelet o estructura que rematava el nou, juntament amb els seus elements ornamentals.¹⁴⁸⁶

De totes maneres, amb motiu de l'excessiva lluminositat que accedia a l'interior de l'església pel finestral situat al frontis, el 9 de desembre de 1959 l'Ajuntament de Barcelona va acordar contractar l'elaboració d'un plafó de rajoles de ceràmica esmaltada per cobrir-lo amb l'artista Joan Guivernau Sans (1909-2001). La composició, de 4,25 x 2,20 metres, pintada a mà i cuita al foc, presenta el descens de la Verge de la Mercè a Barcelona davant de Pere Nolasc l'agost de 1218, amb l'objectiu d'inspirar la fundació de l'orde mercedari. El contracte es va formalitzar el 18 de febrer de 1960, per un valor de 24.000 pessetes¹⁴⁸⁷ i l'obra es va finalitzar i instal·lar el mes de juny del mateix any.¹⁴⁸⁸

La composició (il. 311) està inspirada en el gravat *Nostra Senyora de la Mercè sobre la ciutat de Barcelona*, de Francesc Gazán (act. 1684-†1732), realitzat el 1691 i que també mostra el descens de la Verge amb la vista del port de Barcelona i la muntanya i el castell de Montjuïc al fons (il. 312). La inscripció *Redemptrix Captivorum*, la representació del nen Jesús sostenint una cadena trencada i la presència de l'escut de l'orde permeten la identificació de la titularitat del temple per part dels vianants des de l'exterior.

---

¹⁴⁸⁴ AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66046, e-30, 1947-1952, s.p. (factura de liquidació d'Amadeo Noria, 30-VI-1948)

¹⁴⁸⁵ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 1231, s.p. (factura de liquidació d'Amadeo Noria, 25 i 30-X-1948)

¹⁴⁸⁶ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 1517, «Obres de restauració de l'església de la plaça Castella», 1950-1951, s.p. (05-X-1951)

¹⁴⁸⁷ AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66178, «Descens de la Verge de la Mercè a Barcelona, per a la façana de l'església de la Plaça Castella», 1959-1960

¹⁴⁸⁸ «Crònica – Fiesta de la Merced en la casa provincial de Barcelona», *Obra Mercedaria*, año XVI, núm. 63, octubre-diciembre 1960, p. 104

Il. 305. Juan Ramírez, *Detall de la façana principal de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu durant l'enderroc de l'hospital militar, 28-III-1943.* AFB, C-038-184

Il. 306. Juan Ramírez, *Detall de la façana dreta de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu durant l'enderroc de l'hospital militar, 28-III-1943.* AFB, C-038-185

Il. 307. Carlos Pérez de Rozas, *Església de Sant Pere Nolasc el dia de la seva inauguració, 1947.* Font: AFB, Pérez de Rozas, A92_S4_342

Il. 308. Francesc Ribera, *Procés de construcció del pòrtic de l'església de l'ex-hospital militar, 25-VI-1948.* AFB, Ribera, Urb_1389

Il. 309. Francesc Ribera, *Construcció de la finestra de l'església de l'Ex-Hospital*, 14-II-1951.
AFB, Ribera, Urb_1924

Il. 310. Francesc Ribera, *Façana de l'església de l'ex-hospital militar*, 15-IX-1954.
AFB, Ribera, Urb_2500

Il. 311. Joan Guivernau Sans, *Descens de la Verge de la Mercè davant de sant Pere Nolasc*, 1960.
Barcelona, Parròquia de Sant Pere Nolasc.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 312. Francesc Gazán, *Mare de Déu de la Mercè amb sants sobre la ciutat de Barcelona*, 1691.
Font: Ramon Soley, *Atlas de Barcelona*, núm. 285

Les labors realitzades a l'interior del temple també s'emprengueren l'any 1944. L'empresa d'Agustí Gelabert va realitzar la reforma de la decoració en guix de la capella entre el juliol de 1944 i el març de 1945.¹⁴⁸⁹ Tanmateix, el 1945 es va procedir a reparar i consolidar les cornises de maó dels paraments i es van fer noves obres en guix i fusta, a partir d'una concessió de 20.000 pessetes que efectuà l'Ajuntament.¹⁴⁹⁰

El 22 de març de 1946 es va demanar un pressupost per refer el paviment interior del temple amb pedra de Girona. Les obres van començar l'agost de 1946 i es van allargar fins al març de 1947, per part de l'empresa d'Amadeo Noria pel que fa als treballs amb pedra i marbre i de Manuel Bausells per l'obra vinculada amb la sorra, el ciment, el guix i el maó.¹⁴⁹¹ Durant aquesta intervenció l'equip d'Adolf Florensa va decidir reajustar l'amplada de l'àrea de l'altar major i endarrerir el graó que separava la zona de l'altar respecte de la nau perquè no ocupés la totalitat de la zona del creuer i comencés on es projectava el nou altar major (ils. 313 i 315). Finalment, el 1953 es va demanar una ampliació de pressupost per col·locar peces de marbre al paviment i donar-lo per finalitzat.¹⁴⁹²

D'altra banda, entre l'agost de 1944 i el febrer de 1945 l'empresa de fusteria artística Viuda de José Sans es va encarregar de construir una nova barana de set trams amb balustres de talla i dos marcs amb portes, llistons i puntes¹⁴⁹³ i el 1946 va emprendre la projecció de més portes amb marcs, finestres amb marcs i porticons i una barana i un sòcol de fusta per a l'escala que pujava al campanar.¹⁴⁹⁴ Finalment el 1947 va restaurar els bancs de l'església, va ajustar el púlpit, va adaptar l'entarimat i va repassar les meses d'altar.¹⁴⁹⁵

---

¹⁴⁸⁹ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (factures de liquidació d'Agustí Gelabert, 31-VII-1944 a 31-III-1945)

¹⁴⁹⁰ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (carta d'Adolf Florensa al tinent d'alcalde, 25-I-1945)

¹⁴⁹¹ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 329, s.f.; i exp. 434, s.f. (factures de liquidació de Manuel Bausells, 03-X-1946 a 15-III-1947; i d'Amadeo Noria de 07-XI-1946 a 28-II-1947)

¹⁴⁹² AMCB, Q134, Obres públiques, exp. 6235, «Obres a l'església de la plaça Castella, 1953», s.f.

¹⁴⁹³ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (factura de liquidació de Vda. José Sans, 28-II-1945); AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66159, «Enderroc de l'antic Hospital Militar», s.f.

¹⁴⁹⁴ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f. (pressupost per a la finalització de les obres de restauració de l'església de l'ex-hospital militar, 22-III-1946; i factura de liquidació de Vda. José Sans, 31-XII-1946)

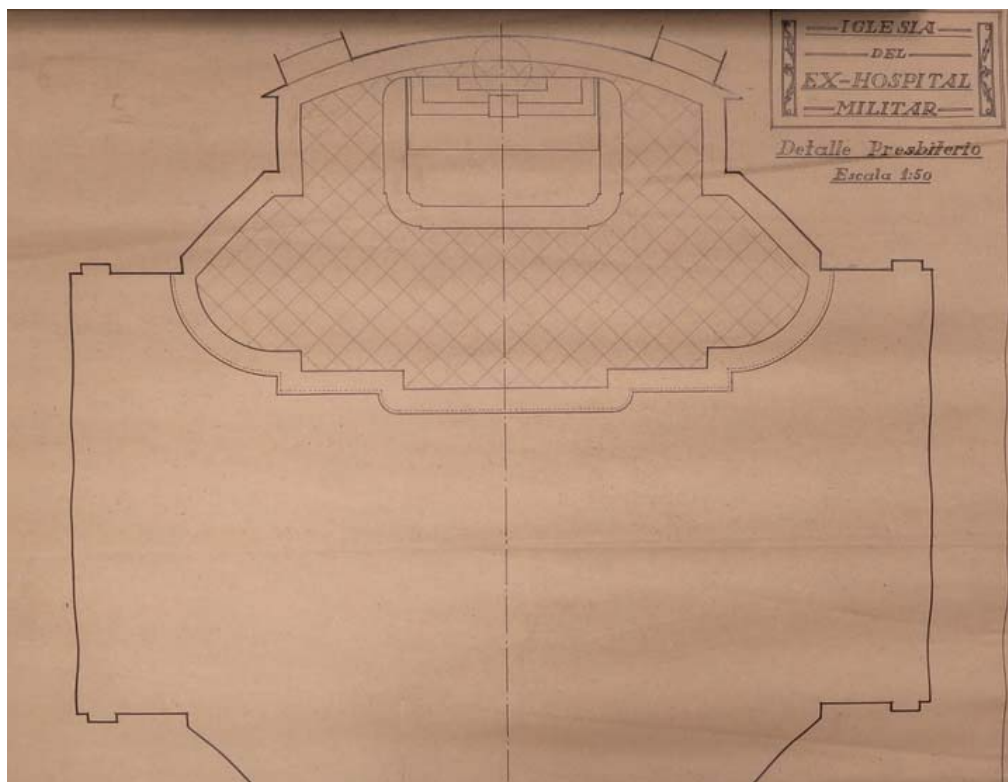
¹⁴⁹⁵ AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66046, e-30, 1947-1952 (factura de liquidació de Vda. de José Sans, 04-X-1947)

Il. 313. Francesc Ribera, *Interior de la capella en direcció a l'altar major*, VIII-1942.
AFB, Ribera, Urb_0458

Il. 314. Francesc Ribera, *Interior de la capella en direcció al cor alt*, VIII-1942.
AFB, Ribera, Urb_0459

Il. 315. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, *Detall de la reducció de dimensions del graó presbiteral de l'església*, 1946.
Arxiu Central d'Ecologia Urbana, caixa 7, núm. 1.162. Foto: M. Mar Rovira, 2018

El 1947 Tomás Casas es va encarregar de les labors relacionades amb la llum i l'aigua, les quals incloïen instal·lar un lavabo, una pica i una xarxa de canonades a la dependència annexa a la sagristia i refer la xarxa de lluminària del temple.¹⁴⁹⁶

El mobiliari litúrgic vinculat al temple també fou motiu de renovació a causa dels canvis de titularitat de l'església, aspecte que desvela la importància que tenen les imatges per aconseguir la familiarització i identificació dels usuaris amb l'espai que posseeixen.

Pel que fa al creuer de l'església, hem anat comprovant que els nínxols o fornícules situats als pilars dels angles sempre han acollit imatges escultòriques de mida una mica major al natural. Les imatges que foren situades al conjunt durant l'etapa castrense van ser retirades pel cos militar i les Filles de la Caritat quan van realitzar el seu trasllat al nou hospital de Vallcarca el 1939.¹⁴⁹⁷ Tot i que probablement les obres es van situar a la capella del nou hospital militar, començada a construir el 1941, actualment la imatge de la Immaculada es troba a la parròquia castrense de la Ciutadella de Barcelona, mentre que les escultures de sant Vicenç de Paül i dels dos beats teatins es conserven al museu de la residència Maria Reina de les Filles de la Caritat de sant Vicenç de Paül, a Barcelona.

El 1947, amb motiu de l'adaptació del temple al culte mercedari, el prior de l'orde, Francisco Reñé, va encarregar la realització de quatre figures de sants mercedaris per a les fornícules de l'església.¹⁴⁹⁸ Tal com afirma Enrique López a la tesi doctoral que dedicà a l'escultor José María Ponsoda (1882-1963), entre el 1949 i el 1951 l'artista d'origen barceloní va realitzar quatre talles de fusta policromada, d'1,85 metres d'alçada, que representen a sant Pere Nolasc, santa Maria de Cervelló, sant Pere Pasqual i sant Serapi¹⁴⁹⁹ (ils. 316-319).

També es va projectar una adaptació quant a les imatges del presbiteri, dotant l'altar i el cambril de noves escultures. El 1947 l'orde va situar la seva titular a l'espai presidencial del temple. Es tractava d'una imatge de la Verge dempeus, tocada amb una corona i una aurèola de 12 estrelles en plata, a més de mostrar l'escut de l'orde al pit. La figura sostenia al nen al damunt del seu braç esquerre, mentre que aquest obria els seus braços als feligresos (ils. 320-321). Podria tractar-se de la imatge de la Verge que el frare Bienvenido

---

¹⁴⁹⁶ AMCB, Q118, Gestió Urbanística, exp. 1242, s.f. (factura de liquidació de Tomás Casas del 20-X-1947)

¹⁴⁹⁷ BARCELÓ MOREY 2004d, p. 14

¹⁴⁹⁸ «La nueva iglesia de los padres mercedarios», *Obra Mercedaria*, año III, núm. 12, octubre-diciembre 1947, pp. 89-90

¹⁴⁹⁹ LÓPEZ CATALÁ 2017, pp. 638-640, 831, 834, 836-837

Lahoz advertia haver estat disposada a un angle de l'església del Bonsuccés,¹⁵⁰⁰ si bé no hem localitzat cap imatge d'aquella època que ho pugui corroborar.

El 1948 es procedí a realitzar una nova imatge de la Verge de la Mercè, la qual actualment encara es troba exposada al cambril. Es tracta d'una talla de fusta amb corona de metall que tracta d'evocar la imatge de la Mare de Déu atribuïda a l'escultor Pere Moragues (act. 1363-1388) de finals del segle XIV i conservada a la Basílica de la Mercè, pel que la seva representació amb el nen és sedent en un tron (il. 323). Va ser situada al cambril de l'església el 29 de maig de 1948¹⁵⁰¹ i l'equip d'Adolf Florensa es va encarregar del disseny i realització del tron, els dos canelobres i la peanya amb dos àngels i l'escut de l'orde, per valor de 20.000 pessetes (ils. 322 i 324).¹⁵⁰² Aquestes foren sufragades per l'Ajuntament l'agost de 1948, homenatjant l'ocasió en què els consellers encarregaren i costejaren un nou tron per l'escultura de la Verge de Pere Moragues, el 1689, en agraïment pels favors dispensats per la patrona de Barcelona a la ciutat durant la plaga de les llagostes de 1687 i 1688.¹⁵⁰³ En aquell moment també es realitzà la nova decoració pictòrica al cambril, amb la representació de rostres d'àngels i de l'Esperit Sant, els quals emmarcaven les figures escultòriques.¹⁵⁰⁴

L'any 1950 es va inaugurar l'altar major, concebut per l'equip de Florensa i executat pels artistes lleidatans R. Borràs i L. Oliva (ils. 325-326).¹⁵⁰⁵ El conjunt estava format per una taula d'altar amb l'escut de l'orde al centre, tres grades de gust barroc, un sagrari amb la representació de Crist amb el calze a la porta i un baldaquí circular sostingut per quatre columnes i dos àngels músics amb instruments de corda a la base, els quals provenien de l'antic sagrari del temple, tal com demostra una fotografia anterior a la restauració de l'església (ils. 327-328). Del moble citat, actualment només es preserva la taula d'altar amb l'escut de l'orde, dues de les tres grades i el sagrari (il. 329), però desconeixem el parador de la resta de peces mencionades.

---

¹⁵⁰⁰ «Crònica – En la iglesia de la Merced, bendición de la nueva imagen. Sermón de Fr. Bienvenido Lahoz», *Obra mercedaria*, año IV, núm. 14, abril-junio 1948, p. 62

¹⁵⁰¹ «La nueva imagen de Ntra. Sra. de la Merced, en su iglesia de la plaza Castilla», *Obra mercedaria*, año IV, núm. 14, abril-junio 1948, pp. 60-61, 63

¹⁵⁰² AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 434, s.f.

¹⁵⁰³ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 1602, «Petició del Prior Pares Mercedaris a l'Ajuntament perquè pagui una trona i el seu cambril a la Verge de la Mercè a l'Església de la Pça. Castella», 02-V-1948, s.f.; exp. 434, s.f. (Luis G. Serrallonga, Comunicació de l'acord de la comissió municipal permanent a Adolf Florensa i Joaquim Vilaseca, 05-VIII-1948)

¹⁵⁰⁴ Les fotografies del 20 de setembre de 1947, finalitzades les obres de restauració de les pintures murals per part de l'empresa Vilaró i Valls, encara mostraven el cambril emblanquinat (il. 19)

¹⁵⁰⁵ Tomás DOMÍNGUEZ, «Una obra maestra del arte sacro», *Obra Mercedaria*, año VI, núm. 21, enero-marzo 1950, p. 5

Il. 316. José María Ponsoda, *Sant Pere Nolasc*, 1949. Parròquia de Sant Pere Nolasc, Barcelona.
Foto: M. Mar Rovira, 2018

Il. 317. José María Ponsoda, *Santa Maria de Cervelló*, 1951. Parròquia de Sant Pere Nolasc, Barcelona.
Foto: M. Mar Rovira, 2018

Il. 318. José María Ponsoda, *Sant Serapi*, 1951.
Parròquia de Sant Pere Nolasc, Barcelona.
Foto: M. Mar Rovira, 2018

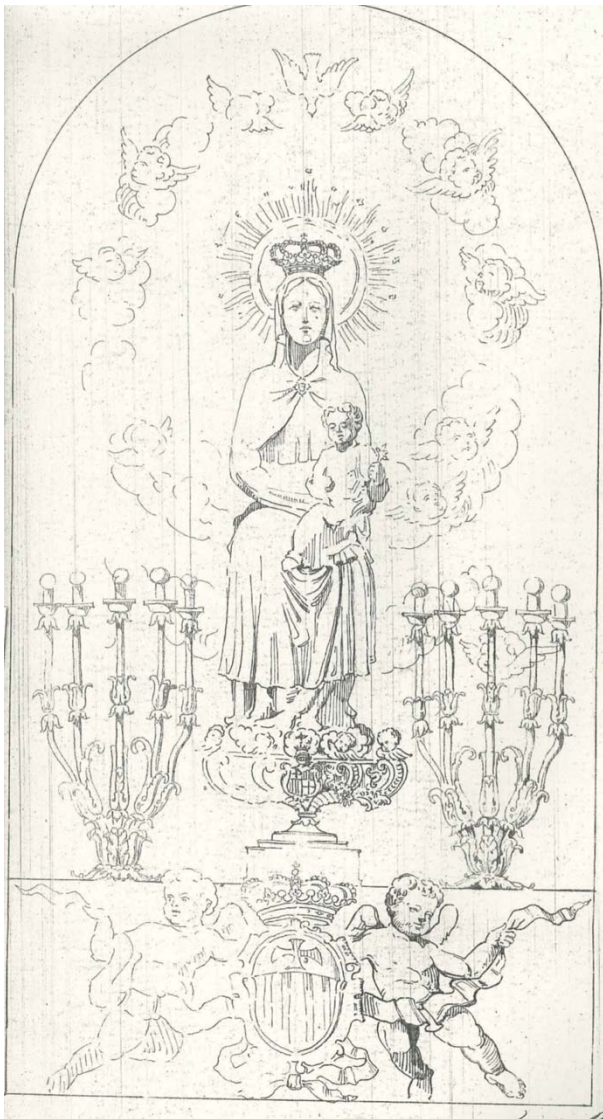
Il. 319. José María Ponsoda, *Sant Pere Pasqual*,
1950. Parròquia de Sant Pere Nolasc, Barcelona.
Foto: M. Mar Rovira, 2018

II. 320. Carlos Pérez de Rozas, *Interior de l'església de Sant Pere Nolasc el dia de la seva inauguració*, 21-IX-1947.
AFB, Pérez de Rozas, A92_S4_343

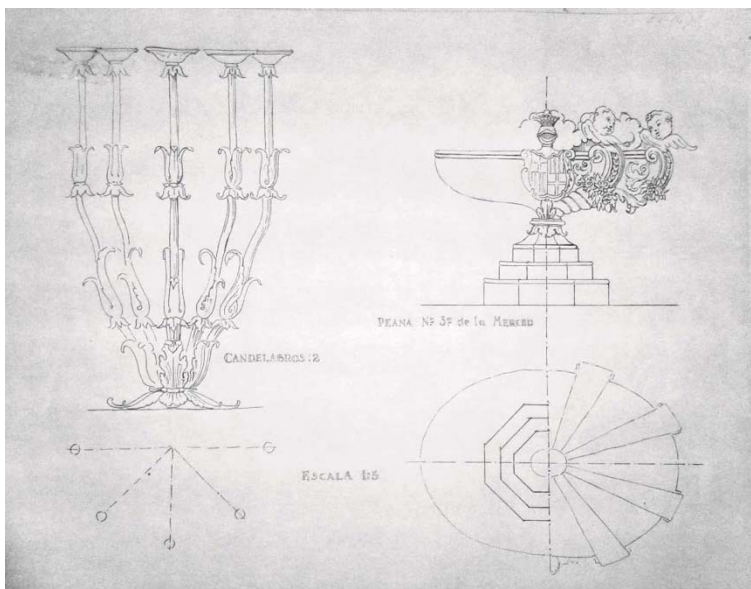
II. 321. *Mare de Déu de la Mercè al cambril de la parròquia de Sant Pere Nolasc*, 1947.
Publicat a: *Obra mercedaria*, año IV, núm. 14, abril-junio 1948, p. 62

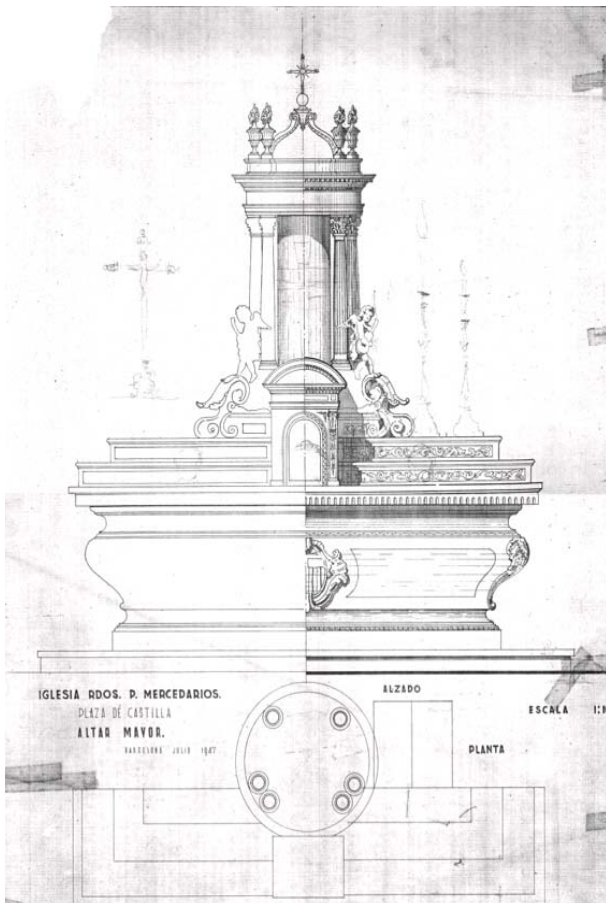
Il. 322. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics, *Projecte per al tron, canelobres i escut per al cambril de la parròquia de Sant Pere Nolasc*, 1948. AMCB, Q118, exp. 1602.
Foto: M. Mar Rovira, 2017

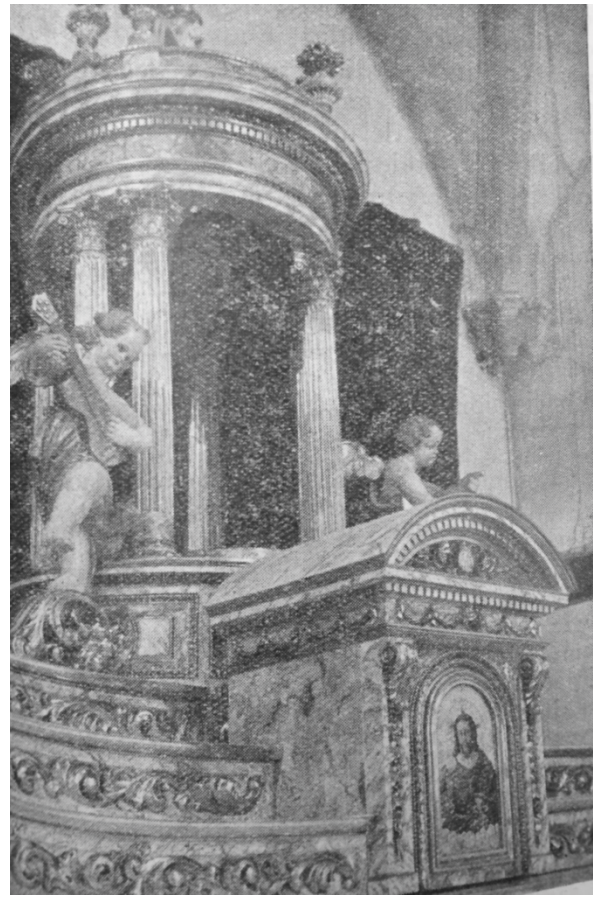
Il. 323. *Mare de Déu de la Mercè al cambril de la parròquia de Sant Pere Nolasc*, 1948.
Foto: M. Mar Rovira, 2018

Il. 324. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics, *Projecte dels canelobres i la peanya per al cambril de la parròquia de Sant Pere Nolasc*, 1948. Arxiu Central d'Ecologia Urbana, Caixa 7, núm. 1.161.
Foto: M. Mar Rovira, 2018

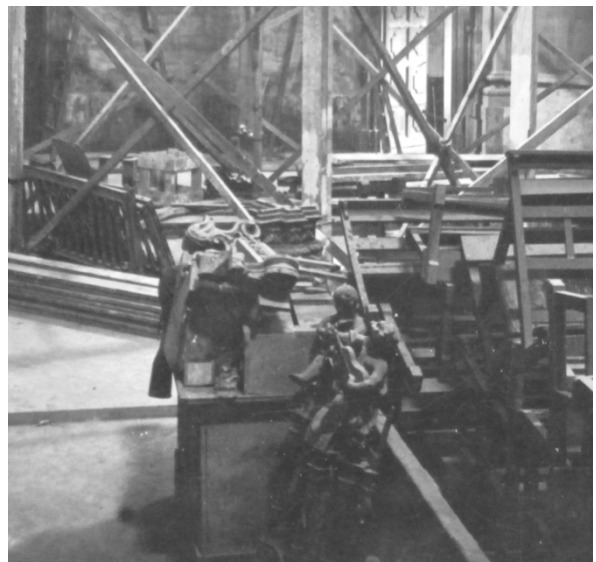
Il. 325. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, *Projecte per a l'altar major*, 1947. Arxiu Central d'Ecologia Urbana, caixa 7, núm. 1.150. Foto: M. Mar Rovira, 2018

Il. 326. R. Borràs i L. Oliva, *Altar major*, 1950. Publicat a: DOMINGUEZ 1950, p. 5

Il. 327. A. Mas, *Altar major de l'església de l'hospital militar (detall dels àngels músics)*, 1933. IAAH, Arxiu Mas, C-72673

Il. 328. Francesc Ribera, *Interior de l'església de l'ex-hospital militar, bastida per a la restauració (detall dels àngels músics)*, 7-VIII-1947. AFB, Ribera, Urb_1198

En el 1947 també es realitzaren dues noves taules d'altar per als murs laterals del presbiteri, a imatge de la mesa d'altar que es troba a l'actual capella del Sagrat Cor (ils. 330-331). Actualment, però, de les dues només n'hi ha una disposada al presbiteri, amb el sagrari de l'altar major col·locat al damunt (il. 329).

El púlpit del temple, el qual no havia format part del mobiliari de l'església anteriorment, fou dissenyat per l'equip d'Adolf Florensa el 1947 (ils. 332 i 334). Va ser esculpit en fusta i compta amb una escala que l'eleva i en permet l'accés. L'obra presenta una planta pentagonal i quatre de les seves cares estan adornades amb alts relleus dels quatre doctors de l'Església. A la part interior del dosser o tornaveu també es va esculpir la imatge de l'Esperit Sant i en el frontis es va disposar l'escut de l'orde (il. 333).

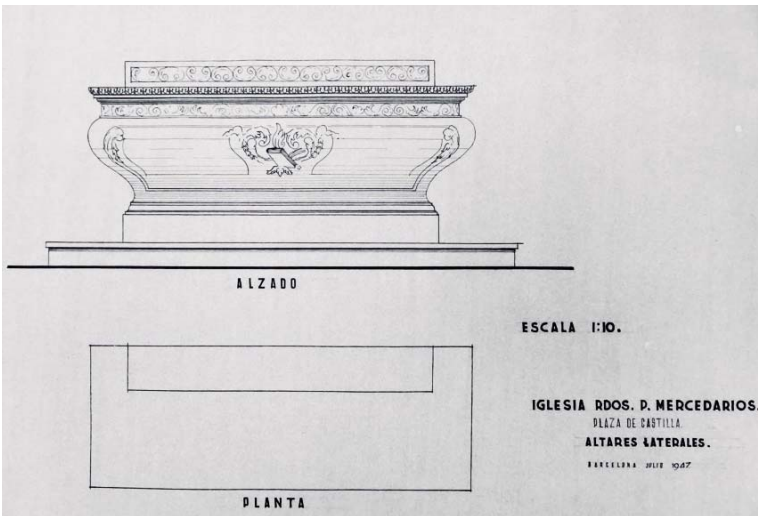
Pel que respecta als retaules ubicats a les capelles laterals del temple, gràcies a les fotografies realitzades abans de la restauració el 1942 sabem que ja estaven presents a l'església durant l'etapa castrense, però les imatges titulars van ser retirades i suposem que traslladades a la capella de l'hospital militar de Vallcarca. (il. 337). Amb la rehabilitació de l'espai, els retaules van ser desmuntats i muntats de nou, restaurant els desperfectes ocasionats pel canvi de nivell del paviment. També van passar a ostentar imatges de devoció mercedària i es van repintar a l'oli els medallons esculpits a la seva estructura per poder representar els símbols de l'orde i els atributs de les noves figures venerades. Així doncs, el retaule situat a la capella més propera a la porta d'accés i al costat de l'Epístola exposa la imatge de sant Ramon Nonat (il. 36), amb l'escut de l'orde a la part superior i els atributs del sant al medalló que ornamenta la taula de l'altar, és a dir, una palma del martiri amb tres corones relatives a la virtut de la castedat, eloqüència i martiri; a més del cadenat, referent al càstig que li imposaren els seus perseguidors perquè deixés de predicar.

A la sagristia també es conserva una pica de purificació de pedra i marbre amb l'escut de la Mercè i la figura de l'arcàngel Miquel vencent al diable al capdamunt (ils. 338-339), la qual serveix per a netejar els objectes litúrgics. No tenim cap notícia documental sobre la peça, però sabem que existia una pica amb aquesta funció a la sagristia durant el segle XVIII, feta amb marbre de Gènova. Així doncs, podria tractar-se d'aquesta, però que, per tal d'adaptar la seva aparença al nou usufructuari, s'hi situés l'escut de la Mercè durant la restauració.

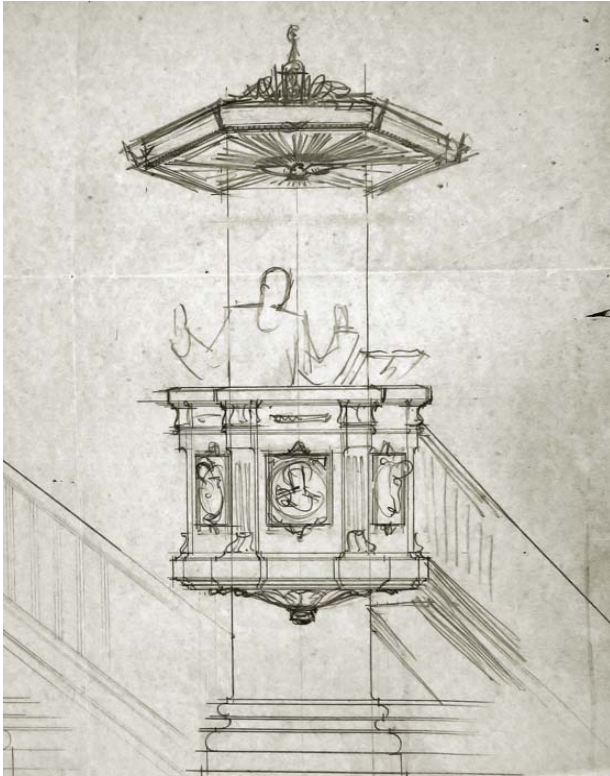
Il. 329. *Sagrari i altar lateral del presbiteri*, 1947. Parròquia de Sant Pere Nolasc, Barcelona. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 330. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, *Altars laterals del presbiteri*, 1947. Arxiu Central d'Ecologia Urbana, caixa 7, núm. 1.153. Foto: M. Mar Rovira, 2018

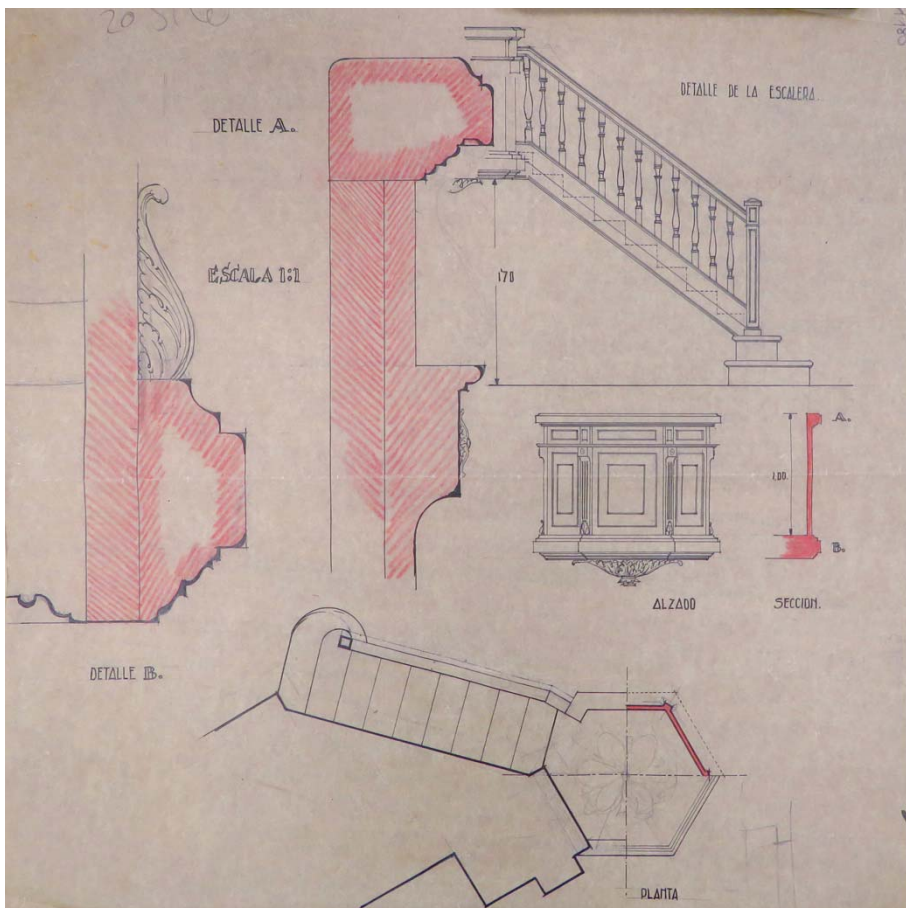
Il. 331. Francesc Ribera, *Detall del segon altar del costat de l'Epístola a la capella de l'ex-hospital militar*, VIII-1942. AFB. Ribera, Urb_461

Il. 332. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, *Púlpit de l'església de Sant Pere Nolasc*, 1948. Arxiu Central d'Ecologia Urbana, tub 23, núm. 1.194. Foto: M. Mar Rovira, 2018

Il. 333. *Púlpit*, 1948. Parròquia de Sant Pere Nolasc, Barcelona. Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 334. Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, *Púlpit de l'església de Sant Pere Nolasc*, 1948. Arxiu Central d'Ecologia Urbana, Caixa 7, núm. 1.180. Foto: M. Mar Rovira, 2018

II. 335. Francesc Ribera, *Interior de l'església després de la restauració*, 17-III-1952.
AFB, Ribera, Urb_2202

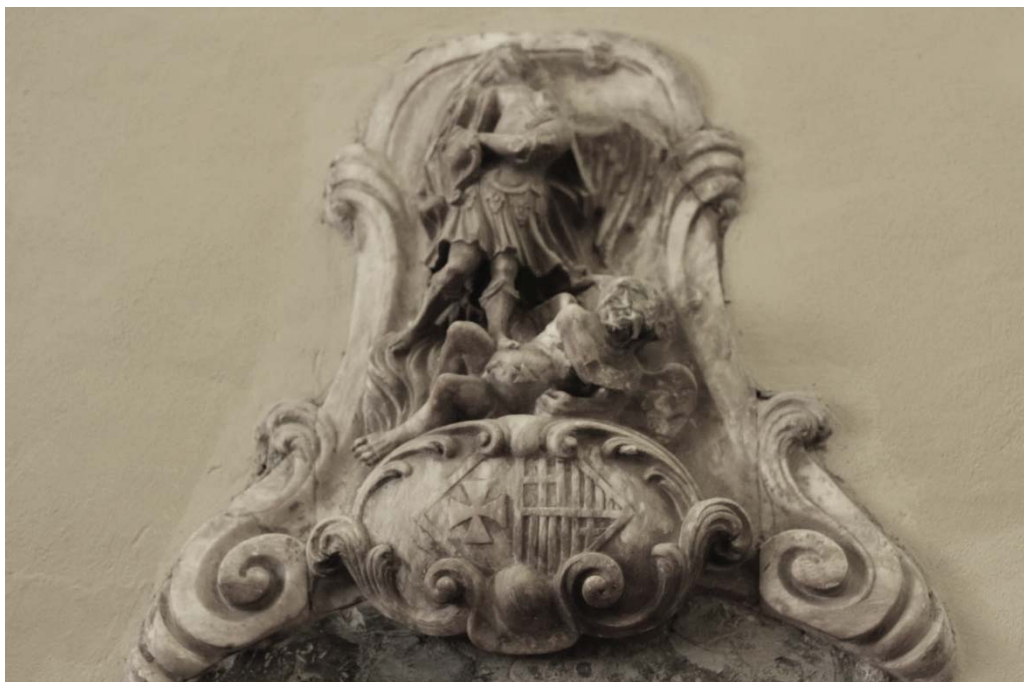
II. 336. *Retaule de Sant Pere Nonat* (detall de l'escut i medalló de la mesa d'altar), a. 1942. Parròquia de Sant Pere Nolasc, Barcelona. Foto: Trisha Sajulga, 2017

II. 337. Jaume Ribera, *Interior de l'església de l'ex-hospital militar*. Altar existent a la primera capella del costat de l'Epístola, agost de 1942. AFB, Ribera, Urb_462

Il. 338. *Pica de purificacions*.
Foto: Trisha Sajulga, 2017

Il. 339. *Pica de purificacions* (detall de l'escut de l'orde de la Mercè i l'arcàngel Miquel).
Foto: Trisha Sajulga, 2017

— Restauració de les pintures murals (1947)

El 1944 els operaris i facultatius que restauraven l'interior de l'església van descobrir que el recolzament de la cúpula visible des de l'interior de la nau no coincidia amb la mateixa vertical d'arrencada de la cornisa, pel que, a través de l'òcul de la cúpula van poder observar l'existència d'una cúpula estructural de la qual se n'ignorava l'existència fins al moment (il. 342). En accedir a l'espai situat entre les dues superfícies, de 18 cm a la part més baixa i 63 cm a la part més alta, van poder confirmar la presència d'una composició pintada a la mitja taronja estructural. Així doncs, el 1945 l'aparellador Joan Benavent va poder realitzar diverses fotografies de l'obra que publicà a l'article «Hallazgos pictóricos en la Iglesia del ex-Hospital Militar».¹⁵⁰⁶

A banda d'això, durant aquesta primera fase també es varen netejar fraccions de paret per comprovar si existien altres decoracions pictòriques. D'aquesta manera van poder localitzar les restes de pintures murals que hi havia al primer altar del costat de l'Evangeli (il. 340), les quals van tornar a ser cobertes per pintura ocre en observar el seu estat de conservació.

Tanmateix, amb la presència de les bastides a l'interior del temple, les quals permetien l'observació de prop de les pintures murals visibles (il. 341), el 30 d'abril de 1945 l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch (1867-1956) va proposar, durant la celebració de la Junta General de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, que s'arrenqués la pintura atribuïda a Flaugier i que es traslladés a un suport de tela. De totes maneres, el pintor Miquel Farré i Albagés (1901-1978) considerà que no era adequat per com estava realitzada l'obra,¹⁵⁰⁷ pel que la proposta no va prosperar i la composició es preservà definitivament al temple.

Per al restaurament de les obres murals, el maig de 1947 es varen contractar els serveis de l'empresa Vilaró i Valls, la qual havia restaurat nombrosos conjunts pictòrics de temples barcelonins, com l'església de Sant Agustí Nou, Sant Vicenç de Sarrià, Sant Josep Oriol, el Palau de Pedralbes, l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, el temple de Santa Maria de Mataró i la basílica de la Mercè.¹⁵⁰⁸

---

¹⁵⁰⁶ BENAVENT 1945b, pp. 105-109

¹⁵⁰⁷ ARACBASJ, Actes de la Junta General 1939-1950, s.f. (30-IV-1945); citat per BASSEGODA NONELL 1984, p. 64

¹⁵⁰⁸ BASSEGODA NONELL 1997, p. 298; SALICRÚ PUIG 2008, p. 55

Vilaró i Valls inicià la restauració de les pintures de l'altar major, les motlures del fris, les petxines i la cúpula visible de l'església el maig de 1947¹⁵⁰⁹ i el 3 d'octubre del mateix any emetien la factura pels seus serveis.¹⁵¹⁰ La labor efectuada va consistir a treure la pols, tapar les esquerdes i repassar la pintura en grisalla de l'altar major, així com escrostonar la part baixa de la paret testera del creuer per descobrir les humitats existents i procedir a revestir-la amb una aplicació aïllant permanent.¹⁵¹¹

Així mateix, van restaurar les tres faixes o motlures que es trobaven al fris de la cúpula, així com les quatre petxines del temple, espai on van haver de restaurar per complet una de les seves figures. Pel que fa a la volta de canó, sostres i parets de la resta de l'església, van fer els rascats adients i van aplicar nova pintura al tremp. També van policromar les cornises, columnes, capitells i relleus, així com els sostres i les parets de les dues sagristies.

Tanmateix, van pintar amb esmalt les baranes de fusta del cor, tribunes i presbiteri, i els relleus de guix. També van preparar amb mini i van pintar amb esmalt la barana i el sòcol de l'escala de la torre campanar i varen pintar amb esmalt i envernissar les portes, les caixes d'almoïna i les 14 creus del *Via Crucis*. A més, van ser els responsables de la neteja i el repàs dels quatre retaules situats a les capelles laterals.

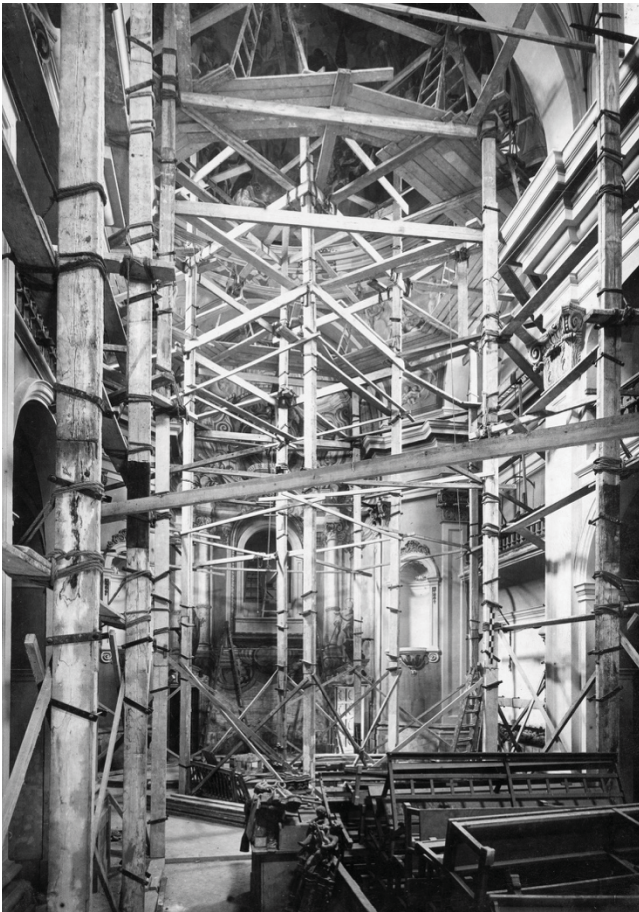

Il. 340. Francesc Ribera, *Mur del primer altar del costat de l'Evangeli*, 18-IX-1944. AFB, Ribera, Urb_0544

¹⁵⁰⁹ AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66046, E-30, s.f.

¹⁵¹⁰ AMCB, Q118, Gestió Urbanística, exp. 1242, s.f. (factura de liquidació de Vilaró i Valls del 03-X-1947) (La seva labor importà un cost de 33.184 pessetes)

¹⁵¹¹ AMCB, Q118, Gestió Urbanística, exp. 434, s.f. (Pressupost per a la finalització de les obres de restauració de l'església de l'ex hospital militar, 22-III-1946)

II. 341. Francesc Ribera, *Interior de la capella de l'hospital militar durant la restauració de les pintures*, 07-VIII-1947. AFB, Ribera, Urb_1198

II. 342. Joan Benavent Santandreu, *Facultatiu accedint a l'òcul de la cúpula durant la restauració del temple*, 1945. Arxiu privat de Núria Benavent. Foto: M. Mar Rovira, 2015

— Conclusions

Durant el procés de restauració, encetat el 1943, les devocions i iconografia intrínseques a l'orde de la Mercè quedaren plasmades a la parròquia de Sant Pere Nolasc, amb l'objectiu d'aconseguir la identificació i familiarització dels frares mercedaris amb el nou espai. Els canvis que, quant a imatges es refereix, s'han anat produint tant a l'exterior com a l'interior de l'església des del segle XVIII, a través dels testimonis documentals i gràfics que es conserven demostren que la visibilitat i el reconeixement públic dels espais, així com la compenetració amb ells, resulta vital per crear un lloc de comunió i d'identitat entre els seus usuaris.

9.3. Darrera intervenció a la parròquia de Sant Pere Nolasc (1993-1999)

Amb motiu de la filtració d'aigua de pluja a través de les cobertes i la presència d'humitats per capil·laritat a les parts baixes dels murs i pilars del temple, l'estat de l'arrebossat i els elements de pedra de Montjuïc a l'exterior, així com les cobertes de ceràmica i de fusta i l'arrebossat, l'estucat i la policromia mural existents a l'interior del temple, havien anat deteriorant-se notablement des del 1975. Per aquesta raó, finalment l'any 1993 l'Ajuntament de Barcelona va emprendre un nou procés de restauració de la parròquia de Sant Pere Nolasc, el qual fou efectuat en diferents fases per tal de realitzar una consolidació estructural del temple. Els arquitectes encarregats d'aquest projecte foren Xavier Pigrau Santeugini, María Luisa Aguado Martínez i Alicia Calmell Ibáñez, del Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona, i comptaren amb la col·laboració de l'historiador Pere Beseran i del taller de restauració pictòrica Arcor.¹⁵¹²

En la primera fase, de 1993 a 1994, com que la humitat al mur de l'absis havia arribat als tres metres d'alçada i es manifestava a través de l'escrostonat de la pintura del retaule fingit i amb la degradació del morter, es va decidir eliminar les humitats per capil·laritat de la part baixa del mur i establir una barrera impermeable a la massa del parament, emprant un sistema d'electroosmosis fòresis que havia d'impedir l'efecte capil·lar.

A partir del 1996 van renovar les teules i les escames ceràmiques vidriades de la coberta, substituint les que estaven trencades o fetes malbé per unes idèntiques de nova fabricació, es va refer el floró de fang cuit envernissat i es van reconstruir les gàrgoles de pedra que per a l'adient desguàs de les aigües pluvials. Entre el 1996 i el 1997 també es varen renovar i tractar els elements de fusta de pi deteriorats per la humitat o per l'atac d'insectes xilòfags en bigues, portes, finestres, armaris, baranes i altars.

Després de comprovar l'efectivitat de la tècnica d'electroosmosis a l'absis, la van aplicar a la part baixa de la resta dels murs, juntament amb l'ús d'arrebossats de drenatge. Tanmateix, es va repicar i renovar l'arrebossat afectat per les humitats, tant a l'interior com a l'exterior de la parròquia. Finalment, es varen netejar els elements de pedra natural amb aigua nebulitzada a baixa pressió, així com es van estabilitzar i reparar les esquerdes

---

¹⁵¹² AGUADO, M. LL.; CALMELL, A.; PIGRAU, F.X., *Carpeta amb la documentació relativa al Projecte de rehabilitació de la parròquia de Sant Pere Nolasc a Barcelona, 1993-1999*. Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona.

estructurals de l'obra, cosint-les amb grapes inoxidable i omplint-les amb materials adequats a cada suport.

A banda del temple, també s'acabaren de realitzar les obres d'adequació al convent dels mercedaris, els quals havien sol·licitat una ampliació del seu edifici el juny de 1989 per poder adaptar l'espai a la diversitat d'usos que havien d'assumir. El nou pla fou aprovat definitivament l'abril de 1991.¹⁵¹³ Els mercedaris pogueren tornar a la residència el 3 d'abril de 1996.¹⁵¹⁴

El gener de 1997 es van instal·lar reixes per a l'atri d'accés a l'església; i entre l'octubre de 1998 i el gener de 1999 es restauraren i netejaren les pintures setcentistes existents a la cúpula, petxines i presbiteri per part de l'equip Arcor, així com s'estudiaren les pintures ocultes a la cúpula estructural.

Entre el gener i l'abril de 1999 es va canviar el cancell de maó de l'entrada per un de vidre, es van renovar les rajoles del terra que estaven deteriorades, es va refer la instal·lació elèctrica amb un nou sistema d'enllumenat per millorar la il·luminació del temple i es van repintar les parets emprant pintura al silicat amb pigments inorgànics.¹⁵¹⁵ L'obra fou finalment inaugurada el 18 d'abril del 1999.¹⁵¹⁶

— Restauració de les pintures murals entre el 1998 i el 1999

A partir de l'any 1994 l'equip de restauració Arcor va procedir a realitzar un estudi sobre les particularitats de la tècnica que presentaven les diferents superfícies policromades de l'església, establint les àrees corresponents a les jornades de treball, determinant la presència de traces de llapis i incisions preparatòries, fent amidaments i esquemes sobre les decoracions i realitzant una lectura iconogràfica del conjunt pictòric; a més de detectar i descriure les patologies observades per tal de procedir amb la seva restauració. La

---

¹⁵¹³ «Carta del provincial Primo Abella Sanz a l'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona», 12-VI-1989. Arxiu Central d'Ecologia Urbana, Informació Urbanística, Plans d'ordenació, BA198, Pla especial del Convent Residència dels Pares Mercedaris (1989-1991); AMCB, Q102, Planejament, exp. 13942, «Plaça Castella 6. Pla especial Convent Residència dels pares Mercenaris», s.f. (1989-1991)

¹⁵¹⁴ Biblioteca de la Cúria Provincial de la Mercè d'Aragó a Barcelona, *Libro de crónicas de la comunidad mercedaria (1995-1999)*, f. 21r

¹⁵¹⁵ Biblioteca de la Cúria Provincial de la Mercè d'Aragó a Barcelona, *Libro de crónicas de la comunidad mercedaria (1995-1999)*, ff. 81v-86v

¹⁵¹⁶ Biblioteca de la Cúria Provincial de la Mercè d'Aragó a Barcelona, *Libro de crónicas de la comunidad mercedaria (1995-1999)*, f. 86v; «Obras de restauración de la parroquia de Sant Pere Nolasc», *La Vanguardia*, 25-IV-1999, p. 54

documentació es custodien en el taller de la restauradora Mercè Marquès, i al departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona.

Pel que fa a les patologies que presentava el conjunt pictòric, a l'absis es detectaren nombrosos retocs, alguns fets al tremp al voltant del cambril, on s'havien fet reparacions amb guix per la presència d'orificis, i en les figures de sant Pere i sant Pau, per ressaltar els punts de llum. Les figures també foren envernissades per tal de protegir-les. Tanmateix, es detectaren retocs i repintats insolubles a l'aigua fets en una restauració anterior a la meitat superior del conjunt, al voltant de les esquerdes de fins a 1 cm d'ample que havien aparegut a la superfície.

El 1994 la zona inferior del parament havia resultat severament afectada per les humitats i havia tornat a perdre gran part del morter i la policromia que hi havia entre les portes de la sagristia i la dependència annexa (il. 343). L'avís de l'inici dels desperfectes ja s'havia comunicat a l'Ajuntament el 1975 i el 1978, però no es va emprendre cap mesura preventiva fins al 1994 (il. 344).¹⁵¹⁷ A banda d'això, en termes generals la superfície patia la presència de sals solubles, pols i contaminació, juntament amb petits desprendiments i llacunes a la capa pictòrica i al morter.

Els restauradors van procedir a segellar les esquerdes del suport, fixar les parts despreses de l'*arricio* i consolidar les parts disgregades, amb la neteja de la pols i la contaminació, els vernissos envellits i els retocs i repintats. També es va optar per fer una reintegració il·lusionista de les petites llacunes, així com una reintegració distingible de la zona inferior del parament de l'absis, per tal de no afectar la lectura de l'obra.

La superfície de la cúpula visible presentava pols i contaminació que ennegria el conjunt uniformement, així com eren visibles algunes eflorescències amb motiu de les sals solubles que sorgien a través de les juntes dels maons del suport cupular. L'*arricio* o morter de suport dels pigments també estava força degradat amb motiu de les humitats i en algunes zones feia que la capa pictòrica patís desprendiments i pèrdues. A més, hi havia descomposició del color en les tonalitats més fosques, sobretot els negres i marrons. Així doncs, es va dur a terme la neteja de la superfície, amb la consolidació del suport i la pel·lícula pictòrica, l'eliminació de les eflorescències i la reintegració cromàtica.

---

¹⁵¹⁷ «Carta del pare Carmelo Portugal Covarrubias, prior dels pares mercedaris i rector de la parròquia de sant Pere Nolasc a l'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall, 24-VIII-1992»

Pel que fa a les petxines, les dues situades al costat nord presentaven un rellevant mal estat de conservació amb motiu de les humitats que provenien de les filtracions (il. 345). Això havia causat la descomposició i el despreniment de plaques de l'*arricio*, formant bosses, juntament amb la pèrdua de cromatisme. També es detectà la presència de sals solubles i de pols i contaminació a la capa de la superfície en les quatre petxines.

Quant a la sanefa d'àngels situada al tambor de la cúpula, durant la restauració es va descobrir que les motllures de guix policromades que flanquejaven les figures tenien una policromia original que havia estat coberta per diverses capes de pintura al tremp en diferents etapes que havien canviat el color de fons i havien cobert les restes originals d'or. Així doncs, es va procedir a l'eliminació de les repintades, l'assentament de les zones de morter que presentaven bosses i la neteja i reintegració cromàtica, deixant una zona de la superfície no intervinguda per deixar constància dels repintats posteriors.

Per últim, el 1998 l'equip de restauradors va poder inspeccionar la decoració de la cúpula estructural en accedir a l'espai situat entre ambdues mitges taronges a través de l'òcul que donava llum natural a la superfície visible. Tanmateix, es van fer petites perforacions a les zones de decoració neutra de les pintures visibles per poder fer fotografies i gravacions en vídeo de l'obra amb una càmera 3CCD i el format *Betacam SP*, de manera que els restauradors van poder determinar les característiques i la qualitat de les pintures. Finalment, l'equip va arrencar un fragment pictòric amb una petita part de morter per emmarcar-lo i situar-lo a un dels pilars del creuer de l'església, amb l'objectiu que hi hagués constància fefaent de l'existència de la composició pictòrica a la cúpula estructural oculta (ils. 346-347).

Cal advertir, però, que tot i les mesures empreses per evitar l'aparició d'humitats per capil·laritat al mur de l'absis, la urbanització del carrer Torres i Amat el 2008 modificà les alineacions adjacents al mur posterior de la parròquia i, probablement per aquest motiu, el sistema de prevenció d'humitats aplicat el 1994 es va veure afectat. Consegüentment, el 2013 el parament interior tornava a mostrar pèrdues de policromia i aixecament del suport (il. 348) i l'abril de 2015 es va posar la veu d'alarma a la premsa, en observar que s'havia tornat a perdre tota la superfície recreada el 1994 pels restauradors d'Arcor (il. 349). Finalment, l'octubre del mateix any el departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona envià la restauradora Sonia Rosa Guisado perquè recreés de nou la zona extraviada (il. 350).

Il. 343. Estat del mur de l'absis abans de la restauració, gener de 1994.
Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Robert Ramos)

Il. 344. *Detall de la pèrdua de l'estucat a la part inferior del mur tester i la solució provisional.* Font: Mercedaris. Conservat a: Foto: Fons documental d'Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès)

Il. 345. *Estat de conservació de la petxina de sant Jeroni, gener de 1994.* Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Robert Ramos)

Il. 346. *Fragment arrencat de la cúpula estructural.*
Foto: Arcor, restauració de pintura s.l. (Mercè Marquès), 1999

Il. 347. *Fragment arrencat de la cúpula estructural i situat al creuer de la parròquia.* Foto: Trisha Sajulga, 2017

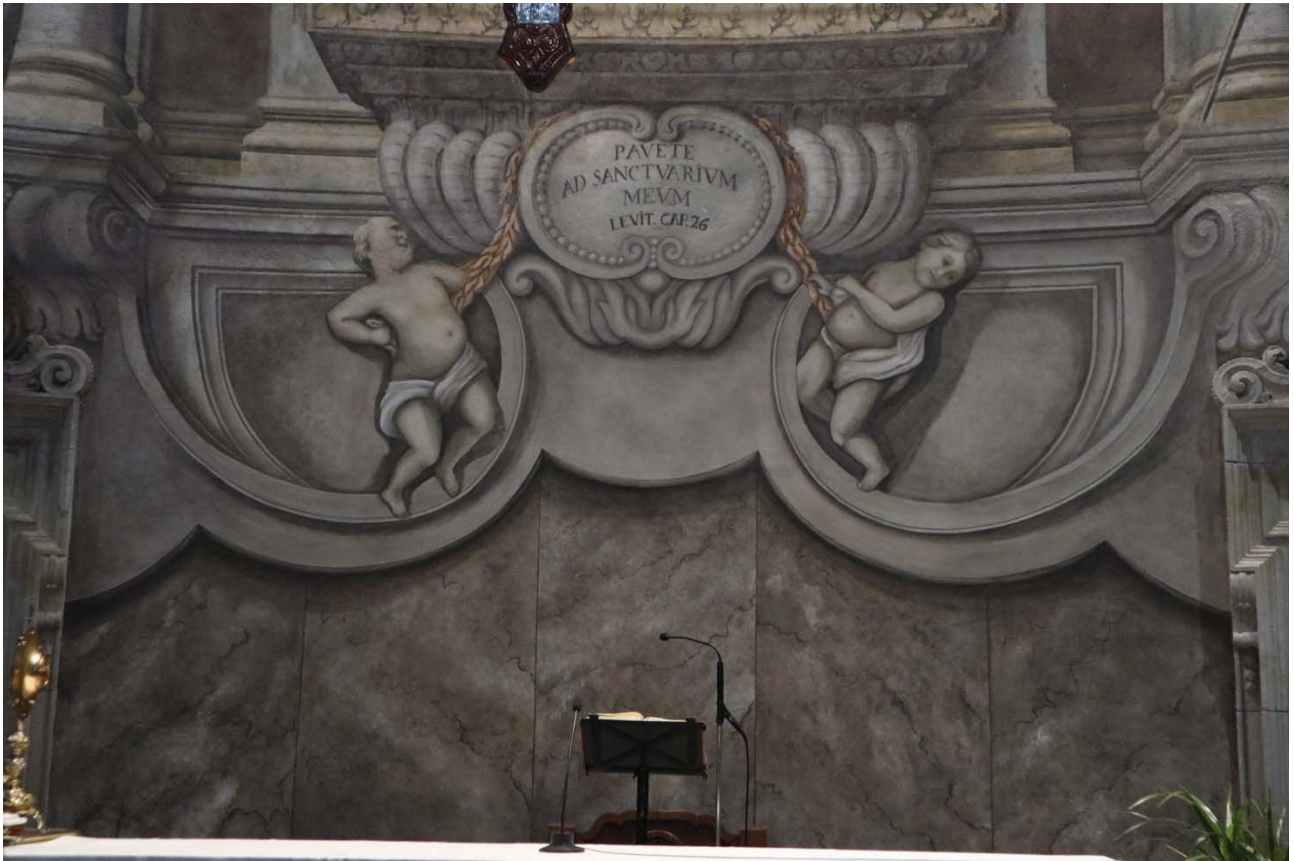

II. 348. Mur de l'absis de la parròquia de Sant Pere Nolasc. Foto: Bob Masters, 2013. Font: GENCAT, Calaix, a_40336_0015

II. 349. Mur de l'absis de la parròquia de Sant Pere Nolasc. Foto: Joan Puig, 2015. Font: FARRÉ, Natalia, «Això no és Itàlia», *La Vanguardia*, 12-V-2015, p. 14

II. 350. *Mur de l'absis de la parròquia de Sant Pere Nolasc després de la restauració de 2015.*
Foto: Trisha Sajulga, 2017

10. Conclusions finals

10. Conclusions finals

La Casa de la Congregació de la Missió del carrer Tallers de Barcelona ha comptat amb una dinàmica de funcionament diversa en el decurs dels seus gairebé tres segles d'existència. Per tal de fer una anàlisi en profunditat del conjunt, desenvolupar l'estudi historicoartístic i fer més esclaridor el nostre discurs, hem establert una seqüència cronològica que ens ha ajudat a determinar els aspectes històrics, constructius, arquitectònics i artístics que determinaren l'establiment, el desenvolupament i el caràcter de la Casa de la Missió, així com el paper funcional que va jugar en els distints episodis compresos entre el 1703 i el 2017 i les repercussions que tingué vers el seu patrimoni. Així doncs, en aquest capítol incloem els resultats més rellevants de la recerca realitzada i els aspectes que resten oberts a futures investigacions.

I. Emplaçament i construcció de la Casa de la Missió

Un dels objectius primordials de la tesi era concretar el procés d'edificació de la Casa de la Missió i la seva església durant el segle XVIII, per inserir-la correctament en el context urbanístic i constructiu de la ciutat i poder assenyalar les característiques més rellevants i les particularitats que presentava el conjunt. Per tal d'aconseguir-ho, hem basat la recerca en el buidatge dels fons documentals de la Congregació de la Missió barcelonina, entre els quals han resultat particularment rellevants els registres econòmics. Els llibres de caixa ens han permès descriure i argumentar el desenvolupament de la construcció i la gestió dels cabals per a la fàbrica del conjunt, malgrat no haver localitzat la llibreta d'obra que es feia constar puntualment a la documentació com a existent a l'arxiu de la congregació.

Quant a l'anàlisi urbà i la seva relació amb l'evolució constructiva de l'edifici, s'ha demostrat que, a mesura que la labor espiritual de la congregació en el context rural i a la ciutat era més coneguda, l'assistència als exercicis espirituals impartits al llarg de l'any a la casa de Tallers creixia. Això permeté que els paüls anessin imposant la seva presència a l'entorn fins al punt de donar nom a la plaça que delimitava un segment del conjunt i, popularment, als edificis del voltant, com la fàbrica El Vapor del Seminari. Així, amb el temps anà actuant com a element vertebrador del carrer Tallers i el carrer Valldonzella. La seva presència i grandiositat varen ser característiques de l'enclavament i motiu d'atenció i apreciació ciutadana, com es fa palpable des dels escrits de Rafael Amat i de Cortada el

1800 fins als articles d'opinió en defensa del seu enderroc a principis del segle XX, passant per les obres d'estudiosos i artistes del segle XIX, com Pascual Madoz, Andrés Pi i Arimón, Ceferino Araujo o Cayetano Barraquer.

Tot i la desaparició dels plànols setcentistes que pertanyien a la comunitat i que es conservaven a la Casa de la Missió, els documents han revelat que la residència dels paüls va ser ampliada de forma gradual i de manera improvisada al llarg del segle XVIII. El procés era resultat de les necessitats que sobrevenien als sacerdots amb l'increment de la popularitat de la congregació i pels successos polítics i socials que tingueren lloc durant el període de construcció de la casa i que comportaren modificacions en el disseny i el ritme d'execució de l'obra.

Així doncs, s'han identificat quatre etapes constructives cabdals. La primera estigué conformada per l'adquisició i arranament de quatre terrenys encarats al carrer Tallers a partir del 1685, la construcció de la primera església el 1705 i l'inici de l'ampliació de la residència entre el 1710 i el 1724, amb aturaments puntuals motivats per la manca de cabals. El segon període està determinat per la reestructuració de les construccions per tal de formar una nau que fos adjacent al carrer Tallers, entre el 1724 i el 1746; la construcció del segon temple en mig de l'hort, entre el 1736 i el 1746, i, finalment, l'enderroc de l'església antiga i la sagristia per a l'aixecament del claustre entre el 1748 i el 1752. La tercera etapa coincidiria amb la construcció de la nova sagristia, sala de conferències eclesiàstiques i seminari entre el 1763 i el 1777; i, finalment, hi hauria una quarta fase que coincideix amb l'adhesió de l'edifici construït entre el 1786 i el 1789 a la cantonada del carrer Valldonzella.

Consegüentment, hem pogut documentar l'existència d'una primitiva església a la residència dels paüls, sobre la qual no existia cap referència bibliogràfica. Els documents episcopals en concretaven la col·locació de la primera pedra el 1705, però la descripció del prevere i cronista Antonio Campillo el 1751 acabava de confirmar que no es tractava de la mateixa església que s'havia començat a bastir en mig de l'hort de la comunitat el 1736. La façana d'aquest primer espai estava encarada al carrer Tallers, tot i que l'accés es feia per l'interior de la residència, i hem pogut comprovar que comptava amb dues capelles realitzades durant el regnat de Carles III d'Àustria. Campillo també advertia que el temple fou enderrocat arran del bastiment de la nova església de la comunitat.

Pel que fa estrictament al temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, les retribucions als operaris, l'adquisició de materials de construcció que es detallaren als llibres de caixa i la constància documental de la benedicció del temple, ens han permès concretar les dates d'inici i fi de la construcció de l'església, aclarint un punt que resultava confós si s'atenia a la historiografia sobre el tema. Així doncs, la col·locació de la primera pedra va tenir lloc el 1710, tal com s'especifica el protocol notarial de l'acte, però a continuació s'emprengué l'obra d'ampliació de la residència, pel que l'aixecament de la segona església del carrer Tallers realment començà entre els mesos de juny i juliol de 1736 i finalitzà el setembre de 1746.

Quant al finançament de l'obra, a banda del paper que tingué Philippe-Emmanuel de Bette en la finalització de la construcció del segon temple, els historiadors no havien donat rellevància a cap altre promotor de la construcció i, si bé Bette en fou el principal benefactor, hem pogut detallar els noms, càrrecs, diversitat social i relació amb la comunitat dels paüls que tingueren els principals impulsors de la construcció de la casa i l'església de la Missió, així com de la seva ornamentació. Primer hem destacat els promotors del seu establiment a Barcelona, és a dir, els canonges Francesc Senjust i Jeroni Enveja, així com els bisbes afectes a la fundació, Benet de Sala i Francesc Dordà. Després hem continuat amb la cort del monarca Carles III d'Àustria i els religiosos que, provinents d'Itàlia, varen col·laborar en la primera ampliació del conjunt, dotant amb rendes anuals la fàbrica i el subsidi de la comunitat, així com promovent el bastiment de les dues capelles que formaven part de l'església primitiva. Finalment, hem prosseguit amb els religiosos i seglars que, realitzant exercicis i retirs espirituals a la Casa de la Missió, decidiren participar amb les seves almoines en la fàbrica del conjunt i el segon temple de la residència, amb especial atenció al comerciant Bonaventura Sans, qui, per la seva proximitat amb la comunitat barcelonina, encarregà l'establiment d'un altar i la seva sepultura per a la capella de Sant Joan Nepomucè del temple, la qual acabà convertint-se en un espai d'índole funerària on també es disposaren les tombes dels membres de la comunitat.

D'altra banda, ens havíem proposat esclarir l'autoria de les traces de la segona església de la Missió al carrer Tallers. En primer lloc, hem considerat que, tenint en compte l'inventari que informava sobre el nombre de plànols conservats a la Casa de la Missió i la data de col·locació de la primera pedra de la nova església, la traça s'hauria realitzat cap al 1710. Tot i que no hem pogut localitzar evidències documentals sobre el seu artífex,

hem tractat d'argumentar una hipòtesi a partir de la discussió de les aportacions fetes per Josep Laplana, Marià Carbonell i Marco Pistolesi sobre el paper que els religiosos versats en arquitectura haurien tingut en relació amb el disseny de l'obra. Per tant, hem tractat d'allunyar-nos de la proposta historiogràfica defensada durant la segona meitat del segle XX, per la qual es considerava plausible la col·laboració d'un enginyer militar en la concepció del disseny amb motiu de l'ingrés del germà Bette, antic mariscal de camp dels exèrcits de Felip V, a la comunitat dels paüls. La nostra justificació es deu, per una banda, a una similitud molt més accentuada, quant a proporcions i configuració de l'espai, amb el projecte d'església dels oratorians que traçà fra Jaume de Sant Agustí el 1710 i que permet presentar la hipòtesi de la participació d'un religiós extern a la comunitat per a fer la traça del conjunt. Per altra banda, per la presència a Barcelona el 1724 i el 1736 del sacerdot italià Bernardo della Torre, arquitecte i visitador provincial de la Congregació de la Missió, ja que plasmà solucions constructives molt similars en la configuració de la nova església de la Casa de la Missió a Montecitorio entre el 1739 i el 1743. Així doncs, creiem que podria haver donat el seu parer a l'hora de revisar els plànols del conjunt o hauria pogut realitzar alguna modificació sobre els plànols traçats el 1710, obtenint alhora un model eclesiàstic que podia aplicar a Roma. Per últim, no s'hauria de menystenir la labor que podria haver tingut el germà coadjutor Francesc Badia, el qual, tot i que per dates de naixement i d'accés a la comunitat no seria l'autor de les traces originals, podria haver après l'ofici a partir d'aquesta obra i haver intervingut en l'ampliació de la residència durant la segona meitat del Set-cents. Així mateix, el fet que no constin pagaments per a l'elaboració de les traces o plànols de la residència podria estar vinculat a la labor d'un religiós de la congregació, que no percebria un pagament per la seva labor.

El que sí que hem pogut documentar són els noms dels mestres de cases que dirigiren l'obra, establint un cronograma d'actuacions. Hem tractat de no accentuar la importància d'un sol artífex per a l'aixecament de la casa, sinó d'emfatitzar la col·laboració entre els mestres de cases, tant religiosos com seglars, i la resta d'operaris documentats i vinculats a l'obra. Hem establert, per tant, una relació dels diferents artistes que han actuat en la construcció i ornamentació de la Casa de la Missió i el seu temple, identificant les parts que va executar cadascú i el període d'intervenció.

Primer, hem destacat la figura del germà coadjutor Jaume Joan Pinós, el qual apareix documentat participant en l'excavació i construcció dels fonaments de l'obra de la residència el 1710, i el germà Josep Costa, fuster amb coneixements d'arquitectura, el

qual ingressà a la Casa de la Missió el mateix 1710. Tant un com l'altre podrien haver estat els primers supervisors de l'obra i, tanmateix, possibles autors de les primeres traces documentades del conjunt. De totes maneres, el primer nom propi que apareix documentat dirigint la construcció i la labor dels obrers a la fàbrica és Damià Riba, el 1728. La relació laboral establerta amb els paüls, que continuà amb el seu gendre Andreu Bosch, també ens ha ajudat a justificar perquè va ser empresari de l'obra de la Casa de la Missió a Guissona el 1741. Pel que fa a la resta d'operaris, també fou habitual que una nissaga familiar estigués vinculada durant diversos anys a l'obra, com és el cas dels Torres com a picapedrers, els Dosset com a fusters, els Viladomar com a gerrers, els Carbonell com a serrallers, els Dalé com a ferrers i els Saladriga com a vidriers; a banda de la col·laboració puntual d'altres treballadors i la cooperació dels germans coadjutors que exercien els seus respectius oficis a la fàbrica del conjunt fins que l'edat o l'estat de salut els ho impedia.

L'anàlisi formal de l'obra i la lectura i interpretació de l'ús que es donava als diferents espais que componien la casa, tenint en compte els ministeris a què es dedicaven els paüls, han determinat que no existia una ordenació estricta a l'hora de concebre els espais ni un estil o cànon arquitectònic que determinés la uniformització de les cases i temples dels paüls pel que fa a mesures o esquemes compositius. Els seus ministeris, però, requerien la concepció d'estances amb unes característiques concretes en el moment d'afrontar-ne el disseny. Així, precisaven l'aixecament de sales allargades amb una capella interior per fer-les servir com a seminari intern i com a aules on impartir els exercicis espirituals; també els calia la projecció de nombroses cel·les per als religiosos i seglars que assistien als exercicis i els que feien retirs espirituals temporals a la residència dels paüls; a més d'un espai destinat a realitzar les conferències eclesiàstiques cada 15 dies. Tanmateix, tenien la necessitat de comptar amb dos refetors, un per a la comunitat i l'altre per als exercitants, i una capella interna o oratori, a banda d'aquella que ja estava projectada al seminari, d'ús exclusiu de la comunitat. La resta de cambres eren d'ús general i habituals a la resta de cenobis, com la biblioteca, la infermeria, el guarda-roba, la cuina, el claustre, el pati i l'hort.

Hem exposat, a partir de les característiques formals del temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu el segle XVIII, quins eren els punts en comú amb l'arquitectura religiosa a Catalunya en el context posttridentí i quins eren els elements singulars i que compartia amb altres temples dels paüls al Principat i a l'estranger. Hem observat que la resolució

de la planta obeeix a les proporcions i estructura habituals a partir de la Contrareforma, presentant una superfície rectangular formada per una nau única coberta amb volta de canó, capelles laterals entre els contraforts amb tribunes a la part superior, creuer de la mateixa profunditat que les capelles, capçalera amb absis semicircular, cor alçat als peus del temple i, en termes generals, una sobrietat herreriana en l'aparell ornamental, en favor de la senzillesa, severitat i austeritat. També hem detectat algunes particularitats, com les proporcions d'amplitud del creuer, que es deuen a l'ús que en feia la comunitat en asseure's als laterals per celebrar els oficis sacres, o la poca profunditat de l'absis, amb motiu de les limitacions d'espai que patia la residència de Tallers. La ubicació de l'església, a l'interior de la casa dels paüls i sense un accés directe des del carrer, és un aspecte singular en el context del moment i que s'explica per l'ús primordialment reservat que la congregació feia del seu temple. Així doncs, tot i que la congregació era molt pròxima al món exterior a l'hora de fer missions i en la vessant formativa, també tenia una faceta més reservada o hermètica pel que feia a la vida regular de la comunitat. Aquestes particularitats també s'han identificat en altres cases de la Missió catalanes, com a Palma i a Reus, i també havia estat habitual en diversos casos italians i francesos reconeguts per Marco Pistolesi i Félix Contassot, respectivament. Així mateix s'aprecia en els bastiments aixecats pels paüls a principis del segle XVIII, la casa de Barcelona construïda al carrer Reina Amàlia i la residència bastida a Madrid per l'arquitecte Olarrieta, on s'empraren les solucions arquitectòniques de la casa del carrer Tallers en haver demostrat la seva utilitat.

Els materials emprats foren els habituals a les construccions barcelonines del moment, formant murs de maçoneria i carreus de pedra vista cohesionats amb calç i ciment per a l'estructura externa, envans de maó a l'interior. L'ús de teules àrabs per la coberta i una cúpula de maó recoberta amb rajoles de colors a l'exterior, emprat també a la cúpula del Palau de la Generalitat i a l'església de la Ciutadella.

II. Béns artístics

Amb la mateixa importància i dedicació, hem procurat detallar en una segona part de la tesi quins eren els béns mobles que constituïen el tresor del cenobi. El buidatge documental i el treball de camp han estat essencials per ampliar el coneixement sobre les peces conservades i les desaparegudes, elaborant una reconstrucció teòrica de l'aspecte del temple des del segle XVIII fins al 1942.

Durant l'etapa en què l'espai pertanyia als paüls, els feligresos i devots van configurar progressivament el patrimoni artístic amb les seves donacions. Hem tractat d'establir l'arribada d'aquestes peces a la Casa de la Missió, els comitents de les obres, on estaven disposades i quin fou el seu ús, així com documentar la nòmina d'artistes implicats.

Les primeres obres d'art del conjunt sobre les que tenim notícies documentals són aquelles que provenien del llegat que Francesc Senjust feu als paüls arran del seu traspàs. El testament contemplava la donació de totes les peces que Senjust havia disposat a la Casa de la Missió, entre les quals es trobaven diverses pintures de Joan Gallart i un quadre d'una Verònica que va estar disposat a l'altar major del temple fins al 1823. Més endavant, el posicionament favorable al rei Carles III d'Àustria per part de la família de Francesc Senjust, el superior Giovanni Domenico Ortese i el sacerdot Josep Jofreu, entre altres membres de la comunitat de la Missió, va fer que artistes vinculats a la cort, com Ferdinando Galli da Bibiena, participessin en la fàbrica de la residència i en l'ornamentació del temple entre el 1708 i el 1712. Hem tractat de raonar la hipòtesi per la qual probablement les obres que s'encarregaren per part de la cort provenien de l'estranger, com el quadre de la Verge que es disposà a la capella de la Concepció, bastida per voluntat de l'ambaixador Francesco Moles, o les dues pintures que il·lustraven la confessió i el martiri de Joan Nepomucè i que se situaren a la capella encarregada pel comptador Juan Cremer. Posteriorment, també arribaren a la casa altres peces provinents d'Itàlia, sobretot marbres i teles; així com s'enviaren diversos retrats del fundador i dels superiors generals de la Missió des de França. De totes maneres, la major part de les obres encarregades per a la casa de Barcelona a partir del segon terç del segle XVIII foren realitzades per artífexs locals.

Al voltant de la relació d'artistes documentats, podem destacar, com a pintors, la participació d'Antoni Viladomat, i probablement també la del seu fill Josep Viladomat, Manuel o Francesc Tramullas, Josep i Manuel Vinyals, Francisco Clotet i Josep Flaugier; a més de la labor que hauria realitzat el germà coadjutor Gaspar Coletas com a pintor. Entre els escultors comptem amb la intervenció de Bartomeu Soler, Carles Grau, Pere Costa, Bernat Cots i Joan Enrich. També es documentaren alguns dels treballs dels argenters Vicenç Carreras, Francesc Santpere, Josep Barrera, Josep Cots i Francisco Carrutxo; i de dauradors com Pere Rigalt, Ignasi Magrans i Francesc Farell.

Un altre dels objectius primordials de la tesi era poder esclarir les circumstàncies vinculades a l'encàrrec i l'autoria de les pintures murals que encara es conserven al temple. Per una banda, hem desenvolupat la proposta d'una nova parella d'artistes com a autors de les primeres pintures, els germans Josep i Manuel Vinyals i Miró; i per l'altra, hem desenvolupat les característiques i la datació de l'obra realitzada per Josep Flaugier.

En relació als germans Vinyals, la hipòtesi sobre l'autoria de la perspectiva fingida de l'absis i la composició de la cúpula primitiva i oculta s'ha basat en la documentació que els relaciona amb la retribució per les pintures de perspectiva que havien fet a l'estança del seminari i la sagristia; així com per una relació estilística amb les obres de l'església del Bonsuccés, que arran d'aquesta investigació hem pogut documentar com a creació dels Vinyals. També hem posat en relació el retaule fingit amb els models o preceptes que podien haver tingut present, com els tractats d'arquitectura de l'època.

Pel que fa a la primera cúpula, l'aportació documental i gràfica que va fer l'empresa de restauració Arcor el 1999 sobre la superfície, identificant els motius representats, la composició i les patologies que sofrien les pintures, ha estat essencial per al coneixement concret de l'obra i la comprensió dels problemes de conservació que haurien comportat l'encàrrec d'una nova mitja taronja a l'interior del temple i de l'encàrrec de la composició pictòrica fet a Flaugier.

Quant a les pintures de la cúpula visible, fris i petxines, arran de la recerca hem pogut localitzar i aportar una anàlisi del document sobre el plet entre els paüls i Josep Flaugier, el qual es conserva al fons documental de la Casa de la Missió custodiat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Així doncs, hem esclarit la relació que, només perfilada fins ara, existia entre els sacerdots de la Missió, els comerciants Josep i Tomàs Serrallach i el pintor Josep Flaugier. Hem ressaltat la importància i qualitat tècnica de l'obra realitzada el 1801, hem establert relacions amb composicions representades en altres mitges taronges pintades en cronologies similars. També hem constatat la presència d'un ajudant, encara anònim, treballant amb l'artista; i una relació dels testimonis que visuraren l'obra el 1818 i que permeten establir els lligams i afinitats de l'artista amb Bonaventura Planella, Joan Carles Anglès, Salvador Mayol i Miquel Bosch.

Així doncs, les composicions que es conserven a l'actual parròquia de Sant Pere Nolasc conformen un dels pocs exemples de conservació gairebé intacta de les representacions

murals del Set-cents a Barcelona i, quant a superfície pintada, és el més rellevant d'època moderna a la ciutat.

III. Vicissituds històriques, canvis d'usos i transformació dels espais

Per a nosaltres també era important considerar quins avatars i transformacions havia sofert l'edifici cenobial i eclesiàstic fins als nostres dies, perquè creiem que cada obra de modificació és significant i explica com ha estat considerat i preservat el bastiment al llarg de la seva història.

Els tres canvis d'usos que se succeïren a la residència de la Missió comportaren un gir funcional que va incidir en la configuració de l'edifici i en l'ornamentació del temple. Per una banda, pel desplaçament forçat de la comunitat religiosa cap a altres centres i la translació d'una part dels seus béns mobles i, per l'altra, per la presència de nous estadants amb unes necessitats pràctiques i espacials diferents. La primera modificació s'esdevingué durant la Guerra del Francès i l'ocupació de la ciutat, quan l'edifici s'adaptà als usos hospitalaris per primer cop entre el 1809 i el 1816. El segon canvi fou amb motiu de l'epidèmia de febre groga que assotà la ciutat el 1821 i que feu que la comunitat prestés auxili espiritual i material als malalts oferint la seva residència com a centre assistencial. El tercer tingué lloc amb el setge francès del 1823, un canvi que implicà l'abandonament del recinte de forma definitiva per la comunitat dels paüls.

Així, hem estudiat les ampliacions del conjunt al llarg del segle XVIII i XIX i les diferents restauracions realitzades durant la segona meitat del segle XX. L'ús de l'espai com a hospital i fàbrica de tabacs implicà la construcció i modificació d'envans a les sales i naus de la residència i l'edificació de nous cossos annexos a l'estructura del cenobi per pal·liar les necessitats lligades als usos imposats. Durant l'etapa castrense, també hem detectat modificacions estructurals al temple, amb l'obertura dels passadissos entre les capelles laterals i el tancament de l'accés entre la capella dedicada a sant Francesc de Sales i la sagristia. Tanmateix, hem considerat probable que els retaules que ornamenten les capelles, així com l'altar major que apareix a les fotografies de l'interior del temple el 1933, arribessin de mans dels capellans castrenses o del cos de sanitat militar.

D'altra banda, no volíem deixar d'estudiar la construcció de la segona Casa de la Missió a Barcelona, per analitzar les solucions arquitectòniques que provenien de la casa de Tallers, així com per fer un seguiment dels béns que es desplaçaren de la primera

residència a la segona el 1833. D'aquesta manera podíem constatar la pèrdua del seu patrimoni arran dels fets del juliol de 1835 i la subhasta pública de part dels seus béns a finals del mateix any, així com l'arribada d'alguns dels seus quadres a la Casa de Llotja el 1837. La transformació de la segona Casa de la Missió en presó d'homes i dones el 1838 i l'evidència dels problemes de salubritat i d'estabilitat que derivaven del gran nombre de presoners allí reclosos i de l'envelliment progressiu del recinte, comportà la demolició de l'edifici per voluntat de les autoritats municipals el 1936.

Respecte a la primera casa dels paüls, el fet d'estar situada en un barri densament poblat, disposar d'un estat de conservació dissortat, amb motiu del seu envelliment, i ser considerat obsolet per a l'ús assistencial, posant en perill la salubritat de la zona; va donar lloc a l'elaboració de diversos projectes que, des del 1902, exhortaven la demolició de l'edifici sota el pretext d'un escàs valor històric i artístic de l'immoble, per tal de construir un nou hospital allunyat del centre de la ciutat. De totes maneres, l'enderrocament no es realitzà fins al desembre de 1942, un cop l'edifici fou cedit al govern municipal.

Així doncs, tot i que el conjunt de la Missió posseïa una rica història, només l'església va ser pròpiament conservada i restaurada per tal de mantenir el seu caràcter i funció sacres. De totes maneres, el Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics, capitanejat per Joaquim Vilaseca, modificà alguns aspectes de la seva estructura entre el 1943 i el 1953 per adaptar-lo a la transformació urbana dels seus encontorns i al canvi d'orde religiós titular. La permuta dels terrenys amb els del convent del Bonsuccés, llavors de domini mercedari, suposaren l'aixecament d'una residència per a l'orde al costat de l'església de Tallers i l'usdefruit del temple per part de la comunitat de la Mercè.

La modificació urbana de la zona i l'obertura de la plaça Castella el 1943 també atorgà una preponderància a l'església que fins llavors no havia tingut. En origen i fins al 1942 havia estat inserida entre el pati, l'hort i el claustre de la Casa de la Missió, però el projecte de Vilaseca la convertia en un temple isolat enmig de la plaça. Per tant, la façana adquiria un paper protagonista en el nou enclavament i havia de ser redissenyada per donar-li l'entitat que requeria.

La labor d'Adolf Florensa i el seu equip pel que fa a la restauració del temple comportà l'alteració d'alguns aspectes que definien les particularitats d'un temple paül, com la ubicació interna de l'església i l'ús primordialment reservat de l'espai; així com la

modificació de la grandària del presbiteri a l'interior, per tal d'ampliar l'àmbit destinat als feligresos. Per altra banda, es procedí a la restauració de les pintures murals i es comptà amb la col·laboració de diversos escultors i fusters per a la concepció de peces litúrgiques que havien de conformar el mobiliari de l'església mercedària i que havien de servir com a element identitari dels nous estadants.

Per últim, hem observat com, entre el 1993 i el 1999, es donà l'última intervenció substancial de l'Ajuntament per a l'oportuna conservació del temple. Així, a partir dels anys 60 es tornà a detectar un deteriorament en l'estat de les cobertes i la presència d'humitats en els murs, aspectes que precisaven la substitució dels elements malmesos i la restauració i estudi de les pintures murals visibles i les ocultes.

IV. Conclusió i noves línies d'investigació

Considerem que hem pogut emmarcar l'establiment i el desenvolupament de la residència dels paüls a Barcelona en un context espai-temporal que hem delimitat a través dels aspectes biogràfics, polítics, socials i artístics perfilats a partir de l'ordenació de la informació coneguda i de l'aportació de referències inèdites. De fet, l'estudi dels fons documentals ens ha permès elaborar un llistat sobre els volums que formaren part de la biblioteca dels paüls i que actualment es troben disseminats en diferents arxius catalans i espanyols. D'altra banda, l'aportació gràfica ha constituït una peça essencial de l'estudi, ja que els plànols i les fotografies localitzades ens han permès conèixer la configuració de l'edifici des de principis del segle XVIII fins a l'actualitat, l'estat del conjunt de la Missió abans del seu enderroc i els béns mobles que es conservaven a l'església.

Creiem que hem pogut demostrar que es tracta d'una obra clau del nostre llegat arquitectònic i artístic i que calia estudiar-ne el continent i el contingut. D'altra banda, considerem que el fet de decantar-nos per un estudi local no desmereix les conclusions a què hem arribat. Les últimes investigacions sobre els conjunts religiosos dels paüls bastits en altres regions peninsulars i fora de les nostres fronteres, com la recerca de Marco Pistolesi sobre les cases construïdes per Bernardo della Torre a Itàlia, o la de Frédéric Jiménez, Karen Bowie i Florence Bourillon sobre la Casa de Sant Llätzer a París, revelen l'interès que des de punts de vista diversos —artístics, arquitectònics, polítics i socials— desperten les obres d'aquesta congregació religiosa.

Som conscients que les limitacions temporals no ens han permès aprofundir en alguns aspectes esmentats a la tesi, pel que mantenim obertes noves vies de recerca orientades cap a l'estudi, per exemple, d'altres cases de la Missió que puguin aportar més coneixements sobre l'arquitectura del Set-cents, no només a Catalunya i a les Balears, sinó també al País Valencià i a Aragó.

La documentació sobre el contacte dels paüls i dels seus devots amb artistes per a realitzar les obres que havien d'ornar la Casa de la Missió, ha donat lloc a la identificació del nom d'alguns artífexs que gairebé no han estat treballats, com els pintors Vinyals i Miró o l'escultor Bernat Cots i Crospis, constituint una nova via d'estudi a seguir per a la reconstrucció del panorama artístic del Set-cents a Barcelona. Tanmateix, queda pendent una exhaustiva recerca documental dedicada a Josep Flaugier, en ser un dels pintors més destacats de principis del segle XIX i un dels agents implicats en la confiscació de les obres més rellevants de les esglésies durant la Guerra del Francès.

Finalment, caldria completar el recorregut d'aquelles peces que pertanyien al clergat castrense i que van ser disposades al temple fins al 1942, moment de trasllat del cos sanitari i religiós al conjunt de Vallcarca, com el sagrari de l'altar major que apareixia a les fotografies del 1933; o el cas de les obres que formaven part del patrimoni dels paüls i que es manlevaren de la residència del carrer Lleialtat, en no aparèixer documentades a l'inventari de béns dipositats a l'acadèmia de la Llotja el 1837. En definitiva, una nova línia de recerca en què tractarem de seguir treballant a partir d'ara.

11. Bibliografia i publicacions periòdiques

11. Bibliografia i publicacions periòdiques

11.1. Bibliografia i publicacions periòdiques amb autoria

A.B.C.E. 1789

A.B.C.E., *Diversión de ciudadanos, norte seguro de forasteros y estrella luciente de Barcelona*. Barcelona, Teresa Nadal Viuda, 1789

A.B.C.E. 1819

A.B.C.E., *Manual de Forasteros*. Barcelona, Viuda Aguasvivas y los consortes Garriga, 1819

ABADAL I SOLER 1857

ABADAL I SOLER, Josep (J. A. S.), *El Consultor: nueva guía de Barcelona*. Barcelona, Imprenta de la publicidad d'A. Flotats, 1857

AGÜERA ROS 1996

AGÜERA ROS, José Carlos, «Los retablos ficticios de pintura mural, una modalidad artística a revalorizar y conservar», *XI Congreso de Conservación y Restauración de Bienes Culturales*, 1996, vol. II, pp. 983-991

AINAUD DE LASARTE 1944

AINAUD DE LASARTE, Joan, «Juan Carlos Anglès, pintor neoclásico», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. II, núm. 4, octubre de 1944, pp. 7-29

AINAUD DE LASARTE 1978

AINAUD DE LASARTE, Joan, «Arte. El Renacimiento, el Barroco y el Neoclásico», FUNDACIÓN JUAN MARCH (ed.), *Cataluña. Tierras de España*, vol. 2. Madrid, Editorial Noguer, 1978, pp. 73-132

AINAUD DE LASARTE – GUDIOL – VERRIÉ 1947

AINAUD DE LASARTE, Joan; GUDIOL, Josep; VERRIÉ, Frederic-Pau (eds.), *Catálogo Monumental de España. La Ciudad de Barcelona*, 2 vols. Madrid, CSIC - Instituto Diego Velázquez, 1947

ALABART – CODINA 1908

ALABART, Gumersindo; CODINA, Joan B., *Efemérides para la historia del Seminario Conciliar de Barcelona. El Seminario de Montalegre (1593-1772)*. Barcelona, Impr. de la Casa Provincial de Caridad, 1908

ALBANESI 2017

ALBANESI, Nicola, «Dal ritratto ai ritratti», *I colori della carità. Iconografia di san Vincenzo de' Paoli nell' arte italiana tra Settecento e Novecento*. Piacenza, CLV – Edizioni Vincenziane Collegio Alberoni, 2017, pp. 18-23

ALBAREDA 1990

ALBAREDA, Joaquim, «L'actitud dels eclesiàstics catalans a la Guerra de Successió (1705-1714)», *Anuari 1988 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània a Catalunya*. Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1990, pp. 9-26

ALBAREDA 1992

ALBAREDA, Joaquim, «Societat i cultura en la Catalunya del Set-Cents», GABRIEL, P. (dir.), *Història de la Cultura Catalana, el Set-cents*, vol. 3. Barcelona, Edicions 62, 1996, pp. 85-120

ALCOLEA 1948

ALCOLEA, Santiago, «Tres pintores barceloneses del siglo XVIII», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. VI, núms. 3-4, 1948, pp. 463-467

ALCOLEA 1959 – 1960

ALCOLEA, Santiago, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII (I)», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. XIV, 1959-1960

ALCOLEA 1961 – 1962

ALCOLEA, Santiago, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII (II)». A *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. XV, 1961-1962

ALCOLEA 1967

ALCOLEA, Santiago, «El arte y la economía en la Barcelona del siglo XVIII», MALUQUER DE MOTES, J. (ed.), *Homenaje al Dr. Jaime Vicens Vives*, vol. II. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1967, pp. 1-12

ALCOLEA 1984a

ALCOLEA, Santiago, «Unes fites en el camí vers el predomini de l'academicisme a l'art català del segle XVIII», *D'Art*, núm. 10, 1984, pp. 187-195

ALCOLEA 1984b

ALCOLEA, Santiago, «Arquitectura del Renaixement i del Barroc», *Art Català. Estat de la qüestió*. ESPAÑOL, F.; YARZA, J. (coords.), *V Congrés del CEHA*, Barcelona, octubre – novembre 1984. Barcelona, Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, 1984, pp.239-251

ALCOLEA 1990

ALCOLEA, Santiago (ed.), *Viladomat* (cat. exp.). Mataró, Museu Comarcal del Maresme – Museu Arxiu de Santa Maria, 1990

ALCOLEA 2000

ALCOLEA, Santiago, «Ciutat i religió. La Barcelona d'Antoni Viladomat», SUREDA, J. (dir.) *Summa Pictorica, Historia Universal de la Pintura*, vol. VIII. Barcelona, Planeta, 2000, pp. 51-64

ALONSO IBAÑEZ 1992

ALONSO IBAÑEZ, María Rosario, *El patrimonio histórico. Destino público y valor cultural*. Madrid, Editorial Civitas, 1992

AMADES 1984

AMADES, Joan, *Històries i llegendes de Barcelona: passejada pels carrers de la ciutat vella*, 2 volums. Barcelona, Edicions 62, 1984

AMAT I DE CORTADA [BOIXAREU] 1987-1999

AMAT I DE CORTADA, Rafael, [a cura de Ramon Boixareu], *Calaix de satre*, 11 vols. Barcelona, Curial, 1987-1999

AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994

AMAT I DE CORTADA, Rafael [a cura de Margarida Arizeta], *Viles i ciutats de Catalunya*. Barcelona, Barcino, 1994

ANDREU DOMENECH 1910

ANDREU DOMENECH, Mateo, «El futuro hospital militar de Valladolid», *Revista de Sanidad Militar*, núm. 21, 1-XI-1910, pp. 664-665

ANDREU DOMENECH 1914a

ANDREU DOMENECH, Mateo, «Ecos de la opinión. Mirando á la futura Exposición Internacional de 1917. El Hospital Militar de Barcelona», *La Vanguardia*, 05-VII-1914, p. 6

ANDREU DOMENECH 1914b

ANDREU DOMENECH, Mateo, «Mirando á la futura Exposición Internacional de 1917. El Hospital Militar de Barcelona», *La Vanguardia*, 19-VII-1914, p. 7

ARAUJO 1875

ARAUJO, Ceferino, *Los museos de España*. Madrid, Imprenta de Medina y Navarro, 1875

ARITZETA 1994

ARITZETA, Margarida (ed.), *Baró de Maldà. Viles i ciutats de Catalunya*. Barcelona, Editorial Barcino, 1994

ARIZTIA 1718

ARIZTIA, Juan de, *Continuación del diario y progressos de las armas de España en Sicilia y del feliz sucesso que han logrado en la batalla, que el dia 15 de octubre de 1718 se dió junto à Melazo*. Madrid, Juan de Ariztia, 1718, p. 4

ARMENGOL I CORNET 1888

ARMENGOL I CORNET, Pedro, *La nueva cárcel de Barcelona*. Barcelona, Imprenta de Jaime Depús, 1888

ARRANZ 1979

ARRANZ, Manuel, *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII* (tesis doctoral), 5 vols. Barcelona, Universitat de Barcelona-Facultat de Geografia i Història, 1979

ARRANZ 1991

ARRANZ, Manuel, *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII*. Barcelona, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1991

ARRANZ 2001

ARRANZ, Manuel, *La menestralia de Barcelona al segle XVIII. Els gremis de la construcció*. Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat – Edicions Proa, 2001

ARRANZ 2016

ARRANZ, Manuel, *L'arquitectura religiosa a Barcelona en el segle XVIII*. Barcelona, Barchinona, 2016

AVELLÍ CASADEMONT 2002-2003

AVELLÍ CASADEMONT, Teresa, «Els retaules del taller dels Sunyer a l'església de Sant Martí de Joc», *Locus Amoenus*, núm. 6, 2002-2003, pp. 271-292

B. de A. 1892

B. de A., «El orfeón de Santa Cecilia», *La Dinastía*, núm. 4570, 23-XI-1892, p. 2

BADA 2001

BADA, Joan, «L'església catalana davant la dinastia borbònica i el decret de Nova Planta», ALBAREDA, Joaquim (dir.) *Del patriotisme al catalanisme*. Vic, Eumo, 2001, pp. 239-261

BADOSA I COLL 2003

BADOSA I COLL, Ferran, «Els capitals d'Itàlia a la cort de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona», *Pedralbes*, núm. 23, 2003, pp. 233-252

BALAGUER 1866

BALAGUER, Víctor, *Las calles de Barcelona*, 2 vols. Barcelona, Editorial Salvador Manero, 1866

BALAGUER 1900a

BALAGUER, Víctor, «Notas de mi vida», *La Revista*, 22-II-1900, pp. 188-189

BALAGUER 1900b

BALAGUER, Víctor, «Notas de mi vida», *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer*, març 1900, pp. 3-4

BALARI 1897

BALARI, Josep, *Anuario de la Universidad Literaria de Barcelona, 1896-1897*. Barcelona, Imprenta de Jaime Jepús, 1897

BALLART 1987

BALLART, Esther, *Pere Pau Muntanya (1749-1803), pintor. Segon director de l'Escola Gratuïta de Dibuix*, 2 vols. (tesi de llicenciatura). Barcelona, Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 1987

BARCELÓ 1985a

BARCELÓ, José, «Museo Histórico de las Hijas de la Caridad en Barcelona I», *Sintonía, Revista de las Hijas de la Caridad*, núm. 33, agost 1985, pp. 8-11

BARCELÓ 1985b

BARCELÓ, José, «Museo Histórico de las Hijas de la Caridad en Barcelona II», *Sintonía, Revista de las Hijas de la Caridad*, núm. 34, diciembre 1985, pp.11-13

BARCELÓ 1988

BARCELÓ, José, «María en el nacimiento de la Compañía en España», *Boletín de la Congregación de la Misión*, juliol 1988, pp. 3-5

BARCELÓ 2003

BARCELÓ, José, *Francisco Sentjust y de Pagés, un gran desconocido*. Salamanca: CM, 2003

BARCELÓ 2006

BARCELÓ, José, «Archivos de la Congregación de la Misión en Barcelona y Palma de Mallorca», *Anales Madrid*, vol. 114, núm. 5, 2006, pp. 537-550

BARRAQUER 1906

BARRAQUER, Cayetano, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, 2 vols. Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1906

BARRAQUER 1915 - 1917

BARRAQUER, Cayetano, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, 4 vols. Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1915-1917

BARREDA – SERRET 2017

BARREDA I CASANOVA, Maria-Lledó; SERRET I BERNÚS, Carles, «Esglésies i ermites antigues de Sant Boi de Llobregat», *IX Trobada de Centres d'Estudis i d'Estudiosos d'Eramprunyà: Capelles, ermites, esglésies*. Gavà, Associació d'Amics del Museu de Gavà, Centre d'Estudis de Gavà, 2017, pp. 53-64

BAS GICH 1931

BAS GICH, Joaquim, «El dictador artístic Josep Flaugier, digne deixeble del cèlebre pintor francès David», *D'ací i d'allà*, vol. 20, núm. 160, IV-1931, pp. 141 i 154

BASSEGODA 1936

BASSEGODA, Bonaventura, «La edificación barcelonesa en el siglo XVIII», *Barcelona Atracció*, núm. 300, 1936, pp. 174-179

BASSEGODA I NONELL 1973

BASSEGODA I NONELL, Joan, *Los Maestros de Obras en Barcelona*. Barcelona, Editores Técnicos Asociados, 1973

BASSEGODA I NONELL 1984

BASSEGODA I NONELL, Joan, «La decoración de la Sacristía Nueva del Monasterio de Poblet. Hallazgo y restauración de pinturas en su cúpula», *Reales sitios: revista del Patrimonio Nacional*, núm. 81, 1984, pp. 45-64

BASSEGODA I NONELL 1986

BASSEGODA I NONELL, Joan, *La Casa Llotja de Mar de Barcelona*. Barcelona, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 1986

BASSEGODA I NONELL 1989

BASSEGODA I NONELL, Joan, «Mestre de l'arquitectura catalana del segle XIX: l'arquitecte Joan Martorell i Montells (1833-1906)», *Espais*, núm. 18, juliol-agost de 1989, pp. 52-56

BASSEGODA I NONELL 1990

BASSEGODA I NONELL, Joan, *La arquitectura profanada. La destrucción sistemática del patrimonio arquitectónico religioso catalán (1936-1939)*. Barcelona, Mare Nostrum, 1990

BASSEGODA I NONELL 1997

BASSEGODA I NONELL, Joan, «CL años de la Capitanía general en el convento de la Merced», *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, núm. XI, 1997, pp. 291-302

BASSEGODA I HUGAS 1989

BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura, «Les traces de retaules barrocs. Proposta per a un primer catàleg», ROSSISCH, A.; RAFANELL, A. (cur.) *El barroc català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*. Barcelona, Quaderns Crema, 1989, pp. 187-264

BASSEGODA I HUGAS 1992

BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura (dir.), *La col·lecció Raimon Casellas. Dibuixos i gravats del Barroc al Modernisme del Museu Nacional d'Art de Catalunya* (cat. exp.), Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, juliol-desembre 1992. Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1992

BASSEGODA I HUGAS 2007

BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus: episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2007

Beatificationem servi dei Vincentii a Paulo 1729

Beatificationem servi dei Vincentii a Paulo, barcinonensis missionis congregatio celebrat, lyricis his carminibus quae in concentum redegit reverendus Iosephus Picañol, in Cathedrali Barcinonensi Music. Magister. Ad celebranda tantae festivitatis solemnna die quint. quart et terti. kalend. octobris anno à nativitate domini MDCCXXIX. Barcelona, Tipografia Maria Martí vídua, 1729. BNE, VE/1304/31

BÉDAT 1989 [1974]

BÉDAT, Claude, *La Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (1744-1808). Contribución al estudio de las influencias estilísticas y de la mentalidad artística en la España del siglo XVIII*. Madrid, Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, 1989 [Toulouse, 1974].

BENET 1958

BENET, Rafael, «L'Art Neoclàssic i Romàntic: La pintura», FOLCH I TORRES, J. (dir.) *L'Art Català*, vol. II. Barcelona: Aymà, 1958, pp. 261-300

BENAVENT 1932

BENAVENT SANTANDREU, Joan, «La obra de la Junta Mixta de Urbanización y Acuartelamiento», *Barcelona Atracció*n, núm. 253, VII-1932, pp. 195-201

BENAVENT 1945a

BENAVENT SANTANDREU, Joan, «La iglesia del ex hospital militar», *Barcelona Atracció*n, núm. 303, juny 1945, pp. 43-48

BENAVENT 1945b

BENAVENT SANTANDREU, Joan, «Hallazgos pictóricos en la iglesia del ex-Hospital Militar», *Barcelona Atracció*n, núm. 305, agost 1945, pp. 103-109

BÉNÉZIT 1976 [1911-1923]

BÉNÉZIT, Emmanuel, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays par un groupe d'écrivains spécialistes français et étrangers*, 10 vols. París, Günd, 1976

BERGÓS 1958

BERGÓS, Joan, «L'Art Neoclàssic i Romàntic: L'arquitectura», FOLCH I TORRES, J. (dir.) *L'Art Català*, vol. II. Barcelona, Aymà, 1958, pp. 189-224

BOHIGAS I TARRAGÓ 1944

BOHIGAS I TARRAGÓ, Pere, «Contribución a la biografía de Flaugier. Su sepultura», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. II, núm. 3, 1944, pp. 23-29

BOHIGAS I TARRAGÓ 1947a

BOHIGAS I TARRAGÓ, Pere, «Resumen histórico de los museos de arte de Barcelona, I», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. V, núm. 1 i 2, 1947, pp. 129-168

BOHIGAS I TARRAGÓ 1947b

BOHIGAS I TARRAGÓ, Pere, «Resumen histórico de los museos de arte de Barcelona, II», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. V, núm. 3 i 4, 1947, pp. 415-446

BOFARULL 1847

BOFARULL, Antonio de, *Guía-cicerone de Barcelona, o sea viajes por la Ciudad*. Barcelona, Imprenta del Fomento, 1847

BOFARULL 1849

BOFARULL, Antonio de, *Noticia de los objetos artísticos y bibliográficos que contienen las colecciones de José Carreras de Argerich, redactada á consecuencia de lo que indica D. Antonio de Bufarull en su publicacion titulada Guía-Cicerone de Barcelona*. Barcelona, Imp. de D. J. M. de Grau, 1849

BOFARULL I BROCA [1867] 1959-1961

BOFARULL I BROCA, Andreu de, *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días (1867)*, 2 vols. Reus, Asociación de estudios reusenses, 1959-1961

BOFARULL I SANS 1902

BOFARULL I SANS, Carlos de, *Catálogo de la Exposición de Arte Antiguo* (cat. exp. Palau de Belles Arts, 1902). Barcelona, Reproducciones artísticas Thomas, 1902

BONET BLANCO 2001

BONET BLANCO, María Concepción, «El retablo barroco, escenografía e imagen», *El Monasterio del Escorial y la pintura: actas del Simposium*. San Lorenzo del Escorial, RCU Escorial, Servicio de Publicaciones, 2001, pp. 625-642

BONET CORREA 1970

BONET CORREA, Antonio, «El padre Pozzo y la arquitectura argentina», *Anales del instituto de arte americano e investigaciones estéticas*, núm. 23, 1970, pp. 33-44

BORDAS 1837

BORDAS, Luís, *Memoria acerca de la creación y progresos de la Junta de Comercio de Cataluña y su Casa Lonja, que por disposición de la misma Junta ha redactado Don Luís Bordas*. Barcelona, Ignacio Oliveras y comp., 1837

BOSCH I BALLBONA 2006

BOSCH I BALLBONA, Joan, *Alba Daurada. L'art del retaule a Catalunya (1600-1792 circa)*. Barcelona, Publicacions de la Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2006

BOSCH I BALLBONA 1990

BOSCH I BALLBONA, Joan, «Pintura del segle XVIII a la Seu de Girona: d'Antoni Viladomat i de les suggestions de la pintura barroca italiana», *Estudi general*, núm. 10, 1990, pp. 141-166

BRYAN 1816

BRYAN, Michael, *Dictionary of painters and engravers*, 2 vols. Londres, 1816

CAMÓN – MORALES – VALDIVIESO 1984

CAMÓN, José; MORALES, José Luís; VALDIVIESO, Enrique, *Arte español del siglo XVIII*, Cossío, M.B. (ed.), Summa Artis, vol. XXVII. Madrid, Espasa-Calpe, 1984

CABANA 2001

CABANA, Francesc, *Fàbriques i empresaris: els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*, vol. 2. Barcelona, Diputació de Barcelona, 2001

CAMPABADAL 2006

CAMPABADAL, Mireia, *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006

CAMPOS DíEZ 2012

CAMPOS DíEZ, María Soledad, «Sanidad militar en la edad moderna», *Revista Aequitas*, núm. 2, 2012, pp. 225-250

CANALDA 2001

CANALDA, Sílvia, «Una traça inèdita de Pere Costa per a Santa Coloma de Queralt», *Matèria*, núm. 1, 2001, pp. 293-302

CANALDA 2003

CANALDA, Sílvia, «Renaixement i Barroc», BARRAL, X. (ed.), *Ars Cataloniae, Art i nació catalana*, vol. I. Barcelona, Edicions l'Isard, 2003, pp. 200-235

CARBONELL 2007

Carbonell, Marià, «L'arquitectura a l'època del Barroc», BASSEGODA, B., GARRIGA, J., PARÍS, J., (eds.), *L'Època del Barroc i els Bonifàs: actes de les Jornades d'història de l'art a Catalunya*. Barcelona, Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 2007, pp. 17-28

CARBONELL 2015

CARBONELL, Marià, *El Palau de la Generalitat de Catalunya. Art i arquitectura*, 2 vols. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2015

CARRÉ 1974

CARRÉ, Antonio, «La Provincia de Barcelona», *Anales Madrid*, núm. 82, 1974, pp. 20-53

CARRERA 1951

CARRERA PUJAL, Jaume, *La Barcelona del segle XVIII*, 2 volums. Barcelona, Bosch, 1951

CARRERA 1957a

CARRERA PUJAL, Jaume, *La Escuela de Nobles Artes de Barcelona: 1775-1901*. Barcelona, Bosch, 1957

CARRERA 1957b

CARRERA PUJAL, Jaume, *La enseñanza profesional en Barcelona en los siglos XVIII y XIX*. Barcelona, Bosch, 1957

CARRERAS I CANDI 1913-1918

CARRERAS I CANDI, Francesc, *Geografia general de Catalunya*, 11 vols. Barcelona, Edicions catalanes, 1913-1918

CASADES 1928

CASADES, Pelegrí, «L'art barroc a Catalunya», *Butlletí excursionista de Catalunya*, núm. 400, IX-1928, pp. 321-337

CASASAYAS 1986

CASASAYAS, Francina, «El desaparegut convent de Sant Josep dels Carmelites Descalços a Barcelona. Obres i transformacions arquitectòniques», *D'Art*, núm. 12, 1986, pp. 299-305

CASELLAS 1900

CASELLAS, Raimon, *El dibuixant paisista Lluís Rigalt*. Barcelona, Tipografia L'Avenç, 1900

CASELLAS 1902

CASELLAS, Raimon, «Una gran pintura en perill», *La Veu de Catalunya*, núm. 1207, 24-V-1902, p. 3

CASELLAS 1907

CASELLAS, Raimon, «Els últims barrochs de Barcelona», *Empori*, núm. 1, I-1907, pp. 17-24

CASELLAS 1910a

CASELLAS, Raimon, «Estil Imperi a Barcelona», *La Veu de Catalunya, Pàgina artística*, 1910, núm. 3, 6-I-1910, p. 3

CASELLAS 1910b

CASELLAS, Raimon, «Estil Imperi a Barcelona, els primers temps d'en Flaugier», *La Veu de Catalunya, Pàgina artística*, 1910, núm. 5, 20-I-1910, p. 3

CASELLAS 1910c

CASELLAS, Raimon, «Estil Imperi a Barcelona, en Flaugier a París», *La Veu de Catalunya, Pàgina artística*, 1910, núm. 7, 3-II-1910, p. 3

CASELLAS 1910d

CASELLAS, Raimon, «Les pintures murals i el cenacle d'en Flaugier», *La Veu de Catalunya, Pàgina artística*, 1910, núm. 9, 17-II-1910, p. 3

CASELLAS 1910e

CASELLAS, Raimon, «Estil Imperi a Barcelona, en Flaugier en els primers temps de l'ocupació», *La Veu de Catalunya, Pàgina artística*, 1910, núm. 11, 3-III-1910, p. 3

CASELLAS 1910f

CASELLAS, Raimon, «Estil Imperi a Barcelona, en Flaugier, director de la Llotja», *La Veu de Catalunya, Pàgina artística*, núm. 13, 17-III-1910, p. 3

CASELLAS 1910g

CASELLAS, Raimon, «Estil Imperi a Barcelona, allotjats i modes, escenes populars», *La Veu de Catalunya, Pàgina artística*, 1910, núm. 15, 31-III-1910, p. 3

CASELLAS 1910h

CASELLAS, Raimon, «Estil Imperi a Barcelona, en Flaugier i la galeria de la Llotja», *La Veu de Catalunya, Pàgina artística*, 1910, núm. 17, 14-IV-1910, p. 3

CASELLAS 1912

CASELLAS, Raimon, «Una gran pintura en perill», *La Il·lustració Catalana*, núm. 489, 20-X-1912, pp. 553-555

CASELLAS 1924

CASELLAS, Raimon, «El Cenacle d'en Flaugier», *Gasetta de les Arts*, núm. 8, 01-IX-1924, pp. 2-3

CASELLAS 1925 - 1926

CASELLAS, Raimon, «Antonio Viladomat», *Gaseta de les Arts*, núm. 36, 37, 44, 45, 49, 50, 51, 54 i 60, 1925-1926

CASES IBÁÑEZ 2014

CASES IBÁÑEZ, Adrià, «Aproximación al sistema sanitario militar borbónico durante la guerra de Sucesión española», *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 39, 2014, pp. 233-252

CASES IBÁÑEZ 2015

CASES IBÁÑEZ, Adrià, *Guerra i quotidianitat militar a la Catalunya del canvi dinàstic (1705-1714)*. Barcelona, Fundació Noguera, 2015

CASTAÑEDA BECERRA 2003

CASTAÑEDA BECERRA, Ana María, «La pintura de perspectiva en la Escuela Barroca Granadina», *Cuadernos de arte de la Universidad de Granada*, núm. 34, 2003, pp. 37-44

CASTELLANOS 1983

CASTELLANOS, Jordi, «Decadència i Renaixença. La col·lecció Casellas», *Raimon Casellas i el modernisme*, vol. 2. Barcelona, Curial - Abadia de Montserrat, 1983, pp. 156-174

CASTELLANOS DE LOSADA 1865

CASTELLANOS DE LOSADA, Basilio Sebastián (coord.), *Biografía eclesiástica completa*, vol. XXVI. Madrid, Imprenta y Librería de Eusebio Aguado, 1865

Catàleg 1990

Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya. Barcelona, Generalitat de Catalunya – Direcció General de Patrimoni Cultural, Servei de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, 1990

Catálogo 1847

Catálogo de las obras en pintura y escultura que existen en el museo de la Junta de Comercio de Cataluña. Barcelona, Imprenta de J. Ferrando Roca, 1847

Catálogo 1867

Catálogo de las obras de pintura pertenecientes al museo, á cargo de la academia provincial de Bellas Artes de Barcelona. Barcelona, Imprenta de Celestino Verdaguer, 1867

CEÁN BERMÚDEZ 1800

CEÁN BERMÚDEZ, Juan Agustín, *Diccionario de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, 6 vols. Madrid, Academia de Bellas Artes de San Fernando, 1800

CHUECA 2001

CHUECA, Fernando, *Historia de la arquitectura española: Edad moderna y contemporánea*. Ávila, Fundación Cultural Santa Teresa, 2001.

CID 1946

CID, Carlos, «Historia de algunos proyectos monumentales barceloneses de época neoclásica», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. IV, juliol-octubre 1946, pp. 417-444

CID - RIERA 1998

CID, Carlos; RIERA I MORA, Anna, *La vida y la obra del escultor neoclásico catalán Damià Campeny i Estrany*. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1998

CIRICI 1981 [1973]

CIRICI, Alexandre, *Barcelona pam a pam*. Barcelona, Editorial Teide, 1981 [1973]

Colección 1880

Ministerio de Guerra, *Colección legislativa del ejército*, 1880. Madrid, Imprenta y litografía del depósito de guerra, 1880.

Colección 1895a

Ministerio de Guerra, *Colección legislativa del ejército*, 1879. Madrid, Imprenta y litografía del depósito de guerra, 1895.

Colección 1895b

Ministerio de Guerra, *Colección legislativa del ejército*, 1895. Madrid, Imprenta y litografía del depósito de guerra, 1895.

Colección 1898

Ministerio de Guerra, *Colección legislativa del ejército*, 1898. Madrid, Imprenta y litografía del depósito de guerra, 1898.

Congregación de la Misión 2006

Congregación de la Misión. Provincia canónica de Barcelona en sus cien años. Salamanca, Editorial CEME, 2006

CONTASSOT 1959

CONTASSOT, Félix, «L'entretien des missionnaires», *La vie matérielle des Missionnaires aux XVIIe et XVIIIe siècles*, 1959, pp. 38-63. Manuscrit disponible en línia a:
<<http://via.library.depaul.edu/contassot/21>>

CORNET I MAS 1863

CORNET I MAS, Cayetano, *Guía y añalejo perpétuo de Barcelona*. Barcelona, Librería de "El Plus Ultra", 1863

CORNET I MAS 1866

CORNET I MAS, Cayetano, *Guía completa del viajero en Barcelona*. Barcelona, Librería española, 1866

CORTADA I SALA 1839

CORTADA I SALA, Joan (Aben-Abulema), «La cárcel nueva», *Diario de Barcelona*, núm. 149, 29-V-1839, p. 2249

COSTE 1921

COSTE, Pierre, *Saint Vincent de Paul, correspondance*, vol. II. Paris, Librairie Lecoffre, 1921

COSTE [ORTIZ] 1974

COSTE, Pierre, *Obras completas de San Vicente de Paul, Conferencias 4 – 1659*, vol. XI. Salamanca, Ediciones Sígueme, 1974

CUYÀS 1996

CUYÀS, Margarita, *L'esplendor de la pintura del Barroc: mecenatge català al Museu Nacional d'Art de Catalunya* (cat. exp.), Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, maig 1996. Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1996

DRAPER VIADA 1993

DRAPER VIADA, Catalina, *La fiesta en Barcelona de 1700 a 1714* (tesi doctoral). Barcelona, Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 1993

DE PAOLIS 2016

DE PAOLIS, Roberto, «Realtà e illusione nell'architettura dipinta. Quadraturismo e decorazione pittorica nella Provincia e antica Diocesi di Como (Comasco, Ticino, Valtellina)», *Prospettive architettoniche conservazione digitale, divulgazione e Studio*. Roma, Sapienza Università Editrice, 2016, vol. II, pp. 143-187

DEBENDETTI 2006

DEBENDETTI, Elisa, «I cantieri di Andrea Pozzo e il contributo di Antonio Colli», FARNETI, Fauzia; LENZI, Deanna (eds.); *Realtà e illusione nell'architettura dipinta: quadraturismo e grande decorazione nella pittura di età barocca*. Florència, Alinea Editrice, 2006, pp. 75-85

DEUPI 2015

DEUPI, Victor, *Architectural temperance: Spain and Rome (1700-1759)*. Nova York, Routledge, 2015

DÍAZ MORENO 2008

DÍAZ MORENO, Félix, «Alonso Cano y el retablo de San Francisco en la Iglesia de Santiago de Madrid», *Anales de Historia del Arte*, núm. extra 1, 2008, pp. 279-290

DILLA MARTÍ 2017

DILLA MARTÍ, Ramon, *Sant Ramon de Penyafort. Imatge, devoció i santedat* (tesi doctoral). Barcelona, Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 2017. Disponible a: <<http://hdl.handle.net/10803/418807>>

DOMÍNGUEZ ORTÍZ 1979

DOMÍNGUEZ ORTÍZ, Antonio, «Aspectos sociales de la vida eclesiástica en los siglos XVII y XVIII», GARCÍA VILLOSADA, R (dir.) *Historia de la Iglesia en España*, vol. IV. Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979, pp. 5-72

DORICO 1997

DORICO, Carles, «El retaule major de Sant Sever i la darrera estada de Pere Costa a Barcelona», *Locus Amoenus*, núm. 3, 1997, pp. 123-145

DORICO 2009-2010

DORICO, Carles, «L'escultor Benet Sunyer (1727-1765) a Barcelona», *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, vols. 23-24, 2009-2010, pp. 55-92

DORICO 2010

DORICO, Carles, «L'escultor Pere Costa i el moblament de l'església de Santa Maria del Pi després de 1714», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. XXVIII, 2010, pp. 143-203

DORICO 2016

DORICO, Carles, «La biblioteca de l'escultor vigatà Pere Costa», *Ausa*, vol. XXVII, núm. 177, 2016, pp. 507-539

DUBÀ I NAVAS 1847

DUBÀ I NAVAS, Miguel, *Guía de Barcelona para 1847, contiene cuanto puede ser útil à los forasteros y habitantes*. Barcelona, Imprenta de la fraternidad de José Pont y Campins, 1847

DURAN BERMEJO – CHAMIZO GARCÍA – MARTÍNEZ OSTALÉ 1998

DURAN BERMEJO, Ramiro; CHAMIZO GARCÍA, Juan Jesús; MARTÍNEZ OSTALÉ, Fernando, «1898-1998: Centenario de la presencia de las Hijas de la Caridad en el Hospital Militar de Barcelona», *Medicina Militar*, vol. 54, núm. 6, 1998, pp. 373-375

DURAN I SANPERE 1948

DURAN I SANPERE, Agustí, «La iglesia del antiguo hospital militar y las pinturas de Flaugier», *Barcelona, Divulgación histórica*, vol. V, 1948, pp. 257-264

DURAN I SANPERE 1975

DURAN I SANPERE, Agustí, «Artistes de la Barcelona moderna», *Barcelona i la seva història*, vol. III, 1975, pp. 417-467

E. AB. y Mh. 1836

E. AB. y Mh., *Suplemento al Diccionario Histórico o Biografía Universal compendiada*. Barcelona, Librería de los Editores Antonio y Francisco Oliva, 1836

ELÍAS 1928

ELÍAS BRACONS, Feliu, *L'escultura catalana moderna*, vol. 2. Barcelona, Editorial Barcino, 1928

ELÍAS DE MOLINS 1889

ELÍAS DE MOLINS, Josep, *Diccionario biográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, 2 vols. Barcelona, Imprenta de Fidel Giró, 1889

ERILL PINYOT 2014

ERILL PINYOT, Gustau, «El clergat a Catalunya durant la Guerra de Successió. Primera aproximació», *Arraona*, núm. 34, 2014, pp.116-147

ESCARTÍN 1995

ESCARTÍN, Eduard, *La intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*. Barcelona, Santandreu editor, 1995

ESPINO LÓPEZ 1999

ESPINO LÓPEZ, Antonio, *Cataluña durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Barcelona, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1999

EUBEL-GULIK-RITZLER 1952

EUBEL, Konrad; GULIK, Wilhelm, RITZLER, Remigius, et. al.; *Hierarchia catholica medii aevi*, vol. 5 (1667-1730). Regensburg, Monasterii, sumptibus et typis librariae Regensbergianae, 1952

FARGUES – TEY 2002

FARGUES, Isabel; TEY, Roser, «L'atenció als militars a l'Hospital de la Santa Creu», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 7, 2002, pp. 249-263

FELIU I TORRENT 1998

FELIU I TORRENT, Francesc, «Els inicis de la filologia catalana moderna: estudi biogràfic d'Antoni de Bastero i Lledó, canonge de Girona (1675-1737)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXIX, 1998, pp. 235-341

FERNÁNDEZ 1974

FERNÁNDEZ, Jacinto, «Orígenes italianos de la Congregación de la Misión en España», *Anales Madrid*, 1974, pp. 8-19

FERNÁNDEZ 2003

FERNÁNDEZ, C., «Reflexión ante el III Centenario de la llegada de los Paúles a España», *Familia Vicenciana*, 31-V-2003, s. p.

FERNÁNDEZ DÍAZ 1980

FERNÁNDEZ DÍAZ, Roberto, *La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII: la familia Gloria* (tesi de llicenciatura). Barcelona, Universitat de Barcelona, 1980

FERNÁNDEZ DÍAZ 1982

FERNÁNDEZ DÍAZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», *La economía española al final del Antiguo Régimen*, vol. II, Madrid, Alianza editorial, 1982

FERRER 1815 - 1819

FERRER, Raimon, *Barcelona cautiva ó sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses*, 8 vols. Barcelona, Oficina de Brusi, 1815-1819

FIGUEROLA - MARTÍ BONET 1995

FIGUEROLA, Pere Jordi; MARTÍ BONET, Josep M. (eds.), *La Rambla. Els seus convents. La seva història. Catàleg monumental de l'Arquebisbat de Barcelona*, vol. VI-2. Barcelona, Arxiu Diocesà de Barcelona, 1995

FLORENSA 1946

FLORENSA, Adolf, *Conservación y restauración de Monumentos Históricos, 1927-1946*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1946

FLORENSA 1949

FLORENSA, Adolf, *Veinte años de labor en la conservación y restauración de edificios artísticos e históricos de Barcelona*. Barcelona, Instituto gráfico Oliva de Vilanova, 1949

FLORENSA 1953

FLORENSA, Adolf, *Conservación y restauración de Monumentos Históricos, 1947-1953*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1953

FLORENSA 1962

FLORENSA, Adolf, *Conservación y restauración de Monumentos Históricos, 1954-1962*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1962

FLORES – AMANN 1964-1965

FLORES, Carlos; AMANN, Eduardo, «La arquitectura de Barcelona», *Hogar y arquitectura*, núms. 55-56 (separata). Madrid, XI-1964; II-1965.

FOLCH I TORRES 1910

FOLCH I TORRES, Joaquim, «La colecció Casellas», *La Veu de Catalunya, Pàgina Artística*, núm. 53, 22-XII-1910, p. 5

FOLCH I TORRES 1927

FOLCH I TORRES, Joaquim, «La conservació de les Drassanes i la Capella de l'Hospital Militar», *Gasetta de les Arts*, núm. 72, 01-V-1927, pp. 1-2

FOLCH I TORRES 1954

FOLCH I TORRES, Joaquim, «Una deuda a pagar: Las pinturas de la capilla del antiguo Hospital Militar de Barcelona, en la nueva Plaza de Castilla», *Destino*, núm. 883, 10-VII-1954, pp. 21-22

FOLCH I TORRES 1955

FOLCH I TORRES, Joaquim, «Obras del pintor Flaugier en tierras tarraconenses», *Destino*, núm. 956, 03-XII-1955, pp. 28-29

FONTANALS DEL CASTILLO 1872

FONTANALS DEL CASTILLO, Joaquim, *Un recuerdo de Antonio Viladomat, el pintor olvidado y maestro catalán del siglo XVIII*. Barcelona, Narciso Ramírez y Companyia, 1872

FONTANALS DEL CASTILLO 1877

FONTANALS DEL CASTILLO, Joaquim, *Antonio Viladomat. El artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII. Su época, su vida, sus obras y sus discípulos*. Barcelona, Imprenta de Celestino Verdaguer, 1877

FONTANALS DEL CASTILLO 1883

FONTANALS DEL CASTILLO, Joaquim, *El arte, el público y la crítica artística de Barcelona*. Barcelona, Sucesores de Ramírez y Cia, 1883

FONTBONA 1983

FONTBONA, Francesc, «Del Neoclassicisme a la Restauració (1808-1888)», MIRALLES, F. (coord.), *Història de l'Art Català*, vol. VI. Barcelona, Edicions 62, 1983.

FONTBONA 1993 - 1994

FONTBONA, Francesc, «El museu de la Reial Acadèmia Catalana de les Belles Arts de Sant Jordi (1775), primer museu de Catalunya», *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de les Belles Arts de Sant Jordi*, núms. 7-8, 1993-1994, pp. 167-186

FONTBONA – DURÁ 1999

FONTBONA, Francesc; DURÁ, Victoria, *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, pintura*, vol. 1. Barcelona, RACBASJ, 1999

FONTBONA 2008

FONTBONA, Francesc, «Nota sobre unes restes del sepulcre del Marquès de la Mina», *Revista de Catalunya*, núm. 243, 2008, pp. 73-82

FONTBONA 2009

FONTBONA, Francesc, «El salvament d'obres religioses per part de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona», SOCIAS, I. (ed.), *Conflictes bèl·lics, espoliacions, col·leccions*. Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2009, pp. 75-84

FONTOVA 1999

FONTOVA, Rosario, «Una restauración deja nueva la iglesia de Sant Pere Nolasc», *El Periódico de Cataluña*, 6-IV-1999, p. 30

FONTOVA 2010

FONTOVA, Rosario, *La Model de Barcelona. Històries de la presó*. Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament de Justícia, 2010

FUENTES LÁZARO 2014

FUENTES LÁZARO, Sara, «La adopción del manual de perspectiva de Andrea Pozzo en la docencia jesuítica española», ÁLVARO ZAMORA, M, IBÁÑEZ FERNÁNDEZ, J (coords.), *La compañía de Jesús y las artes*. Saragossa, Universidad de Zaragoza, 2014, pp. 301-314

FUENTES LÁZARO 2016

FUENTES LÁZARO, Sara, *Usos y aplicaciones del tratado de Andrea Pozzo, perspectiva pictorum aedificiorum en España: docencia científica y práctica artística en la primera mitad del siglo XVIII* (tesi doctoral inèdita). Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 2016

FURIÓ 1986

FURIÓ, Vicenç, «Sociologia de l'art: qüestions teòriques i metodològiques», *D'art*, núm. 12, 1986, pp. 11-44

GALERA 1982

GALERA, Montserrat, *et. al.*, *Atlas de Barcelona: siglos XVI-XX*. Barcelona, Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, 1982

GALINDO 1989

GALINDO, Esther, *Barcelona y Carlos III, análisis artístico de los actos festivos y manifestaciones efímeras con motivo de la proclamación, y feliz arribo y estancia del rey en la Ciudad* (tesi de llicenciatura). Barcelona, Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 1989

GARCÍA FORTÉS 1998

GARCÍA FORTÉS, Salvador, *Introducció a la conservació-restauració del patrimoni*. Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1998

GARCÍA PORTUGUÉS 2007

GARCÍA PORTUGUÉS, Esther, *José Nicolás de Azara i la seva repercussió en l'àmbit artístic català* (tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 2007. Disponible a: <<http://hdl.handle.net/10803/2024>>

GARCÍA SASTRE 1997

GARCÍA SASTRE, Andrea, *Els museus d'art de Barcelona: Antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997

GARCÍA SASTRE 2008

GARCÍA SASTRE, Andrea (ed.), *Cent anys de la Junta de Museus de Catalunya, 1907 – 2007*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

GARCÍA VILLOSLADA 1979

GARCÍA VILLOSLADA, Ricardo, *Historia de la Iglesia en España. La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*. Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979

GARGANTÉ – MANTECA – OLIVA 2001

GARGANTÉ, Maria; MANTECA, Fermí; OLIVA, Jordi, *Inventari del patrimoni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra: Ivorra*, vol. 3. Hostafrancs, Fundació Jordi Cases i Llebot, Institut Ramon Muntaner, 2001

GARGANTÉ 2006a

GARGANTÉ, Maria, *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i a l'Urgell*. Barcelona, Fundació Noguera, 2006

GARGANTÉ 2006b

GARGANTÉ, Maria, «Traça d'un retaule dedicat a sant Vicenç de Paül per a la Casa de la Missió de Barbastre», a BOSCH, J. (ed.), *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya. Catàleg de l'Exposició*. Girona, Museu d'Art de Girona, 2006, pp. 324-328

GARGANTÉ 2007

GARGANTÉ, Maria, «La suggestió de Palladio i l'arquitectura religiosa barcelonina vista per Josep Renart», BASSEGODA, B., GARRIGA, J., PARÍS, J., (eds.), *L'època del Barroc i els bonifàs*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 2007

GARGANTÉ 2016

GARGANTÉ, Maria, «El gòtic modern al bisbat de Solsona: arquitectura religiosa dels segles XVI i XVII», *Taüll*, núm. 47, 2016, pp. 19-25

GARRIGÓ 1708

GARRIGÓ, Francesc, *Threnos lamentables que en las exequias celebradas por la conferencia eclesiastica, erigida en la casa del santo Instituto de la Mission [...]*. Barcelona, Imprenta de Francisco Guasch, 1708

GARRUT 1952

GARRUT, Josep Maria, *Itinerarios de piedad en Barcelona*. Barcelona, Aymà, 1952

GAY I PUIGBERT 1994

GAY I PUIGBERT, Joan, «Les pintures murals de sant Pere de Navata: una obra d'art o una lliçó d'història», *Annals de l'institut d'estudis Gironins*, vol. XXXIII, 1994, pp. 607-631

GEMELLI CARERI 1711

GEMELLI CARERI, Giovanni Francesco, *Aggiunta à viaggi di Europa*. Napoli, Felice Mosca, 1711

GIRBAL 1886

GIRBAL, Enric Claudi, *Biografía del cardenal gerundense Fr. Benito de Sala y de Caramany*. Girona, Imprenta y Librería de Paciano Torres, 1886

GRAHIT 1947

GRAHIT, José, *Comisión de monumentos históricos y artísticos de la provincia de Barcelona: memoria de la labor realizada por la misma en su primer siglo de existencia: 1844-1944*. Barcelona, Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos, 1947

GONZÁLEZ I RUIZ 2017

GONZÁLEZ I RUIZ, Miquel, *L'orgueneria a Catalunya (1688-1803). Catalogació, descripció i estudi de documents contractuals* (tesi doctoral). Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres, 2017. Disponible a: < <https://hdl.handle.net/10803/458618> >

GUDIOL I RICART 1973

GUDIOL I RICART, Josep, «La colección de arte de la Academia de San Jorge», *Anuario de la Real Academia de Bellas Artes de San Jorge*, 1973, p. 31

Guía estadística 1836

Guía estadística de Barcelona y manual de forasteros. Barcelona, Imprenta de J. Verdaguer, 1836

GUTIÉRREZ 1964

GUTIÉRREZ, Laura, «Ensayo de iconografía teresiana», *Revista de Espiritualidad*, núm. 90, 1964, pp. 2-168

HERNÁNDEZ-CROS – MORA – POUPLANA 1973

HERNÁNDEZ-CROS, Josep Emili; MORA, Gabriel; POUPLANA, Xavier, *Arquitectura de Barcelona.* Barcelona, Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1973

HERNÁNDEZ-CROS 1987

HERNÁNDEZ-CROS, Josep Emili, *Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històrico-Artístic de la ciutat de Barcelona.* Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1987

HERRERA 1944 - 1945

HERRERA, José, «De Mariscal de Campo a Hermano de la C.M., vida del Hermano Felipe Manuel de Bette», *Anales Madrid*, 1944, pp. 242-254, 280-286; 1945, pp. 48-61

HUARCAYA – GAMUNDI 2006

HUARCAYA, Christian; GAMUNDI, Beatriz, «El conjunt arquitectònic de la Casa de la Missió de Palma de Mallorca, des de la fundació fins a l'actualitat, *Randa*, núm. 57, 2006, pp. 75-92

HUARCAYA 2014

HUARCAYA, Christian, «Els retaules de l'església de la casa de la Missió de Palma», *Randa*, núm. 72, 2014, pp. 67-84

IGLESIAS XIFRA 2016

IGLESIAS XIFRA, Josep Lluís, «Les monedes i els sistemes de compte al primer terç del segle XIX», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, vol. 47, 2016, pp. 399-422

JARQUE – GARCÍA 1991

JARQUE, Mercè; GARCÍA, Laura, «L'Arquitectura a la Barcelona del segle XVIII-XIX», FIGUEROA, C. (coord.), *Catalunya a l'època de Carles III.* Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991

JIMÉNO 2018

JIMÉNO, Frédéric, «Un programme pictural ambitieux pour Saint-Lazare aux XVIIe et XVIIIe siècles», a JIMÉNO, F., BOWIE, K., BOURILLON, F. (dirs.) *Du clos Saint-Lazare à la gare du Nord. Histoire d'un quartier de Paris.* Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2018, pp. 111-136

JIMÉNO – BOWIE – BOURILLON 2018

JIMÉNO, F., BOWIE, K., BOURILLON, F. (dirs.) *Du clos Saint-Lazare à la gare du Nord. Histoire d'un quartier de Paris.* Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2018

JOSÉ PITARCH – DALMASES 1982

JOSÉ PITARCH, Antoni; DALMASES, Núria (eds.), *Arte e industria en España 1774-1907*. Barcelona, Editorial Blume, 1982

JOSEPH MAYOL 1941

JOSEPH MAYOL, Miquel, *El salvament del patrimoni artístic de Catalunya durant la guerra civil*. Barcelona, Pòrtic, 1941

JUAN DEL SANTÍSSIMO SACRAMENTO 1701

JUAN DEL SANTÍSSIMO SACRAMENTO, Fr., *Vida de el venerable siervo de Dios Vicente de Paulo*. Nàpols, De Bonis Impressor Arzobispal, 1701.

***Jurisprudencia criminal* 1949**

Tribunal Supremo de España, *Jurisprudencia criminal*, Madrid, Ministerio de Justicia, Sección de publicaciones, 1949, vol. 8

KUBLER 1957

KUBLER, George, «Arquitectura de los siglos XVII y XVIII», *Ars Hispaniae* (trad. J.E. Cirlot), vol. XIV. Madrid, Editorial Plus-Ultra, 1957

LABORDE 1973

LABORDE, Alexandre de, *Viatge pintoresc i històric. El principat (c. 1806-1808)*, 2 vols. (trad. O. Valls). Barcelona, Publicacions Abadia de Montserrat, 1974

LACUESTA 2000

LACUESTA, Raquel, *Restauració monumental a Catalunya (segles XIX i XX: les aportacions de la Diputació de Barcelona)*. Barcelona, Diputació de Barcelona – Servei de Patrimoni Arquitectònic, 2000

LAFUENTE FERRARI 1934

LAFUENTE FERRARI, Enrique, *Breve historia de la pintura española*. Madrid, Akal, 1934

LAPLANA 1978

LAPLANA, Josep de Calassanç, *L'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

LAPLANA 1987

LAPLANA, Josep de Calassanç, «L'Esplet del Barroc (1714-1789)», *L'Arquitectura en la Història de Catalunya*. Barcelona, Caixa de Catalunya, 1987, pp. 197-230

LAZERME-DESCALLAR 1975

LAZERME, P., DESCALLAR, A. de, *Noblesa catalana: cavallers y burguesos honrats de Rosselló i Cerdanya*, vol. III. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975

LENZI 2006

LENZI, Deanna, «L'attività dei bolognesi Ferdinando, Alessandro e G. Carlo Sicinio Galli Bibiena in terra iberica», COLOMER, José Luis; SERRA, Amadeo (eds.); *España y Bolonia: siete siglos de relaciones artísticas y culturales*. Madrid, Centro de Estudios Europa Hispánica, 2006, pp. 293-306

LEÓN TELLO - SANZ SANZ 1994

LEÓN TELLO, Francisco; SANZ SANZ, Ma. Virginia, *Estética y teoría de la arquitectura en los tratados españoles del siglo XVIII*, Madrid, CSIC, 1994

LLOPART 1977

LLOPART, Pilar, «Un monumento del barroco barcelonés: La iglesia de San Severo», *D'Art*, núms. 3-4, 1977, pp. 31-41

LLORET PIÑOL 2001

LLORET PIÑOL, Marc, «La modernización del sistema de acuartelamiento en la ciudad de Barcelona: del derribo de las murallas (1854) a la Guerra Civil de 1936», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, núm. 84. Barcelona, Universitat de Barcelona, 2001, s. p.

LODA 2017

LODA, Angelo, «L'iconografia di san Vincenzo de' Paoli in Italia: sviluppi e mutazioni dal settecento al novecento», *I colori della carità. Iconografia di san Vincenzo de' Paoli nell' arte italiana tra Settecento e Novecento* (a cura d'Angelo Loda). Piacenza, Galleria Alberoni, 16-XII-2017 a 25-II-2018. Piacenza, CLV – Edizioni Vincenziane Collegio Alberoni, 2017, pp. 24-83

LÓPEZ MULLOR 2011

LÓPEZ MULLOR, Alberto, «La construcción de un método de intervención en el patrimonio arqueológico edificado», *Arqueología Aplicada al Estudio de los Edificios Históricos. Últimas Tendencias Metodológicas*. Madrid, Ministerio de Cultura, 2011, pp. 65-91

LÓPEZ – GRAU 1971

LÓPEZ, M.; GRAU, R., «Barcelona entre el urbanismo barroco y la revolución industrial», *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, núm. 80, 1971, pp. 28-40

LUNA 1987

LUNA, Juan J., «Pintores extranjeros en España durante el siglo XVIII», *El Real Sitio de Aranjuez y el arte cortesano del siglo XVIII* (cat. exp.), Salas de exposiciones del Palacio Real de Aranjuez, Madrid, abril – maig 1987. Madrid, Comunidad de Madrid-Patrimonio Nacional, 1987, pp. 241-254

MADOZ 1846

MADOZ, Pascual, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, 16 vols. Madrid, Establecimiento tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti, 1846

MADURELL MARIMÓN 1958

MADURELL I MARIMÓN, Josep Maria, «Regesta documental de reliquias y relicarios (siglos XIV-XIX)», *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 31, núm 2, 1958, pp. 291-324

MADURELL I MARIMÓN 1968

MADURELL I MARIMÓN, Josep Maria, «Obras artísticas hospitalarias barcelonesas», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, núm. XIII (separata). Barcelona, Museo de Historia de la Ciudad, 1968

MÂLE 2001 [1932]

MÂLE, Émile, *El arte religioso de la Contrarreforma. Estudios sobre la iconografía del final del siglo XVI y de los siglos XVII y XVIII*. Madrid, Ediciones Encuentro, 2001 [1932]

MANUAL 1761

Manual i guia de forasters. Barcelona, Maria Àngela Martí Viuda, 1761

MANUAL 1840

Manual del viajero en Barcelona, redactado y recopilado en vistas de los mejores documentos y datos estadísticos. Barcelona, Imprenta de Francisco Oliva, 1840

MARÈS 1954

MARÈS, Frederic, *La enseñanza artística en Barcelona*. Barcelona, Real Academia de Bellas Artes de San Jorge, 1954

MARÈS 1964

MARÈS, Frederic, *Dos siglos de enseñanza artística en el Principado. La Junta de Comercio. Escuela Gratuita de Diseño. Academia Provincial de Bellas Artes*. Barcelona, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1964

MARQUÈS CASANOVAS 1957

MARQUÈS CASANOVAS, Jaume, «Pedro Costa Casas. Antecedentes familiares y actividades profesionales», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1957, vol. 11, pp. 349-358

MARQUÈS – PAYÀS 2000

MARQUÈS, Marta, PAYÀS, Clara; «Restauració del conjunt de pintures murals de l'església de St Pere Nolasc de Barcelona», *VII Reunió Tècnica de Conservació i Restauració*, 2000, pp. 59-68

MARTÍ BONET - FIGUEROLA 1993

MARTÍ BONET, Josep M.; FIGUEROLA, Pere Jordi, *Betlem. Quatre segles a la Rambla de Barcelona*. Barcelona, Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura, 1993

MARTÍ BONET – JUNCÀ – BONET 1980

MARTÍ BONET, Josep M.; JUNCÀ, Josep M.; BONET, Lluís, *El convent de Sant Agustí de Barcelona: notes històriques*. Barcelona, Arxiu Diocesà i Biblioteca Episcopal, 1980

MARTÍN GONZÁLEZ 1983

MARTÍN GONZÁLEZ, Juan José, *Escultura barroca en España (1600 – 1770)*. Madrid, Cátedra, 1983

MARTINELL 1926

MARTINELL, Cèsar, «Arquitectura catalana en el segle XVIII», *Revista de Catalunya*, vol. IV, núm. 22, 1926, pp. 368-377

MARTINELL 1934a

MARTINELL, Cèsar, *Influència francesa en l'art català del segle XVIII*. Barcelona, Tallers gràfics Hostench, 1934.

MARTINELL 1934b

MARTINELL, Cèsar, «Artistes de tendència francesa a Catalunya en la segona meitat del segle XVIII» i «L'art francès a Catalunya a les darreries del segle XVIII», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núms. 472 i 473, 1934, pp. 348-351 i pp. 370-374

MARTINELL 1948

MARTINELL, Cèsar, *El escultor Luis Bonifás y Massó, 1730-1786: biografía crítica. Anales y boletín de los museos de arte de Barcelona*, vol. 6. Barcelona, Museos de Arte de Barcelona, 1948

MARTINELL 1951

MARTINELL, Cèsar, *La Escuela de la Lonja en la vida artística barcelonesa*. Barcelona, Escuela de Artes y Oficios, 1951

MARTINELL 1958

MARTINELL, Cèsar, «L'Art renaixentista i barroc: l'Arquitectura», FOLCH I TORRES, J. (dir.), *L'Art Català*, vol. II. Barcelona, Aymà, 1958, pp. 17-48

MARTINELL 1959-1963

MARTINELL, Cèsar, «Arquitectura i escultura barroques a Catalunya», vols. 1-3. *Monumenta Cataloniae*, vol. X-XII. Barcelona, Editorial Alpha, 1959-1963

MARTINELL 1963

MARTINELL, Cèsar, *Arquitectura i Escultura Barroques a Catalunya. El Barroc Acadèmic (1731-1810)*, *Monumenta Cataloniae*. Barcelona, Editorial Alpha, vol. XII, 1963

MARTORELL 1926

MARTORELL, Jeroni, «Els monuments històrics de Barcelona», *Gasetta de les Arts*, núm. 51, 1926, pp. 3-5

MAS 1906-1921

MAS, Josep, *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, vol. 13. Barcelona, Tipografia Catòlica Pontifícia, 1906-1921

MASABEU 2004

MASABEU, Josep, *Santa Maria de Montalegre: església de l'antiga Casa de Caritat: centenari 1902-2002*. Terrassa, Albada, 2004

MASERAS 1933a

MASERAS, Alfons, «Una decoració de Josep Flaugier al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, núm. 22, març 1933, pp. 65-73

MASERAS 1933b

MASERAS, Alfons, «Clarícies sobre l'origen de Josep Flaugier. La seva partida de naixement», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, núm. 28, setembre 1933, pp. 257-264

MASERAS 1934

MASERAS, Alfons, «Les pintures de Flaugier llegades pel doctor Fàbregas als nostres museus», *Butlletí dels museus d'art de Barcelona*, vol. IV, núm. 41, 1934, pp. 306-312

MASERAS 1935

MASERAS, Alfons, «Viladomat», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, núm. 55. Barcelona, Junta de Museus, 1935, pp. 377-388

MASSÓ I TORRENTS 1919

MASSÓ I TORRENTS, Jaume (ed.), *Excursions d'en Rafel d'Amat Cortada i Senjust per Catalunya i Rosselló en l'últim quart del segle XVIIIè*. Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, 1919

MASSONS 1988

MASSONS, Josep M., «Els hospitals militars de Barcelona», *Gimbernat, revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*, vol. IX. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1988, pp. 225-235

MATEOS RUSILLO 2009

MATEOS RUSILLO, Santos M., *Comunicació del patrimoni cultural*. Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya, 2009

MAYER 1947 [1928]

MAYER, August, *Historia de la pintura española*. Madrid, Espasa-Calpe, 1947 [1928]

Memòria 1988

Memòria d'activitats del Servei de Conservació i Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya (1982-1988). Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura, 1988

Memòria 1997

Memòria d'activitats del Servei de Conservació i Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya (1989-1996). Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura, 1997

MENGS 1989 [1780]

MENGS, Anton Raphael, *Reflexiones sobre la belleza y gusto en la pintura*. Madrid, Dirección General de Bellas Artes, 1989 [1780]

MERCADER 1949

MERCADER, Joan, *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*. Madrid, CSIC, 1949

MERCADER 1957

MERCADER, Joan, *El segle XVIII. Els capitans generals*. Barcelona, Editorial Teide, 1957

MERCADER 1966

MERCADER, Joan, *Historiadors i erudits a Catalunya i València en el segle XVIII*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1966

Mercurio de España 1830

Mercurio de España. Madrid, Imprenta real, 1830, vol. XIII.

MESONERO ROMANOS 1831

MESONERO ROMANOS, Ramón de, *Manual de Madrid. Descripción de la corte y de la villa*. Madrid, Imprenta de D. M. de Burgos, 1831

MESTRES 1875

MESTRES, José Oriol, *De las asociaciones, hermandades, gremios o cofradías de constructores en general, y principales obras que ejecutaron en el extranjero y en España, y particularmente en esta ciudad*, Memòria llegida en la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona, 19-X-1875. Barcelona, La Renaxensa, 1875

MEZZADRI 2009

MEZZADRI, Luigi (DAVITT, T., trad.), «New avenues of research into the history of the Vincentian idea», *Vincentiana*, vol. 53, núms. 1-2, gener-abril 2009, pp. 27-53

MIQUEL I CATÀ 1986

MIQUEL I CATÀ, Carme, *Manel i Francesc Tramulles, pintors*, 2 vols. (tesis de llicenciatura). Barcelona, Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 1986

MIRALPEIX 2000

MIRALPEIX, Francesc, *Empremta i memòria del pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755) als segles XVIII i XIX* (tesi de llicenciatura inèdita). Girona, Universitat de Girona, 2000

MIRALPEIX 2005

MIRALPEIX, Francesc, *El pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755): Biografia i catàleg crític* (tesi doctoral inèdita). Girona: Universitat de Girona, 2005.

MIRALPEIX 2009

MIRALPEIX, Francesc, «Atribuïda a Josep Bernat Flaugier: Homer recitant els seus versos als grecs. Al·legoria dels Himnes homèrics», *MD'A: Butlletí informatiu del Museu d'Art de Girona*, núm. 71, 2009, pp. 7-9

MIRALPEIX 2009

MIRALPEIX, Francesc, «Homer recitant els seus versos als grecs (o Al·legoria dels Himnes homèrics)», *Fascinació per Grècia, l'art a Catalunya als segles XIX i XX*. Girona, Museu d'Art de Girona, 2009, p. 118

MIRALPEIX 2017

MIRALPEIX, Francesc, «Vides entrecruades: Joan Carles Panyó, Ramon Amadeu i Josep Barnoya a la capella del Sant Crist i Santíssim Sagrament de l'església de Sant Esteve d'Olot», *APEHOC*, núm. 28, 2017, pp. 227-251

MIRALLES 1973

MIRALLES, Jesús, *La vida cotidiana del artista barcelonés en el siglo XVIII*, 2 vols. (tesis de llicenciatura). Barcelona, Universitat de Barcelona, 1973

MOLAS RIBALTA 1970

MOLAS RIBALTA, Pere, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII. La estructura corporativa ante el comienzo de la revolución industrial*. Madrid, Raycar / Confederación Española de Cajas de Ahorros, Publicaciones del fondo para la investigación económica i social, 1970

MOLAS RIBALTA 1975

MOLAS RIBALTA, Pere, *Economía i societat al segle XVIII*. Barcelona, La Paraula Viva, 1975

MOLAS RIBALTA 2002

MOLAS RIBALTA, Pere, «Les Acadèmies al segle XVIII», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. XLVIII, 2002, pp. 85-93

MOLINER 2010

MOLINER, Antoni, *La Guerra del Francès a Catalunya segons el diari de Raimon Ferrer*. Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 2010

MONLAU I ROCA 1831

MONLAU I ROCA, Pere Felip, *El amigo del forastero en Barcelona y sus cercanías*. Barcelona, Imprenta de J. Rubió, 1831

MONTANER I MARTORELL 1983

MONTANER I MARTORELL, Josep Maria, *Anàlisi del procés de transformació del cos de coneixements arquitectònics a Catalunya en el període 1714-1859* (tesis doctoral), 2 vols. Barcelona, Universitat Politècnica de Barcelona – Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, 1983

MONTANER I MARTORELL 1990

MONTANER I MARTORELL, Josep Maria, *La modernització de l'utilitatge mental de l'arquitectura a Catalunya (1714-1859)*. Barcelona, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura - Institut d'Estudis Catalans, 1990

MORA 1997

MORA CASTELLÀ, Josep, *La construcció a Catalunya en el segle XVIII. La universitat de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*. Cervera, Biblioteca de Cervera i la Segarra, 1997

MORALES MARIN 1984

MORALES MARIN, José Luís, «Pintura y escultura españolas en el siglo XVIII», Cossío, M.B. (ed.), *Summa Artis*, vol. XXVII. Madrid, Espasa-Calpe, 1984

MORALES MARIN 1994

MORALES MARIN, José Luís, *Pintura en España (1750-1808)*. Madrid, Cátedra, 1994

MOREU-REY 1959

MOREU-REY, Enric, *Els immigrants francesos a Barcelona. Segles XVI a XVIII*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1959

MUÑOZ CORBALÁN 1990

MUÑOZ CORBALÁN, Juan Miguel, *Los ingenieros militares de Flandes a España, 1691 – 1718*, 2 vols. Madrid, Ministerio de Defensa, 1990

MUÑOZ CORBALÁN 1995

MUÑOZ CORBALÁN, Juan Miguel, «La iglesia de la Ciudadela de Barcelona o Francia y Flandes en la Ciudad Condal del siglo XVIII», *Locus Amoenus*, núm. 1, 1995, pp. 173-192

MUÑOZ CORBALÁN 2015

MUÑOZ CORBALÁN, Juan Miguel, *Jorge Próspero Verboom. Ingeniero militar flamenco de la monarquía hispánica*. Madrid, Fundación Juanelo Turriano, 2015

MUÑOZ I SEBASTIÀ 2004

MUÑOZ I SEBASTIÀ, Joan Hilari, «Art litúrgic d'època moderna al voltant de la devoció a la Santa Cinta», *Lux dertosae. La devoció a la santa cinta 1178-1617-2004*. Tortosa, 2004, pp. 167-177

NADAL 1815

NADAL, F., *Vida del beato doctor Josef Oriol*, 2 vols. Barcelona, Juan Ignacio Jordi impresor y librero, 1815

NADAL OLLER 1983

NADAL OLLER, Jordi, «Los Bonaplata. Tres generaciones de industriales en la España del siglo XIX», *Revista de Historia Económica*, núm. 1, 1983, pp. 79-95

NADAL OLLER 1985

NADAL OLLER, Jordi, «Bonaplata, pretext i símbol», MALUQUER, J., MARTÍNEZ, R., NADAL, J. (eds.), *Catalunya, la fàbrica d'Espanya*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1985, pp. 21-29

NADAL OLLER 1994

NADAL OLLER, Jordi, *Història econòmica de la Catalunya contemporània. Segle XIX: Indústria, transports i finances*. Barcelona, Enciclopedia Catalana, 1994

NARVÁEZ 2004

NARVÁEZ, Carmen, *El tracista Fra Josep de la Concepció (1626-1690)*. Barcelona, Curial-Abadia de Montserrat, 2004

NOGUERA CASAJUANA 1928

NOGUERA CASAJUANA, Juan, *La iglesia de San Severo de Barcelona*. Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres, 1928

NOTICES 1881-1910

Notices sur les Prêtres, Clercs et Frères défunts de la Congrégation de la Mission. Paris, Première Série, 1881 – 1910

OLABUENAGA 1997

OLABUENAGA, Mitxel, «Las misiones populares en Cataluña, 1704-1975», *Somos Vicencianos*. Baracaldo, CM, 1997, s.p.

OLABUENAGA 2004

OLABUENAGA, Mitxel, *Los primeros paúles en España, 1704 – 1835*. Bizkaia, CM, 2004

OLABUENAGA 2006a

OLABUENAGA, Mitxel, *Historia abierta de la Congregación de la Misión en España (1704-2000)*. Bizkaia, CM, 2006

OLABUENAGA 2006b

OLABUENAGA, Mitxel, «Algunos textos significativos», *Historia de la Congregación de la Misión en España (1704-2000)*. Bizkaia, CM, 2006, pp. 2-114

OLLÉ ROMEU 1993

OLLÉ ROMEU, Josep Maria, *Les bullangues de Barcelona durant la primera guerra carlina*, 2 vols. Tarragona, El Mèdol, 1993

ORCAJO 2007

ORCAJO, Antonino, *Historia básica de la Congregación de la Misión en España*. Madrid, La Milagrosa, 2007

ORDEIG I MATA 2014

ORDEIG I MATA, Ramon, «Les sepultures dels bisbes de Vic (de necrologis i obituaris als epitafis)», *Miscel·lània litúrgica catalana*, núm. 22, 2014, pp. 255-307

OSSORIO Y BERNARD 1868 – 1869

OSSORIO Y BERNARD, Manuel, *Galería biográfica de artistas españoles del siglo XIX*. Madrid, Imprenta de Moreno y Rojas, 1868-1869

PARADELA 1923

PARADELA, Benito, *Resumen histórico de la Congregación de la Misión en España, desde 1704 a 1868*. Madrid, Imprenta G. Hernández y Galo Sáez, 1923

PARADELA 1928a

PARADELA, Benito, «La primera casa de los PP. Paules en Madrid», *Anales Madrid*, 1928, pp. 371-406

PARADELA 1928b

PARADELA, Benito, *Los visitantes de la Congregación de la Misión y directores de las hijas de la caridad en España*, vol. 1. Madrid, Imprenta del Asilo de Huérfanos del S. C. de Jesús, 1928

PARADELA 1931a

PARADELA, Benito, *Colección de documentos para la historia de la Congregación de la Misión en España (1702-1835)*. Madrid, Imprenta de Cleto Vallinas, 1931

PARADELA 1931b

PARADELA, Benito, «Los PP. Paúles en Cataluña durante la primera mitad del s. XIX», *Anales de la Congregación de la Misión y de las Hijas de la Caridad*, 1931, pp. 431-449

PARADELA 1932

PARADELA, Benito, «Hno. Felipe Manuel de Bette», a *Anales de la Congregación de la Misión y de las Hijas de la Caridad*. Madrid, C.M., 1932, pp. 5, 58, 103-113

PARADELA 1935

PARADELA, Benito, *Notas biográficas de los que han pertenecido a la Congregación de la Misión en España*. Madrid, Cleto Vallinas, 1935

PARICIO – ROSELL 1983

PARICIO, Ignacio; ROSELL, Jaume, «Església de sant Pere Nolasc», *Anàlisi tècnica i funcional del patrimoni immobiliari municipal*, vol. 2. Barcelona, ITEC / Ajuntament de Barcelona, 1983

PARRILLA HERMIDA 1972

PARRILLA HERMIDA, Miguel, «Un hospital militar en 1716», *Medicina e Historia*, núm. 15, 1972, pp. 7-26

PASCUAL 1943

PASCUAL, Nicolás, «Ante los muros caídos de la Primera Casa Misión de España», *Anales Barcelona*, 1943, p. 48

PASCUAL CHENEL 2013

PASCUAL CHENEL, Álvaro, «Fortuna, uso y difusión del tratado de Andrea Pozzo en España e Hispanoamérica», *Cuadernos de Arte e Iconografía*, vol. 22, núm. 44, 2013, pp. 401-471

PASTOR 2010

PASTOR, Juan Pablo, «Los mercedarios del Bonsuccés de Barcelona», *Colección Familia Mercedaria*, núm. 47, 2010, pp. 12-38

PATXOT 1840

PATXOT, Fernando, *Manual del viajero en Barcelona*. Barcelona, Imprenta de Francisco Oliva, 1840

PEÑA 1709

PEÑA, Narcís Feliu de la, *Anales de Cataluña*, 3 vols. Barcelona, Imprenta de Joseph Llopis, 1709

PERELLÓ FERRER 1985

PERELLÓ FERRER, Antonia, *Esglésies dels segles XVII i XVIII a Ciutat de Mallorca*. Palma, Moll, 1985

PÉREZ SÁNCHEZ 1965

PÉREZ SÁNCHEZ, Alfonso Emilio, *La pintura italiana del siglo XVII en España*. Madrid, Universidad-Fundación Valdecilla, 1965

PÉREZ SÁNCHEZ 1992

PÉREZ SÁNCHEZ, Alfonso Emilio, *Pintura barroca en España (1600-1750)*. Madrid, Cátedra, 1992

PÉREZ SÁNCHEZ 1993

PÉREZ SÁNCHEZ, Alfonso Emilio, *De pintura y pintores. La configuración de los modelos visuales en la pintura española*. Madrid, Alianza, 1993

PÉREZ SANTAMARÍA 1988

PÉREZ SANTAMARÍA, Aurora, *Escultura barroca a Catalunya. Els tallers de Barcelona i Vic (1680-1730). Projectió a Girona*. Lleida, Virgili Pagès, 1988.

PÉREZ SANTAMARÍA 2000-2001

PÉREZ SANTAMARÍA, Aurora, «Retaules catalans del barroc tardà, algunes consideracions», *Locus Amoenus*, núm. 5, 2000-2001, pp. 217-225

PERMANYER 2002a

PERMANYER, Lluís, «Un hospital militar de ida y vuelta», *La Vanguardia*, 08-IX-2002, p. 7

PERMANYER 2002b

PERMANYER, Lluís, «Polémicos murales de Flaugier», *La Vanguardia*, 15-IX-2002, p. 7

PESTILLI 2017

PESTILLI, Livio, *Paolo de Matteis: Neapolitan Painting and Cultural History in Baroque Europe*. Nova York, Routledge, 2017

PI I ARIMÓN 1854

PI I ARIMÓN, Andrés Avelino, *Descripción e historia de la ciudad de Barcelona antigua y moderna*, 2 vols. Barcelona, Imprenta de T. Gorchs, 1854

PIFERRER 1932

PIFERRER, Pau, *Records i belleses de Barcelona*. Barcelona, Ed. Barcino, 1932

PIFERRER – PARCERISAS 1839

PIFERRER, Pau; PARCERISAS, Francisco Javier, *Recuerdos y bellezas de España: Principado de Catalunya*, 2 vols. Barcelona, Verdager, 1839.

PISTOLESI 2016a

PISTOLESI, Marco, *Padre Bernardo della Torre architetto della Congregazione della Missione (1715-1749)*. Roma, Dipartimento di Storia, Disegno e Restauro dell'architettura, Università La Sapienza, 2016

PISTOLESI 2016b

PISTOLESI, Marco, «L'architettura lazzarista tra Italia e Spagna: la chiesa della Missione di Barcellona (1710-1746)», *Quaderni dell'istituto di Storia dell'architettura*, núm. 64, 2016, pp. 51-62

PONZ 1947 [1788]

PONZ, Antonio, *Viaje de España, en que se da noticia de las cosas más apreciables y dignas de saberse, que hay en ella*, vol. XIV. Madrid, Aguilar, 1947 [1788]

POOLE 1973

POOLE, Stafford, *A history of the Congregation of the Mission (1625-1843)*, 1973

PORTALES I PONS 1987

PORTALES I PONS, Agustí, *Història, anàlisi i restauració de la Sagristia Nova del Monestir de Poblet*. Tarragona, Col·legi d'Aparelladors i arquitectes tècnics de Tarragona, 1987

PORTUGAL 1999

PORTUGAL, Carmelo, *Guía histórico-artística de la parroquia Sant Pere Nolasc*. Barcelona, Parròquia Sant Pere Nolasc, IX-1999.

Pozzo 1693-1700

POZZO, Andrea, *Perspectiva pictorum et architectorum*. Roma, Gio. Giacomo Komarek, 1693-1700

PUIG 1970

PUIG, Arnau, *Història de l'art català: del Renaixement al Barroc*. Barcelona, Taber, 1970

PUIGGARÍ 1879

PUIGGARÍ, Josep, *Garlanda de joyells. Estudis i impressions de Barcelona monumental*. Barcelona, Biblioteca La Renaixença, 1879

QUILES 2006

QUILES, Fernando, «Andrea Pozzo en la periferia. El caso español», a FARNETI, Fauzia; LENZI, Deanna (eds.); *Realtà e illusione nell'architettura dipinta: quadraturismo e grande decorazione nella pittura di età barocca*. Florència, Alinea Editrice, 2006, pp. 107-118

QUÍLEZ 1992-1993

QUÍLEZ, Francesc M., «Escena de la guerra de la independència», *Museu Nacional d'Art de Catalunya: un any d'adquisicions, donacions i recuperacions* (cat. exp.), Museu nacional d'art de Catalunya, Barcelona, desembre 1992 – febrer 1993. Barcelona, Museu nacional d'art de Catalunya, 1992-1993, pp. 76-85

QUÍLEZ 1993

QUÍLEZ, Francesc M., «La fortuna crítica del pintor Antoni Viladomat, la configuració d'un mite artístic», *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, núm. 1. Barcelona, Museu nacional d'art de Catalunya, 1993, pp. 215-226

QUÍLEZ 1994

QUÍLEZ, Francesc M., *L'Albada de la modernitat: Josep Bernat Flaugier-Salvador Mayol. Els iniciadors de la pintura costumista a Catalunya a principi del segle XIX*. Barcelona: Artur Ramon Ed., 1994

QUÍLEZ 1995

QUÍLEZ, Francesc M., «Una contribució singular al catàleg de Josep Bernat Flaugier. Insólita estètica catalana», *Galeria Antiquaria*, núm. 129, VI-1995, pp. 42-47

QUÍLEZ 1998a

QUÍLEZ, Francesc M., «Josep Cantalops i Salvador Mayol: dos exemples d'intercanvis artístics entre Catalunya i l'illa de Mallorca», *Renaixement i Barroc. Col·leccionisme i mecenatge al Museu Nacional d'Art de Catalunya*. Mallorca, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1998, pp. 27-46

QUÍLEZ 1998b

QUÍLEZ, Francesc M., «Josep Bernat Flaugier», *Pinturas del rococó (1690-1840), de Luca Giordano a Vicente López*. Barcelona – Madrid, El Viso, 1998, pp. 81-86

QUÍLEZ 1998-1999

QUÍLEZ, Francesc M., «A l'entorn de l'activitat pictòrica de Pere Pau Muntanya al Camp de Tarragona», *Locus Amoenus*, núm. 4, 1998-1999, pp. 201-217

QUÍLEZ 2000

QUÍLEZ, Francesc M., «Tendències acadèmiques en l'art de finals del segle XVIII i principi del segle XIX», *Llotja. Escuela Gratuita de Diseño 1775. Escola d'Art 2000*. Barcelona, Escola de Llotja, 2002, pp. 22-33

QUÍLEZ 2009

QUÍLEZ, Francesc M., «El retrat del bisbe de Barcelona de Joseph Bernat Flaugier», *Butlletí MUHBA*, núm. 16, 2009, p. 5

QUILLIET 1816

QUILLIET, Frédéric, *Dictionnaire des peintres espagnols*. París, Chez l'auteur, 1816

RÀFOLS 1951-1954

RÀFOLS, Josep Francesc, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, 3 vols. Barcelona, Millà, 1951-1954

RÀFOLS 1958

RÀFOLS, Josep Francesc, «Los arquitectos barceloneses de mediados del ochocientos: 1835-1865», *Cuadernos de Arquitectura*, núm. 33, 1958, pp. 422-427

Recueil des principales circulaires 1877

Recueil des principales circulaires des supérieurs généraux de la Congrégation de la Mission, vol. 1 (1642-1762). Paris, Typographie Georges Chamerot, 1877

REYNÉS 1861

REYNÉS, Pedro (atrib.), *Guia para el estudio de la pintura*. Barcelona, Libreria de D. Juan Oliveres, 1861

RIBAS I BERTRAN 1982

RIBAS I BERTRAN, Marià, «L'església de sant Josep», *Fulls del Museu de Santa Maria*, juliol de 1982, pp. 21-30

RIBAS-GUARDIOLA-HERVÁS-BAÑOS 2017

RIBAS, Marc; GUARDIOLA, Elena; HERVÁS, Carles; BAÑOS, Josep-Eladi, «El hospital militar de la calle Tallers de Barcelona (1843-1942)», *Medicina e Historia*, núm. 4, 2017, pp. 4-22

RIBERA BERGÓS 1987

RIBERA BERGÓS, Jordi, «Ferdinando Galli Bibiena a la cort barcelonina de l'arxiduc Carles», *Serra d'or: circular del chor Montserratí*, núm. 336, 1987, pp. 61-65

RIBERA I GASSOL 2016

RIBERA I GASSOL, Ramon, «Antoni Viladomat, pintor. Noves atribucions al seu catàleg», *Podall*, núm. 5, 2016, pp. 222-233

RIERA PALMERO 1975

RIERA PALMERO, Juan, *Planos de hospitales españoles del siglo XVIII existentes en el Archivo General de Simancas*. Valladolid, Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1975

RIERA MORA 1994

RIERA MORA, Anna, *La formació dels escultors catalans: l'ensenyament de l'Escola Gratuïta de Dibuix i els pensionats a Madrid i Roma (1775-1815)* (tesi doctoral). Barcelona, Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 1994.

ROCA 1951-1952

ROCA, J., «Bodas de Oro de la Provincia de Barcelona. Ultimo recuerdo a nuestras dos ex casas barcelonesas», *Anales de la Congregación de la Misión de la Provincia de Barcelona*, 1951-1952, pp. 326-424

ROCA I ROCA 1884

ROCA I ROCA, Josep, *Barcelona en la mano: guía de Barcelona y sus alrededores*. Barcelona, Enríque López, 1884

RODRÍGUEZ CASANOVAS 1948

RODRÍGUEZ CASANOVAS, A., «Las guías de Barcelona y sus antecedentes», *Barcelona Divulgación Histórica*, vol. V, 1948, pp. 141-154

RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS 1992

RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso, *El siglo XVIII: entre tradición y academia*. Madrid, Silex, 1992

RODRÍGUEZ MUÑOZ 1998

RODRÍGUEZ MUÑOZ, Lluïsa, «Acadèmia versus gremi: problemàtica de l'establiment del règim acadèmic a Barcelona. Actes del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, vol. I, núm. 18, 1998, pp. 363-370

RODRÍGUEZ MUÑOZ 2000

RODRÍGUEZ MUÑOZ, Lluïsa, «La Iglesia de Santa Marta: un ejemplo de la arquitectura barcelonesa de la primera mitad del siglo XVIII», *Memoria ecclesiae XVII*, 2000, pp. 95-112

RODRÍGUEZ MUÑOZ 2008

RODRÍGUEZ MUÑOZ, Lluïsa, «A la sombra de los jesuitas. Promoción artística del clero regular en la Barcelona del Setecientos: el ejemplo de la orden de los agustinos calzados», *Actas del Congreso internacional Imagen y apariencia*, 2008, s.p.

ROGELIO BUENDÍA 1998

ROGELIO BUENDÍA, José, «La pintura española del siglo XVIII. Aproximación al estado de la cuestión», *Actas I Congreso Internacional Pintura Española del siglo XVIII*, 15/18-IV-1998. Marbella, Fundación Museo del Grabado Español Contemporáneo, 1998, pp. 13-24

ROIG 1990

ROIG, Maria Assumpta, *Iconografia del retaule a Catalunya (1675-1725)* (tesis doctoral). Barcelona, Universitat de Barcelona, 1990. Disponible a: <<https://hdl.handle.net/10803/5199>>

ROMÁN 1972

ROMÁN, Jose María, «La C.M. ante la Revolución liberal en España», *San Vicente de Paúl. Pervivencia de un Fundador*. Salamanca, CM, 1972, pp. 151-172

ROSELL 1996

ROSELL COLOMINA, Jaume, *La construcció en l'arquitectura de Barcelona a finals de segle XVIII* (tesi doctoral). Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, 1996

ROSELL 2015

ROSELL COLOMINA, Jaume, «L'arquitectura de la Casa de Caritat de Barcelona al segle XIX», a GABRIEL, Pere (coord.) *La Casa de Caritat*. Barcelona, Diputació de Barcelona, 2015, pp. 20-68

ROSSICH 2007

ROSSICH, Albert, «Segimon Comas, acadèmic i preceptista», EULÀLIA, J. (ed.) *El (re)descobrimient de l'edat moderna: estudis en homenatge a Eulàlia Duran*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, pp. 430-462

ROVIRA I MARQUÈS 2013

ROVIRA I MARQUÈS, Maria del Mar, *L'Església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu de Barcelona (1704-1999). Estat de la qüestió* (Treball final de màster). Barcelona, Universitat de Barcelona – Facultat de Geografia i Història – Màster Universitari d'Estudis Avançats en Història de l'Art, 2013

ROVIRA I MARQUÈS 2014a

ROVIRA I MARQUÈS, Maria del Mar, «La col·lecció de pintura configurada a l'Escola gratuïta de Nobles arts de Barcelona durant l'ocupació francesa (1808-1814)», *Emblecat. Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica, Art i Societat*, núm. 3, 2014, pp. 97-114

ROVIRA I MARQUÈS 2014b

ROVIRA I MARQUÈS, Maria del Mar, «Adaptació hospitalària dels conjunts arquitectònics barcelonins i conseqüències de la Guerra del Francès en el seu patrimoni», *Procedimientos Tecnológicos y Creación Sonora. Música, tecnología y pensamiento en los siglos XIX y XX*. Barcelona, Editorial Icària, 2014, pp. 33-45

ROVIRA I MARQUÈS 2016-2017

ROVIRA I MARQUÈS, Maria del Mar, «La Guerra del Francès i el poder intrús a Barcelona: conseqüències per a l'entramat urbà i per al seu patrimoni», *Acta/Artis. Estudis d'Art Modern*, núms. 4-5, 2016-2017, pp. 139-149

ROVIRA I MARQUÈS 2017

ROVIRA I MARQUÈS, Maria del Mar, «La construcción de la casa e iglesia de la Congregación de la Misión en Barcelona: características generales e influencias significativas», *El Barroco: universo de experiencias*. Córdoba, Asociación Hurtado Izquierdo, 2017, pp. 281-296

ROVIRA I MARQUÈS 2018a

ROVIRA I MARQUÈS, Maria del Mar, «La proyección de edificios asistenciales en España a inicios del siglo XIX: Guillermo Casanova y el proyecto del hospital militar para Barcelona», *Redes hospitalarias: historia, economía y sociología de la sanidad*. Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2018, pp. 257-266

ROVIRA I MARQUÈS 2018b

ROVIRA I MARQUÈS, Maria del Mar, «Josep Bernat Flaugier y el conjunto pictórico de la Parroquia de San Pedro Nolasco: estado de la cuestión y nuevas aportaciones», *Imatges del poder a la Barcelona del Set-cents*. Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2018, pp. 121-135

RUIZ ORTEGA 1992a

RUIZ ORTEGA, Manuel, «El aprendizaje de los operarios en el siglo XVIII español», GÓMEZ MOLINA, J.J. (ed.) *El dibujo: belleza, razón, orden y artificio* (cat. exp.). Zaragoza, Palacio de Sástago, 1992, pp. 247-259

RUIZ ORTEGA 1992b

RUIZ ORTEGA, Manuel, «L'Acadèmia d'en Tramulles», BASSEGODA HUGAS, B. (dir.), *La col·lecció Raimon Casellas. Dibuixos i gravats del Barroc al Modernisme del Museu Nacional d'Art de Catalunya* (cat. exp.), Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, juliol-desembre 1992. Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1992, pp. 118-120

RUIZ ORTEGA 1999

RUIZ ORTEGA, Manuel, *La Escuela Gratuita de Diseño de Barcelona: 1775-1808*. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1999

RUIZ Y PABLO 1919

RUIZ Y PABLO, Àngel, *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758 a 1847)*. Barcelona, Henrich i Cia, 1919

SÁENZ-RICO URBINA 1967

Sáenz-Rico Urbina, Alfredo, *El virrey Amat: precisiones sobre la vida y la obra de don Manuel de Amat y de Junyent*, 2 vols. Barcelona, MUHBA, 1967

SALES 1989-1990

SALES, Núria, «Els segles de decadència, segles XVI – XVIII», VILAR, P. (coord.), *Història de Catalunya*, vol. IV. Barcelona, Edicions 62, 1989-1990

SALICRÚ PUIG 2008

SALICRÚ PUIG, Manel, «Documentació de Santa Maria», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 92, 2008, pp. 51-55

SÁNCHEZ ALISEDA 1952

SÁNCHEZ ALISEDA, Casimiro, *Las Órdenes Religiosas*. Barcelona, Seix Barral, 1952

SÁNCHEZ CANTÓN 1965

SÁNCHEZ CANTÓN, Francisco Javier, «Escultura y pintura del siglo XVIII. Francisco Goya», AINAUD LASARTE, J. (ed.), *Ars Hispaniae*, vol. XVII. Madrid, Editorial Plus Ultra, 1965

SÁNCHEZ-MESA MARTÍN 1988

SÁNCHEZ-MESA MARTÍN, Domingo, «La infancia de Jesús en el arte granadino», a *Cuadernos de Arte e Iconografía*, vol. 1, núm. 1, 1988, pp. 39-54

SAURI – MATAS 1842

SAURÍ, Manuel; MATAS, Josep, *Guía de forasteros en Barcelona*. Barcelona, Imprenta y librería de Manuel Saurí, 1842

SAURI – MATAS 1849

SAURÍ, Manuel; MATAS, Josep, *Manual Histórico-Topográfico estadístico y administrativo ó sea Guía General de Barcelona dedicado á la Junta de Fábricas de Cataluña*. Barcelona, Imprenta y librería de D. Manuel Saurí, 1849

SERRANO ESTRELLA 2014

SERRANO ESTRELLA, Felipe, «Las instrucciones del cardenal Borromeo en las arquitecturas eucarísticas de la España del setecientos», *Laboratorio de arte*, núm. 26, 2014, pp. 201-222

SIERRA 1893

SIERRA, Lorenzo, «Proyectos de fundación en tiempo de San Vicente», *Anales Madrid*, 1893, pp. 372-375; *Anales Madrid*, 1894, pp. 312-319

SIMÓN I TARRÉS 2011

SIMÓN I TARRÉS, Antoni, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*. València, Universitat de València, 2011

SOBREQUÉS 1992

SOBREQUÉS, Jaume, *Història de Barcelona. Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII)*, vol. IV. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992

SOBREQUÉS 1993

SOBREQUÉS, Jaume, *Història de Barcelona. El desplegament de la ciutat manufacturera (1714 – 1833)*, vol. V. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1993

SOLÀ I PARERA 1999

SOLÀ I PARERA, Àngels, «Art i societat a la Barcelona de mitjan segle XIX. Aproximació sociològica al consum privat d'obres d'art», FONTBONA, F.; JORBA, M. (eds.), *El Romanticisme a Catalunya, 1820 – 1874*. Barcelona, Pòrtic, 1999, pp. 52-58

SOLDEVILA 2013

SOLDEVILA, Ferran, *Barcelona sense universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona*. Barcelona, Publicacions UB, 2013

SOLER I FABREGAT 1994

SOLER I FABREGAT, Ramon, «Llibres de perspectiva a biblioteques d'artistes espanyols (segles XVI-XVIII)», a *D'Art*, núm. 20, 1994, pp. 167-179

SOLER I FABREGAT 2000

SOLER I FABREGAT, Ramon, *El libro de arte en España durante la Edad Moderna*. Gijón, Trea, 2000

SUBÍAS 1951

SUBÍAS, Juan, *Un siglo olvidado de pintura catalana, 1750-1850*. Barcelona, Amigos de los museos, 1951

SUBIRANA REBULL 1990

SUBIRANA REBULL, Rosa Maria, *Pasqual Pere Moles i Corones. València 1741-Barcelona 1797*. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1990

SUBIRANA REBULL 2003

SUBIRANA REBULL, Rosa Maria, «Academicisme versus neoclassicisme a l'escola gratuïta de dibuix de Barcelona», *Revista Pedralbes*, núm. 23, 2003, pp. 651-666

SUBIRANA REBULL – TRIADÓ 2011

SUBIRANA REBULL, Rosa Maria; TRIADÓ, Joan Ramon, «Recuperació econòmica i producció artística. La decoració mural de les cases i palaus barcelonins al darrer terç del segle XVIII», CANALDA, S.; NARVÁEZ, C; SUREDA, J. (eds.) *Cartografías visuales y arquitectónicas de la modernidad. Siglos XV-XVIII*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 2011, pp. 113-134

Successos de Barcelona 1981

Anònim [Ollé, Josep M. ed.], *Successos de Barcelona (1822-1835)*. Barcelona, Curial, 1981

SUREDA 1992

SUREDA, Joan, «Josep Bernat Flaugier», BASSEGODA HUGAS, B. (dir.), *La col·lecció Raimon Casellas. Dibuixos i gravats del Barroc al Modernisme del Museu Nacional d'Art de Catalunya* (cat. exp.), Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, juliol-desembre 1992. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1992, pp. 129-132

SUREDA – JUNQUERA 1996

SUREDA, Joan; JUNQUERA, Juan José, «El siglo de las luces. Ilustrados, neoclásicos y académicos», BARRAL, X.; ARCE, J. (eds.), *Historia del Arte Español*, vol. VIII. Barcelona, Planeta – Lunwerg, 1996

SUREDA BERNÁ 1985

SUREDA BERNÁ, María José, «Una aproximación al estudio del consumo artístico en la Barcelona del siglo XVIII», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 5, 1985, pp. 143-146

SUÑE 1945-1946

SUÑE, Ricardo, *Nueva crónica de Barcelona. Historia de la ciudad a través de sus calles y de sus traducciones*. Barcelona, Casa Editorial Seguí, 1945-1946

TEJERO VIDAL 2016

TEJERO VIDAL, Lorena Lourdes, *Las hijas de la Caridad de San Vicente de Paúl en el Hospital de Santa María, la Casa de la Maternidad y la Casa de la Misericordia de Lleida (1792-1936). Aportaciones a la enfermería*. Lleida, Universitat de Lleida – Departament d'infermeria, 2016. Disponible a: <<http://hdl.handle.net/10803/387321>>

TORRES 1904

TORRES, Mariano, «Vida y virtudes del señor Francisco Sen-Just y Pagés», *Anales de la Congregación de la Misión en España - Madrid*, 1904, pp. 64-86

TRENC 1997

TRENC, Eliseu, «Le peintre Josep Bernat Flaugier et l'influence de l'art français en Catalogne au début du XIXème siècle», AYMES, J.R.; FERNÁNDEZ, J. (eds.), *L'image de la France en Espagne, 1808-1850*, vol. 2. Guipúscoa, Servicio Editorial Universidad País Vasco, 1997, pp. 297-310

TRENC 1998

TRENC, Eliseu, «Los pintores neoclásicos españoles en París», *Actas del XXVIII Congreso de la Sociedad de Hispanistas Franceses, París y el mundo Ibérico e iberoamericano*. París, Université Paris X-Nanterre, 1998, pp. 199-206

TREPAT CÉSPEDES 2018

TREPAT CÉSPEDES, Anna, *L'obra de Manuel i Francesc Tramullas en l'art català del segle XVIII* (tesi doctoral). Barcelona, Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 2018.

TRIADÓ 1984a

TRIADÓ, Joan Ramon, «L'època del Barroc, s. XVII – XVIII», MIRALLES, F. (coord.), *Història de l'Art Català*, vol. V. Barcelona, Edicions 62, 1984

TRIADÓ 1984b

TRIADÓ, Joan Ramon, «Escultura, pintura i gravat del barroc», *Art Català. Estat de la qüestió*. ESPAÑOL, F.; YARZA, J. (coords.), *V Congrés del CEHA*, Barcelona, octubre – novembre 1984. Barcelona, Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, 1984, pp. 285-295

TRIADÓ 1995

TRIADÓ, Joan Ramon, «Del Barroc al Neoclàssic», *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. V. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995, pp. 364-383

TRIADÓ 1996

TRIADÓ, Joan Ramon, «Art i Arquitectura. El Set-cents», *Història de la Cultura Catalana*, vol. III. Barcelona, Edicions 62, 1996, pp. 211-246

TRIADÓ 1998

TRIADÓ, Joan Ramon, «Escultura moderna. L'escultura de la Il·lustració», BARRAL, X. (ed.), *Art de Catalunya, Ars Cataloniae*, vol. 7. Barcelona, Edicions L'Isard, 1998, pp. 100-117

TRIADÓ 1999

TRIADÓ, Joan Ramon, «Arquitectura religiosa moderna. De l'Academicisme al Neoclassicisme», BARRAL, X. (ed.), *Art de Catalunya, Ars Cataloniae*, vol. 5. Barcelona, Edicions L'Isard, 1999, pp. 120-145

TRIADÓ 2003

TRIADÓ, Joan Ramon, «Els segles de l'època moderna. Relacions artístiques amb l'exterior», BARRAL, X. (ed.), *Art de Catalunya, Ars Cataloniae*, vol. 15. Barcelona, Edicions L'Isard, 2003, pp. 110-167

TRIADÓ – SUBIRANA REBULL 2001

TRIADÓ, Joan Ramon; SUBIRANA REBULL, Rosa Maria, «El triomf de l'Academicisme», BARRAL, X. (ed.), *Art de Catalunya, Ars Cataloniae, Pintura Moderna i Contemporània*, vol. 9. Barcelona, Edicions L'Isard, 2001, pp. 124-163

TUGORES – PLANAS 2006

TUGORES, Francesca; PLANAS, Rosa, *Introducción al patrimonio cultural*. Gijón, Biblioteconomía y administración cultural, 2006

VALDIVIESO 1984

VALDIVIESO, Enrique, «La arquitectura española del siglo XVIII», Cossío, M.B. (ed.), *Summa Artis*, vol. XXVII. Madrid, Espasa-Calpe, 1984

VALLUGERA FUSTER 2015

VALLUGERA FUSTER, Anna, *El mercat artístic a Barcelona (1770-1808). Producció, consum i comerç d'art* (tesi doctoral). Barcelona, Universitat de Barcelona – Departament d'Història de l'Art, 2015. Disponible a: <<http://hdl.handle.net/10803/398758>>

VARROT 2010

VARROT, Patrick, *Joseph Blay, peintre de Martigues (1741-1795)*. Marseille, Patrick Varrot publications, 2010

VÉLEZ 2003

VÉLEZ, Pilar, *El desvetllament de la consciència del patrimoni històric a Catalunya*. Lliçó inaugural del curs 2003-2004, 21-X-2003. Barcelona, Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, 2003

VÉLEZ 2005

VÉLEZ, Pilar, «Cultura, arts i patrimoni en el romanticisme. Entre la recuperació del passat i el progrés tècnic», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 12, 2005, pp. 9-52

VIDAL FRANQUET 2004

VIDAL FRANQUET, Jacobo, *Les imatges de la Mare de Déu de la Cinta (De Forana a Localista. Una aproximació a la iconografia de la Santa Cinta a Tortosa)*. Tortosa, Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre, 2004

VILLANUEVA 1803 - 1851

VILLANUEVA, Jaime, *Viaje literario a las iglesias de España*, 22 vols. Madrid, Imprenta Real, 1803-1851

VIÑAZA 1889

VIÑAZA, Cipriano Muñoz y Manzano, Conde de la, *Adiciones al Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las bellas artes en España de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez*, 4 vols. Madrid, Tipografía de los Huérfanos, 1889

VINYALS DE LA TORRE 1712

VINYALS DE LA TORRE, Benet, *Sermón de S. Juan Nepomuceno*. Barcelona, Rafael Figueró, 1712

VOLTES BOU 1959

VOLTES BOU, Pedro, «Arte y artistas en la Corte barcelonesa del archiduque Carlos de Austria», *Divulgación Histórica de Barcelona*. Barcelona, Instituto Municipal de Historia de Barcelona, 1959, pp. 304-306

YÁNIZ 1998

YÁNIZ, Juan Pedro, «San Pedro Nolasco se pone “guapo”», *ABC Catalunya*, 8-XI-1998, p. X

ZARAGOZA PASCUAL 2007

ZARAGOZA PASCUAL, Ernest, «Documentació inèdita oficial ran de la crema de Convents de Barcelona els dies 25 i 26 de juliol de 1835», a *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 80, 2007, pp. 141-155

ZAMORA 1973 [1790]

ZAMORA, Francisco de, *Diario de los viajes hechos en Catalunya (1785-1790)*. Barcelona, Curial, 1973 [1790]

11.2. Publicacions periòdiques sense autoria

«Ante la fiesta de Ntra. Sra. de la Merced, inauguración de la iglesia de los PP. Mercedarios», *La Vanguardia*, 21-IX-1947, p. 9

«Anuncios económicos», *La Vanguardia*, 16, 18, 20 i 23-II-1943, pp. 10, 8, 10 i 11

«Crónica – En la iglesia de la Merced, bendición de la nueva imagen. Sermón de Fr. Bienvenido Lahoz», *Obra mercedaria*, año IV, núm. 14, abril-junio 1948, p. 62

«Crónica – Fiesta de la Merced en la casa provincial de Barcelona», *Obra Mercedaria*, año XVI, núm. 63, octubre-diciembre 1960, p. 104

«Decreto de Don Guillermo Filiberto Duhesme, General de División, Grande Oficial de la Legión de honor, Comandante de la Provincia de Cataluña y Presidente de su Real Audiencia, sobre el inventariado de plata, efectos preciosos y muebles que se hallan en los conventos religiosos de la ciudad», *Diario de Barcelona*, núm. 289, 16-X-1809, pp.1219-1220

«Decreto de Guillermo Filiberto Duhesme, General de División, Grande Oficial de la Legión de honor, Comandante de la Provincia de Cataluña y Presidente de su Real Audiencia, sobre la supresión de los Conventos e Iglesias», *Diario de Barcelona*, núm. 333, 29-XI-1809, pp. 1401-1403

«Decreto. Don Guillermo Filiberto Duhesme, General de División, Grande Oficial de la Legión de honor, Comandante de la Provincia de Cataluña y Presidente de su Real Audiencia», *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*, núm. 29, 06-XII-1809, p. 234

«Descubrimiento de una lápida que da el nombre de “Castilla” a una nueva Plaza», *La Vanguardia*, 13-X-1943, p. 4

«Edificios que desaparecen. El Hospital Militar», *Diario de Barcelona*, 18-III-1943, p. 2

«El nuevo convento de los RR.PP. Mercedarios», *La Vanguardia*, 11-VII-1954, p. 18

«Inauguración de las obras y del aparcamiento de la plaza Castilla», *La Vanguardia*, núm. 32128, 20-IX-1969, p. 25

«Inauguración del nuevo convento de la Merced de Barcelona», *Obra Mercedaria*, año X, núm. 39, julio-setiembre 1954, pp. 67-70

«La fiesta de la Hispanidad. Barcelona conmemorará el milenario de Castilla», *La Vanguardia*, 10-X-1943, p. 8

«La nueva iglesia de los padres mercedarios», *Obra Mercedaria*, año III, núm. 12, octubre-diciembre 1947, pp. 89-90

«La nueva imagen de Ntra. Sra. de la Merced, en su iglesia de la plaza Castilla», *Obra mercedaria*, año IV, núm. 14, abril-junio 1948, pp. 60-61, 63

«Las casas de la Congregación de la Misión en la ciudad de Barcelona», *Anales de la Congregación de la Misión de la Provincia de Barcelona*, vol. 23, 1971, pp. 129-130

«Obras de restauración de la parroquia de Sant Pere Nolasc», *La Vanguardia*, 25-IV-1999, p. 54

«Parroquia de san pedro Nolasco», *Obra mercedaria*, año XXV, núm. 90, julio-setiembre 1969, p. 63

«Se procede al derribo del antiguo Hospital Militar de Barcelona», *ABC Madrid*, s.n., 03-I-1943, p. 26

«Solemne función religiosa en el Hospital Militar», *La Vanguardia*, 07-II-1939, p. 5

«Vida de Barcelona. Crónica de la jornada. Política de espacios verdes», *La Vanguardia*, núm. 27178, 23-X-1953, p. 12

12. Anexos

Annex 12.1. Índex cronològic

1625

- **17 d'abril:** Vicenç de Paül funda la Congregació de la Missió a París.¹

1644

- Primer intent de Vicenç de Paül d'establir una casa de la Congregació de la Missió a Barcelona. El fundador volia enviar al sacerdot Joan Martí des de París, però les desavinences que entre el 1640 i el 1648 es donaren entre Catalunya, en nomenar a Lluís XIII comte de Barcelona, i el rei Felip IV, van comportar problemes per al seu establiment i es va renunciar a la fundació.²

1682

- **9 d'octubre:** Breu del pontífex Innocenci X pel qual els bisbes no poden conferir a les sagrades ordres els candidats que no hagin practicat exercicis espirituals a alguna casa religiosa. Aquest breu es difon a Espanya el 23 de juny de 1683 a través del nunci Savo Mellini i impulsa a Francesc Senjust a voler fundar un institut per a sacerdots amb la fi d'impartir exercicis espirituals a religiosos i seglars.³

1685

- **4 de febrer:** Francesc Senjust adquireix la primera casa del carrer Tallers per crear una comunitat dedicada a impartir exercicis espirituals. A continuació la reforma i hi fa construir un oratori.⁴

1699

- **5 d'octubre:** Amb motiu de la seva peregrinació, Francesc Senjust marxa d'Assís i arriba a Roma, on farà una estada de 7 mesos i coneixerà la Congregació de la Missió, a partir del seu contacte amb la comunitat que resideix a la Casa de Montecitorio.⁵

---

¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 111, s.f.

² SIERRA 1893, pp. 372-375

³ ADB, *Edictes i circulars episcopals*, núm. 27, 1704; HORCAJADA 1909, p. 66; PARADELA 1928b, p. 639; ORCAJO 2007, p. 36. La disposició per decret a tots els regnes d'Espanya la va fer Climent XII el 30 d'agost de 1732.

⁴ AHPB, Maties Marçal, 784/35, ff. 40v-49v (04-II-1685); AHCB, Arxiu del Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-06, Francesc Senjust (02-IV-1685); AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/60, *plec de documentació diversa*, s.f. (c. 1700-1703); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4458, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, f. 1r

⁵ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 77v; AHCB, Fons personals, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02, 1916, f. 23J; TORRES 1904, p. 54

1703

- **30 de juny:** El rei Felip V concedeix a Senjust la llicència per fundar la Casa de la Missió a Barcelona.⁶
- **6 de novembre:** El bisbe Benet de Sala dona el vistiplau per a la fundació de la Casa de la Missió. Francesc Senjust i Jeroni Enveja realitzen l'escriptura de fundació.⁷
- **29 de desembre:** El breu del papa Climent XI estipula que la Casa de la Missió a Barcelona forma part de la província italiana de la congregació.⁸

1704

- **19 de maig:** El bisbe Benet de Sala celebra la primera missa a l'oratori de la Casa de la Missió del carrer Tallers.⁹
- **24 de maig:** Un privilegi del pontífex Climent XI fa que el bisbe Benet de Sala admeti a Senjust a la Congregació de la Missió com a sacerdot, sense haver calgut que es formés els dos anys reglamentaris en el seminari intern de la congregació.¹⁰
- **8 de juliol:** Els tres sacerdots i els dos germans coadjutors de la Missió provinents de Roma arriben al port de Mataró.¹¹
- **9 de juliol:** Els membres de la Congregació de la Missió arriben a Barcelona i entreguen el breu del pontífex Climent XI al bisbe Benet de Sala. El 12 de juliol també ho fan al Consell de Cent de la ciutat.¹²
- **20 de juliol:** S'obre el seminari intern de la Casa de la Missió.¹³
- **Setembre:** Amb la divisió de la província italiana en dues, la romana i la llombarda, la Casa de la Missió a Barcelona passa a formar part de la província romana.¹⁴
- **15 de novembre:** Benet de Sala emet un edicte pastoral dirigit als religiosos aspirants als ordes majors, perquè realitzin 10 dies d'exercicis espirituals a la Casa de la Missió.

---

⁶ ADB, *Registra Communium 1698-1704*, f. 499D

⁷ AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/34, manual 1702-1703, ff. 786r-798v

⁸ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. Núm. 1, p. 24

⁹ ADB, *Communium 1704-1710*, ff. 538v-539r; ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 26-27; PENYA 1709, vol. III, pp. 169, 518-519

¹⁰ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 28-29; AHCB, Fons personals, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02/03, 1916, f. 23LL; PARADELA 1935, p. 7

¹¹ ADB, *Registra Communium 1704-1710*, f. 22B; APRCM, *Catalogus Missionarium Provincia Romana*, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 293, s.f.; «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, pp. 50-53; PARADELA 1923, p. 41; FERNÁNDEZ 1974, p.9; BARCELÓ 2003, p. 103

¹² ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, p. 31; BRUNIQUEUR 1912-1916, vol. III, p. 142; VOLTES BOU 1971, vol. XXIV, p. 174; TORRES 1904, p. 78; PARADELA 1923, p. 37

¹³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 293, s.f. (1704)

¹⁴ ORCAJO 2007, p. 64

- **20 de novembre:** Primera tanda d'exercicis espirituals a la Casa de la Missió a Barcelona.
- **10 de desembre:** Segona tanda d'exercicis, amb l'assistència de 450 religiosos.¹⁵

1705

- **2 de gener:** Benet de Sala dona permís al pare superior Giovanni Domenico Ortese per posar la primera pedra de la primitiva església de la Casa de la Missió.¹⁶

1706

- **29 de gener:** El pontífex Climent XI anomena a Francesc Senjust ardiaca major de la Catedral de Barcelona, però no pren possessió de l'ardiaconat fins al 4 de maig de 1707.¹⁷
- **13 de febrer:** Nova autorització reial de fundació de la Casa de la Missió a Barcelona per part del rei Carles III d'Àustria.¹⁸

1707

- **28 de desembre:** Francesc Senjust inaugura les conferències eclesiàstiques. La primera trobada va reunir 200 sacerdots catalans.¹⁹

1708

- **25 de març a 1 d'abril:** El napolità Francesco Moles, duc de Parete i ambaixador extraordinari imperial de Josep I d'Habsburg a la cort de l'arxiduc Carles (1708-1711), fa els exercicis espirituals a la Casa de la Missió. Després decideix costejar l'altar i els ornaments de la capella de la Concepció, a la primera església de la Casa de la Missió.²⁰
- **2 de juliol:** Mor Francesc Senjust, a l'edat de 54 anys. Es fan honres fúnebres durant tres dies consecutius a l'església de la Casa de la Missió i després és enterrat al vas comú de la casa.²¹

1710

- **19 d'abril:** El canonge napolità Michele Orsi assisteix per primer cop als exercicis espirituals de la Casa de la Missió.²² Les limitacions espacials i econòmiques que

¹⁵ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, pp. 26-27

¹⁶ ADB, *Registra Gratiarum* 1702-1710, fol. 153r

¹⁷ ACB, Llibre de notaris 760, Maties Marçal, ff. 51v-54r (02-V-1707); ACB, Llibre de la Sivella, vol. 11, f. 55 (04-V-1707); ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 21r; GARRIGÓ 1708, p. 55; TORRES 1904, p. 82; PARADELA 1935, p. 7; PADRÓS 1960, p. 529; BARCELÓ 2006, pp. 155-156

¹⁸ ASV, Fondo Albani, 101, ff. 256r-257r (09-XI-1707)

¹⁹ HORCAJADA 1912, p. 29; ORCAJO 2007, p. 78

²⁰ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (25-III-1708); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*); BRUB, ms. 2150/2, ff. 4v-5r

²¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.; GARRIGÓ 1708; FELIU DE LA PEÑA 1709, vol. III, p. 606

²² ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 4, s.f. (19-IV-1710)

pateix la comunitat el porten a donar una almoïna de 86 lliures i 16 sous per construir una nova estructura per a la casa, la qual anomenen «quarto nuevo».²³

- **30 d'agost:** El bisbe de Solsona, fra Francesc Dordà, col·loca la primera pedra d'una nova església i dona inici a l'ampliació del cenobi.²⁴
- **16 de setembre:** Es conclou la construcció del primer fonament del «quarto nuevo» de la Casa de la Missió.²⁵
- **14 d'octubre:** Giovanni Domenico Orseve vol recompensar l'artista Ferdinando Galli Bibiena amb una relíquia de Santa Àgueda per haver prestat serveis al temple de la Casa de la Missió. Finalment, li va ser donada el 5 de novembre de 1710.²⁶

1712

- **Febrer:** El germà coadjutor Jaume Pinós obre la rasa de dos fonaments més del «quarto nuevo», els quals s'estenien des de la porta principal de la casa fins a l'església i l'hort.²⁷
- **Abans del mes de maig:** Juan Cremer i els membres de la família de l'arxiduc Carles d'Àustria costegen l'altar i els ornaments de la capella del beat Joan Nepomucè a la primera església de la Casa de la Missió.²⁸ Disposa d'un quadre del sant i dos quadres de la seva història que podrien haver estat portats de Nàpols, com podria haver estat el cas del quadre de la capella dedicada al sant a l'església de la Bonanova que es conserva al MNAC.

1713

- Inici de la construcció del nou seminari per a la Casa de la Missió.²⁹

1714

- **Setembre i octubre:** El superior Giovanni Domenico Orseve i el sacerdot Josep Jofreu són desterrats del regne d'Espanya per ordre de Felip V.³⁰

1717

- **1-15 de maig:** Primera missió popular de la comunitat barcelonina, a Sant Quintí de Mediona.³¹

---

²³ ACMM, Caja Barcelona (--), Sign. núm. 1, f. 38v

²⁴ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 128r-129r

²⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

²⁶ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 145r-149r (14-X-1710); citat per MADURELL MARIMÓN 1958, pp. 291-324

²⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

²⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*); ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, f. 39r

²⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), Sign. núm. 1, f. 38v

³⁰ PARADELA 1923, pp. 92-93; ORCAJO 2007, pp. 67-68

³¹ SILVA 1925, p. 163; PARADELA 1923, p. 90; ORCAJO 2007, p. 78

1722

- **11 d'abril al 20 de juny:** La comunitat torna a tenir els fons econòmics suficients per poder aixecar les parets dels tres fonaments del «quarto nuevo» fins al primer pis.³²

1724

- **6-23 d'octubre:** Primera estada a Barcelona del visitador provincial Bernardo della Torre.³³
- **19 d'octubre:** Es comença a obrir el fonament de la quarta paret del «quarto nuevo», la qual donava al carrer Tallers. S'acaba d'obrir el 26 de març de 1725 i s'aixeca el respectiu mur i la nova porteria de la casa.³⁴
- **21 de novembre:** Es retribueix als operaris per haver apuntalat la primitiva església dels paüls.³⁵

1725

- **29 de gener al 5 de febrer:** L'escultor Pere Costa és retribuït per haver realitzat una imatge de pedra del Salvador, la qual va ser disposada a la fornícula de la porteria de la Casa de la Missió.³⁶

1727

- **23 d'agost:** Philippe-Emmanuel de Bette és admès al seminari intern de la Congregació de la Missió, per tal d'esdevenir germà coadjutor el 24 d'agost de 1729.³⁷
- Es reprenen les obres de construcció del «quarto nuevo» amb l'enderroc de les tres cases petites que es trobaven al costat de llevant i l'obertura de rases i dels nous fonaments que donaven continuïtat a l'obra.³⁸

1728

- **14 de juliol:** Els llibres de despeses palesen, per primer cop, la presència del mestre de cases Damià Riba, juntament amb un fadrí seu, a la fàbrica de la Casa de la Missió.³⁹

1729

- **13 d'agost:** Beatificació de Vicenç de Paül per Benet XIII.⁴⁰

---

³² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

³³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114; PISTOLESI 2016a, pp. 56-57

³⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (22-I-1725)

³⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (21 i 27-XI-1724)

³⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (29-I-1725 i 5-II-1725)

³⁷ ACA, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (29-VI-1727); PARADELA 1932, p. 58

³⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 373, s.f. (*Nota de las obras del quarto nuevo*)

³⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (14-VI-1728)

- **27-29 de setembre:** Celebració de les festes de beatificació de Vicenç de Paül a Barcelona.⁴¹
- **6 d'octubre:** Es remunera a un pintor, un daurador i un fuster per haver fet un monument amb un pedestal, una grada i una efígie del beat Vicenç de Paül, amb motiu de la celebració de la seva beatificació.⁴²
- **19 d'octubre:** Es remuneren les labors de construcció d'una capella dedicada al beat Vicenç de Paül.⁴³ Es desconeix la seva ubicació, però tenia dues finestres que miraven al carrer.

1730

- Arriba una relíquia del beat Vicenç de Paül des de la Casa de Sant Llàtzer a París.⁴⁴
- **29 de desembre:** Arriba des de París un retrat del beat Vicenç de Paül, el qual és retornat el 29 de desembre de 1731.⁴⁵

1731

- Es reben diverses donacions per aixecar les estances dels membres de la comunitat a l'interior del nou cos cenobial i per fer-ne els llits de fusta de pi i d'alba.⁴⁶

1732

- **22 d'abril:** S'abona el cost de fabricació d'un reliquiari de plata per a la relíquia del beat Vicenç de Paül que havia arribat des de París el 1730.⁴⁷

1732-1734

- Es completa l'obra de la cuina nova i es descobreixen els fonaments del pati, per fer un nou pou amb un corral annex.⁴⁸
- Es projecta la sala de la infermeria.⁴⁹

---

⁴⁰ «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, p. 59; PADRÓS 1960, pp. 695-696; ORCAJO 2007, p. 71

⁴¹ *Beatificationem servi dei Vincentii a Paulo, barcinonensis missionis congregatio celebrat*. Barcelona, Maria Martí vídua, 1729

⁴² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (06-X-1729)

⁴³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (19-X-1729; 31-XII-1729; 03-I-1730)

⁴⁴ ADB, *Registra Gratiarum*, 1728-1734, ff. 295a - 314

⁴⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (29-XII-1730; 29-XII-1731)

⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (18-XII-1729 a 26-IV-1732)

⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (22-IV-1732)

⁴⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (26-XII-1732 a 9-VII-1734)

⁴⁹ «Y exortamos á todos los sacerdotes y hermanos de casa á visitarles [a los enfermos] tiernamente en la Enfermeria, y hasta que sea hecha, como por el buen orden de la Casa encomendamos que se haga, en andar á sus aposentos en las horas que el Superior y prefecto de la sanidad juzgaren más propias», a BRUB, ms. 620, p. 34 (Guillaume Viellescaces, *Ordenanzas de la visita del año de 1732*, pp. 13-47)

1734

- **28 de gener:** El nou superior de la Casa de la Missió, Policarpo Ferrari, porta des d'Itàlia un retrat del beat Vicenç de Paül, per a la casa de Barcelona. Després la comunitat barcelonina l'orna amb un marc daurat.⁵⁰

1736

- **Març:** La Casa de la Missió a Barcelona passa a formar part de la província de la Llombardia, per raons de proximitat geogràfica.⁵¹
- **2-12 de juny:** Segona estada a Barcelona del visitador provincial Bernardo della Torre.⁵²
- **31 de juliol:** Inici de les retribucions relatives a la construcció de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.⁵³
- **9 de novembre:** Fundació de la Casa de la Missió a Palma de Mallorca.⁵⁴

1737

- **16 de juny:** Canonització de Vicenç de Paül per part de Climent XII.⁵⁵
- **18 d'agost:** Es finalitza l'obra de construcció de la nova porteria i s'emblanquina la façana de la Casa de la Missió.⁵⁶
- **23 de desembre:** Celebració a Barcelona de les festes de canonització del sant.⁵⁷

1738

- **21 d'abril:** S'abonen 100 lliures al mestre courer Pere Mir, per haver realitzat dues campanes que tocaven els quarts i les hores del rellotge gran de la Casa de la Missió.⁵⁸

1741

- Inici de la construcció de la Casa de la Missió a Guissona. Damià Riba en dirigeix les obres.⁵⁹

1742

- **4 de gener:** Mor Philippe-Emmanuel de Bette i és enterrat el dia següent al vas comú de la Casa de la Missió, situat a la sagristia.⁶⁰

---

⁵⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (28-I-1734)

⁵¹ *Recueil des principales circulaires des supérieurs généraux de la Congrégation de la Mission* 1877, vol. 1, p. 529; STELLA 1885, p. 148; PARADELA 1923, p. 103; ORCAJO 2007, p. 64

⁵² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114; PISTOLESI 2016a, pp. 56-57

⁵³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (31-VII-1736)

⁵⁴ PARADELA 1923, p. 110; PADRÓS 1960, p. 701; HUARCAYA – GAMUNDI 2006, pp. 75-92

⁵⁵ PADRÓS 1960, p. 702

⁵⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (18-VIII-1737)

⁵⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (22-XII-1737)

⁵⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (21-IV-1738); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (21-IV-1738)

⁵⁹ «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, p. 60; GARGANTÉ 2006, pp. 472-480

- **2 d'agost:** Construcció del nou seminari, la retribució als obrers finalitza el gener de 1745.⁶¹
- **14 d'agost:** El pintor Vinyals és retribuït per la labor i materials emprats per fer la pintura de perspectiva que ha fet al seminari.⁶²

c. 1742-1752

- És probable que un dels germans o els dos germans Vinyals siguin els autors de la glòria de la cúpula i del retaule i l'arquitectura fingida de l'absis del temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, tenint en compte la seva vinculació com a pintors de perspectives i altres encàrrecs en estances presents a la casa i a l'església de la Missió (1742-1757).

1746

- **7 de setembre:** Finalització del bastiment de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. Benedicció del temple.⁶³
- Un escultor elabora les imatges dels quatre evangelistes per a les fornícules del creuer, en estuc.⁶⁴

1747

- **18 de juny:** Damià Riba ha finalitzat l'emblanquinament de la casa.⁶⁵
- **10 d'agost al 20 de desembre:** Es remunera a Bartomeu Soler per haver projectat les tribunes i els balustres de fusta del temple, així com per haver millorat les baranes del passadís alt situat al creuer i haver ajustat les cartel·les que n'havien de suportar el pes.⁶⁶
- **29 d'agost:** Inici de l'enderroc de l'antiga sagristia per a la construcció del claustre. Des de l'agost fins al març de 1748 es transporten els materials necessaris per al bastiment de l'obra nova fins a la pujada de la muralla.⁶⁷

1748

- **10 d'agost:** Josep Vinyals i Miró és remunerat per haver pintat les baranes del cor de l'església.⁶⁸

⁶⁰ ACA, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (04-I-1742)

⁶¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (02-VIII-1742 a 27-I-1745)

⁶² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (02 i 14-VIII-1742)

⁶³ ACB, Antonio Campillo, *Speculum septem ecclesiarum parrocialium barcinonensium*, 1751, f. 361v

⁶⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (05-VI-1746 al 31-VII-1746); BRUB, ms. 2150/2, f. 5r

⁶⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (18-VI-1747)

⁶⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VIII-1747 a 1-IX-1747)

⁶⁷ BRUB, ms. 620, p. 74 (Edmonde Perriquet, Ordenansas de la visita del año 1747, pp. 61-75); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (29-VIII-1747)

⁶⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VIII-1748)

1749

- Possiblement durant aquest any es finalitza la construcció de la sagristia nova i la capella de Sant Francesc de Sales, les quals flanquejaven l'altar, així com l'ampliació del cambril.⁶⁹
- **31 de gener:** S'ha realitzat l'obra de la porteria nova i s'ha emblanquinat la façana del carrer.⁷⁰
- **28 de gener al 15 de febrer:** Es fa un pal·li de tela per a l'altar de Sant Josep, a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, el qual és daurat per Pere Rigalt.⁷¹
- **23 de març:** S'encarrega un quadre de memorials de sant Josep i es guarneix amb un marc daurat.⁷²
- **7 d'agost:** Es retribueix a Josep Vinyals per haver pintat la sagristia nova.⁷³
- **25 de novembre:** S'encarrega a Carles Grau la realització del retaule per a la capella de Sant Josep. Aquest va ser finalitzat i disposat a la capella el 13 de novembre de 1750.⁷⁴

1750

- **13 de març:** Es remunera a Josep Vinyals per haver netejat i adobat el quadre de la santa Faç i la seva guarnició, obra que des del 1705 havia estat present al primer temple de la Casa de la Missió.⁷⁵
- **22 d'abril a 22 de maig:** S'abonen 168 lliures a Antoni Viladomat per l'elaboració d'un quadre que mostra a sant Vicenç de Paül entregant la regla als seus deixebles.⁷⁶
- **22 de maig:** Es retribueixen 56 lliures a Manuel o Francesc Tramullas i Roig per pintar el nou quadre de Sant Joan Nepomucè, destinat a la capella del sant de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.⁷⁷

---

⁶⁹ La capella de Sant Francesc de Sales apareix documentada el 1753, ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona*, 1753)

⁷⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (31-I-1749); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (23-I-1749)

⁷¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (28-I-1749); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (15-II-1749)

⁷² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (23-III-1749); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-III-1749); BRUB, ms. 2150/2, f. 4v

⁷³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (07-VIII-1749)

⁷⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (25-XI-1749 al 13-XI-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (25-XI-1749; 13-XI-1750)

⁷⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (13-III-1750)

⁷⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (22-IV-1750 i 22-V-1750); CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. V, p. 240

⁷⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-V-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (22-V-1750)

- **12 de juny:** Es realitza un pal·li de guadamassil a forma de tissú per a l'altar de Vicenç de Paül.⁷⁸

1751

- **3 de setembre:** Bonaventura Sans encarrega l'aixecament d'un altar dedicat a la Verge dels Dolors a la capella de Sant Joan Nepomucè de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, per al qual fa una fundació de 10.000 lliures.⁷⁹

1752

- **Gener:** Es dona per finalitzada la construcció del claustre.⁸⁰
- **26 de gener:** Manuel Vinyals i Miró, ja difunt, és remunerat per haver pintat el pal·li morat de l'altar major de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu i per haver-ne adobat dos més, els quals provenien del parament de la primitiva església.⁸¹
- Es reprèn la construcció del «quarto nuevo» del carrer Tallers, ampliant-lo pel costat de llevant, tal com estava contemplat en un plànol del conjunt aprovat i signat abans del 1747 per la congregació.⁸²

1753

- Els paüls passen a ser enterrats al vas comú que es disposa a l'església, en haver-se derruït la sagristia antiga, espai on s'havien fet sepultar anteriorment.⁸³
- Els paüls disposen d'una talla de grans dimensions del sant. Una imatge de vestir amb sobrepellís i estola. El 19 de juliol s'exposava a l'altar major per celebrar la seva festivitat.⁸⁴
- Es comencen a elaborar els adorns per a l'altar de la Verge dels Dolors, encarregat pel comerciant Bonaventura Sans. El fuster Joan Sala fa dos miralls i 6 cornucòpies i el fuster Francesc Comelles realitza un canapè.⁸⁵

1756

- **20 de novembre:** S'ha projectat una capelleta o fornícula a la porteria de la casa per a situar-hi una imatge escultòrica de sant Vicenç de Paül.⁸⁶

⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (12-VI-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (12-VI-1750)

⁷⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (03-IX-1751)

⁸⁰ BRUB, ms. 620, p. 79 (Giuseppe Testori, *Ordenansas de la visita del año 1752*, pp. 75-84); PARADELA 1931, p. 119

⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (26-I-1752)

⁸² BRUB, ms. 620, pp. 68-69 i 73-74 (Edmonde Perriquet, *Ordenansas de la visita del año 1747*, pp. 61-75); publicades per PARADELA 1931, pp. 96-104

⁸³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (14-XI-1753 fins al 20-XI-1761); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (09-VII-1723, 6-VIII-1745, 12-I-1752, 27-II-1752)

⁸⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, aprobado en 1753*)

⁸⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1753)

1757

- Es prossegueix amb l'ornamentació de l'altar de la Verge dels Dolors, a la capella de Sant Joan Nepomucè. Es posen floreres per adornar la imatge del Sant Crist, daurades per Pere Rigalt; es fa un genuflectori ornat amb tres vidres, fets pels vidriers Joan Coromines i Francesc Saladriga, i folrat del vellut carmesí que proporciona Joan Crusats. Finalment, Pere Costa realitza la imatge d'un àngel nen i quatre poms, els quals també són daurats per Pere Rigalt.⁸⁷

1758

- Fundació de la Casa de la Missió a Reus.⁸⁸

c. 1758-1763

- Es construeix la nova capella per impartir les conferències quinzenals per als eclesiàstics i una sagristia gran, al costat de la façana de ponent de l'església. Les despulles dels membres de la comunitat passen a ser dipositades en un vas comú a la capella de les conferències eclesiàstiques entre el 1763 i el 1775.⁸⁹

1762

- **Maig:** Reben un lavatori de marbre provinent de Gènova, que els paüls disposen a la nova sagristia i per al qual elaboren tres aixetes de llautó.⁹⁰ Aquest lavatori després fou portat a la nova Casa de la Missió al carrer Reina Amàlia, per a la sagristia del nou conjunt.⁹¹

c. 1762-1773

- Després d'obtenir el vistiplau del visitador provincial el 1762 per poder enterrar-se a la capella, es realitza la sepultura del comerciant Bonaventura Sans en pedra de Tortosa per a ser disposada a la capella de Sant Joan Nepomucè, al davant de l'altar dels Dolors. Ceán Bermúdez l'atribueix a l'escultor Joan Enrich el 1800.⁹²

1763

- **30 de juny:** Es fa un pagament de 24 lliures i 8 sous al pintor Viladomat per haver realitzat un quadre de sant Vicenç de Paül per a la porta del confessionari, i de 4

---

⁸⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (20-XI-1756); AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26

⁸⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1757)

⁸⁸ «Fondation de l'ancienne Maison de la Mission de Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1875, vol. 40, p. 60; ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, ff. 41r-72v; BOFARULL I BROCA 1959-1961 [1867], vol. 2, p. 155

⁸⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s.f. (18-III-1771); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (11-III-1763 fins al 30-XI-1771)

⁹⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (V-1762; 18-X-1763)

⁹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 295-299

⁹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, pp. 65-66; AHPB, Fèlix Veguer, manual 1047/41, ff. 50r-60r (*Testament de Bonaventura Sans*, 23-VII-1773); CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. 2, p. 257

lliures al daurador per daurar-ne el marc.⁹³ Les dates d'abonament de l'obra permeten pensar que la pintura podria haver estat realitzada per Josep Viladomat Esmandia, fill del mestre Antoni Viladomat; o que n'hauria percebut la suma per una obra realitzada pel seu pare abans del 1755 i que no s'hauria retribuït fins 8 anys després de la seva mort.

1765

- Es paga a un moler per a posar pedra negra al paviment, pedestals i tarima de la capella de Sant Joan Nepomucè, on hi havia l'altar de la Verge dels Dolors.⁹⁴
- Un fuster realitza la mesa d'altar de la Verge dels Dolors amb 8 bancades de fusta d'alba.
- S'encarrega a l'escultor Bernat Cots i Cospis que projecti el retaule per a la mesa d'altar de la Verge dels Dolors. La seva elaboració, que inclou l'aportament de la fusta, la realització de l'estructura, l'execució dels rajos que ornamentaven la fornícula i les figures de la resta del retaule, s'estén fins al 1767 i llavors es daura.⁹⁵
- Es demana al vidrier Francesc Saladriga que realitzi un vidre amb la representació de Sant Francesc d'Assís.⁹⁶
- **19 d'octubre:** Es retribueix a l'argenter Francisco Carrutxo per haver realitzat un calze de plata treballat i daurat amb la seva patena per a l'altar encarregat per Bonaventura Sans.⁹⁷

1766

- **28 de novembre:** Es remunera a l'argenter Francisco Carrutxo per haver realitzat una llàntia de plata per a l'altar encarregat per Bonaventura Sans.⁹⁸

1767

- El fuster Salvador Mallol guarneix el reliquiari del *Lignum Crucis* situat a l'altar de la Verge dels Dolors.⁹⁹
- El fuster Francesc Casas elabora una fornícula i la seva guarnició per al retaule de la Verge dels Dolors, amb l'objectiu de posar-hi la imatge de Nostra Senyora dels Dolors sobre planxa d'aram que havia estat donada per Bonaventura Sans per a l'obra.¹⁰⁰

---

⁹³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s. p. (30-VI-1763)

⁹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1765)

⁹⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1765-1767)

⁹⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1765)

⁹⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 111, s.f. (19-X-1765)

⁹⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 111, s.f. (28-XI-1766)

⁹⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1767)

¹⁰⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1767)

- **6 de març:** Es retribueix a l'argenter Francisco Carrutxo per haver realitzat un reliquiari de plata, daurat i jaspiat, per a l'altar encarregat per Bonaventura Sans.¹⁰¹

1770

- **29 de gener de 1770 al 4 de desembre de 1778:** S'encarrega a l'escultor Bernat Cots i Cospis l'elaboració d'un retaule per a la capella de la Concepció, per un import de 625 lliures, les quals li foren abonades progressivament fins al 1778.¹⁰²
- **12 de juny:** S'encarrega a Bernat Cots i Cospis l'elaboració d'un nou monument de Setmana Santa per un valor de 175 lliures, el qual adobarà el 1779 i li afegirà nous elements per 100 lliures més, a banda d'enguixar-lo el 1780.¹⁰³
- **2 de juliol de 1770 al 30 de juny de 1771:** L'argenter Vicenç Carreras és recompensat per recompondre dues palmatòries que ornamentaven el quadre de la santa Faç situat al cambril de l'església de la Missió i per renovar la llàntia de plata de l'altar major.¹⁰⁴

1773

- **23 de juliol:** Mor Bonaventura Sans Capdaigua i és enterrat a la capella de Sant Joan Nepomucè de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.¹⁰⁵

1774

- **4 de gener:** Es contracta a l'orguener Josep Pujol per projectar un nou orgue ajustat en 900 lliures.¹⁰⁶ Hi col·labora el fuster Francesc Masats amb un fadrí per fer la caixa de l'instrument;¹⁰⁷ mentre que un pintor, no identificat a la documentació, realitzà el quadre que s'havia de disposar a la porta del moble, pel qual obtingué 14 lliures.¹⁰⁸

¹⁰¹ ACA, ORM, Moncales-Universidad, leg. 111, s.f. (6-III-1767)

¹⁰² ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (29-I-1770 ; 12-VI-1770 ; 03-I-1772) ; ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 111, s.f. (04-XII-1778)

¹⁰³ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-VI-1770, 22-VI-1779, 25-X-1780)

¹⁰⁴ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3114, pp. 230, 260; ACA, ORM, Moncales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, aprobado en 1753*); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (27-VII-1770; 18-VIII-1770); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (02-VII-1770; 30-VI-1771)

¹⁰⁵ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3107, f. 491; AHPB, Fèlix Veguer, 1047/41, f. 62v (28-VII-1773)

¹⁰⁶ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (04-I-1774 al 04-VII-1776). Fou artífex de diversos orgues per als temples barcelonins, com el de l'església de Santa Caterina (1783), el de Sant Felip Neri (1798), el de la parròquia dels Sants Just i Pastor (1793) i el de la Catedral de Barcelona (1794), *vid.* GONZÁLEZ I RUIZ 2017, pp. 73, 109-110, 124 i 317-322

¹⁰⁷ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (18-VI-1774 al 06-XI-1774)

¹⁰⁸ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-IX-1774)

- **30 de juliol:** L'assemblea general de la Congregació de la Missió acorda que el territori vicencià espanyol formi una província autònoma, formada per les cinc cases de Catalunya, Balears i Aragó.¹⁰⁹

1775

- **4 de maig:** Les despulles dels membres de la comunitat dels paüls passen a ser dipositades a un vas comú situat davant de l'altar de la Verge dels Dolors, a la capella de Sant Joan Nepomucè.¹¹⁰
- **31 de juliol:** Es retribueix al mestre de cases Andreu Bosch per unes obres que realitza a la infermeria de la Casa de la Missió, per projectar-hi un terrat. Les retribucions continuen fins al gener de 1776.¹¹¹
- **24 d'octubre:** Es retribueix al mestre de cases Andreu Bosch per unes obres que realitza a la sagristia nova i a la capella dels eclesiàstics fins al gener de 1776.¹¹²

1777

- **9 de febrer:** Es retribueix al pintor Francesc Clotet per haver retocat les pintures de la capella dels eclesiàstics.¹¹³
- **24 de maig:** Es finalitzen les obres del nou seminari i s'inaugura el 25 de maig.¹¹⁴

1779

- **22 de juny:** S'encarrega a Ignasi Magrans que dauri el retaule de la Concepció, per un valor de 500 lliures.¹¹⁵
- **20 de juliol:** S'abona el cost d'elaboració d'un pal·li de guadamassil per a l'altar de Sant Tomàs d'Aquino, a la Casa de la Missió. Aquest va ser adobat el 1787 i el 1799 se n'elaborà un de nou pintat.¹¹⁶

1780

- Arriba una nova relíquia de sant Vicenç de Paül a la Casa de la Missió a Barcelona, la qual se situa a l'altar de la capella del fundador, a l'església de Sant Sever i Sant

¹⁰⁹ *Recueil des principales circulaires des supérieurs généraux de la Congrégation de la Mission* 1879, vol. 2, p. 100 (1-I-1775); PARADELA 1923, pp. 197-198; PARADELA 1931a, p. 157; «Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1952, vol. 117, p. 497

¹¹⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (04-V-1775)

¹¹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (31-VII-1775 a 23-I-1776)

¹¹² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (24-X-1775 i 23-I-1776)

¹¹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (09-II-1777)

¹¹⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-V-1777); PARADELA 1928b, pp. 50-51

¹¹⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (22-VI-1779); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (13-III-1780)

¹¹⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (20-VII-1779); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (31-III-1787, 03-IV-1787, 07-III-1799)

Carles Borromeu. El 1792 el reliquiari és cobert amb una cortina amb un cordó i dues borles.¹¹⁷

1785

- Edificació d'un nou refector. Les finestres i les reixes s'acabaren de retribuir entre el 1786 i el 1787.¹¹⁸
- **Novembre:** El cor alçat a l'església, que ja existia des d'almenys el 1753, es remodela o s'adoba i s'envernissa l'abril de 1786.¹¹⁹

1790

- **28 d'agost:** S'està projectant un terrat per a l'estança de la blanqueria, labor que es retribueix fins al 22 de setembre.¹²⁰

1792

- **31 de maig:** Els paüls adquireixen una última propietat al carrer Tallers, un terreny amb un edifici bastit entre el 1786 i el 1789 que donaria l'aparença longitudinal a la Casa de la Missió, en estendre's des de Valldonzella fins a la Casa de la Missió.¹²¹

1793

- Rafael Amat i de Cortada adverteix que entre el 1793 i el 1795 s'havia bastit un nou seminari intern o noviciat a la Casa de la Missió, al costat de ponent del recinte.¹²²

1800

- El mestre de cases Joan Garrido i Julià dirigeix la construcció de la contra-cúpula de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, per a que fos decorada per Josep Flaugier.¹²³
- Les campanes de les hores i els quarts que estaven situades a la torre del rellotge són traslladades a l'espaldana del costat oposat de la façana, amb les demás.¹²⁴

1801

- **Març:** Josep Flaugier comença a pintar la nova cúpula de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu assistit per un ajudant.¹²⁵
- **18 de juliol:** Flaugier acaba de pintar la mitja taronja i dues de les quatre petxines.

---

¹¹⁷ ADB, *Registra Gratiarum*, 1778-1782, f. 234 ; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (20-VI-1792 i 20-VII-1792)

¹¹⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (III-1785 a 17-VII-1787)

¹¹⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (XI-1785 a IV-1786)

¹²⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (28-VIII-1790 al 22-IX-1790)

¹²¹ AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/76, ff. 418v-421v (31-V-1792)

¹²² AHCB, ms. A, núm. 253, p. 631

¹²³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes, 372, s.f. (09-V-1805 a 18-III-1806)

¹²⁴ AHCB, ms. A, núm. 253, p. 62

¹²⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes, 372, s.f.

- **Setembre:** Josep Flaugier finalitza les dues últimes petxines i dona per acabada l'obra.¹²⁶

1802

- **5 de novembre:** Josep Flaugier escriu al monarca Carles IV comunicant-li que qualsevol intent d'acord amb els sacerdots de la Missió per a la gratificació de la seva obra ha resultat inútil i li demana suport per a poder reclamar la retribució de la seva feina.¹²⁷

1803

- **14 de març:** Josep Flaugier recorre a la Reial Audiència de Catalunya per interposar un recurs i tractar de rebre una compensació per la seva obra.¹²⁸
- **3 de desembre:** Els paüls adquireixen la casa gran i la casa petita de Matamoros.¹²⁹

1805

- **13 de març:** Comencen les declaracions pel litigi entre els sacerdots de la Casa de la Missió, el comerciant Tomàs Serrallach i el pintor Josep Flaugier.¹³⁰

1806

- **1 d'octubre:** L'orguener Joan Font finalitza l'elaboració d'un nou orgue amb trompa reial, ecos i cadireta, per a l'església de la Missió, que importa un cost de 1.966 lliures i 10 sous.¹³¹

1808

- **26 de novembre:** L'exèrcit francès situa un revellí a la Casa de la Missió per fer foc a les tropes espanyoles que s'acostaven a Barcelona per aquell costat de la muralla.¹³²
- **1 de desembre:** El comissari general de policia, Ramon Casanova, ordena als soldats francesos endur-se les claus de totes les estances de la Casa de la Missió que estiguessin a tocar dels murs de la ciutat.¹³³

¹²⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 372, s.f. (*Carta de Josep Flaugier a Tomàs Serrallach*, 26-X-1801)

¹²⁷ AHCB, ms. B-192, s.f. (05-XI-1802), citat per BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, p. 27

¹²⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Extracto del curso ha tenido el pleyto*)

¹²⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (03-XII-1803 i 27-VIII-1804)

¹³⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por parte de Flaugier en 13 de marzo de 1805*)

¹³¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (26-VIII-1805 al 31-IX-1806)

¹³² FERRER 1815-1821, vol. I, pp. 303, 324-325

¹³³ FERRER 1815-1821, vol. I, p. 323

1809

- **12 de febrer:** L'exercit francès ocupa la Casa de la Missió del carrer Tallers i la converteix en hospital militar.¹³⁴
- **13 de febrer:** La comunitat dels paüls es trasllada a la Casa de Matamoros.¹³⁵
- **Juny:** Els francesos prohibeixen als paüls dir missa i confessar al temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu amb el pretext d'una suposada desaparició de mantes i llençols de l'hospital, pel que passen a fer les funcions religioses a la Casa de Matamoros i a altres temples hàbils.¹³⁶
- **16 d'octubre:** Un decret del general militar Guillaume Philibert Duhesme comporta la creació d'una comissió francesa encarregada de fer els inventaris dels reliquiariis, mobiliari i objectes preciosos que conservaven totes les esglésies i convents de Barcelona.¹³⁷
- **29 de novembre:** Un nou decret del general militar Guillaume Philibert Duhesme classifica en tres classes les esglésies i convents de Barcelona i això comporta la supressió de convents i temples considerats de tercera classe. El convent dels pares de la Missió és considerat de segona classe, pel què pot conservar una custòdia, dos calzes i dos copons, però ha d'entregar la resta d'objectes de plata i altres ornaments a la tresoreria de l'exèrcit.¹³⁸
- **1 de desembre:** La comissió francesa encarregada de confeccionar els inventaris de béns conventuals i monàstics de Barcelona registra el cenobi dels paüls i sostreu els ornaments de plata, excepte aquells que per decret havien de romandre al conjunt.¹³⁹ Així doncs, la plata extreta de la casa a finals del 1809 suma 1.250 unces i 12 adarams, equivalents a 36,77 kg.¹⁴⁰

1811

- Coincidint amb el trasllat dels serveis hospitalaris a les Drassanes, els sacerdots poden tornar a practicar els seus ministeris al temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, però han de mantenir la seva residència a Matamoros.¹⁴¹

---

¹³⁴ FERRER 1815-1819, vol. III, pp. 116-117; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 407

¹³⁵ FERRER 1815-1819, vol. III, p. 118

¹³⁶ FERRER 1815-1821, vol. IV, p. 38

¹³⁷ «Decreto...», *Diario de Barcelona*, núm. 289, 16-X-1809, pp. 1219-1220; FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 199-200

¹³⁸ «Decreto...», *Diario de Barcelona*, núm. 333, 29-XI-1809, pp. 1401-1403; FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 199-200

¹³⁹ FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 420-421

¹⁴⁰ FERRER 1815-1819, vol. V, pp. 32 i 144; citat per PARADELA 1923, p. 286; PARADELA 1931b, p. 432-433

¹⁴¹ FERRER 1815-1821, vol. VII, p. 39; vol. VIII, p. 154; PARADELA 1931b, p. 432

1814

- **3 de febrer a 31 de maig:** Amb l'expulsió dels religiosos de la ciutat, els paüls s'estableixen a la Torre Fitona, una propietat que tenen a Sant Martí de Provençals.¹⁴²

1816

- **31 de març:** Els paüls poden tornar a la seva residència i lloguen carros per transportar 19 carretades de mobles a la Casa de la Missió.¹⁴³
- **19 de juliol:** Realitzen petites adequacions a l'espai abans del dia de la festivitat de sant Vicenç de Paül, blanquejant la porteria i l'església de la Missió i preveient fer el mateix amb els corredors i les estances de la resta de pisos.¹⁴⁴

1818

- **27 d'abril:** Manuela Flaugier, vídua de Josep Flaugier i casada en segones núpcies amb Domingo Ubach, reprèn el plet per percebre el valor pecuniari de la pintura.¹⁴⁵

1821

- **16 de setembre:** Amb motiu de l'epidèmia de febre groga que afligeix la ciutat des de finals d'agost, el consistori demana al superior dels paüls que els cedeixi la residència com a hospital provisional. El 9 de setembre els paüls donen el seu vistiplau i el 16 de setembre Francesc Altés Casals, secretari de l'Ajuntament, informa públicament de l'habilitació hospitalària del conjunt de Tallers.¹⁴⁶

1822

- **31 de gener:** Els paüls poden restablir-se a la Casa de la Missió.¹⁴⁷

1823

- **13 de febrer i 4 de març:** La comissió de presons proposa a l'Ajuntament la conversió de la residència dels paüls en un presidi, davant de l'estat de les presons del moment i la necessitat de comptar amb nous espais on situar els serveis penitenciaris.¹⁴⁸
- **24 d'abril:** Amb motiu del creixent nombre de soldats francesos aliats assistits a l'hospital militar de Jonqueres, el capità general Antoine Rotten sol·licita al

---

¹⁴² BRUB, ms. 1806, Raimon Ferrer, Barcelona cautiva, idea de març de 1814, s.f.; PARADELA 1931b, p. 433

¹⁴³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (31-III-1816); PI I ARIMÓN 1854, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 408

¹⁴⁴ FERRER 1815-1819, vol. III, p. 118; AHCB, ms. A, núm. 252, pp. 24-26

¹⁴⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grande 372, s.f. (*Capítulos presentados por los consortes Ubach, capítulo 1, 27-IV-1818*)

¹⁴⁶ BNC, Fullets Bonsoms 17438 (16-IX-1821); BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1232

¹⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (31-I-1822)

¹⁴⁸ AHCB, Acords, 1D.I-108, p. 452; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PARADELA 1931b, p. 437

consistori que nomeni dos comissionats perquè es dirigessin al Seminari i demanin als paüls que els deixin habilitar la Casa de la Missió com a hospital castrense.¹⁴⁹

- **Després del 5 de maig:** Els paüls accepten i els malalts de Jonqueres es muden al Seminari.¹⁵⁰ Als paüls se'ls instal·la al col·legi dels trinitaris calçats, al carrer dels Àngels.¹⁵¹

1824

- **30 de març:** Els pares de la Missió adverteixen a l'Ajuntament que els soldats no volen abandonar la seva residència del carrer Tallers i traslladar-se a la torre del Virrei, pel que proposen al consistori que permetin als paüls traslladar-s'hi a canvi.¹⁵²
- **9 d'abril:** El consistori escriu a la marquesa de Castellvell i als marmessors d'Antoni d'Amat i Rocabertí, per notificar-los que la casa de camp a Gràcia, dita del Virrei, havia d'acollir a la comunitat dels paüls i no els podia desallotjar fins que no se'ls retornés la residència de Tallers.¹⁵³ Els paüls s'hi instal·len el mateix mes d'abril.

1826

- El retaule de Sant Vicenç de Paül que pertanyia a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu és traslladat al presbiteri de l'església de Santa Maria de Valldonzella, substituint les seves imatges. El retaule desapareixeria el 1909, amb la crema del monestir durant la Setmana Tràgica.¹⁵⁴

1827

- **Abril i juliol:** El pare Fortunato Feu viatja a Madrid per gestionar la cessió de l'edifici de l'Hospital Militar de Barcelona a canvi d'una compensació econòmica que els havia de permetre construir dues cases noves, una a Barcelona i una altra a Madrid.¹⁵⁵
- **3 de desembre:** Una Reial Ordre mana que la Reial Hisenda adquireixi la propietat de l'Hospital Militar del carrer Tallers.¹⁵⁶ L'edifici s'havia taxat per 1.909.879 rals i

---

¹⁴⁹ AHCB, Acords, 1D.I-109, pp. 841, 853 i 861

¹⁵⁰ AHCB, Acords, 1D.I-109, p. 949

¹⁵¹ Pi i Arimon 1854, vol. I, p. 561; Barraquer 1915-1917, vol. II, p. 1233; Paradelà 1931b, p. 437

¹⁵² AHCB, Acords, 1D.I-113, f. 295r

¹⁵³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (9-IV-1824)

¹⁵⁴ PAULÍ MELÉNDEZ 1972, p. 99; ALBACETE-GÜELL 2013, p. 285

¹⁵⁵ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (IV-1827); BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PARADELA 1928a, pp. 371-372

¹⁵⁶ AMCM, Caja Barcelona 02, Documentos por orden cronológico, «Transcripció d'una carta de Luis López Ballesteros, del Ministeri d'Hisenda, al secretari del Despatx de Gràcia i Justícia, del 03-XII-1827», 20-VI-1828; PARADELA 1928a, p. 372; AHPB, Ignasi Llobet, 1257/1, f.109r (26-VII-1830)

26 maravedisos de billó, pagadors segons la disponibilitat d'erari, però sense postergació.

1828

- **Gener:** Els paüls traslladen els mobles i l'orgue que els pertanyien a la Casa de Matamoros.¹⁵⁷

1829

- **24 d'abril:** El cenobi de Tallers es converteix en la Reial Fàbrica de Cigars de Barcelona.¹⁵⁸
- **Agost:** La comunitat dels paüls vol adquirir uns terrenys pròxims al jardí botànic per a la construcció de la segona Casa de la Missió.
- **12 d'agost:** El superior Joan Vilera envia a l'Ajuntament de Barcelona el plànol que reproduïa dues de les façanes de la Casa de la Missió que els paüls volien construir entre el carrer Reina Amàlia i la muralla de terra, per tal que la comissió d'obreria considerés si es complien les lleis d'edificació. El 18 d'agost és aprovat per Josep Mas i Vila.¹⁵⁹
- **30 de desembre:** Els paüls remetent els plànols de construcció de la nova Casa de la Missió a la comissió d'arquitectura de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, per tal d'aconseguir l'aprovació de l'obra. En adonar-se que els plànols han estat realitzats per un aficionat i no un arquitecte titulat, la comissió rebutja la seva aprovació.¹⁶⁰

1830

- **28 de febrer:** El sacerdot Joan Vilera torna a presentar els dissenys de la nova Casa de la Missió, aquest cop realitzats a Madrid per l'arquitecte acadèmic Lucio Olarrieta Girones (1794-1843).¹⁶¹ Aquests són aprovats per la comissió d'arquitectura de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.¹⁶²
- **26 de juliol:** Les germanes Irene i Serafina Tomàs Nogués, filles del comerciant Francisco d'Assis Tomàs, venen als paüls el terreny situat entre els carrers Reina Amàlia i Llibertat.¹⁶³

---

¹⁵⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (08-I-1828 a 29-I-1828)

¹⁵⁸ MONLAU I ROCA 1831, pp. 15 i 25-26; A.B.C.E. 1831, p. 13; CORTADA – MANJARRÉS 1848, p. 140; *Manual* 1840, pp. 37 i 110; PI I ARIMÓN 1854, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PERMANYER 2002a, p. 7

¹⁵⁹ AHCB, Obreria, 1C-XIV-103, s.f. (12-VII-1829 a 19-X-1829)

¹⁶⁰ ARABASF, Comisión de Arquitectura, Informes, Conventos, 1818-1861, Sig. 2-32-2, *Nueva Casa é Yglesia para la Congregación de la Misión en Barcelona*, 1829, s.f.

¹⁶¹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.p. (01-I-1831)

¹⁶² ARABASF, Comisión de Arquitectura, Informes, Conventos, 1818-1861, Sig. 2-32-2, *Casa ó convento de padres de la Misión en Barcelona*, 1830, s.f.

¹⁶³ AHPB, Ignasi Llobet, 1257/1, ff.109r-112v (26-VII-1830)

1832

- **13 de juny:** El sacerdot Vilera adverteix que encara se'ls devien 39.000 duros per emprendre les obres de la segona casa a Barcelona.¹⁶⁴
- **26 de juliol:** Comencen les obres de la segona Casa de la Missió a Barcelona, dirigides per l'arquitecte Joan Josep Soler i Mestres.¹⁶⁵
- **14 de setembre:** Joan Josep Soler i Mestres fa algunes modificacions al projecte original per haver adquirit un terreny de l'hortolà Albert Esteve, contigu al que ja tenien des del 1830. La modificació va quedar aprovada per la Real Academia de San Fernando.¹⁶⁶

1833

- **25 de novembre a 7 de desembre:** Els paüls es traslladen a la nova Casa de la Missió, tot i que encara està inacabada l'església i el costat de la residència que dona a l'hort.¹⁶⁷

1835

- **25 de juliol:** Durant la crema de convents, els revoltats calcinen la porta principal i la porta de l'hort de la segona Casa de la Missió.¹⁶⁸
- **26 de juliol:** La comunitat abandona la Casa de la Missió i es dissol amb les lleis i decrets desamortitzadors.¹⁶⁹
- **17 i 24 de setembre:** El *Diario de Barcelona* anuncia que el 20 i el 26 de setembre, respectivament, se celebraria l'arrendament en pública subhasta dels horts de la Casa de la Missió, Sant Francesc d'Assís, Carme, Sant Pau i caputxins.¹⁷⁰
- **28 d'octubre:** La comissió especial d'administració i recaptació de rendes dels cenobis anuncia la venda dels mobles i objectes de Sant Gaietà i de la Casa de la Missió, la qual prosseguí el 5 de novembre.¹⁷¹

1836

- **20 de juny:** Una Reial Ordre atorga el permís per a convertir l'edifici dels paüls en una presó, després de la petició expressa del consistori.¹⁷²

---

¹⁶⁴ PARADELA 1931a, p. 229

¹⁶⁵ AHPB, Ramon Sampons, 1249/7, ff. 344r-348v (17-VII-1833)

¹⁶⁶ ARABASF, Comisión de Arquitectura, Informes, Conventos, 1818-1861, Sig. 2-32-2, *Casa ó convento de padres de la Misión en Barcelona*, 1830, s.f.

¹⁶⁷ PARADELA 1923, p. 286

¹⁶⁸ BARRAQUER 1915-1917, vol. III, pp. 482, 509, 660

¹⁶⁹ BARRAQUER 1906, 587

¹⁷⁰ *Diario de Barcelona*, núm. 260 (17-IX-1835), p. 2093; *Diario de Barcelona*, núm. 267 (24-IX-1835), p. 2150; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 597

¹⁷¹ *Diario de Barcelona*, núm. 301 (28-X-1835), p. 2432; i *Diario de Barcelona*, núm. 309 (05-XI-1835), p. 2495; citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 597-598

¹⁷² AHCB, Acords, 1D.I-138, f. 57v (14-VII-1836), citat per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 592

1837

- **19 de gener:** Un informe sobre les obres d'art dipositades a la casa de Llotja permet observar que alguns quadres que pertanyien a la comunitat dels paüls han estat recollits per la comissió formada per Josep Arrau i Vicente Rodés.¹⁷³
- **22 de juliol:** Es reprenen els tràmits per a l'habilitació de l'edifici com a presó, després que el projecte quedés aturat el 1836.¹⁷⁴

1838

- **Maig:** Comencen les obres de condicionament de la segona Casa de la Missió per al seu ús com a presidi.¹⁷⁵

1839

- **22 de maig:** Finalitzen les obres de rehabilitació de la segona residència dels paüls i entre el 26 i el 27 de maig s'hi traslladen els presos.¹⁷⁶

1840

- **18 de juny:** Josep Flaugier i Flaugier, fill del pintor, porta el cas de la retribució per les pintures del seu pare al Director de Béns Amortitzats, de qui obtingué el pagament d'una part del deute.¹⁷⁷

1842

- **5 d'octubre:** Baldomero Espartero, regent del regne, ordena la supressió de la fàbrica nacional de cigars del carrer Tallers i disposa la translació dels seus serveis a la fàbrica nacional d'Alacant.¹⁷⁸
- **3 de desembre:** Durant un bombardeig a Barcelona, diversos projectils impacten i deixen en un estat deficitari el monestir de Jonqueres, que llavors s'utilitzava com a hospital castrense.
- **Desembre:** El govern ordena la reconversió de la fàbrica de cigars del carrer Tallers en hospital militar.¹⁷⁹

---

¹⁷³ Es conserva una còpia certificada per Pedro de Bardagí del document original, realitzada el 10 de juliol de 1846 i conservada en una col·lecció particular de Barcelona. La reproducció del document ha estat facilitada per Francesc Fontbona, a través de la RACBASJ.

¹⁷⁴ AMCB, A183, A-101/2, s.f. (carta de José María Puig al consistori el 22-VII-1837 i resposta de l'Ajuntament de Barcelona el 16-IX-1837)

¹⁷⁵ BOFARULL I BROCA 1847, p. 230; SAURÍ – MATAS 1849, pp. 102-103

¹⁷⁶ CORTADA I SALA, Joan (Aben-Abulema), «La cárcel nueva», *Diario de Barcelona*, núm. 149, 29-V-1839, pp. 2248-2249; «Sobre la mejora del sistema carcelario correccional y penal de España», *El constitucional*, 27-II-1840, p. 3; ABADAL I SOLER 1857, p. 445

¹⁷⁷ AHCB, ms. B, núm. 192, s.f. (*Notas sobre el pleito de pago de pinturas con los PP. de la Misión por el hijo de José Flaugier*, 07-XI-1839 a 18-VI-1840); DURAN I SANPERE 1948, p. 261

¹⁷⁸ AMCB, A-183, Comissió de governació, exp. A-1233, 1842, s.f. (Exposició tramesa al regent sobre la supressió de la fàbrica de tabac d'aquesta ciutat, 15-X-1842)

¹⁷⁹ BOFARULL I BROCA 1847, p. 245; DUBÀ I NAVAS 1847, p. 48; SAURÍ – MATAS 1849, p. 136; PERMANYER 2002a, p. 7

1843

- **5 de maig:** Una Reial Ordre aprova la translació de malalts a l'hospital del carrer Tallers.¹⁸⁰

1851-1860

- S'obre un petit corredor entre les capelles laterals de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, paral·lel a la nau central.¹⁸¹

1851

- **8 de maig:** El cos d'enginyers militars presenta un projecte per a la conversió de l'edifici de l'Hospital Militar del carrer Tallers en una caserna de cavalleria, però no és portat a terme.¹⁸²

1852

- **23 de juliol:** La Congregació de la Missió és restablerta en territori hispànic. La comunitat barcelonina resideix a la Col·legiata de Santa Anna fins al 1868.¹⁸³

1856

- **13 d'agost:** El cos d'enginyers militars presenta un projecte per al bastiment d'un nou hospital militar a la ciutat, a prop del passeig de Gràcia i al nord de l'edifici de Jonqueres, però tampoc és portat a terme i se segueix emprant l'edifici de Tallers com a recinte hospitalari.¹⁸⁴

1858 – 1877

- Els plànols del recinte del carrer Tallers demostren que s'obre una segona entrada a la façana principal de l'hospital militar per poder accedir directament a l'estança del cos de guàrdia.

1875

- Amb la restauració borbònica, la comunitat barcelonina torna a la ciutat i resideix en una casa de lloguer a la Rambla de Catalunya, núm. 127.

1880

- La comunitat barcelonina fa els seus oficis a l'església de Santa Marta, a la Riera de Sant Joan.¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ AHCB, Fons privats, Agustí Coy Cotonat, 5D21-02/08, 1916, s.f. (Transcripció de la carta del capità general interí, José Cortines i Espinosa, al coronel comandant d'enginyers, 13-V-1843)

¹⁸¹ AGMM, Cartoteca, B-06-15 (1836) i B-56-02 (1851); AHCB, Quarterons Garriga, quarteró 79 (1860)

¹⁸² AGMM, Cartoteca, B-56/3

¹⁸³ ROCA 1951-1952, p. 366; ROMÁN 1972, pp. 152-156

¹⁸⁴ ACA, Diversos, Comandancia de ingenieros, 447, 1105, s.f. (Fernando Camino, *Memoria sobre el proyecto de un Hospital Militar en la Plaza de Barcelona*, 1856 [hi manquen algunes pàgines]); citat a ROVIRA I MARQUÈS 2014b, p. 41

¹⁸⁵ ROCA 1951-1952, p. 366; CARRÉ 1974, p. 22

1882

- El pare Benito Ribas adquireix un terreny al carrer Provença, núm. 212, per aixecar una nova casa per als paüls.¹⁸⁶

1885

- **19 de juliol:** Es posa i beneeix la primera pedra de l'església de Sant Vicenç de Paül, posteriorment parròquia de Sant Sever i Sant Vicenç de Paül.¹⁸⁷

1895

- **19 d'abril:** S'aproven els plànols d'un nou hospital militar que havia de ser construït al barri de les Corts, a partir de la venda dels terrenys de l'antic hospital militar de Tallers, però el projecte s'atura el 1896.¹⁸⁸

1898

- **12 de gener:** Les Filles de la Caritat de sant Vicenç de Paül s'instal·len i presten els seus serveis a l'hospital militar del carrer Tallers.¹⁸⁹

1902

- **24 d'agost:** L'Assemblea Provincial decideix la divisió de la província d'Espanya de la Missió en dues d'independents, la de Barcelona (que comprenia les cases de Catalunya, València i les Illes Balears) i la de Madrid.¹⁹⁰

1904

- La presó mixta en què s'havia convertit la segona residència dels paüls a Barcelona es converteix en una presó de dones, ja que els homes són traslladats a la nova presó Model.¹⁹¹

1927

- Es crea la Junta Mixta d'Urbanització i Aquarterament i s'empren l'adquisició de terrenys del mas Fragadell per a la construcció de l'hospital militar de Vallcarca.¹⁹²

---

¹⁸⁶ HORCAJADA 1909, p. 70; ROCA 1951-1952, p. 366; CARRÉ 1974, p. 22

¹⁸⁷ ROCA 1951-1952, p. 366; CARRÉ 1974, p. 22

¹⁸⁸ AGMS, tercera secció, divisió tercera, leg. 422 (*Memoria encuadernada para el hospital militar de 600 enfermos*, 1894); i BHMP, Cartoteca, plànols del dipòsit topogràfic de la quarta regió, núm. 1379 (*Plano del proyecto de hospital militar para 600 enfermos*, 1893); núm. 1380 (*Plano del anteproyecto de un hospital militar*, 1895); i núm. 1430 (*Proyecto de hospital militar para 600 enfermos*, 1896). Actualment els plànols s'han traslladat a l'AGMM i es troben en procés de restauració i nova catalogació. AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/09, 1916, s.f. (*Proyecto de enajenación del Hospital Militar*, 1894-1897)

¹⁸⁹ *Colección* 1898, Reial Ordre núm. 6 (12-I-1898)

¹⁹⁰ HORCAJADA 1903, 361; «Barcelone», *Annales de la Congrégation de la Mission* 1952, vol. 117, p. 498; CARRÉ 1974, pp. 20-21

¹⁹¹ ARMENGOL I CORNET 1888, pp. 10-12

¹⁹² AMCB, Q141, Junta Mixta d'Urbanització i Arquarterament, exp. AQ_002 (1928)

1931

- S'aproven el projecte i la memòria per a la construcció del nou hospital militar de Vallcarca.¹⁹³

1932-1942

- Es modifica el projecte del 1931 i s'edifica el nou hospital militar de Vallcarca.¹⁹⁴ Alguns dels pavellons ja eren operatius el 1936, però els serveis sanitaris de la quarta regió militar no hi foren totalment traslladats fins a l'estiu de 1942.

1936

- **21 d'agost:** L'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, donà inici a les obres, d'enderrocament de la presó del carrer Reina Amàlia.¹⁹⁵
- Durant la Guerra Civil es clausura l'església de l'hospital militar del carrer Tallers i no es torna a obrir fins al 5 de febrer de 1939.¹⁹⁶

1941

- **16 de novembre:** Es comença a construir la capella de l'hospital militar de Vallcarca.

1942

- **Agost:** El cos de sanitat militar, el capellà castrense i les Filles de la Caritat es traslladen definitivament al nou edifici hospitalari de Vallcarca. L'edifici de Tallers passa a mans de l'Ajuntament de Barcelona i el fotògraf Francesc Ribera pren les instantànies de l'estat de la capella abans del seu enderroc; així com Josep Brangulí les fa de les estances de la Casa de la Missió.
- **3 de desembre:** Joaquim Vilaseca, arquitecte en cap del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, reprenia el projecte d'enderroc per a la conversió de l'espai resultant en la nova plaça Castella.¹⁹⁷

1943

- **3 de gener:** Comencen les obres d'enderrocament de la Casa de la Missió del carrer Tallers.¹⁹⁸

---

¹⁹³ AMCB, Q141, Junta Mixta d'Urbanització i Arquerament, exp. AQ_029 i AQ_030 (1931)

¹⁹⁴ AMCB, Q141, Junta Mixta d'Urbanització i Arquerament, exp. AQ_031 (1932) i AQ_028 (1939)

¹⁹⁵ «Ayer se iniciaron las obras de derribo de la antigua cárcel de mujeres», *La Vanguardia española*, núm. 22.602, 22-VIII-1936, p. 1

¹⁹⁶ «Solemne función religiosa en el Hospital Militar», *La Vanguardia*, 07-II-1939, p. 5

¹⁹⁷ AMCB, Q147, Actuació sobre el patrimoni, caixa 66159, «Enderroc de l'antic hospital militar del carrer Tallers», 1943-1944, s.f.; «Se procede al derribo del antiguo Hospital Militar de Barcelona», *ABC Madrid*, s.n., 03-I-1943, p. 26; BENAVENT 1945a, p. 44

¹⁹⁸ «Se procede al derribo del antiguo Hospital Militar de Barcelona», *ABC Madrid*, s. núm., 3-I-1943, p. 26; «Edificios que desaparecen. El Hospital Militar», *Diario de Barcelona*, 18-III-1943, p. 2; PASCUAL 1943, pp. 48-52

- **12 d'octubre:** La làpida que donava nom a la plaça Castella és inaugurada coincidint amb la festivitat de la Hispanitat.¹⁹⁹

1944

- **27 de juny:** S'inaugura la capella de Nostra Senyora del Perpetu Auxili a l'hospital militar de Vallcarca.²⁰⁰

1944-1951

- **10 de gener de 1944 al 19 de maig de 1951:** Es realitza la restauració del temple dels paüls a la nova plaça Castella, dirigida per l'arquitecte Adolf Florensa.²⁰¹

1945:

- **26 de juny:** El bisbat de Barcelona autoritza la permuta dels terrenys de la plaça del Bonsuccés amb el solar de l'antic hospital, per a l'ús perpetu de l'església de la plaça Castella per part dels mercedaris i per a la construcció d'un nou convent al solar que els havia estat adjudicat a la plaça.²⁰²

1947

- **20 de setembre:** Benedicció de l'església dels mercedaris a la plaça Castella.²⁰³

1954

- **10 de juliol:** Es finalitza la construcció del convent dels mercedaris, a la plaça Castella.²⁰⁴

1969

- **22 d'agost:** L'església de Sant Pere Nolasc esdevé parròquia.²⁰⁵

1993

- Comença la labor de restauració estructural i pictòrica a la parròquia de Sant Pere Nolasc.²⁰⁶

¹⁹⁹ «Descubrimiento de una lápida que da el nombre de Castilla a una nueva plaza», *La Vanguardia española*, núm. 24060, 13-X-1943, p. 4

²⁰⁰ «La fiesta de la patrona del cuerpo de sanidad militar», *La Vanguardia*, núm. 24.279, 28-VI-1944, p. 1

²⁰¹ AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 329, «Reparació Coberta, Desguàs i Altres a l'Església de l'Antic Hospital Militar», 1944, s.f. (10-I-1944); i exp. 434, «Consignacions Obres Reparació i Restauració Església Antic Hospital Militar al c. Tallers, ara Plaça Castella», 1944-1946, s.f.; AMCB, Q118, Gestió Urbanística, exp. 1242, s.f. (cinquena certificació i relació valorada de les obres de finalització i restauració de la façana principal de l'església, 19-V-1951)

²⁰² També s'observava la possibilitat de projectar un túnel que connectés les dues edificacions, però no va arribar mai a ser construït, *vid.* AMCB, Q118, Gestió urbanística, exp. 1901, «Permuta Terrenys Pça. Bonsuccés, de Pares Mercedaris, amb altres de la Pça. Castella, Antic Hospital Militar», 1945-1946, s.f.

²⁰³ «Ante la fiesta de Nuestra Señora de la Merced, inauguración de la iglesia de los PP. Mercedarios», *La Vanguardia*, 21-IX-1947, p. 9

²⁰⁴ «Inauguración del nuevo convento de la Merced de Barcelona», *Obra Mercedaria*, año X, núm. 39, julio-setiembre 1954, pp. 67-70; «El nuevo convento de los RR.PP. Mercedarios», *La Vanguardia Española*, 11-VII-1954, p. 18

²⁰⁵ «Parroquia de san pedro Nolasco», *Obra mercedaria*, año XXV, núm. 90, julio-setiembre 1969, p. 63

1999

- Es finalitzen les labors de restauració i rehabilitació del conjunt i s'inaugura de nou el temple.²⁰⁷

2015

- **Octubre:** El departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona emprèn la restauració de la superfície pictòrica perduda al mur de l'absis de la parròquia de Sant Pere Nolasc amb motiu de la reparació d'humitats per capil·laritat.

---

²⁰⁶ AGUADO, M. LL.; CALMELL, A.; PIGRAU, F.X., *Projecte de rehabilitació de la parròquia de Sant Pere Nolasc a Barcelona*, 1993-1999. Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona.

²⁰⁷ FONTOVA 1999, p. 30; PORTUGAL 1999, s.p.

Annex 12.2. Estat de la qüestió exhaustiu

Tot i que en el cos de la tesi hem realitzat un breu estat de la qüestió sobre la Casa de la Missió, considerem oportú ampliar aquest apartat amb un annex en què constin totes les publicacions localitzades que tracten el nostre objecte d'estudi, analitzades de forma específica.

12.2.1. Dels orígens al primer terç del segle XIX: assentament de la comunitat dels paüls a la primera Casa de la Congregació de la Missió i transformació hospitalària

Les primeres referències bibliogràfiques sobre la Casa de la Missió, si bé puntuals, són contemporànies al seu establiment a la ciutat. Narcís Feliu de la Penya (1646-1712) va ser el primer a fer-ne al·lusió, amb la publicació del tercer volum dels *Anales de Catalunya* (1709). En ell, l'autor recollia la notícia fundacional del conjunt el 19 de maig de 1704 i detallava que Francesc Senjust i de Pagès, prior de Santa Oliva, canonge d'Urgell i personalitat reconeguda a l'època,²⁰⁸ juntament amb Jeroni Enveja, canonge de la Seu, eren els promotors principals de l'establiment, situat a la residència que el primer havia adquirit al carrer Tallers.²⁰⁹ L'1 de juliol de 1708 també es feu ressò de la defunció de Senjust, llavors ardiaca major de la Seu, i del seu enterrament a l'església de la Congregació.²¹⁰

Amb motiu del traspàs del fundador, es van celebrar tres dies d'exèquies a l'església dels paüls. El catedràtic rossellonès Francesc Garrigó (†1715),²¹¹ prevere i membre de la conferència eclesiàstica fundada el 1707 per Senjust, va ser l'encarregat de predicar les virtuts de l'ardiaca, en un cant funerari que es publicà sota el títol de *Threnos lamentables* (1708). Aquesta obra ens permet conèixer de manera sumària el recorregut vital i formatiu de Francesc Senjust, el qual havia deixat per escrit unes memòries sobre la fundació que Garrigó emprà per compondre l'oració fúnebre.²¹² Tot i el seu caràcter anecdòtic, l'obra ressenya els ministeris que van prevaldre pel fundador a l'hora d'establir un nou institut

²⁰⁸ PENYA 1709, vol. III, p. 169

²⁰⁹ *Ibid.*, vol. III, pp. 518-519

²¹⁰ *Ibid.*, vol. III, p. 606

²¹¹ Al sermò dedicat al beat Joan Nepomucè el 24 de maig de 1712 el doctor Francesc Garrigó es presenta com a prevere, examinador sinodal dels bisbats de Barcelona, Vic i Solsona, teòleg de la nunciatura d'Espanya i vicari general del Reial Exèrcit de Catalunya. BNC, Fullets Bonsoms 648, s.f.; Pere Voltes Bou afegeix que tenia gran fama com a predicador i que fou fundador el 1689 de la congregació dels Dolors de Vic i Mataró, a més d'establir cases d'Oratori de sant Felip Neri i altres associacions religioses. VOLTES BOU 1963, vol. I, pp. 91-92

²¹² GARRIGÓ 1708, pp. 9 i 27

religiós a Barcelona i els que motivaren l'elecció de la Congregació de la Missió, així com els avatars que condicionaren el seu establiment al Principat. Per altra banda, l'autor també esmentà el culte que Senjust retia a les imatges sagrades situades a la Casa de la Missió i mencionava específicament les talles d'una Verònica, d'una Verge i un reliquiari.²¹³

De totes maneres, el valor artístic del cenobi no va suscitar l'interès dels historiògrafs fins al tombant de segle, moment en què resulten primordials les aportacions de Juan Agustín Ceán Bermúdez (1749-1829). Arran de la publicació del seu *Diccionario de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España* (1800), l'autor va contribuir a pal·liar la manca de referències sobre els béns artístics de la Casa de la Missió, ja que va recollir una minsa encara que valuosa notícia sobre l'autoria i la temàtica de dues de les obres setcentistes més rellevants de la seva església, el quadre de sant Vicenç de Paül entregant la regla als seus deixebles d'Antoni Viladomat (1678-1755) i un sepulcre, del qual no especifica el motiu, fet per l'escultor Joan Enrich (1743-1795).²¹⁴ Malgrat això, les successives biografies d'artistes publicades a Espanya i a l'estranger²¹⁵ només recolliren referències a Viladomat, tot i que també ometien l'obra que aquest realitzà per al conjunt dels paüls, així com tampoc se citaren la tomba d'Enrich ni les obres realitzades a l'església amb posterioritat a la publicació del *Diccionario*, com la cúpula pintada per Josep Bernard Flaugier (1757-1813). També cal atestar que, si bé en aquestes notícies trobem la primera descripció i valoració del patrimoni artístic del conjunt, abans de ser convertit en hospital militar, no s'esmenta, malauradament, la presència d'altres peces que hem pogut localitzar documentalment al conjunt i que foren realitzades per artistes rellevants en el panorama artístic català del segle XVIII, com Manuel i Francesc Tramullas, Josep i Manuel Vinyals, Pere Costa, Carles Grau i Bernat Cots i Crospis.

Un altre dels aspectes a destacar sobre la fortuna crítica del conjunt durant el Set-cents és que, des de l'establiment dels paüls a Barcelona i fins a mitjans del segle XIX, els viatgers catalans, espanyols i estrangers que van visitar la ciutat i van descriure la seva estada, obviaren l'existència de la Casa de la Missió²¹⁶ o, simplement, senyalaren la seva situació urbana, sense fer cap referència als seus usos o als seus aspectes formals i

---

²¹³ GARRIGÓ 1708, p. 33-34

²¹⁴ CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. II, pp. 257-258; vol. V, p. 240

²¹⁵ QUILLIET 1816, pp. 391-392; BRYAN 1816, p. 555

²¹⁶ THICKESSE 1777, vol. II; DILLON 1782; NOUVEAU 1782, vol. I; YOUNG 1787; SWINBURNE 1810; PIFERRER 1839, vol. I; VILLANUEVA 1851, vol. XVIII i vol. XIX

ornamentals.²¹⁷ Així doncs, les edicions que podrien haver atorgat prestància a l'obra, a més de documentar el seu procés constructiu, deixaren un buit que, per altra banda, els manuals i les guies per a forasters editades a Barcelona tampoc ompliren, ja que es referiren al conjunt dels paüls com a Seminari i en detallaven únicament la seva situació, el nom dels seus fundadors i l'ús i capacitat de l'edifici, sense voluntat de discórrer sobre el caràcter històric o artístic del cenobi.²¹⁸

L'arribada de les tropes franceses a Barcelona el 13 de febrer de 1808 i l'inici de la invasió napoleònica al Principat (1808-1814) suposà un punt d'inflexió cabdal en la història del conjunt. Certament, la seva situació al costat del baluard de Tallers resultà estratègica per a l'exèrcit francès, que pocs mesos després de l'inici de l'ocupació intervindria decisivament en l'ús conferit al cenobi. Gràcies al dietari *Barcelona cautiva, o sea diario exacto de lo ocurrido en la misma Ciudad mientras la oprimieron los franceses* (1815-1819), del pare Raimon Ferrer (1777-1821), prevere de l'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona, conservem notícies imprescindibles per conèixer quines vicissituds degué afrontar la Casa de la Missió durant el conflicte bèl·lic.

Així doncs, el 26 de novembre de 1808 Ferrer detallava que els francesos havien situat un revellí i diversos canons a la porta de Tallers per fer foc a les tropes espanyoles²¹⁹ i que l'1 de desembre del mateix any el comissari de policia Ramon Casanova confiscava als paüls les claus de les estances de la Casa de la Missió pròximes a la muralla de terra,²²⁰ a l'espera que, el 12 de febrer de 1809, l'exèrcit ocupés definitivament l'edifici i el convertís en hospital militar,²²¹ per tal d'acollir als malalts i ferits de guerra que, a causa de la saturació en què es trobaven l'hospital civil de la Santa Creu i els militars de Jonqueres i de Sant Pau, no hi podien ser atesos.²²²

L'endemà de la seva expulsió, el pare Ferrer atestava que els sacerdots de la Missió es van veure obligats a traslladar-se a la Casa Matamoros, una propietat dels paüls situada al carrer Valldonzella i pròxima a l'hort de la Misericòrdia, i que només els havien permès endur-se allò que els era estrictament necessari.²²³ Quatre mesos més tard, els francesos els tancaren també l'església i els prohibiren dir-hi missa, sota el pretext d'una usurpació

²¹⁷ PONZ 1788, vol. XIV, p. 7; LABORDE 1974 [1806], vol. I, p. 33

²¹⁸ *Manual* 1761, pp. 73 i 90; *Calendario* 1776, p. 38; A.B.C.E. 1789, p. 27

²¹⁹ FERRER 1815-1819, vol. I, pp. 520 i 557

²²⁰ *Ibid.*, vol. I, p. 549

²²¹ *Ibid.*, vol. III, pp. 116-117; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 407

²²² *Ibid.*, vol. I, 596; vol. III, p. 72

²²³ *Ibid.*, vol. III, p. 118

de mantes i llençols per part dels civils que anaven a combregar i confessar-s'hi.²²⁴ Aquest fet els obligà a obtenir les llicències necessàries per erigir una capella a la casa del carrer Valldonzella i cantar missa major els diumenges a l'església de Betlem.²²⁵

La seva situació s'agreuja el 27 de novembre de 1809, amb la publicació al *Diario de Barcelona* del decret d'exclaustració dels béns d'esglésies i convents de Catalunya, expedit pel cap militar del Principat, Guillaume-Philibert Duhesme (1766-1815). A partir d'aquest edicte, la Casa de la Missió esdevenia un establiment de segona classe i això impedia la seva clausura, tot i que quedava desproveïda d'aquells objectes litúrgics que no eren considerats essencials per al culte.²²⁶

Poc temps després d'aquesta classificació, els convents catalogats de segona classe no van poder mantenir el seu tarannà religiós i van acabar parcialment o totalment ocupats com a caserna, hospital o magatzem de palla i cavallerisses pels francesos, si no havien estat ja adaptats a altres usos, com era el cas del conjunt dels paüls.

De fet, Ferrer apuntava que la Casa de la Missió, capacitada per acollir nombrosos religiosos i seglars durant la realització dels exercicis espirituals, gaudia d'un bon nombre de llits, matalassos, llençols i mantes que l'havien fet propícia per a la funció hospitalària. Malgrat això, el diari *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*, òrgan de la Junta Superior de Catalunya i, per tant, independent de l'administració francesa, publicà uns mesos més tard la següent anotació en relació al decret d'exclaustració dels béns:

«¡Cabalmente el Seminario! Esta Casa, no habia dos meses que estabas en Barcelona, la dio por inutil tu Comisario de Guerra para el servicio de Hospital: no pudiendo embolsar los 300 duros á que estimaba esta declaración, la hizo despues Hospital, picado de aquel chasco, exilando de ella á sus Señores Sacerdotes».²²⁷

Així doncs, el diari apuntava que el comissari de guerra del corregiment barceloní, encarregat de la caixa comuna, havia portat a terme inspeccions de béns en què hauria comès accions fraudulentas i deshonestes, entre les quals es comptava el fet d'haver aprovat la conversió de la Casa de la Missió en un ens hospitalari quan no era l'edifici més

---

²²⁴ FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 38-39

²²⁵ *Ibid.*, vol. III, p. 194

²²⁶ «Decreto sobre la supresión de los Conventos e Iglesias», *Diario de Barcelona*, núm. 333, 29-XI-1809, pp. 1401-1403

²²⁷ «Decreto», *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*, núm. 29, 06-XII-1809, p. 234

idoni per brindar aquest servei sanitari.²²⁸ Hi ha constància d'un altre exemple desestimat per hospital militar, el monestir de Valldonzella. Tal com afirmaven Antoni Albacete i Margarida Güell en el seu estudi sobre el monestir, el 20 de març de 1809 es va fer una inspecció de l'emplaçament per part de les autoritats franceses, acompanyades pel vicari general del bisbe de Barcelona, Francesc Sans, i llavors es va declinar l'opció de convertir-lo en centre sanitari.²²⁹

La mesura desamortitzadora comportà, a més, la pèrdua d'una bona part del seu mobiliari litúrgic, en ser utilitzat com a actiu financer pel manteniment de les tropes opressores.²³⁰ En efecte, l'1 de desembre de 1809 Raimon Ferrer recollia que la comissió francesa encarregada de confeccionar els inventaris dels béns conventuals i monàstics de Barcelona, registrà el cenobi i sostragué diversos calzes, làmpades i ornaments de plata, exceptuant aquells que per decret havien de romandre al convent.²³¹

Consegüentment, Ferrer constatava que la plata sostreta pels francesos de la Casa de la Missió el 1810 equivalia a 1250 unces i 12 adarams,²³² corresponents a 36 quilograms i 770 grams,²³³ una quantitat molt superior a l'extreta de la resta d'esglésies, convents i monestirs de la ciutat.

La clausura de l'església es va perllongar fins al 1811, moment en què la suma de pacients va minvar i es va efectuar el trasllat dels ferits a l'hospital de Drassanes. A partir de llavors, els sacerdots van poder tornar a celebrar missa a l'església,²³⁴ amb la condició de mantenir la seva residència a la Casa Matamoros i que això permetés als francesos disposar lliurement de les seves estances cenobials.²³⁵ Aquesta situació es va mantenir més enllà de l'expulsió de les tropes el 1814, ja que la Casa de la Missió va continuar complint funcions sanitàries fins al 1816, any en què l'hospital fou traslladat al monestir de Jonqueres i es va permetre als paüls retornar al seu cenobi.²³⁶

---

²²⁸ De fet, el 1810 els comissaris de guerra francesos Baltasar Augier i François Grobert van ser substituïts dels seus càrrecs a Catalunya i hagueren de justificar les seves males pràctiques a París. GOTTERI 1988, p. 16

²²⁹ ALBACETE – GÜELL 2013, p. 266

²³⁰ «Noticias particulares de Barcelona. Decreto sobre el inventariado de plata, efectos preciosos y muebles que se hallan en los conventos religiosos de la ciudad», *Diario de Barcelona*, núm. 289, 16-X-1809, pp. 1219-1220

²³¹ FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 420-421

²³² *Ibid.*, vol. V, pp. 32-33

²³³ BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 407

²³⁴ FERRER 1815-1819, vol. VII, p. 39

²³⁵ *Ibid.*, vol. VIII, p. 154

²³⁶ PI I ARIMÓN 1854, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. I, p. 408

Per bé que aquest retorn els podia haver semblat definitiu, un avís públic datat del 1821 evidenciava que la Congregació de la Missió havia hagut de posar novament a disposició de l'Ajuntament de Barcelona el seu cenobi, per establir-hi un hospital provisional de malalts afectats per l'epidèmia de febre groga que afligia la ciutat.²³⁷

Des d'aleshores, advertim una interrupció de referències bibliogràfiques pel que fa a l'estat del conjunt i la seva comunitat, el qual s'allargaria fins al 1831.

12.2.2. Dos últims terços del segle XIX: trasllats de la comunitat a Barcelona, construcció de la nova Casa de la Missió i canvi d'usos dels seus edificis

El primer autor a reprendre l'interès pel conjunt va ser el doctor Pere Felip Monlau i Roca (1808-1871), qui va editar *El amigo del forastero en Barcelona y sus cercanías* (1831), un estudi urbà en el qual es concretava que la comunitat dels paüls llavors residia a la Torre de la Virreina de Gràcia, atès que, des del 24 d'abril de 1829, al cenobi del carrer Tallers s'hi emplaçava la Reial Fàbrica de Cigars de Barcelona.²³⁸

D'altra banda, la mancança de notícies sobre artistes catalans contemporanis a la publicació del *Diccionario* de Céan Bermúdez, va començar a ser mitigada amb l'edició del *Suplemento al Diccionario Histórico o Biografía Universal* (1836), compendiada per un autor que signà amb les inicials E., H B. i Mh. Aquesta esdevenia la referència biogràfica més immediata del pintor Josep Flaugier després de la seva mort, i, a més d'especificar el seu origen francès, li atribuïa per primer cop la decoració pictòrica situada a la cúpula de l'església dels paüls, alhora que feia al·lusió a una disputa existent entre el pintor i els sacerdots de la Missió pel pagament de l'obra.²³⁹

El mateix any 1836 la premsa va recollir les primeres notícies sobre el nou cenobi que la Congregació de la Missió havia començat a construir-se el 1829 a Barcelona entre els carrers Reina Amàlia i Lleialtat, després que la primitiva Casa de la Missió hagués passat a emparar la fàbrica de tabacs. Així doncs, el 10 de juliol de 1836 el *Diario de Barcelona* publicava que l'Ajuntament estava duent a terme els tràmits per convertir la segona Casa

---

²³⁷ BNC, Fullets Bonsoms, núm. 17438

²³⁸ MONLAU I ROCA 1831, pp. 15 i 25-26. Aquesta informació es va continuar citant a A.B.C.E. 1831, p. 13; CORTADA – MANJARRÉS 1848, p. 140; *Manual* 1840, pp. 37 i 110; PI I ARIMÓN 1854, p. 561; BARRAQUER 1915-1917, vol. II, p. 1233; PERMANYER 2002a, p. 7

²³⁹ *Suplemento al Diccionario histórico o Biografía Universal* 1836, pp. 31-33

de la Missió en presó pública, a través del seu emparament en la llei de desamortitzacions del març de 1836;²⁴⁰ tot i que no va ser fins al 17 d'octubre de 1838 quan es va començar a dur a terme el trasllat dels reclusos provinents d'altres presidis, segons informava el diari *El Guardia Nacional* arran de l'habilitació del convent dels sacerdots paüls per al compliment de funcions penals com a presó pública.²⁴¹

Pel que fa a la primera Casa, novament va ser una guia de la ciutat publicada per l'editor i llibreter Manuel Saurí i Crespí (†1854) i Josep Matas, *Guías de forasteros de Barcelona* (1842), la que facilitava informació sobre l'estat del primitiu convent dels paüls, ja que, a causa del seu ús com a fàbrica de cigars, els autors afirmaven que s'havia dut a terme una ampliació del costat nord-est del cenobi.²⁴²

En aquestes dates, algunes fonts bibliogràfiques començaren a presentar incorreccions i dades força discutibles en redactar les notícies sobre el conjunt que ens ocupa, com les que trobem al tercer volum del *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* (1846), en el qual el polític Pascual Madoz (1806-1870), en definir el context administratiu, religiós i judicial de Barcelona, va precisar una situació fundacional errònia per a la Casa de la Missió, ja que afirmava que l'establiment originari havia estat a la Torre de la Virreina de Gràcia i que, quan la torre va ser convertida en hospital militar i posteriorment en fàbrica de cigars, els sacerdots es degueren traslladar a una nova casa del carrer Tallers, que llavors també era un hospital castrense.²⁴³ Aquests errors possiblement es devien a l'ús de fonts secundàries o terciàries a l'hora de redactar l'obra i van ser esmenats pocs anys després de la seva publicació per autors contemporanis.

Coincidint amb l'edició del diccionari de Pascual Madoz, les guies de la ciutat escrites per Antoni de Bofarull i Brocà (1821-1892), *Guia-cicerone de Barcelona* (1847); i novament per Manuel Saurí i Josep Matas, *Manual histórico-topográfico, estadístico y administrativo, ó sea, Guía general de Barcelona* (1849), recollen que el govern havia ordenat la

---

²⁴⁰ *Diario de Barcelona*, núm. 192, 10-VII-1836, p. 1554; notícia recollida per BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 592

²⁴¹ *El Guardia Nacional*, núm. 1009, 17-X-1838, p. 2; ABADAL 1857, pp. 445-446

²⁴² SAURÍ – MATAS 1842, p. 44. Afirment, però, de forma equívoca, que la fàbrica de cigars s'havia establert el 1839 al cenobi, quan ho havia fet el 1829.

²⁴³ MADDOZ 1846, vol. III, p. 525. Tot i així, aporta dades correctes, com són els noms dels fundadors i l'any del seu establiment a la ciutat.

reconversió de la fàbrica de cigars del carrer Tallers en hospital militar durant el mes de desembre de 1842.²⁴⁴

En aquestes mateixes publicacions es feia referència a la situació de la segona Casa de la Missió com a presó pública de Barcelona i es detallava que l'edifici havia estat un cenobi de sacerdots paüls, però que, a causa de la crema de convents de 1835 i de la desamortització de béns de 1836, s'havia cedit per acomplir les funcions de presidi. Els autors també afirmaven que es varen dur a terme nombroses obres per condicionar l'espai entre els mesos de maig de 1838 i desembre de 1840,²⁴⁵ a banda de descriure la disposició i funció vigent de les seves cambres. Aquesta relació no esmenta l'existència d'una església, però sí la presència d'una petita capella a la quarta planta, qüestió que ens portarà a valorar si el temple hauria estat enderrocat durant les obres d'acomodació de l'edifici com a presidi o si no s'esmentaria per estar destinat a un ús diferent.

Pocs anys després, l'estudi *Barcelona antigua y moderna, o descripción e historia d'esta ciudad desde su fundacion hasta nuestros dias* (1854) d'Andrés Avelino Pi i Arimon (1793-1851), el qual partia d'una sòlida base documental malgrat no esmentar les fonts utilitzades, va esdevenir l'obra més destacada fins al moment pel que fa a la difusió de dades històriques sobre el conjunt i fou citada posteriorment per nombrosos historiadors que successivament han anat corroborant la veracitat de les dades aportades. En presentar la Casa de la Congregació de la Missió, Pi i Arimon va corregir explícitament el diccionari de Madoz, ja que situà el seu establiment primitiu al carrer Tallers i afegí que el bisbe Benet de Sala va atorgar el permís per posar-hi la primera pedra el 2 de gener de 1705.²⁴⁶ També aportà dates concretes sobre els tres períodes en què el conjunt funcionà com a hospital militar, és a dir, de 1809 a 1816, de 1821 al gener de 1822, i de la primavera de 1823 a l'abril de 1824, etapa en la qual els sacerdots van gestionar la venda de l'edifici de Tallers i s'emplaçaren, en primer lloc, al col·legi dels trinitaris i després a la Torre de la Virreina, mentre adquirien alhora un terreny als horts de Sant Pau per a la construcció, entre 1832 i 1835, del seu nou convent. Malauradament, l'explicació de Pi i Arimon no va incloure dades específiques sobre el patrimoni material de cap dels dos conjunts.

---

²⁴⁴ BOFARULL I BROCA 1847, p. 245; DUBÀ I NAVAS 1847, p. 48; SAURI – MATAS 1849, p. 136; PERMANYER 2002a, p. 7

²⁴⁵ *Ibid.*, p. 230; SAURI – MATAS 1849, pp. 102-103

²⁴⁶ PI I ARIMON 1854, vol. I, p. 561; GIRBAL 1886, p. 13

Amb la publicació de *El Consultor* (1857), l'impressor Josep Abadal i Soler (†1889) va proporcionar la primera descripció detallada sobre l'estat de l'hospital militar i la seva disposició interna,²⁴⁷ així com la situació en què es trobava la presó pública.²⁴⁸ Abadal especificava que l'any 1842 el govern havia resolt establir definitivament l'hospital militar de Barcelona al primer convent dels paüls, per fer desaparèixer l'elaboració de cigars a la ciutat, i emfatitzava que, com l'edifici no s'havia construït per complir les funcions hospitalàries a què havia estat destinat, mostrava grans defectes estructurals, tot i la implementació de millores en la ventilació i la redistribució dels seus departaments. L'impressor també precisava que l'edifici es configurava en tres pisos i uns baixos i que tenia capacitat per 680 llits. Finalment, i pel que fa a la presó, l'autor també definí sumàriament les seves estances i situà la capella de la comunitat, descrita com a gòtica, al patí del primer pis.²⁴⁹

Quasi deu anys més tard, l'aportació d'Abadal fou transcrita de cap a cap per Víctor Balaguer (1824-1901) a l'obra *Las calles de Barcelona: origen de sus nombres, sus recuerdos, sus tradiciones y leyendas* (1866), on també valorava que l'església de la Casa primitiva no es podia datar com a una obra molt antiga, ja que els sacerdots seculars havien fundat el convent el 1704 i hi havien residit fins al 1824.²⁵⁰

L'any 1865, l'historiògraf Basilio Sebastián Castellanos de Losada (1808-1891) cità, al volum vint-i-sisè de la seva *Biografía eclesiástica completa*, la vida del fundador de la Congregació de la Missió a Barcelona, Francesc Senjust i de Pagès, a la qual no s'havia fet referència des de principis del segle XVIII. En ella es lloaren novament les seves virtuts i s'afirmà que l'ardiaca havia fundat la Casa de la Missió en uns habitatges que eren de la seva propietat a Barcelona, unes dades que, per altra banda, ja havien estat detallades al Set-cents.²⁵¹ De fet, no fou fins a la publicació dels articles redactats pels mateixos sacerdots de la Congregació de la Missió a inicis del segle XX, que s'ampliaren substancialment els coneixements històrics referits al fundador i als orígens de la congregació.

En relació als béns artístics del conjunt, la *Guia para el estudio de la pintura* (1861), publicada pel traductor Pedro Reynés Solá a Barcelona, aprofità la descripció de l'obra del

---

²⁴⁷ ABADAL 1857, pp. 530-531

²⁴⁸ *Ibid.*, pp. 445-446

²⁴⁹ *Ibid.*, p. 446

²⁵⁰ BALAGUER 1866, vol. II, p. 344

²⁵¹ CASTELLANOS DE LOSADA 1865, vol. XXVI, pp. 797-798

Paradís de Tintoretto al Gran Consell de Venècia, per comentar que sobre aquell mateix motiu recordava haver contemplat una obra amb una disposició en escorç de figures, composició i clarobscur admirables, deguda al pintor Josep Flaugier i situada a la cúpula de l'antiga església dels paüls a Barcelona.²⁵²

Quant a l'obra *Galería biográfica de artistas españoles del siglo XIX* (1868), de l'escriptor Manuel Ossorio y Bernard (1839-1904), es pal·liava l'absència de referències sobre els mestres vuitcentistes que, des del diccionari de Ceán Bermúdez, no havien estat inclosos en els reculls bibliogràfics d'artistes. De totes maneres, a l'entrada dedicada a Josep Bernard Flaugier es considerava, equívocament, que el pintor era català d'origen i no es va fer referència a l'obra que va realitzar per a l'església de la Missió; com tampoc inclogué en el llistat d'obres de Joan Enrich, la sepultura que, segons Ceán Bermúdez, aquest havia realitzat per a l'església de la Casa de la Missió.²⁵³

Per contra, el pintor càntabre Ceferino Araujo Sánchez (1824-1897), en parlar de Flaugier a *Los museos de España* (1875), una guia crítica sobre les principals galeries del territori espanyol, destacava, d'entre totes les seves obres, la cúpula de l'església de sant Sever i sant Carles Borromeu, llavors encara hospital militar, que «aunque pesada y parda de color, revela genio y condiciones de artista».²⁵⁴

Així doncs, tot i que l'absència de dades sobre les obres de la Casa de la Missió és rellevant a les publicacions dedicades a les biografies dels artistes, els manuals dedicats a l'estudi de la pintura editats a partir del segon terç del segle XIX, atorgaren reconeixement a l'obra de Flaugier i reafirmaren la seva importància en el panorama artístic hispànic del moment.

En territori català, la primera monografia rigorosa sobre la vida i l'obra del pintor Antoni Viladomat, realitzada per Joaquim Fontanals del Castillo (1842-1895) i publicada el 1877, *Antonio Viladomat, el artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII. Su época, su vida, sus obras y sus discípulos*, recollí de nou la referència al llenç de Sant Vicenç de Paül documentat a la Casa de la Missió per Ceán Bermúdez i proposà la seva desaparició l'any 1835 deguda a la crema de convents i a les conseqüències de la Desamortització; per altra banda, l'autor afegia que a la capella o església de l'hospital

---

²⁵² REYNÉS 1861, p. 4

²⁵³ OSSORIO Y BERNARD 1868, vol. I, pp. 187 i 250

²⁵⁴ ARAUJO 1875, p. 159

militar existia un quadre d'un «Jesús sacramentado cubriendo el sagrario, de formas muy descarnadas y vulgares», conjunt que li recordava al quadre del monestir de Santa Maria de Jonqueres, desaparegut.²⁵⁵ Les fotografies de l'església, realitzades per Adolf Mas i Joan Vidal i Ventosa als anys 30 del segle XX, ens permeten afirmar que les pintures d'aquest sagrari es van conservar, com a mínim, fins a l'any 1933. Malgrat això, les imatges que Francesc Ribera va fer sobre el procés de restauració del temple a partir de l'any 1942, demostren la desaparició de les taules pintades del sagrari i la substitució de l'antic altar per un de nou, el qual seria projectat per Adolf Florensa l'any 1948.

Pel que fa als aspectes arquitectònics de la construcció, la publicació de Josep Puiggarí (1821-1903), *Garlanda de Joyells. Estudis i impressions de Barcelona monumental* (1879), representà l'aportació d'un nou punt de vista sobre l'obra, ja que, a banda de definir el barroc classicista i de considerar que totes les construccions religioses del segle XVIII, a excepció del monestir de Sant Joan de Jerusalem, seguien aquest estil,²⁵⁶ l'autor defensava l'aprofitament de vells emplaçaments conventuals i eclesiàstics per a nous usos i citava la Casa de la Missió com a exemple. Així doncs, Puiggarí considerava que es podien reduir els costos de nous projectes de construcció si s'invertia una suma més reduïda a la restauració d'elements estructurals de les construccions antigues, alhora que s'aconseguia conservar aquestes obres insignes del passat.²⁵⁷

El periodista i escriptor Josep Roca i Roca (1848-1924) descrigué de nou, a *Barcelona en la mano: guía de Barcelona y sus alrededores* (1884), l'estructuració i els departaments de l'hospital militar del carrer Tallers, tot i que afegia que l'església estava enriquida amb una cúpula recoberta exteriorment de ceràmica i interiorment amb un fresc molt notable, del qual no en citava l'autoria. També observava que el temple, la construcció del qual datava de mitjans del segle XVIII, preservava un gran quadre a l'oli de molt mèrit, del qual no identificava ni la temàtica ni l'autoria.²⁵⁸ Com ja havia apuntat Josep Abadal el 1857, Roca deixà constància de la mancança de condicions apropiades a l'edifici per a complir el servei hospitalari al qual estava destinat, però considerava que aquestes quedaven compensades per l'entrada de llum i ventilació a l'edifici, gràcies al jardí i als patis contigus que formaven part del recinte.²⁵⁹

---

²⁵⁵ FONTANALS DEL CASTILLO 1877, p. 230

²⁵⁶ PUIGGARÍ 1879, pp. 35-36

²⁵⁷ *Ibid.*, p. 191

²⁵⁸ ROCA 1884, p. 200

²⁵⁹ *Ibid.*, p. 201

Pel que fa a la presó nacional, Josep Roca afirmà que l'edifici havia estat originàriament un convent i que no reunia les condicions adequades de capacitat i seguretat, a causa de l'acolliment d'una gran multitud de presidiaris. També descrigué els diferents espais del recinte i exposà que els corredors annexos als patis ostentaven màximes morals pintades a les parets i que hi havia una capella de ferro situada en un terrat amb vista als patis i a les reixes de les galeries.²⁶⁰ Aquesta dada ens ratifica, doncs, que l'espai destinat originàriament a l'església devia haver estat destruït o convertit en un departament amb una funcionalitat diferent, perquè a les publicacions fins ara analitzades no s'esmentà mai l'existència d'un temple.

El primer diccionari d'artistes excepcionalment catalans, titulat *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX* (1889) del biògraf Antoni Elías de Molins (1850-1909), destacà la cúpula de la Casa de la Missió, referenciada erròniament com a Seminari Conciliar, i la considerava la més important de totes les obres del catàleg del francès Josep Flaugier. Així doncs, remarcava el mèrit i el talent de l'artista i esmentava els problemes que, per a la remuneració de l'obra, varen sorgir entre el pintor i la Congregació de la Missió.²⁶¹ De totes maneres, caldria esperar fins a la segona meitat del segle XX per obtenir una referència més detallada al respecte.

Pel que fa a l'àmbit hispànic, aquell mateix any Cipriano Muñoz y Manzano (1862-1933) publicà *Adiciones al Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las bellas artes en España de Juan Agustín Ceán Bermúdez*, una ampliació que, tot i la possibilitat d'incrementar el catàleg amb noves dades i artistes, no va incloure novetats referents a Josep Flaugier ni va ampliar el llistat d'obres citades per Ceán Bermúdez a l'església de la Casa de la Missió.

D'altra banda, i a partir d'un escrit publicat al diari *La Dinastía* l'any 1892, tenim notícia que a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, llavors capella de l'hospital militar, encara s'hi celebrava culte oficial per un sacerdot castrense i que el temple era concorregut pels ciutadans de Barcelona, tot i trobar-se a l'interior de l'edifici hospitalari.²⁶²

---

²⁶⁰ ROCA 1884, pp. 202-203

²⁶¹ ELÍAS DE MOLINS 1889, vol. I, pp. 604-605. Aquesta referència sobre la cúpula del conjunt dels paüls serà publicada per primera vegada fora del territori hispànic el 1907, per elaborar l'entrada dedicada al pintor Josep Flaugier en el diccionari *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, on es repeteix el mateix error en la denominació de la Casa de la Missió, en apel·lar-la Seminari Conciliar. THIEME - BECKER 1907, vol. XII, p. 78

²⁶² «El orfeón de Santa Cecília», *La Dinastía*, núm. 4570, 23-XI-1892, p. 2

12.2.3. Primera meitat del segle XX: perill d'enderrocament del cenobi, reconsideració del seu patrimoni i restauració i adequació del temple al nou espai urbanístic

Si bé la historiografia del segle XIX tendia a la descripció sumària i reiterativa del conjunt estudiat, les aportacions d'inicis del segle XX presentaren un nou enfocament a l'hora d'analitzar l'obra, a causa dels problemes funcionals que llavors patia l'edifici cenobial i als canvis urbanístics que derivarien del propinent trasllat de l'hospital militar a una nova ubicació barcelonina, tenint present les possibles conseqüències que aquesta translació tindria sobre el patrimoni artístic allí conservat.

El primer a donar la veu d'alarma sobre l'imminent perill de destrucció del temple fou Raimon Casellas (1855-1910) a l'article *Una gran pintura en perill* (1902), publicat al diari *La Veu de Catalunya*.²⁶³ L'autor considerava que les pintures de la cúpula de l'església eren una de les millors obres d'art que es podien contemplar a Barcelona, malgrat el seu desconeixement per part dels ciutadans, i en va fer la primera descripció formal i estilística. Així doncs, Casellas explicava que en ella s'hi representava la glorificació de la Verge Maria, enlairada al tron de l'Altíssim, en mig d'una apoteosi celestial formada per àngels i sants que l'aclamaven triomfalment. Les tonalitats daurades i les figures, de gust setcentista i modelades de forma vigorosa, feien ressortir la composició de la superfície pintada i, gràcies al *trompe-l'oeil*, creaven la il·lusió d'haver-se després de la paret per volar lliurement per la concavitat de la cúpula. Pel que fa a les desavinences pel pagament de l'obra, Casellas apuntava que aquestes podien haver estat la causa immediata de la mort de l'artista el 1813 i afegia que hauria estat el mateix Flaugier qui hauria demanat als sacerdots paüls poder-la pintar.

Dos mesos més tard, el Centre Excursionista de Catalunya realitzava una *Visita a l'església de l'Hospital Militar* (1902), per admirar les pintures de l'artista provençal abans que aquestes desapareguessin degut a l'enderrocament programat de l'edifici sanitari.²⁶⁴ Definiren a Flaugier com el deixeble predilecte del pintor David i es dolgueren per la possible pèrdua d'aquella joia de l'art català situada a l'antiga església del Seminari.

---

²⁶³ R. CASELLAS, «Una gran pintura en perill», *La Veu de Catalunya*, núm. 1206, 24-V-1902, p. 3. L'article va ser novament publicat el 1912 a la revista *La Il·lustració Catalana*, davant del perill en què se seguia trobant la conservació d'aquestes pintures: R. CASELLAS, «Una gran pintura en perill», *La Il·lustració Catalana*, núm. 489, 20-X-1912, pp. 553-555

²⁶⁴ «Visita a l'església de l'Hospital Militar», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 90, juliol de 1902, pp. 213-214

Paral·lelament, els pares paüls van iniciar l'estudi de la seva pròpia història com a congregació en territori hispànic l'any 1893, amb l'edició de la revista *Anales de la Congregación de la Misión en España*. En aquesta publicació editaven freqüentment seccions històriques que recollien dades documentals sobre l'establiment de la congregació a la Península, els seus principals artífexs i els ministeris duts a terme per part de les seves comunitats. El pare Lorenzo Sierra (1872-1947) fou el primer a publicar un article sobre la història de l'establiment d'aquesta comunitat a Barcelona, titulat *Historia de la Congregación de la Misión en España* (1893-1894), i en ell enumerava, per primer cop, les temptatives de sant Vicenç de Paül per fundar la Congregació de la Missió a Espanya abans de la seva mort, així com els passos seguits per Francesc Senjust a l'hora d'aconseguir la promulgació de l'ordre reial que permetria el seu establiment a Barcelona el 1703.²⁶⁵ L'any 1903 el pare Mauricio Horcajada (1863-1932) presentà un sumari sobre la història de les províncies de la Congregació de la Missió a Espanya. Aquest encetava la seva crònica amb la fundació de la Casa a Barcelona i la dependència d'aquesta de la província de Roma i la finalitzava amb la divisió de la província espanyola en la madrilenya i la barcelonina el 1902.²⁶⁶ L'any següent el pare Mariano Torres (1848-1934) publicava un article monogràfic sobre la vida del fundador Francesc Senjust,²⁶⁷ basat en les dades facilitades per Francesc Garrigó el 1708 i en dades arxivístiques pertanyents a la Congregació de la Missió, un article que serviria com a base per a posteriors publicacions centrades en la vida de l'ardiaca i en la fundació de la Casa de la Missió a Barcelona.²⁶⁸

Com especificaven els mateixos autors, una de les fonts que varen utilitzar per redactar aquests articles fou un quadern manuscrit de finals del segle XVIII conservat a l'Arxiu de la Congregació de la Missió a Madrid. En aquest es transcrivé un document autobiogràfic de l'ardiaca Francesc Senjust, el mateix que probablement va fer servir Francesc Garrigó per escriure les seves oracions fúnebres el 1708, i que se centrava sobretot a relatar els incidents relacionats amb la fundació de la Congregació el 1703; així com també es

---

²⁶⁵ SIERRA 1893, pp. 372-382 i 524-536; 1894, pp. 312-319

²⁶⁶ HORCAJADA 1903, pp. 351-363

²⁶⁷ TORRES 1904, pp. 48-86

²⁶⁸ HORCAJADA 1909, pp. 63-73; BARCELÓ 2003, pp. 47-95

transcrivia la nota de benedicció de l'església de la Casa de la Congregació de la Missió el 1746.²⁶⁹

Dos anys després es publicà l'estudi *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX* (1906) de Cayetano Barraquer (1839-1922). Aquesta font resulta un document bibliogràfic fonamental perquè fou el primer autor a dedicar un capítol monogràfic als paüls fent ús de les referències documentals anteriorment citades i dels testimonis orals dels mateixos sacerdots de la missió i amb la voluntat de realitzar una anàlisi històrica i descriptiva que completés les notícies publicades anteriorment per Ferrer, Céan Bermúdez o Pi i Arimon. El capítol, a més, no tan sols inclogué referències a les dues Cases de la Missió que es van establir a Barcelona, sinó que també aportà informació sobre les cases que es varen fundar a Guissona el 1737 i a Reus el 1758.

Cayetano Barraquer encetà el seu estudi amb la Casa de la Missió del carrer Tallers, sobre la qual oferí noves referències al voltant de les seves característiques arquitectòniques i ornamentals, a més d'incloure dades documentals inèdites sobre la fundació, les quals havien estat localitzades per l'autor entre alguns dels manuscrits de la comunitat conservats a la Biblioteca Universitària de Barcelona.²⁷⁰

Pel que fa a les dades històriques sobre l'establiment, Barraquer exposava que el 6 de novembre de 1703 es realitzà l'escriptura de fundació de la primera Casa de la Missió a Barcelona, amb l'aprovació del bisbe Benet de Sala.²⁷¹ Seguidament, l'autor inclogué una relació sobre el conjunt, que va visitar quan ja era hospital militar el 1904, i afirmava que la façana de l'establiment s'estenia pel carrer Tallers, on hi havia la porta principal del cenobi. En accedir-hi es podia veure el seu claustre quadrangular toscà, el qual tenia «marcadísimo el sello del siglo XVIII que lo levantó, y bien que neo-pagano, muestra severidad y buen gusto».²⁷² Al costat sud del claustre hi havia la porta d'entrada a l'església, ornada amb pilastres corínties, una cornisa amb un cap d'àngel alat i un frontó triangular rebaixat.

---

²⁶⁹ ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, pp. 1-34 i ff. 39r-39v; A aquesta obra se li va arrencar una pàgina, però hi ha una transcripció del segle XX que, tot i que recull errors en la còpia del text, inclou un fragment que hi havia en el foli arrencat: ACMM, Caja Barcelona-01, sign. núm. 2, s.f.

²⁷⁰ L'autor no especifica quin document va consultar. Per les dades facilitades podria tractar-se dels manuscrits redactats per l'erudit Pedro Serra i Postius (1671-1748), conservats a la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona: BRUB, ms. 189, Pedro Serra i Postius, *Historia eclesiástica del principado de Cataluña*, 1712, vol. IV, pp. 128-129

²⁷¹ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 581

²⁷² *Ibid.*, vol. II, p. 582

Del temple, Barraquer en destacava l'alçada i que estava format per una nau, un creuer que també funcionava com a presbiteri i dues capelles a banda i banda, unides per un petit corredor i cobertes per una volta de creueria. A l'entroncament entre la nau i el creuer, l'autor assenyalava l'existència d'un nínxol o fornícula que, històricament, havia exhibit una imatge a mida natural d'un evangelista, motiu pel qual considerava que, com que hi havia quatre nínxols, en origen s'hi haurien ostentat les imatges dels quatre evangelistes, tot i que no va indicar quines imatges podia veure emplaçades a les quatre fornícules en aquell instant.

Barraquer prosseguí amb la seva relació constatant que damunt de les capelles s'estenien les tribunes amb obertures d'arc rebaixat i, entre elles, pilastres d'ordre compost. D'altra banda, afirmava que la nau estava coberta amb volta de canó amb llunetes i al presbiteri s'aixecava una cúpula damunt de quatre arcs torals i una cornisa circular. El pas del quadrat al cercle es realitzava amb quatre petxines decorades per frescos que imitaven baixos relleus, sense esmentar-ne l'autoria. Pel que fa a la descripció de la cúpula pintada per Flaugier, Barraquer va citar textualment la ressenya que Casellas n'havia fet l'any 1902.²⁷³

L'autor també va citar les obres que Céan Bermúdez havia vist al temple i que ja no s'hi trobaven, és a dir, el sepulcre esculpit per l'acadèmic Joan Enrich i un llenç de Viladomat que representava a Sant Vicenç de Paül entregant la regla als seus deixebles.²⁷⁴

Finalment, l'historiador va concloure que «Este templo, si no grande, resulta airoso, adornado y, dentro del gusto del Renacimiento, muy hermoso», i va completar la ressenya fent referència als rumors d'un probable enderrocament proper de l'hospital.²⁷⁵

Pel que fa a la resta del convent, Barraquer en va descriure el solar on estava ubicat, les mesures i la situació d'algunes de les seves estances, com la sala del *De Profundis* al costat oest del claustre i els dos refectoris coberts per volta de creueria, a més de l'hort amb el pou del cenobi.

---

²⁷³ R. CASELLAS, «Una gran pintura en perill», *La Veu de Catalunya*, núm. 1206, 24-V-1902, p. 3

²⁷⁴ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 583

²⁷⁵ *Ibid.*, vol. II, p. 583

Sobre el mobiliari litúrgic que els paüls podrien haver traslladat de la primitiva casa quan es varen vendre el conjunt, cap al cenobi del carrer Reina Amàlia, Barraquer citava que l'any 1881 un sacerdot paül li assenyalà que el retaule major situat a l'església del monestir de Santa Maria de Valldonzella en origen havia estat dedicat a Sant Vicenç de Paül i que provenia de l'església de la Missió. Barraquer el descrigué com un retaule «ricamente dorado, pero sus líneas son barrocas y muy feas, sin ni siquiera la relativa gracia del tiempo de las columnas salomónicas, de las que carece»,²⁷⁶ i que els sacerdots de la missió també havien aconseguit recuperar un altre quadre de relíquies que s'havia conservat durant diversos anys a l'Hospital de la Santa Creu.²⁷⁷ Pel que fa a la resta d'obres d'art, l'autor recollí el testimoni del sacerdot paül Josep Puig el 1904, el qual afirmava que no només el temple, sinó també el convent, estava ornamentat amb nombrosos llenços a l'oli, entre els quals destacava les obres que hi havia a cada replà de l'escala, sense especificar-ne, però, més detalls.²⁷⁸ El detall del gran nombre i qualitat de les pintures del conjunt cenobial també havia estat comentat en manuscrits de cronistes de la primera meitat del segle XVIII, conservats a la biblioteca provincial-universitària.²⁷⁹

Pel que fa a la història fundacional del conjunt, l'edició i publicació entre el 1912 i el 1916 del *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona* d'Esteve Gilabert Bruniquer (1561-1642), conegut com les *Rubriques de Bruniquer*, procurava una nova notícia documental sobre el procés d'establiment dels paüls a la ciutat. Es tractava d'una anotació realitzada pel notari de l'escrivania major del consell municipal de Barcelona, Jeroni Brotons, en què es manifestava que els dies 10 i 11 de juliol de 1704 el Consell de Cent tractà l'objecte de la fundació de la Congregació de la Missió a la ciutat i que el dia 12 de juliol varen rebre als pares del Seminari per a recollir el Breu Apostòlic que permetia als paüls fundar la Casa de la Missió a la ciutat.²⁸⁰

El mateix any 1912 el pare paül Mauricio Horcajada donà a conèixer nous fragments de les transcripcions manuscrites que es conservaven a l'Arxiu de la Congregació de la Missió de Madrid, a l'article *Más datos para la historia de la Congregación de la Misión en*

---

²⁷⁶ BARRAQUER 1906, vol. II, pp. 584-585. Aquest es va cremar durant la Setmana Tràgica de 1909, *vid.* PAULÍ MELÉNDEZ 1972, pp. 116-117

²⁷⁷ BARRAQUER 1906, vol. II, p. 583; BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 598

²⁷⁸ *Ibid.*, vol. II, p. 585

²⁷⁹ *Ibid.*, vol. II, p. 585. Tot i que Barraquer no indica el nom del cronista, el més probable és que es tracti de Pedro Serra i Postius, qui redactà una relació sobre la història de l'Església al Principat de Catalunya i recollí dades sobre l'església dels paüls, la qual va visitar a mitjans del segle XVIII, *vid.* BRUB, ms. 189, Pedro Serra i Postius, *Historia eclesiástica del principado de Cataluña*, 1712, vol. IV, pp. 128-129

²⁸⁰ BRUNIKUER 1912-1916, vol. III, p. 142

España, publicat als *Anales* de la institució. En aquest l'autor presentà quines foren les personalitats que més afavoriren amb els seus llegats al sosteniment de la comunitat i al procés de construcció del conjunt cenobial, així com divulgava la nota sobre la benedicció de l'església setcentista de la Casa de la Missió de Barcelona. De totes maneres, l'article ens permet saber que la segona còpia de què disposa l'arxiu del manuscrit original del segle XVIII, la que va ser escrita el segle XX i que va fer servir Horcajada per redactar la seva publicació, pateix imprecisions en l'anotació dels noms propis i en les dates en què ocorregueren els fets que relata. Per aquest motiu l'autor transcrivía que la cerimònia de benedicció de l'església es va produir el 1716, en lloc del 1746,²⁸¹ una confusió que també ens ajuda a explicar el ball de dates que des de llavors han publicat els historiadors que han tractat la construcció del temple, alguns afirmant que la seva edificació s'havia finalitzat el 1716 i altres el 1746.²⁸²

Entre els anys 1915 i 1917, Cayetano Barraquer va publicar un nou estudi en 4 volums dedicat a les desventures viscudes per les comunitats religioses a Catalunya des de la Guerra del Francès fins a la crema de convents i la Desamortització de Mendizábal. L'obra, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, dedicà diversos capítols als paüls i recollí els testimonis del pare felipó Raimon Ferrer i la guia d'Andrés Pi i Arimón sobre el període de 1808 a 1814; els problemes ocasionats durant les pestes del 1821 i 1823, on Barraquer feu noves aportacions a partir de nombrosos documents de l'arxiu municipal i episcopal de Barcelona; i, finalment, els infortunis que tingueren lloc en relació a la crema de convents, amb les copioses pèrdues patrimonials que aquests fets comportaren per al segon cenobi de la comunitat, construït al carrer Reina Amàlia.²⁸³

Pel que fa al període de 1820 a 1833, Barraquer aportà el buidatge dels acords municipals de l'Arxiu Històric de la Ciutat per recollir les dates de cessió de l'edifici com a hospital i les diferents localitzacions barcelonines per les quals va passar la comunitat fins a tramitar la venda de l'edifici del carrer Tallers el 1829 i iniciar la construcció de la segona Casa de la Congregació el 1830.²⁸⁴

---

²⁸¹ HORCAJADA 1912, pp. 28-39. El relat de la benedicció menciona que el bisbe de Barcelona en aquell moment era Francisco del Castillo, el qual va exercir com a bisbe entre el 1738 i el 1747. Per tant, la benedicció no va poder tenir lloc el 1716, com feia constar Horcajada i com es pot llegir al quadern signat amb el número 2, que tot i ser més extens que el número 1, conté alguns errors de transcripció.

²⁸² A tall d'exemple, veurem que AINAUD - GUDIOL - VERRIÉ 1947, vol. I, pp. 216-218; HERNÁNDEZ-CROS – MORA – POUPLANA 1973, p. 146 feren constar que l'obra havia conclòs el 1716.

²⁸³ BARRAQUER 1915-1917, vol. I, pp. 406-408 i 1231-1234; vol. II, pp. 509-510 i 657-663; vol. IV, 320-324 (Guissona); vol. IV, pp. 590-604

²⁸⁴ *Ibid.*, vol. I, pp. 1231-1234

En aquesta obra Barraquer també va transcriure alguns documents dels paüls relacionats amb els incidents provocats per la crema de convents del 25 de juliol de 1835, com l'inventari de la seva sagristia i església, que datava de l'any 1835 i que va poder consultar a l'arxiu de la Delegació d'Hisenda de Barcelona.²⁸⁵ Aquest document coincideix amb el moment en què els paüls residien a la seva segona casa, situada al carrer Reina Amàlia, i en ell s'enumeraren tres calzes de plata, cinc daurats i un de bronze o platí, un copó i dues píxides de plata, dos encensers, un de plata i l'altre de platí, dues vinateres de plata amb la seva safata, una palmatòria de plata amb el seu índex i els quadres sobre llenç del Crist a la columna, sant Francesc Xavier, la Verge de la Modèstia, la Verònica, sant Vicenç de Paül, sant Josep i sant Joan Nepomucè. Barraquer també va recollir un comunicat que el Marquès de Llió escrigué a l'Ajuntament el 3 d'agost de 1835, en el qual afirmava que els objectes de culte trobats al convent de Sant Vicenç de Paül, quan va ser tancat i irromput per les comissions de salvaguarda del patrimoni, varen ser entregats al vicari de la parròquia del Pi.²⁸⁶ També transcriví una carta del prevere Joan Baptista Figuerola, dirigida a l'Ajuntament de Barcelona el 16 d'agost de 1835, en què demanava la devolució de tots els béns propis de la comunitat (llibres, papers, roba, joies i ornaments sumptuaris, mobles i altres objectes); tot i que, malauradament, aquests van acabar subhastats.²⁸⁷

Els testimonis orals també varen ser una font recollida per Barraquer i resulten de gran importància per conèixer la situació dels béns després de la crema de convents i la Desamortització. Gràcies al seu aplegament sabem que el llec Francisco Calvet, sagristà de la parròquia del Pi, afirmava que durant l'any 1835 es varen incorporar molts objectes de culte que provenien dels convents dels paüls i de Sant Agustí a la casa rectoral i a la sagristia. Posteriorment, els objectes dipositats varen ser distribuïts a diverses esglésies, com la de Sant Agustí, Santa Mònica o Sant Miquel del Port i durant l'any 1836 la parròquia de Sant Agustí va endur-se moltes d'aquelles peces.²⁸⁸ Per altra banda, Josep Puig, sacerdot de la Congregació de la Missió, es presentà al vicari general de la parròquia del Pi per demanar-li les vestidures dels eclesiàstics, entre les quals es trobava

---

²⁸⁵ Actualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *vid.* ACA, Órdenes Religiosas y Militares, Monacales-Hacienda, vol. 3114, *Casa-Misión de Barcelona. Inventarios de la Casa (1724-1835)*

²⁸⁶ BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, pp. 594-595

²⁸⁷ *Ibid.*, vol. IV, pp. 596-598

²⁸⁸ *Ibid.*, vol. IV, p. 484

la casulla del fundador del convent, l'ardiaca Senjust.²⁸⁹ Per altra banda, els quadres a l'oli que ornamentaven els replans de l'escala també havien desaparegut.

Per últim, Barraquer afirmà que la transformació del segon conjunt dels paüls en presó nacional fou un procés que s'estengué des de l'any 1836 fins al 1838, basant-se de nou en un expedient conservat a l'arxiu municipal de la ciutat.²⁹⁰

Reprement les aportacions històriques que els paüls publicaren sobre el seu recorregut en territori hispànic, l'any 1923 el sacerdot Benito Paradela Nóvoa (1883-1936), arxiver de la Casa de la Missió de Madrid i un dels pares més representatius de la labor històrica realitzada per la comunitat al llarg del segle XX, publicà el llibre *Resumen histórico de la Congregación de la Misión en España, desde 1704 a 1868*, en el qual se serví de la documentació original que es custodiava a l'arxiu madrileny de la comunitat i dels articles publicats a la revista *Anales de la Congregación de la Misión en España* des de 1893, per elaborar un resum sobre la seva història, que en el cas de les Cases de la Missió de Barcelona s'estenia des de l'establiment a la ciutat a inicis del segle XVIII fins a la crema de convents i la Desamortització, que duria a l'expulsió dels paüls fins al 1852.²⁹¹ Així doncs, relatava els passos que l'ardiaca Senjust havia seguit per realitzar la fundació el 1703, citava alguns dels seus benefactors principals i observava les ordenances que els visitadors provincials expedien després de la seva estada a Barcelona.²⁹² El 1931 completà l'obra amb la publicació de la *Colección de documentos para la Historia de la Congregación de la Misión en España*, en què transcrigué diversos escrits relacionats amb la fundació de la Casa de la Missió de Barcelona, com l'acta notarial de l'establiment, feta pels canonges Senjust i Enveja el 6 de novembre de 1703, així com els escrits sobre la constitució de les cases de Guissona i Reus, i les ordenances redactades pels visitadors provincials sobre el funcionament de la comunitat dels paüls a la Ciutat Comtal al llarg del segle XVIII.²⁹³

D'altra banda, i amb la voluntat de conscienciar i salvaguardar el patrimoni monumental del país, així com incentivar la coneixença i valoració de l'art autòcton entre els seus

---

²⁸⁹ BARRAQUER 1915-1917, vol. IV, p. 598

²⁹⁰ AMCB, A183 - Comissió de Governació, exp. A-101/2, *Expedient de trasllat de la presó*. Citat per BARRAQUER 1915 - 1917, vol. IV, pp. 593-594

²⁹¹ PARADELA 1923. Aquesta informació també va ser divulgada pel mateix autor en diversos articles posteriors als *Anales* de la Congregació de la Missió, com per exemple PARADELA 1928a, pp. 372-376

²⁹² Nombrosos sacerdots utilitzaren aquesta font per redactar els seus articles sobre la història de la fundació, com PADRÓS 1959, pp. 357-362; 1960, pp. 412-433, 524-539, 692-703; 1961, pp. 51-55

²⁹³ PARADELA 1931

habitants, Joaquim Folch i Torres (1886-1963) publicava l'article *La conservació de les Drassanes i la capella de l'hospital militar* (1927),²⁹⁴ en el qual defensà que la cúpula de l'antiga església dels paüls era l'obra més important i completa de Josep Flaugier, el millor representant de l'art barceloní de finals del segle XVIII i principis del segle XIX.²⁹⁵ L'arquitecte Jeroni Martorell (1876-1951) a l'article *Els monuments històrics de Barcelona* (1926) també cridava l'atenció dels habitants cap a aquells monuments que restaven en un estat dissortat i considerava que, un cop acordat que l'hospital militar s'havia de traslladar a un altre indret de la ciutat, el temple s'havia d'isolar i s'havien d'urbanitzar els seus entorns.²⁹⁶

La revista *D'ací i d'allà* també fou considerada un instrument de difusió de noves propostes d'urbanisme a Catalunya. L'escriptor Joaquim Bas i Gich (1875-1959) hi publicà l'article *El dictador artístic Josep Flaugier, digne deixeble del cèlebre pintor francès David* (1931), en el qual situà els frescos de la cúpula al Seminari Conciliar del carrer de Tallers, en confondre el Seminari Conciliar amb la denominació de seminari que rebia tradicionalment la Casa de la Missió. D'aquesta obra en digué que Flaugier «demostrà el seu talent, llegant un treball que honra el seu nom, però que passà inadvertit pels seus contemporanis». L'autor afegia que fou per aquesta raó que no cobrà res pel seu treball, ni donaren resultat les gestions que la seva família portà a terme després de la seva mort.²⁹⁷ Per altra banda, i com es desprèn del títol de l'article, Bas i Gich feu referència a l'origen francès de l'artista i la seva vinculació amb l'obra de Jacques-Louis David (1748-1825), per convertir-lo en un legítim neoclassicista en terres catalanes. Tot i que aquesta fou una afirmació encunyada per Raimon Casellas²⁹⁸ i posteriorment reiterada per altres autors en nombroses ocasions, encara no s'ha localitzat cap evidència documental sobre aquest fet.

L'any 1932 el paül Benito Paradela escrigué un nou article sobre un dels personatges que foren representats a la cúpula pintada per Flaugier. Es tractava del militar i religiós flamenc Philippe-Emmanuel de Bette (1677-1742), cavaller de Lede i comanador de l'orde

---

²⁹⁴ FOLCH I TORRES 1927, pp. 1-3

²⁹⁵ Aquesta afirmació apareix reiterada més endavant en obres d'altres historiadors com MARTINELL 1934b, làm. XCIII

²⁹⁶ MARTORELL 1926, p. 4

²⁹⁷ BAS GICH 1931, pp. 141 i 154

²⁹⁸ Durant el primer semestre de 1910 Raimon Casellas escrigué una sèrie d'articles monogràfics a *La Veu de Catalunya* dedicats al pintor Josep Flaugier sota el títol de *L'estil Imperi a Barcelona*, en els quals considerava a l'artista com a principal impulsor i representant del neoclassicisme a Barcelona, ja que prenia com a referent l'obra de Jacques-Louis David, al qual hauria pogut conèixer personalment, *vid.* R. CASELLAS, «Estil Imperi a Barcelona. En Flaugier a París», *La Veu de Catalunya*, núm. 7, 3-II-1910, p. 3

de Sant Jaume, qui el 1720 es retirà del servei de Felip V per instal·lar-se a Barcelona. Bette ingressà a la Congregació de la Missió el 1727 com a germà coadjutor i aportà la seva renda per construir una nova dependència del convent i, en especial, l'església, en la qual esmerçà més de 12.000 lliures.²⁹⁹ Sobre la seva representació a la cúpula es podia llegir el següent:

«El personaje que con el hábito de Santiago se destaca en el precioso fresco de la cúpula de la iglesia de la Misión y ahora del hospital militar, obra maestra del insigne pintor Flaugier, es sin duda el Hermano Bette»³⁰⁰

També transcrigué la notícia que el cavaller de Lede havia donat a la Congregació de la Missió una venera o insígnia de cavaller de l'orde de Sant Jaume, feta amb diamants, per tal que ornés l'ostensori.³⁰¹

Les dades sobre la vida d'aquest personatge provenien d'un manuscrit anònim conservat als arxius de la Congregació de la Missió³⁰² i, segons Paradela, era probable que aquesta biografia hagués estat escrita pel pare paül Esteve Pinell (1703-1775). El manuscrit tornaria a ser transcrit i publicat entre el 1944 i el 1945 per un altre sacerdot paül, José Herrera (1899-1979), als *Anales de la Congregación de la Misión de Madrid*.³⁰³

Reprement l'obra de Josep Flaugier, l'escriptor Alfons Maseras (1884-1939) publicà tres articles al *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona* dedicats a l'estudi de la figura i l'obra del pintor, com a major representant del neoclassicisme francès trasplantat a Catalunya,³⁰⁴ *Clarícies sobre l'origen de Josep Flaugier. La seva partida de naixement* (1933); *Una decoració de Josep Flaugier al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes* (1933) i *Les pintures de Flaugier llegades pel doctor Fàbregas als nostres museus* (1934). Partí, com a fonts bibliogràfiques, dels articles de Raimon Casellas a *La Veu de Catalunya* i dels catàlegs d'exposicions on foren exhibides les obres de l'artista,³⁰⁵ i definia la cúpula de

---

²⁹⁹ PARADELA 1932, pp. 5-12, 58-68 i 103-113

³⁰⁰ *Ibid.*, p. 112

³⁰¹ PARADELA 1932, p. 66

³⁰² Hem localitzat una versió manuscrita entre els documents conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *vid.* ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f.; i una altra escrita per Esteve Pinell a BRUB, ms. 344, Esteban Pinell, *Tratados espirituales, 1746-1775*, pp. 208-225

³⁰³ HERRERA 1944, pp. 242-254 i 280-286; i 1945, pp. 48-61

³⁰⁴ MASERAS 1934, p. 312

³⁰⁵ Són nombrosos els catàlegs de museus, exposicions i col·leccions privades que fins aquell moment conservaven obra atribuïda a Flaugier: CATÁLOGO 1847 i CATÁLOGO 1866 citaven els quadres conservats al museu de l'Acadèmia de Belles Arts de Llotja; BOFARULL I BROCA 1849 relacionà els quadres de la col·lecció

l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu com una de les millors composicions de l'artista, a més d'atribuir-li l'altar major en *trompe l'oeil* i la grisalla del mateix temple.³⁰⁶ Aquest article arribà a mans del poeta provençal Pierre Rouquette (1898-1988), qui s'interessà a trobar la partida de naixement de Josep Flaugier. En localitzar-la, la remeté a Maseras i d'aquesta manera quedà esclarit documentalment l'origen i l'edat del pintor.³⁰⁷

L'any 1934 l'enginyer Antonio Gallardo i Garriga (1889-1942) publicava un conjunt d'articles titulats *Paseos arqueológicos por Barcelona*, per a la revista *Barcelona atracción*, amb l'objectiu de situar la ciutat de Barcelona en l'òrbita turística de l'època. L'itinerari que l'autor va concebre pel barri del Raval s'iniciava al carrer Tallers, on va descriure breument l'hospital militar i l'església del seu interior. Gallardo afirmava que la cúpula i l'altar major del temple havien estat pintats per Flaugier i que les dependències hospitalàries encara es conservaven, entre les quals en destacava l'elegant claustre quadrat amb quatre arcades per galeria, sostingudes per columnes toscanes. De totes maneres, l'autor advertia que la seva utilitat com a hospici castrense era terminal, ja que s'havia acabat la construcció dels pavellons del nou hospital de Vallcarca i es procediria al trasllat de les seves funcions de forma imminent.³⁰⁸

Quant a la segona Casa de la Missió del carrer Reina Amàlia, el 21 d'agost de 1936 la premsa previngué que les obres d'enderrocament de la presó vella o presó de dones havia començat amb un acte institucional presidit per l'alcalde Carles Pi i Sunyer.³⁰⁹ Aquest enderroc donaria pas a la construcció d'equipaments pel barri i a la plaça anomenada Josep Maria Folch i Torres.

Pel que fa al recinte originari del carrer Tallers, el dia 5 de febrer de 1939 la premsa de l'època documentà la celebració d'una solemne funció religiosa a l'església de l'hospital

---

de l'advocat Josep Carreras d'Argerich; BALAGUER 1900b recollí les obres de la col·lecció de l'escriptor Joaquim Balaguer i Aymà; MASERAS 1934 es referí als de la col·lecció del doctor Francesc Fàbregas; i BOFARULL I SANS 1902 relacionà els quadres que s'exhibiren a l'*Exposición de Arte Antiguo* de 1902 i que es conservaven a les col·leccions privades de Josep Carreras, Francesc Fàbregas, Bonaventura Grases i Hernández, Andreu Clarós i Flaugier, Josep Erasme de Janer i les obres del Museu de Belles Arts de l'Ajuntament de Barcelona.

³⁰⁶ MASERAS 1933a, p. 71. Seguint aquesta premissa, la guia *Los templos modernos de Barcelona* (1934) del periodista Pere Bohigas i Tarragó també considerà la pintura de la cúpula i la grisalla del mur de l'altar major com a obra de Josep Flaugier, *vid.* BOHIGAS I TARRAGÓ 1934, p. 36

³⁰⁷ MASERAS 1933b, pp. 263-264

³⁰⁸ GALLARDO 1934, pp. 213-214

³⁰⁹ «Ayer se iniciaron las obras de derribo de la antigua cárcel de mujeres», *La Vanguardia*, núm. 22.602, 22-VIII-1936, p. 1

militar, oficiada per un clergat castrense que consagrà l'edifici, després de dos anys i mig de clausura del temple al públic amb motiu de la Guerra Civil.³¹⁰

Finalment, el mes de gener de 1943 començaren les obres d'enderrocament de l'hospital militar. L'agència *Cifra* fou la primera a donar ressò a l'esdeveniment el 3 de gener de 1943 al diari *ABC* i afirmava que fou evacuat per la quarta regió militar l'estiu de 1942 i entregat a l'Ajuntament, que tenia la intenció d'urbanitzar el solar, tot i que s'ignorava el seu pla d'utilització definitiu. La notícia també feia un repàs a la història del conjunt, des de la seva inauguració el 2 de gener de 1705 com a cenobi de la Congregació secular de sant Vicenç de Paül, fins a la seva adaptació com a hospital militar amb la dominació napoleònica. Tanmateix, l'agència afirmava que l'Ajuntament havia acordat preservar la capella de la demolició i en destacava els frescos de Flaugier, autor de llenços molt notables, per acabar definint la cúpula de la capella de l'hospital com a l'obra més interessant de l'artista.³¹¹

Durant el mes de febrer de 1943, els anuncis econòmics de *La Vanguardia* notificaven la venda de materials d'enderroc com «tejas, piedra, madera y otros, del Antiguo Hospital Militar, calle Tallers»,³¹² i el 18 de març va ser el *Diario de Barcelona* qui recollia la notícia de la destrucció d'un edifici sense interès artístic, amb l'objectiu de convertir el solar en una via més ampla amb jardins públics, i així donar valor a la capella, que no podia ser admirada pels transeünts des de l'interior de l'hospital. Segons l'article, l'església tenia unes proporcions equilibrades i la seva ornamentació barroca se cenyia a una sobrietat que l'alliberava de les excessives ampul·lositats de l'estil.³¹³ Pel que fa a les pintures de la cúpula, s'afegia que el pintor i crític d'art Manuel Rodríguez i Codolà (1875-1946), posseïa nombroses notícies sobre les incidències que envoltaren l'encàrrec a Flaugier i l'execució de la pintura. Malgrat això, no tenim constància que Manuel Rodríguez arribés a publicar cap article sobre les circumstàncies esmentades.

Per últim, caldria destacar l'article que el pare paül Nicolás Pascual publicà als *Anales de la Congregación de la Misión de la Provincia de Barcelona* el juny de 1943, titulat *Ante los muros caídos de la Primera Casa Misión de España*, ja que en aquest recollia la notícia

---

³¹⁰ «Solemne función religiosa en el Hospital Militar», *La Vanguardia*, núm. 22.585, 7-II-1939, p. 5

³¹¹ «Se procede al derribo del antiguo Hospital Militar de Barcelona», *ABC Madrid*, s. núm., 3-I-1943, p. 26

³¹² «Anuncios económicos», *La Vanguardia*, núm. 23.856, 16-II-1943, 10; núm. 23.858, 18-II-1943, p. 8; núm. 23.860, 20-II-1943, p. 10

³¹³ «Edificios que desaparecen. El Hospital Militar», *Diario de Barcelona*, 18-III-1943, p. 2

publicada al *Diario de Barcelona* i referenciava les diverses activitats que s'hi havien dut a terme durant la seva etapa com a Casa de la Missió.³¹⁴

El 12 d'octubre de 1943 s'inaugurà oficialment la nova plaça Castella de Barcelona, en la qual es trobava la capella o església de l'antic hospital militar. Aquesta notícia va ser recollida per diversos diaris, en els quals es comentava aquell acte com una de les diverses celebracions que, durant el Dia de la Raça o de la Hispanitat d'aquell any, commemoraven el mil·lenari de Castella.³¹⁵

La revista *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (1941-1968), continuació del *Butlletí dels Museus de Barcelona* anteriorment citat, esdevingué una publicació cabdal per a la difusió de les últimes investigacions d'art català. En aquesta, el periodista Pere Bohigas i Tarragó hi publicà *Contribución a la biografía de Flaugier* (1944), article en què feu un repàs biogràfic de la seva trajectòria artística i personal a partir dels documents familiars que Andreu Clarós Flaugier, besnét matern de l'artista, llegà a l'Arxiu Històric de la Ciutat, una donació essencial per perfilar la història de l'encàrrec.³¹⁶ Bohigas indicava que en aquell moment l'església de l'hospital militar restava clausurada després de l'enderroc del recinte sanitari i que l'ornamentació interior de la seva cúpula era una de les millors produccions del pintor.³¹⁷ Es tracta d'un article fonamental per l'estat de la qüestió sobre el conjunt dels paüls perquè per primer cop recolzava l'episodi sobre l'impagament dels honoraris per les pintures murals amb les dades extretes dels documents arxivístics de la família³¹⁸ i advertia que l'artista va destinar cinc mesos a la realització dels dibuixos i estudis preparatoris de la cúpula i cinc mesos més a pintar la superfície mural, abandonant qualsevol altre encàrrec o ocupació. El preu convingut foren dos mil pesos forts,³¹⁹ una quantitat que s'havia de recaptar a partir de donatius dels feligresos i, en cas

---

³¹⁴ PASCUAL 1943, pp. 48-52

³¹⁵ «La fiesta de la Hispanidad. Barcelona conmemorará el milenario de Castilla», *La Vanguardia española*, núm. 24.058, 10-X-1943, p. 8; «Descubrimiento de una lápida que da nombre de Castilla a una nueva plaza», *La Vanguardia española*, núm. 24.060, 13-X-1943, p. 4; «Homenaje de Barcelona a Castilla», *ABC Madrid*, s. núm., 14-X-1943, pp. 12-13

³¹⁶ BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, pp. 23-29

³¹⁷ *Ibid.*, p. 27

³¹⁸ Els documents familiars de l'artista es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, *vid.* AHCB, ms. B-192, s.f.

³¹⁹ El "peso fuerte" o "duro" és la moneda grossa de plata espanyola del segle XVIII, el nom oficial de la qual és el "real de a ocho" o 8 rals. Sabem que dos mil pesos forts equivaldrien a l'època a 3750 lliures catalanes aproximadament; i per poder comparar el que es podia comprar amb aquesta suma, sabem que el 1806 la Junta de Comerç, a proposta de Pere Pau Muntanya, director de l'Escola de Llotja, va adquirir set quadres per 1400 pesos forts d'entre els quals hi havia atribucions a Diego Velázquez, Nicolas Poussin i obres d'escola flamenca (MARÉS 1964, p. 758); pel que considerem que el sou de Flaugier es corresponia amb l'obra monumental que havia de realitzar en el termini d'un any i amb la seva afortunada consideració com a bon pintor a l'època (FERRER 1815-1819, vol. IV, pp. 422-423)

que la col·lecta no arribés a la xifra convinguda, Tomàs Serrallach, qui posà en contacte a l'artista amb la comunitat dels paüls, aportaria la resta fins a una suma màxima de tres-centes o quatre-centes lliures barcelonines. Malgrat aquest compromís i per motius desconeguts, els pares paüls, que alabaren, segons Flaugier, l'obra del pintor, es negaren a realitzar la recaptació i Serrallach a aportar la seva part. Davant d'aquesta situació, Flaugier presentà un escrit al monarca espanyol el 5 de novembre de 1802 per tal de sol·licitar el seu suport i afirmant que qualsevol acord entre les parts havia estat inútil. De totes maneres, l'artista coneixia la influència que tenien els paüls en territori hispànic, pel que, tanmateix, va dirigir-se a l'ambaixada francesa a la recerca d'una acció favorable als seus drets legítims i que pogués influir als alts càrrecs espanyols. Un nou document del 1809 amb motiu del procés contra la comunitat servia a Bohigas i Tarragó per verificar que el conflicte sobre la remuneració de l'obra no s'havia resolt i, finalment, el 1839, 26 anys després de la mort de l'artista, el seu fill prengué en préstec (a la Direcció de Béns Amortitzables) una petita quantitat, dos-cents cinquanta duros, a retornar quan rebés la quantitat total fixada com a compensació per les pintures, de la qual no en tenim més notícies.

Durant l'any 1945 Joan Benavent Santandreu (1903-1958), aparellador i auxiliar tècnic del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics de l'Ajuntament de Barcelona, va publicar dos articles relacionats amb el procés de restauració que Joaquim Vilaseca i Adolf Florensa, caps del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics, juntament amb el seu equip, realitzaven a la capella de l'Hospital Militar, en tractar-se d'un dels projectes de preservació patrimonial empresos per aquest òrgan després de la Guerra Civil. Els escrits foren publicats a la revista *Barcelona Atracció*, reeditada després de sis anys d'aturada en la seva impressió.

En el primer article, publicat el mes de maig i titulat *La Iglesia del ex Hospital Militar*,³²⁰ Benavent afirmava que Joaquim Vilaseca i Rivera (1885-1963) havia dut a terme el projecte d'urbanització dels encontorns de l'església durant el mes de febrer de 1943 i que havia encarregat l'enderroc dels cossos de l'edifici que conformaven el conjunt hospitalari, a excepció el temple. Tanmateix, l'arquitecte havia formulat la modificació de les alineacions que afectaven els voltants de l'església, per deixar-la ben situada i sense perill de deteriorament. Així doncs, s'havia obert un carrer de 10 metres d'ample a cada banda

---

³²⁰ BENAVENT 1945a, pp. 43-48

de l'església i una plaça al davant, de 77 metres d'ample per 30 metres de fondària, amb un petit jardí central.

En aquest mateix article, l'autor informava que el projecte arquitectònic de restauració de l'església, edifici d'estil renaixement i amb característiques constructives similars a la capella de la Ciutadella, incloïa la creació d'una nova torre-campanar, un pòrtic al davant de la façana principal, amb les columnes i els arcs que existien al claustre de l'antiga casa dels paüls; i, al damunt d'aquest pòrtic, una balustrada i un gran finestral per donar llum a l'interior.

Als solars adjacents a l'església també s'havien projectat, en consonància amb l'aparença exterior del temple, dos edificis per emplaçar-hi una escola municipal i un convent per als pares mercedaris, ja que aquesta comunitat seria la que duria a terme la seva labor cultural al temple un cop finalitzada la seva restauració.

Per últim, Joan Benavent realitzava una descripció detallada de l'exterior i l'interior del temple, n'especificava mides, materials de construcció i citava aspectes ornamentals del conjunt, com els retaules policromats que s'emplaçaven a les capelles laterals, dels quals és el primer autor a fer-ne referència malgrat no especificar-ne l'origen, i la decoració pictòrica de la cúpula, que era atribuïda a Josep Flaugier i de la qual parlaria en profunditat en ulteriors articles. Finalment, l'escrit fou il·lustrat amb diverses fotografies realitzades per Francesc Ribera Colomer (1912-2015), que mostraven l'exterior i l'interior del temple, a més dels retaules laterals de l'església.

El segon article de Benavent, publicat el mes de juny i titulat *Hallazgos pictóricos en la iglesia del ex-Hospital Militar*,³²¹ feia referència al descobriment, durant els treballs de restauració de l'església, d'unes pintures murals realitzades en una cúpula no visible, juxtaposada a la visible. L'autor explicava que l'equip d'arquitectes i restauradors havia observat com el suport de la volta esfèrica visible damunt la cornisa inferior no coincidia amb la vertical d'arrencada de la dita cornisa, pel que van suposar l'existència d'una doble superfície cupular, una d'elles estructural i actualment oculta, i l'altra paredada i visible. Les dues presentaven decoracions murals amb una separació entre elles que oscil·lava entre els 5 cm a l'arrencada i els 56 cm a la part superior. Per aquest autor, les pintures de la cúpula tapiada correspondrien a la mà de Josep Flaugier, ja que mostraven una

---

³²¹ BENAVENT 1945b, pp. 103-109

analogia quasi absoluta de procediments, trets pictòrics, semblances fisonòmiques i compositives de les figures, distribució de les masses i color en grisalla, amb el catàleg d'obra fins llavors atribuït a l'artista i amb les petxines i l'altar major del temple, mentre que les de la cúpula visible correspondrien a la mà d'un altre artista, per la seva estridència colorista i la seva composició.

Joan Benavent va afegir una descripció de la composició que es podia veure a la cúpula no visible i l'acompanyava amb fotografies que havien realitzat Francesc Ribera i ell mateix durant la seva restauració. També especificava que s'hi podien veure figures dempeus de bisbes, religiosos de diversos ordes, cavallers amb estendards i espases, infants en actitud orant i amb la mirada dirigida cap a una figura central, la qual devia presidir la composició però havia desaparegut a causa de les filtracions d'aigua i dels salinats. Suspensos en el cel també hi havia les restes de diversos grups d'àngels i serafins, els quals sostenien corones, llibres i túniques, així com una figura femenina, que podria tractar-se de la Verge, acompanyada de l'Esperit Sant, representat com una au blanca.

En aquest segon article, a més, Benavent citava l'existència d'unes anotacions manuscrites a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, escrites pel capellà castrense Agustí Coy Cotonat (1859-1920), les quals van ser consultades per l'equip municipal abans d'emprendre la restauració. Coy havia exercit el seu ministeri al temple quan era part de l'Hospital Militar i aquest fet el motivà a iniciar la redacció d'un repàs històric sobre l'edifici, amb l'ajuda del pare paül Francisco Vilanova (1864-1919), un escrit que malauradament quedà incomplet i no s'arribà a publicar mai.³²²

Pel que fa a les altres propietats que havien format part del patrimoni dels paüls, l'escriptor i periodista Lluís Almerich (1882-1952), a l'obra *Tradiciones, fiestas y costumbres populares de Barcelona* (1945), afirmava que des del 1836 la Casa Matamoros, que havia estat el refugi de la comunitat de la Missió durant la Guerra del Francès, s'estava fent servir com a cotxera de les carrosses fúnebres que pertanyien a la Casa Provincial de la Caritat, tot i que encara era coneguda popularment com a Can

---

³²² Hem pogut localitzar aquesta font manuscrita, la qual serà analitzada a l'apartat dedicat a l'estudi del conjunt en la seva etapa hospitalària. AHCB, Fons personals, 5D21-02, Agustí Coy i Cotonat, *Hospital Militar*, 1916

Matamoros.³²³ Així doncs, aquesta dada ens confirmaria que, després de la Desamortització, aquesta propietat dels paüls va ser adquirida per la Casa de la Caritat.

Continuant amb les publicacions relatives a la restauració del temple primitiu per part del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, l'arquitecte Adolf Florensa i Ferrer (1889-1968) finalitzà la reforma arquitectònica de la capella el 1948 i adaptà la seva fisonomia per convertir-la en una església isolada, amb els seus enfronts a plena llum.

Al primer i al segon volum de *Conservación y restauración de Monumentos Históricos* (1946 i 1953), publicats per l'Ajuntament de Barcelona, Adolf Florensa va exposar les modificacions que el seu equip havia realitzat en l'aparença exterior del temple i indicava que, en tenir en compte els volums i les característiques arquitectòniques de la capella, pròpies del pas estilístic del segle XVIII al segle XIX,³²⁴ varen optar per substituir l'espadanya que hi havia hagut en un origen a un dels costats de la façana per una torre d'obra nova, perquè estèticament fes parella amb la torre del rellotge ja existent a l'altre costat de la fatxada principal. De manera paral·lela, l'equip elaborà un pòrtic per a l'entrada amb cinc arcs i balustrada, a partir dels elements restants de l'enderroc del claustre; així com projectaren una nova façana lateral a ponent i restauraren els desperfectes de la cúpula i del mur de l'altar major.³²⁵

Com ja havia anunciat Joan Benavent, durant aquesta restauració es descobrí l'existència d'una segona cúpula, estructural i oculta, la qual no havia estat mai documentada en la bibliografia anterior. Florensa, però, tenia una opinió diferent a Benavent i considerava que la primera cúpula es podia atribuir als germans Tramulles, mentre que la visible l'inclouïa en el catàleg d'obra de Josep Flaugier.³²⁶

Finalment, al tercer volum de *Conservación y restauración de Monumentos Históricos* (1962) Florensa acabà d'exposar la seva informació sobre la restauració del conjunt dels paüls i detallà que la capella de l'antic hospital militar estava ornamentada amb pintures al mur de l'altar major que datava de finals del segle XVIII, però que a causa del seu estat de

---

³²³ ALMERICH 1945, p. 74

³²⁴ FLORENSA 1946, p. 12 i làm. XII

³²⁵ FLORENSA 1953, p. 24 i làm. XX

³²⁶ FLORENSA 1946, làm. XII

conservació, es va haver de refer en part per atorgar una aparença uniforme al conjunt.³²⁷ Entenem, doncs, que els problemes d'humitats a la part baixa del mur de l'altar major sempre han estat presents, i que, si més no, des del 1948 el fragment pictòric perjudicat s'ha anat restituint periòdicament.

Un cop finalitzada la reforma, l'Ajuntament va entregar l'església en usdefruit a l'orde de la Mercè, amb motiu de la permuta per la titularitat dels terrenys del convent del Bonsuccés, que des del 1906 pertanyia a la comunitat mercedària. La benedicció i inauguració de la nova església per part dels mercedaris es va donar el 21 de setembre de 1947, celebració que va quedar recollida per la premsa de l'època.³²⁸

Aquell mateix any es publicà el *Catálogo Monumental de España. La Ciudad de Barcelona*, coordinat per J. M. Ainaud de Lasarte (1925-2012), J. Gudiol Ricart (1904-1985) i F. P. Verrié (1920-2017) i concebut amb la voluntat d'inventariar tots els monuments historicoartístics de la ciutat. En aquest, per tant, es destinà una entrada a l'església de la plaça Castella, la qual resultà ser una aportació significativa perquè presentava una ordenació de les dades recollides per altres autors fins al moment sobre el tema i aportava una síntesi catalogràfica del conjunt, per donar rellevància al seu patrimoni material i immaterial i esdevenir una obra de referència per a nombroses publicacions posteriors.³²⁹

A la fitxa dedicada al temple s'afirmava que les obres de construcció i ornamentació de la Casa de la Missió es van anar succeint durant tot el segle XVIII i que l'església, edificada entre 1710 i 1716, es conservava íntegra. Se'n feia una descripció sumària i es constata que es tractava d'una església de nau única, amb dues capelles a cada costat, tribunes, i un creuer amb una gran cúpula semiesfèrica al centre. Els autors consideraren que l'església no tenia un absis pròpiament dit, sinó tan sols insinuat gràcies a l'aixamfranat de les cantonades del creuer i la nau.

També es parlava dels seus materials de construcció, amb murs de maçoneria revocada, cornises, finestres i remats de pedra i una cúpula decorada exteriorment amb ceràmica vidriada groga i verda del segle XVIII, i faixes que construïen un dibuix geomètric. A un

---

³²⁷ FLORENSA 1962, lám. XX

³²⁸ «Ante la fiesta de Ntra. Sra. de la Merced, inauguración de la iglesia de los PP. Mercedarios», *La Vanguardia Española*, núm. 25.283, 21-IX-1947, p. 9

³²⁹ AINAUD - GUDIOL - VERRIÉ 1947, vol. I, pp. 216-218

costat i altre de la façana en destacaven les torres de planta quadrada i la porta d'ingrés simple, amb un frontó triangular al capdamunt i un cap d'àngel esculpit al centre.

Així mateix, els autors varen recollir la descripció d'un element llavors desaparegut i conegut únicament a través de fotografies i relacions com les que havia publicat el 1906 Cayetano Barraquer. Es tractava del claustre del segle XVIII que donava accés a l'església i que estava conformat per una sola planta quadrada amb galeries a les quatre ales i arcs de mig punt sostinguts per columnes monolítiques d'orde toscà, a excepció de l'ala nord en què els dos arcs centrals estaven fosos en un de rebaixat. Les galeries estaven cobertes per voltes d'aresta creuada i separades per arcs transversals amb mènsules al mur interior. De tot aquest conjunt claustral, però, únicament algunes mènsules i columnes s'havien conservat amb l'objectiu de construir un pòrtic davant la façana principal de l'església.

Pel que fa a la resta del convent, els historiadors afirmaren que l'Ajuntament el va considerar d'interès secundari, i en destacaren el gran mur exterior que s'encarava al carrer Tallers i que conformava la façana de la Casa de la Missió, el qual no havia gaudit de cap altre adorn que les senzilles portes i finestres enreixades que en ell s'obrien.

Tanmateix, Ainaud de Lasarte, Gudiol i Verrié atestaren que, pel que feia a l'ornamentació interior del temple, aquesta obeïa a l'estètica neoclàssica, i constataren que el mur de l'altar major, les petxines dels quatre angles del creuer i la cúpula estaven decorats amb pintures murals atribuïdes a Josep Flaugier i datades de l'últim quart del segle XVIII. Pel que fa a la representació de la cúpula, pintada a color a diferència de la resta de superfícies, afirmaren que s'hi plasmava la Glorificació de la Verge i la consideraren la millor i més gran composició coneguda de l'artista.³³⁰

Un altre dels elements que destacaren els autors fou el templet del sagrari, datat de la primera meitat del Set-cents, de talla daurada i preeminent labor barroca, que disposava de la imatge d'un Salvador pintat a la porta. Aquests atribuïren l'obra a Antoni Viladomat,³³¹ ja que partiren de la ressenya que en feu Fontanals del Castillo a la seva publicació sobre l'artista, anteriorment comentada.

---

³³⁰ AINAUD - GUDIOL - VERRIÉ 1947, vol. I, p. 217

³³¹ *Ibid.*, vol. I, p. 217

12.2.4. Segona meitat del segle XX: noves aportacions documentals i aprofundiment en l'obra de Flaugier

Durant la segona meitat del segle XX, i arran de la restauració del conjunt cultural, una gran part dels textos publicats de manera monogràfica sobre l'edificació tenien l'objectiu de donar rellevància als seus singulars aspectes arquitectònics i ornamentals i destacar la seva importància patrimonial, a l'hora que, amb el descobriment de la segona cúpula, es destacà de nou la personalitat de Josep Flaugier i es feren noves propostes d'autoria per a la composició de la cúpula primitiva. Així doncs, continuà una tendència a l'alça pel que fa a la bibliografia, els enfocaments i el rigor crític dels autors.

Agustí Duran i Sanpere (1887-1975) publicà el 1948 l'article *La iglesia del antiguo hospital militar y las pinturas de Flaugier*³³² als quaderns titulats *Barcelona divulgación histórica*, el qual va esdevenir un text clau per actualitzar l'estat de la qüestió sobre el conjunt. En ell comparava l'església de la Ciutadella amb la de la recentment inaugurada plaça Castella, i afirmava que:

«La iglesia se nos ofrece con un perfil que nos parece familiar; su corte general, sus cornisas, su cúpula y sus cupulines laterales; y hasta las tejas barnizadas de las cubiertas, recuerdan en gran manera la iglesia de la antigua Ciudadela, en el Parque, frente al Museo. No en vano pertenecen ambas a unas mismas décadas del siglo XVIII, y por algo son los dos productos de las actividades constructivas de los ingenieros militares, que por aquel entonces – tiempos inmediatos al fin de la Guerra de Sucesión - ejercían un verdadero predominio en las construcciones y en las urbanizaciones de la ciudad»

En el mateix text, Duran i Sanpere, que tingué probablement presents els textos del sacerdot Benito Paradela, va fer referència a la importància del germà llec Philippe-Emmanuel de Bette per a la història de la construcció del conjunt, en aportar les seves rendes per acabar l'aixecament del cenobi i l'església al llarg de la primera meitat del segle XVIII. El seu escrit es va convertir en primordial per a l'esdevenir historiogràfic de la Casa de la Missió, ja que l'origen flamenc del mecenes li permeté plantejar una nova hipòtesi sobre la procedència de l'arquitecte. Així doncs, Duran i Sanpere considerà que

---

³³² DURAN I SANPERE 1948, pp. 257-264. Una nova versió amb escasses diferències d'aquest text fou publicada pel mateix autor al tercer volum de *Barcelona i la seva història*, vid. DURAN I SANPERE 1973, pp. 429-433

podria tractar-se d'un enginyer militar proborbònic que hauria propiciat la tipologia singular de l'edifici en el panorama arquitectònic barceloní de les primeres dècades del segle XVIII.

Pel que fa a les obres artístiques custodiades a la capella castrense, cal destacar que l'escrit de l'autor donà lloc a notable confusió en la identificació del sepulcre realitzat per Joan Enrich i situat, segons Ceán Bermúdez, al temple dels paüls. Duran i Sanpere interpretà que aquest túmul era un sant sepulcre, una imatge que a les fotografies de 1933 hem localitzat custodiada en una de les capelles laterals de l'església de l'hospital. A partir de llavors els historiadors que es basaren en aquesta font anaren repetint la denominació de sant sepulcre, quan en realitat Céan Bermúdez no especificà en cap moment quin era el motiu d'aquest monument. Per aquesta raó considerem que l'atribució del túmul amb el Crist Jacent provinent de la capella castrense com una obra de Joan Enrich seria incorrecta.

L'autor també feu referència a la cúpula de Josep Flaugier, de la qual en realitzà una breu descripció i una valoració iconogràfica i compositiva de gran rellevància, ja que justificà la dissonància estilística entre la cúpula i les petxines a partir d'una possible realització en dues fases de l'obra, amb una primera etapa, en què decoraria la cúpula amb un estil localista i tradicional; i un segon període, d'arrel academicista després d'un suposat viatge a París, que l'influenciaria a l'hora de representar les petxines en grisalla. Aquesta hipòtesi en un article de caràcter divulgatiu d'ampli abast, doncs, ens incrementa novament els supòsits presentats per Benavent i Florensa en anys anteriors.

Tot seguit, Josep F. Ràfols (1889-1965) concretava la labor realitzada Ceán Bermúdez al territori català en publicar el *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña* (1951-1954), el qual aportà noves entrades per als artífexs fins llavors obviats i completà veus ja existents amb dades biogràfiques que no foren freqüentment corroborades, pel que de vegades conduïren a equivocacions. Entre aquests articles biogràfics es recolliren les obres d'un Sant Sepulcre de Joan Enrich, en els quals es reiterà la terminologia utilitzada per Duran i Sanpere en referir-se a aquesta obra; així com la cúpula i l'altar major de Flaugier, ambdues situades a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.³³³

De manera paral·lela, Joaquim Folch i Torres (1886-1963) publicà *Una deuda a pagar: las pinturas de la capilla del antiguo Hospital Militar de Barcelona en la nueva Plaza de*

---

³³³ RÀFOLS 1951-1954, vol. I, pp. 343 i 407-409

Castilla (1954) al diari *Destino*,³³⁴ un article en què tornà a plantejar les similituds constructives que Benavent i Duran i Sanpere havien considerat existents entre l'església dels paüls i la capella de la Ciutadella. Així doncs, l'autor proposava de nou la hipòtesi sobre la participació d'algun enginyer de Felip V en la projecció del temple, a causa de la deixa que Philippe-Emmanuel de Bette havia aportat a la caixa dels paüls per a la finalització de la construcció del conjunt.

Folch i Torres també informà sobre les obres de restauració que s'havien fet entre l'any 1943 i 1948 per part del Servei d'Edificis Municipal i va destacar els elements afegits en la intervenció a la façana principal del conjunt.

Pel que fa a la composició pictòrica de la cúpula, Folch i Torres comentava que:

«El tema de la composición desarrollada por Flaugier en la cúpula de que se trata es el de la ascensión hacia Dios, en alas de los ángeles, del alma escogida. En las más altas lejanías luminosas del cielo que centran el conjunto pictórico, se perfila la silueta del grupo de las personas de la Santísima Trinidad con la Cruz y el aleteo de la paloma del Espíritu Santo encima. Y a contraluz de este punto luminoso, aparecen ordenados en círculos concéntricos y en grupos alternos de nubes, ángeles y figuras humanas, los santos, los fundadores y los congregados misioneros cumpliendo la piadosa función de conducir las almas hacia Dios. A la grandiosidad del tema corresponde el brío de la composición en determinadas figuras, de la cual hallamos tipos repetidos en obras del pintor de estilo neoclásico correspondiente a la última etapa de su arte. Pero en cuanto a la disposición general y al concepto, la obra se refiere totalmente a la formación barroca setecentista del artista, a quien hemos supuesto discípulo de los Tramulles»³³⁵

Així doncs, l'autor discrepava de la lectura iconogràfica que, des dels escrits de Raimon Casellas, s'havia donat a la composició, ja que considerava que no es tractava de l'assumpció de la Verge als cels, sinó de l'ascensió d'una ànima escollida, que tot i que no contemplar qui podia ser, com veurem en el capítol corresponent a l'anàlisi de la composició, es tractaria del fundador de la congregació, sant Vicenç de Paül. També dissentí amb Duran i Sanpere sobre el moment en què Flaugier pintà la composició i

---

³³⁴ FOLCH I TORRES 1954, p. 21

³³⁵ *Ibid.*, pp. 21-22

defensà que la cúpula va ser realitzada després del seu suposat viatge a París, el 1797. Així doncs, l'autor afirmava que a França no pogué trobar models de grans composicions religioses a les cúpules dels temples, com a conseqüència de la Revolució Francesa, pel que va l'artista hauria sentit la necessitat de recórrer al seu repertori barroc, influenciat pels Tramulles.

L'historiador també atribuï a Flaugier la representació de les petxines del creuer, de marcat estil neoclàssic, on es mostraven quatre grups de sants i àngels en grisalla per simular alts relleus; així com un retaule escultòric fingit a l'altar major, també d'estil barroc, amb les imatges del Bon Pastor al centre i de sant Joaquim i santa Anna en els intercolumnis laterals, que més que obra original, a parer seu eren una restitució de les pintures d'estil tramullesc que probablement s'haurien fet en finalitzar les obres d'edificació de l'església, durant el primer quart del segle XVIII.³³⁶

Per últim, l'autor també va rebatre la teoria que defensava Casellas per la qual Flaugier hauria demanat als sacerdots de la Congregació de la Missió poder realitzar les pintures de la cúpula,³³⁷ ja que, si es tenien en compte els documents familiars conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i donats a conèixer per Bohigas i Tarragó el 1944, fou el comerciant Josep Serrallach qui es presentà a l'artista i li encarregà l'obra. Finalment, Folch i Torres deduí, per falta de referències en els documents que reclamaven els honoraris de l'obra, que entre els sacerdots paüls i Flaugier no es va signar cap contracte escrit per l'obra i que els documents d'al·legacions que provenien de la família podrien no ser imparcials sobre aquella qüestió.

A partir dels anys 50 del segle XX començaren a publicar-se les primeres síntesis historiogràfiques sobre l'art a Catalunya, editades en diverses col·leccions. Aquests reculls, que van iniciar l'estudi de l'art espanyol i català de manera retrospectiva, reuniren i confeccionaren un breu resum sobre les notícies publicades per autors anteriors al voltant del conjunt cenobial amb una clara vocació divulgativa, pel que, no és comú trobar identificades les fonts de les quals extraguieren les seves referències. A trets generals, encara que s'aprecia una sòlida base bibliogràfica, no existia tampoc una voluntat de recerca documental sobre els temes tractats, pel que no aportaren nova informació al

---

³³⁶ FOLCH I TORRES 1954, p. 22. L'autor, per tant, es va basar en la datació de 1710 a 1716 com a interval de construcció del temple, malgrat l'estil tramullesc amb què identifica per primer cop la pintura mural de l'altar major, seria propi d'una datació més pròxima a mitjans de segle.

³³⁷ CASELLAS 1902, p. 3

respecte. Així doncs, procuraren descriure tot el conjunt de forma global, tant pel que fa als elements arquitectònics com als ornamentals, sense pretendre arribar a nivells exhaustius, per tal d'oferir una correcta síntesi sobre el tema.

El primer autor a publicar una monografia dedicada a l'arquitectura espanyola del Barroc, després de l'aparició de la *Historia del Barroco en España* d'Otto Schubert (1908), va ser George Kubler, amb el volum *Arquitectura de los siglos XVII y XVIII* (1957), per a la col·lecció *Ars Hispaniae*. Malgrat que l'autor ometé la citació de nombrosos monuments de l'art català, sí que va fer al·lusió a la capella de l'antic hospital militar com un reflex de la influència del nou estil manifestat també en la construcció de la Ciutadella i afirmava que «Fué comenzada como iglesia paulina en 1705 y se terminó después de la rendición de Barcelona, en 1716. Su macizo interior y sus abruptas formas en el exterior, marcadas por la clara y expresiva geometría, constituyen un refinamiento respecto a las formas curvadas del modelo de la Ciudadela».³³⁸

Sobre la primera síntesi dedicada a l'arquitectura catalana dels segles XVIII i XIX hom ha de citar el capítol sobre *Arquitectura neoclàssica* (1958), que va escriure Joan Bergós i Massó (1894-1974) per a la col·lecció *L'Art Català* i on reivindicà que l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu era un conjunt neoclàssic, destacant-ne el valor de la cúpula monumental de l'església.³³⁹ Posteriorment, Cèsar Martinell (1888-1973), al volum *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya* (1959-1963), de la col·lecció *Monumenta Cataloniae*, afirmà que el convent dels paüls era un conjunt arquitectònic classicista, de línies sòbries; i l'església, intitolada erròniament com de Sant Senén i Sant Carles Borromeu, havia estat construïda entre el 1710 i el 1716, amb un perfil exterior que fou reconfigurat amb la restauració de 1947.³⁴⁰ Pel que fa al seu mobiliari artístic, l'autor enumerava les pintures de la cúpula i el presbiteri com obres de gran realisme atribuïdes a Flaugier,³⁴¹ i també citava el sepulcre de Joan Enrich.³⁴² Com ja hem comentat en altres ocasions, aquestes publicacions de caràcter tan divulgatiu no pretenien incorporar noves dades a l'estudi del tema tractat, però iniciaven el venciment de l'estigma envers l'art català barroc, ja que donaven a conèixer artistes i obres abans omesos per la historiografia.

---

³³⁸ KUBLER 1957, p. 329

³³⁹ BERGÓS 1958, vol. II, p. 190

³⁴⁰ MARTINELL 1959-1963, vol. II, p. 41

³⁴¹ *Ibid.*, vol. II, p. 41; vol. III, p. 85

³⁴² *Ibid.*, vol. III, p. 134

L'any 1958 Josep Maria Madurell Marimón (1893-1983) donava a conèixer una nova referència documental vinculada a la Congregació de la Missió en l'article *Regesta documental de reliquias y relicarios (siglos XIV-XIX)*. En aquest recollia la donació que el superior de la Congregació de la Missió, Giovanni Domenico Orseese (1663-1735), havia fet el 1710 a l'arquitecte, pintor i escenògraf italià Ferdinando Galli Bibiena (1657-1743), d'una relíquia de Santa Àgueda, com a gratificació pels serveis prestats a la Casa de la Missió.³⁴³

Els sacerdots paüls seguiren aportant apunts historiogràfics sobre la Casa de la Missió als seus *Anales de la Congregación de la Misión de la Provincia de Barcelona*. Així, el pare Joan Padrós repassava novament la història d'aquesta casa a l'article *Panorámica de la primera casa de España durante un siglo y cuarto* (1959-1961) i aportava dades com la presència a Barcelona el 1724 del visitador i superior de la Casa de Montecitorio, Bernardo della Torre (1678-1749). Padrós presentava a Della Torre com un sacerdot amb grans coneixements arquitectònics que havia edificat l'església de la Missió de Montecitorio i la Casa de Tívoli, així com havia introduït notables ampliacions en altres obres tant pròpies dels paüls com foranes.³⁴⁴ Seguint aquesta línia, el sacerdot David Bartolomé afegia que l'església de la Casa de la Missió de Barcelona era una reproducció de la de Montecitorio, però considerava que l'edificació de l'església també es devia a les rendes i als coneixements arquitectònics de Philippe-Emmanuel de Bette.³⁴⁵

El mateix Padrós identificà el túmul realitzat per Joan Enrich com un sant sepulcre amb l'estàtua del Crist Jacent, el qual havia desaparegut amb motiu de les vicissituds de la Guerra del Francès i el trasllat de la comunitat el 1833 a la nova Casa de la Missió. En aquest cas, l'autor citava com a font el diccionari de Céan Bermúdez, tot i que, com comentàvem en aquest sentit amb Duran i Sanpere, la referència de l'any 1800 no esmentava quin era el motiu del sepulcre.³⁴⁶

De manera paral·lela, el perfil biogràfic i artístic de Josep Flaugier resultà notòriament enriquit amb la publicació de la tesi de Santiago Alcolea Gil (1919-2008), la qual fou sintetitzada en dos volums a la revista *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (1959-1962). Aquesta obra, de gran rellevància per a l'estudi de l'art del segle

---

³⁴³ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 145r-149r (14-X-1710); citat per MADURELL MARIMÓN 1958, pp. 291-324

³⁴⁴ PADRÓS 1960, p. 694

³⁴⁵ BARTOLOMÉ 1968, p. 392

³⁴⁶ PADRÓS 1961, p. 54

XVIII i principis del segle XIX, no només facilitava dades biogràfiques i notícies sobre la producció de cada artista, exhumades a diversos arxius de la ciutat, sinó que també emetia un judici crític sobre les valoracions realitzades per biògrafs anteriors. Així, a l'apartat dedicat al pintor Flaugier, advocava per defensar que part de la seva obra demostrava ser més pròxima a les primeres orientacions neoclàssiques propugnades per Anton Raphael Mengs (1728-1779) que a l'obra de David, i la prova n'eren les pintures neoclàssiques de les petxines i el fris de la cúpula de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. En canvi, Alcolea considerava que la composició cupular, de colors brillants i daurats, així com la disposició rica i variada de personatges en la superfície, recordava les decoracions barroques dels grans pintors al fresc espanyols de la segona meitat del segle XVIII.³⁴⁷

A l'annex del primer volum, titulat *Documentos*, Alcolea enumerà la documentació d'arxiu que li havia servit de referència per al seu estudi,³⁴⁸ pel que cità els documents familiars custodiats a l'Arxiu Històric de la Ciutat, els quals anomenava *Noticias varias referentes a José Flaugier en documentos sueltos*, i que ja havien estat analitzats per Pere Bohigas el 1944; i el document *Acerca del deseo de José Flaugier de ingresar en la Academia de Bellas Artes de San Fernando*, datat de 1805 i conservat a l'arxiu de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando,³⁴⁹ en el qual Flaugier sol·licitava realitzar els exercicis preceptius per obtenir el títol d'acadèmic des de Barcelona, en no disposar dels mitjans suficients per desplaçar-se a Madrid, i on afirmava que feia trenta dos anys que vivia a la ciutat comtal.

Al segon volum de la seva tesi, Alcolea cità el llenç de *Sant Vicenç entregant la regla als seus deixebles*, realitzat per Antoni Viladomat, documentat per Ceán Bermúdez i desaparegut, i valorà el quadre del *Crist mostrant les nafres*, situat a la porta del sagrari de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu com una obra de Viladomat però d'inferior qualitat que una pintura del mateix tema pertanyent a la col·lecció de Policarpo Pascual.³⁵⁰

---

³⁴⁷ ALCOLEA GIL 1959-1960, pp. 187-188

³⁴⁸ *Ibid.*, pp. 284-286

³⁴⁹ ARABASF, sig. 5-172-1, Secretario general. Académicos. Flaugier, s.f. *Don José Flaugier solicita el título de Académico de mérito sin su presentación en la Corte*, 1805

³⁵⁰ Alcolea es refereix a una tela d'un *Jesús Eucarístic* que havia format part de la col·lecció de Policarpo Pascual de Fontcuberta, però que actualment es troba en una altra col·lecció privada, després de ser venuda el 2001 per l'antiquari Jaume Xarrié. ALCOLEA GIL 1961-1962, p. 206; MIRALPEIX 2005, p. 728

Finalment, a l'apartat biogràfic dedicat a Josep Flaugier, Alcolea acabà atribuint a l'artista provençal les composicions de la cúpula, el fris de la seva base, les petxines i l'altar major de l'església.³⁵¹

Durant la segona meitat del segle XX també es publicaren estudis iconogràfics puntuals sobre la composició de la cúpula realitzada per Flaugier, que anaren completant la descripció inicial feta per Raimon Casellas el 1902. El primer assaig a fer-ho fou el de Laura Gutiérrez Rueda, que tractant la iconografia teresiana espanyola (1964) identificà, entre els nombrosos personatges de la superfície pictòrica, la figura de santa Teresa acollint amb els braços oberts a dos personatges representats als seus peus.³⁵²

Entre els anys 1964 i 1965 els arquitectes Carlos Flores i Eduardo Amann varen publicar la guia de *La arquitectura de Barcelona*, dins de la revista *Hogar y Arquitectura*, seguint amb la tònica plantejada als volums dedicats a l'art català. Els autors consideraren l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu com una obra emmarcada en una etapa de transició cap al neoclassicisme, que implicà el pas de la influència italiana a l'art cortesà francès. Afegiren que l'església fou decorada a partir d'una mescla d'elements barrocs i neoclàssics acumulats al llarg d'un segle de reformes contínues i que, tal com havien constatat anteriorment Duran i Sanpere i Folch i Torres, l'ornamentació exterior de la cúpula, amb faixes de ceràmica groga i verda, els resultava molt similar a la cúpula de la capella de la Ciutadella.³⁵³

El 1965 també es publicà el volum *Escultura y pintura del siglo XVIII* dins de la col·lecció *Ars Hispaniae*. L'obra, realitzada per Francisco J. Sánchez Cantón (1891-1971) dedicà un breu apartat a l'art català i introduí a Josep Flaugier com a pintor de temes religiosos i al·legòrics, introductor de l'estil Imperi a Barcelona (citant l'apèl·latiu concebut per Raimon Casellas) i destacant com a obra principal de l'artista *La coronació de la Verge*, situada a la cúpula de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.³⁵⁴ De totes maneres, com fou habitual en aquestes col·leccions generals sobre art català i espanyol, no es feu referència a l'escultor Joan Enrich ni es mencionaren les obres que Antoni Viladomat havia realitzat al temple dels paüls.

---

³⁵¹ ALCOLEA GIL 1961-1962, pp. 72-73

³⁵² GUTIÉRREZ RUEDA 1964, p. 95

³⁵³ FLORES – AMANN 1964-1965, p. 97

³⁵⁴ SÁNCHEZ CANTÓN 1965, p. 326

Antonio Paulí Meléndez, autor d'una monografia sobre el monestir de *Santa Maria de Valldonzella* (1972), recollí que en l'any 1826 s'havia situat al presbiteri del refet monestir de Valldonzella un altar provinent de la Casa de la Missió, amb motiu de la confiscació i conversió del cenobi dels paüls en hospital militar.³⁵⁵ Després d'aquest traspàs les monges decidiren substituir la imatge de sant Vicenç de Paül per la d'una Assumpta, un sant Benet i un sant Bernat, que provenien de l'antic retaule que l'escultor Carles Grau havia projectat per al monestir. L'autor també afirmà que l'altar dels paüls havia estat restaurat l'any 1886 i finalment resultà cremat durant la Setmana Tràgica de 1909.³⁵⁶

Recuperant l'anàlisi de les síntesis històriques publicades sobre el conjunt, el 1973 Alexandre Cirici Pellicer (1914-1983) presentà la guia *Barcelona pam a pam*, en la qual feu referència al temple dels paüls, tot cometent errors cronològics i afirmant que el convent es va convertir en primer lloc en una fàbrica de tabacs i posteriorment emprat com a hospital militar fins al 1939.³⁵⁷ L'autor resumí la història del convent i va fer una concisa descripció del temple, en la qual diferenciava el conjunt històric dels elements afegits entre el 1947 i el 1949. Així doncs, Cirici considerava que, exteriorment, l'edifici presentava una façana única a Barcelona, amb dues torres bessones, una de les quals havia estat realitzada feia pocs anys, i que alguns fragments del desaparegut claustre toscà havien servit per crear un pòrtic d'entrada. Els finestrals també havien estat afegits pels restauradors, que hagueren de crear una façana lateral de bell nou i imitar les vidrieres que es podien observar al mur de llevant. Tanmateix, l'autor considerà que el que més destacava del conjunt era la cúpula, decorada amb ceràmica policromada a imitació de la mitja taronja de la capella de la Ciutadella.

Per últim, Cirici descriví l'interior del temple i afirmà que tenia una nau amb creuer i cúpula, a més de destacar el retaule major, el qual fou pintat en grisalla sobre mur i era d'excel·lent estil barroc. També descrivia de forma particular la composició pictòrica de la cúpula, com una obra rellevant de Josep Flaugier que es corresponia amb la tradició dels grans sostres pintats francesos.

El mateix any es publicà el catàleg d'*Arquitectura de Barcelona*, dedicat al patrimoni arquitectònic i historicoartístic de la ciutat comtal, el qual seria reeditat el 1990 pels mateixos arquitectes, Josep Emili Hernández-Cros, Gabriel Mora i Xavier Pouplana. En

---

³⁵⁵ PAULÍ MELÉNDEZ 1972, p. 99; ALBACETE-GÜELL 2013, p. 285

³⁵⁶ *Ibid.*, pp. 116-117

³⁵⁷ CIRICI 1973, p. 300

aquesta obra els autors enumeraren, de manera descriptiva i ordenada, dades sobre el conjunt publicades anteriorment a les col·leccions d'art català, amb l'objectiu d'exposar una síntesi útil sobre la Casa de la Missió. El compendi demostra que partiren de les notícies donades a conèixer en publicacions com el *Catàleg monumental* d'Ainaud, Gudiol i Verrié i els volums d'*Arquitectura i escultura barroques* de Martinell. Per aquesta raó, els arquitectes també inclogueren supòsits erronis a la seva anàlisi, com el fet d'advocar el temple a sant Senén o confondre les vicissituds del conjunt primitiu amb els de la segona Casa de la Missió, motiu pel qual afirmaven que el primer edifici s'havia fet servir com a presó entre 1833 i 1943.³⁵⁸

Pel que fa a les notícies sobre l'ornamentació interior del temple, els autors recolliren que l'església oferia una barreja de motius barrocs i neoclàssics acumulats durant més d'un segle de reformes;³⁵⁹ i en destacaren algunes de les obres, com la composició del mur de l'altar major, el qual suggeria un absis a partir d'un *trompe l'oeil* arquitectònic a base de falses perspectives en grisalla, obra del pintor Josep Flaugier, autor també de la decoració de la cúpula i de les seves petxines, de finals del segle XVIII. Tanmateix s'enumerava el templet del Sagrari com una obra de la primera meitat del Set-cents, que tenia formes abarrocaes i una pintura d'Antoni Viladomat a la seva porta.³⁶⁰

De manera paral·lela, Josep Laplana, al volum monogràfic dedicat a l'*Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona* (1978), considerava la similitud que presentava el projecte que el carmelità descalç Jaume de Sant Agustí realitzà el 1710 per als oratorians amb el disseny de l'església dels paüls i la capella de la Ciutadella i valorava la influència que pogué exercir Ferdinando Galli Bibiena en les aportacions dels arquitectes borbònics Rez i Verboom.³⁶¹ Tanmateix, Laplana feu referència a l'altar major de perspectiva pintada de l'església de l'Oratori com una grisalla que simulava elements arquitectònics a la manera de l'obra atribuïda a Josep Flaugier per a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.³⁶² Així doncs, podem observar que historiogràficament les pintures murals conservades a la cúpula, petxines i altar major de l'església tendiren a ser les úniques obres comentades sobre el conjunt, en detriment d'altres obres del mateix temple documentades des del segle XVIII i llavors desaparegudes, o els mateixos retaules situats

---

³⁵⁸ HERNÁNDEZ-CROS – MORA – POUPLANA 1973, p. 146

³⁵⁹ *Ibid.*, p. 146

³⁶⁰ *Ibid.*, p. 146

³⁶¹ LAPLANA 1978, p. 86

³⁶² *Ibid.*, p. 174

a les capelles laterals i que, malgrat haver-se conservat després de la restauració, passaren desapercebuts per a tots els autors recollits en aquest repàs historiogràfic.

Poc després es feu una nova valoració arquitectònica del conjunt per part dels arquitectes Ignacio Paricio i Jaume Rosell a *Anàlisi tècnica i funcional del patrimoni immobiliari municipal* (1983), on es resumiren les característiques del solar, del cenobi i de l'església. Consideraren que el conjunt feia ús de l'estil barroc i el renaixentista i comentaren les vicissituds històriques per les quals es va modificar l'ús del conjunt, tot i que afirmaren erròniament que l'edificació fou un hospital militar des del 1802 fins al 1812, i que després va ser utilitzat com a presó i fàbrica de tabacs. Malgrat aquest equívoc, un dels aspectes a destacar d'aquesta font és que, per primer cop, els especialistes advertien sobre els problemes de conservació de les pintures, relacionats amb les humitats provinents del subsòl i que afectaven seriosament la sagristia, juntament amb la presència de nombroses esquerdes a l'edifici.³⁶³

Recuperant les col·leccions d'art espanyol i català editades durant la segona meitat del segle XX, caldria fer esment a la compilació *Summa Artis. Historia General del Arte*, i en concret al volum dedicat al *Arte Español del Siglo XVIII* (1984), realitzat per José Camón Aznar (1898-1979), José Luis Morales Marín (1945-1998) i Enrique Valdivieso González, ja que en aquest es presentà l'evolució de l'art espanyol a través de les biografies dels seus artistes. De totes maneres, s'adoptaren dades de vegades dubtoses i difícils de contrastar per la manca de referències bibliogràfiques. En el cas de Josep Flaugier podem pensar que es basaren en les notícies documentals que publicaren Raimon Casellas i Alfons Maseras, ja que el consideraren artífex de l'establiment del neoclassicisme a Catalunya; però afegiren afirmacions dubtoses com que va conèixer directament a Jacques-Louis David a França el 1790. Els historiadors emfatitzaren la importància de la decoració de la cúpula de Sant Sever i Sant Carles Borromeu i la consideraren una obra destacable dins de la producció barcelonina.³⁶⁴

Per altra banda, i partint de les descobertes documentals de Madurell i Marimón, els autors varen constatar també la participació de Fernando Galli da Bibiena a l'església de la Congregació de la Missió, el qual estigué vinculat en la seva ornamentació.³⁶⁵

---

³⁶³ PARICIO – ROSELL 1983, vol. II, fitxa 76, s. p.

³⁶⁴ CAMÓN – MORALES – VALDIVIESO 1984, vol. XXVII, p. 225

³⁶⁵ *Ibid.*, vol. XXVII, p. 75. La reedició del volum el 1991 contempla les mateixes dades.

Pel que fa a l'escultor Joan Enrich, com era habitual, no citaren el sepulcre desaparegut que realitzà per a l'església dels paüls, ni en el cas de Viladomat, els llenços que ornamentaren també l'interior de l'església.

El volum dedicat a l'*Època del Barroc* (1984) a càrrec de Joan Ramon Triadó; i el volum *Del Neoclassicisme a la Restauració* (1983), de Francesc Fontbona, dins de la col·lecció *Història de l'Art Català*, presentaven dades inèdites sobre els artistes que treballaren al temple i ampliaven la summa d'obres analitzades. Per consegüent, Triadó presentà l'obra de Josep Flaugier i definí el seu estil com a determinat pel decorativisme derivat de Tiepolo, a més de proposar, com a exemple més representatiu de la seva producció, la Glorificació de la Verge plasmada al sostre de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.³⁶⁶ Tanmateix, l'autor afegí que:

«Flaugier coneixia perfectament els sistemes compositius del decorativisme barroc quan va realitzar aquesta representació de la Coronació de la Verge [fresc de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu]. Hom destacaria la sàvia utilització de la llum, alhora que els valents escorços dels personatges que envolten l'escena principal. Una certa fador classicista envolta la composició, que perd el sentit idealitzat del barroc, per esdevenir una obra freda mancada de sentit espiritual. Un pintor ha de creure allò que pinta, i hom creu que Flaugier fa en aquesta gran composició una obra d'encàrrec a la qual falta convicció»³⁶⁷

Pel que fa a l'aparell artístic de l'interior del temple, Francesc Fontbona considerà que l'obra de Flaugier a l'església era bàsica per a la història del neoclassicisme pictòric català.³⁶⁸

Triadó també cità com a artista cabdal per a la pintura catalana barroca a Antoni Viladomat i enumerà, a partir del catàleg de Fontanals del Castillo, les principals esglésies barcelonines que van ser ornades per l'artista, entre les quals es trobava la de la capella de l'hospital militar.³⁶⁹ Pel que fa a l'escultor Joan Enrich, Triadó també mencionà l'obra

---

³⁶⁶ TRIADÓ 1984a, p. 255

³⁶⁷ *Ibid.*, pp. 252-253

³⁶⁸ FONTBONA 1983, p. 14

³⁶⁹ TRIADÓ 1984a, p. 194

del sepulcre de l'església dels paüls, a partir de l'al·lusió que en feu Céan Bermúdez al seu diccionari.³⁷⁰

Arran de la documentació donada a conèixer per Madurell i Marimón,³⁷¹ la qual tractava sobre la remuneració que obtingué Ferdinando Galli Bibiena per les feines realitzades a l'església dels paüls al voltant del 1710, Jordi Ribera Bergós publicà l'article *Ferdinando Galli Bibiena a la cort barcelonina de l'arxiduc Carles* (1987), en el qual aportà noves hipòtesis sobre el tipus d'encàrrec que hi pogué realitzar. L'autor, a raó dels dissenys teatrals que l'arquitecte va projectar durant l'estada de l'arxiduc a Barcelona, considerava que la tipologia escenogràfica del retaule en grisalla pintat al mur presbiteral del temple dels paüls, propi de l'arquitectura barroca, contrastava amb el caire neoclàssic de la intervenció del pintor Josep Flaugier a la cúpula,³⁷² i relacionava la fàbrica del retaule pictòric amb el reliquiari de santa Àgata que la comunitat dels paüls havia lliurat a Bibiena com a gratificació la feina feta al conjunt cenobial. Per tant, l'autor suggeria una possible col·laboració de l'artista bolonyès en la perspectiva pintada, juntament amb Viladomat, que també hauria realitzat la imatge del Crist per a la porta del sagrari de l'església.

Pel que fa als aspectes arquitectònics, cal citar que el 1991 Manuel Arranz Herrero (1946-1990) publicà el llibre *La construcció a Barcelona en el segle XVIII*, a partir dels resultats de la seva tesi doctoral. En aquesta obra Arranz referencià al germà coadjutor Francisco Badia (1712-1788), membre de la comunitat dels paüls a Barcelona, com a arquitecte o tracista que participà en les reformes arquitectòniques fetes al Palau de la Generalitat, sense concretar quines. Tanmateix, l'historiador va afegir que, davant la negativa per part del germà Badia de percebre una retribució per la seva feina, els magistrats de l'Audiència van acordar lliurar a la Casa de la Missió uns ornaments litúrgics que devien provenir de la capella de Sant Jordi.³⁷³ Es tracta, doncs, de la primera referència sobre la professió d'un germà llec de la comunitat dels paüls fora de la mateixa comunitat.

El mateix any s'editava el llibre *Catalunya a l'època de Carles III*, en què es publicaren una sèrie de fitxes sobre els testimonis arquitectònics de la Barcelona del segle XVIII. Una d'elles fou dedicada a l'església de Sant Pere Nolasc, antiga església de la Missió, la qual partia de les dades ja exposades en altres publicacions. Per tant, les autores seguiren

---

³⁷⁰ TRIADÓ 1984a, p. 142

³⁷¹ MADURELL MARIMÓN 1958, pp. 291-324

³⁷² RIBERA BERGÓS 1987, pp. 64-65; MIRALPEIX 2014, pp. 70-71

³⁷³ AHCB, Audiència, *Acords 1765-1772*, f. 67r; citat per ARRANZ 1991, p. 27

considerant que la composició de l'altar major en grisalla era obra de Flaugier, de finals del segle XVIII, així com la cúpula, mancada de sentiment espiritual i, per tant, allunyada del Barroc.³⁷⁴

Pel que fa a les similituds entre l'església castrense de la Ciutadella i l'església dels paüls, l'any 1995 Juan Miguel Muñoz Corbalán en tornà a fer referència a l'article *La Iglesia de la Ciudadela de Barcelona o Francia y Flandes en la Ciudad Condal del siglo XVIII*; i afirmava que els models tipològics estructurals i ornamentals de la cúpula de l'església de la Ciutadella i la de Sant Sever i Sant Carles Borromeu eren d'origen català del moment, i no es devien a innovacions d'origen flamenc o francès; ja que, si es deixava de banda la inexistència de la llanterna, existien certs paral·lels formals entre ambdues mitges taronges, principalment en l'anell d'arrencada damunt de la cornisa (en el cas de l'església de la Ciutadella n'hi havia dos), amb un revestiment ceràmic característic de la tradició llevantina i un cimbori que es construï «en la forma ordinària i més convenient que s'acostumava al país», per la qual cosa hem d'entendre que, a trets generals, el recobriments del creuer amb una cúpula va ser dut a terme segons els mètodes habituals utilitzats en el panorama arquitectònic català del moment.³⁷⁵

Uns anys després, amb la publicació *La Iglesia de la Ciudadela de Barcelona* (2004), basada en la seva tesi doctoral, Muñoz afirmava que al 1726 a la Capella de la Ciutadella es varen col·locar teules de ceràmica envernissades de diferents colors per a cobrir exteriorment la cúpula i el campanar, però aquestes no foren les que es poden veure avui en dia, ja que les actuals pertanyien a alguna de les nombroses restauracions que s'havien fet amb posterioritat.³⁷⁶

L'església que ens ocupa, juntament amb la capella de la Ciutadella, són els dos únics temples sobre els quals l'Ajuntament de Barcelona té potestat a la ciutat. Així doncs, entre els anys 1993 i 1999 l'arquitecte Ignasi de Lecea (1950-2005), cap del Servei de Patrimoni de l'Ajuntament de Barcelona, després de rebre la sol·licitud de restauració del conjunt per part dels mercedaris, requerí tancar l'església per tornar a rehabilitar-la i per restaurar-ne la pintura mural, afectada per les patologies estructurals ja advertides per Paricio i Rosell. Aquest projecte va ser dirigit per l'arquitecte Xavier Pigrau Santeugini, en col·laboració

---

³⁷⁴ JARQUE – GARCÍA 1991 (1999), pp. 416-419

³⁷⁵ MUÑOZ CORBALÁN 1995, p. 186

³⁷⁶ MUÑOZ CORBALÁN 2004, pp. 78-79 i 181-182

amb l'arquitecta María Luisa Aguado i l'aparelladora Alcía Calmell,³⁷⁷ i tenia per objectiu solucionar les filtracions d'aigua i d'humitats, a partir de la reparació dels elements ceràmics deteriorats a la coberta, les bigues de fusta i els murs de pedra. A més a més, se situà una reixa a l'atri exterior per tal de protegir el pòrtic de l'església i mantenir visible el seu interior.³⁷⁸ El projecte de restauració finalitzà el 18 d'abril de 1999,³⁷⁹ amb la reobertura del temple als feligresos i la redacció d'una petita ressenya històrica per part del pare mercedari Carmelo Portugal Covarrubias, llavors rector de la parròquia de Sant Pere Nolasc.³⁸⁰

Aquesta ressenya, que actualment es facilita a tots aquells interessats en les efemèrides que envolten la història de l'edifici, permet saber que el 24 de setembre de 1960 es col·locà, a manera de fals vitrall i a l'alçada del rosetó de la façana principal de l'església, un plafó ceràmic de Joan Baptista Guivernau i Sans (1909-2001), emmarcat en una traceria barroca projectada el 1947 i que havia emparat una vidriera realitzada el mateix any per donar més lluminositat a l'interior del temple. La imatge del plafó mostra a la Verge de la Mercè com a redemptora dels captius i a sant Pere Nolasc agenollat als seus peus, amb la imatge de la ciutat i el port de Barcelona al fons. El pare Portugal afegí que a l'interior del temple s'havien situat la imatge de la Verge de la Mercè presidint el cambril del retaule central de l'altar, beneïda solemnement el 29 de maig de 1948, i a les quatre fornícules dels pilars aixamfranats que sostenen la cúpula s'hi situaren quatre sants mercedaris, santa Maria de Cervelló, sant Pere Nolasc, sant Serapió i sant Pere Pasqual; juntament amb les imatges de sant Ramon, el Sagrat Cor i sant Josep als tres altars laterals.³⁸¹

Per altra banda, les llavors caps de l'empresa de conservació i restauració ARCOR, Mercè Marquès i Clara Payàs, publicaren aquell mateix any l'article *Restauració del conjunt de pintures murals de l'església de Sant Pere Nolasc*, a la VII Reunió Tècnica de Conservació i Restauració de Catalunya.³⁸² Aquesta resultà una ressenya significativa sobre el projecte de restauració de les pintures murals que varen realitzar entre 1993 i

---

³⁷⁷La documentació es conserva al Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona, sota el títol de «Projecte de rehabilitació de l'església de Sant Pere Nolasc, 1995», i el pla de restauració de les pintures murals gaudeix d'un enregistrament de 12 minuts realitzat l'octubre de 1999 en VHS per l'empresa de restauració ARCOR, al qual no hem pogut tenir accés.

³⁷⁸ J. P. YÁÑIZ, «San Pedro Nolasco se pone "guapo"», *ABC Catalunya*, 8-XI-1998, p. X

³⁷⁹ R. FONTOVA, «Una restauración deja nueva la iglesia de Sant Pere Nolasc», *El Periódico de Catalunya*, 6-IV-1999, p. 30

³⁸⁰ PORTUGAL 1999, s.p.

³⁸¹ *Ibid.*, s.p.

³⁸² MARQUÈS – PAYÀS 2000, pp. 59-68

1999 a l'església, ja que en ella analitzaren els suports estructurals on es trobaven les pintures al fresc, constataren les pèrdues de superfície pictòrica, comprovaren la presència de repintats generals i varen percebre també la diferència estilística entre l'autor de la composició del mur de l'altar major i la cúpula no visible, d'un barroc acadèmic, i l'autor de la resta de pintures murals, d'influència neoclàssica.³⁸³ Així doncs, descriviren les composicions, denotaren la diferència en el traç de les pinzellades i en les solucions adoptades per resoldre els problemes pictòrics i les jornades de treball.

Un altre dels punts més rellevants de l'article fou la identificació iconogràfica dels personatges que apareixien a la superfície de la cúpula visible i alguns dels diversos grups de figures de la cúpula oculta, pel que esdevenia l'estudi iconogràfic més extens realitzat fins al moment.³⁸⁴ A causa de l'estat de les pintures ocultes, afectades per les eflorescències i salinitzacions provocades per la filtració de l'aigua, les autores conjecturaren que possiblement els efectes d'aquests problemes de conservació van fer que els sacerdots paüls encarreguessin a Flaugier la composició d'una nova cúpula, que cobrís la primera i deixés una cambra d'aire entre les dues per tal d'evitar noves filtracions i pèrdua de superfície pictòrica.³⁸⁵

Per tal de fer constatar materialment l'existència de la composició mural de la cúpula primitiva, l'equip va procedir a arrencar un petit fragment de pintura, de 50 x 40 cm, que mostrava el cap d'un àngel, per tal d'exposar-la com una obra anònima del 1775 a una de les columnes del creuer de l'església.

Retornant a les obres centrades en l'anàlisi de l'arquitectura catalana setcentista, cal esmentar la tesi de l'aparellador Jaume Rosell Colomina, *La construcció en l'arquitectura de Barcelona a final del segle XVIII* (1996), en què puntualitzà algunes dades sobre l'edificació del Seminari al llarg del Set-cents, tot i que el confongué amb el Seminari Conciliar i després Casa de la Caritat degut al seu apel·latiu popular. Així doncs, feu constar que la construcció va ser dirigida pel mestre d'obres Damià Riba, però sense especificar qui havia realitzat el projecte.³⁸⁶

---

³⁸³ MARQUÈS – PAYÀS 2000, p. 61

³⁸⁴ *Ibid.*, pp. 63-68

³⁸⁵ *Ibid.*, pp. 62-63

³⁸⁶ ROSELL COLOMINA 1996, p. 204

Pel que fa a les síntesis historiogràfiques sobre l'art del país, el volum *Arquitectura religiosa moderna. De l'Academicisme al Neoclassicisme* (1999) de la col·lecció *Art de Catalunya: Ars Cataloniae*, a càrrec de Joan Ramon Triadó, aportà un estudi en què s'analitzaren de bell nou el context històric i social en què sorgiren les obres analitzades, citant que:

«La dinàmica constructiva del curt parèntesi de la capitalitat de Barcelona (1706-1714) ve marcada per la continuïtat de les obres començades al segle anterior – Betlem i Sant Sever a Barcelona i la façana de la Seu de Girona –, i per l'arribada a Barcelona dels Paüls o pares del Seminari, com eren anomenats a Catalunya, l'any 1704. Construïren la seva església que dedicaren a St. Sever i St. Carles Borromeu entre 1710 i el 1716, enmig del setge de Barcelona per les tropes de Felip d'Anjou, futur Felip V. De petites dimensions, sorprèn el seu interior per l'ús d'arquitectures fingides i per la il·lusionista cúpula amb una glòria pintada cap al 1800 per Josep Flaugier, dins un gust marcadament neoclàssic»³⁸⁷

Respecte el seu interior, Triadó en destacà les arquitectures fingides de finals del segle XVIII, i la cúpula pintada per Flaugier també la considerà una bona mostra de la plàstica neoclàssica, encara que molt empeltada d'academicisme.³⁸⁸

Al volum *Escultura moderna i contemporània* (1998), Triadó també mencionà que les obres de Joan Enrich eren de caràcter academicista, ja que, malgrat la seva estada a Roma, l'autor mai no avançà cap al neoclassicisme. En aquest cas, a diferència del volum sobre barroc que escrigué el 1984, l'autor en aquesta obra no va citar la sepultura que Enrich realitzà per l'orde dels paüls a l'església.³⁸⁹

Tanmateix, al volum dedicat a la *Pintura moderna i contemporània* (2000) Joan Ramon Triadó i Rosa Maria Subirana Rebull presentaren la pintura catalana del darrer quart del segle XVIII i principis del segle XIX com a caracteritzada per l'obra de tres pintors en concret, Pere Pau Muntanya, Francesc Pla el Vigatà i Josep Bernat Flaugier; i es definí a Flaugier com un gran decorador, tal com quedava demostrat al sostre de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu de Barcelona.³⁹⁰ Arran de la qualitat d'aquestes obres

---

³⁸⁷ TRIADÓ 1999, p. 102

³⁸⁸ *Ibid.*, p. 125

³⁸⁹ TRIADÓ 1998, p. 104

³⁹⁰ TRIADÓ – SUBIRANA 2000, p. 144

evidenciava ser l'autor més avançat en el canvi cap a un nou estil entre els pintors de la seva generació. Per altra banda, Triadó i Subirana consideraren també els suposats contactes amb l'art de David, per atestar que l'aspecte neoclàssic del pintor parisenc no era palès en les obres de Flaugier.³⁹¹

Una altra de les obres a destacar és el *Catàleg de pintura del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* (1999), elaborat per Francesc Fontbona i Victòria Durà, en el qual per primer cop es relacionaren alguns dels quadres conservats a l'Acadèmia amb obres que provenien de la Casa de la Missió, i que, segons els autors, haurien estat requisades durant la invasió napoleònica per les comissions de Llotja encapçalades per Josep Flaugier el 1809. Els tres llenços que de ben segur vingueren del cenobi foren el retrat del seu fundador, l'ardiaca Francesc Senjust, que consideraren d'un autor català anònim del segle XVIII i posterior al 1708, en indicar la mort del personatge en un filacteri pintat a la part inferior;³⁹² el retrat del canonge Benet de Sala, atribuït a Antoni Viladomat i posterior a l'any 1709, en constar la data de la seva mort a la cartel·la pintada;³⁹³ i el retrat del germà Philippe-Emmanuel de Bette, militar i sacerdot de la congregació, també d'un autor anònim català del segle XVIII i datat com a posterior a l'any 1742, ja que també constava l'edat de la seva mort a la cartel·la pintada.³⁹⁴

12.2.5. Darreres aportacions bibliogràfiques

Al llarg de les dues primeres dècades del segle XXI s'han pogut conèixer més detalls sobre l'ús de les Cases de la Missió dels paüls abans, durant i després de la Guerra Civil a Catalunya, gràcies a aportacions puntuals d'historiadors que, a partir del buidatge de fonts arxivístiques diverses, han permès conèixer noves particularitats sobre la història de les edificacions que estudiem.

El primer exemple el conformaria l'article de Marc Lloret Piñol, *La modernización del sistema de acuartelamiento en la ciudad de Barcelona: del derribo de las murallas (1854) a la Guerra Civil de 1836* (2001), el qual oferia novetats sobre el procés de translació de l'hospital militar des del carrer Tallers fins al barri de Vallcarca, a partir de la documentació

---

³⁹¹ TRIADÓ – SUBIRANA 2000, p. 146

³⁹² FONTBONA – DURÀ 1999, vol. I, p. 104

³⁹³ *Ibid.*, vol. I, p. 92

³⁹⁴ *Ibid.*, vol. I, pp. 104-105

arxivística que aquest historiador va poder buidar a l'Arxiu del Govern Militar de Barcelona.

El trasllat del centre sanitari fou un projecte dilatat en el temps, que s'inicià amb la dictadura primoriverista i que finalitzà durant la dictadura franquista. Així doncs, a la dècada dels anys 20 es va aprovar un projecte per a la construcció d'un nou hospital militar a les Corts que pogués substituir el servei que complia el de Tallers, ja que les reduïdes dimensions de l'edifici i la manca de condicions higièniques van fer que l'hospital fos inclòs en el projecte de renovació de les instal·lacions militars de la ciutat. Finalment, però, per a substituir-lo, l'any 1931 es va aprovar la construcció d'un nou hospital militar als terrenys del Mas Falcó, pròxims a la riera de Vallcarca, el qual va ésser finalitzat després de la Guerra Civil.³⁹⁵

D'altra banda caldria mencionar l'última aportació dels sacerdots de la Congregació de la Missió respecte a la seva història fundacional, que la conforma el llibre del pare Josep Barceló Morey (1928-2013), *Francisco Senjust y de Pagés. Un gran desconocido* (2003). En aquesta obra l'autor tractà de reconstruir la biografia del fundador de la primera Casa de la Missió a Barcelona, a partir de la recopilació i síntesi de les dades sobre la vida d'aquest artífex, localitzades entre els documents de l'arxiu de la congregació, l'oració fúnebre de Francesc Garrigó i els articles i llibres que els mateixos paüls havien publicat amb anterioritat. Així doncs, narrava el transcurs de la fundació, les seves vicissituds a què va haver de fer front, els ministeris que va exercir i l'adveniment de la seva mort, alhora que reuní imatges sobre dues de les escultures que es trobaven a les fornícules de l'església dels paüls quan aquesta era capella castrense, sense citar-ne, però, la seva nova ubicació.³⁹⁶

El 2005 Francesc Miralpeix recollia les tres obres del conjunt dels paüls que havien estat atribuïdes a Viladomat en el catàleg d'obra de la seva tesi monogràfica sobre l'artista. També feu una relació sobre els autors que n'havien parlat o les havien citat a les seves publicacions³⁹⁷ i esmentà la ubicació actual de les obres conservades. De totes maneres,

---

³⁹⁵ LLORET PIÑOL 2001, s.p. Actualment el recinte emplaça el parc sanitari Pere Virgili, a l'avinguda Vallcarca.

³⁹⁶ BARCELÓ 2003, pp. 186-187. De totes maneres, en publicacions anteriors per a la revista *Sintonía* de les Filles de la Caritat i al *Butlletí Informatiu de la Congregació de la Missió de la província de Barcelona*, Josep Barceló havia mencionat la seva localització, una a la Capella Castrense de la Ciutadella i l'altra al Museu de les Filles de la Caritat, situat a la residència Maria Reina, *vid.* BARCELÓ 1985a, p. 10; BARCELÓ 1988, pp. 3-5

³⁹⁷ MIRALPEIX 2005, pp. 729, 894 i 1093

l'autor llavors emplaçava equivocament el Crist del Sagrari dels paüls a la seva ubicació original (parròquia de Sant Pere Nolasc),³⁹⁸ tot i que, com demostraven les fotografies de Ribera, el 1942 la peça ja havia desaparegut del temple.

Maria Garganté va publicar el 2006 els resultats de la seva tesi doctoral a l'obra *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell*, en la qual va presentar dades inèdites sobre la construcció de la Casa de la Missió que els sacerdots paüls van fundar a Guissona, en donar a conèixer el contracte d'obra de l'edifici. La troballa d'aquest document, permeté a l'autora exposar que el mestre d'obres del conjunt fou Damià Riba, un constructor barceloní i un dels pocs mestres forans que treballaren a la zona durant el segle XVIII.³⁹⁹ Aquesta publicació també completava les dades localitzades per Joan Santaeulària Pujol al llibre *La casa Seminario de Guissona* (1988), en què s'exposaren les notícies documentals relacionades amb la fundació de la Casa de la Missió, el donant principal i els sacerdots que s'instal·laren en aquesta població per impulsar el creixement de la comunitat dels paüls durant la segona meitat del segle XVIII a Catalunya.⁴⁰⁰

Per altra banda, Garganté apuntà que les pintures murals de Flaugier a la cúpula donaven tocs de sumptuositat a la sobrietat arquitectònica, però situava aquesta composició a la capella de la Ciutadella, en lloc d'ubicar-la al conjunt dels paüls.⁴⁰¹

El mateix any 2006 el dissenyador Christian Huarcaya i la pedagoga Beatriz Gamundí, en col·laboració amb el sacerdot paül Josep Barceló Morey, varen publicar l'article *El conjunt arquitectònic de la Casa de la Missió de Palma de Mallorca, des de la fundació fins a l'actualitat*, en el qual feren un repàs historiogràfic a l'establiment i les fases de construcció de la Casa de la Missió a la ciutat de Palma des del 1722, així com a les vicissituds que configuraren la seva situació i preservació actuals. Els autors partiren tant de la documentació d'arxiu de la comunitat dels paüls a Palma, com de fonts bibliogràfiques contemporànies i posteriors al seu assentament a l'illa.⁴⁰² El temple i part de la Casa de la Missió encara es conserven i foren descrits pels autors, els quals demostraven, a partir de la seva anàlisi arquitectònica, una proximitat estilística rellevant amb l'església dels paüls de Barcelona. Aquesta recerca es veuria completada el 2013 amb la publicació de l'article

---

³⁹⁸ MIRALPEIX 2005, p. 729. Al catàleg de l'exposició d'Antoni Viladomat que va publicar el 2016 aquesta dada ja apareix corregida, *vid.* MIRALPEIX 2014, p. 347

³⁹⁹ GARGANTÉ 2006, p. 149

⁴⁰⁰ SANTAEULÀRIA 1988

⁴⁰¹ GARGANTÉ 2006, p. 339

⁴⁰² HUARCAYA – GAMUNDI 2006, pp. 75-92

Els retaules de l'església de la Casa de la Missió de Palma,⁴⁰³ del mateix Christian Huarcaya, el qual s'interessava pel mobiliari litúrgic encarregat per la comunitat dels paüls des de la seva fundació i indicava les advocacions de l'altar major i les capelles de l'església, l'any de la seva construcció, els retaules i les imatges que les ornamentaven i els canvis que ocorregueren en la seva decoració amb el pas dels segles.

El 2007 Aram Monfort i Coll, arran de la seva tesi dedicada a l'ocupació franquista de Barcelona, els camps de concentració i les presons d'homes de la capital el 1939, aportava noves dades sobre l'ús que havia tingut el recinte castrense després de la Guerra Civil. Tal com citava Monfort, l'hospital va ser utilitzat per internar i assistir presoners de guerra ferits o malalts procedents, bàsicament, dels batallons de treballadors, però també va ser utilitzat, esporàdicament, per tancar-hi presoners i quintos que no estaven ferits ni malalts, fet pel qual el 1940 també es conegué l'edifici com a *Depósito de Prisioneros de Guerra de Tallers*.⁴⁰⁴ Finalment, Monfort afegí que el 4 de desembre de 1942 les autoritats militars franquistes van clausurar l'hospital del carrer Tallers i retornaren a l'Ajuntament la titularitat de l'edifici,⁴⁰⁵ aspecte incert, ja que la titularitat de l'edifici el 1829 havia passat de la comunitat dels paüls al rei i només en períodes concrets anteriors a la venda, va ser cedida a les autoritats municipals per fer-lo servir com a hospital d'empestats. Monfort, però, aporta dades documentals fins llavors no publicades, sobre l'entrada en concurs públic de l'enderrocament de l'edifici i el nom del contractista que les guanyà, Amador Lorenzo García, amb l'objectiu de crear l'actual plaça Castella, que fou inaugurada el 12 d'octubre de 1943.⁴⁰⁶

D'altra banda els frares mercedaris també han dut a terme una labor històrica fonamental sobre les efemèrides i les vicissituds sofertes per aquest orde a Barcelona al llarg de la seva existència. Un exemple en són els estudis del frare Juan Pablo Pastor Ariño, que el 2010 va publicar un fascicle, dintre la col·lecció *Familia Mercedaria*, dedicat a la tornada de l'orde a Barcelona després de la seva expulsió el 1835 i als 48 anys en què els mercedaris residiren al convent del Bonsuccés. També dedicà un fragment a la permuta

---

⁴⁰³ HUARCAYA 2014, pp. 67-84

⁴⁰⁴ MONFORT 2007, pp. 266-267. L'any 1941 encara hem localitzat casos en què l'hospital militar del carrer Tallers servia per realitzar consells de guerra i destinar interns a les presons, com és el cas de «Consejo de guerra contra un destacado patrullero», *ABC Madrid*, s. núm., 14-IX-1941, p. 15

⁴⁰⁵ *Ibid.*, p. 269

⁴⁰⁶ *Ibid.*, p. 269. L'autor cità la documentació conservada a l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona (AMCB), Q118, Gestió urbanística, exp. 262, *Expediente relativo al derribo de los edificios que constituyen el ex-Hospital Militar de la calle Tallers*, 1943; i Q118, Gestió urbanística, exp. 560, *Relativo al proyecto de modificación de las alineaciones del sector comprendido por el solar que ocupaba el antiguo Hospital Militar de la calle Tallers y sus inmediaciones*, 1943

que protagonitzaren amb l'Ajuntament de Barcelona i que va concloure amb el bescanvi dels terrenys del Bonsuccés pels de la plaça Castella el 1945, pel que se'ns faciliten noves dades sobre els protagonistes d'aquest intercanvi, la construcció del convent de l'orde de la Mercè a la plaça Castella el 1954 i la inauguració de l'església com a temple mercedari el 24 de setembre de 1947.⁴⁰⁷

L'estudi que el 2011 publicà Antoni Simón i Tarrés, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, ens permeté obtenir noves dades biogràfiques sobre l'estirp del fundador de la comunitat dels paüls a Barcelona, Francesc Senjust i de Pagès. L'autor se centrà en l'orientació política d'alguns dels membres més propers del seu llinatge, pel que destacà el paper com a dirigents que tingueren el seu germà i bisbe de Vic, Manuel Senjust; o el seu nebot, Francesc Berardo Senjust, marquès de Montnegre.⁴⁰⁸ Aquestes notícies, doncs, ens han permès obtenir una nova explicació sobre la voluntat manifesta de Francesc Senjust de comptar amb una comunitat de sacerdots i germans coadjutors que no fossin francesos, així com ens faciliten entendre la participació de certs artistes i comitents en l'obra de l'església entre el 1708 i el 1710, com l'artista de cort Ferdinando Galli da Bibiena;⁴⁰⁹ així com els mecenes de certes capelles, els quals pertanyien a la família de l'arxiduc Carles d'Àustria.⁴¹⁰

El 2012 Julien Lugand editava el volum *Les échanges artistiques entre la France et l'Espagne*, en el qual presentava un article centrat en la figura de Josep Flaugier.⁴¹¹ L'autor considerà que la seva obra, més que mostrar una evolució cap al Neoclassicisme, era eclèctica i depenia de cada encàrrec, pel que se solia moure entre el Barroc tradicional i el Neoclassicisme pròpiament dit. Tanmateix, Lugand estimà que la cúpula dels paüls estava molt influenciada per l'obra de Corrado Guaiquinto, pel que es desmarcava del llistat habitual d'influències que hem detallat i incorporava un altre model a valorar.⁴¹²

Pel que fa a la història i als promotors de l'establiment de la Congregació de la Missió a Barcelona, l'any 2014 Josep M. Martí Bonet i Josep M. Juncà varen publicar el llibre *El*

---

⁴⁰⁷ PASTOR ARIÑO 2010

⁴⁰⁸ SIMÓN I TARRÉS 2011, pp. 299-301 i 308-313

⁴⁰⁹ MADURELL MARIMÓN 1958, p. 322

⁴¹⁰ HORCAJADA 1912, p. 36

⁴¹¹ LUGAND 2012, pp. 263-274

⁴¹² *Ibid.*, pp. 267-268

Cardenal Sala. Història d'una tragèdia, on dedicaren un capítol al paper que va tenir el llavors bisbe Benet de Sala en la fundació de la Casa de la Missió i la funció d'aquesta comunitat envers la ciutat.⁴¹³ Així doncs, recolliren els documents epistolars del rei Felip V, el bisbe Sala i Francesc Senjust de l'any 1703, conservats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona i estudiaren els principals ministeris als quals es dedicà des del seu origen la congregació, sense, però, aprofundir en els impediments que el bisbe va posar per intentar aturar l'establiment d'una comunitat exempta d'ordinari a Barcelona.

Marià Carbonell amplià les dades facilitades per Manuel Arranz sobre el germà coadjutor i arquitecte Francisco Badia al capítol *El Palau confiscat. De l'Audiència a la Diputació Provincial*, del llibre *El Palau de la Generalitat de Catalunya, art i arquitectura* (2015).⁴¹⁴ L'autor considerà que Badia fou el tracista de diverses obres del Palau de l'Audiència o de la Generalitat des del 1762 fins al 1771.⁴¹⁵ En concret, de l'ampliació de la capella de Sant Jordi amb la zona presbiteral (1768) i del campanar o torre de les hores de planta quadrada que es pot veure des del Pati dels tarongers (1769-1771), a més de ser el responsable de la primera reforma de la crugia de llevant del Pati dels tarongers, per traslladar-hi l'arxiu reial (1766-1767).⁴¹⁶

En parlar de Francisco Badia, Carbonell també va presentar el cas de l'església dels paüls i considerà que l'arquitecte o tracista, que fou germà llec de la Congregació de la Missió des dels 26 anys, podria haver intervingut en la construcció del temple o, si més no, les obres podrien haver estat la seva font formativa per aprendre l'ofici.⁴¹⁷

Pel que fa a les característiques arquitectòniques, l'autor cità un llibre de caixa de la comunitat, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó,⁴¹⁸ en el qual es demostrava l'empenta que entre 1736 i 1742 va tenir l'obra de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, gràcies a les almoines del germà llec d'origen flamenc Philippe-Emmanuel de Bette (1675-1742), el qual havia fet carrera militar com a mariscal de camp abans de retirar-se i ingressar a la Casa de la Missió, i podria haver facilitat la participació d'algun enginyer militar borbònic en el disseny del temple, tal com havia defensat Duran i Sanpere en el seu article de 1948.

---

⁴¹³ MARTÍ BONET – JUNCA 2014, pp. 43-50

⁴¹⁴ CARBONELL 2015, pp. 494-506 i 537

⁴¹⁵ *Ibid.*, p. 537

⁴¹⁶ *Ibid.*, p. 500

⁴¹⁷ *Ibid.*, p. 502

⁴¹⁸ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108; citat a *Ibid.*, p. 501

Tanmateix, el 2015 es va publicar el llibre *Joies del Barroc català: del Renaixement al Vuit-cents*, coordinada per Francesc Fontbona, una enciclopèdia dedicada a les obres d'art català més rellevants d'època moderna i en la qual es destinà una entrada als frescos de l'església de Sant Pere Nolasc, comentada per Francesc M. Quílez.⁴¹⁹ En aquesta es resumiren les consideracions anteriorment esmentades sobre l'obra de Josep Flaugier, com el fet de ser apreciada com una obra de gran virtuosisme que utilitzava tipologies figuratives a cavall entre l'estètica tardobarroca i les solucions d'inspiració clàssica. També recollia la lectura iconogràfica de la cúpula com a una representació de la coronació de la Verge per part de la Santíssima Trinitat, envoltada d'àngels, sants, màrtirs i bisbes, i datava l'obra al voltant de l'any 1801, com un encàrrec realitzat pels sacerdots paüls i el comerciant Tomàs Serrallach.

L'autor defensà que el programa traspuava originalitat i que no era el primer cop que l'artista s'enfrontava a una decoració al fresc, ja que anys enrere havia realitzat un programa iconogràfic de caràcter mitològic en algunes estances del palau Miró a Reus (actualment desaparegut), amb un gran nombre d'analogies compositives amb l'obra del conjunt de la Missió, com la concepció del cànon allargassat per les figures, els rostres de gran expressivitat i l'ús de la grisalla.

Francesc Quílez també considerà que la composició de la cúpula dels paüls no cercava transmetre una gran solemnitat a causa de les actituds i la disposició de certes figures, com els àngels que es disposaren al voltant o al capdamunt dels núvols, i també considerà que l'artista degué realitzar el fris amb els vint-i-quatre àngels disposats a la cornisa sota la cúpula, així com les quatre petxines amb la representació en grisalla dels quatre doctors de l'església, per tal d'imitar la sensació tridimensional de l'escultura.

El mateix any 2015 tant el grau d'Arquitectura Tècnica com el màster de Tecnologia de l'Arquitectura de la Universitat Politècnica de Catalunya varen impulsar la realització de dos treballs finals basats en l'estudi de la parròquia de Sant Pere Nolasc. Tot i que el caràcter historicoartístic és sumari i basat en el repàs bibliogràfic del nostre treball final de màster, han aportat l'aixecament de nombrosos plànols del temple,⁴²⁰ i un original estudi tècnic i comparatiu de la cúpula amb altres tipologies arquitectòniques cupulars

---

⁴¹⁹ QUÍLEZ 2015, pp. 322-325

⁴²⁰ MONTERO ZUAZUA 2015, pp. 37-65

localitzades en diferents temples barcelonins d'època moderna i contemporània, pel que ha resultat de gran interès per al nostre estudi.⁴²¹

Reprement la tipologia de cúpula i tambor emprats al temple dels paüls, a la publicació pòstuma d'un escrit de Manuel Arranz intitulat *L'arquitectura religiosa a Barcelona en el segle XVIII* (2016), l'autor defensava que, entre els diversos aspectes arquitectònics projectats pels constructors catalans d'època moderna, aquests no foren capaços de resoldre correctament l'aspecte extern dels seus cimboris o mitges taronges. Així doncs, aquest tipus d'obres no resistien la seva comparació amb les cúpules del barroc romà, ja que molt sovint no tenien tambor, amb motiu de la seva probable incapacitat per a dissenyar-lo i executar-lo i, quan el tenien, el desastre era encara major, com demostrava l'aspecte barroer de la cúpula de Sant Agustí Nou. De totes maneres, Arranz defensava que l'església de la Missió assolía una qualificació més elevada, però amb discreció.⁴²²

Finalment, l'any 2016 l'arquitecte Marco Pistolessi va defensar la tesi *Padre Bernardo della Torre, architetto della Congregazione della Missione: 1715-1749*, de la qual derivà la publicació de l'article *L'architettura lazzarista tra Italia e Spagna: la chiesa della Missione di Barcellona (1710-1746)*.⁴²³ En aquesta tesi, Pistolessi va dedicar un capítol a analitzar les característiques arquitectòniques de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu a Barcelona, i les comparava amb les solucions emprades per l'arquitecte i sacerdot paül Bernardo della Torre als temples de la mateixa congregació a Roma i a Tívoli.⁴²⁴ Pistolessi presentà per primer cop la hipòtesi que Bernardo della Torre, el qual havia estat a la Casa de la Missió de Barcelona el 1724 i el 1736 com a visitador provincial,⁴²⁵ hauria pogut donar el seu parer sobre els aspectes arquitectònics de l'església que des del 1710 s'estava construint a la capital catalana, ja que, segons l'autor, les característiques tipològiques i lingüístiques de la zona del creuer i el presbiteri del temple de Barcelona estan connectades inequívocament amb l'obra concebuda per Della Torre a les esglésies de la Congregació de la Missió de Gènova (1728), Tívoli (1735-1741) i Roma (1739-1743). Per tant, esdevingué el primer autor a aportar notícies documentals sobre la circulació de models entre Itàlia i Barcelona, només apuntada anteriorment per alguns sacerdots paüls en els seus articles als *Anales*.⁴²⁶

---

⁴²¹ BATLLORI ARANDA 2015, pp. 87-110; 116, 137-140

⁴²² ARRANZ 2016, p. 39

⁴²³ PISTOLESI 2016b, 51-62

⁴²⁴ PISTOLESI 2016a, 50-57

⁴²⁵ Dades facilitades anteriorment per PARADELA 1923, p. 94-95 i 103; i ORCAJO 2007, pp. 64 i 72

⁴²⁶ PADRÓS 1960, p. 694; BARTOLOMÉ 1968, p. 392

Annex 12.3. Catàleg

Dades generals

Fitxa de catàleg núm.: 001

Títol: Retrat de l'ardiaca Francesc Senjust

Autoria: Escola catalana del segle XVIII (Francesc Fontbona, 1999)

Datació: d.1708-1724

Identificació

Dimensions: 139 x 101 cm

Material / tècnica: Oli sobre tela

Ens dipositari: Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona (inv. 172)

Inscripcions:

A la part inferior, en una cartel·la pintada: "Perill. d. // franciscvs sen-jus // et de pages sanctae ecclae barchin. major archidiaconvs, olimq. canon. vrge [ll'] // genere clarvs, avsteritate strenuus, devotione pingvis, patientia constans, solitudin [!?] // cvltor, zeloq. ecclesisticae discipline tabescens, post missionis congregatione, variis humani // spiritus impugnationibvs deees [sic] / svperatis barcinonae fundata, plenvm meritis obiit // optimus pater int / filios [?] die 2 ivlii anno 1708 // aetatis / 54"

Història Objecte/Ingrés

Història de l'objecte: Procedeix de la Casa Missió dels Paüls del carrer Tallers. El 1833 se situà a la Casa de la Missió del carrer Reina Amàlia. Ornava alguna cambra de les dues residències.

Forma ingrés: Encàrrec

Font i data d'ingrés: A l'inventari de la Casa de la Missió el retrat ja apareix anotat el 1724. La constància d'ingrés a la col·lecció d'obres d'art a l'Acadèmia la donen Josep Arrau i Vicente Rodés el 1837, a través del llistat de classificació d'obres d'art dipositades a Llotja.

Descripció formal

Retrat de mig cos del canonge de la Seu d'Urgell i ardiaca de la Seu de Barcelona, Francesc Senjust (c.1654-1708), sostenint un crucifix amb la mà dreta. Sota la creu hi ha una imatge de la Verge amb el nen.

Estat de conservació

Bo

Dades complementàries

Bibliografia:

- ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, *Inventarios de la Casa de la Misión de Barcelona, 1724-1775 i 1835*, pp. 161-162
- Col·lecció particular: Arrau, Josep; Rodés, Vicente, *Estado que manifiesta la clasificación de las pinturas recogidas de los conventos suprimidos de esta Provincia que se hallan depositados en S. Juan y en la casa Lonja, hecha por los infrascritos en desempeño de la comisión que se les confirió del Sr. Jefe Político en 5 de este mes [19-I-1737]*. Còpia del 10 de juliol de 1846 certificada per Pedro de Bardagí.
- BNC, Junta de Comerç, Imp. 202/26, *Catálogo de las obras en pintura y escultura que existen en el Museo de la Junta de Comercio de Cataluña*. Barcelona, Imprenta de J. Ferrando Roca, 1847, núm. 52 o 54
- MFM, Arxiu Caixa 96, carpeta "Sobre Inventaris", doc. núm, 2, *Copia del inventario de cuadros, efectos y muebles que existen en las salas del segundo piso de la Casa Lonja*, 27 de gener de 1851, núm. 52 o 54
- Arxiu de la RACBASJ, *Catálogo de las obras de pintura existentes en la Academia Provincial de Bellas Artes 1913, s.p.*, núm. 286(?)
- FONTBONA-DURÁ 1999, vol. 1, p.104

Dades generals

Fitxa de catàleg núm.: 002

Títol: Retrat del canonge Jeroni Enveja

Autoria: Atribuïda a Antoni Viladomat (Francesc Fontbona, 1999)

Datació: c. 1724-1736

Identificació

Dimensions: 139 x 101 cm

Material / tècnica: Oli sobre tela

Ens dipositari: Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona (inv. 171)

Inscripcions:

A la part inferior, en una cartella pintada: "Iltr(is) D.D./ Hieronimus Enveja/ almae Sedis Barcinonen. Canonicus, alter ex Fundatoribus/ Domus Missionis Barcinonen. Virtibus Commendatus/ Obiit 2 January: 1709. Aet. 67."

Al dors, en etiqueta amb tinta: " 1/ Seminario"; en una altra etiqueta de l'Acadèmia. Amb tinta: "N.a. no lo tuvo/ N.M. 49/ Retrato del Canónigo/ don Jerónimo Enveja"

Història Objecte/Ingrés

Història de l'objecte: Procedeix de la Casa Missió dels Paüls del carrer Tallers. El 1833 se situà a la Casa de la Missió del carrer Reina Amàlia. Ornava alguna cambra de les dues residències.

Forma ingrés: Encàrrec

Font i data d'ingrés: A l'inventari de la Casa de la Missió el retrat no apareix anotat el 1724, però sí el 1736, pel que degué ingressar a la casa entre aquestes dues dates. La constància d'ingrés a l'acadèmia de Belles Arts la donen Josep Arrau i Vicente Rodés el 19 de gener de 1837, a través del llistat de classificació d'obres d'art dipositades a la Casa de Llotja.

Descripció formal

Retrat de mig cos del canonge de la Seu de Barcelona, Jeroni Enveja (1642-1709). Davant té una pintura amb la imatge de la Verònica, probablement la que va donar a la capella del Sant Crist de Sant Jeroni de la Murtra l'any 1709 per la tomba familiar.

Observacions

Francesc Fontbona l'atribueix a Antoni Viladomat per confrontació estilística. El treball de mans i teixits són de bona qualitat.

Estat de conservació

Memòria d'actuacions: Restaurat i reentelat per Josep Maria Xarrié entre el 15 d'Octubre i el 26 de Novembre de 1980

Estat de conservació: Bo

Dades complementàries

Bibliografia i documentació:

- ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, *Inventarios de la Casa de la Misión de Barcelona, 1724-1775 i 1835*, pp. 161-162
- Col·lecció particular: Arrau, Josep; Rodés, Vicente, *Estado que manifiesta la clasificación de las pinturas recogidas de los conventos suprimidos de esta Provincia que se hallan depositados en S. Juan y en la casa Lonja, hecha por los infrascritos en desempeño de la comisión que se les confirió del Sr. Jefe Político en 5 de este mes [19-I-1737]*. Còpia del 10 de juliol de 1846 certificada per Pedro de Bardagí.
- BNC, Junta de Comerç, Imp. 202/26, *Catálogo de las obras en pintura y escultura que existen en el Museo de la Junta de Comercio de Cataluña*. Barcelona, Imprenta de J. Ferrando Roca, 1847, núm. 52 o 54
- MFM, Arxiu Caixa 96, carpeta "Sobre Inventaris", doc. núm, 2, *Copia del inventario de cuadros, efectos y muebles que existen en las salas del segundo piso de la Casa Lonja*, 27 de gener de 1851, núm. 52 o 54

- Arxiu de la RACBASJ, *Catálogo de las obras de pintura existentes en la Academia Provincial de Bellas Artes 1913, s.p.*, núm. 49
- FONTBONA-DURÁ 1999, vol. 1, p. 92

Dades generals

Fitxa de catàleg núm.: 003

Títol: Retrat de Felip-Emmanuel de Bette

Autoria: Escola catalana del segle XVIII (Francesc Fontbona, 1999)

Datació: d.1742

Identificació

Dimensions: 139 x 100 cm

Material / tècnica: Oli sobre tela

Ens dipositari: Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona (inv. 177)

Inscripcions:

A la part inferior, en una cartel·la pintada: "Phelipe Eml. de Bette, Flamenco, Cavallero de Lede, de la Exma. familia de los Marqueses de/ Lede, Comendador de la Orden de Santiago, siguió la carrera de la milicia, uniendo el valor y fideli/dad, â la pureza de vida, hasta la edad de 50 años, en que hallandose Theniente Genl. de los Exers./ del Rey Catholico, despues de muchas heridas recibidas en su Rl. Serº, renunció los empleos y/ las esperanzas de mayores, devidos â su grande merº abrazdo. por Cel'1. impulso el estado humilde de/ Herº de la Congn. de la Misn. en la Casa de Barnna., donde con singr. Exemº de humd., sencillez y/ demas Virts., vivió hasta los 65 de su edad y murió en la misma Cª, â los 4 de En. 1742."

Al dors, en etiqueta amb tinta: "N. a.: No le tuvo/ N. M.: 51/ Retrato de Felipe/ Emanuel de Bette"

Història Objecte/Ingrés

Història de l'objecte: Procedeix de la Casa Missió dels Paüls del carrer Tallers. El 1833 se situà a la Casa de la Missió del carrer Reina Amàlia. Ornava alguna cambra de les dues residències.

Forma ingrés: Encàrrec

Font d'ingrés i data d'ingrés: A l'inventari de la Casa de la Missió el retrat apareix anotat després del 1736. La inscripció del quadre permet saber que es va fer després de la mort de Bette, el 1742.

La constància d'ingrés a l'acadèmia de Belles Arts la donen Josep Arrau i Vicente Rodés el 19 de gener de 1837, a través del llistat de classificació d'obres d'art dipositades a la Casa de Llotja.

Descripció formal

Retrat de mig cos del cavaller de Lede, Philippe-Emmanuel de Bette i de Croÿ-Solre (Valenciennes, 1677-Barcelona, 1742), amb una espasa la mà dreta.

Al costat esquerre del retratat hi ha un quadre de Santa Maria d'Àfrica, una pintura que havia encarregat i que representava la talla gòtica enviada a Ceuta per l'infant Enrique el Navegant l'any 1421. Quan Bette ingressà a la Casa de la Missió decidí no situar el quadre a la seva cel·la, pel que devia estava ubicada a una altra estança de la residència.⁴²⁷

Al costat dret del retratat es representa la victòria de l'armada espanyola davant de Ceuta el 15 de novembre de 1720. Aquesta escomesa estava comandada pel seu germà i es combaté contra les tropes del sultà marroquí Muley Ismael. Possiblement apareix al retrat ja que es reconeixia que Bette havia fet diversos actes de valor en aquest combat.⁴²⁸

L'escut de la casa Lede presenta tres creus en forma de tau o creus de sant Antoni de color daurat, representades sobre fons d'atzur.

Estat de conservació

Bo

---

⁴²⁷ HERRERA 1944, p. 284

⁴²⁸ HERCKENRODE 1865, Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de 1724-94, vol. 1, p.190-191

Dades complementàries

Bibliografia i documentació:

- ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, *Inventarios de la Casa de la Misión de Barcelona, 1724-1775 i 1835*, pp. 161-162
- Col·lecció particular: Arrau, Josep; Rodés, Vicente, *Estado que manifiesta la clasificación de las pinturas recogidas de los conventos suprimidos de esta Provincia que se hallan depositados en S. Juan y en la casa Lonja, hecha por los infrascritos en desempeño de la comisión que se les confirió del Sr. Jefe Político en 5 de este mes [19-I-1737]*. Còpia del 10 de juliol de 1846 certificada per Pedro de Bardagí.
- BNC, Junta de Comerç, Imp. 202/26, *Catálogo de las obras en pintura y escultura que existen en el Museo de la Junta de Comercio de Cataluña*. Barcelona, Imprenta de J. Ferrando Roca, 1847, núm. 165
- MFM, Arxiu Caixa 96, carpeta “Sobre Inventaris”, doc. núm, 2, *Copia del inventario de cuadros, efectos y muebles que existen en las salas del segundo piso de la Casa Lonja*, 27 de gener de 1851, núm. 165
- Arxiu de la RACBASJ, *Catálogo de las obras de pintura existentes en la Academia Provincial de Bellas Artes 1913, s.p.*, núm. 51
- FONTBONA-DURÁ 1999, vol. 1, p. 104

Dades generals

Fitxa de catàleg núm.: 004

Nom de l'objecte: Sant Joan Nepomucè

Autoria: Tramullas (Francesc?, Manuel?)

Datació: 1750

Identificació

Dimensions: Desconegudes

Material / tècnica: Oli sobre llenç

Ens dipositari: Desconegut

Inscripcions: Desconegut

Història Objecte/Ingrés

Ubicació original: El quadre estava ubicat a la capella de Sant Joan Nepomucè, bastida a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu de la Casa de la Missió (1746-1823). El 1833, quan els paüls es traslladaren a la recent construïda Casa de la Missió del carrer Reina Amàlia, feren edificar de nou una capella dedicada al sant i hi tingueren l'obra ostentada fins als esdeveniments del 25 de juliol de 1835, en què la comunitat fou expulsada del conjunt i no es produïren nous registres o inventaris sobre els béns dels paüls.⁴²⁹

Forma d'ingrés: El 22 de maig de 1750 els paüls remuneraren amb 56 lliures al pintor *Tramujas* per haver realitzat l'encàrrec d'un nou quadre de Sant Joan Nepomuceno per a l'església de la Casa de la Missió. La seva retribució es va fer amb les 56 lliures que els havia procurat el marquès de Ciutadilla, Ramon de Meca i Cardona (†1757), el qual era exercitant i devot de la Casa de la Missió.⁴³⁰

Font d'ingrés: Encàrrec

Data d'ingrés: 1750

Descripció formal

-

---

⁴²⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 109 i 299

⁴³⁰ «á Tramujas sinquanta sis ll. per pintar lo quadro nou de St. Joan Nepomuceno», ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.p. (22-V-1750); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-V-1750)

Història de l'objecte

Els paüls van arribar a bastir tres capelles consagrades a Joan Nepomucè en els successius temples barcelonins que projectà la comunitat.

La primera capella fou construïda abans del maig de 1712 a l'església del Santíssim Sagrament i de Sant Sever, a l'interior de la Casa de la Missió del carrer Tallers. Aquesta fou costejada, tant a nivell estructural com decoratiu, per la cort de l'arxiduc Carles d'Àustria,⁴³¹ els quals també havien sufragat l'erecció d'una capella dedicada al beat a l'església de Nostra Senyora de la Bonanova, dels trinitaris descalços.⁴³²

Al sermó que es pronuncià amb motiu de les festes del beat Joan Nepomucè el 24 de maig de 1712 a l'església de la Bonanova, el prevere Francesc Garrigó feu esment de l'existència d'aquestes dues capelles i mencionava que havien estat obres molt costoses i sufragades per la cort.⁴³³ Tanmateix agregava que la devoció a aquest beat a Barcelona es devia a la presència de la família del monarca a la ciutat, ja que fins llavors la vida d'aquest virtuós d'origen txec els havia estat quasi bé desconeguda.⁴³⁴

Segons els inventaris realitzats pels paüls entre el 1724 i el 1736, la capella de Sant Joan Nepomucè tenia tres quadres exposats, un del sant i dos sobre la seva història, amb guarnició de lapislàtzuli i fils d'or, materials que, pel seu valor, donaven sofisticació a les obres que ornaven la capella.⁴³⁵

El segon temple de la Congregació de la Missió a Barcelona, l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, bastida entre el 1736 i el 1746 a la mateixa Casa de la Missió del carrer Tallers, també gaudí d'una capella dedicada al sant, en què es degueren ubicar els

---

⁴³¹ En concret pel contralort Juan Cremer, membre de la cort de l'arxiduc. ACA, ORM, Monacales- Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Memoria de los bienhechores...*); ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, fol. 39r

⁴³² VINYALS DE LA TORRE 1712, s.p. (*Parecer del reverendo doctor Francisco Garrigó, presbytero, examinador sinodial de los obispados de Barcelona, Vique, Solsona, Theologo de la Nunciatura de España y Vicario General que fuè del Real Exército en Cataluña*)

⁴³³ «Ninguna novedad me ha causado que la devotíssima Familia Real, de nuestros Augustísimos Monarcas (que Dios guarde y prospere) consagre reverentes y magníficos cultos á los Santos; ya fabricandoles costosas Capillas, en el convento de los PP. Trinitarios descalços y en la Santa Casa de la Mission; ya cortejandoles con festivos aplausos», a VINYALS DE LA TORRE 1712, s.p. (*Parecer del reverendo doctor Francisco Garrigó...*)

⁴³⁴ «Que mucho pues que la Familia Real dedique, entre otros, su dia al culto del celeberrimo San Juan Nepomuceno (haziendonos conocer sus heroicas virtudes; que aquí teniamos ignoradas) quando tienen el pasmoso exemplo, de los sin numero, con que destejando con imponderable devocion, nuestros catolicos y cesareos monarcas a tantos santos; y con especialidad a este varon insignissimo, honrando todos los años la fiesta con su real presencia» a VINYALS DE LA TORRE 1712, s.p. (*Parecer del reverendo doctor Francisco Garrigó...*)

⁴³⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 109

guarniments provinents de la primera església quan aquesta fou derruïda. Es tractava de la capella lateral més propera a l'entrada i es trobava al costat de l'Epístola.

Els llibres d'entrades i de despeses de la Casa de la Missió corroboren el fet que l'any 1750 es va efectuar un pagament al pintor «Tramujas» per realitzar o haver realitzat un nou quadre que representava el sant, sense especificar les mides o altres característiques sobre el llenç.

Tot i que la retribució va ser efectuada pels sacerdots de la Missió, les 56 lliures amb què es pagà el quadre foren procurades per Ramon de Meca i Cardona (†1757), marquès de Ciutadilla, el qual havia estat exercitant i devot de la Casa de la Missió.⁴³⁶

El 1823 els paüls abandonaren definitivament la Casa de la Missió del carrer Tallers perquè aquesta acomplís funcions hospitalàries, però deixaren allí algunes de les obres d'art, les quals després recuperaren parcialment quan es traslladaren a la nova Casa de la Missió, bastida entre el 1829 i el 1833 al carrer Reina Amàlia.

A la nova Casa de la Missió la comunitat es va fer bastir una església molt similar arquitectònicament a la de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, amb una capella en què situar el quadre dedicat a sant Joan Nepomucè que havien traslladat des de la primitiva Casa de la Missió.

Després del 25 de juliol de 1835, quan els paüls varen haver d'abandonar la casa, no consten noves dades documentals sobre aquest llenç i en desapareix la pista.⁴³⁷

Segons el document *Ynventario de las obras de Nobles Artes procedentes de varios conventos que por disposición del Excmo. Ayuntamiento han sido traidas en calidad de depósito á esta Real Casa Lonja*, del 21 d'agost de 1835, a la Casa de Llotja ingressà un quadre de Sant Joan Nepomucè pintat per Francesc Tramullas, el qual, segons l'escrivà, provenia del convent dels trinitaris calçats.⁴³⁸ Considerem que podria haver-se comès una errata en la redacció i que en realitat provingués del convent dels trinitaris descalços, ja que

---

⁴³⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.p. (22-V-1750); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-V-1750)

⁴³⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, p. 299

⁴³⁸ «Trinitarios Calzados. 1 Idem [cuadro] Sn. Juan Nepomuceno. Fco. Tramullas», BNC, Arxiu Junta de Comerç, lligall XCV, Caixa 127, núm. 1, fol. 11v (21-VIII-1835)

es produeix una confusió anàloga amb la nomenclatura del cenobi en el cas d'una altra obra provinent del mateix conjunt,⁴³⁹ a banda de l'existència d'una anotació que apareix a la *Nota de alguns quadros apreciables posseeix esta Ciutat*, redactada per Josep Arrau i Estrada cap al 1797, que atestava: «En los trinitaris descalsos un [quadre de] Sn Juan Nepomuseno del estil de Jordan»,⁴⁴⁰ un estil amb el qual s'ha relacionat a Francesc Tramullas ja des del segle XIX.⁴⁴¹

El 1837 l'historiador Luis Bordás Munt (1798-1875) atestava que a una cambra contigua a l'avantsala de l'acadèmia o escola de nobles arts hi havia exposat el quadre de sant Joan Nepomucè, especificant que era representat davant d'un tirà i que era original de Tramulles.⁴⁴²

En una còpia de 1846 d'un inventari escrit el 19 de gener de 1837 es feu una relació d'obres recollides de convents i dipositades a la Casa de Llotja i a la parròquia de Sant Joan per Vicenç Rodés i Josep Arrau. Allà torna a aparèixer el quadre de Sant Joan Nepomucè com una obra d'escola catalana, de figures al natural i classificada com de qualitat regular.⁴⁴³

Al catàleg de 1847 i a l'inventari redactat el 5 de desembre de 1850 el quadre se seguí documentant com una obra de Francisco Tramullas, sense especificar-ne les mides ni cap altra particularitat.⁴⁴⁴

A partir del catàleg de 1866, però, els registres inclogueren més dades i el quadre de Sant Joan Nepomucè aparegué llavors com una obra de Paolo De Mattei, signada i datada el 1710, provinent de Nàpols, amb les mesures de 3 metres d'alt per 1'75 metres d'ample,⁴⁴⁵ sense inventariar cap altra obra d'aquesta temàtica atribuïda a Tramullas. Podríem pensar

---

⁴³⁹ Es fa constar: «Escultura. Trinitarios Calzados. 1 Sn. Bruno. Amadeu», i més endavant: «Bajas. En virtud de acuerdo de la Junta de 10 junio se ha entregado la imagen de Sn. Bruno procedente del convento de carmelitas descalsos», a BNC, Arxiu Junta de Comerç, lligall XCV, Caixa 127, núm. 1, fol. 12r-12v (21-VIII-1835)

⁴⁴⁰ Josep Arrau i Estrada (c. 1797?), «Nota de alguns quadros apreciables posseeix esta Ciutat», a *Varias notas y receptas per la practica de la pintura al oli*. MNAC, Biblioteca, Ms. 22-A, s.f.

⁴⁴¹ BRYAN 1839, p. 811

⁴⁴² «San Juan Nepomuceno ante un tirano, original de Tramulles», a BORDÁS 1837, p. 38

⁴⁴³ Josep Arrau i Vicente Rodés, *Estado que manifiesta la clasificación de las pinturas recogidas de los conventos suprimidos de esta Provincia que se hallan depositados en S. Juan y en la casa Lonja, hecha por los infrascritos en desempeño de la comisión que se les confirió del Sr. Jefe Político en 5 de este mes*. Barcelona, 19 de enero de 1837, s.f. (còpia d'un document original, realitzada el 10 de juliol de 1846) (col·lecció particular)

⁴⁴⁴ *Catálogo 1847*, p. 9, núm. 223; MFM, arxiu, Caixa 96, carpeta "Sobre Inventaris", doc. núm. 2, *Copia del inventario de cuadros, efectos y muebles que existen en las salas del segundo piso de la Casa Lonja*, 27-I-1851, s.f., núm. 223. No s'especifiquen mides.

⁴⁴⁵ *Catálogo 1866*, p. 10, núm. 56

que es va procedir a fer una neteja del quadre o un estudi en detall que els permeté descobrir la signatura al tron del personatge.

Finalment, al catàleg de la col·lecció de la Reial Junta de Comerç mecanografiat l'any 1913 es menciona l'existència d'un quadre que representa a un sant, provinent del convent dels Trinitaris calçats i que mesurava 110 x 80 cm,⁴⁴⁶ sense autor. No apareix, tanmateix, el quadre de Sant Joan Nepomucè amb les mesures designades el 1866.

El Museu Nacional d'Art de Catalunya⁴⁴⁷ ostenta actualment el quadre sobre la història del sant signat per Paolo de Matteis (1662-1728) i amb la inscripció de la data 1710, el qual mesura 293 x 174 cm i que té en dipòsit de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi. Aquest, doncs, és el mateix que apareix al catàleg de l'acadèmia del 1866 i podria ser el mateix que fins al 1851 apareixia als catàlegs com una obra de Tramulles.

Segons Cayetano Barraquer,⁴⁴⁸ el quadre que ostentava l'acadèmia i que apareixia al catàleg del 1866 provenia del braç del creuer del costat de l'Evangeli de l'església de Nostra Senyora de la Bonanova, dels trinitaris descalços, i havia fet parella amb una altra pintura en què el sant confessava a la reina, d'acord amb el testimoni que el 1895 li va narrar l'escriptor Francisco de Paula Capella (1823-1901), veí de l'església.

Si considerem que el quadre de 1835, 1837, 1847, 1851 i 1866 és el mateix, podríem valorar igualment que les pintures de la capella dels paüls, encarregades pels membres de la cort abans del maig de 1712, fossin obra del mateix artista i tinguessin una temàtica anàloga, tot i que desconexem la seva ubicació actual. De l'obra de Francesc o Manuel Tramullas tampoc disposem de cap altra dada que ens hagi permès localitzar-la o seguir el seu periple.

---

⁴⁴⁶ *Catálogo de las obras de pintura existentes en la Academia Provincial de Bellas Artes* 1913, s.p., núm. 283

⁴⁴⁷ Paolo de Matteis, *El rei Venceslau IV sentència sant Joan Nepomucè*, 1710 (MNAC, núm. catàleg 005672-000, 293 x 173 cm). Les dades consten en una etiqueta antiga situada al revers del quadre i a la base de la cadira on apareix representat el rei Venceslau IV. Es tracta d'un dipòsit de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de l'any 1902. Les seves grans dimensions s'han relacionat amb el quadre pintat per a Josep I i destinat a la capella imperial de Viena, que mesurava 12 pams aproximadament. Tanmateix, es coneixen altres versions sobre el mateix quadre, una de les quals es conserva al *Bayerische Staatsgemälde-sammlungen* de Munic, de menors dimensions i datada de c. 1721; així com una còpia atribuïda a Lorenzo De Caro, també de menors dimensions i conservada al Musée des Beaux-Arts de Chambéry, titulada com l'Arrest o el martiri de Sant Joan Nepomucè. *Catálogo* 1867, p. 11, núm. 156; FONTBONA – DURÀ 1999, vol. 1, p. 38; PESTILLI 2017, p. 342

⁴⁴⁸ BARRAQUER, vol. II, p. 554

Dades complementàries

Bibliografia i documentació:

- MNAC, Biblioteca, Ms. 22-A, Josep Arrau i Estrada, «Nota de alguns quadros apreciables posseïx esta Ciutat», *Varias notas y receptas per la practica de la pintura al oli, c. 1797*, s.f.
- BNC, Arxiu Junta de Comerç, lligall XCV, Caixa 127, núm. 1, fol. 11v
- Col·lecció particular: Arrau, Josep; Rodés, Vicenç, *Estado que manifiesta la clasificación de las pinturas recogidas de los conventos suprimidos de esta Provincia que se hallan depositados en S. Juan y en la casa Lonja, hecha por los infrascritos en desempeño de la comisión que se les confirió del Sr. Jefe Político en 5 de este mes [19-I-1737]*. Còpia del 10 de juliol de 1846 certificada per Pedro de Bardagí.
- MFM, Arxiu Caixa 96, carpeta “Sobre Inventaris”, doc. núm, 2, *Copia del inventario de cuadros, efectos y muebles que existen en las salas del segundo piso de la Casa Lonja*, 27 de gener de 1851, núm. 223
- Arxiu de la RACBASJ, *Catálogo de las obras de pintura existentes en la Academia Provincial de Bellas Artes 1913, s.p.*, núm. 283
- BORDÁS 1837, p. 38
- *Catálogo de las obras de pintura pertenecientes al Museo á cargo de la Academia Provincial de Bellas Artes de Barcelona*. Barcelona, Imprenta y librería de Verdaguer, 1866, p. 10, núm. 56
- *Catálogo de las obras de pintura pertenecientes al Museo á cargo de la Academia Provincial de Bellas Artes de Barcelona*. Barcelona, Imprenta y librería de Verdaguer, 1867 (2a. edició), p. 11, núm. 56
- FONTBONA-DURÁ 1999, vol. 1, p. 38
- MIQUEL I CATÀ 1986, vol. 1, p. 114

Dades generals

Fitxa de catàleg núm.: 005

Nom de l'objecte: Sepulcre del Crist jacent

Autoria: Desconeguda. Atribuïda a Joan Enrich per Agustí Duran i Sanpere (1948) a partir de la seva interpretació d'una referència de Ceán Bermúdez de l'any 1800.

Datació: Desconeguda

Identificació

Dimensions: 90 cm (alt) x 163 cm (llarg) x 50 cm (ample)

Material / tècnica: Fusta, talla policromada

Ens dipositari: Capella castrense de la Ciutadella (des de 2012), núm. d'inventari ETS39-4

Inscripcions: -

Història Objecte/Ingrés

Història de l'objecte: Procedeix de l'església de l'Hospital Militar del carrer Tallers. El 1942 passà a ser conservada a l'hospital militar de Vallcarca, fins que amb el tancament del centre sanitari el 2000 es transportà al Quarter del Bruc. El 2012 va ser traslladada a la capella castrense de la Ciutadella.

Forma ingrés: -

Font i data d'ingrés:-

Descripció formal

Jesucrist en el sepulcre

Observacions

Propietat de l'arquebisbat castrense de Madrid.

Dades complementàries

Bibliografia i documentació:

- BARRAQUER 1906, vol. II, p. 583
- DURAN I SANPERE 1948, pp. 257-264
- CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. II, pp. 257-258
- AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)

Context d'utilització: Estava situat a la capella del costat de l'Evangelí de l'església de l'hospital.

Estat de conservació

Memòria d'actuacions: Desconeguda

Estat de conservació: Bo

Dades generals

Número de registre: 006

Nom de l'objecte: Sant Vicenç de Paül (?)

Autoria: Atribuïda a Lluís Bonifaç i Massó per l'historiador Luís Monreal i Tejada el 1983

Datació: c. 1730-1785

Identificació

Dimensions: 156 cm (alt)

Material / tècnica: Fusta de pi, talla policromada

Ens dipositari: Racó Històric de les Filles de la Caritat, residència Maria Reina, Barcelona, inv. núm. 07-0000-0160

Inscripcions: Peanya (posterior) "Propiedad de las Hijas de la Caridad"

Història Objecte/Ingrés

Història de l'objecte: Procedeix de l'església de l'hospital militar del carrer Tallers

Font i forma d'ingrés: Quan les Filles de la Caritat van accedir a l'Hospital Militar, a partir del 1898, degueren aportar la imatge de sant Vicenç de Paül a l'església, per poder dedicar una capella al seu sant fundador. El 1942, quan es van traslladar l'hospital militar a Vallcarca, es van endur la imatge al nou recinte. El 1983 va passar a la residència de Maria Reina.⁴⁴⁹

Data d'ingrés: 1898

Descripció formal

Sant a l'edat d'uns 40 anys, dempeus, amb el cos lleugerament inclinat a l'esquerra. Vesteix sotana i un ampli manteu que recull amb la seva mà dreta. Amb l'esquerra sosté un crucifix, que es mira. Destaquen la monumentalitat del dropatge i els seus plecs, així com el detallat estudi de la mà dreta.

Normalment se'l representa com a evangelitzador dels pobres, vestit amb roquet i estola, amb el crucifix a la mà, com a recordatori del carisma vicencià. L'obra escultòrica Sant Vicenç de Paul, de principis del segle XVIII, atribuïda a Lluís Bonifaç i Massó seria la primera imatge tallada en fusta i exposada per a la veneració dels fidels a Barcelona.⁴⁵⁰

Com comentàvem al capítol 6.1 de la tesi, la imatge recorda per la seva aparença i indumentària a sant Gaietà de Thiene o sant Francesc Xavier, ja que vesteix una sotana negra de coll alt, cenyida a la cintura amb una faixa que no mostra a quin costat cau el nus, una túnica, un solideu al cap i un crucifix a la mà. Així doncs, no duu l'ampli coll blanc de camisa que, com ja hem comentat, caracteritzava la representació de la vestimenta de Vicenç de Paül des del segle XVII i que ja era emprada a les imatges catalanes a mitjans del segle XVIII. A més, les característiques fisonòmiques s'aproximen més a l'aparença d'aquests sants, com demostren gravats com el de la mort de sant Francesc Xavier realitzada per Benoît Farjat (1646-1724) segons el quadre de Giovanni Battista Gaulli el 1676 o la *Vera Effigie* de sant Gaietà gravada per Giovanni Battista Brustolon al segle XVIII.

Observacions

L'atribució a Lluís Bonifaç de Luís Monreal i Tejada es va fer per confrontació estilística. L'historiador considera que la manera de resoldre els plecs dels dropatges per plans,

---

⁴⁴⁹ BARCELÓ 1985b, pp. 11-13

⁴⁵⁰ BARCELÓ 1985a, p. 8

arestes i corbes, així com la qualitat del modelat, presenten analogies amb les obres documentades del mestre, com amb els relleus del Cor de la Catedral de Lleida (1775)

Dades complementàries

Bibliografia:

- AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)
- BARCELÓ 1985a, pp. 8-11
- BARCELÓ 1985b, pp. 11-13

Context d'utilització:

c. 1898: Capella dedicada a Sant Vicenç de Paül a l'església de la Casa Missió.

1916-1933: Fornícula del creuer

Estat de conservació

Memòria d'actuacions:

Joan Ibars Solà (1983) eliminà els repintats, situà el crucifix, que no era l'original, correctament entre les dues mans del Sant, establint novament el contacte visual entre el Sant i el Crucifix.

Estat de conservació: Bo

Dades generals

Número de catàleg: 007

Títol: Immaculada

Autoria: -

Datació: -

Identificació

Dimensions: 240 cm (alt) x 90 cm (llarg) x 65 cm (ample)

Material / tècnica: Fusta, talla policromada

Ens dipositari: Capella del Quarter del Bruc, núm. d'inventari ETS39-1

Inscripcions: Cap

Història Objecte/Ingrés

Història de l'objecte: Apareix documentada per primer cop a l'hospital militar del carrer Tallers, el 1916. A les fotografies del 1933 apareix situada al cambril de l'absis. El 1942 va ser traslladada a l'hospital militar de Vallcarca i amb el temps es disposà a l'altar major de la capella de l'hospital. El 2001, derruït el temple, va ser portada a Madrid i després va ser entregada al Quarter del Bruc.

Forma ingrés: -

Font i data d'ingrés:-

Descripció formal

Immaculada, de rostre juvenil, mirada cap a terra i mans juntes a l'alçada del pit. Un mantell cobreix la seva cabellera, queda recollit a la cintura i cau fins als peus, on hi ha una serp i una mitja lluna. Està situada al damunt d'una senzilla peanya. Una aurèola amb dotze estrelles li adorna el cap, tot i que no es tracta de la mateixa que apareix a les fotografies del 1933.

Observacions

Pertany a l'arquebisbat castrense

Dades complementàries

Bibliografia i fonts documentals:

- AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)
- BARCELÓ 1988, pp. 3-5
- BARCELÓ 2003, p. 187

Context d'utilització:

- Altar major de l'església
- 1988: Capella de l'Hospital Militar de Vallcarca

Estat de conservació

Bo

Dades generals

Número de catàleg: 008

Títol: Puríssima Concepció

Autoria: -

Datació: -

Identificació

Dimensions: 165 cm aprox. (alt)

Material / tècnica: Fusta, talla policromada

Ens dipositari: Parròquia castrense de la Ciutadella, Barcelona

Inscripcions: -

Història Objecte/Ingrés

Història de l'objecte: Apareix documentada per primer cop a l'hospital militar del carrer Tallers, el 1916. A les fotografies del 1933 apareix situada a la fornícula del creuer. El 1942 va ser traslladada a l'hospital militar de Vallcarca. El 1988 es va portar a la parròquia de la Ciutadella, on es conserva actualment, disposada a l'altar major.

Forma ingrés: -

Font i data d'ingrés:

Descripció formal

Immaculada de rostre místic, mirada a l'infinit mentre obre els seus braços, avança una cama per donar mobilitat a la composició anatòmica. El mantell que l'envolta és concebut com una peça vaporosa, de plecs ampul·losos que semblen enlairar-se amb el vent. La comparació amb la fotografia de 1942 també permet observar que la corona que tocava la figura va ser substituïda per una aurèola amb dotze estrelles de bronze.

Observacions

Pertany a l'arquebisbat castrense

Dades complementàries

Bibliografia:

- AHCB, Fons personals, Agustí Coy i Cotonat, sèrie 5D21-02/06, s.f. (*Iglesia de la Misión – La iglesia en la actualidad*, 1916)
- BARCELÓ 1988, pp. 3-5
- BARCELÓ 2003, p. 187

Context d'utilització:

- 1916: Capella lateral de l'església.
- 1916-1930: Fornícula esquerra de l'altar
- 1988: Altar major de la Parròquia de la Ciutadella

Estat de conservació

Bo

Dades generals

Número de catàleg: 009

Títol: Jesús eucarístic

Autoria: Atribuïda a Antoni Viladomat

Datació: -

Identificació

Dimensions: -

Material / tècnica: Oli sobre taula (?)

Ens dipositari: -

Inscripcions: -

Història Objecte/Ingrés

Història de l'objecte: El 1877 Fontanals del Castillo ja la descrivia al sagrari de l'altar major de l'església de l'Hospital Militar del carrer Tallers. El 1942 desapareix de l'església amb motiu del trasllat al nou hospital. A diferència de les altres escultures, no hem pogut localitzar la peça.

Forma ingrés: -

Font i data d'ingrés: -

Descripció formal

Jesús és representat dirigint la mirada cap a l'espectador, amb un mantell que li cobreix mitja espatlla. Amb una mà se senyala el costat mentre amb l'altre sosté el calze que recull la seva sang. Cinc àngels nens envolten i observen a Jesús, mentre un d'ells també l'ajuda a sostenir el calze.

Segons Francesc Miralpeix, l'obra recorda al sagrari del convent de Santa Maria de Jonqueres, del mateix artista i també desaparegut.

Segons Santiago Alcolea aquesta pintura és d'inferior qualitat que un *Jesús Eucarístic* que havia format part de la col·lecció de Policarpo Pascual de Fontcuberta, però que actualment es troba en una altra col·lecció privada, després de ser venuda el 2001 per l'antiquari Jaume Xarrié.

Observacions

Les taules dels laterals del sagrari han estat considerades d'inferior qualitat, presenten a Aaron i Melquisedec.

Dades complementàries

Bibliografia:

- AINAUD DE LASARTE – GUDIOL – VERRIÉ 1947, vol. I, p. 217
- ALCOLEA GIL 1961-1962, p. 206
- ELÍAS DE MOLINS 1889, p. 312
- FONTANALS DEL CASTILLO 1877, p. 230
- MASERAS 1935, p. 382
- MIRALPEIX 2005, p. 728
- TRIADÓ 1984, p. 194

Context d'utilització:

Porta del sagrari de l'altar major de l'església.

Estat de conservació

Desaparegut

Annex 12.4. Llistat del fons arxivístics de la Congregació de la Missió

— Llibres de despesa i rebuda

Denominació	Dates	Signatura
Gasto y recibo	Septiembre 1704 - Octubre 1724	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3493
Recibo y gasto	Octubre 1724 - Junio 1736	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3509
Gasto	Julio 1736 - Abril 1762	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3093
Cuentas	Mayo 1762 - Diciembre 1784	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3484
Gasto	Enero 1785 - Febrero 1807	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3099
Gasto	Marzo 1807 - Junio 1835	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Volúmenes, 111

— Llibres d'entrades⁴⁵¹

Denominació	Dates	Signatura
Caja	Octubre 1724 - Diciembre 1745	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Volúmenes, 108
Entredad	Enero 1746 - Diciembre 1757	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Volúmenes, 109
Entredad	Enero 1758 - Agosto 1786	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Volúmenes, 110

— Altres llibres

Denominació	Dates	Signatura
Libro de la Fundación de la Casa de Barcelona y otros	Finals del segle XVIII	AMCM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1
Copia del libro de la Fundación de la Casa de Barcelona y otros	1905	AMCM, Caja Barcelona-01, sign. núm. 2

⁴⁵¹ Resten il·localitzats els llibres d'entrades de setembre de 1704 a octubre de 1724; i de setembre de 1787 a juny de 1835

Cuaderno negro	Siglo XX	AMCM, Caja Barcelona-02, sign. núm. 19
Gasto de provisiones para el seminario (alimentos)	Siglo XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3097

— **Censals i rendes**

Denominació	Dates	Signatura
Libro de obligaciones	1703 – Segle XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4455
Rentas, censos y censales	1703-1750	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4458
Censales y rentas (perdut)	1710	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4460
Recibos de censales	1745-1758	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4465
Libro de censos	1802-1845	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4463
Libro de censos	1796-1820	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4464
Libro de censos	1816-1845	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4461
Libro de censos	1795-1851	ACA, Hacienda, inv. núm. 1, vol. 1339
Libro de censos	1835-1860	ACA, Hacienda, inv. núm. 1, vol. 1883 (ff. 1-152)
Partidas de censos y libros de actas de ventas	Segles XVII-XVIII	AMCM, Caja Barcelona, sign. núm. 9
Libro de los créditos pasivos de esta Casa y de las Misas y Aniversarios y demás sufragios a que está obligada	1704-1834	AMCM, Caja Barcelona, sign. núm. 10

Libro de rentas de Bonaventura Sans y Capdaigua	1771-1827	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4466
Rentas y posesiones de Ventura Sans	1752-1772 (1820)	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3111

Papeles importantes (Ventura Sans)	1753-1773	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3105
Libro de rentas del patrimonio fundado por Benito Vadella	1724-1834	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4456
Resoluciones y providencias relativas al pio patrimonio de Vadella	1782-1834	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4457
Censales de las casas de la calle Gignàs	1678 - 1755	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4462
Libro de débito y crédito de la heredad del Dr. Juan Gubert	Segles XVI-XVIII	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3104
Censos tierras de Castelldefels y Gavà (Antonio Pau Duran)	Segle XVIII	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3098
Recibos del Dr. Rodes, beneficiado de S. Justo y Pastor	1721-1770	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3112
Entrada y gasto del albaceazgo de Josep Joffreu	1743-1835	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3096
Recibos de las corresponsiones del albaceazgo de Josep Joffreu	1782	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3106
Cuentas de la fundación de Francisco Pinell	1790	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3560
Entrada y gasto de las rentas de Mateu Mur	1774-1835	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3109
Libro de administración de los bienes de Vicente Lloreda	1731-1807	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4336

— **Corresponsions**

Denominació	Dates	Signatura
Recibo de las corresponsiones	1704-1774	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3092
Recibo de corresponsiones	1771-1835	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3100
Corresponsiones vitalicias que a ciertas personas hace y puesta la casa	1771	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3113

— Documentació diversa

Denominació	Dates	Signatura
Documentos de la Casa de la Misión de Barcelona y Guissona	Segles XVIII-XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Legajos pequeños, 128
Documentos de la Casa de la Misión de Barcelona y Reus	Segles XVIII-XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Legajos pequeños, 129
Documentos de la Casa de la Misión de Barcelona y Guissona	Segles XVIII-XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Legajos grandes, 373
Cartas y documentos notariales	Segles XVIII-XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Legajos grandes, 369
Pleitos	Segles XVIII-XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Legajos grandes, 370
Pleitos	Segles XVIII-XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Legajos grandes, 371
Pleitos	Segles XVIII-XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Legajos grandes, 372
Censos y otros de Barcelona y Reus	Segles XVIII-XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Legajos grandes, 374
Ventas, censos, testamentos, fundaciones, Reales Órdenes y otros	Segles XVIII-XIX	AMCM, Caja Barcelona-02, sign. núm. 8
Libro de cuentas de la Casa de la Misión de Reus	1824-1835	AHAT, Ordes religiosos regulars, Congregació de la Missió, caps 1, número 1
Libro de rentas (censos, tierras, concordias y convenios) de la Casa de la Congregación de la Misión de Reus arreglado en el año 1829	1829-1832	AHAT, Ordes religiosos regulars, Congregació de la Missió, caps 1, número 2
Llevador mayor de rentas de la Casa de la Misión de Reus (revisión del pago de pensiones de censales)	1829-1833	AHAT, Ordes religiosos regulars, Congregació de la Missió, caps 1, número 3
Llevador, libro de entradas y fundaciones de la Congregación de la Misión de Reus	1824-1835	AHAT, Ordes religiosos regulars, Congregació de la Missió, caps 1, número 4

— Inventaris

Denominació	Dates	Signatura
Inventarios de la casa de la misión de Barcelona	1724-1775 i 1835	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3114

— Reglaments, estatuts, circulars i ordenances

Denominació	Dates	Signatura
Reglas de los superiores de la Misión	Segles XVII y XVIII	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Volúmenes, 106
Reglas y varios	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos, 96, 110 y 121
Regla de todos los oficios de la Casa de la Misión		BRUB, ms. 144
Reglas de la Congregación de la Misión		BRUB, ms. 323
Reglas para los oficios de la Casa-Misión y resumen de pláticas a sus Misioneros		BRUB, ms. 1898
Reglas de la Congregación de la Misión	1818	BRUB, ms. 1866
Cartas circulares de los Superiores Generales de la Congregación de la Misión	1661-1798	BRUB, ms. 129
Regulae visitationis (dommum Congregationis Missionis)		BRUB, ms. 135
Ordenanzas de las visitas de la Casa de la Misión de Barcelona, de la provincia de España; y Cartas Circulares de sus Visitadores	1732-1747	BRUB, ms. 620
Ordenanza de visitas y Circulares de los Visitadores (copia)	1722-1831	AMCM, Caja Barcelona-01, sign. núm. 15
Bullae, privilegia et gratiae Congregationis Missionis		BRUB, ms. 152
Materias referentes a la Congregación de la Misión		BRUB, ms. 311

Decretos de las Asambleas Generales de la Congregación de la Misión		BRUB, ms. 319 y 320
Avisos para lector de la Mesa, en la Congregación de la Misión		BRUB, ms. 1988
Papeles varios (Estatutos de la Congregación de la Misión)		BRUB, ms. 1924 (doc. 3, pp. 19-33)
Avisos para los Superiores		BRUB, ms. 1874
Index alphabeticus Usuum et Consuetudinum Congregationis Missionum		BRUB, ms. 916

— **Cartes, sermons i diversos**

Denominació	Dates	Signatura
Vida de San Vicente de Paúl		BRUB, ms. 343
Cartas selectas de San Vicente de Paúl, traducidas en castellano		BRUB, ms. 172
Cartas selectas de San Vicente de Paúl, sermones y varios	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos, 118
Máximas, sentimientos o sentencias y dichos memorables de San Vicente de Paúl		BRUB, ms. 1679
Sermones, cartas circulares, reglas y varios	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 98, 99, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 120, 122, 125, 126, 127, 132
Sermones, notariales y varios	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 129
Sermones y obras de devoción	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 123
Sermones y prácticas devotas	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 142
Sermones y privilegios (no només C.M.)	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 124

Sermones y reglas (no només C.M.)	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 97, 119, 130, 136
Sermones y varios	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 101, 100, 131, 135, 137
Sermones de Misión		BRUB, ms. 644 y 645; 701-703; 903; 1413
Sermones de Misión (Pinell, E.)		BRUB, ms. 692
Curso de sermones de Misión (Pinell, T.)		BRUB, ms. 693-694
Sermones de Misión (Pla i Boneu, A.)	1812	BRUB, ms. 1772
Sermones Misionales		BRUB, ms. 1465
Sermones de Misión (Roiger, P.)		BRUB, ms. 1442
Sermones para los ejercicios de los Ordenados		BRUB, ms. 1422
Sermones para eclesiásticos (Pinell, E.)		BRUB, ms. 695
Sermones de ejercicios a eclesiásticos		BRUB, ms. 1446
Sermones morales (Andreu, M.)		BRUB, ms. 1447
Sermones predicados en la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, desde su fundación hasta el presente año 1772	1704-1772	BRUB, ms. 488-490
Esquemas de sermones y pláticas para las dominicas y santoral del año		BRUB, ms. 1321
Sermones y tablas de familias	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 138
Tablas de familias y cartas de oficio de los PP. Capuchinos	Segle XVIII	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 133
Varios (extractes de llibres, llibres de noviciat i altres, no només C.M.)	S. d.	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Legajos 104
Tratados dedicados a los sacerdotes de la Congregación de la Misión		BRUB, ms. 544

Tratados espirituales		BRUB, ms. 344 i 1112
Tratados Espirituales (Pinell, E.)		BRUB, ms. 621 (Volumen IV, pp. 208-225)
Opúsculos Espirituales		BRUB, ms. 2014
Pláticas Espirituales		BRUB, ms. 890
Pláticas Catequísticas		BRUB, ms. 1731
Pláticas morales		BRUB, ms. 1732
Pláticas de Misión, Ordenandos y Matinales (Roiger, P.)		BRUB, ms. 1735
Pláticas sobre los cuatro primeros Mandamientos de la Ley de Dios		BRUB, ms. 1737
Pláticas matinales, doctrinales y sermones panegíricos		BRUB, ms. 696
Pláticas matinales, eclesiásticas y de misión, vol. IV	1737-1740	BRUB, ms. 1741
Pláticas para eclesiásticos		BRUB, ms. 704-708 i 1769
Pláticas para eclesiásticos y seglares en días de ejercicios		BRUB, ms. 698
Pláticas de Misión		BRUB, ms. 682-683; 889; 894; 899-900
Pláticas de Misión (Pla i Boneu, A.)	1804-1812	BRUB, ms. 676-679 i 1771
Pláticas sobre la Confesión		BRUB, ms. 905
Pláticas de los mandamientos en general y en particular (Viñes - Pinell)		BRUB, ms. 909
Pláticas-meditaciones de Ejercicios espirituales para sacerdotes		BRUB, ms. 911

Pláticas Misionales sobre los Mandamientos de la Ley de Dios		BRUB, ms. 1411
Discursos espirituales y morales para útil entretenimiento de las monjas, traducidos por el Rdo. Esteban Pinell		BRUB, ms. 699-700
Discursos morales, para explicar el Decálogo		BRUB, ms. 684-685
Discursos morales, compuestos según el estilo que usa la Congregación de la Misión en los Ejercicios Espirituales de los Ordenandos		BRUB, ms. 1466
Doctrinas		BRUB, ms. 1414
Conferencias sobre las Reglas de la Congregación de la Misión (Paúl, St. V. de)		BRUB, ms. 1443
Conferencias y Repeticiones de la Oración (Ferrer, V.)		BRUB, ms. 1351
De los mandamientos en general		BRUB, ms. 1412
Ejercicios para ordenandos		BRUB, ms. 1035
Instrucciones sobre Doctrina Cristiana (Mur, M.)		BRUB, ms. 1434
Miscelánea Histórico-Eclesiástica		BRUB, ms. 715

— **Misses**

Denominació	Dates	Signatura
Libro primero de las fundaciones de misas de la Casa de la Congregación de la Misión	Segle XVIII	AMCM, Caja Barcelona, sign. núm. 11
Fundaciones de misas	1704-1825	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3095

Fundaciones de misas	1744-1772; 1823-1824	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3091
Paso de cuentas de las fundaciones de misas rezadas y cantadas	1772-1806	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3107
Libro de celebración de las misas cantadas y rezadas de las fundaciones	1830-1834	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3103
Libro de misas y obituario	1704-1734	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3499
Catálogo de misas	1734-1751	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3102
Catálogo de misas	1751-1799	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3101
Libro de misas y difuntos	1800-1835	AMCM, Caja Barcelona-01, Signatura nº12

— **Libres de missions, exercitants y ordenands**

Denominació	Dates	Signatura
Libro de las misiones y de los ordenandos y ejercitantes	1717-1833 1704-1734	AMCM, Caja Barcelona, Signatura nº4
Libro de ejercitantes y ordenados	1735-1784	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3094 (microfilm M-2600)

— **Registre dels membres de la comunitat**

Denominació	Dates	Signatura
Libro de ingreso y profesiones	1704-1820	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Volúmenes, 293
Libro de los sujetos que han venido a esta casa y se han ido o se han muerto	1704-1821	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Volúmenes, 107
Libro de ingreso y profesiones de novicios	1824-1834	ACA, ORM, Monacales-Universidad, Volúmenes, 294

Libro de registro de los bienes de los novicios	1827-1833	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 4459
Catálogo de los individuos que se han salido de la Congregación de la Misión española	1712-1833	BRUB, ms. 149
Libro de personal (copia)	1704-1823	AMCM, Caja Barcelona-01, sign. núm. 14
Libro de sujetos (copia)	1706-1832 (Copia del s. XX)	AMCM, Caja Barcelona-02, sign. núm. 16

— **Altres cases i propietats**

Denominació	Dates	Signatura
Libro de gasto de la Torre Fitona	1756-1831	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3110
Alquileres de las casas de Matamoros	1804	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3557
Libro del reverendo Jaime Cabruja, presbítero de Reus	Siglo XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3774
Créditos del reverendo Jaime Cabruja, presbítero de Reus	Siglo XIX	ACA, ORM, Monacales-Hacienda, Volúmenes, 3775

— **Plets civils**

Denominació	Dates	Signatura
Plet entre el superior i sacerdots de la Casa de la Missió i Antoni Montaner, ciutadà honrat de Barcelona, pel cens de les cases situades al carrer Flassaders	1751-1790	ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, 14928
Plet entre el superior i sacerdots de la Casa de la Missió i Josep Degollada, prevere i beneficiat de la Seu de Barcelona. Per un terreny i casa que posseeix Maria Gracia Coromina, vídua de Joan Coromina, comerciant de Barcelona, anomenada dels molins de vent a prop de la Creu Coberta	1771-1772	ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, 7872

Plet entre el superior i sacerdots de la Casa de la Missió i Antonio Andario, comerciant de Barcelona, pel pagament que els Andario els deuen dels vals reials que els van donar i els seus interessos, o les terres que els van prometre en cas de no pagar-ho a St. Vicenç dels Horts.	1818	ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, 8520
--	------	--

Annex 12.5. Llistat dels artífexs vinculats a l'obra de la Casa i església de la Missió a Barcelona

Arnau, Manuel

Fuster. Entre el 1732 i el 1734 projectava la porta de la Casa de la Missió que afrontava el carrer Tallers, a preu fet.⁴⁵²

Badia Pociello, Francesc (1712-1788)

Tracista. Dirigí les obres del Palau de l'Audiència entre el 1762 i el 1771.⁴⁵³ Possiblement podria haver projectat les traces dels espais amb què s'amplià el conjunt dels paüls l'últim terç del segle XVIII, com la sagristia i la capella de les conferències eclesiàstiques que es van bastir al costat de ponent de l'església.

Barrera, Josep (act. 1725-1736)

Argenter. El gener de 1736 Barrera va millorar i daurar l'ostensori de plata i diamants que s'exposava a l'altar major de l'església.⁴⁵⁴

Bofill, Pere

Fuster. Entre el 1737 i el 1748 va realitzar les portes de l'arxiu, entre altres feines per a la residència, i va projectar el taüt per enterrar al sacerdot Sala.⁴⁵⁵

Bofill, Bartomeu

Rellotger. Durant l'últim quart del segle XVIII realitzà el rellotge de la torre de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, desaparegut amb la restauració de 1943.⁴⁵⁶

Borrell, Josep

Mestre de cases a Tarragona, però amb autorització del Consolat de Barcelona per exercir a la ciutat comtal.⁴⁵⁷ Realitza el dibuix de dues façanes de la nova Casa de la Missió que els paüls volien construir entre el carrer Reina Amàlia i la muralla de

---

⁴⁵² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (16-VII-1732 a 28-III-1734)

⁴⁵³ CARBONELL 2015, p. 537

⁴⁵⁴ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (26-I-1736); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (26-I-1736)

⁴⁵⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (19-VI-1737, 09-I-1746, 22-XI-1748)

⁴⁵⁶ AHCB, ms. A, núm. 253, pp. 630-631

⁴⁵⁷ AHCB, Obreria, 1C.XIV-100 (16-I-1828 a 22-I-1828)

terra, per a que siguin aprovats per la comissió d'obreria de l'Ajuntament de Barcelona.⁴⁵⁸

Bosch i Calderó, Josep

Traginer de sorra. Aportà la sorra per a la fàbrica des del 1729 fins al 1735, sovint fent constar que és a preu fet.⁴⁵⁹

Bosch i Mas, Francesc (†1791)

Mestre major de les Reials Obres de Fortificació a Barcelona. Dirigí el bastiment de l'edifici situat entre el carrer Tallers i el carrer Valldonzella des del 1786 fins al 1789.⁴⁶⁰

Bosch i Riera, Andreu (1720-1788)

Mestre de cases i gendre de Damià Riba. Es pot documentar com a mestre i dirigint les obres de la Casa de la Missió des del gener de 1755. El seu fill, Andreu Bosch i Riba (1750-1799), va ser remunerat pels paüls el 1790, però desconeixem si fou per una labor pròpia a la casa o per un pagament endarrerit al seu pare, llavors ja difunt.⁴⁶¹

Cabrer Rodríguez, Carlos Francisco (1760-1843)

Enginyer militar. Va projectar el disseny de l'edifici situat al carrer Tallers cantonada Valldonzella el 1786, per ordre del comte de l'Asalto, Francisco González y de Bassecourt.⁴⁶²

Camprubí, Francesc

Fuster. El 1725 aportava les posts de pi necessàries per fer les cintres que sostenien els arcs en construcció.⁴⁶³

---

⁴⁵⁸ AHCB, Obreria, 1C-XIV-103, s.f. (12-VII-1829 a 19-X-1829)

⁴⁵⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (11-XII-1729 al 25-III-1735)

⁴⁶⁰ AHPB, Carles Carbonell, 1068/32, ff. 153r-154v (25-VI-1789)

⁴⁶¹ AHPB, Fèlix Veguer, 1047/5, fol. 57r-57v (27-I-1755); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (28-VII-1790)

⁴⁶² AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/76, ff. 467r-468v (20-VI-1792) i 1047/80, ff. 171r-172r (20-II-1794)

⁴⁶³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (26-III-1725)

Carbonell, Josep; Carbonell, Francesc

Serrallers. Treballaren des del 1711 fins al 1749 realitzant frontisses, panys, galfons, claus, agulles i manetes de rellotge i gafes per les campanes, tant per a l'església com per a la resta de la casa.⁴⁶⁴

Carreras, Vicenç (act. 1731-1770)

Argenter. El 1770 va recompondre dues palmatòries que ornamentaven el quadre de la santa Faç situat al cambril de l'església de la Missió i va renovar la llàntia de plata que penjava al damunt de l'altar major.⁴⁶⁵

Carrutxo, Francisco (act. 1736-1779)

Argenter. Entre el 1765 i el 1767 realitzava els ornaments litúrgics en argent per a l'altar de la Verge dels Dolors, els quals constaven d'un calze de plata repujat i sobredaurat, amb la seva patena de plata daurada i una cullereta; un reliquiari de plata i fusta, daurat i jaspiat; i una llàntia de plata.⁴⁶⁶

Casas, Francesc

Fuster. El 1767 realitzava un nínxol o fornícula de fusta guarnida per al quadre de la Verge, amb una creu al capdamunt, en el retaule de la Verge dels Dolors que se situà a la capella de Sant Joan Nepomucè el 1767.⁴⁶⁷

Claramunt, Guillem (1684-?)

Moler. El 1730 emmenava graons i llambordes de pedra de Montjuïc per a l'obra.⁴⁶⁸

Clotet, Francesc

Pintor. El 1760 adobava els reliquiaris de les ceres i el 1777 era retribuït per haver retocat les pintures de la capella dels eclesiàstics a la Casa de la Missió.⁴⁶⁹

---

⁴⁶⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (X-1712); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (1748)

⁴⁶⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 230 i 260; ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 96, s.f. (*Consueta o diario de la Casa de la Congregación de la Misión de Barcelona, aprobado en 1753*); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (27-VII-1770; 18-VIII-1770); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (02-VII-1770; 30-VI-1771)

⁴⁶⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, leg. 111, s.f. (rebutos datats entre el 19-X-1765 i el 6-III-1767)

⁴⁶⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1767); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, pp. 65-66

⁴⁶⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (02 i 21-XII-1730)

⁴⁶⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (VIII-1760); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (09-II-1777); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (15-IX-1793)

Coletas, Gaspar (1731-1796)

Pintor i germà coadjutor. Va ser admès a la Casa de la Missió a Guissona el 1760, amb 28 anys. Entre el 1777 i el 1793 es documenta l'adquisició de diversos materials vinculats a la seva activitat artística, com goma, trementina, sofre, oli de llinosa, panys de plata i colors, tot i que no s'esmenta quines obres va realitzar. Podria haver-se encarregat de l'adob d'obres preexistents, a banda de la creació d'obres pròpies.⁴⁷⁰

Comelles, Francesc

Fuster. El 1753 va realitzar un canapè per a la capella de Sant Joan Nepomucè, com a ornament de l'altar de la Verge dels Dolors.⁴⁷¹

Coromines, Joan

Vidrier. El 1757 realitzava un vidre per al genuflectori que hi havia a la capella de Sant Joan Nepomucè, davant de l'altar de la Verge dels Dolors.⁴⁷²

Costa, Josep (1683-1745)

Germà coadjutor i fuster amb coneixements d'arquitectura. Va ingressar a la comunitat el 1710, amb 32 anys. Desconeixem quina pot haver estat la seva labor en la fàbrica de la Casa de la Missió.⁴⁷³

Costa, Pere (1693-1761)

Escultor. El 1725 va fer una imatge de pedra del Salvador per a la porteria de la Casa de la Missió per 10 lliures i 10 sous i el 1757 va fer un àngel infant i quatre poms per a l'altar de la Verge dels Dolors de la capella de Sant Joan Nepomucè.⁴⁷⁴

Cots, Josep (act. 1696-1737)

Argenter. El 1737 realitzà dos calzes de plata i or.⁴⁷⁵

---

⁴⁷⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (09-XI-1777)

⁴⁷¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1753)

⁴⁷² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1757)

⁴⁷³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, f. 3r; i s.f. (25-II-1745)

⁴⁷⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (29-I-1725 i 5-II-1725); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1757)

⁴⁷⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (09-IV-1737)

Cots i Cropsis, Bernat (c. 1730 - act. 1793)

Escultor. Entre el 1765 i el 1767 va realitzar el retaule dedicat a la Verge dels Dolors, per a la capella de Sant Joan Nepomucè i amb un import de 1.000 lliures. El 1770 també realitzà el retaule de la capella de la Concepció, per un import de 625 lliures, les quals li foren abonades progressivament fins al 1778. El mateix 1770 se li encarrega l'elaboració d'un nou monument de Setmana Santa per un valor de 175 lliures, el qual adobava el 1779 i li afegia nous elements per 100 lliures més, a banda d'enguixar-lo el 1780.⁴⁷⁶

Crusats, Joan

Velluter. El 1757 aportava deu pams i mig de vellut carmesí per folrar el genuflectori que hi havia a la capella de Sant Joan Nepomucè, davant de l'altar de la Verge dels Dolors.⁴⁷⁷

Dalé, Miquel; Carbonell i Dalé, Jacint; Dalé, Magdalena; Arnó i Dalé, Vicenç

Nissaga de ferrers. Des del 1712 fins al 1783 estigueren vinculats amb la congregació i realitzaren feines de ferrer quan se'ls necessitava, com les gafes d'una tribuna entre el 1729 i el 1734.⁴⁷⁸

Della Torre, Bernardo (1676-1749)

Enginyer militar. El 1707 va ingressar a la Congregació de la Missió i va arribar a ser superior de la Casa de Montecitorio a Roma. Va ser el visitador provincial de la Casa de la Missió a Barcelona el 1724 i el 1736. Podria ser autor o visurador de les traces de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1765 i 1767); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, pp. 65-66; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (29-I-1770; 12-VI-1770; 03-I-1772); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (04-XII-1778); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (12-VI-1770, 22-VI-1779, 25-X-1780)

⁴⁷⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1757)

⁴⁷⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (III-1712 al 1734); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (13-XII-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (01-XII-1783)

⁴⁷⁹ PADRÓS 1960, p. 694; BARTOLOMÉ 1968, p. 392; PISTOLESI 2016a, 50-57; PISTOLESI 2016b, 51-62

Dosset, Francesc (†1714); Dosset, Felip

Nissaga de fusters. Vinculats des del 1707 amb la comunitat, realitzaren les caixes mortuòries d'alguns membres difunts i les tribunes de la primera església entre el 1729 i el 1734.⁴⁸⁰

Enrich, Joan (1743-1795)

Escultor. Ceán Bermúdez observava un sepulcre de la seva mà a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu abans del 1800. Possiblement fos l'autor de la sepultura en pedra de Tortosa que es realitzà per al comerciant Bonaventura Sans aproximadament entre els anys 1762 i 1773 i que fou disposada a la capella de Sant Joan Nepomucè.⁴⁸¹

Farell, Francesc (1758-act.1815)

Argenter i germà coadjutor. El 1805 daurà i platejà el pal·li de l'altar del monument de Setmana Santa.⁴⁸²

Ferrer, Fèlix

Arener. El 1747 aportà l'arena necessària per amassar la calç a l'obra.⁴⁸³

Flaugier, Josep Bernard (1757-1813)

Pintor. Realitzà la composició pictòrica de la cúpula visible, petxines i fris del temple, el 1801, juntament amb un deixeble encara anònim.⁴⁸⁴

Font, Joan

Orguener. L'agost de 1805 fou contractat per la comunitat de la Missió per tal de construir un orgue amb trompa reial, ecos i cadireta, per a l'església de la Missió, que importà un cost de 1.966 lliures i 10 sous.⁴⁸⁵

---

⁴⁸⁰ AHPB, Joan Solsona, 890/14, ff. 367v-368r; ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (V-1708; II-1710); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (06-X-1729 al 14-VII-1734)

⁴⁸¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4455, pp. 65-66; AHPB, Fèlix Veguer, manual 1047/41, ff. 50r-60r (*Testament de Bonaventura Sans*, 23-VII-1773); CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. 2, p. 257

⁴⁸² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (06-I-1805; 19-II-1805)

⁴⁸³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-IX-1747 a 17-XII-1747)

⁴⁸⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes, 372, s.f.

⁴⁸⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (26-VIII-1805 al 31-IX-1806). Joan Font també fou l'autor de l'orgue de la col·legiata església de Sant Joan de les Abadesses l'any 1818, *vid.* J.M.A. 1932, p. 4

Francesc

Mestre fuster. Entre el 1708 i el 1710 realitzà les finestres de la llibreria i la caixa per al fèretre del germà coadjutor Antonio Camino.⁴⁸⁶

Gaig, Josep

Fuster. Entre el 1751 i el 1755 adobà els pal·lis d'altar i la bomba del pou, va fer les caixes per als fèretres dels sacerdots Ramon i Guarda, així com altres reparacions a la Casa de la Missió.⁴⁸⁷

Gallart i Rigol, Joan (†1714)

Pintor. Apareix documentat els primers anys de l'establiment com a daurador del marc de fusta que guarnia la imatge de la Santa Faç, pintor i daurador d'una grada de l'altar major del primer temple i pintor de la guarnició per a la imatge de Jesucrist que era situada en el monument de Setmana Santa. L'any 1698 Francesc Senjust també havia adquirit un quadre de la Verge pintat per ell, el qual se situà a la Casa de la Missió després del seu establiment a la ciutat; i Isabel Rigol, mare de Joan Gallart, llegà diversos quadres a la residència dels paüls el 1717, una part dels quals fou adquirida per Manuel Vinyals i Miró el 1746.⁴⁸⁸

Galli Bibiena, Ferdinando (1657-1743)

Arquitecte reial, pintor de cambra, director de festes, escenògraf i figurinista d'òperes i comèdies al servei del rei Carles III d'Àustria durant la seva estada a Barcelona, entre el 1708 i el 1711.⁴⁸⁹ Va ser l'autor d'alguna obra destinada a la primitiva església de la Casa de la Missió el 1710, potser l'altar del beat Joan Nepomucè o un monument o arquitectura efímera amb motiu d'alguna festivitat, com la benedicció del terme el 1710, en què s'arribava fins al baluard dels Tallers per sentir cantar el *Te Deum*.⁴⁹⁰

---

⁴⁸⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (V-1708 a II-1710)

⁴⁸⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (15-V-1751 a 24-II-1755)

⁴⁸⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3114, pp. 109 i 163; AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 304r-307v (25-VI-1711); AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 304r-307v (25-VI-1711); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (21-VIII-1746); ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1, s.f. (*Relación de la peregrinación que hizo el Sr. Arcediano Senjust*); GARRIGÓ 1708, p. 33

⁴⁸⁹ DRAPER VIADA 1993, p. 194; GONZÁLEZ TORNEL 2005, p. 296

⁴⁹⁰ AHPB, Joan Solsona, 890/16, ff. 145r-149r (14-X-1710); citat per MADURELL MARIMÓN 1958, pp. 291-324

Garrido i Julià, Joan (act. 1773-1818)

Mestre d'obres. Dirigí la construcció de la contra-cúpula de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, el 1800, per a que fos pintada en la superfície visible per Josep Flaugier.⁴⁹¹

Garriga, Joan (1763-1820)

Mestre de cases. Va ser admès al seminari intern de la Casa de la Missió el 1788, amb 24 anys. Treballà a les obres vinculades a les finques de l'Hospitalet el 1818.⁴⁹²

Gomà, Jaume

Courer. El 1749 realitzà una campana per a l'església de la Missió.⁴⁹³

Grasses, Jaume

Clavetaire. Entre el 1731 i el 1736 aportà els claus per a l'obra.⁴⁹⁴

Grau, Carles (1714-1798)

Escultor. Entre el 25 de novembre de 1749 i el 13 de novembre de 1750 realitzà el retaule dedicat a sant Josep per a la capella homònima de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.⁴⁹⁵

Jaume

Mestre serraller. Era documentat el 1705 a la fàbrica de la residència i del primer temple de la Missió.⁴⁹⁶

Jou, Miquel

Germà coadjutor i fuster. Exercí el seu ofici a la comunitat de la Missió entre el 1775 i el 1794.⁴⁹⁷

---

⁴⁹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, leg. grandes, 372, s.f. (09-V-1805 a 18-III-1806)

⁴⁹² ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (VII-1818); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f. (17-XI-1820); PARADELA 1935, p. 83

⁴⁹³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (11-I-1749)

⁴⁹⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (23-XII-1731); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (16-IX-1736)

⁴⁹⁵ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (25-XI-1749 al 13-XI-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (25-XI-1749; 13-XI-1750)

⁴⁹⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (XII-1705)

⁴⁹⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (17-I-1792)

Lletjós i Darder, Pere (†1755); Lletjós i Font, Teresa; Lletjós i Font, Anton (†1786)

Nissaga de traginers de calç i pedra. Aportaren el material necessàries per a la fàbrica de la Casa de la Missió, des del 1729 fins al 1747.⁴⁹⁸

Magrans, Ignasi

Daurador. El juny de 1779 se li abonaren 500 lliures per daurar el retaule de la capella de la Concepció, elaborat per Bernat Cots i Crospis.⁴⁹⁹

Mallol, Salvador

Fuster. El 1767 va guarnir el reliquiari del *Lignum Crucis* que hi havia a l'altar de la Verge dels Dolors, a la capella de Sant Joan Nepomucè.⁵⁰⁰

Martí, Mauro

Impressor. El 1729 va imprimir els decrets de beatificació i les vides del beat Vicenç de Paül. El 1737 també retocà una estampa de Vicenç de Paül coincidint amb la seva canonització perquè sigui acord amb la situació de sant.⁵⁰¹

Martí i Juli, Josep (c. 1681-1752)

Mestre de cases. Juntament amb el seu fill, Josep Martí i Amat (1705-1762) varen descobrir i bastir els fonaments de la construcció que el 1733 es va emprendre al pati de la Casa de la Missió.⁵⁰²

Mas, Joan (1733-1794)

Paleta i germà coadjutor. Ingressà a la comunitat el 1759.⁵⁰³

Masats, Francesc

Fuster. Fou contractat el 1774 per realitzar un orgue amb un mestre fadrí i el seu fill, Felip Masats Sala.⁵⁰⁴

---

⁴⁹⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (06-XI-1729 al 19-II-1730); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (12-VIII-1744 al 29-VIII-1747)

⁴⁹⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (22-VI-1779); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (13-III-1780)

⁵⁰⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1767)

⁵⁰¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (15-X-1729)

⁵⁰² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (03-VIII-1733)

⁵⁰³ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.; PARADELA 1935, p. 52

⁵⁰⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (18-VI-1774 al 6-XI-1774)

Mateu, Anton (act. 1695-1731)

Argenter. L'any 1731 la comunitat va vendre-li dos calzes vells perquè en fes un de nou.⁵⁰⁵

Millàs, Pau

Mestre de cases de l'Hospitalet. Els documents el vinculen a les obres de la torre gran i la torre petita de l'Hospitalet el 1745 i el 1748.⁵⁰⁶

Mir, Pere

Courer. El 1738 se li abonaren 100 lliures per haver realitzat dues campanes que tocaven els quarts i les hores del rellotge gran de la Casa de la Missió.⁵⁰⁷

Noé, Josep

Terrissaire. El 1770 fou remunerat per la ceràmica aportada a l'obra.⁵⁰⁸

Nogués

Mestre terrissaire. Des del 1730 fins al 1741 aportà teules, canals i baranes per a l'obra.⁵⁰⁹

Olarrieta Girones, Lucio (1794-1843)

Arquitecte acadèmic. Des de Madrid, el 1830 realitza els plànols de la segona Casa de la Missió a Barcelona i de la primera Casa de la Missió a la capital espanyola.⁵¹⁰

Parera, Jaume

Serraller. El 1760 se li abonaven diverses feines de manyà realitzades a la Casa de la Missió.⁵¹¹

---

⁵⁰⁵ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (20-VI-1731)

⁵⁰⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (23-X-1746 a 29-IX-1748)

⁵⁰⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (21-IV-1738); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (21-IV-1738)

⁵⁰⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (26-III-1770)

⁵⁰⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (26-II-1730); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (19-X-1741)

⁵¹⁰ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.p. (01-I-1831)

⁵¹¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (19-V-1760; XII-1760)

Pera, Joan

Traginer. El 1709 carregà els materials per fer el monument de Setmana Santa.⁵¹²

Peretes, Anton

Picapedrer. Entre el 1729 i el 1734 conduïa la pedra i calç necessàries cap a l'obra de la Casa de la Missió.⁵¹³

Pi, Pau

El 1748 aportà la calç per a les obres de la torre petita de l'Hospitalet.⁵¹⁴

Pichs, Vicenç

Fuster. Projectà el nou orgue de la Casa de la Missió a Barcelona el 1805.⁵¹⁵

Piferrer, Joan

Impressor. El 1738 se li abonà un tiratge de 500 estampes de sant Vicenç de Paül.⁵¹⁶

Pinós, Jaume Joan (1672-1712)

Germà coadjutor i mestre de cases. Va ingressar al seminari intern el 1707, quan tenia 37 anys, i és el primer mestre vinculat a l'obra d'ampliació de la Casa de la Missió el 1710.⁵¹⁷

Pruns, Bernat

Fuster. El 1740 projectava la llibreria i els llits per a les noves estances de la Casa de la Missió.⁵¹⁸

Pujol, Josep (act. 1768-†1821)

---

⁵¹² ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (III-1709)

⁵¹³ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (30-X-1729 a 14-VII-1734)

⁵¹⁴ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (30-IX-1748)

⁵¹⁵ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (23-VIII-1805 i 8-X-1805)

⁵¹⁶ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (08-I-1738)

⁵¹⁷ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 107, f. 1v; ACA, ORM, Moncales-Hacienda, leg. grandes 373, s.f. (*Nota de las obras del cuarto nuevo*)

⁵¹⁸ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (14-VI-1740; 16-XII-1740)

Orguener manresà. El 1774 fou contractat per la comunitat dels paüls per fer un nou orgue per a l'església, per un valor de 900 lliures.⁵¹⁹

Ramis, Francesc (act. 1706-1737)

Argenter. El 1737 realitzà un reliquiari de plata per a la comunitat.⁵²⁰

Riba, Damià (1692-1761)

Mestre de cases. Va ser l'empresari de la fàbrica de la Casa de la Missió a Barcelona des del 1728 fins al 1756.⁵²¹ També va dirigir la construcció de la Casa de la Missió a Guissona el 1741.⁵²²

Rigalt, Pere (act. 1727-1757)

Daurador barceloní. El febrer de 1749 va daurar el pal·li de tela de l'altar de sant Josep a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. El 1757 va ser retribuït per haver daurat un àngel infant i quatre poms que havia esculpit Pere Costa, així com els peus de dues floreres, tot per a l'altar de la Verge dels Dolors.⁵²³

Roset, Pau

Vidrier i estanyer. Aportà els vidres i adobà les llumeneres de la casa entre el 1781 i el 1789.⁵²⁴

Rovira, Pere

Mestre de cases. El 1712 rebé un pagament per un jornal i per les 50 teules emprades per a la teulada de la capella de la Casa de la Missió a Barcelona, a banda de fer reparacions a la torre de l'Hospitalet i bastir els graners i corral de la finca.⁵²⁵

Rovira, Narcís

---

⁵¹⁹ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (04-I-1774 al 04-VII-1776). Fou artífex de diversos orgues per als temples barcelonins, com el de l'església de Santa Caterina (1783), el de Sant Felip Neri (1798), el de la parròquia dels Sants Just i Pastor (1793) i el de la Catedral de Barcelona (1794), *vid.* GONZÁLEZ I RUIZ 2017, pp. 73, 109-110, 124 i 317-322

⁵²⁰ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (24-VIII-1737)

⁵²¹ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (14-VI-1728); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (08-I-1756)

⁵²² GARGANTÉ 2006, pp. 472-480

⁵²³ ACA, ORM, Moncales-Universidad, vol. 109, s.f. (28-I-1749); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (15-II-1749); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1757)

⁵²⁴ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (24-I-1781); ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (22-XII-1789)

⁵²⁵ ACA, ORM, Moncales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (II-1712)

Mestre de cases de l'Hospitalet. Apareix vinculat a les obres de reparació que es fan a la torre gran de l'Hospitalet el 1740.⁵²⁶

Rusiñol, Ramon (1757-1822)

Germà coadjutor i fuster. Treballà en el seu ofici després d'accedir al noviciat, amb 22 anys. Tingué un paper rellevant en les obres de fusteria que calgué emprendre en tornar a la Casa de la Missió després de la Guerra del Francès.⁵²⁷

Sagristà, Joan

Terrissaire. Entre el 1729 i el 1734 fou retribuït per aportar les rajoles, maons i teules per a l'obra.⁵²⁸

Sala, Joan

Fuster. Realitzà dos miralls i sis cornucòpies el 1753 per a l'altar de la Verge dels Dolors, a la capella de Sant Joan Nepomucè.⁵²⁹

Saladriga, Francesc (pare) (†1747); Saladriga, Francesc (fill)

Pare i fill homònims i vidriers. Treballaren a la fàbrica de la Casa de la Missió entre el 1733 i el 1779 proveint el vidre necessari per a la obra nova.⁵³⁰ Algunes de les obres que es detallen a la documentació són dos cristalls per al genuflectori de l'altar de la Verge dels Dolors el 1757 i la representació d'un sant Francesc d'Assís sobre vidre per a l'altar de la Verge dels Dolors de la capella de Sant Joan Nepomucè el 1765.⁵³¹

Santpere, Francesc

Argenter. El 1749 adobava un calze petit, el 1754 realitzava la llàntia de plata per a la capella de sant Vicenç de Paül, a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu i el 1763 era retribuït per fer diverses obres per a la comunitat.⁵³²

---

⁵²⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (03-XII-1740)

⁵²⁷ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 107, s.f.; ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (26-IV-1816)

⁵²⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (30-X-1729 a 18-VII-1734)

⁵²⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1753)

⁵³⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (1-I-1749)

⁵³¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3105, s.f. (1757, 1765)

⁵³² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (11-VI-1754); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 111, s.f. (25-VII-1781 ; VII-1783 ; I-1784 ; IV-1785)

Soler, Bartomeu

Escultor. Bartomeu Soler i Urgellès (†c. 1763), o el seu fill Bartomeu Soler i Armanyà, va ser remunerat el 1747 per realitzar els balustres del presbiteri, les tribunes i les capelles laterals del temple de Sant Sever i Sant Carles Borromeu,⁵³³ així com per millorar les baranes del passadís alt situat al creuer i ajustar les cartel·les que n'havien de suportar el pes.⁵³⁴

Soler i Mestres, Joan Josep (1797-1863)

Arquitecte que va dur a terme la direcció de les obres per al bastiment de la segona Casa de la Missió, entre els carrers Lleialtat i Reina Amàlia, fins al 17 de juliol de 1833.⁵³⁵ Va aplicar algunes modificacions sobre el disseny original amb motiu de l'ampliació del terreny i la voluntat dels paüls de canviar alguns aspectes del dibuix original.

Sorelló, Joan

Courer. El 22 de març de 1737 els paüls van fondre una campana antiga de coure per sufragar el cost d'una nova realitzada per aquest mestre.⁵³⁶

Sunyol, Jaume (1699-1752)

Moler. El 1744 va aportar la pedra per fer les latrines, cantons i llambordes necessàries per l'obra de la Casa de la Missió.⁵³⁷

Torres, Ramon (c. 1665-1736); Torres, Francesc (c. 1697-1752); Torres i Pera, Ramon (c. 1730- c.1801)

Nissaga de picapedrers o molers (pare, fill i nét). Van ser els responsables de proveir la pedra picada, reble i les llambordes necessària per a la fàbrica de Barcelona i l'ermita de Sarrià entre els anys 1728 i 1749 i del 1793 al 1796.⁵³⁸

---

⁵³³ AMAT I DE CORTADA [ARITZETA] 1994, p. 105

⁵³⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VIII-1747 a 01-IX-1747); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (del 24-IX-1747 al 20-XII-1747)

⁵³⁵ AHPB, Ramon Sampons, 1249/7, ff. 344r-348v (17-VII-1833)

⁵³⁶ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (22-III-1737; 01-X-1737)

⁵³⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (01-III-1744 i 04-VII-1744)

⁵³⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (30-X-1728); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3099, s.f. (17-IV-1796)

Tramullas i Roig, Manuel (1715-1791) o Francesc (1720-1773)

Pintors. Un dels dos fou l'autor d'un quadre que representava a Sant Joan Nepomucè i que se situà a la capella dedicada al sant a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. Se li abonaren 56 lliures el 22 maig del 1750.⁵³⁹

Usich, Josep

Mestre de cases. Estigué vinculat a les obres puntuals de reparació de la torre petita i la torre gran de l'Hospitalet el 1722.⁵⁴⁰

Lo Valencià, Jaume

Manobre. Aportà les juntes per amerar la calç entre el 1729 i el 1730.⁵⁴¹

Vila, Anton

Fuster. Se li varen retribuir els jornals de treball en les obres del «quarto nou» entre el 1729 i el 1730.⁵⁴²

Viladomar (o Viladomat), Sever

Pare i fill homònims i terrissaires. Entre el 1711 i el 1765 aportaren maons, rajoles, teules, tortugues i cairons per a l'obra de la Casa de la Missió i per a la torre petita de l'Hospitalet.⁵⁴³

Viladomat i Manalt, Antoni (1678-1755)

Pintor. El 1750 realitzà el quadre de Sant Vicenç de Paül donant la regla als deixebles per a la capella dedicada al sant, a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.⁵⁴⁴ També se li atribueixen el retrat de Jeroni Enveja, conservat al museu de la RACBASJ i la porta principal del sagrari que hi havia a l'altar major durant l'etapa castrense, desaparegut el 1942.⁵⁴⁵

---

⁵³⁹ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (22-V-1750); ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (22-V-1750)

⁵⁴⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (30-VI-1722)

⁵⁴¹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (18-XII-1729 al 15-I-1730)

⁵⁴² ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3509, s.f. (13-XI-1729 al 07-V-1730)

⁵⁴³ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3493, s.f. (IX-1711), ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3484, s.f. (26-IX-1765)

⁵⁴⁴ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (22-IV-1750 i 22-V-1750); CEÁN BERMÚDEZ 1800, vol. V, p. 240

⁵⁴⁵ FONTANALS DEL CASTILLO 1877, p. 144, 230-231; citat per MIRALPEIX 2005, p. 729; MIRALPEIX 2014, p. 347; FONTBONA-DURÀ 1999, vol. 1, p. 92

Viladomat i Esmandia, Josep (1722-1786)

Pintor. Probablement fou l'autor del quadre de Sant Vicenç de Paül disposat a la porta del confessionari de la Casa de la Missió, ja que a l'abonament de 24 lliures i 8 sous que es feu el 30 de juny de 1763 només apareixia documentat el cognom Viladomat.⁵⁴⁶

Vinyals i Miró, Josep (c. 1705-†1782)

Pintor. El 1742 Josep o el seu germà Manuel realitzà una pintura de perspectiva per al seminari.⁵⁴⁷ El 1748 pintà la barana del cor de l'església i de l'escala de la casa, el 1749 realitzà la composició pictòrica de la sagristia, bastida poc després de la inauguració de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. El 1750 va netejar el quadre de l'altar major i hi va posar colors, a més de reparar-ne la guarnició. El 1757 també se'l remunerava per haver pintat les conclusions i la basseta.⁵⁴⁸ Per la vinculació amb la congregació i el tipus d'obres realitzades, probablement també fou l'autor, en col·laboració o no amb el seu germà Manuel, de la composició pintada a la cúpula primitiva, la qual hauria estat realitzada entre el 1742 i el 1752.

Vinyals i Miró, Manuel (act. 1732-†1748)

Pintor. El 1752, un cop ja difunt, fou remunerat per haver pintat el pal·li morat de l'altar major de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu i per haver-ne adobat dos més, els quals provenien del parament de la primitiva església.⁵⁴⁹

Viver, Fèlix

Gerrer. Entre el 1744 i el 1748 proporcionà canals, tortugues, gerres d'oli, gibrells i bacins per a la fàbrica de la Casa de la Missió.⁵⁵⁰

---

⁵⁴⁶ ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 110, s. p. (30-VI-1763)

⁵⁴⁷ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (02 i 14-VIII-1742)

⁵⁴⁸ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (10-VIII-1748; 07-VIII-1749; 13-II-1750, 23-XI-1757)

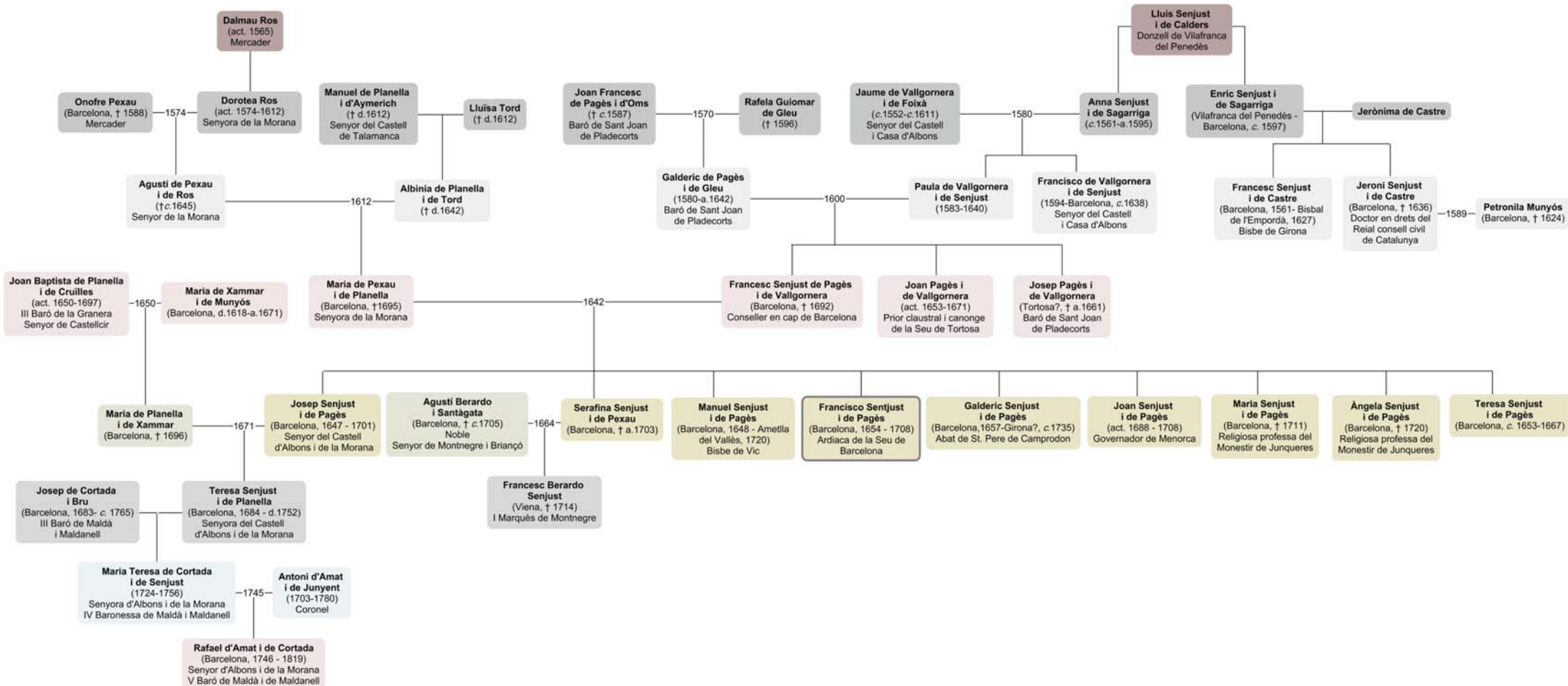
⁵⁴⁹ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (26-I-1752); ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 109, s.f. (26-I-1752)

⁵⁵⁰ ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 3093, s.f. (18-X-1744 a 25-VIII-1748)

Annex 12.6. Arbres genealògics

Annex 12.6.1 – Llinatge dels Senjust

LLINATGE DELS SENJUST

- **Dades, documents localitzats i bibliografia amb què construïm l'arbre genealògic del llinatge Senjust**

Dalmau Ros:

- Mercader
- El 1565 compra la masia de Can Pexau, a Badalona
- Documentació:
  - o ACA, Real Audiencia de Cataluña, Pleitos Civiles, 29607 (1612)

Dorotea Ros:

- Filla de Dalmau Ros
- 1574: Es casa amb Onofre Pexau
- 1606: Adquireix el Castell de la Morana
- Documentació:
  - o ACA, Real Audiencia de Cataluña, Pleitos Civiles, 29607 (1612)
  - o ACA, Diversos, Archivo de Can Falguera, leg. 375
  - o AHPB, Lluís Jorbà menor, 418/45, ff. 40r-42r (24-III-1574) - Capítols matrimonials

Onofre Pexau:

- Mercader matriculat a Barcelona (19-IV-1572)
- Vivia al carrer de l'Argenteria – CARBONELL 1995b, p. 144
- 1574: Es casa amb Dorotea Ros
- 1588: Defunció – CARBONELL 1995b, p. 144
- Documentació:
  - o ACA, Real Audiencia de Cataluña, Pleitos Civiles, 29607 (1612)
  - o AHPB, Lluís Jorbà menor, 418/45, ff. 40r-42r (24-III-1574) - Capítols matrimonials
  - o AHPB, Nadal Castelló, 488/22, llig. 8, s.f. (28-IV-1588) – Inventari de béns, citat per CARBONELL 1995b, p. 144
- Bibliografia:
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983, vol. II, pp. 35 i 241
  - o CARBONELL, Marià, «Obres al convent de Sant Agustí Vell de Barcelona, segles XVI-XVII», a *Locus Amoenus*, núm. 1, 1995, pp. 127-138
  - o CARBONELL, Marià, «Pintura religiosa i pintura profana en inventaris barcelonins, ca. 1575-1650», a *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, núm. 13, 1995, pp. 137-190

Agustí Pexau de Ros:

- Fill d'Onofre Pexau i de Dorotea Ros
- Ciutadà honrat de Barcelona – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17

- Senyor de la Morana – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- Doctor en drets
- Membre del Consell de Cent
- 1603: Ciutadà honrat de Barcelona
- 1606: Adquireix el castell de la Morana – citat per SERRA I PUIG 1993, p. 269
- 1612: Es casa amb Albínia de Planella i de Tord
- c.1645: Defunció
- Documentació:
  - o ACA, Diversos, Archivo de Can Falguera, leg. 375 i 422
  - o AHPB, Esteve Vallalta, 522/30, s.f. (03-III-1612) – Capítols matrimonials
  - o AHPB, Pere Pau Vives, 641/119, ff. 91v-100r (06-VII-1645) – Testament, citat per SIMÓN TARRÉS 2011, p. 309
- Bibliografia:
  - o SERRA I PUIG, Eva, *Diputats locals i la participació social en les Bolles de la Diputació del General (1570-1638)*. Una mostra i una reflexió, a *Pedralbes. Actes. Les institucions catalanes (segles XV-XVII)*. Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, núm. 13, 1993, vol. I, pp. 259-274
  - o SIMÓN TARRÉS, Antoni, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València, Universitat de València, 2011, p. 309

Manuel Planella d'Aymerich

- Senyor del castell de Talamanca – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- Casat amb Lluïsa Tord
- 1612: Oïdor militar del General de Catalunya
- d. 1612: Defunció, ja que era viu quan la seva filla, Albínia de Planella, es casa amb Agustí de Pexau
- Documentació:
  - o AHPB, Esteve Vallalta, 522/30, s.f. (03-III-1612) – Capítols matrimonials de la seva filla, Albínia Planella, amb Agustí de Pexau
- Bibliografia:
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983, vol. II, p. 38

Albínia Planella de Tord

- Filla de Manuel Planella i de Lluïsa Tord
- 1612: Es casa amb Agustí Pexau
- 1642: Encara està viva quan es casa la seva filla, Maria Pexau, amb Francesc Senjust de Pagès de Vallgornera
- Documentació:
  - o AHPB, Esteve Vallalta, 522/30, s.f. (03-III-1612) – Capítols matrimonials
  - o AHCB, Arxiu Notarial, secció II, caixa 29, Francesc Jeroni Vidal (31-VIII-1642) – Capítols matrimonials de Francesc Senjust i Maria Pexau

Maria Pexau de Planella

- Filla d'Agustí Pexau i d'Albínia Planella – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- Senyora de la Morana
- 1642: Es casa amb Francesc Senjust de Pagès de Vallgornera
- 1695: Difunta i enterrada a l'església del Convent del Carme (31-VII-1695)
- Documentació:
  - o AHCB, Arxiu Notarial, secció II, caixa 29, Francesc Jeroni Vidal (31-VIII-1642) – Capítols matrimonials
  - o AHPB, Francesc Cotxet i Soler, 779/37, ff. 248v-254v (19-II-1688) – Testament – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
  - o AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/41, núm. 20 – Inventari de béns
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 233r (31-VII-1695) – Enterrament al vas de la casa Senjust, a la capella de Nostra Senyora de la Vida, al convent del Carme
- Bibliografia:
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975

Joan-Francesc Pagès d'Oms

- Donzell de Perpinyà – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 9
- Baró de Sant Joan de Pladecorts – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 9; MORALES ROCA 1983, vol. II, p. 22
- c. 1570: Es casa amb Rafela-Guiomar Gleu – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 9
- c. 1570: Senyor de Sant Esteve de Monestir (dot del matrimoni) – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 9
- c. 1587: Defunció (el testament és del 8-IV-1587) – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- Bibliografia:
  - o CAPEILLE, Jean, *Dictionnaire de Biographies Roussillonnaises*. Perpinyà, J. Comet, 1914
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers y burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983

Rafela-Guiomar Gleu Mates

- Filla única d'Antoni Gleu, donzell de Perpinyà, i de Caterina Mates – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 9
- Senyora de Sant Esteve de Monestir – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 9
- Vídua de Gaspar Jou Miquel – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 9
- c. 1570: Es casa amb Joan-Francesc Pagès d'Oms – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 9
- 1596: Defunció (09-VIII-1596) – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- Bibliografia:
  - o CAPEILLE, Jean, *Dictionnaire de Biographies Roussillonnaises*. Perpinyà, J. Comet, 1914
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers y burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983

Galderic Pagès de Gleu

- Fill de Joan-Francesc Pagès d'Oms i de Rafela-Guimar Gleu
- Donzell de Perpinyà
- Baró de Sant Joan de Pladecorts – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- Senyor de Sant Esteve de Monestir – citat per CAPEILLE 1914, p. 438
- Doctor en drets
- 1580: Naixement – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- 1600: Es casa amb Paula Vallgornera de Senjust (19-XII-1600) – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- 1626: Fa el seu testament (02-II-1626) – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- 1640: Defunció (11-X-1640)
- Documents:
  - o ACA, Diversos, Vallgornera, Lligall 01 (1691)
  - o AHCB, Arxiu Notarial, secció II, caixa 29, Francesc Jeroni Vidal (31-VIII-1642) – Capítols matrimonials de Maria Pexau amb el seu fill, Francesc Senjust de Pagès de Vallgornera
- Bibliografia:
  - o CAPEILLE, Jean, *Dictionnaire de Biographies Roussillonnaises*. Perpinyà, J. Comet, 1914
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers y burguesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983

Lluís Senjust de Calders

- Donzell de Vilafranca del Penedès
- Bibliografia:
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983, vol. II, p. 93

Enric Senjust de Sagarriga

- Fill de Lluís Senjust de Calders
- Neix a Vilafranca del Penedès
- Es casa amb Jerònima Castre
- Es casa en segones núpcies amb Anna Barutell († 1605)
- c. 1597: Defunció. És enterrat al vas de la casa Senjust a la capella de Nostra Senyora de la Vida, a l'església del convent del Carme (22-V-1597)
- Documentació:
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 41 (22-V-1597) i f. 57 (22-VIII-1605)
- Bibliografia:
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983, vol. II, p. 93

Francesc Senjust de Castre

- Fill d'Enric Senjust de Sagarriga i de Jerònima Castre
- 1561: Neix a Barcelona
- Monjo benedictí del monestir de Sant Cugat del Vallès – citat per ORDEIG I MATA 2003-2004, p. 29
- 1598-1616: Abat d'Arles i de Sureda – citat per MASCARELLA I ROVIRA 1991, p. 52; ORDEIG I MATA 2003-2004, p. 29
- 1611-1614: President de la Generalitat de Catalunya – citat per ORDEIG I MATA 2003-2004, p. 29
- 1616: Abat de Ripoll – citat per ORDEIG I MATA 2003-2004, p. 29
- 1621-1622: Bisbe d'Elna – citat per MASCARELLA I ROVIRA 1991, p. 52; ORDEIG I MATA 2003-2004, p. 29
- 1622-1627: Bisbe de Girona – citat per MASCARELLA I ROVIRA 1991, p. 52; ORDEIG I MATA 2003-2004, p. 32
- 1627: Mor a la Bisbal de l'Empordà
- Bibliografia:
  - o MASCARELLA I ROVIRA, Jordi, «L'abaciologi glossat del Monestir de Ripoll», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, s.n., 1991, pp. 11-68
  - o ORDEIG I MATA, Ramon, «La consagració episcopal de Francesc de Senjust, abat de Ripoll i bisbe electe d'Elna, l'any 1621», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, s.n., 2003-2004, pp. 29-33
  - o TOTOSAUS I MARTORELL, Josep M. (coord.), *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Editorial Claret, 2001, vol. III, p. 419
  - o ZARAGOZA PASCUAL, Ernesto, *Història de la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 394

Jeroni Senjust de Castre

- Fill d'Enric Senjust de Sagarriga i de Jerònima Castre
- Doctor en drets del Reial Consell Civil de Catalunya – citat per ORDEIG I MATA 2003-2004, pp. 30-31
- 1589: Es casa amb Petronila Munyós a Lleida
- 1626: Al testament estableix que si Francesc Pagès de Vallgornera, nebot de Francesc Vallgornera de Senjust (el qual era nebot de Jeroni Senjust de Castre) vol heretar com a hereu universal els seus béns, ha de prendre el cognom Senjust com al primer.
- 1636: Mor sense descendència
- Documents:
  - o AHL, Fons notarial del districte de Lleida, Francesc Algueró (04-IV-1589) – Capítols matrimonials amb Petronila Munyós
  - o ACA, Consejo de Aragón, leg. 0225, núm. 046 (1630) – Jubilació del seu càrrec
  - o AHPB, Galceran Sever Pedralbes, 537/81, f. 196r (31-XII-1626) – Testament
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 131 (26-X-1636) – Enterrament al vas de la casa Senjust, a la capella de Nostra Senyora de la Vida, a l'església del convent del Carne
- Bibliografia:
  - o Ordeig i Mata, RAMON, «La consagració episcopal de Francesc de Senjust, abat de Ripoll i bisbe electe d'Elna, l'any 1621», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, s.n., 2003-2004, pp. 29-33

Petronila Munyós

- Neix a Lleida
- Tieta d'Agnès Xammar

- 1589: Es casa amb Jeroni Senjust de Castre
- 1624: Mor a Barcelona i és enterrada al vas de la casa Senjust a la capella de Nostra Senyora de la Vida, a l'església del convent del Carme (20-VI-1624)
- Documentació:
  - o AHL, Fons notariais del districte de Lleida, Francesc Algueró (04-IV-1589) – Capítols matrimonials amb Jeroni Senjust de Castre
  - o AHPB, Galceran Sever Pedralbes, 537/81, ff. 155v-158v (21-VII-1602)
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 103 (20-VI-1624)

Anna Senjust de Sagarriga

- Filla de Lluís Senjust de Calders
- c. 1561: Naixement
- 1580: Capítols matrimonials amb Jaume Vallgornera de Foixà
- a. 1595: Defunció
- Documentació:
  - o ACA, Diversos, Vallgornera, Lligall 01 (1691)

Jaume Vallgornera de Foixà

- Senyor del Castell d'Albons – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- c. 1552: Naixement
- 1580: Capítols matrimonials amb Anna Senjust de Sagarriga
- 1598: Capítols matrimonials en segones núpcies amb Anna Sinisterra
- c. 1611: Defunció
- Documentació:
  - o ACA, Diversos, Vallgornera, Lligall 01 (1691)
  - o AHG, Arxiu de Protocols de Girona, Joan Miquel Savarrés (17-VI-1611) – Testament

Francisco Vallgornera de Senjust

- Fill de Jaume Vallgornera de Foixà i de Anna Senjust de Sagarriga
- Senyor del Castell d'Albons
- 1594: Naixement
- Regent dels comptes de la Diputació del General
- 1613: Capítols matrimonials amb Marianna Cardona Raset
- 1638: Defunció
- Documentació:
  - o ACA, Diversos, Vallgornera, lligall 01 (1691)
  - o AHPB, Joan Jeroni Talavera, 571/84, llig. 2, s.f. (27-I-1638) – Testament

Paula Vallgornera de Senjust

- Filla de Jaume Vallgornera i d'Anna Senjust – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- 1583: Naixement – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- 1600: Capítols matrimonials amb Galderic Pagès de Gleu (19-XII-1600) – citat per CAPEILLE 1914, p. 438; LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- 1640: Defunció
- Documentació:
  - o BNC, AJ, 26/7 – Mor el 11-X-1640
- Bibliografia:
  - o CAPEILLE, Jean, *Dictionnaire de Biographies Roussillonnaises*. Perpinyà, J. Comet, 1914
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers y burguesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975

Josep Pagès de Vallgornera

- Primer fill del matrimoni de Galderic de Pagès i Paula de Vallgornera – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- Va néixer a Perpinyà – citat per GARCÍA CARAFFA 1967, vol. LXV, p. 136
- Cavaller – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- 1634: Baró de Sant Joan de Pladecorts – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- 1635: Casament amb Maria Anna del Viver i Alemany-Descallar – citat per GARCÍA CARAFFA 1967, vol. LXV, p. 136; LAZERME 1975, vol. 3, pp. 10-11
- c. 1653: Fixa la seva residència a Tortosa – citat per CAPEILLE 1914, p. 439; LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- a. 1661: Defunció a Tortosa
- Documentació:
  - o Arxiu Comarcal del Baix Ebre, Fons del districte notarial de Tortosa, Pere Orient, 14-I-1659 – Testament, citat per CAPEILLE 1914, p. 439; LAZERME 1975, vol. 3, p. 10
- Bibliografia:
  - o CAPEILLE, Jean, *Dictionnaire de Biographies Roussillonnaises*. Perpinyà, J. Comet, 1914
  - o GARCÍA CARAFFA, Alberto i Arturo, *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Nueva Imprenta Radio, 1952-1967
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers y burguesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o SOLÉ SABATÉ, Josep Maria, *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*, Barcelona, Enciclopèdia de Catalunya, 2003, vol. II
  - o SANS I TRAVÉ, Josep Maria, *Dieteris de la Generalitat de Catalunya: 1656-1674*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2002, vol. VII, pp. 146, 242, 244, 245, 672, 673, 1253

Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera

- Segon fill del matrimoni de Galderic Pagès i Paula Vallgornera – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- Donzell de Barcelona – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- Viu al carrer del Pi
- Pren el cognom Senjust per ser hereu universal de Jeroni Senjust

- 1642: Es casa amb Maria Pexau de Planella – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1675-1676 i 1684: Conseller en cap de Barcelona – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1686: Habilitador municipal – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1692: Defunció a Barcelona, enterrament al vas de la casa Senjust a la capella de Nostra Senyora de la Vida, a l'església del convent del Carme
- Documentació:
  - o AHCB, Arxiu Notarial, secció II, caixa 29 (31-VIII-1642) – Capítols matrimonials
  - o AHPB, Francesc Cotxet i Soler, 779/37, ff. 200r-203v (05-VII-1691) – Testament – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 229r (28-VII-1692) – Sepultura
- Bibliografia:
  - o ALBERTÍ, Santiago, *Diccionari biogràfic*. Barcelona, Albertí Edicions, 1966
  - o CERRO NARGÁNEZ, Rafael, «El canceller Oleguer de Montserrat, fundador de l'Oratori de Barcelona i Bisbe d'Urgell», a *Analecta sacra Tarraconensia*, núm. 8-9, 1999, p. 155
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983, vol. II, p. 94
  - o SÁNCHEZ MARCOS, Fernando, *Cataluña y el Gobierno central tres la Guerra de los Segadores*, Barcelona, Publicacions i Edicions UB, 1983, pp. 110, 112 i 187

Joan Pagès de Vallgornera

- Tercer fill del matrimoni de Galderic Pagès i Paula Vallgornera
- Canonge d'Elna
- Prior de Santa Oliva
- Prior claustral i canonge de la seu de Tortosa – citat per SANS I TRAVÉ 2002, p. 856; SOLÉ SABATÉ 2003, vol. II, pp. 265-268
- 1653-1667: Oïdor i diputat eclesiàstic de la Generalitat – citat per SANS I TRAVÉ 2002, p. 856; SOLÉ SABATÉ 2003, vol. II, pp. 265-268
- 1668-1671: 105è. President de la Generalitat de Catalunya – citat per SANS I TRAVÉ 2002, p. 856; SOLÉ SABATÉ 2003, vol. II, pp. 265-268
- Documentació:
  - o BNC, AJ, 15/2
- Bibliografia:
  - o SANS I TRAVÉ, Josep Maria, *Dietaris de la Generalitat de Catalunya: 1656-1674*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2002, vol. VII, p. 856
  - o SOLÉ SABATÉ, Josep Maria, *Història de la Generalitat de Catalunya i els seus presidents*, Barcelona, Enciclopèdia catalana, 2003, vol. II, pp. 265-268

Serafina Senjust de Pagès i de Pexau

- Filla de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau
- 1664: Capítols matrimonials amb Agustí Berardo Santàgata – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17; SIMÓN TARRÉS 2011, p. 309
- a. 1703: Defunció
- Documentació:
  - o AHPB, Joan B. Vidal, 705/39, s.f. (03-VII-1664) – Capítols matrimonials – citat per SIMÓN TARRÉS 2011, p. 309
- Bibliografia:

- LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
- SIMÓN TARRÉS, Antoni, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València, Universitat de València, 2011

Agustí Berardo Santàgata

- Va néixer a Voltri, Gènova
- Era fill del mercader genovès Pelegro Berardo Villamarino, proveïdor reial de galeres i cavaller a partir del 1638; i de Joana Santàgata
- Senyor de Montnegre i Briançó – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1655: Noble
- 1655: Cavaller de l'orde de Sant Jaume de l'Espasa – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1664: Capítols matrimonials amb Serafina Senjust de Pagès i de Pexau – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17; SIMÓN TARRÉS 2011, p. 309
- c.1705: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - AHN, OM – Caballeros de Santiago, exp. 1008
  - AHPB, Joan Francesc Verneda, 880/22, f. 197r – citat per MARTÍ FRAGA 2009, p. 309
  - AHPB, Joan B. Vidal, 705/39, s.f. (03-VII-1664) – Capítols matrimonials – citat per SIMÓN TARRÉS 2011, p. 309
- Bibliografia:
  - LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, p. 393
  - MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983, vol. I, p. 152
  - SIMÓN TARRÉS, Antoni, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València, Universitat de València, 2011

Francesc Berardo Senjust

- Fill d'Agustí Berardo i de Serafina Senjust
- 1706: Noble
- 1706: Marquès de Montnegre
- Membre de la Junta Militar
- 1706-1707: Membre del Consell d'Estat i de Guerra
- 1714: Grande de España
- 1714: Defunció a Viena
- Documentació:
  - AHPB, Josep Llaurador Satorre, 861/54, núm. 13 (15-VII-1706) – Testament – citat per MARTÍ FRAGA 2009, p. 309
- Bibliografia:
  - MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, pp. 392-393

Josep Senjust de Pagès i de Pexau

- Fill de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau de Planella
- Senyor del Castell d'Albons i de la Morana
- Cavaller membre del Conseller militar del braç militar de les Corts
- 1647: Naixement a Barcelona
- 1671: Capítols matrimonials amb Maria Planella de Xammar (30-X-1671) – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- 1684 i 1689: Conseller Militar
- 1697: Clavari del Braç Militar
- 1701: Defunció a Barcelona, és sepultat al vas de la casa Senjust, a la capella de Nostra Senyora de la Vida, a l'església del convent del Carme
- Documentació:
  - o AHPB, Ramon Vilana-Perles, 763/90, f. 195 (01-X-1671) – Capítols matrimonials – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
  - o AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/40, s.f. (10-VII-1701) – Testament – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18; MARTÍ FRAGA 2009, p. 322
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 240v (21-VIII-1701) – Sepultura
- Bibliografia:
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, pp. 322, 535-536

Joan-Baptista Planella de Cruïlles

- Noble
- Baró de la Granera
- Senyor de Castellcir
- 1650: Capítols matrimonials amb Maria Xammar de Munyós
- 1654: Oïdor militar de la Vegueria de Manresa
- 1664: Diputat militar de la Vegueria de Manresa
- Documentació:
  - o AHPB, Ramon Vilana-Perles, 763/90, f. 195 (01-X-1671) – Capítols matrimonials entre la seva filla, Maria Planella de Xammar, i Josep Senjust
- Bibliografia:
  - o MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, pp. 103-104
  - o MORALES ROCA, Francisco José, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*. Madrid, Hidalguía, 1983, vol. II, p. 40
  - o SERRA I PUIG, Eva (coord.), *Els Llibres de l'Ànima de la Diputació del General de Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, vol. 2, p. 331

Maria Xammar de Munyós

- Filla de Francisco Xammar i Agnès Munyós
- d. 1618: Naixement a Barcelona

- 1650: Capítols matrimonials amb Joan Baptista de Planella i de Cruïlles
- a. 1671: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - o AHPB, Ramon Vilana-Perles, 763/90, f. 195 (01-X-1671) – Capítols matrimonials entre la seva filla, Maria de Planella i Xammar, i Josep Senjust

Maria Planella de Xammar

- Filla de Joan Baptista Planella de Cruïlles i de Maria Xammar de Munyós – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- 1671: Capítols matrimonials amb Josep Senjust de Pagès
- 1696: Defunció a Barcelona, és sepultada al vas de la casa Senjust, a la capella de Nostra Senyora de la Vida, a l'església del convent del Carme
- Documentació:
  - o AHPB, Ramon Vilana-Perles, 763/90, f. 195 (01-X-1671) – Capítols matrimonials
  - o AHPB, Marià Rondó, 860/32, ff. 84r-89r (04-XI-1695) – Testament
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 233v (26-IV-1696) – Sepultura

Teresa Senjust de Planella

- Filla de Josep Senjust de Pagès i de Maria Planella de Xammar
- Senyora del Castell d'Albons i de la Morana
- Viu al carrer del Pi, al costat de la casa del sagristà Fèlix Vert
- 1684: Neix a Barcelona
- 1722: Capítols matrimonials amb Josep Cortada Bru – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- d. 1752: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - o ACA, ORM, Gran Priorat, vols. i legs., armario 22, pruebas de linaje, 479/02, s.f.
  - o AHPB, Josep Llaurador i de Satorre, 861/41, ff. 171r-179v – Capítols matrimonials – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- Bibliografia:
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975

Josep Cortada Bru

- III baró de Maldà i Maldanell
- Capità de cavalleria i conseller del rei – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- 1683: Neix a Barcelona
- 1717: Agutzil major de Catalunya – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- 1722: Capítols matrimonials amb Teresa de Senjust i de Planella – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- 1734: Adquireix la casa del sagristà Fèlix Vert al carrer del Pi
- c. 1765: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - o ACA, ORM, Gran Priorat, vols. i legs., armario 22, pruebas de linaje, 479/02, s.f.
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 108, s.f. (26-VI-1734)

- AHPB, Josep Llaurador i de Satorre, 861/41, ff. 171r-179v – Capítols matrimonials – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- Bibliografia:
  - LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975

Maria Teresa Cortada de Senjust

- Filla de Josep Cortada Bru i de Teresa Senjust de Planella
- IV Baronessa de Maldà i de Maldanell
- Senyora d'Albons i de la Morana
- 1724: Naixement a Barcelona
- 1745: Capítols matrimonials amb Antoni Amat de Junyent
- 1756: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - ACA, ORM, Gran Priorat, vols. i legs., armario 22, pruebas de linaje, 479/02, s.f.
  - AHPB, Josep Francesc Fontana, 934/48, núm, 265, s.f. (17-V-1745) – Capítols matrimonials

Antoni Amat de Junyent

- 1703: Naixement a Barcelona
- Coronel de la brigada de dragons de l'exèrcit borbònic
- Cavaller de l'orde de Sant Joan de Jerusalem
- 1745: Capítols matrimonials amb Maria Teresa Cortada de Senjust
- 1780: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - ACA, ORM, Gran Priorat, vols. i legs., armario 22, pruebas de linaje, 479/02, s.f.
  - AHPB, Josep Francesc Fontana, 934/48, núm, 265, s.f. (17-V-1745) – Capítols matrimonials
  - ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 40, f. 93 (24-XI-1780) – Sepultura

Rafael Amat de Cortada

- Fill d'Antoni Amat de Junyent i de Maria Teresa Cortada de Senjust
- V Baró de Maldà i de Maldanell
- Senyor d'Albons i de la Morana
- 1746: Naixement a Barcelona
- 1776: Capítols matrimonials amb Maria Esperança Amat de Rocabertí
- 1819: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - ACA, ORM, Gran Priorat, vols. i legs., armario 22, pruebas de linaje, 479/02, s.f.
  - ACA, Diversos, Can Falguera, leg. 375 (Morana)
  - AHPB, Tomàs Casanoves i Forés, Jeroni Gomis (16-XI-1776) – Capítols matrimonials
  - AHPB, Manel Olzina i Martí, 1183/12 - Testament (26-I-1796) i inventari de béns (13/15-II-1819)

Francesc Senjust de Pagès i de Pexau

- Fill de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau
- 1654: Naixement a Barcelona
- 1678-1686: Canonge de la Seu d'Urgell – citat per GARRIGÓ 1708, pp. 22-23; TORRES 1904, p. 52; PARADELA 1923, p. 14; ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1691-1702: Prior de Santa Oliva – citat per GARRIGÓ 1708; ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1699-1700: Estada de set mesos a Roma – citat per GARRIGÓ 1708, pp. 28 i 37; TORRES 1904, p. 62
- 1703: Funda la Casa de la Congregació de la Missió – citat per GARRIGÓ 1708; ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260 (cita 1704 en lloc de 1703)
- 1704-1708: Sacerdot de la Congregació de la Missió – citat per GARRIGÓ 1708
- 1707-1708: Ardiaca de la Seu de Barcelona – citat per GARRIGÓ 1708, p. 55; TORRES 1904, p. 82; PARADELA 1935, p. 7; PADRÓS 1960, p. 529; BARCELÓ 2006, pp. 155-156
- 1708: Defunció a Barcelona (02-VII-1708) – citat per FELIU DE LA PEÑA 1709, vol. III, p. 606; TORRES 1904, p. 85; PARADELA 1935, p. 7; ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- Documentació:
  - o AHPB, Joan Solsona, 890/22, s.f. – Testament – citat per MARTÍ FRAGA 2009, p. 322
  - o ACA, Diversos, Vallgornera, leg. 01, s.f. (1691) – Pleit entre Francesc Senjust i Josep Vilaseca
  - o ACB, Llibre de notaris 760, Maties Marçal, ff. 51v-54r (02-V-1707) – Ardiaconat
  - o ACB, Llibre de la Sivella, vol. 11, f. 55 (04-V-1707) – Ardiaconat
  - o ACMM, Caja Barcelona (--), sign. núm. 1 – Canongia, Ardiaconat, Defunció
- Bibliografia:
  - o BARCELÓ, José, *Francisco Sentjust y de Pagés, CM. Un gran desconocido*, Salamanca, Ceme, 2003
  - o GARRIGÓ, Francesc, *Threnos lamentables a Don Francisco de Sant-Just y Pages*. Barcelona, Francisco Guasch, 1708
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, p. 322
  - o PARADELA, Benito, *Notas biográficas de los que han pertenecido a la Congregación de la Misión en España*. Madrid, Cleto Vallinas, 1935
  - o TORRES, Mariano, «Vida y virtudes del señor Francisco Sen-Just y Pagés», *Anales de la Congregación de la Misión en España - Madrid*, 1904, pp. 64-86

Manuel Senjust de Pagès i de Pexau

- Fill de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau
- Doctor en dret canònic i en dret civil – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1648: Naixement a Barcelona – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1672: Ordenat prevere (24-IX-1672) – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1688: Canonge de Tortosa – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1691-1701: Prior claustral de Tortosa – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1702: Canceller del Principat – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1705: Membre de la Junta Reial d'Estat de Catalunya formada per Carles III d'Àustria – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17

- 1706-1720: Bisbe de Vic (no pren possessió fins al 1710) – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1717: Desterrat de la diòcesi per Felip V i es confisquen els seus béns – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17; DE RUBÍ 1984, p. 288
- 1720: Defunció a l'Ametlla del Vallès (13-I-1720) – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- Sepultura a l'església de la Casa de la Congregació de la Missió a Barcelona – citat per MAS 1906-1921, vol. 13, p. 183; ORDEIG I MATA 2014, p. 280
- Bibliografia:
  - o ALBERTÍ, Santiago, *Diccionari biogràfic*. Barcelona, Albertí Edicions, 1966
  - o BADA, Joan, «L'església catalana davant la dinastia borbònica i el decret de Nova Planta (1701-1726)», a Albareda, Joaquim (dir.), *Del patriotisme al catalanisme*, Valls, Eumo, 2001, pp. 239-247
  - o De Rubí, Basili, *Els caputxins a la Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, Caputxins de Sarrià, 1984, p. 288
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, p. 535
  - o TOTOSAUS I MARTORELL, Josep M. (coord.), *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Editorial Claret, 2001, vol. III, p. 419

Galderic Senjust de Pagès i de Pexau

- Fill de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau
- 1657: Naixement a Barcelona
- 1670-1686: Paborde de Viladomat i monjo de Sant Pere de Rodes
- 1688-1700: Paborde de Berga i monjo de l'abadia de Ripoll – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17; MARTÍ FRAGA 2009, p. 535
- 1701: Abat del monestir d'Amer i Roses
- 1702: Abat del monestir de Sant Pere de Rodes
- 1706-1735: Abat del monestir de Sant Pere de Camprodon, al Ripollès, concedit per Carles III d'Àustria – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17; MARTÍ FRAGA 2009, p. 535
- 1713: Assistent a la Junta de Braços de Barcelona – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1716: Expulsat de Catalunya per Felip V (04-VIII-1716) – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260; LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- 1735: Defunció – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 17
- Bibliografia:
  - o ALBERTÍ, Santiago, *Diccionari biogràfic*. Barcelona, Albertí Edicions, 1966
  - o CASTELLVÍ, Francesc de, *Narraciones históricas*, Madrid, Fundación Francisco Elías, 1997, vol. II, p. 433
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, p. 535
  - o PORTA I BERGUEDÀ, Antoni, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona, Editorial Pòrtic, 1984, p. 437

Joan Senjust de Pagès i de Pexau

- Fill de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau
- Donzell
- Sergent major reformat – citat per FELIU DE LA PEÑA 1709, vol. III, p. 450

- 1684: Capità de la Coronela de Barcelona durant l'amenaça de la invasió francesa – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260 (citat erròniament com Josep Senjust); LAZERME 1975, vol. 3, p. 18 (repeteix l'error d'Albertí)
- 1688: Serveix a Sa Majestat a Milà
- 1697: Capità de la Coronela de Barcelona durant el setge de la ciutat – citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260 (citat erròniament com Josep Senjust); LAZERME 1975, vol. 3, p. 18 (repeteix l'error d'Albertí)
- 1705: Promogut per l'arxiduc Carles d'Àustria a tinent coronel del batalló dels napolitans – citat per FELIU DE LA PEÑA 1709, vol. III, p. 564; ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260 (citat erròniament com Josep Senjust); LAZERME 1975, vol. 3, p. 18 (repeteix l'error d'Albertí)
- 1706: Torna a Barcelona per lluitar a la Guerra de Successió amb el seu batalló, denominat el 1708 «dels italians vells de Senjust» – citat per citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260 (citat erròniament com Josep Senjust); LAZERME 1975, vol. 3, p. 18 (repeteix l'error d'Albertí)
- 1708: Governador de Menorca, concedit pel rei Carles III d'Àustria – citat per FELIU DE LA PEÑA 1709, vol. III, p. 615; citat per ALBERTÍ 1966, vol. IV, p. 260 (citat erròniament com Josep Senjust); LAZERME 1975, vol. 3, p. 18 (repeteix l'error d'Albertí)
- Documentació:
  - o AHPB, Vicenç Gavarró menor, 873/40, s.f. – Testament – citat per MARTÍ FRAGA 2009, p. 536
- Bibliografia:
  - o ALBERTÍ, Santiago, *Diccionari biogràfic*. Barcelona, Albertí Edicions, 1966
  - o FELIU DE LA PEÑA, Narcís, *Anales de Cataluña*, Barcelona, Juan Pablo Martí impr., 1709, vol. III
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, p. 536

Àngela Senjust de Pagès i de Pexau

- Filla de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau
- Religiosa professa i sagristana del Monestir de Junqueres – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- 1720: Defunció (01-III-1720) – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- Documentació:
  - o AHPB, Pau Mitjans, 859/49, ff. 481-483 (25-II-1720) – Testament – citat per – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18; MARTÍ FRAGA 2009, p. 323
  - o ACA, Real Patrimonio, BGRP, Procesos, 1717, núm. 8R – Plet en què s'indica la seva mort el 27-II-1720
- Bibliografia:
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, pp. 323 i 536

Maria Senjust de Pagès i de Pexau

- Filla de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau
- Religiosa professa del Monestir de Junqueres – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18
- 1711: Defunció (25-IV-1711)
- Documentació:
  - o AHPB, Josep Güell, 811/101, f. 114 (1702) – Testament – citat per LAZERME 1975, vol. 3, p. 18; MARTÍ FRAGA 2009, p. 323
  - o ACA, Real Patrimonio, BGRP, Procesos, 1717, núm. 8R – Plet en què s'indica la seva mort el 25-IV-1711

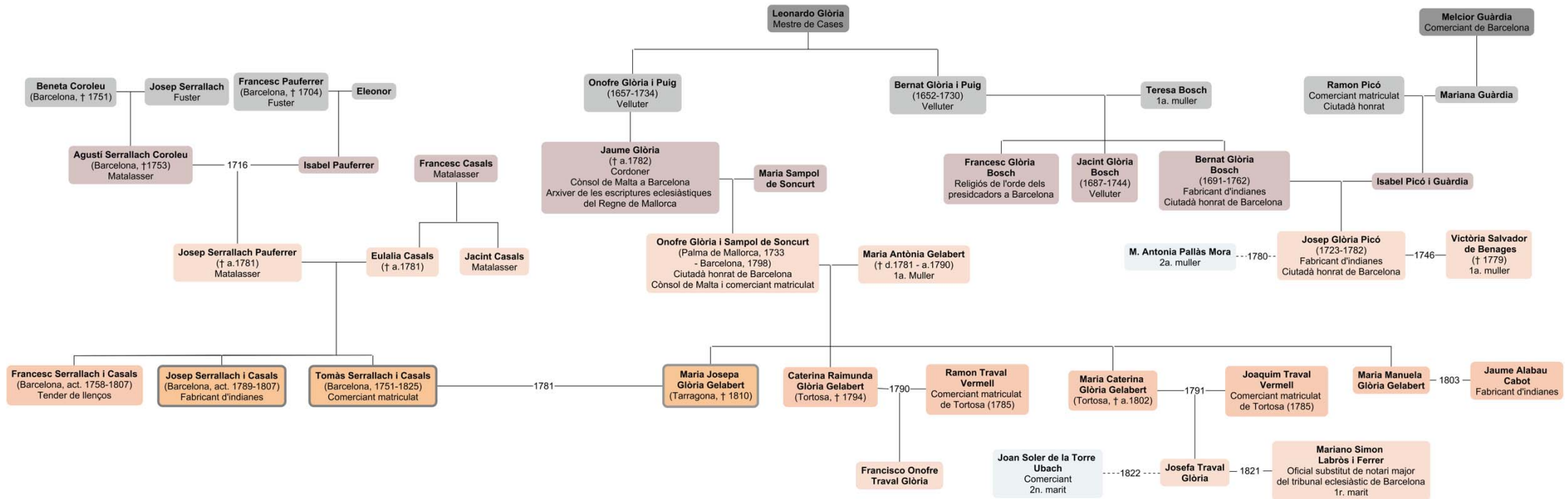
- Bibliografia:
  - o LAZERME, Philippe, *Noblesa catalana: cavallers i burgesos honrats de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, Imprimerie Centrale de l'Ouest, 1975
  - o MARTÍ FRAGA, Eduard, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i del braç militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera-Pagès editors, 2009, pp. 323 i 536

Teresa Senjust de Pagès i de Pexau

- Filla de Francesc Senjust de Pagès i de Vallgornera i de Maria Pexau
- c. 1653: Naixement a Barcelona
- 1667: Defunció i enterrament al vas de la casa Senjust, a la capella de Nostra Senyora de la Vida, a l'església del convent del Carme.
- Documentació:
  - o ACA, ORM, Monacales-Universidad, vol. 39, f. 189r (21-II-1667) – Sepultura

Annex 12.6.2 – Llinatge dels Serrallach - Glòria

LLINATGE DELS SERRALLACH - GLÒRIA

- **Dades, documents localitzats i bibliografia amb què construïm l'arbre genealògic del llinatge Serrallach - Glòria**

Josep Serrallach

- Fuster
- Es casa amb Beneta Coroleu
- Té 12 fills
- 1716: Viu al carrer Trompetes de Jaume I, als Encants

Beneta Coroleu

- Es casa amb Josep Serrallach
- 1751: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - o AHPB, Fèlix Avellà, 950/52, ff. 73r-73v (1740)

Agustí Serrallach Coroleu

- Matalasser
- Fill de Josep Serrallach i de Beneta Coroleu
- 1716: Capítols matrimonials amb Isabel Pauferer
- 1716: Es trasllada a viure a la casa del fuster Francesc Pauferer, el seu sogre
- Viuen a la plaça dels Encants, davant de la Font de l'àngel
- 1753: Mor a Barcelona
- Documentació:
  - o ACA, Real Audiencia, Pleitos civiles, 16063, f. 13 (23-II-1716) – Casament, a l'església de Sant Cugat del Rec
  - o AHPB, Josep Bonaventura Fontana, 1042/47, ff. 31r-35v (13-II-1753) – Testament

Francesc Pauferer

- Fuster
- Propietari de dues cases a la plaça dels Encants de Barcelona
- Es casa amb Eleonor
- 14-I-1704: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - o ACA, Real Audiencia, Pleitos civiles, 16063 (1738-1741)
  - o AHPB, Tomàs Simon, 839/80, ff.143r-146r (03-I-1704) – Testament

Isabel Pauferer

- Filla de Francesc Pauferer i Eleonor
- 1716: Capítols matrimonials amb Agustí Serrallach Coroleu
- Documentació:
  - o ACA, Real Audiencia, Pleitos civiles, 16063 (1738-1741)

Josep Serrallach Pauferrier

- Fill d'Agustí Serrallach i Isabel Pauferrier
- Matalasser
- 1757: Viu a la plaça dels Encants, davant de la Llotja
- Es casa amb Eulàlia Casals
- 1781: Defunció
- Documentació:
  - o AHPB, Josep Bonaventura Fontana, 1042/47, ff. 31r-35v (13-II-1753) – Testament del seu pare, Agustí Serrallach Coroleu

Francesc Casals

- Matalasser
- Pare d'Eulàlia i Jacint Casals
- Documentació:
  - o AHPB, Josep Bonaventura Fontana, 1042/47, ff. 31r-35v (13-II-1753) – Testament d'Agustí Serrallach Coroleu

Jacint Casals

- Germà d'Eulàlia Casals
- Matalasser
- Compra una casa al carrer Santa Anna de Barcelona
- Documentació:
  - o AHSCSP, Herències i llegats, vol. VIII, inv. 1, carpeta 14/8 (21-VI-1751)

Eulàlia Casals

- Es casa amb Josep Serrallach Pauferrier
- 1781: Defunció

Josep Serrallach i Casals

- Fabricant d'indianes
- Fill de Josep Serrallach Pauferrier i d'Eulàlia Casals
- 1789: Funda la fàbrica d'indianes Josep Serrallach i companyia, al carrer Comte de l'Asalto
- 1793: La fàbrica fa fallida
- 1807: Creditors
- Documentació:
  - o ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, 16022 (1794-1795)
  - o ACA, Real Audiencia, Consulado, c, 899 (1794)
  - o AHPB, Fèlix Veguer i Avellà, 1047/84, ff. 186r-187r (1798)
  - o AHPB, Ignasi Plana i Fontana, 1113/27, ff. 72r-73v (1799)
  - o AHPB, Josep Ubach, 1129/11, ff. 425r-435v (1793) – Inventari de béns de la fàbrica

Francesc Serrallach i Casals

- Tender de llenços
- Fill de Josep Serrallach Pau Ferrer i d'Eulàlia Casals
- 1758: Comença la seva formació a la botiga del mercer Anton Renart (04-I-1758)
- 1764: Accedeix a la confraria de mercers i botiguers de teles (24-VII-1764)
- 1784: Funda Serrallach i companyia
- 1784-1785: Té una fàbrica de teixits amb Josep Serrallach i Fèlix Vehils – citat per SÁNCHEZ 1992, p. 221
- 1790: Viu i té una botiga a la plaça dels Encants, davant de Llotja
- 1793: Posseeix un prat de pintats a Sants
- 1807: Creditors del seu germà Josep Serrallach
- Documentació:
  - o AHPB, Sebastià Prats, 1019/21, ff. 247v-248v (24-VII-1764) – Testimonis de la formació rebuda per accedir a la confraria de mercers
  - o BNC, AJC, LI, núm. 15 (1785)
  - o ACA, Real Audiencia, Consulado, c, 3677 – Prat de pintats
  - o ACA, ORM, Monacales-Hacienda, vol. 4464, f. 16 – Pagament de censos per la casa de la plaça dels Encants
  - o AHCB, 1C.XIV-c3/1773-10 i 58 (15-II-1773 i 04-VI-1773) – Obres a la seva botiga a la plaça dels Encants
- Bibliografia:
  - o SÁNCHEZ, Alejandro, «La indianería catalana: ¿mito o realidad?», *Revista de Historia Industrial*, núm. 1, 1992, pp. 213-228
  - o *Memorial literario, instructivo y curioso de la Corte de Madrid*, vol. 11, núm. 44. Madrid, Imprenta real, 1787, pp. 519-521

Tomàs Serrallach i Casals

- Comerciant matriculat
- Fill de Josep Serrallach Pau Ferrer i d'Eulàlia Casals – citat per FERNÁNDEZ 1987, p. 1279
- 1751: Naixement a Barcelona – citat per FERNÁNDEZ 1987, pp. 1277 i 1279
- 1781: Capítols matrimonials amb Maria Josepa Glòria Gelabert
- 1781: Es trasllada a viure a la casa d'Onofre Glòria i Sampol, al carrer de la Mercè
- 1787: Admès al cos de comerciants de la Junta de Comerç (29-I-1787, als 35 anys) - citat per FERNÁNDEZ 1987, p. 1312
- Mosso a la companyia de Josep Glòria
- Soci d'Onofre Glòria
- 1803: Nom social de Tomàs Serrallach i Companyia
- 1825: Defunció, sense descendència
- Documentació:
  - o BNC, AJC, leg. XLV, núm. 51 – Comerciant matriculat
  - o AHPB, Joan Fontrodona Roura, 1064/20, ff. 135r-137v (19-III-1781) – Capítols matrimonials amb M. Josepa Glòria i Gelabert
  - o ACA, Real Audiencia, Consulado y tribunal de comercio, c, 168, ff. 50r-51r (03-X-1825) – Plet de Tomàs Serrallach amb Josep Gispert. L'heretara de Maria Josepa Glòria Gelabert, Josefa Traval i Glòria, ha d'encarregar-se de pagar el que Tomàs deu a Josep Gispert perquè aquest ja s'ha mort
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ DÍAZ, Roberto, *La burguesía comercial barcelonesa en el s. XVIII*. Barcelona, Universitat de Barcelona, Col·lecció de Tesis Doctorals Microfitxades, núm. 135, 1987

Leonardo Glòria

- Mestre de cases – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 18
- Bibliografia:
  - FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982

Onofre Glòria Puig

- Velluter – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 18
- Fill de Leonardo Glòria
- 1657: Naixement – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 18
- Viu al carrer Baixa de Sant Pere – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 23
- 1734: Defunció
- Bibliografia:
  - FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982

Jaume Glòria

- Cordoner
- Fill d'Onofre Glòria i Puig
- Cònsol de Malta a Barcelona
- Emigra a Mallorca
- Arxiver de les escriptures eclesiàstiques del Regne de Mallorca
- Es casa amb Maria Sampol de Son Curt
- 1782: Defunció
- Documentació:
  - AHPB, Joan Prats i Cabrer, 1104/45, f. 24v (1798) – Codicils d'Onofre Glòria i Sampol
- Bibliografia:
  - FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982, p. 12

Onofre Glòria i Sampol de Soncurt

- Comerciant matriculat
- Fill de Jaume Glòria i de Maria Sampol de Soncurt
- 1733: Naixement a Palma de Mallorca – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 16; FERNÁNDEZ 1987, p. 1277
- c. 1756: Retorna a Barcelona – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 16
- Es casa amb Maria Antònia Gelabert – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 17
- 1786: Es casa en segones núpries amb Maria Teresa Rossines, vídua de Francesc Janer – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 17; FERNÁNDEZ 1987, p. 1284
- Residia a les cases de la família situades al carrer de la Mercè – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 17
- 1756: Aprenent a la casa de comerç de Bernat Glòria i Bosch a Barcelona

- 1760: Cònsol de Malta a Barcelona – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 71
- 1776 i 1781: S'associa amb Josep Glòria – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 43
- 1782: Admès al cos de comerciants de la Junta de Comerç (09-IX-1782) – citat per FERNÁNDEZ 1987, p. 1312
- 1783: Funda una companyia amb Tomàs Serrallach
- 1793: Fallida de la casa Glòria - citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 17
- 1783-1793: Es trasllada a viure a Can Glòria, a Sant Genís d'Horta – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 83
- 1797: Ciutadà honrat
- 1798: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - o BNC, AJC, leg. XLV, núm. 42 – Comerciant matriculat
  - o AHPB, Josep Clos i Trias, 1164/1, f. 29v – Ciutadà honrat
  - o AHPB, Joan Prats i Cabrer, 1104/45, ff. 31r-34r (14-IX-1798) – Testament – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. ??
  - o ACA, Real Audiencia, Tribunal de comercio, C, 168, ff. 285r-326v (1794) – Inventari de béns
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ DÍAZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982, pp. 12, 16
  - o FERNÁNDEZ DÍAZ, Roberto, *La burguesía comercial barcelonesa en el s. XVIII*. Barcelona, Universitat de Barcelona, Col·lecció de Tesis Doctorals Microfitxades, núm. 135, 1987

Maria Antònia Gelabert

- Primera muller d'Onofre Glòria i Sampol – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- Filla del primer vista de Duana a Alacant – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- d.1781-a.1790: Defunció

Maria Teresa Rossines

- Segona muller d'Onofre Glòria i Sampol
- Vídua de Francesc Janer
- 1809: Defunció

Maria Josepa Glòria Gelabert

- Filla d'Onofre Glòria i Sampol de Soncort i de Maria Antonia Gelabert
- 1781: Capítols matrimonials amb Tomàs Serrallach
- 1810: Defunció a Tarragona, sense descendència. Tomàs Serrallach no va fer inventari dels seus béns
- Documentació:
  - o AHPB, Joan Fontrodona Roura, 1064/20, ff. 135r-137v (19-III-1781) – Capítols matrimonials amb Tomàs Serrallach
  - o AHPB, Josep Clos i Trias, 1164/34, ff. 98r-103v (1810) – Testament
  - o ACA, Real Audiencia, Tribunal de Comercio, C, 168, f. 120v – No es fa inventari dels seus béns

Caterina Raimunda Glòria Gelabert

- Filla d'Onofre Glòria i Sampol de Soncort i de Maria Antonia Gelabert

- 1790: Capítols matrimonials amb Ramon Traval i Vermell, comerciant matriculat de Tortosa (06-X-1785, als 32 anys), nascut el 1754 - FERNÁNDEZ 1987, pp. 1277 i 1279
- 1794: Defunció a Tortosa
- Documentació:
  - o AHPB, Miquel Mir i Llareus, 1120/9, ff. 41r-46v (1794) – Concòrdia entre Onofre Glòria i Ramon Traval

Francisco Onofre Traval i Glòria

- Fill de Ramon Traval i Vermell i de Caterina Raimunda Glòria i Gelabert

Maria Caterina Glòria i Gelabert

- Filla d'Onofre Glòria i Sampol de Soncort i de Maria Antonia Gelabert
- 1791: Capítols matrimonials amb Joaquim Tomàs Traval i Vermell, comerciant matriculat de Tortosa, nascut el 1766 – citat per FERNÁNDEZ 1987, pp. 1277 i 1279
- 1802: Defunció a Tortosa
- Documentació:
  - AHPB, Josep Clos i Trias, 1164/5, ff. 170v-172v (1802) – Àpoca de Maria Teresa Rossines a Tomàs Serrallach, informa de la mort de Maria Caterina Glòria

Josefa Traval i Glòria

- Filla de Joaquim Traval i de Maria Caterina Glòria
- Neix a Tortosa
- Es trasllada a Barcelona, viu al carrer de la Mercè
- 1821: Capítols matrimonials amb Mariano Simón Labròs i Ferrer, oficial substituït de notari major del tribunal eclesiàstic de Barcelona
- 1822: Capítols matrimonials amb Joan Soler de la Torre i Ubach, comerciant (17-XII-1822)
- Documentació:
  - o AHPB, Juan Bautista Maimó, 23-VII-1821 – Conveni entre Tomàs Serrallach i Josefa Traval, cessió dels crèdits i drets de la seva tieta, Maria Josepa Glòria
  - o ACA, Real Audiencia, Tribunal de comercio, C, 168, f. 389 – Casaments de Josefa Traval i Glòria

Maria Manuela Glòria Gelabert

- 1803: Capítols matrimonials amb Jaume Alabau i Cabot, comerciant – citat per FERNÁNDEZ 1987, p. 1303
- Viuen al carrer del Carme
- Documentació:
  - o AHPB, Josep Clos i Trias, 1164/6, ff. 46r-49v (01-IV-1803) – Capítols matrimonials
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ DÍAZ, Roberto, La burguesía comercial barcelonesa en el s. XVIII. Barcelona, Universitat de Barcelona, Col·lecció de Tesis Doctorals Microfitxades, núm. 135, 1987

Pere Glòria i Puig

- Mestre de cases
- Fill de Leonardo Glòria

- Es casa amb Margarida
- Documentació:
  - o AHPB, Josep Ferran, 853/55, ff. 22r-24v (17-IX-1714) – Testament de Domingo Glòria
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982, p. 12

Domingo Glòria

- Fill de Pere Glòria i Puig, mestre de cases, i de Margarida
- Velluter
- 1714: Defunció a Barcelona
- Documentació:
  - o AHPB, Josep Ferran, 853/55, ff. 22r-24v (17-IX-1714) – Testament (Enterrament el 20-IX-1714)

Bernat Glòria i Puig

- Velluter
- Palloler – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 19
- Fill de Leonardo Glòria
- 1652: Naixement – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 18
- Es casa amb Teresa Bosch en primeres núpcies – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- Es casa amb Caterina Serra, filla del sabater Pau Serra, en segones núpcies – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- Té dues cases al carrer Baixa de Sant Pere – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 23
- 1730: Defunció
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982

Jeroni Glòria i Serra

- Teixidor de veles – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 19
- Fill de Bernat Glòria i Puig i de Caterina Serra, segona muller
- 1695: Naixement – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 18
- Viu al carrer de la Mercè
- Va treballar a la fàbrica del seu germanastre Bernat Glòria – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 19
- 1744: Defunció
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982

Francesc Glòria i Bosch

- Religiós de l'orde dels predicadors a Barcelona

- Fill de Bernat Glòria i Puig i de Teresa Bosch
- Viu al carrer Baixa de Sant Pere – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 23
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982, p. 14

Jacint Glòria i Bosch

- Velluter
- Fill de Bernat Glòria i Puig i de Teresa Bosch
- 1686: Naixement – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 18
- Viu al carrer Baixa de Sant Pere – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 23
- Es trasllada a viure al carrer Boira
- 1744: Defunció
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982, p. 14

Bernat Glòria i Bosch

- Comerciant - FERNÁNDEZ 1987, p. 1297
- Fill de Bernat Glòria i Puig i de Teresa Bosch
- 1691: Naixement – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 18; FERNÁNDEZ 1987, p. 1274
- 1720: Es casa amb Isabel Picó – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20; FERNÁNDEZ 1987, p. 1282
- 1723: Mercader independent – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 13
- 1723: Forma part de la companyia de Joan Francesc Comelles del Puig – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 13
- 1723: Comença a adquirir les diverses cases que conformaran la casa central dels Glòria al carrer de la Mercè – citat per FERNÁNDEZ 1982, pp. 15, 26
- 1730-1739: Funda una companyia de comerç amb el seu sogre, Ramon Picó – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 13
- 1738: Obté franquícies per importar cotó americà – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 13
- 1740: Obté privilegis per establir diferents fàbriques tèxtils a Barcelona – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 13
- 1748: Ciutadà honrat – citat per FERNÁNDEZ 1982, pp. 15 i 99; FERNÁNDEZ 1987, p. 1299
- 1762: Defunció – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 15
- Documentació:
  - o AHPB, Sebastià Prats, 1019/40, ff. 11r-15r (14-X-1759) – Testament – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 12
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982

Ramon Picó

- Comerciant matriculat – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- Ciutadà honrat – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- Es casa amb Mariana Guàrdia, filla del comerciant Melcior Guàrdia – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- 1730-1739: Companyia de comerç amb Bernat Glòria i Bosch – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 13

- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982

Isabel Picó i Guàrdia

- Filla de Ramon Picó i Mariana Guàrdia – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- 1720: Es casa amb Bernat Glòria i Bosch – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982

Isabel Picó i Comes

- Filla de Josep Picó, mercader de Barcelona – citat per FERNÁNDEZ 1987, p. 1297
- 1720: Es casa amb Bernat Glòria i Bosch – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 20; FERNÁNDEZ 1987, p. 1297
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ DÍAZ, Roberto, *La burguesía comercial barcelonesa en el s. XVIII*. Barcelona, Universitat de Barcelona, Col·lecció de Tesis Doctorals Microfitxades, núm. 135, 1987

Josep Glòria i Picó

- Comerciant
- Fill de Bernat Glòria i Bosch i d'Isabel Picó i Guàrdia
- 1723: Naixement – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 15; FERNÁNDEZ 1987, p. 1276
- Ciutadà honorat de Barcelona – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 16; FERNÁNDEZ 1987, p. 1299
- Viu al carrer de la Mercè
- 1746: Es casa amb Victòria Salvador de Benages, filla d'un apotecari de Barcelona, la qual mor el 1779 – citat per FERNÁNDEZ 1982, pp. 15 i 20; FERNÁNDEZ 1987, p. 1283 i 1299
- 1761: Mercader matriculat – citat per FERNÁNDEZ 1982, pp. 15-16
- 1762: Hereter universal de Bernat Glòria i Bosch – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 16
- 1776 i 1781: S'associa amb Onofre Glòria i Sampol – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 43
- 1780: Es casa amb Antonia Pallàs i Mora, filla d'Agustí Pallàs, ciutadà honorat de Lleida – citat per FERNÁNDEZ 1982, pp. 15 i 20
- 1782: Mor sense descendència – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 15
- Documentació:
  - o AHPB, Josep Francesc Fontana, 934/48, núm. 272, s.f. (1746) – Capítols matrimonials amb Victòria Salvador i de Benages – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 15
  - o AHPB, Joan Fontrodona i Roura, 1064/19, ff. 189r-191v (1780) – Capítols matrimonials amb Maria Antonia Pallàs i Mora, de Lleida – citat per FERNÁNDEZ 1982, p. 15
  - o AHPB, Joan Prats i Cabrer, 1104/42, ff. 84v-86r (25-IV-1782) – Publicació de testament per defunció
- Bibliografia:
  - o FERNÁNDEZ, Roberto, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII», a *La economía española al final del Antiguo Régimen, vol. 2 - Manufacturas*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1982, p. 12

Josep Serrallach i Ribas

- Comerciant
- Els seus tiets són Thomas Serrallach i Mariano Ribas
- 1804: Es troba a Trieste
- Documentació:
  - o BNC, AJC, Arxiu Gònima/Janer, 89/3, s-v (1804)

